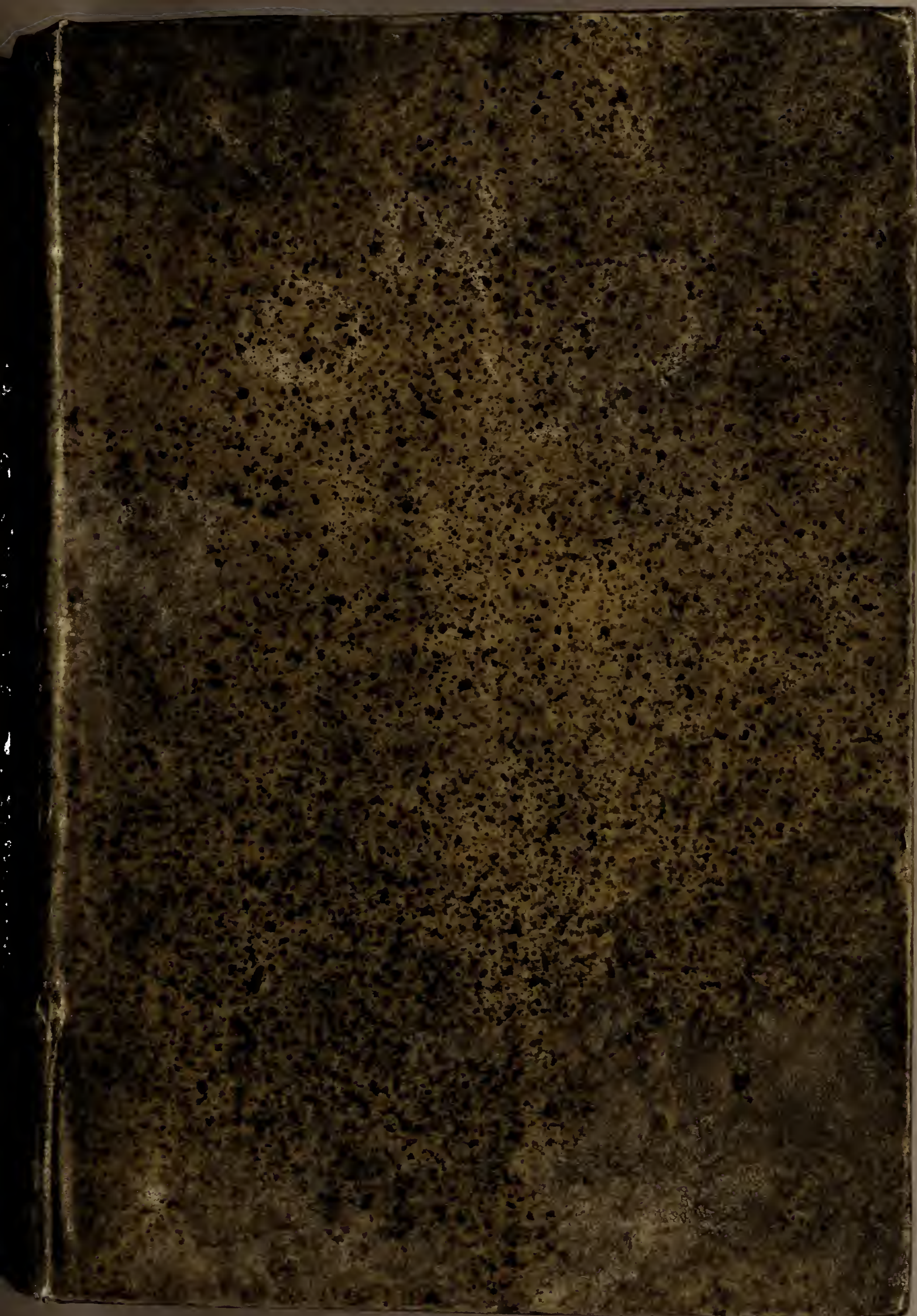

GAUDEO

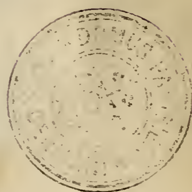

IOANNIS PETRI MAFFEII BERGOMATIS E SOCIETATE IESV,

HISTORIARVM INDICARVM LIBRI XVI.

SELECTARVM ITEM EX INDIA Epistolarum eodem interprete Libri IIII.

ACCESSIT IGNATII LOIOLÆ VITA postremo recognita. Et in opera singula copiosus Index.

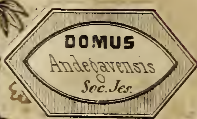

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNCTARVM,

M. D. LXXXIX.

CVM PRIVILEGIO.

PHILIPPO REGI CATHOLICO.

SVPERIORIBVS annis, cum ad componendas Lusitaniæ res, Olisiponem ipse venisses, Catholice Rex, hortata me tua est Maiestas, vt inchoatam Henrici Regis nomine auunculi tui rerum Indicarum historiam, pari alacritate studioque persequerer. Feci quod iusseras: totumque contextum narrationis, à primo nauigationum exordio, ad vsque Soceri tui Ioannis eo nomine tertij Regis obitum, pro mea tenuitate perduxi. Quo longius ne progrederer, annalium exinde series, vt in tantis & rerum motibus, & locorum interuallis, partim intercisa, partim etiam neglecta, prohibuit. Neque vero mihi diutius deliberandum fuit, cuinam opus hoc qualecunque, recepta iam consuetudine, destinarem. Debebat hoc tuis erga se meritis nostra Societas vniuersa. Idipsum nominatim à me tua de me iudicia, meaque summa in te pietas exigebantur. Postremo res loquebatur ipsa, æquum esse, vt cuius in primis virtute opibusque Christiana res nititur, huic potissimum, explorati pijs felicibusque maiorum suorum armis Oceani: aditarum quæ auditæ non erant, gentium: propagatæ vna cum imperio in vltima loca rectæ in Deum fidei, si minus facunda splendidave: certe, quoad eius fieri potuit, syncera atque acurata explicatio dicaretur. Quæ me, Rex Optime & Maxime, perpulerunt causæ, vti præ cæteris offerre tibi mearum lucubrationum fœtus auderem, eædem, opinor, Clementiam istam fastigio tam excelso parem adducent; vt eos in lucem, sub Augusti nominis tui præsidio tutelaque prodijsse patiare. Quod reliquum est, Maiestatem tuam Deus immortalis ad sui nominis gloriam, & Ecclesiæ catholicæ firmamentum, quam diutissime tueatur incolumem.

* * *

SVMMA PRIVILEGII REGIS ET SVPERIORVM SOCIETATIS IESV.

LVDOVICVS Richeomus Prouincialis Collegiorum Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium eidem Societati, à Rege Christianissimo HENRICO III. die 10. mensis Maij, anni 1583. concessum (quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque illorum permissione imprimant) permittit Ioanni Baptistæ Regnauld Lugdunensi Bibliopolæ, vt, IOANNIS PETRI MAFFEII Bergomatis eiusdem Societatis opus, cui titulus est, *Historiarum Indicarum libri sexdecim, &c.* ad octo proximos annos imprimere ac libere diuendere possit. Datum Lugduni die 30. Decembris, 1587.

RICHEOMVS.

A

IOANNIS PETRI MAFFEII, HISTORIARVM INDICARVM LIBER PRIMVS.

B

ETERNÆ mentis numen, atque conſilium, quo ab ipſis mundi primordiis vniuerſa pariter & ſingula gubernantur, fide potius & ſilentio venerandum, quam argumentis ac diſputationibus indagandum, iure præcipiunt ſapientes viri. Nihil eſt enim, cæleſti rerum omnium diſpenſatione, vel propter ipſius vim atque conſtantiam illuſtrius, vel propter humani luminis imbecillitatem obſcurius. Veruntamen, quoad homini ſpeculari eſt, quantũque valet mortalis tarditas ex ipſis duntaxat rerum euentis exiſtimare; Diuinæ prouidentiæ ratio videtur eiuſmodi, vt ingentium operum quæ molitur, multo ante fundamenta iaciat; eaque per occultas cauſas, & incrementa latentia, ſenſim ad tectum faſtigiumque perducat. Id adeo, ſi quis animum aduertat, iam inde ex vltima veterum annalium memoria facile intelliget. Poſt
C diram illam totius orbis terrarum eluuionem, cum denuo genus humanum in omne ſcelus atque flagitium rueret; vniuſque veri Dei cultum cum dæmonum ſeruitute commutaret; ne paulatim vniuerſa interiret pietas, peculiarem ſibi populum diuinæ legis cuſtodem, religionis adminiſtrum, oraculorum interpretem Deus immortalis tempore definito condendum eſſe decreuerat. Quot ante ſeculis, eam vnam in rem, eximia fide ad ſanctitate virum, Abrahamum ex hominũ fæce ſeuocauit, & propria inuſtum nota ipſum, & prolem eius, tanquam generoſi armenti ſobolem, & quidem præclara cum teſtificatione, ſepoſuit! Rurſus, hoc ipſo populo per ſummam impietatem atque perfidiam rebellante, lucem veritatis, procurationem ſacrorum & ipſamet adoptionis iura Deus alio transferre ſtatuerat. Quàm multis ante annis vrbem Romam exſurgere, & à paruis initiis ad ſummum in terris imperium euehi paſſus eſt! Nimirum, vt Eccleſiæ principatum, ac religionis domicilium ibi aliquando locaret, atque, vt vnde omnes populi, & nationes tum iura ciuilia, tum nefarios ritus ac ſuperſtitiones paulo ante petiiſſent; inde in omnia regna pro-

uinciasque sine vllo erroris metu, sacrosancta Pontificum scita, & castissimæ cæremoniæ, & bene beateque viuendi verissima præcepta manarent. Denique superiore memoria, cum ex eadem Vrbe salutarem Christi doctrinam in remotissimas nationes propagare vellet; quæ lumen Euangelij vel antea nunquam acceperant, vel acceptum, incuria seu longinquitate restinxerant; quampridem fortium & experientium virorum excitauit ingenia, vt ignotas ad id tempus terras, ignotiora maria, tum ad ortum solis, tum ad occasum, per summam animi contentionem, perque summa pericula & difficultates pertinaci studio exquirerent! Videlicet, quo per mutua commercia, dum peregrini cum incolis vel terra nata, vel manu facta, vel alia quælibet in vsum vitæ, pro locorum & regionum varietate, permutant; interea occasionem nacti sacerdotes & vitæ innocentia, & Christianæ facundiæ laude præstantes, ex auctoritate Romani Pontificis, verbum Dei longe lateque disseminarent; errantesque mortalium greges, ab infelicibus vepretis ac saltibus, ad læta Domini pascua caulásque traducerent. Cuius tam gloriosi facinoris, tamque longinquo nauigationis (ad quam neque fabulosi illi Argonautæ, neque in cælestium numerum falso relati Bacchi Herculesve vnquam adspirarunt) quoniã decus ac titulos partim Lusitania, partim Lusitaniç finitima Bœtica sibi iure quidem optimo vindicat; quç à Bœticis ad solem occidentem præclare gesta sunt, scriptores alij persequentur. Nos, quoniam cuncta complecti pæne infinitum esset, Lusitanicæ tantum conquisitionis, præsertim vero promulgati ad meridiem & orientem Euangelij initio progressusque (quãdo ita iubemur ab iis, quorum à nutu discedere est nefas) in vnius Dei gloriam, & solatium Ecclesiæ Christi vniuersæ, latinis maxime litteris consignare decreuimus. Quæ cognitio piorum animos variè, ni fallor, afficiet: lætabuntur haud dubie, tanta iam ex parte væsanis gentium ritibus, ac detestabili Deorum inanium cultu sublato, punget eos rursum atque adeo terrebit, improborũ scelere, & prauis dogmatibus agitata, ex orbe nostro ad insulas longe, vt inquit Esaias, atque ad vltimas terras tãquam indignabunda propalam migrans Christiana religio: vt vel Deo vindice regnum à nobis item auferri, vel, collustrato lucis Euangelicæ radiis toto propemodum orbe terrarum, ex diuinis oraculis, effœtæ iam ac senescenti naturæ finis propediem adesse videatur. Verum hæc summus ipse rerum arbiter pro sua infinita bonitate ac sapientia moderabitur. Nobis, rem tãtam, parendi magis alacritate, quàm perficiendi facultate suscipientibus, illud in primis veniebat in mentem vereri, ne, quoniam permulta cum sacris, tum prophanis in rebus supra naturæ vim atque ordinem facta subinde exponentur, narratio nostra plus fortasse admirationis apud quosdam sit habitura, quàm fidei. Quocirca denuntio, profiteorque iam nunc, me nihil in medium esse allaturum, nisi quod è publicis tabulariis, aut probatis auctoribus, quive interfuere ipsimet rebus gerendis, accepero. Quç mihi copia quo promptior & expeditior esset, non subterfugi quominus Olisiponem vsque, commorandi causa contenderem, qua ex vrbe, quòd in Oceani velut imperium per opportuno imminet loco, atque ob id ipsum antiqua

A antiqua regum Lusitaniæ sedes est;omnia ferme Indicarũ expeditionum consilia atque acta manarunt. Neque nobis veritate quicquam omnino antiquius vel fuit,vel esse debuit.Nam alioqui, neque Deus immortalis, cui nostra omnis vni desudat industria, commentis ac mendaciis delectatur;& me ipsum mortalibus rebus iampridem valere iussis; fingendi vel adulandi causas omnes procul habere par est. Sed iam ad institutum aggredior.

ORBEM terræ vniuersum tres in partes diuisit antiquitas, inuenti demum hi noui tractus quartam adiecere;si quarta appellanda est, quæ vna reliquis omnibus magnitudine ferme par est. Neque tamen hæc recentiora tantummodo,sed veterum quoque finium haud exigua spatia prisci homines ignorarunt.Siquidem & in multis regionibus describendis Ptolemeus vir cæteroqui summmus, & alij geographi insignes hallucinati sunt; & Africæ terræ quicquid à Praso promontorio, & interiore B Aethiopia,& Lunæ mõtibus in Austrum extenditur, multæque & ingentes tum Africo,tum Indico littori obiacentes insulæ, quamuis accuratam eorum diligentiam,notitiamque subterfugere.Nauigandi vero,ante centesimum annum,vel apud Hesperios populos tanta fuit inscitia,maritimo videlicet vsu astrolabij nondũ excogitato,vt ab ora discedere,& alto Oceano se committere nequaquam auderent:sed littora caute legentes,vbi ad æstus maris,aut breuia periculosa peruenerãt,quasi repagulis quibusdam à natura seu numine obiectis,reciperẽt illico sese,& lõgius tendere quodammodo nefas arbitrarentur.Itaque promontorium ad Atlãtis radices, & aquarum impetu & Syrtibus vicinis infame,cui nomẽ olim fuit extremæ Chaunariæ,rudi sane vocabulo,caput Nõ,ea tempestate vulgus nautarum appellare solitum est,propterea quod si quis id promontorium superare male sano conatu esset ausus,eum ad suos vltra esse rediturum negarent.Hæc igitur loca gentesque lingua,moribus, superstitionibus adeo dissonæ,vti Lusitanorum armis tandem apertæ,& Christi Euangelio col- C lustratæ sint,quo clarius pateat,paulo mihi altius ordienda tota res est. In iis Lusitaniæ Regibus,qui prospero euentu rem & suam, & Christianam auxere,præcipua celebritate est Ioãnes eo nomine primus,qui, transmisso in Africam exercitu,Septam vrbem(quam Procopius Græce, Septon, alij septem fratrum ciuitatem appellant) de Mauris cepit insigni victoria. Huic è Philippa Alencastria,Eduardi sexti Britãniæ Regis nepte, filij fuere,quinque:e quibus,tertio,vel,vt alij affirmant,quarto loco natum Henricum,scriptores merito in cælum vsque laudibus ferunt, quando præter bellicam virtutem, quam in eius vrbis expugnatione cunctis admirantibus explicauit,ea fuit sanctimonia vitæ, eaque in Deũ & superos omnes, ac beatam præcipue Dei matrem obseruantia; vt in summa corporis firmitate summaque licẽtia,illibatum virginitatis florem ad extremũ vsque spiritum retinuisse credatur.Is,Ioanne patre,post fractam Maurorum audaciam,vita functo,licet perfidum & cõsceleratum genus hominum porro insectari,nec tantum è Mauritania,sed ex Africa tota exterminare per-

cuperet;tamen,quod ad hæredem regni Eduardum fratrem natu maxi- D
mum eiuſmodi expeditio pertineret;ipſe interim ad alia non minus præclara ſeſe conuertit,quæ ſuis & auſpiciis aggredi,& ſumptibus tolerare ſe poſſe confideret:præerat quippe nobiliſſimorum equitum ordini, quem Dionyſius tritauus Chriſti nomine contra barbaros inſtituerat: ex eoque magiſtratu non exiguos annuos reditus, & vectigalia capiebat. Hæc illi dies noctéſque apud animum ſuum agitanti,nihil omnino vel ad nominis Luſitani famam illuſtrius,vel immortali Deo gratius viſum eſt, quam incognita ſcrutari maria,nouas in Oceanum claſſes mittere, & rectam religionem in omnes partes,quoad eius fieri poſſet,extendere.Cuius rei perficiendæ eo maiorem veniebat in ſpem,quo ſe acrioribus quotidie ſtimulis in hanc mentem ſentiebat impelli:& per eos forte dies allatum erat, quoſdam è Britannia,& Gallia mercatores vi tempeſtatum ad noua loca delatos,quæ à feris & barbaris dæmonum cultoribus tenerétur. Hæc igitur maximè ſententia Henrici animo inſedit,quare cõfeſtim adhibitis mathematicis,multa de ſitu orbis,deque cæli plagis exquirere,multa etiam, vt erat acri & ſolerti ingenio,partim legere, partim commentari ipſe per E
ſe;multa præterea de captiuis Tingitanis,& accolis interioris Libyæ ſciſcitari.Denique,dum cuncta circũſpicit,reique magnitudinem ac difficultatem apud ſe diligenter expendit, intentus interim oppido nouo ad Sacrum promontorium condendo Terzanabale,(quam deinde Villam infantis dixere) fama eſt, per quietem cæleſti monito clemẽter increpitum, quod cogitata conquiſitione tam diu ſuperſederet,remque adeo piam & laudabilem vltra differret. Itaque mane vt primum euigilauit, ſine vlla dubitatione duas in præſentia naues omnibus rebus ornari celeriter imperat·precatuſque cæli Reginam,vti volẽs ac propitia cæptis adeſſet, curſumque dirigeret, lectiſſimos è copia Turdetana magiſtros vtrique præponit,& ingentibus oneratos promiſſis,quam longiſſime prouehi, & extimos Africæ tractus,ac gentes accurate explorare iubet.Ij,licet laboris & periculi magnitudinem animo cernerent; tamen principis auctoritate,& inſita Luſitanis gloriæ cupiditate permoti(agebatur autem tum annus à Chriſto nato ſupra milleſimum quadringenteſimus decimus)rem alacres F
fidenteſque ſuſcipiunt. Itaque populo fauſtis ominibus & acclamationibus proſequente,cum in Auſtrum vela dediſſent, vltra Atlantis radices, quem terminum nauigationis ad eam diem fuiſſe diximus,leucas circiter ſexaginta(recentioris mẽſuræ nomen,id eſt, quattuor fere millia paſſuum ſingulæ continent) ad Ganariam promontorium deuenere, quo ne longius tenderent, partim nouis aquarum æſtibus vadiſque, partim etiam procurrentis promontorij longitudine deterriti ſunt.Eadem cauſa decennium ferme totum alios deinceps alioſque prohibuit, quominus è ſentẽtia nauigarent.Sed nequaquam idcirco Henricus à ſuſcepto cõſilio deſtitit:quippe,tum ex Afrorum ſermone,tum ex mathematica ratione certiſſimis compererat argumentis,ab ora Mauritaniæ, continentes ac perpetuas regiones vltra æquatorem extendi:quæ ſi pedibus peragrari,ardores aut ſolitudines vetuiſſent; mari certe, modo perſeuerantia non deeſſet,
adiri,

A adiri,cognoſcique poſſe confideret.Nec eum ſpes fefellit.Siquidem anno demum à partu Virginis milleſimo quadringenteſimo vigeſimo,cum ſeſe intrepide nauarchi alto mandaſſent,multis, & periculoſis iactati procellis,varias primum inſulas,ac deinde remotiora in ſingulos annos Africæ littora,ad vſque Leænam(id monti nomen eſt,leucis à Ganaria trecentis & ſexaginta)ſingulari Dei beneficio cognouere. Quorum è numero viri tres præcipue meriti felicitate virtuteque ſunt,vt eorum nomina litteræ omnes ab interitu vindicarent.Fuere autem Ioãnes Conſaluus, & Triſtanus Vaſæus,qui omnium primi longe à continenti recedere, & vaſto ac furenti Oceano ſeſe credere minime dubitarunt:ac partim ventis ablati, partim animi robore conſilioque prouecti; inſulas aliquot, in iis vnam hodie nobiliſſimam,ditiſſimamque,cui à materia nomen eſt,ad Luſitanicum imperium adiunxere:itemque Aegidius Annius,qui Syrtibus euitatis,& accurate obſeruato maris æſtu, receſſuque, Ganariam promontorium eximia nauigandi arte ac ſcientia denique flexit; & Chriſtianæ fidei
B ad Heſperios Aethiopas aliaſque inacceſſas antea nationes aditum aperuit.Hos autem,Henricus,& qui deinceps eorum induſtriam ſubſequuti ſunt,pro cuiuſque meritis,ac laboribus ample remuneratus eſt:ac,ne cõquirendi ardor in poſteris refrigeſceret, à Martino V. Pontifice Maximo impetrauit(quod ipſum ab aliis deinde Pontificibus confirmatum eſt) vti quicquid à Ganaria ad vltimam vſque Indiam patefieret,id quam optimo iure & conditione Luſitanicæ ditionis eſſet.Quinquaginta circiter annos prima illa nauigatio tenuit:quibus demum exactis, Hẽricus cum aliquot locis templa conſtruxiſſet,ac varias in regiones muniiſſet viam Euangelio,plenus gloria & recte factis,migrauit in cælum.Huius animi magnitudinem imitatus Alphonſus quintus, vt primum regni potens fuit(nam Eduardus pater ei mature deceſſerat,fuitque ſub tutoribus ad ſeptimum vſque decimum ætatis annum)quamquam finitimis,& domeſticis implicitus bellis,in eandem tamen laudem acerrime incubuit; perque ſtrenuos duces & gubernatores ab Leæna monte ad Arſinarium(quod recentiores
C Viride caput vocarunt)atque inde ad vſque Diuæ Catharinæ promontorium(is locus eſt vltra æquatorem gradus parteſve duas & ſemis, hoc eſt leucas circiter duas & quadraginta)Crucis trophæum,& arma Luſitanica protulit.Multæ etiam inſulæ per idem tempus inuentæ,quas commemorare hoc loco nõ eſt operæpretium;& commercia variis cum nationibus inſtituta;ſed cum Aethiopibus præcipue occiduis, quam regionem hodie Guineam vulgus appellat,ducto nomine ab vrbe celeberrima Genne,ad quam ingenti fluuio Zanagæ impoſitam, loci opportunitate illecti olim negotiatores vndique confluebant. Patet autem Guinea latiſſime:& quanquam zonæ mediæ ferme ſubiecta flagrantiſſimo ſole torretur;non tamẽ idcirco(vt falſo priſci putarunt)ab incolis eſt deſerta:quinimmo plurimos numerat populos:è quibus maritimi piſce; mediterranei partim lacertis,& immundis animalibus,partim,vbi cælum fauit, nõnullis frugibus & lacte veſcuntur: mutantque ſubinde loca, non per vicos aut oppida, ſed per familias plerunque diſperſi: eæque familiæ

ſæpe inter ſe propter inopiam, de aquatione ac paſtione decertant: in- D
felix genus hominum, ac ſeruituti natum, & cum aliis nominibus, tum
vnius veri Dei præſertim ignoratione miſerandum. Cum iis igitur per ca-
ptiuos interpretes agi cæptũ à Luſitanis, & quamquam initio propter ſu-
ſpiciones mutuas, vt in re tam ſubita, ac noua, turbatum eſt; atque etiam
ex inſidiis Chriſtiani aliquot interempti; tamen cognita mox Luſitaniæ
Regum iuſtitia, & noſtrorum comitate ac beneficiis deliniti barbari me-
tum poſuere: & commeandi contrahendique libera poteſtate facta, cum
veſte varij generis, & variis domeſtici vſus inſtrumẽtis, ebur, & aurum, &
mancipia permutabant, nullius aut ementium aut vendentium æque bo-
na conditione, atque ipſorum qui venum dabãtur. quippe ex Æthiopiæ ſa-
buletis in opima Luſitani regni arua, & ex tuguriis, & mapalibus Oliſi-
ponem claſſe tranſlati, vel ipſa vrbis frequentia rerumque omnium copia
paulatim ad manſuetudinem, & humanitatem erudiebãtur: &, quod lon-
ge præſtantius eſt, myſteriis Chriſtianæ religionis poſtmodum imbuti, &
cæleſti lauacro expiati, è peregrinis, dæmonũ ſeruis, hominumque man-
cipiis, Angelorum ciues, & domeſtici Dei repente euadebant. Hiſce re- E
bus ita inſtitutis, admodum expedire viſum, ad mercimonia tuenda, at-
que ad retinendam cum barbaris amicitiam, opportunis aliquot locis ca-
ſtella excitare. Quæ dum ſumma Æthiopum voluntate exſtruuntur, in-
terea morbo, laboribuſque cõfectus Alphonſus emoritur. Dein regni gu-
bernacula ſuſcepit Ioannes eo nomine ſecundus, lætis admodum auſpi-
ciis: quando per idem tempus in Æthiopia Chriſtiano primum ritu lita-
tum eſt; barbaris ad noua ſacra cæremoniaſque ſtupore defixis: Luſitanis
vero inter ipſam diuinã rem gaudio lacrymantibus, quòd ſua potiſſimum
opera verus Dei cultus in longinquas adeo mundi partes gradum feciſ-
ſet: nempe vt impuri fœdata victimis loca purgaret: breuique ingentem
animorum vim à poſſeſſoribus iniquis in Chriſti libertatẽ aſſereret. Quo
nuntio magnam, in ſpem erectus Ioannes, vt erat generoſi maxime ſpiri-
tus animique Rex, non modo parta retinere, ſed etiam omni ratione am-
plificare conſtituit. atque illud præſertim ſummo conatu perueſtigare;
num quis ab Atlantico in Eoum Oceanum vel mari vel terra trãſitus fo- F
ret. quippe, iam tum, præter acerrimum propagandæ Chriſtianę fidei ſtu-
dium, ad beatas etiam Arabiæ gazas, & Indici littoris opulenta commer-
cia mentem & cogitationem adiecerat. Quam ad rem in primis idoneum
ratus, cogniti iam littoris dynaſtas amicitia comprehendere, haud ita dif-
ficili negocio id eſt conſequutus; pacemque & ſocietatem certis legibus
fecit cum Bezeguico, & Caramãſa, Baio Samano, aliiſque regulis: dein, ad
vlteriora exquirenda, probatæ virtutis fideique homines familiares ſuos
dimiſit. atque id quo libentius facerẽt; ac minore cum erroris periculo ſe-
ſe vaſtum in Oceanum darent; peritiſſimis ea tempeſtate mathematicis
Rhoterico & Ioſepho medicis ſuis, itẽque Martino Bohemo, qui ſe Ioan-
nis Mõteregij alumnum ferebat, negotium dedit, aliquid communi con-
ſilio excogitarent, ad curſum nauium in pelago, quamuis ignoto, regen-
dum: vt vel abductus à conſpectu familiarium ſibi ſyderum nauta, quam
tamen

A tamen cæli plagam, quàm remota ab orbe nostro loca teneret aliqua posset ratione coniicere. ij, quàm acerrimo studio re diu multumque agitata, astrolabium denique instrumentum, quod antea ad colligendos stellarum motus duntaxat astronomi adhibere consueuerant, præclaro sane inuento ad vsum rei maritimæ transtulerunt: ac pari solertia declinationum tabulas confecere, quibus hodie naucleri ad explorandam locorum (quemadmodum cosmographi appellant) latitudinem vtuntur : vt non parum, hoc etiam nomine, tota Europa Lusitaniæ debeat. Quod si vt latitudinis, ita etiam longitudinis facili negotio rimandæ regulam prodidissent; nullo propemodum errore perpetuum maris ac terræ cingulum continuo circumactu viatores periti conficerent. Sed quia ab ortu in occasum, vel contra, ab occasu in ortum nihil est in perpetua cæli cõuersione certum ac stabile, quo dirigere cursum, accessusve aut recessus emetiri possimus (namque illa ex errãtium syderum oppositu subtilis ac perobscura collectio, nequaquam est ad hanc quotidiani vsus rationem accommodata)
B iccirco nullidũ longitudinis gradus notari, neque plane perspecta potuit esse ratio itineris. in quo nauium rectores periculosissime sæpe falluntur. credo equidem, in hoc, vt plerisque aliis humanis in rebus, ad mortalium vel acuendam industriam, vel coercendas cupiditates, hac tanta difficultate diuinitus interposita. Veruntamen eius instrumenti beneficio mirum quanta nauticæ rei accessio facta sit. quinetiã ex eo tempore Christi disciplina manare longius cæpit: plures quippe iam viri, & prudentiæ & pietatis laude præstantes, certatim ad huiusmodi expeditiones vltro semet regi offerebant: è quibus Iacobi Cani constantia & virtus in primis enituit. Is, acceptis ab rege nauibus, vltra metas Alphonsi processit ad ostium ingentis fluuij, qui ex ipsis Nili fontibus originem trahens, Zaires ab incolis dicitur: ac tanta aquarum vi, præsertim hyeme, sese in Oceanum infert, vt prodatur in octoginta millia passuum ab eo vinci mare, quod ex dulci nimirum haustu præternauigantes intelligunt. Columnas aliquot, Ioannis iussu, è Lusitania secum aduexerat Canus: quibus præter
C Crucis figuram, & regij stemmatis insignia, Latinis & Lusitanicis verbis erat inscriptum quo quæque terrarum spatia rege, quo duce, quo tempore aperta forent. Ex iis ergo columnis vnam, ditionis Lusitanicæ testem, in ostio collocat: dein aduerso flumine subuectus, errãtes passim Aethiopum greges videt, atro colore vibratoque capillo, vt cæteros, veruntamẽ, vt vberiore solo, sic etiam ingenio moribusque longe mitiores. quippe leuibus duntaxat munusculis, & benigno vultu inuitati, sese aduenis tanta securitate credebant, vt eorum quoque nauigia, sine vllo metu vel suspicione, inuisendi gratia conscenderent. Veteres amicos vel consanguineos diceres, si communio intercederet linguæ, sed è multis ac variis interpretibus inuentus est nemo, qui sermonem gentis teneret. nutibus ergo agebatur. quibus haud ægre cognitum est, præpotentem regem cui cuncti pareant, plurium dierum itinere introrsum abesse. Quo audito Canus aliquot è suorum numero ad singula propius exploranda incolis ducibus mittit in regiam: iisque obsidum loco relictis, præcipuæ indolis

quattuor

quattuor ipſe viciſſim Æthiopas in Luſitaniam aſportat, perſancte polli- D
citus, quintadecima luna (quæ temporum ibi momenta obſeruantur) ſeſe illos incolumes patrio redditurum ſolo. Ij porro inter nauigãdum, & Cani cura, & ſua ipſi docilitate, Luſitanici ſermonis conſuetudinem nacti, de Congi regno (ſic enim appellari denique patuit) deque eius opibus, ritibus, inſtitutis cuncta poſtmodum ex fide atque ordine retulerunt. Eorum aduentu Ioannes mire lætatus: &, collaudata Cani prudentia, nouos iubet hoſpites in primis benigne & copioſe tractari. cumque ex iis multa per otium quæſiiſſet; veritus ne longior mora Luſitanis obſidibus aliquid afferret incommodi, mandat Cano, Æthiopas quam optime rurſum acceptos quamprimum in patriam reportet, ſuoſque recipiat: tum, vbi vlteriora luſtrarit, in reditu, ad Cõgi regem adeat ipſemet; cumque omni ratione ad Chriſtum allicere ſtudeat. Nec mora: tempeſtatem idoneam nactus Canus, peregrinos, Cõgum relatos, cum obſidibus bona fide permutat: ac, ne temporibus excluderetur, continuato in præſentia curſu, leucas vltra id regnum ducentas prouehitur: & cuius dixi formæ columnas duas E
duobus ponit locis: quarum alteri a S. Auguſtino (cuius in diem natalem appulſus inciderat) alteri ab ipſomet lapide nomẽ inditum eſt. Inde Congum reuectus mira gẽtis gratulatione ad Regem ipſe cum amplis muneribus, & egregio comitatu contendit. Rex, quod mira quædam de Ioannis munificentia, & comitate a ſuis audierat, ſumma cum honoris & mutuæ beneuolentiæ ſignificatione Canum aduenientem accepit. Exinde pedetentim Canus, quemadmodum in mandatis habebat, ex occaſione ſermonem de rebus diuinis inferre, ac Regẽ adhortari, vt, ſpretis inanibus Diis, vnum Deum cæli terræque conditorem agnoſceret. Atque hoc loco vel maxime patuit, ad conuertendos animos, quanto plus in perſpecta caritate, quam in verborum apparatu momenti ſit. Militaris homo erat Canus, & ferro potius quam litteris innutritus. ac nihilominus rudi eius oratione Rex, videlicet officiis noſtrorum ante captus, ad ſtudium veræ pietatis adeo exarſit, vt aures ad Canum ſemper ſitientes afferret, ac multa ipſemet vltro de religione quotidie quæreret. Quinimmo in eundem ani- F
mi ſenſum familiares quoque ſuos, & regni proceres, aperte monendo hortandoque pertrahere nitebatur. Accedebat ad hæc, internus auræ cæleſtis afflatus, qui mentes Æthiopum cœcas ad rectum ſalutis iter occultis motibus prouehebat. Iamque agro ad Euangelij ſemen accipiendum ſubacto, Cani reuerſionis tẽpus inſtabat. Quem Rex tametſi aduocatum ſibi in Luſitania videbat fore; tamen pro inſtituta conſuetudine perinuitus dimiſit: deditque proficiſcenti comites pueros nobiles, præfecto Zacuta, vno ex iis, qui nuper in Luſitania fuerant. huic etiam atque etiam mandat primum vti ſuo nomine, Ioanni pro immortalibus eius in ſe promeritis, gratias agat ingentes; deinde vt ab eodem ſuppliciter petat, ipſum oratorem & pueros cæleſti lauacro expiatos, & Chriſtianis præceptionibus probe inſtitutos, cum piis aliquot ſummi Dei ſacerdotibus Congum remittere ne grauetur. vehementer optare ſe, cum liberis, & propinquis, & regno ſi fieri poſſit vniuerſo, Chriſtiana ſacra ſuſcipere.

Addit

A Addit legationi munera, magnam eboris vim, vestemq; permultam (hæc Aethiopum gaza est) è palmarum foliis admodum scite atque artificiose contextam. Ea vero legatione Ioãnes, vt erat egregie pius, maximo gaudio cumulatus est, cum tantam pandi portam Euangelio cerneret. Ergo, simul atque maturum est visum, festo ornatu & solenni pompa Ioannes & Eleonora vxor Zacutã; pueros alios alij principes viri vetere Ecclesiæ instituto lustralibus aquis gratulabũdi admouere; & Zacutæ quidẽ, Ioãnis; cæteris vero, sponsoris cuique sui nomen impositum. Baptismo peracto, confestim idoneis traditi præceptoribus, totum biennium summa cum diligentia Christianis moribus & mysteriis imbuuntur. Ac tum denique perhonorifica legatio in Congum decreta cum regalibus donis, & sacrorum apparatu magnifico, neque neophyti modo ad suos remissi, verum etiam è sanctissima Dominicana familia viri tres probatæ virtutis atque doctrinæ delecti, qui apud eosdem Æthiopas & docendi & initiandi munere fungerentur, accessere ad hos, etiam architecti cum fa-
B bris ad templa vero Deo in illis regionibus exstruenda. Princeps legationis fuit è præcipua nobilitate vir, Consaluus Sosa. Huic inter nauigandũ pestilentia absumpto, Rhotericus fratris filius omnium voluntate sufficitur. Magna interim apud Æthiopas erat exspectatio nouæ religionis. & cum cæteri ferme summi atque infimi Christianorum aduentum valde expetebant: tũ vero auidissime Regis patruus, qui maritimis Congi populis imperabat: quam Congi partem Sonum incolæ nominant. Is, vt primum naues ad littus applicitas audiuit; ingenti stipatus frequentia, magnoque cymbalorum ac tubarum strepitu, descendentibus nostris obuiam prodiit, vix præ gaudio sui compos. Et quoniam exacta iã ætate erat, ne oblatam sibi diuinitus occasionem frustra elabi sineret, baptizari se statim voluit, vna cum altero è filiis paruulo, quippe qui per ætatem sibi consulere nondum posset: alterum iam adultum, quamquam eodem studio vehementer incensum, & obsecrantem etiam atque etiam, ne se cælestis illius beneficij expertem vellet; honoris tamen & obseruantiæ
C causa, Regi, Regisque liberis in tanto mysterio anteuertere nõ est passus. Temporario igitur templo è frõdibus ac ramalibus raptim excitato, aræ tres Christiano more adornãtur. ac sacris rite perfectis, primus ex omni memoria baptismus ille in iis terris incredibili omnium lætitia celebratus est anno post Christum natum millesimo, quadringentesimo nonagesimo primo. Patrem nouo nomine Emmanuelem; filium vocari Antonium placuit. Nec modo vultu ac veneratione conceptam religionẽ ac fidem præ se tulit senex: sed etiam aduocata concione ipsemet è superiore loco in simulacra, & nefarios ritus, quibus ad eam diem dediti fuerãt, adeo acerbe inuectus, & præteriti temporis errata & flagitia tam grauiter ac dolenter est detestatus, vt animo plane immutatum, ac Deo plenũ haud dubie cerneres. iis rebus cognitis, maiorem in modum lætatus est Congi Rex: perque eam gratulationem ad patrui ditionem ac fines munifice adiecit agri quod leucas in longum triginta, in latum decem pateret. Quo tãto de se Regis iudicio magis magisque animatus Emmanuel,

ad superiora Christiani animi documenta non minus præclarum adiun- D
xit aliud. siquidem graui edicto conquisita vndique idola, quamquam multis id ægre ferentibus,& in cumulũ congesta, publice concremauit. Præterea,Christi sacerdotes,quandiu ibi substitere, tanquam è cælo delapsos, omni officio prosequi, & caritate complecti: de fidei mysteriis, deque variis virtutum generibus assidue percunctari: Deum vero suppliciter obsecrare, vt quando multo maximam vitæ partem in cacodæmonis famulatu posuisset miser, quantulumcunque supererat temporis, totum id in Christi Domini cultu, & in vera pietate cõsumere sibi liceret. Iam, rei diuinæ quanto cum silentio, vel tremore potius interesset, ex eo patuit, quod iuueniliter interea strepitum ciẽtes ad ianuam templi honorarios ephœbos principum filios, illico mactari imperauit: indignum facinus ratus, augustissimum illud sacrificium, in quo pro salute hominum Deus ipse immolatur, ab hominibus negligi. Itaque dubio procul adolescentes, leuis, & quotidianæ apud nos (quod pudeat) noxæ pœnas capite ipso luissent; ni ætatẽ ac genus miserati, & diuinæ insuper E
clementiæ memores Lusitani vehemẽtius obstitissent. Iamque ab Congi Rege nuntij aderant, legatum orantes, ne aduentum vltra differret: Regem in vrbe, cui Ambasse nomen, patrui baptismo & conuersione lætissimum, festos agitare dies: nihilque illi esse longius, quam vt elutis toto animo sordibus, ad filiorũ Dei cœtum vna cum cæteris aggregetur. Hoc nuntio accepto, moræ nihil interponendum est visum. nauibus modico relicto præsidio, Sosa comitesque sese in viam dedere. Quibus, in digressu, præter cæteram benignitatem, ducentos etiam stipatores Emmanuel tribuit: itemque ad onera subeunda, vim hominum ingentem, quis potissimum sacram suppellectilem baiularet, admirabili quadam alacritate certantium. Vbi ad medium ferme iter ventum est; præfectus regius vnus, ac postmodũ alter, officij causa nostris occurrit. Ad vrbem vero appropinquantibus oppidani tripartito agmine obuiam prodiere de more gentis armati, Lusitaniæ laudes, & præclara in se beneficia carmine concinentes: ita structis ordinibus, & eiusmodi gradu, ac sympho- F
niæ genere, vt supplicantium apud nos pompæ speciem quandam exhiberent. Modos inibant pauci, tum cæteri sequebantur: ac subinde vniuersi plenissimo sonitu elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant. Hi nostros ingenti gaudio in medium acceptos, eodẽ ordine ad regiam vsque perducunt, tanto populi concursu, ac turba ita conferta, vt nostris aditus ad regem vix atque ęgre patuerit. is, in edito suggestu, vt ex omni parte conspici posset, eburneæ sellæ insidebat mitratus infula è palmæ foliis opere subtili, & elegãti perfecta: à capite ad pubem nudus; cætera ad pedes vsque, vestis bombycina contegebat; læuum brachium armilla ex orichalco adornabat; equina cauda pendebat ex humero. id solis regibus datum. Denique introductus legatus, quàm honorificentissime excipitur. salutatione peracta, expositisque sui regis mandatis, illico per sacerdotes adstantes, dona, vestem pretiosam, tabulas pictas, aurea vasa & argentea, & omne Christiani ritus instrumentum in conspectu populi totius,

A totius, petente id ipſum rege, proferri iubet: tum rex perattente ſingula contemplari: quem quæque in vſum, quidve ſignificent, curioſius quærere. In iis præfulgidum erat Crucis vexillum, quod ſolenni precatione conſecratum Innocentius VIII. Pontifex maximus Luſitano regi ex vrbe Roma tranſmiſerat. Eo explicando confeſtim rex & concio tota venerabunda procubuit: namque inter illam ſacrorum expoſitioné Æthiopes adeo intentis oculis geſtus motuſque ſacerdotum obſeruabant, vt eodem pæne quo Luſitani momento capita ſubmitterent, iungerent palmas, genua flecterét. Ab eo ſpectaculo noſtri in hoſpitia benigne diuiſi. tum de regis & reginæ baptiſmate ſedulo agi cæptum. Id quo maiore apparatu, ac cæremonia fieret, templum Chriſtiano more prius ędificari placuit. opus erat ſane difficile tum alias ob cauſas, tum quod lapides & cæmenta longe admodum petenda forent. ſed tantus fuit ardor, vt breui comportatis vndique neceſſariis, vrgente atque inſtante rege, multis ſtructoribus agi res cæpta ſit. Cruci dicanda erat ædes: quare primus lapis eſt poſitus V. Nonas Maias: quo die Eccleſia ſalutaris ligni

B inuentionem anniuerſaria gratulatione concelebrat. Dum hæc maxime fiunt, ecce tibi à regni finibus trepidi nuntij; vaſtari agros, tecta inflāmari, hominum ac pecudum prædas abigi. Lacus in interiore Æthiopia eſt ingens, ad inſtar pelagi, prorſus vt leucas centum in longitudinem patere dicatur: ex quo tres nobiliſſimi totius Africæ amnes, Nilus (cuius ortum tanto ſtudio fruſtra perueſtigauit antiquitas) in mare internū, Cuama, & is, de quo ſupra dixi, Zaires in externum effluunt. in eo lacu aliquot viſuntur inſulæ; & ex iis quædam tantæ magnitudinis atque frequentiæ, vt triginta hominum millia in bellum cogant. Sed præcipua celebritate populi Mundequeti ſunt, qui per eos forte dies ad arma conſternati ab Congi rege defecerant, magnaque manu incurſiones in regni extrema faciebāt. Aduerſus id malum, quoniā & celeritate, & ipſiuſmet regis præſentia opus erat; nequid ſibi interim aduerſi eueniret, occupat rex baptiſmi ſacramento æternæ ſaluti conſulere. Nec regina rem

C longius diſtulit. atque ad indicandum in Luſitaniæ reges grati animi obſequium, ille Ioannis, hæc Eleonoræ ſibi nomen deſumpſit. Ingens Æthiopum multitudo ad ſpectaculum vndique affluxerat. Ex iis, proceres aliquot, regis exemplo & prædicatorum adhortationibus incitati, ſe per idem tempus ad Chriſtum adiunxere. nam è duobus regis filiis alter ad omnem virtutem, ac pietaté propenſus, natu maior, ad regni fines tutandos feſtine præceſſerat: iunior alter, Panſus Aquitimus nomine, nimirū vt eſſet qui pios poſtmodū exerceret, à nefaria ſuperſtitione, & auitis moribus nullo pacto abduci ſe paſſus eſt. Sub hęc, raptim coacto exercitu rex, admiſtis Luſitanis aliquot, in hoſtes tēdit. Abeūti, Soſa Crucis vexillū de manu porrexit; hortatus pergeret in dimicationé alacer: ſigni eius beneficio (tantū fiducia ne deeſſet) hoſtibus vtique ſuperioré futurū. Nec vana fuere promiſſa: pręlata Cruce fuſis fugatiſque rebellibus, paulò poſt victor Ioannes in patriā rediit. Ouanté natu maior filius eſt ſecutus: qui cum Chriſtianæ doctrinæ diligentem in primis operam dediſſet,

perducto iam ad fastigium templo, summa populi celebritate baptismo D lustratus est, Alphonsumque appellari se voluit; quo nomine Ioannis Lusitaniæ Regis filium vocari didicerat. Ac ne quid ad lætitiam deesset, baptizati cum eodem insignes viri permulti. Inde profectus in Isundos, quibus populis iam tum ex parentis auctoritate imperabat, Apostolico apud eos munere ipsemet fungi cæpit; ac veritatis lucem admirabili studio promiscue omnibus impertire. Quo tanto Christianæ rei incremento admodum lætus in Lusitaniam reuertit Sosa, relictis in Congo sacerdotibus ad cæpta promouenda. Verum ij partim insolitis caloribus, & cæli grauitate consumpti; partim etiam (quæ vicissitudo est rerum) ab incolis aspera atque acerba multa, absente præsertim Alphóso, perpessi sunt. Etenim quamdiu de ecclesiasticis cæremoniis, & de mysteriis rectæ in Deum fidei est actum, ea tametsi hominis captum infinitis partibus superant; tamen quia ob id ipsum Deo digna, & rationi consentanea videbantur; haud ita repugnabatur ab ethnicis. Ast vbi de E iustitia, temperantia, submissione serio præcipi est cæptum, & è Christianæ disciplinæ institutis, abiicièda auguria, male parta reddenda, condonandæ iniuriæ, aspernandæ libidines, frangendæ cupiditates erant; enimuero tum quasi ventilabro ad trituram adhibito, boni viri illico secerni ab improbis: alteri, vel amore virtutis capti, vel pœnæ metu perterriti, æquitate delectari; sectari pacem; voluptates repudiare; duces & rectores animorum suorum honore & beneuolentia prosequi. alteri denuo dæmonum laqueis irretiti, ad ritus nefarios, atque ad auaritiam, ac superbiam, & pristinas turpitudines miserandum in modum reuolui, odisse lucem, magistros auersari, & à piorum consuetudine longe refugere. Nec vulgo tantum serpebat vitium: notissimus ac ditissimus quisque arduum ac difficile virtutis iter eo magis horrebat, quo maiora sibi malorum irritamenta, & deliciarum illecebrę suppetebant. Rex demum ipse, qui tantum initio ardorem ac firmitatem animi præ se tulisset, vbi F à lactis dulcedine ad solidos cibos traduci est cæptus, desiderio pristinæ vitæ paulatim adeo elanguit, vix vt in eo roboris Christiani quicquam agnosceres. Occursabãt scilicet eius animo pristina oblectamenta, ludi, compotationes, quæque ebrietatem sequuntur: offerebant sese identidem auspicia, & sortes, quibus ad amentiam omnis ferme barbaria dedita est; titillabat sensum, effundendæ iracundiæ, & doloris puniẽdi suauitas. quibus quasi machinis, vrgente præsertim dæmõne, sensim de statu suo deiecta mens ita obduruit, vt cum internas religionis & officij recordationes obstinate repudiaret; tum salutaria sacerdotũ hortamenta ac monita, non modo ad animum, sed iam ne ad aures quidem admitteret. Accedebat, ad res profligandas, acerrimum dæmonis telum, mulie-bris coniuratio. Quippe, vt cæteræ ferme gentes, ita etiã Æthiopes, præter eam, quam iustæ vxoris habent loco, singuli pellices alere consueuerant plures paucioresve pro opibus. Eæ cum ex inuectis nuper sanctionibus pelli, aũt ablegari se à viris quotidie cernerẽt, vt est impotens iracundiæ sexus, damnum & ignominiam non tulere: cœtibus habitis

con

A consensu per se perque communes amicos cum rege vehementer agere insistunt; aduentitias religiones, durumque & horridum vitæ genus abiiciat; præsentibus bonis & copia rerum quoad licet fruatur: neu incertam spem futuræ felicitatis, tanto pretio, tantaque commodorũ & voluptatum iactura sibi emendã existimet. Hæc & alia eiusmodi blãdimenta cũ neque Rex inuitus acciperet, & eadem tabe infecti permulti, ac præsertim Regis filius Pansus Aquitimus adiuuaret; breui maximum in discrimen adducta Christiana tota res est. Obstabant sceleratis conatibus fideles ac boni, vt numero inferiores, ita diuino præsidio & causa longe superiores. Egregium vero se pietatis vindicem & assertorem præbebat Alphonsus: patrisque miseratus insaniã; dictis factisque neophytos in fide atque in officio continebat. Ad eum tollendum obicẽ, proceres aliquot Pansum incensum iam regnandi cupiditate omni ratione fouere; Alphonsum absentem variis criminationibus patri suspectiorem indies reddere instituunt. degenerasse illum plane in externos mores; nihil iam patriæ vel auitæ consuetudinis pati: Regem vero ipsum ita vel contem-
B nere, vel odisse; vt in eius contumeliam artibus magicis, quas à Christianis nuper acceperit; amnes exsiccet, vitiet fruges, atque adeo regias pellices vltro ad se ipse pelliciat. Eiusmodi calumniis atque portentis cum iuuenis innoxij famam ex composito quotidie lacerarent; zelotypum senem, & in affecto iam corpore animi quoque viribus defectum, facile perpulere, vt Alphonsum omni dignitate, honoribus, vectigalibus per summam iniuriam exueret. iacuissetque porro in solitudine & squalore circunuentus & proditus Dei seruus; ni diuino instinctu coorti quidam ex optimatibus, regem aperte increpuissent, quod hæredem regni destinatum, stirpis maximum, eximia virtute ac pietate filium indicta caussa damnasset. Reputaret secum illius in arcendis hostibus præclara facinora; in tuenda popularium concordia studium; in ipso Rege colendo pietatem & fidem. dein videret, num tantæ indoli, tantisque laudibus consentanea essent, quæ ab inimicis ad inuidiam conficta; nimium patulis auribus in animum demisisset. Quin per idoneos viros in filij vitam & actiones inquireret? ac perspecta demũ & cognita veritate, quod ęquum videretur, & in reũ, & in accusatores, pro merito cuiusque statueret? Hi-
C sce monitis quasi è veterno excitatus Rex, ac seipsum leuitatis incusans, per summam dissimulationem quæsitis iis, quæ Alphonso obiecta erant; cũ prorsus vana & commentitia comperisset; maxima bonorum gratulatione insontem filium in pristinum dignitatis & honoris ac gratiæ locũ extemplo restituit; consceleratos calumniatores, ne quid tale postea quisquã auderet, perpetua notatos infamia securi percussit. Cuius tantitamq; insperati beneficij magnitudinem Deo acceptã referens, vt debebat Alphõsus, multo etiam ardentius, ac liberius ad Christianã fidẽ tuendam atque amplificandã incubuit. ac præter cæteras artes exterminãdis gentium ritibus ad eam diem adhibitas; regno toto palã capite sanxit, ne quis inanium Deorum effigiem vllam vel priuatim, vel publice coleret haberetve. Quo edicto in rabiem efferati aduersarij, frequentes in re-

giam coeunt;ac tumultu per operas excitato, credulum ac timidum Re- D gem in eam ſententiam adducunt, vt, niſi reuocetur illico edictum, ingentem ſeditionem adeſſe non dubitet. Hoc ille timore correptus, continuo per celeres nuntios admonet filium, videat etiam atque etiã quid agat, quo progrediatur; neu peregrina ac noua religione mordicus retinenda, ſe ſuoſque omnes in apertum capitis ac fortunarum diſcrimen obiiciat. Cum ille nihilominus in incepto perſtaret, Deũque multo magis quam homines metuendos duceret; ira percitus Rex iubet Alphonſum ad ſe quamprimum venire. At ille, cum naſcentis eius Eccleſiæ ſalutem in ſuo capite verti probe intelligeret; pericula belli excuſando, variaſque nectendo moras, tandiu rem diſtulit, quoad letali morbo implicitus parens, cum ægrum ſpiritum per multas curationes in dies aliquot extraxiſſet; tandem ſuperante medicamenta vi morbi, demortuus eſt. Interea Panſus, & ſua ipſe cupiditate, & improborum ſuaſu, non dubia ſpe regnandi concepta, ſolicitare promiſſis Æthiopas; blande ſingulos appellare; viuendi licentiam & libertatem oſtendere; denique ad excludẽ- E dum aperta vi fratrem arma & copias cõparare. Quibus de rebus, & de patris obitu, à Regina matre, quæ ab eiuſmodi conſiliis abhorrebat, certior factus Alphonſus, quam maximis itineribus quam occultiſſime noctu Ambaſſem vrbem ingreditur: atque vt primum diluxit, populũ magna rerum nouarum exſpectatione ſuſpenſum ad concionem vocat. Ibi orſus à primo Luſitanorum in eas regiones aduentu; commemoratiſque eorum in ſe, parentemque ac totam nationem promeritis; quod tales viros, tamque ſalutarem ſibi traditam ab iis doctrinam grato pioque animo coleret, foueretque; idcirco ſe à fratre ſectatoribuſque ipſius toties inſidiis appetitum, & per falſas criminationes fama, fortuniſque ſpoliatum fuiſſe conqueſtus eſt. Panſum, viuo & ſpirante etiam tum patre, alienam hæreditatem ſpe & cupiditate impia deuoraſſe: eodem vita functo, iuſtum hæredem, quando per fas nequeat, per vim ac nefas à patrimonio arcere: ſi quid apud eos gentium ius, ſi quid vetuſtus regni mos, ſi quid etiam æternæ ſalutis ratio valeat; ne ſe maiorem natu, Regem legitime F deſignatum, pacis ac beatitudinis omnium cupidiſſimum; iuniori fratri conſiliis impiorum deprauato poſthabendum exiſtiment: Caueant vero etiam atque etiam, ne à veritatis oblata ſibi diuinitus luce ad cæcas iterum tenebras delabantur: neu Panſi minas, parataſque ab eodem copias pertimeſcant: Deum immortalem, cuius in eo negotio agatur cauſſa, pro ſua ſumma iuſtitia & bonitate, recte ſentientibus affuturum. Hæc, & alia ad tempus accommodata, cum ingenti ſpiritu peroraſſet; tantus repente motus animorum eſt factus, vt incredibili conſenſu Alphonſum protinus Regem æqui pariter & iniqui conſalutauerint. Quibus rebus confeſtim ad Panſum in ſuburbana caſtra perlatis; vt quam minimum ſpatij Alphonſo ad comparandum relinqueret, cum iis copiis, quas habebat, duplici inſtructa acie continuo infeſtus ad vrbem aduolat. Neque perterritus ea re Alphonſus; tum armatos, quos circa ſe habebat, pauciores quam credi poſſit (non plus ſex &

triginta

A triginta fuisse Rex ipse per litteras publicas admodum religiose testatur) tum cæterã imbellem turbam, quę ad regiam perculsa metu confluxerat; bono ac præsenti animo iubet esse. Deum verum, quem spretis falsis diis venerari instituerint, pro ipsis haud dubie pugnaturũ. Nec vana cecinit, vbi ad teli iactum est ventum, Christiani armati, inermesque sublato pariter clamore, IESVM Deum, & Sanctum Iacobum, ex disciplina Lusitanica ingeminant. mirum dictu: ad eas voces, tanquam cælesti fulmine afflata prior acies, cum aliquandiu attonitæ similis fluctuasset, terga postmodum vertit: cumque eandem trepidationẽ pauoremque subsidiis intulisset, turbatis eo impetu ordinibus, conuersisque illico signis, effusa omnes fuga saltus auios & nemora petiere. Hanc tam incredibilem victoriam, ac plane diuinam, alia non minus admiranda subsecuta res est. Cippus erat in syluis, captandæ cuipiam feræ paratus à venatoribus. in eum cippum cursu præcipiti cum se Pansus per imprudentiam induisset; corpore toto grauiter consauciato sic hæsit, vt explicare
B se inde nulla vnquam ratione valuerit. Comprehensus, & in custodiam traditus, frustra nitente Alphonso conseruare germanum fratrem, & ad Christum adiungere; in pertinaci mentis duritie, & voluntaria cæcitate miser animam efflauit. Longe melius & saluti, & existimationi suæ consuluit is, qui Pansi ductabat exercitum. siquidem è fuga retractus, cum sibi necem instare minime ambigeret; misit qui Regi demisse nuntiaret; non deprecari se mortem, quam suæ temeritati debitam pręclare nosset; id vero omnibus votis expetere, obtestarique, ne se absque fidei Christianæ mysteriis ex hac vita excedere pateretur. ipso congressus initio, circa Alphonsum apparuisse viros humana specie augustiores; ipsius, quam Lusitani adorarent, Crucis nota distinctos, clarissima circunfusos luce, vultu acerrimo præliantes: eo nimirum viso Pansi milites ingenti horrore perfusos, extemplo se in fugam dedisse. itaque sibi non esse iam dubium, quin, præter Christianorum Deum, nemo vel in terris, vel in cælo colendus adorandusque sit. Neque aspernatus
C est resipiscentem Alphonsus: quin potius clementer accepto, & per baptismum in Christianos relato, vitam & incolumitatem ea lege concessit; vti purgando in posterum verrendoque Sanctæ Crucis templo cum suis operam daret; & in mystici lauacri vsum, puros latices religiose conueheret. Ea victoria magnum rei Christianæ momentum attulit. regni possessione adita, & barbaris quotquot postea semet Euangelio opponere sunt ausi, perpetuo felicitatis tenore superatis, Alphonsus quinquaginta ipsos annos (tot enim deinde regnauit) hominibus verbo & exemplo ad omnem virtutem ac pietatem erudiendis, egregium & pastorem populorum, & vineæ Domini cultorem, ad extremum vsque se præstitit. Per idem tempus, quo Christiana sacra in Congum perlata sunt; eadem Regulus quoque Beniensium, Congo vicinus, ab Ioanne per legatum expetiit, Lusitanicæ magis amicitiæ ac præsidij spe, vt euentus docuit, ad opes imperium

imperiumque firmandum; quàm quo de suscipienda Christiana religione serio cogitaret. Quocirca sacerdotes ad eum summa Ioãnis voluntate profecti, & ab auitis erroribus, ritibusque sacrilegis perditũ hominem diu multumque reuocare conati, cum nihil omnino proficerent, Ioannis demum accitu in Lusitaniam irriti rediere. Lætioribus initiis, exitu etiã tristiore fuit alia per eosdem ferme dies Lusitanorum expeditio. In iis amnibus, qui Æthiopiam occidentalem interfluunt, in primis nobiles duo censentur, Gambea, & Zanaga, cuius paulo ante meminimus. Stachirim Daratumque prisci dixere. Intra duo hæc flumina quicquid spatij longo procursu in Arsinarium vsque promontorium desinit, populi tenẽt ij, quos vulgus Ialophos appellat. Horum Rex, nomine Bemoinus, contracta cum Lusitanis amicitia, & crebris à Ioanne muneribus, nuntiisque ad stipendia Christi solicitatus, cum nihil tale agitaret animo; Lusitani tamen Regis optima studia & spem variis promissis ac frustrationibus eludebat: idemque Christianos aduenas in primis amicè liberaliterque tractabat; quod eorum commerciis ac societate suas opes non mediocriter augeri quotidie cerneret. Sed quod vitæ genus vt sequeretur, nullis vnquam rationibus adduci potuit, id ipsum vt vltro exoptaret, denique malo miseriisque coactus est. Siquidem regno pulsus propinquorum insidiis, cum illud frustra sæpe recuperare tentasset, victus aliquoties fugatusque, ad extremum in Lusitaniam exsul cũ paucis perfugit ad expertæ virtutis & beneficentiæ Regem; ab eoque supplex infimis precibus auxilium petiit. atque id quo facilius impetraret; baptizari cum suis (ij erant viri nobiles ad quinque & viginti) & Ioannem de Regis nomine dici se voluit. Celebratum est mysterium tertio Nonas Nouembris, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, mira Pontificum & procerum gratulatione, & frequentia: exhibitique per eos dies publicè ludi, conuiuia, venationes, & spectacula equestria: in quibus Ialophi desultoria arte, & agitandi peritia, ita se admirabiles præbuere; vti Numidis ipsis (quorum in celeritate motuque corporis præcipua laus est) agilitatis palmam omnium iudicio consensuque eripuerint. siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel robore, vt equi incitatissimi ephippiis nulla omnino cursus intermissione tum recti insisterent, corpusque circumagerent; tum repente insiderent, dispositosque humi lapillos ad vnum inde colligerent; tum etiam momento desilirent, resilirẽtque. sub ea Rex neophytus Romano Pontifici per supplices literas rite obedientiam detulit: idemque in Lusitaniæ Regis ditionem iure beneficiario ac voluntaria deditione concessit. ac se, modo amissa reciperet, Lusitanis ad interiores Libyæ Reges, & pretiosa metalla ducem fore professus est. Iamque exsulis & nota probitas, & afflicta fortuna, Lusitanum Regem & regni principes ad misericordiam allexerat. quare idoneo subsidio adiuuandum hospitem ratus Ioannes, & insuper haud negligenda quæ ab eodem ad gloriam diuitiasque proponebantur; viginti validas naues deduci, & omnibus rebus ornari quam primum imperat. In eam classem, præter nautas & propugna

A propugnatores, Euangelici quoque præcones impositi, Aluaro Dominicano præfecto, eximiæ virtutis ac sapientiæ viro, quo Rex ipse ad sacras confessiones vti cõsueuerat. additi præterea non modo, vt in superiorem classem, fabri; sed etiam, ne materiæ inopia laborandum foret, cæmenta cum reliquo ædificationis instrumento. iam enim Ialophi consensu Lusitanus arcem ædemque sacrã in Zanagę ripis, opportuno ad merces exponendas, imponendasque loco, excitare decreuerat. Verũ tantus hic apparatus, ac spes non sine causa conceptæ, paulo post in irritum cecidere. Siquidem delata iam ad Zanagam classe, & castello inchoato (cuius etiam num exstant vestigia) Petrus Vasęus, cognomẽto Bisacutus, qui classi cum imperio pręerat; sine metu versantem in prętoria naui Regem Ialophum pugione confodit; vel fraudis ac perfidiæ suspicionibus incitatus, vel pertæsus cæli solique: quod ibi paucis diebus complures Lusitani perierant. Regis morte cum à barbaris, tum à nostris valde tumultuatũ: ac, ne quod grauius acciperetur incommodum, naues non paruo Ioannis dolore in B Lusitaniam reductæ. Ita, maximi compendij rem, quæ & plurimos homines Christo conciliatura, & Lusitanis ad interiora commercia, & inclytas Libyæ aurifodinas aditum præbitura videbatur, vnius hominis iracundia momẽto corrupit. Veruntamen eius classis fama, bellicusque apparatus, & profugi Regis causa benigne suscepta, non parum ad Lusitanici nominis dignitatem & commendationem in iis regionibus profuere. quocirca & Christianis deinde negotiatoribus maior honos fidesque haberi cæpta: & à multis dynastis ad Ioannem oratores cum muneribus missi, fœderis & amicitiæ caussa. Itemque ipse litteras & nuntios destinauit cum ad alios prænobiles Affricæ principes, tum vero ad reges Tungubutu, Mandingæ, Fullorum, & earum gentiũ, quas vulgo Moses appellant, multis in rebus Christiana instituta sectantium, ac præsertim in nominum impositione, quæ ferme à sanctis Apostolis mutuantur. Nam ad Christianorum Æthiopũ sub Ægypto, seu Abassinorum Regem, qui Pretejannes dicitur, tenui fama & auditione duntaxat iam sibi notũ, propter C pestilẽtes terrarum tractus, & noxia animalia, & vastas solitudines interiacentes, cũ id vel maxime cuperet, ex ea parte adspirare non potuit. Cæterum hisce tam lætis rerum exordiis breui tota pæne Europa vulgatis, Lusitanum nomen magna vbique in admiratione esse, celebrari omnium linguis: nauigandi scientia & gloria Græcis, Phœnicibus, Carthaginensibus anteferri. cuius laudis æmulatione incensus Christophorus Columbus Ligur, ingentis animi vir, & rei nauticæ in primis peritus; ex astronomica disciplina, & nonnullis veterum monumentis, eodem fere tempore statuit, trans noti orbis terminos magna terrarũ spatia etiam in occidentem patere: dein, experiundi & cognoscẽdi studio, quòd sine magno apparatu ea res tentari non posset; Lusitano ante omnes Regi eam expeditionẽ suasit; suamque in id operã & industriã enixe detulit. A quo reiectus tamquam inania & fabulosa afferret, ad finitimũ Castellæ Regem Fernandum eodẽ consilio sese contulit. Ibi cum nihilo magis audiretur; inuicta quadam animi pertinacia, totum ferme septennium, vorando

repulſas,vrgendo, inſtandoque per ſe, & per amicos; tandem aliquando peruicit; vt in eam inquiſitionem tria ſibi regio ſumptu adornata nauigia ad Hiſpalim oræ Bæticæ præberentur. Cum iis in Atlanticum Oceanum egreſſus, Canarias primum inſulas petiit. Inde continua dierum aliquot velificatione in occaſum prouectus; inſulas apperuit nouas, quas ab re, quod primæ occurriſſent, Principes nominauit: & expoſito milite nactus aurifodinas, loco idoneo caſtra cõmuniit: relictoque ibi præſidio, incolas ferme duodecim, & alia inuentæ eius regionis argumenta ſecum in Hiſpaniam reuexit. Ea res, quo minus erat in ſpe, eo maiorem Fernando Regi, & aulæ vniuerſæ attulit voluptatem. Ioannes contra, dolorem haud modicum ex eo percepit: vel quod efflorescenti tum maxime ad maritimæ rei gloriam nomini Luſitano, partum ab aliis in eodem genere decus officeret; vel quod relicto ſibi à maioribus inclyto nauigationis iure ſpoliari, & vaſti Oceani poſſeſſione pelli quodammodo videretur. Ergo ad exigendos è Principibus inſulis Bæticos, eaſque in Luſitanam ditionem aſſerendas, de procerum ſententia, claſſem inſtruere quamprimũ aggreſſus eſt. ea re cognita Fernandus mirari magnopere, cur ab Rege ſocio & amico, ignoti maris inueſtigatione, prꝗſertim quam oblatam ille reiecerit, arceatur. cumque ſuper ea re nuntij, & iuris interpretes vltro citroque fruſtra cum litteris commeaſſent, poſtremo Fernãdus ad reuocandum ab ea mente Ioannem legatos viros primarios miſit duos: &, qua erat ſolertia, ſi minus ab incæpto abducere illum poſſent, certe per varias cauſas rem cõſulto iuſſit extrahere, dum Columbus, qui in eadem loca maiore cũ apparatu renauigauerat; de concepta ſpe auri, argentique & opum aliarum, certiora & exploratiora perferret. Non fefellit Ioãnem aſtus: & dum legati ſedulo tempus terũt (vt erat egregie facetus) legationem eã neque caput, neque pedes habere dixit: cauillatus oratores ipſos; quorũ alter è crure claudicaret; alter, ab inſito faſtu leuior & elatior haberetur. Interea Fernandus magno ſuo compendio fœdus cum Carolo Galliæ Rege pepigerat: ſecundiſque eius rebus cõmotus Ioannes, omiſſo belli conſilio, non recuſauit quominus diſceptatore totius controuerſiæ vterentur Pontifice Romano, qui tum erat Alexander VI. eo nomine. Is, cognita regũ cauſa; ne quãdo lis ad arma deduceretur; vltra Heſperidum inſulas ad trecẽteſimam fere leucam & quadrageſimam ducto à Septentrionibus ad Auſtralem polum circulo; totum terrarum orbem ex æquo bifariam ſecuit. Quæ pars vergebat in orientem, hanc Ioannes, facta ſibi ob iuris antiquitatem optione, deſumpſit: occidua Fernando relicta. Ex eo tempore in perueſtigandis ignotis regionibus ab Luſitano, & Caſtellano mira vtrinque virtute certatum eſt. & Fernandi Carolique Cæſaris auſpiciis, idem Columbus, aliique deinceps immortalitate digniſſimi viri, ad occaſum meridiẽque immania terrarũ ſpatia, cum incredibili prouentu auri & argenti, ſubinde patefecere: quo maxime ſubſidio Caſtella poſtmodũ tantos tãque aſſidus terra mariq; ſumptus prope infinita pecuniarum erogatione ſuſtinuit. At ex Luſitana parte, ſuperiorum ducum laudem non adæquaſſe modo, verumetiam ſuperaſſe viſus, è Ioannis familia

A familiaribus egregia fortitudine & cóstantia vir, Barptolemæus Diazius. huic, non modo cum ventis & mari, sed etiam cum sociis naualibus diu luctandũ fuit, nauigationis longissimæ tædio fessis, & reuersionem quotidiano conuitio efflagitantibus. quorum ille cum ferociam, & expostulationes prudentia ac lenitate sedasset, Cani columnas longo interuallo transgressus, insanum terræ proiectum denique patefecit: qui ab interiore Æthiopia per directam longitudinem leucas amplius sexcẽtas in meridiem excurrit. neque tam portentosa magnitudine, teterrimisque insuper tempestatibus deterritus est, quominus promontorium flecteret; ac totum terrarum orbem magnanimis & experientibus viris peruium demonstraret. Hoc tam felici ausu peruẽtum ad insulam, quam sanctæ Crucis à Columna ibidem posita nominarunt, leucas vltra Cani limites omnino trecẽtas & quinquaginta. tum, deficiente iam commeatu; sexdecim fere mensibus nauigãdo consumptis, in Lusitaniam reditum est. cumque in explicando apud Regem itineris totius progressu Diazius ad descri-
B ptionem ingentis illius promontorij deuenisset (frontẽ Africæ nonnulli dixere) id que ob atrocissimas circa ipsum exortas tempestates, procellosum caput iure appellandũ affirmaret; quinimo, Bonæ spei caput esto; inquit Rex (quod illi deinde nomen stabile firmumque permãsit) quippe cum tanta ab occasu distantia, ac tã enormi in Austrũ procursu, ad optatas Orientis opes, & Asiatica emporia Lusitanis digitum pæne videretur intendere. Sed quoniam commercij orientalis iterum iam incidit mẽtio, quod Africi maxime & Asiatici littoris nauigatione constat; locus postulare videtur, vt de vtroque littore breuiter, quoad instituti operis ratio patitur, explicemus. Ab Olisipone præter Gaditanum fretum in meridiem nauigantibus, ad læuam est Mauritania. inde magno ambitu curuantur littora per Autololas, & Icthyophagos populos (ea regio Guinea est) trans Cancri tropicum, ad vsque Pagelungos Æquatori subiectos, & Agesymbam, qui antiquis noti orbis est terminus. hosce vno omnes
C vocabulo Hesperios Æthiopas, sicuti Eoos, qui oppositam Africæ partem tenent, prisci cognominarunt. Dein, per longissima spatia, obliquo trans Æquatorem, & Capricornum excursu, ora vastam in prominẽtiam cuneatur. id Bonæ spei (quod diximus) caput seu promontorium est. hinc rursus in Septentriones longissimo tractu per immanes & obscuri nominis populos Obios, & Cafres, & Madagascarem olim, nunc Diui Laurentij insulam, reflectitur littus ad nota iam antiquis promontoria Prasum, & Aromata: quorum alterum hodie Mosambicum; alterum à Praso quingẽtis leucis & quinquaginta disiũctum, Guardafu vulgus appelat. is Africi littoris extremus in Orientem est limes. inde præter duos inclytos sinus, Arabicum, & Persicum, quibus in modum peninsulę felix Arabia cingitur, rectus in eam regionem traiectus est, quæ Indo, & Gange duobus clarissimis inclusa fluminibus, India nominatur. In hac montes à Caucaso ad Cori promontorium, quod Comorini caput incolę vocant, leucas circiter quadringentas perpetuo in Austrum iugo porrecti, circunfuso Oceano ingentes oras efficiunt duas: quarum altera in

Occidentem obuerſa, prænobiles vrbes continet, Calecutum Malabarici regni caput, emporiumque nuper omnium frequẽtiſſimum; itemque Cocinum, Cananorem, Goam, aliaſque complures : altera in ortum ſpectans, à Comorino tractu per Bẽgalæ fines, qua Ganges in Oceanum influit, perque Peguſia, & eius tractus alia ditiſſima regna (quã terrã Ophir, ac Tharſis quidam haud ſane abſurdis coniecturis exiſtimant) deſinit in Auream Cherſoneſum : qua in regione prænobile emporiũ Malaca viſitur hodie. A Cori promontorio, ad Siculi freti ſimilitudinem, exiguo admodum ſpatio auulſa cernitur inſula Ceilanũ: quam grauis auctor Ioannes Barrius Luſitanus multis rationibus Taprobanam olim fuiſſe cõtendit. ab ea obliquus in Auream Cherſoneſum, & Cherſoneſo vicinam ingentem inſulam Somatram curſus eſt: quam geographorum vulgus Taprobanam putat. à Somatra porro ad nobiliſſimas inſulas plurimaſque, Iauas maiorem & minorem , Borneum , Bandam , & Molucas , & Lequios , & Iaponios tenditur. itemque ad continentem oram Camboiæ, Ciampæ, Caucincinæ, ac Sinarum. vltrà, Luſitanis incomperta nauigatio E eſt. Harum autẽ regionum pleræque, longe alio atque Africa terra ſitu ac feracitate, plurimis riguis, & ſole cæteriſque ſyderibus mire fauẽtibus, in omnes mortaliũ vſus deliciaſque pro ſua quæque natura varias fruges, metalla, odoramẽta, plantas, lapillos, medicamina prope ad certamen effundunt. quæ paulo ante hanc memoriã, certis emporiis admodum vili coẽpta, Mahometani ferme, Iudæi ve inſtitores, vel ſinu Perſico in Commagenem, & Syriam, vel Arabyco ad vrbem Heroum Suezium, atque inde camelis Alexandriam conuehebant; Ægyptio Sultano, qui tum iis regionibus imperabat, pluribus locis perſoluto portorio : quæ res Mẽphiticum ærarium magnis quotannis pecuniæ acceſſibus augebat. Hãc adeo quæſtuoſam negotiationem Ioannes , ducum ſuorum peritia & felicitate inuitatus, omni ſpe ſibi enitendum exiſtimauit; vt, ſi qua poſſet continuato per Oceanum curſu , ab Ægypto, Syriaque in Luſitaniam auerteret; non ſolùm vt, ingenti Luſitanicæ rei incremento, Chriſtiani nominis hoſtiũ vectigalia quam maximis efficeret detrimẽtis ; ſed multo etiã ma- F gis, vt eadem opera pluribus locis Apoſtolicam diſciplinam vel vetuſtate iam abſoletam renouaret, vel ad id tẽpus incognitam, Deo adiuuãte, per adminiſtros idoneos inſtitueret. cõſtanti quippe didicerat fama, nõ paucos in Oriente ſupereſſe populos, partim qui ſimulacra ex vetere gẽtium errore adorarent; partim etiam, qui acceptum à Chriſti nuntiis Euangelium, & ſanctiſſima bene viuendi inſtituta , ſed tempore procedẽte multis deformata vitiis, vtcunque retinerent. In iis, Æthiopum orientalium, ſeu Abaſſinorum, cuius modo meminimus, Regẽ, Chriſti cultorem quidem illum, veruntamen à Romani Pontificis auctoritate diſiunctũ, cum Eccleſia Catholica in gratiam reducere vehemẽter optabat: ſimul etiam ratus, quòd lõge lateque imperaret, fore vt eiuſdẽ opibus auxilioque aditus ſibi ad Regũ Indorũ amicitiã, & expetita commercia patefieret. Hoc ille conſilio certos homines per mare noſtrum ad explorandas Indicas, & Æthiopicas res deſtinauit. qui , ob ſermonis inſcitiam , rei difficultate

A rate deterriti,cũ Hierosolymis infecto negotio rediissent; duos denique Arabicæ linguæ bene peritos,Petrum Couillanium, & Alphonsum Paiuam eiusdem rei causa dimisit,cum eiusmodi mandatis ac litteris,vt alter alterius prouinciam,si res ita ferret,posset accipere.ij, Alexandriam delati,Memphim inde mercatorum habitu petiere.atque ex eo loco per sermonis Arabici symbola cum se Mahometicis viatorũ turmis facile miscuissent;ad Arabici littoris vrbem Elanam,hodie Torum, trãsitu Hebræi quondam populi insignem,ac denique Adenum(id oppidum sub ipsas Arabici maris fauces est munitissimum, Maddena gens olim dicta) incolumes peruenere.Ibi,cum ad læuam esset India, ad dexteram Aethiopia; sic inter se munera partiuntur,vt alter Abassinum adeat Regem;alter Indica perlustret emporia; ac rebus demũ peractis,Memphim rursus ambo conueniant.hæc inter eos neutro discrepante condicta. verum à digressu lõge dispar fuit vtriusque exitus.Paiua in Abassinos profectus,ante quam regiam attingeret,incertum quo genere leti defunctus est.at Couillanius B felici nauigatione ad Indos delatus,totam illius commercij ratioñe probe compertam in commẽtarios retulit:ipsa vero Indica emporia, Goam, Calecutum,Cocinũ,& cætera suis quæque locis in hydrographica membrana ex fide adnotauit,quam à Ioanne Rege in id ipsum acceperat.inde, cùm per Arabicum Oceanum in Africam traiecisset; ab Aromata ad Prasum promontorium,& Rapti hodie Sengi fluminis ostia,& Melindem,& Quiloam(cui Raptæ olim nomen)& Sofalam littoribus peragratis, partim ex consentiente nautarum testimonio,partim ex incolarum capillatura & colore,Hesperiorum Aethiopum haud absimili,in eam sentẽtiam est adductus,vt oram ad Bonæ spei promõtorium pertinere & circumnauigari posse procul dubio crederet.quibus rebus mirum in modum alacer.& reuisendi socij cupidissimus,cum ad præfinitũ tempus Memphim se contulisset; repente ab amicis fit certior,Paiuã ipso profectionis initio diem obiisse.perculsus tam inopinato nũtio Couillanius, licet in patriam redire vehementer optaret;tamen,quod præclare meminerat quãto Ioã-C nes rerum Aethiopicarum studio teneretur,suas vel rationes, vel desiderium regiæ voluntati posthabere constituit.in præsentia ad eum de Paiuæ obitu,deque sua peregrinatione perscribit:se India explorata, littus etiã Aethiopicum ad Sofalam vsque,aurifodinis prænobilem terram cum cura lustrasse:nec sibi esse dubium, quin ad Bonæ spei promontorium ora continens protendatur.id adeo,tum ex fama sermoneque hominum;tum è cosmographica,& nautica ratione constare.sibi esse in animo, quandoquidẽ Paiuam in ipso rerum aditu mors oppresserit,eius vice in Aethiopiam reuerti,vti,Deo bene iuuante,inita cum Abassino societate, cognitoque illius imperio & institutis,cũcta postmodum certa ipsemet in Lusitaniam referat.interea ne desisteret Ioannes cæpta, fidenter, ac strenue prosequi.nauarchos circunuectos iam extremum illud Africæ promontorium;haud ita difficili negotio (paululum modo adnitantur) ipsismet Quilois vel Melindiis ducibus in Indiam vtique peruenturos. rem esse gloriæ pecuniæque plenissimam.Hasce litteras & commentarios,nauti-

eamque membranam cum Hebræis notis è Lusitania mercatoribus, qui D Memphi negotiabantur, ad Regem perferendas dedisset; ipse confirmato ad rem conficiendam animo, retro in Aethiopiam iter intendit. Imperabat Abassinis tum Alexāder, quintus ab Sersadeneghil, qui accisis à Turca iam opibus, regium nomen ac maiestatem vix atque ægre tuetur hoc tempore. is venientem ad se Couillanium, quanquam haud plane certus vera ne afferret, magis tamen propenso ad credendum animo benigne accepit, non mediocriter lætus à tam longinquo ac tam Christiano Rege societatem & amicitiam suam per nūtios & per epistolas expeti. cumque de Ioanne, deque aliis Europæ Regibus multa didicisset, remissurus iam cum litteris Couillanium, repente demoritur. succeßit ei lōge alius ingenio moribusque frater Nahu. is non modo Lusitanū Regem dignatus responso non est, sed ne ipsum quidem nuntium ad suos redire permisit. ita Couillanius, cum neque ex Aethiopia euadendi facultas, neque in Lusitaniam scribēdi occasio præberetur; ob diuturnam absentiam videlicet pro mortuo est habitus, quoad aliis demū è Lusitania missis eodem legatis (vt in loco dicemus) apparuit. Inter hæc Ioannes occultis virtutum facibus agitari; noctes inquietas exigere; oblatā sibi laudis æternæ materiem in dies attentius intueri; omnes vias rei perficiendæ conquirere. ast vbi eorum sermone, qui ex Aegypto venerant, & Couillanij litteris ac rationibus animari se vidit; tum vero inchoatā nauigationem quātouis periculo sumptuque ad exitum perducere sine vlla dubitatione decreuit. Iamque in talem ac tantam expeditionem, ex ea, quæ tum erat copia, clarißimos destinauerat magistros ac duces; & contra sæuientis Oceani ferociam & impetum naues iusserat ædificari vel materiæ firmitate, vel structuræ genere validißimas; cum tantis interuenit conatibus mors, bonis omnibus atque ipsi præsertim Emmanueli, quem, Alphonso filio dudum extincto, Ioannes hæredem instituerat, admodum luctuosa. duplici quippe cognationis vinculo Ioannem attingebat Emmanuel: quod & Fernando Ioannis patruo natus erat; & sororem ipsius Eleonoram lectißimam fœminam Ioannes habebat in matrimonio. sed F præter hanc tantam neceßitudinem, quod in regia propinquitate perrarum est, ipsum, à quo regni hæreditatem sine controuersia exspectabat, ob singulares eius virtutes Emmanuel diligebat vnice: & annos ei quāplurimos, ac læta pariter omnia precabatur. quo etiam acerbius tulit, multisque & veris lacrymis prosecutus est patruelis obitum. ac iustis demum funebribus illi ex maiestate regia persolutis, ad omnem regni administrationem, sed ad res præsertim Indicas acriter animum intendit. nam & in ipso ætatis robore, septimum & vigesimum agens annum, alacer in primis erat, & vegetus; & in studio laudis ac famæ nulli antecedentium Regum secundus; & eo maiore studio institutæ conquisitionis ardebat, quod se ad tantorum periculorum, tamque diuturni laboris, ac diligentiæ fructus decerpendos ab omni æternitate diuinitus destinatum esse propemodum cerneret. Ac nihilominus, ne sibi, præsertim initio regni, nimium præfidere videretur, in consilium super tali tantaque

re proce

A re proceres,ac seniores adhibuit.In eo conuentu sententiis valde certatum.Erant qui nauigationes longinquas in vniuersum improbarent.si rem nauticam experiri placeat;sat ampla & nota in propinquo maria patere.sin(quod forte magis è communi re sit)victui ac frumentationi consulere;ex alienis regnis,atque adeo ex ipsa Germania colonos in Lusitaniam in id ipsum accitos.Quin Curucensis,& Lauranus ager,ac tota illa inter Eboram,Tagumque spatiosa planicies vel vitibus conserenda, vel vbi liceat aratro proscindenda plebi desidiosæ atque inopi diuidatur?sin belli gloria solicitet animos; hærere pœne in visceribus Mauritanam pestem,ex qua nouæ in singulas horas insidię,latrocinia,cædes,calamitates immineant.longe profecto vtilius tutiusque in proximos Christi hostes, quàm in remotos & innoxios populos, certo cum damno, ac periculo, incerto vel exiguo cũ emolumẽto Lusitanica arma posse conuerti. octogesimum iam annum per assidua naufragia immanesque sumptus tot classes in Austrum nauigare.quid inde nisi vilissimos Aethiopas, Lusitaniæ onera verius quam ministeria,& ebur inutile, & friuola palmæ folia

B reportari?Nam quod de aurifodinis fama increbuerit,verba profecto regulos dare:quibus importari nouas opes,& solitudines exustas,ac totius illius tractus pestilentiam frequentari vehementer expediat. Proinde ad Lusitaniæ decus,& rem tuendã augendamque,dispersas regni vires contrahat;finitima remotis anteferat bella;vel,si ad agriculturam domestici pœniteat soli; præpingues potius Mauritaniæ glebas, & frumentarios campos,quam aut Asiæ inaccessa commercia,aut sterilem interioris Libyæ arenam,& squalentia deserta respiciat.Alij contrà : neque susceptos ad eam diem labores ac sumptus,qua dignitatis, qua compẽdij nomine, irritos fuisse(quod ipsum frequentes ab ignotis etiam Regibus legationes,& vectigalium incrementa quotidiana testentur)& nouam hanc Indiæ conciliandæ diuinitus oblatam occasionem, eiusmodi esse, vt non modo sine magno detrimento,verum etiam sine summo dedecore omitti non possit.scilicet diuini spiritus virum Henricum illum, tanta animi

C magnitudine,præclarum hoc iter ingressum,ac tanta perseuerantia spretis iniquorum obtrectationibus, tantam gloriæ segetem posteris reliquisse;ac deinde Alphonsum,& nouissime Ioannem ipsum, qua virtute, quo consilio Reges?toto impetu eisdem institisse vestigiis;vt in ipso demum Indiæ pæne vestibulo,Emmanuel successor,viris,opibus,ætate florentissimus repente deficeret.in magnis arduisque negotiis non esse res illico ad calculos reuocandas:vbi conatus ipse,vt votis minime respondeat euentus, apud æquos tamen rerum æstimatores loco successus ac præmij sit.Pergeret porro felix quo numen tantis tamque apertis significationibus duceret. neque à tam laudabili cœpto abduci se cuiusquam ignauia,seu cunctatione pateretur.Media fuit multorum sententia,quibus non tam dimitti contracta iam,& instituta commercia,quam nouis quærendis instituendisque modum tandem aliquãdo imponi placebat. Quid enim à tanti Regis tum prudentia, tum dignitate magis alienum esse,quam partis iam ita multis,vt cõseruari vix possint,incertas captan-

tem ſpes,nouis quotidie ventis,tempeſtatibus, vadis, æſtibus,atque re- D
ceſſibus bellum indicere?& inexplebili curioſitate alias atque alias oras nullo propemodum fructu vel operæpretio perſcrutantem, cum rerum natura pugnare,& ipſa denique mundi clauſtra velle perrumpere? Frequentes procellas,crebra naufragia,imminutam Luſitaniæ ſobolem,voraces claſſium impenſas,&,ſuper hæc, infinitam itineris longitudinem reputaret animo.quæ ipſa vt maxime Deo fauente vincantur,& flatibus, vndiſque obſecundantibus,perueniatur in Indiam; ecquid tandem ſpei ſit,occupata iam ab antiquis,ac proximis negotiatoribus mercimonia, ad ignotos & alienigenas traducendi?Quis porro præſtet, potentiſſimos Indiæ, Syriæ, Aegyptique(vt de reliquis taceatur) dynaſtas ac reges, vbi per aduentitios commeatus,portoria ſua,redituſque imminui ſenſerint, quietem acturos?quibus,ſi damno vel dolore irritati ad arma cõſurgant; vix Europa tota coniunctis viribus,nedum Luſitania ſola,poſſit obſiſtere.Nam quod nonnulli maiorum in hoc genere ſtudium & contentionem opponant;neque Henricum ad Indiæ regiones adſpiraſſe vnquam, & Ioannem adulatorum blandimentis potius,quam ſuopte ingenio, in E
hæc vigilantium ſomnia verius,quam conſilia inductum. quæ quoniam intempeſta morte oppreſſerit Deus immortalis; videat Emmanuel ipſe, integris etiam tum viribus,quid agat:neu per inanem fiduciam ea ſuſcipiat,à quibus cum leuitate ac damno poſtmodum cogatur abſiſtere.Hæc & alia id genus cum & ij,qui in conſilio aderant,& cæteri,vt fit, pro ſuo quiſque ſenſu loquerentur;plus tamen apud regem & decoris auidum, & fidei propagãdæ ſtudio incenſum,honeſtas,& pietas, quam metus aut diffidentia valuere.Cæſa,& conuecta iam ante materia;naues in præſentia duntaxat quattuor ad explorandum agiles,ad tolerandum firmas,delecto milite,nauta,commeatibus,tormentis inſtrui: &,quantum humano conſilio prouideri poſſit,contra omnes caſus quã diligentiſſime optimeque adornari iubet.Prætoriæ inditum eſt nomen à ſancto Gabriele, non ſine cauſa:vt quæ ex orbe noſtro ad antipodas viam Euangelio muniebat;ſub tutela præſidioque lateret Archangeli potiſſimum eius, qui F
primus è cælo terris olim attulit Euangelium. huiuſce nauis curſum regebat Petrus Alanquerius,qui aperiendo Bonæ ſpei promontorio paulo ante interfuerat.Secundam Archangelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarãt.Paulus Gamma præerat.nauclerum habebat Ioannem Conimbricenſem.Tertiam Nicolao Cœlio nauarcho, Petro ſcholaſtico gubernatore, incertum vnde,Berrium appellabãt.Quarta,ſine milite ac ſine nomine,vehendis duntaxat in ſupplementum cibariis, à Conſaluo Nonnio Gammæ domeſtico ducebatur.Propugnatores in vniuerſum & nautæ,centum & ſexaginta non amplius explebant numerum. iis omnibus ab Emmanuele præficitur ſumma cum poteſtate Vaſcus Gãma Pauli frater,ſingulari prudentia ac fide,&,quod caput erat,inuicto animi robore vir:cuius patrem Stephanum,nuper vita functum, Ioannes Rex ad munus id ipſum iam ante delegerat.Huic,præter mandata & litteras ad Indiæ reges;Couillanij quoque membrana, & commẽtarius attributus.

Agebat

A Agebat eo tempore Emmanuel in oppido Transtagano, quem Montem maiorem vocant: huc euocatum Gammam, & socios, in magna procerum corona, magnificis promissis, & pia in primis & graui oratione, ad talem & tantã expeditionem est adhortatus. dein vexillo Crucis per intimum scribam publicè expanso, nixus genibus Gamma solenni ritu in Regis verba iurauit. eodemque accepto vexillo, plenus bona spe & miro nauandæ Regi operæ studio incensus, Olisiponem vna cum comitibus petiit. ibi in MARIÆ Virginis æde, quam ad fauces portus olim Henricus in id ipsum exstruxerat, sacris omnibus ad propitiãdum cæleste numen rite procuratis; præeunte cum hymnis, & canticis agmine sacerdotum, nauarchi, & cętera turba cum ardentibus cereis, eodem ordine supplicantes, nudis pedibus ad scaphas vsque deducti. Mæsta cũ fletu sequebatur ciuitas, quasi tam lecta ciuiũ manus ad manifestum exitiũ rueret. Ac quãdiu lætis de more vocibus, ac vario tympanorũ tubarumque concentu anchoras moliuntur, rudentes expediũt, & reliqua munera certa-
B tim obeũt nautæ; miram hilaritatem vultu præ se tulit Gamma, sociique: ast vbi solutis anchoris, ac sublatis iam antẽnis, vltimum signum profectionis insonuit; tum vero mutuo conspectu partim integratæ, partim coortæ omnibus lacrymæ: nec modus fuit, quoad vehementior Boreas naues in altũ prouectas ex oculis abstulit. Id accidit anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo, ad vij. Idus Iulias; anni tempore (vt postea compertum est) minime idoneo. Veruntamen regente cursum Deo; paucis mensibus ipsum Bonæ spei promontorium præteruecti, ad aquationem, quæ dicitur Sancti Blasij, peruenere. Auctorem habeo, circa id promontoriũ atrocissima tempestate iactatos nautas reditum in patriam expostulasse: cum nihil suadendo, rogandove proficerent; de coercendo per vim præfecto agitasse consilia. Ea re cognita, magistris vincula iniecta; Gammam ipsum gubernatoris officio egregie functum. Alij minime spernendi scriptores, neque ita periculosam eam nauigationem fuisse referunt; nec vllius in Gammam conspira-
C tionis meminere. Vtcunque res habeat; ad eum, quem dixi, locum appulsi, vagantes in littore Æthiopas clitellatis insidentes bobus opimis; & festiuo tripudio, & fistularum cantu se oblectãtes vident. Adhibiti confestim interpretes, cum nullum sermonis commercium reperirent, partim nutibus, partim æreis crepitaculis, vitreis globulis, aliisque id genus crepũdiis, quibus mirum in modum capitur gẽs; ad pecora bouesque inuicem permutandos alliciũt. Quo in negotio cum se admodum difficiles præberent barbari, rixa (vt fit) excitata, ne gentẽ plane abalienaret Gamma vela fieri statim imperat. Sæua inde procella iactati, vltra Diazij terminos leucas circiter quinque, ad Planas quas vocant insulas processere. Ex eo loco, aduersis æstibus admodũ retardantibus, lente rursus ad oram Zanguebaris appullere ipso Christi die natali: ex quo littus id Natale appellatum. Ex eo littore flumen ingens in Oceanum euomit se: quod aquandi causa ingressi festo Epiphaniæ solenni, Regum flumen ex eo dixere: & quod ab incolis admodum amice benigneque tractati sunt, ei

Aquationi à Bona pace inditum nomen. Quintum diem Gamma ibi moratus, mira cum barbaris familiaritate contracta, discessit. ac propter concitatiorem æstum veritus ne qua in vada ferretur; adeo longe à continenti cursum tenuit, vt & Sofalam regionem, & Fluenta promontorium noctu per imprudentiam præterierit. Inde reflexo iterũ ad continentem itinere, conspicatus nauigia palmeis velis vasti amnis ostium inuehi, subsecutus, accolas reperit minus iam atro colore, & cultiore vestitu, & Arabici sermonis nonnihil peritos: à quibus, Fernando Martinio interprete, accepit, haud procul, eiusdem fere magnitudinis naues, albosque homines commeare solitos. quæ res, quod Indiam significare haud dubie videbantur, ob id loco ac flumini, Bona signa, nomẽ impositum, & amicitia cum barbaris inita, subductæ naues, & multis locis refectæ. Ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa. Cæterum, ne nimis læto successu Gãma efferretur, multos ibidem ex eius comitatu, gingiuis horrendum in tumorem ac putredinem excrescentibus, fœda corripuit lues, quosdam etiam absumpsit. cuius causam tum in cæli grauitatem (quod è crebris æstuariis terra valde palustris & vliginosa est) tũ in corrupta salsamenta, quibus iamdiu propter inopiam victitauerant; contulere. Mense iam ibi per multa pericula exacto, solutis anchoris littus legentes, quinto die ad Mosambicum accedunt. Id oppidum insulæ Prasiæ cum tutissimo portu quamquam exiguo, situm in ipso flectentis se oræ cubito, à dextra Sofalæ aurifodinas, à læua Quiloã vrbem habet insignẽ. & quamquam ob circunfusum æstuarium, sterili, & insalubri est admodum cælo, tamen in satis magnam frequentiam loci opportunitate deductum est. Mahometani ferme tum inhabitabãt, Abrahemo Quiloæ tyranno subiecti: perque prætorem (xequem Arabes vocant) ab eo regebãtur. Aduersus id oppidum, ad quattuor passuum millia, sunt insulæ, quæ à columna ibidem à Vasco posita, sancti Georgij nominantur. ad eas insulas cum Lusitani stetissent, ab iis, qui à Mosambico explorandi causa prodierant, initio pro Turcis vel Saracenis habiti, facile cum xeque per munera & vinum, & scitissima saccari condimenta, quorum auidissima gens est, pacem, & amicitiam iniere. atque etiam duo in Indiam vsque nauium magistri mercede ab eodem impetrati. & omnis generis cibaria abũde suppeditabantur. ast vbi per Abassinos quosdam Æthiopas, qui pictas Angelorũ imagines in Gammæ naui conspexerant, & cum eo de rebus Abassinis, deque religione fuerãt collocuti, Europæos, & Christianos esse vulgatũ est, confestim hospitalitas omnis in odiũ versa, & nostri telis, ac sagittis aquatione prohiberi cæpti. simul, accepta iam pecunia, perfidi magistri clam aufugere. Nondum apparuerant gẽtibus iis, nouæ subtilitatis & operis admirandi ballistę, oblongum in tubum & æqualiter teretem ex ære fusili figuratæ quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula; sed inexcogitata priscis ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos cum incremẽto multiplici rapiendos, certo primũ nitrati ac sulphurei pulueris modulo temperatæ, insertos dein ore patẽte ferreos ex arte globos, catenasque & alia obturamẽta, fulminum instar flammis eluctãtibus cum

A cum horrendo fragore contorquent. Eiuſmodi tormenta complura Luſitanus de more diſpoſita, & collibrata ad nauium feneſtellas habebat. ſed ab iis exercendis, ne perterritos metu incolas abalienaret ab ſe, conſulto abſtinuerat. Verum vbi fraudem, ac vim, & ſuos pæne circumuentos animaduertit; indignatione commotus, ex templo diſploderēt, magiſtris edixit. Illi ſine mora exſequuntur imperium. ac primo videlicet fumus ater, & fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cælo ſereno, attonitos defixoſque rei nouitate barbaros tenuere. Aſt vbi ante pedes prætoris ipſius, momento laceri & exanimes quattuor ſimul viri conſpecti ſunt; enimuero tum, quaſi haud dubie infenſo infeſtoque numine, correptis vndique ac pæne depreſſis turba nauigiis, lymphati amenteſque in proximam continentem ex inſula ſeſe cuncti proripiunt. Inde prætor, animo vix tandem è ſumma trepidatione collecto, ſupplices ad Gammam oratores placandæ iræ, & ſui purgandi gratia tranſmiſit. ſi quid minus amice in hoſpites conſultum ſit, id ſuo conſilio nequaquam eſſe factum. magi-
B ſtros qui mercedem fraudulenter abſtulerint, iam non eſſe in ſua poteſtate, quòd alter in auia & interiora ſe abdiderit; alter ſubitis machinarū ictibus fœda laceratione diſcerptus, perfidiæ pœnas luerit. Sed & integram mercedem ſe Gammæ redditurum, & alium ipſorum loco magiſtrum ſuffecturum, nauigationis Indicæ peritiſſimum. Gamma, quod pluribus diſceptandi tempus non erat, remiſſa mercede, magiſtrum accepit, multo etiam prioribus nequiorem: quippe, vt à Moſambico profecti ſunt, ita inſtituit iter, vt nauigia in periculoſas quaſdam ac deſertas impulerit inſulas; facile confiſus, ob natandi peritiam ſe noctis ſilentio, vt alij duo fecerant, euaſurum. ſed intētius cuſtoditus, fraude comperta, vapulauit egregie. ob id inſulæ Verberati appellatæ. Quo ille ſupplicio magis etiam efferatus, Luſitanos perditum ire omnino conſtituit. ac per ſummam diſſimulationem, quaſi plane reſipuiſſet, compoſito ad omnem æquitatem ac ſummiſſionem ſermone vultúque, vrbem Quiloam ait eſſe in propinquo, rerum omnium copia refertiſſimam, & Chriſtianis Abaſſinis, atque
C Indis frequentem. quando ad Moſambicum res non conuenerit; ibi Luſitanis, omnium generum cibaria, merceſque Indicis haud inferiores, ſumma populi voluntate affatim ſuppeditatum iri: præterea, curſum ex eo loco in Indiam eſſe certiſſimum. Hoc ille artificio mendaciiſque Gammam in vltimum exitium pæne impulit. iam enim de ſtrage ad Moſambicum edita Quiloam peruenerat rumor. nec dubium erat, quin ſi eo ventum eſſet, ciuitas armis viriſque potens, ac Mahometicæ ſuperſtitioni addicta, & inſuper damno ad Moſambicum accepto irritata, communis doloris graues pœnas à Luſitanis exactura eſſet. auxilio fuit vehementior aquarum impetus, quo præter Quiloam abreptis nauibus portum occupare non licuit. Ea ſpe deiectus Æthiops, tamen à malitia non diſcedit. Cum noſtros omniū rerum inopia valde laborare intelligeret, quoniā Quiloæ acceſſu prohibiti ſint, Mombazam vrbem docet non longe abeſſe, in qua multi etiam Chriſtiani verſentur, & omnia ad victum cultumque neceſſaria abunde ſuppetant. Si Vaſco placeat; propediem ſe duce naues in

optima ſtatione futuras. Nec recuſauit Gãma, partim rectoris ſuaſu, partim etiam vltima pæne iam neceſſitate compulſus. ad vrbem appropinquanti, vt nuper ad Moſambicum, ſic ibidem obuiam proditum à Regis exploratoribus. qui ab inſidioſo curſus rectore clam in noſtros incitati; ſimulata beneuolentia, ad Regẽ redeunt; ingentis prædæ occaſionem oblatam demonſtrant, modo intra portum aduenæ perducantur. Haud ſurdis auribus dicta, omnibus blandimẽtis, muneribus etiam, iubet Chriſtianos ad commercium, & hoſpitium benigne inuitari. Paſchalia tum aderãt feſta: & paulo ante ad inſulam ſancti Georgij ara excitata, Luſitani, expiatis confeſſione criminibus, cælesti pane ſeſe munierant. quo etiam maiorem in tempore diuinam clemẽtiam opemque ſenſere. quippe ipſas iam portus fauces intrãtibus, ex vrbe permulti cum ficta gratulatione, & concentu obuiam prodierãt; ac ſine armis in naues accepti, ouantes lætique certo ac præſenti iam lucro noſtros perfida ſimulatione ad omnem hilaritatẽ inuitabãt; cum nouum ſubito periculum, parato iam exitio nihil tale ſuſpicantes Luſitanos eripuit. Dum enim ad auram excipiendam, Gammæ nauis tardius circumagitur; veritus, ne illam in proxima vada æſtus abriperet, magno repente clamore iaci anchoras iubet. quã ad vocem cum naualis turba huc illuc præceleri feſtinatione diſcurreret; rati proditores detectas inſidias, vt eſt omnis malitia ſuſpicax & meticuloſa, illico è nauibus in ſubiectas lintres certatim cuncti cũ ipſo proditionis magiſtro deſiliunt, & fugam capeſſunt. ac tum demum Luſitanis fraus ac pernicies patuit. Gratiæ ingentes pro tam inſigni beneficio ſuperis actæ. & quoniam reliquum littus ſat frequens vicis & oppidis eſſe dicebatur, Gamma curſu in Septentriones directo, poſtridie Mombazam aduentãtia nauigia duo Saracenorum intercipit. è quibus duntaxat tredecim (cum cæteri ſe in pelagus eieciſſent) in poteſtatem venere. ij, ne locus iterum dolo daretur, ſeparatim ſinguli interrogati, ſine vlla variatione reſpõdent, in eadem ora celebre oppidum eſſe Melindem, rege in aduenas omnes mire benefico, in primiſque hoſpitali. ibi nec inſtrumenta nautica, neque cõmeatum optimum, neque duces in Indiam defuturos. His rebus auditis, captiui benigne habiti; iiſdemque regentibus cum ad Melindis conſpectum ventum eſſet; quidam ex iis, vt videbatur, auctoritate præcellens, munus adeundi regis, & conciliandæ amicitiæ, ſibi depoſcit: & Gammæ permiſſu in vrbem delatus, Luſitanorum probitate moribuſque extollendis, & aliis ad tempus accommodatis rationibus, regem, ſatis per ſe ad officium humanitatemque propenſum, facile in aduenarum cupiditatem & amorẽ impellit. Dein, biduo nuntiis & xeniis vltro citroque mittendis inſumpto, Gamma, ne regi diffidere videretur, in portum lęto nauium ornatu concinentibus tubis inuehitur. Huic obuiam regis filius natu maximus (nam pater morbo ſenioque implicitus decũbebat) cũ honeſtiſſimo comitatu profectus, in ſcapham, quo Gãma excipiendi eius cauſa deſcẽderat, hilari vultu tranſiliens, peregrinũ arctiſſime familiariſſimeque cõplectitur. inde cum alter ab altero multa per interpretes amice admodum quæſiiſſent; petere atque orare inſtitit, vt ad parentem iacentem in lectulo adire ne grauare

A grauaretur.id fore seni gratissimum.se interea apud naues cũ paruo filio pro obside remansurum.Ad ea cum respondisset Gamma, sui regis mandato prohiberi se quominus exscenderet;nobiles duos è comitatu pro se in vrbem misit: quibus rex cum cæteris valde se comem & honorificum præbuit.Præterea,de perito itineris duce magna regis voluntate impetratum:atque illi vicissim Gamma tredecim,quos dixi, captiuos benigne donauit.quibus officiis,& mutuæ beneuolentiæ significationibus, hospitij noui iure magis magisque firmato,ea denique lege Gamma discessit,vt in reditu polliceretur se illac iter esse factur ũ, quo regis Legatos ad Emmanuelem honoris & amicitiæ causa transueheret. A Melinde ad Malabaricum Indiæ littus leucarum ferme septingentarum traiectus est.id spatium altero & vigesimo die feliciter emensi,tanta gratulatione ad Calecuti orã accessere,quasi transactis iam rebus incolumes ad patrios lares & incunabula rediissent.Iulio ineunte Olisipone soluerant:mensibus ferme vndecim in itinere insumptis,circa Maij exitum in Indiam deferuntur, perincommodo sane tempore.etenim in iis regionibus cũ alia multa admiranda;tum illud in primis omnium physicorum ingenia superat;quod in eadem cæli plaga,pari solis accessu recessuque iisdem anni mẽsibus, ab ortu trans Gatis iuga,quæ recto ad Cori promontorium excursu, quemadmodum supra demonstratum est,totam Malabaris lõgitudinem intersecant, æstas ac siccitas;ab occasu cis Gatem hyems,& assiduæ pluuiæ sunt. vt in tãta locorum propinquitate,quod ad rationem tempestatũ attinet, iidem pæne populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam diuersitatem, quæque de æquinoctiali circulo, ac torrida zona antiqui falso opinati sunt,& alia eiusmodi permulta,si quis apud se diligentius repute t;profecto intelliget;omnia quæ in cælo,quæque in terris fiunt,non ad necessitatem fati,vel ad fortunæ temeritatem, verum ad vnius omnipotentis Dei liberam voluntatem ac prouidentiam esse referenda.Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram est appulsus,in ea Malabaris parte,hyemis erat initium;cum altera,quæ ad ortum est,maximis iam tum caloribus æstuaret.itaque licet periculosam admodum in salo stationem esse intelligeret; subeundos tamen portus,nisi ex Malabarici Regis auctoritate, nequaquã existimauit.Is Rex in primis Indiæ clarus perhibetur,ac potens: quippe quem cæteri eius tractus Reges principem ac superiorem agnoscunt, & patrio sermone Zamorinum,id est Imperatorem appellant. is, quattuor ordinum homines habet in suo regno. dynastas ac satrapas, quos vulgo Caimales vocant.sacrorum antistites & procuratores; ij vetustissimæ originis & nominis Brachmanæ sunt.rei bellicæ studiosos è nobilitate duntaxat;qui Naires dicuntur.quartum obtinent locum opifices,& agricolæ. reliquum vulgus institorum est.magna ex parte Arabum,Persarumque & Aegyptiorum ex hæresi Mahometana,& Iudaica; qui pretiosis mercibus admirabili solertia & peritia permutãdis,ad amplas ferme opes pecuniasque perueniunt.Cæterum apud omnes præcipuo in honore Brachmanæ sunt,patetque ea secta latissime.horum scitis omnia publica & priuata sacra subiecta sunt. hi cæremonias & iusta funebria suo arbitratu præscri-

bunt:iidemque magno ſuo quæſtu prodigia,ſortes,auguria, & omina in- D
terpretantur.horum diſciplina inſtitutiſque Reges ipſi imbuuntur.omnibus magnis paruiſque in rebus mirandum in modum illis obnoxij. Sed non vnum eſt Brachmanarũ genus.quippe alij liberis operã dant,viuuntque in hominum frequentia.alij cælibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Iogues appellãt:Gymnoſophiſtas olim Græci dixere:iique partim longiſſime peregrinantur,ſtipem emendicantes;& victus veſtituſque aſperitate nacti exiſtimationem ac fidem,credulas hominum mentes portentoſis mendaciis,variiſque ſuperſtitionibus in fraudem impellunt; partim in ſolitudinibus auiis,& ſubterraneis ſpecubus duriſſimo vitæ genere,inedia,vigilia,nuditate,frigoris æſtuſque patiẽtia ſemet ipſi diſcruciant,abſtinentque ab omni corporis voluptate ad certũ annorum ſpatiũ: quo exacto,in Abdutos(id nomen ordini)magna cum gloria referuntur. ij,tamquã humano faſtigio celſiores,& omnium rerum licentiam adepti, nullis iam tenentur legibus,& in omni ſcelerum & flagitiorũ genere impune volutantur.eſt etiam ſuus Ioguibus rector maximus, qui vectigalia E
perampla diſpẽſat;vocatoſque ad ſe certis temporibus impoſtores, varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit.Hoſce omnes,mirum quam denſa in caligine,& quanta in veritatis ignoratione demerſos diabolus teneat.Parabrammam neſcio quẽ Deorum antiquiſſimum colũt,& ex eo filios tres:quorum in gratiam terna fila gerunt è collo ſuſpenſa.Multis præterea non hominibus modo,ſed brutis etiam animantibus cæleſtes habent honores,& templa ædificant,quibus in priſca illa Romanæ vrbis magnificentia vix quicquam ſimile exſtiterit. ſane fanum eſt ſimio dicatum:cuius duntaxat pecori in victimarum vſum cuſtodiendo, porticus miram in longitudinem excurrit, columnarum ſeptingentarum è marmore,tantæ magnitudinis,vt Agrippæ columnas,quæ in celeberrimo quondam omnium Deorum templo Romæ viſuntur, ſine dubio adęquent.Elephantis etiam religionem numinis tribuunt:bobus autem,eo maiorem,quod hominum vita functorum animos in eam maxime belluam immigrare opinantur.Multos habent ſuarum ſuperſtitio- F
num libros, magno labore ſtudioque conſcriptos, quæ nonnihil ad veteris Græciæ fabulas, & auguralem Hetruriæ diſciplinam videntur accedere. Hi libri ne in vulgus prodeant, cauent quam diligentiſſime; ſed ex iis arbitratu ſuo depromunt, quæ ad populum decipiendum in concionibus,vel in priuatis colloquiis,contracto ſupercilio,& magna pompa verborum ediſſerant. Quamquam haud pauca ſuperioribus annis à Brachmane quodam apprime docto, cum ſe ad Chriſtum aggregaſſet, noſtris hominibus prodita ſunt; inque Luſitanum ſermonem accurate conuerſa, tandem ad me peruenerunt; meræ nugæ, & anilia plane deliramenta,quæ hoc loco ne leuiter quidem attigiſſe operæpretium duxerim. ex quo facile apparet, quantum immortali Deo populi debeant ij, quibus in tanta aliorum cœcitate, Chriſtianam lucem aſpicere datum eſt.Iam de ſacrificiis,libationibus,cæteriſque nefariis ritibus,quibus vel ad placandos commentitios Deos,vel ad expiandos mortuorum manes

vtuntur,

A vtuntur,ſingillatim exponere,vt ſuperuacaneum,ita pæne infinitum ſit. Atque hæc in præſentia de Brachmanibus.Naires autem,penes quos totius rei militaris eſt cura,vt ſeptimum circiter ætatis annum attigere,teneri corpuſculi neruis diu multumq; diſtentis, laxatiſque compagibus, adhibita frequēti vnctione ſeſamini olei, per aliptas peritiſſimos ad agilitatem pæne incredibilem perducūtur.itaque velut exoſſes artus omnē in partem arbitratu ſuo torquere ac flectere; ſaltus retrorſum æque atque in aduerſum longiſſimos edere; & in lucta varios nexus pariter implicare atque explicare condiſcunt. Armis vero,à pueritia ad vltimam vſque ætatem,ſumma cura exercentur ſinguli ferme ſingulis, haud abſurda ratione;quod ita perſuaſum habeant, neminem vnum ſimul pluribus poſſe rebus excellere.arma erant olim,haſta,ſagittæ, gladius, clypeus:verum,poſt inuectas illuc recētiores haſce humani ingenij fraudes machinaſque,totam conflandi, temperandi, librandi rationem ita percalluere,vt omnibus maioribus minoribuſque tormētis, igneiſque miſ-
B ſilibus admodum ſcienter vtantur:iamque Indici ſclopi,ſeu ferreæ fiſtulæ,& ſulphureus puluis,longo interuallo Luſitanicis antecellant.Nudi, pube tantum velata, prælium ineunt: neque loricarum aut galearum onera patiuntur.hinc noſtro militi pugna longe ſtabilior:ſuoque & armorum pondere vehementius in hoſtem incumbit. contra, illis maior in dimicando velocitas & concurſatio. quinimmo plurimum in ipſa fuga præſidij eſt. obuerſantes offerenteſque vltro ſeſe, vbi te iam iamque adepturum exiſtimas,momento euaneſcunt. rurſus, cum procul abeſſe credideris,ab tergo ſe oſtendunt.pari celeritate & ſequuntur,& abeunt: & (quod vel in primis capitale eſt)haud incertiore ictu auerſi,quam aduerſi iacula dirigunt. Quod ſi ad cominus decertandum vel neceſſitas cogat,vel inuitet occaſio; cæſim plerunque feriunt:bracteolis plurimis ad gladij manubrium annexis, quorum tinnitu numeroſo ad Martem pugnamque incitantur:ſeque celeri vel procurſu in hoſtem inferunt;vel recurſu,cum opus eſt,repente ſubducunt;factaque teſtudine ita ſub ſcu-
C to ſe totos cōdunt,vt locus ad plagam nullus omnino pateat.& cum omnis multitudo Nairum viget in ſtudio rei bellicæ; tum præcipua laus tribuitur certo militum ordini, quos Amocos vocant. ij diris exſecrationibus caput,familiam,ſtirpemque deuouent,ni illatas commilitonibus iniurias inuicem puniant. Regis vero necem tam obſtinato animi impetu vlciſcuntur, vt per media tela flammaſque nullo plane vitæ reſpectu, ad cædem hoſtium ruant lymphati,amenteſque, atque ob id ipſum vel maxime formidandi. itaque Indicæ militiæ id robur eſt: & pro Amocorum numero magis minuſve potentes Reges exiſtimantur. longe miſerrima conditio eſt agricolarum,& opificum:ſiquidem præter quotidianas operas, quibus ægre ſeſe familiaſque ſuſtentant; quod initio quiſque ſortitus eſt vitæ genus,in eo ad mortem vſque perſiſtere cogitur:nec modo ad altiores vnquam gradus euadendi, ſed ne ad alias quidem artes quæſtuſve ſe transferendi ſpes vlla relinquitur. atque id vetus eſſe inſtitutum, patet ex Arriano,qui res item Indicas Græco ſermone conſcripſit. quare

adeo

adeo contempti abiectique sunt, vt superiorum ordinum homines ne rectis quidem oculis audeant intueri. quod si in turba, vt fit, ad aliquem forte Nairem propius accesserint, male mulctantur: idque ne accidat, per antecedentes famulos turbam submouent Naires; & cum alibi, tum pręsertim ad viarum flexus, se adesse clara voce denuntiant: tanta Indicæ nobilitati superbia, tam barbarus inest fastus: atque, id est causæ, cur Christianam disciplinam pessimé oderint, cuius præcipua laus in hominum caritate, animique moderatione consistit. Quæ Indorum contumacia eo minus videtur ferenda; quo sibi nobilitatis nomen impudētius arrogant: nam præter alia dedecora quantæuis claritati obscurandæ; promiscua etiā inter singulos ordines cōniugia sunt, vagique ferarum more concubitus: incerto omnes patre nascuntur, & ad sororum filios, vt minime dubiæ cognationis, hæreditas peruenit. Aedificia, templis Deorum exceptis, & regiis ædibus, & quibusdam pretiosarum merciū apothecis, lignea, & modice ab humo exstantia, palmarum foliis conteguntur: nec vlli omnino, præter dynastas, sumptuosius habitare concessum. Suburbana visuntur plurima cum hortis apprime cultis, quæ ferme incolunt optimates, ne vrbanæ plebis consuetudine polluantur. ea partim vallum & agger vndique muniunt: partim inflexi enatarum ibidem arborum rami; passim interiectis implexisque mira densitate viridibus rubis ac sentibus, ad introitum, aspectumque & ignem arcendum: tantis præterea recurrentium in se viarum anfractibus, vt, instar labyrinthi, cæcos errores, & ambages imperitis locorum obiiciant: quæ res vel in primis difficilem bellandi rationem hostibus reddit. Zamorinus ipse, quo tempore Lusitani ad Calecutum appulere, ad Panané (id maritimo vico nomen) haud ita longe ab vrbe, se continebat. Ad eum Gamma cum in anchoris staret, nuntios de suo aduentu præmisit: se, cum Regis Lusitaniæ mandatis ac litteris ex alio pæne terrarum orbe aduenisse; neque tamen iniussu è naui egressurum. lætus ea re Calecutanus, magnificeque se ipse circunspiciens, quod sui nominis gloria excitā ex vltimis sedibus gentē cerneret; Gāmam è periculosa statione in proximū portum, cui Capocate nomē est, dato in id duce, iubet inuehi. dein post biduum mittit qui Gāmam honorifice ad se deducāt. Ille tametsi ignotæ fidei, & vanę superstitionis homini vitam suam credere, comitum, amicorumque monitis ac precibus vetabatur; tamen legationem peragere, & cuncta coram explorare ipse cōstituit. Paulo fratri, vicario suo mandat, scaphas quotidie ad littus paratas habeat; ac si quid accidat, quo minus ad naues redire possit; ipse nulla eius rei habita ratione Lusitaniā repetat, & Emmanueli Regi inuentæ iam Indiæ, ac totius itineris rationem diligenter exponat. Tum duodecim sociis ex vniuerso comitatu delectis, quam ornatissimo vestitu, cū scaphas versicoloribus vexillis atque tapetibus, & omni tormentorū apparatu adornasset, ingēti omniū gratulatione, strepituque festo ad littus accessit. Descēdēti præsto fuit Catuales vnus ex iis, qui iuri peregrinis dicūdo præsunt, cū vario cantu, & magna manu militū, baiulisque ad sarcinas cōuehendas: nā apud Indos equi, & cætera iumenta per id tempus in vsu non erāt. Dein Gammam tetraphoro impositum, ad

A tum, ad vrbem Calecutum primum, inde Pananem deportauit tãto populi concurſu,vt præ turba quidam eliſi, nonnulli etiam è ſpectandi certamine coorta rixa perempti ſint.Vt ad regiam eſt ventum;à Caimalibus aliquot Gamma cum ſociis honorifice primum excipitur.dein Brachmanarum antiſtes linteatus obuiam prodiit,ac manu leniter apprehenſum, longo cubiculorum ordine,denis aulicis ad oſtia ſingula ſtationem agentibus, in amplum conclaue perduxit. ſtratum erat pauimentum ſerico eteromallo viridi:parietes vero bombycina periſtromata intertexto auro magnifice veſtiebant:ligneis gradibus affabre factis in theatri formam circumquaque eminentibus:ea procerum ſubſellia ſunt.Rex in ornatiſſimo lectulo decumbebat, goſſipina candoris niuei tunica indutus, aureis conſperſa roſis,gemmeis fibulis admirabili ſplendore connexa. Caput cum pretioſis inauribus pileus aureus contegebat in tiaram exſurgens,vario gemmarum vnionumque contextu.brachia,cruraque de more gentis nuda,armillæ ex auro decorabant, baccis diſtinctæ clariſſimis.
B pari fulgore lapilli annulis inſerti cõplures è pedum æque ac manuum digitis emicabant. Adſtabat ex apparitoribus quidam ætate prouectus, in aureo diſco tenens Malabaricum betele,ſeu Tambul Arabicum : quæ folia principes Indi aſſidue fere mandunt,commendandi halitus,leuãdę ſitis, & educendæ pituitæ gratia. Zamorinus ipſe, quamquam colore ſubnigro, tamen & proceritate membrorum, & toto corporis habitu geſtibuſque dignitatem regiam haud dubie præferebat.Gamma, ſalutatione peracta, conſidere vna cum comitibus iuſſus, per interpretem exponit:Emmanuelem Luſitaniæ Regem,Calecutani Regis fama commotum,fædus,& amicitiam ipſius iam pridem expetere,quãdo coram congredi,& iungere dextras locorum interualla prohibeant;legatum pro ſe miſiſſe.Ni rem aſpernetur;confidere ſe eam ſocietatem vtrique non parum ornamenti,commodique allaturam.Dein prolata munera,& litterę cum Arabico,tum Luſitano ſermone conſcriptæ.Ad ea Zamorinus breuiter:Emmanuelis fratris voluntatem, ac propenſionem erga ſe, vel ex
C eo elucere, quod ſe tam honorifica legatione, per tot diſcrimina laboreſque vltro compellandum,& ſalutandum exiſtimarit. quod ad fædus, & commercium attineat,rem ſine controuerſia cõuenturam.ſimul ediſſerit,quas è ſuo regno merces auehi:quas ad ſe importari viciſſim expediat.Ad hæc,multa de nauigatione,deque itinere ſciſcitatus, Gammam, & ſocios in lauta hoſpitia benigne diſtribuit.His rebus,vt fit, extemplo vulgatis, cum cæteri mercatores, tum Saraceni præcipue atque Arabes magnopere commouentur.ac præter capitale in Chriſtianos odium,rati etiam, quod res erat, quantum ad Luſitanorum commercia accederet, tantum de ſuis lucris imminui; &, ſi præualidus manceps in eam negotiationem ſe interponeret, nihil ſibi ad quæſtum, & nauigationem loci relictum iri;inſtitutam & coaleſcentem nouam ſocietatem omni conatu dirimere inſtituunt. Ac primum, variis criminationibus ac maledictis Gammam apud Regem conſenſu proſcindunt; ſpecie legationis explorabundum piratam aduenisſe;ac,nulla prouocatum iniuria, quacunque

iter habuerit, mare infestum reddidisse latrociniis; emporia cædibus rapinisque vastasse. Quod si maxime Lusitaniæ Regis missu aduenerit; considerandum tamen Zamorino esse, vtrum fidelissimæ, & plurimæ nationes, quæ iam in eius regno sedes & domicilia fixerint; & præsenti pecunia, certissimisque compendiis Malabaricam in dies augeant rem; peregrinæ genti, & toto cælo disiunctæ, ac proferendi per fas ac nefas imperij cupidissimæ, nullo præsertim merito, posthabendæ sint. Ad hęc, venales aulicorum animos, & eorum præcipue, qui magistratus gerebant, cum cæteris artibus, tum efficacissimis omnium scelerũ & flagitiorum administris, argento auroque aggressi, haud ita difficili negotio in suam sententiam perduxere. In iis, Catuali ipsi, cui hospitum erat cura concredita, facile persuasum, vt Gammæ, per summam officij simulationem, extremam perniciem strueret. Ad quæ facinora, cum Rex ab insita barbaris leuitate, ac perfidia, conniueret; de omnibus consiliis, & imminente exitio, per Tunetanum quendam Monzaidem, Hispanicæ linguæ peritum, cui cum Lusitanis in Africa olim cõsuetudo intercesserat, Gamma repente certior fit; eiusdemque suasu quam occultissimis itineribus ad naues festine se proripit, eo maiore euadendi spe, quod ab regia classe per hyemem subducta, nullum in præsentia periculum immineret. Igitur è portu in altum euectus; Indo cuidam litteras ad Zamorinum dat; quibus præter acerbas querimonias de hospitio violato, paratisque sibi nulla sua culpa insidiis, hominem hortatus est, vt repudiatis improbis suasoribus, in pristino consilio permaneret: ac multo plus ex vnius Lusitaniæ Regis amicitia, quam ex vniuersa Mahometana colluuie, fructus, & emolumenti sibi promitteret. Ad eas querimonias, etiam atque etiam purgare se Zamorinus, & omnem culpã in administros, vetusto Regum more conferre. Quæsiturum se de insidiis, quas Gamma sibi factas dicat: ac, si quem noxium deprehenderit; in eum ita animaduersurum, vt legationis & hospitij sacrosancta iura esse omnes intelligant. Præterea, ad Emmanuelis litteras breue responsum dat; ipsius amicitiam, & gentis Lusitanæ commercium fore sibi pergratum: cum eo tamen, ne quid ob id in suo regno turbatum existat: neu qua veteribus amicis, ac sociis fiat iniuria. Cum eo responso Gamma Anchediuam insulam petiit, leucas à Calecuto circiter quinquaginta, frequentem nemoribus, & pisce omnis generis apprime abundãtem. Ibi refectis è longa iactatione sociis, nauibusque, Deum precatus, vti propitius iterum adesset, reducéque se optimo Regi, propinquis, ac patriæ sisteret; in Europam cursum intendit. atque Indicum & Arabicum Oceanum, propter ventorum inconstantiam lentissima nauigatione remensus, ad Aethiopię primum deuenit littora. Hinc Magadaxo vrbe Saracenorum ex itinere diuerberata, Melindem, vti promiserat, appulit: assumptoque Regis legato, Zanzibarem inde petiit insulam, cum cætera amænitate insignem, tum felicibus syluis medica omnium generum mala ferentibus. Inde ab regulo perbenigne tractatus, Mosambicum traiecit; fixaque ibi columna, ad Aquationem sancti Blasij processit. Ac Bonę spei promontorium denique circũuectus

A uectus, Hesperidas primum, dein Tertias quas appellant, postremo Olisiponem summo Dei beneficio tenuit Septembri mense, anni millesimi quadringentesimi nonagesimi noni, plus biennio postquam indidem abierat, sociis ferme centũ, in iis Paulo fratre, morbo & labore consumptis. reliquos in terram egressos circunfusa illico turba, concionis instar, tanquam reuocatos ab inferis certatim intueri: de itinere toto, deque Indicis rebus sine fine perquirere: incolumem aduentum partamque gloriam gratulari: denique eiusdem peregrinationis & laudis cuncti studio, & æmulatione paulatim accendi. Emmanuel, aduenienti Gammæ viros ex vniuersa nobilitate primarios obuiam misit honoris causa: & quamuis incertam atque infidam ex India pacem afferret; tamen ob singularem viri constantiam, & animi magnitudinem ab omni posteritate celebrandam, & exhausta cum fide mandata, Gammam nouis honorum titulis & vectigalibus auxit: cæteris nauarchis ac sociis præmia
B tantis laboribus, ac tanto Rege digna persoluit.

***

Libri primi Finis.

E 2

D

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SECVNDVS.

ATEFACTA iam India, & incognitæ ad eam diem nauigationis ratione vtcunque comperta; primum omnium Emmanuel toto regno E supplicationes indixit. Populi circa præcipua templa frequentes iere. Dein, MARIÆ Virgini eius nauigationis præsidi exstructam olim ab Henrico principe ædiculam in ipso aditu portus Olisiponensis, miram in amplitudinem extulit, auxitque; ac loco in primis illustri, vt ab omnibus conspici posset, ipsius Henrici militarem statuam collocauit. Ad eius templi custodiam, & cæremonias, & naualis præsertim turbę, ducumque animos rite expiandos, eximia sanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: quam Rex præcipua beneuolentia ac veneratione prosequebatur. Locus, desumpto à Christi incunabulis nomine, Bethleem dictus: in primis totius Hispaniæ tum structura, tum religione visendus. Et quoniam Gammæ, comitumque fama celebritasque & multiplex Indicarum opum relatum in Lusitaniam specimen, omnium animos in rerum ingētium spem, & eiusdem itineris cupiditatē erexerat; tanti consensus ardorisque bono vtendum ratus Emmanuel; nequaquam vltrà exploratoriis nauigiis, verum F iustis iam classibus ea maria sibi sulcanda constituit. Nauibus tredecim, quæ aluei magnitudine, & hominum frequētia, & onerum æstimatione, haud exiguas Lusitani regni opes, & copias indicarent, Petrus Aluarus Capralis, claro æquè genere ac virtute vir, summa cum potestate præficitur, Gammæ interim requie ex longa defatigatione concessa. Huic ab Rege mandatum in primis, vt Christianam fidem, religionemque in iis regionibus tum serere, tum amplificare omni studio insisteret. dein, vt Calecutanum Regem quanta maxima lenitate ac diligētia posset, ad firmam pacem, & stabile fœdus alliceret: ille si durū, & illiberalem, & infidum sese prębere perseuerasset; tum verò barbarū scelus, & illatas Vasco Gammæ iniurias vindicaret; cumque nefariis Christi hostibus iustum piumque susciperet bellum. Idcirco, partim ad prædicandum ethnicis Euangelium, partim ad Christianorum animos procurandos, egregiè

pius

A pius doctusque theologus Henricus Franciscanus, qui postea Septæ vrbis fuit Episcopus, cum sacerdotibus aliquot in eandē expeditionem est destinatus:& præter vectores,naualēque turbam, ex Lusitana iuuentute delecti mille & quingenti propugnatores in classem impositi. Capralis litato profectus,anno millesimo quingentesimo à partu Virginis, Martio mense(quem ad iter Indicum maxime idoneum deinde monstrauit vsus) ad Hesperidas tertio decimo die processit. circum eas insulas fœda tempestas coorta classem late disiecit. è præfectis vnus Ludouicus Piræus, cum ventis ac mari aliquandiu luctatus, incertum quonam proprio incommodo non tenuit cursum.conuersis ad extremum velis, Olisiponem inuitus irrita nauigatione repetiit.Cæteri postmodum ex errore ac trepidatione collecti, ad vitādam Guineæ maliciam,& superādum Bonæ spei promontorium, longiore ambitu capto, cùm se in altum dedissent,post mensem circiter,in telluris conspectū ventis feruntur:quam insulam initio rati, continuata dies aliquot secundum littus nauigatione,continentem sine dubio esse comperiūt. Ibi ex longa iactatione
B classem portus excepit, cui ab egregio situ, ac tuta statione, Securo nomen impositum.Inde ad cognoscenda loca gentemque,descensum in terram; & Christiano ritu in ara subductili sacrificatum,& concio de rebus diuinis ab Henrico est habita:barbaris, cùm nihil planè perciperent, tamen occulto numinis impulsu cælestes cæremonias, & sacram cōcionem admirabili studio ac veneratione concelebrantibus. Ex iis vnus cum Gaspare Lemio in Lusitaniam extemplo missus, Regem ac cæteros omnes ingenti lætitia atque animi voluptate perfudit. In eo littore Capralis præalta Crucis vexilla,solenni ritu & precationibus consecrata,defixit;à quibus regio sanctæ Crucis in aliquot annos dicta: sed à Brasilo rubro ligno,quod tingendis vestibus inde petitur, superinditum deinde Brasiliæ cognomen, repudiata sanctiore appellatione,tacitus prophani vulgi consensus, & pertinax consuetudo retinuit. Est autem Brasilia noui orbis pars,quam,paulo post Capralis accessum, Americus Vesputius Flo-
C rentinus eiusdem Emmanuelis auspiciis accuratius explorauit. atque à duobus ab Æquatore gradibus, partibusve, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurrens,trigoni oblōgi speciem refert. cuius basis in Æquatorem,ac Septentriones obuersa,ab Oriente in Occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit.Latus in Orientem spectans,interposito mari Hesperiis Æthiopibus obiacet.alterum latus à prouincia Peruana disterminant iuga montium adeo celsa,vt ipsos auium volatus fatigare dicantur,vno duntaxat, quod adhuc exploratum sit,eoque difficillimo transitu.Regio ferme tota in primis amæna est,cæli admodum iucunda salubrisque tēperies:lenium quippe à mari ventorum commodissimi flatus,matutinos vapores ac nebulas tēpestiue disiiciunt:solesque purissimos ac nitidissimos reddunt.Scatet ea tota ferme plaga fontibus,ac syluis, & amnibus inclytis: è quibus(vt reliquos taceā)is quem Argenteū vocant,leucarum quadraginta ostio in mare fertur adeo violētus, vt inde nautæ dulces hauriant

latices priusquam tellurem ex alto conspiciant. Terra partim in planitiē expatians, partim in colles clementer assurgēs, fœlix præpinguibus glebis, & riguo solo semperque vernante, credita semina multiplici reddit fœnore: ac saccari præsertim est ferax; quod cæleste donum Attico melli multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura, è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in ahenis ad purum excoquitur; tum formis in panes cogitur ad metæ figurā: dein rursus, vbi libuerit, eliquatus; artifici manu pigmentis ad instar ceræ varias in effigies indiscreta pæne veri similitudine trahitur. cuius generis officinæ, priscis ignotæ, hodie, qua præsertim incolunt Lusitani, passim exstructæ visuntur: atque ex ea merce negotiatores vel maximum capiunt emolumentum: siquidem nauibus quotannis in Europam euecta certissimo compendio longe lateque diuenditur. Certis etiam è plantis, quas vulgo Copaibas vocant, inciso per æstatem cortice, in modum balsami liquor suauissimi odoris emanat: cui, cum ad alios mortalium vsus, tum ad curanda vulnera, & cicatrices tollendas, mirificam esse perhibēt vim. eæ plantæ cernuntur affrictu animaliū attritæ, quæ à serpentibus venenatis, aut à feris ictæ, ad remedium illud ipso naturæ instinctu se conferunt. At Zabucales quæ dicuntur, admodum excelsæ, magnos ferunt summa duritie calices, ore in terram obuerso, & quidem admirabili naturæ solertia pyxidatim operto. ijs calicibus nuces castaneæ saporis egregij continentur: quæ vbi maturuerint, excusso confestim operculo, paulatim ipsæ per se in alimenta incolarum ad vnam è calice defluunt. Syluestria etiam sunt Caiusia pyra, apprime succosa & innoxia; itaque mediis caloribus auide manducantur: cæterum in imo pyro faba quædam extuberat cortice amarissimo, prædulci medulla si torreatur. pyro preterea, refrigerandi vis: faba calefacit. Verū, ex omni genere, palma tribuitur iis, quos vulgus Ananazes appellat. Planta est humilis, cuius è ramis veluti pinea nucamenta dependent præmollia: hæc suo tempore in frusta dissecta, gratissimo simul odore ac sapore, non recenti duntaxat edulio sunt; verum etiam in longum tempus adseruantur è saccaro. Iam vero, illati in eas regiones ex orbe nostro melopepones, cucumeres, malogranata, ficus, vitesque biferæ ac triferæ, necnon multiformia mala medica suppetunt. Ad hæc, est videre complures alias pomiferas arbores, quas percensere nimis longum sit; piscesque, & aues coloris eximij, & quadrupedia plurima, sed ferme syluestria, partim nota nobis, partim ignota. in quibus vtique apparet quam miris modis, ac variis, diuina sapientia ludat in orbe terrarum. Ex eo numero, vt pauca perstringam, apri sunt amphibij, carnibus optimis ac saluberrimis. ij, quod priores pedes perbreues habent, posteriores autem prælōgos; tardiore sunt cursu: itaque deprehensi à venatoribus, qua proximum est sese aquis immergunt. Antæ sunt etiam, gentis vocabulo, ad mulæ similitudinē; sed minores, & rostro tenuiore, inferiore autem labro tubæ instar oblongo, rotūdis auribus, breui cauda, reliquū cinereæ corpus. eædē lucifugæ sunt. non nisi noctu ad pabulum prodeunt: vbi diluxit, in sua sese condunt latibula.

Huius

A Huius belluæ carnes gustatu plane bubulas referunt. Cotias vero nominant, magnitudine, & forma, & sapore leporum: rufo colore, paruis auribus, cauda fere nulla. Maiores sunt eiusdem fere speciei; quas Pacas vocant: rostro tereti ad faciem felis, fusco colore, cādidis maculis interstincto: neque carne tantum, sed & corio ipso prætenero, atque ob id ipsum in delicatiores epulas expetuntur. Cæterum insolito spectaculo Tatusię sunt, ad porcelli magnitudinem: corio squamatim loricato, sic, vt equi cataphracti speciem reddant: ex eo caput duntaxat, ceu testudines exerunt; pedibus contractis: & specubus ferme vti cuniculi sese continent: hæ quoque carnes palato gratissimæ. Magna præterea vis tigrium est: quæ famelicæ, horribili velocitate sunt, viribusque tremendis: eædem pastæ (quod mirere) tanta ignauia dicuntur esse, vt à gregariis etiam canibus confestim in fugam agantur: adeo, cibi potusque satietas, non homines tantum, sed etiam feras hebetes reddit. Illud vero mirum in Cerigonibus (id animanti nomē, buxeo colore, vulpeculæ magnitudine) ex eius
B aluo duæ dependent veluti manticæ: in iis catulos circunfert, & quidem adeo pertinaciter suo quemque vberi affixos, vt à perpetuo suctu non auellantur, antequam ad pastum ipsi per se progredi valeant. Valde etiā inusitata & effigie, & natura est animal, quod ab re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigonum fere magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic, ex occipitio existens coma ceruicem velat; lentoque ipsa ventris adipe verrit humum; neque vnquam in pedes exsurgit: denique tam tarde mouetur; vt quindecim ipsis diebus ad lapidis ictum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum foliis, & in earum cacuminibus degit plerunque: quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit. neque vero adhortationibus tantum aut minis, sed ne plagis quidem fustibusve bestiam vel tantillum de insita ignauia ac tarditate dimoueas. Mirandum est etiam genus earum quas Tamendoas vocant; veruecis altitudine; colore fusco; prælongo ac tenui rictu; neque eo ad
C malas diducto, sed modice ad imum inciso. Vnguibus instructa est quadrupes mire longis latisque, nimirum ad victum facilius comparādum: namque formicis alitur, quarum latebras vbi crebro vnguium iniectu ac fossione detexerit, illico exertam trium ferme dodrantium linguā immittit exilem, opertamque formicis repente contrahit, glutitque deceptas. Huic, vti sciuro, valde promissa & setosa cauda pro tegumento est. sub ea quippe ita se condit, vt nihil ex reliquo corpore prorsus appareat. Neque hæc tantum & alia indidem syluestria, vt dixi, verum etiam nuper à Lusitanis inuecta pecorum & equorum armenta plane admirabili prouentu fœtificant, quo magis mirū, vberrimo agro, mitissimo cælo tam fera & acerba esse incolarum ingenia. Nullos omnino colunt Deos. ominibus tantū, & auguriis ad insaniā dediti, & ariolis impostoribusque miserādū in modū quæstui sunt: nudi æque viri ac fœminæ prorsus incedūt, robustis lacertis, fluxo à vertice dūtaxat capillo; nā cæteras corporis partes identidem expilant: simis, vti Sinarū populi, naribus: æneaque ipsi

cute,

cute, atro insuper succo pomi Genipapi totum subinde corpus inficiunt. D
præterea insertos habent iā inde à prima ætate deliciarū causa quidā inferiore duntaxat labro, quidam etiam facie tota prælōgos nullius pretij lapillo, tetro sanè spectaculo. Gregatim peregrinantur ordine simplici, silentio miro; virum vxor anteit. Carorum aduentum, circundatis collo brachiis, appresso ad pectus capite, cum effusa comploratione altisque suspiriis primùm excipiunt, viæ laborem & incommoda miserantes: momento dein siccant oculos, habentque lacrymas in potestate. Grauidis haud ita multus in partu dolor. à puerperio fœta confestim exsurgit, ac domestica obit impigrè ministeria. eius loco (quod vix credat quisquam) in aliquot dies velut æger decumbit maritus. hic officij causa ab amicis ac propinquis inuisitur. huic sorbitiunculæ dantur ad refouendas vires. huic, de gentis more, bellaria & delicata munuscula deferuntur. Numerandi rationem, ac litteras ignorant omnes. tantùm tenui quadam traditione, nonnulla de Noe, deque diluuio à patribus accepisse dicuntur: vt valde probabile sit, post dissipatos quondam diuino iussu E
mortales, nullum huic genti cum nostri orbis hominibus fuisse commercium. Vino ac frumento in hæc vsque tempora caruere, satiua radice victitantes, in farinam redacta, quam mandiocam appellant. sub eodem tecto, ad inuersæ modum carinæ prælongo, multæ simul familiæ degunt noctu ad noxia vitanda animalia cubantes in retibus à terra suspensis: viuuntque in diem; & quicquid habent, in commune facillime conferunt, nihil in posterum soliciti. Natandi arte ad miraculum vsque præcellunt. Sub aqua totas interdum horas, vbi quippiam in imo quærendum est, patentibus oculis vrinantur. itemque laboris & inediæ patientissimi sunt. triduum ipsum, vbi penuria ciborum ingruerit, ieiuni traducunt: iidem, si copia suppetat, à primis tenebris ad lucem vsque in conuiuiis & compotatione persistunt. Recte aut perperam factis, nihil post mortem præmij supplicijve superesse arbitrantur. Qui diem suum obiere, eos perinde ac decesserint, vel integro corpore, vel mancos, aut debiles, vulneribusque confossos, descendere ad orcum putant, ergo incre- F
mata condunt humi cadauera, addito rete, cubandi causa, necnon eduliis per aliquot dies appositis; quod ita persuasum habent, & somnū interim capere, & cibo vesci manes mortuorum. captos in prælio hostes (crebra autem inter eos bella excitantur, ac sagittis præsertim vtuntur egregie) multorum dierum cura saginatos, ingenti cum tripudio mactant; vorātque tosta verubus membra. eæ optatissimæ Brasilicis epulæ sunt. neque, si cui hoc leti genere perire contigerit, malè secum actum existimat: quinimmo ad mortem pergit alacer ac securus: editisque contra ipsosmet percussores facinoribus, magnificè in ipso necis articulo gloriatur. Sparsis domiciliis habitāt, nullo magistratu legibusve cōstricti. lingua nec difficilis cognitu, & vna ferme est omniū quotquot adhuc probè noti sunt, exceptis certarū rerū vocabulis, quæ aliter à viris aliter à fœminis vsurpātur. Triū ex alphabeto elementorū F.L.R. nullus apud eam gentē est vsus: minime absurda quorūdam animaduersione factum id est

A id esse diuinitus; eo quod Fide, Lege, Rege, sicuti dictū est, careāt: beneficiorū acceptorū immemores: æque iræ ac libidinis impotentes: ad pugnas & certamina temerarij pręcipitesque: vltionis & humani sanguinis auidissimi: ad summam, belluis quam hominibus propiores, qui quidem mores patrios retinent, ac mediterranea incolunt loca. nam post illatum ab Societate IESV Euangelium, & liberalium artium disciplinas; in vicos & oppida contributi, præsertim qui mare accolunt, ad humanitatem ac pietatem magnis laboribus excoluntur. Verum hæc suo loco fusius. Capite damnatos viginti homines Capralis è Lusitania secum auexerat, pœna mortis in exsilium cōmutata. Ex eo numero duobus ad gentis mores linguamque discendam ibi relictis (quorum vnus deinde ad illa commercia magno vsui Lusitanis fuit) ipse, ne frustra tempus insumeret, vētis in Orientem vela permisit. A Brasilia ad Bonæ spei promontoriū immani traiectu leucas numerant fere mille ducētas. Oceani sæuientis vētorumque furentium ea pręcipue regna sunt. In id spatium audacius quam feli-
B cius ingressis Maio mense Lusitanis, flammeus Cometes horribili specie in decimum vsque diem continenter apparuit. Iāque variante sæpius cælo pelagoque, atræ ac sordidæ nubes ad Septentrionem conglobatę, omnem in se flatū quasi reciprocando collegerant: mare languidum erat; insidiosa tranquillitas; nautæ locorum ac tempestatum ignari, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant sinus; cum ex iis, quas dixi, nubibus, vniuerso repente impetu sese effundens Aquilo trāsuersas quattuor naues, quarum ad contrahendum minus apte fuerant armamenta disposita, inspectantibus cęteris, momento ita euertit obruitque, vt è tanto hominum numero nemo prorsus euaserit. In iis Barptolomæus Diazius, cuius supra meminimus, rei nauticæ gloria in primis illustris, cum è tot iam tantisque periculis antea fuisset ereptus; miserandum in modum interiit. Saluti reliquis fuere vel demissæ raptim antennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipso vento disrupta. Eo tam horrēdo spectaculo exanimati qui superfuerant, consanguineos alij, alij caros, amicosque oculis frustra requirere,
C ad lacrymas & complorationem proni, vtique, ni mœrorem ex interitu alieno, sui cuiusque periculi metus obstupefaceret. quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidē intumescere; fluctus modo ad astra ferri, modo ad tartara pænē ima subsidere; naues cum extremo salutis discrimine propemodum inter se collidi. Ad hæc, ātra caligo, & rudentium stridor, & dissonæ voces varia & incerta iubentium, non oculorum modo, sed etiam auriū vsum abstulerant. Quin, & salum ipsum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat. Viginti ipsos dies tempestas atrocissima tenuit. Lusitani millies quotidie morientes, & cælestem assidue implorantes opem, qua maris tulit impetus, hac illacque dispersi. Prætoria cum duabus nauibus Bonæ spei promontorium per imprudentiā prætervecta, Primas quas hodie vocant, insulas tenuit. ad eam tres deinceps circa Sofalæ oram adiunctæ. Vna, Petro Dia, præfecto per summa pericula & ingentes ærumnas in Lusitaniam rediit. Ita Capralis è tredecim nauium numero, cum sex duntaxat, iisque laceris ac debilitatis ad Mosambicum accessit. Incolæ, prioris

anni clade perterriti, armamenta, commeatus, ac duces itineris benigne admodum præbuere. Classe refecta, ad Quiloam vrbem, atque inde, nequicquam tentata superstitione Abrahemi & amicitia; Melindem est ventum: & magna regis voluntate renouato fœdere, hospitioque, & oratore quem Gamma in Lusitaniam auexerat, in terram exposito; in Anchediuam insulam, cuius ante meminimus, Concanio seu Canarino Indiæ littori obiectam, secunda nauigatione traiiciunt. Ibi rite expiata Lusitanorum crimina, & pane cælesti omnes refecti. Barbaris Euangelium, quamuis, vt videbantur, ad virtutem ac pietatem, propensis; tamen ob sermonis inscitiam promulgari non potuit. Ad Calecutum deinde naues applicitæ. qua re, contra quam plerique putarant, Zamorinus haud mediocrem lætitiam præ se tulit: ac petēti Caprali haud grauate se in colloquium dedit. in eo colloquio cū pax & amicitia certis legibus cōuenisset; ædes in vrbe Lusitanis ad diuersandum ac negotiandū benigne attributæ. iamque Lusitana gaza exposita; & curatoribus ad cōmutationem rerum à Caprale institutis; admirabili securitate sacerdotes Euāgelio, reliqui mercimonio dabāt operam; cum ab iisdē Ægyptiis, & Saracenis institoribus, qui ereptam sibi & quæstus materiam, & locum apud Regē gratiæ non ferebāt; vrbana plebs variis artibus & criminationibus nouos in aduenas incitari cœpta. Neque ita multo post, assiduis Mahometanorum stimulis, & Nairum aliquot ac principum auctoritate compulsa; &, quod caput est, præsentis prædæ illecta dulcedine, vel inscio, vel consentiente, certe non prohibente Rege, subito arreptis armis Lusitanorum diuersorium aggreditur. ibi ingenti clamore ac tumultu excitato, claustra conuellere, fores effringere, per vim conatur irrumpere. Nostri, quamquam improuiso malo perterriti, è fenestris tamen tectisque fortiter primos barbarorum impetus repulere: sed perfosso demum, dirutoque pariete, vis ac numerus vltra sustineri nōn potuit. hostium ad quattuor millia telis ac sagittis instructa conuenerant. Lusitani septuaginta non amplius, in hospitio versabantur. ex iis ad quinquaginta partim capti. partim interfecti, reliqui male multati, in iis Henricus antistes cum sodalibus quattuor, multis acceptis vulneribus, ad classem vix euasere. Fuitque adeo repentina clades, vt antequam è nauibus afferri subsidium laborantibus posset, cæso præsidio, expugnata domus, ac momento direpta sit. Capralis, quamuis tam atroci ac nefario scelere, vt æquum erat valde commotus; animum tamen præclare vicit, ac sapienter dolori moderatus est, dum aliqua ratione cognosceret, vtrum ad Calecuti Regem aliqua pars facinoris eiusmodi pertineret. Ast vbi super tali tantaque re nihil sibi neque purgationis, neque satisfactionis afferri vidit; procul dubio affinem eius culpæ Zamorinum interpretatus, onerarias decem in ipso portu, mercibus & annona refertas, iniectis flammis prorsus incendit; nautis partim igne absumptis, partim captis, & ad classis ministeria distributis. cui tanto malo ne subuenirent oppidani, horrifica pilarum procella deterriti sunt. Dein, obuersis in vrbē maioribus tormentis, ædificia complura disiecta, mortales multi fœda laceratione discerpti. ex iis

Naires

A Naires vnus Regi acceptiſſimus,cum ad pedes eius repēte cecidiſſet;plenus pauoris in præſens, irarum ac minarum in poſterum Zamorinus illico ex vrbe feceſſit. Capralis vero egregie vltus ſuorum cædem, barbaris amplius ſexcētis terra marique peremptis,nauibus hoſtium captis, & in ciuitatis conſpectu combuſtis, quod profectionis tempus inſtabat, menſe Decembri ad Trimumparam Cocini Regem inde ſe contulit. Cocini regnum à Calecuto leucas ferme triginta in meridiē diſtat. eiuſdem nominis regia vrbs ad oſtium Mangatis fluminis,mari introrſum æſtuante,ad formam peninſulæ cingitur. Ædificia,mores,inſtituta ferme eadem quæ Calecutanis. Indicarum vero frugum, & aromatum, ac piperis præſertim, ager longe fertilior. Rex tum aliis de cauſis Zamorino clam erat infenſus, tum quod monopolio Calecuti inſtituto, mercaturam ab ſuo cæteriſque regnis pæne per vim auerteret. Accedebat metus è nimia Zamorini potentia ac propinquitate; cui ſe, & reliquos Malabaricos Reges multis nominibus videbat obnoxios. Atque vt malus amicitiæ fideique B cuſtos eſt timor,ex ea ſeruitute ac periculis eripi ſe vehementer optabat. Capralis, cum è regione Cocini iactis anchoris conſtitiſſet, quod omnis Malabarici nominis fidem iure ſuſpectā habebat;neque ſe, neque ſuorum quemquam incolis credendum exiſtimauit. Michael erat quidam Chriſtianus è Iogue, paucis illis diebus Henrici & ſociorum opera, ad Eccleſiam adſcriptus; Indicæ rei bene peritus,& magna apud omnes exiſtimatione. Hunc,tentandi fœderis & amicitiæ cauſa,Capralis ad Trimumparam legat.Rex,quid de Luſitanę gentis opibus,& rei bellicę gloria,deque rebus cum alibi,tum ad Calecutum geſtis multa inaudiſſet; iam ante in eius nationis admirationem ac beneuolentiā excitatus;quaſi inopinatam aliquam hæreditatem, ſic oblatam eius amicitiæ facultatē auide arripuit. Datis vltro obſidibus nobiliſſimis, mira liberalitate de cōmercij legibus cum Caprali decidit;& ſingulari diligentia ac ſedulitate,per impigros adminiſtros, æquo admodum pretio, mercibus Indicis aduenarum naues C quamprimum onerandas curat: eorumque procuratoribus propriam in ſuo regno ſedem ac domicilium dat. Dum hæc ad Cocinum geruntur,legati à duobus finitimis Regibus, Colani, & Cananoris (regionum & oppidorum ea nomina ſunt) Caprali, ſi ad eorum portus commeare vellet; commercium & amicitiam longe optimis conditionibus detulere. Quas ille cōditiones,quod cum Trimūpara bona fide tranſegerat, in præſentia repudiauit: animum & voluntatem accipere ſe, & libenter vtriuſque propenſioni & officio teſtimonium in Luſitania daturum eſſe pollicitus eſt.Cananoris tamen Regē,quod multo enixius egerat,conſtitutis Cocini rebus,in reditu ſibi adeundū putauit.Ea vrbs abeſt à Cocino leucas in Septentrionē quadraginta,portu in primis capaci tutoque,oryza importata vtūtur incolæ:carne,piſce, pomis abundant:ac præterea pipere,cardamomo, gingibere, tamarindis, cinnamo, & myrobalanis: ad eaſq; digerēdas merces,nō exiguo diuinæ bonitatis argumēto,tellus plurimis cōciſa æſtuariis,fluminibuſque,nauigia vſquequaq; facili aditu admittit:ſtagna quoque paſſim occurrūt ingentia, grandibus plena lacertis

ad Crocodili effigiē:ij tergoris duritiæ,cōchiliorum instar,impenetrabili, D
enormi capite,duplici dentium serie, horrēdo prorsus hiatu in hominem
furenter inuadunt.Eorum halitus oris est suauissimus:at contra in eadem
regione serpentium & anguim adeo teter ac noxius,vt afflatu ipso necare
perhibeantur.Vespertiliones quoque sunt multi, dentibus & rostro vulpinis,miluij magnitudine: præcipuo in honore mensarum.Ædificia moresque cuiusmodi cæteris Malabaribus.Rex inanium Deorum simulacra
colit:Brachmanica disciplina,& sacris initiatus,vt reliqui. Ab eo Capralis oratorem ad Emmanuelem accepit, & vsurpandi magis commercij,&
amicitiæ causa,quam quod nouis oneribus multum loci superesset;complura frugum Indicarum pondo ibi coemit: inque Occidentem Ianuario
mense cursum instituit. Plenis velis euntem, viginti maioris formæ naues,multis refertæ millibus armatorum, Zamorini iussu frustra insequutæ.Indico transmisso Oceano, è sex onerariis vna vadis circa Melindē inhæsit. eius armamentis ac spoliis ne Saraceni potirentur, cōcrematus alueus, instrumenta machinæque bellicæ consulto demersæ: quas tamen E
Rex Mōbazæ deindè expiscatus,in Christianorum damnū perniciemque
conuertit.Inde Capralis itinere solito circunuectus Africā,Iulio denique
mense exeunte mistum ingenti dolore gaudium in patriam retulit:quando tot vel carorum,vel fortium virorum interitus, quantauis pecunia diuitiisque compensari minime posse videretur.Eodem anno,incertus quo
loco res esset Indica, Emmanuel Ioannem Nouam Callæcum, notæ fortitudinis & prudentiæ virum, cum nauibus quattuor Caprali subsidio
miserat.is paulò infra Æquatorem primus insulam inuenit,quæ à salutari MARIÆ Virginis Conceptione denominata est. inde nusquam occurrēte Caprali,Melindem delatus; deque ipsius in Lusitaniam reditu,&
Calecutana cæde,& insidiis,multorum sermone certior factus; Cananorē petiit, regēque honorificis verbis Emmanuelis nomine salutauit. Inde
præter Calecutanam oram Cocinum proficiscenti,classis ingens nauium
plus octoginta apparuit: quam Zamorinus haud dubia victoriæ spe, ad
Lusitanos in ipso Cananoris portu opprimendos, celeriter miserat. Neque deterritus tanta multitudine Ioannes,nauibus ad faciliorem circumactum vsumque tormentorum,in altum euectis;assidua iaculatione prælium ad solis occasum præclare sustinuit: neque vnquam hostibus tanto F
superioribus numero,locum ad conferendas manus,seque circūueniendum reliquit. Paronibus nouem,onerariis decem depressis, epibatis amplius quadringentis desideratis, Calecutum postridie mœsti Malabares,
vniuersa lugente ciuitate, rediere. Ioannes, egregia parta victoria,gratulantibus regulis Cocinum adiit;naues per otium onerauit; felicique successu ouans in Lusitaniam iter intendit.Transuectus inde Bonę spei promontorium,aliam insulam patefecit,quæ sanctæ Helenæ, cuius tum dies
natalis agebatur,est appellata:modico quidē illa circuitu,sed saluberrimo
cęlo,aquis optimis,& egregia frugum & carnium copia:loco pręterea ita
opportuno,vt ad recreandas è longo itinere Lusitanorum classes, diuino
consilio ibidem enata videatur esse. Minus è sententia per idem tempus
nauiga

A nauigauit Consaluus Cœlius:qui cũ sex nauibus in Brasiliam destinatus. amissis locorum ac tempestatum iniuria quattuor, nil nisi rubrum lignum, & simias, psittacosque in Lusitaniam retulit. Interea Emmanuel cognitis rebus in India gestis, classem parauit nauium viginti, rebus omnibus instructissimam: quæ vel amicis præsidio, vel hostibus terrori esse posset. huic iterum Vascus Gamma cum summo totius Arabici, Persici, & Indici maris imperio præfectus, cum Olisipone mature soluisset, ex itinere Abrahemum Quiloæ tyrannum, tanto apparatu perterritum, Emmanueli stipendiariũ fecit, imposito annuo tributo, quod duum millium miticalium, vt ipsi appellant, vel aureorum summã haud excederet. Inde cum in Malabares traiecisset; ingẽtem Saracenorum nauem & militibus & omni telorum genere paratissimam, Calecuto redeuntem expugnat: in ea Mahometani permulti interempti, Mecam ad pseudoprophetæ sepulcrum superstitionis causa peregrinãtes. at pueri ex eadem secta complures Christianis præceptis imbuti baptizatique sunt: quos Gãma Olisipone postea templi Bethleemitici ministerio dedicauit. Ab ea victoria
B Cananorem adiit; Regique & oratorem suum, & ab Emmanuele peramplа dona cum litteris reddidit. ac renouato fœdere Cocinum tetendit. Ibi dum sui Regis negotia conficit; repente legati affuere à Christi cultoribus iis, qui non longe à Cocino Cranganorem habent vrbem, è vetustissima illorum stirpe, quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam religionem ac fidem, à Brachmanarum fabulis, & impura superstitione traduxit. Is Indiam prouinciam in orbis terrarum distributione sortitus, Socotoram insulam Arabici maris fertur adiisse primum: dein, multis ibi factis Christianis, traiecisse Crãganorem. in ea ciuitate cum multos item Christo filios peperisset; Colanum petiit: neque ibi frustra disseminato Euangelio, trans iuga montium ad oram orientalem ingenti labore contendit: multisque locis, ac præsertim in Coromandelis regno, Christiana re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimũ erat nomen; ac diuini verbi sementem in eo quoque nouali facere instituit.
C Atque haud pœnitẽda collecta fruge, templisque ad Christi cultum ædificatis, in Coromandelẽ ad reuisendos & confirmandos in fide neophytos rediit. Coromandelis caput ac regia tum erat vrbs Meliapor; quam vetustate bellisque dirutam nuper Lusitani, deducta eo militũ emeritorum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatione, honoris Apostoli causa ab sancto Thoma denominarunt. In ea vrbe sacram ædem exstruere aggressus Apostolus, cum à dæmonum sacrificulis, & ab Sagamo rege prohiberetur; res interim insignis accidisse perhibetur ad Christi virtutem, & fidem Euangelij comprobandam. Inusitatæ magnitudinis truncum, vt fit, in littus eiecerat mare, quod eo tempore leucas fere decem ab vrbe distabat. Eam Rex materiam cum in vsum ædificij cuiusdam vehementer expeteret, robusti primum homines incassum funibus ergati quæ amouere conati. dein adhibiti complures elephãti, cum toto connixi impetu nihil omnino proficerẽt; Apostolus Regi cõditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templum vero Deo ædificandũ daret, nullis ma-

chinis, nullo mortalium adiutore, sese protinus eum ad vrbem attractu- D
rum. Cum rex, insanire videlicet hominē ratus, per ludibrium annuisset; tum Diuus Thomas zona qua erat præcinctus, ad prominētem è caudice ramusculum annexa, signo tantum facto Crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, vniuersa ad spectaculum effusa ciuitate, in ipso pomœrio statuit: ibidemque defixa lapidea Cruce; vaticinatus est, cum ad eum lapidem vsque pertingeret pelagus: tum diuino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem quæ ipse intulisset sacra instaurāda venturos. Neque fefellit prædictio. Siquidem sub Lusitanorum appulsum, occultis tot annorum accessibus locus Oceano demum allui cæptus. Verum ab eo signo cæterisque virtutibus, cum Thomæ verbis maior in dies accresceret fides, Brachmanas autem, fuco & fallaciis parta iam auctoritas. iam sagina deficeret; accēsus rabie quidam ex iis, fœdum ac ferum facinus mali dæmonis instinctu cōsciuit. Filio admodum puero ipsemet necem intulit, vt haberet vnde peregrino & inuiso capiti crimē exitiumque conflaret. Citatus ad Regem Thomas, cum accusator ab eo per sum- E
mam indignationem & querimoniam pœnas filij extincti repeteret; contra, Thomæ discipuli, affinē aut omnino conscium eius culpæ magistrum negarent; nihil opus esse coniecturis & certaminibus ait Apostolus, ab ipsomet qui occisus dicatur; omnium optime cognosci rem posse. petit vt eius publice interrogandi potestas fiat. nihil recusatum ab aduersario: & cunctis tam inauditæ rei exspectatione suspensis cadauer in medium affertur. Tum ad exanimem puerum Thomas placido & sereno vultu conuersus: Agedum, inquit, per Christū quem ego Deum prædico, palam & sine ambagibus puer prome, quisnam huiusce tanti sceleris auctor exstiterit. Mirum dictu: ad Christi nomen, frigido & exsangui corpusculo vitales confestim rediere spiritus: & clara voce, vt omnes exaudirent; Thomam certum summi Dei legatum; & ipsius odio, ad struēdam illi calumniam, nefarias à parente sibi manus allatas esse cōfirmat. Hac tam illustri tamque admirāda testificatione fractus calumniator obmutuit. Sagamus F
propenso iam ante ad credendum animo, Christianam deinde fidem ac religionem sine vlla dubitatione complexus est. Regem ex amicis & popularibus imitati complures Brachmanis, quamquam detecta diuinitus fraude, & pulso in exilium parricida, pertinax tamen & cæca mansit improbitas. cum lætos Christianæ rei progressus, & neglecta Deorum simulacra ferre non possent; facta conspiratione præconem Euangelij è medio tollere omnino constituunt. Tumulus erat nō procul ab vrbe: quo Thomas identidem, è Christi disciplina, secedere, propitiādi æterni Regis, & sui recolligendi gratia, consueuerat. in eū locum, tempore captato, Brachmanę armati cum suis similibus impetū dant. ibi Apostolus dum ad Crucem, alienato ab sensibus animo, Deum pro salute hominū, & eius præsertim populi deprecatur; telis primum ac lapidibus appetitus, dein ab vno è Brachmanis lancea transfossus occubuit. venerandum corpus inde sublatum à discipulis, & in templo nuper ædificato conditum est. Accessit martyrij nomine, & memoriæ causa, fragmentum hastæ, quæ inhæserat costis:

A rat costis:& baculus præferratus,quo ille ad peregrinationes vtebatur:& vrna fictilis cespite inferto,nempe qui manantē è sacris vulneribus cruorem ebiberat.exinde locus multis miraculis claruit, ac magnus eodem ex omni parte cōcursus,voti & religionis ergo,fieri cæptus.Hæc ferme Indi sciscitantibus Lusitanis,non è fama solum , sed etiā è veterum annalibus edidere.quin egregias Thomæ laudes , ac mortem pro Christi nomine fortiter obitam,pueris Malabaribus patrio carmine decantare mos est. Sunt qui cum tribus Magis, qui ad Christi liberatoris incunabula cum muneribus adoranda,Sybillæ Indicæ(vt ferunt) monitu , stella duce tetenderāt(quo in numero Pirimal Ceilani rex ponitur) Thomā in Oriente congressum: deque immani trunco miraculum non Meliapore , sed Cranganore perpetrasse dicant,ac postremo in Calamina vrbe mactatū regis imperio(qui Sagamo defuncto successerat) ac sacrū deinde corpus Edessam Mesopotamiæ translatūm à Christianis fuisse contendant. Vtcunque res habeat(nam ego meam interponere sentētiam in tali re, tan-
B toque locorum & temporum interuallo non ausim) satis constat , Apostolum in Coromandelio tractu Gangetici sinus , palmam tulisse martyrij.nec dubium est,quin ex diuini viri præceptis atque institutis,ingēs hominū multitudo variis Indiæ dispersa regionibus , in hæc vsque tempora,Christi nomen fidēmque tenuerit;quamquam ex Armenij Patriarchæ Nestoriani placitis , à quo Episcopos paulo ante hanc memoriam accipere consueuerant,multis vitiis & erroribus inquinatam. alioquin, Apostolicas cæremonias magna ex parte obeūt.altaris mysteria religiose venerantur;eoque viatico,decēdentes è vita,se muniunt. Aduentus Domini,& quadraginta dierum solenne ieiuniū diligenter obseruant ; quotidianæ psalmodiæ,& sacris insistūt.& cum alia Christi Domini Sanctorumque festa rite concelebrant,tum vero præcipue paschalium feriarum octauam,quam Dominicam in albis vocamus; quod eo demum die , incredulus antea Sanctus Thomas,indito in Christi latus ac vulnera digito,Dominum suum,ac Deum suum præclara testificatione confessus est.
C Alia præterea multa ex maiorum traditione diligenter obseruant,eo maiore fidei & constantiæ laude , quod ob id ipsum non modo à Mahometanis hominibus acerbe vexantur,sed etiam ab regulis Ethnicis in seruitutem redacti,cum alias indignitates & contumelias perferunt, tum vero sedem ac domicilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur. iis,aduentu Lusitanorum,noua diuinitus affulsisse lux visa. Consilio inter se habito qui Cranganoris incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem,legatos(vti orsus eram dicere)destinarunt.quorū summa orationis fuit;se & vetustissimos Christi famulos esse;& hoc ipso Lusitanici nominis cupidissimos:multa se à barbaris indigna quotidie pati : petere & orare,vt Emmanuelis Regis nomine se suaque omnia in patrocinium fidemque recipiat.Sub hæc,deditionis insigne,sceptrum argento decoratum Gāmæ supplices detulerē.Quos ille benigno vultu, comiter & amice complexus,bono animo esse iubet:vel in primis mādatum sibi ab Rege Lusitaniæ affirmans , vt Christi fideles quotquot in ea regione supersint,

ſint,omni ope atque auxilio ſubleuet:nõdum id ſibi per Calecutanorum D
inſidias,& quotidiana vitæ diſcrimina licuiſſe:ac ne tum quidem ob angustias temporis,reditu iam iamque imminente,poſſe illis quam vel maxime cupiat operam ſtudiumque præſtare.Cæterum,quæ prima ſe occaſio det,enixe curaturum, vt non ſine cauſa Chriſtiani omnes in Regum Luſitaniæ pietate opibuſque,certiſſimum ſuæ ſaluti commodiſque præſidium eſſe conſtitutum intelligant.Interea,ſi qua neceſſitas incidat grauior,ad Luſitanum confugiant præfectum,quem firmo cum præſidio ſit in India relicturus.Is erat Vincentius Sodreus,cui Emmanuelis iuſſu Gãma ſex ornatiſſimas naues ad maritimam oram tuendam reliquit, vt Saracenos,& Arabas ab Indici littoris acceſſu & cõmerciis prohiberet. Interea Zamorinus variis artibus atque fallaciis Gammam ad ſe perlicere & circumuenire conatus cum nihil ei procederet;Trimumparæ per litteras ac nuntios alternis rogando minandoque ſuadere etiam atque etiam inſtitit,Gammam & comites vel ſibi proderet, vel certe è ſuis finibus in perpetuum exterminaret.Cui tam impudenti poſtulato, fortius ac libe- E
rius quam à barbaro exſpectari poſſet,ſemel iterumque reſpondit ille:ſe nullis neque promiſſis neque terroribus adduci poſſe,tantum vt in ſe facinus admittat,iuſque naturæ ſimul ac gentium violet. Si quid ab ſe petat,quod ſaluo officio præſtare poſſit; id vero ſe libenter ipſius cauſa vel cum damno facturum.Qua viri conſtantia vehementius irritatus Zamorinus,in Luſitanos primum,deinde in Trimumparam ipſum aperte graſſari conſtituit.Rebus iam tranſactis, Gamma reditum in patriam maturabat.certior ea de re ab exploratoribus factus Zamorinus, ad Calecutanam oram appropinquãti claſſem oppoſuit nauium vndetriginta,eo certiore victoriæ ſpe, quod Luſitanicas naues ipſis oneribus impeditas, prorſus inhabiles ad pugnam putabat fore.Sed eum lõge fefellit opinio. Siquidem in barbaras duas reliquum agmen aliquanto ſpatio antegreſſas,Chriſtianæ tres eximia celeritate velis inuectæ, tantum primo congreſſu terrorem intulere;vt nautæ militeſque tentata vix pugna illico ſe
in mare deiecerint.quorum ferme trecenti è ſcaphis inter enatãdum oc- F
ciſi:cætera nauigia eodẽ metu perculſa,qua cuique proximum fuit, turpi fuga littus petiere.nec fugientibus inſtitit Gamma, propter grauitatem onerum veritus ne qua in breuia per imprudentiam incurreret. in captiuis duabus haud ſpernendæ merces inuentæ,in iis pretioſa fictilia,& argentea vaſa permulta;itemque ſimulacrum aureum librarum ad ſexaginta,horribili admodum ſpecie:huic,luminum erant vice,duo primæ notæ ſmaragdi:è pectore autem,claritatis eximiæ pyropus,caſtaneæ pæne magnitudine,radiabat.amiculum aureum plurima & varia de more gemma diſtinxerat.rebus hiſce raptim flammæ ſubductis,aluei cum armamentis in conſpectu omnium incenſi.Gamma,rebus terra marique ex animi ſententia confectis,cum ex itinere Cananoris Regem denuo ſalutaſſet; Moſambicum ad naues reficiendas,atque inde Oliſiponem læto cum reboatu cantuque incolumis appulit.Egrediẽtem in terram, excepere, Emmanuelis iuſſu, principes nobileſque viri quamplurimi : qua ille celebritate

A tate ac frequentia,cunctis ordinibus maiorem in modum gratulantibus, regiam petiit. Auxere illius diei lætitiam, cum naues per multæ variis è regionibus eodem tempore in portum inuectæ;tum in pompa faustis ominibus & magno populi applausu prælatum aureum in argenteo disco vectigal; quod Abrahemus Quiloæ tyrannus eo primum anno pependerat.Ex ea pecunia Emmanuel auream pyxidem in Sacrosanctæ Eucharistiæ vsum faciendam locauit: ac miro artificio perfectam, pretiosisque ornatam lapillis, in æde Bethleemetica posuit. At Zamorinus interim aduersis rerum suarum euentibus quotidie magis in rabiem accendi: & quod Calecutanas opes in dies imminui, Cocinenses maiorem in modum augeri conspiceret, assiduis inuidiæ stimulis agitari:Trimumparæ vero libertatem in respondendo, pertinaciam in Lusitanis omni ope tuendis,ferre nullo modo posse. Quibus rebus per se iam satis ægrum & exulceratum animum, egregij scelerum omnium artifices Mahometani facile perpulere,vt ipsi Trimumparæ bellum inferret:ac quoniam preces B ac minæ parum prodessent, vi armisque ad Lusitanos tradendos hominem cogeret. Qua de re consilio principum indicto, plerique,vt fit, quo inclinatum Regis animum sentiebant; eo præcipitem sua sententia impellere nitebantur. vnus Naubeadarinus Zamorini sororis filius, & successor designatus,omne consilium belli suscipiendi gerendique discutere frustra conatus est:quãdoquidem Zamorinus nonnihil eius oratione & auctoritate cõmotus,reliquis tamẽ instigãtibus, dolori potius & iracundiæ,quã rectæ rationi,ac salutaribus parere cõsiliis,vt plerique mortales, animũ induxit.Igitur,vt Lusitanicę classis pręsidio Trimũparam exueret, qua illum vna re potissimũ niti pręclare nosset;bellum terra maxime sibi gerendum existimauit.Eoque consilio exercitũ omnem ad Pananẽ,cuius ante meminimus,vicum,sexdecim à Cocino Leucas, coegit. Ea fuere armatorum ad quinquaginta millia.Cuius tantæ molis tantique apparatus nuntio Cocinum allato; fremere plebs aduenarum gratia se in capitis ac fortunarum discrimen impelli: nomen Lusitanum diris omnibus exse-C crari:ipsos ad cædem inquirere.ac sustulisset proculdubio, ni Rex eorum vitam firmissimo Nairum præsidio muniisset. Principes vero ac dynastæ eodem perterriti metu,Trimumparam supplices etiam atque etiam precari hortarique, tempori cederet:Zamorinum placaret: denique ignotæ amicitię & incertę dispendio,regni salutisque aleam sine cunctatione redimeret.Quibus cum Trimumpara obfirmata resisteret mente, nihilque sibi tanti esse vel vnquam fore affirmaret; vt legationis & hospitij violaret ius,fidemque datam Regi Lusitaniæ falleret;dynastæ pleriq; desperata Cocinensi re, ad Zamorinum vna cum amicis & cliẽtibus transfugere.Quos imitati postmodũ Europæi duo,Christiano indigni nomine, quos alij Illyricos,alij Insubres fuisse perhibent;deserta fide ac religione, tormentariam fabricã,& æris conflandi scientiam, cuius erãt peritissimi, sane graui Christianę rei damno barbaris prodidere.neque impune cessit eis perfidia.siquidem post annos aliquot,agnoscentes errorem ac scelus, cum ad Lusitanos reditum pararent,à Malabaribus illico deprehensi, &

concursu populi crudeliter interempti sunt. Dum hæc à Zamorino parantur; Sodreus, ora Calecutana vastata, Cocinum peropportune cum sociis appulit. Eius aduentu Rex & Lusitani paululum respirarunt. Sed, ille simul edoctus quãto in periculo res esset, simul infimis precibus rogatus vt milites in terram exponeret, seque cum Trimumparę copiis mature coniungeret; contra omnium exspectationem animo prorsus obdurato respondisse traditur: Sibi maris custodiam ab Emmanuele commissam. Si maritimum instaret bellum; se officio præclare functurum: quandoquidem terra gerenda res foret, Rex cum suis ipse sibi consuleret. Ab hoc responso, gementibus Lusitanis, perculso Rege, ad fauces Erythræas obsidendas recta contendit: Arabumque sex nauibus in itinere captis, prę da ditatus ingenti, ad Curiam muriã insulam haud longe ab Aromata promontorio, qua in Septẽtriones obuersa est, in anchoris constitit. ibi dum in Mahometanos porro imminet excubatque; Maio mense ineũte atrocior Boreas vehemẽti procella naues allisas ad saxa cõminuit: ipseque Sodreus vna cum Blasio germano fratre, tum spreti Lusitanici sanguinis, tum destituti Regis amicissimi ac fidelissimi, pœnas horribili naufragio, & repẽtina morte persoluit. Fertur, antequam id accideret, ab incolis identidem admonitus, vt statam & anniuersariam eam tempestatem caueret; quamquã obtemperantibus aliis nauarchis, & in tuta secedentibus loca; ipse tamẽ contumaci vultu, verbisq; insuper contumeliosis optima consilia respuisse. Hæc ferme de Sodreis fratribus aduerso rumore vulgata; quamquam eos admodum locuples auctor Ioãnes Barrius liberare culpa videtur, affirmans non ab Sodreis desertũ Regem, sed enixe operã deferentibus, instante iam hyeme remissum ab Rege. De vtriusque tamen exitu Barrius idem haud sane discrepat. Cæteri, qui mutata paulo ante statione periculum euitarant, ad placandas cęlestes iras Cocinum repetere, & laborantibus suis opem ferre sine mora cõstituunt: sed incensæ officio voluntati haud ita respondit euentus. Petro quippe Ataidio duce, cum Indicum pelagus traiecissent, aduersis tẽpestatibus ad Anchediuam insulam hyemare coacti. Interea Lusitani, qui Cocini versabãtur, tum de sua, tũ de Regis optimi salute soliciti, ac singularẽ viri cõstantiam atque animi magnitudinem valde admirãtes, ab eo magnopere petiere, vti se ad Cananoris Regẽ nauigare permitteret. ibi sine cuiusquam periculo tutos ad nouæ classis aduentum futuros. Quibus ille respondit, bono essent animo, ac diuinæ prouidentię fiderẽt; quę bonas causas, cum in extremum discrimen venissent; tum maxime subleuare consuesset: de profectione vero minime cogitarent. neque enim se permissurũ, vt quos semel in tutelam atque amicitiam recepisset; ij, se viuo & consentiente, ad alienam opem supplices ac vagi confugerent. Simul cæterosq, ne despondeant animum, hilari vultu, & accõmodata ad tempus oratione adhortatur. ac quãta maxima potuit celeritate, copiis ex vniuerso regno cõtractis, opportuna loca præsidiis firmat, fossas repurgat; nouas circa vrbẽ munitiones vallumque perducit: in primis vero, quoniam Repelini vada (is locus abest à Cocino leucas non amplius quattuor) ad exercitũ traducendum

A cendum hosti erant petenda; Naramuinũ sororis filium, eximia spe summæ virtutis adolescentem, hæredem regni destinatum, ibi cum Nairum quinque millibus & quingẽtis opponit. ad eum Laurentius Morenus, & aliquot Lusitani spectatæ fortitudinis viri vltro se adiungũt. Zamorinus per vates & sacrificulos ad proficiscendum ominibus diu captatis, signa denique ad Repelinum promouit. ac priusquam traiicere conaretur, noua ferri flammarumque denũtiatione Trimumparam aggreditur, ni Lusitanos relinquat. cum ille minas omnes terroremque præ officio ac fide contemneret; copię traduci à Zamorino, quacunque vada patebant, illico cęptæ. Sed resistentibus acriter Nairibus, non sine magna suorum cæde, semel iterumque repulsus, ab innata mobilitate animi reditum cogitare apud se cæpit; atque, vt initia sese dabant, rei difficultate deterritus procul dubio signa retro vertisset; ni pertinax Brachmanarum & Mahometanorum in Trimumparam & Christianos odiũ acriter obstitisset. Eorum adhortationibus animatus ad cępta prosequẽda; per occultos internuntios quæstorem Trimumparę ingentibus pręmiis, promissisque corrumpit; vt per occasionem stipendij numerandi, quamplurimos è Naramuini præsidio ab signis abducat. eam sibi ad trãsitum occasionem fore. ille per speciem aduersæ valetudinis in castra venire se posse dissimulans, quamquam ægre ferẽte Naramuino, dimidiam ferme Nairum partem in vrbem euocauit. quos cum sub vesperum Naramuinus ea lege misisset, vt ante lucem castra omnino repeterent, Quęstor extracto in multam diem negotio, tota de re Zamorinum per eosdem nũtios admonet. ille, ne tantam opportunitatem frustra elabi pateretur; omnibus connixus viribus, non sustinente iam impetum Naramuino, exercitum, sarcinas, atque tormenta partim actuariis, partim vado traduxit; ac Naires vigiliis fessos, & infrequẽtes, facta impressione in palmeta Cocino proxima compulit. ibi Naramuinus, multis acceptis vulneribus, magna vicissim edita strage, fortiter dimicans vna cum duobus aliis regiis iuuenibus cadit: reliqui fuga dissipati variis itineribus in regiam cõuenere. Calecutanus, iam se intenC dentibus tenebris, vltra cedẽti hosti nõ institit. Postridie, tam insigni parta victoria, Trimumparæ fidem iterum per communes amicos, mistasque precibus ac terrore litteras, tentat. ille, quamuis è tanta clade, ac præsertim ex amissa regia sobole, insigni dolore accepto; tamen (quod vix credibile videatur) stetit animo; cõditiones pacis reiecit, collectis reliquiis Nairum, & omnis generis vndique coacta multitudine, aduentãti Zamorino se rursus obiecit. Ea quoque pugna victus ac profligatus, accepto insuper vulnere, nihil habuit prius antiquius ve; quam vt Lusitanos eorũque res omnes à cędis & direptionis periculo eriperet. Vaipinum est insula Cocino proxima, sacri & inuiolati apud barbaros soli; ac præterea, situ & operibus munitissima. in eam insulam aduenas cum eorum gaza raptim transferẽdos curat. dein cum egregia manu armatorum subsequutus ipse celeriter: vt si minus loci religione, certe munimentis armisque hostẽ arceret. Omnes fere proceres, vt supra dictum est, ad hostes turpi defectione transierant. Vnus Vaipinensis dynasta Trimumparę sese fidum comi-

tem amicumque ad finem vſque fortiter præbuit. At Zamorinus, haud D ſegniter vſus victoria, Cocinum penetrat; vrbem flammis iniectis vniuerſam incendit; Vapinum contempta religione haud ſemel aggreditur; ſed cum ignominia ſemper ac damno prohibitus, aduentante iam hyeme, in proximum ver diſtulit bellum. interea, ne Trimumpara Cocinum repeteret, caſtella in vrbis ruinis nonnulla excitauit, & cohortes aliquot in eo præſidio ſtatuit. ipſe tam ſecūdis rebus elatus ac tumidus, Mahometanis ac Brachmanis effuſe lætantibus, ad gratias inanibus diis agēdas Calecutum reuertit. ibi, æraria officina inſtituta per duos, quos diximus, fidei deſertores, & alios quorum induſtriam magnis præmiis fouebat incitabatque; omnis generis tormenta machinaſque ad vrbium excidia comparabat; cum è Luſitania ſubito noſtris admodum laborantibus affuit Franciſcus Albuquercius, omnibus belli adiumentis inſtructus. is, Petro Ataidio cum cæteris qui ad Anchediuam hyemauerant, ad ſuas naues adiuncto, Vaipinum recta contendit, ac Trimumparam Emmanuelis nomine tum verbis amiciſſimis erectum animatumque; tum ad regiam tuendam perſonam præſenti pecunia ſubleuatum, cæſo & fugato Calecutano præſidio, E in regnum Cocini ſumma omniū gratulatione reſtituit. Inde, populando vrendoque perduellium tecta ſataque, non vno loco hoſtes vel inuitos in certamē extraxit; multiſque minutis præliis exiguo admodum ſuo detrimento cecidit. poſtremo oppida quoque aggreſſus, primo Chiriuaipinum, dein Cambalanum, tum alios ignobiles vicos, dynaſtis qui ad Zamorinum defecerant, vel interfectis, vel in fugam actis, ingēti ardore militum expugnauit, incenditque. Ab ea expeditione, maximo gaudio & infinita cum actione gratiarum à Trimumpara exceptus, pro amicitia petiit, vt quoniam inter eas nationes adeo infeſta ad eam diem vita Luſitanorum fuiſſet; caſtellum ad eorū corpora & res tuēdas ædificare ſibi Cocini liceret. quod Rex adeo prolixe liberaliterque cōceſſit; vt è ſuis etiam palmetis, quoniam cæmenta non ſuppeterent; præcipua firmitate materiem in eam ædificationem excidi quamprimum iuſſerit: dein loco in primis idoneo area dimēſa, & inchoato iam opere; dudū expectatus è Luſi- F tania cum iuuentutis robore ſuperuenit Franciſci patruelis Alphōſus Albuquercius is, qui rerum deinde geſtarum gloria magni cognomen eſt conſecutus. Eius acceſſu, Luſitanis Indiſque certatim inſudātibus, breui conſummatum caſtellum, & in eo templum Diuo Barptolomæo dicatum eſt: vt magno vtrumque conſilio ac pietate, ſic modico ſumptu elegantiaque. Sacrarum ædium & arcium, quæ variis Indiæ locis per alios alioſque præfectos deinde per otium abſolutæ ſunt, lignea illa prima ædificia, quaſi typos ac proplaſmata iure quiſpiam dixerit. Eo munimento perfecto, ſupplicatio à Luſitanis habita: ſignum pēdentis è Cruce Domini ſub vmbella pretioſa per multas inſtauratæ iam vrbis partes, præcinentibus tubis cum religioſo tripudio ac feſta ſaltatione prælatum. pōpa ad arcem vſque perducta, & cum arx ipſa, tum in ea templum precatione ſolenni à ſacerdotibus conſecratum eo maiore lætitia, quod illo primū die Romana Eccleſia diuinis in rebus, Luſitana gens in humanis, Indiæ poſſeſſionem

A nem adire quodammodo videretur. Post hæc, Albuquerius vterque ad perdomandam Zamorini ferociam nouas excursiones fecere. vastatus in primis Repelinensis ager. pagi ac villæ complures inflammatæ ac dirutæ. nauigia capta ac direpta permulta. denique bello passim circumferendo, tantum terrorē omnibus circa populis intulere; vt Zamorinus ipse, præsertim suadente Naubeadarino eodem, qui bellum antea dissuaserat, oratores pacis & commercij petendi ad Lusitanos miserit. cui conditionibus iis datum est fœdus, vt & cædem Calecuti factam, & direpta mercimonia æquis æstimationibus cōpensaret: itemque ab lacessendo armis Trimumpara in posterum abstineret. In hasce ferme leges pax conuenit, ac rursus cum Zamorini popularibus amice agi, & contrahi cæptum. Eadem fama permoti iamdudum tutores Colani Regis (nam ipse per ætatem potens regni nōdum erat) per legatos item fœdus & amicitiam petiere. Quibuscum eo libentius iunctæ dexteræ, quo maiores in omnem partem opportunitates habere visa res est. Etenim Colanum vrbs, quattuor & viginti
B leucas à Cocino in meridiem sita, in primis totius Indiæ antiqua & opulenta censetur. ex ea Calecutum, & aliæ Malabarici soli olim ductæ coloniæ. abundat mercibus; portum facili præbet accessu. ac præterea, multis familiis veterum Christianorū incolitur: quæ res longe etiam vehementius Lusitanos ad societatem gentis allexit. Igitur illis præcipue cautum in fœdere: multis & grauibus iniuriis liberati, eorumque fortunis ac dignitati consultum. Instituta cōmuni consensu amicitia, tabulisque commercij rite confectis, domicilium propriū Lusitanis in vrbe Colano attributum. eo confestim negotiatores cum scribis & custodibus immigrarūt. Accessit rei diuinæ procurādæ causa Rhotericus Dominicanus. is, & morum integritate, & doctrinæ præstantia paucis diebus multos mortales partim in recta fide cōfirmauit, excoluitque: partim ab stipendiis dæmonum ad Christi signa traduxit. Eodem anno quo hæc in India gerebantur (is fuit à millesimo quingentesimus tertius) nauarchi aliquot ad commeatus Arabicos prohibēdos Olisipone profecti, Zanzibaris regem ma-
C lis coactum, & stipendiarium Emmanuelis fecere. itemque Brauæ liberæ ciuitati, leucas cis Melindem cētum, annuum vectigal impositum. ipsi vero Melindensi Regi, cum à Mombazæ tyrāno valde premeretur, sane opportuno tempore latæ suppetiæ. tyrannus ab armis discedere, & prope iam victo Melindensi pacem dare coactus est. Cum terra marique negotia Lusitanica prospero admodum procederent cursu, & simul in varias regiones aditus Euangelio patefieret; tranquillas iam à Calecutanores, vnius hominis cupiditas & amentia perturbauit. is, Cocinensi apothecæ præpositus, cūm nauem Malabaricā pipere onustam præteruehi cognouisset; repente vel auiditate prædæ, vel priuato in Malabares odio incitatus, mittit qui captam sine mora Cocinum pertrahant: nautæ cum se Zamorini amicos & populares clamarent; Deumque & hominum fidem testarentur, se ipsius missu Cranganorem petere; nihilominus Lusitani in incepto persistunt. coorta pugna, sex Malabares interfecti, cōplures vulnerati: nec Lusitanis incruentum certamen fuit. Expugnato nauigio, in

Cocinensem apothecam piper omne conuectum.Ea re cognita Zamorinus confestim ad Fräciscum Albuquercium mittit,qui tantam iniuriam expostulent.ille cum rem negligeret,nec modo ablata reddere,sed ne factum quidé vlla ratione purgare dignaretur;enimuero Zamorinus continuo exarsit iracundia, coalitamque recens amicitiam indignabundus abrupit.Hanc ego diremptæ pacis ac societatis causam,Damianum Goesium & Hieronymum Osorium sequutus,in medium attuli, haud sane ignarus,in hoc etiam ab iis dissentire Barrium : culpamque omnem in Zamorini mobilem animum vtcũque transferre.Sed regiis chronographis à me,præsertim in re tali tantaque,temere fides abroganda nõ fuit. Cæterum Zamorinus,vti dicere institueram,acri dolore succensus, primum edicta omnia,decretaque in rem Lusitanorum facta, extemplo reuocat.dein armatos parones ad intercipienda onera circumquaque dimittit.postremo ad euertendum Trimumparam, Lusitanosque ex India pellendos maiore quam vnquam antea conatu copiisque se comparat. Et quamquam inexpiabili in vtrosque odio ferebatur; bellum tamen distulit consulto,quoad Albuquercij fratres onustis iam non vno loco nauibus,ex India abscederẽt.Quibus de consiliis Trimumpara litteris amicorum ac nuntiis mature certior factus, cum Francisco (nam is præerat summæ rerum)egit etiam atque etiam,vt adeo difficili ac periculoso tempore quam firmissimum sibi suisque præsidium in discessũ relinquat. Sed neque proximæ calamitatis memoria,neque imminens Lusitanicæ rei discrimen,neque optimi, & constantissimi Regis obtestationes precesque flectere Fräcisci animum valuere,vt naues plus tres cum centum & quinquaginta dumtaxat propugnatoribus daret, præfecto Eduardo Patieco viro fortissimo:nimirum,vt in tanta deinde paucitate, cum militum virtus,tũ vero diuinæ opis præsentia clarius appareret.Post hæc,Albuquercij fratres vterque simul,verum exitu dispari in Lusitaniam vela dedere. Franciscus incertũ qua clade,quove infortunio,vna cum sociis in itinere periit.Alphonsus,quamuis magnis iactatus procellis, tamen circa finem Iulij mensis,non minore quæstu quam gloria,sospes in vrbẽ Olisiponem introiit.Post eorum profectionẽ, solutus metu Zamorinus, palam terra marique bellum ciebat.ducenta amplius nauigia,magnam tormentorum copiam,elephantos complures,armatorum millia circiter sexaginta contraxerat.Eo terrore Cocinum allato;multi cõfestim in Malabaris interiora dilapsi:ac vix capitis pæna proposita cohiberi populus potuit. Ex reliquis copiis ægre milites ad millia triginta conscripti.quorum tamen paulatim numerus partim transitionibus,partim effugiis vix ad decem millia rediit,nec ea quidem admodũ forti animo, vel integra in Trimumparam fide.Ergo tota pæne belli moles in Lusitanos incubuit. Solẽnes tum forte agebantur feriæ,quibus cæleстes iras in omne genus humanum intentas,olim suo potissimũ capite Christus excepit.Ea recordatione ad omne decus ac pietatem incensi Lusitani,vicissim vitam pro Christi nomine effundere gestiebant.Itaque tanto inferioribus copiis, nullum periculum recusare,caput libẽter in discrimen offerre,& periculosissimas expeditiones cer

A nes certatim sibi quisque deposcere. Eduardus, quoniam multis partibus vno tempore dimicandum fore non dubia coniectura prospexerat; primũ ad Repelini vada nouas munitiones obiecit: dein Cocinẽsi arce multis locis instaurata; nouum insuper propugnaculum ad portus introitum excitauit. ad hæc, naues & scaphas maiores, vt ad subita occurrerent, omni genere telorum ac tormentorum instruxit. At Zamorinus, vti proximo bello fecerat, Repelini transitum, & vado, & actuariis longo ordine consertis tentauit primum: dein magna suorum cæde bis terve repulsus, cum in angusto loco se multitudo impediret; & à nostris in cõfertam turbam irrita nulla iacula inciderent; Repelinensis dynastæ monitu ad loca minus vadosa, verum patentiora descendit. ea re cognita Patiecus cum expeditis celeriter anteuertit: ratusque paucitatem cõsilio adiuuandam; noctu sudes præacutas toto passim vado figendas curauit: postridie hostes magno impetu transire conati; partim se præustis cuspidibus induerunt; partim accedente æstu obruti; partim assiduis missilium nimbis vul-
B nerati, occisique: pars etiam, quæ vel nandi peritia, vel beneficio lintrium in vlteriorem euaserat ripam, acriter dimicantibus Lusitanis, aut cæsi, aut in flumen detrusi. Zamorinus, vbi aperta vi parum proficere se intelligit; ad insidias de more conuersus, percussores, trãsfugarum specie, in Eduardum occulte summittit: hosce ille diuinitus deprehensos conuictosque, Trimumparæ tradidit, in quos arbitratu suo consuleret. pretio dein conducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefacto, excubiæ ad fontes intẽta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria dissipatus, Cocinense præsidium cæsum, naues captas & incensas: ac solicitati circa populi, vt in nostrorum stationes, & apothecas impetum facerent, nomenque Lusitanum omne delerent. ea quoque fraus Dei beneficio patuit. Quo tam infelici rerum euentu cum valde angeretur Zamorinus; tum ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: qua multi ex ipsius exercitu fœde absumpti; multi etiam & contagionis metu, & belli difficultate perterriti, diffugere. Iamque susceptæ expeditionis au-
C ctores exsecrantẽ, ac desperatis pæne rebus, de pace ac de reditu cogitantem, iniecta repente spes confirmauit expugnãdi Lusitanicas in ipso Cocinensi portu naues; quo vno subsidio, vt supra diximus, Trimumparam vel maxime niti non ignorabat. Mahometanus quidam erat, Coiesalles nomine, machinarum peritus, is ad Christianorum nauigia superanda, Malabaricis multo celsiora, eiusmodi artificiũ ingenti omnium approbatione commentus est. Binis paronibus, valido & à puppi & à prora tigno inter se cũmissis, turres erigebat; è quibus deni amplius homines in subiectas onerarias tuto eiaculari possent. Huiusce generis machinas octo cum adornasset; Zamorino ignaro taliũ rerum, & adulatorũ turba circũfluenti, tanta victoriæ fiducia subito accessit; vt Eduardum ad se vinctum perduci sine mora imperauerit. Verũ ille per exploratores tota de re præmonitus, nouas vicissim in onerariis machinas excitarat. ac quo die commissum est præliũ (is erat in cælũ ascẽdenti Christo Domino sacer) nauiũ puppes, ne à tergo circuiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcẽdũ congressum,

congressum,prominentes à prora malos obiecit:precatusque immortalē D
Deum,vt in ea quoque sibi pugna,sicut in cæteris propitius adesset; inuicto animo,perexigua manu,ducentorum ferme nauigiorum impetum excepit.Ardentes primum pyræ ad Christianas naues inflammandas immissæ:quibus accessu prohibitis,& in cōspectu omnium frustra consumptis;tum demum turrita nauigia ne quicquā admoueri cœpta. Siquidem præter ipsam machinæ formam,duplici præsertim clauo, ad regendum inhabilem,æstus quoque maris tum forte rapido accedens tractu,gubernandi arbitrium nautis ademerat.ergo & magistri gubernacula huc illuc frustra torquere; & remiges irrito conatu in aduersum maris impetum tendere;& infesto rostro in nostros directa nauigia repēte modo in obliquum,modo in contrarium sisti:nihil iam loci consilio vel arti esse:neque moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neque clauus magistris parere:alio naualis turba,alio duces & propugnatores vocare, alio cuncta simul æstus abripere.in eo tumultu,cum sagittarum multitudo cælum pæne inumbraret;& crebris hinc inde fulgetris horribili cum E
strepitu radiantibus, omnium generum vsquequaque tela volitarent;è turribus octo vix duæ ad onerarias ægre tandem appulsæ. in quas destinato ictu maiores globi à nostris subinde contorti:laxatisque cōpagibus, partim auulsa è suis sedibus tabulata,cum ipsis epibatis in aquam magno sonitu decidere;partim,dissiliētibus vndique fragmentis, cōsauciati permulti,ingentem pauorē ac trepidationem cæteris intulere. Ad eū casum clamor à nostris terra marique sublatus;& integrata pugna tanto militū ardore;vt Calecutani,multis passim occūbentibus,attoniti pauentesque certatim terga cōuerterint,neque vllis,ducum Regisve ipsius, aut minis aut hortamentis sisti fuga potuit.contento cursu remotas Malabaris insulas,& intima penitus æstuaria petiere. quinque circiter ab initio belli menses effluxerant.eo toto tempore Zamorini copias valde imminutas esse constabat.pestilentia, mortalium ad tredecim millia absumpserat: totidem ferme huc illucque distulerat metus.variis præterea certaminibus,magna parte nauium ac tormētorum amissa,ex ipso militum robo- F
re millia plus quinque ceciderāt.Zamorinus infeliciter iam toties in arma coortus,cum & hyems immineret,& noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur; abiectis belli consiliis,ipso Diui Ioannis Baptistæ natali die vasa collegit,ac retro ad Pananem tristissimus abiit.Brachmanæ augurestque,quod belli suasores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret; culpam tantæ acceptæ cladis in male obseruata auspicia,neglectas religiones, & vota minus fideliter persoluta,cuncti ex composito reiecere.Hisce artibus mēdaciisque sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati. Zamorino, vanis superstitionibus misere obnoxio, ingens dirarum iniecta formido. regni administratione vicariis tradita, ipse interim æger animi, ac mœrore pæne confectus, in auiam solitudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos, & expianda peccata secessit. Ad Lusitanorum,eo toto bello,cum omnium, tum vero Eduardi præcipue
Patieci

A Patieci virtus enituit. Is, & ante prima signa fortiter dimicando, & insidiis mature præcauendis; & disponendo milite, & muniendo vbi res postularet; & omnia militaria munera impigre obeundo; acerrimi simul bellatoris, & ducis eximij laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentius belli progressum & euentum æstimantibus, diuina potius, quam humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex vtraque parte cadentibus, Lusitanus tot præliis desideratus est nemo. ac nauium insuper aluei non semel traiecti ac perforati sine vllius damno feruntur; & fulmineo excussæ rotatu ferreæ pilæ, irrita plaga (quis credat?) obuiis quorundam exceptæ pectoribus. Quas ob res, Christo salutis humanæ parenti, supplicationes habitæ, & solenni ritu, pro ea quæ tum suppetebat copia, sacrificatum est. Redeuntem è prælio Patiecum Trimumpara perquam arcte comiterque complexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit: nec modo regnum, sed vitam, salutemque Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenue tulit. Interea
B multorum litteris & nũtiis certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur; Lupum Soarium Aluarengã cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat. is, quamquam ab Eduardo parta iam ante victoria, magnum tamen ad Cocinense regnum & Lusitanica negotia stabilienda, momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quotidiano matris conuitio, & assiduis popularium precibus in patriam reuocatus, bellum eadem qua deposuerat leuitate, reparare terra marique instituerat. Iamque ad Cranganorem oppidũ terrestres naualesque copias intentiore delectu habito contrahebat. Eius rei fama Cocinum allata, Lusitani circiter mille. Naires ad duo millia confestim eo profecti recens ædificata ab hoste nauigia primum expugnant, præfecto rei maritimæ cum duobus filiis interempto: dein exscensione facta, eodem impetu Naubeadarini peditatum fundunt fugantque. tum Cranganori oppido iniectæ flammæ; Christianorum tamen tectis, ac præcipue sacris MARIÆ Virginis, & Apostolorum ædibus temperatum est. Per idem
C tempus Rex Tanoris (ea quoque Malabarica est regio) cum finitimis bellis admodum premeretur, à Lusitanis auxilium petiit; seque, ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est. missi extẽplo aliquot Lusitani manipuli: quo ille subsidio, cum breui superior hostibus èuasisset; certis, vti receperat, legibus, in Regis Lusitaniæ societatem, ditionemque concessit. Inter hæc, Indico mari ab Lusitanis vehementer infesto, Calecutana commercia magis in dies imminui. negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regna migrare. In iis mercatores Arabes omnium ditissimi, cum ad Mecam reditum pararent; pecuniam & pretiosissima quæque in naues imposuerant, sub Lusitanicæ classis discessum illico vela facturi. Non fefellit ea res Aluarengam. Continuo Pandaranæ portum scaphis audacter inuectus, onerarias Arabum septemdecim instar muri inter se colligatas, omni telorum genere ornatissimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Pertinacibus animis vtrinque certatum est. è Mahometanis duo millia; è

noſtris vigintiquinque,non amplius,interfecti : vulnerati ad centum & triginta.Inde,relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emmanuele Vaſcõcellio, opimis ſpoliis onuſtus Aluarenga Luſitaniam petiit, comite itineris Eduardo Patieco : cuius egregiæ virtuti, immortalibuſque erga ſe promeritis, Trimumpara debitum teſtimonium ſcriptis ad Regem litteris tribuit. Ei teſtimonio cum aliorum etiam litteræ ſermoneſque aſtruerent fidem;Emmanuel talem ac tantam indolem in obſcuro latere nequaquam eſt paſſus.ac præter cæteros honores aduenienti Eduardo publice priuatimque habitos, præclara quoque viri facinora pro concione diligenter expoſuit ornauitque Regis iuſſu Iacobus Ortizius Viſenſis Epiſcopus. idemque cæteris in oppidis Luſitaniæ factitatum.dein,vt in communi cauſa commune gaudium eſſet; ad Chriſtianos omnes Reges principeſque, ac Romanum præcipue Pontificem, Emmanuel in eandem ſententiam accurate perſcripſit. diu celebrati ſermone omnium nationum tam noui,tamque admirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ Deo; nec parum inde Luſitanico generi ac nomini dignitatis acceſſit.

Libri ſecundi Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM LIBER TERTIVS.

B OC tam ſecundo ſucceſſu rerũ, Emmanuel Orientis opes imperiumque animo & ſpe in dies maiore complexus, percunctando à regionum peritis, & nauigatiõis tabulas, quæ ex India depictæ ſubinde referebãtur, attentius contẽplando, ita comperiebat: Indicæ negotiationis præſidia & quaſi clauſtra præcipua eſſe tria: Adenum Arabię, & Armuziam inſulæ Geru (Ogyrim olim fuiſſe quidam haud abſurde coniiciunt) prænobiles vrbes, quarum altera Arabici, altera Perſici ſinus oſtium obſideret: itemque Malacam, Sincapurano impoſitam freto; quo, propter loci opportunitatem, Sinarum, & Lequiorum, & inſularum pæne innumerabilium mercimonia commearent. ergo, ad ea loca vel fœdere ſibi adiungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; ſtudium omne cogitationemque cõuerterat: ratus, id quod res erat, eam vnam expeditiſſimam rationem eſſe totius maritimi quæſtus ac mercaturæ ab Ægypto, Syriaque in Luſitaniam transferẽdæ. Nõ fefellere eiuſmodi conſilia Saracenos, & Arabas, viros & in ſuis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandiſque admirandæ ſagacitatis.
C Itaque Zamorino per aulicos & Brachmanas perſuadẽt, vt quoniam Indicas claſſes Luſitanicis & robore nauium, & armorum apparatu inferiores tot iam euentus oſtenderint; ac Ægypti, & Arabiæ, ac Syriæ Rege Campſone, quem Sultanum appellabant, aduerſus communem hoſtem auxilia accerſat. Miſſus in eam legationem cum amplis muneribus Maimames, Mahometanæ ſuperſtitionis cultu notiſſimus. is, miſcendo conſilium precibus, modo Campſonem obſecrabat, vt religionis auitæ cauſam ſuſciperet, ac prophetæ ſepulcrum, & populares, amicoſque & conſanguineos à quotidianis Luſitanorum iniuriis ac latrociniis vindicaret: modo ſuadebat, vt ſibi quoque, vectigalibuſque ſuis mature conſuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admiſſam, tantos iam ſibi ſumpſiſſe ſpiritus, vt leges Orienti dare, iura publica inuadere, Aſiaticas opes per ſummam audaciam interuertere, quibus denique viſum ſit, nauigatione ipſa

interdicere minime dubitet. Qui tã longinquis, ac periculosis expeditio- D
nibus talia moliantur; quid tandem, si domicilium ac sedem in Asia fixerint, non ausuros? orientem flammam vel exiguo latice, adultam iam & grassantem non nisi ruina opprimi, & extingui. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudẽtia quamprimum occurreret. Ad extremum petebat: vt classem aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remige ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calecutanum commeatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus è pseudoprophetæ stirpe, disseruit. Haud vana afferebãt. etenim Campson, & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorem, ac Mecanæ domus, quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat; vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate nõ posset: & post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac merces in Occidentem auersas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. igitur & Regum sociorum suasu, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In E
præsentia, legatos quam optime sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos, dimisit. Cæterum mox de apparatu bellico, deque ratione perficiendæ rei deliberãti, multa occurrebant, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent. primum communis Mars, & incerti bellorum euentus: dein periculum ne Lusitano oppugnando, totius Europæ arma in se conciret: postremo ædificãdæ instruendæque classis difficultas: quod & materia cædua, cum in Ægypto non suppetat, longissime petenda: & informes triremium aluei membratim à Cairo seu Babilone, quæ interfluo Nilo Mempheos obiacet antiquę ruinis, Suezium vsque rubri maris emporium per solitudines arenosas, & auias transuehendi forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendique. Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tentandum existimauit, nũ quid denuntiatione magni alicuius periculi, ac minis apud Christianos proficere posset. Primum igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omnium aures bellicis terroribus com- F
plet. dein artificiose submittit, qui Maurum monachum Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabiæ monte Sina reliquias Diuæ Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram ędem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandrum eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat; sé à duobus Christianis Regibus Fernando, & Emmanuele iamdudum intolerandis iniuriis affici. ab altero Mahometanos omnes Bæticæ finibus, nulla ipsorũ culpa, per summam indignitatem exterminatos. alterum, Africæ, & Arabiæ, & Indiæ oram annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ ædis, quæ ad Mecam sit, plurimos omnium nationum mortales arcere, quod hæc Rex vterque, socer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentiũ audeant; se
quoque

A quoque viciſſim Chriſtianos quotquot in ſuo imperio ſint,ad Mahometica ſacra metu proſcriptionis & exſilij compulſurum: ac præterea antiquiſſimarum religionum Chriſtianas ædes ac monumenta; quæque in Ægypto,& Arabia;quæque in Iudæa ac Syria viſantur, cum ipſo Chriſti ſepulcro euerſurum & concrematurum eſſe. Quæ ſi Pontifex ſalua cupiat, ac ſuorum incolumitatis curam gerat; Regem vtrũque pro ſua poteſtate quamprimum ab ea mente conſilioque deducat. Has ergo querimonias minaſque Campſon ad Pontificem Max. detulit, haud dubius, eas magni vtique apud Hiſpaniæ Reges fore mométi,quibus prope hæreditario iure nihil Chriſtiana religione prius aut potius eſſe didicerat. Alexander, Senatu ſuper tali tantaque re habito, monachum ipſum ad Emmanuelem, ex quo coram fuſius cuncta cognoſceret, mittit. Hunc demiſſe precãtem,vt ab laceſſendo Ægypti Rege deſiſteret, ac tot Chriſtianis mercatoribus, tot religioſis hominibus, tam venerandis Chriſti Sanctorumque reliquiis pro ſua pietate conſultum vellet; bono animo
B eſſe iubet Emmanuel.neque enim Campſonem ſtudio Mahometicæ ſuperſtitionis, aut abominandi monumenti cura, ſed imminutis portoriis reditibuſque torqueri.quæ detrimenta quãdo ita vehementer hominem excrucient; nequaquam commiſſurum, vt Chriſtianis negotiatoribus è ſuo regno pellendis, & celeberrimis templis; ad quæ ingens quotannis hominum vis,religionis cauſa,magno cum ipſius emolumento confluat, euertendis; nouam inſuper iacturam certiſſimi quæſtus & vectigalium faciat.Nam quod Fernandi ſoceri iniurias, de quibus ad eam diem queſtus non ſit,quartodecimo demum anno(tot enim ferme à pulſis è Bætica Mauris effluxerant)adeo acerbe,tam dolenter expoſtulet; cui non apparere cauſas quæri accuſationum & criminum;& ſordidiſſimæ cupiditati auaritiæque inanem ſpeciem caritatis religioniſque prætendi? Proinde Chriſti famulus poneret metum, nec barbari fremitus irasve tantopere perhorreſceret.Hiſce verbis cõfirmatum antiſtitem, pecuniiſque ad exornanda Orientis templa,ac pauperes alendos copioſe inſtructum,
C Rex Luſitanus Romam remittit; ac ſimul ipſum Pont. Max. per literas omni ſolicitudine liberat.Ipſe vero,qua erat prudentia,& animi magnitudine; tam dira Sultani comminatione adeo non exterritus eſt, vt magnam etiam voluptatem inde perceperit.præclarum quippe ſibi Emmanuel ducebat,immanem belluam, quæ ad eam diem Luſitanica arma ſuperbe contempſerat, quaſi adactis ad vitalia telis, denique commoueri. Quocirca ad cæpta proſequenda, duplo pæne maiorem quam ſuperioribus annis claſſem inſtruxit. eique præfecit Franciſcum Almeidam, virum cum cætera illuſtrem;tum quod fortem ac fidelem operam in Bętica expeditione Fernando nauarat. Huic magnopere in diſceſſu præcepit, vt quoniam ad ea quæ iamdudum agitabat animo, & aſſiduitate copiarum ac ducum, & ſpatio temporis opus eſſet; arces aliquot opportunis Africæ,Aſiæque locis exſtrueret,quę Luſitanis & facilem in remotas regiones excurſum; & tutum, quotieſcunque res poſtularet, receptum darent. Præfectus, cum ad viij. Kalend. Aprilis, qui dies cæleſti ad

Virginem nuntio eſt ſacer, nauibus duabus & viginti fauſtis ominibus D
Oliſipone ſoluiſſet anno milleſimo quingenteſimo quinto, Franciſcanis
aliquot fratribus, & clericis aliis rei Chriſtianæ cauſa in eam peregrina-
tionẽ aſſumptis; octauo Idus Aprilis ad Heſperidas proceſſit. inde cum
ad ſuperandum Bonæ ſpei promontorium nauarchi in meridiẽ curſum
extendiſſent; vehementi Aquilone vſque adeo in remotas ab Sole regio-
nes prouecti ſunt; vt claſſiariis præ nimio frigore manus propemodum
obriguerint. Inde ad Orientalem Africæ oram extemplo flexere, & ſe-
cunda nauigatione paucis diebus Quiloam eſt ventum. ibi Abrahemum
tyrannum callide tergiuerſantem, & annuum ſtipendium Emmanueli
recuſantem pendere; Almeida cum armatis deſcenſione facta, ex vrbe
per vim exegit: eiuſque loco Mahometem Anconinum, acceptum incolis
virum, & expertæ in Luſitanos fidei, Regem, ſolẽni cum apparatu impo-
ſita capiti aurea corona, conſtituit. Dein ſitu ad maritimos aditus æque
ac terreſtres in primis commodo, arx ædificari cœpta ingenti alacritate
nauticorum, & militum. cumque labor in orbẽ iret, ipſeque Almeida & E
cæteri principes, ad exemplum, ſuam obirent vicem; non die non nocte
intermiſſum opus, vigeſimo die abſolutum eſt: arcique ab Diuo Iacobo
inditum nomen, quod eius Apoſtoli die ipſo natali vrbem expugnaſſent,
ac tyrannum inde expuliſſent. Conſtitutis Quiloæ rebus, & firmo præſi-
dio arci impoſito, itemque nauigiis ad oram tutandam relictis, Momba-
zam petiit claſſis. Ea vrbs in parua eiuſdem nominis inſula, quam æſtua-
rium efficit, excelſo ad conſpectum tumulo poſita, portum habebat duo-
bus propugnaculis munitum: in quibus tormenta è Luſitanico naufra-
gio nuper extracta, vt ſupra diximus, barbari collocarant. iis cum aduen-
tantem claſſem aditu prohibere conarẽtur; noſtrorum ictibus breui diſ-
iectum vtrumque caſtellum, ac liber introitus Almeidæ patuit. miſſis
deinde ad tentandi reguli animum nũtiis, cum nihil pacati reſpondere-
tur; Almeida trifariam adortus vrbem, Aſſumptæ in cælum MARIÆ
Virginis die feſto vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hoſtibus inte-
rempti, multi in ſeruitutem abducti. Regulũ, inter ipſam dimicationem F
deſperata victoria fugientẽ ſyluæ texere. Tranſmiſſo inde ſexdecim die-
bus Oceano, Anchediuam inſulam tenuit claſſis. ea inſula quod in littus
imminet Indicum, ac tutam ſtationem nauibus præbet, ibi quoque ex
Emmanuelis præſcripto caſtellum excitatũ. Hinc Almeida Cananorem
traiecit; ac ſumma Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco
arcem exſtruxit, præſidioque communiit. Per idem tempus Luſitani qui
ad Colanum agebant, contracta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad
vnum omnes interempti ſunt. Eius rei cognoſcẽdæ, ac ſedandi tumultus
cauſa, Laurentius Almeida Franciſci filius claſſe profectus, cum ſuperba
reſponſa tuliſſet, commiſſo prælio, Arabum onerarias ad viginti magno
ardore militum captas incendit. quo item in prælio illud in primis acci-
dit memorabile. pila è maiore tormẽto in ſcutum Ioannis Hominis Lu-
ſitani contorta, ad ipſius pedes ſine vlla prorſus læſione defluxit. Interea
grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more depoſito
guber-

A gubernaculo, ſe in ſolitudinem ad colendas Brachmanarum ſuperſtitiones receperat, ac ſororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore præterito quod nuper in bello Calecutano ad Zamorinū vna cum aliis principibus defeciſſet.is dolore incenſus amiſſi patrimonij,cum nouum deinde Regem vexaret, exerceretque, ac popularium ſolicitare animos non deſiſteret; profectus Cocinum Almeida, Trimumparæ iudicium ac voluntatem ratam voluit eſſe: donatū pretioſis muneribus Naubeadoram in fidem recepit, ipſiuſque patrimonium ac regnum, Emmanuelis auctoritate opibuſque cōſtituit. dein impoſitis mercibus naues duodecim anno inſequente in Luſitaniam remiſit: ipſe ad res Indicas adminiſtrandas, regeſque ſocios tuēdos(quod ita in mandatis habebat ab Emmanuele)Cocini permanſit. Plures tum è Luſitania claſſes,nondum exploratis ad plenum tempeſtatibus,eodem anno deinceps,vt quæque parata erat,in varia cogniti nuper Oceani littora mittebantur.Itaque paulo poſt Almeidæ profectionem,vir egregie fortis, Ca-
B ſtellano patre natus,Petrus Gnaia,nauibus ſex ad Sofalam venerat,vt arcem in eo tractu;ſi qua poſſet, ædificaret; ac ſimul in auri pretioſa commercia Luſitanos induceret. Tenebāt ea loca tum Saraceni ab vrbe Magadaxo primum, dein à Quiloa profecti: & ingenti lucro cum finitimis Cafribus,qui in Monomotapę Regis imperio variis locis aurū effodiunt, Indicas veſtes, & alia mercimonia commutabant. Sed inter Quiloanos tumultus Prætor eo miſſus Izufus, vir aſtutus & audax, defecerat nuper ab tyranno Abrahemo;perque fraudem in eius terræ poſſeſſionē inuaſerat.Ad hūc,iam ætate confectū, & luminibus captū Gnaia cum adiiſſet; primum oſtendit, quantū ex Luſitanorum ſocietate & commercio vtilitatis capere poſſet.dein petiit, ob eā ipſam rē, vti ad merces cuſtodiendas caſtellum in iis finibus ædificare ſibi liceret. id non magis aduenis, quam incolis pręſidio cōtra finitimorum incurſiones futurum. ac ſimul de Regis Emmanuelis benignitate opibuſque multa d[illegible]. Ille, non tam ratione ſocietatis adductus(quippe qui nec Luſi[illegible] mercibus
C indigeret,& graues accolas fore procul dubio cerne[illegible] fama perter ritus eorū,quæ ad Quiloam ac Mombazam erāt geſta,pe[illegible]honorifice accepit virū,ac poſtulatis in ſpeciem libenter annuit:quamquā acriter obſiſtente Mengo Muſafo genero,viro acri,& bellicoſo:quem ſenex ea potiſſimū ratione leniit,fore vt Luſitanos inſolita cæli intemperies, & loci grauitas,ac paluſtres humores paulatim abſumerent,vel certe ſic afficerent, vt à paucis armatis deleri ſine periculo poſſent. Gnaia dynaſtā ſpe liberaliorem nactus;locum qua flumen in mare effunditur, ædificationi deſignat.& quod cæmēta nō ſuppeterent,caſas è robuſta materia raptim exſtructas,duplici vallo,& ꝓpugnaculis,& foſſa circūdat. Neq; ita multo poſt,vti prædixerat Izufus, aduerſa valetudine tentari aduenæ cœpti: pauciſq; diebus adeo peruagata vis febriū eſt,vt ex vniuerſo pręſidio vix quadraginta ſupereſſent,ad arma ferēda,& vigilias obeūdas idonei.Quā occaſionem ratus Arabs de medio tollendæ inuiſæ nationis, exſtimulāte præſertim aſſidue Muſafo genero; tamen ſuis duntaxat opibus rem

aggredi

aggredi non est ausus. Mocondes erat Cafer, vicinis locis pro Monomo- D
tapæ Rege præpositus. Hunc per nuntios Izufus admonet, Europęos piratas, qui maritimam oram dudum infestam habuerint, denique ad se delatos; intra lignea septa, quæ sibi ipsimet circũdederint, fame & squalore pæne confectos teneri. Si in partem prædæ venire animum inducat, se rem in eius aduentum integram seruaturum. Haud frustra missa legatio. Mocondes, omnis humani expers iuris, aduentitij lucri nec opinata spe illectus, ingentem trahens popularium turbam, celeriter affuit. neque tamen Lusitanos fefellit, ab exsulibus Saracenis tota de re festine præmonitos. itaque & ænea tormenta, ignotum Cafribus ad id tempus machinæ genus, idoneis locis occulte disposita fuerant; & cum à valentibus intentiore cura excubiæ agitabantur; tum ipsimet ægri, quippe quibus periculum & indignatio pręter spem adderet vires; sese ad defensionem forti animo comparauerant. Mocondes, artis bellicæ prorsus ignarus, ac numero maxime fretus (hominum autem ad sex millia secum adduxerat) Arabum ductu monituque fascibus sarmentorum ex agro E
collatis, ad castellum copias incomposito agmine admouit: cõpletisque fossis, nostrorum paucitate contempta, Cafres alij vallum scandere, alij conuellere nitebantur; cum in confertam multitudinem, ac nihil tale timentem emissa repente ferrea procella, tantam edidit stragem, vt relicta oppugnatione attoniti, pauentesque barbari se in proxima nemora confestim abdiderint. ac ne ibi quidem tuto esse licuit. siquidem continuatis bombardæ ictibus, magno impetu dissultantia arborum fragmenta, semiermes, incautosque misere lacerabant. cui tanto malo cum nullum, præter fugam, remedium occurreret; rabie ab Lusitanis in Arabas versa, vulgo fremere quod se fallacibus promissis ad bellum cum ipsis Diis gerendum euocassent. atque, vt est rapacissima gens, ne prorsus inanes abscederent, Izufi agro vastato, & oppido ipso magna ex parte direpto, in patriam [illegible]tere. Ac ne Lusitani quidem inultam passi perfidiam. Post Ca[illegible]ctionem, cognito Izufum eiusque satellites, nihil minus quam [illegible]tum eruptionem timentes, negligentius agere; noctis F
intempestæ [illegible]lentio, Gnaia, strenuis cum aliquot viris aduerso flumine in regiam subuectus, Izufum ipsum, & paucos familiares occidit. dein, priusquam populi concursus in regiam fieret, insigni facinore perpetrato, ad suos eadem nocte incolumis rediit. Postridie, cum res emanasset, ira odioque incensi barbari quammaxima coacta manu, denuo castellum adorti: & eodem quo nuper euentu, plures & integri à multo paucioribus & imbecillis, cum cæde & ignominia repulsi. Post hæc, inter eos certari de successione cæptum. Cũque Musafus præpollens viribus, & popularium gratia; Izufi liberos patrimonio exturbare niteretur; & satis appareret, ius in armis fore; alter ex iis, nomine Solimanus, ad Gnaiam confugit, salubri vtrisque consilio: siquidem Lusitanorum ope Rex declaratus, fidelem se vicissim illis amicum ac socium ex eo tempore præbuit. Interea Zamorinus, tametsi cum lætis admodum promissis ab Sultano redierant oratores; tamẽ, imminẽte Lusitano veritus ne sera

essent

A essent Ægyptiaca auxilia; contracto ingenti fabrum naualium numero, maiorem quã antea classem omni studio ædificabat, dispositis circa omnes portus custodiis, ne quid rumoris de tanto apparatu ad hostes efflueret. Namque Laurentium, dispersis nauibus Malabarica tenentem littora, & Ægyptios Arabasque negotiatores magno intercipientem rei Calecutanæ damno, quam maxime incautum & imparatũ placuerat adoriri. Verum ex vrbe Calecuto clam elapsus Ludouicus Patritius Romanus (qui cognoscendi studio, vt fit, mercatoris habitu in Indiã penetrauerat, idemque hæc ipsa deinde litteris consignauit) Almeidę vtrique, & filio & patri cuncta ex fide retulit. Neque ita multo post, è variis oræ Malabaricæ portubus in vnum coacta Zamorini classis ad Laurẽtium recta contendit. ea fuisse dicitur celsarum nauium amplius sexaginta; lemborum, ac paronum, biremiumque ad cẽtum & triginta, omni telorum genere, & numero militum instructissima. Ad eius famam, Laurentius, patris iussu naues non plus vndecim admistis triremibus paucis raptim adornauerat, Lusi-
B tanis, præter nautas, impositis octingentis. Vt ad ictum bombardæ ventum est, conspicatus Laurentius tantam hostium multitudinem; expiatis de more noxis, primum omnium ædem MARIÆ Virgini Victrici vouit, si ea pugna barbari fusi ac fugati esse. dein, paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circunueniri posset; tormentis, qua parte virum longe præstabat, eminus rem gerere instituit. atque ob id ipsum ex alto directis in prælium nauibus, leni Austro flante, simul & venti beneficium, & congrediendi arbitrium hosti præripuit. Ac primo statim certamine, cum in syluam adeo densam irrita nulla propemodum ab Lusitanis incideret plaga; neque ex tãto interuallo vel tormẽta ferrea, quibus tum vtebantur hostes, vel sulphurei pulueris ollę, vel sagittarũ imber nostros admodum lęderent; multę passim omnis generis naues hostiũ aut depressę, aut in littus eiectæ. Ac, dissipatis demum ordinibus, quod antea consulto vitarat Almeida pugnam è propinquo conseruit. Prætoria nauis erat hostium, tum altei magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In
C hanc harpagonibus ferreis comprehensam, Almeida cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pæne ausu transiliit; tantoque ardore animi & corporis dimicatum est; vt è sexcentis propemodum armatis, quot eam tuebantur, superfuerit nemo, exceptis iis, qui nandi peritiã freti, se in pelagus pręcipites dedetant. Pari conatu, verum successu dissimili, Nonnius Vascus, modica naui, & exigua militum manu, multo maiorem, & propugnatoribus instructam ferme quingentis, inuaserat. cumque pauci pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborantibus victor Almeida subuenit; nec modo suos è periculo eripuit, sed etiam naui hostium, trucidato vel depulso præsidio, potitus est. Inde iam certa victoriæ inclinatio ad Christianos facta, & Laurentius haud cunctanter insequutus trepidam ac pauentem hostium classem, aliquot insuper naues partim expugnauit, partim tormẽtorum ictibus perforatas demersit; palatæ aliæ contento cursu Calecutũ maxime repetẽtes, cum longinqua fuga, tum quod eas terror ipse longe lateque distulerat, ex immi-

nenti clade euaserũt. Almeida, tribus circiter hostium millibus cæsis, sex D tantum è suorum numero desideratis (quæ res diuinum auxiliũ sine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti parta præda simul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbis in conspectu res erat gesta, magna cum totius populi, ac Regis ipsius gratulatione, sospes introiit. ac primũ omnium, MARIÆ Virgini Victrici, quam initio prçlij vouerat ædem, faciendam locauit. deinde Cocinum ad Frãciscum patrem cum aliis nauarchis iter intẽdit. Per eos dies Sabaius, qui Idalcanem genuit, præcipuus Decaniorum tyrannus, qua in regione Goa vrbs est, opportunitatem nactus dum ad Cananorem distinetur Almeida, sexaginta actuarias naues ad Lusitanos ex Anchediua insula pellendos misit, prçfecto classis, & auctore totius consilij Antonio Fernando Lusitano exsule ex iis, quos ad cognoscenda loca gentesque Petrus Aluarus Capralis, vt supra dictum est, Quiloæ reliquerat. Is, ad spem vberioris stipendij transmisso Oceano, cum se ad Sabaium cõtulisset, eiurata per summum nefas Christiana religione, Abdalæ nomen assumpserat: &, quod rei maritimç, E & naualis fabricç peritus esset; apud Goanos, talium rerum adhuc rudes, magno in honore habebatur. Igitur ad Anchediuam exscẽsu facto, nuper ædificatam à Lusitanis arcem omni conatu oppugnare instituit. Præerat arcis præsidio Emmanuel Passanius, spectata fide ac virtute vir, ex vrbe Italiæ Genua claro genere oriundus. Hunc, in subita re, quamquam ab aliis rebus imparatum, non defecit animus. ac dierum aliquot oppugnationem, cum vrgeretur vndique, prçclare sustinuit. ac demum Abdala, victricis classis iam iamque aduentantis perterritus fama, quamcelerrime sese irrito incepto ex Anchediua proripuit. Sed ea postmodum arx, quod valido prçsidio propter hostium propinquitatem indigeret, ne Lusitanicæ res in tanta paucitate distraherentur, ab ipsismet Lusitanis est diruta. Inde, ad Franciscum affertur, Saracenos mercatores, à Molucis, & ab aurea Chersoneso redeuntes, ne in Lusitanica præsidia inciderent, longiore ambitu capto, per Maldiuas insulas in Arabiam tendere. Quocirca Laurentium filium ad eos insectandos proficisci iubet. Is cum incognita sulcaret maria, æstus impetu primus omnium Lusitanorum ad insulæ Ceilani littora abripitur, quam insulam, vti supra dictum est, veterem esse Taprobanam Ioannes Barrius multis argumentis affirmat. hæc, ouali maxime figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet; in latitudinem, quattuor & quadraginta. atque à Cori promontorio, vt supra diximus, auulsa freto vadoso. Piscariæ, quam appellant, oræ prætenditur, ea cæli clementia, soli vbertate & copia fluminum aquarumque perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse. varia pecorum armenta, necnõ elephãtos gignit egregie bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiũt. plurimas fert gemmas, verum præcipua claritate sapphyros, chrysolitos, pseudopalos, ac pyropos: itemque aromata pretiosa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis. Ad hæc vel in primis iucundo spectaculo syluosi montes ad effigiem theatralem inflexi, F

A vaſtam planitiem oblongo circuitu in caueę formam includunt: quorum vnus in arduam & ſubrectam altitudinem pæne ſeptem leucarum exſurgit; habetque in ſummo æquatam agri planitiem, ex cuius medio bicubitale ſaxum eminens ad inſtar menſæ, veſtigium demõſtrat impreſſum inclyti ſanctitate viri, quem ex Indiæ regno Deli quondam in ea loca veniſſe tradunt, vt gentẽ ſuperſtitionibus deditam fabuloſis, ad vnius Dei cultum religionemque traduceret. ergo tantę venerationis eſt locus, vt à leucis amplius mille, omnium ordinum peregrini, ac præſertim Iogues, illuc pietatis cauſa contendant ingenti labore: ſiquidem, præter cæteras itineris difficultates atque pericula, in eius etiam montis cacumen, non niſi per adactos clauos ferreaſque catenas aſcenſus eſt. Haud abſimile vero videtur quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, veſtigio, quamquam extincta iam nominis antiqui & peregrini memoria, coli Eunuchum Candaces Æthiopum Reginæ, quem cum alij ſcriptores, tum vero Dorotheus Tyri Epiſcopus (qui, Conſtantino Magno imperante, & ſanctitatis & doctrinæ B laude præcelluit) in Arabia Felice, totaque Erythra, & in Taprobana, Chriſti Euangelium promulgaſſe teſtatur. Porro inſula vniuerſa, nouem in Satrapias vel regna diuiditur: eſtque ad omne commercium, vel frequentia portuum, vel ipſa loci regione in primis accommodata. Laurentius in Calles portum inuectus, cum regulo per legatos inita ſocietate, columnam, cum inſcriptione, teſtem ſui aduentus, in littore poſuit: dein omiſſa propter incommodum anni tempus Maldiuana profectione, cum lætis admodum nuntiis ad parentem reuertit. Inter hæc, Triſtanus Acunia, Alphonſo Albuquercio comite, cum valida claſſe in Indiam deſtinatur: quem ex itinere inuaſit cupido Madagaſcaris inſulæ naturã ac regionem explorandi. itaque vel contra ſententiam Albuquercij (qui, ne temporibus excluderetur, maturandum aiebat) appulſis ad inſulam nauibus, cognitum eſt, maritima ferme ab Saracenis; interiora à Cafribus incoli: terram eſſe gingiberis, cariophylli, & argenti feracem. quæ dum Triſta-C nus curioſe perquirit, aduerſiſque ſubinde tẽpeſtatibus nec opinato ſubſiſtere cogitur; interea (quod Albuquercius præclare monuerat) idonea trãſmiſſionis Indicę tempeſtas effluxit. certis enim & anniuerſariis ferme flatibus oriẽtalis nauigatur Oceanus, quos hodie vulgus, vt ego quidem interpretor, ab ipſo ventorum impulſu, motiones appellat. Eæ ſi quo caſu præterlabantur, dum denuo recurrant, multorum menſium ſæpe mora cæptis interuenit. Igitur, ne fruſtra interim tempus abſumeretur; à Madagaſcare Melindem eſt ventum: & Oienſis dynaſta Melindio Regi ob Luſitanicam ſocietatem admodum, vt ferebatur, infeſtus, eiuſdem Regis rogatu ab Luſitanis prælio victus, & Oia vrbe pulſus occiditur. quo terrore perculſus Lamẽſis finitimus regulus, in Triſtani fidem vltro conceſſit, & ſtipendiarius Emmanuelis Regis eſt factus. Ex eo loco ad Brauam ciuitatem claſſis acceſſit. ea cum pactum ſuperioribus annis tributum pendere abnueret, capta eſt à noſtris certamine haud leui. Sex armatorum millia barbaris animos fecerant. Verùm vbi deſcenſum à Luſitanis, & collato pede res geri cæpta eſt, ferociam poſuere. Magna edita

cæde fusi,& fugati plerique. Decurionibus tamen fides in patriam ad extremum vsque spiritum egregie constitit. acriter dimicantes in vestigio cuncti mortem oppetere,quam occidenti reipub. superstites esse maluerunt. Vrbs deinde congestis dudum diuitiis opulenta, à militibus fœde crudeliterque diripitur. Qua in re vindex rapacitatis atque sæuitiæ euidenter apparuit numen. auiditate prædæ gregarij milites aliquot,mulierum manus ad armillas annulosque extrahendos inscio duce præciderant. ij,dum spoliis onusti scapha onerarias repetũt, ad vnum omnes in portu ipso demersi,repentina morte crudelitatis & auaritiæ pœnas dedere. scapha,cum sub aquis aliquandiu latuisset, quasi perfuncta debiti supplicij ministerio,rursum emersit.Tristanus &cognitũ scelus valde improbauit, & cæteros graui edicto ab eiusmodi immanitate cõpescuit. A Braua post hæc ad Socotoram insulam maris Erythræi trãsmissum est.Christiani iam inde ab Apostoli Thomæ aduentu incolebant:sed ipsa locorum asperitate,& diuturno pastorum desiderio pæne efferati. Subterraneos inhabitãt specus:in bello fundis eminus certãt,cominus gladiis è mero ferro,quod mortuum vulgus appellat.victitant milio,careotis,& lacte.cum mercatoribus poma permutant;itemque cinnabarim,& aloen omnium laudatissimam.Quod ad cultum diuinum attinet,ex Iacobitarum hæresi,propter vicinitatem Æthiopiæ, vitia multa traxere. nam & à Romani Pontificis auctoritate seiuncti sunt,& circuncisionem,aliosque ritus Iudaicæ superstitionis vsurpant. neque tamen nulla retinent vestigia sanæ religionis: nam & ieiuniis anniuersariis placant Deum, & precandi stata quotidie tempora obseruant,& sanctam Crucem eximie venerantur:huius imagines cuncti gerunt è ceruice suspensas : huic pro ipsorum tenuitate sacras ædiculas exstruunt : quo vbi conuenere frequentes, Hebraice concepta precationis verba præit vnus; tum instar chori cætera turba subsequitur. Quo tempore Tristanus ad eos venit, annis iam sex & viginti Rex Fartacum ex Arabia missis eo militibus mille, Beninum portum per vim occuparat:validaque arce imposita, Christianos admodum sæuo premebat imperio. Ad eos liberandos, atque ad Catholicam Ecclesiam adiungendos,ab Emmanuele Rege missus Tristanus,cum Beninũ attigisset; Fartaces,qui in eo præsidio erat centum circiter & triginta, comiter ad colloquium euocauit.ij,cum ab insita genti ferocia,omnem cum Lusitano pacis conditionem aspernarentur;scapha circunuectus,& contẽplatus loci naturã Lusitanus Imperator,duobus locis armatos exposuit.neque præfecto Abrahemo cum suis ad erumpendum defuit animus.Verũ vbi mox inter primores fortiter ciens pugnam ipse dux cecidit,extemplo fusa reliqua acies:ac nonnulli ad incolas,è quorum stirpe vxores,liberosque susceperant,confugere : cæteri ad octoginta pernici velocitate arcem adepti,portas occludunt. tum à Lusitanis admotæ certatim scalæ:transgressique mœnia,ex interiore parte claustra perfringunt.inde patẽtibus portis admissum agmẽ; & inclusi intra turrium penetralia Fartaces,nequicquam ad spem veniæ salutisque inuitati, cum pertinacissime se defenderent,omnes,præter vnum, occisi. è Lusitanis, duntaxat vnus in ipso certamine

A tamine occubuit.ſex poſtmodum è vulneribus periere. Arce capta, nuntij ad incolas miſſi: qui nouæ claſſis metu in auios montes vna cum coniugibus liberiſque perfugerāt. ij, cognito aduenas Chriſtianos eſſe, ad arcem accurrunt, & Fartacum iniurias grauiter queſti, ad pedes Triſtani cum lacrymis acciderunt, per Chriſtum IESVM obſecrantes, vt è tam acerba ſeruitute, iiſdem ſacris deditam, eiuſdemque conſortem ſpei nationem eriperet. Quibus ille, ſe vel ob id ipſum ab Emmanuele Rege, ſalutis eorum cupidiſſimo, in ea loca deſtinatum eſſe reſpondit; quamobrē & præſidium ad Mahometanos arcendos, & ſacrorum antiſtitem curandis incolarum animis libētiſſime relicturum. itaque fano Arabum expiato, & in cultum Virginis MARIÆ conuerſo, arcis cuſtodia cum idonea manu Alphonſo Noroniæ Luſitano concredita eſt: rei vero Chriſtianæ præpoſitus eximia ſanctitate vir, Antonius Laurerius Franciſcanus: qui tollendis vitiis, quæ in hominū mores ac religionē irrepſerāt, incoliſque ad veram pietatem ac virtutē erudiendis, aliquot annos plane Apoſtolico

B muneree eſt functus. Inter hæc, elapſi è prælio Fartaces, criminādo Luſitanos, & imperitum vulgus inſtigando, varios motus ciebant. ad eos comprimēdos motus, Arabicumque, & Perſicum Oceanum pro Emmanuele obtinendum, Triſtanus, quod ita in mandatis habebat, Albuquercium cum nauibus dumtaxat ſeptem, propugnatoribus ferme quadringentis & ſeptuaginta, reliquit: ipſe, circiter Idus Auguſti, nactus tempeſtatem idoneam, cum reliqua claſſe in Indiam curſum intēdit. Inter hæc vertente iam anno, cum non optata modo claſſis, ſed nullum prorſus nauigium è Luſitania adeſſet; magnus Chriſtianos omnes, qui in India verſabantur, metus inceſſit, mœrorque. Acuebant curas, pæne in religionem verſa prodigia, quod per eos dies & ſol tanta ex parte defecerat, vt circa meridiem ſtellæ apparerent; & ingenti motu ex interuallis concuſſa terra tremuerat. Iam Zamorinus, tempus aduenisse ratus, nominis Luſitani tandem aliquando extinguendi; haud ſegniter inſtaurabat bellum, ſollicitabatque legationibus & promiſſis cum alios, tum præſertim Cananoris

C Regem, ſibi priuatim obnoxium; quod mortuo Rege qui cum Luſitanis pepigerat fœdus, ipſius præcipue ſtudio & opibus in regno ſucceſſerat. Et per eos forte dies, odium Indorum in noſtros, temerarium cuiuſdam Luſitani factum vehementer accendit. Æthiopici, Arabicique, & Indici maris poſſeſſionem, Luſitani adeo pertinacibus animis occuparant, vt nemini prorſus niſi ex eorum auctoritate, & quidem patentibus conſignata litteris, ea nauigare liceret maria; ducesque in id ipſum diſpoſiti totam eam oram nauium præſidiis tuebantur. Ex iis vnus, Malabaricum mare pererrans, cum in Cananorenſem onerariam incidiſſet; Calecutanos eſſe homines, & prolatum à nautis Luſitanicum diploma, nonnullis incidiis falſum & ſurreptitium ſuſpicatus, confeſtim aggreſſus nauē expugnat; nautas, vectoreſque, in iis vnum è prima nobilitate, in velum inſutos, haud longe à portu Cananoris in mare demergit. verum diſrupto mox linteo, cum nota ciuibus corpora ad ipſam vrbem pelagus eieciſſet; tanta ciuitatem repente comploratio, luctuſque compleuit; tantæ in eius

facinoris auctores,quos haud leuibus argumentis Lusitanos fuisse con- D
iecerant,excitatæ sunt iræ;vt cuncti consensu ad Regẽ adierint; iamque per se inclinatum eius animum perfacili momento ad oppugnationem arcis impulerint.Nec pro tam atroci iniuria satisfactionẽ accepere,quod nauarchum Almeida multis rationibus factum excusantem,ac deprecantem ignominiã,grauibus verbis increpitum, ac præfectura priuatum,in ordinem redegisset.At Laurentius Brittus arci præpositus,ex propinquo in omnes barbarorũ conatus excubans animo,vbi de eorum consiliis per exploratores cognouit;illico ab Almeida subsidiis & commeatu accersito,arcem firmat,intẽdit vigilias,stationesque disponit.ac præsertim spectantia in vrbem propugnacula,nouis insuper additis munimentis, diligenter instaurat.Rex item,fossa valloque à portu ad apertum mare perducto,oppidum ab arce intersepit,exiguo transitu ad procursationes relicto. Cumque multos iam dies,suspecti inter se,vitãdis inuicẽ ac struendis insidiis exegissent;tandem exspectata ab Calecuto auxilia Cananorẽ adueniunt,hominum ad viginti millia. Inde nulla oppugnandi mora est E
facta.Puteus inter oppidum arcemque medio fere spatio intererat: vnica Lusitanorum aquatio.circa eum puteum minuta prælia. prohibentibus aquatores hostibus, fieri cæpta. Cũque è Lusitanis aliquot ferme quotidie aut caderent,aut vulnerati discederẽt,& aqua modica sanguine multo constaret;Laurẽtius,Thomæ Fernãdi architecti monitu, specum opere subterraneo ad ima putei occulte perduxit;fistulaque ac statumine apposito,locum ita concamerauit,vti ne quid superne latices vlla ratione posset inficere.dein per speciem aquandi, eruptione facta, nostri glebas certatim iniiciunt; ac puteum, ne hostibus vsui esse possit, obturant. Cuius rei miraculo attoniti barbari, nouæ scaturiginis aliquid intra arcẽ extitisse videlicet rati,munitiones alio transtulere: dein quies vtrinque fuit,dum orbiculari forma ingentes gossipio saccos inferciunt,quibus contra tormentorum ictus ante se prouolutis,virgultorum fascibus opplerent fossas,vallumque rescinderent.ea machinatio extremã pæne perniciem obsessis attulit.quippe cõtortos è bombarda globos gossipinum F
tormentũ excipiebat adeo lente,vt eorum impetus ipsa mollitie frãgeretur.hinc,pone latitantes armati, magno sublato clamore prope iã ad fossas lęti peruenerant;cum in obliquũ agmẽ,ex arce,diuino prorsus instinctu directa maiora tormẽta,concerptis momẽto saccis,& gossipiũ ipsum, & gossipio fretos Malabares fęda cum laceratione deiiciunt.simul etiam Brittus cũ delecta manu portis erumpẽs, dissipato ac territo hosti acriter institit,magnaque edita strage cæteros in præcipitem fugam auertit. Ex eo barbari segniores facti,cum neque aperta proficeret vis,& in eiusmodi congressibus promptissimum quemque,vt fit,è suis amitterent;omissa oppugnatione,operibus & munitionibus claudere nostros insistunt, eo maiore fiducia, quod non terra, non mari,noui commeatus in arcem subuehi possent,clausis itineribus,& hyeme per eos dies admodum sæuiente.Interim crebræ à nostris eruptiones haud exiguo cũ hostium detrimento fiebant.Quo in genere præcipuum decus tulit omnium consensu

A ſenſu Guadalaiara,natione Caſtellanus.is turbidam ac perfrigidam tempeſtatem nactus,cum eximiis centum & quinquaginta viris nocte concubia in hoſtium ſtationes impetu facto, partim ſopitos imbre cadente vigiles,partim algore nocturno torpentes oppreſſit. cæſi in eo tumultu Malabares ferme trecenti,& ferrea aliquot tormẽta cæpta,& commeatus aliquantum.Intentiores inde cuſtodiæ haberi ab hoſtibus cæptæ. boues etiam interdum ad obſeſſos in inſidias illiciendos propulſæ, quas felici conatu cæſis inſidiatoribus cũ in arcem noſtri ſemel iterumque abſtraxiſſent;ea ſpe fruſtrati deluſique Malabares artẽ deſiere,ne duplici pecorum hominumque iactura,hoſtes inſuper alerent.Iiſdẽ ferme diebus,per famuli negligentiam accenſa noctu lucerna caſas aliquot Luſitanorum ex arida materia,foliis,paleiſque momento combuſſit.eo incendio, multo maxima pars commeatus abſumpta.quæ res tam aſpero ac difficili tẽpore Brittum grauiter admodum perculit.ac ne cæteri deſponderent animos,omni arte damnum celare conatus eſt:ſed & longe arctior ſolito in B diuidendis cibariis parcimonia,& ob id ipſum crebra ſeruitiorum tranſfugia,rem & Luſitanis,& hoſtibus prodidere.itaque omnibus pæne cõſumptis ad extremam ventum erat inopiam, neque iam muribus fædiſque aliis animalibus abſtinebatur;cum diuinitus(vt ſæpe alias) oblatum nec opinãti Luſitano remedium eſt.Templum in extrema arce erat Virgini Victrici,vt ſupra diximus,ab Laurentio Almeida exſtructum. Ad id templũ,deſperato pæne omni humano ſubſidio, Luſitani quotidie confluebant,opem cum à Deo,cælitibuſque,tum præſertim ab ipſa Virgine Dei matre enixe petentes.Ne ſe,in alieno ac barbaro ſolo, tot vndique cinctos anguſtiis, tot preſſos malis;fame ipſa denique enectos, Chriſtianos ipſos,& à Chriſto filio ſibi commendatos clementiſſima Regina cæli deſpiceret:ſuis peccatis noxiſque,quas ipſi innumerabiles faterentur, ab irato Deo veniam & pacem expoſceret;neque iam de corporis modo, ſed etiam de animorũ ſalute periclitantibus,in tẽpore ſubueniret. Haud incaſſum miſſæ preces.Ipſomet feſto Aſſumptionis die, ne quid miracu- C lo rem poſſet eximere,ſolitò vehementius intumeſcens pelagus, ingentẽ locuſtæ numerum ad ipſas templi radices eiecit.quæ à Luſitanis gratulabundis auide collecta,in multos dies abũde ſuffecit: nec validos tantum ſæua fame,verum etiam(vt ſalubris eſt cibus) ægros diuturno morbo leuauit.Iamque appetebat ver,nec dubium erat,quin ſuis laborãtibus primo quoque tempore ſuppetias laturus eſſet Almeida.quocirca ratus anteuertendum Cananorius,omni conatu rurſus oppugnationẽ ſimul terra marique experiri conſtituit.& Zamorinus vrgebat aſſidue, ſegnitiem incuſans,& noua auxilia ſubinde ſubmittens, prorſus, vt Cananore iam ſub ſignis numerarẽtur militum ad quinquaginta millia.Actuaria etiam facili appulſu coacta ad ducenta.in quibus erant turrita nonnulla, cuiuſmodi nuper aduerſus Patiecum Calecutanus ornauerat:itemque alia inter ſe iuncta,& conſtrata ratibus;quo plures ſimul armatos in terram exponerẽt.Hæc omnia,vt Luſitanos fallerent,quã occultiſſime cõparata.& ſtationes interim quietæ erant,quo facilius ad ſocordiã obſeſſos adducerent.

rent.Sed è regiis propinquis vnus,æque acerbo in Zamorinum odio in- D census,ac propensa in Lusitanos volũtate,quod eorum opibus ac studio crescere se posse confideret,non solum commeatus furtim ex occasione summittebat interdum,verum etiam per idoneos internuntios circunsessis arcana cuncta nudabat.Ab hoc igitur Brittus cognitis opportune consiliis hostium,pro ea cõpia,quam habebat,aditus omnes maritimos terrestresque sepsit quam firmissimo præsidio militum,& propugnacula tormentis,& omni genere telorum instruxit; nec vigilias custodiasque remitti per negligẽtiam vel defatigationem,vnquam est passus. Ergo vbi destinata oppugnationi affuit dies;prima luce Cananorius terrestribus copiis magno sublato clamore quam tumultuosissime vallũ aggreditur, haud dubius fore vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Lusitani concurrerẽt;ita ex altera parte libero nauiũ accessu expositis repente militibus,nullo prope certamine arcem in potestatem esse venturam. Sed eum longe fefellit opinio.Siquidem vnde victoriæ principium putabat futurum;inde fugæ turpis initium exstitit.quippe classiarij primo auda- E cter ad terram appulsi,vbi secus ac promissum fuerat,frequentes in portis valloque armatos videre;subito pauore perterriti, & missilium variæ magnitudinis nimbo disiecti dissipatique, multis paronibus ac lembis momento dilaceratis aũt depressis,vix tentata descensione terga verterunt.ac tum denique à Lusitanis ad terrestres aditus tuendos omni ex parte concursum est.Ibi atrox prælium fuit:scandentesque iam vallum pluribus locis audacissimi quique Malabares cominus trucidati; tormẽtis vero eminus longe atrocior edita cædes est.inde turbati hostes:& nequicquam increpante ignauiã Rege ducibusque,acies vniuersa fugã arripuit.cæsorũ ea pugna hostium numerus relatus non est: magnũ procul dubio fuisse constat.è Christianis(quod vix credibile videatur) plane desideratus est nemo.Atque is dies vltimus oppugnationis fuit.tentatæ dein vtrinque per mutua colloquia voluntates, & de pacis conditionibus agi cæptum:quas Laurẽtius ipse sibi suisque perhonorificas tulit: neque Cananorius reiicere est ausus,partim diuturni belli tædio fessus, partim F etiam Tristani Acuniæ metu perterritus,qui per eos ipsos dies Oceano secunda nauigatione transmisso, Cananorem incolumi classe tenuerat. Eius maxime aduentu soluta obsidio est:cuius ad quattuor menses forti animo toleratæ,decus eximiũ Laurẽtius & cõmilitones tulere:quamuis adeo lætos & insperatos euentus,periti rerũ æstimatores Diuinæ Bonitati sine vlla dubitatione tribuerent:cuius beneficio & vltimæ inopiæ subsidiũ præter exspectationẽ fuisset oblatũ;& Cananorius princeps tanto suo periculo,Regis affinitate posthabita,contra consuetudinẽ gentis, in Christianorũ causam ac partes plane diuinitus inclinasset. Renouato fœdere,obliuio præteritorum indicta;iunctæque iterum dextræ,& Malabares in suas quisque domos fremẽte Zamorino dilapsi.Inde ad Cocinũ processit Acunia.eius aduentu Lusitanorũ animi confirmati recreatique, & vario aromate ex conuecta iã copia in naues imposito,infestis classibus duplicato nauium numero, ab vtroque simul imperatore Pananem est ventum.

A ventum.In ea tum statione complures onerariæ pretiosis refertæ mercibus hyemabant. institores erant Saraceni, furtiuo cursu per intermissa custodiis Lusitanorum loca in portum illapsi. & Zamorinus præparatis iam ante copiis,si quid ab Cocino moueretur,locum præclare munierat vallo circundato, & duobus ad introitum castellis magno cum tormentorũ apparatu excitatis. cohortes præterea quattuor in eo præsidio collocarat. Nostri sub vesperam in Pananis conspectu cum in anchoris constitissent; insolita classis magnitudine permoti barbari, totam eam noctem in renouandis augendisque munitionibus posuere.Delecta vero Saracenorum manus,Mahometis fanum ingressi,de gentis more coniurant,se non nisi victores è prælio redituros.Si secus faxint,sese caputque suum diris omnibus deuouent.Vt primum illuxit, cõmunicato iam ante consilio Lusitanus imperator vterque adolescẽtes filios Laurentium, & Nonnium cum scaphis & actuariis iubent præcedere, quod ea nauigia,
B propter humilitatem,minus ad obliquos bombardæ ictus paterent. ipsi mediam aciem cum triremibus aliquot sibi deposcunt. agmen clausere onerariæ. Ac iuuenes quidem, obseruato maris accessu, per media tela globosque inter vtrumque castellum audacter inuecti: eo minore detrimento, quod & ex præscripto milites interim strati iacebant, & librata in excelsas maxime naues Malabarica tormenta irritis ictibus aera feriebant.Vt nostros iam intra portum illatos videre,deuota præcipue capita Saraceni, alienatis ab omnis periculi sensu animis, certatim in prælium ruunt,seque vltro in aquas immittunt, ac nauigia maxime ducum conferti circumuenire nitũtur.Paululum moræ fuit,dum lymphata cohors, gladiis, contisque,& incitato remorum pulsu perrumpitur. tum raptim in terram descensum.iamque sub ipso vallo variis locis eo sæuius pugnabatur,quod vsum oculorum intermicantibus fulgetris densus è sulphureo puluere fumus abstulerat. dissoni tantum clamores, & morientium
C gemitus passim exaudiebantur.Simulatque euanescente atra nebula rediit lux;Lusitanus signifer cum strenuis aliquot viris in vallo cõspectus, reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit.& imperatores ambo,testes cuiusque virtutis, & hortatores aderant.cum deuotis maxime Saracenis atrox erat pugna.Ex iis, vnus,notæ fortitudinis Centurio,Laurentium conspicatus,& è procera statura, totoque corporis habitu,ratus,id quod res erat; principem virum esse;cõdito subter clypeum corpore curuus ad eius genua succidenda prosiliit. ille,pedibus leui momento reductis(vt erat in primis exercitatus,& agilis)elatam vtraque manu machæram in hostẽ demisit iis viribus, vt barbari caput ad ipsum vsque pectus horrendo prorsus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quam factis prælium ciens, obuios aliquot sternit. Nec segnius ab Nonnio cæterisque res geritur.Cum aliquandiu barbari præter solitum restitissent? victa demum ardore Lusitanico Indorũ pertinacia est;nec impressionem nostrorum vltra sustinuere.A Malabaribus maxime fuga cępta,cęteros traxit.Deuoti duntaxat Arabes,cũ pauci iam, & vulneribus fessi trucidarentur;obnixi corporibus(tanta vis est nefariæ

superstitionis)ad vnũ omnes addictas ęternis ignibus animas profudere. D
Interim,pari ex alia parte conatu hostium naues oppugnabantur.nautæ propugnatoresque, quandiu ad castella æqualibus viribus certatum est; egregie dimicarunt.vbi inclinatam terrestrem aciem, & incolas fugatos videre;ipsi quoque certatim in mare desiliunt. complures inter enatandum occisi.Ac tum denique ambo castella imperatorũ iussu disturbata,& euersa. nec modo naues cũ ipsis oneribus inflammatæ, sed oppido quoque diuitiis inclyto subditæ faces, demirantibus barbaris tãtam tamque paratam opum vim ab hoste contemni: militibus vero,tot periculorum præmia eripi sibi, perquam indigne ferentibus. Verũ Almeida consulto excercitum à præda cõtinuit,ne in occupatos rapinis palatosque,repentinus aliquis, vt sæpe contingit, è vicinis locis impetus fieret. Magnus vtrinque eo prelio sauciorũ fuit numerus.desiderati ex hostibus ad quingentos;è nostris duodeuiginti non amplius.Eius cladis nuntium Zamorinus ægerrime tulit. Duces Lusitani coniunctis classibus Cananorem petiere, atque ibi demum ingenti cum amoris ac beneuolentię significatione digressi, Acunia vela fecit in Lusitaniam; Almeida retro vnde venerat Cocinum tetendit.Dũ hæc apud Indos geruntur;interim Alphonsus Albuquercius, paccata Socotora, Arabicum & Persicum Oceanum ęxigua, vt dictum est, obtinebat classe. Is ab oppido Adeno, & Arabicis faucibus(nam ea quoque littora explorare placuerat)aduersa tempestate repulsus; ad Armuzianas res diuina magis ope, quam humanis viribus fretus, animum adiecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc nomine secundus,admodum puer, stipendiarius Ismaelis, cognomento Sophi,Persarum Regis: eratque in tutela paterni mancipij Ataris eunuchi,eximia sagacitate viri: cuius omnia consilia eo spectare videbantur, vt,quoad viueret,penes pupillum diadema & regiũ nomen;penes vnum se arbitrium ac potestas rerum omnium esse. iamque per eam tutelam, cunctis inuisus, ad intolerandam superbiam, opesque peruenerat. Hoc tam impotenti dominatu Albuquercius Regem, & populum liberare; & Emmanueli vel in primis id cupienti, omni ratione conciliare decreuit. Igitur Lusitanorum animis in rerum ingentium spem & cogitationem erectis, ad ostia Persici sinus iter capessi: ac prospere circunuectus Siagrum promontorium quod Rosalgatum hodie vocant; ad Calaiatum nobilem vrbem Armuzianæ ditionis applicat naues: missoque nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu compulsi (iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne quid acerbius paterentur, non modo aduenientem Alphonsum benigne excepere; verum etiam conscriptis pacis & amicitiæ conditionibus, abeuntem largo commeatu, & omni officij genere prosequuti sunt. Longe dissimiles animorum habitus ad Curiatum Lusitanus offendit. incolæ, dum hostis in vicino moratur, & copiis & operibus ita sese munierant, vt omnem pacis mentionem superbe respuerent; ac propitius nihil est factum, quam vt interpretem ab Albuquercio de fœdere ac societate missum, iaculis ac sagittis obruerent. Ad eam

Margin letters: E (beside "petiere…significa-"), F (beside "& Emmanueli…decre-").

A ferociam reprimendam Albuquercius illico bombardis ignem admoueri, & omnia circa magnis concuti fragoribus iubet. Cum nihil ne eo quidem terrore oppidani commouerētur; postridie vrbem iusta oppugnatione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ modum ex aqua paululum eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat. In eo tumulo barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio collocarant, vt in auersos intentosque in vrbis oppugnationem nostros impune iacularentur. Eo periculo animaduerso Albuquercius Alphonsum Lupium Costam, & Antonium Campensem cum expeditis militibus ad exturbandos inde barbaros celeriter mittit. Neque illi defugere periculum. ingenti conatu stationes aggressi; aliquot Mahometanis occisis, cæteris in oppidum actis, haud tamen sine suorum cæde vulneribusque, locum occupauere. Tum vero Albuquercius nequicquam prohibentibus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscendit. ac valida impressione facta, proruto vallo, euulsisque cancellis, intra ipsam vrbem B prælium intulit. Ac primo, quamquam iniquo iam loco positam rem oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cum acrius vndique Lusitanus instaret; non tulere diutius impetum. effusa omnes fuga, per auersam vrbis portam, de gentis more syluas ac nemora petiere. Albuquercius ad aliorum terrorem vrbe direpta & incensa; Mascatum octo leucas inde processit. Is locus, quo iam ab Armuzia propius aberat; eo tum operibus firmior, tum viris armisque erat instructior. itaque Albuquercius, magnam videlicet ratus dimicationem instare, se suosque parabat ad prælium. Cæterum misso ad tentandos animos internuntio, præfectum vrbis vel in primis mitem ac liberalem, contra, quam putarat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præfectus magnam pecoris, & oryzæ, & careotæ numerum, tributi quodammodo nomine, in classem exhibuit. is commeatus dum in naues imponitur, & securi Lusitani ad littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepitus, & dissonæ voces. Pridie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum C ingressi; præfecto non sine contumeliis ac probris increpito, quod locum adeo propinquum regiæ, & opere præsidiisque munitum, per ignauiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum excusare, populum ad arma conciuerant; atque vbi illuxit, infesti mare petebant; quo Lusitanos oneribus & aquatione occupatos, in ipso littore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus, cum nihil omnino proficeret; Deos, hominesque contestans violari ius gentium, vrbiq; exitium imminere; vt fidē pro virili parte præstaret, ad littus accurrit, nostrosque pręmonuit, vti sese in naues extēplo reciperēt. Vix inde tumultuario cōsensu abduxerant scaphas; cū infensi adsunt Arabes, ac missilibus primū è littore nostros abeuntes lacessunt: dein è propugnaculo classem ipsam tormētis maioribus impetūt. Ad ea vel capienda, vel occæcanda tormenta, missi aliquot è classe, cum male multati rediissent; postridie Albuquercius copias omnes ad vrbē exposuit. Ibi vero, accēsi ira Lusitani, ꝙ interposita pactione per fraudē oppugnati fuissent,

ingenti ardore prælium ineunt;perfidos Arabas, ruptores fœderum appellant;magnam vbique edunt cędem;factisque simul ac dictis iniuriam puniunt.Cum obfirmatus hostis aliquandiu restitisset; ad extremum renouato impetu Lusitani acriter inferunt pedem , ac nouas munitiones ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt : cumque intra mœnia confugeret hostis, hærentes in terga prius quam portas occluderet, velut vno agmine irrumpunt ; turbatamque ac pauentem Arabum aciem toto oppido expellunt.Fusis fugatisque hostibus,ad prædã permissu ducis discurrit miles.dein subditis ignibus,non oppidi tecta modo,sed naues etiam in portu arsere complures.In eo tumultu, cum aliis ipse quoque vrbis pręfectus per imprudentiam occisus.quam rem Albuquercius ægerrime tulit; & quãdo viuum pro meritis tueri & ornare nequiuerat; defuncti ædibus cum cura cõquisitis,ne diriperentur,custodes apposuit. Cæterum vrbis excidium comprobari diuinitus quodammodo visum est.Excelsa Mahometis cõspiciebatur ædes,egregio in primis opere perfecta. Ad eam disturbandam inflammandamque immissi fabri dum columnas demoliuntur,totum repente ædificium corruit. Cum elisos ruina & põdere nemo non crederet,intacti præter spem & incolumes cuncti euasere.Inde ad Xoarem vrbem eiusdem oræ progressus,incolas alieno doctos malo sine certamine in fidem ac deditionẽ accepit. Biduũ ibi moratus,cum ad Orfazanum adiisset, oppidum incolarum fuga desertũ reperit.Exhausta inde præda per triduum.ab incendiis,quod regiæ propinquus admodũ erat locus,honoris causa temperatũ est.Ex eo loco,classe instaurata & refecta,ad caput belli Armuziam est ventum. Ad famam Lusitanicæ classis Atar eunuchus præter vrbanas copias,magna insuper auxilia è Perside Arabiaque contraxerat,& noua exspectabat in singulos dies.Ingentem præterea nauiũ numerũ habebat in portu:minoris formę actuarias amplius ducentas , maiores onerarias ad sexaginta. in iis duas inusitatę magnitudinis;quarũ alteram Principem,alterã nomine Merim vocabant.octingentas emphoras capiebant singulæ.Hasce duas , præter naualem turbam armati mille , cæteram classem duo circiter millia tuebantur.Albuquercius tormentorum genere, & virtute militũ haud dubie præstabat:cæteris rebus longe erat inferior. verũ ad ostentandam animi fiduciam,fulgentibus vndequaque vexillis, cum horrifico bõbardæ reboatu (ea maritima salutatio est) portum inuectus, sub ipsas quas dixi maximas naues iaci anchoras imperat. Ibi cum aliquandiu frustra exspectasset , præter insitum in Mahometanos odium insuper irritatus, quod nemo ad se,vt fit,resalutandũ accederet;Zeifadino puero, tutoribusque palam nuntiari iubet:Emmanueli Regi Lusitaniæ contra nominis Christiani hostes, ac Mahometanos præsertim , funestum ac perpetuum bellũ hæreditario pæne iure susceptũ:id nõ nisi alterius partis deditione posse finiri.Si in fidem eius ac potestatem venire animũ inducãt & vectigal annuum pendere,multorum Africæ,Asiæque Regũ exẽplo se inde cum bona pace abiturum. sin iugum recusent : pro certo habeant, secum ad internecionem vsque certandum. tertiam conditionem esse

A nullam. Atar, tam acri denuntiatione suspensus, tametsi terrestribus naualibusque copiis abundabat, vt dictum est; tamē quo magis ex tuto rem gereret, blandis verbis & calida tergiuersatione rem extraxit, dum exspectatæ in singulas horas nouæ sociorū cohortes adessent. iis proxima nocte in vrbem admissis; tantū spei & audaciæ barbaro accessit: vt quasi explorata iam victoria, Lusitanos mox captiuos futuros, ad supplementum nautarum & remigū in suā ipse classem præpropera gratulatione describeret. itaque ob id ipsum suis accurate præcepit, darent operā, vt quam plurimi ex hostibus viui in potestatē venirent. Dein omissis ambagibus Albuquercio respondit: Armuzianos Reges non pendere aduenis vectigal; sed ab iis exigere consuesse. Si pari cum cæteris negotiatoribus iure Lusitani esse velint; fore illis agendi contrahendique in eo portu potestatem, & copiam: sin vim, & iniuriam moliantur; sensuros quantū armati Arabes, Persæque seminudis Cafribus, & inconditis Aethiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia sub signis habebat Eunuchus.
B iamque minime dubius adesse certamē, & multo milite instruxerat classem; & curulia tormenta, ac mercenarias cohortes ad terrorē littore toto prætenderat. oppidani ad spectaculum intēti, non mœnia modo turresque in mare versas, verumetiam tecta, & fenestras oppleuerant. Albuquercius, vbi & ex apparatu hostium, & ex Eunuchi nuntio præceptam animo dimicationem instare perspexit; naues primū suas mediocribus interuallis ita disposuit, vt neque circumueniri à pluribus facile possent & leni circumactu singula deinceps tormenta in hostes obuerterent. Dein precatus immortalem Deum, vt sibi pro nominis Christiani gloria prælianti propitius adesset; nauarchis iam sua sponte sat incensis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombarda rem gerant; congressu abstineant, quoad ab se primum consertum ex propinquo prælium sit. vbi tormentis disiectam & dissipatam barbaram classem, ac se cominus iam dimicantem viderint; tum demum in proximas quisque hostiū naues fidenter inuadant. Sub hæc, ingenti clamore, concrepantibus buccinis,
C tympanisque, pugnæ signum vtrinque propositum: ac simul tormētis passim ignes admoti. eodemque pæne momento & aciem oculorum coruscantes vndique flammæ perstringunt; & aures exsurdant horrēda tonitrua; & meridianę luci cæcas tenebras noctéque atra nubes obducit. Necdum caligo euanuerat; cum speculatoriæ hostium naues destinato procursu in nostros imbrem sagittarum effudere: dein, cū propter agilitatem momento refugerent; ac rursus incitato remigio interiores telis hostiū fierēt; haud exigua improuiso malo clades Lusitanis illata, confixique non pauci. At barbaris læto successu, mutuisque adhortationibus in tantū creuit audacia, vt iā conferre pedē, & naues Christianas certatim scādere niterentur. Tū vero ex omni parte contis mucronibusque repetiti audacissimi quique præcipitātur in mare; dein minoribus machinis ad libellam aquæ dispositis; nauigia cōplura merguntur. Hūc maxime in modū ea pestis auersa. Atar, multitudine maxime fretus, & oculis vtrāque metiens classem, primo contemptim prælium inierat: & egre-

gie instructo parone ordines interuectus. militem ad prædã verius quam D
ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilarum stridore perterritus, tuto loco sese ad littus post onerarias abdidit, quo simul suis, & fugientibus in terram obstaret, & noua identidẽ subsidia laborantibus opportune submitteret. Inter hæc, fumo iam abscedẽte, onerariæ remulco propter inopiam venti attractæ concurrerant; iniectisque ferreis manibus, quam quisque indeptus erat nauem, in eam trãsilire, ac nudare propugnatoribus conabatur. Ante alios Albuquercius, Principe naui, itemque alia crebris ictibus perforata, ac depressa, ingentibus animis Merin inuaserat. Nõ vigore animorum, aut corporum, nec naualis belli scientia par Lusitano erat Persa. tantum abundante multitudine cũ anceps aliquandiu stetisset pugna; tandem à nostris in hostilem nauem ingẽti ardore transcensum est: obtinebatque iam cædes omnia; cũ desperatis denique rebus barbari, in aquas ex omni parte desiliunt. Hinc reliquis terror iniectus; vt eximiam armamentis, & aluei magnitudine, ac militum numero nauem expugnatam videre. fugientesque passim, seque in mare E
mittentes, partim è scaphis occisi, partim fluctibus hausti; multi etiam increpante nequicquam Eunucho in terram euasere. Albuquercius victoria vsus, complures naues in potestatem redegit; multis ignes iniecit: quas præcisis anchoralibus vehementior venti coorta vis, toto pelago collucentes Carmanicum ad littus abripuit. Eodem impetu naualibus etiam faces illatæ, magno periculo, ne suburbana, & ipsam denique vrbem, ædesque regias flamma peruaderet. Hisce tot malis fracta demum Ataris contumacia est. ac metu perculsus ancipiti, ne simul externã vim, & domesticam inuidiam sustinere non posset; oratores pacis veniæque petendæ confestim ad Albuquercium misit. Parceret iræ; cædibusque & incendiis temperaret: sat iam magnas temeritatis & peruicaciæ pœnas exactas. quicquid præterea damni Armuzianæ rei intulisset, id Lusitanæ illaturum, quandoquidem Zeifaidinus se suaque omnia in Emmanuelis fidem permittere paratus esset. Respirandi tantum daret spatium, dum sedatur militaris tumultus, dum muliebris ploratus, & pauida concursa- F
tio vulgi reprimitur. postridie Albuquerciũ ipsum victis quas vellet pacis leges omnium consensu dicturum. Hæc trepidus orator, & supplex, per interpretẽ exposuit. Albuquercius, qui nec in perniciẽ vrbis pugnaret; & milites diuturno labore fessos, quiete reficere cuperet (certamẽ à meridiano ferme diei tẽpore in vesperã extẽderant) parta iã victoria, receptui canit. Eunucho per eosdẽ interpretes renuntiari iubet: se, quamuis captã pæne vrbẽ sine cõtrouersia posset euertere; tamẽ Zeifadini gratia, cuius ætatẽ à culpa abesse intelligeret; incitatos Lusitanorũ impetus de industria reuocasse: insequenti luce Atar ad cõditiones pacis adesset, fidemque promissi præstaret. in præsentia licere illi subditos naualibus ignes extinguere. veruntamẽ caueret etiã atq; etiã ne fallẽdo, postmodũ longe sæuius in Lusitanorum pectoribus excitaret incendium. nihil eos æque ac perfidiam, & fraudẽ, ac dolos odisse. Cum hoc respõso oratores dimissi; & in stationes è prælio reditũ est. Inter paucas, præcipue memorabilis

A memolis hæc fuit victoria. Deſiderati ex hoſtibus mille ſexcẽti; è noſtris
non amplius decem. ac præſentis è cælo ſubſidij haud dubiam fidẽ cum
alia multa fecere; tũ vero fluitantia mox Mahometana cadauera, ſagittis
(cum eo teli genere Chriſtiani carerent) pectore aduerſo transfixa: vt ab
illis miſſæ, in ipſoſmet retortæ diuinitus viderẽtur fuiſſe. Albuquercius,
ducibus militibuſque pro merito cuiuſque collaudatis, ne quid ea nocte
repentini ab vrbe motus exiſteret; acriter intendi vigilias iuſſit. Poſtero
die, vti condictum erat, de conditionibus agi cæptum. Pax ita conuenit,
vti Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanuelis Luſita-
niæ Regis clientelam, ac ditionem quam optimo iure concederet: ei-
demque Emmanueli Serafinum (is nũmus aureus eſt) millia quindecim
tributi nomine penderet in ſingulos annos. Præterea, locum Albuquer-
cio ad arcem ædificandam, ipſius Albuquercij arbitratu, aſſignaret; ædi-
ficationemque adiuuaret præſenti pecunia, cæmẽtis, & operis. denique,
dum exſtruitur arx, ædes interim in vrbe Luſitanis ad negotiandum ac
B diuerſandum idoneas commodaret. Emmanuel viciſſim Zeifadinum in
fidem ac patrocinium benigne ſuſciperet; & vbi neceſſe foret, ab hoſtiũ
incurſibus omni ope tueretur. In hæc, ſolenni ritu data fide acceptaque,
primum omniũ locus exædificãdæ arci diligitur, ex altera parte in mare
verſus, ex altera ad ipſam regiã pertinẽs; quo ſimul ad maritima ſubſidia
libero eſſet aditu, & ipſa propinquitate Regẽ regioſq; in officio contine-
ret. Cæterum, quæ res Luſitanici imperij firmamentum fore videbatur;
ea vel in primis omnia labefactauit ac perdidit. Aedificio quippe inchoa-
to, ſuccedentibus inuicem claſſiariis, cum Albuquercius parceret nemi-
ni, quin etiam ipſe ad cæteros animãdos, operi manus interdũ admoue-
ret; noſtrorum paucitas, quamquam artificioſe obtegente Albuquercio,
facile patuit. Duo millia bellatorum, vt minimum, eſſe barbari putarãt,
cum vix ad quingentos, vt ſupra dictum eſt, ſumma pertingeret: dein,
Atare magnis præmiis clam ſolicitante, transfugia maxime fabrum ac
nautarum fieri cæpta. quos cum Albuquercius minaciter ab Eunucho
C repeteret; ille ſubinde variis mendaciis, & fruſtrationibus eludebat. Per
idem tempus è Perſide legati duo ad Armuziam appulſi, vt ab Zeifadino
vectigal annuum Iſmaelis nomine exigerent. Ea ſeu vera fuit, ſeu ad me-
tum Luſitanis incutiendum, ab Atare in tempus ficta legatio; confeſtim
ad Albuquercium à Zeifadino defertur. ille, præſenti animo, & hilari
vultu, Regem ſine cura eſſe iubet; ſeſe cum legatis illico tranſacturum.
dein globis aliquot è ferro liquato, haſtarũque cuſpidibus, & miſſilibus
variis in ferculum impoſitis, cum eo ferculo mittit qui ſuo nomine Per-
ſis aperte denuntiẽt; ab iis, qui in Emmanuelis fide, & imperio ſint, alie-
nis Regibus, ſi lãceſſant, tributum ex ea moneta perſolui. qua ludifica-
tione vehementer offenſi legati, re infecta, pleni minarum irarumque in
Perſidem rediere. Interea cum arx, quamquam acriter inſtãte Albuquer-
cio, tamen tardius cupiditate omnium creſceret; Luſitana ipſa pu-
bes atque nobilitas indignari ac fremere; ſe tot iam dies in ſeruili opere
detineri; cum interim Ægyptiæ naues contra Emmanuelis edictum

impune

impune toto ferantur Oceano, quarũ opibus ditari omnes nullo nego- D
tio possint. Nam quod ad ipsam arcem attineat; cui non apparere ludi operam; vel potius prodi sanguinem Lusitanum? quippe, simul atque ab Armuzia soluerit classis, metu omni sublato, & arcem, & præsidiũ ipsum Persis, & Arabibus illico prædæ futurũ. Ergo, per tot miserias & ærumnas id agi; vt, Lusitanorũ humeris & sudore, castellũ aduersum ipsosmet Lusitanos in barbaro solo exstruatur. Hæc, & alia id genus, quę in tali re segnities & auaritia suggerit, occultis primum inter paucos agitata sermonibus, paulatim in vniuersam classem manarunt. Nauarchi, qui alienę leuitati & licentiæ moderari debuerant, vltro se tumultuanti militi duces, & auctores præbent. Denique, ipsorum nomine, libellus singulorũ chirographo subscriptus, ad Albuquercium à publico scriba defertur: in quo erat; nautas & milites omnes iamdiu profectionem ex eo loco postulare: frustra ibi teri tempus, finitimasque nationes, quibus nulla ope resisti possit; atque Ismaelem in primis Persam, eo facto irritari; cui ad eã diem Armuziani Reges tributa persoluerint. Qui vt maxime sileat; & E
impositam suis ceruicibus arcem incolæ æquo animo patiantur; minime tamen expedire, omissa Indica nauigatione, marisque custodia; tenues adeo copias in tot, ac tam longe disiuncta præsidia dissipari, carpique. Proinde classem vel ad Arabicam oram tuendam reduceret; vel in Indiã traiiceret ad Prætorem Almeidam adiuuandum. Id ni faceret; minime ex Emmanuelis re, & boni ducis officio facturum videri. Hæc à minoribus præfectis Imperatori proposita. Verum ea denuntiatione Albuquercius & natura minime blandus aut in milites ambitiosus, & regere non regi, à suis præsertim, assuetus; adeo deterritus ab incepto non est; vt lectum mox libellum in ipsas muri compages per contemptum includi à structore imperauerit. id verò perquam indigne passi Nauarchi: non modo nihil se tam benemeritos impetrasse; verum etiam ludibrio fuisse consentientem omnium voluntatem atque iudicium. itaque ipsismet sine intermissione instigantibus, nautici, rerum nouarũ cupiditate, plerique, & in Imperatorem odio magis ac magis accendi; paucos ingenita pro- F
bitas, aut metus, aut verecundia continebat. cæteri desidia, negligentia, prauitate certare: si ad tesseras & accipienda imperia vocarentur; vix ad nomina respondere: si maturandũ quippiam esset; operã cõsulto remittere: sin caute & considerate agendum; vniuersa præcipitare, miscere, confundere: præsentẽ Albuquerciũ contracto vultu intueri; absentẽ exsecrari, & proscindere maledictis: denique, ad apertam pęne seditionẽ res haud dubia animorũ inclinatione spectare. Nihil horũ Eunuchus interea nesciebat: quippe, & ab infensis omnia vulgabantur; & ipse discordię serendæ alendæque artifex mirus, præfectorum plerosque donis ac promissis priuatim sibi habebat obnoxios. itaq; nostrorũ dissentione fretus, iugũ excutere, ac bellũ reparare sine mora cõstituit: grauiter semetipsum accusans, quod Christianis hominibus adeo & numero paucis, & volũtate dissentiẽtibus, regnũ Regẽq; præceleri desperatione prodidisset. Igitur officinis in proximo per trãsfugas institutis, ænea clã tormẽta cõflare
noctu

noctu armatos in vrbem admittere; naues in tutam ab incẽdio stationem occulte subducere; coniunctos arci parietes perfodere pluribus locis, vt in nostros munientes repente impetum faciat. iis rebus per Abrahemum quendam Ataris inimicum ad se delatis, Albuquercius intestinæ prius fraudi, tum externæ obuiam eundum ratus, nauarchos alloquitur. docet quãto in periculo ipsorum culpa res sit. Atarem, Christianorum maxime certaminibus odiisque subnixum, extremam cunctis moliri perniciem. discordiæ mala, sacramẽti religionem, Emmanuelis Regis præcepta commemorat. caueant, ne gloriosam adeo victoriam, ac pæne diuinam, cuius fama iã longe lateque manauerit. perfidis coitionibus, ac detestabili animorum obstinatione corrũpant. Hisce castigationibus, minisque insuper exterriti pręfecti, cum sese purgarẽt, & in officio fore promitterent; Lusitanos quique in vrbe, quique in arce versarentur; illico in naues cũ omni instrumento Albuquercius reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus; neque vltra iã distulit bellum. Nauis actuariæ carina erat ab Albuquercio in littore posita: in eam primũ iniicit flãmas. deinde in classem nostram ex vrbe varij generis tela cõtorquet. Albuquercius, nequicquam Rege, regiisque præmonitis, vt fœderis & iurisiurãdi memores, pacta fidemque seruarent; applicitis ad terram nauibus, vrbẽ continuis octo diebus pergit quatere. Ea diuerberatione quamquã ciuibus luctuosa; tamen cum haud ita multum ad summã vniuersi proficeret belli; ab oppugnanda ad circunsedendam Armuziã vires, & consilia trãstulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obsidio vrbis in arido ac sitienti solo pæne cunctis non modo ad cibum, sed etiam ad potum importatis vtẽti; & vna situs importunitate, vt supra dictum est, in admirabilem celebritatẽ, frequentiamque perductæ. Siquidem, paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota insula seritur. Cisternę aliquot intra ipsa mœnia cadentẽ è cælo excipiunt imbrem, idque perraro. Ad Turubacũ (quattuor ab vrbe millia passuum is abest locus) aliquot numerantur putei; cætera mirum in modum squalent, arentque. Albuquercius Nauarchis ad opportuna loca dispositis, scaphas etiam remige ac milite instructas insulam dies noctesque circuire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipsis cõmeatibus intercepta. nautæ militesque ad terrorẽ decisis naribus, auribus, manibusque, in littore expositi. Præterea Turumbacũ Georgius Barretus Castrius cũ expeditis octoginta viris noctu profectus, circa quartam fere vigiliam, quod tempus altissimo somno mersos homines tenet, nec oppinato aduẽtu sopitos paratosque custodes oppressit. sagittarij ducẽti; equites quinque & viginti in eo præsidio erant. cæsi cum ipso præfecto plerique, & cæsorum corporibus peditum equorũque, & alia materia oppleti putei. ac, ne aperiri denuo possent, cum delectis non amplius viginti viris in ea statione relictus Laurẽtius Syluius Castellanus egregia virtute Cẽturio. Aduersus eum manipulum cohortes aliquot ex vrbe cum erupissent; circumuentos Lusitanos, & in orbem pugnantes, ad vltimum iam discrimẽ adduxerant. ac superfuisset nemo, ni Albuquercius in omnes hostium motus intẽtus, cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuisset. eius aduentu in-

te grata pugna.& ex altera parte Atar,& Rex ipſe hortatores aderãt:ex altera inter primos ordines Albuquercius pręliũ ciebat acerrime.ad extremũ,ſuperante hoſtiũ multitudine,pluribus iaculis fruſtra petitus,cũ ictus omnes impenetrabile ſcutum,& egregia lorica reſpueret;haud tamẽ exiguo cum vitæ diſcrimine.pleriſque ſuorum ſauciis,vno tantum deſiderato,ſeſe ad ſcaphas in proximos ſtãtes recepit. Ex hoſtibus cecidere complures.in iis princeps iuuentutis Amis(qui honoris vocabulo xa dicebatur)manu promptiſſimus,cui nuper ob cõiurationis crimen exſulanti,reditum in patriam Albuquercius ipſemet impetrauerat; ac tum ex cataphracto equo in liberatorem ſuum impia tela torquenti, miſſus in incertum è tormẽto globus femur alterum abſtulit.Acriore inde cuſtodia cum omnes vndique commeatus ab vrbe arcerẽtur; inopia primum,dein fame ſitique vrgeri ciuitas cæpta:quæ mala cũ diutius ferri natura ipſa non ſineret; concurſus quotidie plebis in regiam fiebat deteſtantium bellum, ſibique,& vxoribus, ac paruis liberis alimenta precibus iratis efflagitantium. Atar interea per idoneos viros tumultũ ſedare vix poterat:& incaſſum propinqua Perſarũ auxilia, & explorata victoriæ ſpes iactabatur:ingens quippe rerum deſperatio populum ceperat;iamque in eo res erat,vt Albuquercius vrbem malo ſubactam rurſus in poteſtatem acciperet, legeſque denuo imponeret victis;cum nihil tale merentem,in ipſo articulo rei ad exitũ perducẽdę,Nauarchi fere omnes repente deſtituunt;& paſſis velis in Indiam conſenſu tranſmittunt. neque id modo , verum etiam ad ſuam ipſi leuandam infamiam , vt fit , inſontem Albuquercium fictis criminibus vltro apud Almeidam Prætorem inſimulant. Ab iis tali tempore deſertus Albuquercius,Quexomen tamen inſulam ſubita incurſione vaſtauit;ac ſubſidio venientes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cum ſagittariis quingentis cæcidit;& in conſpectũ vrbis cadauera vtriuſque proiecit. Sub idem tempus,è captiuis eſt cognitum, ab Lara Carmaniæ vrbe, & Bahareno inſula Perſici ſinus,claſſem aduentare nauium ſeptuaginta,rebus omnibus ad dimicandum paratam.ac ſimul ab Socotora nuntij triſtes venere ; arcem Luſitanam præſidiumque in ſummo verſari periculo.Fartaces,poſt Chriſtianæ claſſis profectionem,concitatis denuo ad arma incolis,acriter Luſitanos premebant. Harum rerum fama permotus Albuquercius, nouis commeatibus ex hoſtico duas , quæ ſolæ ſupererant,naues inſtruxit.ac dolore tantę ad irritum cadentis victorię fremens gemenſque, Socotoram Ianuario menſe repetiit. Eius aduentu ſoluta ſtatim obſidio eſt, fugati denuo Fartaces ; & Socotoranis , quod iterum defeciſſent,multæ nomine,grauius vectigal impoſitum.

Libri tertij Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM LIBER QVARTVS.

SEQVITVR annus octauus à ſeſquimilleſimo, inſigni graui clade Luſitanorum, & acerbo Laurentij Almeidæ eximij bellatoris interitu. Is, cum ad
B Cocinum è Ceilano inſula reuertiſſet; ad cuſtodiam inde Malabarici maris nauibus octo prodierat. Interea Calecutanus, & Arabs, ſuæ vterque gentis ac ſectę populos Regeſque ad arma inſtigare; accuſantes ignauiam, quod abditi intra mœnia & portus, alienigenas homines, natura, ſermone, legibus, inſtitutis multo magis quam maris atque terrarum interuallo diſiunctos, tamdiu vagari toto pæne Oriente populabundos, neque claſſes modo, ſed iam, ſi Diis placeret, colonias quoque in Aſiam arbitratu ſuo mittere paterentur. Huiuſmodi caſtigationibus monitiſque cum alios principes ac dynaſtas, tum vero Mamudium Cambaiæ Regem, præpollentem ea tempeſtate opibus armiſque in cauſam traxerant. Eſt autem Cambaiæ regnum, qua bicornis Indus in mare fertur, ſoli vbertate, finium amplitudine, flumi-
C num, vicorum, vrbiumque frequentia inclytum in primis. Ab Oriente Mandoam terram; ab Occidente Nautacos, ſeu Gedroſios attingit: à Septentrione Sangæ, ac Dulcindę regnis; à Meridie mari, & limite Decanio terminatur. Ipſa regio, Camaia: populi, incertum vnde, Guzarates appellantur: ſuperſtitionibus, & mercaturæ apprime dedita gens bello admodum inutilis. itaque externo fere milite Reges vtuntur. Ac Mamudius, quod erat ex hæreſi Mahometana, Ægyptium Campſonem eiuſdem ſuperſtitionis pręſidem per litteras ac legatos vrgere non deſiſtebat, vt promiſſa Zamorino auxilia tandem aliquãdo ſummitteret. Idipſum Zamorinus, & Ægyptij negotiatores aſſidue flagitabãt. Hiſce tot ſtimulis actus Campſon, quamquam ſuopte ingenio pacis quam belli cupidior; tamen cognita ex Mauro monacho ferocia Regis Emmanuelis, Chriſtianæ quidem rei in ſuo regno pepercit, quod ita futurum Emmanuel ſagaci coniectura proſpexerat; cæterum ad exturbandos armis ex India Luſitanos, quando nihil prorſus minæ valuerant, animum & curas intendit. Igitur

ad materiam nouæ classi petendam, onerariȩ quinque & viginti cum valido præsidio Mammalucorum (ea erant Ægypti robora) in Ciliciam destinatæ. In eas cum oneribus redeuntes diuinitus factum est, ad vniuersi deinde omen euentus, vt Andreas Amaralius Lusitanus, qui tum erat in principibus Rhodiæ militiæ, cum nauibus egregie instructis decem, incideret. Is audacter commisso prælio, Mammalucis ferme trecentis occisis, onerarias sex depressit, quinque captiuas abduxit; cæteras in fugam actas fœda coorta postmodum tempestas lacerauit, ac distulit: decem tantum quassatæ fluctibus Pelusium tenuere. inde aduerso Nilo Cairũ subuecta materia, & à naualibus fabris particulatim elaborata, tridui itinere camelis Suezium maris rubri deuehebatur. ibi demũ intextæ, & compactæ carinæ cum necessariis armamentis deductæ sunt. Eæ fuere in prȩsentia triremes tantummodo sex, celsiores onerariæ quinque; ad quas Calecutanus orator Maimames, de quo supra diximus, Mahometicæ prauitatis antistes, cum vna longa naui se adiunxit. In eam classem, præter nautas remigesque, Mammaluci mille & quingenti propugnatores impositi. E
Expeditioni præerat Hocenus Persa, qui patria lingua Mir, hoc est dux siue præfectus, honoris causa fuerat appellatus, rei naualis gloria per id tempus admodum illustris. Hũc, Maimames regionum peritus, prȩter littus Arabicum, superato Persico sinu, ad insulam & oppidum oræ Cambaicæ seu Patalenæ Dium adduxit: quam regionem priscis Carmaniam fuisse nonnulli recentiores falso putarunt. Huic insulæ imperitabat eo tempore Iazius, natione Sarmata, quem olim finitimi Turcæ, prædam è Christianorũ agris agẽtes, à nutricis vbere auulsum vna cum aliis infantibus puerisque in seruitutem abduxerant. Mahometanis inde sacris initiatus, vt erat lacertoso corpore, ac viuido in primis ingenio, ad summam sagittandi sciẽtiam quotidiana exercitatione peruenit: ac per manus, vt fit, aliis aliisque diuenditus dominis, in regnum denique Cambaiȩ defertur, & Regi Madrafaxao Mãmudij parenti pro amicitia dono datur à mercatoribus. Apud quem, auguriis mire deditum, cum sagittariæ artis egregium specimen præbuisset, immunda inter volandum aue destinato confixa; ab ea primum laude cõmẽdatus, dein aliis quoque muneribus prudenter ac dextere obeundis non vulgarem gratiȩ locum breui tẽpore nactus est. Cum in dies familiaritas cresceret, libertate donatum Rex in prȩtorianorum ordines cum largo stipendio adscribit. dein, virtutis ergo, Melicum vocabulo gentis appellat. postremo vicum ei maritimum, & insulam, de qua dicebamus, Dium, iure beneficiario attribuit. Eam insulam, vestigiis tantum dirutæ quondam vrbis nobilem, cæterum eo tempore tectis & incolis infrequentem, Iazius, tum loci opportunitate (quod medio veluti è spatio facilis inde vel in Arabica littora, vel in Decania regna decursus est) tum vigilantia solertiaque pelliciendis vndique mercatoribus, ad insignem celebritatem breui perduxit: sepsitque insuper mœnibus, & propugnaculis. Ad hæc, trans euripum, seu fretum, quod insulam facit, in orientali continentis plaga oppidum condidit, receptaculum aduenis militibus, maxime Turcis; vt ab Diensibus freto diuisi, rixandi cum

A cum iis ac tumultuandi caufas procul haberent.id oppidum primo Gogala,dein Rumepolis vocitatum ab ipfa re.Duplicis quippe generis Turcæ verfantur apud Indos,militiæ caufa mercede cōducti:Afiatici, & Europæi:illos æque Indus ac Lufitanus proprio nomine Turcas; hofce, quod à Byzantio ferme euocantur,quo tranflatum ab vrbe Roma quondam imperium eft;corrupta Græca voce Rumes, quafi Romæos appellant.huic ergo nationi Iazius,vti dicebám, feparatum ab incolis locum ad commorandum attribuit.Tum etiam pecuniis in dies auctus, prædatoriam claffem haud contemnendam inftruxit.Hic adueniētem cum exfpectatis iam pridem auxiliis Hocenum gratulabundus accepit. ac fefe, quod ita Cambaiæ Regi cordi effe intelligeret;adiutorem illi & focium ad omnia fore profeffus eft.Communicatis inter fe confiliis, dum de ratione gerendi belli deliberant,à fpeculatoribus affertur,Laurentium Almeidam cum paucis nauibus ad Ciaulum ftare, expofitis in terrā copiis, nihil minus quam de aduentu claffis Ægyptiæ cogitantem. Vltra Dium
B leucas circiter quinquaginta id emporiū eft;duas recedit introrfus à mari.Præterlabitur eiufdem nominis fluuius,quem,vt cæteros ferme Oriētis amnes,longo tractu æftuarium influens,capacem ac patientem omnis generis nauium reddit.Ei tum oppido imperitabat Nizamalucus, vnus è Decani regni præfectis,qui Rege in cuftodiam inclufo,totum eius imperium fibi nefaria confpiratione diuiferant. Quæ portio Nizamaluco obuenit,in eius ora maritima Ciaulum eft.ipfe mediterraneis maxime fe regionibus continebat.ac licet ob diuerfitatem religionis,ac generis,Chriftianos odiffet;quæftus tamen,& commercij caufa,mandauerat præfidibus loci,vt cum aduenis Lufitanis amice ac liberaliter agerent. Ergo,dū ibi fecurus morā ducit Almeida,vt Cocinenfibus onerariis quæ ad Ciaulum ftabant,præfidio redeuntibus effet; incerto auctore affluxit rumor, Ægyptias naues complures cum egregio militum armorumque apparatu in Indiam penetraffe. Primo nihil eiufmodi fermonibus commouetur Almeida.increbrefcēte dein fama,concilium aduocat. omnibus in-
C credibilis vifa res.quibus enim machinis, naues, maioris formæ præfertim,ab interno in externum mare,tanto cōtinentis terræ fpatio tranfuehi,aut quomodo nouam in Arabico intimo finu claffem ædificari, ornarive potuiffe,locis circa fiticulofis arentibufque, nulla ferme cædua fylua,nulla ferramentorum,nulla fabrum,ac nautarum aut remigum copia? Scilicet anniuerfarias à Meca naues maiore fortaffe quam foleant præfidio Dium appulfas. id vulgo cuncta in maius attollenti claffis inufitatæ fpeciem præbuiffe.Ad hæc,inanes fæpe iam ante rumores ad Lufitanos terrendos cōfulto diffipati,& vana ac fallacia incolarum ingenia memorantur.Hifce aliifque id genus argumentis eleuata nuntij fides: & Laurentius,de more,certaminibus ludicris militariter tempus terebat; cum ab iis,qui carchefia fpeculandi caufa tenebant, aduentans repente confpicitur claffis,incerto,propter diftantiam, numero & genere nauium. Hocenus is erat,dum fuam Iazius quoque claffem expedit,ad opprimēdum,vel certe diftinēdum Almeidam celeriter antegreffus.Initio, Albu-

quercius, quod ex Arabia dudum exspectaretur, adesse creditus à nostris. Mox, vbi propinquitas ipsa Mahometanas naues peritis talium rerum aperuit; repente nuntiis aliis super alios missis, Almeida vagos in littore præfectos, & milites raptim naues conscendere, arma capere & aptare ad prælium iubet. Vix dum iussa peregerant, cum Ægyptij demissis antennis ad pugnam instructi portum inuehebantur. Trepidos inopinata re Lusitanos, metuque perculsos, in potestatem haud ita magno negotio venturos putauerat barbarus. ast vbi præsentiore quam credi posset animo frequentes armatos ad margines nauium, & pro tabulatis & castellis aspexit; ex tuto rem aggredi, & Iazium omnino opperiri constituit. in agmine tantum eo die leuiter dimicatum est, neutris vniuersi certaminis aleam subire ausis. Hocenus, ad vitandum congressum ordine simplici præteruectus, paulo supra nostrorum stationem, ad ripam fluminis loco vadoso naues applicuit; quod eæ plano alueo de industria fabricatæ, multo minorem quam Lusitanæ aquarum altitudinem postularent. Proxima nox animando vtrinque milite, & corporibus curandis insumpta. Postridie, ignarus Hoceni consiliorum Almeida, venturique mox ab Dio subsidij, vltro sublatis anchoris ad hostem subit infestus. Maxima Lusitano spes victoriæ in dextris erat, si naues Ægyptias iniectis harpagonibus comprehendere, ac pugnam ex propinquo conserere potuisset. Vbi eos ab exoptato congressu natura loci prohibuit; tormentis admoti confestim ignes, & missilibus vndique certari cæptum. Inde laniari subito corpora; & nauium latera atque armamenta perfringi; & horrendo fragore, variisque clamoribus, ac misto vulneratorum & morientium gemitu cuncta perstrepere. Barbari, & multitudine defensorum, & omni telorum genere ex præparata in id ipsum copia; & numero ac forma ipsa nauium superabant, quippe, præter quam quod erãt tectæ picatis funibus à puppi ad proram vsque reticulato opere pertinentibus; tanta erat insuper earũ celsitudo, vt in nostras apertas, libratiora superne iacula, & certiore ictu pleraque inciderẽt. Verum iniquitates omnes vincebat audacia Lusitanorum, & inexplebilis quædam gloriæ laudisque cupiditas. Multi eo die ex vtraque parte interfecti, plures vario telorum genere sauciati. Laurentius ipse, conspicuo loco prælium ciens, duabus deinceps sagittis haud sine acri doloris sensu configitur. Sacrificulus quoque Maimames, dum infra pupim abdito loco Mahometem adorat, misso temere globo discerptus, obitæ cum tanto labore legationis, & concitati aduersum Christianos belli præmium egregium tulit. Hoc maxime modo pugna propemodum æquo Marte in vesperam extracta, Iazius cum actuariis circiter quadraginta superuenit. Ad eius aduentum index lætitiæ clamor ab hoste sublatus: & incerta victoria prælium, lassitudo, & appetẽtes iam tenebræ diremerunt. Iazius Lusitanam classem perrumpere nequaquam ausus, ad ostium fluminis anchoras iacit. dein silenti nocte diuersam abradens ripam, quam longissime à nostris potuit, sese cum Hoceno coniunxit. Ea re animaduersa, extemplo ad Almeidam duces Lusitani conueniunt. Sat iam decoris ac laudis ex vtriusque diei certamine partum demonstrant.

A demonstrant.nunc tanto incremento auctis hostium copiis; cedendum aiunt tempori;& nulla interposita mora naues ex arcto & impedito loco in altum explicandas.Hæc pro sua quisque parte suadere præfecti.Almeida,vt erat existimationis ac dignitatis nimio plus retinens, nocturnæ fugæ ignominiam veritus,cedendū vtique,sed sensim,& oborta demum luce,respondit.neque vllis cuiusquam obtestationibus demoueri se de sententia passus est.Vbi diluxit,accersitas iam è Ciaulo sociorum onerarias Lusitanicis intermistas,retrorsum æstu secundo iubet ad mare tendere.ipse,quod periculosissimum erat,antecedentium tuenda terga sibi desumpsit.Barbari nostros conspicati abeuntes,illico subsequuntur; telisque ac tormentis morari ac retinere contendunt. In eo tumultu forte ita accidit,vt insciis omnibus,maioris formæ ferrea pila sub ipsum clauū adacta perincommodo loco nauem Almeidæ perforaret. inde accepta clam aqua paulatim alueum degrauabat: ac tanto denique pondere in piscatorios cancellos,transuerso amne prætentos, impegit; vt iniectis à

B Pelagio Sosa trierarcho loris, quamquam acerrime concitato remigio, nulla inde vi vnquam auelli potuerit. Cum vndique instaret hostis, & iam progressi nauarchi, animaduerso periculo frustra in aduersum æstū (& est ibi ad instar euripi rapidissimus)ad opem Almeidæ ferendam toto impetu,niterentur;egregia velocitate lembus à nautis imperatori ad fugam offertur. Hortari omnes, & orare,vt confestim illuc è naui desiliat, seque Francisco parenti,ciuibusque,& Emmanueli Regi seruet incolumem. At ille,fortibus oculis, Deus, inquit,ac superi omnes, tale flagitium auertant, vt carissimos commilitones meos,adeo de me, deque parente meo,ac de communi patria benemeritos, in extremo discrimine derelinquam. Dein, reiecto nauigio, propugnatoribus ad loca idonea distributis,qua maxime parte laborari animaduertit, eo celeriter aduolat.Tam insigni virtutis & caritatis exemplo reliqui mirū in modum animati.Nulla,quamquam in tantis angustiis,mentio deditionis, aut pacis. Cuncti sese ad vitam præclaro exitu decorandam intrepide comparant.

C At ex altera parte barbari,in eo verti victoriam rati, si duce hostium aut viuo aut mortuo potirentur; omissis cæteris nauibus, vnam prætoriam circumsistunt.neque tamen ad inuadendum, vel ad rem propius gladio & cuspide gerendam est animus:tantum ex interuallo incendiarias ollas, & sagittarum examina, & plumbeam procellam in nostros effundunt. Cum biremibus maxime iniquum certamen erat.Eæ, ne respirādi spatiū hosti daretur,prope ad Numidarum equitum speciem in turmas diuisæ, cum in orbem pugnæ succederent,agilitate incredibili procurrentes inuicem ac refugientes,immobilem,& hærentem vno loco prætoriā,haud tamen impune eludebant.quippe non pauci,& promptissimus fere quisque,dum incautius subeunt,destinatis è superiore loco iaculis figebantur.Inter hæc,Laurentio,propter magnitudinem & animi & corporis in primis ad ictum opportuno,excussa è tormento pila dimidiatum femur abripuit.Eo vulnere debilitatus,cū sese ad sellā malo appositā reclinasset, suos ex eo ipso loco ad gloriā ac decus intermortuis vocibus adhortanti,

ac propoſita morientibus pro Chriſti nomine referenti præmia, globus D
alter, auulſis à pectore coſtis, fœdo & horribili aſpectu præcordia patefe-
cit. Corpus lacerum, quo minus conſpici poſſet, raptim à ſtipatoribus è
ſuperiore loco detractum in tabulata proiicitur. & noſtros iam ſanguis,
iam tela defecerant: reliquis ex omni numero dũtaxat viginti, & iis qui-
dem ipſis perpetuo labore ac defatigatione confectis. Tum demum ho-
ſtes ad Prætoriam ſuccedere, in eamque nudatã propugnatoribus tranſi-
lire auſi. Duorum hinc Luſitanorum perditis in rebus facinora memo-
rantur egregia. Vernaculus erat alter Almeidæ, Laurentium Frerium Ca-
tum vocabant. Is inter pugnam lumine captus ictu ſagittæ, cum ab heri
cadauere auelli nõ poſſet altero cruorem, altero lacrymas oculo ſine fine
profundens, ab irruentibus repente Mahometanis opprimitur. neque ſe
tamen circumuentus abiecit, ſed præſenti ſtrinxit animo ferrum: ingen-
tique edita ſtrage, & hoſtium corporibus domino tumulato, ſuper eam
denique ſtragem, præclare ſeque & Imperatorem vltus occubuit. Specu-
lator & carcheſij cuſtos erat alter, Andreas nomine Portuenſis. hic plum- E
bea glande ſaucius humerum, & inſuper vſu læuæ manus amiſſo, nihilo-
minus dextra plus biduum ex ipſo carcheſio dimicans, barbaris in tantæ
virtutis admirationẽ adductis, accepta demum incolumitatis fide ſe de-
didit: ac ſuis poſtea reſtitutus, & honore (vti erat æquum) & ſtipendiis au-
ctus eſt. Cæterum potiti Prætoria Mahometani, traditis in cuſtodiam iis
quos in poteſtatem viuos acceperant, partam tanto ſudore & ſanguine
victoriam inter ſe gratulantur: per eos quippe dies è ſuis omnino ſexcen-
tos amiſerant, cum è Chriſtianis cecidiſſent haud amplius centũ, & qua-
draginta. ergo ad humandos commilitones de more conuerſi; & Maho-
metano antiſtiti Maimami, quod inter adorationẽ obierat, quam ipſi vul-
go zalam appellant, vtpote ſine controuerſia in cœleſtes relato, fanum
cum perpetuis luminibus poſuere. adeo vel adumbrata virtus, & ficta re-
ligio, in admiratione, & honore etiã apud barbaros eſt. Almeidæ corpus,
quæſitum ad ſepulturam, quantauis adhibita cura dignoſci non potuit.
Luſitanicæ naues, quæ mature diſcrimen effugerant, cum in oculis pæne F
ducem amiſiſſent, opitulandi facultate præciſa; inde ad Cocinum plenæ
luctu ac mœſtitia reuertuntur. Cladis eius nuntium, Prætor Almeida, vt
dignum erat illa perſona, ſapienter tulit: præclare, vt in malis, cum Lau-
rentio filio actum affirmans, quod nulla accepta ignominia, contra no-
minis Chriſtiani hoſtes egregiè dimicans, extremum obiiſſet diem. Si-
mul, cum inſolita victoria elatos barbaros intelligeret, ad eam ferociam
reprimendam, contractis vndique nauibus militibuſque, ſeſe impigre cõ-
parabat. Inter hæc, Albuquercius compoſitis ad Socotoram rebus, naui-
bus tribus è Luſitania nuper eo delatis, & epibatis ferme trecentis, Ar-
muziam repetit, inſpiciendi magis cauſa, quam quod tantulis cõpiis vr-
bem recipere ſe poſſe cõfideret. Calaiatum ex itinere primum, cuius an-
te meminimus, Armuzianæ ditionis emporiũ, quod ab Emmanuele Re-
ge deſciuiſſet, improuiſo aduentu cepit, ac præda exhauſta, ignem tectis
iniecit. Inde prouectus in Armuziæ vrbis conſpectũ, haud modico auctã
incremento

A incremento arcem offendit, ac turres ad alteram vſque contignationem Ataris cura perductas. præterea, nouum aggerem,& vallum vrbi circundatum, æneis tormentis ad opportuna loca diſpoſitis, ingentem denique commeatus,& aquæ vim,per eos menſes inuectam,Rege regiiſque de infeſto Luſitanorũ reditu haud ſine cauſa ſolicitis. Albuquercius, nauigiis tantum aliquot interceptis, ne tentata quidem oppugnatione, ad Nabandem continentis oppidum è regione Armuziæ repente deſcendit. Validum erat ibi Zeifadini præſidium: & locus tortuoſis ad obliquum ictum munitionibus Indico more cinctus.omnia tamen Luſitanus felici conatu perrupit; cæſoque præſidio, oppidum direptum incendit. Vaſtatis dein circa agris,cũ litteras ab Emmanuele accepiſſet, quibus iubebatur Almeidæ Prętori in adminiſtratione ſuccedere;Oceano trãſmiſſo Cananorẽ venit,quo Prætor item paulo ante ſeſe ab Cocino contulerat.Ab eo cum Albuquercius prouinciã ex Emmanuelis decreto repeteret; nondum, ait Almeida, maturũ eius rei tẽpus aduenisse. Pulſis ex India Mam-
B malucis,& pacata prouincia,ſeſe tum denique magiſtratu abiturũ. Ardebat cupiditate Prætor,filij necis, antequam è prouincia diſcederet, vlciſcendæ.præterea,exulcerato fugitiuorum calumniis, & criminationibus animo, male iampridem de Albuquercio ſentiebat. itaque, vt ſunt nimium acuta ad ſuas confirmandas, & fouendas opiniones hominum ingenia; interpretatus, neque è Luſitana re, neque ex Emmanuelis maieſtate eſſe, tantum imperium, temerario, & impotenti, & dubiæ ſanitatis viro committi; nequicquam expoſtulantem Albuquercium, per ſpeciem capiendæ quietis, & relaxandi à tot laboribus animi Cocinum ablegat. ipſe nauibus vndeuiginti, & milite,& inſtrumento bellico præclare ornatis, Cananore profectus circa initium anni inſequẽtis (qui fuit ſeculi huiuſce nonus) ad Anchediuam inſulam tenuit. ibi dum nautici aquantur,alloquendos præfectos ac milites ratus,concione aduocata,ita diſſeruit. Quando peccatis factum eſt meis,vt mihi, vobiſque Laurẽtium “
& comites ex vniuerſa nobilitate delectos,in medio curſus ætatis, hono- “
C rumque caſus magis aduerſus (quod ſcitis ipſi) quam hoſtium virtus eri- “
peret; non ignoro, fortiſſimi viri, quiddam inſuper à me piaculi contra- “
ctum eſſe,quod inſolita victoria tãdiu exſultare Mahometanum, & nefa- “
ria paſſim vexilla gratulabũdum explicare ſim paſſus;ac non protinus ab “
triſti nuntio,quamuis parua & ſubitaria manu, ad expetendas ab iis pœ- “
nas,vna fretus immortalis Dei præſentia duxerim.quid enim,tali pręſide “
ac duce,non audendum nobis fuit? Ille,gentem noſtram ex remotiſſimis “
regionibus, ad Liberi, & Herculis, & Alexandri veſtigia melioribus “
multo auſpiciis, & fructu longe ſolidiore calcanda, ſubditis æternæ “
gloriæ facibus incitauit.ille,nobis,aduerſus impuros nominis Chriſtiani “
aduerſarios,& pia toties arma induit,& de tot tamque opulẽtis nationi- “
bus clariſſimas terra marique victorias peperit.ille,paucitati noſtræ vires “
atque animos dedit, hoſtium multitudini formidinem ac terrorẽ iniecit. “
ille,nobis, in alio pæne terrarum orbe rerum omnium preſſis inopia, di- “
uinitus opem ac ſubſidium tulit: Afrorum, Arabum, Perſarum, Indo- “

rumque tam ſæpe conſpirationes, machinas, apparatus momento diſcuſ- D ſit. vt optimo iure, nunc etiam, vel exiguis copiis ad retundendam inſolentis barbari audaciam proficiſcẽs, vnica numinis diuini fiducia ſecundos mihi rerum euentus non ſine cauſa polliceri potuerim. Quid ergo tam laudabiles impetus, & digna viro conſilia retardauit? Fatebor ingenue id quod res eſt, Luſitani. humano quodam timore ſum veritus, ne ſi ad hoſtes ita multos, & recenti victoria feroces, non prouiſis ante commeatibus, non euocatis Regum ſociorum auxiliis, non iuſta claſſe, & instructa hoc militum robore, extemplo tetẽdiſſem; in aliquam fortaſſe reprehenſionem incurrerem, quod iracundia præceps, domeſtici doloris cauſa communem rem in apertum diſcrimen obiicere minime dubitaſſem. ita, dum ſummam rationum mearum tacitus apud me ſubduco, nimium fortaſſe cautus, quam parum prudens aut amans reipub. videri hominibus malui. Nunc, quando & Deum ipſum, cuius agitur cauſa, propitium, vt ſpero, & claſſem ita ornatam habemus, vt nihil merito deſiderari à quopiam poſſit; eſt ſane, cur celſo, & erecto animo ad vlciſcen- E dam Laurentij, & popularium necem ſine mora pergamus. veruntamen, antequam iniuriam hanc bello perſequimur, delenda nobis eſt macula, magno meo cum dolore iam ante ſuſcepta: quod Sabaium hunc, Decanium tyrannum, tot menſes impunitum eſſe permittimus. Hic, qua impudentia atque audacia cum Nizamaluco, & cæteris Decani regni præfectis, commiſſum ſibi ab Rege ſuo imperium, per ſcelus, fraudemque poſſedit; eadem & cum hoſtibus Luſitanici nominis conſociauit arma; & diſtentis ad Cananorem noſtris, ædificatam hoc ipſo loco à nobis arcem, nequiſſimo transfuga duce non dubitauit inuadere. Quas ob res, equidem caput ipſius regni Goam aggredi cogitabam. ſed quod ab alto retractior, (vt audio) & ab hiſce nouis hoſtibus nimium remotus eſt locus, rem in tempus aliud differemus. Dabulum æque nobile eiuſdem ditionis emporium, atque à mari, & Ægyptiis ſtationibus haud ita ſeiunctum, in præſentia petere eſt animus. id vbi prope in conſpectu vrbis Dij ceperi- F mus; tum, perculſis recenti pauore barbaris, in Cambaianum, & Ægyptium ſigna infeſta vertemus; & glorioſum, Chriſto fauente, de vtriſque agemus triumphum. Quod vt ita futurum eſſe pro certo habeam, cum alia multa, vt dixi; tum veſtra in primis, Luſitani, egregia virtus & alacritas facit. cui, quoniam ita de me, deque ſanguine meo meremini, ego quoque (ſic me Deus bene iuuet) pro mea parte non deero. Magno ſilentio, maiore cum aſſenſu auditus eſt Imperator. atque ad non dubiam victoriæ ſpem incredibilis ex omnium fronte, oculiſque animorum ardor emicuit. Inde magiſtri Dabulum dirigere naues iuſſi. Id oppidum oræ Decanæ, eodem ferme quo Ciaulum ſitu, magnifico impoſitum flumini, duas ferme leucas recedit à mari. ac tum, aſſiduo concurſu negotiatorum, & cumulatis longa pace diuitiis erat inſigne. Quocirca Sabaius, præclare conſcius cuiuſmodi ſe in Luſitanos præbuiſſet, caſtello ad portus aditum exſtructo, vrbem inſuper aggere, & vallo munierat, præſidioque firmarat militum varij generis ſex circiter millium, in quibus erant

merce

A mercenarij Turcæ quingenti. Itaque ex tanto apparatu Saracenus loci præfectus adeo erat animo soluto, & securo, vt ad Lusitanicæ classis rumorem, non modo quicquam ex vrbanis apothecis, vt fit, in remotiora loca asportari vetuerit; sed etiam oblectationis causa, vxorem è villa, fœminasque alias nobiles ad spectaculum euocarit. Erant in Almeidæ classe Lusitani bellatores mille, & trecenti: & è sociis vrbibus quadringenti Malabares, quorũ singuli de more seruos in armis exercitatos plures paucioresve pro censu in expeditionem eduxerant. Vt in conspectum Dabuli ventum est, nocte in explorandis vadis insumpta, postridie Almeida triremes ad oppugnandum castellũ præmisit. ibi dum tormentis, & iaculis vtrinque certatur, ipse interim cũ cæteris copiis absque vlla trepidatione in terram egreditur. Ad aggerem subeunti, patentibus portis vndique sese hostes offundunt. Quandiu missilibus agebatur, æquis viribus dimicatum. dein, cum sese Lusitani acrius intulissent, & collato pede aduersa corpora gladiis hastisque confoderent; commota primum
B hostilis acies; deinde, vincente pudorem metu, in fugam auersa. Et Lusitanos, præter insitam virtutem & audaciam, illud etiam non mediocriter iuuit, quod conserta iam pugna, oppidani è turribus ac propugnaculis tela necessario sustinebant; ne ambiguo ictu in suos nostris permistos inciderent. ita, dum intra vrbem sese effuso cursus barbarus recipit; eodem impetu tergis insistens Lusitanus irrumpit. Ibi vero, quantam vim ad efferandos homines habeat ira, perspici potuit. Siquidem externi, qui prælio superfuerant, cum se per auersam oppidi partem eiecissent, in oppidanos, nullo sexus vel ætatis discrimine, ab Lusitano sæuitum est. dein tectis publicis priuatisque subditæ faces: ac prædæ magna pars raptim ad mare auecta. multo plus tamen voracissimus ignis absumpsit. & mortales plurimi, cum se metu mortis varias in latebras abdidissent; aut ruina oppressi, aut enecti fumo, aut ignibus hausti sunt. Neque vrbe tantum sese flamma continuit: naues quoque in portu aliquot eodem incendio conflagrarunt. Ab hoc tam claræ vrbis excidio, cuius fama confestim longe lateque manauit, Dium
C victrici classe prouectus Almeida, ante ipsas portus fauces, parato ad pugnam agmine constitit. Hocenus, cum de hostium progressu per exploratores in singula pæne momenta certior fieret, obuiam ire nostris, & in alto collatis viribus dimicare decreuerat. Sed Iazij suasu deinde mutato consilio, intra portum sese continuit, vt vno tempore maritimis, atque terrestribus auxiliis contra Lusitanum vteretur. Nam præter Ægyptias, & Dienses naues, & parones ferme octoginta, qui ab Calecuto per eos dies accesserant; in muris etiam ac littore toto, varij generis tormenta erant locis idoneis collocata: & Iazius cohibendi à fuga militis, & nouas identidem copias è terra submittendi prouinciam sibi desumpserat. Almeida, vbi præter opinionem inclusos intra munimenta vidit hostes; idipsum victoriæ omen interpretatus, reliquum diem contemplanda natura loci, & consultando consumpsit. Hoceni prætoriam sibimet inuadendam ipse delegerat. Sed prohibitus con-

ſenſu ducum, quod in eius capite ſalus omnium verteretur, glorioſum fa- D
cinus nauarcho egregie forti Nonnio Vaſæo Pereriæ delegauit. Nocturnum dein tempus, partim ſtationibus ad pugnam diuidendis, partim cũrandis corporibus, &, quod caput erat, animis, rite expiandis eſt datum. Poſtridie, vt maris acceſſus apparuit, & meridianus ventus ex alto vela percuſſit; æſtu ſimul & flatu ſecundo, claſſis inſtructa, portum audacter inuehitur. Agmen præibat Nonnius cum ducentis ferme propugnatoribus aut vincere paratis, aut mori. tum cæteri ſingillatim propter anguſtias, & vadi pericula ſequebantur. Poſtremo loco ſubſtitit Prætor ad hoſtium actuaria diſtinenda, ne in noſtros certamine occupatos, repentinis de more incurſionibus ab tergo impetum facerent. Dein, edito pugnæ ſigno, ſublatus vtrinque clamor; & buccinarum cantus, ac tympanorum ſonitus ex omni parte perſtrepuit; mox tormentorum fragor, ædificiis intrementibus, pelagoque vibrante, omnium aures longo remugitu compleuit. Tum, intrepide procedenti Nonnio globus ab hoſte contortus, nautas ipſos decem, dimittendis antennis intentos, vno impetu lacera- E
uit, ac perdidit, ac nihilo ſegnius ille in medios barbarorum ordines inferre ſeſe, quoad comprehenſa ferreis vncis Hoceni Prætoria, prælium atrox vtrinque commiſſum eſt. nec prohiberi Luſitana vis potuit, quominus in hoſtilem nauem ingenti tranſcenderent ſaltu; diſiectiſque aut ruptis retium tegumentis, cominus haſta gladioque rem gererent. ibi acerrime dimicanti Nonnio guttur ſagitta cõfixum, quo ex vulnere poſt triduum periit. Neque ad caſum ducis, vt fit, perculſi cæteri: quin irritati potius, ardentibus animis integrant pugnam. Pari fortitudine ab cæteris nauarchis vbique certatur. Neque barbarus, miſſilibus quam gladio melior, flagrantes Luſitanorum vultus, collatumque pedem, & micantes vndique mucrones ferre diutius valuit. Hocenus ipſe, vt inclinatam haud dubie pugnam animaduertit, quam occultiſſime ſeſe in lembum, tales ad vſus paratum, demiſit. Atque, vt venalis & fluxa eſt barbaris fides, veritus, ne Chriſtianis ab Iazio poſtmodum proderetur, in terram egreſſus, equos arripuit; ac, ne ſalutato quidem hoſpite, confeſtim ad ipſum Cam- F
baiæ Regem plenus cladis & ignominiæ peruolauit. Calecutani quoque, cum depreſſas iam, aut expugnatas aliquot ſociorũ vidiſſent naues, multis etiam ipſi paronibus amiſſis aut laceris; inſulam circumuecti, ex altero euripi oſtio, humilibus tantum nauigiis propter vada & ſcopulos peruio, Calecutum trepida fuga repetiuere. Triremes Hoceni duas, in fugam verſas, Rhotericus Soarius inſecutus, epibatis exuit, ac puppi religatas ad Almeidã victor attraxit. iamque deſperatis omnino rebus, cum ſeſe hoſtes paſſim in mare præcipites darẽt, inſtante vndique è ſcaphis ac triremibus Luſitano, cæruleos fluctus atro ſanguine infecerant. ac nequicquã Iazius littore toto diſcurrens, fugã ſtricto mucrone ſiſtere nitebatur. Vna reſtabat eiuſdem Iazij nauis, & robore, & celſitudine, & numero defenſorum inſtar egregie muniti caſtelli: tecta inſuper crudo boum corio, ad repellenda iacula duro, ad fallenda veſtigia lubrico, ad prohibenda incendia madefacto. Ea nauis, cum auſos non ſemel inuadere Luſitanos,
magno

A magno ſemper eorum damno ac vulneribus repuliſſet,ad extremum crebris tormentorum ictibus repetita,pluribuſque perfracta locis, tandem aliquando ſubſidit.Illud vero nō ſine miraculo à peritis animaduerſum. Nonnij nauis,dudum vetuſtate fatiſcens, traheníque ſentinam adeo,vt antlias binas pæne ſine intermiſſione requireret; ea tota dimicatione, quæ à meridie in veſperum vſque protracta eſt, haud vno loco pertuſa, nihil tamen aquæ prorſus admiſit.eadem,finito mox prælio,multis partibus plures vno tempore vndas accepit.Cæſa eo die feruntur hoſtium ad tria millia,& Mamaluci fere omnes aut capti,aut interfecti.è noſtris duo, & triginta cecidere:vulnerati,miſſilibus maxime,plus trecenti.Qua in re durities,& frugalitas eius ætatis Luſitanorum euidenter apparuit.Siquidem ad obligandum Nonnij vulnus,adeo linamenta defuere; vt in idipſum,è ſuis tunicis vnam(leuis dictu res, cæterum haud quaquam negligenda)Prætor ipſe protulerit.Vt iam,pæne portēti ſimile videatur, adeo maſculum nuper aſperumque in armis genus,ad tantos tam breui defle-
B xiſſe veſtium apparatus,conuiuiorum elegantiam, & exquiſitæ ac lautæ ſuppellectilis inſtrumenta.Sed nimirum,quæ ſoli vbertas,& affluens copia rerum omnium,ad Capuam Pænos; in Græcia Syriaque Romanos emolliit;eadem in Oriente,per Indorum,Sinarumque commercia,variis captos voluptatum illecebris Luſitanos infregit. ac primo paupertatis contemptus in mores eorum inuectus: inde luxus, otiumque ſucciſis induſtriæ ac parcimoniæ neruis, priſcam ſeueritatem, & diſciplinam, ingenti bonorum dolore labefactauit ac ſoluit. Verum eo quod expoſitum eſt prælio,hoſtiles naues,vt dixi,variæ magnitudinis demerſæ complures,roſtratæ maiores quattuor,onerariæ totidem in poteſtatem venere.in iis,præter machinas,& bellicum inſtrumentum,auri, argentique vis ingens,& multum pretioſæ veſtis inuentum: è quibus Almeida nihil omnino attigit.militibus ea cuncta largitus eſt.regia tantum Sultani vexilla tria in Luſitaniam miſſa, &in templo Chriſti ad Nabantiam,
C ſeu Tomarium,ab Emmanuele Rege ſuſpenſa:quorum in vno,ad contumeliam nominis Chriſtiani,captæ & occupatæ Hieroſolymæ argumento,in modum trophæi depicta ſacroſancta altaris myſteria viſebantur. Ita,Chriſto ſuperiſque fauentibus,præclare demptum cladis proximæ,ſi quod erat,dedecus; & Ægyptiis cum fœnore multo repenſa Laurentij cædes eſt.neque id optimum eius pugnæ fuit; ſed quod vna expeditione territis late nationibus, Regibuſque, Indici maris imperium in multos deinde annos Luſitano firmatum. Quo magis demiror, inſignē adeo teſtatamque victoriam ſilentio prætermiſſam à Paulo Iouio æquali eorum temporum ſcriptore: præſertim cum diſerte ipſemet, belli huius initia cauſaſque tradiderit. Ex eo die Almeida, luctu & ſqualore depoſito, cum Deo immortali gratias,vti debebat,egiſſet;Iazio quoque erroris veniam ſuppliciter petenti,ſpōdentique ſe enixe daturum operam, vt omnes Indiæ ſatrapas, Regeſque fide in Emmanuelem & obſequio ſuperaret,pacem dedit iis legibus,vt naues Ægyptias, quæ prælio ſuperfuerāt, traderet cum vniuerſo apparatu.itemque Luſitanos ad Ciaulum captos

illico restitueret: postremo, vt multiplici commeatu Christianam instrue- D
ret classem. omnia sedulo, & obedienter facta. neque illi quicquã in præsentia grauius imperatum est, & ab oppugnanda vrbe Dio, quamuis præclara sese daret occasio, temperatum à Lusitanis, nõ tam in Iazij gratiam honoremve, quam ne Cambaiæ Regem, cuius vel in primis Emmanuel amicitiam expetebat, eo facto lacesserent. Inde ouans Prætor ingẽti cum gratulatione Cocinum reuertit: & ex itinere, Nizamalucum ipsum tantæ victoriæ perterritum fama, ad persoluendum Lusitano Regi annuum vectigal, quod antea semper abnuerat, negotio nullo perduxit. Eandem fœderis cõditionem, eodem perculsus terrore subiit regulus Baticalæ: quod oppidũ oræ Canarinæ, vltra Goam est leucas quinque circiter, & viginti. Interea Emmanuel ab Andrea Amaralio (cuius virtute redeuntem è Cilicia Sultani classem in Rhodio mari fusam ante docuimus) de hostium apparatu, consiliisque præmonitus, nondum tamẽ cognita Laurentij nece, Fernandum Cotinium è prima nobilitate virum, cum nauibus quindecim, & tribus armatorum millibus, in Indiam destinarat, vt pulsis indè E
Sultani copiis, & remisso in Lusitaniam Almeida, sese cum Albuquercio Prætore coniungeret, ipsamque totius belli originem fomitemque Calecutum vrbem inuaderet, deleretque. Cocini tum inter Almeidam, & Albuquercium, instigantibus vtrinque peruersis hominibus, de successione fæde admodum certabatur. Cotinij aduentu ea controuersia statim sedata est; & Almeida, quippe cui nihil esset obseruantia, & fide in suum Regẽ antiquius, deposito sine mora magistratu, repudiatisque improbis suasoribus, cũ Albuquercio in gratiam rediit. Ducis huiusce, oppido miserandum scriptores exitum tradunt. Cum circiter quadriennium Indiæ præfuisset, Lusitaniam repetens, circa Bonæ spei promontorium, ad reficiendos è diuturna iactatione comites, & simul aquandi & petendi commeatus causa, in terram exscendit. mox, dilapsis ad proxima tuguria Lusitanis, inter emendum, vt fit, rixa cum incolis, quorundã temeritate cooritur. Ad eum sedandum tumultum, suosque tuendos, Almeida, raptis quæ fors obtulerat, armis, cum aduolasset; concursu repente ex vicinis pagis F
facto, priusquam ad naues receptum haberet, præusta sude transfigitur: nixusque illico genibus, manus oculosque in cælum attollens, ingenti omnium dolore excessit è vita. Circa eum veterani cõplures, in iis egregij bello duces duodecim, dum instabili vestigio in arena luctãtur, ab hostibus mira corporum agilitate, petiti eminus iaculis, eodem leti genere periere. Ita, clarissimus Imperator, & vir integerrimus, cũ Europam, Asiamque victoriis peragrasset, in Africæ demum ignoto littore, ad ludibrium rerum humanarũ, ab nudis ac teterrimis Æthiopibus interfectus, & spoliatus, non modo paratis ab Rege præmiis, verum etiam sepulturæ honore, & supremis exsequiis caruit. Per idem tempus, haud absimilis casus ad Calecutum Lusitanos afflixit. Profectus ad excidium eius vrbis triginta nauium classe Cotinius, Prætore Albuquercio eiusdem expeditionis adiutore socioque, quamquã acriter obsistentibus oppidanis, copias tamen omnes ad littus exposuit. Inde expugnato castello, quod portus faucibus immine

A imminebat; Albuquercius ad vrbis incẽdium, Cotinius ad regiam ipſam
occupandam,ac diripiendam præmatura feſtinatione contendit. Et Al-
buquercius quidem,incolis metu perterritis,haud ita difficili negotio te-
ctis ignes iniecit:quorum pars magna(quippe ligno foliiſque cõſtabant)
illico flammis abſumpta.Cotinius regiam,abſente per eos dies Zamori-
no,audacter aggreſſus,magna ex parte cæſo præſidio, clauſtriſque refra-
ctis,per vim irrupit.hoſtes,ex compoſito ſimulata deſperatione fugaque,
ſeſe per poſticum in ſyluas eiiciunt. Cotinius,potitus iam ædibus, quaſi
nil vltra periculi ſupereſſet,ex longa defatigatione, æſtuque vehementi,
& noctis proximæ peruigilio,quietis aliquantulum capiebat;cum ſubita
conuerſione rerum ſors belli immutata eſt.Multa erant in regiis ædibus
diuturna cura ſtudioque congeſta,quæ,ſubiecta præſertim oculis, cupi-
ditatem incenderent.Ad ea certatim rapienda, ſuiſque ipſimet humeris
auehenda Luſitani,dũ auide huc illuc,ab re bene geſta ſoluti, palatique,
diſcurrunt;interea ſpacium datum Nairibus ad auxilia conuocanda,quæ
B ex vetere gentis diſciplina, ad certas ſignificationes, momento conue-
niunt.dein conglobati,hortatique ſe mutuo ad ſui Regis iniurias fortiter
vindicandas,repente in regiam impetum faciũt;noſtroſque oneribus im-
peditos,& deprehenſos errore viarũ,ſub ſarcinis paſſim obtruncãt, iacu-
liſque conuulnerãt.Cotinius ipſe,dũ ſero ſuos à præda reuocat, ab hoſti-
bus intra ſeptum regiũ oppreſſus,,ac trucidatus,occubuit. Et Albuquer-
cius,ad opem laboranti ferendam trepido nuntio excitus, cum refugien-
tem,& confertam in anguſtiis turbam fruſtra perrumpere niteretur,vul-
neribus duobus acceptis,ad hæc,graui ſaxo in eum ſuperne deiecto, ſe-
mianimis cadit:ægreque ad naues relatus,ancipiti aliquot dierum cura-
tione conualuit.Periere eo die Luſitani partim hoſtium telis petiti, par-
tim in fuga à ſuis obtriti,amplius octoginta.ſauciorum numerus relatus
circiter trecentorũ.Eius cladis culpam ſcriptores in vnũ Cotinium con-
ferunt.quod is palmum euerſi Calecuti cum intemperantius adamaſſet;
non exſpectatis Albuquercij ſubſidiis, quo gloriã rei geſtæ præcerperet,
C ignoto itinere,caloribus maximis, ad regiã antecedẽs,temere ſeſe in aper
tum capitis diſcrimẽ obiecerit;neque Emmanuelẽ Paſſaniũ audierit ſpe-
ctata æque prudentia ac fortitudine virum,in ipſo rei gerendæ articulo
ſapienter monẽtem caueret inſidias,militemque à præda diſcurſu quam
diligentiſſime contineret.Neque tamen incruenta fuit hoſtibus victoria.
Plus mille,vel igne conſumpti,vel in pugna deſiderati.Eadem æſtate, qua
hæc ad Calecutum gerebantur,Antonius Laurentius,Frãciſcanus, cuius
ante meminimus,è Socotora Indiam petens,ad Surratum oræ Cambaicę
facto naufragio,cum aliquot Luſitanis ad Mamudium Regem captiuus
abducitur.Et Didacus Lupius Sequeria ad ineundam cum Malacenſibus
amicitiam,è Luſitania miſſus,cum ad Cocinum appuliſſet, ſupplemento
in naues accepto, in Orientem porro curſum extendit. ac ſuperato Cori
promontorio,præter Gangeticum ſinum alto vectus Oceano, ad Soma-
tram primus(quod quidem exſtet)omnium Luſitanorum acceſſit. Ea in-
ſula, pari ferme ac Ceilanum genere loci, à Septentrione in Auſtrum

obliqᵫ porrecta,ab continente in qua Malaca vrbs eſt, anguſtó & peri- D
culoſo diuiditur mari.atque ob idipſum peninſula quondam credita eſt, quod ob frequentia vada,ſyrteſque nondum interiore patefacta nauigatione,iſthmo quodam annexa continenti procul intuentibus videretur: cuiuſmodi errore ad Siciliam captus olim eſt Annibal. Sed noſtrorum temporum audaciæ,vt nihil imperuium; ſic multo plura iam cognita & explorata ſunt. Longitudo inſulæ, ducentas leucas, & viginti;latitudo, qua maxime patet,ſeptuaginta non amplius colligit.Auri eſt apprime ferax(ex quo Cherſoneſum auream priſci appellarunt)necnon ſtamno,ferro,vitro,ſulphure abundat.inſignis inſuper fonte perenni,ex quo naphta inſtar olei manat:& excelſo cóſpecta monte (Balaluanum incolæ vocant) qui ad ſimilitudinẽ Sicilienſis Ætnæ,fumum,& flammas horribiles euomit.Regio eſt,ob frequentiã fluminum,ac paludum, nemorumque denſiſſimorum,graui admodum cœlo,ac præſertim aduenis vehementer infeſto.E ſyluis,inter alia,primæ notæ ſandalũ album,agallochum,& exſudans in modum reſinæ caphura legitur,quã ignari Arabicæ linguæ cam- E
phoram vocant:itemque vulgare piper,& piper oblongum,zingiber,caſia.ſuper hæc,magnam bóbycis quoque,ad veſtes delicatiores,copiã mittit.Incolæ,milio ferme,& oryza,& ſylueſtribus victitant pomis.Frumentum,& cæterã orbis noſtri ſementem terra non patitur. Interiora, indigenæ tenent dediti ſimulacris:littora,Mahometani: quæ peſtis ante ducenteſimum circiter annũ inuecta,per vim cópulſis ad montana incolis, maritimam planitiem,& loca maxime opportuna cómerciis, occupauit. Ditio tota,complura in regna tribuitur, quæ recenſere hoc loco non eſt operæpretium.Sequeria igitur in ea loca delatus,cum Pedirenſi primum, dein cum Acenorum Rege pacem,& ſocietatem æquis legibus iniit: & eius rei monumento columnam in vtroque littore ſtatuit. Ab Somatra cum breui traiectu Malacam veniſſet,tentata prius per interpretem Mamudij alterius tyranni voluntate (is erat ex Arabia oriundus, & ſenſim collectis viribus,à Sionis ſeu Sabanni Rege,qui trans Gangem latiſſime F
dominatur,per ſummam fraudem iniuriamque deſciuerat)Hieronymum Texeriam ab Emmanuele Rege legatum quam ornatiſſimo comitatu in terram expoſuit.Ei frequenter ab aulicis obuiã itum;& magnifice inſtracto impoſitus elephanto,ad regiã ingẽti celebritate deducitur. Dein prolata munera,& litteræ Emmanuelis,Arabica lingua conſcriptæ.Societatẽ & commercium poſtulabat Emmanuel.& ſibi magnificũ Malacenſis ducebat,ſecum ab Rege tam inclyto,ex vltimis terrarum finibus expeti fœdus.itaque peracto primæ ſalutationis officio, pax, & amicitia, magna partis vtriuſque voluntate conuenit.Sed hæc tam læta initia eundem videlicet exitum habuere,quem Calecutana ſub aduentum Vaſci Gammæ decem ante annis habuerant.Saraceni,& Arabes Malacæ negotiabantur: Luſitanis præter cauſam religionis,ob accepta inſuper ab eis incommoda,& ademptã maris poſſeſſionẽ, infeſtiſſimi.ij, quemadmodũ antea Zamorinum,ſic tum Mamudiũ hunc,inſigni perfidia ac leuitate virum ex nefaria pſeudoprophetæ diſciplina,per coemptos pecunia calũniatores,
ac præci

A ac præcipue præfectum vrbis quem vocant Bendaram,fictis criminibus in Lusitanos quam acerrime concitant.Gentem ab extremo Occidente, omnium quæ sub cœlo sint, sæuitia & rapacitate maxime detestabilem, exitio natam Orientis, quocunque sese specie societatis insinuent, ibi arce confestim ędificata,incolis acerbissimę seruitutis iugum imponere. Testes eius rei Cocinum,Cananorem,Armuziam,Sofalã citãt. proinde, quod optimum est,alienis doctus euentis Rex pacem caueat insidiosam, ac funestam; rebusque suis mature prospiciat. non plus quinque latronum naues,valde imminuto & nautarum,& militũ numero,intra ipsius præsidia & portum inclusas teneri:si paululũ modo,in id quod est opus, animum & cogitationem intenderit;nullo prope certamine cunctos ita opprimi ac deleri posse,vt ne nuntius quidẽ cladis vllus omnino supersit.Hisce igitur,& aliis id genus argumentis,licet ius gentiũ, & fœderis religio non parum obstaret;tamen improuidum viri fallacis animum,& suapte natura Christianis infensum, Arabes in suam sententiam facile

B pertrahunt.Infandi sceleris in præsentia talis ratio initur. Per summam officij simulationem tyrãnus Sequeriam,& præcipuos ex eius comitatu ad conuiuiũ inuitat;suggestu præcelso ad cænaculi amplitudinẽ exstructo,& pretiosis tapetibus ac peristromatis adornato regium in morẽ, & quidem in ipso littore,scilicet honoris causa,ne Lusitanus dux, in tanta peregrinorum colluuione,longius ab suis abscedere cogeretur. ibi inter epulas incautum hospitem,comitesque propalã trucidare,eodẽque momento naues adoriri placuerat.Sequeria, quamuis ad eam diem consulto pedem è naui non extulisset; tamen multis precibus inuitatus, ne fidem hospitij suspectam habere videretur;se ad festas dapes venturũ promisit.deĩn,coniurationis indicio ad eum delato(neque enim in vrbe deerant qui facinus improbarent) sociorum hortatu, sub ipsum conuiuij diem per internũtios morbum excusat.Ea spe delusus Mamudius, aliam fraudem,iisdem architectis & suasoribus,machinatur.Mos erat Malacæ, qui & in aliis emporiis, vt primus quisque emptor ad vrbem accessisset;

C ita eum ante alios cum oneribus missum facere. Ea lex quoniã si obseruaretur,Lusitanis qui recentes aderant, diutius erat in portu commorãdum;ostendit tyrannus,se,cum Emmanuelis,quem plurimi faceret,tum ipsius etiam Sequeriæ causa,qui ex tam lõginqua regione venisset;extra ordinẽ aromata & merces exhibere Lusitanis decresse:veruntamẽ, quoniam id periniquo passuri sint animo cæteri negotiatores; qui iamdudũ onera præstolentur;curandum esse vt quamprimum, & quanta maxima diligentia res transigatur.Ad certum diem quattuor seorsum locis quãplurimos Lusitanos cum scaphis præsto iubeat esse. mandaturum se, vt quæ maxime cupiant,ab apothecæ curatoribus nulla mora interposita proferantur.Lætus ea conditione Sequeria,& gerendi negotij causa dissimulatis iis quæ de conspiratione cognorat;Mamudio,pro tã propensa in Emmanuelem voluntate, gratias agit ingentes. Inter hæc, à tyranno classis lemborum aliquot silentio comparatur;& impositis sagittariis,in occulta statione post suburbanum promontorium collocatur. Vti-

mutis erat ex insula Iaua, quem honoris vocabulo Raiam appellabant: D
secundum Regem opibus & clientelis lõge princeps Malacẽsis emporij. Huius filius, Patiacus nomine, cui paucis illis diebus cum Lusitanis contracta familiaritas erat, conscendendi ad præfinitum diem pro amicitia nauem Sequeriæ cum aliquot armatis, & iugulandi repente ducis negotium suscipit. stationes præterea armatorum locis idoneis disponuntur, vt in Lusitanos, quique in vrbe versarentur, quique emẽdi causa scaphas ad littus appulissent, ex omnibus locis impetus fieret. simul etiã subornati, qui eo die, per speciem vendendi commeatus, ad Lusitanicas naues accederent; nauiumque custodes, ignaros imminentis exitij, distinerent. Edictum omnibus, vt nihil mouerent antequam è loco excelso editum fumo signum aspicerent. Ad eam vero significationem, & classis parata, subito ex insidiis in semiplenas inuaderet Christianorũ naues; & cæteri pro sua quisque parte rem terra, marique impigre gererent. Vbi dicta facinori dies affuit, Sequeria, cui nihil erat longius, quam vt ad Emmanuelem nuntios aperti Malacensis commercij perferret; scaphas aliquot cũ E
mercaturæ administris ad loca destinata dimittit. Ipse interim oblectãdi animi causa, vt fit, latrunculorum lusu tempus terebat; cum Vtimutis Raiæ filius cum aliquot armatis per causam salutandi superuenit. Aduenienti, cum omisso ludo Sequeria prodiret obuiam officij causa; Quin tu inquit ille, cæpta prosequeris? nam & apud nos quiddam haud absimile genus oblectamenti est; & quibus potissimum rebus ab isto vestro discrepet, discere vehementer aueo. Cum Sequeria ad certamen ludicrum, moris amico gerendi causa reuertisset; interea Patiacus expectans quam mox fumus attolleretur: varia sciscitando animũ tegere: ac licet ab insita genti fallacia simulationẽ vultu egregie sustineret; tamẽ sensibus intimis è concepto scelere æstuabundus, modo residere, modo consurgere, tum sicæ manubrium identidem stringere. & is quidem, quamquam ad cædem paratus, præclare sibi temperauit, quo minus præpropere consilia patefaceret. Non eadem cæteris patientia in præstolando fuit. Nã & qui venalem annonam ad naues admouerãt, & qui in scaphas ex vrbe immi- F
nebant, per tumultum ac trepidationem, furiis instigantibus, non expectato signo coorti ante tempus in Lusitanos irruunt: iamque pluribus locis, inscio Sequeria, cædes fiebat; cum nauta è summo carchesio & gestus eorum, qui cum gladiis aderant, speculatus, & rixa eminus animaduersa, confestim ducem inclamat, Deum, hominesque cõtestans paratam fraudem; mucrones in caput eius instare; Lusitanos ad vrbem circumuentos occidi. Ad eas voces quasi è profundo veterno excitus Sequeria, abiecto alueolo ferrum capit; idem comites, & nautæ faciunt. Sicarij, cõscientia exanimati, in subiecta nauigia momento desiliunt. ille, missis propere ad littus armatis, qui suos laborantes protegerent, & ad naues festine reciperent; ad omnia prouidenda, quæ in tali re opus essent, extẽplo discurrit. Et iam edito signo, lembi hostium ex alto aderant. id vbi Sequeriæ nuntiatum est; ne loco arcto & impedito repente oppressus, tormentorum vsum, quibus in tanta militum paucitate maxime nite-

nitebatur,amitteret,pręcisis raptim anchoralibus,è portu se proripit; & obuiam hosti procedit. dein è tormentis æneis ferrea missilia horribili fragore contorquens,barbaros ita conterruit,vt ne tentato quidem certamine,velis, remisque sese in fugam præcipites dederint. iis dissipatis, ad suorum reliquias colligendas in pristinam stationem reuertit. neque ausus deinde quisquam ei negotium facessere. In eo tumultu cæsi Lusitani ferme triginta;paulo plures in vincula abrepti.in quos ne grauius à tyranno consuleretur;ab vrbe quatienda,& ab incendiis nauium Sequeria sese continuit. Cæterum tẽperare non potuit,quominus Mamudio renuntiari iuberet,Lusitanos tam insignẽ tamque atrocẽ iniuriã,fauentẽ Deo fœderum teste,propediem esse vindicaturos.in præsentia,quod stata reuersionis tempestas adesset, quæ motio in iis locis non nisi tertio quoque redit mense,ne apud consceleratos,& perfidos homines diutius ageret;velis in Occidentem datis, obuios aliquot barbarorum iuncos (onerariæ nauis id genus est)pretiosis mercibus refertos expugnat; tum
B nauibus duabus Cocinum missis,quæ de statu rerum Malacensium Prętorem Lusitanum docerent; ipse India, & Arabia ad dexteram relicta, Bonæ spei promontorium prætereuectus,ingenti labore ad Tertias insulas, atque inde in Lusitaniam recta contendit. Et Sequeriæ quidẽ nauigatio hunc habuit exitum. Albuquercius interim valetudine recuperata, & refectis è Calecutana clade suorum animis; in id maxime operam dabat;vt,quæ cõtra ipsius existimationẽ ab iniquis ad Emmanuelẽ Regem delata essent;re ipsa magis & factis,quam litteris aut oratione refelleret. In primis,ad Armuzianum bellum,quod ille iam diu coquebat; nauales copias,& omnia machinarum genera,quã acerrimo studio cõparabat:ac breui,non die,non nocte intermissa cura, nauiũ vnius & viginti classem omnibus rebus instruxit.in eas Lusitanorum duo circiter millia, præter auxiliares,imposita.Dein oratoribus principum, & regulorum auditis, qui ad eum initio præturæ officij causa confluxerant,cum iis,quas dixi,
C copiis in conspectum oræ Decanæ prouehitur.parantique porro in Arabiam tendere;nec opinata spes commodi propioris affulsit. Goa est vrbs (cuius haud semel iam est mentio facta)in Ticuarino insula,quã,& ignobiles alias complures,angusto interfusum euripo efficit mare:illa quidẽ, & soli vbertate, & egregij portus amplitudine, & ædificiorum, incolarumque frequentia in primis Indiæ totius visenda. Ab ea non longe distat Onoris regnum : cuius regni paruam insulam, haud contemnenda tum classe obtinebat egregius virtute nauali dux,nomine Timoia.Is,tyranno Sabaio,cuius ante meminimus, & Mahometanis Goæ inquilinis cum aliis de causis erat infensus; tum ob auocatam illuc ab Onore, & Baticala,inclytis quondã emporiis,mercaturã.itaq; & Saracenis, Aegyptiisque negotiatoribus Goam petentibus plurima damna inferebat; & coniuncta cũ Lusitanis causa,miro quodã ardebat studio de Emmanuele Rege benemerẽdi. quocirca iamdudũ Francisco Almeidæ suã operã enixe detulerat; & tum ab Albuquercio ad colloquium euocatus, cõfestim accurrit;atque inter cætera nuntiat,ab euerso Dabulo Sabaium prorsus

implacabili in Lusitanos ira concepta, naues ædificantem, magnis præmiis veteranos vndique milites contrahentem, ingenti machinarum omnis generis comparato iam numero, cum bellum primo quoque tempore Christianis inferre cogitaret; in ipso conatu rei aggrediendæ letali morbo cōsumptum. Eius morte & multos è subiectis populis rebellasse; & finitimos Reges ad veteres vlciscendas iniurias repente coortos. hinc, Idalcanem filium, exiguo rerum vsu, vixdum locatum in solio, cum domesticis, tum externis bellis vehementer implicitum atque districtum teneri: Goam ciuitatem, magna ex parte dilapso tyranni exercitu, intestinis præterea discordiis laborare. Pro certo se habere, si Albuquercius, omissa interim Armuzia, ad Goam recta contendat; fore, vt opportunum ad omnia insulam, & vrbem in primis opulentam, aut metu, aut armis in potestatem accipiat. Ac ne verbis duntaxat captare gratiam videatur; semet, ni Lusitani reiiciant, cum suis omnibus copiis in partem laboris periculique venturū. Albuquercius, collaudata Timoię fide atque constantia, concilium vocat. Nemini spernenda res visa. quippe, Armuzianam expeditionem in alia tempora differri posse: Goæ potiundæ, si tam commoda præteruolet opportunitas; reuocari non posse. Cum hæc sententia magno cum assensu plerisque insedisset; Timoia, per speciem Armuziani belli, ad conscribendos in vicino milites dimissus, paulo post cum peditatu, & lōgis nauibus quattuordecim ornatissimis affuit. Sub eius aduentum, Albuquercius, mutata repēte nauigatione, Goam peterēt, magistris edixit. Cum in ipsō ore portus in anchoris cōstitisset, Antonium Noroniam sororis filium, & Timoiam cum actuariis præmittit ad oppugnanda castella duo, ex vtraque parte aditus posita. quorū alterū in ipsa insula Panginum, alterū in continēti Bardesium appellabant. iis felici euentu captis, cæsoque aut fugato præsidio, mittit qui oppidanis denuntient, si voluntate vrbem tradere, & Christianam clementiam, quam vim experiri malint; se & legibus ipsorum passurum eos viuere; & tertiam partem tributi, quod tyranno pēdere soleant, remissurum. sin minus; obsidionis mala, & omnem belli cladem exspectēt. Goani, dissipatis fuga militibus, & absente Idalcane ad fines regni tuendos, iam antea trepidabant. Tum vero, nō modo expugnatis arcibus territi, sed etiā benignitate promissorum illecti, pulsis aduersæ factionis hominibus, Albuquercium & Lusitanos ingēti gratulatione patentibus portis admittunt; eique, deditionis insigne, claues oppidi, & arcis in qua erant ædes regiæ, porrigunt. Albuquercius, cataphracto equo summa omnium ordinum frequentia vrbem inuectus, Crucis vexillum pietatis causa præferente quodam ex Dominicana familia, primum omnium, Deo immortali, partam sine cruore victoriam gratulatus, promissi fidē ciuibus egregie præstitit: vrbē & arcem diligēter inspexit; grauiq; ante omnia edicto milites à præda, iniuriisque continuit. In naualibus, partim inchoatæ, partim absolutæ varij generis naues inuentæ non paucæ. armamentarium, telis, tormentis æneis, sulphureo puluere, & omni apparatu bellico refertissimū. & in stabulo regio militares equi permulti, quos è Perside aduectos (nam India eiusmodi
armentis

A armentis caret) Malabarici, & Canarini, & Narsingæ Reges impenso parant pretio. Ad hæc, locandis publicis vectigalibus, tollendis ex insula latrociniis, & cōponendo ciuitatis statu, reliquum æstatis insumptū. Iam enim vrbem illam Albuquercius propter eximiam (vti diximus) agri bonitatē, & opportunitatem loci, (quod quasi cardo inter Cori promontorium, & Cambaiæ littus interiacet) ad continendas in officio cunctas eas nationes, caput ac sedem Indici imperij destinarat. Dum igitur cōponendis insistit rebus, ac potissimū cōciliandis incolarum animis, haud ignarus vim ac metum, exclusa beneuolentia, malos diuturnitatis esse custodes; interea Idalcan, amissæ Goæ perculsus nūtio, pacem vel iniquis conditionibus cum hoste interno pariter & externo componit. dein, auctis maiorem in modū copiis, ad Goam extemplo cōtendit. Ducem habebat in castris, eximia rei militaris peritia, Camalcanem nomine. Hūc, ad tentandum æstuarij transitum, quo insula cingitur, cum expeditis octo millibus peditum, equitibus mille, & quingentis præmittit. ipse cum cetero
B exercitu (ea erant equitum quinque, peditum plus quadraginta millia) tardius propter machinas, & impedimenta subsequitur. Camalcan, celeritate vsus, ad ipsum littus applicuit castra. Eius aduentu, præsertim quod Idalcan cum reliqua copiarum mole propediem affuturus nuntiabatur, magnus tota insula motus animorum est factus. Duo incolarum genera Goam habebant. inquilini alteri è secta Mahometana, qui dudum ex Arabia profecti, vt supra dictum est, magnam Africi, & Asiatici littoris partem insederant. alteri indigenæ, deorum inanium cultores. Illi, ab insito in Christianos odio eiusdem superstitionis hominem, Sabaii filium, Regem expetebant: hi, metu ne deditæ sine sanguine vrbis pœnas postmodum luerent; eius flagitij turpitudinem & culpam redimere insigni aliquo promerito nitebantur. Ergo inter sese clam officiis in Camalcanē vtrique certare: omnia Alburquercij cōsilia (quoad possent) per occultos internuntios patefacere: ad trāsitū hostes nō hortari modo, sed etiam idipsum naues ex occasione summittere: deniq; nulli rei deesse, quæ ad
C Idalcanis aut placandam iram, aut gratiam ineundam facere videretur. Neque ad barbaros modo pertinebat hoc malum: ipsos etiam Lusitanos quadā ex parte furor inuaserat: atque vt ad Armuziā nuper, sic tum dementię & imperitiæ Prætorē accusabant, quod Idalcanis maxime absentia fretus, vrbem tot tamque potentibus vndique nationibus cinctam, adeo parua manu inuadere esset ausus; & inanis gloriæ cupiditate, relictis nō minus quæstuosæ, quam honoratæ mercaturæ cōpendiis, Lusitanicas opes, & parta ad eam diem decora in apertū periculū temere coniecisset. Albuquercio, in tantis rerū angustiis, tāque multiplici discrimine, tamen neque animus, neque cōsilium ad omnia defuit. Ac Lusitanos quidem, quando animaduertendi non erat locus, admirabili quadam lenitate, ac patientia sustentabat. Ex incolis, capita coniurationis, per speciem consultandi in arcem euocatos (ij fuere amplius centū) repente vinciri iussit. Miracenum è principibus ciuitatis, quem ille demerendi causa quadringenariæ cohorti præfecerat; interceptis eius ad Camalcanem

litteris continuo ſtipatoribus ſui corporis tradidit,ſparis,haud inuſitato D mortis genere,fodiendũ.Laqueo inſuper,aliquot è turba ſuſpenſi,cęteri ad incertos rerum euẽtus in vinculis adſeruati.Iam vero,ad arcẽdum inſula Camalcanem, idoneis locis tormenta cum præſidiis collocata, propter Luſitanorum paucitatem,incolis neceſſario admiſtis, quos quidem Albuquercius minime infidos,aut ab ſe alienos exiſtimauerat.Subductis præterea in tutum leuioribus nauigiis, ne hoſti ad trãſitum vſui forent; nobilibus trierarchis circumeundæ ſine intermiſſione inſulæ negotium eſt datũ.Camalcan variis locis haud ſemel conatus traiicere,cũ tormentis vndique pelleretur;ad extremum ſilentio noctis tempeſtatem nactus turbulentam ac pluuiam, cuiuſmodi multæ per autumnum exiſtunt;ratibus peditatum; vtilibus nauigiis,corio circunſutis, equitatum traiicere inſtituit. neque ita difficilis tranſmiſſio fuit, tenebrarum & imbrium iniuria, proſpectus & ignium beneficio Luſitanis adempto. Ac nihilominus inter tumultum aliquot abreptæ rates, cæſique ex hoſtibus, aut demerſi nõ pauci. Sed ingruenti omni ex parte multitudini vltra obſiſti E non potuit.Primi agminis ductor erat Zufolarinus,notæ audaciæ vir.is, cum duobus ferme partim equitum, partim peditum millibus primũ in ſicco ſtatuit ſigna: dein,cũ iam diluceſceret, Camalcan illico ſubſequutus. iamque paſſim armati in terram exponebantur: & è ſtationibus incolæ, mutata repente fide,cum ſeſe ad hoſtem adiungerent; Luſitani ab ſuis deſerti effuſa fuga vrbem vndique repetebant. cæterum ne ibi quidem tuto conſiſtere licuit. oppidani conſpectis intra inſulam Idalcanis inſignibus. in Luſitanos tota vrbe diſperſos adeo vehementer ſe intulere; vix vt illis in arcem confugiendi ſpatium fuerit. eodem ij etiam qui mare tenebant, ſaluis nauibus, tormentiſque recepere ſeſe. Interea Camalcan cum cæteris copiis per otium tranſgreſſus, ad duas arbores (ita locum appellant) haud longe ab vrbe cõſedit. Atque vt receptæ Goæ decus Idalcani præriperet; per Luſitanum exſulem Ioannem Machiadum, qui ſpecie deſertoris apud Idalcanẽ ſtipendia faciebat, Albuquercio pacis conditiones obtulit;magnopere ſuadens,vt apropinquante iam hyeme,tam arctis commeatibus,tãto inferioribus copiis, ante Idalcanis aduentum vrbe excedere, quam belli fortunam temerario auſu periclitari mallet. Haud inania proponebãtur:& cum aliæ multæ Albuquerciũ difficultates angebant;tum nihil magis, quam hyemis imminentis incommodum:quod à Maio menſe, qui tum agebatur, ad vſque Septembrem, in Oceano Indico ſæuiſſimi turbines,ac fędiſſimæ exiſtũt procellæ:quarum impetu fauces Goani portus,aggeſtis arenę cumulis,per eos dies ita obſtruuntur, vix vt minoribus nauigiis, & magno cum labore tranſitus pateat. Ac nihilominus, Albuquercius, cum tanta rerum ac temporum iniquitate premeretur, exiſtimationis ac dignitatis rationem antiquiſſimam duxit Idalcanẽ exſpectare; oppugnationem, quoad poſſet, ſuſtinere; & vbi demũ cedere neceſſitas coegiſſet; in ipſo portu inuitis hoſtibus hyemare conſtituit.Camalcan,Albuquercij pertinaciam demiratus, experiendi magis vires cauſa,quam certa victorię ſpe,machinis nondum F

adue

A aduectis,multifariam Lusitanos aggreditur. à quibus cum egregie propugnantibus,haud sine detrimento recederet;interea cũ vniuerso exercitu bellicoque instrumento Idalcan affuit, omnemque late regionem tabernaculis occupauit.Desertis propter paucitatem nostrorum Pangino,& Bardesio castellis,præsidia cum tormentis imposuit.Dein,cognita Lusitanorum peruicatia,vt rem q̃ minimo suo dãno conficeret;interclusos vndiq; exitu,veluti indagine cinctos, fame ac desperatione cõpellere ad deditionem decreuit.id quo facilius adsequeretur;misso caduceatore simulatam pacem offerebat obsessis.ipse,dum de conditionibus agitur, paulo infra vrbem,quà in angustias cogitur æstuariũ,multa saburra grauatam onerariam ad instar molis demergit,dein, cum alterã eodẽ modo supprimere maturasset, animaduerso periculo trepidi nautæ rem ad Albuquercium deferunt. consilium habetur extemplo. neque vlli dubium fuit,quin proxima nocte priusquam plane interseptus euripus esset, sese ex letalibus iis cancellis eriperent. Igitur, luminibus crebris in speciem B relictis,quarta vigilia ex arce sensim excedunt.neque tamen licuit fallere intentos ad cuncta oppidanos. fugam ignis maxime prodidit, armamentario iniectus. Ergo confestim in abeuntes ex vrbe fit impetus ; & Albuquercius cum agmen cogeret,equo suffosso vix tutum ad naues receptum habuit:inde,sublatis per magnam trepidationem anchoris,cum vndiq; tela volitarent,præmissi qui transitũ diligẽter inspicerẽt:ac vix iã singulas angustiæ capiebãt naues. itaque ægre admodũ traducta classis, remotiorem ab vrbe locum hybernis cepit. Hoc defunctos discrimine tam graui,alia deinceps,atq; alia incõmoda Lusitanos excipiũt. primum ipsa loci natura,multiplici & anguloso littorũ flexu;vt inter nauigandũ, quotiescũq; res id exigeret,aperta iaculatoribus, idẽtidẽ prębererẽt latera, dein adẽpta facultas aquandi,omnibus circa ab hoste insessis : vt ex ipso æstuario,hyemalibus pluuiis nõ nihil tẽperata salsugine,amaros latices, & lutulentos haurire sitis intolerãda cõpelleret.omnis deniq; cõmeatus tanta paulatim inopia premi cæpti , regiis equis quos in frusta dissectos C sale condierant, quamuis accurata dispensatione consumptis ; vt vulgo mures,& putria animalia,pro cibo nautis ac militibus essent:quidã etiã, detracta scriniis coria,cacabis vtcunq; mollita cõmanducare niterẽtur. Inde vagari passim morbi:& squallentia tabe ac macie corpora,miserandum in modum absumi.Sed cum tot vndique instarent mala,nihil tamẽ æque Lusitanos vrgebat,ac disposita in vtroque castello , de quibus antea demonstrauimus,maiora tormenta:ea cum à fronte,à latere , à tergo pæne assidue nostros impeterent;maximo incommodo captã relinquere stationem,& latebras mutare subinde cogebant.Aduersus eam perniciẽ Albuquercius aliquid ex Lusitana consuetudine audẽdũ ratus , consiliũ cepit prima specie temerarium,& anceps;ceterum exitu patuit,extremis in rebus fortissimos quosq; conatus esse tutissimos.Valido præsidio Idalcanis ambo castella tenebãtur;sed tãta barbarorũ ab secũdis rebus erat negligentia,quod à Lusitanis fame ac luẽ dira pæne confectis,deditionẽ in singula momenta expectarent;vt non vigiliarum ordo,non stationum locus,

locus,aut numerus teneretur.Soluti ac securi milites,quasi nihil omnino D
timendũ esset,somno & perpotationibus tẽpus terebant.Ea socordia satis cõperta, Albuquercius, acerrimos viros ex vniuersa classe trecentos deligit.hos,& sua sponte incẽsos cupiditate vindictæ, & magnis insuper pollicitationibus incitatos,bifariam diuidit, cumque egregiis ducibus noctu diuersos ad vtrũque castellũ dimittit.Profecti silẽti agmine, cũcta neglecta & soluta,cũstodes ante vallum inermes,ac sopitos inueniũt.Cũ hisce tam imparatis,ac nihil tale opinantibus,ab Lusitano ex vltima desperatione feroci,multis simul partibus prælium initum.Indi repentino tumultu attoniti,& ignari quid esset,velut alienata mente passim cædũtur:pauci captis armis resistunt.Sed iis quoque momẽto dissipatis, intra vallum & portas prælium infertur.neque vltra sustineri Lusitana vis potuit.in fugã auersi hostes :& memorabili ausu ab obsessis ac circũuentis vna nocte duo castella expugnata : machinæq; ac tormenta (quam vnã Lusitani adamarant prædam)raptim ad naues auecta.Quo tã insigni facinore ictus Idalcan,veritusque ne tale quidpiã in suũ ipsius caput Lusitani consciscerent;tabernaculũ ab vrbe dicitur longius transtulisse. Post E
hæc,ab hoste,malleoli,& aridi virgultorũ fasces, oleo resinaque perfusi, ratibus imponũtur,quos igne concepto in Christianã classem æstu secũdo repẽte demitterẽt.Ea re per exploratores cognita, Albuquercius anteuertit ; vltroque ipse ad eam inflammandam materiã idoneos viros ad vrbem occulte summisit.subiere quã maxime surdo remigio:verũtamen intentioribus iam vigiliis sensit aduentum barbarus:& cũ aliquot actuariis cõfestim occurrit.ibi sæuissimo cõtracto certamine, cũ hostis multitudine superaret;Antonio Noroniæ crus læuum sagitta trãsfigitur, quo ex vulnere paucis diebus exspirauit.Is casus Albuquercium grauissime perculit;non domestici tantum incommodi causa, verũ publici quoque dãni:quod eximia spe summę virtutis adolescentẽ,ac singularibus animi & corporis præditũ ornamentis, Emmanuele approbante, successorem sibi in eo imperio designauerat.Neque tamen incruentum fuit hostibus F
prælium:multo plures ex iis,quam è nostris desiderati.& nisi mors Noroniæ interuenisset,Lusitani egregie vicerant.Inde, vitãdis vtrinque insidiis aliquot dies per summas Lusitanorum ærumnas exacti.iamq; magno eorum gaudio ver appetebat:marique nondum plane aperto , sæua necessitas, & extrema rerum omnium inopia , nostros ad profectionem adegit.aliquot nauigia in trãsitu amissa.reliqua classis cum deniq; in altũ euasisset;ægri,quorũ erat ingens multitudo,in Anchediuã insulã deportati;vt ibi desiderato cibo,potuque,& insuper amęnitate loci,& cęli clementia sese reficerent.Albuquercius Cananorem delatus , instaurandæ institit classi:dein Calecutanæ opis fiducia,& adempti Cocinensis regni dolore tumultuantem denuo Naubeadoræ propinquum ; celeriter eo profectus,cæsis aut fugatis Zamorini auxiliis,mature cõpescuit,Regẽq; socium solicitudine liberauit.Per eosdẽ dies Narsinge Rex ingẽti exercitu comparato, præcipuam Sabaij ditionis vrbem Taracolum aggreditur.Ad eam tuendam Idalcan sine mora profectus ; armatorum nouem
millia

A millia Goæ reliquerat; nouis munitionibus, quod mœnium infirmitati diffideret, circa vrbem intenta cura perductis. Et Albuquercio, de Goa repetenda assidue cogitanti, quod in ea re dignitas, & existimatio Lusitanici nominis ageretur; noua classis è Lusitania decẽ nauium cum eximio flore nobilitatis ac iuuentutis in tempore superuenit. His auctus copiis, purgato exercitu missione turbulẽtorum, nauibus triginta quattuor, in quibus erant bellatores egregij Lusitani mille quingẽti, & Malabares auxiliares trecenti, magno & erecto animo ad Onorem rediit. ibi cognito rei Goanæ statu ab Timoia, (quem propter loci vicinitatem) nihil ferme latebat; tres ab illo naues insuper accipit; eumque denuo ad conducendos mercede milites proficisci iubet. ipse cum iis quas habebat copiis interea rem aggredi statuit. omnino ingentis erat audaciæ, non exspectatis auxiliis, tam exili apparatu vrbem & operibus, & pręsidiis adeo munitam inuadere. Sed si vnquam alias, tum vtique fortibus cæptis affuit Deus. quandoquidẽ tantus è prioris belli memoria terror non oppidanos modo,

B verum etiam externos inuasit; vt licet ab omnibus rebus essent paratissimi, tamen præ metu vix mente animoque cõstarent. Duo primum castella, sub ipsum classis introitum, à custodibus, Lusitanicum horrẽtibus ferrum, extemplo deserta. Inde Albuquercius, directis in frontem ex vrbe tormentis nequaquam exterritus, descensione facta, multis simul partibus oppidum oppugnat. neque ita magno certamine superatis munitionibus, cum intra mœnia sese Mahometani reciperent; permisti refugiẽtibus Lusitani pariter irruũt, & omnibus viis armatos iuxta & inermes cędunt. Atrox maxime prælium ad arcem fuit, dum fideles aliquot ex Idalcanis familia, regias ædes pertinaci tuentur pugna. sed iis demum in vestigio trucidatis, turpem in fugam cęteri omnes effusi: alij ex muris pauidi sese præcipitãt; alij ad aquas compulsi vel obtruncantur in littore; vel degrauantibus loricis, vulneribusque mergũtur. maxima pars per agros insula tota dispersi. ita Albuquercius incredibili felicitate rursus vrbe poti-

C tur VII. Kal. Decembris, quo die Diuæ Catharinæ sacra natalitia celebrantur. Finito iam prælio, cum tribus peditum millibus Timoia superuenit; serius omnino, si rem confectam spectes; cæterum ipsius victoriæ celeritas (non plus sex horis pugnatum est) socium ab omni vel negligentiæ, vel perfidiæ crimine vindicauit. quod equidem diuinitus crediderim factum, ne scilicet è Christiana victoria, & singulari Dei beneficio parta, quicquam ethnicus homo sibi decerperet. Dimissi dein circum insulam equites, ad Mahometanos è latebris eruendos, magnam denuo stragẽ dedere. Ita, variis cladibus absumpta septem circiter hostiũ millia. è Lusitanis, quod credi vix possit, desiderati non amplius quadraginta. Post hæc, Albuquercius ad firmandum Emmanuelis nomine imperium toto pectore incubuit. ac primum, defectionis auctoribus, exsilio & bonorum proscriptione damnatis, perfidæ ciuitati ex ipsamet Idalcanis formula vectigal indixit. dein, ad sobolem in vsum militiæ propagandam, sacro fonte expiatas Indicas puellas cum Lusitanis in matrimonio collocabat, fouebatque omni genere caritatis: tum aduersus imminentis belli pericula

refecti celeriter muri turresque,& arx ipsa nouis propugnaculis aucta.In D id opus dum idolorum fana, & sepulcra ethnicorum, & alia ædificia diruuntur;in domus cuiusdam parietinis æneum Crucis,pédente Christo, simulacrum apparuit: euidenti plane argumento, in iis olim regionibus non modo Christianam fidem, sed cum ea salutarem quoque vsum imaginum (quem recentes isti scilicet pietatis antiquæ assertores ac diuinæ voluntatis interpretes funditus extirpare conantur) ex Apostolica traditione viguisse. magnũ vero Albuquercius, & boni omnes inde gaudium percepêre, præsagientibus animis, eam vrbem ecclesiamque principem Indicæ religionis aliquando futuram.itaque signum illico purgatum,nec sine lacrymis,& cum solenni pompa & apparatu, pro ea quæ tum suppetebat copia, exstructo nuper Christianorum templo illatum à sacerdotibus: atque ad Emmanuelem:deinde,talium rerum plus multo, quam auri gemmarumque sitiente,muneris amplissimi loco transmissum est.Neque huic tantum signo acceptam eam victoriam Lusitani ferebant;quod eius ope quodammodo introducti in vrbem fuisse viderentur; sed etiam E Diui Iacobi Apostoli Hispaniarum præsidis euidenti auxilio:quod amissa iterum Goa barbari sine fine requirerent, quisnam esset egregius ille dux, punicea cruce,& fulgẽtibus armis insignis,qui tantam edidisset stragem, ac Mahometanas phalãges Christianorũ paucitati cedere coegisset. Neque Albuquercius, cælesti promeriti sese immemorem ostendit.siquidem,pietatis causa inclusum vermiculati operis auro scipionẽ cum capulo ex pyropis & margaritis;& bombycinum petasum addito aureo gemmatoque conchilio;itemque pertusos in linea globos aureos(ea peregrinantis olim Apostoli insignia sunt)in Palmulano Iacobeæ militiæ contubernio (qui locus Olisiponensis agri notissimus est) poni iussit.ac deinde moriens,Compostellano eiusdem Apostoli templo terræ Callaicę,pensilem ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis alimento legauit. Circa id tempus, quo hæc in India gesta sunt,Emmanuel duodecim fratres Cæruleos (vt appellant) è Lusitania in Congum vna cum architectis,& fabris,& splendido sacrorum apparatu, & liberali viatico destinauit, vt nouum templum vero Deo exstruerent, ornarentque: F & erudiendis porro ad pietatem incolis,& augendę per baptismũ Ecclesiæ sedulo insisterẽt. Princeps eius legationis ex eadem familia fuit Ioannes Marianus, insigni virtute ac pietate vir. Omnes ab Alphonso Rege sanctissimo perquam benigne & honorifice accepti, Eodemque Rege vel in primis adiuuante,per aliquot deinceps annos in catholica religione promouenda egregie operam posuere. Cumque ex facta diuini verbi semente aliæ subinde atque aliæ segetes ad messem inalbescerent;supplementum in easdem regiones ab Emmanuele sæpius deinde submissum est.

***

Libri quarti Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM LIBER QVINTVS.

RECEPTA vrbe Goas, prouiſiſque iis quæ ad inſulam retinendam maxime neceſſaria videbantur;
B Albuquercium,quippe qui ſpe & magnitudine animi plura in dies & maiora conciperet,variç ſimul torquebant curæ. Cauendum erat in primis,ne tot vndique circumfuſæ nationes,nimium lætis Chriſtianorum ſucceſſibus, ac tantæ creſcentis in medio molis metu compulſæ, poſitis inteſtinis inimicitiis, contra cõmunem hoſtem arma viresque coniungerent. Occurrendum Zamorini, & Saracenorum conſiliis artibuſque, intento ſemper animo in perniciem Chriſtiani nominis excubantiũ. Conſulendum præterea Luſitanis ad Socotoram, in agro male pacato, inter infida ſemper, & efferà incolarum ingenia deſtitutis. Pungebat inſuper animum,iniuriç Malacenſis atrocitas,& popularium ſalus è Sequeriæ comitatu, qui à Mahometanis admodum ſæua cuſtodia tenebantur;erantque nonnulli ex iis de Albuquercio priuatim optime meriti.Iam,de Arabico freto obſidendo,ac Mecana,& Ægyptia tollenda nauigatione, haud
C leuis erat ſolicitudo. ſed ante omnia,ingentis ſpiritus virum, Armuziani belli corrupta victoria, & amiſſæ tam opportunæ ac munitæ arcis, dolor angebat. Cum hæc igitur, & alia multa vndique inſtarent; in præſentia, contra Calecutanam fraudem,inſidiaſque, Malabaricum littus intentiore cuſtodia, & maioribus copiis placuit obtineri. Porrò ad aliarum gentium vim, & conſilia præcauenda, ac partim conciliandos, partim exterrendos multitudinis animos,Albuquercius, orientalium Regum,aut populorum legatis, qui Goæ bis captæ fama vndique exciti, ad Prætorem, vt fit, ſeu ficte, ſeu ex animo gratulandi cauſa conuenerant: ea grauitate ſimul & moderatione cum aures,tum reſpõſa dedit,haud inepto artificio magnificæ cuiuſdam oſtentationis adhibito;vt incertum in omnium exiſtimatione relinqueret, plus ne Luſitanæ iuſtitiæ fideique, an opibus ac maieſtati iure tribuendum putarent. Ad hæc, Iacobo Fernando Pacenſi, quem vulgi ſermone Ceianũ vocabãt, cum nauibus tribus in Socotoram miſſo,arcem ab Acunia conditã,quando ea tanti non eſſet,deducto præ-

ſidio diruẽdam,& ſolo æquãdã curauit. Reliqua erat deliberatio:è Mala- D
cenſi,Armuziana,& Arabica expeditionibus,quã capeſſeret potiſſimũ ac primũ.Ea quoque dubitatio exempta recentibus è Luſitania litteris:quibus aperte iubebatur Albuquercius claſſe in Arabiã proficiſci ; & Adeni regulũ aut voluntate,aut armis ad Emmanuelẽ adiũgere:id ſi minus proceſſiſſet;tum idoneo quopiã loco arcẽ ędificare;quę Mahometanis claſſibus omnino tranſitũ intercluderet.Igitur,nauibus vigintitribus celeriter ĩſtructis,&impoſito milite(ij fuere Luſitani octingẽti, ſexcẽti Malabares) mare rubrum,ſicut imperatum erat ab Rege , petere intendit.Neque ita multum proceſſerat;cum ab Occidente,& à Septẽtrionibus aduerſi prę- ter exſpectationẽ obſtitere venti. quibuſcũ aliquãdiu fruſtra luctatus Albuquercius,ad extremũ , ne cum aperto ſalutis diſcrimine tẽpus & operam perderet;de minorũ ducũ ſententia,quod iidem flatus in Orientem, ac Meridiẽ erant ſecundi,ad vlciſcendũ Mamudij ſcelus atque perfidiam, & eripiendos è ſeruitute Luſitanos , retro ad Malacam vela fieri iuſſit.& eodem ferme quo Sequeria curſu ad Somatram appulit primũ.Inde reno- E
uata cum Pedirẽſi,& Paceno regulis amicitia; dum ad Sincapuranũ prouehitur fretum; aliquot barbarorũ naues haud leui certamine expugnat. Qua in re illud vel in primis accidit memorabile. Vehebatur quadam è nauibus iis Naodabeguea Malacenſis,vnus ex eorum numero,qui nuper in Sequeriæ exitium conſpirauerant.is in itinere oppreſſus ab Luſitanis, cum egregie dimicans aliquandiu reſtitiſſet;multis demum cõfoſſus ictibus ita corruit ; vt è patulis vulneribus nihil omnino cruoris manaret. Mox,inter ſpoliandum corpus,vt primum detracta eius brachio eſt aurea armilla;(mirum dictu) tanquã vaſe confracto, ita ſeſe cum anima vniuerſus repente ſanguis effudit : cuius rei ſtupore defixi Luſitani , cum de captiuis cauſam quæſiiſſent; cognouere incluſum eſſe in armilla os animalis cuiuſdã Sionij(Cabim incolę appellant)cuius, in ſiſtẽdo ſanguine virtus efficaciſſima ſit. id ipſum os deinde cum in Luſitaniam deuehendum eſſet , vna cum pretioſis aliis rebus naufragio periit. Atque in hunc modum barbarus ille concepti in Sequeriam facinoris pœnas acerba per- F
ſoluit morte.quo quaſi quodã totius belli proludio lætus Albuquercius, Malacam recta contendit. Ad eum rumorem Mamudius armatorum copias , & maximam tormentorum vim , vulgata iam arte , ſummo ſtudio comparauerat,mediocris fere magnitudinis : vnum etiam ingentis habebat formæ,ab Zamorino per eos dies dono ſibi tranſmiſſum. Verſabatur eodem tempore Malacæ Panenſium regulus , cui Mamudius filiam paulo ante deſponderat : ædificata in vſum nuptiarum ambulatoria domo per ampla, rotis triginta ſubditis, vt in ea elephantis iuncta , & aulæis ac peristromatis adornata, cum ſolẽni tripudio cãtibuſque comeſſabũdi principes tota vrbe veherẽtur.Albuquercius ad Malacam anchoris iactis; primum omnium inſtitoribus & nauarchis variarum nationũ,inſolitę claſſis metu perterritis,& parantibus fugam, circummiſſo nauigio metum omnem ademit:ſeſe nullius in damnum iniuriamve, ſed ad ſuorum ſalutem, qui Malacæ vincti per fraudẽ tenerẽtur,eo aduenisse. ij ni bona fide ſibi à Mamu

A Mamudio restituantur;tum suum ius persecuturum armis:neque sibi esse in animo quemquam eodem illigare bello.spectatores duntaxat otiosos alieni periculi sese præberent:ac peracta demum re,virtuti Lusitanicæ testimonium apud suos quisque Reges ex fide tribuerēt. Hoc officio ac denuntiatione cōciliati Lusitanis fere omnium animi eo facilius, quod præter insignem inuidiam facinoris in Sequeriam admissi, priuatis etiam de causis erant infensi tyranno plerique.Postridie Mamudius, ab innata fallacia,per speciem amicitiæ ad Albuquercium mittit Bandonium quendā è proceribus,salutandi causa, & simul quærendi quas potissimum merces ex eo emporio cuperet:enixe curaturum Mamudium,vt Lusitani Regis,& procuratorum eius præcipuam ab se rationem habitam esse appareret.Ad ea Albuquercius;nullas in præsentia merces nominatim expetere sese:captiuos tantum, quæque per fraudem ablata Sequeriæ sint,à Malacensi reposcere,vbi ea sine dolo malo receperit;tum de commercij conditionibus,si ita videatur,acturos. Hoc accepto responso tyrannus;
B quod eo tempore aberat classis,in eius aduentum variis artibus rem differre decreuit,quo simul ab tergo & à fronte,nihil tale suspicantes Lusitanos opprimeret.ita,præteriti sceleris culpam in alios transferendo; captiuos è custodia elapsos causando,aliisque super alia mendaciis de more eludebat.inter hæc,Albuquercium, fraudis haud ignarum,anceps cura agitare:nolle impunitam tyranni perfidiam:nolle exacerbatā rursus amētiam:ne,aut ex dilatione ac lenitate hosti fiducia cresceret; aut ex damno ac dolore,barbara immanitas in captiuos innoxios, carissima sibi capita, desæuiret.stat sententia,præsertim id ipsum captiuis clam per codicillos hortantibus;quoniam expostulando nihil proficeretur, malitiam ac peruicaciam ferro ignique subigere. Nec mora. ducentos fere mittit armatos,qui diuersis vrbis locis incendium excitent.Eo incendio,nam & ventus,& materia ipsa adiuuabat,tecta oppidi, & negotiatorum apothecæ aliquot momento consumptæ.cumque porro vagaretur flamma, cōsternati ciues,Mamudij opem frequentes implorant. ille metu maloque co-
C actus,extemplo captiuos ad Prætoriam sistit incolumes: tarditatem purgans;oransque Albuquercium ignes patiatur extingui; & secum haud iniquis legibus pacem ac societatem instituat. Albuquercius ingenti lætitia suos recepit,ex quotidiano mortis metu ac miserrima seruitute,in pristinam dignitatem ac libertatem assertos:& in eorū gratiam, sæuientes flammas ab incolis cohiberi permisit.dein, quod ad commercium & amicitiam attineret,ita respondit:Locum in vrbe confestim sibi Mamudius attribueret ad ædes ac diuersoriūm firmo opere aduersus tempestatum,& incolarum iniurias exstruēdum:cuiusmodi aliquot iam Rex Emmanuel haberet in India.Ablatas per tumultum Sequeriæ res(ni eæ cōparerent)æqua æstimatione rependeret.æquū præterea censebat, impensas ab eo præstari,classem in vtramque factas à Lusitanis,quandoquidem illius damni & incommodi penes Mamudium ac suos culpa resideret.Hę pacis leges ab Albuquercio dictæ:ac,si minus placerent,legati vltra vetiti ad naues redire.Mamudius,tam acri denuntiatione perculsus, concilium

cogit.ibi,simul ira metuque sententias variante, diu multumque certa- D
tum est.magna pars,& prudentissimus fere quisque,fauere,otio:& palam hortari,ad periculosi belli aleam quamuis magno auri pōdere redimendam. Alij contra,& Regis Mamudij dignitate,& Malacensis nominis gloria indignum affirmare;si ad vnius ignoti aduenæ fremitum, ac tantuli exercitus terrorem, quantus ea classe vehi possit; per speciem societatis atque commercij,teterrimæ seruitutis iugum scientes ac volentes accipiant.Huius sententiæ principes atque auctores erant, præferuido ingenio adolescentes regij duo,Panensis gener, & filius Alodinus. atque horum vel auctoritate, vel gratia res pene inuito Mamudio ad bellum inclinauit:intentioreque inde cura ad arcendam vim omnia apparari à barbaris cæpta.& Albuquercius,cognita re,in diem tertium, qui patrono Hispaniarum Iacobo Apostolo erat sacer,oppugnationem suis edixit.Malaca vrbs,ad maritimas commoditates,littore plano,in lōgitudinem vnius ferme leucæ porrigitur. Hanc secat amnis ex interiore Asia defluens, in quem plus minusue,pro variis Lunæ momentis,exæstuat mare. idemque E
ponte iunctus egregio,vtramque partem oppidi peruiam facit.Tecta,Indico more lignea,foliis & frondibus arcēt pluuias.neque tum vrbem vlli aut muri,aut fossæ cingebāt.populus ipse bellica laude,vt apud eas gentes,insignis(& erat eo tempore ingens multitudo)sua latera, more Spartano,pro mœnibus ac propugnaculis gloriabantur esse.Tantum Mamudius ad loca maxime periculosa tumultuarias munitiones raptim obiecerat.& cum alias vrbis partes aditusque,tum vero pontem ipsum magno tormentorum apparatu,præsidiisque firmarat.Hisce ita prouisis, filio,ac genero,vt omnia circunspicientes ad subita occurrerent, expedita armatorum aliquot millia sub signis attribuit.ipse sibi cum turritis elephantis,ad hostium terrorem,subsidiarias cohortes,& reliquum robur iuuentutis deposcit.Vtimutis Raia,licet in speciē tyranno suam operam,& copias enixe deferret;tamen partim occulto in eum incensus odio, partim in omnes rerum euentus incolumitati suæ prospiciens, per fideles internuntios clam sibi suisquē pacem ac veniam à Lusitano impetrauit.Albu- F
quercius,nō sine causa lætus tanto auxilio in tempore hostibus dempto, ad contemplandam loci naturam,& exploranda tyranni cōsilia totus incubuit.breuique comperit, maximum vrbis firmamentum in ipso ponte constare;quod arcis instar,in omnes partes aditum,& prospectum haberet:eoque si potitus foret, non modo opportunam ad omnia stationem ibi collocari posse;verum etiam dirimi barbaris auxilij mutui societatē, qua,vt quisque locus maxime premeretur, ex composito inter se vti decreuerant.Vt igitur Apostoli natalis illuxit dies; Lusitani clamore sublato Sanctum Iacobum ingeminant: ac volitantibus vndique globis, cum pene obruerentur; tamen talium periculorum assuetudine intrepidi bipartito in terram exscendunt.Quæ pars vrbis,regiam,& Mahometanum habebat delubrum,ea cum robustis cohortibus Ioanni Limæ expugnanda tribuitur:Albuquercius, frequentiorem alteram vrbis partem ipse cū suis inuasit;condicto prius,vt hostibus vtrinque summotis,illico ad pontem om-

A tem omnes accurrerent.eodem ſcaphas aduerſo flumine cum tormentis
militibuſque ſubmiſit,vt ſimul omnia circa hoſti infeſta redderent;& ad
noſtros,vbi res id exigeret,recipiẽdos præſto eſſent.Lima,deſcenſione fa-
cta,dum ad pontẽ feſtinat,in Alodini copias incidit.vixdum cũ iis initum
erat certamen;cum à tergo repente Mamudius inſtitit. is turrito ac pha-
lerato cum propugnatoribus aliquot elephanto in prima acie vehebatur;
alij duo eodem ornatu præibant:tum reliquum ſequebatur agmen. No-
ſtri,ancipiti circumuenti malo,fortem ac præſentem nihilominus animũ
in re ſubita præſtitere.Lima,iuſſis interim cæteris Alodino reſiſtere,ipſe
Mamudio cum manu fortiſſimorum iuuenum pleno gradu obuiam va-
dit.& arte contra vim vſus,patefacta repente acie , aduerſos elephantos
in medium accipit;ac pilis certatim in eorum latera ac terga coniectis,
cum ex propinquo cuncta inhæſiſſent; conſternatus ante omnes regius
elephas rectorem excuſſum proculcat.inde conuerſi cæteri curſu præci-
piti in ſuos ruunt;editaque late ſtrage,non modo turbãt ordines , verum
B etiam in fugam auertunt.Mamudius,periculo animaduerſo , confeſtim è
turre deſiliit;acceptoque iam vulnere,ſuorũ cõcurſu , receptus in tutum
eſt,neque alterius agminis impreſſionem Alodinus vltra ſuſtinuit ; & ex
diuerſo iam Albuquercius ingenti certamine pontem occuparat.quo,
cum ex compoſito cuncti aduolaſſent ; partem alteram pontis , materia,
doliiſque,& aggere muniunt:alteram cum peræque firmare niterentur,
venenatis è proximo ſagittis , & aſſiduo barbarorum incurſu prohibiti
ſunt.iamque lõga inedia,& laſſitudine ſimul æſtuque fatigati, cum à pri-
ma luce in pomeridianum tempus acerrimẽ depugnaſſent ; vix arma ſu-
ſtinebant.Itaque Albuquercius ſat eo die periclitatus hoſtium vires, ne-
que parum ſe profeciſſe ratus ad vniuerſæ victoriæ ſpem; conſilio ſtatim
habito , receptui canit. ac ſimul peractas magno labore munitiones,ne
hoſtibus forent vſui, ſuccendi iubet. quo incendio coniuncta quoque
ponti ædificia,& mercatorum aliquot apothecæ;& ornatiſſimæ , de qui-
bus antea demonſtrauimus,nuptiales Regum ædes arſere. Magnus Ma-
C lacenſium numerus eo die deſideratus , & è noſtris interfecti aliquot,
complures vulnerati ſunt.Regulus Panis , Luſitanica ferocia exterritus;
& rei Malacenſi diffidens ; per cauſam adducendi noua auxilia , relicto
ſocero & ſponſa , in patriam diſceſſit , neque poſtea rediit. Mamudius,
quamquam aduerſa ictus pugna,tamen omiſſa pacis mentione , vallum,
& ſtationes ad loca idonea duplicat;pontemque præſertim,valido præ-
ſidio firmat. Viam inſuper latam , qua in vrbem intimam , ædeſque re-
gias,ac Mahometis fanum , Luſitano patebat introitus; veneno infectis
tribulis occulte conſpergit ; actoſque ſub terram cuniculos , certam in
hoſtium perniciem,ſulphureo complet puluere.At Albuquercius, ex eo
prælio ingenti fiducia concepta,dies paucos reficiendo milite,& ſauciis
curandis inſumpſit.interea celſioris formæ iuncum,obiectis extrinſecus
culcitris atque centonibus,ad hoſtiles ictus molliter excipiendos, omni
telorum armorumque genere diligenter inſtruebat. id opus vbi abſolu-
tum eſt , eximiæ fortitudinis dux Antonius Abreus cum promptiſſimis
Luſitanis

Lusitanis impositus.& obseruato nouilunio,cũ plenissimus maris æstus D accedit,nequicquam prohibere conantibus barbaris,iuncus ad pontem applicitus est.& Albuquercius per media hostiũ iacula cum cæteris copiis in terram egressus,viamque latam,de qua diximus,petens,ad manifestum vtique ruebat exitiũ.siquidem ad viæ caput Mamudius cum exercitu multiplicatis in arcto ordinibus stabat; vt cum primum spatia viæ nostri occupassent,cuniculis iniiceret ignem;ac dissiliente solo,& erumpentibus vndique flammis,gratissimum è fœdo Christianorum interitu spectaculum mente oculisque perciperet.Sed plane singulari Dei benignitate fraudis indicio per conscios ad Albuquercium delato,nostri modica declinatione in hostium latus ex transuerso impetum faciunt. Anceps aliquandiu fuit certamen,dum in angustiis cõferti sese barbari opponunt;proque aris ac focis & ipsi acerrime dimicant; & è fenestris ac tectis pro sua parte adiuuat imbellis multitudo.sed ad extremum,redintegrato clamore cum Lusitani gradum acrius intulissent,cessere primum loco barbari;dein prorsus terga vertere. & eodem impetu fanum, cæsis E pulsisve custodibus,ab Lusitano occupatum est.Inde, relictis ad fani tutelam armatis, Albuquercius ab insequendis hostibus metu insidiarum abstinuit.cæterum in primis de ponte solicitus,ne transitũ subsidiis Malacensium daret;eo celeriter aduolat,& deiecto iam præsidio, expugnatũ ab Abreo magna omnium lætitia reperit;expositaque ferramenta,& cæterum muniendi apparatum,quem è superiore prælio explorata loci natura per eos dies accurate prouiderat.itaque collocatis ad vtrumque cornu stationibus,velisque nauium supra caput obductis,quæ simul leuiora hostium iacula,sagittasque,simul radios flagrantissimi solis arcerent; totum eum diem in ponte muniendo consumpsit. & ex vtraque parte vallum,& cupas inter se reuinctas constituit ingesta gleba,tutoque aditu ad flumen relicto,ac dispositis circa scaphis, quæ valli vtriusque frontes ac latera telis ac tormentis abraderent.sic ille transactus est dies.postera luce ad hostium delendas reliquias,& regiam ipsam oppugnandam Lusi- F tani audacter progressi,ædes, præter spem, vacuas, & inanes offendunt. Mamudius quippe;desperatis rebus,noctu collegerat vasa,& in saltus vicinos ac nemora sese cum paucis abdiderat.ibi Alodinũ, & cæteros belli auctores nequicquam exsecratus, paucis diebus mœrore amissæ vrbis extabuit.Alodinus,diuerso itinere,cum haud longe ab vrbe munitionibus excitatis,profugos è pugna colligeret,bellumque renouare tentaret; missis ab Albuquercio celeriter cohortibus,iterum fusus, in Bintanum denique insulam,& eiusdẽ nominis oppidum è regione Sincapuræ confugit;perque vim ac fraudem exacto dynasta,locum natura tutum,operibus insuper egregie muniit.Interim vrbs Malaca, pulsis vndique armatis,militi diripienda permittitur. Ibi quanta vis opum fuerit, vel ex eo coniici potest:quod,præter ea quæ vel à mercatoribus inter tumultum auecta,vel à militibus per fraudẽ suppressa sunt,ex quinta duntaxat eius quæ apparuit prædæ parte (hæc ad Emmanuelem pertinebat) aureorum nummum ducenta millia in regium fiscum redacta dicantur. Inde ad constituen

A constituendam, ac firmandam eius vrbis possessionem sese Albuquercius contulit. negotiatores primum, qui aut varias in partes metu diffugerãt; aut commeare in id emporium verebantur; benignis promissis inuitati, & cum fide, clementiaque tractati sunt. ita, veterem frequentiam ac celebritatem id emporium breui recepit. Simul etiam, è vetustis Regũ sepulcris ac monumentis eruto lapide, templum Salutationi Angelicæ sacrum ex manubiis positum; cuius mysteriis Albuquercius præcipua quadam religione tenebatur. & loco opportuno arx ędificata, impositumque vrbi pariter & arci fidele præsidium, Rhoterico Patalino pręfecto. Portoria insuper, & vectigalia, & scripturæ magistri certis legibus instituti; simul iuri inter Mahometanos dicundo præpositus Vtimutis: inter cæteros autem inquilinos ciuesque, Ninachetus indigena, vir & antea de captiuis Lusitanis, & tum in vrbis expugnatione de Albuquercio ipso in primis optime meritus. Ad hæc, Albuquercius de re gesta, victoque Mamudio, Sionis Regem per litteras & interpretes docuit. ille, & factum probauit; &
B victoriam gratulatus, amicitiam cum Lusitanis instituit; & ex eo tempore vltro citroque legati cum pretiosis muneribus cõmearunt. atque aliis item ex regnis Lusitanorum fama commoti, oratores ad Albuquercium, ineundæ societatis & officij causa, conuenere. Præterea, quod de Banda, Molucisque insulis, & earum mira fertilitate, opibusque ad Albuquercij aures dudum fama peruenerat, ad eas insulas cognoscendas, iungendáque cum incolis amicitiam, egregia fortitudine, ac maritimæ rei scientia vir, cuius modo meminimus, Antonius Abreus, cum nauibus tribus, Albuquercij missu discessit. Inter hæc Vtimutis, quod spreta nostrorum paucitate, consilia de tyrannide occupanda cum hostibus agitaret; litteris eius ad Alodinum deprehensis, quæ manifesto viri perfidiam coarguerent, in ipso illo pegmate, quod nuper ad ferale conuiuium, Sequerię, comitibusque in littore exstructum fuerat; recidente in capita auctorum pœna scelerati consilij, vna cum Patiacò filio, octogenarius ipse propalam securi
C percussus est, frustra nitente vxore supplicibus verbis, & ingẽti auri pondere, quod aureorum centum millium excederet summam, suorum capita salutemque redimere. Per eosdem fere mẽses, quibus hæc ad Malacam agebantur, Idalcan absentiam Albuquercij suam occasionem ratus, ad Goam recuperandam, Narsingano bello distẽtus ipse, strenuos duces minime contemnendo cum exercitu miserat. ij transmisso pluribus locis, vt olim, æstuario, insulam & agros haud ita magno labore occuparãt: cæterum vrbis ipsius oppugnatio non eundem exitum habuit. cum clade & ignominia repulsi non semel, ad obsidionẽ consilia verterãt. iamque omnes ferme circa aditus barbarorum custodia tenebantur: & cum alibi fossas & aggerem duxerant; tum vero ad Australia vada, loco in primis idoneo, munitissimum castellum excitarant; quod à vici nomine ibidẽ positi, Benestarinum hodieque appellatur. Quibus operibus cincta ciuitas, breui cum aliis incõmodis miseriisque, tum vero fame vrgeri vsque adeo cępta est, vt Lusitani cõplures (de numero nominatim affirmare nil ausim, cum alij septuaginta ipsos, alij non plus vndeviginti tradãt) in hostilia ca-

ſtra fœde trãsfugerint; perque ſummã impietatẽ eiurato Chriſti nomine, D
Mahometicã ſuperſtitionem induerint. Atque hoc ipſo tempore Ioãnes
Machiadus memorabile facinus edidiſſe fertur. is exſul è Luſitania, vt ſupra
dictum eſt, cum apud Idalcanem Turcæ habitu mereret, variis contra
finitimos Reges expeditionibus, magnã ſibi & fortitudinis, & prudentiæ
pepererat laudem: & ſplendidum militiæ gradum adeptus, in conſilium
de rebus maximis adhibebatur. Idem, in bellis quæ cũ Chriſtianis fierent,
egregiã noſtris operã occulte nauabat: quod eo erat illi facilius, quo maior
apud barbaros eidẽ auctoritas erat ac fides. Hunc ergo, perfugarũ miſericordia
cum cepiſſet, quod væſano conſilio exiguam huiuſce lucis vſuram
æternitati anteferrent; non verbis modo, ſed etiam exẽplo factiſque,
ſi quo modo poſſet, eos ad ſanitatẽ reuocare conſtituit. Duos ipſe paruulos
habebat filios, luſtralibus aquis ab ſemet Chriſtiano ritu expiatos.
hoſce primũ, ne deſtituti, Mahometanis poſtmodum ſacris inquinarẽtur,
diuini iuris ignarus, clã intẽpeſta nocte præfocat. mox, vbi diluxit, captiuos
Luſitanos, & transfugas, per ſpeciem relaxandi animi, longius ab hoſtium E
caſtris, prope vrbem Goam, ſecretum in locum, ſenſim, vt fit, ſermocinãdo
perducit. Ibi ſeſe Chriſtianũ aperte profeſſus, ornatuque Turcico
abiecto; de contemptu rerum humanarũ, de breuitate huius vitæ, de
ſempiternis illius alterius æque prẹmiis atque ſuppliciis, incredibili quodam
animi ardore diſſeruit: hortatuſque eſt omnes, vt ſecũ in vrbẽ intrarent;
cum Eccleſia & Chriſtianis in gratiam redirent; ac diuina freti clementia,
corporis incommoda præ animorum ſalute contemnerẽt. Ac ſcelerati
quidem deſertores, tam ſalutari oratione vix ad aures admiſſa, retro
vnde venerant obſtinata mente rediere. Machiadus, neque famis, neque
atrociſſimorũ ſuppliciorũ, ſi Goa caperetur, metu deterritus, accepta à
noſtris fide, vna cum captiuis in vrbem introiit. Eã tranſitio, ingentẽ non
modo lætitiã, ſed fiduciã quoque attulit obſeſſis: vulgoque ita interpretabantur,
nõ ſine cauſa, tam aſperis temporibus, tali viro mentem eam diuinitus
datam, vt, ſtipendiis opimis relictis, ex honorata libertate, & cõmodorum
affluẽtia, ſeſe in arctam adeo cuſtodiam, penuriamque ſpõte con- F
iiceret. Neque eos fruſtrata ſpes eſt. quippe miteſcẽte iam hyeme, variis è
regionibus, atque adeo ex ipſa Luſitania naues cum cõmeatibus & militibus
aduenere. quarum acceſſu nõ leuata ſolum inopia; verum etiam ita
noſtrorũ auctæ vires, vt quotidianis eruptionibus vltro fatigarẽt hoſtem:
propioreſque iam obſeſſis, quã obſidẽtibus eſſent barbari. Et Albuquercius,
circumacto iam anno, compoſitis Malacæ rebus, ad Sincapurani maris
cuſtodiam Fernandum Petreiũ Andradium, inſigni virtute ac prudẽtia
virum, cum nauibus decem reliquit: ipſe de citerioris Indiæ ſtatu anxius,
quamquam inuitis Malacẽſibus, & propter externos metus omni ſtudio
tantum apud ſe ducẽ retinere conantibus, cum cætera claſſe in Malabares
curſum intendit. Vt in cõnſpectum Paceni Somatrę littoris ventũ eſt, noctu
fœda tẽpeſtas oborta, & Albuquercij nauem ſaxis alliſam infregit; &
cæteras pæne cum omni turba demerſit. multi mortales hauſti fluctibus;
multi varias in terras eiecti. pretioſiſſima quæque è ſpoliis Malacenſibus,
& Re

A & Regum donis amissa. Albuquercius per tenebras à nautis magno labore in scapham acceptus, cum ipse periclitātem puerum inter manus propere sustulisset; collectis reliquiis naufragij Cocinum deuenit. ibique magna sui cum animi voluptate, præter spem incolumes reperit eos, qui, vt supra dictum est, ab Socotora redeuntes, in Cambaicum littus eiecti, atque ad Cambaię Regem pro captiuis abducti fuerant. ij, secundum Deum, vni maxime Antonio Laurerio Franciscano salutem ac libertaté debebāt. cum enim iamdiu in eo seruitio degerent, atque ad eos eximédos accederet nemo; Laurerius omnium consensu delectus est, qui Goam de redemptione contenderet, ea lege, vt, si nihil transegisset; intra certū diem bona fide rediret. atque eius reuersionis quasi obsidem & pignus ille sacrum cingulum reliquit Regi: testatus, professionis suæ ritibus atque institutis, haud minimam sanctimoniæ partem horrido in illo fune consistere. Vt Goam peruenit; absente per id tempus Prætore, nihil decidi super tāta re potuit. ita, infecto negotio, protinus, vti receperat, in Cambaiam reuertit.
B Quę res tanta admiratione Regé affecit purpuratosque, vt confestim sine vllo pretio, quin etiam ornatos lautosque Lusitanos benigne dimiserint. neque id modo Laurerij virtus & sanctitas cōsecuta est; verum etiā apud illas nationes nō parua cum vtilitate egregiā probitatis existimationē, & famam nomini Lusitanico peperit: sane quā egregio documēto nō solum ad conscientiæ fructum, & officij religionem, sed etiā ad opes & gloriam, constantia promissorum & fide nihil in rebus humanis esse præstantius. Magna Cocini tum erat, nondum condita, quæ nūc est, Lusitana ciuitate, rerum hominūque colluuies. Quippe sub eodem tecto misti Christianis Mahometani ethnicique nullo discrimine degebāt viri ac mulieres: multaque passim flagitia & fraudes admittebantur. Huic malo occurrendum ratus Albuquercius, cum Rege Naubeadora trāsegit, vt certo limite Malabaricam ab Lusitana commoratione dirimeret. id vbi factum; capitali pœna proposita, omnes sexus vtriusque mortales, qui à Christiana religione abhorrerent, è finibus Lusitanis demigrare iussi. quæ res non ad pur-
C gandas modo nostrorum ædes ac domicilia, sed etiam ad augendum numerū fideliū valuit: quandoquidé eo edicto permoti circiter quadringenti, abiecto idolorum cultu, sese ad Christianam Ecclesiam spōte aggregarunt. Ab horum complexu Albuquercius Goam summo omniū gaudio, quod pro mortuo putaretur, processit incolumis. Eius aduentu, multo vehementius vrgeri hostes cœpti; & à Lusitanis castra ad Benestarinum admota. ibi dū missilibus ac telis vtrinque certatur; missus ab hoste globus agentem cum Albuquercio quēdam ex turba ita discerpsit; vt Albuquercium ipsum fœdo cruore consperserit. Quo ille tanto ex periculo diuinitus ereptus, globum deinde ipsum argēteis bracteis coopertum, vna cum affabre facto monili ex gēmis & margaritis, in celeberrimo templo MARIÆ Virginis, ad Aquas Lupias veteris Lusitanię, ponendū curauit; reditu insuper annuo in vsum perpetui luminis Hieronymianis eiusdé templi custodibus attributo. Atq; eo casu, nihilo segnior factus Pretor, nouis operibus, & oppugnationibus crebris cū inclusū mœnibus hosté in dies

magis ac magis premeret;variis cladibus denique fessi Roztomacan prę- D
fectus,& Turcæ,qui in eo præsidio erant; flexere ad deditionem animos:
pactique vt naues, tormenta, ac perfugas traderent; cum cæteris rebus
incolumes Benestarino excessere. Albuquercius,recepto castello,impositisque
militibus,quassata,& strata ruinis accurate refecit: impios desertores,
amicorum precibus exoratus, viuere quidem passus est, sed grauiore
multo circuncisione decurtatos, quam qua sese nuper ipsi ex initiis Mahometicæ
superstitionis affecerat. siquidem auribus,naribusque, ac dextris
abscissis,& sinistræ insuper cuiusque pollice; per totam vrbē ad puerorum
ac plebis ludibrium ignominiose traduxit: dein, vt apud Indos,
quoad eius fieri posset,omnem sceleris tanti memoriam obrueret,in Lusitaniam
eo ipso anno remisit. Tum in gratiarum actionem,ob hostes ex
insula pulsos,Christiano ritu supplicatio decreta composito ad pietatem
agmine venerabūdi Lusitani cum sacerdotibus, insulisque, ad templum
Beatæ Virginis adierę. valetudinarium quoque publicum curandis ægrotis
& sauciis institutum. Hisce tam secundis Lusitanorum rebus valde E
commotus Zamorinus,vltro per viros principes ab Albuquercio pacem
petere induxit animum: locumque arci ad Calecutum ædificandæ tandem
aliquando assignauit. Et Rex Maldiuarum aliquot insularum, (eæ
frequentia plane mira non longe ab Cori promontorio in Meridiem distant)
ob id ipsum in Emmanuelis ditionem,ac fidem iure stipēdiario sua
sponte se contulit. Tum ab aliis quoque Regibus legati cum donis ad
Albuquercium gratulandi causa cōuenere. Quin etiam Idalcan ipse missis
oratoribus, pacem & amicitiā æquis cōditionibus impetrauit. Earundem
rerum constanti fama compulsus Abassinorum quoque Æthiopum
Rex,cum Emmanuele denique societatē ac fœdus vehemēter expetiit. is
tum erat,patre Nahu defuncto,Dauid admodum adolescens, atque ob id
sub tutela degens Helenæ auiæ,virili animo & consilio fœminæ. legati in
eam rem fuere;insigni probitate ac prudentia vir,Matthęus Armenius,&
alius ex Abassina nobilitate primarius. ij, quo arctius iungerent amicitiam,
fidei pignus ad Emmanuelem ferebant sacrosancti ligni fragmen- F
tum eius, in quo salus humani generis olim ingemiscente rerum natura
pependit. Hunc ergo Matthæum ad se recta cum socio venientem, vt in
Lusitaniam ex India transueheretur, Albuquercius cum cætera benignitate,
tum vero propter sacras quas afferebat reliquias, exquisitis cęremoniis,
& sacerdotū occursu gratulabundus accepit; & accurate cōmendatū
nauarchis,in Europā à Cocino transmisit. Per idē fere tēpus,Emmanuelis
hortatū,Alphonsus Congi Rex Henricum filium,ac præcipuos ex eo regno,
in Lusitaniā,vbi ferme alti educatique fuerant, atque inde cum honestissimo
comitatu Romā vsque religionis ergo proficisci iussit. vbi magno
totius Ecclesiæ Romanę gaudio excepti (augebat lætitiā ipsa longinquitas)
summum in terris Dei Vicarium Christiano ritu supplices adorarūt.
Sub idē tempus, Malacæ magni & periculosi motus repēte extitere.
Quitirius inquilinus erat pollēs diuitiis,& rerū nouarū apprime cupidus.
huic,Vtimutis Raiæ vxor, quod maritū filiumque nec prece, nec pretio
serua

seruare valuisset, ex dolore in rabiem versa, permagna cum dote filiam ea conditione despõderat, vti suorum vlcisceretur necem; ac perpetuum bellum cũ nomine Lusitano capesseret. Ille contracto clam milite, clientum mancipiorumque circumfluens turba, paucis diebus ad vrbem castra communiit. inde furtim in præsidia Lusitanorum incursando; cædes edere; captiuos abducere; ciuitatem vniuersam trepidatione ac tumultu complere. Cæterum, haud ita diu impunita illi fuit audacia. Coorti repente Lusitani castra multis simul partibus inuadunt; conuulsoque vallo, & superatis munimentis, trepidantem barbarum in lucos magna edita strage compellũt; dispositisque vigiliis, referta omnibus diuitiis castra diripiunt. Eo die captiuus quidam, ignoto nomine, Lusitanus, egregium quà roboris animi, quà fidei Christianæ specimen præbuit. is, librãdi peritus, cùm in nostros obuerso tormento eiaculari extremi supplicij metu proposito iuberetur; intrepidus abnuit: ac fortiter datis ceruicibus, ex hostium simul manibus & corporis custodia in cælum euolauit. At Quitirius, nequaquam ea clade fractus, bellũ omni conatu renouabat: & stationis alibi positis; vrbem, & omnia circa, latrociniis & excursionibus habebat infesta. Lusitani ad eum inde quoque exturbandum nauibus profecti, dum facta descensione progrediuntur incautius, in insidias præcipitauere, & fortissimi aliquot viri loco iniquo à barbaris interfecti. Sed ad extremum nouis ab Goa copiis Malacam aduectis, iterata oppugnatio; & Quitirius non exutus modo castris, verum etiam è Malacensium finibus cum ignominia & damno est eiectus. & Lacsamana Mamudianæ classis præfectus, cum Quitiriũ maritimis copiis adiuuaret, ab Andradio fusus, & intra Muaris fluminis ostia fœde coniectus est. Ea depulsa molestia, multo grauius discrimẽ aliunde Lusitanis instabat: quod item ipsum Dei benignitate in perniciem hostium vertit. Iauæ sunt insulæ duæ (maiorem vnam, alteram minorem appellant) vltra Somatram in Meridiem sitæ, eadem ferme qua Somatra soli vbertate; sed longe ferocioribus incolarum ingeniis. Maioris maritimam oram obtinebat Onuzius Saracenus, viris, armisque, & omni bellico apparatu præpollens. is, ingenti classe adornata, quam dudum aduersus Mamudium admirabili silentio ac dissimulatione inchoarat; vt exactum illum è regno cognouit; ipsosmet qui exegerant, ex improuiso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris vero formæ iuncos circiter sexaginta, rebus omnibus ad bellum instructos. Non latuit Malacenses Onuzij aduentus. & à Lusitanis, nauiũ non plus sexdecim numero, Christi maxime fiducia, obuiam Saraceno est itum: contractoque certamine, quod, propter incredibilem pertinaciam gentis vtriusque, biduum tenuit; multo maxima parte nauium amissa, denique Onuzius Iauã turpi fuga repetiit. supra octo millia hostium, ea pugna, aut ferro, aut igni absumpta dicuntur; cum è Lusitanis plurimi quidem vulnerati sint, verum haud amplius triginta ceciderint. Ita, multiplici paucis mensibus parta victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Lusitani tulere. Cæterum, contra vim externam feliciter defensa res, domestico scelere propemodum periit. Maxelizius erat quidam, è Bengala

oriundus.is,cum Lusitanæ arcis custodibus ad Malacam, & Alphonso D
Persona præcipue regio Quæstore, per summam simulationem amoris, & obseruantiæ,magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc,Bintani regulus Alodinus,ad occupandam fraude arcem Lusitanam ingentibus promissis induxit,militibus habitu mercatorũ occulte summissis,qui in tanta hominũ colluuione haud ægre latebant.Hisce clã ad loca idonea distributis,Maxelizius, per speciẽ salutandi Quæstoris,vti solebat.in arcẽ admittitur.A prima salutatione,& mutui sermonis officiis,Personæ,tum forte meridiandi causa cubanti,cũ sese in alterũ auertisset latus; repente Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput imposuit. inde ad distinẽdas fores,aduocandosque suos accurrẽti,quamquã in extremo spiritu Persona prosiliens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit: clausoque per vim ostio,cùm custodes ad arma excitasset,in ipso munere tuendæ arcis efflauit animam.Illi barbaros ad murũ subeuntes cum cæde magna repellunt;& Maxelizius intra arcẽ deprehensus,cũ sese acriter aliquandiu defendisset;multis ad extremũ ictibus repetitus occubuit.Ita, E
summo Dei beneficio,& eximia Quæstoris virtute,arx, & vrbs retẽta;&, quod ita res postularet,Bintani regulo pax,petenti,postmodũ data.Et ex alia parte,Antonius Abreus,& socij,ad Molucas paulo ante ab Albuquercio destinati,inter varios casus atque pericula,regente Deo, haud exiguũ operæpretium fecere.Ad oppidum Agacinũ Iauæ insulæ ventũ est primũ. Inde leucas ad sexaginta in Amboinum insulã delati,quæ ad Molucarum ditionem pertinet;positis vtrobique colũnis, ad Bandam eiusdẽ ditionis processere:ex qua,quod principẽ teneat locũ, vicinæ aliquot insulæ denominantur.Hæ,totius orbis terrarũ solæ(quod cõstet)sponte,lautiores in epulas,& medicamenta mortaliũ,ex vna eademque arbore, macim,& nucem myristicam fundunt.Arbor,ad pyri similitudinẽ accedit. fructus, mala persica quadãtenus imitatur.floret quo tempore ibidẽ aliæ quoque plantæ,& herbæ varij generis:è quibus vniuersis mirificus odor, incomparabilis cuiusdã suauitatis existit.Vbi defloruit,maturescẽs pomũ, paulatim è viridi,tum ceruleas luteasque,tum purpureas & igneas transit in F
maculas,quales in arcu cælesti cum voluptate miramur: atque eo ipso tempore psittaci & aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratissimum sibi pastum aduolantes,augent oblectationem;cum folia,& fructus,& alites ipsæ variis colorum picturis in certamen vsque luxuriẽt. Hac amœnitate cum reliquas insulas,tum in primis Bandam conspici affirmant:quippe, & maritimum habet tractum sylua felicissima viridantem;& ex insula media mõs accliuis attollitur;cuius in ipso vertice lucus eodem & frondium vestitu,& frugũ copia,satis amplum patescit in campum:atque inde splendidi aquarũ riui ad subiectam planitiem irrigandã leni murmure defluunt.Insula tota,ad equinæ soleæ speciẽ, à septẽtrione in Austrum excurrens,tres nõ amplius leucas in longitudinẽ,vnam in latitudinem obtinet. qua sinus introrsum recedit, ibi emporiũ est. Gens æneo colore,fuso capillo,robur in membris,in animis feritatem ostentat.viri mercaturam,fœminæ agriculturã exercent. Nullũ habent Regẽ,
suis insti

ſuis inſtitutis ac ritibus viuunt:&,vbi conſulto opus eſt,ad ſeniorum cœtus refertur.In cultu diuino, illata non ita pridem fabuloſa Mahometis dogmata vulgo ſectantur.Locus ad inuehendas & euehendas merces admodũ eſt opportunus.Igitur Abreus eo delatus,vti è Malacenſi victoria omnes eas nationes Luſitanici nominis fama peruaſerat;haud ita difficili negotio fœdus amicitiæ hoſpitijque cum incolis fecit:ac lapideũ eius rei monumẽtũ in littore poſuit.dein, magna vi frugis pretioſæ coempta, Molucis omiſſis,Malacam reuertit:atque inde cum Andradio Luſitaniã repetens,vt apertæ Bandæ nuntium ad Emmanuelem ipſe perferret;inani ſpe deluſus,in itinere periit.Longe diuerſum habuit exitum nauigatio Franciſci Serrani ex eiuſdem Abrei comitatu.Is, poſt Bandam relictam, ipſo profectionis initio ab ſociis fœda tempeſtate diſtractus, ad infames & ſcopulis,& latrociniis Lucopinas inſulas vltra Bãdam, alliſa oneraria, ſaluis corporibus,armiſque in terram euaſit,fame ſitique, ob ſolitudinẽ ac ſiccitatem loci,vna cum ſociis vtique moriturus;ni,quæ res exitio cæteris conſueuerat eſſe,præſentem eis opem diuinitus attuliſſet.Prædonũ erant in proximo ſtationes,in eiuſmodi caſus intenta curã excubãtium, vt eiectos in littus aduenas improuiſo aduentu caperent. ij, conſpecto Serrani infortunio,ad prædã alacres piratico nauigio vehebantur, quam vulgo caracoram appellant.Non latuit ſcelus magiſtros & nautas Malacenſes,è Serrani turba.quocirca præmonitus ab iis,vt ſibi conſuleret;inſidias prope littus occulto loco diſponit.prædones in terrã egreſſi, dum naufragos venantur, interim exorti ab tergo Luſitani caracoram inuadunt.qua re animaduerſa barbari,metu, ne abducto nauigio, in deſerta inſula deſtituti perirent;confeſtim ab latrocinio verſi ad obteſtationes, culpæ veniam ſuppliciter petere;ac ſe,polliceri,ſi in caracorã accipiãtur; duces noſtris ad cõmodũ hoſpitiũ haud procul inde futuros. Neque abfuit dictis fides.iis moderantibus curſum, ad Amboinũ rurſus delati Luſitani,ab incolis Rucutelli emporij admodũ benigne tractãtur. Erãt Rucutellanis veteres inimicitiæ cũ finitima ciuitate Veranula inſulæ Batochinæ Muaris:ac tum,inter vtrũque populũ exorto certamine, Rucutellani aduenarum maxime ope ſuperiores fuere.cuius rei cum rumor longe lateque manaſſet;ad Molucarum etiam inſularum Tidoris atque Ternatis regulos fama peruenit,quorum alteri Almanſori, alteri Boleifi erat nomen.A patriis ritibus paulo ante ad Mahometicam ſuperſtitionẽ ambo tranſierant.ac de finibus inter ſe contendere ſoliti;cognito Luſitanorum ad Amboinum appulſu,tam inclytæ gentis auxilio contra hoſtem augeri cupidus vterque certatim naues ac præſidiũ ad inuitandos ac deducendos ad ſe peregrinos dimittunt.Diligẽtior in eo officio fuit Boleifes,celeriter inſtructis in id ipſum nauibus decẽ, & cuſtodia mille ferme armatorum impoſita.à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano,Tidorenſes ab Rucutello irriti rediere. At Serranus cum ſociis magno apud Boleifem in honore habitus;multa de Molucẽſium natura, commerciis, moribuſque per otiũ cognouit:neque Emmanuelẽ modo de rebus iis accurate per litteras docuit;verũ etiam, cõmeantibus deinceps eodem Lu-
ſitanis,

ſitanis,non mediocri vel ſolatio,vel adiumento fuit.Sunt autem,quæ cō- D munitér Molucæ vocantur,complures numero,ſubiectæ Æquatori, & à Borea in Auſtrum vicenis ferme leucis inter ſe diſiunctæ: quarum nulla plus leucas ſex ambitu colligit.Hiſce plurimæ circunfuſæ aliæ ſunt:verū ad Occidentem in ſexaginta leucas tota fronte prætenditur altera Batochina, Mauricam appellant:ita naturæ muneribus diuina prouidentia diſtributis(nempe ad conciliandam per mutuos vſus humanam ſocietatem)vt Molucæ,cum ingentis pretij frugem caryophyllon vnæ omnium ferant;reliqua pæne cuncta ad victum & cultum aliunde mutuari cogantur,quarum magnam partem ea,quam dixi,Batochina ſuppeditat.Arbor autē caryophylli,& ſtipite,& foliis lauro ſimilis eſt, flore in primis odorato,qui è viridi in rufum immutatus,vbi obduruerit;caryophyllon Arabibus;at Hiſpanis,quod capitatus eſt,clauus appellatur.arbor,è decidentibus caryophyllis citra culturam enaſcitur:annuas fert fruges: quæ tamen propter flagellorum & acrioris decuſſus iniuriam, non niſi altero quoque leguntur anno.ſolum infra,purum eſt: arbore in ſemet omnem E attrahente ſuccum:ipſe vero fructus, potentiorū præcipue menſis ac dapibus expetitus;ab inſtitoribus ingenti lucro & in Aſia,& in Europa diuenditur.Tellus arida eſt,& in modum pumicis fiſtuloſa.itaque non modo cadentes è cœlo imbres momento cōbibit;ſed etiam è montibus manantes abſorbet aquas,antequam directo alueo ad mare perueniant. Eadem aliquot locis cum inſano reboatu ignes eructat.Sed præcipua camino Ternatenſi nobilitas.Mons in nubes aſſurgit excelſus,& arduus.cuius inferiora,denſis nemoribus veſtiuntur;ſuperiora, ex incendiis glabra & horrida ſunt.in vertice,crater,hiatu vaſto, in plures circulos circumductos maiores minoribus,ad ſpeciem amphiteatri diſcedit.inde,per æquinoctia maxime,certis flantibus ventis, cum horriſono fremitu flammæ atro miſtæ fumo & fauillis erumpunt,& omnia late loca cineribus complent.Viſendi annuæ ſunt vices:nec niſi per funes,aut ferramēta,quibuſdam locis aſcenſus eſt.Incolæ etiam ſulphur alicubi optimum legunt.fuſco ipſi colore,fluxo capillo,ad bellica ſtudia ſtrenui,cætera mirū in modum inertes & pigri.Medulla quarundam arborum victitant: ſagum vocatur.ea lente purgata,& teſtaceis incocta formis,nō ſolum in quotidiana alimenta,verum etiā in vſum nautici panis egregie ſufficit.Et ex eiuſdem plantæ ramis,artifici manu conciſis,leuandæ ſiti, mirifico ſapore ſimul & ſalubritate candidus liquor exſudat, quem vulgo tuacam appellant.Ipſas inſulas,olim deſertas,&, qua planities eſt, mari merſas fuiſſe; teſtantur conchilia,& arenæ,quæ fodientibus paſſim occurrūt: atque ob id ipſum ab indigenis incoli negant.Cōuenæ ſunt è Sinis,Iauis, & aurea Cherſoneſo,& aliis regionibus:origine diſpares,& ſono linguæ;cæterum contumacia,ſcelere,perfidiaque ſimillimi. quippe, nec niſi malo coacti recte facere norunt;& non ferro ſolum,& aperta vi,ſed calumniis, fraudibuſque,& veneno graſſantur.Neque Molucenſiū tantum id ingenium eſt,cæteræ quoque eius tractus inſulæ eadem infamia ferme laborant.Eæ ergo,ad quem dixi modum,cum antea Græcis ac Latinis prorſus ignotæ F fuiſſent,

A fuiſſent,noſtris hominibus deniq; patuere. Dum explorātur,Albuquercius interim,firmato maris imperio,ad interruptam toties Arabicam expeditionem, rurſus animum adiecit. eoque conſilio ad Goæ cuſtodiam, præter Malabarica auxilia, Luſitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Maſcarenia pręfecto reliquit.Beneſtarini pręſidio Rhotericum Pereriam, oræ maritimæ cum ſex biremibus Ioannem Machiadam præpoſuit.ipſe viginti nauibus, epibatis Luſitanis mille ſeptingentis, Indis vero circiter mille ab Goa profectus, Malacia diu remorāte, ad Socotoram aquandi cauſa primum; dein Adenum incolumi claſſe traiecit.Vrbs eſt præclara ad aſpectum,ædificiiſque,& incolis admodum frequens, non ſoli natura(quippe inuectis omnibus vtitur)ſed loci opportunitate, vt ſupra dictum eſt,in eam celebritatem adducta. omni fere ex parte ad pæninſulæ modum alluitur mari.qua cōtinenti annectitur,pręruptus imminet mons:mœnibus preterea,& propugnaculis egregie cincta eſt.attamen Albuquercius,repente iactis in portu anchoris;magnam
B trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incuſſit.nautæ, & inſtitores ex onerariis in vrbem extemplo confugere. Amirianus oppido præerat, Abaſſinus genere,puer olim captus à Saracenis; & à religione Chriſtiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquercio, non vulgari ſolertia vir, blandis verbis muneribuſque ſpem deditionis faciendo, rem diſtulit,dum è propinquo milites euocaret.ij cum celeriter cōueniſſent, ignarus eius rei Albuquercius, experiundi cauſa in oppidum ad nauicularios mittit, qui eos metu depoſito ad naues redire iubeat. illi vero negare ſe redituros, aut capita ſua toties iam expertæ Luſitanorum crudelitati, & auaritiæ permiſſuros. Simul Amirianus per internuntios cum Albuquercio expoſtulat,quod imperium vſurpet in aliena terra;& ſuper tali re cum inquilinis & aduenis potius quam cum legitimo magiſtratu, penes quem ſumma ſit rerum,ſuo iure ſibi agendum exiſtimet.ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defenſoribus vrbem nudare conetur.Eo nuntio ſat patefacta Amiriani conſilia,& Al-
C buquercius vim adhibendam ratus, vbi poſtera dies illuxit, vt hoſtem ancipiti diſtineret prælio;partem copiarum in ipſo littore expoſuit;partem ad Iſthmum,quæ à tergo inuaderet,circummiſit. Vtrobique à Saracenis acerrime repugnatū eſt. & cum ſcalis diffractis pauci Luſitani,qui iam in muros euaſerant,cæderentur,& frequentes apparerent in oppido armati pedites equiteſque; Albuquercius iactis ad pinnas funibus, per quos noſtri ſeſe demitterent;receptui cani iuſſit:omiſſaque oppugnatione vrbis & natura,& opere,& valido præſidio munitiſſimæ,Mahometanas naues in portu ferme tringinta ſuccēdit.inde ſublatis anchoris,dum Luianum inuehitur ſinum,cum extremo ſalutis diſcrimine in ſyrtes impactus eſt.Saluti fuit,imploratum Beatæ Virginis auxilium: cui deinde, ad perpetuam beneficij tanti memoriā; in vrbe Goa templum exſtruxit: inde,Sanctæ MARIÆ Vada;Luianæ ſyrti nomen impoſitum. Ex eo periculo ereptus,ad Camaranum inſulam intra fauces Erythræas cum vniuerſa claſſe prouehitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis,

metu diffugerant. Locus haud inamænus eſt. perennibus aquis, & peco- D rum armentis abundat. ad hæc, ingentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuiſſe teſtantur. Albuquercius in explorandis circa regionibus, & maris eius natura noſcēda hyemem poſuit. quo tempore, duo in primis admiranda euenere. Ad Solem occidentē, qua Regis Abaſſinorum imperium eſt, purpureæ Crucis in cælo ſignum præfulgens aliquandiu apparuit. quo viſo Luſitani omnes venerabundi procubuere: & Albuquercius, vt erat eximia pietate, ſublatis ad eam manibus, clara voce fuſus in preces: O Crux, inquit, noſtræ redemptionis argumentum: ô ſignum Chriſtianæ victoriæ: ô decorata pretioſiſſimo ſanguine Domini IESV: ô diuina arbor, cuius vitali fructu, letalis quōdam plantæ repenſus eſt fructus: in te, te inquam, ſpes noſtras omnes habemus repoſitas: te profitemur, agnoſcimus, adoramus; ac ſuppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præſidio ſis. Ab ea precatione obortæ omnibus lacrymę: & index fidei ac religionis clamor ad aſtra ſublatus. tū con- E ſono clangore hinc inde tuba concrepuit, & omnia tormenta diſploſa: dein candida nubes conditam Crucem, ſine fine defixis in cælum oculis Luſitanorum eripuit. Neque Albuquercius prætermiſit, quominus rem, ſicuti acciderat, teſtato conſcriptam, ad Emmanuelem Regē primo quoque tempore mitteret. Per eoſdem dies, vel ex intemperie cæli, vel ex inſalubrium ciborum ſucco, atrox morbus naualem turbam inuaſit. vulgo inter luſum, aut quotidiana miniſteria repente exſpirabant. In iis, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorem omnibus attulit. noctu quippe, infra ſentinam pulſus frequentes exaudiri cæpti. quem ad ſtrepitum cum arrepta ſcapha vigiles deſcendiſſent; implexum carinæ ſub ipſo gubernaculo defuncti militis corpus offendūt. ſcilicet pilus cunctis inhorruit. vbi ex pauore collegere ſeſe, res ad nauarchum delata: nec dubium fuit, quin cadauer tranſlatum in littus humo contegerent. quo facto, poſtridie ſuper ipſum ſepulcrum rurſus inhumatus apparuit. Ea re attoniti F cuncti cum apud ſe cauſam exquirerent; Franciſcus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munere fungebatur; ſagaci coniectura ſuſpicatus eſt, hominem aliquo interdicti, vel anathematis vinculo conſtrictum, è vita exceſſiſſe. itaque in terram egreſſus, ſanctiſſimi viri Benedicti Abbatis exemplo, è Pontificia formula conceptis verbis, animum demortui rite expiauit: eique veniā à Deo precatus eſt. Mirum dictu. ab eo myſterio reddita mortuo pax; & vaga oſſa tādem in ſuo tumulo quieuere. Inde, tranſacta iam hyeme, Albuquercius retro ad inſulam Mehum reuertit. in ipſis faucibus ſita eſt: locuſque exſtruendæ arci commodiſſimus viſus: ſed quod maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelſa tantum Crucis trophæa ibi defixa, quæ à quattuor paſſuum millibus conſpici poſſent: & ab eadem ſacroſancta Cruce nouum inſulæ nomen impoſitum. Ex eo loco profecta claſſis, cum iam tēpus reuerſionis inſtaret, aduerſa tempeſtate rurſus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione cōſumpti: & quæ prima ſeſe dedit occaſio, in Orientem Albuquercius iter intendit. ab Adeno Dium acceſſit

primum.

A primum.ibi ab Iazio perhonorifice acceptus, commercij procuratorem consensu reliquit. Ab Dio Ciaulum ventum est;& exactum à Nizamaluco tributum. Ac nulla admodũ memorabili re gesta, Mahometanis tantum sex nauibus apprime opulentis, ex itinere captis, Albuquercius ad Goam denique saluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, post factam cum Lusitano pacem, emoritur. Regnũ excepit sororis filius Naubeadarinus, qui suopte ingenio nostris enixe fauerat semper; auctorque auunculo fuerat Lusitanos omni officio demerẽdi. itaque ipso statim initio imperij, non modo pacẽ firmauit; sed etiam stipendiarium se fieri voluit Lusitani Regis, certo vectigali spõte instituto, quod in singulos annos Emmanueli persolueret. ac simul, arci ad Calecutũ exstruẽdę magna eiusdem voluntate admoti cũ machinis fabri. & opus, adhibita diligentia breui surrexit: impositoque præsidio cõmercium cum Lusitanis fremente Saraceno renouatum est. Ægre id passi veteres quoque socij, Cocinensis, & Cananorius; veriti ne per eam societatẽ negotiatio Calecutum vni-
B uersa trãsiret. quos tamen Albuquercius adiit, & multis rationibus lenitum vtrumque, operam dedit vt ab studio rerũ nouarum auerteret. Hoc tam felici statu rerum Oriẽtis, Emmanuel decretis Lusitania tota supplicationibus, gratias Diuinæ Bonitati agendas diligenter curabat. ac per id ipsum fere tempus Iulio II. Põtifici Max. vita functo, Leo X. magna omnium approbatione successit. huic Pontificatum ineunti, Emmanuel per legatos non obsequium modo, more maiorum rite deferendũ, sed etiam Indicas opes religionis causa libãdas existimauit. Princeps legationis fuit Tristanus Acunia, qui, vt supra demonstratum est, res præclaras in India gesserat. Munera fuere, complures ingentis pretij gemmæ, & Põtificalia vestimenta cum aræ bene magno frontali, cũcta in varias Christi & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atque lapillis admirabili splendore contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sacrario visum affirmãt. Accessit è Perside animal, priscis Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitum, panthera
C tremẽdæ pernicitatis, magnifice instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutum in syluestres feras inuolare iampridem assueta. Cõspiciebatur etiam, cũ Indo rectore, militibusque, turritus elephas, aureo strato, cum alia egregie doctus, tum vero ad certa symbola principem flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam proboscide ingentem aquæ vim, repente in spectatores effundere. Neque ita multo post, rhinoceros quoque, non visum in Italia multis iam seculis animal, Romam deuehebatur; vt cum elephãto commissus (qui cum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificentiæ spectaculum populo Romano repræsentaret. Sed qui ab vltimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligusticæ demum oræ scopulos facto naufragio, cum impeditus catenis enare nequiisset, exoptata plebem vrbanã oblectatione priuauit. Ea munera cum ipsa per se, tum vero propter illustrem eximiæ cuiusdam pietatis, & obseruantiæ significationẽ summo Põtifici, & patribus mire grata accidere. Inter hæc, annus iam se circumegerat:

cumque in omnium ore ac sermone Lusitanica religio; & egregia belli D facinora versarentur; Abassini quoque legati ex India in Lusitaniam deuehuntur. ij, quod contra Albuquercij præscriptum male accepti à nauarchis in itinere fuerant; nauarchos illico Emmanuel in vincla coniecit; nec nisi Matthæi precibus fatigatus absoluit. ipsis vero legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus primum frequenter obuiam itum est; ædesque magnificæ ad diuersandum attributæ. dein Petro Vasæo Igæditano episcopo, & Martino Villanouano Comiti negotium datum, vt eos quam honestissimo comitatu in regiam vsque deducerent. intromissis, Emmanuel è solio comiter in amplexum occurrit. post salutationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ, & dona prolata. Ea dona fuere primum aurea quinque numismata Abassinis inscripta notis, quæ octonos ferme scutatos penderent singula. dein pyxis auro solida, fidelibus claustris adseruans Crucis adorandæ fragmentum, de quo supra docuimus, Abassinis Regibus è Hierosolyma ipsa transmissum. Eam vero pyxidem Emmanuel nixus genibus, & præ gaudio lacrymabundus accepit, immortales Deo gratias agens, quod è tam remotis ab Europa regionibus, ab Rege tam inclyto, per legatos compellari se, beari que insuper tam salutari ac pretioso munere voluisset. Post hæc, Helenæ, ac Dauidis recitatæ per idoneos interpretes litteræ, tum Arabico, tum Persico sermone conscriptæ. quarum erat summa: si vrgere bello maritimo Saracenos, & cæteros nominis Christiani hostes Emmanuel pergeret, terrestres Abassinorum copias, quandoquidem re nauali parum admodum valerent, & commeatus quantæ vis classi non defuturos: ac Lusitanum hortabantur, gloriosis adeo cæptis fidenter insisteret: postremo, si ad hospitij vinculum, affinitatis quoque iura vellet adiungere; filiorum nuptias ac filiarum cum regiis dotibus offerebant. Ad ea, pari benignitate ab Emmanuele responsum est: ac multa deinde ex legatis de Abassinorum ingenio, institutis, ac ritibus quæsita per otium. quæ à pluribus postea fuse ac diserte perscripta, inculcari à nobis hoc loco necesse non est. Dum in Europa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendisque dat operam; interim in vlteriore India ab Lusitanis non Malacense modo stabilitum imperium; sed sociis quoque Regibus latum opportune subsidium est. Rhotericus Patalinus (vti supra docuimus) præfectus erat Malacæ. in eius locum è Cocino cum nauibus aliquot missus Georgius Albuquercius, cum ad Somatram deuenisset; domestico implicitum bello Regem Pacenum offendit. Factiosus quidam è popularibus coacta manu erat in armis: atque is quo maiorem ciebat tumultum; eo lætior fuit Regi nostrorum aduentus; eique dubiis in rebus non inanem fiduciam præbuit. siquidem post minuta aliquot prælia cum ad summam vniuersi certaminis ventum esset; Georgius cum suis primam sibi depoposcit aciem. Neque commissa pugna subsidiis opus fuit. studio laudis incensi Lusitani tanto ardore sese in hostem intulere, vt primo impetu pulsos loco rebelles, magna cæde, maiore cum trepidatione in fugam auerterint. Quo facto, Georgius, & amicũ Regem præsenti

A præſenti periculo ereptũ,arctius Emmanueli deuinxit; & ipſe nouo decore gẽti Luſitanæ parto,victor Malacam proceſſit.in ea vrbe, Prætorio munere aduerſa fama fungebatur is de quo demõſtratum eſt, Ninachetus indigena: multis magniſque in Luſitanos officiis eum gradum ab Albuquercio Imperatore promeritus.Eundem forte honorem,acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynaſta Camparis adamarat:præclarum ſibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacenſi emporio tot tamq; variis nationibus è ſuperiore loco ius dicere.huic,Albuquercius gratificari cum admodum cuperet;eam tamen diſtulerat rem,verecundia prohibitus coram ſuper tali negotio Nicachetum alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro,perque veneficia ac ſcelera Pręturã exercenti) repente magiſtratum abrogare. Sed quod præſens non erat auſus,abſens poſtmodum non omiſit. Proficiſcenti Malacam Georgio, in cæteris mandatis illud etiam dedit,Prætori Ninacheto Abdalam ſine mora ſufficeret;perductumque Malacam;in eo tribunali quã honeſtiſſime collocaret.Ille,quam difficili ac periculoſo loco Cãparana res eſſet,
B ignarus,Georgium Botellium cum nauibus non amplius tribus, inſcio Ninacheto, ad Abdalam aduehendum proficiſci iubet. Cæterũ Linguæ Rex,qui Regis Bintani filiam habebat in matrimonio,tum maxime terra marique circunſeſſum Abdalam premebat.id vbi Luſitanis nauarchis in itinere cognitum eſt;confeſtim à Malaca ſubſidium per litteras & nũtios euocant.Miſſi à præfecto Luſitani bellatores egregij centum,Malacenſes ferme ſeptingenti. Cum iis copiis Botellius initio, Camparani æſtuarij fauces audacter inuectus;mox retro flexit iter, propterea quod æſtuarium ad inſtar fluminis longum & anguſtum,depreſſo alueo, marginatis vtrinque ripis,non ſine cauſa metum afferebat, ne prætereuntes noſtros barbari ex tuto ſuperne iaculis ac telis obruerent.igitur eo periculo animaduerſo,portus aditum cuſtodire,& mare commeatibus infeſtum reddere ſtatuit; vt hoſtẽ vel extra munitiones eliceret ad pugnam, vel victoria pæne iam parta inuitum ex obſidione detraheret. Neque
C inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito noſtrorum conſilio, quod multitudine militum abundaret, in apertum prouehi, ac ſeſe ad prælium offerre decreuit.ergo relictis ad opera ſtationibus,ipſe cum ſex armatorũ millibus actuariis octoginta, quas vocant Lanciaras, in Luſitanos mouit æſtu ſecundo.Claſſem præibat ipſe cum naui maioris formæ craſſioribus munita pluteis,& machinis varij generis;ac,pręter naualem turbam,propugnatoribus ferme ducentis.in eam conſpectam Botellius hortatus ad pugnam ſuos, extemplo vim iaculorum tormentis emiſit, adeo perite libratis,vt remiges ad tranſtra cõplures vno ictu diſcerpſerint.quo metu perterriti qui in eo latere curabant nautæ, partim in mare ſeſe præcipitant,partim infra ſcalmos occulto loco ſe condunt.ita,miniſterio deſtituta nauis, in obliquum intorta vorticibus, adeo tenaciter ad vtramque fluminis ripam inhæſit, vt neque ipſa moueri poſſet loco, & pone ſequentibus reliquis tranſitum intercluderet.Tum, ex propinquo initum certamen;& Botellius cum ſuis in regiam nauem egregio

conatu transcendit. Aequis viribus aliquandiu dimicatum est, dum Re- D
gem satellites obnixe tuentur. Sed vbi cæteri Lusitani ipso tormētorum
strepitu exciti superuenere; tum demum percussi nouo terrore barbari;
& Rex metu ne opprimeretur, è naui desiliit; perq; auia & lutulenta cum
paucis diu errabundus deniq; in tutū euasit. at Lusitani regia naue expu-
gnata, in cæteras gradum illicò faciunt. eæ cum obstructo, vt diximus,
exitu clausæ tenerentur, & in angustiis confertæ atque implexæ remis,
atque armamentis, neque explicare se possent, & contra vim æstus reci-
procantis frustra niterentur; naualis turba, tentato vix prælio, sequuta
Regis exemplum, qua cuique licuit, se in terram eiecit. ita, multis primo
impetu cæsis, vacua pæne classe Lusitanus potitur. Et Abdala, præter spē
obsidione exemptus, Malacā ouantibus Lusitanis ingenti pōpa defertur.
Ibi iussus Ninachetus magistratu se abdicare; nō tulit ignominiā, veri ho
noris, & solidæ virtutis ignarus. cōfestim ex aloe, & sandalis odoratis ex-
structo rogo, quadratum iuxta suggestum nobilibus aulęis & alia pretio- E
sa veste cōstrauit. ex eo suggesto, aurea ipse toga gemmisque præfulgens,
ad circunfusam concionem de rebus ab se gestis, totoque vitæ suæ cursu
disseruit: expositisque beneficiis, quæ in captiuos primum Lusitanos, tū
in Albuquercium ipsum difficillimo tempore contulisset, nullo suo deli-
cto spoliari se dignitate, dolenter admodum, & acerbe conquerebatur.
Tum Lusitana ingenia detestatus (adeo funestas humano pectori subdit
faces ambitio) è pulpito sese in ardentem pyram furibūdus iniecit: mor-
temque paulo post sponte affuturam, deuexa iam ætate vir antecapere,
quam vel ad exiguum tempus, minus inter suos honoratus cōspici ma-
luit. Verū, ne Abdalæ quidem diuturna felicitas fuit. Iniquorum crimi-
nationibus in suspicionē vocatus, quasi de vrbe Alodino prodenda clam
ageret, per speciem consultandi, in arcem, Georgij præfecti iussu dedu-
citur. ibi, nihil minus metuenti, diuinamque & humanam imploranti fi-
dem, catenæ subito iniectæ. ac ne ex ipsis quidem vinculis facta dicendæ
causæ potestate, paulo post in foro palam iugulatus est; quæ res propter
spectatam viri æquitatem, & amabiles mores, magnā apud eas nationes F
Lusitanico nomini conflauit inuidiam. Inde minus iam multi Malacam
institores adire: nec regia modo vectigalia in dies minui; sed etiam ciuitas
annonæ caritate primum, tum etiam inopia laborare. Ob id à præfecto
ad reconciliandas circa nationes missus Botellius, notę probitatis ac pru-
dentiæ vir, ciuitates ac regulos adeundo, virtute ac lenitate paucis diebus
Malacam intermissa commercia reuocauit. In ea legatione cum ad Siaca-
num dynastam Alodini vectigalem venisset, vltimum pæne salutis peri-
culum adiit. Siquidem Alodinus pacis immemor post Maxelizij cędem
factę, Siacano cum alia, tum filię nuptias offerebat; modo Botellium sibi
viuum, aut mortuum traderet. processissetque haud dubie fraus; ni Bo-
tellius, incolæ monitu, quem captum libertate donarat, mature insidias
præcauisset. Ea expectatione delusus Alodinus, lanciaras ferme sex & tri-
ginta ad eum insequendum protinus misit. Eæ in Lusitanicos lembos
nouem cum incidissent; quibus Frācíscus Mellus præerat, atrox diu præ-
lium,

lium,& incerta victoria fuit,dū hostes multitudine maxime freti nostros circumuenire nituntur.Sed ad extremum,acrius instante, atque ad omnes occurrente impetus Lusitano, impares viribus ac dimicandi peritia barbari,magno suorum amisso numero,terga vertere. Neque nostris incruenta victoria fuit;è sociis multi, è Lusitanis triginta quinque desiderati.Huius pugnæ fama tranquilliores in vlteriore India fecit res:& Botellius,annona leuata, rebusque ex animi sententia confectis, auro pretiosisque aliis onustus mercibus,Malacam reuertit.Neque segnius interim ad Goam Lusitana res ab Albuquercio Prætore administrabatur.Intentus omni cura constituendo & propagando Emmanuelis imperio, nullam eius rei occasionem elabi sinebat è manibus.Ante omnia,captus opportunitate Diensis emporij,legatos ad Mamudium Cambaiæ Regem cum donis misit,vt munitum de more diuersorium Lusitanis,negotiandi causa,in eadē insula certis legibus exstruere sibi liceret.Neque abhorrebat à conditionibus Rex, commercij spe illectus adeo fructuosi. Cæ-
3 terum Iazij, qui nihil minus, quam Lusitanos accolas cuperet, opibus artibusque discussa tota res est. Cum Idalcane præterea, & Narsingano Rege confirmata per mutuos nuntios amicitia,actumque de communibus commodis.Verum nihil tenacius in Albuquercij mente, quam Armuzianæ rei cura insidebat. cuius tum regni status erat eiusmodi. Post Albuquercij discessum, & arcem scelere nauarchorum amissam, ingens rerum perturbatio erat Armuziæ consecuta. Primum, Atar eunuchus grandi iam ætate, decesserat. Dein, Zeifadinum susceptis iam liberis regni potentem, Nordinus vrbis præfectus per Abassina mancipia veneno sustulerat: inque eius locum, præteritis filiis, suffecerat Zeifadini fratrem, nomine Torum. hunc, multis ante officiis, ac tum recenti beneficio sibi deuinctum, quo insuper magis haberet in potestate, fidis priuatim sibi ministris, ac satellitibus cinxerat. Ex iis,tres germani fratres, Mudofar, Hales, Hamedes, quod Nordinum arcto affinitatis gradu contingerent, præcipuum dignitatis, & gratiæ locum obtinebant: sed ante omnes longe eminebat is,quem è fratribus tertium posui, Hamedes: vir & manu promptus, & libidine dominandi, & solertia in rebus gerendis, Atari eunucho persimilis. Is callide conciliando sibi militum animos, & obnoxios sibi sensim in vrbem introducendo, & grauissima quæque in se vnum trahendo munia, paulatim eo potentiæ viriumque peruenerat, regnum vt omne suo arbitratu ageret versaretque. Quocirca & Nordinus iacere & præ illo pæne ciuilis ac modestus videri; & gemebundus Torus nusquam eodem inuito commouere sese, nedum maioris momenti quippiam aggredi. Iam vero, quod ad Emmanuelem Regem pertinebat; Lusitanis quidem ducibus illac iter habentibus patebat hospitium; & Emmanueli annuum stipendium ex Albuquercij formula pendebatur: veruntamen ea erat conditio rerum, vt Hamedes nullo frænatus præsidio, vbi vellet, ab Lusitano Regem regnumque posset abducere: & Emmanuel, per fraudem arce deiectus, precariam quodam modo eius

insulæ

insulæ ditionem habere videretur. Hisce rebus probe compertis, Albuquercius, Torum teterrimo seruitio domesticorum eximere, & in fide ac patrocinio Emmanuelis omnino stabilire decreuit. Ea res quod in primis egebat silentio, ne se Hamedes ad obsistendum instrueret; per speciem Adeni repetendi, magnis nauibus duabus & viginti, & minorum nauigiorum ingenti numero comparato, circa initiũ insequentis anni Goa profectus; in medio itinere cursum ab Arabia repente in Persicum sinum auertit. Armuzian vt est ventum, nauigiis confestim circundat insulam, ne quid aliũde subsidij, vel commeatus eo subuehi posset. dein missis vltro citroque nuntiis, de nouis amicitiæ legibus agi cæptum. Summa postulatorum Albuquercij erat; præter stipendiũ Emmanueli bona fide soluendum, vt arx, ac diuersoriũ Lusitanis ad vrbem daretur negotiandi causa. Neque Torus abnuebat; cessit quin etiam arce protinus: cæterum, quo minus reliqua explicarentur, maxime obstabat Hamedes, continuãdæ scilicet dominationis auidus; &, si alteri cedẽdum foret, in Ismaelem Persam, quam in Lusitanum Regem longe propẽsior. Ea incensum cupiditate, cum ad saniora consilia reuocãdi nulla esset spes molientem insuper insidias, Albuquercius immissis per occasionem percussoribus, anteuertit è medio tollere. Hamede interempto, cętera expedita fuere; ac facile deinde omnibus de rebus communi consensu transactum est, & in arcem absoluendam cum Albuquercius diligenter incubuit, tum ipse quoque Torus materiam, & alia necessaria large subministrauit. Dein tormenta omnia, quæ ad rebellandum animos facere possent, Armuzianis adempta. & Lusitani regni stemmata, & vexilla in turribus cum ingenti clamore & plausu publice posita. Viri ferme triginta è stirpe regia, ob regni æmulationem, à tyrannis candenti ferro occæcati, regio sumptu in vrbe alebantur. Hos quoque, Albuquercius, ne quid eorum causa tumultus existeret; Goam amandauit, dato Quæstoribus, & præfectis negotio, vt cuncta eis ad victum, cultumque liberaliter Emmanuelis impensa præberentur. Inter hæc, Ismael, non modo sibi de Armuziano stipendio bellum cum Emmanuele suscipiendum non existimauit, sed etiam admiratione captus rerum, quas à Lusitanis perexigua manu gestas, consentiens fama toto pæne terrarum orbe vulgauerat, legatum iungendi fœderis ac societatis, ad Albuquercium destinauit. is vero in gratiam tanti Regis ingenti apparatu ab Albuquercio exceptus. Missi ad eum deducendum, è Lusitana iuuentute præcipui. Pompæ autem ratio fuit eiusmodi. Præibant in equis, cum venaticis pantheris, Persæ rectores duo: tum equi cataphracti sex nullo sessore sequebantur: dein equites, in argenteis ferculis regalia dona, vestem magnificam varij generis, itemque natiuas & factitias primæ notæ gemmas, cum tibiarum ac tympanorum hilari pulsu gestabant. Postremo legatus ipse cum suo comitatu, Lusitanisque incedebat. is in ornatissimum solium, adstante procerum corona, ab Albuquercio perhonorifice acceptus; cum muneribus litteras ad Emmanuelem, & ad Albuquercium reddidit: expositisque mandatis, omni genere comitatis

hono

A honorisque tractatus est. Ac demum redeunti, vicissim legatus ad Ismaelem adiunctus Fernandus Lemius: & missa pariter dona: affabrefactæ loricæ duæ cum galea inaurata, ac thorace quam optimo. armillæ aureæ quattuor: & nobiles pyropi complures: itemque alia pretiosa ex auro gemmisque monilia: necnon è singulis Indicorum aromatum generibus aliquantum. Accessere, optatissimum Ismaeli munus: aliquot variæ magnitudinis ænea tormenta cum Lusitanis ballistis, æreque Cyprio, & stanno ac postea magistri quoque eius fabricæ cum peritis libratoribus missi, vt quoniam ab Turca nouæ illius terrore procellæ nuper acie victus fuisset; ea quoque virium parte communi hosti esset par. Dimissa legatione, & rebus ad Armuziam ordinatis, Albuquercius Torum hortatus est, vt Emmanuelis amicitiam cum fide coleret; certissimumque in eius maiestate præsidium suis fortunis repositum existimaret. Inde Goam classe renauigans, cum iam sexagesimum tertium annum ætatis ageret, fluente sensim aluo consumptus, ægre ad Goani portus fauces animam traxit.
B ibi, cum sese è lectulo mouere non posset; in ipsa naui per confessionem elutis animi sordibus, & sacro ad supremam luctam oleo inunctus; Christum, cuius Cruci affixi in sinu fouebat effigiem, suauiter alloquens inter carorum manus & lachrymas exspirauit, prorsus inuicti ad laborem ac patientiam æque corporis animique vir: & cum quolibet suæ ætatis ducum, vel naualis rei scientia, vel expediti consilij magnitudine comparandus. Facinora duo apprime gloriosa vasto dudum agitabat animo. alterum, vt Nili fluenta, nouo & spatij longe breuioris alueo, Abassinis adiuuantibus, in Arabicum sinum auerteret, ac totam Ægyptum Turcis redderet prorsus infructuosam. alterum, vt ab Armuzia vectos hippaginibus equites velocissimos ad trecentos, in intimum repente littus eiusdem Arabici sinus exponeret: qui, ante quam è vicinis regionibus concursus fieri posset; Mecam non amplius septendecim leucarum interuallo aduolarent; & ex inclyto apud eas gentes fano, abominanda Mahometis ossa raptim aueherent: scilicet in perpetuam
C teterrimi impostoris & hæresiarchæ ignominiam Christiano ritu publice concremanda. Talia meditanti, iniquorum obtrectatio primum, dein mors interuenit, vt seni matura, sic rei Christianæ atque omnibus bonis acerba. Elatus est quam amplissimo funere, & comploratione tanta; vt sacerdotum Christiano ritu psallentium voces nequaquam exaudirentur. Conditus est in ædicula MARIÆ Virginis, quam Goa capta, vt supra dictum est, ipse construxerat: ac deinde Alphonsus filius (qui Olisipone hæc ibidem scribentibus nobis octogenarius agebat animam) suis impensis auxit, ornauitque. Oræ Indicæ imperium, quæque illo imperio continentur, Albuquercius decedens pacata Emmanueli reliquit; & bellicam rem (vt iis locis ac moribus) egregie constitutam. Paulo ante ipsius obitum, è Lusitania cum nauibus decem Cocinum appulerat Lupus Soarius prætor ab Emmanuele designatus. is cum iniisset magistratum; anno qui Albuquercij mortem est insequutus, renouata cum finitimis Regibus amicitia, Fernandum Petreium Andradium cum nauibus

octo misit in Sinas, ad instituendum cum ea natione commercium,& regiones è proximo cognoscendas.Vna profectus etiam Thomas Petreius, Emmanuelis nomine, cum donis ac litteris legatus ad Regem Sinarum; quorum nobis mentio quando nec semel facta est iam; & sæpius, vt videtur, in posterum incidet; aliqua hoc loco de gentis natura, moribus, opibusque posuisse,non incommodum fuerit. D

Libri quinti Finis.

E

HISTORIARVM INDICARVM LIBER SEXTVS.

SINARVM regio,quam hodie Cinam vulgus appellat,vltima terrarum Asiæ,ab Oriente, & à Meridie, alluitur Oceano quem Sericum, vel Eoum prisci dixere:ab Occidente Indiam vlteriorem attingit:à Septentrione, cingitur Massagetarũ, Scytharumque limitibus. Multo latius quondam imperasse gentem,annales ipsorum,ac litteræ, & veterum ædificiorum illustria monumenta, & complures,in India præsertim,ab iis denominatæ nationes, haud obscure testantur.Sed cum sua ipsi mole viribusque fatigarentur (quod à Carthaginiensibus in re simili factum legimus) spõte misso veluti sanguine, & castigata luxuria,intra hosce fines recepere sese; graui proposito edicto, ne quis iniussu magistratuum excederet.Regna seu prouincias vastæ magnitudinis,numerant quindecim cum sua cuiusque metropoli: ad mare sex, mediterranea reliqua.Tellus,quod maxima ex parte intra temperatę plagæ terminos cõtinetur;radiosque Solis, suapte natura vitales puro ac patenti excipit sinu; sic fit,vt saluberrimo cælo, & purioris auræ dulcedine perfruatur;ac simul inclytæ fertilitatis gleba,frugum omnis generis fundat copiam bifero triferoque prouentu.Accedit ad eximiam soli fœcunditatem, summa cultorum industria. Et infinita est multitudo, quippe F

A ſubolescente in dies prole, & in alienas regiones migrationibus interdictis. Neque in tanta mortalium turba ceſſare cuipiam licet. non priuato dedecore tantum, & proximi cuiuſque probris ac iurgiis; verum etiam publicis moribus legibuſque deſidia plectitur. Itaque ruſtici homines nullam agri partem incuria ſqualere patiuntur. Saltus & colles; pinu vitibuſque: campi & planities; oryza, hordeo, frumento, cęteriſque ſegetibus nitent. quamquam è vitibus more noſtro non exprimunt merum. vuas quodam condimenti genere in hyemen adſeruare mos eſt. cæterũ ex herba quadam expreſſus liquor admodum ſalutaris, nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios: cuius maxime beneficio, pituitã, grauedinem, lippitudinem neſciunt; vitamque bene longam, ſine vllo ferme languore traducunt. oleis alicubi carent: ſed earum vice non deſunt plantæ, quæ humorem vnctui præbeant. Paſcua ſunt etiam gregibus alendis vberrima; & in hortis egregie cultis cũ alia noſtri orbis poma, tum ſapidiſſimos melopepones, ſuauiſſima & optima pruna ficuſque, & medica citreaque B variæ formę ac ſaporis, apprime generoſa mala conſpicias. Ad hęc, perſpicui fontes, & miro colorum decore odorumque fragrantia flores ac roſæ perennant. flumina vero, quę magnas quoque patiantur naues, piſcoſa & amęna, viridiſſimo riparum veſtitu, pinguibus aruis interfluunt. Quin, & ora maritima pluribus introrſum æſtuariis ad omnium rerum copiam inuehendam euehendamque, facili patet acceſſu. Ingentem præterea volucrum & ferarum vim, ad aucupium ac venatum, paludes, luci, ſaltuſque ſuppeditant. Metalla auri, & argenti, & ferri probatiſſimi, & alia, incolæ effodiunt. Margaritas, & præcipuæ nobilitatis vaſa fictilia, quę vulgo porcellana dicuntur; pretioſas pelles ad frigus arcendum; itemque goſſipij, lini, lanæ, bombyciſque, & ſerici fila, veſtemque omnis generis mittunt innumerabilem. Saccari, & mellis, rhabarbari, cafuræ, minij, glaſtique tingendis veſtibus expetiti, prouentus ingens: odoramentis cum aliis abundant; tum præcipue moſco (cuius nullam apud Latinos Græcoſue ſcriptores mentionem inuenio) è feris quibuſdam, vulpecularum effigie, C crebro verbere enectis, dein putrefactis. Denique, nihil aliunde, non ad victum modo cultumque; ſed ne ad delicias quidem ac voluptates requirunt. ac proinde nulla ſub Sole gens eſt, apud quam aliarum gentium opes æque conſiſtant. quippe vendentibus cuncta Sinis, nihil inuicẽ redimentibus, niſi forte in vſum tectorij cuiuſdã odorati, piper ex India. Neq; erat externo commercio locus; ni Sinam infinita quædam teneret argenti cupiditas. id præferunt auro; & cum indidem effoſſum, tum è remotis regionibus illatum, auidiſſime accumulant. Iam de ædificiis, priuatiſque ac publicis operibus explicare, infinitum ſit. Vrbes præcipuæ magnitudinis celebrant ferme ducentas: inferioris autem ordinis, lõge plurimas. porro caſtella & pagi, quorum nõnulli tribus familiarũ millibus incoluntur; vicique paſſim ita multi ſeſe offerunt, vt ſumma iniri vix poſſit. ſunt autem egregio ſitu plerique: ſcatent aquis, procera circundati ſylua; ex qua turritæ prædiuitum aratorum eminent domus. Porro, diſperſæ in æſtiuos maxime ſeceſſus nobilium villæ, opere in primis eleganti: vel ad opacas

amnium ripas garrulos auium concentus,& fugiẽtis aquæ lene murmur D
excipiunt;vel è mõtium iugis verticibusque,subiectos valliũ anfractus;&
vasta maris ac terrarum spatia,longe lateque despectãt.Sed ipsarum præcipue vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositæ fluuiis, admodum profunda & lata fossa, mœnibusque cinguntur quadrati ab imo lapidis,lateritiæ ad summum structuræ.lateres autem,ex eodem argillę genere quo porcellana vasa,confecti, & calce optima interliti, in eam duritiem ac firmitatem breui tempo re coalescunt, vt ferramẽtis postmodum labefactari vix possint. crassitudo mœnium, quattuor,& alicubi sex capit homines:additis ad prospectum pergulis,ac mœnianis,& occultis ambulationibus,qua præfecti oblectationis causa pererrent : pomœrium,intra extraque,libero ad circuitum spatio,senis in ordinem equitibus patet.Ad obliquos autem ictus,modico interuallo,turres & propugnacula prominent, artificiosis contecta fastigiis;& podiis elegantibus adornata. Ex iis mœnibus cum quædã ante bis mille annos constet exstructa ; nullã tamẽ in eis rimã, aut sinum,aut labẽ aspicias.adeo seuere acriterque farta tecta E
ab regiis curatoribus exiguntur. Vrbis vero totius, ea ferme dimẽsio est. Latissimæ viæ duæ se intersecantes , perpetuo tractu qui lustrari oculis possit , præcipuas quattuor portas aperiunt, præferratas,ornatu magnifico , adituque ad aspectum præclaro. Ab hisce rectis viis , aliæ dein aliæque transuersæ , priuata & publica ædificia , vicosque distinguunt. Et ab vtroque latere viarum , excurrunt porticus , quæ commeantem plebem , & fabrum atque institorum apothecas ac tabernas , à tempestatum iniuria vindicent. iam vero , è lapide trifores vt plurimum , & quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim visuntur. quæ monumenta , magistratu abeuntes , regij præfecti relinquunt. magistratibus autem ipsis,celeberrimo loco stant ampla & operosa prætoria, cultissimis hortis , capacibus piscinis, fontibusque pellucidis , & variis aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem instructa. Nec desunt auiaria , & ferarum septa , & operis topiarij tonsiles syluæ , lucique densissimi , & distincta floribus prata : vt singulæ præ- F
fectorum domus oppidi propemodum instar obtineant. Priuatorum ædes circa maritimam oram humiles,mediterraneis vero locis,multiplici contignatione tolluntur , vel pictura decoratæ , vel opere albario candoris eximij. A primo ingressu panditur atrium , armariis circumquaque dispositis : in quibus inanium Deorum statuæ collocantur. accedunt lacus pleni piscium ,ac pensilęs horti. materia in ædificationes vtuntur mire lęuigata,& certo lenocinij genere in auri colorem ac splendorem adducta. Pari læuore tegulum est, calce spissatum atque commissum ad pluuias arcendas : durantque seculis tecta talia , extremis imbricibus è marmorato perelegãter elaboratis.ad singulas vero ianuas, viridi opacitate arbores ad lineã directæ consurgunt:quarũ gratissimo aspectu, quasi pabulo quodam,oculorum acies quamlibet fatigata reficitur. Porro vrbes,prętérquã quod magnis,vt dixi,fluminibus pleręque alluuntur, sunt etiam quæ, ad subuectionis euectionisque commoditatem , canales nauium

A nauium capaces introrſum admittant. quales multis locis apud Belgas, & alicubi etiam in Italia cernimus;marginatis vtrinque ſemitis ad terreſtre iter adſtructis.lapidei quoque pontes egregie facti,nō ad oppida ſolum,ſed etiam in agris plurimi. quæ flumina propter altitudinem pilas arcuſque reiiciunt;ea,confertis & contabulatis nauibus pro ponte iunguntur.ſin ex imbri vehemētius intumuerint;ſolutis interim ordinibus, viatorem,gratuitæ cymbæ,Regis impenſa tranſmittunt.Iam, voraginibus,& hiatibus terræ,& ſtagnantibus aquis,quæque alia ad iter impedimento ſunt,publice occurritur.quin etiam,aſperrimis locis ad montium latera exciſis cautibus,viæ pateſcunt,ea molitione ſumptuque,vt Romanam in eo genere magnificentiam non requiras. Templa etiam cum turribus, culminibuſque ſpectantur(licet alioqui Deos contemnant Sinæ) pulcherrima,& maxima.Trans pomœrium dein,præſertim ad mare,ſuburbia, eodem ornatu, & laxitate viarum,aduenas ferme ac negotiatores frequentiſſimis diuerſoriis,& cauponis accipiunt;in quibus,præter deli-
B catas de gentis more potiones,omnium etiam generum cocti, crudique proſtant cibi,& exquiſita cupedia. Sunt autem Sinarum populi(quemadmodum eiuſdem plagæ alij)prout ad Septentrionem, vel ad Meridiem vergunt;magis aut minus æneo colore,vel cādido:ſimis naribus, exiguis admodum ocellis,rara barba,longis crinibus,quos accurate comptos, & in verticem coactos illaqueant, & oblongum ex argento clauum in laqueum inſerunt.neque tamen vna eſt omnibus capillamenti ratio.quippe,cælibes,comam à fronte diſcriminant;mariti,confundunt, atque hæc præcipue nota,ordinem vtrumque diſtinguit.Primarij,ac diuites,quique militiam exercent;verſicolore ſerico:plebeij ac pauperes,lino, ſeu goſſipio tegunt corpora.nam apud Sinas lana,cum maxime ſuppetat,minime texitur.Sagis ad veterem Hiſpaniæ cōſuetudinem vtuntur,media ſui parte criſpis ac rugoſis; cæterum fuſa & explicata lacinia, & laxis manicis: ipſum vero ſagum,ab læua parte confibulant.Accedit talaris tunica, quā qui è regia ſunt ſtirpe,vel ſuperiore aliquo magiſtratu funguntur, circa
C baltheum maxime;cæteri limbo tenus acupingunt.Caput operiunt præcelſo ac rotundo pileo,è tenuiſſimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabre factas,& elegantes cothurnos, aut calceos bombycino obſtragulo perpolitos.Veſtimenta per hyemem pretioſis murium Scythicorum pellibus,quas vulgo martas,vel ſabellinas vocamus,calore admodum ſuaui,& ventis impenetrabili denſitate ſuffulciūt; iiſdemque ſeparatim pellibus circumfouent colla. Moleſtias flatuum,munitis egregie feneſtris,ac ſpecularibus prohibent. Per æſtatem vero,ad reliqua remedia caloribus leniēdis,illud etiam accedit. Subterraneos idoneo loco effodiunt ſpecus:inde cōceptam auram,intenſiorē aut remiſſiorem, prout libuerit,per omnes ædium partes admirabili machinatione diſpenſant. Mulieres,circa curam capitis multæ ſunt.crines diu pexos concinnatoſque in ſummo circumligāt, vitta, gemmis auroque diſtincta. reliqui corporis ornatus,minime laſciuus.Præcipuam decoris ac formæ laudem, in pedum breuitate & exilitate conſtituunt:atque ob id ipſum, tenellos ab

infantia fasciis perquam arcte cõstringunt. Magnus apud nobiles matronas honos pudicitiæ. raro visuntur: nec in publicum prodeunt, nisi gestatoria sella, prætentis ex omni parte velis, &, occultæ speculationis causa, reticulatis ex ebore fenestellis ad latera appositis. succollant serui, magna vndique stipante familia. Deprehẽsum adulterium æque viri ac fœminæ, capite luitur. Ad nuptias, dotem non viro fœmina, sed vir fœminæ defert. Singulæ vxores in matrisfamilias numerãtur loco: pellices procul à conspectu variis locis aluntur. Prostitutis ac meretricibus (ea fere mancipia sunt) proprium ac separatum in suburbiis domiciliũ est. Annum è lunaribus periodis duodecim ita cõficiunt, vt tertio quoque anno ad duodecim vnam addant. Principium, à Martij mensis nouilunio auspicantur. Eum diem publica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione concelebrant. munera sibi & sportulas inuicem mittunt. apparatissimis dein epulis, noctu præsertim, exquisitissimi interponuntur ludi. Comœdias, ac tragœdias exhibent sumptuosas, vel fabulis in præsens à poeta confictis, vel actionibus è vetere historia repetitis. petoristæ, aretalogi, præstigiatores, mimi non desunt. parietes fornicesque viridi fronde, micãtibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur. fragrant odoramentis ac floribus viæ. accensis funalibus ac laternis, arbores, pergulæ, fenestrę collucẽt: neruorum pulsu; tibiarum vocumque concentu omnia personant. Conuiuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi. propria singulis mensa, aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splendidissimo, variis syluestrium maxime rerum figuris, ac certis linearũ ductibus (quo in genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento, vel auro discurrentibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. serica frontalia dein ad humum vsque dependent. Conuiuę fucatis consident cathedris, præmolli, vt apud nos, culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissimi primum canistri sertis redimiti, onusti baccis pomisue, toto margine disponuntur. Intra id veluti septum, admirabili structura cæteræ exsurgũt dapes. cumque sagina omnis generis, ferina æque ac domestica, & piscibus, ostreisque, & cunctis ferme illecebris, & condimẽtis abundent; suilla tamen præcipue caro summorũ pariter & infimorum expetitur mensis: neque ex alio vllo animali copiosior ganea. Cibos digitis attrectare (vt sunt vulgo munditiarum diligentissimi) rusticitatis putant. bracteatis paxillis, vel argenteis aureisue fuscinulis, concisa minutim frusta in os inserunt. Exiguis poculis crebro haustu sedant sitim: & magno cum honore verborum mutuo sibi propinant. Miro interim silentio atque ordine lances ab atriensibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum omne mutatur. Hæc separatim viri. ac matronæ item seorsum (quæ maritorum zelotypia est) eodem apparatu in penetralibus conuiuantur. Salutandi ritus, inter plebeios, eiusmodi: læuam in pugnum compressam obtegunt dextra. ambas dein pectori sæpius admouent, & simul, accommodato ad gestum sermone demonstrant, amicum sibi conditum hærere in medullis. At primores, brachiis arcuatim extensis, ac digitis vtriusque manus implexis, identidem sese ad terram vsque summittunt: certantque

verborum

A verborum officiis inter se, vter posterior, alterius honoris causa quiescat. Opificum ac sellulariorum, ingens vbique numerus; & certus ordini cuique vicus est. sculpendi ac pingẽdi artem, itemque plasticen, toreuticen, encausticen, necnon fabricas, ærariam, ferrariam, cæterasque metallicas, ac materiarias egregie callent. neque ad cõflandos ignes (quod vel in primis mirere) cuiusquã egent opera. quippe, certa ratione ita libratis tubulis quibusdam, atque ad caminum aptatis, vt acceptam è cauernis auram perpetuo reddant. mechanica quælibet, vel ibidem excogitata, vel ex aliis terris inuecta, celerrime arripiunt. Ænea tormenta cõflare; litteras imaginesque subiectis prælo typis excudere (quibus cõmentis Europa recentibus adeo gloriatur) vetustissimo in vsu apud Sinas esse, cõpertũ est. Accedit ad artificium tormẽtorum, quod ex iis quædam solutilia faciunt; perque partes imposita baiulis, aut iumentis, quocunque opus est, sine vexatione circumferunt. Ad scribendum autem, arctas & oblongas adhibent è læui admodum ac tenui papyro pagellas. neque versus ab læua ad dex-
B tram, vt Græci; neque ab dextra ad læuã, vt Hebræi; sed ad imum ab summo perducunt. cuius generis impressum volumen, atque inde transmissum, Romę in Vaticano, itemque in Laurẽtiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Litteris vtuntur velut Ægyptiis, quas hieroglyphicas Græci dixere. Eæ singulæ singulis nominibus seruiũt, atque etiam integris interdum sensibus. Ita fit, vt cum Sinæ, varia lingua, quippe tam multis regionibus tamque disiunctis, vtantur; tamen, quæ litteris consignata sunt, peræque omnes intelligant. Præter suum cuiusque nationis atque prouinciæ, certus insuper & communis eruditorum est sermo. Latinæ apud nos linguæ respondet. vulgo Mandarinum appellant. hoc aulici, scribæ, iurisconsulti, iudices, magistratus vtuntur: huic impensa cura dant operam. Qui per plateas erret otiosus, vt supra docuimus, vel manum supplex ad stipem porrigat, ferme est nemo. Manci, vel aliqua parte corporis debiles, vel morbo impliciti grauiore, quam vt sibi parare victum vllo modo possint; cognatis affinibusve alendi attribuun-
C tur à magistratu. sin propinqui desint; vel propter inopiam alendo non sint; causa probe cognita, ne quid subsit fraudis, in regia valetudinaria deportantur. Luminibus capti, si premat egestas, pistrino ac molæ; manci, aut quoquo modo mutili, dum suppetunt vires, aliis alij ministeriis affiguntur. Denique nullus inertiæ, vel ignauiæ locus est. Itinerum spatia, hoc pacto distinguunt. Minimam omnium mensuram patrio nomine vocant Li. hæc, interualli continet quantum æqua planitie, die puro ac sereno, vox humana percurrit. Li decem, vnum explent Pu, quod Hispaniensi ferme leucæ respõdet; siquidem Pu dena, diei vnius iter efficiunt, quod vulgo ychan appellant. Peregrinationibus autem, nõ iumenta modo, sed etiã varij generis cisia, lecticæ, pilenta deseruiunt: accedunt rhedæ ac vehicula partim equis iuncta; partim etiã, vbi camporum æquora patiuntur, velis euntia. Nec vero minus perite, ac scienter aurigæ quam nautæ, & gubernacula moderantur, & varia velorum inflexione, prolato vel reducto, prout opus est, pede, vẽtos excipiunt. Pretia rerum (vt quodã

in Latio)

in Latio)non moneta nummiſue; ſed, ne locus adulterio pateat, conciſi maxime argenti pondere metiuntur:atque in id ipſum,forfices, & habilẽ trutinam ligneolæ incluſam thecæ, in ſinu circumferunt. ad maiora vero pondera,cum lancibus libram,publice probatam obſignatamque habent domi.teruntios duntaxat ex ære publica forma percutiunt. geſtantque pertuſos in linea,ſupplendis argenti pretiis.vel etiam ad quiſquilias coemendas.Nihil quod vlli vſui poſſit eſſe,perire per incuriam ſinunt.excremēta ſordeſque ad ſtercorandū agrum;viliſſima ſcruta, in chartarias officinas;ipſa denique canū oſſa,in cælaturā & ſculptilia cōferunt. Fœneratores,vtpote reipublice noxij,cū aliis pœnis,tum pecunia mulctantur in fœnore deprehenſa.debilibus tantū aut cæcis ex infima plebe, ad ſuſtentandam inopiā,aliquid vſuræ nomine exegiſſe impune eſt.Suarū quiſque mercium inſtitor,deſcriptum indicem ; pharmacopolæ etiā ſingulorum ſimplicium quæ appellant, ſpecimen ipſum coguntur pro tabernæ foribus habere propoſitum.Ea ſæpe ab ædilibus inſpiciuntur:neque componendi,miſcendive,niſi præſens neceſſitas vrgeat ; neque compoſita diutius adſeruandi,cuiquam omnino ius eſt.Vocales & geſticulatorias aues enutriunt impenſa cura,venduntque,præter naturales colores, vario etiā veſtitu ornatuque diſtinctas.Iam,naualium copia, ac totius rei maritimæ apparatus,pæne incredibilis:adeo large,materiam & omne inſtrumentū, cæduæ ſyluæ,& ferri optimi venæ,& lini goſſipiique frequentiſſimæ textrinæ ſuppeditant.Maximas naues,vento duntaxat mobiles(quarū ſupra meminimus)vulgo iuncos appellāt.ex iis partim ad bellum parātur. eminentibus ad proram puppimque caſtellis:partim depreſſiores, ad mercaturam & onera.Sunt quas Lanteas,quas Bancones vocant:illæ,ſex remis ingentibus; hæ tribus tantum , quaterno vel ſeno in ſcalmum remige ad vtranque latus inſtructæ.Lōgis etiam,triremium inſtar,vtuntur;ſed ſine roſtro;& ad amnes,ac vada ſulcanda plano alueo fabricatis. Aliæ conſpiciuntur,maxime peragrandis animi cauſa littoribus,auro & argento cælata puppi,cubiculis,reticulatis feneſtris,porticibus,pēſilibus hortis pæne in maris contumeliā exornatæ.Ad ſummā,variæ magnitudinis ac formæ nauium tāta copia eſt;vt præfecti oræ maritimæ,ſi quid vrgeat ſubitæ rei,militares iuncos à quingentis ad mille cōtrahere momento dicantur. Neque vllo tēpore anni deſunt claſſes,ad tuenda & purganda piratis maria pluribus locis paratæ.Hæ,magno totius regni bono, mercatoribus,& nauiculariis omnium nationum præſtare conantur non modo tuta, ſed etiam ſecura commercia.Carinas oblinunt certo bituminis genere mire fideli cum ad explendas rimas,tum ad teredinem & noxia lignis animalia prohibenda.Purgandæ vero naui,pluribus conſertam vaſculis antliā, ad latera introrſum applicāt eo artificio;vt vnus quilibet ſedens, alterno pedum ac perleui motu,paucis horis quantamlibet ſentinam exhauriat. Nauigiorum fluuialium incredibilis copia,quippe,in iis magna pars hominum cum coniugibus,& liberis degunt : è quibus alij vecturam exercent;alij pro cauponibus & inſtitoribus,in perpetua ſtatione ſunt:nec ſolum in cibos,verum etiam in cultū,ac veſtitum,ipſaſque delicias habent

cuncta

A cuncta venalia; vt in ipso itinere ac fluuiis, vrbana commoda & copiam non requiras. Sunt qui intra eas naues, altilium, atque anatum prǣsertim, ingentes alant turmas: & facillima est soboles; propterea quod ex ouis, non matris incubitu, sed leni tepore ex ignibus temperatis adhibito, quotquot visum est pullos excludũt. Noctu, animãtes eas intra septa nauium cohibent; mane vt diluxit; in cãpos oryzæ feraces emittunt. ibi, non paruo agricolarum compendio, noxias frugibus herbas, mira quadã auiditate depastæ, sub noctem ad cymbali, seu tympani pulsum, in suas quæque cohortes ac receptacula redeunt. Minutæ vero cymbæ, non fluuiatilem modo, sed ne marinum quidem saporis egregij piscem interioribus incolis deesse patiuntur. Verno tempore anni, tumescentibus imbre ac niue fluminibus, cum ad ipsas maxime fauces fœtificandi causa æquorei greges ex alto succedunt; cõfestim è vicinis regionibus haud ignara prouentus magna hominũ multitudo cũ retibus & verriculis aduolat. ingens captura nullo negotio fit, inde amnici nautæ à maritimis quam optimos B pisces vili coemptos pretio, & vimineis cõditos corbibus, perũcta charta ad continendum liquorem intectis; mutata subinde aqua, & pabulo iniecto, quamuis intima in loca incolumes vehunt. ibi ex angustiis in ampla transfusi viuaria, & latas vrbium fossas, ad lautiora conuiuia popinasque toto anno sufficiunt. Capiendi autem, cum aliæ sunt artes; tum illa vel in primis iucunda. Prǫgrandes, ac domesticos habent coruos, eiusmodi prǫdæ assuetos. horum colla nodo ita laxo constringunt; vt nequaquã interclusa respiratione, cibos tamen transmittere, ac deglutire non valeãt. ita è caueis dimissi; admirabili solertia sese in aquas immergũt: pisciculos minutos ore conceptos, maiores autem rostro apprehensos, domum, vnde abiere, identidem referunt; quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quoque pascantur. Ea magistratuum oblectamenta præcipua. Rei litterariǫ magna pars hominum vacat. Medicas artes, & physica, & astronomica attingunt pauci: iura legesque habent ante annos bis mille scripta, neque vnquam (vt ferunt) exinde mutata. his vero, quod ferme ad hono-C res ac magistratus aditum patefaciant, plerique certatim insudant: deque politicis rebus, regnorumque administratione & quærũt ipsi inter se, &, vbi licet, è peregrinis auide sciscitantur. Gymnasia cũ egregiis doctoribus ferme oppidatim ample, & copiose sustentat Rex. in ea gymnasia è ludo litterario primisque rudimentis pueri & adolescentes leguntur. studiorum præfecti, quos cessatores, vel tardos animaduerterint, obiurgant primum: dein plagis afficiunt: ad extremũ ignominia notatos expellunt. cæteros, pro cuiusque profectu ac diligentia, tollunt laudibus. Ad hæc, regij censores tertio quoque anno gymnasia publice recognoscunt. ab iis, ingenij & doctrinæ hoc fere modo specimen sumitur. celeberrimis in regni cuiusque gymnasiis, ad eã ipsam rem, mẽsis & subselliis instructa visuntur ampla & spatiosa cõclauia. In ea ex aliis prouinciis (ne quid gratiæ detur) euocati adolescentes, prætentato sinu ne quem secum inferant librum; mane cum pugillaribus includuntur. ibi à censoribus theses de repub. & regno, itemque de priuatorum controuersiis, ponuntur ex tempore. in

eam ſententiam, clauſis oſtiis, adhibitiſque cuſtodibus, pro ſua quiſque D
copia & facultate ſcribunt eo intentiore ſtudio, quod in eiuſmodi certamine non dignitas modo, ſed etiam res vniuſcuiuſque diſceptat. ſub noctem, apertis foribus, penſa exiguntur, adſcriptis auctorum nomine, origine, & patria dein dimiſſa iuuentute; cenſores per otium ea ſcripta perpendunt: & ex vniuerſo numero tria primum millia; rurſum ex hiſce, trecenta; poſtremo ex trecentis, nonaginta quam optima ſeligunt. atque is demum habetur ſapientiæ flos; neque vltra ſubcernitur. quippe, totidem iuris peritos, ad ſupplementum, in ſingula regna deſcribi ſolenne eſt. Poſt hæc, edicitur dies, quo die victorũ nomina voce præconis pronuntianda ſunt. Fit denuo ex omni parte concurſus. qui palmã tulere, ij cum exquiſito verborum honore magiſtri appellãtur: atque is dies magna conuiuiorum ac ludorum pompa & celebritate peragitur. Noui magiſtri, phaleratis in equis, ingenti omnium ordinũ ſtudio & comitatu, per vrbem incedũt. dein miſſos in regiã, referri Rex iubet in Loytias; quo maxime titulo nobilitas vniuerſa cenſetur: & annuum ſingulis honorarium ad eam perſonam tuendam attribuit. ac tum denique inter ſe amplexantur, eiuſque collegij neceſſitudinem perſanctam exiſtimant. Porro, ex Loytiarum corpore iudices, & conſiliarios, & magiſtratus creari mos eſt. neque per ambitionem, aut corruptelas, nullo ſui dato in imis documento, raptim ad ſumma tranſiliunt: ſed in inferioribus probati ſpectatique, gradatim ad ſuperiora conſcendunt. Magiſtratuum minorũ ingens vbique numerus. maiores in vnaquaque metropoli, cum ampliſſima poteſtate quinque: neque ij indigenæ, quo magis inter ignotos, odio & amore vacui, rectam in adminiſtrando rationẽ ſequantur. Inter hoſce, omnium cõſenſu, primum dignitatis & imperij locum obtinet Tutan. is, quaſi vicario Regis munere, vniuerſæ prouinciæ prępoſitus eſt; ac dignitatis cauſa, proprio ac ſeparato à reliquis præfectis habitat loco. ad hũc grauiſſima quæque & maxima referuntur; pleraque decidit ipſe, ac de toto rerum ſtatu ſubinde Regem per litteras edocet. Proximus huic honore habetur Ponchaſius, penes quem vectigalium & fiſci regij eſt cura. is cum ingenti ſcribarũ & cuſtodum copia, tuetur ærarium; rationes & codices recognoſcit; annua ſtipendia, ſalaria, mercedeſque diſtribuit. Sequitur Anchaſius, qui cũ cõſilio delectorum virorum, non de ciuilibus modo controuerſiis ac litibus iudicat; ſed etiã rei capitalis quæſtiones exercet: atque ad hoc tribunal toto eo regno in cauſis grauioribus prouocatio eſt. Porro Aitã rem bellicã adminiſtrat, conſcribit exercitus, cõparat claſſes; ac præcipue in id excubat, ne peregrini in vrbes ac mediterranea ſenſim irrepãt. Aitani ſubeſt poſtremus omnium Luitiſius, vir, militaris item rei peritus, qui ad Aitanis arbitriũ, prout opus eſt, varias in expeditiones cũ exercitu proficiſcitur. Sunt qui præfectorum alia quædã tradant nomina, & plura: ſed vtique magna omnium ſpecies: mira maieſtas, ac ſingulis, excepto Luitiſio, à cõſilio ſunt viri decem lectiſſimi, verum impari dignitate. ſuperioris ordinis quini ab dextra ſedent, quod apud Sinas honori ducitur: aureo baltheo, & (qui regius eſt color) croceo galero: inferioris claſſis ab læua totidem,
cingulo

E (margin, beside "nobilitas vniuerſa ... per-")
F (margin, beside "nes quem vectigalium ... cu-")

A cingulo argenteoque,& cæruleo galero distincti. Si præsidem in prouincia mori contigerit; antiquissimus è consiliariis in locum defuncti succedit. Ex eodem numero, ad obeundam, ac lustrandam Regis iussu prouinciam, legati mittuntur. Cæterum cuncti peræque præsides & consiliarij, regium insigne gestant ad pectus humerosque; serpentem ex auro textili. Neque minoribus præfectis, aliisve, magistro custodiarũ excepto, quempiam è superioribus hisce nisi de genu alloqui, aut cõpellare fas est. Euntibus in prouinciam, præter vestimenta, & famulos aliquot; nihil omnino vel ad iter, vel ad hospitium, vel ad cęteros vitæ vsus parandum. in singulis oppidis regij sunt parochi. ab iis cuique pro dignitate cuncta benigne præbentur. quod si priuatis amicorum hospitiis vti malint; pro cibariis numerantur pecuniæ. Ineuntibus magistratum, obuiam primũ sub signis peditũ cohortes, & equitũ turmæ; tum reliqui ordines cum insigni pompa; & vario symphoniæ cantu procedunt: ea frequentia per vicos vrbis, magnifico peristromate ornatos, non sine honore florum odorumque,
B nouus præfectus in prætoriũ vsque deducitur. Præsto sunt regij famuli & curatores, qui sine vlla ipsius molestia cibos, instrumentũ, & suppellectilem ex maiestate suppeditent. intra easdem ædes propriis conclauibus ac cœnationibus, assedclæ, scribę, accensi, lictores, & forense ministeriũ omne alitur vnius Regis impensa: quo plures omnium actionum & vitæ quotidianæ arbitros ac testes habere se magistratus intelligat. Iura autem, hoc fere pacto redduntur. à primo mane ad vesperã, paucis horis ad meridiandum intermissis, præcelso in tribunali cõsidet prætor. cingũt latera iudices. cohors ad imperium parata circunstat. qui ad ius petẽdum accedunt, intromissi ab ianitoribus, procumbunt illico, & vel eminus ipsi, quid velint, elata voce pronuntiant; vel supplicem libellum recitandum propalam offerunt scribis. Prætor; agitata re, de consilij sententia respondet; ipsumque responsum litteris consignatũ à scriba, ipse dein rubricato pigmento sua manu cõfirmat. Ex aperto administrãtur omnia. solitudo, & secreta colloquia, & arcani susurri vetãtur, quo minor flagitiis & fraudibus,
C quæ oderunt lucẽ, aditus sit. Capitalis noxæ reos, identidem comperẽdinant: nec nisi lente quęsita, & ad liquidũ cognita causa, condẽnant. itaque oppido pauci in tanta hominũ multitudine carnificis manu finiũt vitam. Cæterum interea, vincti, quam diligẽtissime adseruantur loco amplo, instar oppidi, celsis admodum parietibus circũsepto; eodemque rerũ venalium copia, tabernis, & opificiis, nequid extra petendũ sit, ad omnes vitæ vsus instructo. carceri, cum magno vigilum numero præest non leui auctoritate vir. is per se, perque suos, custodiarũ seriem quotidie recognoscit: & quã intentissima excubat cura, ne cui, delinitis pretio ministris, vel perfosso pariete, suspensisve alicunde funibus, aut alia quapiam ratione effugium pateat. Fori vero ipsius, & prætoriæ turbæ seuera admodum disciplina. graui malo, erratum, atque adeo murmur omne compescitur. qui deliquere, iis, quo conspectior ignominia sit, vexillum quoddam in manus datur. cum eo vexillo, ad conuentum vsque dimissum, genibus nixi persistunt: ac demum ad Prætoris arbitrium verberibus acerbe mul-

ctantur.ac multos passim videas(neque id propter adsuetudinem probro D
est)vibicibus liuida,& medicamẽtis oblita facie. Porro præfectis,cum in publicum prodeunt,multo cum satellitio, gregibusque clientum & amicorum,sella,vti dicebamus, magnifica gestari mos est: & quidem defixis in vno obtutu oculis (quo in genere à prima ætate exercentur) ac toto vultu ad seueritatem tristitiamque composito. Frænati sequuntur equi; variæ vmbellæ circunstant:lictorum anteit manus: quorum, hi regia vexilla; arundines illi tostas ad verbera; alij clauas argenteas ferunt: alij, pendente ex humeris tabella gypsata cum sericis floccis, inscriptum magistratus imperium ac potestatem ostentant.Hi omnes, in ordinem bini, magnis clamoribus submouent plebem,quæ vel in domos festina se proripit, vel etiam honoris causa vias euerrit. in transitu vero, mirum silentium; non modo interpellare præfectum, sed ne contra quidem intueri fas est. Rem militarem, non tam audacia vel firmitate, quam numero, & machinis, & egregia in primis disciplina sustentant. Præter extraordinarias copias,quæ variis locis,vbi res postulat,comparantur;in singulis vr- E
bibus,firma ac certa præsidia sunt.pro muris agũtur excubię,quas identidem obit circitor:itemque validæ stationes ad portas.earum fores,prę-ter alia repagula serasque, impresso chartæ, & commissuris agglutinato signo,quotidie muniũt: nec nisi eodẽ à ministris inspecto ac probe agnito,aperire cõcessum est.Ad limites regni, crebræ & minutæ visuntur arces.qua vero Scythæ cõtigui sunt,insanæ substructionis murus in ducentas amplius excurrit leucas, quantum inter duos admirandæ altitudinis montes interuallum est.Ea regionis claustra firmissima. Vbi ex illa parte increbuit belli rumor;confestim à custodibus dato signo,è vicinis castellis & oppidis concursus ad munimenta fit; quoad ab Rege duces iusto cum exercitu superueniant. Equites, elegantissimo ornatu armatuque prælium ineunt, quaternis ex ephippio pendentibus gladiis, quorum simul duobus perquam scienter vtuntur. pedites item egregie armati pugnam capessunt. largum vnicuique stipendium optima fide persoluitur. spectatæ virtuti certus ab imperatore honos:contra,ignauiæ perfidiæque F
supplicium. Qui ad militiam adscripti non sunt;iis arma priuatim nulla: quæ maxime res ab intestinis tumultibus otium præstat. Atque vt cæteri magistratus, quo magis caste rempub.administrent, ferantque incorruptam in iudicando sententiam; è longinquis petuntur locis:ita,ordinum ductores ac militares præfecti, ea de causa leguntur indidem,vt eos ipsamet caritas liberorum & coniugum,ad subeunda belli pericula,& acrius pro aris ac focis dimicandum accendat. Porro,hisce tot præfectis,iudicibus,populisque,cum regio nomine ac potestate vnus præest vir,necis ac vitæ omnium dominus.huius,vel è stipatorum & apparitorum frequentia,vel ex ædium admirabili ornatu & laxitate; vel ex ipso genere domesticæ disciplinæ; veneranda maiestas. Octo habet à consiliis, è toto Loytiarũ ordine lectos viros:is ab Rege secundus dignitatis est gradus; summumque totius gentis oraculum. sexaginta circiter alit vxores: fœminæ tantum,vel eunuchi ministrant.ipse,nisi mutandę sedis causa,vel cum ad

bella

A bella procedit; fere nunquam excedere solet è regia. De omni statu prouinciarum,& præfectorum actis,certior assidue fit; veredariis seu cursoribus ita distributis;vt in singulos menses ex qualibet prouincia litteræ in regiam perferãtur.ij,per equos paribus ferme interuallis in via dispositos,celérrime peruolant;suumque in singulas positiones aduẽtum,quo recentes equi,seu ad flumina traiicienda naues illico expediãtur; vel tintinnabulis perargutis è belluæ ceruice pendentibus; vel etiam, vt apud nos,cornu sæpius inflato prænuntiant.Super hæc,statis ipse temporibus idoneos viros ad cuncta coram inspicienda,per omnes regni partes cum ampla potestate dimittit.quin etiam,extra ordinem certos è suorum fidelium numero in eam ipsam rem destinare consueuit, sacramẽto priuatim adactos muneris cum cura & cum fide fungendi.id vt quam occultissime fiat; multa Rex habet apud se diplomata, suo notata chirographo & signo;nominibus tantum speculatoris,& locorum,& personarum,ne quid emanet,consulto suppressis.Inde,vbi tempus est, clam accepto diploma-
B te inspector idem & censor, quam Rex iusserit verbo prouinciam, tanquam vnus de populo circuit;præfectisque,ac prætoribus, inter publicæ rei administrationem,ac præsertim inter dicendum ius,dissimulanter assistit.Vbi quæ voluit,probe cognouit;tum demum adit cõsilium; & prolato repente diplomate; mira omnium veneratione summus totius consilij iudex & arbiter in solio collocatur.Inde,prout exigit res, alios ornat laudibus,atque ad altiores extollit gradus; alios,nulla cuiusquam tergiuersatione,vel in ordinem cogit,vel etiam suppliciis grauioribus afficit. Atque eo præcipue metu magistratus ac iudices in officio continentur. In singulis prouinciis aurea tabula velata inscripto Regis nomine custoditur.Eam tabulam singulis nouiluniis velo reducto, Loytiæ, & præfecti omnes honoris causa inuisunt,& æque ac Regem ipsum adorãt.Demortuo Regi,è filiis maximus natu;sin desint liberi(quod in tãta vxorum turba perrarum est)proximus è regia stirpe succedit. cæteri, ne quid eorum causa tumultus existat,remotis inde palatiis ad instar oppidorum incre-
C dibili magnificentia,regio cultu apparatuque,in libera custodia detinentur;proposita capitis pœna,si extra eos fines iniussu pedẽ extulerint. Legatos Regum,qui vel amicitiam expetũt,vel æquo iam ante fœdere iuncti sunt,missa obuiã nobilitate Rex comiter accipit: ac legatione peracta, Loytias appellatos honoris causa,cum amplis muneribus domũ remittit.Iam de thesauris,& coaceruatis auri & argenti laminis,admirãda narrantur.nec desunt qui ad nostræ monetæ supputationem; aureorum annua millies ferme ac ducenties centena millia Regem capere pro certo perhibeant:quantum vix moriẽs Imperator Vespasianus, & quidem pecuniȩ diligẽtissimus,in ærario Romano reliquit.Ingens omnino summa: & in cuius contemplatione haud immerito laboret fides.veruntamen satis constat,in vno Cantonis emporio, quod aliis eius plagæ multis & celebritate,& diuitiis inferius est;ex annonæ salariæ vectigali, centum circiter & octoginta millia coronatorum; & in mediocri quodam oppido eiusdem oræ Cantoniæ,è decimis oryzæ duntaxat, amplius centũ millia

percipi.vt minime dubitandum ſit, quin ad fiſcum perueniant immanes D
pecuniarum aceruí quotannis:imperij magnitudinem, frequentiam populorum,exactiones capitũ & oſtiorum,portoria mercium, frugum omnium decimas,fructus metallorum,& cætera vectigalia reputãtibus. Accedit non mediocris ad ſummam opulentiam momenti res: quod more Turcico & ſectæ Mahometanæ totius,in ditione finibuſque Sinarum,tributa & ſtipendia,præter vnum Regem,nemo prorſus omnium imperat. nulli,vt apud nos,Comites,nulli Duces,Marchiones,Barones, vel dynaſtæ cenſentur.Magiſtratus ac præfecturas, non tam in beneficij aut præmij,quam in laboris ac muneris loco tribuit Rex:neque ſplendida honorum vocabula,& opimi reditus,hæredẽ ſæpe degenerẽ ſequũtur.ſuas ſibi quiſque diuitias ac dignitatem,ſtudio ac diligẽtia parat:nec virorum fortium & vigilantium loca,per nobilitatis fucum, ignauia & ſegnities occupat.Hæc ferme Sinarum bona laudeſque: quas tamen eaſdem grauioribus malis vitiiſque ſuperari nõ dubium eſt.Religionis,quæ iuſtitiæ prima & præcipua pars eſt,cura genti poſtrema.Sacrificulis(quos patrio ſer- E
mone vocant Hoxiones)exiguus admodum honos.templa vulgo adeunt conſuetudine magis & inſtituto quodam, quam quod mortalia curari ab Diis;vel humanis dictis, factis, cogitatis intereſſe cæleſte numen exiſtiment.Sane Euangelium accepiſſe olim ab Apoſtolo Thoma creduntur,vt ſupra dictum eſt:& imago teſtatur id ipſum proceræ mulieris, puerulum in ſinu fouentis,cui ardentes hodieque lychnucos more noſtro ſuſpẽdũt. Sed nec Apoſtoli vlla iam ibi mentio:& cuiuſnam ea ſit effigies, prorſus ignorant.adeo,vel ipſa regionum longinquitate, vel diuturno cultorum deſiderio,in ea terra ſemen omne Chriſtianæ pietatis interiit.Qui ſapiẽtiores habentur,ij arcanis & quæ non temere vulgẽt decretis,Pythagoræ ferme ſomnia de tranſmigratione animorũ ſequuntur:& pro meritis actę vitę,ſua cuique pręmia & ſupplicia,ex cõmuni omnium gentiũ opinione conſtituũt;ſedeſque fingunt refertas cũctis iis,quę vulgo vel ad fœlicitatẽ primo, vel ad miſeriã extrema ducuntur.Capillum tam diligẽter iccir- F
co nutriunt, quod credant ea ſe tamquam anſa in cælum aliquãdo ſublatum iri.ſacrificuli contra(qui quidem cœnobiticam agunt vitam)abradunt capita, quod ſine tali adiumento ſydera ſe conſcenſuros eſſe confidant.Mundum vniuerſum ex aqua initio conditum affirmant,quæ vehementius agitata,è ſpumis ampulliſque,cælo; ex imis partibus & craſſioribus,materiam terræ præbuerit;reliqua reſeruarit ſibi.Interrogati,quiſnam initio aquas agitarit: ſponte ciendi vim iis inditam fuiſſe reſpondent. Rurſus, vbi quæritur, à quo eam ipſam vim ac virtutem acceperint;ſubrident,quaſi plane ibi ſiſtendum, neque ſit vltra procedere. Primos homines vna cum cæteris animantibus ac plantis,aiunt è terra exſtitiſſe,ac ſine legibus,aut vllo iure,vagos ac feros,arborum baccis, & crudis carnibus initio veſci,& ſanguinem potare aſſuetos, ipſa dein ratione duce ac magiſtra,frugibus ali,tecta moliri,vrbes condere didiciſſe: adhibitoque ſtudio,paulatim à barbara & agreſti vita, ad cultum & manſuetudinem fuiſſe traductos.Non pauci,muta ſimulacra,vel etiam informes
adorant

A adorant lapides;namque ij ferme Dij gentium ſunt. Ad hæc,artis cuiuſlibet inuẽtores,alioſque priuatim aut publice benemeritos, quidam etiam parentes,caroſve,in numina referunt.iiſque & ſtatuas ac templa ponunt, & vota faciunt,& adolent thura,non mortuis modo,ſed interdum etiam (quod magis deteſtere) viuentibus. Alij Solem,& Lunam , ac ſtellas , cælũque præcipue ipſum,vnde cuncta in terras bona promanant,omni ſtudio colendum exiſtimant. Sunt etiam,qui inferna venerentur mõſtra ſuccincta colubris,& igneo vomitu,cuiuſmodi cacodæmones in Europa depingimus.neque id tam impetrandi cuiuſpiam cõmodi,quam depellendi maleficij cauſa.quippe obuerſantia interdum eiuſmodi viſa, maiorem in modum extimeſcunt. Sed qui ſimulacris diuinos habent honores;ij inter cætera illo vel in primis ridiculo genere ſuperſtitionis vtuntur. Ad captanda itinera,vel grauiores quaſlibet auſpicandas res,adhibita ad ſtatuã precatione,ſortes obſeruant:quarum eſt ritus eiuſmodi. Dimidiatos globulos è ligno duos,ad iuglandis fere magnitudinem,filo traiectos;coram
B ſimulacro ipſo temere ac fortuito iaciunt. Si ambo ſupini,vel etiam alterno conſederint ſitu(quod vulgo infauſtum putatur)idolum verbis ac iurgiis male admodum accipiunt:dein,quaſi contumeliæ pœniteat; rurſum delinimentis,votiſque,ac ſupplicationibus propitiare contendunt. Si nihilominus aduerſæ appareãt ſortes;idolum videlicet acerbius plectitur. ad verba accedũt verbera;in aquas proiicitur;amburitur igni:dein blanditiis denuo,ac promiſſis placatur. atque in hac viciſſitudine tandiu perſiſtunt,quoad iacta in ſortes ambo miſſilia prona conſiſtant. Tum vero, modulato carmine grates laudeſque agunt inani Deo. mox etiam , egregie conditas coctaſque gallinas,anates , anſeres , oryzam , &,quod præcipuo eſt in honore menſarum,offerunt ſuillum caput,& cãtharum vini. Ex iis vbi ſingulis aliquid in diſco ; porcini capitis imas auriculas , reliquarum altilium vngues , vini guttas aliquot in ara ſimulacro appoſuerint (qui vetus eſt libandi mos)cæteras ipſi dapes magno cum tripudio, & effuſa lætitia comedunt. Mortuorum exſequiæ celebrantur in hunc
C fere modum. Patrem familias,vt exſpirauit,quamoptimis veſtimentis indutum,in cathedra collocant.huic ad genua procumbens vxor primum, dein filij,tum reliqui deinceps propinqui & amici cum lamẽtis & lacrymis vltimum dicunt Vale. Poſtea corpus in arcã includunt, ex odorata & minime putri materia:cõmiſſuris cũ alio ſpiſſamẽto , ne fætor emanet;tũ lamina ferrea diligenter obſtructis,eam arcam in amplo conclaui, veſtitis lino parietibus,à terra ſuſpendunt,ac linteo tegunt,in quo picta imago defuncti conſpicitur. Ante id conclaue,aut in ipſo ædium veſtibulo, ſtant menſæ opiparis onuſtæ dapibus. quindecim ipſos dies arca domi adſeruatur : cognati & noti locum officij cauſa frequentant ; ſacerdotes vero,noctu præſertim,piacularia ſacra Diis manibus faciunt; ac pictilem chartam vel ſuper demortui cadauer cum certis carminũ præfationibus cremant;vel prætentis toto conclaui funibus appenſam agitant; vociferantes,eo motu animum defuncti ocyus ad aſtra tolli.poſt quintumdecimum diem , arca in campum ſepulturæ dicatum ſolenni pompa deuehitur.

hitur.ibi cadauer inclusum,paulatim absumit dies.interea sese idētidem D
Hoxiones ingurgitāt cibo:eaque illecti sagina,locupletum præcipue funeribus inhiant.Mortuos,proximi biennium, vel etiā triennium lugent. quo temporis spatio crassiorem tunicam apprimunt carnibus,& horrida sese reste præcingunt.filij,si personam gerāt publicam , illico se abdicant magistratu.Hæc de sepulcris.Ac ne maritimæ quidem res suis carent superstitionibus.Quę naues primum deducendæ sunt,hasce Lunæ,vel cuipiam fabuloso dicatas Deo,variis expiamētis & supplicationibus lustrare mos est.Ac cæteris item in rebus alias alij cæremonias ac ritus obseruāt. Sunt qui omnem de Diis ac spiritibus opinionem plane & impune derideant:vnum esse interitum hominum ac iumentorum; neque post mortem restare quicquam omnino,arbitrentur.Huic de superis persuasioni, consentanea hominum ipsorum inter ipsos est fides : quam eatenus colunt,quatenus cōmercij necessitas,& fructuosa existimationis ratio postulat.ea remota,nequaquam ij sunt, quibuscum in tenebris mices. quin etiam,totius humanitatis multis in rebus vidētur expertes. alienigenam E
ferme auersantur , & interiore (vt dictum est) vsu & hospitio prohibent. Ære alieno pressi,liberos vel mācipio & nexui dant;vel etiam(quod multo flagitiosius est)adhibita omni lenociniorum arte,prostituunt. Vngues enormem in longitudinem excrescere patiuntur:quasi vero id(quemadmodum apud Græcos olim & crepidis vti , & comam alere)ingenui hominis,& sordidis operibus nequaquam occupati indicium sit. Cognitores capitalium rerum,ampliāda toties causa,per speciem lenitatis, diram crudelitatem exercent.quippe rei,quorum magna semper est multitudo, interim onusti catenis,noctu præsertim, arctissimeque inter se constipati & constricti,adeo sæua ac tetra custodia detinentur ; vt dilatam à iudicibus mortem haud pauci quotannis accersant , sibique ipsi afferant vim. Interea,in conspectu comessantis ac ludibundi sæpe iudicis , feriæ quæstiones per tormenta exercentur:quorum cum alia sunt genera;tum illud quotidianum.Pro virgarum fascibus cubitali arundine vtūtur,cuius ante meminimus,lata digitos quattuor,crassa vnum; & quidē igne tosta , quo F
grauiorem faciat plagam.hoc sæuitiæ instrumento , humi stratorum , ac sæpe insontium artus ac plantæ adeo acriter & acerbe cæduntur , vt qui non robustissimo sunt corpore,vel fracti ac debilitati discedant;vel etiam inter ipsa verbera nonnunquam exspirent. Cum hac gentis immanitate, profusa libido coniuncta est.abdomini cæterisque indignis homine voluptatibus intemperanter indulgent. Leges & edicta magis ad seruitutem & abiectionem ; quam ad virtutem & animi magnitudinem, informant populos : atque ob id ipsum,etiam in bellica re nationibus aliis inferiores haud immerito existimantur. Externum ad grauiores expeditiones conducunt militem.Id firmamētum est belli.Rex , barbara & stulta quadam arrogantia,sese dominum mundi , cæli filium appellat.Priuatorum fortunas,& partam sudore & vigilantia rem,per publicanos & exactores durissimos atterit:ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod à Caligula olim factum legimus,fædissimo vectigali instituto.Externorum Regum oratores,

oratores,quos quidem iure beneficiario ſibi habet obnoxios(ſunt autem plures variis impoſiti nationibus,quarum olim imperium depoſuit Sina) per ſummum faſtum & ſuperbiam tractat. Nõ niſi humili equo inſidentes,qui pro habenis vili regatur fune; in regiam vrbem deſpicatiſſimi introeunt.dein pedites intra palatij aditum accepti; ad partem eam in qua latere audierint Regem(nam ipſius quidem aſpectu prorſus arcętur)cum quina ex interuallis adoratione procedunt.tum elata voce, legationẽ,nixi genibus peragunt.adeſt regius apparitor,qui cuncta per ſcribam excipiat;idemque,veluti numinis internuntius, ferat ab Rege reſponſum. eo accepto reſponſo,ceſſim orator,& ſubinde flectens genua,plane inhonoratus abſcedit.Inter hæc,& alia longe turpiora, quorum vel mentionem bene morata horreat mens; nihilominus elato ſupercilio Sinæ reliquas omnes gentes præ ſe contemnunt:rudes,inertes,barbaras putant.de ſuis tantum ipſi rebus magnifice & glorioſe non ſentiunt modo, ſed prædicant.Noſtris tamen hominibus tribuere nonnihil videntur.quippe Sinas vtroque oculo præditos aiunt,Europæos altero,cæteros neutro.In hoſce mores & inſtituta,Chriſti diſciplinam inſerere,quantę ſit molis,quilibet non imperitus rerum exiſtimator facile iudicauerit. obſtant regia edicta, & difficultas introitus. Obſtant conſpirationes antiſtitum,qui peregrina in eas terras inferri ſacra; & extorqueri ſibi nefarios quæſtus, & coargui mendacia minime patiũtur.obſtat regionis feracitas, & libidinum illecebræ,& cætera malorum irritamenta;&,quo nihil cæleſti philoſophię inimicius eſt,faſtus & ſuperbia,& ſuarum omnium rerum amor quidam infinitus. accedit educatio puerilis, & fabulæ,& opinionũ hauſta cum ipſo lacte peruerſitas. Verum nihil plane maiori eſt impedimento,quam noſtratium Chriſtianorum(quos ethnicis prælucere ad omnem iuſtitiam & caſtitatem oportuerat)tanto nomini ac profeſſionis minime conſentanea quotidianæ vitæ documenta.neque enim tantam ſpectata paucorum innocentia & virtus adſtruit Euangelio fidem; quãtam inſignis multorum, & notiſſimi fere cuiuſque,auaritia & improbitas adimit.Hactenus de Sinarum moribus:quo in genere varia, tametſi nondum ad plenum explorata,ſubinde in Luſitaniam perferũtur:quæ ego ſi perſequi velim,immemor propoſiti mei ſim, quo mihi præcipue noſtrorũ hominum acta, non aliarum gentium ritus,vel inſtituta,litteris mandare decretum eſt. Nunc ad inſtitutum reuertor. E Sinarum prouinciis, maxime occidua eſt Cantonia.Eo priuſquam peruenias,multæ occurrũt inſulæ;quas præfecti regij præſidiis & claſſibus tenent:neque ipſorum iniuſſu progredi aduenas Cãtonem eſt fas.Fernãdus Andradius,vt exponere cæperam, cum ad Tamum inſulam perueniſſet;poſt diuturnam moram,tranſitu ægre tandem impetrato, cũ duobus expeditis & egregie ornatis nauigiis,cætera claſſe ad Tamum relicta,Cantonis portum inuehitur;ac magiſtratuum permiſſu Thomam legatum exponit; cui ædes & lautia de more attributa. ibi Fernandus, mira lenitate ac iuſtitia contrahendo cum incolis; haud ita difficili negotio aditum ad ea commercia noſtris aperuit:auxit probitatis exiſtimationem,quod ſub tempus reuerſionis,de ſuo diſceſſu per præco-

T

nem tota vrbe denuntiari iussit;vt si quis quid vel ab se,vel ab suorũ quo- D
piam,vel crediti,vel commodati,vel quouis alio nomine repetere vellet;
mature profiteretur. Ea res videlicet magni & innocentis animi visa: &
ex vnius viri moribus, de totius nationis virtute nimirum existimabant:
apparebatque maximo cum rei Lusitanæ incremento societatem hãc in-
stitutam;nisi post Fernandi profectionem,aliorum deinde nauarchorum
cupiditas ac licentia, qui Malaca ad spem ingẽtis lucri,in eadem loca ve-
nere, opinionem Lusitanicæ iustitiæ fideique propemodũ sustulisset om-
nem. Siquidem ex iis quidam ad Tamum in terram egressi primo ne ap-
pellatis quidem magistratibus,castellum excitarunt.ibi tormẽtis vigiliis-
que dispositis,imperium vsurpare,negotiationem communẽ interuerte-
re,ac sibi proprie vindicare;externos æque atque incolas iniuriis & con-
tumeliis intolerãdis afficere;virginibus vim inferre;à plagiariis ingenuos
ingenuasque coemere:non popularibus modo suis,& optimo Regi,verũ
etiam, quo nihil atrocius est, Christianæ disciplinæ, sanctissimisque pa-
rentum institutis, dedecori ac probro esse. itaque paucis diebus, insti- E
gante malo dæmone,meriti sunt; vt non pro sociis amicisve, sed pro im-
manibus piratis atque hostibus haberentur.neque vero sum nescius,hæc
ipsa minuere Barrium & eleuare dicendo. cuius ego auctoritate fretus,
multa reticuissem; nisi eadem illa Goesius primum, dein Osorius plane
disertis verbis arguerent. Igitur Lusitani, à præfectis regiis valida classe
circumsessi, cum in eo iam esset vt caperentur; sæua tempestas repente
coorta Sinarum naues dissipauit,ac distulit. Per eam occasionem elapsi,
pecunia,quam gloria conspectiores Malacam rediere.Tristior multo fuit
Thomæ Petreij legationis exitus. is magno labore quadrimestre amplius
iter emensus; cum ad regiam denique peruenisset; præoccupatas cum
aliorum: tum vero Cantoniorum magistratuum litteris & criminationi-
bus,Regis & satraparum offendit aures.ita,non modo Regis conuenien-
di potestas legato facta non est;sed etiam de consilij sententia pro explo-
ratore comprehensus,& Cantonem remissus,in carcerem conditur: vbi F
omnibus incommodis paulatim absumptus, inter maleficos furesque
nocturnos vitam miserabili fine conclusit.Hũc maxime in modum,pau-
corum scelere alienati Sinarum animi, & famæ fideique inæstimabile
damnum est factum.ac deinceps,quotquot ex orbe nostro in ea loca
vel suis,vel alienis nauibus deuenere;pessime accepti mul-
ctatique sunt:& complures in annos,nemini Chri-
stiano, ac Lusitano præsertim, ora
nulla fuit infestior.

***

Libri sexti Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEPTIMVS.

INTEREA Sultanus Campſon, ad abolendam
B acceptæ ad Diũ cladis maculam,& arcendos Arabia Luſitanos, claſſem omni conatu ad Suezium reparabat,auctore maxime Hoceno Perſa, de quo ſupra docuimus.Is,cum ex Diēſi prælio,Campſonis iram non ſine cauſa pertimeſcens, ad Mamudium perfugiſſet Cambaiæ Regem;placãdi Campſonis,& recuperandæ priſtinæ dignitatis & gratiæ, tale conſilium iniit. Gidda eſt emporium in Arabico ſinu, diei ferme itinere à Meca;idemque portus peregrinis, qui praua inducti religione,ad falſi prophetæ ſepulchrum vndique confluunt. Ea vrbs,quod nullis clauſa mœnibus, nullo præſidio vel arce teneretur aliquoties iam à Campſone defecerat, & Arabum campeſtrium, quos vocant Baduinos, incurſionibus repentinis erat vehementer infeſta. Porro Luſitani ſi frequenti nauigatione iis regionibus adſueſcerent;metuendũ erat, ne Gidda nullo negotio occupata, eodem impetu Mecanam euerterent ædem;
C ac Mahometis reliquias,ad ſolatium interceptæ ab Saracenis Hieroſolymę,diſſiparent.Eo animaduerſo periculo Hocenus,totam rem cum Cambaiano Rege primum, dein cum ſatrapis & principibus contulit. publicamque iactando cauſam;& religionem ac pietatem (vt ſæpe fit) priuatis rationibus prętexendo,facile obtinuit,vt contra vim Luſitanam,cingendæ muris Giddæ magna ſibi cum à Rege, tum à priuatis, pecuniæ ſubſidia præberentur. Cum iis ſubſidiis Giddam delatus,ingẽti oppidanorum lætitia excipitur. Inde primum auſus Campſonem compellare per litteras,culpa cladis nuper acceptę,neglectas in religiones,&iuſtam numinis iram artificioſe collata;docet, ſibi eſſe in animo, ad ſacrarium Mahometis ab omni tuendum iniuria, & Luſitanos Arabico littore prohibendos, Giddam vndique apertam firmare munimentis:id vbi ſumma ciuium voluntate perfecerit;tum etiam,in Campſonis gratiam, nec opinantibus iis arcem imponere; ne, quod antea fecerint, in poſterum ab eius imperio atque auctoritate deſciſcant. In eam rem affatim ſibi pecuniæ aliunde

ſuppetere:tãtum à Campſone ſibi peritis munitoribus opus eſſe. poſtre- D
mo hortabatur,vt aduerſum conatus noſtrorum, claſſem ſine mora reficeret:accenſiſque ad Mahometanam tuendam rem, Chriſtianoſque pellendos, Indorum principum ſtudiis,ne deeſſet. Ea ſatisfactione, tamque enixo ſtudio religionis delinitus Campſon, non iras modo poſuit; ſed etiam ſtructores & architectos Giddam extemplo deportandos curauit: quorum aſſidua opera,& Hoceni ſedulitate,breui murus cum propugnaculis vrbi circundatus eſt.arcis exſtruendæ,quod maturum eius rei tempus nondum eſſet, cura in poſterum dilata. Simul etiam, comprehenſis in Alexãdrino portu naualibus fabris Italici maxime generis, & cũ noua materia tranſmiſſis,vt ante, Suezium; claſſis ædificata maiorum nauium, quæ partim remis,partim velis agerentur,ſeptem circiter &viginti.In eas epibatæ impoſiti ad tria millia, miſti Mãmaluci Arabeſque; & ex aliis nationibus Chriſtianæ ferme fidei deſertores.Omnibus iis præpoſitus cum ſummo imperio nobilis archipirata Solimanus Mitylenеæus,qui tũ propter latrocinia Turcicis finibus exſulabat, adiuncto legato eodem Hoce- E
no;quem pro Mir Hoceno,Amiraſen,vocabuli ſimilitudine decepti,dixerẽ nonnulli.Erãt tum Arabicæ fauces,quaſi victoriæ præmium,Ægyptiis ac Luſitanis in medio poſitæ: neque erat dubium, quin vtri priores ea clauſtra cuſtodiis occupaſſent;Arabicum pelagus,totamque eam nauigationem eſſent in poteſtate habituri.itaque iiſdẽ vtrinque artibus & conſiliis certabatur. vtriſque propoſitum erat Adeno potiri: ſin id minus è ſententia cederet; vicinum aliquem locum permunire, atque obtinere præſidiis. Quod cum Albuquercius iam ante fruſtra tentaſſet;tum Solimanus quoque aggreſſus, cum vniuerſa claſſe primum omnium Adenum acceſſit.& initio conatus oppidanos ad voluntariam deditionem allicere; cum ferocia reſponſa tuliſſet; vrbem ſumma vi oppugnare conſtituit,ignarus,præter muros turreſque præualidas,quam illa firmo ac fideli præſidio teneretur.Si quidem ad primos Ægyptiæ claſſis nuntios,Amiriani præfecti accitu, non è vicinis modo locis magna auxilia conuenerant;ſed ipſe quoque Rex,ab Elach vrbe, quæ caput eſt regni, cum haud F
contemnenda militum manu raptim eo ſeſe contulerat. Igitur admotis ab Solimano triremibus, vario genere tormentorum vrbs acriter quati cæpta. iamque crebris ictibus labefacta non exigua muri pars cum ingenti fragore prociderat: & Solimanus Mammalucos ad ineundam forti animo pugnam hortatus, veteremque militiæ gloriam nouo decore augendam; copias ad littus exponit. perque patefactum ruina iter auſus in vrbem irrumpere, præter opinionem acerrime reſiſtentibus oppidanis, cum magna ſuorum cæde vulneribuſque repellitur. Ergo, tum ex propugnatorum frequentia; tum ex vnius temere tentati prælij euentu coniectans, quam non ſuarum virium ea oppugnatio eſſet; conſcenſis trepide nauibus,retro ad Camaranum auertit iter. Ibi,expoſito omni fabrili inſtrumento,idoneus arci exſtruendę locus eligitur.ac poſitis fundamentis, intenta cura & labore murus ducebatur latus pedes duodetriginta. Cæterum, ſuperante in id multitudine, Solimanus,

ne otio

A ne otiosa interim haberet statiua; Hocenum cum nauali maxime turba ad opus promouendum reliquit. ipse cum expedito milite in continentem egressus; oppidum Arabiæ Felicis, Zebitum, duodecim ferme leucas à mari, improuiso aduentu cepit. Locus erat cum refertus opibus; tum etiam elegantia & cultu visendus. ibi dum Solimanus partim amœnitate regionis, partim dulcedine prædæ retentus, moram trahit; interea ad Camaranum tristes nuntij incerto auctore afferūtur, Campsonem cum omnibus copiis ab Selymo Ottomano deletum. Hocenus, qui & ab innato Persis in Græcos odio, Solimanum auersaretur; & antelatum eum sibi in maris præfectura periniquo pateretur animo; oblatam occasionem auide arripuit, ab eius auctoritate classiarios abducendi. concione aduocata, cunctos hortatur, vt quoniam Ægyptia res in extremum sit adducta discrimen; operosa & inutili abiecta munitione, secum ad vrbem Giddam è vestigio redeant; oppidumque in primis opportunum, ac recenti firmatum opere; itemque classem tanto impendio & labore paratam,
B Ægyptio imperio seruare nitantur. Neque in id, consulto imperatore opus esse; qui & incerta fide vir, & natura Ottomanico addictus nomini; quæ prima se dederit facultas placandi ac demerendi Selymi, nulla iurisiurandi religione rem Ægyptiam sit hosti teterrimo proditurus. Ea oratione gratius nihil ad aures Ægyptiorum accidere potuit. nam præterquam quod cæli, & aquarum grauitate, valetudo maximæ partis tentari erat cæpta; fremebant insuper, se in sordido, ac laborioso, & nullius emolumenti ministerio relictos; cum interim cæteri, partim vrbis opulentæ spoliis ditarentur; partim etiam ad satietatem sese in somnum, ac cibum, aliasque voluptates immergerent. Inde, omissa ædificatione, vnanimes Giddam extemplo traiiciunt; nauigiis aliquot ad Arabicum littus non tam in Solimani gratiam, quam ad Mammalucos deportandos relictis. Id vbi resciuit imperator; ictus atrocitate facinoris, perfidum ac seditiosum Hocenum increpitans, cum ea quam habebat manu sine mora subsequitur. Ad vrbem Giddam appropinquanti portæ ab Hoceno
C clausæ. tum vero accensus rabie ac furore Solimanus palam se ad oppugnationem accingere, cruentaque inter ipsos Mahometanos haud dubie pugna imminebat; ni Paracates, Mecanæ præsul ædis, cognito periculo, confestim aduolasset. Eius aduentu sedata certamina, patuitque Solimano introitus, ea lege, vt dum de Campsonis voluntate vel obitu certiora afferrentur, iis quas tum habebat copiis dux vterque separatim præesset. Cæterum intromissus Mitylenæus, fide nimirum egit Ægyptia. Comprehensum fraude Hocenum, vti opibus imperioque plus poterat, in vincula coniicit: dein silentio noctis prouectum triremi in altum, fluctibus mergi iubet. Ita, ad vnum Solimanum, rerum omnium potestas, & arbitrium rediit. Ac paulo post, explorato & cognito exitiali Campsonis exitu; vt in gratiam cum Selymo rediret, trahendis in Ottomanicam ditionem omnibus circa nationibus populisque, operam deinde nauauit egregiam: ac demum ab Solimano Selymi filio Cairi præfecturam adeptus est. At Emmanuel, de Sultani comparatione rursus ab Rhodiis

certior factus;ad Prætorem Lupum Soarium de rebus iis mature perscri- D
pserat;mandaueratque vt contra eum apparatum summa ope instrueret
sese:ac quãta maxima posset classe vltro ad Arabiam tenderet; neu Ægy-
ptios cum Indis coniungi(nam id erat iis initio constitutum)vlla ratione
pateretur.Soarius,ab dimisso in Sinas Andradio, statim ad eam expedi-
tionem omnes curas,& cogitationes intenderat:adhibitaque diligentia,
naues,quot antea nunquam, septem & triginta, cunctis rebus ornarat.
Cum iis profectus ab Goa,præter Cambaiam Armuziamque, repente ad
Adenum applicuit. Perculsus inopinato aduentu, & classis magnitudi-
ne Amirianus, qui magnam muri partem è recenti Ægyptiorum oppu-
gnatione stratam adhuc ruinis haberet;excidium metuens, tempori pa-
ruit; & claues vrbis confestim ad Lusitanum suppliciter misit: & cur sibi
minus cum Albuquercio cõuenisset,caussatus præfractum & asperum in-
genium viri;sese ad vrbem dedẽdam,accipiendũ intro præsidium, & im-
perata faciẽda paratum ostendit. Omnino præclara erat occasio tam op-
portunæ potiundæ vrbis,& maximo rei Lusitanæ compendio,Saracenis E
& Ægyptiis Indicum mare in omne tempus intercludendi. Verum Soa-
rius,antiqui moris homo,qui nimirum alienam è sua æstimaret fide, ne-
quid copiarum in ea custodia relinquere cogeretur;atque vt quam inte-
gerrimas ad hostem afferret vires;prauo,quin potius nullo consilio, rem
in posterum distulit:in præsentia,cõmeatu multiplici in classem exacto,
ad Camaranum processit.At Amirianus, & incolæ, ingenti leuati metu,
nulla mora interposita reficere muros,alimenta conuehere,custodias au-
gere,nitique certatim,vt tam eximiæ, tamque insperatæ superum in sese
indulgentiæ,pro sua quisque parte respondeant.Interim ad Camaranum
fœda tempestate naues Lusitanæ amissæ quattuor; quibus, præter vali-
dam iuuentutem, omnis etiam vehebatur ædificandi apparatus. dein,
cum nusquam appareret hostis, dimissæ ad explorandos maris recessus
aliquot actuariæ. In eas cum incidisset excussum ex Ægyptia classe naui-
gium,in quo erant Italici fabri ferme triginta; cognitum ex iis est, Soli-
manum Giddæ se continere, subductis in tutum nauibus. magnam ibi F
solicitudinem, magnum esse terrorem, quod Lusitani ad dimicandum
parati omnium virium mole aduentare dicantur. proinde, si perculsis
quamprimum instent;vrbem haud dubie vel armis,vel conditionibus,in
potestatem esse venturã.Hoc nũtio erectus Prætor, extemplo Giddã iter
edixit. Vt in conspectu fuit classis,primo in vrbe vsque adeo trepidatum
est,vt desperata defensione oppidani vulgo pararẽt fugam:Prætoris dein
mora,& Solimani adhortatio restituit animos. Et copiæ ab eodem extra
mœnia productæ,ad ostentandam hosti fiduciam, instructo agmine de-
currere.Addebat audaciam ipsa loci regio:quod vrbs à mari, admodum
insidioso accessu,cæcis & humilibus circa vadis,vno tantum,& eo sinuo-
so ac perangusto aditur euripo.cuius cum in ipso flexu castellum excita-
rant, tum etiam aliis locis tormenta in hostes opportune direxerant.
Quæ omnia non tam ad reficiendos ex timore oppidanos, quam ad ab-
sterrendum à congressu Prætorem valuere. Ergo, ne Lusitanam rem in

A discrimen obiiceret, nequicquam expoſcente pugnam milite, & minoribus præfectis tantam ignauiæ notam inuri nomini Luſitano quærentibus, Prætor oppido abſtinuit; paucas tantum naues in portu ſuccendit: ac tanto apparatu nulla re geſta; explodentibus & exſibilantibus de more barbaris, ineunte iam hyeme ad Camaranum reuertit. Ibi, quod nulla ad ædificandum cæmenta ſuppeterent, inchoatum ab Ægyptiis opus inſtitit demoliri. Quo in opere dum dies noctesque naualis turba verſatur; ex aeris intemperie graſſari morbus in claſſiarios cæpit: ac paucis menſibus tetra lue abſumpti permulti. accedebat ad grauitatem cæli, magna annonæ difficultas, vt in deſerto loco, & hoſtili circa regione. Tantum è Ceiliſo proximo vico Arabes venalia cibaria ad littus comportare cæperunt. ſed care Luſitanis id ſubſidiū ſterit. Lembus vnus è claſſe ad commercium quotidie commeabat. Is, cum nihil tale noſtri timerét; ab duobus ſpeculatoriis Ægyptiorū nauigiis, indicio & fraude Ceiliſanorū excipitur. Luſitani ſeptendecim in eo lembo nauigabāt. Comprehenſi omnes, & minime tum vulgari munere, ad Selymum ab Solimano tranſmiſ-
B ſi ſunt. Inter haſce clades & ærumnas, hyberna tranſacta, & aperiente ſe iam vere, Prætor, ne nihil omnino egiſſe videretur; ex Arabico ſinu ad Africum littus traiecit. Aualites ibi eſt emporium olim nobiliſſimum: nunc, vt humanæ ſunt vices, negotiatoribus infrequens; ac vulgo Zeila appellatur; nullis vallatum mœnibus, aut propugnaculis: ac tum, propter finitima cum Abaſſino bella, magna ex parte deſertum, modico, tantum in ſpeciem, reguli præſidio tenebatur. Id oppidum, quod Solimano Adenum petenti enixe fauerát, omniaque neceſſaria benigne ſuppeditarat; Luſitanus Prætor oppugnare ac delere conſtituit. Expoſitis cohortibus aliquot, per minores duces haud ita magno certamine confecta res eſt: cæſiſque cuſtodibus, in ipſa tecta facibus & incendiis adeo acerbe ſæuitum, vt ne alimentis quidem, quibus vel maxime egebant, Luſitani pepercerint: nimirum Adenica freti copia, quo Prætor tamquam ad certam poſſeſſionem tota ſpe & cupiditate ferebatur. ſed eum improuida longe
C fefellit opinio. ſiquidem ab Zeilana clade tranſuectus Adenum, cum ab Amiriano fidem promiſſi repeteret; magno ſuo dolore denique ſenſit; quam fugacia ſint occaſionum momenta; & quam irreuocabilis rerum bene gerendarum præteruolet opportunitas. Amirianus quippe, dum rubro mari Luſitani vagantur, non modo nouis operibus militibuſque firmarat vrbem; ſed etiam per exploratores, de naufragiis interituque noſtrorum, ac turpi ab Gidda receſſu didicerat. Itaque rediens quaſſata claſſe & imminutis copiis Prætor, adeo nō mouit oppidanos, vt iis etiam ludibrio & contemptui fuerit. In ſumma rerum inopia, portu excluſus, modica vix aquatione impetrata, plenus damni ac mœroris, Indiam irrita expeditione repetiit. Quietæ dein ab Ægypto res per aliquot annos fuere, dum Ottomanus, extincto Sulthano, & ſublatis ab radice Mammalucis, Alexandrinum imperium, & Africæ noua regna ſibi conſtituit. Per eoſdem ferme dies, quibus circa Arabiam naualis afflicta res eſt, ne Goa quidem vrbs multum ab extremo periculo abfuit vnius hominis

hominis temeritate, quem arcta sibi affinitate deuinctum discedens Prætor, Goæ Præfectum perampla cum potestate reliquerat. Huic simultas vetus cum Calderia quodã intercedebat, Albuquercij alumno, viro egregie strenuo. qui post Prætoris profectionẽ, vbi summam rerum omnium penes aduersarium vidit; veritus, ne is pro magistratu exerceret inimicitias; ex insula in continentem profugit Pondam, quo nomine portus vicusque abest ab Goa passuum circiter octo millia. Pro Idalcane Ancostan iis finibus præerat. Ab eo, propter fortitudinis famam Calderia comiter acceptus, in honore habebatur. Id vbi Goanus resciuit; per internuntios inimicum exsulem ab Ancostane vehementer expetiit. Ancostan, qui ad rem ac dignitatem Idalcanis pertinere arbitraretur, tutum ad se cuilibet esse perfugiũ, præsertim cum in fœdere nihil eiusmodi nominatim cautum fuisset; adduci se nõ est passus, vti receptum in fidem Lusitanum exposcenti proderet inimico. Ea re accensus Goanus, per interpretem conuitia primum & minas in Ancostanem iacit: dein, specie transfugæ, percussorem Calderiæ submittit Ioannem Gometium, virum audacem, & ad eiusmodi promptum facinora. Is à Calderia in hospitium benigne acceptus, & in Ancostanis amicitiam ac familiaritatem breui perductus; cum inuitatu Ancostanis, oblectandi animi causa, in campum vna cum cæteris primoribus prodiisset; per causam secretioris colloquij seductum paulisper à comitatu Calderiam, pæne in Ancostanis conspectu, nihil minus opinantem interficit, ac subditis equo calcaribus inde se proripit. Enimuero indigna res omnibus visa: & dimissis continuo equitibus, è fuga retractum insidiatorem sua ipse manu Ancostã iratus obtruncat. Tum vero amens furore Goanus, omnibus modis amicũ vlcisci, ac priuati odij causa, publicam rem in discrimen vocare non dubitat. Paschales tum forte agebantur feriæ; & instabat quinquagesimæ diei celebritas, quam Græco nomine Pentecosten appellant. In eum diem Præfectus, per simulationem ludorum atque certaminum coacto milite, Fernandum fratrem, & Ioannem Machiadum, de quo supra commemorauimus, Pondam quam occultissime iubet inuadere, & Ancostane ipso interempto, vicum præda exhausta delere. Octoginta non amplius equites in eam rem vtrique attributi, & pedites Lusitani septuaginta, & Indorum maior aliquanto numerus. Ij noctu vado transmisso, cum, si maturatum foret, hostes alto sopore mersos in tenebris opprimere potuissent, atque id ipsum enixe Machiadus hortaretur; Fernandus, penes quem erat imperium, lucem opperiri æque stolido ac pertinaci consilio maluit. atque hæc ducis ipsius: illa militum fuit culpa. Campum, in quo Ponda iacet, ab Goa petentibus, arctior & impeditior saltus intrandus est: cuius fauces vel pauci homines facile tueantur. Ad eas obtinendas angustias, quo tutum, si res posceret, copiæ receptum haberẽt; prouido Machiadi monitu pedites relicti complures. ij, vt agmen præcessit, ne prædæ postmodũ expertes forẽt, statione per summũ scelus deserta, protinus antecedentiũ vestigia subsequuntur. Vti Pódã appropinquatũ est; obscura nox & quies vtrinq; texit inceptũ. Aduẽtãte dein luce, fremitus equorũ, & armorũ fulgor insidias prodidit.

Conclama

A Conclamatum ergo confestim ab incolis ad arma est: & primo ignari quanta Lusitanorum esset manus, Ancostane duce, fluuium qui Pondam præterfluit, raptim transgressi, in tutum sese recipiũt. mox, paucitate nostrorum animaduersa, collectisque è repentino pauore animis, denuo traiiciunt flumen; & in hostes palatos, atque ad rapinam potius quam ad pugnam intentos, conferti ipsi & conglobati dãt impetum. Vix primam impressionem sustinuit Lusitanus; &, paucis exceptis, cæteri cursu angustias repetunt, loci difficultate, si minus virium præstantia, sese defensuri. verum eas quoque nudas custodibus, barbari iam insederant. ita, in medio deprehensi Lusitani passim cæduntur. Machiadus, egregia corporis & animi fortitudine cũ aliquandiu restitisset, neque vllam cerneret spem salutis, ad Fernandum conuersus, erumpe tu, inquit, si qua potes, dũ hostem ego vtcunque summoueo: & Goam vbi perueneris, fratri tuo renũtiato; dum iracundiæ dolorique intemperanter indulget, quam expetenda ad præmia opimamque prædam præcipuos è Lusitano præsidio mise-
B rit. His dictis, miro animi ardore se rursus in hostem concitat; & egregie dimicans, multis confossus vulneribus ipse & circa eum quinquaginta ferme Lusitani pedites aut equites cadunt. è reliquo numero capti septẽ & viginti. in iis nobiles & honorati viri aliquot ex Emmanuelis familia. E sociis Indis, amplius centum aut occisi, aut in seruitutẽ abducti. ceteri notis callibus trepida fuga latebras ac nemora petiere. Fernandus, inter hostium tela, stragemque suorum, pernicis equi beneficio præter spem euasit. Ad eius cladis nuntiũ, ingens luctus & mœror in vrbe fuit. ac vulgo liberis, aut cognatis orbati æque viri ac mulieres, præfecti temeritatẽ & furorem exsecrabantur. Idalcan vero, non tam eo successu, quam violata ab Lusitanis pace lætari; oblataque sibi occasione, quam dudum expetiisset, Goæ bello recuperandæ. quippe tum prælio custodibus imminutis, tum etiam ineunte per eos dies hyeme, quæ in aliquot mẽses clausum externæ opi mare esset habitura. Addebat fiduciam, deletæ in Arabico mari Lusitanæ classis quamquam incertus rumor; & quod induciis
C nuper cũ Narsingano Rege Crisnarao pactis, vniuerso apparatu ac totis viribus in bellum Goanum sibi liceret incumbere. Hisce adductus rationibus Idalcan, primarium è suis ducibus, Ancostane adiuncto, Zufolarinum, cum sex & viginti peditum, quattuor equitum millibus ad Goam proficisci iubet. Eo terrore in vrbem allato; Præfectus quotquot per ætatem ferre arma possint, custodire muros, & locis opportunis stationes agere iubet. ad Benestarinum præcipue intendit vigilias: & quoniam in eo publica salus verti videbatur, ne hosti pateret introitus, quicquid naualium copiarum fuit, partim vada obsidere, partim circumire interdiu noctuque insulam imperat. ad hæc, paganos, & agricolas, ne, vt olim, iter barbaris aperirent; intra vrbem euocatos, vel in opera, vel in præsidia mature distribuit. Zufolarinus, admotis ad littus copiis; cũ aliquoties transitum frustra tentasset, ad extremum operibus insulam cingere; & quoniam à mari (vti dictum est) nihil eo anni tempore subuehi posset; terrestribus quoque commeatibus omnino institit prohibere. Ita, præ-

ciſo omni vndique aditu,penuria primum,dein fame laborari tota inſula cæptum.ventumque ad vltima foret;niſi,vixdum hyeme exacta,ſingulari Dei beneficio primum à Quiloa Ioannes Sylueria cum vario commeatu, & quadringentis armatis; tum ex vlteriore India Raphael Pereſtrellius cum fortibus viris;ac demum ex ipſa Luſitania cum nauibus ſex Antonius Saldania ſubueniſſent.Huius noui ſubſidij fama, nõ abſiſtere modo obſidione Zufolarinum coegit;ſed etiam Idalcanis nomine pacẽ ab Luſitano petere: quæ ex vetere formula Idalcani eſt data: cum eo,ſi nuper ad Pondam capti reſtituerentur; & eius pacis Prætor adueniens auctor fieret.ſequutum vtrumque,& captiui cum fide redditi, & Prætor Goam delatus,ratam habuit pacem.Hoc maxime modo Goa tertium ab Idalcane obſeſſa,& in ſummum adducta diſcrimen,ex hoſtium faucibus præter opinionem eripitur. Eodem fere tempore, fœdioribus etiam de cauſis,dum nihil minus Luſitani præfecti,quam de officio cogitãt,amiſſa Malaca propemodum eſt.Georgio Albuquercio,qui Abdalam ſumma populi inuidia damnarat indicta cauſa, Georgius Brittus in vrbis præfectura ſucceſſerat.Is,vixdum ſanatis iis, quæ exulcerata per alios erant; Malacẽſibus æque incolis ac peregrinis admodum grauis eſſe;& inſitam ingenio violentiam in omne genus hominum cæpit expromere.Mamudianæ familiæ ſeruitiiſue,quæ portoriis vel munitionibus,Alphonſi Albuquercij decreto, operam dabant; mercedes quotidianas, & alimenta ſubtrahere;alios à calumniatoribus circumuentos,in ergaſtula condere; ereptas iuſtis poſſeſſoribus villas & prædia,quaſi ad fiſcũ deuoluta, amicis aut affinibus peſſimo exemplo donare;iuncorum magiſtris,qui antea noſtrorum merces quoquouerſus bona fide vectare conſueſſent,nõ modo cuſtodes apponere Luſitanos;verum etiam,nullo eorum delicto,ipſas nauium præfecturas adimere; denique, crudelitatis & auaritiæ, nefaria paſſim edere documenta.Iis rebus territi qui nuper ad vrbem redierant, cũ denuo diffugiſſent;ac nihil ferme vlla ex parte ſubueheretur;tãta rurſum Malacæ ſolitudo,& rerum omnium caritas conſecuta;vix vt magnis propoſitis immunitatibus præmiiſque,& præcone circumquaque dimiſſo,turbatæ hominum mentes ſedari,atque ad modicam celebritatem frequentiſſimum nuper emporium redire potuerit. Cum in peius quotidie cuncta inclinarent;acceſſit ad res propemodum ex toto euertendas, inteſtina diſcordia.Primum eo tempore & maximum erat Malacæ munus arcis præfectura:quod nimirum tam recenti dominatu, tamque infeſtis circa nationibus Regibuſque, Luſitanorũ ſalus in eius arcis tutela conſiſteret.ac proinde,omni contẽpto periculo,reliqui duces ac magiſtratus eũ honoris gradũ certatim expetebãt.Georgius Brittus per eos forte dies dolore corporis animique confectus,cũ ſupremam ſibi horã adeſſe intelligeret;Præfectum vrbis Nonnium Vaſæum Pereriam, vxoris fratrẽ ſibi ſubſtituit,Regis decreto;quod ita mandarat Emmanuel, vt ſi arcis præfecto diem obire contigiſſet; in eius locum vrbis præfectus extemplo ſuccederet. Britto igitur defuncto, arcem Nonnius occupat.enimuero id nullo modo ferre Antonius Patiecus maritimæ rei præpoſitus; quod

A quod eam præfecturam ad se pertinere affirmaret; præiudicata iam ante re Alphonsi ipsius Albuquercij sentẽtia; qui Rhoterico Patalino ea lege tradidisset arcem, vt eam postmodum ipse relinqueret Fernando Petreio Andradio, penes quẽ eo tempore naualis itẽ rei erat summa. itaq; nullum esse dubium, quin Georgio demortuo, protinus ea sibi vigilia debeatur. Hoc certamine accensis animis, cum suos vterq; sectatores haberet; nulla publicæ rei cura, duas in partes discessit nomen Lusitanum: ac veritus Patiecus ne quid ex ea concitatione tumultus oriretur; classem omnem & quicquid naualis erat turbæ, paruam ad insulam recepit è regione Malacæ. Cum dies aliquot obstinati ambo suspectique inuicem, in prauo consilio perstitissent; neque demoueri se de sententia vllius precibus vel auctoritate paterentur; festo die quodam Patiecus in continentẽ exscendit sacrificij causa. ac prętet ipsam arcẽ cũ honesto comitatu ad templũ eunti, Nõnius (edicto prius suis quid fieri vellet) in ipso limine apparuit; hominemq; blanda cõpellans voce; Quin, ait, Patiece nostrarum B litium ac dissensionum cognitoribus vtimur, communibus amicis ac popularibus nostris, eorumque arbitratu redimus in gratiam? cũ ad ea audienda Patiecus propius ad portam appropinquasset; è latebris repente prosiliens præualidis lacertis Thomas Nonnius elatum inter manus Patiecum in arcem rapit. Patieci comites, nouitate rei primũ attoniti; parumper hæsere: dein stupore in iram verso, cum ducis caritate vim pararent; partim præsidij metu; partim regiis minis ac denuntiationibus territi, destitere. Ea res momento vulgata, non modo nouã furoris & amentiæ labem Lusitanis adspersit, quod omisso cõcordiæ bono, tot vndique cincti periculis, inter sese contenderent; verum etiam locum Alodino dies noctesque in id ipsum intento, ad regnum omni conatu repetẽdum, aperuit. Ciribiges erat apud eum Raia, inter suos clarus bellica laude. Is, valida longarũ nauium classe ab Alodino accepta; Muaris fluminis ostia petiit, leucas à Malaca non amplius quinque: aduersoq; amne subuectus, in terram egreditur; ac loco peropportuno, è robusta materia densatoq; C aggere permunit castra: inde, vti nuper Lacsamana, repentinis excursionibus mare prorsus infestum habere, & in conspectũ vrbis Malacæ identidem prouehi, & mox recipere sese; vt, siqua posset, irritatos certamine Lusitanos, ad paratas intra flumen insidias de more perliceret. Harum rerum nuntiis Goam per Verissimum Patiecum Antonij fratrem allatis; Prætor Soarius, qui ex Arabia paulo ante redierat, Alexium Menesium cum nauibus tribus, in quibus erant bellatores trecenti, Malacam celeriter misit. ac sub idem fere tempus illuc è Sinis etiam Fernãdus Andradius, non exiguo cum apparatu & copiis appulit. Horum aduentu atque auctoritate, gliscens denuo Lusitanorum intestina discordia, quamuis ægre sublata: & simul, à Menesio ad Sionis Regẽ, qui cũ ab ipso iam Albuquercio instituta erat amicitia, legatus Emmanuelis nomine, Eduardus Coelius mittitur, partim eius amicitiæ firmandæ causa; partim etiam vt eadem opera colonos ab Rege peteret frequentandæ Malacæ, & quæstuosissimo eius oræ cõmercio Mahometanis eripiẽdo. Coelius ad vrbem

Hudiam, quod regni caput est, Sionia naui delatus; Emmanuelis literas D
ac dona reddidit Regi. dein iureiurando vtrinque renouatum est fœdus.
cuius fœderis testem Coelius celeberrimo vrbis loco pręcelsam ligneam
Crucem summa Regis voluntate defixit. Ita Coelius, rebus admodum ex
voluntate transactis; ac duarum insuper nauium pręsidio adiutus ab Rege,
lætus Hudia soluit. & Camboianam oram pæne prætereuectus, quod
à Patanis accessu tempestate prohiberetur; dū ad Sincapuram necessario
cursum intendit, transuerso repente Euro in littus Panis eiicitur. Potiebatur
eius terræ, vt supra demonstratum est, regulus is qui Alodini sororem
habuerat in matrimonio: ac tum forte ab Alodino ipso, incertū quibus
de causis, grauiter diffidebat. naufragos igitur Lusitanos haud immerito
sibi diffidentes, metuentesque, non modo non pro accepta olim
ad Malacam ignominia damnoque tractauit; sed etiam cōtra gentis morem
benigne & comiter excepit hospitio. Quin, proposito Lusitanæ societatis
commodo simul & ornamento, ac Malacensis præcipue cōmercij
vberrimo quæstu; facile sibi persuaderi à Coelio est passus, vt multorum
exemplo dynastarum & Regum, sese cum honorario vectigali ad E
Emmanuelem adiungeret. ita, vas aureum librarū circiter sex, in annuum
tributum est pactus. quam tamen deinde fidem, ab ingenij mobilitate
non diu coluit. Inter hæc, Alodinus de Menesij Andradiique aduentu
per exploratores certior factus, tot in vnum coactis Lusitanis vtique
aperta vi sese imparem ratus; ad solitas artes dolosque cōfugit: simulato
belli tædio, pacem eo consilio petiit; vt nuntiis vltro citroque mittendis
rē in discessum vtriusque ducis extraheret: quippe quos & reuersionis
auidos, & secum vna florem Lusitanæ iuuentutis deportaturos esse
non ignorabat. Neque sagacem astutiam viri, frustratus euentus est. Deceptos
iam aliquoties Lusitanos, improba negotiandi cupiditas, & nimius
reuisendæ patriæ amor, nouam in fraudem impulit. Iactatis vtrinque
conditionibus, atque ita approbatis, vt nihil ad firmam stabilemque
concordiam, præter Soarij Prætoris auctoritatem, deesse videretur; eius
auctoritatis impetrandæ suscepto munere, quæ prima nauigandi facultas
data est, Menesius, & Andradius cum egregio comitatu Goā petiere. F
At Alodinus à Bintano progressus ad Pagum (id vico nomen; alij
Pagodem appellant) occulte paratam interea classem, ad eas quas
habebat naues adiunxit: auditoque ducum Lusitanorum discessu, ad
arcem oppugnandam extemplo copias omnes æque maritimas ac terrestres
admouit. Nihil tam inopinatum nostris accidere tali tēpore potuit.
oppressi, vix ad arma capienda spatium habuere. itaque eo die
defensa ægre mœnia sunt. Inde, cum sæpius vrgerentur; nec vigiliis
tantum, sed etiam omni vndique commeatu prohibito, fame laborarent;
longe peiore quam antea, loco res Lusitana esse cæperat:
actumque de ea procul dubio foret; ni plane insperatum subsidiū Deus
rebus iam perditis attulisset. Iauensis quidam erat in hostium castris vir
cum pecuniosus & clarus, tum etiam consilio manuque promptissimus.
Is, grauibus ab Alodino acceptis iniuriis, quas salua dignitate ferre
non

A non posset;accensus vlciscendi cupiditate, ad Lusitanos capta occasione transfugit. eo duce atque adiutore , vt erat locorum ac temporum bene peritus,Lusitani fidis aliquot Malacensibus in expeditionem assumptis, agmine silēti profecti,subito vicissim impetu castra hostium cum magna cæde expugnarunt. prædæ haud ita multum in iis inuentum. tormenta, pleraque ex ære,auecta ad trecenta.quominus Pagum victrici classe porro contenderent,ipsumque Alodinum oppugnarent;obiectis transuerso flumine munitionibus,custodiisque passim in ripa dispositis, in præsentia prohibiti sunt.cæterum eo facto repressa interim tyranni ferocia, atque ad leuandam annonām,in aliquot menses laxamenti nōnihil nostris est datum.Dum in hac rerum vicissitudine Malaca vrbs fluctuat, Soarius Prætor ducibus aliis alio missis ad maria tutanda ; ipse cum septingentis armatis ad Ceilanum siue Taprobanam,nauium vndeuiginti classe contendit.Cum Callēsi regulo ante multos annos(vt supra memoraui)Laurentius Almeida pacem ac societatem inierant:Soarius,Columbani pręcipue
B reguli amicitiā & commercium expetebat , quod in eius potestate laudatissimi cinnamomi syluas esse non dubie comperisset.cuius item rei famą commotus Emmanuel, id ipsum per litteras accurate mandauerat. Igitur delato in conspectum Ceilani Soario ; & Columbanam præcipue oram oculis perlustranti,locus occurrit ad nauiū appulsum,& arcis ædificationem idoneus. hami figura littus in mare procurrit ; curuoque anfractu capacem efficit portum,in quem ex insula nauigabile flumen illabitur.huc applicita classe, nuntij confestim ad regulum missi, fœderis & amicitiæ causa;postulatumque de more,vt in vsum diuersorij,merciumque custodiam contra insidias maxime Saracenorum, castellum ibi liceret exstruere,non tam Lusitanis,quam incolis & regulo ipsi, præsidio ac munimento futurum.E Brachmanū disciplina,vt cæteri ferme Indi, erat regulus,atque adeo Brachmanes ipsemet. neque ita pollēs habebatur eą tempestate viris armisque. quocirca, & patriis institutis peregrinas religiones auersabatur;& in tam tenera insula haud immerito Lusitanā exti-
C mescebat vim.Attamen,reputās apud animum suum,quam ex tenui fortuna vicinus Cocini Rex,post initam cum Lusitano amicitiam,ad quantas opes breui tempore peruenisset;eiusdem successus, & emolumēti cupiditate ac spe captus;& de fœdere,& de castello, non tamen sine aliqua solicitudine assensus est.Cæterum haud ita diu in sententia perstitit. Saraceni ex cōtinente profugi,vel in primis vtilem in ea insula negotiationem paulo ante instituerant.ij, morte tristius rati,inde quoque ab Lusitanis pelli se ; toto connixi impetu, regios consiliarios pecunia muneribusque;regulum ipsum adhuc fluctuantem,cum aliis rationibus,tū proposito miserrimæ seruitutis metu, facile ab ea mēte deducunt. neque ad id modo, sed etiā ad arcēdos aditu Lusitanos, vltro suam ipsi nauāt operam:iisque præsertim instantibus operi, hortantibusque insulanos, munitiones raptim excitātur.ibi ferrea nōnulla tormenta disposita,& simul, ad nouam societatem plane dirimendam,Lusitani pauci,qui, vt in pacatam regionem securi descēderant,intercepti.Soario ad opus incoandum

in terram egredienti, obiecta munitio præter exſpectationem apparuit. D
miſſi protinus ad rem cognoſcendam aliquot expediti, renũtiant, miſtos insulanis Saracenos in ſtatione verſari. ita Mahometanum ſcelus haud dubie patuit. & Soarius, omiſſa interim ædificatione, copias ad pugnam exponit: magnoque vſus militum ardore, quamquam aſſidue iaculãtibus contra barbaris, ad ipſa tormenta ſuccedit. Aliquantũ laboris ac periculi fuit, dum telis eminus dimicatur. aſt vbi ad manus ventum eſt, momento diſiectis munitionibus, hoſtes in fugam auerſi: tum fugientibus acrius inſtare Luſitanus; neque aut ignotis callibus, aut occurrẽtibus fluuiis ab inſequendo deſiſtere, quoad Prætor ſigno tuba dato, palatos iam ac diſperſos ab effuſo impetu reuocauit. Magnus hoſtium numerus cæſus eo prælio. nec Luſitanos gratis victoria ſtetit. vulnerati iaculis ferme ſagittiſque complures, nonnulli etiam deſiderati, in iis Veriſſimus Patiecus, qui Malaca paulo ante redierat. Ab ea pugna, Soarius, vnius diei quiete militibus data, poſtridie prima luce rurſus cũ omni fabrili apparatu deſcendit; ac foſſam à portu vaſtum ad mare duxit prohibente nemine: intra E
eam foſſam vallũ erigitur, tormẽtis in hoſtẽ obuerſis: dein modico interuallo additur murus, barbarorũ terrori magis, quã operis firmitati, propter calcis inopiam interlitis argilla cæmẽtis. Hæc ingenti claſſiariorum certamine confeſtim peracta. & regulus, cum aduerſa ictus pugna; tum ſurgẽtis operis nec opinata molitione perterritus; miſſo confeſtim legato, veniam petiit eorum, quæ alieno ſuaſu, inconſulte ac temere egiſſet: atque ad iungendam ex integro ſocietatem hoſpitiumque ſeſe paratum oſtendit. At Soarius grauiter queſtus non opera tantũ ſibi cum armatis oppoſita, ſed etiam cõprehenſos interpoſita pactione Luſitanos; præciſe negauit, ſe pro tam atrocibus iniuriis aliter ſatisfactionem accepturum, quam ſi regulus ipſe in Emmanuelis fidem ac ditionẽ cum annuo vectigali concederet. Neque abnuit Colũbanus. Luſitana horrens arma, cumque ſuper ea re præfectus regius aliquoties nõ ſine interprete cõmeaſſet; F
ad extremũ ita conuenit: vti regulus Emmanueli quotannis perſolueret ſtipẽdij nomine, cinnamomi pondo centũ & viginti millia; annuloſque duodecim, ſapphyris, aut pyropis ex eadẽ inſula incluſis: & elephantos præterea ſex. Emmanuel autem, receptũ in fidẽ Columbanũ, ab hoſtium vi conatibuſque, ipſe & ſucceſſores ipſius, terra marique defenderẽt. His maxime legibus data pax: & nulla interpoſita mora, Soarius deſtinato loco arcẽ condere aggreſſus eſt. opus, adiuuantibus etiam regiis, breui abſolutum. in eius arcis cuſtodia Prætor Ioannem SyluerIam valido cum præſidio collocauit. oram maritimam nauibus quattuor tuendã Antonio Mirandæ Azeuedio tradidit. ipſe rebus ex animi ſententia confectis, & Arabicæ nauigationis magna ex parte compenſato damno, circa initium Decembris ouans Cocinum eſt reuectus. Hæc ferme in vtraque India cis Gangem & vltra, Soario Prætore per triennium geſta. Prouinciam dein ab Soario accepit Didacus Lupius Sequeria is, qui primus Emmanuelis miſſu Malacam adierat. Huic, magna Indici exercitus parte variis caſibus abſumpta, naues nouẽ cũ bellatoribus mille quingentis

Emma-

A Emmanuel in ſupplemẽtum attribuit,cum quibus anno ſeculi huius decimo octauo profectus Oliſipone, Cocinum ſecunda nauigatione deuenit.in eo curſu, circa promontorium Bonæ ſpei, contigit res minime prætereunda ſilentio. Magnitudinis vaſtæ piſcis eſt in Africo Oceano, quem piſcem,à figura videlicet,acum appellant(Xiphiam ego fuiſſe crediderim) prælongo roſtro, & in mucronẽ deſinente; eodemque ita duro atque hiſpido,vt ferrũ deterat in modũ limæ.Ex iis belluis vna,dum ſubterfugientẽ prædam furibunda perſequitur,in aduerſam onerariã plenis euntem velis,toto impetu illata,in imas cõpages, pertuſo alueo acutiſſimũ caput infixit. Ex eo laqueo dũ ſeſe per vim conatur excutere; quamuis libratã ſuis põderibus nauem adeo quatefecit, vt ſe in Syrtim impactos nautę nõ ſine horrore putauerint.Quo dein ex foramine,cũ,ignaro quidnã eſſet rei magiſtro,ſentinã traheret nauis;Cocini demũ ſubducta, inſertum in carinam,vt dixi,plane cubitale roſtrum oſtendit:quod illico extractum, & in Luſitaniam argumenti & miraculi cauſa, deinde tranſ-
B miſſum eſt. At Sequeria,inito magiſtratu; primũ circa omnes arces præſidia noua diſpoſuit.dein regulũ Baticalæ,detrectantem iugum;pactumque nuper Emmanueli ſtipendium perſoluere(vt ſunt leuia barbarorum ingenia)recuſantẽ; miſſo ad eius portus fauces obſidendas cum nauibus aliquot Alphonſo Meneſio,ſubſequuturus ipſe mox,ad fidẽ officiumque aut minis,aut malo redegit.Simul etiã, cognito Malacam rurſus ab Alodino grauiter premi;Antonium Corream cum onerariis, ad commeatus petendos, eoque importandos, proficiſci iubet in regnum Pegu. cuius regni,vltra Gangem poſiti non longe à Malaca,Triglypton olim vrbem, caput fuiſſe quidam exiſtimant.Correa, proſpero curſu ad Martabanum emporium Peguſiorum delatus; ne in terra adhuc ignota longius ab ſuis nauibus ipſe diſcederet, Antonium Paſſanium,& Melchiorem Caruallium cum honeſto comitatu muneribuſque miſit ad Regem, in vrbe Pegu (ex qua tota regio denominatur) inde aliquot dierum itinere
C commorantem. Magna tum erat(vt ſæpe diximus)toto pæne Oriente, gloria nominis Luſitani: magna cum bellicæ virtutis, tum opum ac diuitiarum exiſtimatio.neque minor,ſi per Luſitanos licitum eſſet,omnes circa nationes tenebat,in Malacenſi emporio negotiandi cupiditas. Itaque Peguſianus Rex, quamquam in primis tum potẽs ac nobilis; tamen haud quaquam indignatus, Antonium Corream nuntios pro ſe miſiſſe; comiter iis acceptis, duos viciſſim ad eum ipſe cum donis remiſit, ſtabiliendæ ſocietatis & amicitiæ gratia:ſatrapam vnum;alterũ pontificem; hunc,Raulinum;illum,Samibeleganum,Peguſiorum vulgus appellat.Vt Martabanum eſt ventum, poſt mutuæ ſalutationis officia, conſcriptæ communi conſenſu,pacis & fœderis leges,tũ,ad eas ſolenni iureiurando firmandas, in celeberrimum vrbis fanum Antonius Correa regiique; ſumma populi frequentia conuenere.totius autem cæremoniæ ordo fuit eiuſmodi.Samibeleganus prior,in aurea plagula diligẽter inſcriptas eius amicitiæ leges,tum Peguſia,tũ Luſitana lingua;vt & populares,& hoſpites intelligẽrent,elata voce recitari iuſſit.idẽ à noſtris viciſſim eſt factum.

lectis,

lectis,& subscriptis conditionibus, Raulinus, seu sacrificulus, quædam D ex ritualibus Pegusiorum libris de more pronũtiat. papyracea dein segmenta crocei coloris(qui colos apud eam gentem cultui diuino dicatus est)& aliquot simul arboris odoratæ folia certis notata litteris,igne subiecto comburit.Tum,suis insertam manibus,manum vtramque Samibelegani,cineribus iis imponit,pauca ex eo percontans, quibus ille ita respondebat; vt sui Regis nomine ratam & fixam eam societatem fore, iureiurando promitteret. Hæc omnia,summa attentione miroque silentio, peracta. Dissimiles animorum habitus Antonius Correa comitesque in eam cæremoniam attulerant:quippe qui vano errore ducti,Christianam fidem ethnicis iureiurando obligari fas esse vix ducerent.itaque Antonij accitu, linteatus antistes, qui nauticis præerat sacris; diuini humanique iuris haud multo quã cæteri Lusitani peritior, in medium prodit. sacræ paginæ, Christiano ritu,erãt ab Antonio cum solenni imprecatione tangendæ. atqui sacerdos pro Euangeliis bibliisue, librum ex cõposito protulit,elegãter & artificiose compactum;in quo varij generis lusus & can- E tica Lusitanico sermone scripta cõtinebantur; nõnullis tamen immistis, vt fit,sententiis moralibus, atque diuerbiis. Huic ergo libro dum Antonius fallacẽ admouet manum; diuinitus factum est,vt in ea verba ex Ecclesiaste incideret:VANITAS VANITATVM, ET OMNIA VANITAS:quod ille vbi præter omnem exspectationem animaduertit,subita perculsus religione cohorruit; ac præclare sensit, quam integram & inuiolatam fœderum fidem vel cum ipsis barbaris ethnicisque, esse cæleste iubeat numen. ergo apud se perinde iustum atque legitimũ id iusiurandum Antonius habuit, ac si pro vulgari eo libro sacrosancta vtriusque testamenti volumina contigisset. Sancito in hunc modum fœdere; impositisque in onerarias mercibus,& omni genere commeatus,Correa peropportune Malacam defertur.Eius aduentus,non modo ex diuturna fame & squalore obsessos refecit; sed etiam animos iis addidit ad Alodinum ipsum vltro lacessendum,&,si qua fieri posset, ex tã vicinis sedibus tandem aliquando exturbandum.Quod ille quasi præsagiens, ad omnes F eiusmodi casus multo ante sese parauerat. transuersis primum cancellis non vno loco intersepserat flumen, angusto dumtaxat singulis paronibus lembisve trãsitu relicto.dein, sub aquas passim fistuca stipites præacutos adegerat.ad hæc, densissimas vastæ magnitudinis arbores, quæ ripas fluminis dextra læuaque prætexunt, ad radicem ita incidi præceperat;vt perleui momento impulsæ, nauigantes obruerent. Denique non longe à Pago, qua sinuoso fluminis ambitu longiorem in cubitum prominet ripa;consibulatis è valida materia trabibus,& cespite ingesto,nouum castellum excitarat;idque non modico præsidio, nec paucis ex ære tormentis ad hostem ex obliquo feriendum instruxerat. His rebus cognitis(neque enim deerant qui cuncta renuntiarent) Correa,& Eduardus Mellus,contracta minorum nauium classe,quarum pleræque remis agerentur, & bellatoribus circiter quingentis impositis; Muaris fluminis ostia petiere.inde præmissi cum securibus dolabrisque,& firmo pręsidio militum

militum fabri ad hostiles munitiones amoliendas. ij quo validiores, ac peritiores talium erant artium, eo celerius confecta res est. discissi cancelli: euulsi ex imo stipites: insidiosæ arbores in diuersum proiectæ. ita sequenti agmini tutus ad castellum vsque fuit accessus. neque ita magno negotio, admotis nauibus machinisque, deiectum inde præsidium. Hinc, magna concepta fiducia, Lusitani ad Pagum victrici succedunt classe. Vt in conspectum oppidi ventum est: dispositæ extra vallum Alodini copiæ cum elephantis, & sublatus de more ingens clamor, & emissa tormenta, nonnullam cruenti prælij speciem præbuere. sed vbi egressus è nauibus Lusitanus in sicco signa constituit: & cominus gladiis contisque dimicari cæptum est: tanta plane diuinitus formido (veterũ Hebręorum victoriam diceres) tãtus terror hostes inuasit, vt oppido ad prędã relicto, sese in proximos lucos, & nota latibula fœdo cursu cõiecerint. nec pauci ex iis in fuga verius quam in pugna cecidere; cum è Lusitanis (quod præsenti diuinæ opi acceptũ sine controuersia referas) ne vnus quidem desideratus sit. Fu-
B sis fugatisque hostibus, ad spoliãda tecta raptim discurrit miles. exhausto quicquid erat pretiosi: oppidum concrematum. dein Alodini parones, & varij generis nauigia in vnum coacta fere centum. quorum erant aliquot, puppi proraque regium in morẽ cælatis inauratisque ex eo genere nonnulla in triumphi speciẽ reseruata. cæteris ignes iniecti. Hac tam insigni victoria parta Lusitani cũ summa gratulatione redeuntes in vrbem accepti. Alodinus, fracta, sed nondum perdomita ingenti ferocia, ad recolligendas è tanta clade vires, Bintanum insulam fremẽs gemensque repetiit. Interea, vicini Malacæ barbari, alienas angustias & incommoda suam rati occasionem: multis & grauibus iniuriis nostros affecerant: ac Pacenorum præsertim tyrannus, qui nuper in id regnum inuaserat: delatosque in Pacenum portum negotiatores aliquot Lusitanos partim exuerat mercibus, partim etiam per summum occiderat scelus. Ac ne Acenus quidem, quamquam societate ac fœdere iampridem nostris obstrictus, in ea rerum difficultate sat se pro amicitia gesserat. Ad eas vindicandas iniurias,
C regulosque ab instituto latrocinio deterrendos: Garzias Sala Malacæ Præfectus, Emmanuelem Patiecum, vnica, verum egregie instructa naui dimisit. is, præcipuo in Somatranos odio instinctus, quod Antonium fratrem paulo ante in vincula coniecerant, cum alia Somatræ littora, tum vero Pacenum, Acenumque breui adeo fecit infesta; vt non peregrini modo institores multi ab ea nauigatione desisterent: sed etiam incolæ, piscatu, quo maxime alimento victitat ea gens, intolerabili cum dolore damnoque abstinerent. Neque præcelsam Patieci nauem, atque à machinis ac milite paratissimam, semiermes ipsi, minoribus nauigiis aggredi satis audebant: tantum ad opportuna insidiis loca excubare instituerant, si quos, vt fit, in terram egressos, per occasionem excipere possent. Forte ita accidit, vt Patiecus, aquandi causa, Malacensi quam exercitatissimo remige instructam, scapham intra Iacaparini fluminis ostia mitteret. abest ea aquatio à Paceno portu millia passuum ferme quattuor. neque ad remigum præsidium propugnatores plus quinque attributi,

Antonius Veranus Portuensis, Antonius Passanius Alanquerianus, Franciscus Gramaxius, Ioannes Almeida Quintelanus; postremi nomen intercidit. Aquatione per otium facta, priusquam ad suos Lusitani sese recipiant, à barbaris agniti. Et Pacenorum Præfectus, Raia Sudamicinus, rei subitæ nuntio excitus, lanciaras tres confestim expediri iubet; correptisque quæ fors obtulit telis, in singulas, aptas instructasque remigio, centum & quinquaginta armatos imponit. Ea dum parantur, coorti repente ab vtraque fluminis ripa barbari, sagittis & iaculis abeuntes nostros detinere non desinunt. & ea quidem mora non admodum Lusitanos retardat. quippe hostium tela, densatis vtrinque scutis excipiunt. grauius aliunde malum instabat; quod vno eodemque tempore contrarius ventus & æstus accedens, exitum intercluderet: neque ab socia naui, procul in salo iactis anchoris, erat in re trepida cur opis quicquam exspectarent. iamque raptim instructæ lanciaræ haud dubiam ad prædam cum ingenti clamore festinant. longe tamen reliquas antecedit ea, qua Sudamicinus ipse cum iuuentutis flore vehebatur. Ea re animaduersa Lusitani, tot vndique pressi difficultatibus, consilium ab ipsa desperatione capiunt, vltro in aduersum hostem eundi; vt, quemadmodum sit nomine Lusitano dignum, fortiter dimicantes occumbant prius, quam per metum mortis, in teterrimam seruitutem abducantur. Hoc ergo consilio scapham repente circumagunt: validoque remorum impulsu vix dum concurrerant proræ, cum Lusitani salutari IESV nomine pariter inuocato, strictis gladiis aut hastis, priores in nauigium hostile magno ausu transiliunt: ac ferro primū summouent barbaros: dein conglobatos in vnum, ipsaque audacia obstupefactos, haud tamen incruenti ipsi ad satietatem trucidant. Nec in longum extracta est pugna. Paceni, cum ad vehementes gladiorum & cuspidum ictus nuda præbuissent aliquandiu corpora; & emicantem è Lusitanorum oculis ardorem ferre vltra non possent; qua cuique cōmodum est, certatim sese in flumen eiiciunt. Sudamicinus perterritos nequicquam precibus minisque cohibere conatus; denique se ipse quoque de naui præcipitat; doloreq; ac rabie accēsus, vt quēque suorum nādo adeptus est, elato pugione cōfodit. Cæteri duabus lanciaris ex interuallo sequētes, cum, si acrius institissent, nostros vulneribus affectos ac propemodum exsangues nullo negotio conficere potuissent; nec opinata suorum clade perculsi, terga verterunt. Ita, IESV adiuuante, è rebus perditis repente Lusitanus victor euadit: ac nullo è suis amisso, captiuam ipsius Præfecti lanciaram in altum abducit: eo maiore omnium gratulatione ac lætitia, quo propior exitio fuerat res. Eius tam præclari facinoris fama cum cæteris circa populis, tū præcipue regulo ipsi Paceno magnum terrorem incussit. Missis extemplo ad Patiecum, mox ad Garziam Salam legatis, demisse petiit pacem; eaque conditione impetrauit; vt cuncta per scelus ac fraudem ablata Lusitanis cum fide redderet. Hoc rerum Malacensium statu, Sequeria nouus Prætor enixe operam dabat, vt pedem si posset, in Maldiuis insulis figeret. Eæ, vt supra docuimus, Canarino, & Malabarico littori obiectæ, numero plus mille censentur. Multitudinem

A dinem hanc,intercurſantes euripi faciunt, adeo anguſti, vt alibi nauium antennæ iubas arborum deterant: alibi etiam, qui valentiores ſunt viribus,ramo quopiam manibus apprehenſo, ex vna in alteram inſulam ſaltu tranſmittant.Multis rebus ad victum neceſſariis carent incolæ:ſed pro iis omnibus:vna eſt palma (ſic enim appellant) Iudaicis & Africanis, careotas ferentibus, longe præſtantior. quippe, non proceritate ſolum & pulchritudine excellit; verum etiam tota prorſus in vſu eſt ita multiplici, vt vulgo, ſi quem frugi & induſtrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Prima dos, in fructu ipſo. Tengam Narlemve Indi; cocum, ſeu nucem Indicam Luſitani dixere: humani ferme capitis magnitudine, duplici operimento: quorum exterius, in ſummo læue, ſtupea intus denſitate (cairum vocant) netur ac texitur,cannabis & ſparti modo, cum alios in vſus, tum præcipue in vitilium nexus, & anchoralia: neque materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obſequentior. namque,vt ſalſuginem amat ea planta;cairum quoque ex ea prognatum, B & marinis aquis immerſum,identidem reuireſcit: & anchoris illigatum, fluitantes in ſalo naues egregie continet, non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quam viriditate ipſa, & lentitia quadam ad inſtar corij: vt ſeſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat; vel reſidente, rurſus in craſſitudinem contrahat, quod ſecus in noſtris euenit rudentibus: quæ nimirum ipſa vi ac pertinacia ſæpe rumpuntur. interior autem calix, rufo colore, & globoſa rotunditate prædurus, addito auro vel argento, in pocula figuratur. ipſa vero pomi caro, amygdalæ in modum, pinguedine quadam & grato ſapore lacteſcens, non per ſe tantum in cibo grata eſt, ac ſalubris; verum etiam, vbi viſum fuerit, exhauſto lacte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus, dum ex eo tener adhuc emicat fructus,nodo conſtrictus, ac leuiter inciſus, in obdita oris anguſti vaſcula opimum inſtillat ſuccum, ex quo variis artibus coctionibuſque, veteri, vt Strabo ipſe teſtatur,inuento, mel ſeu ſaccarum vinum, acetumque perficitur, iam folia, cum & librariis pro paC pyro ſint,& loco tegularum impoſita domibus,arceāt imbres;tum etiam in veſtis formam facili ſimul ac ſpiſſo contextu nectuntur. Denique, vna eademque arbor, omnia prorſus ad rem nauticam inſtrumenta ac materiem præbet. quippe truncum & ramos; in malum, aſſamenta, clauoſque: comam in vela: cairum in funes (vt dictum eſt) omnium optimos, filaque ad laterum ſuturas: poſtremo cocum ipſum,quæque ex eo conficiuntur, in onera. ita, non ſine miraculo quodam, omnibus plane rebus ex ſemet apta & inſtructa nauigat palma: eadēque diſciſſa per hyemem, viuaces ad prunas, lenta ignium alimenta ſuppeditat. Incolæ importato lino, ſericoque, talares tunicas eleganti opere texunt: quibus honeſtius multo, quam cæteri Indi velant corpora. Piſcantur etiam palmeis verriculis minuta conchylia (ſunt qui Venereæ conchæ genus putent) miro ſplendore,& colorū varietate.hæc,ſaburræ loco in onerarias indita ac diuerſas in regiones euecta,apud Gāgaridas & Sionios,vilioris monetæ explēt vicē ad res parui pretij coemēdas:apud Heſperios autē Æthiopas,cū

rebus etiam carioribus permutantur. Insularum omnium caput est Mal- D
diua;ex ea cæteris cognomentum.ibi frequenti emporio domicilium est
Regis qui cum inita iam à Soario per Ioannē Sylueriam,vt supra demon-
stratum est,amicitia;ad eam stabiliendā, locumque munitæ apothecæ de
more petendum Sequeria deinceps Ioannem Gometium destinauit. Ne-
que magnæ contentionis fuit res. Ab homine donis ac promissis illecto;
& cum Lusitanæ felicitatis opumque haud ignaro;tum vectigalibus no-
uis rem augendi percupido, facile non de societatę modo, sed etiam de
castello impetratum. id castellum ad mare Gometius, quod lapidibus &
calce careret;è lignea materia glebisque raptim exstruxit, ac muniit.Eius
deinde operis, & quadam nominis Lusitani fiducia, vix quindecim ar-
matorum custodia septus, cum iā non pro inquilino vel hospitet,sed pro
tyranno ac domino sese gereret, & commeantes in id emporium pere-
grinos variis vexaret iniuriis; repentina conspiratione Saracenorum op-
pressus, vna cum suis occiditur. arce, & iis quæ intra arcem asseruaban-
tur, Mahometanus potitur. ita Lusitani, quam facili aditu in eas irre- E
pserant sedes; tam leui negotio mox deinde sua culpa deiecti sunt. Nec
leuiores alibi plagæ per eos dies acceptæ. Goana oneraria commercij
causa Ciaulum petens,in Saracenorum, qui Dabulum incolunt,biremes
illata,prælio commisso deprimitur. In easdem biremes Lusitana caraue-
la postmodum incidit(rotundæ nauis genus, cum ad onera,tum ad mili-
tiam vtile: dromonem Græco vocabulo haud incommode fortasse quis
dixerit) contracto mox certamine,dum tormenta exercentur,ignea scin-
tilla in sulphurei pulueris cadum illabitur. inde sæuum repente coortum
incendium, nautas vectoresque omnes, vna muliere excepta, protinus
hausit. Ad earum rerum nuntios, ira percitus Christophorus Sosa, qui
cum nauibus aliquot Canarini maris custodiæ præerat: nocte sublustri,
Galacinum (is locus est agri Dabulensis) inuasit. Sosæ aduentu præco-
gnito,incolæ paulo ante diffugerant.Lusitanus ad prędam versus,quam-
quam erat barbarica vilisque suppellex:tamen ab ea dulcedine auelli non
potuit: quoad, illucescente demum die, Saraceni circiter quadringen- F
ti, sagittariæ artis peritissimi superueniunt. Aduersus eam multitudi-
nem Sosa cum centum & quinquaginta armatis egreditur:quorum erant
sclopettarij seu fistulatores non pauci. Accensis vtrinque animis, atrox
pugna coorta. Saraceni arcubus tantum instructi; primam hostilium
glandium procellam submissis corporibus excepere: tum ad sagittan-
dum ipsi consurgunt. tamque densus ac perpetuus fuit spiculorum im-
ber: vt Lusitano, ad fistulas replendas nihil vnquam temporis aut loci
reliquerint. Inde cum,sensim cedendo, ad mare sese reciperet Sosa: mi-
nime fefellit hostem. circummissus illico iuuenum globus, reditum in-
terclusit. itaque Lusitani vndique vrgeri cæpti: nec sine multo sangui-
ne, vix tandem ad naues effugium patuit. Soluentibus dein oram simul,
& iaculantibus, adeo pertinaciter institere Saraceni, alienato ab sensu
periculorum animo, vt semet aquis vmbilico tenus immergerent, na-
uigiisque, remorandi causa, propemodum iniicerent manus. Ex eo
discri

A discrimine Sosa denique elapsus, Ciaulum ad saucios curandos, minime secunda fama se contulit. Eodem fere tempore quattuordecim nauium classis, cui Georgius Albuquercius præerat, Olisipone profecta, male admodum nauigauit. quattuor tantum eo anno in Indiam peruenere. è reliquis vna è medio cursu in Lusitaniam vento reiecta. aliam in ipso itinere Castellanus quidam nauarchus ab Indicis commerciis ad latrocinia piraticamque conuertit. tertia, superato iam promontorio Bonæ spei, circa Quiloæ, & Mombazæ littora, magis etiam miserabili genere cladis interiit. Mahometani eas incolunt regiones. hi, Anconiño Rege interfecto, iampridem ab Lusitana societate defecerant. Cum dira necessitas cogeret, aquandi gratia, ad Matuam, eius oræ vicum, quadraginta viri ex naui Lusitana appulerant scapham; in quibus erant primarij duo: præfectus, & gubernator. Dum egressi ad fontes doliola complent; interim scapham, remigibus vacuam, recedens æstus in sicco destituit. Ad eam deducendam, aptandosque remos, semiplenis vasibus illico Lusitanus accurrit,
B nec segnius barbari, animaduersa re, duo circiter hominum millia infensis animis aduolant: nautasque partim sub oneribus, partim à terra molientes, ad vnum omnes occidunt, nequicquam. cæteris Lusitanis, cum ad bombardæ ictum accedere propter vada non possent, indignam suorum cædem ex alto spectãtibus. Ac ne ipsi quidem lætiorem exitum deinde sortiti. quippe, vrgente siti, dum alias aquationes in vicino conquirunt; rectore vacua nauis haud longe ab Quiloa in syrtes impingitur. Ad conspectam eminus prædam, ingens repente affuit hostium vis. momento spoliata oneraria: & quotquot ea vehebantur cæsi, vno duntaxat relicto adolescente, quem tyranno Mombazæ muneri mitterent. Albuquercius, dissipata classe, ignarus, ex iis quæ non comparebant, quo quæque delata esset, cum cæteris nauibus ad Mosambicum exegit hyemem: atque inde, transmisso mari, Goam in sequenti demum æstate peruenit. Circa idem fere tempus, Prætor Sequeria, toties iam ab aliis infelici successu tentatam Arabicam expeditionem aggredi statuit. Contractis ex
C omni ora nauibus maioris formæ quattuor & viginti, bellatorũ tria millia imposuit; quorum erant Lusitani mille & octingenti: cæteram summam, è Malabaribus & Canarinis expleuerat. Cum iis copiis Goa profectus Februario mẽse, anno seculi huiusce vigesimo, ad Aromata promontorium Africæ, secunda nauigatione transmisit. Ibi cognito ad Giddam stare sex Turcarum triremes; manusque armatorum cogi ad fauces Adeni occupandas; intra ipsas fauces inuehi, & longitudine sinus emensa, circa Giddam lacessere bello Turcas decreuit; vt si se occasio dedisset, signis collatis de rubri maris possessione decerneret. Hoc animi proposito legens oram, ad Meten vicum, aquandi causa, applicuit, metu desertum ab incolis. vna tantum vetula inuenta: cuius indicio in summa siccitate aqua patuit. amnis erat alueo glareoso. sub eam glaream, æstate, cursu tacito sese ita latices cõdunt; vt nihil humoris in summo prorsus appareat. Anum indicem remuneratus, & in eius gratiam flammis ab eo prohibitis vico, Sequeria in Arabiam non longe ab Adeno traiecit ibi dum ad Aram (id

loco nomen) anchoras iacit; in ſcopulum ſub aqua latentem illata Prætoria, ſolutis incuſſu cõpagibus extemplo diuellitur. quæ in ſummis tabulatis erant, cum parte machinarum ægre ſeruata. cætera demerſo alueo periere. naualis turba (quadringenti numerabãtur) in cæteram claſſem diſtributi. à Sancto Antonio nomen erat Prætoriæ. ex eo, Diui Antonij ſaxa, locus appellatus. Ab hac ſtatione cum ad Giddam recta contenderet Prætor, adeo pertinaci complurium dierum Aquilone prohibitus eſt; vt interim aduentante hyeme, idoneum rei gerendæ tempus effluxerit. Itaque omiſſo bello, ad pacem cum Dauide Abaſſino Rege firmandam animum adiecit. cuius Regis imperium, cætera mediterraneum, modica tantum ex parte ad rubri maris littora pertinet. Eam oram Dauidis nomine tenebat Præfectus maximus, quem honoris titulo Barnagazium vocant. oppidis ac vicis, Præfecti minores præerant. Cum hiſce Præfectis de ſocietate agendũ erat Sequeriæ, & legati duo in terram exponendi. alter, Matthæus Armenius, is, qui ab ipſo Dauide Helenaque ad Emmanuelem cum donis ante decenniũ venerat: atque ob ſuſpectam eius legationis fidem, ab Luſitanis nullo ſuo merito multa indigna & acerba pertulerat. alter, Emmanuelis ad Abaſſinũ erat legatus, Rhotericus Lima, ſuffectus in locum Eduardi Galuani, qui ſuperioribus annis in ipſo itinere, nondũ peracta legatione, deceſſerat. Simul etiã erat ei Mazua inſula (quæ Ptolemais ferarũ olim fuit) haud procul à Camarano viſenda, ſi forte locus arci ad eius regionis cuſtodiã ædificãdæ idoneus foret. ea inſula Arquico oppido maritimo Abaſſini littoris obiecta, perangusto freto ab continente dirimitur: & lunato ſinu in idem littus obuerſa, in primis tutã ac placidã ſtationem nauibus præbet. ad hæc, ciſternis, armentiſque. varij generis, in vſum claſſiũ & præſidiorũ abundat. Prætor, totam inſulã per otium contemplatus, tametſi Mahometani incolebant; tamen, vitandę inuidiæ gratia, ſuos ab incendiis ac præda continuit: Mahometis vero fanum rite expiatum, intemeratæ Conceptioni Deiparæ Virginis dedicauit: ibi per eos dies Chriſtiana ſacra peracta nõ ſemel. Interea ab Arquici Præfecto oratores affuere cum donis & cõmeatu: quibus, vtpote Chriſti cultoribus, ſericum vexillum Cruce inſignitum, amicitiæ cauſa, datum eſt. illi, cognito Chriſtianos & Luſitanos aduenas eſſe, cuius gentis fama iampridem eo tractu increbuerat, mirum in modum gratulati; primum omnium de Matthæo Armenio cum cura perquirunt. hunc ipſum vbi adeſſe præter exſpectationem audiere; & mox in conſpectum eſt productus veneranda canitie ſenex; obortæ cunctis præ gaudio lacrymæ. &, vulgata eius rei fama, certatim ad optatos viri amplexus, & manuum oſcula cõfluebant. Ea demum celebritas, & Matthæum omni ſuſpicione liberauit; & Luſitanis, quod inſontem adeo aſpere & inhumane tractaſſent, dolorem ſimul ac pudorem iniecit: eo magis, quod etiam aliquot è ſacra Viſionis æde monachi (multa autẽ cœnobia, ex Diui Antonij ferme inſtitutis, eo toto regno viſuntur) ſalutandi eiuſdem Matthæi cauſa, ad claſſem acceſſerant: qui ab Luſitanis ſacerdotibus linteatis, cũ ſymphonia & pſalmis accepti, magnam animi voluptatem prę ſe ferebant, non è Matthęi ſolũ, ſed etiam

ex ipſo

A ex ipſo Luſitanorum aduentu : quod vetus oraculum ſibi à maioribus traditum ferrent;ex occiduis aliquando regionibus , Chriſtianæ religionis homines in ea loca venturos.Eius vaticinationis promiſſa,tantæ claſſis appulſu,tandem eſſe confecta;& in illo ſacratorum hominum cætu, Heſperiam cum Eoa Eccleſia tanto locorum interuallo , dextras quodãmodo miſcuiſſe;magnopere lætabantur.in ſermonem dein cum Arquicano Præfecto ventum eſt ; & paulo poſt, ad ſtabiliendam ſocietatem (quod ita Dauidem velle non ignoraret)Barnagazius cum peramplo comitatu Arquicũ proceſſit.Paululũ ibi altercationis fuit , dum dies locuſque colloquio conſtituitur:littus ipſum aduena:Arquicũ oppidum Barnagazius præoptabat,nõnulla fraudis ac periculi ſuſpicione ab Saracenis iniecta.Ad eã ſuſpicionẽ tollendã(quando per obſides tranſigi,indignum Chriſtiana amicitia & hoſpitio videbatur)cũ ſynceri animi pignus Crucem nudari & porrigi ab ſacerdote iuberet Antonius Saldania , Luſitani Prætoris internuntius;ſeuero vultu Barnagazius cõfeſtim exſurgens obB ſtitit;negans,tam leui de re,tã auguſta attrectãda myſteria.Quin ego potius,inquit,de iure meo decedã,meque vltro in omne diſcrimen obiiciã. ita,mediæ regionis campus,inter oppidũ & mare,cõſenſu deligitur. Barnagazius cum equitibus ducentis , peditum duobus millibus ab Arquico;Sequeria cum ſexcentis non amplius armatis è claſſe deſcendit.iis copiis in ſtatione vtrinque conſpecta relictis;cum ſenis ambo comitibus in medium prodiere.Primus congreſſus fuit,mutuo blande & amice conſalutantium:& Regis vtriuſque in alterum, beneuolẽtiam ſtudiumque accurata oratione teſtificantium.dein ſocietas ac fœdus hoc maxime modo ſancita.Claſſiarius ſacerdos argenteam Crucẽ in medium attulit:ea Barnagazius prior apprehenſa,nixus genibus:Quam,inquit, pacem IESVS Chriſtus,generis humani Redemptor,diſcipulis reliquit ſuis;eadem eſto inter nos,qui eiuſdem Chriſti cultum profitemur,ac fidem.Hanc ego pacem(quantum in me fuerit)Regis mei nomine ſpondeo ; atque ita iuro per hanc ſacroſanctam noſtræ ſalutis effigiem. In eandem ferme ſenten-C tiam conceptis verbis iurauit Prætor. dimiſſo dein colloquio , per triduum ex vtraque parte donis officiiſque certatum. & ingens omnium fuit lætitia,quod opulenti duo Reges terra marique , contra Chriſtianæ rei aduerſarios arma iunxiſſent.Poſt hæc,Sequeria Rhotericum Limam legatum Barnagazio commendauit , ac tradidit , ad regiam vſque tuto mittendum. cuius in comitatu cum alij honeſti viri complures fuere; tum vero Franciſcus Aluarus ſacerdos:qui dein reuectus in Luſitaniam, eius peregrinationis ſeriem patria lingua deſcriptam edidit : eodemque poſtea auctore,Paulus Iouius gentis ritus moreſque latino ſermone diligenter eſt perſecutus.Per eoſdem fere dies quibus in Arabico ſinu Luſitanus agebat Prætor,è Paceno Somatræ inſulæ regno , ſummus Mahometicæ ſuperſtitionis Califa ſeu antiſtes, nomine Molana , ſupplex illuc vſque contẽdit.puerũ adducebat duodecim ferme natum annos , Paceni Regis filiũ:cuius parente occiſo,Geinal tyrannus,ab Alodino ſocero adiutus,regnum inuaſerat.huic ſi cõtra communẽ hoſtẽ ſuppetias Luſitani

tuliſſent;

tulissent;restitutum in patrias fortunas puerum,in Emmanuelis auctori- D
tate cum annuo tributo Molana spondebat futurum. Et pupilli orbitas,
& Califæ obtestatio apud Sequeriã valuit. Ad Geinalem ex ea possessione
pellendum,sex naues cum valida manu armatorum, Georgio Albuquer-
cio attributæ. Cuius rei,& iunctæ cum Dauide amicitiæ nuntios qui ad
Emmanuelem afferret, Petrus Vasæus in Lusitaniam à Prætore missus,
magna toto regno omnium ordinum gratulatio fuit; & in singulis oppi-
dis miro populi studio supplicatum est. Prætor,cum egressus freto Cala-
iatum petiisset,Armuziã inde processit. ibi, clauso iam mari,cum magna
nauium parte hyemare coactus est. Dum hæc ad Arabiam, & Persidem
fiunt; Goæ Præfectus interea Rhotericus Mellus Lusitanam rem, haud
contemnenda,si crimẽ abesset,vectigalium accessione ditauit. Idalcanem
inter,& Crisnaraum Narsingæ Regem, atrox ac funestum per eos dies
exarserat bellum; dum reconciliatæ nuper amicitiæ leges ambo parum
syncera fide custodiunt. Idalcan perfugas & noxios è Narsingæ regno cõ-
tra ius & fas clam admittere,grassari occultis latrociniis, ac repetentem E
res Narsinganum,dolis fallaciisque frustrari. Crisnaraus vicissim,otij im-
patiens,bellum denuo optare;& in Raciolum vrbem Decani regni mu-
nitissimam,spe atque auiditate imminere: quã sibi maioribusque adem-
ptam,Idalcanis accessisse regno ægre ferebat. Eius ergo repetendæ vrbis,
& Idalcani arma rursus titulo specioso inferendi tale consilium iniit. Sa-
racenus erat in ipsius aula, Cides Mercar, Mahometano cultu ingenio-
que,industrius vir,& experiens. Hunc,ad Arabicos equos in vsum belli
coemendos magno cum auri pondere Crisnaraus Goam misit:& quo te-
statior esset res,ad Goæ Præfectum super tali negotio separatim litteras
dedit,haud dubius,quin per Decanios fines necessario iter habenti bene
nummato viro,Idalcan, prædas eiusmodi sagaciter odorari assuetus, de
more structurus esset insidias. Quod putarat,euenit. Ingressum Decanios
limites Cidem,vtpote eiusdem sectæ hominem; quin etiam è Mahome-
tis,vt ferebatur,stirpe genitum;Idalcan benignis admodum promissis ad F
se per litteras inuitauit. Cides, vel societate superstitionis, vel vberioris
stipendij ostentatione adductus; vel etiam interuertendæ regiæ pecuniæ
spe;haud grauate ad Idalcanem sese contulit. ille, comiter acceptum, per
speciem honoratæ præfecturæ,Dabulum extemplo amandauit. ibi, ne-
quid rumoris emanaret,pecunia spoliatũ,per idoneos talium facinorum
administros è medio sustulit. Crisnaraus interea,speculatoribus clam ap-
positis,cum rei gestæ seriem haud magno negotio cõperisset, lætus obla-
ta belli occasione;missis quoquo versum ad Reges ac dynastas epistolis;
manifestam Idalcanis perfidiam,& violatas pacis leges minaciter & acer-
be conquestus est: dein,maximis equitum peditumque contractis copiis,
Raciolum vrbem obsidione cinxit. Ad eam soluendam obsidionem Idal-
can profectus;commisso prælio,magna parte suorum amissa, cum paucis
elabitur. Crisnaraus victor, non castris modo Idalcanis est potitus; sed
etiam Raciolum vrbem valido instructã præsidio, crebris iam oppugna-
tionibus frustra petitam; metu denique in deditionem accepit. Idalcan
interea,

A interea, remotis oppidis, quo propter ſiccitatem Criſnaraus cum exercitu peruenire non poſſet; amiſſa in præſens renouandi belli fiducia, ſeſe inglorius continebat. Ad eius cladis famam, cum alij ab Idalcane defecere; tum Gini, gens in Decano regno prænobilis. Eius gẽtis principes, germani duo fratres, Comus, & Appa, contractis octo ferme armatorũ millibus, in ſubiectos Gateis iugis agros impetum fecerant: inde ſine dubio in oram maritimam tranſgreſſuri, crebris portubus & vectigalibus quæſtuoſam (Concanum vocant è regione Goæ) quam Ginorum olim familiæ Mahometani eripuerant. Eius oræ Præfectus, Idalcani hero auaritia & fraude non abſimilis, magna pecuniæ ſumma è vectigalibus portoriiſque collecta; id vnum laborabat, quo pacto, inter eos tumultus, domini rẽ ad ſuum peculium adiungeret. Omnia circumſpectanti, commodiſſima ad fugam, Goa Luſitanorum vrbs viſa. id quo tutius faceret; Luſitanum ſibi præfectum ante conciliandum ratus; ad ſpecimẽ probitatis ac fidei petiit ab eo per nuntios, primum vt Idalcani contra Ginos tumultuantes opem

B pro amicitia ferret. id ſi facere grauaretur (quod ita fore haud erat neſcius) tum libero mendacio ſuadebat, vt ipſe potius in eos portus & vicos, Emmanuelis nomine inuaderet. æquiore animo Idalcanem in afflicta fortuna laturum, ſuas opes & vectigalia in Luſitanorum, quam in perduellium poteſtatem veniſſe. Hoc nuntio accepto Mellus Præfectus, rem ad conſilium detulit: ac tali tẽpore nemini dubium erat, quid ius, quid æquitas, quid amicitia poſtularet. verum apud homines lucra penſantes, vtilitas valuit. Mellus cũ octingentis ferme Canarinis peditibus, Luſitanis equitibus ducentis & quinquaginta, euripo traiecto, Concanum ſine certamine vllo occupauit, non auſis Ginis aduerſus Luſitanos arma ferre: & Rhotericum Iuſartem cum modico præſidio ei regioni præfecit. At Idalcanis procurator, domino prodito voti compos, Goam plenos argento auroque loculos tulit: & quo res occultior eſſet, amico Luſitano cuidam æque fallaci cuſtodiendos initio tradidit. Dein, cum hic depoſitum ex occaſione repeteret; ille alter ſe quicquam accepiſſe impudẽtiſſime per-

C negaret, neque chirographum exſtaret vllum; ex dolore ac deſperatione Mahometanus in furorem & inſaniam verſus, mentem ſimul cum pecunia perdidit. Fraudator vero, dum theſauris male partis incubat ſecurus; inopinata morte poſtmodum, ab eo quod cariſſimum habebat in terris, auellitur: Quin etiam ipſe Criſnaraus deinde malis artibus receptam vrbem Raciolum, bello viciſſim ſuperatus, amiſit. quæ bella, & numero peditum equitumque, & vniuerſo apparatu (alioquin fides Barriũ, & Oſorium, & alios rerum Indicarum auctores appellet) orbis noſtri expeditionibus longo interuallo præferenda, enarrare noſtri inſtituti non eſt. Poſtremo, ne Luſitanis quidem ipſis, vt in loco exponemus, diuturna ſtetit, minus honeſte quæſita poſſeſſio. Ita, per omnes eorum ſcelerum affines peruagata cæleſtis ira, breui tempore pœnas à ſingulis improbæ cupiditatis exegit. Per eoſdem fere menſes, nouum & multiplex aliud in mari miraculum exſtitit. Claſſis nauium nouem duce Georgio Britto dum ex Luſitania Indiam petit; roſtrata celſior Rhoterici Vaſæi Pereriæ, in me-

dio cursu,repente,veluti fræno equus adducto , ita subſtitit magno cum D
aquæ sonitu ac motu,qualis,vbi in vada & syrtes incurritur, edi consue-
uit.Eo ipso terrore perculsi nautæ,demissa vtrinque bolide, profundum
sine dubio mare comperiunt.Cum inflatis vento velis hęreret nauigium
nihilominus;dispiciendi causa(quod esset nox)admotis ad marginem lu-
minibus;implexam alueo ingentem belluam vident. Carinæ centum &
quinque dodrantium lõgitudine,applicuerat corpus; cauda gubernacu-
lum illigarat; alis immanibus latera ad summũ vsque cingebat:quas iam
in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum
adeo tetrũ, ingenti videlicet horrore nautæ militesque perfusi. vt vero,
dolij magnitudine,vasto hiatu nouissime caput extulit ; metu exanimati
pæne omnes , infernum profecto monstrum diuinitus immissum crede-
re,ad viua tot noxiorum corpora glutienda.Pauci,quibus in tãto discri-
mine mens animusque constiterat , consultandi gratia in vnam partem
secedunt.erant qui contis,& iaculis,ballistisque depellendum suaderent
cetum:alij contra,nihil magis tali tempore vitandum aiebant ; ne tantæ E
molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso & agitatione violenta
nauem euerteret.in summa inopia consilij,cum nihil explicaretur;& ma
ior in singula momenta terror instaret;suppliciter ac demisse veniam pa-
cemque Dei & cœlestium exposcere,atque ad vota precesque confugere
placitum est.Neque ea irrita fuere.Sacerdos cum linteo,& stola,& signo
Crucis in medium prodiit.ab eo,sacris carminibus,& exorcismis delini-
ta bellua(mirum dictu)nulla cuiusquam noxa relicto nauigio,cũ è por-
tentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim,sese admodum pla-
cido lapsu in mare demisit.Lusitani,tamquam ex orco præter spẽ erepti,
debitas diuinæ clementiæ laudes & grates agebant.Circa idem fere tem-
pus,in Somatram Georgius Albuquercius cum orbo extorrique delatus
est puero.Ante eius aduentum,tyrannus Geinal,Pacenorum erga se vo-
luntati diffisus,non longe ab vrbe munierat castra ; seque intra id muni-
mentum cum tribus millibus armatorum tenebat.Albuquercius, missis
qui tyrannum iuberent iniusta possessione decedere ; cum denuntiatio- F
ne minisque nil nisi verba & frustrationes eliceret;fauente Aruano fini-
timo regulo,castra cum trecentis dumtaxat Lusitanis aggressus,non sine
sanguine suorum expugnat.ac Geinale interfecto, & prædæ parte Arua-
no cõcessa , qui inter oppugnationem auersas castrorum portas obsede-
rat;pupillum magno populi assensu plausuque Regem acclamatum , &
cum annuo tributo in verba Emmanuelis adactum ex fœdere , in patria
sede ac domicilio collocat.Eius pueritię regendæ,Molana præpositus is,
qui pupilli susceperat causam:& rei maritimæ cura, Lusitanorum amico
Ninacunapani concredita:dein ad Mahometanos in officio continendos
castellum ipso in aditu portus exstrui cæptum.Quæ ne res,adeo secundę
nimium Lusitanos efferrent;quo die Geinalis capta sunt castra , ipso die
ad Acenum oppidum , leucas à Paceno fere viginti ; dein ad Bintanum
longe dispari successu pugnatum est. Georgius Brittus nauibus quinque
ab Cocino Molucas petens;cum ex itinere Acena littora tenuisset ; auri

A occæcatus auiditate,cuius vim ingentem in proximo delubro esse audierat; cum centum & viginti armatis in terram egreditur. Huic Abrahemus tyrannus obuiam cum sex elephantis, peditibus mille progressus, pugna commissa, Lusitanos complures temere inuectos, & in iis Georgium ipsum interficit; cæteros grauiter saucios retro ad mare compellit. Inde in Georgij locum Antonio fratre suffecto, Lusitani Malacam traiiciunt.quo cũ item Albuquercius paulo post à Paceno superuenisset; duodecim amplius coactis in vnum nauibus, & propugnatoribus ferme sexcentis,Alodino,infestum de more Malacense littus habenti,arma inferre denuo placuit.Is nuper ad Pagum victus, vt supra demonstratum est, in Bintanum haud longe à Pago receperat sese.Ea insula,Sincapuranis obdita faucibus,nobili secatur amne; qui ponte iunctus,dein se in mare euomens,portum nauigantibus præbet.Huic impositam amni vrbem,insulæ cognominem,Alodinus,pulso,vti supra docuimus,vetere domino, præclare munierat.ad pontis caput propugnaculum excitarat;à cæteris partibus,ferratæ structuræ, ad latera ferienda, vallum & aggerem obiecerat.
B Portum ipsum,& fallacia vada,& adacti fistuca flexuosi de more stipitum ordines; & in assidua statione paratæ lanciaræ seu lembi egregie tuebantur.Lusitani,prope certa victoriæ spe profecti, nondum probe explorata regione,descendunt; duabusque simul partibus ad mœnia subire conati, cum neque scalas attulissent,& stagnãtibus circum aquis ac voraginibus impliciti tenerentur;destinatis vndique hostium telis ac tormẽtis,promptissimi quique sternuntur. Nec felicius mari tentata oppugnatio est. cũ & incognita obstarent vada,& hostilium nauigiorum agilitas,onerarias Lusitanas,magnitudine ipsa inhabiles,crebris detrimentis afficeret.Ita,omisso incepto,& præcipuis è suorum numero desideratis, diuersi duces; Albuquercius Malacam rediit, Brittus ad Molucas, quo intenderat, na-
C uigare perrexit.

Libri septimi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM LIBER OCTAVVS.

VM hæc apud Indos alterna ſuccedunt vice; interim ex alia quoque parte, atque adeo plane diuerſa, perquam inſigne ab homine Luſitano facinus editũ eſt. Fernãdus Magalianes agebat Oliſipone, ingenti animo vir, & rei naualis apprime callens. Is, quod in India ſub Albuquercio duce ſtipendia multa feciſſet; nequaquam pro ſpe præmiorum (vt in ſuis plerunque meritis æſtimandis nimium ſibi fauet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari ſe queſtus, ad opulentiorem Caroli Cæſaris Caſtellæ Regis aulam tranſiit. ibi, cum aſtronomis aliquot communicato conſilio, & implacabili odio in Emmanuelem accenſus, Cæſarem & conſiliarios docet; Molucas inſulas, quarum celeberrimis toto iam terrarum orbe diuitiis Luſitani fruantur; intra Caſtellanæ conquiſitionis limites haud dubie contineri. idque non pluribus tantum argumentis è mathematica ſupputatione contẽdit; ſed etiam acceptis inde litteris à Frãciſco Serrano, de quo ſupra commemorauimus; in quibus de admirabili quadam eius regionis cum opulentia, tum ab aurea Cherſoneſo longinquitate diſſereret. Profecto, ſi à fortibus & peritis hominibus tentetur ex Occidẽte iter; haud ita magno negotio è Peruana terra in eaſdem inſulas penetrari poſſe. opem dein addit monitis. ac ſe, modo in eam expeditionem neceſſaria præbeantur; in omne diſcrimen, experiundi cauſa paratum oſtendit. Mouit Cæſarem & magnitudo promiſſi, & Fernandi auctoritas cũm teſtimonio Serrani coniuncta. Quinque cõpactis egregie nauibus, eximio & nauta & milite ad Hiſpalim inſtructis (quo in numero exſules erant Luſitani cõplures) vnus Magalianes cum ſummo imperio ac poteſtate præficitur. Cum iis nauibus, Bæti fluuio in altum Oceanum euectus; Canarias primum inſulas, tum Braſiliam certo iampridem itinere petiit. inde, velis in Auſtrũ datis, cum ignota littora diu legiſſet; ad magni fluminis oſtia ventum eſt; quod Sancti Iuliani vulgus appellat. is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abeſt circulo. neque inde longe, infeſto rigore, & æterno preſſa gelu,

A gelu, niuosa montium cacumina in cælum exsurgunt. terram incolunt homines immani duodecim amplius dodrãtium statura, efferis moribus, crudis in cibum carnibus adsueti. è quibus duo ad classem attracti, blandimentisque ac muneribus à Magaliane deliniti, intra paucos dies ex insolita victus consuetudine periere. Ad eam oram explorandã missa nauis vna, cui præerat Ioannes Serranus; in scopulos illata, saluis tamen hominibus, frangitur. Hisce rebus cõterriti classiarij, &, pręter alia maris incõmoda, sæuissimo frigore enecti; incerta vitæ, & perueniẽdi quo intenderant spe; reuersionẽ plerique suadere, quidam etiam conuitio efflagitare institerunt. Hosce Magalianes, obfirmato ad omnem patientiam animo, benignis adhortationibus aliquandiu sustentare conatus; comperta demum coniuratione; partim capite, partim exsilio puniit. qua supplicij ac minarũ acerbitate, obstupefactis interim ab omni rerum nouarũ conatu reliquorũ animis, vltra eum locum tres ferme gradus, hoc est leucas circiter quinquaginta, processit. atque ibi demum sese ostendit euripus, sinuoso meatu Oceanũ vtrumque coniungens. Ea re tum ex incitatissimo
B aquarum æstu animaduersa; tum ex cetosũ ossibus in littus eiectis; quasi peracto iam itinere, gratulatio ingens à Magaliane facta; & euripo ipsi, ab inuentore, perpetuum ac nobile nomen inditũ est. ibi, commeatibus valde imminutis, cum denuo fremitũ vel querimonias quorũdam inaudisset; capitis pœna proposita, vetuit ea de re sermones inferri. Tum alia nauis ad inquirendũ exitum præmissa; ducẽ frustrata per tenebras retro vnde venerat, Hispalim reuertit octauo mẽse quã ex eo portu discesserat. Eam nauẽ missis qui quęrerent, incassum dies aliquot præstolatus, cũ reliquis tribus audacter ipse progreditur: perque varios męandros, & cęcas ambages, crebro velorũ flexu tandem ex altera parte vastissimũ rursus in æquor euasit. & quoniã sub æquatore ipso positas Molucas esse didicerat; in eam partẽ proras dirigere magistros iubet. Leucas mille quingẽtas procul ab omni terræ cõspectu prouecti, in desertas aliquot insulas incidere; quas ex aduerso Italiæ oppositas nonnulli arbitrãtur. inde cõtinuato in Septentriones itinere, ad Subum insulã leucarum ferme duodecim
C ambitu, auri feracẽ, frequentem incolis ventũ est. Ibi Magalianis labores exitu nec opinato cõclusi. quippe insulæ regulus, quod armis eo tẽpore cum finitimo Rege Mathani contenderet; oblata recentis auxilij spe, aduenas non solum hospitio libenter excepit, sed etiam in eorum gratiam sese cum vxore, liberisque, & popularibus circiter octingentis, Christianum fieri voluit; & honoris causa in sacro baptismate Fernandi nomen assumpsit. Hisce necessitudinum vinculis magis magisque Lusitanus obstrictus, petenti opem & Christiano, & hospiti, negare non potuit. Descensione cum præstãtibus aliquot facta, Magalianes, cũ semel iterumque fudisset hostes; tertio deniq; ex insidiis ipse circumuẽtus occiditur. Cæteri, partim, circa eum interfecti; partim elapsi vix ad naues cũ tristi nuntio peruenere. Neq; hic finis miseriarũ fuit. ex quo facile existimari potest, quã non temere, nec sine diligẽti præparatione, barbaris Christiana sint impertienda mysteria. Regulus qui vix adhibito catechismo, vel an-

teactæ vitæ sceleribus cum salutari detestatione damnatis, amicitiæ & D temporis causa, peregrina sacra suscepisset; qua mobilitate Christum induerat, eadem paulo post & Christum ipsum, & vna cum Christo ius fœderum, fas, humanitatem, fidē penitus exuit. Oblatam ab hoste pacē, cum eo si aduenas è medio sustulisset; recētia merita & iunctas nuper dextras oblitus, minime recusauit. Tam sceleratì dein facinoris perpetrandi, cum in aperta vi nulla esset spes; primarios è classe ad viginti, per officij ac beneuolentiæ speciem ad ferale cōuiuium inuitatos, repente inter ipsas dapes & pocula contrucidat; vno Ioanne Serrano vel ad ludibrium, vel ad lucri spem reseruato; quod ex redemptione se partem aliquā sulphurei pulueris, & aliquot ænea tormenta (cuius machinæ in iis locis nihil vnquam simile visum fuisset) capturum esse confideret. Atque vna hæc spes salutis afflicto quoque Serrano restabat. Verum vtrumque postmodum euētus fefellit. namque productus in vinclis ad mare Serranus; noua clade exponénda primo socios ad misericordiam lacrymasque com- E mouit: eodemque interprete, per consuetos iam nutus ac symbola, cum incolis agi de pretio cæptum. Paciscebātur vtrinque pecuniæ loco, duas minoris formæ bombardas, & pulueris aliquantum. Ea cum lintribus ad terram nautæ admouissent; subito pretium augere insulani, & recedere à conditionibus, ac redēptorem variis artibus detinere. Inde altercatione cum iurgiis orta, cum maior maiorque hominum frequētia ad littus afflueret, veriti fraudē & insidias classiarij, sese ad naues re infecta subducunt: anchorisque sublatis, miserum Serranū, frustra fas religionis, amicitiæ, patriæ, lamētabili vociferatione obtestātē, in barbara & crudeli terra destituūt. ad insulam decē leucas inde prouecti, variis casibus imminutas recensent copias. fusis ac laceris magna ex parte armamētis cētum & octoginta nō amplius homines in vniuersum inuenti. Cū in tres ipsas naues, neque nautæ, neque funes, neque vela sufficerēt; alueo vno, qui præ cæteris quassatus erat, incenso; turbā cum instrumento omni in alteram F transferunt. ita, duabus tantum reliquis nauibus ex eo loco discedunt: ac proris in occidentē Solem obuersis, diu errabūdi, ad Molucas insulas tandem aliquādo perueniunt. ibi cū Tidoris regulo haud ægre societas iuncta. Lusitana tū aberat classis: eo facilius corrasis vndiq; frugibus, regulo enixe adiuuante, per tot ærumnas & pericula petitū ex insula specimen auehunt. ac trito inde itinere vtraque primū institit nauis. dein Lusitanarum classium iniecto metu; altera fluctibus quassata, cum omnibus cōpagibus aquam acciperet, ad Molucas recurrit; ibique egressis in terrā hominibus, ad scopulos allisa diffringitur. altera Indis ad dextrā relictis; immani ausu protinus altū præcidere, & recta Bonę spei promontoriū petere intēdit. eo superato, cū ad Hesperidas vsque insulas processisset; inaudito post omnium seculorū memoriam cursu totū orbem emēsa, & æmulis classibus illuc vsque feliciter euitatis; ab Lusitano demum Limenarcha in eo portu detenta est; & pauci qui superfuerant semianimes in custodiā traditi: è quibus tamē aliqui, naui deinde recuperata, in Hispaniam, vnus etiam, patria Vicetinus, obstupescētibus cunctis miraculi nouitate, in Ita

A in Italiã rediit. Huic naui non ſine cauſa Victoriæ inditũ fuerat nomem.
Nauclerus erat Ioannes Sebaſtianus Canus, ex oppido Guetaria Vardu-
lorum,ad Pyreneum;vir animi fortitudine,peritia gubernandi,& inaudi-
ta felicitate ſane promeritus, vt ipſius ac patriæ nomen, nullus vnquam
caſus,nulla temporum longinquitas obruat. Neque me fugit, hæc aliter
ab Iouio æquali eorum temporum tradi.Sed nos rem totam ex fide retu-
limus:haud mediocriter locupletem huiuſce narrationis auctorẽ ſequu-
ti Ioannem Barrium Luſitanum: ad quem,præter cæteram notitiam, &
habita cum ſuperſtitibus ex ea claſſe colloquia; cõſcripti inſuper ab ipſis
gubernatoribus eius peregrinationis cõmentarij peruenere.Ex eo dein-
de tempore ſæpius in Molucas è Bætica primum, ac poſtmodum è noua
Hiſpania nauigari cæptum.quæ res ingentem diſcordiarum molem inter
Luſitanos ac Bæticos peperit;nec ſine magno motu,cum in Europa legi-
bus,tum in Aſia ferro, de illius maris & commercij poſſeſſione certatum
eſt. Magalianes è Bætica Septembri menſe anni vndeuigeſimi ſoluerat.
B biennium circiter in ea nauigatione conſumptum. Inter hæc, de rebus
in Ceilano geſtis nuntij ac litteræ in Luſitaniam venerant. Ad ea tã op-
portuna & fructuoſa tuenda commercia, & fluxa fide Regem in officio
continendum; arcem inſtaurari, & aucto præſidio diligenter cuſtodiri
Emmanuel iuſſit.Eius rei cauſa Lupus Brittus cum ſupplemento fabrum
ac militum in Ceilanum profectus, accepto à Ioanne Sylueria caſtello;
primum omnium concharum vim ingentem è proximo petiit; è quibus
Indico more calce confecta; nouos muros prioribus iam collabentibus
ex arte perduxit;ac foſſam probe purgatã ſtatumine muniit.Ea re offenſi
vehementius inſulani,quos communi vocabulo Cingalas vocant: quod
contra ipſorum ſalutem ac libertatem cuncta parari haud abſurde ſuſpi-
carentur.Et Saraceni inquilini de more ſuſpicionem ac metum augebãt,
in conciliabulis dictitando,veros videlicet vates initio ſe fuiſſe;cum exi-
tialem Columbanæ terræ Luſitanorum aduentum fore prædicerent.
Per ſpeciem ſocietatis illapſos inaudita auaritia & crudelitate homines,
C paucis diebus male mulctato hoſpiti Regi ſtipendium impoſuiſſe. poſt
hæc,aliarum gentium homines, nullo iure aut exemplo ab iis littoribus
arcere cæpiſſe:non quieturos,quoad iniecto ad arbitrium fræno, popu-
lis perinde ac iumentis abutantur;nec eorũ fortunas modo, ſed etiã ſuc-
cum & ſanguinem hauriant. Habere Columbanum digna factis & mori-
bus præmia; qui,ſpretis fidelium ſociorum conſiliis;nouam & incogni-
tam veteri & expertæ amicitiæ prætuliſſet. Huiuſmodi facibus ad exſe-
crabile odium nominis Luſitani accenſa plebs;venalia primum alimenta
ciboſque caſtello ſubtrahere:dein eo audaciæ ventum:vt Luſitanos lon-
gius ab arce vagantes, vel iaculis eminus peterent, vel iniquo loco cir-
cumuentos occiderent.ad haſce tam atroces iniurias,principio, pacis &
concordiæ cauſa, leniter agere, & conniuere Præfectus. Sed conui-
tia militum, ſegnitiem, & ignauiam increpantium, diutius ferre
non potuit. meridianis horis, quod æſtiuæ maxime quietis eſt tem-
pus, cum centum & quinquaginta armatis Columbum oppidum arci

pæne coniunctum; quam tumultuosissime inuadit. Barbari, qui vt in D summo otio, nullis cincti mœnibus, neque stationes neq; vigilias agerēt, metu perculsi repente capessunt fugam; re familiari, pauidis coniugibus paruisque liberis in tanto periculo destitutis. Brittus sine certamine oppidum ingressus; militem à direptione cædibusque continuit: tantū fœminas puerosque ad fores ędium alligari iussit; vt cū in sua potestate omnia fuisse redeuntes Cingalę cernerēt, ex eo ipso quā non hostiles in Regem populūque animos gereret, existimare facile possent. Simul etiā ad retardandā eorum ferociam, si ab tergo instarent, patentioris viæ quæ ad castellū fert, tectis ignes iniecit, salutari sane cōsilio. quippe barbari, non celerius, attoniti metu, sese ex oppido eiecerant, quā icti desiderio & solicitudine pignorū, conglobati furentesque in præliū rediere: instantesque; Lusitanis iam se recipientibus, eodem impetu in arcem irrūpere potuissent; nisi eos cum demendi vincula suis; tum restinguendi incēdij detinuisset mora. Inde nostris ad arcem mature adipiscēdam, occludendasque portas spatium est datū, cum extremi tamen agminis ferme triginta E saucij rediissent. Neque is terror (vti putarat Brittus) ad pacandam valuit gentem. quin, exasperati potius animi, signoque dato per agros, armati ad viginti millia conuenere. ea multitudine freti, cum temere ad arcis mœnia subiissent; magna cum cæde vulneribusque repulsi, castra communiunt. in exitu iam æstas erat: eo maiorem in spem venerat regulus, si minus oppugnatio procederet; interclusis propter anni tempus maritimis commeatibus auxiliisque, obsessos ad vltimam inopiam redigendi. Neque tamen interea quies ab armis & ab operibus erat. aggerē assiduo labore ad mœnia Cingalæ proferebant. missilibus dies noctesque fatigabant hostem: inferiores vtique Lusitanis tormentorum magnitudine, & artificio; sed molem supplebat numerus. ferreas contraxerant ballistas ferme sexcentas. eæ vel brachiis collibratæ, vel innixæ canteriis, indita in fistulam plura simul veruta decem palmorum longitudine, aprugno aduersus ignē pēnata corio, ita excusse emittebāt; vt ad passus ferme ducē- F tos obuia quæq; perfringerēt. hisce verutis interdiu impetebāt inclusos noctu ignitis iaculis militares intra arcē casas & diuersoria, ramis & frōdibus raptim exstructa, incendere conabantur. Lusitano, in magnis rerū angustiis nihil erat æq; difficile, atq; aquādi ratio, ꝙ puteus extra arcem non sine cruore adeūdus esset, neq; eo per cuniculos, vt olim Cananore, penetrari loci natura permitteret. Accedebat aduersus tantam hostium multitudinem, mira defensorū paucitas; vt sine vlla interdū vicissitudine iidem perstare in stationibus & excubiis cogerentur. Vna tantū fiducia restabat venturi ab continente subsidij, si rem vsque in æstatis initiū extrahere potuissent. Verum ea quoque spe excidere, postquam exacta iam per ingentes labores hyeme, Antonius denique Lemius ab Cocino cum vna tantum trireme, neque plus quinquaginta propugnatoribus, affuit: & iis quidem ægre coactis, quod & Sequeria eo tempore cum maxima parte copiarum abesset; neque è præsidiis, in tanta infensarum circa gentium propinquitate, deduci milites expediret. Interea barbari

diurnis,

diurnis nocturnisque operibus promoto vallo, turres insuper è palme à materia, cespite ingesto, duas erexerant: vt è superiore loco dum fossæ complentur, sagittis & iaculis hostem in muro consistere prohiberent. Eo periculo animaduerso Brittus, antequam allati subsidij tenuitas emanaret, vltro in hostem erumpere statuit. Concilio conuocato, Lemium, trierarchum postera luce circa meridiem repente à mari oppugnationem ostendere, & maioribus tormentis quatere turres iubet. ipse intento in eam partem hoste, cum trecentis & quinquaginta Lusitanis ex alia parte, semiplenas & incautas stationes aggreditur; turbatosque ipsa audacia barbaros vallo deturbat. inde transgressus munitiones, eodem impetu simul vtramque turrim inuadit; auersosque hostes, è propugnaculis deiicit. Turribus ab Lusitano captis, clamor extemplo circa vicos & palmeta perfertur; palati in vnum coeunt barbari; vt omni conatu Lusitanum expellant. iamque instructa acies tota Cingalarum, Saracenis immistis, admouebatur. centum & quinquaginta erant equites, haud spernenda in iis regionibus ala; peditum ingens numerus. elephanti quinque & viginti præibant. ex iis erant primi ordinis quattuor; non turres modo cum sagittariis dorso vectare assueti; sed etiam in decussim alligatas ad proboscidem falces, tanta vi ac dexteritate vibrare, vt quicquid ab latere vel à fronte se obiecisset, ancipiti ferro proscinderent. is terror Lusitanis offusus, primo referre pedem coegit: mox, quod sæpe fit, in ipsosmet recidit hostes; cum densis ictæ glandibus belluæ, spreto rectorum imperio, terga vertissent. Vrente dein magis magisque introrsus plumbea peste, doloris impatientes, quacunque ruerent, late stragem edere; ac simul cuspidibus iaculisque ab tergo Lusitanus instare. Ita suismet auxiliis cum ingenti clade barbari dissipati fusique. Brittus fugientem hostem aliquandiu persecutus; vbi ad lucos & nemora ventum est; contentu eius diei victoria substitit; & priusquam se barbari ex pauore ac trepidatione colligerent, non sine multo suorum sanguine se in arcem recepit. Atque is dies obsidioni attulit finem. Amissis ex amicorum numero præcipuis, regulus Mahometana hortamenta stimulosque exsecratus, vna cum arcis potiundæ spe, consilia belli deposuit: missisque ad Brittum oratoribus, veniam erroris & pacem denuo petiit: atque ab Lusitanis, vel quietem ex longa defatigatione desiderantibus, vel absente Prætore Sequeria nullam exspectantibus opem; aut grauate concessa. Ceilani res in pristinum rediere. At prætor ineunte iam æstate ab Armuzia profectus, Cambaiæ legens oram, ad Dium applicuit. ea vrbs, quod magnas (vti diximus) habet opportunitates, & furtiuis Ægyptiorum & Saracenorum nauigationibus tutum ab Calecuto receptum dabat; Lusitano præsidio locum aliquem ibi obtineri ad hostes arcendos magnopere cupiebat Emmanuel. itaque inter cætera Sequeriæ mandarat in primis, vt Cambaiani Regis, & Iazij dynastæ voluntate, si fieri posset; sin minus, vi atque armis aream arci ad Dium ædificandę occuparet. Et Cambaianus quidem Rex, haud multum ab ea societatis conditione abhorrebat. Iazius vero summa vi, cum apud Regem, tum apud satrapas nitebatur, ne Lusitanis in eiusmodi possessio-

nem pateret introitus: & simul, quantum ex tuto & occulto poterat dãni D
prӕternauigantibus inferebat: miro inter hӕc artificio eximiam quandam in Prӕtores, ipsumque Emmanuelem obseruantiam ac beneuolentiam simulans. Neque tamen eos plane fallebat. ergo pari vtrinque fuco ac fallaciis agebatur. Sequeria cum ab Armuzia rediens Dium applicuisset, vt dicere institueram; bona cum pace in speciem acceptus est. nec modo commeatus in classem benigne prӕbiti; verum etiam ipse & nauarchi donis egregie culti. Verum appellatus de potestate ӕdificandi Iazius, ita se ad id propensum ostendit; vt rem interea totam sui arbitrij negaret esse. legatos necessario mittendos in regiam (vrbs erat Madaba, sexdecim fere leucas à mari) magnopere confidere se, cum Emmanuelis honori; tum etiã suis ipsius precibus ac suasionibus id facile ab Rege datum iri. ita, blãdis promissis, ac singulari comitate extrahebat rem. At Lusitanus fraudem sentiens, vt verbis transigi nihil vidit; ad vim atque arma adiecit animum: neque ita difficilis videbatur futura oppugnatio: quod cum à militibus imparata eo tempore vrbs erat; tum in eo ipso littore sta- E
tionem habenti Sequeriӕ noua ab Emmanuele auxilia superuenerant. Sed tanta fuit Iazij in agendo lenitas, tanta in ostentandis viribus & omniũ rerum apparatu solertia; vt Prӕtor, mitigata in prӕsens ira, neque ausus tali tempore summam rem in discrimen adducere; sine vlla noxa recesserit: maioribus videlicet copiis anno proximo rediturus. Sequeriӕ profectio, duplici voluptate Iazium & amicos affecit: quod non modo prӕsentem arcis apparatum consiliumque sine cruore discusserat; sed etiam ad vrbem nouis operibus muniendam, & externo, quo maxime nitebatur, firmandam milite, spatium erat nactus. itaque in neutro cessauit: idoneis locis propugnacula exstruxit, instaurauit mӕnia, & in iis tormenta vigiliasque disposuit. Castellum est in medio ferme introitu atque ore portus. ab eo castello catenam ingentem ex ea parte quӕ latius patet, ad oppidum vsque perduxit. ab altera, tres onerarias collocauit ponderibus adeo degrauatas; vt perforato, cum opus foret, alueo, repente subsiderent. à fronte autem, ne subire triremes ad murum possent, prę- F
grandia saxa & cautes in mare deiecit. tortuosos prӕterea cancellos, & variis ad errorem flexibus in se recurrentes, obliquo amne defixit. ita omni aditu terrã marique intercluso, lembos biremesque centum & octoginta, & aliquot insuper negotiatorum naues in portu cohibuit. Arabas denique, ac Turcas, Persasque, & ex aliis nationibus Christianӕ maxime fidei desertores, mercede conduxit: ac, nequid interea de ӕdificatione per legatos Prӕtor Lusitanus ab Rege impetraret; omnem per se perque suos conatum adhibuit. Neque segnius eodem tempore, diffisus legationi Sequeria parabat bellum. Ab Dio Goam, atque inde Cocinum delatus; veteres naues, & quassatas refecit, nouas deduxit; complures nauarchos, quibus in beneficij loco Emmanuel quęstuosos ad Malacam, vel in Molucas, aut in Sinas, aliove dederat commeatus, pro imperio ac potestate, Cocini detinuit. ita, summo studio adhibito, duodequinquaginta maiorum nauium classem varij generis, cum cӕtero instrumento machinisque

nisque, tum validis militum centuriis adornauit. è Lusitana sobole tria millia; ex Indica impositi Canarini, ac Malabares octingenti. Cum iis copiis Sequeria, prætextu Armuziæ repetendæ, quod Rex Torus tributum Emmanueli soluere distulisset; rursus ex itinere Dium accessit. sub eius aduentum Iazius, per exploratores iam ante de Lusitanorum apparatu certior factus; ne coram agere cum Sequeria cogeretur; tanquam euocatus ab Rege, magnis itineribus eò contenderat; Saca filio cum idoneis rectoribus eius adolescentiæ tribus, firmoque militum præsidio ad vrbem relicto. Is, de area blande per internuntios ab Lusitano appellatus; è seniorum sententia benigne respondit: Si commeatu, vel re quauis alia in classem opus sit; se affatim pro amicitia & pro consuetudine præbiturum: neque id, tanta rerum omnium copia, quāta vrbi tum suppetat; in magni obsequij loco numeraturum esse. quod vero ad aream arci designandam attineat; se in potestate parentis esse: nec super tali tantaque re sibi licere quicquam eo absente decernere. mirari, cur ad eam diem Sequeria nullos ad Mamudium procuratores aut nuntios miserit. integram etiamnum esse rem: & Iazium patrem, ab Rege accitum, eo etiam aduolasse libentius, vt præsens, auctoritate, studio, gratia, postulatis Lusitanorum adesset. simul, quoniam Sequeria per interpretem ambigue intulerat, Lusitanos in eo genere iamdudum exercitatos modo sese in id ipsum intenderent, arcē nullo negotio excitaturos; ipse vicissim obscure iecit; non vnam omnium locorum esse naturā; haud æque facilem in eo emporio structuram fore, atque in aliis Indiæ, vel Africæ littoribus exstitisset. Sequeria, vbi Mahometanos non minus artibus ad eludendum, quàm munimētis ad propugnandum instructos videt; de summa rei præfectos in concilium aduocat. ibi, sententiis in diuersa tendentibus, aliquandiu certatum. Erant qui non diutius ferendam ludificationem; atque admotis vndique machinis mœnia protinus quatienda censerent. in iis, tormentorum magister; circumuectum speculatoria nauicula se, ad dextram oppidi partem, quæ in mare imminet, animaduertisse haud ita firmi operis muros. si placeat: se celeri strage illac transitum in vrbem esse daturum ostendit. alij cōtra, & ij præcipue, quos Prætoris iussu ad Cocinum substitisse docuimus, nunc oppidi vires, & armatorum frequentiam; nunc ipsius Regis opes, quem bello prouocari non expediret; nunc naturæ gentiūque memorabant ius: quod vtique magno piaculo violatum iri, si nō ante explorata Mamudij voluntate; inter ipsa beneuolentiæ & caritatis officia, oppidanis repente vim attulissent. quin Prætor, vti Saca & Iazius ipse hortarentur, legatum & litteras ad Regem protinus mitteret; à quo si nihil æqui impetratum foret; tum denique armis decerni posse: neque vnquam Iazij oppugnandi honestas Lusitano causas defuturas. Hæc à nauarchis propalam iactabantur: illa tacita suberat cura, ne, si dimicari cæptum esset; crescente in dies mole belli; interim ad optatos cuique portus & commercia nauigandi facultas effugeret. Eo vrgebant acrius, & aliis aliquot in eandē sententiam adductis, facile tenuere, vt ab armis abstineretur, quoad legationibus tentata res esset. Id vbi manauit; classiario, victoriæ simul ac prædæ

incensos cupidine, & pugnæ signum in singula momenta exspectantes, D
magnus repente dolor incessit: vulgo, se deceptos delusosque fremebant:
nec modo querelæ, sed etiam probra & maledicta in Prætorem exaudie-
bantur. atque etiam præfecti, se bellum suasisse per summam impuden-
tiam mentiendo, assentãdoque militibus, in Sequeriam ducem (cui vel in
primis parci oportuerat) omnem decreti eius inuidiam transferebant. Ea
„ re Prætor cognita, rursum eosdem in consilium vocat: &, Quandoqui-
„ dem viri nobiles, inquit, è vobis audio esse complures, qui sese militibus
„ venditent, totamque dilati huiusce belli causam in me conferant vnum;
„ & aliter in consilio, aliter in circulis ac cœtibus disputent; denuo perro-
„ gare sententias placet; nec verbo solum, sed etiam tabulis publicis consi-
„ gnare, vt quid quisque senserit, dixerit, suaserit, palam exstet: neu quis
„ posthac ex mea alteriusve infamia, vel inuidia, splendorem ad vulgus, &
„ gloriam quærat. Sub hæc dicta, rogati præfecti, eadem illa de belli diffi-
cultatibus, de Cambaiani potentia, de spe legationis, deque amicitiæ le-
gibus iterarũt; cunctas deinceps in codicem scriba publico referente sen- E
tentias. Hisce ita peractis, cõmuni decreto missi à Prætore qui Sacæ nun-
tiarent: Quando nulla super tali negotio habeat à patre mandata; nihil,
ipso inconsulto, nedum inuito, Lusitanos de arce conaturos. pacem eius,
& Mamudij Regis, & sibi, & iis qui ante se pro Emmanuele Indiam rexe-
rint, antiquissimam semper fuisse: & quoniam ita omnibus visum fuerit,
se duos è classe primarios ibi relicturum: Rhotericum Fernandum, qui ad
Mamudium ea ipsa de re contendat; & Didacum Pacensem Beianumve
cum nauibus paucis, & fabrili instrumento; vt simul atque cum Rege
conuenerit; sine vlla cuiusquam iniuria in optatam, & vtilem vtrisque
ædificationem incumbat. interea se Armuziam, vti instituerat, perrectu-
rum: petere ab Saca, & rogare, vt procuratores Emmanuelis pro consue-
ta humanitate, & hospitij necessitudine tractet. Ad ea cum Saca, non exi-
guo leuatus metu, liberaliter admodum respondisset; ex condicto Rho-
tericus legatus in terram expositus; Beianus cum nauibus tribus respon-
sum ab Rege ibidem exspectare iussus. aduentitij nauarchi ad viginti, F
mercaturæ causa alij alio dilapsi. Prætor cum cætera classe Carmaniæ
oram legens, Armuziam venit. ibi cum Rege Toro, & Lusitano præsidio
collocutus, dilatæ ab Toro pensionis causam reperiebat eiusmodi. Baha-
renum est, cuius ante meminimus, insula & vrbs in Persico sinu (sunt qui
olim Icharam dictam putent) cum fertilis agro, tum vero margaritarum
piscatu prænobilis. Hanc insulam iure beneficiario possidebat Mocri-
nus Arabs, vectigalis Regum Armuziæ. Is, cum viribus & ingenio
contumax, tum etiam Mecani antistitis affinitate subnixus, cuius filiam
habebat in matrimonio; indignari cæpit, seruire se Armuziano Regi,
qui à paucis Mahometanæ sectæ aduersariis, ex vltimo occidente profe-
ctis, regnũ defendere paulo ante nequisset. Nõ esse verum, aliis imperare,
qui sua seque ipsum tueri nõ valeat. Ergo, nõ modo iugũ aperte detrectare
instituit Arabs; verũ etiam prædatoriis nauibus omnes circa regiones in-
festas habere; & commeãtes Armuziam vndique negotiatores auertere. è
quibus

quibus incurſionibus, tantum paucis menſibus Armuzianæ rei damnum illatum eſt, portoriis magna ex parte imminutis; vt Regi ad tuendam vix perſonam, nedum ad vectigal Emmanueli ſoluendum, nummi ſuppeterent. Haſce querimonias Torus cum ad Sequeriam ante per litteras detuliſſet; tum vero coram vrgere acrius inſtitit, vt ſibi aduerſus rebelles auxilium ex fœdere præberetur. Neque abnuit Prætor. Virum eximie fortem, ac bellicæ rei peritum, Antonium Corream expeditioni præpoſuit cum ſeptem egregie inſtructis nauibus, & Luſitanis militibus quadringentis. quorum, è prima nobilitate centum numerabantur iuuenes ad omnia prompti, laudiſque ac decoris apprime cupidi. Ad eas copias, Torus, lembos, quos vulgo terradas vocant, ducentos adiunxit, Xarafo ex amicis præfecto, cum tribus circiter Perſarum, aut Arabum millibus. ex altera parte Mocrinus, ipſa meritorum conſcientia monitus, haud dubie tali apparatu peti vnum ſe; tamquam indicto iam bello, ſic omnia ad oppugnationem arcendam ſummo conatu parauerat. ac primum, ex inſula vicíniſque locis, armatorum coegerat millia ferme duodecim: in quibus erant equites trecenti Arabes, è Perſide ſagittarij quadringenti; fiſtulatores præterea Turcæ, & ex ipſius Mocrini ditione, perpauci. reliqui, de gentis more, gladio & iaculis vtebantur. Ad hæc, qua in Baharenum oppidum eſt deſcenſus, vallum aggeremque perduxerat; paſſim obuerſis in mare tormentis, & ſuis cuique præfecto ſtationibus ordine diſtributis. Correa, menſe Iunio profectus Armuzia; aduerſa tempeſtate diu retẽtus eſt; ac demum in Baharení conſpectum delata claſſe; & extra ictum bombardæ anchoris in ſalo iactis, habitoque conſilio; placuit duabus ſimul partibus aggredi vrbem: & hinc Armuzianos, inde Luſitanos in terrã exponere, non modo ad hoſtẽ ancipiti prælio diſtinendum; ſed etiam, quod Correa, in tam exiguo Luſitanorum numero, diffiſus Arabum ac Mahometanorum ingeniis, ſeparatim & ex diuerſo rem gerere tutius putabat: præſertim cum cõtra Baharenios eiuſdem & ſectæ, & ſanguinis gentem, inuitos arma ferre non dubiis indiciis comperiſſet. Neque eum prouida fefellit opinio. Xarafus, infra hoſtiles munitiones facta deſcẽſione, copias proximum in collem ſubducit, & explicãdis per tumultum ordinibus, & imperia turbando imperiis, data opera tempus terit, ſpectator interea futurus alieni certaminis, & conſilium ex partis alterius euentu capturus. Correa, ne ipſe quidẽ auſus in aduerſum vallum recta ſubire; & militem in mari fluctuantem deſtinatis hoſtium iaculis ac tormẽtis obiicere; paulo ſupra vrbem perincommodo loco deſcendit: cum exſpatiantibus late vndis, alibi femore, alibi genu tenus aqua pertingeret. expoſitis tandem ſine vllo certamine armatis; Correa, vt nuſquam niſi in virtute ſpes eſſet, Triſtanum Caſtrium, nauali turbæ præpoſitum, ſcaphas procul ab terra iubet abducere. Nihil inde temporis acie inſtruenda conſumptum. quippe Luſitani vel à præferuido ingenio impatiẽtes moræ, vel è nauibus ferme viritim depugnare aſſueti; ſi quando terreſtri Marte certandum eſt, in iis vtique regionibus, ad ſigna atque ad ordines ægerrime continentur; ſed vagãtibus manipulis, palati, ac diſperſi qua tulit impetus, in prælium

ruunt:& cum denis interdum singulos concurrisse, egregiam laudem ac D decus existimant.quæ audacia,vti aduersus tumultuarium & concursantem valet hostem,cuiusmodi Numidæ,& Arabes,Indique censentur;ita, vbi cum ordinatis equitum turmis, ac pedite veterano res est, circumuentis plerunque,vel in medium acceptis, perniciem extremam afferre consueuit.Igitur ab Lusitano tum quoque de veteri cōsuetudine immutatum est nihil.Arius erat Antonij Correæ frater,ætate ferox, & celebritatis ac nominis præter modum appetens.hic prior in hostē cum nobilibus tendit.raptim Antonius cum reliqua manū subsequitur. ac tātus fuit ardor,vt barbaros cum cæde primum vulneribusque intra munimenta compulerint:dein,eodem impetu illati,lōge summouerint. Ita,pæne iam concessum ab iis de victoria videbatur;cum effuso repente omni equitatu,Mocrinus elatum successu hostem repressit;& sensim cedētem, vallo, & munitionibus pepulit.Ibi,patentiore campo, affluente rursum ex oppido multitudine,recruduit pugna.cuius,non ex numero tātum, sed etiā ex ipso genere armorum,prorsus erat iniqua conditio: cum Arabes è su- E periore loco prælongis triginta dodrantium hastis aduersa hostium ora crebris ictibus foderent, priusquam ij venabulo gladiove succedere ad vulnus inferendum possent.ac nihilo secius obnixi animis Lusitani perstare; ballistisque præsertim ac fistulis equitem sese audacius inferentem arcere.in eo tumultu dum Arius temere in hostium cateruas inuehitur, duabus primum ictus sagittis,dein aliquot acceptis vulneribus concidit. eius cladis nuntij mœrore pleni,cum ad Antonium aduolassent; Vos vero pergite,inquit ille,vt cæpistis:nam frater quidē meus, præclare vitam in suo munere posuit.His dictis,accensi rursus ad prælium animi:sed lassitudo & vulnera degrauabant.Medium ferme erat diei:& feruentissimo desuper Sole,arenaque infra æstuante,cum intoleranda siti mistus cruore manabat ex artubus sudor.Quæ cum defatigatio simul hostem cepisset;quasi tacitis induciis,paululum vtrinque fuit quietis & spatij ad saucios è prælio subtrahendos. Inde, renouato impetu Lusitani priores in pugnam redeunt;ac sublato pariter clamore,Sanctum Iacobum appellāt. F Audiit Apostolus voces,ac suis de more propitius,repentinum hosti metum ac trepidationem incussit.Mocrinus,inter prima signa, duobus iam equis insidenti suffossis;dum tertio arrepto restituere pugnam conatur; acerrime dimicanti femur plumbea glande traiicitur.ex eo demum ictu, cum sanguinis copiam funderet, fracta viri ferocia est: & elatus ex acie, præcipuis ex amicorum numero prosequentibus, cum sese desperatis rebus in latebras abdidisset,intra tertium diem emoritur. Barbari, vt seminecem Regem prælio excessisse vulgatū est;armis passim proiectis momento diffugiunt.ac tum denique Xarafus,deducto in campos exercitu, ad Lusitanos,victoriam gratulaturus,ac tarditatem purgaturus, accessit. Correa,tametsi perfidiam præclare senserat;tamen,ne res,alieno tempore,in iurgia;dein,vt fit,in certamen excederet;in præsentia, dolori & iracundiæ moderatus; fugienti saltem perduelli Xarafum instare, & parta iubet vti victoria. Mox ipse quoque,refectis parumper ex lassitudine &

calore

calore militibus,aderat.Cum nusquam apparerent hostes,ad prædam victores illico versi;quæ non contemnenda ex ædibus præsertim regiis extitit.Simul etiam,centum & quadraginta nauigiis ignes iniecti:& Xaraso ad custodiam vrbis relicto, Correa se,ad curandos maxime ægrotos ac saucios,quorum magnus erat numerus,in classem recepit.At Mocrini cadauer,dum ex insula in Arabiam sepulturæ causa traiicitur;ab Sadradino Xarafi propinquo interceptum,summo cum gaudio in vrbem asportatur.ibi abscissæ ab trunco ceruices, & corium è caluaria perquam artificiose detractum, Arabes gossipio inferciunt. id certum victoriæ signum,Toro missum munere,& cum ingenti gratulatione, in medio Armuziæ foro conditum est, addito titulo, qui Arabica & Lusitanica lingua rei gestæ seriem contineret. Ab ea clade, cognatus Mocrini Hametes,pactus vti omnis generis mercenarij,relictis armis equisque, in continentem sine fraude transportarentur; quod reliquum erat insulæ, cum Catifa oppido, in potestatem Regis Lusitaniæ tradidit. Mercenarij cum fide transmissi.& proposita venia, in suas domos incolæ reuocati:iurique inter eos dicundo præpositus notæ probitatis senex, nomine Bucatus, natione Arabs; quæ res ad pacandos gentis animos haud mediocriter valuit:siquidem Persas præfectos, populi Arabes ægerrime patiuntur.Insula dein à Lusitanis Regi Armuziæ restituta; & ab ipso mox Rege tradita est Bardadino cuidam, Xarafi propinquo; cum eo,vt Serafinum quadragena millia quotannis tributi nomine penderet. At Correa,insigni parta victoria,& compositis ad Baharenum rebus, Armuziam reuertit. Aduenienti, vt æquum erat, magni cum à Toro, & omnibus ordinibus; tum à Sequeria Prætore habiti honores. Inde Rhotericus Botus,cum Antonio Abulæo scriba,& Lusitanis præterea septem, Baharenum petere, & ibi Emmanuelis negotia procurare iussi. Et Sequeria, cùm Torunxam externo malo ac metu leuasset; intestinis præterea suorum fraudibus eripere aggressus est;quod certis auctoribus iam ante audisset,regia vectigalia & rationes, à ministris & Quæstoribus interuerti. Ergo,præter Mahometana mancipia,Lusitanos quoque iudices, & scripturæ magistros,magno Arabum dolore,in portu constituit. dein, confirmato Regis animo,& arcis præsidio inspecto, classem ab Armuzia soluit.ac Dium recta petenti,Beianus cum tristi occurrit nuntio; Rhotericum Fernandum à Mamudio irritum rediisse: & Sacam, haud dubie patris imperio,infida cum Lusitanis amicitia tandem abrupta, magno lemborum ac biremium numero in suas naues fecisse impetum: circumuento & oppresso pæne sibi vix ad fugam exitum patuisse: bellum atrox ab Iazio aliisque piratis instare.Hisce rebus cognitis Prætor; amissis nuper bene gerendæ rei occasionibus nequicquam ingemuit,suam ipsius leuitatem accusans,quod omnibus rebus ad dimicādum instructus,semel ab imperato Iazio blandimentis infringi, rursus mercatorum consiliis auferri se passus fuisset.Cum simul ira pudorque versarent animum;in præsentia ab Dio tentando copiis adeo imminutis abstinuit: vltra Dium est locus millia passuum circiter quinque & viginti, sat capaci portu, & ad

mercaturam

mercaturam exercendam idoneo: Madrafabam appellant. ibi Sequeria, D
Dienſibus inuitis repente caſtellum excitare decreuerat. Sed Iazius, de nuper captis Luſitanis cognito mature conſilio, eam ipſam regionem firmis præſidiis occuparat. Igitur, ea quoque ſpe deiectus Prætor, Ciaulum inde ſe contulit; & ab Nizamaluco tyranno poteſtatem petiit arcis ibidē exſtruēdæ. In ſocietate cum Luſitanis dudum erat Nizamalucus, vt ſupra docuimus. ac tum forte aduerſus Idalcanem gerens bellum, equis præcipue militaribus indigebat, quos neque India fert, & ab Armuzia capta venales ad vnum Goanum emporium Albuquercij decreto deuehebantur. Quocirca Nizamalucus, de poteſtate arcis ædificandæ à Prætore appellatus, ea in primis lege annuit; vt trecentos quotannis equos è Perſide, vel Arabia, Ciaulum importari liceret; atque vt ab inſtitoribus, quantum in Goano portu, quadragenos in capita pardaos (nūmus aureus eſt, denarium circiter octo æſtimatione) Luſitani procuratores exigerent. Conſcriptis conditionibus, expoſiti à Sequeria in terram fabri: atque ad ipſas fluminis fauces dimenſo ædificio, cōfeſtim opus fieri cæptum. Ea re E
vulgata, Iazij quidam præfectus ab Dio celeriter quinquaginta biremes ad opus impediendum adduxit. cum ea claſſe ab Luſitanis vario euentu certatum. ac nihilominus interea dies noctesque continuato labore, ad iuſtam altitudinem, muri & propugnacula excreuerant. Ad ea diruenda, pellendoſque Luſitanos, cum longe maiore apparatu opus eſſet, Mahometana claſſis in periculoſa ſtatione multis acceptis incōmodis, tandem irrito conatu diſceſſit. Et Sequeria ad cuſtodiam loci præſidio terra marique relicto, Cocinum reuectus, Eduardo Meneſio ſucceſſori prouinciam tradidit: vna re maxime memorandus. quod ab inſita pietate primus in vrbe Goa Diuo Franciſco templū; & cōiunctas templo ædes cœnobiumve, ſodalibus Franciſcanis exſtruxit. At Eduardus inito magiſtratu, quod contra piraticas claſſes leuioribus nauigiis opus eſſe intelligeret; biremes duodecim ædificari iubet. cum iis ad oram arcemque Ciaulanam Simon Andradius obtinendam profectus, in itinere audit, duas Turcarum triremes ab Dio Dabulum delatas (Mahometanum id emporium eſt dextra F
Ciaulum à Goa petentibus) intra eius portus fauces metu noſtrarum nauium deliteſcere. haud quaquam negligenda res viſa. Confeſtim ad vim ac pugnam paratus, Dabulum acceſſit. oppidaniſque primo tergiuerſantibus, dein terrore commotis, non modo triremem extorſit vtranque; ſed annuum inſuper vectigal impoſuit. iiſdem fere diebus, graues & periculoſi ad Armuziam motus fuere, initio à ſcribis & Quæſtoribus orto; qui Luſitanos cuſtodes ac præſides ad ſcripturā appoſitos, inſtar mortis ducebant. Xarafus eo tempore plurimū Armuziæ poterat. Hoc maxime patrono ac fautore, Mahometani qua veris qua falſis criminibus Torum in Luſitanos accendere; ſuperbum & immodicū peregrinæ gentis, & cuncta paulatim in ſe trahētis, imperium conqueri; furto ſurreptos ingenuos ingenuaſque, & per vim ad Chriſtiana ſacra compulſos; & ſuper omnia, deſtinatos ab Toro legatos ad Emmanuelem, fraude Præfecti retentos, indignari. Hæc, & alia id genus identidem deplorando, Regem ingenio mobili

mobili adoleſcentem,ac libertatis auidum,adduxere tandem,vt acerbiſ-ſimæ ſeruitutis iugum excuteret; & regnum Armuzianum in priſtinam dignitatem omni ratione vindicare decerneret. Iam tum in exitu erat autumnus anni ſeculi huiuſce vigeſimi primi: & commodum Sequeria Prætor omnem fere claſſem ab Armuzia abduxerat, Emmanuele Soſa cum paucis admodum nauibus ad oram tutandam relicto. Ergo,ſecretis inter ſe colloquiis habitis Perſæ, ficto primum rumore diſſeminant,Arabicam oram,quæ ditionis Armuzianæ ſit,à Balochiis prædonibus è Perſide maritima deuaſtari. hoc mendacio conſequuti quod vel in primis optabant,vt Soſa,ad eos piratas fugandos,ab vrbe diſcederet;certã & inter ſe, & cum cæteris oppidorum magiſtratibus noctẽ occulte cõdicunt, qua ad Luſitanos vbique delendos vno temporis momento conſurgant. Vbi ea nox aduenit, regiæ claſſi præpoſitus, quem Xebandaram vocant, cum terradis octo, duas in portu reliquas Luſitanorum naues, triremem ac dromonem agmine ſilenti circumuenit. ac trireme quidem à cuſtodibus pæne vacua extemplo potitur: & flammas illico tabulatis, arida palmarum fronde conſperſis,iniicit;qui tamen ignis,paulo poſt ab latitante puero extinctus eſt. dromonem vero, quod iuſto nautarum numero tenebatur, ne aggredi quidem eſt auſus. Cæterum, vt ex triremi ſplendor emicuit (id conuenerat ſignum)confeſtim è turribus,dein ex omni vrbis parte,cum ingenti æris crepitu, cuiuſmodi Saturnalibus à plebe cieri ſolet,ad arma,necemque Luſitanorum conclamari cæptum.multi ex iis,ad maiorem laxitatem ædium,& liberiorem negotiãdi facultatem,extra muros arcis,domicilia comparauerant.ergo, in ſemiſopitos, vndique impetus ab hoſte factus,quibuſdam etiam circundati ignes:& ſimul exitus itinerum ſtationibus occupati.exinde cum clamor,& diſcurſus,& nocturna trepidatio,nec audire,nec prouidere quicquam ſinerent;Luſitani partim intra domos oppreſſi,partim curſu protinus arcem petentes,aut flammis hauſti,aut inſidiis armatorum excepti ſunt.nonnullę tamen familiæ conglobatæ, cum per media tela ferro ſibi viam feciſſent; intra arcis portas cum triſti nuntio penetrarunt. Pari audacia eodemque tempore,ne mutui ſubſidij vlla eſſet facultas, ad Curiatum, Soarem, Baharenum, quotquot agebãt Luſitani,vel trucidati,vel in vincla coniecti.vnius etiam fuit memorabilis exitus,Rotherici Boti:variis quippe tormentis diſcrutiatus, vt ab auita religione deficeret;cõſtanti ad extremum vſque ſpiritum animo, Chriſtum vnum Deum dominumque conteſtans, glorioſi martyrij palmam adeptus eſt. Deſiderati in eo tumultu, præter ſeruos ſeruaſque, Luſitani centum & viginti;numerus in tanta præſidij tenuitate non modicus:& apothecæ omnes ac diuerſoria momento direpta. Hiſce noctu ferme patratis,vt primum illuxit,emiſſi raptim ex arce qui reſiduos è cæde conquirerent; naueſque fruſtra tentatas, intra iactum teli reducerent: ſimul etiam,oneraria Luſitana, cum iam eſſet in curſu referta caricis,peropportune retenta; & onera in cibum, & ſolutis de induſtria compagibus, aſſeres trabeſque in munimenta ſuffecit. aliquot etiam hoſtilibus nauigiis in ipſo portu ignes iniecti. hæc omnia ingenti cum ardore, nec

fine ſanguine multo peracta:& prius quam arx ab hoſte cingeretur,Ioan- D
nes Meria dromonem expedire, & Goam petereiuſſus ad opem à nouo
Prætore implorandam. At Soſa, per Maſcati Præfectum (qui vnus Tori
mandata aſpernatus, in fide manſerat) de hoſtium fraude certior factus,
ád Armuziam extemplo iter intendit. Verum ab eius curſu fœda tempe-
ſtate diuulſus Triſtanus Vaſæus Vega prior ad vrbem decurrit, ac noctu
per medias hoſtium ſtationes,deceptis ipſa audacia claſſiariis,cum quem-
piam è ſuorum numero putarent eſſe;felici conatu ad arcem ipſam appli-
cuit. Solennia Dei natalitia tum forte agebantur: & ſacrificio nocturno
dabant operam Luſitani, eo attentiore obſecratione, quo vehementius
erant de communi ſalute ſoliciti.itaque inter ipſas preces Triſtanus Vega
repente ſuperueniens, cunctos ingenti ſpe lætitiaque perfudit, quod vel
ex eo miraculo, ſua vota ſalutemque Deo cordi eſſe haud dubie cerne-
rent.Soſæ dein exſpectatione ſuſpenſis,& è ſpecula identidem,vt fit,om-
nes circa regiones oculorum acie colluſtrantibus, tertio die, qui Diuo
Ioanni Apoſtolo eſt ſacer: duas procul ab arce leucas,anchoris in ſalo ia- E
ctis apparuit.Roſtratam onerariam ex iis quos galeones vocant,& vnam
dumtaxat biremem ducebat, eaſque propugnatoribus valde infrequen-
tes;compluribus,cõiuratorum ſcelere,ad Calaiatum nuper amiſſis.cæte-
rum aquæ,cuius maxime inopia laborabatur,& varij cõmeatus,petitam è
proximo vim attulerat.Eius rei non ignarus Vega,ſuadere Præfecto arcis
Garziæ Cotinio inſtitit vehementer, vt Soſæ, priuſquam opprimeretur,
opem ex arce ſine mora ſubmitteret. Res erat periculi plena in tam
exiguo bellatorum numero, & Armuzianis in proxima ſtatione ad om-
nes eiuſmodi caſus intentis. Attamen, id ſibi periculum,is ipſe qui ſua-
ſerat Vega magno animo depopoſcit: neque fortius obtulit, quam præ-
ſtitit operam. Spectato milite crebriſque tormentis in paronem impoſi-
tis egregie velocem; præter hoſtiũ & Regis ipſius ora oculoſque incitato
remigio ad Soſam tetendit. interea,qui remanſerant, ſupplices ad cælum
manus pro felici euentu cum precibus tollere. hoſtes audaciæ magnitu-
dine attoniti, propemodum hærere. Regis dein imperio, terradis octo- F
ginta raptim inſequuti, cum aliquandiu ab tergo allatraſſent;duce & tri-
ginta viris amiſſis, & ſauciis aliis, male mulctati rediere. Vega, è ſummo
diſcrimine elapſus, ingenti ſuorum gaudio ſe ad Soſam adiunxit. Ad id
ſpectaculum percitus ira & furore Torus,domo ſe proripit;pauoremque
& mollitiem territis ac mœrentibus exprobrans,reuerti cunctos in præ-
lium iubet. atque vt pro meritis quiſque ſibi aut præmium, aut ignomi-
niam paratam eſſe non dubitarent; menſas in littore collocat duas:qua-
rum in altera fulgentes conſpiciebantur aurei nummi; in alteram mulie-
bres mitellæ,ac delicata velamina,quo notæ genere apud éas gẽtes acer-
bius nullum eſſe conſueuit.Equum dein conſcẽdit propere,fuſteque ar-
repto, promiſcuã inſuper multitudinẽ cogit in naues:poſtremo cum ſti-
patoribus in editum ſubit collem,vnde, ſingulorum virtutis aut ignauiæ
teſtis,conſpicere ſimul & conſpici poſſet. Ac Luſitani pariter cuſtodes, è
pinnis feneſtriſque proſpectant, commilitonum vicem anxij, quippe
quorum

quorum in virtute dextrisque, non modo imperium, sed vita omnium verteretur. Aucta classe nouis copiis, terradæ omnino centum & triginta infestis in Sosam rostris citato cursu feruntur. Sosæ, in summa rerum iniquitate, illud etiam accedebat incommodi: quod omnis tum forte ceciderat ventus: vnicum onerariis nauibus, quæque velis dumtaxat aguntur, aduersum frequentes actuarias agilesque, remedium. Deprehensus, cum nulla nisi in cælesti auxilio, & vltima necessitate esset spes; Deum enixe precatus, vti extremis in rebus, quemadmodum antea sæpe, sui numinis præsentiam ostenderet; sociosque ad honestum & Christianis dignum exitum paucis adhortatus; exiguas copias magno animo ad pugnam instruxit. Ac primum, ne impune circuiri ab hostium multitudine posset; neu quis casus, inter pugnandum, suos ab se diuelleret; paronem ac biremem, epibatis ac libratoribus ad idonea loca dispositis, demissisque armamentis, ad onerariam ita reuinxit; vt cum ad opem, vbi res postularet, ferendam, facilis ex alia in aliam nauim transitus daretur; tum, ad arcendos vndique hostes, libera in omnem partem esset eiaculatio. dein ad auram, si quid afflaret, excipiendam, antennas tantum onerariæ sustulit; quod eæ, propter celsitudinem, nihil ad expeditum certamen obessent. Vbi propius ventum est; missilium nubes atro mista fumo tantam caliginem exciuit; vti mutuum hostibus cōspectum prorsus adimeret. Certius tamen Lusitani è superiore loco figebant, cū in adeo densa nauigia vanum prope nullum incideret telum. Ausi dein Mahometani aliquot, ostentandæ fortitudinis, & Regis demerendi gratia, è propinquo certare; adhortati inter se, magno impetu in Lusitanam biremem è terrada transiliunt. Eo successu elati, cum onerariam porro scandere niterentur, concursu ad periculum facto, partim contis ac ferro detrusi; partim etiam abscissis brachiis interempti: quæ res cæteros ab eiusmodi temeritate deterruit. Inter hæc, tum ipse maris æstus accedens, tum etiam lenis ex alto flatus vela vtcūque percutiens, onerariam per medios Armuzianorū ordines paulatim ad arcem admouerat. inde maioribus tormentis ex destinato summoti hostes: ac demum octoginta desideratis, vulneratis plurimis, cum ingenti luctu ac dedecore se in portum, vnde prodierant; recepere. è Lusitanis, triginta saucij, occisus puer vnus duntaxat è nauali turba: spiculorum vero tanta vis intra onerariā & actuarias alligatas apparuit: nauiumque fragmenta collecta ita multa: vt complures dies materiam igni præbuerint. Sosa & Vega, cæterique victores, insigni parta gloria, gratulantibus ouantibusque cum effusa lętitia sociis, in arcem accepti. Ea re maiorem in modum exterritus Torus, cōcesso Lusitanis mari, arcem à terra oppugnare constituit. Tormētis librandis, regia & valetudinariæ Lusitanorum ædes electæ. inde continuis aliquot diebus arcis mœnia quatiebantur. inclusi, nouas ita pro dirutis obiiciebant moles: vt spei multo plus in virtute, quā in muro fossisve reponerēt. Ergo, post editam locis aliquot stragē ausos ad mœnia succedere Mahometanos, & scalis appositis in summum eniti: cum alio armorū genere, tum superne vibratis ponderibus ac trabibus vndique deiecere. Multi in eo congressu,

& fortissimus quisque, exanimati. Neque ad iterandam vltra oppugnationem Taro affuit animus. Et, circumagente se hyeme, ictus conscientia admissi facinoris, & Lusitanæ classis aduentum extimescens; consilium formidine ac desperatione plenissimum cepit. Queixome insula distat leucas tres ab Armuzia, eo, cum vniuersa ciuitate, cōgestis raptim in terradas iis quæ tolli poterant, ingenti popularium dolore migrans: tectis vrbis, quorum erant complura egregio opere & picturis ornata, vltro subdidit faces: hinc, toto quatriduo peruagatum incendium, cuncta propemodum hausit. Lusitani, rei nouitate defixi, primo ignium contagia, dein hostiū insidias timuere: postremo, vt flammæ quieuerāt; satis comperta vrbis solitudine, ad reliquias fumantis Armuziæ diripiēdas egressi, paucis tantum exceptis commeatibus, omnia ferme in cineres & fauillam redacta comperiunt. Inter hæc, Eduardus Prętor, de suorum cęde, & arcis periculo certior factus; Ludouicum fratrem cum nauibus decem & firmo præsidio, Armuziam proficisci iusserat. Eius rei timore perterritus Xarafus, ne vulgata postmodum consilia rebellionis in suum reciderēt caput; incautum & obnoxium sibi Regem, opibus ipse & auctoritate præpollēs, per satellites ad scelus omne paratos, è medio sustulit; eiusque loco substituit è Zeifadini liberis Mamudiū, tredecim circiter annos natum. Ludouicus, tetro spectaculo Armuziæ incēsæ commotus; & cognitis iis, quæ nouo Xarafi scelere ad Queixomē accidissent; fluctuauit animo, vtrum commeatibus interceptis (quod erat perfacile) deprehensos intra desertam insulam hostes, omnium rerum inopia & fame subigeret. dein, ex iis quæ ab exploratoribus deferebantur, nō sine causa veritus, ne si afflictos vrgere acrius institisset; malis coactus Xarafus cum regia gaza, Regeque ipso secederet in Persidis interiora; leniter agere, & ostentanda veniæ spe, rebelles ad pacem & cōcordiam allicere statuit. Neque difficilem habuit exitū res. quippe, Lusitanis, emporij quæstuosi; Armuzianis, patrij soli desiderio laborantibus. Pax ergo in has ferme conuenit leges: vti Mamudius cum suis Armuziam inhabitandi causa rediret. debita ad eam diem stipendia; & ex ea die in singulos annos vicena serafinum millia Emmanueli persolueret. Ciues, ablatas inter tumultum Lusitano res, captiuosque omnes cum fide redderent. Lusitani, autem, neque iuri inter oppidanos dicundo, neque administrandis vectigalibus, exigendisve portoriis, vlla ex parte sese immiscerent. vtrique amicitiam & societatem recte & ex animo colerent. Per hunc modum compositis rebus, læti Armuziani in patriam rediere; instauratisque ædificiis, & restituto cōmercio, propter eximiam loci opportunitatem, Armuzia breui in veterem celebritatem est restituta. Dum hæc ad Persicum geruntur sinum. in Africo item Oceano rei & existimationi Lusitanæ præclare consultum est. Reguli duo, Zenzibaris, & Pembæ, aliarumque circa insularum vectigal annuum pacti, sese in Emmanuelis amicitiam fidemque iam ante cōtulerant. Id ægre passus Mombazæ tyrannus; magnum earum insularum numerum, & in iis prænobilem vnam, Querimbam nomine, ab regulorum imperio variis artibus ac promissis auertit. reguli, cum à tot simul populis

populis destituti,vectigali soluendo non essent; à Lusitanis ducibus, qui
ad Mosambicum aduersa tempestate hyemem exigere coacti erant; per
nuntios opem rebus afflictis implorãt.Digna Lusitanis institutis & con-
suetudine visa res est. Et Petrus Castrius, ne otiosa hyberna traduceret,
paucis nauibus ad Querimbam appulsis,bellatores non amplius centum
in terram exposuit.oppidum erat littore peramæno;& cum diuitiis cele-
bre,tum etiam incolis, & inuecto nuper à Mombaza præsidio frequens.
Castrius multitudine haud quaquam exterritus,bifariam suos diuisit.Cũ
vna parte Christophorũ Sosam occulte circumire;seque ab tergo osten-
dere iubet:ac simul ipse cum cætera manu à fronte hostem aggreditur.
Certaminis aliquantum ac periculi fuit; dum eminus barbari iaculis de
more pugnant.vbi cominus geri cæpta res est;micãtes Lusitanorum gla-
dios,& præpilata hastilia non tulere. Ac paucis nequicquam resistenti-
bus,cum proximum quemque hostis cæderet; omnes, qua pauor tulit,
per stragem corporum in agros effusi.Lusitanus,haud cõtemnendis ege-
B stis opibus,oppido flãmas iniecit.Eius rei fama rebellium fregit animos.
& cõfestim legati dedentium insulas, & in regulorum ditionem redeun-
tium,affuere.Castrius,minime vulgari(si paucitatem militum spectes)re-
lata victoria;& regulis nouo beneficio obstrictis; ineunte iam æstate In-
diam petere intẽdit.Interea Antonius Brittus,vti narrare institueram, ab
Georgio Albuquercio digressus;ad Molucas longa ac difficili nauigatio-
ne peruenerat.Bacianum inter cæteras illius regionis insulas est. ea tum
Laudino dynastæ parebat. Ibi, quod è Simonis Correæ iunco, Lusitani
aliquot paulo ante per occasionem interempti fuissent;eam fraudem ne-
cemque protinus vlcisci placuit:& exposito milite Brittus, insulæ agros
ferro ignique vastauit;abegit prædas; ac documento non leui sanxit, ne
quis Lusitanos homines,vel tẽpestate,vel quouis alio casu in ea loca de-
latos,quamuis paucos & inermes; opportunos ad cædem & iniuriã du-
ceret.Inde Tidorem progressus; ab incolis comperit, Boleifem Ternatis
Regem,Almansoris filia in matrimonium ducta, ac deinde Franciscum
C Serranum,è vita migrasse. Boleifis maxime accitu Brittus ab Cocino fa-
bros & ædificandi instrumentum aduexerat;cum vltro non Boleifes mo-
do,sed Almansor etiam,in sua vterque ditione,Lusitanis, quo potissimũ
vellent loco,arcis exstruendæ optionem deferret: & auaritia cæci ambo,
dum peregrina commercia, & noua lucra sectantur; certatim in multas
indignitates,& in ipsum pæne seruitium ruerent.Veruntamen in Boleife
præcipua quædam nominis Lusitani caritas eminebat.Is,vti supra docui-
mus,& Lusitanis,cum primum in eas regiones delati sunt,hospitio inui-
tandis,Almansorem præuerterat:& Franciscum dein Serranum,aliosque
diu apud se detentos,mira comitate officioque tractarat: & cum se sua-
que omnia Emmanueli per litteras amicissime detulisset: tum etiam nu-
per ab Indiæ Prætore classem & structores castello apud se Lusitanis ædi-
ficando per legatos admodũ enixe petierat.Denique,morbo confectus,
cum hæredem regni tenera etiamnum ætate relinqueret filium, nomine
Boahatẽ;vxori,tutoribusque,& cognatis præcepit moriens, vt Lusitanã

ſocietatem ſummo ſtudio retinerent; neque alias quærerent amicitias; D ſed in vnius Emmanuelis fide opibuſque ſat firmum ſibi fortuniſque ſuis præſidium conſtitutum arbitrarentur. Hæc præcepta, defuncto iam Rege, infixa in reginæ & propinquorũ animis, ad continendã aliquot annos in fide gentem, haud mediocriter valuere. Ac proinde vbi nouam diuque exſpectatam ex India claſſem, Britto duce, Tidorẽ aduenisse cognitũ eſt; Aroezius illico, Regis tutor, cum nauibus feſtoque apparatu, ad eum ſociosque in hoſpitiũ deducendos accurrit. Nec leuẽ interea voluntatẽ Almanſor detinendi apud ſe Luſitani, & renouandæ ſocietatis oſtendit. Verum Brittus inſulã vtranque per otium contẽplatus; Ternatem Tidori ad ædificationẽ & domiciliũ antetulit; nõ modo loci natura adductus; quod aliquanto cõmodiorẽ Ternates habeat portũ; ſed etiam haud obſcure infenſus Almanſori; quod poſt iunctas cum Serrano dextras; nouis Bæticorum ſeſe fœderibus illigaſſet. Ergo Ternatẽ ab Aroezio perductus in hoſpitiũ Brittus, ingenti reginæ, regulique, & oppidanorũ gaudio excipitur. dein locus ad ædificium, contiguus vrbi delectus; materiaque & cæmen- E tis eo cõuectis: Brittus, lætitiæ cauſa, caput perinde ac cæteri, ſertis ac floribus redimitus, primus omniũ & raſtello fodit humũ, & lapidem in fundamenta cõiecit viij. Kal. Quintileis, anno ſeculi huius altero & viceſimo: qui dies eo etiã maiore cũ iucunditate tranſactus eſt, quod in eum ipſum diem Diui Ioannis Baptiſtæ ſolennia inciderent: cuius felicem lætumque humano generi exortum, è cæleſtis oraculi promiſſo, totus pæne orbis terrarum exquiſitis ludis, & anniuerſaria gratulatione concelebrat. In hunc fere modũ, perpetua (vti rebantur) ac propria Luſitano cum iis gentibus commercia conſtituta. Eadem tempeſtate funeſtus in Indiam nuntius allatus de Emmanuelis Regis obitu. Circa finẽ prioris anni deceſſerat, duos & quinquaginta natus annos: cũ ſex & viginti regnaſſet. Huic, vt maieſtas ipſius ac merita poſtulabant, plurimis Europæ, Africæque, atque Aſiæ locis cum ſumptuoſo apparatu iuſta funebria perſoluta. Neque Chriſtiani modo Reges luxere defunctum, verum etiam ethnici, Cocinenſis, Cananorius, Armuzianus: iidemque, poſito luctu, poſtmodũ Ioan- F ni ſucceſſori per nuntios, litteraſque, obſequium & operam officij cauſa detulere. Ioannes, anno ætatis vigeſimo acceptis regni gubernaculis: ad propitiandum cæleſte numen, ac populos in officio continendos, illud curabat in primis, vti ſtudium Chriſtianæ religionis antiquiſſimum ſibi eſſe cuncti perſpicerent. Idcirco, & in Luſitania ſalutariter in eo genere multa decreuit: & per litteras Eduardo Indiæ Prætori mandauit: cultui diuino, & ſacerdotũ commodis enixe proſpiceret: ac nominatim, diuini Apoſtoli Thomæ ſepulcrũ in Coromãdelio littore, perueſtigandum curaret: daretque operam, vti ſacroſanctæ illę reliquiæ (quamquam eaſdem, vti ſupra dictum eſt, vel earum certe partẽ Meſopotamia ſibi vindicat) cũ dignitate cuſtodirẽtur. Eduardus, Emmanueli Friæ, præpoſito Coromandelicæ oræ, cum ſacerdotibus aliquot, & architecto id negotium dat. Profecti Meliaporem (nam ibi ſitum Apoſtoli corpus audierant) æquatam ſolo ingentis amplitudinis vrbem offendunt. Paucæ tantum pyramides,

turreſque,

turresque,& columnæ,miserabili è strage supererant.necnon varij coloris lapides,ac veluti porphyretica peregregie sculpta fragmenta,quæ antiquum vrbis ornatum & elegantiã satis arguerent.In iis visebantur operosa magnifici cuiusdam templi vestigia,vno tantum superstite ad orientalem plagam sacello , crebris intus forisque lapideis Crucibus è vetere disciplina consperso. Sub eo tecto latere Apostoli ossa cum accolæ pro certo affirmarent;primum omniũ sarcire ipsum ædificium placuit; quod testudinis pondere pressi parietes , aliquot locis vitium fecissent. Ad eos ergo fulciendos,ac renouanda fundamenta,conductis è vicino operis,dũ effoditur humus;ad quintum ferme dodrantem apparuit loculus lapidea tabula tectus:in quã ab interiore parte incisæ prisca gẽtis lingua(vti à peritis cognitũ est) litteræ testabantur ; templũ id ab Sancto Dei Apostolo Thoma quondã exstructum:ei templo tuẽdo colendoque,merciũ quæ in vrbem importarentur,decimã ab Sagamo Rege attributã accesserat obtestatio ad posteros,ne quid ex eo vectigali ac donatione imminutũ vellent.paulo infra eam tabulã,ipsius Regis(vti ex priscorum traditione Indi asseuerabant)cadauer inuentum.Altius dein molientibus terram,quadratũ,primo lateritiæ,postremo lapideæ structuræ septũ apparuit,multiplici operimẽto,pedũ circiter nouẽ altitudine.ibi quod sepultũ haud dubie corpus Apostoli dicebatur esse;adhibiti ad amouendũ operculũ Lusitani duo(nã Indis rẽ eiusmodi cõmittere nõ est visum)non nisi noxis per sacram confessionẽ expiatis,& reconciliato per Eucharistiã Deo,aggredi rem ausi,locum aperiunt.Immista calci & arenæ , cãdidissima specie ossa, & apposita lanceæ cuspis,& viatorij baculi frustum , itemque vas fictile, fidem inuenti demum sacri thesauri Lusitanis fecere. Sub hæc repertum aliud cuiusdam è Thomæ discipulis cadauer; cæterũ tetro ac terreo aspectu,quemadmodũ & Sagami Regis.vt,si alia argumẽta defuissent;ex ipso propemodum colore dignosci Apostoli ossa potuerint. Eo maior gratulatio fuit Christianorũ:& affabrefactas,artẽ Sinarum,arculas duas,è proximo emporio Paleacate confestim afferri placuit:quarũ in altera eximij operis argento cælata, ipsius Apostoli ; in altera , discipulorum eius reliquiæ inclusæ:& commune gaudium solenni supplicatione pompaque,& priuatis omnium qui aderant studiis celebratum est.Propositis deinde in ipso altari arculis,adhibitoque custode;claues vtriusque Emmanuel Frias Cocinum Prætori Menesio detulit.Hoc maxime modo , per eos dies , & sacello,& religioni consultũ.Biennio deinde post,eadem ossa intra ipsam aram occulto loco,duobus tantum consciis Lusitanis,abdita ; ac postremo Goam, Constantino Brigantio Prorege (qui Diui Thomæ templum in ea vrbe exstruebat)à fratre quodam Franciscano trãslata fuisse comperio.Circa idem tempus,quo nuntij de Emmanuelis Regis obitu in Indiã allati sunt;Idalcan otium à Narsingano bello nactus ; recuperando Concano littori animum adiecit:quod ei Rhotericus Mellus,per occasionem, paucis ante annis ademerat.Exiguis admodũ copiis ea loca tum Lusitani tenebant,cæteris vel ad Persicum & Arabicũ sinum;vel ad Molucas obtinendas paulo ante profectis.Eius rei nõ ignarus Idalcan,misso præfecto cum qua

cum quadringentis equitibus,& quinque millibus peditum; Lusitanos D custodes,haud tamē sine cruore ac certamine,pepulit:portusque& agros opimæ fertilitatis recepit.Et in Somatra insula,tyrannus Acenorū Abrahemus,ab cęde Georgij Britti & comitum ferocior factus,oræ totius maritimæ iam haud dubie affectabat imperium: nec ferro solum, sed etiam (quo nullum acrius telum est)auro muneribusque pugnabat:Ad hęc,mistæ blanditiis accedebant minæ,&,vbi commodum esset,fraudes ac doli. Nullus amicitiæ fœderumve respectus:nulla affinium caritas: nulla fidei vel iurisiurandi religio. Exacta iam ætate patrem, à nefariis moribus & consiliis abhorrentem,oneratum catenis in caueam incluserat: ibidemque,veluti nouum & inusitatum animal, illuuie & squalore confecerat. Pedirensem Regem,opibus & auctoritate præcellentem,cui & cognationis vinculo,& iure beneficiario erat obstrictus, pellectis ad se popularibus,exegerat regno.Simili scelere Daianum dynastam, cuius sororem habebat in matrimonio,per summum scelus, omnibus fortunis euerterat.Inde magna eius oræ parte in potestatē redacta, infestis signis ad Pa- E cenum vrbem,quo pulsi confugerant Reges,pergit ducere.Peditum millia quindecim habebat in armis,& complures elephātos.ij pro equestribus copiis genti sunt:nam equos non alit insula. Cum hoc exercitu castris duo millia passuum ab vrbe positis,primum omnium, ad tentandos oppidanorum animos,per præconem edixit;qui ciuis Pacenus intra sextum diem ad se transisset;huic nihil,ipsi,familięque,& bonis ipsius damni illatum iri:cæteris non eandem veniam & clementiam fore victis,quæ ante dimicationē pateret. Hoc edicto vulgato, magna pars ciuium transiit.alij clam elapsi,in saltus auios refugere.ita, infrequentem defensoribus vrbem tertio adortus Abrahemus expugnat. Restabat arx, in quam Pacenus regulus,& exsules duo Pedirensis,Daianusque confugerant: lignea quidem illa,& multis iam locis præ nimio Solis ardore fatiscēs:veruntamen haud leui præsidio Lusitanorum ferme trecentorum & quinquaginta,& maioribus minoribusque tormētis instructa.Abrahemo nullæ dum eius generis machinæ suppetebant.tantum ingentem vim sagit- F tarum,quas letali inficiunt succo,& sarmentorum faces,oblitos naphta, ad excitandum,vbi res ferret,incendium,scalasque plurimas ex arundine crassiore,leues gestatu,ascensu stabiles;necnon ferramenta operibus faciendis aduexerat.Ergo,vt sine certamine, si fieri posset,rem conficeret; Lusitanis per interpretem iusserat nuntiari:arcē eam ad suum imperium pertinere:proinde cum bona pace abirent;secumque suas res, dum licēret,auferrent.Ad ea cum ferocius responsum inclusi dedissent;appareretque armis rem gerendam;summa vi, priusquā auxilium iis alicunde ferretur(mare autem liberum,vicinamque Malacam,& amicos Reges nonnullos habebant)arcem aggredi statuit. Atque ad vitanda hostium iacula,qua maxime virium parte erat inferior; cuniculos agere ad arcem cæpit.nocturnum præterea tempus ac pluuium, ad oppugnationes captabat;vt neque per tenebras nostri collineare possent;& madefactus imbre sulphureus puluis plane inutilis fieret. ad hæc, arietis loco elephantos ipsos ad

ipſo ad arcem admouebat: qui, rectorum inſtinctu valida impreſſione facta, munitiones euerterent; ſublatoque interdum ingenti clamore, interdum ſummo ſilẽtio arcem corona circundabat; ſcaliſque erectis, ex omni parte, ſimul tranſcendere nitebatur. & obſęſſi quidem, hoſtium opera nequaquã extimeſcebant. excepti obſtructique ex aduerſo cuniculi, nonnunquam etiam felici eruptione certatum eſt. Sed crebras ac repentinas oppugnationes diutius ferre vix poterant: cum Abrahemus, in magna copia militum, identidem alios alioſque ſummitteret; ipſi; propter paucitatem, aſſiduis pæne ſtationibus circa munimẽta diſpoſiti, dies noctesque in armis traducere cogerentur. Accedebat vulgata graui cælo vis morbi, & extremæ inopiæ metus; quod per inteſtina de more diſſidia, dum ſuæ quiſque intentus rei, publicam negligit; ad tolerãdam obſidionem cibaria ſegniter ac maligne conuexerant. Præſidio præerat Henricius quidam. Hoc demum, auctore, quod relatas nuper è captiua naui pretioſas merces, in Indiam venum aſportare geſtiret; nõ exſpectato ſubſidio, fœdum conſilium ineunt arcis deſerendæ. cuius flagitij, poſt patefactam armis Indiam, Luſitani ad eam diem nihil ſimile admiſerant. Id vt quam occultiſſime fieret, minora primum tormenta inuolucris obtecta, ne ab hoſte dignoſcerentur, in naues imponunt. maiora, quod amoliendi in tanta hoſtium propinquitate nõ erat ſpes, ita ad plenum infarciunt, vt, ſi flammas conciperẽt, ipſa (vt fit) boli magnitudine rumperentur. Sulphurei dein pulueris exiles humi tænias quoquouerſum, ac præſertim ad ipſius pulueris cellam, atque ad muralia tormenta perducunt: iuſſis agmen claudere magiſtris; &, cum iam omnes extra arcem eſſent, ignes iniicere. Vix dum euaſerant, ſarcinis quiſque ſuis diſſimulanter elatis; cum, exorta repente flamma cum ingenti fragore fugã hoſtibus prodidit. Pars ad incendium extinguendum audacter accurrũt (&, incertum qua de cauſa, nondum ad ſulphureos cados, ac muralia tormenta peruaſerat) pars ad littus effuſi, turbatos auerſoſque Luſitanos cum cæde inſequuntur: ac denique appulſæ ad terram naues, perculſis ac trepidãtibus, magna parte impedimentorum amiſſa, vix atque ægre effugiũ prębuere; dum in magno tumultu, ne ſimul hoſtis irrumpat, alij confeſtim anchoras oraſque præcidũt; alij ad naues adipiſcẽdas, collo tenus ſeſe in aquas immittunt. Abeũtibus cum oneraria vna, nauigiis tribus, per ludibrium barbari tum inter fugam ereptas, tum ſuperſtites ex incendio res, machinaſque præſertim oſtentant: plenumque cladis & ignominiæ agmẽ cum probris & cachinis exſibilant. Auxit pudorem, in ipſo pæne portus exitu ſociæ claſſis occurſus. naues triginta cũ omni copia rerũ ab Aruano Rege aderãt; ipſumque Regẽ terreſtri itinere cum quatuor millibus peditum auxilio venire nuntiabant. Eæ naues, cognita præpropera deſperatione abeuntiũ, retro vnde venerant, in patriã reuertere. & Luſitani Malacam delati, Antoniũ inſuper Mirandam, & Lupum Azeuedium, cum recenti milite, & bellico inſtrumento iam in curſu ad opem ferendã paratos inueniunt. Eo magis & ſuum factum ipſi damnarunt, & omniũ conuitiis & maledictis excepti ſunt. E regulis tribus, qui comites fuerant fugæ, Pace-

nus cum rectore matreque Malacæ remansit;reliqui duo sese institorum D nauibus ad Aruanum Regem supplices contulere. Lusitani è Somatra insula in perpetuum exacti.Et Abrahemus,pulso mox etiam Aruano,regnis quatuor auctus,æneisque tormentis(qui vel maxime terror gentem premebat) omnibus circa nationibus, atque ipsis adeo Lusitanis formidandus euasit. Alodinus item, elatus nouo successu rerum, & à Bintano reiectis Georgij Albuquercij copiis;classes denuo ad vexādam Malacensem oram instituit mittere ; & cum Lusitanis obuiam ex vrbe progressis, aliquot secunda prælia fecit.Iam apud Sinas,in Lusitanum nomen acerbiore etiam odio & immanitate sæuitum est. Martinus Alphonsus Mellus cum sex nauibus eo contenderat,confirmandæ amicitiæ,& statuendi commercij causa,nondum probe gnarus,quid Thomę Petreio legato,de quo supra diximus, accidisset. Lusitanos adesse vbi Cantonem allatum est,extemplo præfectis oræ maritimæ à magistratibus imperatum; nefarios prędones vel comprehenderent,vel ad internecionem delerent.Nihil tale metuebat eo tempore Mellus, quamquam à peritis rerum semel E iterumque præmonitus: eo facilius repentino Sinarum aduētu cum suis opprimitur.& initio quidem, vt sese cōcordiæ & societatis cupidos probarent Lusitani, vel pluribus iaculis appetiti, certare supersederūt; dein, cum vndique instaret hostis,ac nullam pacis mentionem admitteret;iniquissimo loco & conditione committitur pugna. Multitudine tormentorū ac nauium, vt in suo regno, longe superabant Sinæ.itaque circumuentos aduenas partim bombardis è tuto discerpunt ; partim fessos ac sese dedentes,in potestatem accipiunt. Mellus, cum aliquandiu egregie sese defendisset, ad extremum, singulari Dei beneficio, per mediam hostium classem male mulctatus elabitur.In captos,magistratuum iussu, grauiter acerbeque consultum.in carcerem conditi omnes;& pro latronibus piratisque damnati, aut pedore ac tabe in vinculis exspirarunt, aut ad supplicium producti summo plebis concursu, vel sagittis confixi, vel in frustra dissecti sunt, præconibus vetera gentis piacula ; & recentem insuper audaciam referentibus ; quod in regios portus ac fines ar- F mata manu non dubitassent redire ; in quibus omnium flagitiorum ac scelerum paulo ante vestigia reliquissent.Hæc, & alia id genus,elata voce de scripto subinde recitabantur, ad tollendam è vulgi animis opinionem, quam de Lusitani olim generis virtute ac probitate conceperant. Dum hac tam repentina rerum inclinatione tot simul regionibus Lusitani exercentur,ne ad Molucas quidē insulas otium fuit.Rerum ibi summa penes Aroezium erat.Hūc, Lusitana amicitia opibusque subnixum, & immodicos gerētem spiritus,regina cæterique primores minime concoquebant.Arx insuper,eodem in primis adnitente,non parum excreuerat:dispositaque in muris tormenta, longe lateque terrorem inferebant. Id sibi suisque iugum, per causam hospitij ac societatis impositum ; regina sero ingemiscens;clā cōmunicatis cum Almansore parente consiliis; fugam vna cum liberis ac pręcipuis amicorū parabat:vt per eam occasionem popularibus paulatim abductis, vrbem desertam ac nudā Lusitano

relin

relinqueret. Ea re per indices comperta, Britus arcis præfectus, adiutore Aroezio, regias ædes militibus repente circūdat, elatumque inter manus Boahatem regulum, & paruulos fratres Aialum, & Tabariam, in arcem asportat. Regina, per occultos exitus inter tumultum elapsa. Inde cōsternatus Regis desiderio populus, cum frequēs ad arcem accurrisset, Aroezij auctoritate, & Britti accommodata ad tempus oratione sedatus est, cum inter cætera persancte ambo affirmarent, consilium id publicæ salutis causa necessario susceptum fuisse, fideque obligarent suam, Boahati Regi diadema regnumque mansurum incolume. Tum pluribus in æmulum diuitiarum ac dignitatis Almansorem inuecti, barbaros natura cupidos belli cædisque, ad inferendum ei bellum haud magno negotio perpulere. Inde, inter vtramque gentem paruis, nec dignis relatu præliis vario successu certatum est. superior tamen ad extremum Ternatensis fuit res. Mariacum oppidum in summo editi montis vertice, quod insulæ Tidoris olim caput fuerat; Lusitanorum ope ab Aroezio cum multa cæde captum incensumque; & Maquienum insula, quam reguli ambo æquis portionibus obtinebant, metu coacta; in Ternatensem ditionem vniuersa concessit. Hæc ferme Eduardo Menesio Prætore per triennium gesta. Successit Menesio Vascus Gamma, dux cum aliis laudibus, tum aperta præsertim India clarus, ac memorabilis. Huic, pro trienni trimestre imperium fuit. ornatissimas naues è Lusitania sexdecim, in iis tria millia delectæ iuuentutis ac nobilitatis abduxerat. Vt in Cambaiana littora ventum est (nam eam in primis regionem explorare placuerat) in summa repente malacia, silentibus ventis, ab imo fluctus intumuit; inde naues inter se nutare; crepitare compages; tabulata concuti cæpta. Nautæ, subito pauore icti, cum in Syrtes illatam haud dubie classem crederent, in summa perturbatione rerum omnium, alij bolidem demittere, alij ad exhauriendam sentinam, vel ad clauum tenendum accurrere. Sapientiores alij, circunspectare fugam, atque doliola ac tabulas ad enatandum arripere. ipse imperator, initio nequaquam expers timoris ac solicitudinis fuit: sed mox comperto eum esse terræmotum (quem nauigantes quoque sentire non dubium est) ad socios hilari fronte cōuersus; Adeste animis, inquit, viri; aduentu nostro perterritus Cambaianus Oceanus intremit. Atque hoc periculo defuncti Lusitani, Cocinum incolumes deuenere. Vascus, accepta prouincia, dum à Cocino varios huc illuc præfectos mittit; nomenque Lusitanum in pristinam dignitatem conatur asserere; graui morbo implicitus, in ipso impetu mouendarum rerum, excessit è vita. Vrbi Goæ tum Henricus Menesius præerat, eximia virtute & integritate vir. is continuo in Gammæ locum suffectus è successionibus, vt appellant: quarum est ratio eiusmodi. Transmissos è Lusitania regios codicillos, minimum tres, olim apud Quæstorem, aut scribam, nunc apud Goanum Archiepiscopum, diligenter complicatos obsignatosque, custodiri mos est. quibus in singulis, quasi per gradus, ad rem cautius celandam, adnotatum regio ipso chirographo latet nomē illius, qui, si Prætorem in prouincia diem obire contigerit; è Regis auctoritate sub-

ſtituendus eſt.iis autem codicillis,ordine ſuperſcribitur,prima,ſecunda, D
tertia,vel quarta ſucceſſio:ita vt,ſi eius qui primo loco nominatur,copia fuerit;ſecundum codicillũ reſignare,vel aperire ſit nefas.Ergo , vbi Prætor morbo;aliove quopiam caſu deceſſit ; conſilium cogitur.ibi , coram Archiepiſcopo , & magiſtratibus , qua diximus obſeruatione , vt nullus aut fraudi aut errori ſit locus,codicilli & ſigna ſoluuntur;cuius primum exierit nomen,huic defertur imperium:reliqua nomina , rurſus,occulta, ad Regis nutum arbitriumque adſeruantur.Id,ne per ſummi magiſtratus obitum prouincia diutius orba periclitaretur:neu ob id ipſum inter prȩfectos certamina exiſterent : ſapienter in tanto locorum interuallo prouiſum eſt.Per hunc modum renuntiatus Prætor Henricus,ad regia negotia conficienda,Cocinũ petiit:& ex itinere multos Arabũ parones,Malabarica onuſtos fruge,vel cum ipſis oneribus cepit, vel diſſipatos in littus eiecit.Tumultuantes præterea ad Cananorem piratas,ſocij Regis rogatu compeſcuit,& vicos aliquot eorum exuſſit.Inter quæ,ad Calecutum, ab Luſitanis ac Malabaribus denuo turbata pax eſt.Odioſæ primum contro- E
uerſiæ inter negotiandũ exortæ:& partis vtriuſque animi ſuſpicionibus irritati:dein vltro citroque factæ iniuriæ:poſtremo , inſtigantibus è conſuetudine Saracenis,bellum exarſit. Hiſce rebus cognitis Henricus Prætor,quinquaginta variæ formæ nauibus,in quibus erant duo armatorum millia,Cocino Pananem oræ Calecutanæ contendit.ibi, cum ablatas res nequicquam repetiiſſent,munitum denuo locum & celebrem, terra marique ſimul adortus,pulſo aut cæſo Mahometano præſidio cepit,ac direptum incendit.Multa inde relata tormenta : quorum aliquot antea Luſitanorum apparebat fuiſſe.Luſitanus deſertor ac transfuga prȩfuerat vniuerſis.huius proiectum humi cadauer,denſis cõciſa vulneribus facie, vix vt agnoſceretur , inuentum eſt. A Panane in conſpectum vrbis Calecuti prouectus Prætor,haud mediocrẽ hoſtibus terrorẽ incuſſit. Naues erant ibi complures.in eas flammæ confeſtim iniectæ:& ſimul,qui arcem tenebant,ſuorum aduentu animati:eruptione facta,variis locis ignem ſuburbiis intulere.Inde Prȩtor,cõfirmato arcis prȩſidio,perculſiſque hoſtibus: F
leucas in Septentrionem fere ſex ad Couletum emporium eiuſdem oræ proceſſit.curuo in theatri modum,& accliui littore is portus eſt, ac mire facto ad iacula certis in omnem partem ictibus dirigenda.eo cliuo aggerem ac munitiones Mahometani perduxerant;infra,ſtationem habebant parones fere centum & quinquaginta, proris longo ordine in altum obuerſis,vt duplici vallo, tormentiſque apte diſpoſitis, & ingenti armatorum numero(viginti hominũ millia conueniſſe dicebãtur)contra omnes incurſiones oppidum egregie tutum videri poſſet. Henricus , comperta hoſtium multitudine,ſub ipſum portum anchoras iacit.inde contemplatus naturam loci,& genus operum,ac lintribus ad vada exploranda prȩmiſſis:tribus è partibus vno tempore, diſtinendi hoſtis cauſa , oppidum aggredi ſtatuit. Simonem Meneſium cum bellatoribus trecentis in terram egredi iubet : ac lȩuum cornu munitionum inuadere. ipſe cum centum & quinquaginta , non amplius , deſcenſu facto : ad læuam

ducit:

ducit: classiariis imperat ad hostium naues recta succedant. ita, clamore sublato, simul à fronte ac lateribus pugna committitur. Non exigua tum hosti, officinis iampridem institutis, tormentorum copia suppetebat. eo maiori tenebantur spe, Lusitanum congressu arceri, & iaculis eminus obrui posse. quippe seminudi ipsi, patente ad plagas corpore, Hispanienses gladios, & ingentia pila, galeasque, ac thoraces horrebant. Verum eos longe fefellit opinio. Siquidem inter iaculandum coortus è tormentario fomite fumus ad instar nebulæ, subeuntem audacter Lusitanum egregie texit. & flammæ intermicantis indicio, hinc parones iniectis ferreis manibus nostri apprehenderāt; inde in vallum erepserāt, & intra munitiones coniecerāt signa, prius pæne quā eos appropinquare sensisset barbarus. Lusitanis, tum Saracenorum aspectus; tum pax à Calecutano toties per fraudem violata acuebat iras. Nec diutiùs tulere dimicationem hostes. Pauci tantum coniurati ad extremum vsque spiritum acriter obstitere. cæteri, quibus patrio more nihil erat pudoris ad fugam, strage suorum exterriti, terga verterunt. Henricus, in magna hostiū cæde, nō plus quindecim è suorum numero amissis; vulneratis duodequinquaginta; & oppido, & classe hostili potitur. Inter cæteram prædam, tormenta variæ magnitudinis auecta trecenta & sexaginta; & minorum fistularum ingens numerus. parones abducti quinquaginta tres; Indico aromate onusti plerique: reliqui flammis absumpti: ac postremo, totum oppidum, subiectis per iram ignibus, conflagrauit. Lusitanus gemina intra paucos dies victoria lætus, ouansque; Cananorem, inde Cocinum reuertit. Et Zamorinus, confecto quod per id tempus cum mediterraneis populis gesserat bello, omnibus dein viribus ad Lusitanam arcem expugnandam incubuit. Arx ea Calecutano erat imposita littori, quod, vt initio diximus, insidiosum asperumq;, vix in summa malacia, paruis nauigiis accessum præbet. Iamque hyems aderat. eo acrius Zamorinus, ne id anni tēpus elaberetur, militares copias, & omnem oppugnandi apparatum vndique contrahebat: vt interim vel operibus ac vi arcem caperet; vel necessitate ac fame Lusitanos in deditionem acciperet. itaque extemplo, præfectus cum duodecim fere millibus peditum, ad vrbem præmissus. quo in numero Siculus quidam erat perfuga, non ignobilis architectus; qui Rhodiæ expugnationi cū Solimano Turca interfuerat. hoc maxime artifice ac præceptore, barbari vallo & fossa lata pedes fere octodecim, ad dimidiatæ Lunæ figuram, amplecti arcem instituunt. & ex vtraque parte, qua vallum in mare desinebat; arcendo nauali subsidio castella erigebantur duo, quæ obliquis ictibus totum littus abraderent. dein, per ambitum fossæ, modicis interuallis, propugnacula quinque excitabant; vnde maioribus tormentis ad idonea loca dispositis arcis mœnia quaterentur. Hæc opera, licet in munitores crebri ex arce impetus fierent; tamen, abundante multitudine, adhibitis pluteis vineisque, & instantibus prefectis, breui ad exitum peruenere. Arcem, Lusitani haud amplius trecenti obtinebant. præerat Ioannes Lima, vir & militiæ callens, & gloriæ in primis auidus. is cum nulla superesset nisi ab Oceano spes; duplici doliorum ordine;

ingesta arena,& lorica extrinsecus addita, brachium ad mare protẽderat; D
alternis inter dolia tormentis,ad arcendum ab latere hostem, apte locatis,& per expedita nauigia Prætorem Henricum de statu rei Calecutanæ fecerat certiorem.Sub hęc, ineunte Iunio mense,cum hyems in ea regione sæuiret;Zamorinus ipse cũ reliquo belli apparatu,& nonaginta millibus hominum affuit. Arcu & sagittis plerique; alij gladio & palma; alij etiam ferreis fistulis instructi conuenerant.in speciem despicabiles,cæterum vsu armorum,& corporum agilitate metuendi.Vt eæ copiæ cõsedere;Siculus architectus Zamorino perfecta opera diligenter ostendit; rudique ad eiusmodi commenta barbaro,certã cum admiratione fiduciam iniecit, arcis breui tempore potiundæ. atque id ipsum vti quam minimo Indorum damno fieret,Siculus,petito colloquio,Lusitanos cum aliis rationibus,tum hostilis exercitus magnitudine proponenda,institit ad deditionem hortari.Verum eiusmodi oratione tantum abfuit vt Limæ constantia moueretur; vti etiam ad lacessendum hostem vltro cum paucis E
eruperit. sed magna fuit merces audaciæ. Concursu ab hostibus facto, pæne circumuenti Lusitani, multis acceptis illatisque vulneribus, ægre ad suos receptum habuere.Inde exasperatis vehementius animis;magno conatu & oppugnari,& defendi arx cæpta.Tormentis vtrinque certabatur;è quibus erant Calecutano,quæ dodrantali diametro emitteret globos. Sed iaculandi erat dispar admodum ratio. Ab Indis libratoribus, quippe nondum sat in eo genere exercitatis,ictus languidi, infrequentes incerti;& si qui muris inciderant, egregia laterum & structuræ firmitate respuebãtur. Ab Lusitanis,crebri,destinati,vehementes;& vbi hostis arci succederet; confertæ ac seminudæ multitudini certam stragem perniciemque afferebant. Multos etiam squamis arborum & fragmentis(sunt autem ibi palmeta frequentia) repente carpi, vel exanimari conspiceres. Verum ea damna hostes, vt in tanta militum copia,facile sarciebant:cum deserta stationum loca alij subinde aliique supplerent;sauciis ac fessis in- F
tegros recentesque submitterent.Longe iniquiore conditione erant Lusitani: quos, præter cæteras belli difficultates, ipsa qua laborare semper solent, paucitas fatigabat. Præfectus, idoneis ad propugnandum locis, notæ fortitudinis viros cum suo quemque manipulo collocauerat. ipse reliquos è præsidio circa se habebat:cum quibus circumspicere, & obire ad repentina pericula posset.Verum & militem conficiebant,præter certaminis laborem & plagas, diurnæ pariter ac nocturnæ vigiliæ, & præfecto,ad subitos ac diuersos clamores,prout res exigeret, occurrendi vix erat facultas.Interea Henricus Prętor,cognita obsidione,duas naues cum propugnatoribus centum & quadraginta subsidio miserat. quarum alteram Christophorus Iusartes;alteram Eduardus Fonseca ducebat.Iusartes feliciore cursu paulum antegressus, propius ab Calecutano littore constitit.Fonseca,quod tardius aliquanto nauigasset;ventis repente cadentibus,ab longiore spatio anchoras iecit.Ad eas cõspectas naues,erecti partis vtriusque animi.inclusorum;optati auxilij spe.obsidentium;metu,nè tot iam exhausti labores in irritum cederent:& locus ipse suspectus iam-
dudum

dudum mentes Indorum curasque conuerterat, ne quid falleret tale. Lima, cum ad littus accurrisset; animaduersa paucitate eorum qui aduenerant (non plus octoginta milites eo nauigio vehebantur) ne descensionē cum euidenti periculo tentarent; nutu & significationibus admonebat. & ex ipso auxilio plerique, conspectis Indorum castris & frequentia, subeundam eiusmodi aleam pernegabant. Verum Iusartes cupiditate gloriæ omne discrimen impauido vultu contemnens, cum triginta quinque voluntariis in paronem desiliit; cæteris custodire nauem, & vbi primum terram attigisset; missilibus procul hostem arcere iussis. Inde contento remigio ad ipsum loricæ os, actuarij prora dirigitur; quo subeuntes facilius protegeret statio Lusitana. sed illuc nautæ dum pari conatu enituntur; interea (vt fit) paronem paulo infra eum locum vehementior æstus abripuit. Eo ferocius progressi extra vallum barbari complures instare: atque, vt erant nudi, sese ad prohibendum accessu hostem aquis immergere. Nec Lusitani segnius è parone se certatim eiicere. ibi conserta in vadis manu, quam acerrime dimicatur. Cæteri ad spectaculum intenti, propter ancipites ictus; ne suos impetant hosti permistos; iacula cohibere coguntur. Cum aliquandiu dubia stetisset pugna; Lusitani ad extremum deprimentibus vestimentis ingenti labore eluctati, quatuor è suorum numero desideratis, pluribus sauciis, cum magna vicissim hostium cæde, intra loricæ fauces audacissime penetrarunt: ac nihil proprius factum est quam vt instantes ab tergo Indi simul irrumperent. In eo tumultu eximia Emmanuelis Cernicij constitit fortitudo. is, cum iam introisset munitiones, & fatigatus, & saucius; circumuentum respiciens præcipuum è commilitonibus quendam; recurrit protinus: ac laborantem, summotis acriter Indis, recepit in tutum, magna vel mercede, vel gloria; quippe, omnium consensu ciuicam promeritus coronam; ipse post dies aliquot è vulneribus exspirauit. Sed interim dum ad mare Lusitani præsidiarij suis adiuuandis atque intromittendis insistunt; ex altera parte frequentes barbari desertas rati stationes, arcem scalis inuaserant. Eo nuntio excitus ab littore Lima, cum promptissimis aduolat: & pluribus locis conantem scandere Malabarem; contis, gladiis, telis, igne deturbat. Erant Lusitano varia nouæ artis iacula, ad hostem cominus eminusque impetendum. Sed è propinquo nihil Indos æque terrebat, atque incendiariæ bolides, quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quo facilius deinde rumpatur; circundatis ansulis tribus quatuorue, sulphureo complent puluere, & osculum diligenter obturant. tum ad eas ansulas igniti funiculi è gossipio vel stupa alligātur. vbi ad coniectū eius teli ventum est; cōtorta brachiis olla repente diffringitur; & simul arreptis è fomite adalligato fauillis, ingēti circunstantiū damno, flammas edit ineuitabiles. quod missiliū genus, in præliis duntaxat naualibus primo vsitatum; ad terrestria quoque certamina exitiabili cōmento deinde trāslatū est. Hac maxime pernicie repulsi à mœnibus Indi vstulati cū insana trepidatione sese intra munimēta recepere. Interea præfectus nauis alterius Fonseca quāquā probe animaduerso discrimine eorū qui in littus exscēderant;

derant, paratus tamen eandem aleam, si res ita postularet, subire; per lit- D
teras ad sagittam reuinctas quæsiuit ab Lima, quid sibi tali tempore faciendum censeret. Ille vero, eadem vsus arte sagittæ, de consilij sententia respōdit: Nequaquam se Fōseca suosque in apertum adeo periculū obiiceret: tutum in arcem introitum haud minus quingentorū Lusitanorum præsidio posse obtineri. Proinde rediret Cocinū propere; ageretque cum Prætore diligenter (ad quem simul ipse in eandem sentētiam scriptas litteras dabat) vti militum quingētorum spectata virtute subsidium, & sulphurei pulueris vim, & ad obsidionem tolerandam alimēta submitteret. Cum hoc respōso Fonseca per infensos infestosque fluctus hyeme summa Cocinum reuertit. & Prætor, cognito suorum periculo, Antonium Syluium ad opem obsessis ferandam cum aliquot nauibus, & viris quot Lima petierat, extemplo proficisci iubet. ipse interea classi ornandæ operam dabat; vt cum primum se aperuisset mare, cum maioribus copiis eo contenderet. Hæc vbi per exploratores Calecutum allata; confestim Zamorinus, antequam inclusis accederent vires; omni conatu rursus op- E
pugnare arcem aggreditur. Neque Siculus architectus, egregie sese barbaro venditans, incitatissimæ deerat ipsius cupiditati. aggerē ex Turcica disciplina promouendo, mœnibus adæquarat. Cuniculos præterea sub terras agebat; locis etiam quibusdam statuebat oris vasti mortaria; è quibus in sublime iacta ingentia pondera cum horribili strage in arcis tecta deciderent. Sed operum eiusmodi, quæ Zamorinum inani fiducia inflarant, vbi ad pugnam ventum est, haudquaquam exspectationi respondit euentus. Indi telis ac missilibus ex aggere deturbati: cuniculi excepti cuniculis: & mortaria, quemadmodum, vbi à perito magistro locantur, magnum hosti detrimētum important; ita, si artificium absit; in eandem pæne regionem recidēte globo, machinatoribus interdum ipsis exitio sunt. Quocirca Zamorinus, haud mediocri suo malo peregrinas artes expertus, reliquum spei in sæuitia hyemis, & fame reposuit. neque ea spes fefellisset hominem, si ad arcendos commeatus vel modicam classem instru- F
ctam in proximo tenuisset. Ex quo verū apparuit Themistocleum illud: Qui mare possideat, omnia possidere. Lusitani, Syluio duce ab Cocino præmissi, quamquam atroci tempestate disiectis nauibus; tamen vt sese ex iactatione refecerant, alij subinde atque alij Calecutū accedebant. Lima, fatigatis iam, & ab oppugnatione deterritis hostibus, vnam inopiam metuens; modica militū auxilia recusabat: affuturū mox cum iustis copiis Henricum exspectans. Tantum sulphurei pulueris & commeatus præsentem expetebat copiam. Vtraque, noctis intempestæ silentio, scaphis paulatim in arcem inuecta. & vulgo iam è muris, Lusitani, suadenti deditionem hosti, recentes carnes, aliaque cibaria, & ipsum denique in delicias betele ostentabant. Ea rēs Zamorini contudit animos. & circumacta iam hyeme, cum nauibus viginti, bellatoribus mille quingentis aderat Prætor. is, tum à mari, tum ab arce tormentis hoste summoto; cū ingenti clamore pluribus locis armatos in terrā exposuit: immissisq; intra hostiles fossas audacissimis è suorū numero, cum ex aliis quoque partibus alij ad

vallum

A vallum intrepide ſubiiſſent; ad tria Indorum millia partim ferro, partim igne deleuit:in quibus ipſe quoque architectus,proditæ ac deſertæ Chriſtianæ fidei noxam luit incendio.è Luſitanis eo die paulo plus triginta cecidere.ſaucij relati amplius ducenti:& Henricus,proruto Indorum vallo, foſſiſque oppletis;idoneó prope arcem loco caſtra communiit. Inde Zamorinus & ſuorum territus ſtrage,& ſimul veritus,ne in proxima palmeta Luſitani ſæuirent (quo detrimento, vt ſupra diximus, nihil genti grauius aut acerbius eſt) miſſo caduceatore inducias petiit. in quatriduum datæ.interea de pacis conditionibus actum: neque conuenit,eo maxime quod Zamorinus inſignem quendam è Cocinenſi ditione perfugam tradere abnueret.Ac demū Henricus pertæſus Indicæ leuitatis,& Mahometanæ perfidiæ;præſidium abducere ab Calecuto,& arcem à fundamentis excindere ſtatuit: præſertim quod ita velle Ioannem Regem è commentariis Vaſci Gammæ didicerat. ergo, muris & propugnaculis, opere ſubterraneo,ſulphurei pulueris de more copiam ſubdi iuſſit. dein militibus,
B & machinis,omnique inſtrumēto raptim in naues impoſito(cuius rei facultatem & natura loci,& nautica turba præſtabat)ignes cauernis iniecti; & barbaris illico, ſiquid forte prædæ relictū eſſet ſtolida temeritate in arcem ingreſſis (tanta ineſt hominibus rapiendi libido) interim è ſpecubus cæcis erumpentes momento flammę pleroſque hauſere:& cum horribili ſtrepitu mœnium ſtructura diſſiliit. Atque is finis & arcis, & obſidionis fuit. Henricus, incolumi claſſe & exercitu Cocinum reuectus; alios alio præfectos dimiſit.ipſę inde ſeptemdecim nauibus Cananorem petiit.ibi, dum expeditionem in Cambaiam, Diumque meditatur; cum non toto biennio rem Indicam adminiſtraſſet,graui oppreſſus morbo, paucis diebus è vita migrauit anno poſt Chriſtum natum M. D. XXVI. Hoc Prætore,fama nominis Luſitani, refloreſcere viſa quodāmodo:reque ipſa cōprobatum eſt;tanti militem, quanti ducem eſſe.Atque in ciuilibus etiam rebus non vulgari prudentia fuiſſe dicitur:&,quod perrarum in eiuſmodi prouincia eſt, ab auaritia, & à ſordibus alienus. Sub idem tempus ad
C Malacam pariter bene geſta res eſt.Alodini copiæ,cum vrbem terra marique vehementer vrgerent,perpaucis egreſſis obuiā Luſitanis, cum ignominia fuſæ & fugatæ. Et ex acri obſidione,Linguanus regulus,parua manu Luſitanorum exemptus eſt.Raia Nara,gener Alodini,Linguam obſederat. ex eius exercitu cæſi ſexcenti, & plurimi vulnerati feruntur, vno tantum è noſtris deſiderato. Et è Molucis aliquot Luſitani ad Celebes populos auri cauſa profecti, cum littoribus arcerentur; fœda tempeſtate ad inſulam trecentas inde leucas abrepti ſunt.incolæ, moris antiqui homines, mira ſimplicitate ac ſecuritate ſeſe per nutus & nonnulla Moluccenſis linguæ commercia, in conſuetudinem extemplo dedere. Egregio in primis habitu, & amabili vultus hilaritate ſexus vterque eſt. promiſſa barba & capillo ſunt viri.pręmollibus ſtoreis tegunt corpora.Ad fabriles vſus,ſpinis piſcium pro ferramētis vtuntur.Ignoti ad eam diem & nominis, & regionis erat inſula. tum primum, à nauclero Luſitano, dimenſis cæli plagis,nauticā in membranā ex arte relata eſt, deque ipſius naucleri

nomine Gometij Sequeriæ insula exinde appellata. Non eadem erga Lusitanos comitas eo tempore in Arabici maris accolis exstitit. Hector Sylueria cum aliquot nauibus Erythræas angustias tuebatur. Hunc, in Arabia, qui Dofarem vrbem incolunt, accessu prohibere conati, audaciæ pœnas dedere. profligati qui cum armis ad mare prodierant: oppidum captum, & direptum est. & insulæ duæ, Mazua, & Dasaca, quod sese ij populi infestos prętereuntibus Lusitanis præberent, ab eodem Sylueria dominitæ, &, annuo stipendio imposito, in ditionem redactæ. Simul, Æthiopica legatione perfunctus, anno sexto quam ad Arquicum exscenderat Rhotericus Lima, in classem acceptus. Accessit ab Æthiopico, seu Abassino Rege legatus ad Lusitanum Regem nomine Zagazabus: itemque cum donis ac litteris ad Romanum Pontificem Franciscus Aluarus, cuius supra meminimus, Rhoterici comes. Is in Lusitaniam reuectus, Italiam deinde petiit. ac Bononiæ, in celeberrimo conuentu, cum Cæsar coronatus adesset; Clementi VII. vti Ecclesiæ vniuersæ Pastori, & summo in terris Dei Vicario, paratam ad omne obsequium voluntatem Abassini Regis ac studium, solenni cum adoratione, & pedum osculo detulit.

Libri octaui Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM LIBER NONVS.

B ENRICO Menesio vita functo, à primoribus Lusitanis ventum in curiam est: ibi apertus alter codicillus, inscriptum ostendit nomen Petri Mascareniæ, qui Malacæ vrbi tum præerat, vir bello fortis, & natura munificus, atque ob idipsum apud omnes ordines gratiosus. Verum illud erat in ea successione incommodi; quod, nisi vertente anno, Mascarenias à Malaca, propter tempestatū rationem, adesse non poterat: cum interea simul à Calecutano, & Cambaiano Regibus, &, quod magis erat formidandum, ab ipso Turca bellum immineret: minimeque expediret, eiusmodi rerum statu, parente ac præside tandiu carere prouinciam. Ob eam maxime causam, Alphonsus Mexias regius Quæstor, cuius tum erat summa in Senatu auctoritas, censebat, nulla mora interposita, tertium deinceps codicillum aperiendum: neque exspectandum è tam longinqua regione Mascareniam: quem, quo melior esset ciuis, & Regis reique publicæ amantior; eo æquiore animo ferre C oporteret, in tanto talique discrimine, saluti communi potius, quam proprio ipsius honori consultum aduersus hæc amici Mascareniæ tendere; tam insignem iniuriam deprecari; ac postremo denuntiare haud leuiori quam quod in præsentia proponatur malo, geminam successionem intestinis odiis ac certaminibus materiam vtique præbituram. nec vero dubitandum, quin ipsa dulcedo imperij, & ratio dignitatis, è duobus Prætoribus alterum ad retinendam; alterum ad repetendam omni conatu prouinciam, postmodum esset incitatura. Cum hisce aliisque difficultatibus non inueniretur exitus; multis altercationibus diu agitata, eo denique deducta res est; vt tertium codicillum inspicerent, prouinciamque nouo successori mandarent ea lege, vt ipsam, quisquis ille esset, aduenienti Mascareniæ confestim redditurū se iureiurando promitteret. In hanc sententiam conuenere omnes, & resignato palam codicillo, Lupi Vasæi à Sancto Pelagio (contracta vt assolet voce Sampaium appellabant) nomen apparuit; qui per id tempus Cocini præfecturam gerebat. Is, cum solenni

adiuratione pollicitus,ſeſe Maſcareniæ,vt primum adeſſet,honore ceſſu- D
rum;Præturã interim iniit:cognitoque prouinciæ ſtatu,alios atque alios
duces,ad obtinẽda præſidiis maria,deſtinauit. ipſe cum nauibus aliquot,
in quibus erant Luſitani circiter mille; Malabaricam oram ſibi tuendam
deſumpſit. Profectus Cocino, circa initium Februarij menſis anni mille-
ſimi quingentiſimi vigeſimi ſexti, Cananorem periit. ibi, dum commea-
tus in claſſem imponit, ſubito certior fit, Mahometanos è Calecutano
emporio ad duodecim hominum millia,intra Bacaronis fluminis oſtium
cum nauibus onuſtis latere, paratos ad exitum, quæ prima ſeſe occaſio
nauigandi obtuliſſet. Ea re cognita,non dubitauit Prætor, quominus in
anguſtiis deprehenſos quamprimum inuaderet. Ergo ſublatis anchoris
eo contendit infeſtus. Res erat difficultatis ac periculi plena, non modo
in tam diſpari numero copiarum;ſed etiam quod contra omnẽ eiuſmodi
caſum egregie ſeſe Mahometani munierant.Fluminis alueũ de more fixis
vtrinque ſudibus atque cancellis,in arctum ita coegerant;vt ſingulis tan-
tum nauigiis aditus pateret. cæcos præterea ſub aquam, veluti laqueos, E
idoneis abdiderant locis; in quos illata ex alto nauigia ſeſe induerent, &
munitionibus in vtraque ripa excitatis, crebra tormenta locauerant. Ad
hæc,ex oppido fluminis cognomine,qui locus erat Narſinganæ ditionis,
omnia illis ad victum neceſſaria ſuppetebant.Hæc,Prætor, cum partim
ab exploratoribus accepiſſet, partim ſpeculatoriis nauigiis obeundo per
ſe nocte ſubluſtri notaſſet;ſubmiſſis primum vrinatoribus,laqueos funeſ-
que prætentos ab imo præcidi iuſſit: dein,ſublato ingenti clamore,cõci-
nentibus vndique tubis,aduerſo flumine ſubiit:præibant obtectæ cento-
nibus,& maioribus tormẽtis inſtructæ aliquot ſcaphæ; tum cætera naui-
gia ſimplici propter anguſtias ordine ſequebantur. In ea conſpecta,illico
barbari vim omnis generis telorũ emiſere.quibus propter aſſuetudinem
haud quaquam exterriti Luſitani, contento remigio ad ipſa munimenta
ſuccedunt.Ibi atrox & ambiguũ aliquandiu certamen fuit, dum conferti
& obnixi corporibus Mahometani hoſtem deſcenſu prohibere nituntur.
Sed poſtquam impetu ex omni parte capto ſeſe Luſitanus in mediã aciem F
ſaltu mittebat,& dextris gladiiſque res geri cæpta eſt;tũ vero iniecta for-
midine pulſi vndique barbari, & magna cum cæde præcipitem in fugam
auerſi.ac Prætor veritus,ne ab ira & cupiditate miles oppidum diriperet;
& Narſinganum Regem, cuius tum in ditione Luſitani complures ne-
gotiabantur, alieno tempore prouocaret; vallo potitus, receptui cani
iuſſit, ſuoſque à præda, & ab inſequendo vltra hoſte cohibuit, Apo-
theca & diuerſorium erat Mahometanorum in ipſo portu, frugibus,
& merce pretioſa refertum. Eam apothecam, Prætor, & hoſtiles vna
lembos incendi iuſſit, octoginta fere tormentis, quorum erant ænea
pleraque, ex incendio ad claſſem abreptis. Neque, in magna hoſtium
ſtrage, Luſitani deſiderati plus quattuor. quo triſtior, acerbiorque
Calecutanæ ciuitati, atque ipſi præſertim Zamorino cladis nuntius
accidit: vt, non retentæ quacunque conditione cum Luſitano pacis &
amicitiæ, magis in dies hominem pœniteret. Ab ea victoria Prætor
ad exci

A ad excidium Dabuli perrexit: quem in portum Mecanis negotiatoribus receptum dari contra fœdus cum Idalcane ictum; & præterea, armatas inde triremes ad oram infestandam egredi pro certo compererat. Appropinquanti, nouus præses loci, quem Indi Tanadarem appellant, vnico nauigio prodiit obuiam supplex: & culpas omnes in eum cui successerat, transferendo; seque affirmando, vti oporteret, in fide officioque mansurum; haud magno negotio Lusitani Prætoris mitigauit animum: & renouata pax, ita, si Dabulanæ biremes cum tormentis à præside traderentur. Eductæ extemplo omnes, ac traditæ. Et Prætor ex animi sententia gestis rebus, Goam victrici classe contendit. Inter hæc, Ioannes Rex Herici Menesij morte nondum audita, quatuor miserat in Indiam naues, & cum iis noua successorum nomina, ac separatim ad Mexiam Quæstorem litteras, quibus erat in extremis, vt superioris temporis codicillos irritos duceret, & clausos obsignatosque, vt erãt, in reditu ad se perferret; recẽtibus hisce vteretur si forte Menesium è vita discedere contigisset. Eam clausulã Me-
B xias, quod Mascareniam sibi minus propitium fore suspicaretur, ad res nouandas arripuit. E regiis litteris ad concilium refert, quãdoquidem vetera inania fecerit Rex; de nouis diplomatibus aperiendis: quemcunque illa iusserint, hunc denique iustum ac legitimum Indiæ Prætorem fore. Hæc, præter omnium exspectationem, à Quæstore dicta, magnos animorum motus fecerunt: ac ferme aduersis auribus (vti par erat) accepta relatio. Inter cæteros, Vascus Deza, Cocinensi arci præpositus, aperte disseruit, non modo superuacaneã, sed etiam perniciosam eam inspectionem futuram. Nuper declarato Prætore Mascarenia, per causam absentiæ, dignitatem optimi & clarissimi viri haud obscure impugnatam; superinducto contra omne ius fasque nouo successore. Cum inde certamen ac periculum ingens non sine causa timeretur, iureiurãdo ac promisso reddendæ aduenienti à Malaca prouinciæ, id periculum Dei benignitate discussum. Quid opus esse, certis & constitutis iam rebus, denuo solui codicillos? & pessimo publico labefactari concordiam & pacem; cum tãtum bel-
C li pæne in manibus sit, cum tot vndique terrores immineant? Nam quod huic actioni regia prætexãtur mandata; profecto si in tanta regionum distantia, cum Ioannis ipsius consulendi facultas desit; ad interpretationem regiæ voluntatis atque iudicij referẽda sint omnia; nulli dubium esse debere, quin Mascareniæ delatũ è prioribus codicillis honorem, non quietis modo, sed etiam hominis causa, ratum, inuiolatum, ac proprium esse Rex iubeat. Id, vel ex eo aperte intelligi, quod veteres codicillos ad se clausos atque obsignatos referri mandauerit. quos ille si vel apertos irritos omnino esse voluisset; id ipsum vtique disertis verbis adscripturum fuisse. Proinde supersedendum hoc successionis male auspicatæ periculo; noua Regis exspectanda responsa; atque interim coniunctionem animorum atque consensum, quo vno maxime inter hostilia circa omnia Lusitanæ stent res, omni studio & cura fouendum. Maiori & meliori parti eorum qui aderant, admodum grata fuit oratio Dezæ: quinimmo ex oraculo missa videri quodammodo potuit. Siquidem paulo ante, Ioãnes Rex à

nauarchis qui ex India illo ipſo anno redierant,audita morte Meneſij,& D Maſcareniæ ſucceſſione;veritus,è miſſis ad Mexiam quas dicebamus litteris,nequid controuerſiarum exiſteret: Petrum Annium Gallum cum nauigio expedito ſubmiſerat ad ea reuocanda mandata: & Maſcareniæ nominationem ſua auctoritate firmandam.Sed Annius,nondum tempeſtiuo ad nauigandum mari profectus, ſuperato iam Bonæ ſpei promontorio,circa Sancti Laurentij inſulam naufragio periit.Inde,non ad liquidum explorata Regis voluntate: cum plerique ex æquo & bono agendum,& cauendas omnes diſcordiæ cauſas prudenter monerent: Mexias tamen,paucis aſſentientibus,omne id periculum in ſe recipiendo, pretendoque verbis iis quæ retulimus ex epiſtola Regis: peruicacia & obſtinatione tendit,vt nouiſſimi codicilli conſulerentur.ij primo loco Prætorem declarabant Lupum Vaſæum ipſum, qui ſecundum in priore nominatione tenuerat.itaque elatus hoc de ſe iudicio Regis, pro fiduciaria legitimam ac propriam ſibi vindicare Præturam: & ad arcendum honoris aditu Maſcareniam, ſi promiſſa repetere inſtaret: omnia præmoliri E conſtituit.Ea re multorum animi grauiter offenſi: nonnulli etiam Vaſæi imperium detrectare palã auſi.Interea de interregno, & Maſcareniæ ſucceſſione,deque vicario Vaſæi munere, Malacã litteræ nuntijque peruenerant.Et ſatis comperta re,vtriuſque Indiæ Prætorem Maſcareniam rite conſalutauerãt ſocij colonique.Proinde,nequid ſe abſente reſpublica incommodi acciperet:maturandum ratus Maſcarenias, Malacæ Georgium Capralium præfecit:ipſe,non exſpectata motione quã vocant.reclamantibus naucleris citeriorem Indiam petere intendit. neque impune ceſſit illi temeritas.ad Pulopuarem inſulam tenuit primum.ibi dum ſtat in anchoris:ſubita procellæ vi,malo diffracto,laceriſque armamẽtis,pæne ſubmerſus,Malacam retro vnde abierat,redire coactus eſt. Natus ad res gerendas,& gloriæ in primis appetẽs erat Maſcarenias.Ergo,dum anniuerſarius recurrat Eurus;ne fruſtra interim tempus abſumeret, quod parum feliciter Georgius Albuquercius ante tentarat,hærẽtem lateri tyrannum Alodinũ oppugnare, & receptaculũ piratarum inſulã oppidumque Bintanum,omnibus modis parat excindere. Forte tum Malacæ ſubſtiterant præfecti aliquot Luſitani, Borneum inſulam alij; alij Molucas,alij Somatram ipſam Regis iuſſu petentes. Hiſce non approbantibus modo expeditionem,ſed etiam operam ſuam in idipſum enixe offerentibus, Maſcarenias variæ formæ naues vndeuiginti contraxit: & Luſitanis trecentis, Malacenſibus ferme ſexcentis impoſitis,ad Bintanũ vela fieri iuſſit. Alodinus ad eius claſſis famam, pontem vrbemque nouo præſidio & munitionibus auxerat, venenatis tribulis circumquaque diſperſis; plurimiſque tormentis ad idonea loca diſpoſitis. præterea, quam acerrime defixis in imo longuriis, tigniſque in lapides molares impactis vt pondere ipſo detinerentur,obſtruxerat portum:& ſuper hæc, opem à propinquo regulo Panenſi petierat.Luſitana claſſis,ob naturam vadoſi maris,& frequentes inſulas,cum tarde admodum nauigaſſet; ante ipſam Bintanum denique in anchoris conſtituit.Inde præmiſſus ad omnia contemplanda

cum ſpeci

A cum ſpeculatorio nauigio Eduardus Coelius, retulit,fauces portus, niſi euulſis cancellis,omnino eſſe impenetrabiles.porro deſcẽſum ad vrbem plane exitiabilem fore:adeo locum & præaltis munitionibus, & crebris tormentis,& omni apparatu bellico tutum videri.Hiſce rebus permotus Maſcarenias,vallum omittere;pontem ipſum (vti Albuquercius olim in expugnatione Malacæ)admota celſiore naui, & repagulis per vim extractis,adoriri decreuit.Ad eam rẽ,eximiæ fortitudinis nauarchus deligitur, Franciſcus Serranus Eborenſis;Luſitani propugnatores cum magno tormentorum numero additi quinquaginta: & nauis, partim validis aſſeribus pluteiſque,partim etiam culcitris,& goſſipio,quęque alia ſunt miſſilibus eludendis,egregie tecta.Hiſce mãdatum,vt oſtio repurgato, & faucibus vtcunque patefactis,pontem inuaderent:laborantibus in tempore ſubſidium affuturum.Tum,ad breuia vitanda,catures duo,biremium inſtar,prætentatis canalibus,nauẽ remulco trahere iuſſi.Primus labor aperiendi aditus fuit.adacta ad imũ tigna,immiſſis ductariis funibus, ergata B conuellere nitebãtur,eo quidẽ impetu,vt nõnulli præ nimia cõtentione ſanguinem euomerent:atque vt initia ſeſe dabant; multorum dierum id opus proculdubio fore apparebat.Dum huic vni rei,in orbem ſuccedentes alij aliis,dies noctéſque dant operam; noua repente ab alto conſpicitur claſſis.tres & triginta erant lanciaræ à Panẽſi regulo miſſæ:quibus, præter varios commeatus,duo circiter hominũ millia vehebantur. Ea re animaduerſa Maſcarenias,ne ſi proprius acceſſiſſent,elatus recenti ſubſidio Bintanius cõfeſtim erumperet,ancipitique prælio Luſitani poſtmodum vrgerentur;anteuertere,& cum parte copiarũ ipſemet quã longiſſime obuiã ire Panenſi decreuerat:ſed præfectorũ dein precibus victus, ne ſe temere in diſcrimen obiiceret;Eduardo Coelio cum lãciariis quatuor, calaluziis quinque(eiuſdem fere magnitudinis vtraque actuaria ſunt)id negotij dat.ipſe ad exitum portus tuendum cum cætera claſſe ſubſiſtit. Barbari,quamquam multitudine ſuperiores;tamẽ, & oneribus impediti, & à tormentis imparati aduẽtabant;ſeminudo corpore, ſagittis maxime C freti.Ergo,vti propius ventum eſt;primum bombardæ fragorẽ,& radiantia fulgetra non tulere.Perterriti, aliquot ſuorũ amiſſis,turpem in fugam extemplo auertuntur; & hærentibus tergo Luſitanis, lanciaræ viginti tres,ad proximam inſulam directis proris,in littus eiectæ;& certatim exſilientes barbari;nullo niſi vitæ reſpectu,omnibus ferme relictis rebus, hac illacque diſperſi.reliqui, cum inſulam tenere nequiſſent, contento curſu prælati,nocte iam imminẽte,per tenebras euaſerunt.Coelius,haud parua ſine vllo ſuorum ſanguine parta victoria,relictas ab hoſte lanciaras cum ipſis oneribus ad Maſcareniam cum ingenti gratulatione perduxit. Inter hæc,quod ad tranſitum ſatis eſſet oſtio patefacto,Serranus, attracta remulco naui,ad frontem valli proceſſerat. hic vero longe acrius deſudandum Luſitanis fuit: dum ingruentem ab latere miſſilium vim excipiunt:atque alij recentia foramina raptim obturãt,alij conceptas exhauriunt aquas,alij pauentẽ ad præteruolantiũ globorum ſibilos, abdẽtemque ſe remigem,adhortantur.Magnus in primis vſus centonum & goſſi-

pij fuit:

pij fuit:nec dubium,quin alioqui nauem,quamuis firmis compagibus tabulatisque munitam,creberrima pilarum grando pessumdatura fuerit. E tanto periculo elapsi diuinitus,quintodecimo instituti operis die ad põtem appropinquant:iactisque idoneo loco anchoris,in modũ propugnaculi nauem ex omni parte stabiliunt.Tũ vero indignatione atque ira percitus Alodinus furere,& suos incusare,quod in omnium conspectu claustris effractis,hostem ad interiora penetrare sint passi.Confestim è gentis consuetudine submissi,qui nando clam oras præciderent, vt ipso fluminis impetu nauis in vada ferretur.Sed Lusitani, fraudem, iniectis ad anchoras ferreis catenis eluserant.Ea quoque spe destitutus Alodinus, euocatum è statione Laqueximenam præfectum, lanciaras vndecim raptim deducere,& cum quingentis armatis interclusam à cætera classe nauem inuadere iubet.Simul,nequid interim Serrano auxilij superueniat;custodibus edicit,quam intentissimas pro vallo excubias agant; &,vbi postulet res, tormenta sine vlla intermissione in prætereuntes exerceant.Vti imperauerat,factum.Laqueximena lanciaris momento deductis instructisque,nauem petit infestus: ac nequicquam arcere conante Lusitano, circumuentam barbari à prora maxime ascendunt: cumque abundante multitudine integri succederent fessis;& paucitate,& labore, & vulneribus fatigatos Lusitanos,capta iam prora,ad malum vsque summouerant. Ibi Serranus grauiter saucius,egregie dimicans cadit; & pro mortuo habitus,collectis dein vtcunque viribus,acrior in pugnam resurgit. Verum libero introitu,irruentibus aliis super alios Mahometanis; nulla ope obsisti iam poterat.Cũ in eo statu res esset; conspicatus Mascarenias è prætoria discursum hostium,& circumfusas naui lanciaras;atque ex ipso numero & vociferatione,haud absurde coniectans, præsidium in extremo versari discrimine;confestim Eduardo Coelio, & strenuis aliquot assumptis,in balancum,quod leuioris nauigij genus est,ad fallenda missilia,desilit;ac nulla deterritus vi,pertinaci remorum pulsu,præter ipsas munitiones,nequicquam eiaculantibus barbaris,ad locum certaminis appropinquat:disiectisque ignifera bolide lanciaris,qua proximũ est; conscendit nauem; atque vt prope serum auxiliũ suis iam iamque captis,ita vniuersum gaudium & requiem attulit.neque ascendentem(adeo certamine occupati erant introrsus dimicantium animi) sensit quisquam. recentes dein,respirãtibus cæteris,pugnam capessunt:neque ea diuturna, vel ambigua fuit.Exterriti nec opinato aduentu hostes cessere primum; dein, cum dolor cadentis ad irritum rei,ad rabiem atque ad iterandum certamen accenderet;cæsi ad vnum quotquot nauem intrauerant; & è Lusitanis(quod pæne fidem excedat)in tanto sauciorũ numero, ne vnus quidem amissus.Mascarenias,per summam fortitudinem præsidio seruato; magnam sibi ad omnes laudem & gloriam peperit.dein festinandum ratus,ne denuo barbari nauem adorirẽtur;vel rates,vt solent, secundo flumine ac vento cum ignibus ad incendium immitterent:adiuuandi rationE vires,& rei sine mora perficiendæ tale consilium expedit.Duæ,præter amnem,ferebant ad põtẽ viæ:alteram,qua vrbs cõdita est; munimentis

& custodiis

A & cuſtodiis obtinebat hoſtis.altera,propter vligines & paludes, inacceſſa & clauſa putabatur. hoc ipſo itinere,quo minus erat ſuſpectū, Maſcarenias noctu pontem aggredi ſtatuit.atque vt ab eius rei ſenſu quam maxime Mahometanos auerteret; quaſi à vallo vrbem inuaſurus; ab ea parte pluteos erigi,vineas agi, & tormenta aliqua collocari iubet: inque hac ſtatione primis tenebris Sanaiam præfectum Malacenſium,cum quadraginta Luſitanis, & cum auxiliaribus collocat.iis mandat,vt cum primum à ponte micantes viderint flammas;confeſtim clamore ſublato,cōcinentibus tubis, tormenta diſplodant, & quam tumultuoſiſſime ex eo loco oppugnationem oſtentent;hoſtemque inde omni ratione diſtineant.ipſe cum cæteris Luſitanis, obſeruato maris receſſu, primæ vigiliæ ſilentio, tria millia paſſuum à ponte, diuerſum in littus egreditur. inde pertenacem limum atque voragines ingenti labore eluctati, cum alibi vmbilico,alibi humeris tantum exſtarent;integras tamen ac recentes haud ſine miraculo vires ad pōtem attulere. Quarta ferme erat vigilia,quæ gra-
B tiſſimæ quietis hora eſt:& peruigil in naui Serranus, ad incendium ollas è compoſito paratas habebat. iis Maſcareniæ iuſſu in caſtella coniectis, ſimul ex arida materia ſplendor eluxit; & in id ipſum intentus è cōdicto Sanaia,clamorem tolli,canere tubas,& cum horrēdo fragore, globorum vim in munitiones emitti iubet. Dum ſimulato prælio Malacenſes Laqueximenam egregie cohibent,& in eum vnū locum ex omnis vrbis parte concurſus fit; interea Maſcarenias cum ſuis, caſtelli portas & clauſtra perfregerat.Inde prælio in vrbem illato, cū cædes multis iam locis fieret; trepidi ad Regem cōuolant ciues:hoſtem intra mœnia graſſari cum fletu renuntiant. ille, inania videlicet ex incōſulto metu ratus afferri; pauidos ac tumultuantes cum iurgiis increpat. Neque fuit fides, donec ipſa lux vniuerſam aperuit cladem. Tum vero Alodinus, conſcenſo propere elephanto,fugam arripuit;& mox inſequentem à tergo hoſtem extimeſcens (namque Luſitani, omiſſa in præſens præda, vnum tyrannum petebant) ad pedes,ne dignoſceretur, degreſſus, denſas primum petiit ſyluas:dein, parum tutam ratus inſulam,occultis itineribus ad mare ſe contulit,atque ad Vgentanam continentis oræ tranſmiſit. ibi, diuturna ægritudine & morbo,vti Mamudius olim pater,abſumptus eſt. Luſitani interea,dimiſſis per omnes inſulæ partes, qui tyranno indagando, & comitibus ipſius excipiendis inſiſterent;Bintanum oppidum,cæſo aut dilapſo præſidio,diripuerant iure belli;neque contemnendam,cum è reliquis tectis,tum vero è regiis ædibus prædam exhauſerant. tormenta inſuper, & quidem ænea pleraque, reuecta omnino trecenta, quorum non pauca Luſitanis Alodinus ademerat. Propugnaculis dein ac munitionibus ignes iniecti, triduoque omnia prorſus abſumpta. Sub hæc, pulſus quondam ab Alodino dynaſta Maſcareniam victorem adiit ſupplex:ac tyranni queſtus iniurias;non modo pacem impetrauit; ſed etiam in ſolium reſtitutus eſt legibus iis,vt Ioanni Regi annuū perſolueret vectigal; arcemque aut propugnacula,non niſi ex auctoritate Luſitani Prætoris exſtrueret. Per eoſdem fere dies,haud contemnendæ rei ſpes,cæterum inani ſucceſſu, Luſi-

tanis affulſit. Sunda eſt oppidum Iauæ maioris, ad Borealem plagam, So- D
matranis littoribus obiacens. id oppidum, præter maritimas opportunitates, agro eſt etiam cum aliarum frugum feraci, tum vero egregij piperis. ei tum oppido Mahometanus dynaſta imperabat. is, finitimo bello cum valde premeretur; coactus inops ad potentiores confugere, oratores opis implorandæ ad Maſcareniam deſtinarat: ac ſimul idoneum Luſitanis apud ſe locum & exercendo mercimonio, & arci ædificandæ promiſerat. Maſcarenias, legatis comiter acceptis & confirmatis, peracto demum Bintanenſi bello, Frãciſcum Salam cum aliquot nauibus, &, præter aliam turbam, Luſitanis trecentis miſit, nimis lentum perditis iam rebus auxilium. quippe hoſtes interea Sundam expugnarant, locũque operibus nouis, & valida militum cuſtodia ſepſerant. At Luſitanos à Bintano profectos, in conſpectu pæne Sundæ atrox tempeſtas oborta diſperſit. Lembo etiam vno ad terram alliſo, circumuenti à barbaris & cæſi triginta, nequicquam inſpectante ac miſerãte procul Eduardo Coelio trierarcho. inde, hoſtilia eſſe omnia patuit. Et Sala, collectis in alto nauibus, cum ad E
Sundanum littus tandem appuliſſet; vi armiſque deſcẽſione prohibitus, Malacam re infecta redire coactus eſt. Cęterum capti Bintani fama, in primis læta cum vniuerſo nomini Luſitano ac ſociis accidit; tum iis præſertim, qui Malacenſem oram incolebant. magno quippe eorum detrimento, Bintanij prædones, non mare ſolum infeſtum, ſed omnes circa agros iam diu fecerant. Et Maſcarenia, inſignis gloria militari, Malacam reuectus, maturo iam ad eam nauigationem Oceano, citeriorem Indiam petere intendit; ignarus quid, poſt priorem ſucceſſionem, è regiis litteris accidiſſet; ac minime dubius, quin adueniẽti ſibi, Vaſæus, vti receperat, illico prouinciam traditurus eſſet. Ergo, Malacenſi re cõſtituta, & iuncto vel renouato cum vicinis Regibus fœdere, Maſcarenias à Cherſoneſo cum aliquot roſtratis maioribus profectus, præter Gangeticum ſinum, Cori promontorium ſuperat; flexoque in Septentriones curſu, Colanum applicat primum: ibi à Luſitanis negotiatoribus Prætor honorifice ſalutatus, acta Mexiæ, & occupatam à Vaſæo prouinciam graui cum dolore co- F
gnoſcit. Neque tamen iccirco deſpondet animum. Experiundi cauſa Cocinum prouectus, qua tum in vrbe Mexias agebat, cum egreſſum è naui, & introitũ in vrbem peruicacius tentaſſet; concitante populum Mexia; vi & armis ad naues, haud ſine damno vulneribuſque, repellitur. Perculit grauiter ea res inſolentem iniuriæ virum. nec deerant ſuaſores, qui ad contrahendas vndique copias, & vlciſcendam iniuriam accendere niterentur. At ille, de communi ſalute ſolicitus, ac memor moderationis eius quam Alphonſus olim Albuquercius in re ſimili præſtitiſſet; iracundiæ temperare, & iure potius quam ferro cum inimicis diſceptare conſtituit. Ac primum repoſcenti Regis nomine claſſem cum nauali inſtrumento Mexiæ tradit: vno dromone contentus: inde ad Cananoris arcem delatus, cum à Simone Meneſio præfecto non niſi priuatus admitteretur; omni non modo vi, ſed etiam minis ac verborum atrocitate ſapiẽter abſtinuit: ipſo quinetiam dromone ſociiſque relictis, cum cature vnico, amicis duobus,

duobus, totidem pueris, Goam ad Vasæi colloquium recta contendit. Vixdum in eo perlatum erat, aduentare Mascareniam, cum ab amicis & necessariis ipsius, magna & inter ipsos & cum aliis gratulatio facta: facileque apparebat, simulatque præsentis Mascareniæ copia foret, consensu maximæ ciuium partis, coactum iri Vasæum vel magistratu sese abdicare, vel certe rem totam bonorũ cognitioni arbitrioque permittere. Id ipsum veritus Vasæus, Antonium Sylueriam, & Simonem Mellum propinquos suos, cum magno numero nauium ad custodiendas fauces Goani portus celeriter mittit: iubetque, appropinquanti Mascarenię denuntiare, in Cananoris arcem extemplo sese recipiat; ibique se ad Vasæi nutum in libera custodia fore cum iureiurando promittat: atque inde Goam sua postulata litteris consignata transmittat: id si voluntate abnuat facere; constrictum vinclis Cananorem asportent. Nil recusatum à Vasæi cognatis. Perinde ac si hosti occurrendum foret, ita quam maximis coactis copiis, maritimos aditus occupant. vbi Mascareniam adesse nuntiatum à speculatoribus est; præmissi confestim qui missilibus vela submittere cogerent: dein Vasæi exposita mandata cum minis. Et Mascarenias quidem, quominus antennas honoris causa demitteret, non recusauit: vt vero Cananorem se rediturum, atque ibi in custodia sponderet futurum, adduci non potuit. Vnum illud enixe petebat, vt inermi sibi vrbẽ intrare, & cum Vasæo coram disceptare permitterent. Hæc identidem expostulanti, Regisque imploranti fidem clarissimo viro, per summam indignitatem iniecti compedes: atque ad Cananoris arcem asportatus, Simoni Menesio pręfecto adseruandus cum iureiurando committitur. duo item comites Mascareniæ, ab eius complexu Goam abstracti, & pariter in vincla catenasque coniecti. Hisce actionibus, quod magnam partem ciuitatis admodum offenderent; Vasæus publicæ salutis & otij causam prætexebat; videlicet, ne per Mascareniæ introitum, ab rerum nouarum cupidis & factiosis hominibus, tam alieno tempore tumultus excitaretur. Sed frequẽtes hominum cætus & voces cohiberi nequibant commemorantium Mascareniæ cum egregia merita virtutesque; tum vero causæ bonitatem, qua fretus nihil nisi ius posceret: cum Vasæus interea, nimirum ex conscientia sibi diffidens, grassaretur armis, omnique ope iudicium subterfugeret. Eiusmodi sermonibus (neque enim erant obscuri) permotus Vasæus, insignes aliquot è Mascareniæ fautoribus in carcerem trudit. Nihil tam aut infirmum, aut fallax, quam humana consilia. Quod vnicum remedium opprimendæ seditioni putarat fore, hoc ipso vel maximum excitauit incendium. Namque vt eius rei fama peruasit Indiam (adeo lenibus medicamentis gaudent homines; tristia, & acria, & aspera detestantur) extemplo alienati à Vasæo multorũ animi: & Mascarenias occasione capta, per litteras & coram deplorando calamitatem suam, memorando æquitatem postulatorum, querendo iniuriam, & vim, & sæuitiam inimici; nõ Simonem modo custodem; sed alios quoque complures in causam traxit. Ita, paucis diebus, non sine extremo discrimine rerum, duas in partes Lusitanum nomen omne discesserat; vltimamque dimicationẽ dubio

procul adesse apparebat. Hic è spectatoribus, amici sociique, miserari gẽtis vicem; quod in tanta paucitate, quas vires ad imperium vel tuendum, vel proferendum conferre oporteret; eas per intestina dissidia in suam ipsi cladem perniciemque conuerterent, iniqui vero atque inuidi, ridere amentiam, quod remotissimis in regionibus, cum tot vndique pericula circunstarent, adeo certamen prauum imbibissent animis; vt neque patrij soli recordatione (quæ populares homines peregre deprehensos, admirabili quadam suauitate coniungit) neque communi metu, quod firmissimum amicitiæ vinculum est, ab letali peruicacia flecti ad æquitatem & concordiam vllo modo possent. Hostes vero, tam præclaræ occasioni delendi funditus Lusitani sanguinis, haud quaquam indormiebant. Inter alios Calecutanus, tum veteribus odiis, tum recenti incitatus damno; nouam classem habebat paratam, vt vbi sese vnius corporis duæ acies ciuili bello attriuissent; ad reliquias ipse conficiendas accurreret. Neque fefellissent hominem cogitata; nisi propitiatus piorum prece Deus, Vasæi mentem ad saniora consilia reuocasset. Quippe cognito præter cæteros, Simonem quoque Menesium, & Sosam Ciauli præfectum, sese ad Mascareniam aggregasse; tandem extimuit; secumque agi de iudicio est passus. prima conditio disceptationis fuit, vt ad causam vsque cognitam, vterque pro priuato se gereret. dein, commeantibus vltro citroque internuntiis (namque ipsi congressum inter se, ne mutuo conspectu recrudescerent iræ, consulto vitabant) arbitri electi tredecim. qua item in re Mascarenias haud parum de suo iure decessit. siquidem cunctos è Cocinensi colonia creari est passus, quam sibi vel in primis aduersariam senserat. eo consessu, neminem fefellit quorsum euasura esset res. arbitri, tum conscij sibi quid de Mascarenia meriti essent, tum etiam Mexiæ priuatis de causis obnoxij, intra paucos dies adiudicata Vasæo prætura: Mascareniam primo quoque tempore in Lusitaniam redire iusserunt. Insigni infamia id iudicium fuit; neque ex altera factione moderatius pæne quisquam eam rem tulisse fertur, quam ipse cui facta erat iniuria. Sed non diuturna Vasæo lætitia mansit. Namque Ioannes Rex, coram audito Mascarenia, Cocinensium acta rescidit; liteque insuper æstimata, Vasæum Mascareniæ aureorum millibus fere viginti damnauit, quantum ex honorario Prærurę per biennium ceperat. Simul, ne quid in posterum simili de re controuersiæ oriretur; ab Rege decretum; vt in codicillis, vbi res postularet, aperiendis; cuius nomẽ exisset, hũc, si per id tempus vltra Cori promontorium, vel cis Dium (qui vlterioris Indiæ ferme sunt limites) vel publicæ, vel priuatæ rei causa abesse cõtingeret; eius, in eiusmodi successione, ratio nulla haberetur. Hunc exitum habuit lis, quæ Lusitanam rem in extremum pæne discrimen adduxerat. Interea Vasæus, vir, si commune malum, imperij cupiditatem demas, haudquaquam improbandus, amoto æmulo, ad componendas res, armandamque aduersus imminentia bella prouinciam, intendit curas. ac primum, omnibus qui Mascareniam secuti erant, veniam & obliuionẽ præteritorum indulsit. Dein Antonium Mirandam cum sex rostratis maioribus, vna longa naui, & biremibus

A mibus aliquot,& armatorum mille præsidio, ad Erythręa ostia; Simonem Mellum cum modica manu ad Maldiuas insulas; Ioannē Dezam cum vna triremi, lembis sexdecim, ad Malabaricam oram obtinendā; & alios, prout exigebat res, in alia loca dimisit. Dum apud Indos, quas dixi turbæ sedantur; ad Molucas interim, haud minus atrox ac detestanda incidit res. In eius emporij præfectura Garzias Henricus Antonio Britto successerat. Is,& belli tædio fessus,& paucitate suorum adductus; Tidorensi regulo expetenti pacem dederat in has leges; vt intra sex menses, tormenta, & alias res omnes per bellum Lusitanis ablatas, necnon fugitiua mancipia redderet. Lætus optata pace Tidorensis, id laborabat vnū, quomodo perpetuam eādem ac stabilem faceret. In hac deliberatione versanti, optimū visum est, Cacilem Aroeziū Ternatensem, cuius supra meminimus, quam arctissimo necessitudinis vinculo sibi coniungere; quod is cum apud populares opibus, tum apud Lusitanos gratia & auctoritate plurimum valeret. Ergo per fideles internuntios, cum egregiæ cuiusdam voluntatis
B testificatione, Aroezio filiam in matrimoniū offert. Id Garzias interpretatus ad labefactandam ipsius potentiam haud dubie pertinere; omni conatu dirimere atque impedire nouam affinitatem instituit. Ad eam rem aptius occurrit nihil, quam arrepta qualibet occasione recentia fœdera soluere; & eodem Aroezio adiutore, quem natura leuissimum, & quietis inimicum nosset; Tidorensibus arma quamprimū inferre. Cum hæc sententia placuisset, extemplo per legatos ab Almansore ex conditionibus efflagitare instit cum cæteras res, tum vero tormenta; quippe quorum partem ex insula abesse, atque haud ita facile restitui posse intelligeret. Ad hæc regulus benigne respondit; necdum exiisse diem in fœdere præstitutum; & sibi nihil maiori esse curæ, quam vt omnia sua Lusitani recipiant. Et cæteris quidem in rebus, non magnam fore cunctationem tormenta se aliquot Bactiano regulo commodasse; ad ea exigenda reuehendaque spatio esse opus. veruntamē daturum se operam, vt ad condictum tempus Ternate cuncta sistantur. interim se, præter cætera incommoda,
C morbo etiam implicitum teneri. petere ab Garzia, & rogare pro reconciliata gratia, moram eam boni consulat, ac simul, vt medicum aliquem ad se mittere ne grauetur. At ille, minime patriis artibus, cum se excusationē accipere simulasset; medicamentarium nescio quem è suo comitatu summisit. is, è condicto videlicet, nihil minus metuenti ægroto, venenum pro pharmaco miscuit: ex quo, paucis diebus, per speciem ægrotationis fraude vtcūque celata, decessit. Defuncto regulo, magnus in vrbe luctus fuit, magna perturbatio rerum omnium. Eo acrius Garzias mœrentibus ac perculsis instare; & nisi tormenta extemplo restituant, denuntiare bellū. Ad ea Tidorenses coacto ægre concilio respondent: orbam ciuitatem in summa tristitia & mœrore versari: Almansoris insepultum adhuc iacere corpus: id vbi terræ mandarint, ac iusta suo Regi persoluerint; nihil habituros antiquius, quam vt Lusitanis omni ratione satisfiat. Hæc demisse ac suppliciter agebant ciues: & status erat rerum, qui vel ferrea pectora lenire ad clementiam posset. At vero Garzias, vno tantum interposito die,

nauibus ad Tidorem accedit, paratas ad cædem & rapinam copias con- D
festim exponit. oppressi oppidani extemplo diffugiunt. Ille desertam inuadit vrbem; contra omne fas diripit, direptam incendit. Nihil eo facto grauius ad vicinorum aures accidere potuit. Ex eo tempore cum à cæteris littoribus, tum à Baciano præsertim, Lusitani minis armisque procul haberi cæpti. Sub idē tempus, ab Hispali naues quinque ad Molucas intenderant iter, ducibus iis, qui Magalianis è comitatu supererāt. Eæ, nondum probe explorato cursu, variis casibus dissipatæ sunt. optatos portus vna tantummodo oneraria tenuit. Martinus Ignatius Carquicianus præerat, homo Cantaber, cum propugnatoribus ferme trecentis. Is cognita Tidorensium clade, destitutam insulam summa accolarum voluntate occupauit, ac muniit. Inde inter Ignatium & Garziam, cum contestationibus minisque nuntij commeare. Molucense emporium ambo sibi iure finium asserebant, & alterum vterque excedere ex iis locis, ac nihil eius negotiationis iubebat attingere. Ex hoc, iurgiis primum, tum etiam prælio leui certatum est. Postremo induciæ factæ, quoad ea de cōtrouersia suum E
vterque consuleret Regem. Vixdum externi quieuerant motus, cum inter ipsos Lusitanos terra visu, fœda relatu exorta dissidia. Georgius Menesius, successor Garziæ, Ternatem aduectus; inter cætera illud habebat ba Indiæ Prætore mandatum, vt Garziam in reditu per Borneum insulam cursum tenere, iterque illud explorare iuberet; quod multo compendiosius Molucas à Malaca petentibus esse diceretur. At Garzias, qui ad Bādam insulam (qua vetus erat nauigatio) vna cum aliis instituta mercimonia dudum haberet; perculsus nec opinato Georgij pręcepto; varias excusationes afferre, tergiuersari, denique omnia malle, quā negotia priuata relinquere. Et Georgius, ne contra virum pertinacē cum suæ dignitatis iactura diutius tenderet; Garziæ loco Vascum Laurentium, virum egregie fortem ac fidelem, cum vna caracora, quod nauigij Molucensis est genus, ad ea compendia perquirenda proficisci iussit. Hoc inter Garziam & Menesium simultatis initium exstitit. Per eosdem dies, Ioannis Regis nomine edictum est, quoniam in stipēdia militum, & arcis munitionem F
magni sumptus fierent; ne cui omnino, præter apothecæ regię curatores, aut coemendi ab incolis caryophylli, aut externis venundandi esset ius. Inter ipsos autem curatores, & magistratus vrbis, conuenerat pretium, quo ne pluris vel optimæ fruges Regi constarent. Id monopoliū ægre admodum passi Lusitani, quippe qui mercaturæ impensius multo, quā militiæ insisterent. Ergo, per summam impudentiam contēptis edictis, vnusquisque vēditores ad se priuatim allicere; vberiorem offerre mercedem; nullam regij quæstus, aut publicæ vtilitatis rationem ducere. Aduersus ea Menesius, monitis, precibus, minis aliquandiu niti: sed posteaquam se frustra conari, & cupiditatem imperio potētiorem animaduertit; suo periculo sapiens esse diutius noluit: remissa paulatim seueritate, cæterorum exemplo suam ipse quoque rem agere aggressus est. Inter hæc, Martinus Ignatius Castellanorum dux è vita migrauit. in eius locum suffragio militari suffectus Fernandus Turrianus indignari cæpit, suæ cohorti leges

dictas à

dictas à Lusitano;virosque fortissimos,emenso per tot pericula tanto pelagi spatio,in aliena terra sedere otiosos. Cum eadem alij fremerent, & aperte vociferarentur,vi atque armis hostem inde pellendum; Turrianus de communi sententia rupit inducias;exstructaque & ornata biremi, hostiliter insectari Lusitanos instituit.Contra hoc malum Menesius vti pari magnitudine actuarium sine mora pararet,cum aliunde,tum ex inchoato Garziæ(necdum enim ex ea regione discesserat)iunco, fabros pro imperio accersit.Id Garzias non necessitate,sed odio ac maleuolentia factū ratus;extemplo ad amicos refert.in iis erat mysta quidam, consors eiusdem negotiationis(adeo sacratas quoque mentes amor pecuniæ de recto sensu detorquet)cui, modo ne sordidum lucellum amitteret, nihil erat pensi quid faceret diceretve.Huius maxime instinctu Garzias, indignum facinus clamitans, profectionem suam sine causa impediri; naualia, vbi tum præfectus agebat,petit infensus:abductas operas reposcit; iniuriam acerbe ac vehementer expostulat.Menesius contra; & iure factum tueri, & ipsas temporum difficultates obtendere. Eam excusationem cum alter haud quaquam acciperet; magis magisque accensi ambo. & inter altercationem prouectus intemperantia linguæ Menesius Garziam insanum appellat.Ad eam vero vocem Garzias adeo exarsit; vt stricto gladij capulo audacius quam priuatum hominem decet,præfecto cum maledictis intenderet minas. Concursu dein hominum facto, sedata rixa. tum vero Garziæ sectatores laudare constātiam viri;suadere vt in incepto persistat:suorum laterum,si periculum immineat,oppositus polliceri. Contra Menesiani,Garziæ facinus & impudentiam exaggerare verbis;pessimi exempli rem nulla mora interposita vindicandam; & seditiosi vnius capite sanciendum imperium dicere.Hisce rationibus adductus Menesius, misso viatore Garziam citat.quo ille spreto cum insuper vim pararet;iusto dolore commotus Menesius, tormenta ex arce ad ædes Garziæ diruendas obuerti iubet.Minuit nonnihil ea res ferociam viri.& abiectis in præsentia pugnæ consiliis (sic tamen vt in voce vultuque contumaciam cerneres)contemptim obit vadimonium, atque inde semet in custodiam dat.Hic amici & fautores Garziæ, licet factum ægerrime ferrent; tamen quieuere aliquandiu, rati fore, vt ea satisfactione lenitus Menesius iras poneret;solutoque Garziæ tandem aliquando cum suis proficiscendi faceret potestatem.Sed longe eos fallebat opinio. Vim sibi propemodum illatam,& imminutam in sua persona maiestatem regiam fremens præfectus, aperte iactabat,sibi certum esse, primo quoque tempore vinctum Garziam ad Prætorem Indiæ mittere.Ab ea sententia cum à familiaribus deduci non posset;deprecator adhibitus Aroezius ipse, ex quo vel maxime tum Lusitani pendebant, nihil omnino impetrauit. Tum Garziani, præcipites iracundia,conspiratione facta,cōsilium capiunt amentiæ plenum;vt hostes vltro ad vrbē aduocent,iisque vtantur adiutoribus ad opē vincto ferendā.Eo terrore perculsus Menesius,ne per domesticas dissensiones portam externo aperiret hosti;occupat eā ipsam rem sui beneficij facere. Garziam per communes amicos leni castigatione monitum ne

pertinaciam

pertinaciam adderet culpæ;hortatur vt condonatis Regi optimo inimicitiis,bona fide secum in gratiam redeat:quó in summa rerum difficultate,communi animo viribusque rempub. à Castellano defendant. Haud incassum hortatio adhibita. Victus nec opinata clementia & comitate Garzias agit gratias præfecto:siquid vel aliorum impulsu, vel animi perturbatione deliquerit,ignosci postulat sibi:& in posterum nó Regis modo,sed etiam ipsius Menesij causa in eius potestate sese futurum esse cófirmat.Iunctæ dein dextræ,& demptis compedibus extemplo Garzias in pristinum splendorem est restitutus.Læta ea res coniuratis accidit:atque ob id ipsum à proditionis incepto nefario destiterunt.Pungere mox cæpit eosdem arctior in dies Garziæ cum præfecto concordia:nã vt ad Garziam tegendum adiuuandumque, vbi discrimen ingrueret, parati erant omnes;ita familiarem eius cum Menesio consuetudiné oderant, & consensum in bello cæterisque rebus administrandis:quippe quibus,militiæ deserendæ,atque ad suas cuique nundinas abeundi spes erat vna,turbidę res,& obstinata ducis vtriusque dissensio. Ergo communicatis iterum consiliis, reconciliatam nuper amicitiam denuo labefactare & conuellere omni ratione conantur.Varias primum causas offensionum serere aggressi;& ad alterum alterius confictas vel querimonias,vel maledicta deferre.Vbi artibus hiscę parum proficiunt,ad nouum scelus adiiciunt animum.Æthiops erat quidam,præualens viribus,è Menesij domo.hunc ingentibus promissis adducunt, vti se ab hero ad Garziæ cædem solicitatum esse mentiatur:ipsi dein rem per arcanos susurros quasi mysterium tradentes alij aliis,ad Garziam denique detulere. Qua ille criminatione tametsi commotus est;tamen adduci nequibat,vt inter mutua quotidiani conuictus officia,tam recenti præsertim ac tam illustri gratiæ reconciliatione,tantum nefas à Menesio conceptum existimaret. Ast, vbi testis idem & index mandati maleficij accessit Æthiops;enimuero, quasi certa iam re, Garzias & vultu & animo penitus crimen accepit. ac ratus in eo rem verti,vter facinus antecaperet; primo coacta manu interficere Menesium cogitabat:dein veritus ne cædis eius inuidiam sustinere non posset; comprehendere hominem, & vicissim in carcerem condere statuit;hortantibus idipsum amicis; & asseuerantibus haud quaquam defutura postmodum crimina ac testes, quibus premi reus, ac detineri,atque ad extremum obrui posset: interea Garziæ, pro ipsius auctoritate, compositis ad arbitrium rebus,quæ primum nauigandi facultas daretur, ex residua copia non defuturum quem ad nouum vsque Regis decretum arci præponeret. Hisce ita constitutis, in omnem occasionem rei bene gerendæ cuncti excubabãt.Ac demum Garzias nactus opportunitatem, quod Menesius partem suorum ad Maquienum insulam cum Aroezio miserat,vt Castellanum ab eo commercio prohiberet; alios insuper ipse ad conuiuium in diem certum inuitandos curauit à Francisco Castrio quodam ex suis intimis,ad Tolocũ,qui vicus à Ternate distat ferme quatuor millia passuum.Vbi ea dies aduenit;circa pomeridianas horas,quod remissionis & otij ferme tempus est; satis comperta custodum infrequentia,

quentia,certos è ſuorum numero in arcem præmittit;qui præfectum luſu facetiiſque detineant.dein cum audaciſſimis aliquot ipſe paruo interuallo ſubſequitur.Nulla in introitu difficultas fuit, quippe, aſſueto quotidie admitti;& tum deſertis plane ſtationibus,& ex patẽte ianua clauibus incredibili ſocordia & ſecuritate ſuſpenſis. Eas coniurati detractas immittunt ſeræ,foreſque ſilenter occludunt. Inde ad penetralia familiariter intromiſſi, accepta & reddita ſalutatione conſidunt. Neque ita multo poſt Garzias Meneſium aleæ intentum repente medium corripit:reliqui,pars duobus,qui forte ibi aderãt,præfecti adminiſtris, ne vociferando tumultum excirent, ora manibus obſtruunt; pars hærentem in tergo Meneſij Garziam adiuuant.Erat Meneſius inſigni corporis firmitate,ac tum vires addebat dolor. itaque per ſummam indignationẽ exclamãti, lacertiſque, & morſu,& calcibus diu multumque eluctanti,ægerrime tandem vincula iniecta;&,quo tutius adſeruaretur,detractus in imam arcis turrem includitur. Garzias denuo præfecturam vſurpat. Cæterum neque eius rei ſat probabilem in vulgus cauſam afferre poterat: & reputans apud ſe atrocitatem facinoris, iudicia nimirum, & offenſionem Regis extimeſcebat. Augebat ſolicitudinem,quod Meneſiani ad Maquienum, cognita præfecti iniuria,fremere, atque ad eam vindicandam propediem affuturi nunciabantur.His anxius curis Garzias, haud inepto conſilio venundandum ratus quod mox amiſſurus erat;Meneſium alloquitur:iacentique & afflicto quas vult conditiones imponit;in iis,vt ſibi ad profectionem(quando iuncus nondum eſſet abſolutus)Petri Botellij nauem attribuat;liceatque ſibi quos velit à Molucis abducere.Ita Meneſius è carcere miſſus,cum libertate gubernaculum recipit. Concio deĩn ab eodem vocatur.In ea cõcione queſtus Garziæ perfidiam & latrociniũ; conditiones omnes quippe coacto expreſſas,reſcidit:Garziam etiam ipſum comprehẽdere,& eius bona publicare cupiit. Verum ille tormentis in arce confixis,ne in abeuntem exerceri poſſent, arreptaque naui,iam vela fecerat. Abſentem ergo Meneſius(quod reliquum erat vnum)perduellionis crimine condemnauit; totamque cauſam teſtato deſcriptam, ad Prætorem vrbis Malacæ tranſmiſit; ac ſimul, feſſis rebus auxilium ab eodem expetiit. Dum ad Molucas in tam variis ac peruerſis hominum voluntatibus, alterno tanquam acceſſu receſſuque æſtuãt negotia Luſitana; interim ab aliis in alia regione præfectis multo commodius acta res eſt. Ad Longum oppidum non longe à Malaca,Mahometani incolæ paucos primo Luſitanos, dein miſſum à Malacæ præfecto ad eam rem cognoſcendam Aluarum Brittum, triremi quam ducebat, exutum, vna cum ſociis occiderant. Ad eas vlciſcendas iniurias denique profectus Martinus Correa, triremen recepit; ac magna cum hoſtium cæde captum oppidum concremauit. Et Ioannes Deza, præpoſitus oræ Malabaricæ, ſecunda aliquot prælia fecit. Zambucis aut paronibus quadraginta, octo cum magna Mahometanorum cæde potitus eſt. Idem, aliquot locis deſcenſione facta, prædas abegit: vicos & villas exuſſit; atque exeunte demum æſtate Chinacutiales Calecutanæ claſſis præfectus, quæ ſexaginta

paronibus,& magna armatorum copia cõſtabat, ab eodem Deza memo- D
rabili pugna victus,cum ſeſe in mare eiecisſet;inter enatandum è fuga re-
tractus,haud parua dein mercede in libertatem eſt reſtitutus.Eadẽ æſtate
præter ſpem fuit otium ab Turca. Et Antonius Miranda cuſtos Arabici
maris, claſſe in ſtationes idoneas trifariam diſtributa:alias atq; alias Ma-
hometanorum naues cum oneribus pretioſis excepit ; Armuziãque pro-
fectus,prædam in eo emporio vendidit.ex eadem claſſe Mirandæ,ſcapha
vna Ciaulum petens,in manus latronum Dienſiũ incidit.Luſitani ſeptẽ-
decim ea ſcapha vehebantur.Comprehenſi omnes,gratum in primis do-
num Cambaiano Regi ſiſtũtur.Ille Didacum Meſquitam ex eo numero,
apprime generoſum ac ſtrenuum, à Chriſto ad Mahometẽ allicere blan-
da oratione conatus eſt. Id vero Didacus cum fortiter ac præciſe negaret,
quinetiam vltro in pſeudoprophetam probra & maledicta ingereret;
horribile dictu,in os hiantis bombardæ totus inſeritur , cum grauibus
minis,ni extemplo pareat,ignis ab tergo applicandi. Cum ne hoc quidẽ E
terrore de fide conſtantiaque decederet;variis tormentis excruciatus, in
aſperum denique ergaſtulum vna cum cætero comitatu coniectus eſt.
Circa idem tempus ab Cocino profecta claſſis nauium ad quattuorde-
cim,repentina procella,circa oſtium Catuæ fluminis oræ Malabaricæ,ad
terram alliditur.Laceris nauibus Luſitani cum ægre in littus euaſiſſent,à
barbaris aut capti, aut hoſtiliter trucidati ſunt. Eo ſucceſſu inflatus Za-
morinus,ad pellendum maris poſſeſſione Luſitanum,nouam claſſem or-
nauit nauium varij generis centum & triginta.hiſce prepoſitus Cutiales
vir & militiæ peritus , & magna inſuper ſanctitatis exiſtimatione , quod
paulo ante à Meca redierat. is intra portum Termapatanum copias con-
tinebat;vt in prætereuntem cum exigua manu Simonem Mellum , è du-
cibus Luſitanis vnum,ex occulto impetum faceret. Ea re cognita Vaſcus
Prætor,quam intentiſſima cura intra ſextum diem roſtratas maiores ſex;
lembos tredecim inſtruxit. Et Antonio Miranda, qui ex Arabia venerat,
ad cuſtodiam inſulæ Goæ relicto;ad Termapatanum ducit infeſtus.Tum F
Cutiales,pro certo putans adeſſe Mellum,è portu raptim egreditur.Cõ-
curſum acriter initio eſt ; procedente dein pugna, Calecutanis (vt ſæpe
alias) mira diuinitus incuſſa formido. tanto ſuperiores numero nauium
militumque , nulla parte certaminis pares Luſitano fuere. Interfecti aut
capti duo circiter millia,parones triginta quinque abducti , aut depreſſi;
tormenta relata quinquaginta circiter.è Luſitanis, diuina ſcilicet prote-
gente clementia , plane deſideratus eſt nemo.Inde magno ſuæ genti de-
core parto(in conſpectu enim Cananoris vrbis hæc gerebantur,omni ad
ſpectaculum effuſa multitudine) Prætor ad populandum Malabaricum
littus victrici claſſe contendit. multis ibi nauigiis repentino aduentu
ſubditæ faces ; palmeta ſucciſa; mortales variis locis aut cæſi,aut auecti.
Sed in Catuam præcipue vicum, impoſitum eiuſdem nominis flumini,
ab ira male acceptæ nuper naufragæ turbæ,ſæuitum eſt.ferro flammiſque
cuncta deleta.Ab ea ſtrage, claſſis ad Porcam eiuſdem oræ proceſſit. Lo-
cus erat oportunus , & æſtuariis à mari præclare munitus. Et dynaſta,
qui

A qui patrio nomine Arel vocatur; prędatoriis nauibus haud exiguas opes eo congesserat. Huius auaritia simul & inconstantia, quod ab Lusitanis paulo ante ad Zamorinum defecisset; Prætor incensus; exposito militi prædam edixit. Ea vero mercede proposita, nullæ paludes, nullæ voragines militari cupiditati obstiterunt. per vias & inuia cuncti enituntur. Et quod per eos forte dies Arel cum iuuentute in expeditionem abierat, sine vllo certamine, quod vix optare essent ausi, potiuntur oppido, atque ad prædam securi discurrunt. In ædes Arelis præcipue impetus est factus. magna inde signati vis auri, & argenti, gemmarumque, & pretiosæ ac peregrinæ vestis exhausta. ac prænobiles fœminæ duæ, Arelis vxor, & soror, monilibus & margaritis regium in morem excultæ, detractis ornamentis in seruitutem abreptæ; quibus Arel postmodum ingenti summa redemptis, ad Lusitanorum societatem & amicitiā precario rediit. Ab ea populatione nauibus Goam reductis; à Francisco Pereria Ciauli præfecto nuntij trepidi cum litteris affuere; Diensem classem bene magnam in eo tra-
B ctu vagari: Ciaulanam arcem perexiguo teneri præsidio: ni propere subuentum sit, ingens ab hoste periculum imminere. Aduersus eum terrorem extemplo Prætor naues variæ magnitudinis quinquaginta duas, & in iis duo millia bellatorum eduxit. Vbi Ciaulum est ventum; per exploratores cognoscit, hostem ad quatuor inde leucas abesse. biremes erant quatuor & sexaginta, milite, remige, tormentis instructæ. Mahometanus Hali præerat. Contra eas copias Prætor, intētus vltimæ dimicationi, ab Ciaulo sub vesperam prodiit. Hectorem Syluerią actuariis præpositum, oram quam proxime legere iubet: ipse cum maioribus nauibus altum tenuit, classe diuisa, quo minus hosti pateret effugium. Atque illo die, tenebris iam imminentibus, nihil est actum. pugna tantum in diem insequentem edicta. & quoniam præcipua in dextris erat spes, mandatum nauarchis, ne tormenta in hostem emitterent, priusquam è propinquo manus conserere se posse diffiderent. Præmium pronuntiatum, qui primus nauem hostilem inuaderet, aurei centum. Simul, quo magis propitium haberent
C Deum, peccata Lusitani per confessionem expiarunt. Vbi postera illuxit dies, ad Bombainum sinum, applicita promontorio Mahometana classis apparuit, cognito iam Prætoris aduentu, ad certamen [illegible]rata. Triplex erat agmen. primum & medium minores præfecti, postremum Hali ducebat. Inde mutuo conspectu irritatis animis, vti ad bombardæ ictum est ventum: tormentis quibus iam tum abundabant Mahometani extemplo rem gerere. Lusitanus, quemadmodum imperatum erat, supersedere iaculis; perque volitantes globos ac fumi nebulas omni conatu ad hostem appropinquare. Inter hæc, ne barbaro, si de more fugam arriperet, ab tergo receptus daretur; circumuecti silētio nauarchi octo, Maini fluminis ostium occupant. & ex altera parte commisso prælio, primus Antonij Fernandi lembus in hostilem biremem incitato remigio illatus, durioris materiæ repercussu longe resiliit, ex eo lembo vnus Franciscus Barrius Paiua in ipsam biremem trāsilierat primo statim incursu: destitutus, cum telis vndique peteretur; tumultuosæ pugnæ procellam, ad suorum vsque redi-

tum,summa cum omnium admiratione sustinuit. Certatim dein transcensum ab aliis est.ac Barrio seruato, dum instant perculsis, inter ipsam forte dimicationem sulphurei pulueris olla ex ipso carchesio decidit; conceptisque repente flammis, tabulatum omne à malo ad puppim cum superstantibus in mare proiecit. inde sine labore, semiusta biremi Lusitanus potitur. Neque minus acriter interim à Syluería cæterisque conserta manu res geritur. Multi è barbaris, aut intra naues,aut in ipsis fluctibus cæsi. Cæteri, vt inclinatam rem videre, passim in fugam effunduntur. neque multum in ea præsidij fuit.Maxima pars,intento ad Mainum amnem cursu, in stationem hostium incidunt. ita, ex vniuerso numero biremes in medio deprehensæ quadraginta sex,cum omnibus tormentis in potestatem venere; flammis absumptæ tres; quatuor à Maino exclusæ, cum Nagotanem oræ Ciaulanæ subiissent; ab accolis Indis oppressæ. Hali dux ipso pugnæ initio, postea quam collato pede certandum animaduertit; diffisus suorum virtuti, præceperat fugam; ac primo flectere promontorium institit; dein segni vento æstuque reciprocante detentus leuiore arrepto nauigio Tanaham, atque inde Bazainum oppidum petiit. fugientem biremes aliæ sex inter tumultum adeptæ. E Lusitana classe, iterato miraculo, non modo nauis, sed ne vir quidem vllus amissus. Quod si cui forte incredibile videatur; Fernandum Lupium historicum interroget (nam alij auctores nondum exstant) quippe is non solum æqualis eorum temporum fuit; sed etiam ad hæc ipsa commentanda Indiam sese consulto peragrasse testatur. Equidem, & ex aliis id genus euentis,quæ multa iam ante retulimus, facile adducor vt rem ita se habere concedam; & quæ in diuinam haud dubie potentiam referuntur; non est cur humanis laudibus afflicta videri cuipiam debeant. Cæterum Diensibus audita clades, mistum pauore luctum ingentem fecit: constansque opinio est, si protinus ab Hali fuso. Prætor Dium processisset; primo aduentu capi oppidum potuisse. Neque in eam rem Vasæo consilium aut animus defuit; sed partim successoris aduentantis fama retardatus: partim intercessione minorum ducum atque obtrectatione deterritus: omissa re, naues cum ingenti præda Goam red[illegible]it incolumes. & quando foris aliorum culpa non poterat: domi certe, Lusitanam rem omni conatu promouere perrexit. Atque è portorio & scriptura multis iam ante fraudibus ac rapinis, magno commeantium bono sublatis, deinceps in administrationem rei naualis toto pectore incubuit: vt paratas haberet successor maritimas copias, si, vt pro certo putabatur, ad expeditionem Diensem animum adiecisset. Ergo, adhibita diligentia, paucis mensibus classem ornauit, quantam raro alias habuit Lusitanus, nauium centum & triginta sex. in quibus erant rostratę celsiores quatuordecim: triremes quas vocant regias,sex: celoces octo: dromones sex: biremes aut lembi, duo supra centum. Inde ad ædificia & sarta tecta conuersus, in Armuziana arce nouum è regione portæ propugnaculum exstruxit; muros ac templum instaurauit. Ciauli, intimam turrem, vbi præcipua quæ-
que

A que adseruantur, maiorem in altitudinem extulit. portum, qua descensus in oppidum est, quadrato lapide muniit, & duo armamentaria facienda curauit. Goæ partem mœnium ad mare versam expleuit; & ædem vrbis maximam dudum inchoatam absoluit; & Franciscanum cœnobium nouo tegulo operuit. Cananore, puteum de quo inter obsidionem acriter dimicatum fuisse docuimus, perducta fossa, castelloque ad labrum fossæ excitato, intra munimenta complexus est. necnon arcis mœnia labefacta refici; & præfecti domum & apothecam amplificari iussit. Itemque Cocini quæ pars ad mare vergit, armauit mœnibus turribusque, & alia non pauca peropportune ad eas munitiones adiunxit. ac demum, debitis militi trecentorum millium aureorum stipendiis cum fide & cum gratia persolutis; prouinciam optime constitutam explicatamque successori Nonnio Acuniæ tradidit. Is, anno priore, magnis nauibus vndecim, & Lusitanis epibatis ter mille Olisipone profectus. magna parte nauium infortuniis amissa, circa Melin-
B dem aduersis tempestatibus hyemare coactus erat. asperum littus & importuosum habet Melinde. tutior longe ad Mombazam statio. Ea statione prohibitus ab tyranno (ad quem ob id ipsum oratores præmiserat) exposito milite sese ad oppugnationem parabat. Neque ausi certaminis aleam subire Mahometani; raptim defosso quod pretiosum erat, vna cum tyrāno profugiunt. Lusitani sine sanguine oppidum ingressi, quod reliquum erat è suppellectili cibariisque, diripuere: atque exacta demum hyeme, ac refecto milite nauibusque, Nonnius Armuziam venit. Ibi, ex Ioannis auctoritate Rafus rector olim Zeifadini pueri; vir facinorosus ac subdolus, in vincla coniicitur. Ea re commotus Bardadinus Rafi cognatus, is qui Baharenum insulam beneficiario nomine obtinebat, ab Armuziano Rege desciuit, probabilem causam nactus, quod Rafus intra ædes regias fuerat comprehensus. quæ res tametsi plane inscio acciderat Rege; tamen id ipsius iniussu Lusitanos ausos persuadere sibi non poterat. Ergo iracundia in Torum accensus, intra arcem egregie
C munitam sese cum coniugibus, liberis, pecuniisque receperat: ac stipendium Armuziano palam abnuebat. Ad eum opprimendum missus ex fœdere Simon Acunia cum nauibus sex, & militibus haud plus trecentis; aduerso vento diu detentus, ad portum denique Bahareni defertur. Sub eius aduentum Bardadinus non tam præsentis classiculæ metu, quam ne in posterum aduersus se Lusitanica arma conciret; candidum vexillum petendæ pacis in muro statuit; ac simul per interpretem Acuniæ nuntiari iubet, se ab Armuziano iustis ac piis de causis diffidere: cum Lusitanis vero nullas exercere inimicitias; quinimmo, quoniam ab Toro stent, paratum se in Ioannis Regis gratiam cum suis rebus abire, arcemque iis vacuam tradere. Haud aspernabatur conditionem Acuniæ: sed militum clamoribus, qui prædæ spe illecti, coercendum vtique rebellem, & saltem pecunia mulctandum fremebant, ab salutari sententia abductus; vnam pacis rationem esse respondit; vt Bardadinus & cæteri cum singulis dumtaxat vestimentis excederent. Tum ille can-

dido vexillo apposuit rubrum: vti se æque ad bellum atque ad pacem D
(quando ita vellent) animatũ Lusitani sentiret. Erat Acunia, præter paucitatem copiarum, à bellico etiam instrumento flagitiose imparatus. Ergo suorum conuitiis coactus exscendere: cum admota bombarda muros quatere instituisset, vix toto vertente mense tormentarius eum puluis defecit. & Arabes, cum pro muris dimicando, & obstruendo obmoliendoque vbi quid perforatum aut dirutum erat, acriter obstitissent; tum verbis insuper Lusitanorum temeritatem, & conatus irritos eludebant. Bardadinus quidem, adeo se metu omni vacuum præbuit; vt Lusitanis perquam amico suaderet animo, integris rebus abirent: quippe & oppugnationẽ infeliciter experti; & si obsidione inclusos vrgere persisterent, ab ipsa regionis & cæli intemperie; grauiores etiam quam ipse vellet, pertinaciæ pœnas daturi. Neque vana fuere prædicta. & loco graui, & caloribus maximis, cũ arena vehemẽtissimo Solis ardore æstuaret; ad hæc, odore tetro, ingruere morbi in milites cæperunt. breuique adeo grassata pestilentiæ vis; vt ex omni numero vix triginta ad arma sustinenda suffi- E cerent. Neque hæc Bardadinum fallebant: qui si vti occasione voluisset; stratos passim opprimere ac delere facili negotio potuit. Sed partim Ioãnis demerendi gratia, ab eruptione continuit suos; partim etiam ne Lusitanorum clades, propinqui sui Rafi capite lueretur. At Simon Acunia, in summa rerum desperatione, cum aliquandiu hæsisset; ad extremum, omisso incepto proficisci cõstituit. Non longe à mari posuerat castra. ac nihilominus tanta erat lues, vt cum baiuli & iumenta deessent; ægrotos, iniecta pedibus reste, veluti cadauera ad naues pertrahere valentiores pauci cogerentur. ac Simon ipse, impositis admodum ægre tormẽtis, cum vela fecisset; ab dolore male gestæ rei paucis diebus extabuit. Circa idem tempus, Hector Sylueria, dum Cambaianos agros circa Nagotanẽ flumen effuse vastat, ac vicos incendit; ab Regis præfecto qui cum sexcentis equitibus, & duobus millibus peditum propinqua oppida tuebatur; retro ad naues compulsus est. Cæterum nihil turpitudinis in receptu F fuit. Tenorem pugnæ seruantes Lusitani, cum agmen Sylueria clauderet, ad littus peruenere. Vnius etiam (cuius immerito intercidit nomen) in eo tumultu insigne facinus exstitit. Is, parma hastaque extra ordinem pugnans, infestum conspicatus equitem in se venientem; mansit intrepidus: tollentique ad vulnus brachium, vltro ipse ferrum in axillam adegit: ac fuso ex ephippiis hoste, victor equo potitus est. Nec mora. nouus repẽte eques è pedite, cum alio item, haud absimili euentu, concurrit: per medium pectus, nequicquam obstante lorica transfixum, humi præcipitat. apprehẽsum habenis equum, ad Sylueriam præter omnium ora sine vlla trepidatione perducit. Neque, ad incitamentum aliorum, tam strenuo bellatori præmium defuit. Equestribus insignibus ab duce, virtutis ergo, donatus, atque à Prætoribus Indiæ præcipuo deinde in honore semper est habitus. Ab ea populatione Sylueria legens oram, ad Bazainum oppidum, aduerso flumine subiit. is locus tria circiter millia passuum distat ab aperto mari; ac tum sine arce aut mœnibus erat vllis. tantum ad flumen,

A flumen, qua è nauibus in terram exſcenſus eſt, lignea munimenta & aggerem cum propugnaculis tribus, tormentis ſexaginta, barbari obiecerant. Præſidebat è prælio nauali nuper elapſus Hali cum tribus peditum millibus, & equitibus grauis armaturæ quingentis, atque ad eas tuendas munitiones parte copiarum relicta, cum reliquis ipſe intra oppidum occulte conſederat, vt ſi vallo ſuperato Luſitani ad frequentia tectis loca proueherentur; in arcto deprehenſos, vel etiam ad prædam palatos opprimeret. Sylueria, admotis ad littus nauibus, cum ex omnibus locis pugnam poſceret miles; Canarinos ducẽtos ad primum hoſtium impetum frangendum præmiſit. ſubſequuti mox Luſitani cum ingenti ardore, obuiis in aduerſa tormẽta pectoribus, ad ipſas munitiones celeriter euaſere. ibi atrox fuit prælium: dum ſaxis partim ac ſagittis, partim etiã contis & gladiis barbari obſtinate reſiſtunt. Sed ad extremum vndique pulſi, ad tecta refugiunt; & Luſitanus vallo potitus cum tergis fugiẽtium inſtaret, eodem impetu ad vrbem defertur. Tum Hali dux cæterique ex inſidiis
B præpropera feſtinatione conſurgunt. neque Syluerię in re ſubita defuit animus. dato repente ſigno, milites ex vrbe in campum eduxit. ibi denſatis ordinibus impauidi hoſtem excipiunt. Et Hali ratus fugere Luſitanum, cataphractos primum immiſit: quæ res barbaris fuit exitio. ſiquidem Luſitani fiſtulatores plumbeo nimbo in equitatum effuſo (quo tum miſſili barbaria carebat, maiora tantum tormenta conflare didicerant) equi & ad fiſtularum bombos pauore conſternati, & vrẽtibus introrſum globis in rabiem acti, domitis frænis in ſuos auertuntur; atque in perturbata peditum acie tanto maiorem ſtragem dedere, quanto magis in orbem ſine intermiſſione fiſtulas exercens ab tergo Luſitanus inſtabat. inde haud magno certamine cuncti fugam arripiũt: neque pugnam inſtaurare deinde quiſquam eſt auſus. Tum Luſitani direpto oppido flammas iniiciunt: ac deinceps omnem circa regionẽ ferro atque igne peruaſtant. eo metu, maris accolæ ad interiora compulſi: Tanahenſis vero dynaſta finitimus, annuo ſtipendio impoſito in fidem acceptus. Per eoſdem fere
C dies, intra oſtium Ciales amnis oræ Malabaricæ, Calecutana ingens nauis latebat, opimis onuſta mercibus, curſum ad Mecam exſpectans. hanc parones duodecim, triplici ordine, validis retinaculis inter ſe cõnſerti, & crebris à fronte & vtroque latere tormentis inſtructi, pro muro atque aggere tuebantur. Ea re cognita Antonius Miranda, qui eam regionem claſſe obtinebat, adiuncto Chriſtophoro Mello, qui cum vna triremi & ſex lembis ab Goa nuper acceſſerat; duplici agmine ab vtraque parte fluuij ad hoſtem ſubiit. Tormentis primum eminus vtrinque certatum. dein cum primo paronum ordine congreſſi cominus Luſitani, tanto ardore prælium iniere, vt non ferentes impetum barbari ſeſe partim in mare præcipites darent; partim in ſecundum ordinem haud magno interuallo ſeſe reciperent. Sed ne ibi quidem territis conſiſtere licuit. Circumuenti extemplo omnes, vel incendio exuſti, vel ferro cæſi, vel in ſeruitutem abducti ſunt. è paronibus item arſere quatuor: reliqui ſimul cum oneraria mercibuſque in poteſtatem venere. Inde Miranda populatus

tus agros, nemine obuiam armato, onustum spoliis militem in naues recepit. Fama dein repente accidit, Calecutanos aduentare parones circiter quinquaginta. Cum iis haud procul à monte Formoso quem appellant, prospere dimicatum est. Paronibus quatuordecim non sine magna ostium cæde captis, fugatis reliquis, cum ingenti æque terrestri ac nauali præda, Christophorus Mellus Goam, Antonius Miranda Cocinum in hyberna concessit.

Libri noni Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DECIMVS.

T Nonnius Acunia cum solennibus cæremoniis & supplicationibus inito magistratu (is fuit annus apertæ Indiæ trigesimus secundus) nouos de more præfectos, ad obtinenda præsidiis maria destinauit. In iis Antonium Sylueriam cum nauibus longis quinquaginta tribus, & Lusitanis epibatis nongentis, è quibus erant fistulatores quadringenti, Cambaiam bello vrere, atque omni clade vastare iussit. Hectori Syluerię, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsiores quatuor, dromones duos quatuor lembos attribuit. Oræ Malabaricæ, Didacum Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præfecit, itemque aliis alia munera ex regiis commẽtariis delegauit. Ab iis vario euentu gestæ res. Antonij Syluerię præcipuum decus inter omnes fuit. Is, cum ea quam dixi manu profectus ab vrbe Goa, Ciaulum tenuit. inde Rainelum Cambaiæ petit infestus. Mahometani oppidum habent, ex eorum genere quos Naiteas appellant. Campestris est locus, quattuor circiter à mari leucas, amni adiacens tortuoso, qui, propter tenuitatem, leuiora duntaxat nauigia patitur. Ager circa, frumẽti & oryzæ ferax, multa insuper in lautiores dapes abundat alite; & incolæ, accipitrũ genere, quos vulgo falcones vocamus, aucupium scienter exercent. Oppidum

pidum, ædificiis è polito lapide, & multiplici contignatione frequens, non modo propter soli vbertatem, sed etiam propter opulenta Sinarum commercia, scatebat ea tempestate omnibus diuitiis, & egregiam bello iuuentutem iuxta in terrestres, ac nauales expeditiones præbebat Regi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equitatu, quo ferme cataphracto, more Persarum vtuntur. & cum nulla pars corporis ad vulnus patet; tum ad feriendum hostem pugione præcincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & præter hæc, ex ephippiis arcus & pharetra suspenditur. Sylueria ad fauces fluminis classe delatus, maiores naues cum ducentis armatis in salo reliquit. Ipse caturibus cum cætera manu subuectus; Surratum oppidũ, metu incolarum desertũ, ex itinere incendit. ac Rainelani, tum agrestium fuga, tum fumantibus tectis admoniti, quod mœnibus carerent ad amnis ripam atque ad omnes viarum aditus munitionibus raptim excitatis, maiora tormenta & militum stationes opponunt. Inde in Lusitanos cum ingẽti clamore ac tubarum sonitu appropinquantes, horrifica vis telorum emissa: cæterum propter ipsam nauigiorum humilitatem nocuit nemini. Simul, ad prohibẽdum descensione hostem, equites prodierant circiter quadringenti. hos, præmissa fistulatorum cohorte, Sylueria, territos facili negotio intra oppidum repulit. Tum egressi in terram cæteri, submissis indentidem ex arte corporibus vitabundi nemine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus animis ineunt pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecere, dum in arcto conglobati, pro tectis ac focis egregie dimicant. Sed ad extremum valida impressione facta Lusitanus intra munitiones irrumpit: neque sustineri vltra impetus potuit. pulsi è statione barbari, & decumanæ viæ faucibus captis, ex omni dein parte fugam capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros locorum ab insequendo cohibuit: custodiisque contra subitos incursus ab continente dispositis; diripiẽdi oppidi signum dat. in omnes partes extemplo discurritur. nitidissima suppellex; &, præter pecunias, multum eboris nobiliumque vasorum, & varij generis pręciosæ mercis egestum est. Expleri quamuis auidus prædæ miles potuit, si catures oneri ferendo fuissent. sed veritus Sylueria, ne immodico pondere mergerentur; cæteris opibus ac tectis iniici flammas, & hostilia tormenta, ex ære omnia, in medium fluminis alueum proiici iussit. Ad hæc, naues incensæ viginti, & cotiæ, quas vocant, multæ, mercibus & commeatu, cæsaque materia in ædificationem onustæ. Neque minus atrociter in villas, hortosque, & sata sæuitum est. Pleraque, vt ne vestigiũ quidem exstaret, ignis absumpsit. Ea clades omnem late regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria vsus, impetu eodem oppida vicina, Damanum, & Agazinum, vicosque ignobiles complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti præda & magno captiuorum numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum à Tanahensi dynasta, aliisque exigit tributum, aliquandiu substitit. Hæc ea æstate ab Antonio Sylueria gesta. Eodem tempore Cambaiæ Rex cum Nizamaluco per præfectos gerebat bellum. ij, cum è Ciaulanis maxime

finibus agerent prædas, aduersus eam pestem, oppidani, à Pereria Ciaulanæ arcis præfecto, ex fœdere opem efflagitant: ille cum paucis equitibus peditibusque inconsulte prouectus; multo maiores ac paratiores in hostium copias incidit: & plerisque suorum amissis; dissipatis aliis, ipse trepida fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Prætore Nonnio præfectura deiectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos animaduersione redactus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus Iacobus Sylueria Calecutum petierat iussu Prætoris, vti coram commodius ageret de conditionibus pacis, cuius haud mediocriter cupidum sese denuo Zamorinus ostenderat. Vbi eo peruentum est, immutato repente animo barbarum, nouis aliorum fœderibus illigatum, & à societate Lusitana prorsus alienum offendit. Ea ne impunita esset leuitas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos qui ad extingendum accurrerent, missilibus è classe impeti iussit. vtrumque impigre factum. & incendiariæ ollæ in proxima coniectæ ædificia, & è nauibus tela in concursantem ignis opprimendi causa multitudinem mittebantur: atque vti aridam simul & valentem materiam flammæ occupauerant; deleri pæne tota vrbs potuit, si modo paulum adspirasset venti. Cæterum per aeris tranquillitatem præcipue stetit, quo ne plus ducentæ ædes arderent. Inde Sylueria populabūdus, ad omnia maiorum fluminum ostia nauium stationibus collocatis, quod è Lusitana re in primis erat, egregie obtinuit; ne quid eo anno Malabaricæ frugis Mecam transuehi posset; & Mahometani mercatores, exclusi temporibus, imposita iamdudum in naues onera magno cum detrimento ibidem exponere; nauesque propter hyemem subducere sunt coacti. Hisce rebus peractis, Sylueria, nouis ab Goa copiis auctus; Mangalorem, oræ Narsinganæ opulentum emporium, arcemque emporio coniunctam, vi atque armis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat in potestate. is, cum iamdudum lateret sub vmbra Lusitanæ amicitiæ, occultum cum Zamorino percusserat fœdus; ac mutua collusione Calecutanas merces, cum ius ab Lusitanis nauigandi impetrasset, suo nomine in Arabiam transmittere consueuerat. Ea fraude comperta Lusitani captum oppidum arcemque diripiunt; ad sexaginta maiora tormenta, & æris Cyprij, coralij, argenti viui, purpureæ & bombycinæ vestis, itemque tormentarij pulueris, & varij generis commeatuum, quantum nauigia pati poterant, auectum: cæteræ gazæ, vna cum ipsis tectis murisque, subditæ faces: quod flammis absumi nequiuerat, ferramentis excisum, naues tredecim concrematæ: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbor in hortis relicta; multi mortales aut capti, aut occisi. Dynasta ipse, desperatis rebus, cum inter tumultum elaberetur; plumbea glande traiectus occubuit. Per eosdem fere menses quibus hæc in India gerebantur, in Arabico littore noui motus exorti. Turcica mancipia duo, Mustafa quidam peritus rei bellicæ, & Sofar Chius natione, sed oriundus ab Italia, Quæstor Ægypti, Solimano præfecto per fraudem interempto, & grandi interuersa pecunia; cum militibus ferme sexcentis Suezium petunt; comprehensisque in eo portu nauibus, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Adeni causa

causa traiiciunt. Castris loco idoneo positis, maior in dies multitudo ad famam belli, ac prædæ spem, è vicinis regionibus affluebant. Inde, cum quintum iam mensem tormentis Adeni mœnia quaterent; & intenta custodia commeatus arcerent; Lusitanæ demum classis aduentu deterriti, quam Hector Sylueria ducebat; irrito incepto ab obsidione discedunt. & Sylueria, circa Aromata promontorium, onerariis aliquot haud incruento certamine captis, postremo Adenum accessit; liberoque mendacio abusus, Regi nuntiari iussit; sese, cognito vrbis discrimine, sine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, instructis egregio milite nauibus, aduenisse, paratum prælio dimicare; Turcasque inde per vim expellere; ni sponte ipsimet, eo perculsi metu; abscedere maturassent. Dein pluribus exsequendo, post occupatam à Turcis Ægyptum, & finitimas Adeno terras, quantum ab immani & inexplebili gente periculum vniuersæ instaret Arabiæ; ac simul in posterum Lusitanas opes & auxilia pollicendo; Regem & recenti obsidione fatigatum, & suis in præsentia diffidentem rebus, haud magno negotio perpulit, vt aliorum exemplo in Ioãnis Tertij fidem solenni cum iureiurando veniret. Fœderis conditiones fuere, vt Adenicis nauiculariis institoribusque, omnes in partes, vna Meca excepta, commeare liberum esset; Regemque ac regnum, Lusitani, quoties tempora exigerent, ab hostibus tuerentur. Rex Adeni vicissim, Lusitaniæ Regem patronum ac defensorem agnosceret; eique, tributi nomine in singulos annos dena serafinum millia Armuzianæ monetæ persolueret. In has maxime leges iuncta societas; & serafini mille quingenti extemplo ab Rege curati ad coronam auream Ioanni in Armuzia vrbe fabricãdam, quæ stipendij primitiæ in Lusitaniam primo quoque tempore mitterentur. Ceterum profecto inde Sylueria, barbarus metu solutus, ad ingenium rediit. & coalitam nuper amicitiam, ac fœderum ius, inexpiabili facinore violauit. onustam pipere nauem Lusitanam, quæ in Adeni portum secura decurrerat; cœcus auaritia, & vetere in Christianos odio, circunuentam repente diripi, & Lusitanos omnes, quique ea vehebantur naui, quique in Adeni emporio relicti ab Sylueria fuerant, per summum nefas spoliari, & interfici iussit, magnamque sibi pecuniæ summam eo scelere peperit. Cum hæc cis Gori promontorium fierent; in Molucis insulis hoc pacto se habebant res. Euersam ab Garzia vrbem, Tidorenses, adiuuante Castellano, haud magna mole, quippe è lignea materia foliisque, refecerant: & in defuncti Almansoris locum suffecerant adolescentulũ (quo nomine, quibusve parentibus, nihil traditur) is dũ ad puberẽ perueniret ætatem, tutela regni penes Radẽ erat Cacilem. in eadẽ insula Castellani exstructũ iam ante ab Ignatio ad portus fauces propugnaculũ, arcis instar, vallo & fossa munierant. Cæterum è trecentis bellatoribus ad cẽtum ferme variis redacti cladibus, cum aliis, vt in tam lõginqua regione, difficultatibus, tum paucitate maxime laborabãt. Eadem Lusitanos quoque premebant incommoda, verũ eo meliore conditione, quod & ab suis ipsi coloniis emporiisque aberant propius; & Boleifis demortui Regis liberos omnes (vti supra demonstratum est) obsides insulanorum fidei, inclusos

intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum indu- D
ſtria, & publicę rei ſtudium deerat. ſiquidem neque à Malaca iamdudum, neque ex India, quaſi nullæ iam eſſent inſulæ Molucæ, quicquam vel in ſupplementum, vel in alimenta, vel in ſtipendia militum aduehebatur; ipſo vel in primis eam negligentiam demirante Aroezio: & Georgius Caſtrius à præfecto Meneſio ad Bandam inſulam miſſus, vt in eo emporio, quod Molucenſi diœceſi erat contributum, pecunias mutuas ab Luſitanis qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine ſumeret; ſpernentibus iuſſa mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per idipſum tempus Tidorenſes pauci admiſtis Caſtellanis eadem loca petierant ad ſolicitandos populos, atque ab commercio Luſitano auertendos. ij, in circulis cœtibuſque magnitudinem Caſtellani imperij vireſque iactando; Luſitanæ vero ditionis fines & copias eleuando verbis, & vtraque regna comparando inter ſe; haud paruos ad præoptandam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecere. Caſtrius æmulos ac ſeditioſos comprehendere caſſo labore conatus, Ternatem, E
vacuus nummis & commeatibus, deſertiſſimo comitatu reuertit. Ita, Meneſio quoque, in magna rerum inopia, fluxaque gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Luſitani ſupererant. Deleri à barbaris vtraque natio potuit, ſi communi conſilio ad facinus conſpiraſſent. Sed ſordida lucri cupiditas, & ciuile odium ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeo diſtrahebat animos, vt diſcordes infenſique inter ſe, domeſticis certaminibus externa fouerent arma. Ab Luſitano Ternatenſis; ab Caſtellano Tidorenſis iamdiu ſtabat: porro ad Ternatenſem Bacianius, incertum quas ob cauſas immutata in ſucceſſorem Almanſoris voluntate; ad Tidorenſem Catabrunus Geilolij regni procurator, puero admodum eo quoque Rege, ſe adiunxerant. inter vtranque partem, ducibus Europæis minuta prælia ferebantur. Sed ex omnibus maxime bellum ciebat Geilolius, ſpe concepta inter eos tumultus imperij proferendi; cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ ſunt aliqnot inſulæ, de quibus ante dictum eſt, F
Morum vulgo omnem eum tractum appellant. Harum partem cum ſinguli obtinerent Reges, quod in primis opulenta eſt terra, mutuo ſeſe inde pellere conabantur. Ea res, ad euertendum Tidorem, ne receptum vltra æmulis daret is locus, aditum denuo Luſitanis aperuit. Quippe in eam ipſam expeditionem, vt fines Ternatenſium inuaderent, Rades & Geilolius cum ſua vterque claſſe in Mauricas profecti, Caſtellanis adſumptis circiter quinquaginta, Tidorenſem vrbem arcemque cum imbelli plebe, & præſidio Caſtellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Meneſius, confeſtim arce Gomezio Ario concredita, centum & viginti Luſitanos eduxit: adiunctiſque Aroezij, & Bacianij auxiliis, per ſpeciem occurrēdi hoſtium nauibus, cum à ternate ſoluiſſet, repēte ad Tidorem flexit iter. & copiis bipertito in terram expoſitis, vrbem & male munitam, & defenſoribus pæne vacuam, primo impetu cepit. Oppidani cum regulo dilapſi. vrbs iterum direpta & incenſa. Inde ad

Caſtel

A Castellanos,qui sese in arcem vrbe capta receperant;missi à Menesio codicilli, cum clementi adhortatione, vti rerum suarum statum agnoscerent;captiuos & cætera per bellũ ablata redderent;& incolumes ipsi cum suis rebus abirent; neu barbaricum solum respergi vltra Christiano sanguine paterentur.Quod si Cæsarem respicerent, gratiorem illi haud dubie lenitatem in disceptando,& animi æquitatem in complectenda concordia;quam in perditis iam rebus,improba partium studia,& pertinaciã in bello extrahendo,futuram.Ad ea ferocius primo responsum à Castellanis.dein,vbi admoueri tormenta scalasque videre;Fernãdus præfectus, accepta fide,ad colloquium prodiit.In eo colloquio, post multam altercationem,denique pax ita conuenit. Castellani, captiuos & cætera ablata Lusitanis cum fide redderent.inde ad Zamafum oppidum oræ Mauricæ cum suis rebus abirent. nullas præterea plagæ illius adirent insulas; neu quam eius mercaturæ aut negotiationis partem attingerent. Ternatensi Regi ereptam paulo ante Maquienum insulam restituerent; neu illi,neu B Bacianio,aut aliis Lusitanorum sociis arma inferrent; nec Tidorensem, aut Geilolium, cæterosve illorum hostes, vlla iuuarent ope: sed ibidem quieti responsum ex Europa super cõmercij controuersiis,vti cum Ignatio ante conuenerat,exspectarent.Menesius naues iis præsidiumque Zamafum vsque prębere;neuCastellanos,Tidorisve aut Geiloli Reges dein lacesseret bello.In hasce leges iusiurãdum vtrinque exactum: & datis qui prosequerentur,Castellani Zamafum sine mora transuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax,& instaurandæ rursum vrbis potestas facta,cum eo vt Ioanni certum quotannis tributum penderet, neque Castellanis in posterum,aliisve nationibus contra Lusitanos adesset.Additũ etiam,vt Lusitanos aliquot haberet apud se,ad gentem Europæis institutis & moribus imbuendam.Per hunc fere modum compositis in præsentià rebus;adulta iam ætate Boahates intra arcem emoritur.Neque abfuit veneni suspicio,in Aroezium vulgo collata,quod vereretur(vt est solicita omnis ambitio)ne maturo ad imperium adolescente, dominari postmo- C dum ipse desineret. Suffectus in Boahatis locum germanus frater, natu minor,Aialus.Is vero vt sibi tandem aliquando restitueretur,summa ope orare infelix institit mater. sed apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit.Aroezius,cõtinuandi imperij cupidus,obstabat in primis:sentiebatque in ea re cum Menesio,quamquam alioquin grauiter eidem infensus, cum alias ob causas,tum vero,quod Cacilem Vaiacũ, è primoribus vnũ, plus æquo fouere,sibique palam anteferre videretur.quæ res non Aroezium modo prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exitium attulit.quippe,non ferens æmulum Aroezius, fictis primum criminibus hominem insectari cæpit;dein etiam,cum parum criminatio procederet, necem inuiso capiti aperte moliri. Vaiacus, cum se imparem opibus aduersario cerneret; vndique insidiis appetitus (quod vnicum erat præsidium)in arcem ad Menesium confugit supplex.Verum ne ibi quidem tuto esse licuit. inclusum, Aroezius, quasi maleficum & facinorosum, extemplo ad supplicium à Menesio expetiit.Menesius,cũ neque Aroezium

exacerbatum,& amico inopi afflictoque consultum vellet suos in consi- D
lium vocat.Ibi dum sententiis certatur;Vaiacus interea,metuẽs, ne postmodum noxæ dederetur inimico;sese præceleri desperatione è turri precipitat.Huius viri interitu, Menesium haud mediocris inuasit mœror. Accessit ad iras acuendas,parua dictu res;sed quæ in iis gẽtibus magnos animorum motus exciuerit. Petitam è Sinis paulo ante suculam(vt fit) Menesius habebat in pretio.hanc extra muros forte pascentem, oppidani aliquot ex insidiis occidere.Causa occidẽdi fuit, partim praua religio, quod Mahometicis & Iudaicis addicti superstitionibus, eam pecudem vulgo exsecrantur;partim etiam odium Menesij ipsius;quem id peracerbe laturum non ignorabant.& sane maior quam pro re dolor hominem pupugit; ac proinde quam intentissima habita quæstione, affinem eius culpæ comperit Cacilem Vaiduam, qui & princeps tum erat sacrorum, & Aroezium Regemque ipsum arcta affinitate attingebat. Hunc, nulla vel personæ,vel affinium,vel publicæ quietis habita ratione,in arcem ar- E
ripi iussum,Menesius in carcerem condidit. Vulgata dein re; concursus ad Menesium factus ab Aroezio & primoribus ciuitatis; quorum vel auctoritate, vel precibus vtcunque placatus, acceptis vadibus Vaiduam è custodia emitti imperauit.id ministerium Petro cuidam Fernando mandatum,infimæ sortis homini; qui, vt est procax hominum ingenium in alienis miseriis,inter soluendũ Vaiduam,os eius ac faciem, frustra quiritantis ac diuinam humanamque implorantis fidem, petasone pingui perunxit:qua ille contumelia adeo accensus est,vt lacrymas non teneret. Producto dein ad arcis portam,præsto fuit honoris causa Aroezius cum magistratibus,& magno ciuium numero.quos,Vaidua,suam sortem miserans eiulansque cum appellaret, aruina succulenta madentibus genis; Lusitani quidem adstantes,ingenti sublato cachinno,vrbanum Fernandi factum efferre laudibus:at vero Ternatensibus,ad eam deformitatem lacrymæ pariter obortæ:atque ita superbum & indignum id ludibrium vi- F
sum est;vt nisi arx atque tormenta ceruicibus imminerent;arma extemplo capturi,iniuriãque summi apud eos antistitis vlturi haud dubie fuerint. Sed præsenti metu ac dira necessitate coerciti, quieuere. Vaidua, ignominiæ ac doloris impatiens,voluntarium sibi in aliquot annos consciuit exsilium:ac vicinas interim insulas cũ querimoniis & obtestationibus obeundo,gentẽ vniuersam contra Mahometis contemptores omni arte solicitare nõ destitit.At vero Ternate, incolis iam sat superque irritatis;longe etiam atrocior ad exulcerandos omnium animos consecuta res est.Intra arcem,vti supra demonstrauimus,& pecuniæ,& commeatus penuria erat ingens.Inde milites cũ è tabernis atque è macello alia atque alia,vt fit,non præsentibus nummis,interposita fide coemerẽt, ac postea soluendo non essent;concursus à plebe cum expostulationibus ad Aroezium fieri cæptus.ille,quando Lusitanos neque in ius vocare poterat,neque ad satisfaciendum creditoribus cogere; quod reliquum erat vnum; annonam in vrbe cõprimi iussit.Ex eo Menesius milites increpare, quod ipsorum improbitate atque auaritia,nihil iam venale prostaret.illi cõtra,
in Mene

A in Menesium Prætoremque Indiæ conferre culpam; ac simul ferociter stipendium exposcere. Cum nihil eiusmodi altercatione proficeretur, & inopia cresceret in singulos dies, Gomezium Arium ad conquirenda cibaria cum armatis aliquot insulam peragrare placuit. Haud longe ab vrbe Ternate vicus est, Tabonam appellant. Eo progressi pauci ex Arij comitatu, quasi ad populandum non ad precandum venissent; ita in ædes irrumpere, cibos efflagitare; si mora fieret, per vim egerere. Cum maior quam pro numero & loco audacia esset; non tulere diutius insolentiam incolæ: arreptis quæ fors obtulerat telis, Lusitanos minis deterrere à rapina instíterunt. inde rixa cum iurgiis orta: & Arius procul clamore suorum audito, ad opem ferendam & sedandum tumultum accurrit. Neque segnius, ac maiore cum manu affuit præses loci, vir egregie fortis: accensisque ad iracundiam animis, cum nihilominus in temerario incepto Lusitani perstarent; pauci à multo pluribus circumuēti, multis acceptis plagis, quidam etiam armis exuti, in arcem ad Menesium reuertuntur. Horum conspectu & vociferatione ostentantium vibices, & sese fustibus indignum in modum acceptos ab agresti plebe querentium, cōmotus haud satis cognita causa Menesius; per iram, auctores eiusmodi facinoris ab Aroezio postulat. graues additæ minæ, ni extemplo dedantur. Aroezius, licet malum id sibimet Lusitanos contraxisse non ignoraret; tamen vrgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati præses & duo è primariis, Menesio sine mora sistūtur. è quibus ille duos præcisis manibus domum remisit. Præsidem vero brachiis post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit. quorum impetum ac dentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra euitate conatus; horrente supplicij fœditatem effusa ex oppido multitudine; circunspectare primo cæpit fugam: dein, cum terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnum) ad incertam spem salutis immisit. neque canes, quippe iam inescati, ab insequendo abstitere. pedibus tantum nanti, pone cum adhærerent; dolore ac desperatione in rabiem actus, repente sese conuertit; dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis instítit: atque ad extremum, vnius aure mordicus apprehensa, cum iam sanguis viresque deficerent; moribūdus, molossum vna secum ad ima detraxit. Atrox & inhumanū id pœnæ genus haud immerito visum, eo magis quod Lusitano ex patriis institutis ac legibus gloriari licet; nullā gentiū in homines dānatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo facto, ad implacabile Menesij aduenarumque odiū efferatus; de tollendis è medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare cæpit. Ac per fideles primū internuntios placatū sibi Catabrunū facile adduxit; vt simulatq; cæsos ad Ternatem Lusitanos audiret; Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolū allectos, ad vnū interficeret. Additū magno vtriusque cōsensu, vt sublatis peregrinis, regulū vterq; suū necaret, ac regnū inuaderet. Hisce de rebus dū occulta cōsilia ineūtur; atq; ad fraudē, quādo in aperta vi spes nō erat, tēpus & ratio exquiritur; indiciū interim cōspirationis ad Menesiū defertur. ille, per summā dissimulationē Aroeziū in arcem (vti solebat) accersit, itemque

B and C margin letters appear beside the text.

itemque ex Aroezij amicis, quos ille in sceleris communionem asciue- D
rat, præcipuos duos, Tamaranum & Boium: quorum hic iudiciis capitalibus; ille rei maritimæ præerat. Hi separatim interrogati de coniuratione, primo satis constanter negabant: dein tormentorum admoto terrore, seriem totius rei sine cunctatione prompsere. Hoc tanto periculo Menesius ictus, damnatum de consilij sententia Aroezium, in elato suggesto (vti principes viros moris est) toto spectante populo securi percussit. Reliqui duo quo genere leti perierint, incertum est. Eo casu perterriti primores vrbis, ad locum natura munitum, cui Turoto nomen, simul cum Regina, liberisque, & coniugibus effugerunt. Inde Regina denuo per legatos Aialum filium à Menesio summa ope repetere aliquandiu perseuerauit. Postremo, vbi clausas aures frustra tentari perspexit; Aroezij exemplo venale quicquam ex agris ad vrbem deferri vetuit, adeo vt pæne obsessi non modo penuriam, sed etiam famem Lusitani sentirent. Interea Consaluus Pereria successor Menesio destinatus, cum dies aliquot Malacæ ex itinere substitisset; idoneam nactus tempestatem, in Borneum traiecit; pacemque & hospitium cum Rege libentissimo instituit. E
Ea insula est perampla. ducentas circiter & quinquaginta leucas ambitu colligit. Mahometem colunt populi: carnibus, oryza, & variis alimentis abundãt; & super hæc, laudatissimam caphuram, & primæ notæ adamantes, agallochum; itemque apprime expetitum vicinis gentibus factitij vini genus quod patrio vocabulo tampoi dicitur, cum veste Cambaica, ære, argento viuo, rubrica miniove permutant. Portus & oppida numerant multa: sed præcipua nobilitate Borneum regia est vrbs. hæc nomen fecit insulæ, lateritiis mœnibus, & sumptuosis ædificiis mirum in modum exculta. Inde Pereria Ternatem delatus, perturbata omnia; Lusitanos macie ac fame luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesium ab Reginæ oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & grauiter accusatum, in custodiam dat. habitaque rite quæstione, sicuti à Prætore Nonnio in mandatis habebat, testata omnia crimina, & litteris consignata, ipsumque Menesium vinctum remisit in Indiam. Tum, iuste ac leniter F
agendo cum incolis, Regemque puerum laxius & liberalius habendo, Reginam & cæteros profugos cum omni rerum copia ad vrbem reduxit. Simul etiam arcem (quippe alicubi aggere tantũ exstructo murus & propugnacula deerant) absoluere aggressus est: quã rem quo enixius ipsimet oppidani adiuuarent; cum solenni iureiurando palam Reginæ promisit; ædificatione absoluta, sese confestim ei filiũ incolumen fide optima redditurum. Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendũ mercatura militem, toto pectore incubuit. Neque solum edicto graui, vti Menesius antea, cauit ne cui præter ministros regios contrahere cum incolis liceret; sed etiam circummisso conquisitore, mensuras omnes atque stateras è priuatorum ædibus ablatas aut concremauit, aut fregit; certam præterea caryophylli partem eius quod sibi quisque iam emerat, pretio dominis persoluto, in regiam apothecam conuehendum curauit. Id vero acerbissimũ accidit Lusitanis: militiæ quippe munia perosi; vetito commercio du

mercio dudum asseuerant, coemptisque frugibus, tanquam serpẽtes thesauris, incubababant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo (vicarios tum, sacerdotes eiusmodi, vulgo appellabant) qui cæteris exemplũ omnis disciplinæ ac sanctitatis deberet esse; interdictam sibi negotiationem, & ereptum è faucibus nefarium quęstũ, pati nullo modo poterat. Proximus huic Vincẽtius erat Fõseca, vir seditiosus ac turbulentus. Atque hũc quidem, Præfectus, arrepta occasione, quod exigenti vigilias circitori ferocius & contumacius respõdisset; in vincla coniecit. Verum cæteros ex eadem factione coercendi, haud æque expedita erat ratio: quippe complures, & paratos ad facinus; & incolarum, quibus tolli edictum pariter expediret, opibus ac fauore subnixos. Hisce rebus elati plerique milites, primo arcem prę fectũmque deserere; ac partim ad Castellanos, partim etiam ad Mahometanos transfugere cogitarunt. dein, veriti, ne si adeo aperte nudassent animos; periculũ affinibus ac liberis in Lusitania relictis crearent, sibique receptus à tam præcipiti cõsilio nõ daretur; tutius ac satius fore statuunt, per ipsosmet Ternatẽses exitium necẽque præfecto moliri. Nec mora. mutuis adhortationibus inflãmati; non modo plebẽ, sed etiam magistratus, atque ideo Reginã ipsam in prę fectũ accendere. Venisse nouum ex India non hospitem aut amicũ, sed dominũ ac tyrannũ: qui, dum à Prætore Indiæ, & regiis Quæstoribus gratiam ineat; gradumque sibi ad opes & imperium struat; aliorũ omnium rationes & cõmoda negligat: & iniquissimis edictis, contra naturæ & gentiũ iura, totũ commerciũ interuertat. Neque vero blãditiis & fucata eius comitate decipi se patiãtur. Simulatque arcem absoluerit, certũ esse illi, nõ Regẽ modo è custodia nullo pacto dimittere, sed etiã Reginã ipsam vna cũ proceribus repẽte comprehensam, in eundẽ carcerẽ includere; quo pluribus obsidibus obnoxios ad omnia sibi habeat insulanos; nec tantum alimẽta subtrahere, vt antea, sed ne hiscere quidem in posterum audeat quisquã. Ni talia machinãtem occupent è medio tollere; non modo grauia fortunarũ damna; sed etiã teterrimam haud dubie seruitutẽ omnibus imminere. Hæc, & alia eiusmodi, quæ in tali re praua cupiditas & malitia suggerebat; secundis auribus cum à populo, tũ à Regina in primis accepta. ac lęta mulier, quicquid irarum ac simultatũ cum aliis fuerit, totũ id in ipsos vertisse Lusitanos; tam præclaram occasionem vlciscendi acceptas iniurias, delendique gentẽ insociabilem, è manibus elabi passa non est. Vocatis ad concilium affinibus amicisque, demonstrat; agitatos partim conscientia scelerũ; partim intercepti lucri dolore Lusitanos, capitali inter semet odio diffidere; atque ipsius maxime prę fecti necẽ omnibus votis expetere. Collata in eos à Boleife coniuge beneficia, dextrasque iunctas, & hospitij sanctissima iura, in memoriam reuocat. Pro iis quam male relata sit gratia, reputare apud se quemque iubet. Vixdũ vita functo Boleife, paruulos liberos fraude in arcem abreptos; sese ęgre ex impiorũ manibus elapsam, relicto solio, vagam inopemque tamdiu tolerasse vitam; maiorem natu filium, vt primum ad capessenda regni gubernacula pubescere inceperit, veneno sublatũ, hunc qui sibi afflictæ supersit vnus, per quotidianos dolos & callidam frustra-

tionem in custodia detineri: ad hæc, intolerandas contumelias, & inaudi- D
ta post hominum memoriam insontium supplicia cruciatusque commemorat. Hortatur, quandoquidé ipsimet Lusitani ad facinus adeo gloriosũ inuitent, ac dextras quodammodo porrigant; sese ad tyrannum interficiendum ingenti animo parent. Vbi eam belluam, adiuuantibus vel certe approbantibus inimicis, in ipso cubili mactarint; tum subito aucti subsidiis quæ in tẽpore sint affutura, occæcatos intestina rabie lupos ad vnum omnes occidant; arceque occupata, & excusso impotentissimi dominatus iugo, innoxium Regem orbæ parenti, ciuibus, vrbi tandem aliquando restituant. Haud magni negotij fuit cunctos in sententiam adducere; quippe Lusitanis & natura cultuque dissimiles, & publice dudum infensos, & propriis insuper damnis atque offensionibus irritatos. Cũ certatim in id operam suam deferrent, dies rei peragendę condicitur. Interea Regina ad omnem suspicionem auertendam, officia in præfectum intendere operas in arcis ædificationem vltro suppeditare; hortari vt munimẽtis perficiendis insistat; scilicet quo sibi optatis vnici filij amplexibus quamprimum E perfrui liceat. Vbi destinata affuit dies; delecti viri tum in Mahometis fano sub arcem, tum etiam in proximo luco, eoque densissimo, clam in insidiis collocantur: qui vbi è turri signũ editũ sit, extemplo per inchoata vel intermissa opera in arcem irrumpant: dein coniurati cum gladiis, iidem ferme qui familiariter ad Regem itare consueuerant; circa meridiem de more intromissi, ad intimam turrem sine vlla interpellatione perueniũt. ibi cum Rege collocuti, simul expediũt ferrum; & colligunt animos. Maxime opportunum erat diei tempus: custodibus ac ministris, vt solebant, meridiandi causa dilapsis; & præfecto per summam securitatem intra cubiculum quiescente. Vnus Vincẽtius Fonseca vinctus vigilabat in proximo. Is, è corporum motibus vultuque confuso rem haud obscure coniectans, cunctantes hæ rentesque, nutu ac verbis instigãdo perpulit tãdem, vt in cubiculum præfecti impetum facerent. Ergo strictis gladiis hortati inter se, alij fores effringunt; alij gypsatos arundine intertexta parietes, calcibus proruunt. Pereria, arreptis armis cum sese acriter defendisset ac F diu; transfixo denique duobus ictibus pectore, moribundus occumbit. Interea qui sub arcem in delubra latebant, gestientes cupiditate cædis & sanguinis, non exspectato signo teneri non potuerunt, quominus in prætereuntem forte Lusitanum irruerent. Eo argumento, necnon clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ, patuit fraus. Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt in communi metu, ab vtriusque factionis hominibus ad turrem extemplo concurritur. ibi, mira celeritate, antequam signum ederent percussores oppressi partim cæduntur; partim è muris fenestrisque sese præcipites dant. Ab Lusitanis, vt in re trepida, occlusæ portæ; & pro mœnibus & propugnaculis vigiliæ stationesque pæne sero dispositæ. Ac per hunc modum eo die seruata non arx modo; sed, vno Pereria excepto, vita omnium ac salus; euidenti profecto Dei benignitate, credo propterea quod futuræ postmodum in iis locis Christianæ messi consuleret. Sub hæc, inter

Lusita

A Lusitanos de successore, vti consueuerant, ingenti contentione certatum est. Atque ad extremum, adnitente Vicario, per seditionem ac tumultum, præteritis iis quorum habenda erat ratio more atque instituto maiorum, è vinclis ereptus Fonseca in locum defuncti pessimo exemplo sufficitur. Ab hoc, tametsi non tam voluntate, quam vi, quod alioquin ex omni circa regione commeatibus arceretur, commodius factum est nihil, quam quod expostulanti Reginæ Aialum filium reddidit. Cæterum, militari neglecta disciplina, & contempto Ioannis edicto, liberam negotiandi potestatem atque licentiam Lusitanis indulsit. Et ipse postmodum apud Indiæ Prętorem accusatus (incertum quibus artibus) omnium criminum & flagitiorum impunitatem adeptus est. Aialo regnante, nihilo quietiores, quam antea, res fuere. Quippe dum seuerius exercet imperium, & à magistratibus cæterisque, quos ad eam diem publici peculatus pauerant, acrius rationes reposcit; principum sibi odium simultatesque irritauit. ij probabilem nacti materiam criminandi, quod per eos forte dies vagi ad
B rapinam aliquot ex arce ab agrestibus interfecti fuerant, eius cædis culpam in Regem conferendo, aliasque comminiscendo calumnias, Fonsecam adduxerunt, vt insontem Aialum vi atque armis pelleret regno, eiusque loco Tabariam spurium substitueret, è stirpe regia minimum natu. Ea res multitudinis animos vehementer offendit: ac vulgo Fonsecę diras omnes imprecabantur, atque etiam è Lusitanis nauarchis minime deerant, qui cum eo palam exercerent inimicitias, & indignam Consalui Pereriæ necem, amissamque propemodum arcem, & summa iniuria occupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domestico simul & externo solicitus metu, peræque omnibus adeo diffidebat, vt non die non nocte arma deponeret, nihil ab vllo porrectum, nisi sinistra acciperet manu, quo alteram ad stringendum gladium expeditam haberet; &, quod in conscientia magnorum scelerum accidit, vmbras horreret. Interdū etiam, congressus hominum vitabat, ac lucem; & in solitudinem abditus; statum rerum suarum tacitus apud se deflebat. Eo libentius de successoris aduentu nuntium accepit (is erat Tristanus Ataidius) eique sine vlla tergiuersatione claues arcis & gubernacula tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud contemnenda occasio amplificandæ in eo tractu Christianæ religionis affulsit. Momoia est vrbs in Moro. Simulacra colebat gens, atque inde Mahometani quotannis prædas agebant. eam iniuriam & calamitatem querenti Momoiano dynastæ, Consaluus Velosus qui tum ibi negotiabatur, spem fecit, si Christiana suscipere sacra in animum induceret; auxilium contra eas incursiones à Lusitanis impetrandi. Haud aspernatus conditionem barbarus, auctore Consaluo legatos ad Ataidium mittit. ij, dies aliquot à præfecto comiter habiti, sacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Lusitano vestitu ornatuque; in patriam reuecti, plenam promissis legationem dynastæ renuntiant. Ille, tam læto successu, magnam in fiduciam erectus, Ternatem extemplo contendit. Ibi iuncta cum Lusitanis amicitia; magnifico pro copia loci apparatu, ipse comitesque baptismo lustrati, atque aliis quidē alia de more imposita nomina:

dynasta in Lusitani Regis videlicet gratiam, Ioannes est appellatus. Momoiam redeunti, comes additus Simō Vasæus sacerdos. huius opera, præsertim Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad Ecclesiā adscripti. Cumque in dies cresceret numerus; laboranti Vasæo Franciscus Aluarus item sacerdos paulo post ab Ternate succurrit. Tum vero summi infimique, credo magis imitandi principis causa (vt euētus postea docuit) quam quo necessaria Christianæ fidei capita probe tenerēt, relictis in speciem simulacris vni Deo nomina profiteri instituerūt. Simul, delubra non pauca, statuis demonum cōminutis atque sublatis, rite expiata, & cultui diuino dicata sunt. & ab Ataidio, vti receperat, Lusitani milites aliquot Momoiam transmissi, qui vrbem munirēt; ac nouellos Christianos à Mahometanorum incursu rapinisque defenderent. Dum hæc ad Momoiam fiunt; Ternate ab improbis cupidisque rerum nouarum, Tabariæ nomen ad Ataidium defertur, quasi de occupāda per dolum arce cōsilium iniret; ipsiusque præfecti vitæ in primis moliretur insidias. Ea criminatio, innoxio adolescēti, vt initio calamitosa, ita exitu salutaris fuit. Quippe ab Lusitanis fraude in arcem illectus, repente in vincla coniicitur. dein crimina diluere, atque iras lenire præfecti frustra conatus, cum valida custodia in Indiam ad Prætorē est missus. atque ibi demum causa cognita, verbis honorificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repetens, cum ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Cæterum Ataidius, præiudicata re, neque Nonnij exspectata sententia; Cacilem Ærium eius loco fecerat Regē, Boleifi pariter ex pellice natum Iaua: quæ, filij saluti non sine causa metuens, cum acrius tenderet ne tam infauste successionis aleam subiret; satellites puerum à complexu parentis auulserant; ipsamque muliebriter vociferantem, væsano perciti furore, ex ædium fenestra præcipitem dederant. Hoc tam atrox facinus, non Ternatensium modo; sed omnium eius plagæ Regum ac populorum iras denuo in Lusitanos accendit. ac vulgo in cœtibus conciliisque, præter cæteras querimonias & maledicta, fremebant, indignam atque intolerabilem esse rem, ab iis qui pæne precario nuper in eas regiones irrepserint; Reges incolis ex libidine dari adimique. Id vero in primis pro suo quisque sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulandam inuidiam, fœdum Pinti cuiusdam factum accessit. Is ad explorandum Mindanaum, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, à Mindanao ad Siriagum deuenit. ibi clementer acceptus, cum Rege hospitium ac societatem mutuo sanguinis haustu sanxit. is genti solennis fœderum ritus. inde, cum securi insulani quasi ad amicum & socium, vel contrahendi, vel etiam visendi causa familiariter in ipsam nauem adirent; Pintus, aliquot ex iis repente correptos, abdito loco infra tabulata coniecit, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolas. quippe, dum se ad iter expediunt nautæ; sensim vnus è captiuis in mare desiliit; nandoque cum ad suos peruenisset; rei gestæ seriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplo celoces deduci, & in eas armatos imponi iubet. ab iis Lusitanus prope inter moliendum oppressus, sæua postmodum coorta

procella

A procella pæne submergitur. Inde ad leuandam onere nauem iactis in mare tormentis, magna cum formidine ac trepidatione Ternatem applicuit. Hasce ob res, omnium animis maiorem in modum exasperatis; Moluccenses Reges ad extinguendum nomen Lusitanũ, missis vltro citroque nuntiis, cum Ternatensi populo coniurauerant; in eandem societatem regulis quoque Papuarum insularum assumptis, Vaigamano Vaigeo, Quibibio, & Mincimbo. Consilium erat, sparsos variis locis Lusitanos, ad internecionem delere: Ternatensis arcis præsidium, quando muralia tormenta deerant, subtractis vndique alimentis fame conficere: si id minus è sententia cessisset; felices omnes arbores vltro succidere, & cum familiis longe inde migrare; vt quoniam noxia & inuisa natio armis ex ea terra pelli non posset; certe solitudine ipsa, & inopia rerum omnium, excedere cogeretur. Hisce rebus ita constitutis; initiũ belli factum à Ternatẽsibus: ij, quam occultissime suis rebus in tutum egestis, nequid hosti ad prædam reliquum esset; postremo, ante lucẽ omnes ex vrbe profecti sunt. frustra-
B que Ataidius; vt primum id resciuit, abeũtes omni ope reuocare; eorumque iras pollicitationibus & blãditiis permulcere tentauit. Maritima primum loca procul ab arce petiere: dein cum à Lusitanis nauibus vexarentur, in abditos saltus ac præaltas rupes recepere sese. inde furtiuis expeditionibus, in aquatores maxime & lignatores Lusitanos fiebat impetus. quinetiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intelligeret; patriam ipsam Ternatem, vbi erant aliquot domicilia Lusitanorum, subito aduentu iniectis ignibus concremarunt. Eodem fere tempore cæteræ quoque gentes in arma coortæ: & Lusitani, qui aliis aliisque in regionibus, vt apud amicos agebant, repente circumuenti cæsique. Et in Moro, præter alios, Simon quoque Vasæus sacerdos occubuit. Franciscus Aluarus, multis vulneribus acceptis, ægre nauicula Ternatem euasit. Pessimum vero ex ea coniuratione illud accidit, quod Catabrunus veneno adolescentulũ Geiloli Regem sustulit, regnumque per scelus inuasit: dein ad occupandas in eo tumultu Mauricas insulas magna classe profectus
C neophytos Momoianos, vtpote Christianis præceptis leuiter admodum institutos, ab recta in Deum fide, metu minisque deduxit, vno incassum reclamante dynasta Ioanne: quippe qui Christianæ disciplinæ præcepta, & Euangelij veritatem, in pectus alte demiserat. is, vbi obstinatos ad deditionem, atque ab suscepta religione per summam leuitatem atque perfidiam auersos populares animaduertit; locum extra vrbem tumultuario opere muniit; frustraque hortatus Lusitanos aliquot quos circa se habebat, ne asperis in rebus desponderent animum; ipse cum paucis familiaribus oppugnationem hostilem à matutino tempore ad vesperum præclare sustinuit. Nocte dein, desperata corporum salute, ad animos præsertim domesticorum quacunque ratione seruandos incubuit. Vxorem habebat Christianis nuper sacris initiatam; hanc vna cum paruulis liberis, ne propter infirmitatem naturæ vel ætatis, de baptismi præmiis periclitarentur, in opinionis errore optimo vtens animo, sua ipse manu peremit: inde cum sibi quoque manus pararet afferre; do-

mesticorum interuentu prohibitus, & non sine magno animi dolore, Catabruno traditus est. Ab eo cum interrogaretur, cur tam triste consilium cepisset, immeritam coniugem cum innoxia prole occidendi per summum nefas, vxori quidem ac filiis egregie ab se consultum esse respondit; quorum sexus ætasque ab salutari Christi confessione abduci facile potuisset; at sese, vti virum deceret, nec tyranni minas horrere, neque extrema supplicia cruciatusve, Christi caussa defugere. Hac orationis libertate Mahometani sæuitiam acrius concitauit: cumque in eo iam esset, vt carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione seruatus est. Dignus profecto qui non in vltima barbarie, sed in Europa media nasceretur. quippe, tam generosum ingenium, cultoribus peritis adhibitis, ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubie peruenisset. Et Ioannes quidem, quam dixi constantiam ac fortitudinem præstitit. De cætera neophytorum turba vtrum vel vnus in fide manserit, nihil comperti est. adeo (vt est in sacris litteris) male fundata ædificia, ingruentibus ventis atque procellis, facili momento soluuntur. Hæc, & alia eiusmodi audienti Attaidio peracerba erant; sed acrior & præsentior erat sensus quotidianæ penuriæ, omnibus circa populis infensis infestisque. itaque ingrauescente in singulos dies annona, oryzæ precium in modios à sestertiis binis ad quadragenos ferme peruenerat: iamque fames vrgebat; actumque de summa rerum procul dubio foret, ni per idipsum tempus cum commeatibus & modico militum supplemento, Simon Sodreus à Malaca, & à Mindanao Pintus, cuius paulo ante meminimus, affuissent. Hoc aucti subsidio Lusitani, variis eruptionibus Turutum castellum egregie munitum, itemque Palatiam, & Calamatam, & Gicum haud sine certamine capiunt. quibus victoriis laxatæ duntaxat in præsens angustiæ sunt. deficiente dein rursus commeatu, imminutoque variis cladibus præsidio, premi denuo longe vehementius cæpti, vtique postquam commisso nauali certamine cum Tidorensibus, præter consuetudinem, semel iterumque male pugnatum est. Ex eo tempore de maris possessione deiecti, egredi ex arce nusquam audebant: & diuina magis benignitate, quam viribus humanis, in aduentum Antonij Galuani extracta obsidio est. Eduardi, cuius supra mentio est facta, filius erat Antonius, in Abassina legatione ad Camaranum insulam vita functi: vir excellenti cum in Deum superosque pietate ac religione; tum erga homines æquitate, & incorrupta in Regem suum fide; & super hæc, admirabili quadam nauticæ rei scientia: quippe gubernatorum, in syrtibus euitandis & dirigendo cursu errata corrigere; desperantes, vt sæpe fit, de salute vectores nautasque confirmare; & morbo laborantes mira sedulitate suis etiam, vbi res ferret, impensis curare iamdiu solitus. Is, cum in India priuatam rem ageret, ex regiis repente litteris Molucarum præfectus ab Nonnio declaratur. ac tametsi non ignorabat quam affecta atque adeo exulcerata Molucensis esset res; tamen obsequio in Regem, & studio rei communis adductus, plenam laboris ac periculi præfecturam haud grauate suscepit. cumque ei, è fisco regio, in stipendium & sumptus necessarios nummi tarde admodum ac

A dum ac maligne præberentur; sua ipse pecunia (habebat autem in numerato nõ exiguam, qua negotiari si cum industria pergeret, ad opes ingentes peruenire breui tempore potuisset) & militem conduxit, & varios commeatus, & molas, & plumbum, & omnis generis ferramenta, quibus rebus carent Molucæ, coemit. itemque ad propagandam Ternate sobolem, hostesque de spe deiiciendos eius coloniæ vel præfecturæ extinguẽdæ, Christianas mulieres aliquot secum auexit, quas ibi cum Lusitanis in matrimonio collocaret. Cũ hoc apparatu à Cocino profectus, Malacam venit: inde per Borneum insulam ad Ternatẽ incolumis appulit. Descendenti, non præfectus modo, & vulgus militum; sed etiam sacerdotes cum hymnis & sacris carminibus obuiam prodiere, quasi ad certam eius præsidij salutem ac libertatem è cælo descenderet. Neque eos fefellit spes. quippe, expositis à Galuano commeatibus, annona primum leuari cæpta, ædilesque macello præpositi; & in singulas res pretium statutum, quo ne pluris quæque væniret. Præter hæc, ad clericorum disciplinam B regendam, curandosque popularium animos, recentia Alphonsi Cardinalis Lusitani decreta, seu constitutiones ecclesiasticas Vicario tradidit. dein ad militiæ munera, & arcem vbi opus esset instaurandam, curas intendit. iustitiaque in suos; fortitudine & vigilantia in hostes, cum arma nunquam exueret, & pro vallo excubaret, & ad subita ac periculosa primus accurreret; enixe operam dabat, vt omnes in salutari cõcordia atque in officio contineret. Ad Tidorem eo tempore constiterat moles belli, quo coniurati Reges, Aialo exsule assumpto, armatorum millia plus quinquaginta contraxerant. neque vrbem tantum cinxerant muro fossaque, sed etiam, in præalta supra vrbem rupe, castellum, arcis instar, exstruxerant. Inde cum Ternatense infestum haberent littus, & prodeuntes ad piscationem & quotidiani victus ministeria Lusitanos exciperent; veritus Galuanus ne per belli moram in pristinas recideret rerum omnium difficultates, missis primo Tidorẽ legatis, Reges ad superioris temporis offensiones voluntaria obliuione delendas, atque ad renouandum C cum ingenti quæstu commercium eblandiri conatus est. dein, cum inflati nouo successu barbari omnem pacis mentionem aspernarentur, atque adeo in Lusitanum nomen conuitia & probra iactarent; Galuanus, fusis ad Omnipotentem Deum precibus, & cælestium vniuersorum ope suppliciter implorata; rem est ausus portenti similem, & merito cariturãm fide; ni alia complura id genus euenta, hoc etiam ipsum omni suspicione mendacij apud æquos rerum æstimatores eximerent. Naues habebat in portu maiores, non amplius quatuor: & præter eas, aliquot leuiora nauigia. in classiculam hanc impositis circiter quadringentis armatis, quorum erant Lusitani centum & septuaginta, reliqui, Aerio & paucis exceptis, infimæ sortis homines, ac Lusitanorum fere mancipia; Tristano Ataidio cum eius familiaribus amicisque ad custodiam arcis relicto, Tidorem petit vltro; & nullis (incertum quare) hostium nauibus obuiam egressis, idonea statione extra ictum teli anchoras iacit. inde obsidentem littora multitudinem, & situm vrbis, ac totius circa regionis naturã attente perlustrat.

lustrat. Aduocato dein concilio, optimum visum, imminentem vrbi rupem arcemque, vt in tali nullo metu ab hoste neglectam, inuadere. Ad D
eam rem Lusitani delecti centum & viginti, hisce additi è reliqua turba qui trecentorum summam explerent. cæteri, classem tueri, & ad hostem distinendum, huc illuc circumagere naues, & variis locis descensionem ostentare iussi. Galuanus interea, die qui fuit Indorum præsidi & Apostolo Thomæ sacer, anno à partu Virginis supra sesquimillesimum trigesimo septimo, quendam è captiuis nactus peritum itineris ducem, remotiore ab vrbe loco, circa quartam noctis vigiliam cum ea quam dixi manu descendit; silentique agmine & expedito, per syluestres maxime semitas ad montis verticem occulte succedit. Iam itineris magnam partem, lento gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat; cum orta lux, & micantes procul galeæ, rem hosti prodidere. extemplo ad arma conclamatum horrenda cum vociferatione: quam, repercussu multiplici, nemorum densitas, ac sinuosi conuallium anfractus augebant: & omni ex parte, quasi ad prædam haud dubiam, concursus illico fieri cœptus. Ante E
alios Aialus, quem ex amisso regno præcipuus vrebat dolor, ad præoccupandos transitus cum parte copiarum accurrit; & modica in planitie Lusitano è syluis egredienti fit obuiam. ibi contracta repente pugna Aialus casside armatus, & maculis ferreis, prælongam vibrans vtraque manu romphæam, in hostes furibundus inuehitur: ac dum hastatis & fistulatoribus incautius obiicit sese, cum vndique peteretur, vulneribus aliquot acceptis, in arma procumbit; & simul, vt erat egregiis viribus, momento resurgit; ac dissimulato aliquandiu dolore ne suis trepidationem iniiceret, ante prima signa prælium ciere perrexit: dein, cum latius manaret sanguis, quippe nullo medicamento suppressus, linquente iam artus animo, & oculis offusa caligine, rursus occubuit; tantum ad stipatores effatus, vt inde se quam ocyssime tollerent; ne canes (sic enim Lusitanos vocabat) optato ad ludibrium corpore potirentur. Vti iusserat, non sine periculo factum. & ipse quidem elatus ex acie, paulo post efflauit animam: reliqui attoniti casu Regis (vt est fugacissimum genus) extemplo terga verterunt; F
ac per inuia cautesque præruptas passim arma iactantes, pars nota nemorum latibula; pars vrbem trepidi repetunt, ac venientem subsidio alteram aciem, per angustos calles vna secum auertunt; pars montis cacumen contento cursu occupare nitũtur: horum maxime tergis institit Lusitanus; cæsisque compluribus, vno tantum amisso mancipio, immistus fugientium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem victoriam, ac plane diuinam, Christo domino superisque gratulatus, ignes arci confestim iniecit prudenti consilio. quippe oppidani pariter & externi, vbi supra caput grassantes flammas videre, subito pauore perculsi, cum imbelli plebe sese certatim è portis ac propugnaculis in apertum effundunt: Lusitanus interea, collectis vtcunque viribus; cum incitato clamore, ac tubarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuam defensoribus, refertam diuitiis vrbem ingreditur. ad quas cum extremo periculo diripiendas ne cæca præceps auiditate discurreret miles, ædificiis omnibus

A omnibus iussu Galuani subditæ faces: magnoque omnium dolore, quique vt in tutum suas opes eo congesserant; quique subiectam oculis adamauerát prædam: cuncta, exceptis commeatibus, intra paucas horas arsere, & ex ea quæ tardior ad fugam fuerat, vrbana multitudine, capti plurimi, iúcusque in portu vnus, & actuaria nauigia permulta. Minutis dein præliis terra marique fatigari hostis cæptus: quem ad huiusmodi machinas rudem adhuc, nihil æque ac tormenta Lusitana terrebát. simul etiam, prægrauante multitudine, in tam parua insula cibariorũ difficultas vrgebat. Super hæc, aduenis Regibus non sine causa iniectus timor; ne Lusitana classis aucta nauium numero, in eorũ fines impetum faceret. ac proinde (vti omnis ferme coniuratio, vbi proprij periculi incessit metus, quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere iusso, fœderati Reges domum quisque suam repente dilapsi. Eam occasionẽ Galuanus denuo tentandæ cum Tidorensi pacis idoneam ratus, si forte rebus aduersis ferociam exuisset; legatos ad eum & litteras misit: neque ita difficile fuit, desertum à tot auxiliis, & recenti clade perterritum, ad æquitatem & concordiam reuocare, adnitẽte præsertim Cacile Rade, Regis fratre germano, qui inter cæteras causas, vulgata Galuani virtutum fama commotus, amicitiam & societatem cum eo vehementer optabat. Pacis conditiones fuere; vt Tidorẽsis ablata Lusitanis arma & machinas omnes redderet: caryophyllum insulæ totum Lusitani duntaxat Regis procuratoribus è Ternatensi formula venderet: neminem contra Lusitanos aut armis, aut vlla iuuaret ope: Lusitani pretium sine dolo persoluerent, & vrbi reficiendæ vna cum insulanis instarent. Hasce in leges renouata societas est: eaque magis indies mutuis deinde congressibus donisque, & egregia imprimis Galuani fide ac liberalitate coaluit. Inde aduersus Geilolium, minitantẽ adhuc, & de Christiana religione imprimis pessime meritum, Galuanus classe profectus, Ternatẽ fæuâ tẽpestate reiicitur. Ibi, quod stati nauigationis Indicæ aderant dies, nefaria militũ seditio rursum exorta. & missionem, & frugis priuatim auehendæ potestatem ferociter postulabant. eos, Galuanus, quando per vim coercere non poterat; tum verbis, tum exemplo ad officium reuocare conatus est. quippe, non solum ipse, contra aliorum consuetudinem, ab omni negotiatione prorsus abstinuit, sed etiam vltro sibi collatum à Tidorensi Rege proceribusque magnum caryophylli numerum, in Regis Lusitani apothecas à scribis & custodibus iussit inferri. Sed videlicet nullum in rebus humanis remedium efficax est, vbi mentem, de cælestium bonorum contemplatione deiectam, fædus auaritiæ morbus inuaserit. Facta conspiratione permulti collectas fruges furtim in naues imponunt: tum intẽtantes arma palam, si quis eos retinere aggressus esset, non modo contra leges amicitiæ, sed etiam contra iurisiurandi fidem, inter infestas gentes ducem repente destituunt, & impia velificatione in Indiam intendunt iter: neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæstio ab Indiæ Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam asperis in rebus à magna suorum parte desertus; consilio tamen atque animo stetit. Ac primum, quod omnes in partes magnopere

interesse cernebat;profugos & ipsa desperatione in furorem versos Ternatenses mitigare, & in patriam reuocare adhortationibus, monitis, ac præsertim illustribus iustitiæ & sanctimoniæ documẽtis instituit. quam ad rem, Tidorensium quoque suasiones haud mediocris momenti fuere. Paulatim ergo positis odiis, relictas dudum sedes & incunabula repetebant. Quominus frequentes redirent; Tabariæ desiderium (quippe nondum defunctũ audierant, Aialo præsertim extincto, erat in causa. Ærium, inter cætera, quod & ætate minor, & è peregrina pellice natus esset, auersabantur. Galuanum orabant, vt innoxium Tabariam ab Indiæ Prætore deposceret: atque ipse interim arbitratu suo regnum administraret. Neque conditio erat spernenda, quandoquidem ex huiusmodi procuratione, preter ceteras vtilitates, nullo prope negotio Galuanus ditari affatim poterat. Sed partim, credo, incertus vtrum ea res Ioanni Regi grata esset futura; partim haud ita decorum ratus, Christianum hominem in parentis pastorisque loco Mahometanis præesse; oblatum sibi honorem opesque, magno animo & excelso repudiauit: omnique arte ac studio, muneribus etiam è sua pecunia consecutus est, vt in patriam cuncti remigrarent, & communis concordiæ salutisque gratia, Tabaria interim omisso, Aerium Regem volentes agnoscerent. Hac maxime ratione Galuanus rem Ternatensem diu multumque iactatam, haud sine magno labore ac difficultate restituit. Cæterum ab Geilolio, & Bacianio adhuc restabat bellum. Nec dubitauit Galuanus Regem vtrumque ad singulare certamen prouocare; vt vnius, aut alterius capite potius, quam multitudinis damno & vexatione, certamina finirentur: & in arenam haud dubie ventum esset, ni Rades, cuius modo meminimus, pro amicitia intercessisset. Hoc vel in primis adiutore & sequestro, nõ prouocatio tãtum oppressa: verum etiam inter Lusitanum & Reges ambos recõciliata pax, & longo interuallo renouata commercia. Post hæc, ad reficiendas vrbes per bellum dirutas, curæ conuersæ: qua in re fidem Tidorensi Galuanus egregie præstitit. dein, calcariis institutis, Ternatensem ipse arcem augere ædificiis & propugnaculis aggressus est: portusque aditum, antea insidiosum & perangustum, scopulo qui medium occupabat, ferramẽtis exciso, reddidit ampliorem. Ad hæc, Lusitanos colonos, contractis ad sobolem nuptiis, hortando perpulit, priuatas ædes pro arundineis cœmentitias facerent; puteos foderent; hortosque, & allatas ex India vites, & poma sererent; quam ipsam ad rem & ad cætera vitæ ministeria, largas aquas à duodecim ferme passuum millibus ad arcem vsque perduxit. Insuper Aerio Regi, ducta iam ad propagandam stirpem vxore, consulenti popularibus suis, & ædificandi æmulatione vehementer incenso, rectas vias atque transuersas, & cæteram vrbis dimensionem summa eius voluntate descripsit. neque ipsum modo Regem, sed omnes peræque incolas, omni officio & humanitate demerebatur. Ex quo apud barbaros tantum huic viro beneuolentiæ & venerationis accessit; vt eum æque ac parentem cuncti obseruarent: ipse quoque Rex, & magistratus; nihil fere grauioris negotij, nisi ex eius auctoritate susciperent. Per idem tempus, in Mauri-
cis

cis insulis archipirata quidam, haud contemnenda classe non modo gentem importune vexabat; sed etiam Ternatensibus atque adeo Lusitanis aperte minabatur. Aduersus id malũ Galuanus caracoras aliquot ab Tidorensi Rege commodatas, cum paucis Lusitanis & auxiliaribus aliis misit, Fernando Vinagrio sacerdote, viro impigro, expeditioni præposito. is, Christo duce ac præside, insignem ex hoste victoriam tulit. Archipirata, & ipsius frater, aliique multi occidione occisi; cęteri turpem in fugã auersi. Inde Vinagrius ad Mauricas res componendas adhibito studio: cũ plerosque ex iis qui per metum à Christo paulo ante desciuerant, in gratiam cum Ecclesia reduxit; tum alios quoque non paucos ad fidelium numerum aggregauit. Hanc lætam adeo victoriam, alia mox neque magnitudine, neque fructu inferior subsequuta. Iunci cõplures ab Iaua, Banda, Macazare, & Amboino insulis ad coemendum caryophyllum Molucas petebant. Ea re cognita Galuanus; nę per huiusce classis aduentum Lusitana commercia turbarentur; caracoris vigintiquinque, Lusitanos haud amplius quadraginta, & auxiliares circiter quadringentos imposuit. Cum ea manu profectus Iacobus Lupius Azeuedius, Molucensi mari præpositus, ad Amboinum occurrit hosti; neque vlla pugnandi mora est facta. fusi fugatique magna cũ cæde barbari; & ex ipsis iuncis, aliquot in potestatem venere. in iis tormenta complura; telorum vis ingens; & pecuniæ non parum inuentum est. Inde territis late nationibus, victor Azeuedius Amboini oram legens, accolas maris vniuersos aut volũtate, aut vi ad nomẽ Lusitanum adiunxit: iis qui Atiuam, Mantelum, & Nuciuelem præcipua eius littoris habent oppida, enixe petentibus, Christiana sacra per sacerdotes impertiit. ac demum rebus è sententia gestis, magna cum præda Ternatem reuertit. Iisdem fere diebus, Galuani missu, Ioannes Focatia ad Papuas insulas delatus, consilio ac lenitate magis quam viribus, regulos omnes ad societatem atque amicitiam perduxit Regis Lusitani: præbitamque ab iis magnam commeatus copiam, incolumi classe Ternatem aduexit. Hoc tam secundo rerum progressu; nequid ad gloriam Galuani præfecturæ deesset, ex alia quoque parte ostium repente ingens Euangelio patuit. Macazar est insula, cuius modo meminimus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas ferme ducentas excurrit: atque, vt aliæ ferme vicinæ, plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortalium, oryza, sale, carnibus, pisce: in reliquos vero vsus atque delicias, candida veste, sandalo, ebore, auro, margaritis: &, quæ corporum firmitas & studium est gentis, valentissimo in primis & exercitatissimo remige. Super hæc, amnibus ad euectionẽ subuectionẽque scinditur multis; qui è montana introrsus regione decurrũt. Ex hac insula germani duo fratres, Ternate nuper baptismi sacramentũ, sponsore eodẽ & hortatore Galuano, susceperant: nouisque de more nominibus Antonius Galuanus alter: alter Michael vocabantur: ambo deinde cum in patriam reuertissent; Euangelio vtcunque prædicando, magnam popularium partẽ ad contemptum fictilium Deorum, ac miram in cupiditatem nouæ ipsis quidem, ac pere-

grinæ religionis impulerant. Ea re permoti, legationis munus iidem ad Galuanum gentis nomine haud ita grauate recipiunt; atque ad conciliandam facilius societatem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles insuper aliquot adolescentes baptismi causa Ternatem adducunt. Periucunda Lusitanis ea legatio fuit. Macazares confestim sacro fonte lustrati, & Franciscus Castrius notæ probitatis & industriæ vir, ad firmandam cum ea gente, & ineundam cum vicinis Regibus amicitiam, haud sine muneribus à Galuano missus, ex itinere primum ad insulam Celebiorum appulit Cetiganum. ibi clementer acceptus, Regem vna cum fratribus tribus, coniuge, ac filio; itéque è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorũ seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omniũ animi voluptate conuertit: & elutis baptismate maculis, neophytos alios aliter; ipsum Regẽ nouo nomine Franciscũ appellauit. duo & viginti dies in tã salutari negotio positi. dein, magno sui desiderio relicto, Castrius ad Mindanaum insulã accessit; ac legens oram, denique ad insigne oppidũ Siliganum haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginamque, & filias duas, & è populo centum circiter & quinquaginta ad Euangelicam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna populariũ turba Reges alij tres, Butuanius, Pimilaranus, & Camiguinus: illorum vtrique Ioannes; huic Franciscus inditum nomẽ. His rebus peractis, à Mindanao Castrius cum ad Macazares vela fecisset, aduersis repente ventis, ac sæua tempestate pæne submersus, Ternatem necessario rediit, Macazarensi expeditione in aliud tẽpus dilata. Interea Galuanus magnopere lætus relatis in horreum Domini, quamquam oppido paucis ex infinita messe, manipulis; ad nouas operas comparandas diuino prorsus instinctu seminarium puerorum instituit. quod vnicum labenti Christianæ disciplinæ remedium, tanto deinde post Tridẽtina Synodus approbauit. In id Seminarium adlectos è variis nationibus adolescentulos indolis bonæ, qui matura dein ætate, in sua quisque patria Euãgelio insisterent; summa cura, ac diligentia, quoad permitterent occupationes, per se, perque suos, Christianis & litteris imbuebat, & moribus. quin etiam, parentes barbaros, quo facilius desiderium ferrent; & verbis, &, vbi res posceret, etiam donis, admirabili quadam benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei cursus Nonnio Indiam regente per nouennium fuit. Eodem Prætore Nonnio primus ex Episcoporum numero ad ecclesiasticam rem inspiciendam ordinandamque, Fernandus è Franciscana familia in Indiam venit: ibi cum cæteris functionibus; tum sacramentis præsertim Cõfirmationis, & Ordinis rite ministrandis, necnon per sacras conciones & priuata colloquia Lusitanis ad disciplinam atque ad officium reuocandis; ethnicis ad Christianam alliciendis fidem; Episcopale munus egregie præstitit. nec dubium, quin multa & ab hoc viro, & ab aliis in eo genere digna relatu & præconio, gesta sint. Sed admodum raræ tum quidem in iis locis fuerunt litteræ: & si qui exstant scriptores; ij ferme institorum peregrina-

tiones

A tiones atque commercia, & ducum res bello gestas,ac domesticas plerunque dissensiones per otium explicāt;Christianæ rei(quod caput erat) progressum,& in erudienda barbarie piorum labores & fortia facta,quasi ab instituto aliena,vel omniū prætereunt, vel mira breuitate perstringunt.Inter cæteros multa est mentio Zufolarini, quem ad Goā obsidendam,Albuquercio Prætore,venisse docuimus.Is deinde, honoris,& gratiæ causa Azedecā ab hero Idalcane appellatus,& aliquot insuper auctus vicis atque castellis, ad amplas breui peruenit opes:ac Pōdam vicum, de quo supra diximus,ad multa opportunum, & vrbi Goæ imminētem lata fossa & egregij operis muro circundedit. Veritus deinde propter interpositas offensiones(qui Mahometanis Regibus ac tyrannis est mos)ne ab Idalcane per calumniam omnibus bonis ac fortunis euerteretur; occultum fœdus cum Nonnio Prætore percussit; atque ad Lusitanorum animos demerendos, Bardesiana, & Salsetana portoria opimi & propinqui reditus,Ioanni Regi sponte assignauit. Missi confestim ab Goa exactores
B & scribæ,fixo in iis locis domicilio,aduentitiæ & insperatæ pecunię non exiguas colligebant summas. Haud ita multum dein effluxit temporis, cum Azedecan,vel purgatis,vt fit,suspicionibus;vel deprecatoribus apud Idalcanem adhibitis, pristinum gratiæ locum recepit:demptoque metu, pœnitere cæpit hominem, proiectæ sine causa tantæ partis fructuum; & præualidæ gentis in eas terras inductæ. Multa visuntur apud Indos fanis dæmonum adiuncta domicilia, non modo virorum, sed fœminarum etiam; præsertim quæ defuncto marito sese cremandas eundem in rogum inferre non ausæ(quam vetustissimam esse consuetudinem, & Propertius, & Strabo demonstrant)metu deinde ignominiæ, lucem & celebritatem hominum fugiunt;& remotis ab vrbe locis intra septa quędam inclusæ, quod reliquum est vitæ; in exsecrabili Satanæ famulatu consumunt. Ex hisce vnum commodo situ,Lusitani Quæstores inuaserant.locus,de nomine cacodæmonis cui dicatus erat, Bardor appellabatur. Eos inde,facta manu, duce Solimano barbarus pellere, & vectigalia sibi vin-
C dicare frustra conatus, occasionem insuper Lusitanis prębuit,arcis egregiæ,quam Raciolum appellant, in iisdem finibus exstruendæ. Tum vero Azedecan, auctis externo milite copiis; nouem circiter millium summam expleuit:in quibus cataphracti erant equites quinquaginta, leuioris armaturæ ducenti. Cum hisce copiis idem Solimanus Raciolū accessit primo dein ad eliciendum in insidias Lusitanū reducto exercitu,duas inde leucas,circa montis cuiusdam flexum, occulte consedit.Interea excitus à Raciolanis Ioannes Pereria Goæ præfectus, absente per eos dies Nonnio Prætore, cum Indis mille, & Lusitanis quadringentis; quorum erant equites non amplius centum, extemplo Raciolum accurrit. inde, cupiditate certaminis ad hostem parum explorato prouecti Lusitani, iniqua repente cernunt omnia, numerum peditum equitumque, naturam loci;corporum habitus.quippe,longe ab arce subsidioque,non modo cum multiplici, sed cum recenti aduersario, fessis ac paucis prælium instabat.Solimanus interim,ad circumeūdos Lusitanos extenuata maio-

rem in sinum acie, pedites ab lateribus; cataphractos in medio; expeditos D
equites centenos in vtroque cornu locauerat. iamque promotis agminibus, ad iactum missilium, quæ ignea erant pleraque, ventum erat; cum ex imminente periculo turbatæ Lusitanorum, præsertim auxiliarium, mentes; & insolitus quidam oculis animisque terror offusus. Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequitans; Quæ vos (inquit) noua formido, commilitones, quis præter consuetudinem horror inuasit? scilicet ex longa defatigatione, incommodo loco deprehensi, necopinatam hostium multitudinem extimescitis, quasi vero nunquam adhuc, ex eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cum incolumes, tum victores etiam euaserimus? Nonne, qui rebus in asperis ad hanc vsque diem nobis maioribusque nostris affuit Christus, nunc quoque præsens ac propitius fore putandus est? aut non idem hic est hostis, quem antea sæpe fudistis? cuius toties in terga pugnastis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam arcem imposuistis? Proinde, state animis viri, & omnem salutis spem, secundum immortalem Deum, in dextris ac virtute E
reponite. Nam de receptu, ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cædetur patenti campo fugacissimus quisque, prius quam fractis metu viribus ad mœnia Raciolana tanto interuallo perueniat. Inter hæc dicta, conspicatus intentos ad orbem claudendum hostes; Iordanem Freitam cum delectis equitibus triginta, in cataphractos immittit. ipse cum pugnacissimis nouem (nam reliquos tardabat metus) antequam hostium cornua inter se coirent, in alterum, ardentibus animis impetum dat. Et quamcunque in partem sese ferox iuuenum concitat globus, perturbant hostium signa, & maiorem quam pro numero edunt stragem: atque instantibus nuper, vltro ipsi pauorem ac trepidationem incutiunt. Eo spectaculo Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in auersos incurrit. ita abruptum ab reliqua acie cornu; & solutis ordinibus, promiscue geri cæpta res est. Et Lusitani sociique, cum inter pugnæ fugæque consiliũ aliquandiu trepidassent; pudore demũ per ignauiam deserẽdi ducis, F
& mutuis inter se adhortationibus incitati, densata acie, & pariter clamore sublato, medios in hostes inferunt signa: & corrigendæ tarditatis ac demendæ ignominiæ studio, valida facta impressione, hoste impellũt primo: dein redintegrato impetu prorsus auertunt. Fusos inde passim Pereria cũ equitibus, ad proximũ vsq; flumẽ acriter insequutus, late cæcidit; cũ quidem Canarini & Decanij, ne in fuga dignoscerẽtur, virentes ramos, quod sociorum Lusitani nominis erat insigne, capitum tegumentis insererent: ex hostibus, eo prælio, præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati. è Lusitanis & auxiliaribus, icti, sagittis ferme, complures; ne vnus quidem (quod portenti simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentiæ; momento direpta. & Pereria, euidenti plane Dei superumque auxilio, cuius maxime fiducia inierat pugnam, memorabili parta victoria, spoliis dites & barbarica suppellectili, Goam reuertit; omnique obuiam effusa ciuitate, cum laudibus, & cum solenni supplicatione ouans vrbem introiit. At Azedecan, quamquam tristi

nuntio

nuntio perculsus,non tamen iccirco abiecit belli consilia,quin, Solimano dimisso, cuius ductu iam toties male pugnatum erat, Carnabecum Turcam Asiaticum,virum & corporis robore,& armorum arte præstantem, & sub eo præfectos octodecim ex eadem natione conduxit. ij cum octingentis equitibus,& peditum quatuor millibus ad eadem vectigalia recuperanda profecti;rursus ab Lusitano vincuntur.Carnabecus ipse inter alios,ac Turcæ præfecti, eo prælio ad vnum omnes occisi. Neque tamen incruenta Lusitanis victoria fuit.promptissimi aliquot,partim profundis foueis hausti, quas consulto occecauerant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan ab armis abscessit: & pacata in aliquot annos regione, Lusitanus traditam sibi vectigalium possessionem, haud sine magno prouentu retinuit.

Libri decimi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER VNDECIMVS.

DVM hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi quidem Nonnio Prætori fuit otiosa prouincia. Is ingentem nactus naualem apparatum, quem decedens Lupus Vasæus partim Goæ, partim Cocini reliquerat; ad expeditionem Diensem, quam Lusitani dudum coquebant, animum adiecit. ac primum,idoneos homines, magnis præmiis inuitatos, mercatorum specie Dium ex vrbe Goa pręmisit:qui cũcta probe cognoscerẽt;ac Lusitanas vires augẽdo verbis, Tocanem dynastã,Sacæ demortui fratrẽ,ad vitãda certamina, & componendam quauis conditione pacem impellerent; ac demum appropinquanti sibi omnia explorata clam ex vrbe renuntiarent. In horum opera & fide, quam multis rebus perspectam habebat; magnam rei perficiendæ spem

collo

collocauerat Nonnius. Dein, satis prouisis omnibus quæ ad rem pertinebant; diem ad conueniendum nauticis omnibus Ciaulũ edixit. Ab Ciaulo profectus cum ornatissimis nauibus variæ formæ trecentis, in quibus erant Lusitanorũ tria millia, Malabariũ totidẽ, & Canarini bis mille; Damanum oppidũ oræ Cãbaicæ processit, metu desertũ ab incolis. ibi solenni peracto sacrificio, Antonius Petronius Franciscanus, pro cõcione cunctos ad obeunda fortiter militiæ munera, pellendosque ex vrbe Dio nefarios Christiani nominis hostes, Mahometanæ sectæ cultores, hortatus est. Ab Damano classis, præciso Cambaico sinu, Betelem tenuit. Hoc nomine insula est, perexiguo circuitu leucæ ferme vnius, angusto admodum freto à continenti disiuncta, difficili accessu, pæne vndiq; septa præruptis haud modicæ altitudinis rupibus. Ea, quod leucarum octo non amplius traiectu peropportune imminet in vrbem Dium, & circundato muro inexpugnabilis reddi facile poterat; ad eum locum muniendũ paulo ante Cambaiæ Rex quendam è suis præfectis, Turcam natione, cum duobus millibus armatorum, & structoribus operisque circiter mille transmiserat. Sed nondum eo peruenerat opus, vt arceri munimento externa vis posset. ac proinde repentino tantæ classis aduentu perterriti milites, & præter cæteras difficultates etiam nauigiis ad trãsmittendum, vel accersenda è propinquo auxilia destituti; consilio habito, de arce honestis conditionibus tradẽda consentiũt. Dux ipse, quo plus auctoritatis inesset legationi, accepta fide, ad colloquiũ prodiit. Petebat vti sibi cæterisq; insula excedere, suaq; secũ exportare tuto liceret. Cui Prętor, insolito ferox apparatu, & auidus rei gerẽdę, ipsi quidẽ id petẽti dare se dixit: cũ reliquis, nisi permittentibus omnia, negauit vllã pacis conditionẽ esse. Hoc tã triste responsũ in arcem relatum, mistã desperatione iram in militũ pectoribus accendit. Extẽplo regius Quæstor, ex obuiis trabibus raptim cõferta rate, per tenebras pecuniã regiam in continentẽ auexit. hunc, nãdo subsequuti ex imbelli turba qui poterant: cęteri, fero & infando cõsilio, vxores, & liberos, & quæ habebant carissima, in vnũ congesta cumulum, ea ipsa nocte succendunt. & ex vniuerso præsidio septingenti ferme, certo deuotionis genere, monachorum instar vertice capitis ad coronæ seu diadematis figuram abraso (adeo is ritus apud barbaras quoque nationes defunctum humanis curis animum, & ipsius prodigũ vitæ significat) ad mortẽ fortiter oppetendam obstinata mente coniurant. Inde cæci furore & amentia, nõ sine probris conuitiisque, Lusitanum vario telorum genere superne lacessunt. Ea cõmotus audacia Prætor non exspectato, vti decreuerat, Solis ortu (& forte nox erat Lunæ radiis admodum illustris) exposito milite, à quatuor simul partibus adortus inchoatam arcem expugnat. Variis inde locis, vti sese passim conglobauerãt hostes, atrociter dimicatũ est. Dux ipse cum egregiis aliquot, eques primo, tum pedes ingenti animo prælium ciens, haud inultus occubuit. Cæso duce, fuga in omnes partes illico fieri cœpta. cumque hinc infestæ cuspides; inde vastæ crepidines, & obsessum nauibus mare ad salutem obstarent; vrgente metu alij per saxa cautesque sese deuoluunt; alij specus & latibula circumspiciunt: multi eminus traie

traiecti missilibus, multi cominus gladio hastave confossi, pauci admodum in seruitutem abducti. Cæterum vnius memorabile in primis exitium fuit. is, in angustiis deprehensus, cum adhærentem lateri comitem interfectum, & in se deinceps intentam Lusitani lanceam cerneret; nulla cunctatione in vulnus ac ferrum vltro semet impellens; ad corpus aduersarij per ipsum hastile furibundus affluxit; & stricta sica, nec opinantis abscidit femur. ita, mutuis ictibus, alterius vterque sanguine expleti, in eodē pæne vestigio corruerunt. E Lusitanis desiderati nobiles viri septendecim. vulnerati centum & viginti, quorum nonnulli postmodum exspirarunt. Post hæc, euersis, aut incensis Cambæorum operibus; eorumque tormentis in classem acceptis, Prætor circa eandem insulam octo ferme dies in anchoris stetit; nuntium ab exploratoribus de statu rei Diésis ibidem exspectans. Ea mora saluti Diensibus fuit. Siquidē per eos ipsos dies Mustafa, & Sofar, qui nuper ab Adeni obsidione recesserant, fugitiua, vti supra demonstratum est, Turcarum tyranni mancipia, nouam & conditionem & sedem quærentes, Dium classe deuenere; secumque sexcentos Turcas, Arabas mille & trecentos, &, præter minora tormenta basiliscos æneos egregiæ formæ tres in vrbem inuexere. Hoc tam insperato subsidio magnopere confirmatus est Tocan, cum paulò ante, Lusitanæ classis fama conterritus, ad deditionem haud dubie inclinaret. Exinde, Mustafæ suasu, emissa extra oppidum cum pretiosis rebus puerorum ac mulierum turba; reliquos oppidanos recensuit. inuenti qui arma ferre possent, præter nouos auxiliares, vndecim fere millia; & omnes graui edicto vetiti egredi ex vrbe. Tum, eodem hortante atque adiuuante Mustafa, stationes ad portas, in muris tormenta vigiliæque dispositæ: & sub præcipuas vrbis vias acti, & sulphureo puluere completi cuniculi; quibus, si in vrbem irrupissent hostes, in extremam eorum perniciem ignis applicaretur: & intra ostium portus, quod ferrea catena claudi solitum esse docuimus, tres & septuaginta biremes instructæ: denique nihil omissum, quod ad vrbem, præsertim à mari, firmandam tali tempore pertineret. Nonnius, vti dicebamus, consulto ad Betelem interea trahebat moram. dein, cum ij quos ob idipsum ab Goa præmiserat, neque ipsi venirent, neque nuntium aut litteras mitterent; quippe custodibus ad exitus omnes appositis; ignarus omnium quæ apud hostes fierent, ad incertum euentum à Betele Dium ire perrexit: haud dubie ratus, ad conspectum tantæ classis, motum aliquem in vrbe futurum. Vbi eo peruētum est, vixdum in salo iecerat anchoras, paratus per colloquia tentare animos incolarū; cum ex omnibus repente propugnaculis in classem vis ingens pilarū emissa: è quibus, inspectante Nōnio, in ipsam pæne Prætoriam tres illatę, magnam cōsternationem fecere. Inde subducta extra ictum classe, & omni spe non voluntariæ deditionis modo, sed etiam pacis abscissa: cum speculatoriis nauigiis missi qui è proximo quoad liceret lustrata oculis vrbe, certi quippiam referrēt. ij, abraso ad iacula vitanda littore, sensim progressi, ingentē aspiciunt pro muris hominum frequentiam, & nauiū multitudinē in portu paratā, & omnia telis, atque tormentis, micantibusque

cum ingenti sono flammis horrentia. Simul animaduertunt; non ęque ab terra atque à mari difficilem oppugnationem esse: & sicubi descensio facta sit; à Septētrionibus maxime succedi ad mœnia posse. Hisce rebus cognitis Prætor, quod in vnam rem naualem intentus, terrestris pugnæ machinas & instrumēta nequaquam aduexerat; portus claustra perfringere, classemque adoriri, & simul è nauibus mœnia diuerberare decreuit. In eā rem postridie cum tormentis maioribus promotæ, centonibus & pluteis tectæ, scaphæ complures; triremibus ab tergo & ab latere adiunctis: quæ simulatque per stragem aliquis aditus daretur, ad irrumpendū inter volitantia tela militē audacter exponerent. Hæc, turbatis inexspectata hostiū vi plerisque, aduerso insuper ęstu, per metū ac trepidationem ęgre fiebāt: & simul periniqua erat verberandi conditio: quippe cum oppidani, è fixo & immobili, ad ictus destinatos tormēta librarent; Lusitani, e fluxo & instabili, prope in incertum mitterēt tela. Ergo, vt in huiusmodi cōditione, alteris nihil ferme illatum damni; ex alteris, propugnatores & nautę non pauci pæne momento discerpti sunt: &, quod vel in primis oppugnantium fregit animos, omnia ferme tormenta, maioribus quam quos paterentur bolis, & nimia defatigatione disrupta. Hoc tā infelici successu perculsus Nónius; nę, simul ad procellas ac tēpestates expositam in salo classem haberet, simul milites remigesque tanto cum detrimēto densissimis hostium globis obiiceret; sublatis anchoris, frendens gemēsque irrito conatu ad Betelē rediit. Inde, Antonio Saldania ad peruastandā Cambaicam oram cum parte copiarū relicto, cæteras ipse Goā reduxit incolumes. Eodem paulo post Saldania quoque rediit, inter cæteras clades euersa Goga (id oppidi nomen) & onustis Indica fruge quinque & viginti paronibus vno incendio absumptis, Cābaici sinus custodia viro egregie forti Iacobo Sylueriæ tradita. Goæ hyems iure dicundo, & nauibus reficiendis exacta. deinde vbi sese æstas aperuit; Cialem Prætor classe cōtendit. is locus vltra Calecutū duas leucas apprime nauigabili æstuario impositus, mire factus erat ad Arabum infestanda commercia; & Zamorini consilia exploranda, conatusque opprimendos. Ibi ergo Prætor, quieto Calecutano, neque ad impediendam ædificationem auso inire certamen, arcem egregiam opere militari paucis diebus exstruxit: In eam rē agri pars cū palmetis ab Cialensi regulo præsentibus nummis coempta, & regulus ipse, ne Zamorini vim extimesceret, in fidem ac societatem acceptus est. Eadem æstate, Iacobus Sylueria, Tanaensem dynastam Diensis auxilij fiducia tributum pendere recusantem aggressus, oppido exegit; ipsumque oppidum egesta præda cremauit. In eodem tractu Bandoram, qui locus erat in Tocanis ditione, & opere magno, & valido præsidio munitus, vi cepit, ac diruit. Multos præterea Cambaicæ oræ vicos euertit; naues partim subductas exussit, partim cum oneribus Dium petentes excepit, aut depressit. ad hæc, in remigum supplementum, quattuor millia captiuorum abducta; & clausis vndique maritimis commeatibus, Diensi portorio & annonæ, ingens eo anno detrimentum illatum est. eadem pæne vastitas, eodem Sylueria duce, anno insequenti propioribus etiam vrbi Dio littoribus atque agri

agris inuecta. villæ, vici, nauigia passim incensa. multi mortales abducti: opulenta emporia duo, Pate, & Patane, haud sine certamine capta & direpta. Mangalor oppidum insigne (quo item nomine emporium est in ora Malabarica) dilapsis metu Mahometanis, deletũ: ditati præda milites: nec parum pecuniæ in regios quoque fiscos redactum: impune cuncta: cum & nouo Cãbaiæ Regi Badurio interioribus implicito bellis, haudquaquam vacaret opem ferre quamuis adeo laboranti oræ maritimæ; & Melicus Tocan, circunferenti bellum Lusitano occurrere nec posset, nec satis auderet absente Mustafa, qui post repulsos ab Dio Lusitanos, in regiam cum læto nuntio ad præmia petenda, & venditandam in posterum operam suam Regi, haud sane magna Tocanis voluntate contenderat. Eo adiumento ac præsidio destitutus Tocan, omnibus circa populis ob recentia damna terrore nominis Lusitani perculsis, quicquid habebat copiarum ac virium, partim ad vrbis Dij custodiam, partim ad muniendum Bazainum summo studio conferebat. Et Nonnius, ardens dolore susceptæ ad Dium labis, ad eam eluendã, excidiũ Bazaini tacitus dudũ apud se voluebat. Ac maturãdum ratus antequã ab terrore populationum reficerentur hostium animi; cum nauibus amplius octoginta, & bellatorum quattuor millibus, quorum dimidia pars Lusitani, cæteri Malabares aut Canarini erãt, Ciaulum accessit. inde præmisso cum expeditis nauigiis Emmanuele Albuquercio ad portus introitum occupandum, ipse Iacobo Sylueria trãs Dium accito, cum cætera classe subsequitur. Bazaini tum agebat Tocan magno equitum peditumque numero ad famam classis Lusitanæ contracto. Munitionis autẽ ratio erat huiusmodi. arcem idoneo loco ædificatam habebant. prętęrea, ad euripi fauces, qua descensuros putabãt hostes, propugnaculum excitarant. inde perpetuam fossam immisso mari, itéque aggerem cum crebris turribus, magna tormẽtorum imposita vi, ad oppidum vsque perduxerãt. neque oppugnari, nisi eo munimẽto superato, arx poterat; & frequentia tectis loca proximus petenti hosti, nullis circa syluis aut collibus, turres ab latere minabantur. Nonnius, duce transfuga locorũ perito, paulo supra id quod dixi propugnaculũ, tripartito exposuit copias. Primo agmini Iacobus Sylueria: secundo Fernandus Deza, & nauarchi aliquot præerant: postremũ ducebat ipse. Vbi propius ad munitiones vẽtum est; Lusitani, tentata, dein omissa propter altitudinem fossa; præter hostium oculos ad oppidum recta contendunt. Scilicet in prætereuntes confestim ex aggere sæuus imber telorũ, perpetua iaculatione coniectus. quacunque audax incedit agmẽ; igniferę bolides: plombei ac ferrei globi, spicula densa circumuolant. Mirum profecto, & quod, nisi in potentiam Dei referatur, plane fidẽ excesserit. Puto & patenti littore, cum è turribus ac fenestellis vndique peterentur; nemo prorsus omnium ictus est. quo miraculo commoti auxiliares multi, sponte dein Christianam fidem amplexi, cũ ita affirmarẽt: angustis in rebus nullũ omnino æque atque Lusitanorũ Deum suis cultoribus esse pręsentẽ atque propitium. Ad extremas munitiones cum decẽ amplius millibus armatorum sese Tocan ostendit. Ibi acrior concursu primo, quam perseuerantior pugna fuit. Inuehentem

ſe magno impetu Luſitanum; gladiiſque & haſtis aduerſa ora & pectora D fodientem, diutius non ferentes Mahometani, tranſmiſſo per pontem euripo, ad proximos montes celeri fuga ſuccedunt, eodemque loco caſtra communiunt. Nec maior incluſis intra arcem, ad ſuſtinendam oppugnationem animus fuit. Eminus conſpicati ſuos abeuntes, & hoſtium aduentans agmen, extemplo ſeſe per auerſam arcis partem omnes eiiciunt: traiectoque pariter euripo, Tocanis veſtigia ſubſequuntur. Per hũc modum arx oppidumque minore quam timebatur certamine in poteſtatẽ venit. è Mahometanis, tum in prælio, tũ in fuga, cæſi quingenti & quinquaginta. è Luſitanis, deſiderati non amplius ſex. Multum ibi ſulphurei pulueris & globorum inuentum, & maiora tormenta circiter quadringenta. Prætor, collaudato præcipue Syluerio & iis qui in primo agmine dimicarãt (nam ad ſecũdam aciem & ſubſidia prælium non peruenerat) doniſque militaribus de more diſtributis, in ipſo littore caſtra poſuit: inde quicquid erat fertile in agris, ferro igneque corruptum; oppletæ hoſtium foſſæ; prorutum vallum; & arx ipſa, quod ad eam tuendam copiæ non ſuppeterent, à E fundamentis exciſa. & Nonnius, per ſe perque ſuos egregie repenſo barbaris quod ad Dium acceperat damno, incolumi claſſe Goam hyemandi cauſa repetiit. Circa idem tempus, Vgentanę Rex, Malacenſem oram crebris excurſionibus habebat infeſtam. Aduerſus eũ cum quadringẽtis Luſitanis à Malaca profectus Stephanus Gama, qui tum vrbi prçerat, aduerſo flumine ad hoſtem ſubiit: ac munitiones primum in itinere obiectas, expoſito milite per vim cepit: dein, fugato Rege, deſertam arcẽ & vrbem Vgentanam incendit; tormenta complura, naueſque captiuas cum inſigni laude victor Malacam reduxit. Sub hæc, è Luſitania cum onerariis quinque Martinus Alphonſus Soſa, præfectus maris Indici deſignatus, Goam defertur. Is, accepta à Nonnio claſſe, nauibus quinque & triginta, in quibus erant Luſitani ſexcẽti, ad Damanum duxit oppugnandum. Cambaici littoris id quoque oppidum eſt, ſupra Bazainum leucas ferme quatuordecim. Carebat mœnibus, atque ob id ipſum oppidani cognito claſſis aduentu diffugerant. Sed firmi operis arcem Turcæ admiſti Reſbutis, quę E gens latrociniis dedita Carmaniæ fines attingit, quingenti numero tuebantur. iidem, vrbis aditum à portu, tumultuariis munitionibus crebriſque tormentis obſepſerant. Soſa in cõſpectum hoſtium delatus, leui primum nauigio ad contemplandam loci naturam & opera circũuectus eſt; dein vitato portu, nocte intempeſta in aſperum littus non ſine periculo repente deſcendit; ac partim ſcalis ad muros appoſitis; partim, dum pauidi quidam elabuntur, portis raptim occupatis, in arcem irrupit. Intra mœnia, cum Turcis præſertim, intercluſo exitu, atrociter dimicatum eſt: ac, paucis exceptis qui inter primum, vt dixi, tumultum euaſerant, cæteri ad vnum omnes occiſi. è Luſitanis, decem deſiderati non amplius: grauiter icti complures. Arx triduo diruta, & ſolo, vix vt veſtigium extaret, æquata eſt. Inde victor Soſa totam Cambaicã oram, non ſine magno terrore, Dium vſque percurrit. Capti & euerſi Damani fama Badurium valde commouit; præſertim, quod eo ipſo tempore grauia ex aliis partibus

bella imminerent.in quæ dum totis incumbit viribus; ne interim acrior ab tergo Lusitanus instaret; oratorem petendæ pacis ad Nonnium misit; scriptisque & obsignatis conditionibus, Ioanni Regi Bazainum, vicinasque insulas, quo in numero Salsetanæ sunt, & partem insuper continentis attribuit. Pace cum Lusitanis facta, sese ad cæteras expeditiones accinxit. Duo tum à Septentrione hostes in primis vrgebant: Crementina vidua, Sangæ Regina, eximia specie, cæterum præferoci & plus quàm virili ingenio mulier; à prima ætate militiæ rudimētis imbuta, pugnamque inire, Amazonum instar, intrepide solita. itemque Mogores, Scythica gens; præpollens viribus; & cum finitimis Persis bello certare assueta. horum Rex Miramudius, à magno Tamberlane originem trahens; Mandoo dynasta sollicitante (cuius auunculum Badurius pepulerat regno) paulo ante in Cambaiæ fines valido cū exercitu irrūpetat. Inde sublatis animis Crementina, filij gerens tutelam; statutum olim vectigal Badurio abnuebat pendere; coactisque duobus equitum, triginta peditum millibus, in regia sese continebat vrbe, cui nomen Citor. Hæ duæ maxime Badurium eo tempore distinebant curæ. Super iis cum aliquandiu apud se deliberasset (nam alienis consiliis admodum raro vtebatur) Sangam edomare quamprimum, dein Mogoribus omni conatu obuiam ire constituit. Apparatus autem huiusce expeditionis erat eiusmodi, quemadmodum à Christianis cognitum est, qui in eo ipso bello Badurij stipēdia meruere. Equitum sub signis habebat centum & quinquaginta millia, è quibus erant grauis armaturæ triginta. peditatus quingentorum millium explebat summam: in iis, externi variarum nationum ad quindecim millia. id erat exercitus robur. Fartacas & Abassinos, alij præfecti; Turcas trecentos Mustafa ducebat. accesserant Christiani captiui, demptis ad militiam vinculis, non plus octoginta; quorum erant quinquaginta Lusitani, Galli reliqui, incertum quo casu, Dobriga quam vocabant naui, ad Cambaicas regiones appulsi. Armorum telorumque omnis generis vim ingentem, curulia tormenta mille admodum ex ære cuncta parauerat: in iis, vastæ magnitudinis quatuor basiliscos, in tremente solo, centena singulos boum iuga trahebant. Hisce addita sulphurei pulueris pilarumque plaustra quingenta, & libratores, ac fusoriæ artis magistri complures, cum omni iaculādi & conflandi instrumento. ad hæc, turriti elephanti amplius ducenti; quaternas alij minores fistulas, maiusculas alij binas, totidemque milites dorso vectabant. Signato in stipendium auro argentoque, vehes onustæ quingentæ, & super hæc omnia, Satrapæ ac dynastæ permulti cum suis quisque thesauris, & magno comitatu sequebantur. iam vero mercatorum, opificum, lixarumque & calonū summa iniri vix poterat. Cum hisce copiis è Mandoo regno, quod nuper inuaserat, profectus in Sangæ fines Badurius ad Citorem castra posuit. Ea vrbs edito loco duodecim millia passuum obtinet ambitu, sumptuosis admodum ædificiis publice ac priuatim ornata, mœnibusque ac propugnaculis egregie cincta. itaque propter maiestatē ac pulchritudinem, quanquam arroganti vocabulo, Mundi vmbella (id enim Citor gentis lingua significat) appellatur. & quoniā, si vel ad muros

ex inferiore loco ſuccedere Cambæus, vel fame ſubigere incluſos inſta- D
ret; cum anceps oppugnatio, tum lenta fore videbatur obſidio; conſilium cepit hoſti plane exitiale: magnis operibus machiniſque ex tuto vrbem adoriundi. neque difficilis erat ei molitio quantauis, nimirum exſuperante ad omnia multitudine. Ergo ad vrbis radices, denſum ordinē trabium, qui munientes ab tergo protegeret, pluteorum vice defixit. poſt hoſce pluteos breui tempore duas turres, quæ faſtigio altitudinem æquarent mœniū, latas pedes quinquaginta, è lapide & argilla excitauit; graduſque ad aſcenſum adſtruxit. in iis turribus delecti bellatores, & muralia tormenta diſpoſita cum neque in aduerſis propugnaculis quenquam conſiſtere paterentur; & tectis ac delubris vltimum haud dubie minarētur excidium; Regina, alioquin ad defenſionem parata, admoto hoc tanto terrore deſpondit animum; perque notos calles, cum liberis & paucis familiaribus clam ex vrbe profugit. oppidani fruſtra hoſtem aliquandiu arcere conati, ad extremum perditis rebus, in auri, argentique, & pretioſæ veſtis aceruos (quos in idipſum ex publico priuatoque collegerant) ad Betelanā E
conuerſi rabiem, ſubditis ignibus iniecere ſeſe. tres ipſos dies incendium tenuit. ad ſeptuaginta millia ſexus vtriuſque mortalium per eam deſperationem abſumpta. Sultanus vrbem ingreſſus ingenti lætitia, purpuratos amicoſque nouis beneficiis ac vectigalibus auget; militi ſtipēdia duplicat; ſe ipſe adeo magnifice & elate circunſpicit, vt omnium Regum vni ſibi, qui Citorem expugnaſſet, vmbellæ honorem deberi haud abſurda quidem alluſione iactaret. Verum, quæ ſunt humanæ viciſſitudines, non diuturnum Sultano eius victoriæ gaudium fuit. aduentanti copiis auctis Mogori obuiam progreſſus; ad Docerem vrbem ſemel, ad Mandoum iterum profligatur, & caſtris exuitur. inde cum ab aliis, tum ab ipſo Muſtafa deſertus; barba, ne dignoſceretur, abraſa, gregali cultu, perpaucis comitibus Dium vſque contendit. Ibi, à concepto pauore, de aſportandis Mecam theſauris qui ſupererant, & regno relinquendo agitaſſe dicitur. Sed ſuorum hortatu retentus, dum hoſtes populando agro, & egerenda è deſertis vrbibus præda morantur, & ditati ſpoliis, vt fit, patriam cogi- F
tant: interim ad opem à Solimano Turcarum tyranno petendam oratores miſit: iis dona ad ipſum Turcam data, quorum æſtimatio ad ſexcentorum millium aureorum ſummā aſcenderet; ad milites vero quam exercitatiſſimos (nam id vnum ab Turca implorabat auxilium) mercede conducendos, magna pecuniæ vis. Hoc in præſentia reparādi belli conſilium Badurius cepit. Veritus deinde, ne ſerum afflictis rebus id remedium eſſet; fracta demum ſuperbia; Soſam ab Ciaulo (nam in ea tum ſtatione claſſem habebat) dein ab Goa Prætorem ipſum Nonnium ad ſe per legatos ac litteras inuitauit: iiſque, modo partem capeſſerēt belli; poteſtatem arcis ad Dium ædificandæ (quod fruſtra iam toties omni arte quæſierant) vltro detulit. Hiſce nuntiis allatis, ab neutro in tam præclara occaſione ceſſatum eſt. Soſa prior, tum Nonnius Dium inſtructa claſſe contendunt. Ibi nouis vtrinque fœderis & amicitiæ legibus in publicas tabulas teſtato relatis; deſignati communi conſenſu fines arcis, in extremo inſulæ

promonto

A promontorio, qui locus imminet in ipſum introitum portus, vt clauſtra maris haud dubie Luſitani tenerent. Annus tum agebatur ſeculi huiuſce trigeſimus quintus. Area dimenſa, confeſtim ad ſtructuram admotæ manus, non fabris tantum & nauali turba, ſed ipſis etiam militibus & præfectis enixe rem adiuuantibus. Triquetra, vtpote in promontorium deſinens, loci eſt figura. iactis fundamentis, ab aperto mari ad interiorem tumulum, è regione oppidi, murus eſt ductus pedum ſeptendecim craſſitudine, altus ad coronam vſque viginti. in eo tumulo, rotunda, vti mos tum erat, ceſpite ingeſto erigitur ante omnia turris dodrantiũ nonaginta diametro. Thomæa appellata, quod eius Apoſtoli feſto die exordiu ſumpſerat; inde rurſus ad alterum inſulæ marginem continuata mœnia ſunt; qua rupes abſciſſæ portum attingunt. ibi turris altera exſtructa diametro dodrantium ſexaginta. Huic ab Diuo Iacobo Hiſpaniarum præſide inditum nomen. Muris foſſa circundata quoad cautes & præcipitia tulere. Inter duas turres medio ferme ſpatio, portam cum lorica in vrbem aperiunt.
B intra mœnia ſacellum, & præfecto præſidij militibuſque tecta militariter excitant. Per hunc modum in præſentia duntaxat arx ab vrbe interſepta eſt; laterum munitio, quod ea mari alluũtur, in aliud tempus reiecta. Cæterum opus vndequinquageſimo die, non ſine Sultani admiratione perfectũm. Simul, ad recuperãdum in Cambaiæ finibus Variuenem pagum, arcemque appoſitam Indo flumini, miſſus rogatu Sultani Vaſcus Petreius à Sancto Pelagio cum Luſitanis ducentis & quinquaginta; Sofare adiuncto cum Turcis trecentis. Mogores centum & quinquaginta, incenſo pago, arcem obtinebant. ij, quandiu leuioribus miſſilibus dimicatum eſt; hoſtibus egregie reſtitere. Aſt vbi prouectis è claſſe maioribus tormentis mœnia quati cæpta; diffiſi viribus arcem deſeruere. Ita Variuenes denuo in Sultani poteſtatem redigitur. Præterea in maritima Cambaiæ oppida præcipua Luſitanorum manipuli aliquot præſidij cauſa profecti. cuius auxilij fama è longinquo, vt fit, in maius aucta, retardatus Mogor; ſpoliis Cambaianis grauem exercitum trahens, inſtante iam hyeme, domum reuertit.
C Is Mogorici belli finis Badurio fuit. Inde Sultanus ad refouẽda quę recentibus cladibus afflicta & proſtrata iacebant, itemque ad continendos in fide populares intendit animum. quippe, non pauci ea tempeſtate, Sultani tyrannidis iugum excutere conabantur. Per eoſdem fere dies, ad naualem nominis Luſitani gloriã, vnius viri virtute ac felicitate, haud mediocris acceſſio facta eſt. Iacobus Botellius erat nauarchus egregie ſtrenuus, idemque maritimæ ſcientiæ laude præcellens. is, cum aliquot annos in India & Emmanueli & Ioanni Regibus operam fortem ac fidelem nauaſſet; in Luſitaniam deinde rediit ad præmia de more petenda. ibi dum ſuam agit cauſam, reſque, vt fit, ab ſe geſtas exponit; ab inuidis in crimen repente vocatur; quod fretus nauigãdi peritia, Magalianis exemplo, res nouas cum regni periculo moliretur; atque ad Regem Galliç, qui tum erat Franciſcus eo nomine primus, trãsfugere cogitaret. Per eam criminationem oppreſſus, relegatur in Indiã. in eo exſilio, nõ tam de patria, quã de exiſtimatione ſolicitus, id maxime laborabat, quo pacto iniquorũ calumnias

calumnias refelleret factis; ac suam in Regem obseruantiam & fidem, insigni aliquo documento probaret. Iuncta per id tempus inter Lusitanos, & Sultanum amicitia, locoque ad arcem Diensem dato, quod Ioãnes dudum ardenter optabat; pergratum se Regi facturum existimauit, si omnes tam lætæ rei nũtios celeritate præuerteret. Modicam biremem pedes minus octodecim longam, sex latam habebat, ære suo in bellicos vsus extructam. In eam egregiis aliquot nautis, ignaris consilij, assumptis, (quos in itinere deinde tumultuantes partim donis mitigauit; partim metu minisque coercuit) tam paruo nauigio protinus Lusitaniam petere intẽdit. Dabulum ab Cocino prouectus, præciso Indico mari, ad Arabiæ littora vehitur; & aquatione facta, cum ex eo loco ad Bonæ spei promontorium incredibili audacia processisset; inter flectendum aliquoties pæne merso actuario, caligine tum obtectam insulam Sanctæ Helenæ prætervectus, contento cursu Tertias, ac demum Olisiponẽ per summos labores atque pericula tenuit: resque ad Dium gestas ab Lusitanis, libentissimo narrauit Regi: quam narrationem ab Nonnio Prætore mox nuntij & litteræ deflorata iam eius nouitatis gratia, cõprobarunt. ita, nõ modo purgatus Ioanni, sed etiam præmiis donatus, patriæ redditur. Permultos dies in ore omnium ea nauigatio fuit. Quod si paria tam fortibus ausis vir sortitus esset scriptorum ingenia, scilicet Argo illa, tot poetarum carminibus inclyta, præ Botelliana biremi haud immerito rideretur. Compositis vtcunque ad Dium rebus (nam inde diuertit oratio) Prætor ad arcis tutelam relicto cum octingentis militibus, & idoneo tormentorum apparatu, Emmanuele Sosa, Goam hybernandi causa reuertit. Eodem tempore bellum atrox inter Zamorinum, & Cocinensem exarserat. Cocinẽsi, pro amicitia missus confestim auxilio, cum virtutis expertæ militibus, Martinus Alphonsus Sosa. is, conantem ingenti exercitu in Cocinensem agrum irrumpere Zamorinum, ad Repelini vada, Eduardi Patieci quondam nobilitata victoriis, parua item manu, magna cum laude repressit. Repelini regulum, Zamorini socium, ex oppido per vim exegit: dein ad naues reuersus; Calecutanam classem ad Couletem oræ Malabaricæ fudit, fugauitque. ac rebus terra marique præclare gestis, Lusitani nominis gloriam apud eas gentes non parum auxit. Inter hæc, Sultanum Badurium, vel ab ingenij leuitate; vel quod Prætor non pro spe copias ad persequẽdum bello Mogorem misisset; pœnitere cæpit indomitæ gentis in suum regnum admissæ. Ninarao Diensi præfecto mandat, vti extemplo per speciem cingendi ex omni parte oppidi, & includendi quod in extremo patebat regij stabuli, modico interuallo murum arci Lusitanæ prætendat. Id cum se Lusitani passuros negarent, quod ex eo munimento periculum ingens immineret arci; elatus iracundia Sultanus, conuitia in eos, & minas intemperanter effudit: dein, simulata rursus amicitia; incautos adoriri, atque adeo Prætorem ipsum, vt ferunt, simulatque rediret, ad epulas inuitatum opprimere statuit. Super hæc, ad distinendas quam maxime Lusitanas vires, missis clam litteris nuntiisque, Zamorinũ cæterosque eius oræ dynastas in Lusitanum instigabat nomen. Prætor, pluribus ac minime obscuris indiciis

indiciis fraude comperta, ineunte seculi huius anno trigesimoseptimo; nauibus triginta, in quibus erant Lusitani quingenti, Dium iter edixit. Eodem cum sua classe Martinum Alphonsum ex ora Malabarica subsequi iubet; paratus, vbi res facultatem daret, Sultani insidias anteuertere. Ea facultas opinione celerius oblata. Cum enim in Diensi portu sub arcem iactis anchoris Prætor morbum egregie simulās, Regi salutem nunciari iussisset; ac se, quominus ad eum adiret, valetudine prohiberi; Sultanus, nimirum ad sua tegenda consilia, vltro ipse parua biremi ad inuisendum in prætoria Nonnium accessit, venatorio amictu viridi, atro capitis diademate, gladio inaurato succinctus. Vehebantur eodem nauigio, præter Emmanuelem Sosam (quem ipse pro amicitia ex arce euocarat) Satrapæ vel amici non amplius tredecim; præterea pueri duo, regium pugionem alter, pharetram alter & arcum de more gestabant. Lembi quattuor cum cætera familia sequebantur. Vbi ad prætoriam applicuit, conscendenti, Nonnius aperto capite obuiam ad scalas magna cum obsequij significatione progreditur; acceptumque perhonorifice, in puppim instar cubiculi, regio apparatu exornatam induxit. intromissi cum eo, præter interpretem & puerum vnum, præcipui Satrapæ tres. in prætoria Lusitani milites erant ducenti. Scilicet ingrediens Rex, à consciis arcanorum illico morti destinatus: intentique ad imperia exsequenda, suspenso omnes exspectabant animo, quam mox Prætor ad occidionem vocaret. Sed apud Nonnium, tantisper dum in naui moratur Sultanus, hospitij valuit fas. Taciti ambo, & alter concepti facinoris, alter editi periculi magnitudine confusi aliquandiu perstitisse dicuntur. ad extremum Sultanus, cum à suis Persico sermone quæsisset, num in pergula quæ ad gubernaculum est, armati laterent; responsumque esset, nihil videri tale; tandem, prosequente officij causa Nonnio, ad scalas rediit, suamque in biremem saltu se misit, defunctum periculo vana opinione confidens. At Nonnius, vti abeuntem vidit, quasi omni religione solutus, confestim suos aspera voce vultuque cessatores increpitat. Illi, dudum ad cædem instructi, in expedita nauigia extemplo desiliunt; contentoque remigio Sultanum intra Lusitana præsidia classemque deprehensum inuaduut. Emmanuel Sosa cum promptissimis in regiā è sua naui transcendit. Alij ab lateribus circunsistunt. Atrox circa Regem pugna cooritur. multi vtrinque vulnerantur, aut cadunt. in iis Sosa, ab Sofaris genero, quem Tigrem mundi à virtute appellabant, gladio confossus, in mare proiicitur; & puer is, qui pharetram & arcum Sultani ferebat, artis sagittariæ peritissimus, octodecim spiculis totidem Lusitanos, nullo prorsus in irritū misso, confixit: atque ipse ad extremum glande traiectus occubuit. In eo tumultu, armatæ celoces regiæ tres à Mangalore superueniunt; in quibus erant mercenarij Turcæ cōplures. ij, vt Regem in extremo discrimine circumuentum videre; haud quaquam exterriti, ad eum eripiendum per media hostium tela nauesque perrumpunt. neque à prælio abstitere, quoad affluente in singula momenta maiore Lusitanorū numero, ad vnum omnes interfecti sunt: interea regiam nauem promiscua cędes vacuā epibatis fecerat. Rex ipse, vulnere accepto,

nautis ac remigibus omni ope adhortãdis instabat. iam prope littus erat nauis, cum è remigibus duo tresve, vno tormenti ictu discerpti sunt. inde biremis, præsertim æstu recedente, transuersa repente vadis inhæsit. neque segniter Sultanus ad vicinam salutem in mare desiliit. sed nimirum frustra eluctanti extremus aderat dies. inter enatandum, affecto corpore, cum in aduersos fluctus aliquandiu tetendisset; denique ad Lusitanum actuarium, cui præerat Tristanus Paiua Scalabitanus; ipso aquarum impetu abripitur. ibi, spem inter ac metum, cum ingentibus promissis ac precibus vt reciperetur, qua Regem, qua Sultanum se clamitans miserè, dum illi remum ad euadendum porrigit Paiua, præter exspectationem, à quodam è nautis infimæ sortis homine, conto seu hasta conficitur. Exanime corpus cum diutius fluitasset, subsidit deinde, neque vnquam apparuit. Ita, opulentus in primis Indiæ Regum, cum nuper maria terrasque sui nominis terrore complesset, ab iis demum quos magna mercede conduxerat, teterrimo genere leti, suorum in conspectu peremptus, cęcitatem humani consilij, & vanitatem eorum quæ vulgo solida ac præclara putantur, exitu comprobauit. Ex iis qui pugnæ superfuerant, semineces aliquot in classem accepti: quo in numero Sofarem Nonnius clementer habitum, curatis vulneribus, misit ad comprimẽdos in vrbe tumultus. namque omnis multitudo (& erat eo tempore frequentissima) vt in eiusmodi perturbatione rerum, incendij ac direptionis metu perculsi, ad portas ac muros, fugæ causa ruebant eo impetu, vt, præ conferta in angustiis turba, elisi aut obtriti sint aliquot. is pauor ac trepidatio, Sofaris demum aduentu atque auctoritate sedatus. Badurij mors, non tam interfectoribus gloriosa, quam læta iis gentibus fuit: fœdam quippe in populares tyrannidem exercuerat: vitiis omnibus à pueritia deditus; numinum contemptor; æque sui prodigus, & rapax alieni; potentiæ viriumque per libidinem & sæuitiam ostentator dirus: multos per calumniam omnibus fortunis euerterat; multis beneficia dederat idem, ademeratque; multos etiam ex amicis, in iis duos Iazij filios, vt Dium inde reciperet, omnibus tormentis excruciatos necarat. Ergo, tot scelerum sibi conscius, adeo omnes homines, omnia loca temporaque suspecta habebat, vt cibum suis ipse sibi pararet manibus, perque summam indignitatem, principis simul & coqui munere fungeretur. Quo magis mirandum est, ad inuisendum Prętorem venisse tam exiguo comitatu. Sed illum videlicet vltrices furiæ in eam amentiam impulerunt; vt quibus perniciem extremam haud obscure machinabatur, eorum potestati semet vel nimis callida simulatione, vel stolida temeritate permitteret. Sublato Sultano, tota insula in Lusitanam ditionem extemplo concessit. Custodes ad castella tuenda, itemque vectigalibus in portu exigẽdis ad Dium atque ad Rumæpolim (nam eo quoque facili appulsu commeabant naues) scripturę magistri à Prętore dispositi. In regiis thesauris haud ita multum pecuniæ inuentum: in horreis vero & armamentariis, commeatuum & instrumenti bellici omnis generis ingẽs copia. in naualibus etiam haud exiguus nauium variæ formæ numerus. omniũ ratio in codices à Quæstoribus relata. Neque multo post,

A post, contra omnes belli casus arx ab vtraque parte, qua in mare vergit, muro circundari cæpta; & è vasto specu, in quem medio ferme spatio tellus recesserat; admodum capax effecta cisterna; & euersa Rumępoli, quod ad eius præsidium copiæ non suppeterent, eius loco nouum propugnaculum excitatum est. Dum hæc parantur, quidam è Gangaridum gente, quam hodie Bengalam vocant, ad Prætorem adiit, natus, vt ferebatur, annos trecentos triginta quinque. neque mendacij suspicio suberat: nam & seniores qui tum erant, sed de hoc eodem grandævo aiebant à maioribus accepisse; & ipse filium habebat nonagenarium; & cum litteram nosset nullam, quæ referebantur ab eo de veterum gestis rebus, ad fidem annalium optime congruebant. Huic aliquoties iam deciderant dentes, aliis continuo subnascentibus: & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum denuo colorem, idque paulatim, semet ipsa vertebat. ante centesimum annum idola coluerat: inde æque miserabili errore ad nefariam Mahometis transierat sectam. is propter miraculi nouitatem Sultani stipendiis ali
B consuetus, idem vitæ subsidium ab Nonnio petiit: Nonnius haud grauate assignauit: dein arcis custodia cum sexcentis fere militibus Antonio Syluerïæ commissa, Goam, vti solebat, in hyberna se contulit. Vulgato Sultani casu, Cambaiæ proceres Mamudium puerum, eius sorore genitum, creant Regem. rectores pueritiæ, iidemque tutores regni, tres, Driacan, Madremalucus, Alucan adiuncti. Ad hosce, post Nonnij profectionem, Sofar, vel ob nouas offensiones, vel Christianæ religionis odio in Lusitanos accensus, omnibus suis rebus miro silentio in tutum auectis (& erat totius ciuitatis longe ditissimus) triginta ferme leucarum itinere ad vrbem Madabam ab Dio contendit. iamque ad bellum sponte inclinatos, facili negotio perpulit, vt omni conatu ad pellendos ex arce Lusitanos incumberent. Confestim habito delectu, conscripta decem peditum, quinque equitum millia. Alucan dux iis copiis datur. Præterea Sofar, egregiæ virtutis pedites ter mille, equites mille suo ære conduxit. Pari ferme imperio vterque ex vrbe Madaba Iunio mense profecti, non
C longe ab Rumæpoli castra locant. Ex recentibus eius loci ruinis, continuo Lusitani in nouum necdum omnino absolutum, de quo dixi, castellum sese recipiunt. Id castellum Sofar, Alucane interim operibus occupato, cũ suis magno impetu adortus, dum muros incautius subit; altera manu plumbeo globo transfixa, prælio excessit. Eo vulnere spatium Lusitanis datum perficiendo castello; itemque cisternæ intra arcem, conuectis è vicino aquis, ad iustam altitudinem implendæ. ac primo consilium Antonij Syluerïæ fuit, totam insulam tueri, atque ob idipsum nauarchos aliquot, cum suo quemque manipulo, ad loca idonea toto freto disposuit, qui transitum hostium ex continente impedirent. Simul, quoniam Diensem populum aliena ab se voluntate, multosque institorum habitu peregrinos milites in vrbe versari didicerat; eorum cœtus aliquoties vi minisque discussit; arma plerisque ademit; & mercatores quatuor, in primis pecuniosos, qui obsidum loco essent, repente in arcem arripuit. Dein, cum promotis munitionibus Alucan fretum omne tormẽtis infestum faceret;

nec possent sine pernicie Lusitani diutius in ea statione perstare;nauibus D insuper aliquot tormentisque, alieno sane tempore, subitæ procellæ impetu amissis; Antonius, de suorum sententia denique relicta insula, nauarchos in arcem recepit. Rumæo castello Franciscum Patiecum, adiunctis ex vniuerso præsidio militibus ad septuaginta, præposuit. in marino propugnaculo, quod in ipso aditu portus olim Iazius exstruxerat, Franciscum Goueam cum delectis locauit. itemque in arce, prout res postulabat, aliis alias partes custodiendas attribuit. Relicta ab Lusitanis insula, confestim hostes libero transitu summa ciuium gratulatione in vrbem admissi. Alucan regiis in ædibus procul ab hoste consedit: neque in aleam pugnæ, grandi iam ætate vir, sese facile committebat. Sofar, prope arcis mœnia locum cepit, atque communiit. Inde per occasionem leuia certamina feri cœpta, quibus ferme superior Lusitana res erat: duce plerũque Lupo Sosa Cotinio, qui cum præsidio lignatoribus aderat, idemque postea totam hãc obsidionem duobus libris diligenter est persecutus. Dum hæc in Gambaia gerũtur; Ottomanus interea aliis aliisque Badurij nun- E tiis precibusque fatigatus, ac demum de eiusdem cæde ab vxore vidua & profuga coram edoctus; non tam ad lacessendum bello Magorem, quam ad pellendos ex India Lusitanos, & Orientis regna ad suum imperium adiungenda, conatus omnes adhibuit. Classem ad Suezium, cura Abrahemi purpurati ædificatam & instructam habebat maiorũ nauium (quarum pleræque remis agebantur) ad sexaginta quatuor: ad quas accessere deinde Cambaicæ septem, Malabaricæ tres. Ei classi cum summa potestate præposuit Solimanum Peloponnesium, præsidem Ægypti, virum enormi non minus adipe, quam auaritia & crudelitate notissimum. huic, remigum ad septem millia, bellatorum sex attributa; in quibus erant Ianizari seu prætoriani mille quingenti: Turcæ bis mille; aliarum gentium cæteri, maritimæ ferme rei callentes; qui & militum, vbi opus esset, & nautarum partes obirent. Solimanus, lustratis ad Suezium copiis, cum remigum pars imperium detrectaret; ducentos vno imperio iussit occidi. eo metu seditione compressa, profectus, ad Giddam appulit vrbem ab in- F colis metu relictam. dynasta, cui Solimani rapacitas & immanitas haud erat ignota, cum popularibus in auia loca successerat. Ab Gidda ad Camaranum, inde ad Zebitum traiecit classis. Nocoda Hamedius Turca oppido imperabat. is, large & munifice accepto Solimano, eiusdem iussu repente securi percutitur. oppidum Mustafæ Mammaluco donatum. Ab Zebito Adenum superatis faucibus ventum est: præmissis iam ante legatis, qui ab Rege commeatum, vacuasque in vrbe ædes curandis ægrotis pro amicitia peterent. vtrumque cum cura præstitit Rex. & alimenta in classem, & hospitium laborantibus datum. in id hospitium, simulato morbo, singuli milites à quatuor valentibus à mari trasuehebantur, armis in lectulo sub veste contectis, per eam fallaciã, nihil eiusmodi suspicante populo, quingenti paulatim intromissi. Tum Solimanus ex composito per satellites Regem ad naues accersit. ille, cum suæ dignitatis haud quaquã oblitus, indignabundus abnueret; confestim insidiatoribus quod iam

A iam ante conuenerat è classe proponitur signum. ij cum armis extemplo coorti, stupente ad inopinatam rem ciuitate, regiam circumsistunt, comprehensumque Regem ad Solimanum vi pertrahunt. Ibi superbe interrogatus ab eo, cur tertium iam diem ad se officij causa venire distulisset; cum liberius responderet, quã prædonis aures ferre consuessent; arreptus propalam ex ipsius prætoriæ nauis antenna suspenditur. Vrbe dein crudelem in modum direpta, præsidioque imposito, Solimanus ex eo portu soluit. ac tametsi ex Ottomani mandatis Goam primo intẽderat cursum, tamen mutato postmodum consilio, Dium flexit, haud dubius quin facili negotio Lusitanam esset expugnaturus arcem; ac simul potiturus insula magni ad vniuersam Indiam obtinẽdam momenti. qua tota de re cum litteras ab Sofare iamdudum accepisset, Sofarem deinde ipsum in itinere ad leucas ab Dio circiter quindecim obuium habuit. Interea de Turcarum aduentu & ante rumor, & ipsi postremo speculatores ad Antonium Sylueriam attulerant. Ille tam multis variisque terroribus minime fractus; pro ea, quam habebat copia vigilias intendit; custodias auget; munitiones instaurat: simul, ad petendum à Prætore subsidium nuntios Goam cum epistolis mittit. iam Turcæ appropinquabant, in hunc fere modum instructi. dextrum cornu è quatuordecim triremibus, quas regias vocant, in altum Solimanus extenderat. sinistrum, è triremibus non amplius septem, propius ad terram admouerat. medium locum tenebant onerariæ, totum agmen reliquæ triremes & rostratæ claudebant. Vt in conspectu fuit classis; ad nobiles qui ad spectaculum ex arce cõuenerant, Sylueria perquam serena fronte conuersus; En, inquit, viri, tempus, acceptam à maioribus bellicam gloriam, debitamque tum Deo, tum Regi nostro fidem nobis ob oculos proponendi. horum vtrunque si attentis animis intuebimur, profecto labores omnes atque pericula, quæ ex hostili tanto tamque multiplici apparatu nobis impendent, præ officij ac pietatis fructu leuia ducemus. Equidem, & ex ipsa quã agimus causa, & ex vestra virtute commilitones, magna in spe sum, fore vt de immanibus hisce
C barbaris illustrem intra paucos dies victoriam reportemus. qua vos eadẽ fiducia quoniam teneri certo scio; superuacaneũ reor hoc loco trophæa recensere, quæ toties iam ex cõmunibus & Christianæ religionis, & Lusitani sanguinis hostibus, Deo bene iuuante, retulimus. Ab hisce dictis, ad stationes disponendas animum intendit. Fessis in tutum receptis, alios de more substituit. Cespitis & materiæ ad renouandos aggeres, itemque lanæ & centonum ad protegenda mœnia vim sedulo comportari iubet. ad hæc, seruitiis, ne quid eorum perfidia occultæ fraudis erumpat, custodes apponit. in primis vero annonæ diligens habita est cura: vt salubri temperamento ac dimensione per idoneos ministros erogaretur. Super omnia, propitiando immortali Deo diurnæ pariter ac nocturnæ supplicationes adhibitæ. At Solimanus, in salo anchoris iactis; ad tentandam arcis oppugnationem septingentos prætorianos in proximum littus exponit. ij, misti sagittariis egregio ornatu fistulatores, cũ ad mœnia subiissent; repentina missilium vi, sex è Lusitanis occidunt; viginti consauciant.

Neque segniter ab inclusis reddita iaculatio est. Ianizari quinquaginta D interfecti, vulnerati complures. Cæteri, minoribus quam venerant animis, ad Sofaris munimenta se recepere. Per eosdem dies, transuerso cum sordidis nubibus Austro, classis propemodum ad terrã alliditur. Eo metu Solimanus, & quod telis ex arce peteretur, ad Madrafabæ portum, leucas vltra Dium quinque processit. Descendenti, paratus iterum ad omne obsequium præsto fuit Sofar. Cum eo Solimanus consilia de totius belli ratione, atque adeo de ipsius Cambaiæ occupando regno cõmunicat. Exposito dein milite, muralibusque tormentis, Dium terrestri itinere accedunt. Eodem fere tempore Alucan, haud leuibus argumentis suspectum habens Turcicum scelus, ac dominandi libidinem; cum parte copiarum (nam reliquas promissis & auctoritate Sofar apud se retinuit) omissa obsidione, in mediterranea loca secedit; Regemque Mamudium & rectores de suo cõsilio per litteras edocet. Rex & factum probauit, & missis circa populos & dynastas edictis, nequicquã expostulante Solimano, cõmeatus in castra subuehi vetuit: quæ res non paruo Turcis impedimento ad E victoriam fuit. Inter hæc, operibus, ad statuenda maxime tormenta, instabant barbari. Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab iisdem excogitatum. Vastæ magnitudinis, ad onera transuehenda, nauis erat in portu. Huic naui præcelsam ex arida materia pyrã, pice, sulphure, nitro, aliisque ad fœtorem simul ac fumum excitandũ rebus, imponunt. Consiliũ erat, ardentem struem in marinũ propugnaculũ æstu reciprocante demittere, vt vel præsidiariis flãma tetroque vapore spiritũ includeret; vel certe, dũ extinguẽdis ignibus occupantur; inter eam trepidationẽ atque caliginẽ, Turcæ traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderent. Verũ ad eam molitionem, quo tanti ponderis machina innatare fluctibus, & muris applicari posset; nimirum exspectanda erant summa per pleniluniũ incrementa maris, quas vulgo nautici aquas viuas appellant. Ea re animaduersa, Lusitani, vltro nauem incendere, Albuquercij ad Goam exemplo, & illud vtcunque seu exitiale commentũ, seu inane ludibrium amouere constituunt. Ad eam rem Frãciscus ipse Goueanus eligitur, qui maritimæ rei, F & propugnaculo præerat, insigni constantia vir. is proxima nocte duobus egregie armatis caturibus eo sensim accedens, non fefellit excubias. continuo è stationibus densæ pilæ in prætereũtes emissæ. at ille nihilo secius in incepto persistit; perque media tela, fauente Deo, ad locũ sine damno prouectus; in pyram multis simul partibus ignes coniicit. custodes ad viginti confestim in mare desiliunt: ij è caturibus plerique cõfossi. Vbi materiam flãmæ tenacius occuparunt, quã vt opprimi facile posset; pari audacia & felicitate, Goueanus, volitantibus vndique globis retro vnde venerat, cum suis incolumis abiit. Ea spe delusi Turcæ, haud omissa interim arcis Diensis obsidione, sese cum magna parte exercitus ad Rumei castelli mœnia quassanda conuertũt. Inde cum vtrinque summa vi pugnaretur, & multi quotidie occumberẽt; in Lusitana muliere (Barbarã nomine appellabant) inuictũ animi vere Christiani robur enituit. Huic, amisso coniuge, duo supererant filij, ætate viribusque florentes, Aloisius, & Christophorus,

phorus.ille ad Rumæpolim, hic in eadem arce Diensi agitabat excubias. Forte ita euenit; vt Christophoro, cum pro muri corona staret armatus, contorta ab hostibus è transuerso pila partem ventris vna cum intestinis abriperet. extemplò semianimis domum relatus, vti erat de æterna salute solicitus; parentem optimam interrupta compellans voce; Peto, ait, abs te, quæsoque mater; vti mihi prius ad expiãda crimina sacerdotem, quam ad prosequendum obitum, lacrymas ac suspiria præbeas. Vereor enim, si te ingemiscentem audiero; ne dolor tuus ac mœror, meam ad supremum hoc iter necessariã exigui temporis præparationẽ impediat. Cui parens, inter adstantium singultus & complorationẽ vna siccis oculis, & placido vultu; Ego vero quod doleã, inquit, fili habeo nihil, nisi noxæ aut piaculi quippiam tibi superesse, quod eluas. Nam alioqui probe intelligo; iis qui istud obierint leti genus, præclarã esse mercedem paratã in cælo. Tu modo clementis Dei pacem ac veniam fidenter implora: teque in hoc transitu virum præbe. Id vnum in hac orbitate maximo mihi solatio fuerit. Inter hasce adhortationes, labentia moribundi viscera manu suffulciẽs, fugientis animæ reliquias tandiu fouit, quoad accito in id sacerdoti peccata cum salutari detestatione confessus, & absolutus; in sinu parentis animam efflauit. Vixdum demortui corpus vidua terræ mandauerat; cum de alterius filij nece nuntius affertur. in propugnatione Rumæi castelli paulo ante ceciderat. scilicet nemo fuit, quin geminato intra paucas horas vulnere, confectũ iri fœminã pro certo putaret. At illa, in tam acerbo casu, tantum abfuit vt quicquã Christiana spe & grauitate indignũ admitteret, vt etiam venientes ad se doloris leniendi causa notos ac familiares vltro consolaretur. Huius mihi matronæ sensus, & in liberos caritas, laudabilior haud paulo visa, quã eius quæ ad primũ de morte filij nuntium exanimata est; aut illius, quæ lætitia conspecti repente nati quẽ mortuum crediderat, exspirauit. Cæterũ Patiecus Rumæo castello præpositus, magna parte muri diruta, cum hostiũm multitudini vltra obsisti nõ posset; saluis, præter arma, rebus atque corporibus, deditionẽ fecit. Vix ea facta deditione, hostes ex omni parte in castellũ irrumpũt, Syluerianis qui freto diuulsi rem ex arce ipsa cernebãt, ad spectaculum adeo triste collacrymantibus. inter eam irruptionem, plane memoranda contigit res. Vexillum erat Christi Domini in summis mœnibus de more defixum. id vexillum Turca signifer contemptim raptum abiecit, & Mahometanum eius loco substituit. Non longe inde aberat Ioannes Petreius, exacta iam ætate vir, cæterum egregie pius idem, ac strenuus. is, vbi strata humi diuina trophæa conspexit, generoso quodam ardore succensus, eos qui circa se erant, ad illã vna secũ vindicandã contumeliã inuitat. Sex ferme sequuti. Cum iis ad locũ intrepidus vadit; euulsisque pseudoprophetæ, Christiana reponit insignia. id cõspicati extẽplo victores accurrunt; Lusitanis interminantur; Mahometana restituunt. nil valuerunt minæ. Turcis vixdũ digressis, pari constãtia Petreius & socij ad locum aduolant; Mahometis afflicta rursus imagine, Crucẽ extollunt. hoc ipsum tertio vel quarto, Lusitanorum incredibili perseuerantia factũ est. neque certaminis modus fuit; quoad

quoad exasperati & perciti rabie barbari, obtruncatos Christianæ digni- D
tatis assertores in mare deiicerent. Hinc mira visu dictuque res. Militum Christi cadauera, diuino scilicet nutu, ne honore sepulcri carerent, obliquo euripo, contra vim æstus rapidissimi, sponte ad ipsam arcis Lusitanæ portam euasere; haud obscuro sane documento, cum tanta sit corporum diuinitus habita ratio in terris, quam gloriosa fuerint eorũ animis in cælo præmia persoluta. reliqui dediticij; cum honestæ morti antetulissent exiguæ lucis vsuram; initio comiter accepti ab Solimano, atque adeo donis culti, sed iisdem postea, in reditu, ab ira male gestæ rei, capita ad Zebitum præcisa dicuntur. Capto Rumæo castello, in vnam Diensem arcem tota belli moles incubuit: ac simul terra mariquè oppugnatio cæpta. Maioribus primum tormentis per dies aliquot sine intermissione muri quatiebantur; Lusitanis, vbi quid procidisset, impigre obmolientibus. Aspera dein prælia, promoto ab hostibus aggere vineisque, commissa. acti vtrinque cuniculi: sæpe eruptionibus, sæpe in ipsa mœnium strage pugnatum est. Verum atrocissima omnium postrema dimicatio fuit. Triplici acie de- E
inceps ad mœnia successerant Turcæ. quatuor ipsas horas mira contentione certatum. ac tantus fuit ardor animorum, vt Lusitanus fistulator, assidua neque irrita iaculatione iam loculis pilarũ exhaustis; dentem excusserit sibimet: raptimque in fistulã inditum plumbi loco in hostes emiserit. E Turcis quingenti eo die desiderati: vulnerati circiter mille. è Lusitanis fortissimi viri cecidere quatuordecim; è reliquo numero partim ambusti, partim grauiter vulnerati adeo multi, vt non plus quadraginta idonei ad sustinenda arma superessent. iamque ad extrema ventum erat. vna cum viribus annona quoque, & tormentarius puluis, & pleraque instrumenta belli defecerant. Vicit nihilominus pertinacia Lusitanus, quod nulla vi, nullis cladibus, non modo ad arcis deditionem, sed ne ad pacis quidem mentionem adduci potuit: ipsis quoque fœminis puerisque, supra sexum & ætatem, omni ope adiuuantibus viros; eosque ad certamen, ac decus, & oppetendam in Christiana causa mortẽ adhortantibus. Inter hæc, ab Nonnio, dũ ad subsidiũ inclusis ferendũ reliquam ornat classem, F
celeriter præmissæ liburnicæ sexdecim, ad Madrafabam accesserãt noctu, quaternis in singulas puppes luminibus ad speciẽ augendã haud frustra sublatis. eo quippe terrore Turcæ perculsi, tribus iã millibus suorũ amissis, & super alia damna, arctioris etiã in dies commeatus, & imminentis hyemis pauore perterriti, Sofarem exsecrantes, vrbẽ incendunt; & noctis intempestæ silentio conscendunt naues, duobus circiter mensibus in obsidione consumptis: ac vela dant in Arabiam tanta cum trepidatione, vt saucios quingentos, & magnam tormentorũ partem fæde reliquerint. Is dies fuit festus Sanctorum omnium: quo etiam pulchrior lætiorque, Lusitanis, exitij metu præter spem liberatis, illuxit. Turcico amoto auxilio, Sofar quoque cũ suis in loca remotiora discessit. Insulam dein totam Lusitani sine certamine recepere. Inclyta per gentes ea fuit victoria; bonamque Asiæ atque Africæ partem, Europamque pæne totã noua cum nominis Lusitani laude peruasit. quippe, nõ cũ incõdito ac semiermi Æthiope,

vel cum

cum fugacibus Indis, sed cum paratissimo & exercitatissimo milite & imperatore, in summa propugnatorum inopia fuerat res. Ergo Franciscus ipse Rex Galliæ, magnus virtutum æstimator, captus admiratione Syluerię, pictam eius imaginem è Lusitania postmodum expetiit, præstantium virorum ac ducum tabulis inserendam. Dum Lusitani obsidentur, parāti Nonnio quamprimū inclusis auxilium ferre, præter opinionem successor è Lusitania venit Garzias Noronia. Huic, ob Turcici belli famam, naues vndecim, armatorum septem millia tribuerat Rex. Qua in expeditione atque apparatu minime silenda res accidisse fertur. Ad maiorem delectus copiam, vt in tanto periculo, Ioannes, insuper natura misericors, facinorosos, ac noxios, & rei capitalis damnatos qui ad militiam idonei viderentur, conscribi & centuriari imperauerat. ij, quo notior eorum esset opera, separatim vnam in nauim impositi: Callaicam appellabant. Hæc Regis clementia diuino iudicio haud satis cōprobari visa. Cæteræ quippe naues, Olisipone profectæ, cursum tenuere omnes: vna duntaxat, qua cœnum illud atque colluuies vehebatur, incertum quo infortunio quoue loco, prorsus in itinere periit. Ac ne reliquarum quidē magnus in publicum vsus fuit; quippe soluta, vti dictū est, obsidione Diensi, profectisque iam hostibus. Præter militares autem copias, episcopo Fernando iam vita functo, virum egregium qui eo munere fungeretur, secum Garzias adduxerat Ioannem Albuquercium è Franciscana familia, Castellanum, eiusque comites atque adiutores, Vincentium ex eadem familia, catechistam eximium; & clericum quendam, nomine Iacobum, ex oppido Lusitaniæ Borba, notę facundiæ concionatorem. Horum vero, cum in episcopatu administrando, tum in excolendis atque ad Christum alliciēdis hominibus, fructus pietatis & industriæ constitit. Vincentio etiam memorabile quiddam contigisse perhibetur. Cum enim Episcopi iussu in Malabarica regione iuuentutem Christianæ doctrinæ rudimentis imbueret, pueris aliquot vel tardioribus, vel aliud forsan agentibus colaphos infregit, quæ res apud eas quoque nationes probro vel maximo ducitur. Inde ira parentibus mota: cūque furore perciti, ad eam, vt ipsi rebantur, ignominiam demendam, arreptis armis in Dei famulum irent; quamuis læsa puerilis ætas, tamtum abfuit vt patrum facinus adiuuarent, vt etiam facta manu lapidibus eos arcere non dubitauerint. Cuius rei miraculo stupentes barbari, gradum illico retulere, & suam quisque domum re infecta dilapsi sunt. At Nonnius tradita successori prouincia, cum circiter decennium Indiæ præfuisset, in patriam deinde renauigans, graui correptus morbo, circa frontem Africæ moritur. Defuncti corpus, nequaquam tanto viro dignis exsequiis, in mare piscibus esca proiectum est. Noronia, vt primum iniit magistratum, ad componendas maxime res Dienses, iniuria belli profligatas ac perditas adiecit animum. Id quia non nisi pacatis Guzaratibus fieri poterat; tētatis ante procerum voluntatibus, legatos de pace ad Mamudiū misit. Ægre impetrata, nam etsi rectores iam tum propensi ad quietem & otium erant; duæ tamē faces Regem adolescentem assidue ad vlciscēdam auunculi cędē omni arte incen-

debant;Badurij mater,& Sofar:quanquam is quidem occulte ac dissimu- D lanter,vt spatium ad reparandas interim vires,ab Lusitanis haberet. Pax in has maxime cōuenit leges.Vti portum arcemque Lusitanus;reliquam insulam & oppidum Cambæus haberet, dimidiumque portorij caperet: Eidem quandocunque libuisset, murum è regione arcis liceret ducere; veruntamen remoto ab arce, & nequaquam suspecto præsidiariis loco.ij fines communi consensu præscripti.Iacobus Lupius Sosa,loco Syluerię, cum nongētis militibus arci præpositus:& otium,quod ita vtrique parti expediret, in multos annos fore videbatur. Cæterum inquietus adolescens,auiæ præsertim stimulis agitatus, ad recuperādum ab Lusitanis Bazainum, vicinasque insuper insulas; quod nihil in nouo fœdere cautum de iis diceret,præfectos cum modico exercitu misit. Cum iis ab Rhoterico Laurētio Tauora,qui Bazaino præerat,minutis aliquot præliis prospero fere semper euētu pugnatum est.Guzarates ad extremum fessi bellicis incommodis,vltro pacem ab Laurentio petiere.Neque ea concessa. E per vim omnes haud sine magna cęde ex iis locis exacti.Circa idem tempus,Ceilani Regem Zamorinus acri bello premebat.Missus à Prætore ad auxilium socij Regis & amici cum haud magna classe Michael Ferreria, Calecutanos commisso prælio superat:cæsi ex hostibus ferme notissimi, in iis Patemarcar ipse classis præfectus:pleræque naues cum magno tormentorum numero in potestatem venere. Michael,defuncti ducis caput abscissum,munus gratissimum Ceilanio misit Regi.ob eam rem cū grandi pecunia donaretur, pecunia reiecta,contentus victoria,domum ouans reuertit. Ea clade, Zamorini maritimæ vires accisæ : pacemque dein à Prætore haud æquis cōditionibus impetrauit.Dum hi duces in India Lusitanas opes ac nomen armis amplificant; in Molucis interim Christianam rem pietate ac iustitia Galuanus augebat.Post Celebios dynastas ac Reges ad veri Dei cultum adductos, magnus in Molucensibus quoque populis,ac Ternatensi pręsertim,ad eadem sacra motus animorum exstiterat. Ea re animaduersa, Mahometani Cacizij, quippe quorum priuata res ageretur, omnes insulas circumire; proceres ac Reges obiectis religionibus admonere,orare,obtestari, vt orienti quamprimū occurrerent malo:neu tam insignem summo prophetę contumeliam imponi permitterent.Horum precibus ac denuntiationibus fatigati Reges,minaci edicto,siquis Mahometanos ritus atque instituta desereret;exsilium,& omnium fortunarum proscriptionem intentant. Eo edicto, aliorum studia Christianæ disciplinæ restincta:aliorum,vti sæpe fit, multo magis accensa:in iis Colanus Sabia ex intimis Ærij Regis amicis,& consiliariis; nullo terrore de sententia demoueri se passus; in arcem Lusitanam repente confugit,ac mox ipse cum suis baptismo expiatus, Emmanuelis Galuani sibi nomen desumpsit. Post hunc, Geilolij quoque Regis consobrinus, Mahometica superstitione contempta,Christianam religionē amplexus. Accessit quinetiam è Caciziorū ordine primarius quidā, natione Arabs, ex ipsa Mahometis progenie : quod summum apud eas gentes nobilitatis est decus.Huius vero conuersione, nequicquam mœrentibus collegis

A gis atque frementibus, maiorē in modum plebs vniuersa commota: atque adeo Ærius ipse Rex parum abfuit, quin patriis ritibus relictis, illico sese ad Christum adiungeret. Alij certe complures auctoritatem Arabis aperte sequuti. quos omnes Galuanus in fidem ac patrocinium benigne receptos; opera, consilio, pecunia tuebatur. Neque tamen iccirco quicquam apud alios ipse vel de existimatione, vel dé gratia perdidit. Mira quædam erat caritas & veneratio viri. nihil magis æque summi atque infimi, quam ne sibi Galuanus eriperetur, timebant. Ergo re sæpius agitata; permissu denique magis quam voluntate Galuani, legationem communiter ad Ioannem Tertium decernunt cum litteris; in quibus exposita priorum præfectorum auaritia, crudelitate, superbia; itemque commemoratis ex altera parte Galuani beneficiis, integritate, prudentia; enixe petebant, salutis & pacis omnium causa, vti proprium ac perpetuum, quoad viueret, Galuanum Ternatis præfectum esse pateretur. Addita, si hoc petentibus daret, promissa, quæ ad Lusitani Regis dignitatē & com-
B modum magnopere pertinerēt. Hæc à Regibus proceribusque, communi omnium nomine missa legatio. cæterum tanto locorum interuallo satis mature peragi ac renūciari non potuit. iam Georgius Castrius erat in cursu, designatus Galuano successor. Huic Ternatē appulso, auideque expetenti prouinciam, Galuanus nōdum spatio sui magistratus exacto, minime peruicax vel ambitiosus, extemplo cōcessit. Nihil tam acerbum aut calamitosum iis nationibus euenire tali tēpore potuit. Vixdum abierat præfectura Galuanus, cum tota Molucensis res, illius viri lenitate atque consilio quam optime constituta, iisdem ferme quibus olim de causis, in pristinos fluctus ac perturbationes cū inęstimabili detrimēto Christianę fidei recidit. Quæ quoniam vulnera sine acerbo dolore tractari non possunt; consulto faciam vt ea posthac vel attingam leuiter, vel etiam silētio prorsus inuoluam. Dabit, opinor, haud grauate pius mihi lector hanc veniam: contentus videlicet iis quæ superioribus libris, ad genus indicandum, inuiti retulimus. Hoc rerum Molucensium statu, Garzias Indiæ
C Prætor, letali correptus morbo, sesquiannum circiter administrata prouincia, anno seculi huius quadragesimo è vita migrauit. Garziæ statim è regio chirographo substitutus est Stephanus Gamma, qui Malacæ vrbi paulo ante præfuerat. Martinum Alphōsum Sosam multis rebus præclare gestis insignem, primo loco nominauerat Rex: sed cum is nuper in Lusitaniam rediisset; ad Stephanum, qui proximum ab Sosa gradum in ea nominatione obtinebat, omnium consensu delata res est. Per idem fere tempus, nouo Lusitanorum beneficio cum Thoma (quem alij Tamasum vocant) Persarum Rege firmata societas. Reixelanus tyrannus, quo supra demonstratum est, ab Ismaele defecerat. idem è Persicis finibus magna cum incolarum trepidatione ingentes agebat prædas. Ad eum coercendum plectendumque missus ab Thoma Cazican præfectus cum duodecim millibus equitum, & magno peditatu, ad Reixelum locauerat castra. sed oppidi præclare muniti neque facilis erat expugnatio, & in obsidione spes erat nulla, quoad mare liberum tyrannus habe-

ret, iccirco, ad commeatus vndique prohibendos, nauale subsidium D.
Persa iure amicitiæ ab Lusitano, arcis Armusianæ præfecto, per legatum
ac litteras petiit. In eam expeditionem profectus ab Armuzia cum celoci-
bus aliquot Martinus Alphonsus Caruualialius, adhibita cura, vigilisque
dispositis, breui maritimos omnes ad oppidum aditus intersepsit. Tyran-
nus, inopinato ictus malo, cum in singulos dies inopia cresceret; magno
primum auri pondere Lusitanum aggreditur, vt onerariis duabus alimen
ta vehentibus transitum dissimulanter ad se permittat. dein, vt inuictum
ab auaritia sensit animũ viri; desperatis iam rebus, in eius maxime fidem
concedere voluit: sed Caciziorum verbis ab ea mente deductus est: cum
ita differerent, multo satius, vt in malis, esse, Persarum quam Lusitanorum
arbitrio sese committere. quippe, si in potestatem Mahometanorum veni-
ret; corpori duntaxat imminere discrimen: sin impiis magni prophetæ
aduersariis vltro se dederet; non corporis modo, sed animi quoque dam-
num dubio procul esse facturum. Ea superstitione obiecta, miser, ad cru-
ciatus ac necem sese Cazicani permisit. Capti latronis nuntio valde læta- E
tus est Thomas, eamque victoriam Lusitanis præcipue tulit acceptam.
At Calualialius, hoc facto Persis maiorem in modum nomini Lusitano,
deuinctis, non minus integritatis ac fidei, quam rei naualis ac bellicæ de-
cus Armuziam retulit. Dum hæc in sinu Persico fiunt, Stephanus Gamma
interim & viribus ferox, & paterna gloria stimulante, haud leuis momẽti
rem, cum à Vasco parente olim, tum nuper à Garzia Prætore cogitatam
suscepit; vti subductas ad Suezium Mahometanas triremes, ingenti cum
Turcicæ rei detrimento combureret. In id classe instructa ornataque, per
speciem Diensis reuisendæ arcis, vel Adeni mox oppugnandi; ad Arabi-
cum fretum recta contendit: & successissent vota; si protinus ab sinus in-
troitu Suezium petiisset. Sed visendi studio applicita ad dextrum littus
classe, dum agros vicosque maritimos, & veteris Arabiæ monumẽta per-
lustrat; interim de ipsius aduentu, & male tecto consilio, ad regionis præ-
fectum citatis equis nuntij perferuntur. Neque ille cunctandum ratus in
tali re, validas equitum ac peditum copias ad loci custodiam extemplo
submisit. Ea re segnes Lusitanorum conatus elusi. Appropinquanti Sue-
zium Stephano, à præcursoribus nuntiatum, Turcica naualia magnis fir-
misque militum præsidiis obtineri. Non plus triduo (tantum in celeritate
momenti est) Suezium Turcæ præoccupauerant. Lusitanus Prętor, magna
spe deiectus, & grauiter semetipsum incusans; in Arabem ac Saracenum
effudit iras, totamque oram nullo obuio late vastauit: Philoteras, hodie
Alcoceris portum, itemque Elanam seu Torum, & Suaquenũ olim Aspi-
dem, vrbes; nauesque permultas incendit. inde abiturus, cum ad Mazuam
applicuisset insulam, Lusitanæ classis fama excitus Barnagazius, & vna
orator Asnafasagaris Abassini Regis (quẽ alio nomine Claudium appella-
bant) cum ipsius Regis, & Elisabethæ matris litteris affuit. Fessis rebus
auxilium contra communem aduersarium ex fœdere postulabãt. Gradaa-
metes Adelis ac Zeilæ tyrannus, Solimani Turcæ stipendiarius, infestissi-
mus nominis Christiani hostis, in Abassiam dudum cum exercitu irrupe-
rat:

A rat: multisque cladibus Regem penitus in intima Aethiopiæ compulsum, magna parte finium exuerat; religiosissima templa cum sacris monachorum cœnobiis euerterat; prædas pecorum hominumque identidem agebat. Hæc Abassini cum miserabiliter exposuissent; indigna, vti par erat, visa Prætori Lusitano res. confestim aduocato concilio, suppetiæ Christianis contra Mahometanos communi consensu decretæ. Reliqua erat consultatio, quem potissimum expeditioni præficerent. in magna competitorum turba, cum id pietatis & officij munus certatim sibi quisq; deposceret; Christophorus Gamma Prætoris frater, acri ac præferuido ingenio adolescens, cæteris antefertur. Huic, ex vniuersis copiis, Lusitani cum armis duplicibus quadringenti, & magnus tormentorum numerus attributus. Cum hac manu Gamma profectus Iunio mense, anno seculi huius quadragesimo primo, ad puteos quosdam salsos prima nocte consedit. Inde caloribus maximis per loca partim à feris infessa, partim etiam confragosa & arentia, summo labore fieri cæptum iter est pedibus. tormenta,
B commeatumque; cameli ac mulæ vehebant, Barnagazij cura contractæ. vbi angustiæ occurrerant, qua transitus onusto iumento non esset; detracta belluis onera, Lusitani, atque ipse ante alios Gamma, subibant humeris. ita, septimis demum castris peruentum ad præalti montis iugũ, ex quo in vberes & irriguos Abassiæ campos longe ac late prospectus est. Ab iugo degressi, aliquot amnibus facile superatis, tertio die Baroam procedũt. Vrbs est in ditione Barnagazij ampla, & exornata ædificiis; piscosus præterlabitur fluuius, circa ripam vtramque frequens vicis pagisque; sed per id tempus Mahometanorum iniuria desertis. Appropinquanti Lusitano, sacerdotes & monachi obuiam prodiere cum infulis, Dei primum, tum Gammæ & commilitonum implorantes opem: quartum decimũ annum premi sese dura atque intoleranda Zeilani tyrannide; oppida euersa; incolas miserrimam in seruitutẽ abductos; antiquissimæ religionis ædes atque cœnobia nefarie spoliata ac diruta: iam sibi ne aras quidem quo supplicandi aut sacrificandi causa confugiant; superesse. Pergerent porro alacres
C ad salutem eius gentis è cælo demissi, ac violatæ religionis, contemptique Christi Domini pœnas, ab impio & sacrilego tyranno repeterent. Hæc, monachi, & alia quæ in tali re iustus piusque subiicit dolor, cũ flebili vociferatione conquesti, adeo confudere audientium animos; vt in tanta rerum indignitate lacrymas nemo teneret. Gamma, seruis Dei bene sperare iussit, ad proximi templi parietinas adorandi causa concessit. nobiles erãt columnæ, & lapidis elaborati fragmenta: neque ausi Christiani ædificium instaurare, temporarium sacellum rei diuinæ faciendæ, vili desuper tegete paleisque operuerant. A precatione, Gamma cum suis in statiua extra vrbem locata se contulit. ad noui auxilij famam, Abassini subinde aliquot in castra affluebant. Mox, duobus eorum præfectis & Barnagazio in consilium ab Gamma vocatis, de ratione gerendi belli deliberari cæptum. Victoriæ spem in eo verti censebant omnes, si cum reliquiis copiarum Abassini Regis mature sese coniungerent. Sed quod is bimestri ferme itinere ab eo loco distabat, nemini erat dubium, quin sæpius interea

cum Zeilano certandum foret.in præſentia, cum ad Luſitanorum exiſti- D
mationem, tum ad commeatus facultatem & copiam expedire viſum in primis, vti Eliſabetham Regis matrem in caſtra perducerent. Eam ſi apud ſe haberent; & maiorem hominum concurſum ad ſigna futurum; & audacius multo ac libentius alimenta ab agreſtibus vndequaque ſubuectum iri. Eliſabetha non longe inde ſeſe munitiſſimo tenebat loco, quo Regum filij natu minores, nequid eorum gratia ſeditionis exiſtat, Sinarum more includuntur.excelſa & vndique abciſſa eſt rupes; quæ ab ſatis lato fundo paulatim faſtigiatur ad ſummum. inde ad fungi maxime ſpeciem, circumquaque prominet labrum, mille fere paſſuum ambitu, ex quo ſubiecta quæque ita luſtrantur oculis; vt nullus circa latebris inſidiiſue ſit locus.Intra eius proiecturæ planitiem,regia tecta,cum capaciſſimis duabus ciſternis,& ornatiſſimo templo cœnobioque viſuntur:accedit agri, quod probe cultum, in annua quingentorum fere hominum alimenta ſufficiat.Vno duntaxat, eoque perangusto ac tortuoſo anfractu ad certum vſque ſpatium aſcenſus eſt.ab eo ſpatio ita arrecta ſunt ſaxa; E
vt funibus corbibuſque extollantur demittanturue homines, quæque alia vel importanda, vel euehenda ſunt. ac demum ea natura eſt loci, vti prorſus neque vi,neque fame ſit expugnabilis.Gamma lætus propinquitate Reginæ,litteras primum ac nūtios ad eam officij cauſa;tum ad ipſam deducendam armatos præmiſit centum. Eliſabetha, ne publicæ rei pro ſua parte deeſſet,ex diuturno veluti carcere haud grauate deſcendit,liberis & arce, parenti quæ ibidem agebat exacta iam ætate, concreditis. Inſtratæ mulæ (nam equis minime vtuntur Abaſſini) ad ſaxi radices, opera Barnagazij præſto erant.Regina,præter Luſitanam centuriam famulis quinquaginta, ancillis non amplius triginta ſequentibus, in viam ſe dedit hoc ferme ornatu.Veſtes erant ex Indica tela niueæ, tenuiſſimo textu haſce bombycina penula contegebat cinerea; ramis floribuſque ſubtiliter ex auro conſperſa. Caput Hiſpanico more velatum, faciem etiam, niſi qua cerneret, linteo obductam habebat; phaleratæ, & F
ſerico ad pedes vſque veſtitæ inſidens mulæ, quam Barnagazius ipſe, obſequij cauſa,nudo exerto brachio,tygridis exuuiis humeros tectus,loro ducebat: cingebant latera linteati dynaſtæ pedites duo. Pro vmbella, pellucidum conopæum ingens, ita omnia contegebat, vt niſi reducto linteo,nequaquam introſpici poſſet.Aduenientem,Gamma feſto veſtitu, ac denſis tormentorum bombis, quibuſque aliis rebus lætitia ſignificari ſolet,venerabundus accepit: idemque quod ante per litteras, coram per interpretem docuit; ſe à Stephano fratre Indiæ Prætore, quod ita velle Ioannem Luſitaniæ Regem intelligerent, cum ea manu miſſum ad ipſam filiumque adiuuandos.proximo anno maiores,Deo volente,copias affuturas. interea paratum ſe cæteroſque qui aderant, pro Chriſtiani nominis dignitate, & Abaſſini regni ſalute mortem oppetere. Ad hæc Regina paucis ita reſpondit; vt magnas Luſitano primum Regi, tum Gammæ cæteriſque gratias ageret.ſperare ſe tam firmo præſidio collapſas Abaſſinę res in priſtinum ſtatum breui eſſe redituras. Inde, tranſacta iam ad Baroam

A roam hyeme,castra mota; certusque & in castris & in agmine locus Reginæ assignari cæptus;eidemque custodes corporis, Lusitani fistulatores centum attributi, Michaele Castanosio præfecto; qui hæc ipsa in commentarios retulit. Aduentu Reginæ vulgato, Abassini frequentiores adesse,& è sua inopia,quippe finibus ab hoste vastatis, certatim cibos in castra conuehere. Per hunc modum Gamma, dierum aliquot iam iter emensus,munita loco excelso castella duo,haud incruento certamine cepit,complures populos, qui ad Zeilanum metu defecerant, ad Abassini fidem imperiumque reuocauit. Maturanti dein cum Rege sese coniungere,à quo binas iam in itinere acceperat litteras, compendiis viarum antegressus Zeilanus occurrit, multitudine copiarum longe superior, cæterum armorum ac telorum genere minime par. ducentos non amplius ferreis instructos fistulis Turcas auxiliares habebat. cæteri, leui armatura,sagittis,hastisque, & gladiis vtebantur. Vbi propius ventum est, neque iam vitari congressus poterat; in aciem dux vterque copias edu-
B cit. ac primum Lusitanorum paucitas contemptui Mahometanis esse. dein,vbi tormentis geri cæpta res est; equi flamma & fragore consternati, domitis plerique frænis; in fugam seque & sessores auertunt; tum sagittarij destinatis ictibus toto passim campo sternuntur. Denique Gradaameti in primis ordinibus restituenti pugnam, femur, vna cum equo plumbea pila transfigitur. inde super moribundum equum ad terram corruens, concursu suorum ex acie in tutum effertur. Ad casum tyranni, fuga Mahometanorum ex omni parte fieri cæpta. instant Lusitani, & quoad vires tulere,ferociter hostem insequuti, magna edita strage, non plus vndecim suorum amissis, victores in castra reuertuntur. Idem, iterati paulo pòst prælij euentus fuit: hoc etiam lætior, quod nuda præsidio castra Mahometana direpta sunt. deleri eo die hostis potuit, si ad persequendum equi Lusitano fuissent. grauis adhuc ex vulnere Gradaa metes lectica in aciem exierat. non nisi transmisso vicino flumine, ab effusa constitit fuga. Lusitani, gemina intra paucos dies victo-
C ria gratulabundi, onusti manubiis, in statiua rediere. ibi dum sauciis curandis operam dant; Barnagazius cum popularibus quingentis, & paucis insuper Lusitanis è maritima ora superuenit. Inde territus barbarus, magna suorum parte dilapsa, retro ad Mangadasum præcelsum montem, qui fauces in Arabicas imminet, hyeme iam aduentante concessit. nec Lusitani à vestigiis abstitere. cumque sese Gradaametes tum loci natura, tum anni tempore, tueretur: Gamma item vicinum montem, Ofalam nomine,ad hyemandum elegit. ibi dum Lusitani partim intercipiendis commeatibus; partim finitimis pagis vicisque in Abassini ditionem aut vi, aut voluntate redigendis insistunt; Gradaametes interea,quam occultissime per legatos ac munera, trãs fretum ab Zebitano præfecto aduersum Christianos opem implorat. Missi Turcæ fistulatores admodum mille, quo maxime genere militum opus erat,cum tormentis curulibus decem: quos ille per auersam montis partem inscio Lusitano,vere iam appetente,lætus accepit.neque interposita

deinde

deinde mora, quo minus vltro vallum & castra Lusitanorum inuaderet. D
Sensit illico Gamma non mediocriter auctas hostium vires: ac primo distributis manipulis; in subita re stationes ad idonea loca disposuit: dein, vbi curules admouebantur ballistæ, munimento diffisus, vti per vices in hostem erumperent suis edixit. dictis obtemperatum: & in summa rerum omnium iniquitate Lusitani pugnam acriter initio sustinebant: dein perpetua ferri ac plumbi procella stratis plerisque; cæteri priusquam ab hoste circumuenirentur, fugam in saltus auios rupesque præcipiunt. De Barnagazio nihil traditur. Elisabetha cum sauciis curandis aliquandiu piam, vti solebat, ac sedulam nauasset operam; perditis ad extremum rebus pauida perexiguo comitatu profugit. Castanosius præfectus, & è stipatoribus tringinta sequuti: in Reginæ tentorio vulnerati complures incerta spe vitæ relicti. in eos parta victoria Mahometani cum fœde sæuirent; quidam è Lusitanis, atrox ac triste facinus ab vltima desperatione commisit, accenso funiculo, tormentarij pulueris cadis (nam ibidem adseruabantur) sensim adrepens, applicuit ignem; flammisque momento E diffusis, seque & quotquot intra id tabernaculum agebant, eodem absumpsit incendio. Gamma, cum egregie aliquandiu dimicasset, ad extremum grauiter saucius, hortatu suorum, intendentibus iam se tenebris, præter ipsa castra cum paucis effugit. dumque egerenda è castris præda hostes distinentur; tota nocte per summam vexationem itinere facto, orta demum luce, ne conspici posset, in proximam conuallem, & densas circa syluas è via deflexit. ibi, dum ad abditum fontem è longa defatigatione colligit vires; ab equitibus insequutis, indicio vetulæ cuiusdam oberrantis, inter curãdum vulnus opprimitur. Ad tabernaculum dein regium cum ingenti plausu raptatus, congestis in eum ab Gradaamete probris minisque, detracta primum veste, virgis acerrime cæditur: tum ad ludibrium & contumeliam totis castris per militum & calonum ora traducitur. postremo, cum omnes iniurias & cruciatus inuicto propter Deum animo pertulisset; ad se retrahi iussum, ab impotenti sæuaque iracundia suismet ipse manibus tyrannus obtruncat. Sũt qui, ex ipso mortis & causæ genere, Gammam in cælestium numerum pro certo referendum existiment. Sane, Abassinus Rex in ea quam ad Indiæ prætorem de his rebus misit epistola, Christi martyrẽ non dubitanter appellat. Caput Gammæ præcisum, & cum eo primarij Lusitani duodecim ad Solimanum Otomanum ab Turcis dono transmissi. Ea victoria intemperanter elatus Gradaametes, conuiuiis ludisque, aliquot deinceps dies indulsit. Cæterum insolenti barbaro, lætitia primo in mœrorem, mox etiam in perniciem vertit. Dimissis cum congiario Zebitanis, quasi nil iam superesset periculi; cum vxore liberisque, & cætera multitudine, ad Nili fluenta, valetudinis & animi causa concesserat. Ibi, nihil tale metuentem Claudius cum Lusitanorum reliquiis è fuga collectis, & Abassinorum peditum octo millibus, & equitibus quingentis inuasit. Cõtracto certamine, Gradaametes, ab Lusitano, cuius nomen ignoratur, cum vnum tyrannũ simul omnes impeterent, plumbea glande traiectus occubuit. Magna dein edita

A edita Mahometanorum fugientium ſtrages.& caſtra cum torm&etilde;tis & cætero belli apparatu direpta.&,quod omne ſuperauit gaudium, haud exigua Chriſtianorum omnis ætatis & ſexus vtriuſque multitudo, è miſerrima ſeruitute ac vinclis erepta. Gradaametis vxor,cum trecentis equitibus quos circa ſe præſidij cauſa habebat, & cum theſauris effugit. Certa dein pax Abaſſino Regi aliquandiu m&abar;ſit; iis qui per bellum ab eo deſciuerant, cum lacrymis & infima deprecatione ad fidem atque ad officium redeuntibus. Tam inſigni parta victoria, Claudius, in iiſdem locis,anniuerſarias hebdomadæ ſacroſanctæ ferias admirabili pietate celebrauit. quandiu corpus Domini clauſum in ſepulchro adſeruatum eſt,atratus & ſqualidus veteri gentis more,nihil omnino guſtauit, nec pedem è templi finibus extulit. idem à Regina matre, & proceribus factum. Nec minore cæremonia ſtudioque paſchalia dein peracta myſteria. elutis per confeſſionem ſordibus animorum, ſalutari cæleſtis agni cibo refecti,ſummi at-
B que infimi, ad extremum agmine compoſito collucentibus vndique cereis,cum ſolenni pompa ſupplicationem obiere. Neque ita multo poſt; Luſitanis qui in bello ceciderant,iuſta funebria,& regalis apparatus exſequiæ,cum inſigni erga pauperes benignitate,& piacularibus ſacrificiis, & ſumma omnium ordinum frequentia perſolutæ.Luſitani ſuperſtites,virtutis ergo donis ab Rege donati, & liberaliter habiti, quod reliquum erat vitæ, fere omnes in Æthiopia tranſegere.

Libri vndecimi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DVODECIMVS.

PLVRA iam hinc,& vberiora,de progreſſu Euangelij,deque rectę in Deum fidei propagatione dicētur.Quippe,ad hæc vſque tempora,conſtituendis emporiis,arcibus exſtruendis, tuendo mari,& propulſandis finitimorum armis diſtenti Luſitani duces ac proceres,in magna illuſtrandi nominis Chriſtiani voluntate, humanæ tamē magis quam diuinæ rei operam dederant. Et è Franciſcana familia fratres,cum domicilium in India pridem conſtitutum haberent,eſſentque amplificandæ religioni Chriſtianæ percupidi,tamen quotidiana pſalmodia,funeribuſque,& cæteris diurnis pariter ac nocturnis cæremoniis impediti,ſatis otij nequaquā ſuppeditarę poterāt peregrinationi, catechiſmo,aliiſque muneribus,quę ad conuerſionem gentium,& curationē, & cultū haud dubie requirūtur.De cæteris,neminem illorum temporum,ego quidem cum Antonio Galuano,vel prudentiæ laude,vel caritatis ardore contulerim. Proximi Galuano habebantur, Michael Vaſæus, totius Indiæ proEpiſcopo (Vicarium generalem appellabāt) & Iacobus, de quo ſupra dixi,Borbanus,Epiſcopi comes: itemque Coſmus Annius, regius ſcriba.ij, communi conſenſu, Stephano Gamma prætore, & Fernando Rhoterigio Quæſtore approbantibus, cuiuſmodi Ternate Galuanus,collegium ſeu Seminarium in vrbe Goa inſtituerant puerorum è variis nationibus, ad fidem Chriſtianam (ſi fieri poſſet) vſquequaque diſſeminandam: atque ob id ipſum, ei collegio ab Sancta fide nomen indiderant.Sed mox,in ſtadio equeſtri (ita enim vocatur is vicus)attributa huic operi noua Diui Pauli conuerſionis ædicula, priore appellatione antiquata, cognomen collegio fecit. eidemque alendo, prædia & reditus qui paulo ante in Ticuarino,Diuare,& Ciorano inſulis,dæmonum cultui deſeruierant; fanis eorum ac delubris Vaſæi cura diſturbatis euerſiſque, ex Regis auctoritate aſſignati. Per eoſdem fere dies, haud contemnendum etiam aliunde incrementum Chriſtiana res ceperat. Parauæ ſunt populi ad Comorini ſeu Cori promontorium,imbelles ac mites,piſcatui margaritarum

ritarum præcipue dediti. Inde Piſcarium, quinquaginta ferme leucarum ſpatio, littus appellant. idque ab ipſo promontorio initium ducens, meridiem ſpectat primo, tum in ſeptétriones reflexum, ad vſque Remanacoris vada, & Manarem inſulam, fronte in orientem ſolem obuerſa protenditur, tanta in tam breui locorum interuallo cœli varietate, quemadmodum ſupra demonſtratum eſt, vt iiſdem anni menſibus, cis promontorium, æſtas & calor; trans idem illud, hyems & frigora ſæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter, & viginti, ora ea tota cenſetur. ij ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piſcandi arbitrio; cum grauioribus in dies afficerentur iniuriis; coacto concilio, de re communi conſultant. Forte in iis tum locis negotiabatur è Chriſtianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui nuper in Luſitania fuerat; eumque Ioannes Rex comiter acceptum, honoribus ac beneficiis auxerat. Hoc maxime auctore, Parauę, in ſumma conſilij inopia, rerumque difficultate, legatos opis petendæ Cocinum mittunt magiſtratus ac decuriones (Patangatini patrio ſermone dicuntur) hiſce imperatum, ſpondeant, ſi rebus afflictis auxilium latum ſit, paratos Parauas omnes: publico gentis decreto, Luſitana ſacra ſuſcipere. Ei promiſſo quo maior eſſet fides, Cocinum delati Patangatini, mandatis ſuorum expoſitis, confeſtim ſalutaribus abluuntur aquis, & Chriſto dant nomina. Hoc veluti pignore cęterorum voluntatis accepto; nō dubitauere Luſitani ſuppetias laborātibus ferre. Claſſis ab Cocino ad Piſcarium littus miſſa, non modo Mahometanorum audaciā repreſſit, ſed etiam Parauis erepta piſcationis iura magno cum ipſorū emolumento reſtituit: & ſacerdotes aliquot eadē claſſe delati, luſtrādis baptiſmo Parauis æque ſummis atque infimis, nemine repugnāte, inſtitere. Ac per hūc modum paucis diebus, voluntaria conuerſione, in Chriſti fidem gens pæne vniuerſa conceſſit. Ad huiuſmodi veluti ſubitarios fidelium greges, aliqua ſubinde mācipia, vel ſocij & auxiliares Indi temere adiūgebant ſeſe (certorum hominum teſtatam & illuſtrem vocationē excipio) magis quo dominis aut Luſitano prætori gratificarentur, quā quod ſuis ponderibus religionum diſcrimen ac momēta perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorū pars, præter intincti lympha corporis, & nominis immutati memoriā, Chriſtianæ diſciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim ſocordia gentis fiebat; partim etiā cultorū inopia, quippe qui, propter paucitatem, nec probe ſubacto ſererēt ſolo; neque ſata deinceps ab initio vſque ad extremū æquali cura proſequerentur. Ita, labores in ſemine deſtituti, optatam ſegetē virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, è quotidiano commercio nationū quæ ignorant Deum, multa & grauia in hominū noſtratiū mores irrepſerant vitia: propiuſque aberat, vt Europæi aduenę aliquid in ſingulos dies ex Aſiatico traherent luxu, quam vt indigenis ipſi Chriſtianæ ſanctimonię & ſeueritatis quicquā impertirent. Ad hanc morum contagionem, accedebat ingenium ſoli cœlique: mire factum ad corrumpendā vel generoſam indolē; quodque, ni ſumma cautio adhibita ſit, quamlibet Martiū vigorem animorum, otij dulcedine & variis voluptatum delinimentis extinguāt. Hæc, Ioānes Rex, cum & litteris multorū, &

ſermone didiciſſet; angebatur intimis ſenſibus; quippe cui ſalus hominũ, D
ac præcipue popularium ſuorum, cariſſima ſemper fuiſſet. preterea, ſtimulabat animum illa quoque religio, quod ex decretis Pontificiis, & iure cõmuni, non niſi tuendi augendique diuini cultus, & promulgandi Euangelij nomine, ſi promulgationem eam impedirent, bellum ignotis inferre gentibus, & Indicarum frugũ opumque decimas, & vectigalia capere ſibi liceret. In tanto autem reliquarum artium ſtudio, tantiſque diuitiis, & copia rerum, languere Chriſtianam induſtriam, & adeo paucos exiſtere, qui mortalibus inani ſpe & praua cupiditate deceptis, rectum viuendi monſtrarent iter, haud immerito nefas arbitrabatur. Ac proinde, quo pacto hiſce occurreret malis, dies noctéſque agitabat animo. Sed in ſumma rei expediendæ voluntate, nihilominus hærebant conſilia Regis: quippe, ad tantam hominum vim in arctam & anguſtam ab lata & ſpatioſa via traducendam, tot peragrandas terra marique regiones, tractanda tam variarum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia ſubeũda, refellenda iam inueterata, & penitus infixa captis errore mentibus, Brachma- E
nicæ vanitatis aliorumque mendacia; & numero magiſtrorum, & ſpectata innocentia vitæ morumque, & egregia corporis animique firmitate, & ſana multiplicique doctrina, & ſuper hæc, non vulgari prudentia, magnoque rerum vſu opus eſſe non ignorabat. Huius autem generis magna per id tempus erat in Luſitaniæ regno penuria. Sacri concionatores e finitimis regionibus accerſebantur. Liberalium artium ſtudioſi, Complutum ferme aut Salmanticam adibant: nonnulli etiam, Regis impenſa Pariſiis alebantur. Vnicum erat regni totius Oliſipone gymnaſium infrequens, ab Dionyſio Rege inchoatum. ibi, pars iuuentutis iuri maxime ciuili operam dabat. atque id ſane gymnaſium, nuper ipſe Ioannes, in poſterum longe proſpiciens, ex Oliſiponenſi tumultu Conimbrigam tranſtulerat, in vrbem antiquam, & Muſarum otiis iam ante dicatam; ac tum quidem, caſtigato præterlabentis Mondæ fluminis alueo, ſalubris pariter & amæni receſſus. Eo clariſſimos dicendi magiſtros, ac mathematicæ rei ac medicæ profeſſores, & humani diuinique iuris, & ſacrarum litterarum interpretes, non ex Hiſpania tantum, ſed etiam ex Gallia, Germania, Italia, magnis præmiis euocabat: ſcholiſque ex Pariſienſi formula & diſciplina inſtitutis, aliquot inſuper adoleſcentiũ collegia in eadem vrbe fundauerat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerat ſoboles; & Indicæ neceſſitates præſentem efflagitabant opem; & domeſticis hiſce præſidiis, ad excolendam Luſitaniam ipſam, & ſupplendos magiſtratus, & ſacerdotia tuenda, egebat Rex. Neque porro verum erat, quo remotæ fouerentur partes, inteſtina ac vitalia membra deſtitui. Hiſce anxio curis, atque ad Indicam ſubleuandam rem, externa circunſpectanti auxilia; tale remedium haud obſcura Dei prouidentia oblatum eſt. Ignatius Loiola Cantaber agebat Romæ, qui paulo ante, cum eximiis aliquot eiuſdem propoſiti viris, afflatu diuino ſeſe ad vineæ Chriſti culturam, atque ad Euangelij prædicationem, ſine vlla prorſus aut temporum aut locorum exceptione deuouerat. Ea ſocietas IESV ab ipſo Pontifice Maximo,

qui

A qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, poſtmodum appellata. Iamque variis Europæ locis haud obſcurum egregiæ cuiuſdam pietatis ac doctrinæ ſpecimen dederant. Id Ioannes certis auctoribus vbi cognouit; Petro Maſcareniæ, ſuo apud Pontificem oratori, mãdat, etiam atque etiam agat cum Ignatio, vti alumnos diſciplinæ ſuę minimum ſex mittat ad ſe. quando generis humani ſalutem, & Chriſti Domini gloriã vſque adeo ſitiant; non defuturas in Aſia atque Africa ſcaturigines, quibus eã aliqua ſaltem ex parte releuent ſitim. prætereà, nullã in eas terras nauigandi moram fore, ſimulatque cõmoda tempeſtas affuerit: quæque ad nauigationem neceſſaria ſint; ea ab ſuis procuratoribus large & copioſe prębitum iri. Hoc accepto mandato Maſcarenias Ignatium appellat. Ignatius ex auctoritate ſummi Pontificis, quod aliis quoque regionibus pro ſua parte conſultum vellet, expetẽti ſex oratori duos tantum aſſignat, Simonem Rhoterigium Luſitanum (quem Ioannes ipſe Lutetiæ in ſtudio litterarum aluerat) & Franciſcum Aſpilcotam Nauarrum claro inter ſuos genere natũ, cognomento Xauerium. Ac Simon quidem, mature præmonitus, quod quartana tum laborabat febri, in Luſitaniam naui tranſmiſit comite Paulo Camerte, egregia probitate fideque viro; qui ſeſe cũ aliis ad Ignatiũ per eos dies adiunxerat. Xauerio autem, quo maiorem videlicet in re ſubita ferret obſequij laudem, non niſi pridie quam illi cum Maſcarenia itinere terreſtri abeundum fuit, denuntiata res eſt. Ac, tametſi, confirmata nondum ſocietate, nihil in cæteros iuris erat Ignatio; Xauerius tamen ad imperiũ vſque adeo durum, ac repentinum, non modo tergiuerſatus vlla ex parte eſt, ſed etiam inceſſit omnibus lætitiis: acceptoque ſpatio vix quod ſalutandis amicis, & reſarciendæ attritæ ac laceræ tunicæ ſatis foret, poſtera luce cum oratore diſceſſit. Huius mihi profectionem viri (nam Rhoterigius, Regis ac procerum deinde rogatu in Luſitania ſubſtitit) paulo fuſius perſequi eſt animus: vt promulgandi Euangelij ſtudioſis hominibus, recens propoſitum ſit Apoſtolicæ peregrinationis exemplar. Quamquã huiuſmodi narrationem exſequenti mihi, ſubit illa ſuſpicio, fore vt quæ

C de piorum hominũ in ægrotos, ac pauperes, & infimam plebem officiis, vel prodita ſunt, vel in poſterum prodẽtur à nobis; aut friuola, aut etiam ſordida videantur iis, quorum videlicet aures, magnificis de republica, de moribus, de natura diſputationibus, vel ſumptuoſis bellorum apparatibus, terreſtribuſque ac naualibus præliis, & inclytarũ vrbium expugnationibus adſueuere. Sed habet hoc vtique philoſophia Chriſti: nihil primo aſpectu contemptius; nihil in receſſu diuinius. quippe, animos, non ad ſitim cædis ac ſanguinis, vel ad inanis gloriæ cupiditatem; ſed ad humanitatem ac manſuetudinem, atque ad amorem ſolidæ ac veræ virtutis inflammat: quæque ab aliis de officio, vel oſtentationis vel etiam animi ſæpe cauſa quæruntur, ea rebus ipſis ac vita quam verbis multo libentius explicat. Ergo Chriſtianæ documenta virtutis, tanto & ad bene viuendũ aptiora, & ad narrandum grauiora cenſenda ſunt, quanto facta dictis; & pacis munera bellicis artibus antecellunt. Xauerius igitur, vbi profectionis affuit dies (annus tũ agebatur huius ſeculi quadrageſimus) ita ex vrbe

decessit,nihil vt secum præter simplicem corpori tegendo vestitum, & in D
quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit.Vt fieri cæptum est iter,illud ante omnia mordicus tenuit,vt intimam sui custodiam,& certa precandi commentandique spatia non omitteret. inde vegetior in dies atque robustior,ad opem aliis ferendam semet acriter incitabat. Hi quo libentius curationem vbi opus esset acciperent,cunctis interim officiose demerendis, atque omni ratione sibi conciliandis insistere : deposita seueriore persona, comiter alloqui singulos : hilari ac sereno respondere vultu:faciles ad se cuilibet præbere accessus;contemnere omnino neminem:gloriam æque fugere atque alij captant : nihil in victu cultuque sibi præcipuum sumere;minimis vilissimisque cõtentus esse : vti quisque pessime se acceptum à prodromo quereretur,ita huic libentissime suo lectulo tectoque cedere:vbi quis per niuosa, ac lutulenta, & prærupta itinera laberetur,ad eum subleuandum raptim, ad pedes vel cum periculo desilire:alio quouis casu periclitantibus,vbi non posset manu,prece votisque succurrere.Inter cæteros,primarius quidam,cõtra omnium sententiã au- E
sus tumenti fluuio ad transitum sese committere, cum aquarum impetu vorticibusque ad exitium raperetur ; pia (vt affirmant) Xauerij supplicatione seruatus est.ad hæc,lassos & imbecilles omni obsequio ac sedulitate refouere:postremus cubitum ire, primus exsurgere. denique, famuli dum quiescunt, ipsis operam dare iumentis. Hac ille summissione, officio,suauitate,clementia,cæterisque artibus,quas ei spiritus cœlestis haud dubie suggerebat;breui omnium animos ita sibi deuinxit, vti deinde nihil ad cuiusquam reprehensionem ab eo profectum ; aut acerbum vlli videretur, aut nimium. Neque ipsos duntaxat qui in comitatu erant legati,meliores quotidie reddere conabatur ; sed etiam in cauponis ac diuersoriis,cum se occasio daret, promiscuè cunctos docendo, monendo, iuuando,excellentis cuiusdam virtutis & caritatis relinquebat impressa vestigia.Per hunc modũ superatis iam Alpibus & Pyrenæo saltu,in Pompelonis veniunt fines.cumque inde Xauerius ad suos facillimo negotio posset excurrere, nunquam adduci se est passus, vt quicquam omnino F
carni aut sanguini daret ; atque ad patriæ saltem incunabula reuisenda, quamuis modico diuerticulo de via deflecteret.Inter hęc,sagaci viro Mascareniæ, cognoscendi noui comitis, atque introspiciendi penitus eius animi sensus,maxima dabatur facultas : nihil enim vitia virtutesque hominum ita explorare consueuit, vt bene longi itineris diurna pariter,& nocturna consuetudo;quippe quæ simulationem quamlibet callidam & artificiosam, diu sustineri non patitur. eo liquidius Mascareniæ de Xauerio ferre sententiam licuit. cumque in dies notitia pariter & admiratio cresceret viri ; præmisso ex itinere tabellario, de ipsius laudibus ad Ioannem ita multa perscripsit,vt Rex miram in eius videndi ornandique cupiditatem incumberet.Olisiponem denique tertio mense peruentum. ibidem agebat Simon.huius quartana vetus, cuius accessum eo ipso die exspectabat, Xauerij demum læto ac salutari amplexu discussa. Post triduum Xauerius euocatur in regiam.accedenti,sese Rex perhonorificum
præbuit,

A præbuit,ac verbis amplissimis, quid de illius meritis ac sanctitate sentiret,in amicorum ac procerum corona testatus est. At ille, peracto salutationis officio;cum ei lauta ad diuersandum hospitia non deessent; ab regia protinus ad publicum valetudinarium, quod Misericordiæ sodales procurant, vna cum Simone, & Paulo Camerte se confert.ibi, dum naues ad cursum parantur,de more tempus ita distribuunt patres, vti nocturnas horas,breui duntaxat excepto somno, sacris carminibus, & rerum diuinarum contemplationi:diurnas, ægris omni ope refocillandis, confessionibus quamplurimorum excipiendis, & quotquot ad se venirent,aut consilio,aut re iuuandis insumerent. Hisce ferme occupationibus,quod reliquum erat hyemis,summa populi Olisiponensis approbatione transactum.Iamque Indicæ nauigationis appetebat tempus, cum regij œconomi, & Castanerianus in primis dynasta, iussu Regis instare Xauerio, vti, consultis hominibus peritis, indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciam adeo remotam necessaria duceret.ita sibi etiam atque etiam ab Rege mandatum,vti prorsus nihil,ipsi vel sociis;neque ad valetudinem,neque ad commodum cultumve deesse pateretur. seorsum dein illi Ioannes totam Indicam rem accurate commendat:conuertendis ad Christum ethnicis, neophytis in fide firmandis insistat;Lusitanæ ditionis arces atque præsidia lustret; deprauatos corrigat mores; deque omnibus rebus quam diligentissime ad se perscribat. Postremo,quo sibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciam intelligat; transmissum ad se ex vrbe Roma diploma litterasque Xauerio reddit; quibus eum Summus Pontifex Nuntium Apostolicum in regionibus Indicis ampla cum potestate creauerat. Et Xauerius Regi quidem paucis,ita respondit,vt cum eximiæ illius benignitati gratias ageret immortales;tum vero,quod ad procurationem Indicæ rei pertineret,sese,quantum liceret ac posset; serui fidelis officio functurum esse reciperet. Regiis vero curatoribus, & Castaneriano præsertim, complura in vsum nauigationis identidem offerenti; aliquandiu obfirmato restitit animo: dein, ne per contumaciam superbiamue cuncta respuere videretur, perpelli se tandem est passus, vt sibi comitibusque duobus(nam ad Paulum Italum, paucis illis diebus, studio pietatis incensus accesserat Franciscus Mansilia Lusitanus) singulas crassiore textu lacernas ad arcenda circa Bonæ spei promontorium Antarcticæ plagæ frigora, itemque sacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi permitteret. reliqui vero commeatus atque viatici genus omne reiecit, cum ita diceret: suscepto paupertatis voto, & vnius Dei causam agenti sibi nequaquam esse de crastino laborandum. Hortante dein dynasta,vti puerum saltem vnum adsumeret, victus quotidiani administrum: Mihi vero, inquit Xauerius, dum pedibus manibusque vti licet meis,opus ministro non est. Cum ille nihilominus vrgeret ac premeret;indignum ea fore persona quam gerebat, affirmans,si in tanta vectorum ac nautarum turba palam conspiceretur, aut vestem ad nauis margine abluens,aut cum cæteris ollam foco in quotidianos cibos imponens;

,, imponens; Atqui clariſſime vir, Xauerius inquit, dignitatis tuendæ, artes D
,, iſtæ & præcepta quæ narras, quo vides loci Chriſtianã rempublicam ad-
,, duxerunt. itaque mihi, & ollas, vbi res poſtulauerit, inſpectante populo,
,, non attrectare ſolum, ſed etiam tergere; & lauare pannos, & infima quæ-
,, que, modo peccatum abſit, obire miniſteria certum eſt. Cuius veritate
,, reſpõſi, & in præſentia œconomo vocem incluſit; & magnam apud eum
de ſe in perpetuum præclaræ cuiuſdam ac diuinæ ſapientiæ opinionem reliquit: quam Caſtanerianus poſtea prædicare libenter ſolebat; illudque crebris vſurpare ſermonibus; in claſſis diſceſſu, non minus cum Xauerio ſibi certaminis fuiſſe, vt plus acciperet; quam cum aliis hominibus, vti ne plus exigerent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque complexu, Prætoriam nauim Xauerius Regis iuſſu conſcendit. ibi vero, quam in omnes partes fructuoſa eius caritas & induſtria fuerit, quo facilius poſſit exiſtimari; pauca de vniuerſo genere claſſium Indicarũ hoc loco præfari eſt neceſſe. Prȩter nauigia permulta, quȩ variis anni tẽporibus ex Oliſiponenſi portu ad alia atque alia commeãt noui orbis emporia; quatuor E
ferme vel quinque in Indiam onerariæ deſtinantur, magnitudinis adeo vaſtæ, vt cum inflatis aura ſecunda feruntur velis, oppidi propemodum inſtar obtineant. Harum ſingulis, præter commeatus, inſtrumenta, merceſque, complures hominum ordines vectari mos eſt. Primus ordo, nauticæ multitudinis. ij certis inter ſe legibus ac diſciplina conſtricti, curſum ex arte moderantur. Secundus eſt præfectorum ac magiſtratuum, qui vel ad obtinendas arces ac maria, vel ad ius dicendum, & curãda publica negotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues tuendas, quique ad Indica præſidia ſupplẽda conſcripti ſunt. Quartus eſt mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis, in colonias Indicas migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec deſunt medici ſeu quos vulgo phyſicos, ſeu quos chirurgos appellant. Populus vnius onerariæ, in vniuerſum capitibus modo ſexcentis, modo octingentis, interdum etiam plus mille cenſetur: &, obuerſante plurima leti ſpecie; culeum è ſparto, & linteũ quiſque ſecum in nauim infert, quibus inſutus, ſi diem obire contigerit, deiiciatur in mare. Porro, cunctorũ expiandis animis & rei diuinæ procurãdæ, mercenarius plerunque præeſt: qui morientium vbi confeſſiones audierit; & mittendos in pelagus, luſtralibus aquis & piaculari precatione fuerit proſecutus; nimirum ſat ſuo muneri, ſat legi factum exiſtimat. Ab Oliſipone Goam; inde Cocinũ, coemendi maxime piperis cauſa, nauarchi petunt. is curſus, vt nullus grauior interueniat caſus, quinto haud citius menſe conficitur. interea, pro locorum ac temporum varietate, modo cadentibus ventis, malaciæ lentiſſima tædia; modo ſæuientibus procellis, iactatio vehemens, ſæpe ſine exitu nauſea, faſtidium cibi, terror aſſiduus, diuturna inſomnia toleranda. adde maligne diuiſa, & ſæpenumero vitiata cibaria; viciſſitudines immoderati caloris & frigoris; grauitatem cœli ſub æquinoctiali maxime plaga, quæ ſuperando Bonæ ſpei promontorio, ſemel iterumque traiicitur. Ad hæc, non leue incommodum in ipſa quoque habitatione conſiſtit. ab

ima cari

ima carina ad summam nauis oram,contignationes quatuor vel quinque attolluntur.in infima, nautici saburram ad æquilibriū sternūt.in cæteris, tormenta constituunt,vasa disponunt,mercimonia capsasque constipant. vectoribus, admodum exigua sub iis tectis agendi spatia relinquuntur. à prora puppique gemina in pugnam surgunt castella. in horum vtroque, & simul ad gubernaculum, ligneas casulas ac tuguriola fabri cōcinnant. hasce,qui sunt pecuniosi,magno in breue tempus conducunt pretio.cætera turba, ni sæuiant venti, prout cuique datur, sub dio in angustiis cubant. sin atrocior tempestas discursum nautarum ad repentina imperia postulet; pauidi confertique sub tabulata coguntur. ibi, concluso halitu æstuque, teterrimus odor sentinæ, pædorque, & illuuies afficit corpora. Inde cum graues alij morbi,tum vero lethargi, apostemata, febres variæ, fœda oris vlcera,& purulenti gingiuarum tumores existūt:& ipsos etiam haud raro sacerdotes,medicosque corripiunt. Iam,in tanta plebis colluuione,militumque licentia,quot quātæque sint labes animorum ac vitia; enumerare superuacaneum est.tacitus ea sibi quisque subiiciet. Omnem hanc benemerendi syluam, & sempiternæ gloriæ segetem,in sua nauigatione Xauerius habuit. Martinus Alphonsus Sosa cum summo imperio præerat classi,Prætor Indiæ designatus:qui in eius maris præfectura paulo ante præclaras gesserat res.Huic primū,Xauerius,& asseclis eius apparitoribusque,ad iustitiam colendam ac fidem, plena prudentiæ, plena salutis monita per occasionē dabat:tum ad aliorum animos pariter sanandos & corpora,omnes conferebat vires. excitare afflictos, consolari mœrentes,adsidere ægrotantibus, interdum etiam iisdem sua manu condire & coquere cibos,præbere sorbitiūculas,atque vitalem instillare succum, sternere lectos,ac sordes euerrere. quibus esset spes vitæ, hisce,auertendi cælestes iras, & mores in posterum corrigendi præcepta inculcare. quorum deplorata esset in terris salus, iis æternæ vitæ facere spem, & simul ad supremam pugnam arma contra dæmonum incursus ac petitiones induere.valentes, ad officia pietatis & humanitatis hortari, detrahentes de aliorum fama, ferentes iurgia discordiasque, vel impia in superos verba iactantes,vel rem alea dissipantes,leni simul & graui oratione compescere; plurimam diuinæ tum iustitiæ, tum clementiæ mentionem & recordationem inferre;controuersias rixasque dirimere; lenire odia religionis ignaros ac rudes, Christiana doctrina instituere; omnibus omni ratione prodesse.inter hæc,se ipse inuictum ab omni perturbatione præstare, cibo potuque vti parcissimo; nec dies modo totos exerceri, sed etiam noctes: & fatigatos vigilia cadentesque oculos, tandiu in opere continere, quoad somno & lassitudine oppressus, vbi sors ferret,tandem aliquando succumberet.Atque ex hoc tam abiecto,tam in speciem seruili genere vitæ,tantum abest vt quicquam vel de auctoritate,vel de existimatione deperderet;vt eum,summi infimique, tanquam salutis omnium præsidem, & è supernis demissum sedibus, intuerentur. Inde primum & patris, & sancti cognomentum inuenit: sic enim in oriente postea semper,& vocitatus,& habitus est. Cæterum in hoc itinere,Xauerij virtus,eo maiorem

habuit campum; quo tardius illo quidem anno ab Lusitanis nauigatum est. non nisi Augusto mense exeunte ad Mosambicum deuenere: ibi ad Aprilem vsque hyemare coacti sunt.& ægris,qui permulti erãt,in regium nosocomium è classe deportatis; in eorum famulatu pater tanta denuo cum assiduitate vigiliisque versatus est,vt præ sui corporis negligẽtia grauem & periculosum in morbum inciderit: in eo morbo cum maxime arderet febri,teneri non poterat,quin, vacillante corpusculo, periclitantibus tamen ac moribũdis adesset.in iis,nauticum infimæ sortis adolescentem;cui exitialem exitum haud sine causa metuebat; è faucibus tartari, si qua posset,eripere statuit.iacebat miser humi,destitutus ab omnibus;eique per extremã phrenesim(quod erat in primis dolendũ)ad detestãda & confitẽda crimina tali tẽpore neque mens,neque sermo constabat. Hunc tolli à valentioribus iussum, in suomet cubili Xauerius collocat. ad eum contactum (mira dictu res) confestim ad se iuuenis rediit,& peccata Xauerio rite confessus,magna cum salutis æternæ spe sub vesperam excessit è vita. Inter hosce labores exhausta iam hyeme; Prætor Sosa,quod certis de causis præuenire cuperet; quæ prima facultas nauigandi fuit; rostrata maiore celeriter antecessit, neque Xauerium, viribus vtcunque receptis ab se diuelli permisit.Paulus & Mãsilia,in nosocomij procuratione;quoad classis abiret, iussi persistere. Xauerius interim, de instituta vitæ consuetudine remisit nihil. certam ei nauis particulam ibi quoque Sosa in hospitium assignauerat. hanc item pater aliis egentibus vltro concessit. ipsi pro culcitra funis anchorarius in spiram conuolutus, pro ceruicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere primum ad Melindem, tum ad Socotoram nauis appulsa. vtrobique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate,Xauerij nauitas ac diligentia constitit. Goam denique anno seculi huius quadragesimo secũdo peruentum est,pridie nonas Maias, quo die Romæ quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illæsus emersit. Descensione facta, pater ad Regis valetudinarium,vti solebat,extemplo se confert.Eodem paulo post cum classiariis ægrotis Paulus & Mansilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanæ tum Ecclesiæ præerat Ioannes Albuquercius (de quo supra commemoratum est) præstanti sapientia Pontifex.Ad hunc,Xauerius, antequam vllam reipublicæ attingeret partem, adiit honoris & obsequij causa: eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pont. & Ioannis Regis Lusitaniæ missu, ad impertiendum ethnicis euãgelium, stabiliendos in fide neophytos,Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiuuandos, in ea loca venisse, attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul,Pontificias litteras,quibus Nuntius Apostolicus fuerat declaratus,eidem offert venerabundus:ac profitetur, sese iure illo ac potestate nequaquam vsurum,nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi,seu modestia captus Albuquercius,illico ruit in amplexus viri:perlectum probatũque diploma restituit: postremo,etiam atque etiã Dei seruũ adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianam rem è

A rem è præſcripto ſummi Pontificis adminiſtret; valde confidere ſeſe, illius aduentum, ad Indicæ eccleſiæ vel tutelam, vel amplificationem magnopere profuturum. neque in præſentia modo Xauerium comiter ac libenter accepit; ſed etiam in poſterum præcipuo ſemper tum in honore, tum in amore cunctis approbantibus habuit. Ab ea ſalutatione regreſſus in domicilium hoſpitale Xauerius, conſueta & pietatis & caritatis munia cum ſuis obire perrexit. Pręter hæc, ſalutarem publici catechiſmi ritum, in regionibus iis vtique primus inſtituit. Quotidie ferme prodibat ipſe cum tintinnabulo, & ingentem promiſcuæ turbæ numerum in templa cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Chriſtianæ vitæ præcepta, vulgi ſermone breuiter ac dilucide comprehenſa (quæ ipſemet poſtea certioribus ad modulandum aſtrinxit numeris) decantabātur hoc fere pacto. Verba præibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. eaſdem voces reliqui extemplo reddebant. id cum pro populi captu bis terve ac ſæpius fieret; ſequebatur, vt ſonus ille, ad aures blande ac ſuauiter accidens, integra paulatim ſenſa, totaſque periochas penitus in pectora

B demitteret vulgi. Ad extremum, vt ſilentio indicto ſymphonia conquieuerat; certos ex eadem inſtitutione locos, Dei famulus fuſe ac populariter explicabat. Ita, pueruli, fœminæque, ac tarda plerunque mancipia, paucis horis ac pęne ludibundi, multo plura percipiebant de rebus altiſſimis atque diuinis, quam illa noua ac vetus Academia, lycæumque illud inclytum, & omnes antiquæ philoſophorum ſcholæ, tot ſeculis, tanta contentione, tantis lucubrationibus extundere valuerunt. Hæc tum in vrbe Goa per hyemem à Xauerio geſta: & ſimul, optimatum rogatu, Paulus Camers, Diui Pauli ſeminario collegione, quod iam puerorum numero haud paruo conſtabat, adminiſtrando regendoque præpoſitus. At Xauerius, quod per eos dies de recenti Parauarum & Piſcariæ gentis conuerſione cognorat; Manſilia comite ad eos edocendos & confirmandos vere ineunte profectus eſt. ij populi, vt ſupra docuimus, magna Michaelis Vaſæi & ſociorum alacritate, ſalutaribus illi quidem abluti fuerant

C aquis; cæterum eius myſterij vim, & reliqua eccleſię ſacramenta, itemque precandi formulas, & Chriſtianæ fidei articulos, & legis diuinæ pręcepta penitus ignorabāt. Neque ſacerdotibus Europæis quive Goæ, quive Cocini degerent, vlla oſtendebatur facultas barbarię illius erudiendæ: quippe in magna diſtātia locorum, & nullo propemodum linguæ commercio. ex quo nimirum facile coniici poteſt, dum peregrinus homo Xauerius ignotum ſermonem addiſcit, cæcamque ignorantiæ noctem ex iis mentibus conatur expellere; quam graues illi miſeriæ, quantus moleſtiarum cumulus fuerit perferendus. Cum Brachmanis præcipue magna ſeruo Dei fuere certamina. Abduci à ſe populum, fraudeſque ſuas ac menda cia detegi, mortis inſtar ducebant. cumque à vi cædibuſque eos turbarum abſterreret metus, fruſtra Euangelici pręconis linguam donis ac mercede alligare ſæpe conati ſunt. Interea, vicino quodam in oppido, quod tyranni metu in patria ſuperſtitione perſtabat, fœminæ quartum iam diem ex partus difficultate grauiſſime laboranti, agentique animam,

Xauerius accitus interuenit. fidei summam exponit: certum ad salutem D iter ostendit. assensa est mulier: baptismum expetiit: illico peperit. ea re adducti propinqui, dein populares vniuersi, tyranno mitigato, repudiatis idolis, Euangelio credidere: quos omnes probe institutos pater sacro item baptismate proluit. Hæc & alia plurima Xauerium mire districtum habebant atque vbi quod in præsentia satis esset, eodem substiterat loco; delectos ex omni Christianorum numero hypodidascalos (ij patrio sermone canacapoli vocantur) & probitatis, & ingenij laude præstantes, in ea locabat specula, qui cæteros in officio continerent, sacras tuerentur ædes, baptismate fungerentur; & si quid accidisset grauius aut difficilius, consignatum interea litteris memoriæ causa, postmodum ad se referrent. Hisce vicariis commendato grege, ad aliud ipse aliudque deinceps oppidum aut pagum, pedes, & quidem sine sacculo semper ac pera, transibat. Vbi oram omnem iis quæ dixi caritatis officiis, & prædicatione Euangelij peragrauerat; orsus iterum à capite eandem pari diligentia prouinciam obibat, pensum cum à cæteris Christianis, tum vero à canacapolis E exigens. Atque huic hominum ordini, quo commodius tam piç ac necessariæ functioni vacarent; certum auri pondus impetrauit quotannis in Lusitanæ Reginæ socculos ab Indis conferri solitum; cum quidem ad Catharinam scribens, Ioannis vxorem, insigni virtute ac pudicitia fœminam, haud inepte lusisset, nullis eam soccis æque facile scansuram in cœlum, ac precibus neophytorum, in quos Christi causa id opis ac beneficentiæ contulisset. Amplius annum Dei famulus in Parauа regione traduxit; eumque Domini agrum adeo reliquit probe cultum & cósitum, vt hodie in primis totius Indiæ felix ac fertilis habeatur. Harũ rerũ fama commoti Macoæ finitimi populi è Trauancoris regno ad Comorini latus occiduum, Parauis multitudine ferme pares, Xauerium ad se baptismi causa per supplices nuntios ac litteras euocant. ille profectus, eodem & institutionis, & peregrinationis ordine, plus decem hominum millia vertente mense ad Christum adiunxit. noui dein ad eum concursus quotidie fieri, atque vbi patrio sermone proposita principia Christia- F næ doctrinæ didicerant; cum alia suspicere, & laudibus in cælum ferre; tum vero ipsa præcipue decem diuinæ legis præcepta. mirari quam illa æquitatis plena essent, quam vera, quam rectæ rationi consentanea. oblatam sibi è cœlo haud dubie lucem gratulari inter se; deplorare suam, & maiorum suorum amentiam, qui ad eam diem in tam densis errorum tenebris, ac tanta vitiorum fœditate iacuissent. inde se mutuo ad Christianam religionem adhortari: mox cateruatim ad fontem æternæ salutis accurrere. Hisce abluendis cum maxime instaret Xauerius; noui à Manare legati superueniũt, id ipsum orantes: hoc nomine insula est, extremæ Ceilano ad septentriones apposita. eam quoque gentem, ne ipse ab inchoato opere abduceretur, missis interea pro se idoneis vtcunque viris, initiat. Is vero ager, non fidelium modo, sed etiam martyrum vberem segetem paucis diebus effudit. Si quidem Iafanapatani Ceilaniæ terræ tyrannus, cuius in ditione erant Manarenses, idolis ad insaniam deditus, audita re, insitam

A insitam ingenio feritatem nouellos in Christianos exercuit. immissoque satellite, partim eorum occidit, partim variis suppliciis per summam indignitatem affecit. pauci ex insula in continétem elapsi (in iis regius quidam adolescens) terrestri leucarum amplius ducentarum itinere Goam vsque se contulere. ibi rite instituti omnes, & mystico partu renati sunt. Neque hac tantum regione sese tenebat animorũ ardor. Macazares quoque, leucas in ortum quingentas ab Cocino disiuncti, Christianos doctores maiorem in modum expetebant. ij legatos primum ea de re ad Antonium Galuanum (vti supra commemoratum est) miserant. Galuani iussu cum ad eos tenderet Franciscus Castrius; aduersa tempestate prohibitus, Ternatem redierat infecta re. Felicius deinde nauigauit, cum Sosa Indiam regeret, Antonius Paiua, coemendi sandali causa missus in easdem insulas ab Rhoterico Vasco Pereria, Malacæ Præfecto. Iam ante, in illis emporiis negotia gesserat Paiua, ac proinde multos ibi notos habebat; neque erat Macazarici sermonis ignarus. Vt in Supanos deuenit (hoc nomine gens
B est) Rex ipse, iam septuagenarius, in primis totius Macazaris potens & bellicosus, vltro (quæ facilitas Regum illorũ est) ad inuisendum aduenam accessit. Filium ducebat secum, annos quindecim natum; itemque adolescentulas, aureis armillis ornatas, triginta. Eo comitatu cum ad portum venisset; accepta salutatione redditaque, variis de rebus, vt fit, cum peregrino mercatore sermonem instituit. inter cætera quæsiuit ex eo, quid ita, Lusitani Mauris (sic vulgo Mahometanos appellant) infensi infestique potissimum essent. Ea occasione arrepta, Lusitanus, in hæresis Mahometanæ vitia, & ipsius auctoris ambitionem, fraudes, auaritiamque pro ea quam habebat fandi copia inuectus; iis dein vitiis fraudibusque, veritatem, ius, fasque Christianæ religionis opposuit: deque ipso Christo Dei filio, generis humani liberatore, nonnulla subiunxit. Inde affirmauit, nomini Christiano cum sceleratissima & corruptrice animorum secta, proprium ac perpetuum bellum esse susceptum. Omnia Regi probabilia admodum visa: &, quod iam aduesperasceret, domum regressus, Paiuæ
C xenia misit ad nauem. Postero die, ac sæpe deinceps, multa ex eodem sciscitari perrexit, in iis, illud etiam; quisnam esset Iacobus quidam, quem in præliis inuocari ab Lusitanis, ad se Mauri detulissent. Ad hæc, Paiua, de Christi discipulis ad Euangelium prædicandum à magistro dimissis, pauca perstrinxit. in iis, præcipua sanctitate meritisque fuisse Iacobum, qui primus lætissimum Hispaniæ, patefacti hominibus cœli, nuntium attulisset: atque idcirco in eius præcipue Apostoli tutela ac patrocinio Hispanos latere vniuersos. ac proinde, inter dimicationem ab iis inuocatum contra Christianæ fidei hostes adesse fulgentibus armis horrificum, igneo equo insidentem. eius rei, vel Mauros optimos esse testes, qui conserta cum Lusitanis pugna, plures ipsi ac paratiores, tali viso non semel cæcam in formidinem, fugamque præcipitem acti sint. Sub hæc Paiua è Christianis institutis, de inuocatione præsidioque cœlestium pauca disseruit. Cum hæc & alia id genus complura, mira quadam approbatione per eos dies audisset Rex, neque tamen de capessenda

peregrina religione ſtatueret quicquam;Paiua,quod in eo emporio tem- D pus vltra negotiandi non eſſet;ad Siani regnum leucas inde quinquaginta proceſſit. Cum Sianio Rege familiaritas intercedebat Paiuæ; quippe apud quem ægrotus olim in hoſpitio fuerat, multaque cum eo de Chriſtianis initiis egerat. Hunc vbi adeſſe cognouit Rex, confeſtim ad eum, iactis procul à portu anchoris in ſalo ſtantem,prior viſendi gratia tranſmiſit:& mirifica quadam ex eius adſpectu voluptate perfuſus, poſt mutuam ſalutationem; Auguror, inquit, fauſtum ac felicem mihi meiſque tuum eſſe aduentum,ô Paiua:quandoquidem,ex quo te aſpicio, tanta ac tam noua me gaudia pertentant.multo dein ac ſuaui cum peregrinis habito ſermone, digreditur. Inſequenti luce, cum ad eum ſalutandum honoris cauſa viciſſim in vrbem Sianum Luſitani veniſſent; conuerſus ad Paiuam Rex,Caue,inquit; putes excidiſſe mihi,quæ, hic apud nos cum eſſes, de veſtræ nationis in vnum Deum fide ac pietate narraſti. hærent ea mihi penitus infixa; neque vnquam ex eo tempore voluntas mihi eiuſdem amplectendæ ac profitendæ fidei defuit. Sed hactenus me, po- E pularium metus; ſi ab auitis inſtitutis abſcederem, necnon exiſtimationis ratio,ſi,grandi iam natu,repente immutatus viderer; ab hoc tam honeſto conſilio retardarunt.eaſdem ob cauſas adhuc animi pendeo:teque pro amicitia conſulo,quid mihi faciendum putes.ac ſimul quæſo vti coram hiſce proceribus(adſtabant autem plures)aliqua de fidei veſtræ myſteriis, deque hominis Chriſtiani officio diſſeras. Tum Paiua, ſe indoctum præfatus,ac minime dignum qui tam ſublimia tamque diuina tractaret, ac nihilominus incenſo pij Regis ſtudio pro ſua parte non defuturum; orſus à primo decalogi præcepto, cætera ſingillatim deinceps quam planiſſime potuit explicauit: eaque cuncta ſummatim ad illa duo capita redigi oſtendit:amoris erga Deum,& proximum. Magno aſſenſu, Regis præſertim,ea oratio audita.ſic ille abiit dies.Poſtero, eædem ſcholæ pari auiditate repetuntur. Paiua,ad ea quæ tradiderat, ſermonem adiunxit de officiis operibuſve miſericordiæ,quæque ad corporis, quæque ad animi auxilium pertinent; iiſque operibus præcipuas Chriſtiani mu- F neris partes docuit contineri.Ab ea peroratione dimiſſus Paiua, proximo die reuocatur in regiam. ille, Deum enixè precatus, vti mortalibus cœcis lumen aliquod æternæ veritatis offerret, ad vrbem properauit,in rerum diuinarum cogitatione ita defixus,vt viæ laborem,ac tempus omnino fefellerit.Vbi ad Regem peruenit, adſtante nobilium corona, rurſus de Chriſtianis præceptionibus verba fecit. exinde quæſiuit ab eo Rex, num-quid de mundi creatione cognoſſet:ille, totam eius creationis ſeriem, à ſanctis hominibus,& prophetis conſcriptam eſſe reſpondit.Cum,Sanctus quid nam ſibi vellet,rurſum interrogaſſet Rex(id enim verbum Paiua reddere Macazarice nequierat, propterea quod ij populi, vt ſanctitatis ipſa re;ſic etiam vocabulo carent) ſanctos eſſe, inquit, eos, qui propoſita nuper ab ſe præcepta ſeruarent;ac ſe quam maxime à corporis contagione ſeiungerent. huiuſmodi fuiſſe rectæ religionis interpretes;Dei plenos; ac proinde nullum in eorum ſcriptis ineſſe menda-

cium.

A cium. Tum Rex; quid eſt, ait, mendacium? Atqui, vt ad hoc reſpondeam (inquit Paiua) liberali venia eſt mihi abs te opus, ô Rex: quod ſi nihilominus acerba & aſpera mea tibi viſa erit oratio; peto quæſoque, vti omnem in me vnum iram exerceas: Luſitanos meos cum ſuis rebus incolumes abire permittas. Cum ille continuo quidlibet expromendi poteſtatem feciſſet, Scire aues, inquit, mendacium quid ſignificet. Ego vero, nulla comparatione huiuſce tibi vocabuli vim facilius aut clarius demonſtrauerim; quam iſta ipſa quam vos agitis vita. Cum enim IESVM Chriſtum, Dei filium, totius veritatis auctorem, penitus ignoretis; ſic fit, vt erroribus infinitis impliciti, à veritate ſemoti, in ipſo mendacio volutemini. Cum hæc & eiuſmodi maxime dicerentur, ſubito coactæ nubes, magno cum cœli fragore, tonitribuſque, & procellis, ingentem vim imbrium effudere. quæ res eo & mirabilior viſa eſt, & gratior accidit, quo maiore cum detrimento frugum, diuturna ſiccitate laboratum in iis regionibus fuerat. Cum dein Regem vrgeret Paiua, vt in Chriſti verba ſi-
B ne dubitatione iuraret; ille nouem inſuper dies ad deliberãdum ſumpſit. Obſtabant egregiæ ipſius voluntati, maxime ſacrificuli, quos vocant Becos, teterrimum genus. ij, quemadmodum Satanæ miniſtros decet, ipſo amictu ornatuque corporis, muliebrem ſexum certatim ementiri non dubitant, expilant faciem, crines alunt, comuntque: dentes artificio quodam inaurant: denique fractis motibus geſtibuſque, luxum atque mollitiem produnt. iiſdem fœminam attigiſſe capitale eſt: ardenti viuus crematur pice qui tale quippiam admiſerit. at vero ipſi (quod vix auditu fas ſit) certis inter ſe legibus nubunt: & praua inſuper vulgo ſerẽtes dogmata, miſeram gẽtem nefariæ turpitudinis ac ſuperſtitionibus implent. igitur hi præcipue, ab noua religione abſterrebant Regem; quippe qui omnibus adſueti flagitiis, Chriſtianæ ſeueritatis & caſtimoniæ nomen horrerent. Accedebant ad labefactandum, ſi qua poſſent, Regis propoſitum Mahometani quoque complures, qui mercaturæ cauſa in eius regnum ex Vgentana, Pane, Patane cõuenerant. Horum ſceleri & conatibus dum
C obuiam itur. Supanus interim Rex, bene comitatus, ornatiſſima claſſe, nec opinato ſuperuenit. ac primum omnium interrogat Luſitanos; num Sianius Chriſto ſe addixerit. Cum ab iis reſponſum eſſet, Sianium cunctari deliberabundum adhuc; Supanus, in re adeo ſalutari, tam longa deliberatione quid opus eſt? inquit. ego quidem, nulla interpoſita mora, Chriſtianum me volo fieri. Tum Paiua, quod ſacerdotibus careret, ipſe per ſe perque ſuos raptim ara excitata, quam maxime feſto apparatu, Regem ſacro baptiſmo rite luſtrandum curauit à quodam è comitibus, cum cætero corporis habitu, tum ipſa canicie venerando. poſt Regem, alij quoque complures, amici & propinqui eodem ſacramento expiati. Regi, Ludouici nomen impoſitum. cætera cohors, alij aliter appellati. Summa dein cum lætitia, & gratulatione bombarda perſtrepuit; reique geſtæ fama longe ac late manauit. eo exemplo incitatus, tandem aliquando Sianius, omni contempto periculo, rupit moras. à Paiua ipſo cum primoribus aliquot baptizatus, Ioannem appellari ſe voluit. Bonorum

ingenti gaudio celebratus hic item dies: & Reges ambo præter vete- D rem amicitiam ac vicinitatem, nouo insuper sacræ necessitudinis ac societatis vinculo magis magisque constricti. Abeunte dein Paiua cum suis, veriti, ne duce, ac magistro destituta gens, breui pristinos in errores ingeniumque recideret; oratores ad Malacæ præfectum implorandi tam necessarij subsidij causa misere. Hic admodum Euangelij cursus (quod quidem exstet) gerente Præturam Sosa, per triennium fuit. Interea Prætor ipse, tuendæ atque administrandæ prouinciæ diligenter operam dederat. Is, vt primum Goam est delatus, inito magistratu, hyemem totam ferme iure dicundo consumpsit. atque illud ab eo in primis laudabiliter institutum, vt sexta quaque feria valetudinarium publicum ad consolandos ægrotos inuiseret: ibidemque rei diuinæ palam interesset. custodias præterea singulis hebdomadis adibat: vinctorum cognoscebat causas, curabatque vt salua æquitate ac fide, quamplurimi soluerentur. idque toto præturæ tempore solenne seruauit. Exacta hyeme, præfecturas de more distribuit. ipse ad Baticalæ Reginæ ferociam edomādam arma conuertit. E Hæc mulier, stipendiaria Lusitani Regis, non modo vectigal dudum abnuebat pendere; sed etiam piratis & hostibus nominis Christiani tutum in suos portus dabat receptum. Sosa, quadraginta nauibus, in quibus præter auxilia Lusitani erant mille quingenti; ad Baticalam profectus, in ipso portus aditu cōsistit. inde missi ad Reginam, qui debitas pensiones, & præterea piraticos parones ad vnum exigerēt. illa, metu repentino icta, quatuor in præsentia mittit parones. inde cū varias ad frustrandum excusationes afferret; descensione facta Prætor instruit aciem. Mahometani, primo è palmetis in hostem intrepide subeuntem, varij generis tela coniiciunt. dein, vbi ea sperni sensere, ad vrbem citato recedunt gradu. ibi rursus conglobati in conspectu liberorum, & coniugum (nam Regina tum aberat) prælium instaurant. anceps aliquādiu dimicatio fuit, sed inferente se acrius Lusitano, fusi per agros, fugatique omnes: oppidum nullo defensore captum & incensum est: è Lusitanis desiderati duodecim, vulnerati cōplures. è barbaris maior multo numerus cecidit. Cæ- F terum in ea pugna insigne traditur facinus Francisci Almeidæ Scalabitani. is, conspicatus cōmilitonem in extremo discrimine, hostiles manipulos impetu capto perrumpit: circumuentum Lusitanum egregie protegit: & in eodem hærens vestigio, intentos in se mucrones ac tela tandiu sustinuit; quoad suis ad opem vtrique ferendam spatium datum est. ita, coronam is quoque ciuicam; populari seruato: præcipuam victoriæ laudem, absterrito Mahometato promeruit. exinde Prætor, succedentibus in orbem centuriis, Baticalanos fines, non intermissa dierum aliquot clade vastauit. ac, metu malisque demum, Reginam & consiliarios, ad piraticas tradendas naues, pernumeranda stipendia, & pacem renouandam adegit. postremo victor incolumi classe Cocinum petiit: ab Cocino dimissis varia in loca nauibus, in vrbe Malaca primus portorium & scripturæ magistros instituit. ex quo, ad regia vectigalia non mediocris accessio facta est. Inde Goam in hyberna reuectum, cupido incessit Tremelani delubri

delubri exſpoliandi, credo, quod eo cultu ac donariis indignum idolum duceret. in Coromandelio tractu delubrum id eſt; cum cætera ſuperſtitione, tum auro ac diuitiis inclytum in eam rem. Soſa, permultis iiſque aptis remigio nauibus quo facilior eſſet ad terram appulſus,& tribus fere armatorum millibus,ineunte vere cum ab Goa ſoluiſſet,vixdum in altum euectam claſſem atrox tempeſtas oborta pæne demerſit maximo in periculo prætoria ipſa triremis fuit. diſperſæ cæteræ, Cocinum denique tenuere.Inde ad inſulam proceſſere,quam à vaccis appellāt. ibi ab exploratoribus cognitum,Coromandelium littus omne, contra quam Prætor ab aliis audierat,aſperum & importuoſum eſſe: nullam ibi tutam ſtationem fore.Hoc nuntio reuocatus; ne nihil omnino tali apparatu egiſſe videretur,ad Colanum repente flexit.ibi arcem,vti docuimus,Luſitani habebant.Rex erat ſocius:ac tum ab vrbe cum exercitu aberat,bellis finitimis occupatus. ab arce leucas circiter quatuor, à mari non plus vna, diſtabat fanum, in quo magnam item pecuniæ vim aſſeruari ferebat fama. Prætor in terram egreſſus,per ſpeciem amicitiæ paulatim ad locum progredi,populus mirari quid in pacata regione ſibi vellent armatæ Luſitanorum cohortes.vbi templum intrantem vidēt Soſam;tum demum ſenſcere quid peteret.extemplo reliquias militum ex agris euocant:atque ad naues redeūtem Luſitanum anguſta ac depreſſa via(quod ad Calecutum olim Albuquercio euenerat)è ſuperiore loco, ſyluiſque ac ſepibus, Naires minus centum adorti; ſagittis ac fiſtulis magno detrimento affecere. Soſa, cum agmen clauderet, ex equo degreſſus quo minus ad ictus pateret;ferme triginta ſuorum amiſſis,vulneratis compluribus,ægre ad mare peruenit, haud quaquam ſatis magno operæpretio: ſiquidē effoſſis templi penetralibus;auream ollam extraxerat numulis argenteis plenā quos Indi fanones vocant,neque ſeſtertium plus vnum cōtinent ſinguli. Eam ollam Ioanni Regi dono miſſam, conſulti Pōtifices reddendam Colanio cenſuerunt.reuecta quamprimum in Indiam, & eodem loco Regis iuſſu repoſita eſt.Per idem tempus,creſcēdi ex aliorum malis, præclara ſe Luſitanis dedit occaſio.Inter Azedecanem & Idalcanem(vti ſunt eæ gentes ad omnem flatum ſpei vel timoris mobiles & infidę)noua odia & ſimultates exſtiterant.Idalcā Azedecanem,beneficiarium & vectigalem ſuum, in regiam pro poteſtate euocabat.ille capiti metuens, pariterque theſauris quos diuturna parcimonia rapiniſque congeſſerat; palā imperium detrectabat.Inde mutuo ſibi ſtruere inſidias,mox etiam bellū aperte moliri:ac demum in eius belli ſocietatem pro ſe vterque muneribus ac promiſſis Luſitanos allicere.Inter cætera,Azedecan, exturbandi è male parto imperio Idalcanis, conſilium cepit eiuſmodi. E ſtirpe Decanij Regis, quem à ſatrapis ducibuſque circumuentum & captum fuiſſe memorauimus,Meales erat quidam. is,ad otium magis quam ad arma natus, & ſæuitiam Idalcanis haud ſine cauſa pertimeſcens; veniam ab eodem impetrauerat, religionis ergo ſecedendi Mecam. ibi cum vxore liberiſque aliquandiu commoratum; Solimanus archipirata, de quo ſupra diximus, Indiam petiturus, auexerat, iniecta quidem ſpe auiti regni recuperandi:

ſed,quod multo ſimilius veri eſt,quo per eũ ſi,res ita ferret,ſeditiones ac turbas in iis regionibus excitaret. Hiſce ergo promiſſis inflatus Meales, & comiter in claſſem acceptus;in Cambaiæ deuenerat fines. Cæterum à Luſitanis paulo poſt victo & fugato Solimano, haud quaquam ſuis viribus fidens, ibidem in exſilio ſponte ſubſtiterat. ea re cognita Azedecan, ex vrbe Bilgano leucis ab Goa quatuordecim, per occultos interpretes ac litteras inſtare Garziæ Caſtrio Goæ præfecto(nam Soſa tum aberat) vti Mealem è Cambaia quamprimum accerſat. is vbi Luſitano præſidio ſeptus in terra Decania pedem poſuerit, concurſum ex agris vicíſque, ab importuni tyranni odio, ad iuſtum ac legitimum Regem extemplo futurum. ſe quoque in id ipſum paratas habiturum copias:& Luſitanos, Meali tum inopi egentique quibus velint impoſitis legibus, ſi eum in patria locauerint ſede;pro inſidioſo & rapaci accola, vicinum Regem ad omnia fidum atque opportunum habituros.Hiſce atque aliis rationibus facile perſuaſum præfecto, vti magnis pollicitationibus Mealem cum vxore liberiſque Goam euocaret.Eo vbi peruenit; confeſtim admonitus Prætor, qui tum erat Cocini, Goam repetit. ibi in concilio dies aliquot anceps deliberatio tenuit.nam & pacem cum Idalcane facta, repẽte violare, nefas, & Mealem vltro accerſitum repente deſerere, turpe non ſine cauſa videbatur. Variantibus inde ſententiis, cum aliquandiu hæſiſſet Prætor;tandem è dignitate fideque nominis Luſitani ſtatuit eſſe, Mealis afflictas fortunas omni ope excitare; & cum Azedecane, iamdiũ id exoptante,vires atque arma coniungere.Habito delectu, clam dies ad reducendum Mealem præfectis edicitur. iam ad primos Decanij regni fines prȩſto erat popularium manus,Meali excipiẽdo ſubmiſſa.Vbi dies affuit, Prætor ipſe cum armatorum copiis Mealem ſine fine gratias agentem ad littus honoris cauſa deducebat.vix ad arcem Beneſtarini peruenerát,vnde in continentem ex inſula traiectus eſt;cum ſeuocatum Prætorem Petrus Faria Luſitanus vir bello egregius, & magno rerum Indicarum vſu monere etiam atque etiã inſtitit, integris rebus videret quid ageret:perfida barbarorum ingenia inconſtantiam rerum humanarum apud ſe reputaret:néu florẽtes tum Luſitanas opes cum perditis miſceret exſulum rebus;neu Idalcanem tanta potentia Regem, amicum ac ſociũ,ſine cauſa laceſſeret.mittendi Mealis,quandocunque ſit opus,arbitriũ penes Prȩtorem fore:ſedandi belli,ſi temere moueatur,nõ quoties libeat, facultatem fore.Hac oratione, & ſimul auctoritate viri permotus Prætor, qui adhuc fluctuaret animo, repente, quaſi noua res aliqua maioris incidiſſet momenti; redire vna cum Meale cunctos in vrbem iubet. id cum initio ſermonem æque ciuibus atque aduenis præbuiſſet, ſapienter dein factum apparuit.ſiquidem quintodecimo ferme poſt die,nuntius venit, ab Idalcane debellatum eſſe. Profectus magno cum exercitu ab Vrbe Viſapore(ea diſtat ab Goa leucas circiter ſexaginta)Bilganum acri obſidione cinxerat. Azedecan incluſus,vrgente animi ægritudine ſenioque, extremum obierat diem. eo demortuo,Idalcan vrbem facili negotio captã diripuerat. magnas ibi opes, ingentem rei bellicæ apparatum inuentum aiebant.

A aiebant. Hæc vbi Goam allata sunt, Prætor necessitatem in consilium vertit: celato quid nuper egisset; legatum victoriæ gratulandæ ad Idalcanem mittit. Mire opportuna ea fuit legatio. Idalcan, inter ipsam rei tantæ lætitiam, vel Prætoris officio, vel ipsius legati dexteritate captus; Bardesios & Salsetanos vicos agrosque; & extra suam ditionem quicquid Azedecanis fuisset; Lusitanis attribuit; cum eo tamen, vti Mealem cum coniuge & filiis Malacam amandarent, ibique custodiendum curarent, ne ad nouos tumultus ciendos redire posset in patriam. Prætor, ea donatione gaudens, misit extemplo qui possessionem locorum adirent, & vectigalia nomine Lusitani Regis, vt olim, exigerent. De Meale incertis implicans responsis, callide rem extraxit, neque ab Goa dimisit hospitem; verbo, vti in oculis populi Goani tutius adseruaretur: re vera, vt in tanta locorum vicinitate, hoc metu Idalcanem in officio contineret. ex eo tempore Meales nequicquam è proximo auita intuens regna, & Lusitani præfecti fidem implorans, Goæ in libera custodia dissimulanter est habitus.

B Hæc ferme ab Sosa Prætore gesta; quem deinde virum, in Lusitaniam secundo cursu reuectum, & auctoritate florentem & opibus, præcipuo in honore semper habuit Rex. Cæterum eius præturam vna res maxime fecit insignem; aperta per id tempus, & primum cognita nostris hominibus terra Iaponia. cuius de terræ & cultorum ingeniis ritibusque, tametsi non pauca dudum à nobis alibi tradita sunt; tamen hic etiam exponi quædam aut ex eo tempore allata, aut etiam liquidius comperta, locus haud dubie postulat. Quem igitur vulgo Iaponem vocant, eæ præcipuæ tres insulæ sunt, circumfusis aliis minoribus interfluo euripo disiunctæ. Prima & maxima, in satrapias aut regna tria & quinquaginta diuiditur: eius caput est vrbs Meacum; inde insula tota denominatur. alteram Ximum appellant. hæc satrapiis regnisve censetur nouem. nobilissimas habet vrbes, Vosuquim & Funaium regni Bungensis. Tertia dicitur Xicocum: satrapias aut regna continet non plus quatuor; insignis maxime Tosa vrbe regni cognominis. ita Iaponis vel regna, vel satrapiæ

C (sunt enim complures in quas vocabulum regni minime cōuenit) in vniuersum numerantur sexaginta sex. Totius terræ longitudo ferme in ducentas, vti ferunt, leucas excurrit. huic nequaquam respondet latitudo: decem tantum alicubi patet; summum triginta non amplius. de ambitu nildum certi proditum est. Iacet ab Æquatore in Arctum à trigesimo gradu ad trigesimum fere octauum. Ab oriente obuersa est nouæ Hispaniæ, centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione, Scythas vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos. Ab Occidente, adspicit Sinas, varia pro litorum flexu excursuue distantia: siquidem ab vrbe Liampo, qui Sinarum regnis in ortum est limes; ad Iaponis insulam Gotum, quæ prima inde nauigantibus occurrit, leucas numerant sexaginta: ab Amacano autem, occiduo Sinarum emporio, vbi Lusitani ferme negotiantur, ad eandem Gotum, leucarum ducentarum nonaginta septem traiectus est. A meridie, vasto mari interfuso, inexploratas habet terras, è quibus casu nautas olim quosdam in Iaponem delatos fama est,

neque inde soluisse. Tellus, maxima ex parte, niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam (is cibus est communis omnium) quibusdam etiam locis Maio triticum metunt: neque ex eo panes more nostro, sed genus quoddam offæ, seu polentæ conficiunt. Salubris cœli temperies: aquæ bonæ: calidas etiam alicubi, medicos in vsus emicare cognitum est. Editi præruptique montes cum alij passim, tum duo præcipua nobilitate visuntur, quorum alter, incertæ appellationis, assidue flammas euomit; inque eius cacumine, certis hominibus, postquam voti causa diu se macerauerint, splendida circumfusus nube sese cacodæmon ostendit; alter Figenoiama nomine, Leucarum aliquot ascensu trans nubes attollitur. E terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla: & longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amænitatem, vel ad fructum ferunt haud absimiles nostris. vnius tamen, quæ palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorsus ingenium. siquidem (vti perhibent) humorem quemlibet reformidat: si forte maduerit, contrahit illico sese, ac veluti pestifero contactu marcescit. remedio est, auulsam radicitus, in sole siccare; & in vacuum scrobem scoriam ferri contusam, vel sitientem arenam infundere: ibi, postquam aruerit, rursus depacta, reuirescit, ac pristinum nitorem decoremque recipit. rami quoque decidui seu defracti, si clauo ad truncum affigantur, velut insiti coalescunt. Plurima vero variis locis exurgit cedrus, tantæ proceritatis, & crassitudinis, vt inde, fabri, basilicarum columnas, & cuiuslibet quamuis capacis onerariæ malos efficiãt. Ex animantium genere, oues, porcum, gallinam, anserem, fœdasque alias domi haud quaquam alunt Iaponij: si caro gustanda sit, ferina vescuntur. Campos, boum & equorum militarium armenta: saltus atque dumeta, lupi, cuniculi, apri, cerui pererrant. è volatilibus, phasiani, anates amnicæ, palumbes, turtures, coturnices, ac syluestres gallinæ cernuntur. Pisce cum alio abundant incolæ, tum vero fluuitiali trutta, seu silare, & marina tamquam alosa; huic honos plurimus. Butyrum nesciunt: oliuo carent: factitio vtuntur, è cetis ad littus eiectis: pineas tædas ac faces, alicubi etiam paleas ad lumen adhibet vulgus. Procera statura, si cui contigerit, & decoro corporum habitu gloriantur. lenta plerisque viuacitas; firmæ vires: in sexagesimum vsque annum militaris ætas extenditur. Barbam alunt modicam: in capillo varius est mos: volsella depilant, pueri sinciput: plebeij ac rustici dimidium caput, viri nobiles totum ferme, paucis ad occipitium relictis capillis, quos attigisse quempiam, contumeliæ loco vel maximæ ducitur. Mortalitatis incommoda, famem, sitim, æstum, algorem, vigilias, laboresque admirabili patientia tolerant. in lucem editi, vel hyeme summa, protinus lauandi ad flumina deferuntur. ab vbere auulsi, venatu exercentur, & procul à matre ac nutrice locis habentur asperis, quod ita sentiant, nulla re magis infringi animos, quam molli ac blanda educatione. Storeis, culcitræ in modum tumentibus, nitidisque, pauimenta consternunt. in iis & somnum, subiecto ceruicibus lapide vel tigillo, & cibum capiunt genibus nixi, cruribus insidentes. Munditiarum apud eos haud minor quam apud Sinas cura. paxillulis item ipsi duobus inter edendum ita

A ita ſcienter vtuntur, vti neque excidat quicquam, nec digitorum terſu opus ſit.cænationem intrant excalceati, ne cataſtromata calcando coinquinent.tenuiores,ad mare præſertim,victitant herbis,oryza,piſce:diuites,ad conſuetudinem Sinarum, ornant ſplendide atque apparate conuiuium.in ſingula fercula, ſine linteis aut mappis mutatur ſua cuique conuiuæ menſa è cedro pinuve, palmi fere altitudine, binum dodrantium quadro,nitidiſſima,lectiſſimiſque diſtincta coloribus.cibi confecti,in pyramidem exſtruuntur,auro conſperſi,cupreſſinis ramulis ad gratiam prominentibus.nonnunquam etiam, roſtro pedibuſque inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur.Hoſpitem & conuiuam hilare ac libenter accipiunt.conuiuandi ac propinandi multas habent leges cum ritibus exquiſitis:haſce cuncti diligenter obſeruant.Vſum vitis ignorant, oryza exprimũt vinum:ſed ipſi quoque ante omnia delectãtur hauſtibus aquæ pæne feruentis, inſperſo quem ſupradiximus puluere Chia. circa eam potionem diligentiſſimi ſunt;ac principes interdum viri ſuis ipſi mani-
B bus eidem temperandæ,ac miſcendæ,amicorum honoris cauſa dant operam:certaſque habent ædium partes,huic miniſterio dicatas : in iis foculus aſſidue ſtat, cortina è ferro liquato ſuperimpoſita inde, venientibus & abeuntibus amicis pocula porrigunt:hoſpitibus vero,in digreſſu, contemplandam etiam offerunt gazam quæ apud eos maximi fit. ea ferme ſunt illius quam dixi potionis inſtrumenta,focus & olla cum tripode,infundibulum,figlini calices, cochlearia, & vaſcula tum herbæ ipſi, tum pulueri qui ex ea conficitur, adſeruando. Hæc, vtique certi generis, quod non niſi peritus eiuſmodi rerum inſpector intelligat,haud inferiore apud Iaponios habentur loco (quandoquidem hæc opinione gentium conſtant) quam apud Europæos anuli gemmati,& baccata monilia. Mira etiam dignitas,omni ornatu remoto,nudis gladiorum laminis certorum opificum prorſus,vti nonnullæ aureorum quinque circiter millibus æſtimentur.Magnus inſuper honos papyri plagulis quibuſdam læuoris eximij,in quibus,atro monochromate ſingulæ tantum aues,arboreſue,no-
C bilium artificum penicillo pictæ retinẽt oculos.Hæc igitur,vt dixi,Iaponij,dynaſtæ præſertim,& auide ſibi comparant,& aliis ambitioſe proponunt.Ligneis plerique ob crebros terræmotus,quidam tamen ab imo lapideis vtuntur ædibus, elegantia atque arte viſendis.magnifica item exſtruunt templa,& ſacerdotum vtriuſque ſexus ampla & ſumptuoſa cœnobia:quamquam ingentẽ eorum numerum,hæc ſcribentibus nobis, præpollens tyrannus Nubunanga,non tam Chriſtianæ rei ſtudio, quam execrabili quodam omnium religionum ac ſuperſtitionum odio, nuper euertiſſe nuntiabatur.Sermo Iaponiorum vnus & communis eſt omniũ; ſed ita varius idem & multiplex, vti plures haud immerito videantur eſſe.quippe vniuſcuiuſque notionis ac rei,multa vocabula ſunt,quorum alia contemptus, alia honoris cauſa; alia apud principes,alia apud plebem; alia denique viri,alia fœminæ vſurpant. ad hæc,aliter loquuntur ac ſcribunt; & in ipſa ſcriptione, aliter epiſtolas, aliter volumina libroſque conficiunt:habent autem plurimos, tum ſoluta oratione, tum

gantissimo versu conscriptos. porro notis vtuntur eiusmodi; quarum D singulæ, singulas, vel etiam plures dictiones, Ægyptio ac Sinensi more, contineant. ad summam, à nostris haud imperitis rerum æstimatoribus, Iaponica lingua, Latinæ, vel genere ipso, vel vbertate præfertur. Itaque ad perdiscendum, & magni laboris, & longi temporis indiget. Armis vero apprime dedita gens est. ea sunt, præter ferream fistulam, arcumque & sagittas, gladius incuruus, & pugio (queis ab duodecimo ætatis anno sese præcingunt) tam egregia chalybis temperatura, vti ferrum nostrum acie propemodum illæsa diffindat. accedit pilum auro argentoue bracteatum, falce præfixum: nanguinatam appellant. hastis item egregie vtuntur, quæ nostras & leuitate, & longitudine superant. Amictus ab infantia ad iuuentutem sumunt varios, idque cum cæremoniis, & solemni apparatu. Cæterum, qui adulti iam sunt, talarem gestant versicolorem tunicam. hanc domi demittunt; proditurì autem, in caligas infundunt, ad imum æqualiter laxas; easque circa renes leui subligant nodo. Tunicæ amiculum superinduunt breuiorem (quimonem vocant) manicis non vltra cubitos eminentibus. hasce vestes per æstatem gerunt simplices, ac subtilissimo textu: per hyemem scilicet densiores ac duplices, inserto item serico tomento; easque, ne incommode tumeant, perquam artificiose perpungunt. Calceis crepidisue sine obstragulo, sandaliorum instar, vtuntur, corneo ad extremum exstāte hemicyclo, quem, firmitatis causa, primum inter & secundum inserunt digitos. Flabella gerunt, tum ad velandam faciem, tum ad auram colligendam, auro sericoque intertexta. sub vmbella ferme proceres, alioquin aperto capite, in sole pariter ac pluuia vterque sexus incedit. è coloribus festum habent nigrum atque puniceum: albus in luctu est. Ac plurimis quoque aliis in rebus, credi vix potest, quantopere à nostro, victus eorum & cultus abhorreat. In olfactu, suffitus nostros minime ferunt; alia ipsi quædam odoramenta succendunt. In gustu, nostras illi epulas; nos vicissim illorum condimenta aspernamur. Aquam nos gelidam, illi calefactam æstate pariter & hyeme potant. In auditu, symphoniam eorum, nostræ aures omnino refugiunt. F Nobis, dentium, in candore; illis, quod mirere, in ipsa nigritie decor est. itaque atro quodam eos pigmento identidem inficiunt. fœminas in publico viri & cognati præcedunt, famuli subsequuntur. equum nos ab læua, illi ab dextra conscendunt. Inter salutandum, nos caput; illi, perleui crepidarum vel sandaliorum excussu, pedes aperiunt. aduenienti amico nos adsurgimus, illi subsidunt. nobis gemmæ, illis ferrea vel fictilia vasa in honore sunt. Iam, in curationibus, nos dulcia & bene cocta, illi salsa, & acria, & cruda ægrotis apponunt: nos, pullos & altilia; illi pisces atque conchylia. pharmacis nos ferme olidis & amaris: illi perquam suauibus & odoratis vtuntur. nos crebro sanguinem, illi nunquam eliciunt. Atque aliis item in generibus ita multa obseruant eiusmodi; vt si minus plantis (neque enim id probedum exploratum est) moribus certe orbi nostro plane oppositi videantur esse. Neque vero, cur ita faciant, probabilem plerunque rationem afferre non possunt. vt illa, sidere qam attolli, ma-

li, maioris venerationis indicium: cuiuslibet vsus vasa, quam nullius commodi lapillos, quantauis mercede, sapientius emi: frigida comprimi fibras, irritari tussim, & pectoris vitia, restingui natiuos ignes: feruida foueri calorem insitum; laxari meatus, eoque facilius leuari sitim; ægro, quas appetat natura potiones, non quas horreat, propinari: sanguini, quippe vehiculo vitæ, parci oportere defendunt. & alioqui, non minus illis Europæi, quam Europæis illi ridiculi sunt. ac, si quando per munditiarum aut elegantiæ contentionem, vt fit, cauillis agatur; par pari nobis egregie referunt. Sed cum in eiusmodi rebus tam vehementer à nostra consuetudine discrepent; iidem tamen in constituendis hominum classibus ordinibusue, haud absimile nostro discrimen ac rationem sequuntur. ordines ij, quinque præcipui. Primus, eorum qui cum imperio sunt, rerumque potiuntur: hosce communi cunctos nomine Tonos appellant, quamquam inter ipsos Tonos alij dein exstant dignitatis gradus, vti apud nos Regum, Ducum, Marchionum, & Comitum. ij omnes, non tam auro pecuniaue: quam cæteris opibus, & clientelis abundant. quippe ad regnum euecti, militibus amicisque agros (iure fundi sibi retento, ac nullo imposito vectigali) diuidunt ea lege fruendos, vt & in pace, descriptis ordine ministeriis appareant Regi; & in bello, suis ipsi cibariis ac reliquo sumptu militiam obeant. sic fit, vti dynastæ, quamquam in magna nummorum inopia, tamen & multitudine bellatorum, & aulæ frequentia cæteroque apparatu, vim imperij, ac speciem regiæ maiestatis obtineant. Illud vero præclarum, quod animo excelso, non morte demum aut vltima necessitate cogente excedunt gubernaculo, sed vbi vrgere cœpit senium, certis ad victum cultumue sibi prædiis reseruatis, filium aut si quem alium successorem destinarunt, artibus regnandi ac præceptis imbutum; plerunque ipsimet in solio collocant; ac iuuenilem eius ætatē exinde prudentia, rerū vsu, consiliis iuuāt. quod ipsum apud nos ab Carolo Quinto Cæsare, quo latius ac felicius imperabat, eo maiore moderationis ac sapientiæ laude factum animaduertimus. Altera Iaponiorum classis, eorum est qui nefaria gentis illius procurant sacra, capite ac mento prorsus abraso, inter quotidiana & occulta flagitia & stupra, cœlibem nihilominus ac sobriam professi vitam, atque ad mortales decipiendos, conciliādæ pecuniæ causa, in omne argumentū sanctimoniæ grauitatisq; compositi. iidē nobiliū ac diuitum exsequias ducunt; & alternantibus in odæo choris, carmina suo more decantant; & dicendi copia & facultate præstantes, concionibus populum arbitratu suo circumagunt. Variæ ac multæ numerantur eorum sectæ: nec desunt qui ad quandam Rhodiorū equitum speciem (Christianos quippe ritus hac etiam ex parte malus effingit dæmon) bellicas vna cum religione res tractent: sed communi omnes appellatione Bonzij vocitantur, honesto loco nati plerique: nam proceres, multitudine liberorum, & angustia rei familiaris vrgente, ex iis aliquos ad Bonziorum instituta ac familias aggregant: Multa insuper variis habent locis gymnasia, quas Academias dicimus, copiosis instructa vectigalibus; atque ob eas res præcipuum, ante hanc hominum ætatem

tem,toto Iapone obtinebant honoris ac dignitatis locum;ſed poſt illatas D in ea loca faces Euangelij, fraudeſque vulgo nudari & coargui cæptas, multum videlicet vniuerſo generi de auctoritate atque exiſtimatione deceſſit. Tertius ordo, ciuiũ ac reliquæ nobilitatis eſt; è quibus, in cultu Regum plurimi, ac ſimul in militaris gloriæ ſtudio conſeneſcunt; nec pauci, artibus iis quas ipſi liberales exiſtimant, atque inter cętera pãgendis carminibus delectantur. Sequuntur inſtitores, ac ſellularij, & variarum opifices rerum, egregia ferme ſolertia. Multas armorum habent fabricas, atque ipſi etiam typis ad impreſſionem vtuntur. Poſtremus eſt agricolarum locus, & eorum qui propter inopiam, in ditiorum famulatu ac miniſterio victitant, quorum longe maior quam apud nos multitudo cenſetur. In vniuerſum, acuta, ſagax, ac bene à natura informata gens eſt: iudicio, docilitate, memoria, non Eois modo, ſed etiam Heſperiis nationibus antecellit: quæ res in ruſticis ac pueris liquido cernitur. illi, vrbanos pæne mores, vegetum ingenium, ac minime agreſtem indolem præ ſe ferunt. hi, celerius multo quam Europæi noſtri, latinas, & litteras, & artes E arripiunt. Paupertas dedecori aut probro eſt nulli: vix etiam in multis agnoſcitur, adeo accurate familiarem diſpenſant rem, & pro ſua tenuitate concinni ac nitentes incedunt. Maledicta, furta, impiam temere iurandi conſuetudinem, aleæ genus omne auerſantur. Famæ gloriæque auidiſſimi, dignitatis vero ſupra quam credi poſſit retinentes æque ſummi atque infimi ſunt. nullam non modo contumeliæ ſpeciem, ſed ne dictum quidem paulo aſperius ferunt. ergo reuerentur inter ſe, pręcipue nobiles, certantque officiis & honore verborum. quin, ipſi rerum viliſſimarum artifices, quique ſe in diem locant, comiter appellandi, ſi eorum vti velis induſtria. nam alioquin irritantur, ac ſpreto lucello, cæptum opus abiiciunt. Conſtantiam ac decorum ita cuſtodiunt vulgo, vt vel ab imminẽte ruina, ſenſim ac ſine trepidatione vlla recedant. cauentque diligenter, ne quid abiectum, aut timidum, vel in dictis vel in factis appareat. atque ob id ipſum, animi perturbationes, ægritudines, impetus, in ſpeciẽ cohibere, atque iræ præſertim notas omnes obruere, vel potius in contrarium F flectere didicerunt. tum enim & gradus lentior, & frons hilarior eſt. intemperantiam vero linguæ, maximo animo minime dignam putant, ac proinde, vociferationes ac iurgia, neque inter populares in publico, neque domi inter maritum vxoremque, parentes ac liberos, herum ac famulos audiuntur. Sedate grauiterque quod agendum eſt, agitur: ſiquid odioſius accidit, internuntij commeant: quin etiam, inter ipſas noxiorum pænas, conuitia remouentur, & verborum acerbitas. prouocationes autem ac rixæ, contra quam apud nos, admodum raræ. ferociam illi minaſque in tempora belli reſeruant. Iam vero (quæ haud poſtrema amicitiæ lex eſt) mutuis in congreſſibus, domeſtica incommoda, neceſſitates, ærumnas, amicis haud temere impertiunt: triſtitiam & curas egregie condunt: neque alienam pacem & iucunditatem, ineptis querimoniis & ſuperuacaneo mœrore ſolicitant: ab aliis interrogati, rem totam vel renidentes eleuant, vel certe modica ſignificatione perſtringũt. denique aſperis

ris atque aduerſis in rebus, plane incredibilem animi æquitatem oſtendunt, ac velut in gradu perſtant, & quicquid euenit, ſine gemitu excipiũt: credo, ipſa varietatę caſuum edocti, & inconſtantia rerum humanarum, quæ in iis regionibus vel maxime viget. infimæ ſortis homines ad regiam celſitudinem euehi repẽte, alios è ſummo faſtigio ad ima præcipitari, pęne quotidianum eſt. hac illi viciſſitudine ſcilicet eruditi, lætiſſima quęque ſic optant, vt interim difficillima cogitent. Firmus autem eſt animus ad quæ diu meditatus ac præparatus accedit. Neque prouectæ ſolum ætatis eæ laudes: in puerorum conſuetudine, atque adeo in ipſis luſibus & remiſſione animorum, ſenilis prope maturitas, & moderatio quædam elucet. Hæc ferme Iaponiorum bona: quæ tamen eadem, ingenti malorum cumulo compenſari nil ambigas. Ac primum, in Dei cultu, quod potiſſimum iuſtitiæ munus eſt; & in finibus bonorum ac malorum, vna cum cæteris quæ Chriſtum ignorant gentibus, miſerãdum in modum errant. Magiſtris religionum ac ſapientiæ vtuntur iis quos dixi Bonziis. hi, vario alioquin dogmate mendaciiſque, omnes tamen (quod facili negocio deprehendas) in tollenda pariter Dei prouidentia, & animorum immortalitate conſentiunt. Inter docendum intereſt, quod impietatem hanc pauci palam & promiſcue cunctis hominibus; alij non niſi nobilibus ac dynaſtis ex arcano tradunt: vulgus ac multitudinem; tartari metu in officio continendam affirmant. Duobus hiſce generibus interiecti ſcelere & amentia ſunt, qui veteres quoſdam impoſtores, Amidam, & Xacam ſuppliciter adorandos inculcant plebi, verbiſque conceptis deprecandos identidem, neque id per hæſitationem angoremve, ſed animo plane ſecuro; certaque, ſi tantum hi rite inuocentur, ſalutis æternæ fiducia; quippe quorum vtriuſque, dum in terris agerent, tanta durities & aſperitas vitæ fuerit ad generis humani luenda peccata, vti vltra ſolicitum eſſe de ſuperum pace veniaque, aut hoc nomine corpus diuexare quemquam, vel quoquo modo pænas delictorum ab ſemet exigere, non modo ſtultum & ſuperuacaneum, ſed in ipſos beatæ vitæ parentes contumelioſum ac nefarium ſit. hoc Bonzij multi & priuatim & publice ſuadere non deſinunt, nequitia Lutherianæ perſimili: vt vnum vtriuſque auctorem facile agnoſcas. Porro, quos dixi, Amidam, & Xacam, & ſi qua ſunt alia primæ notæ numina, à quibus futuræ vitæ bona expetantur, patrio cognomine Fotoques vocant. alios dein habent veluti minorum gentium Deos, bonæ valetudinis, liberorum, pecuniæ, & eorum quæ ad corpus attinent, largitores: hoſce Camis appellant, Reges olim ipſos, Regumve filios, aut inuento quopiam, inſignive alio facinore, falſæ diuinitatis gloriam conſequutos. horum de vita rebuſque geſtis, vti de Ioue, Saturno, Libero, cęteriſque inanibus Diis Græci poetæ, abſurda quædam, & ridenda, & turpia fabulantur. Inde Iaponij paulatim extinctis quæ Deus indiderat, veritatis igniculis, conſcientiæ magiſterium exuunt, effractiſque pudicitiæ clauſtris, in choreas, ludos, compotationes, ac venerem intemperanter effuſi, cœci cum cœcis ducibus viatores ad ſempiternum interitum præcipiti celeritate feſtinant. iidem, per cauſam retinendæ grauitatis atque

constantiæ, dum animorum sensa motusque à primis annis obtegere ac celare adsuescunt, facili deflexu, à prudentia ad astutiam, calliditatem, perfidiamque degenerant. inde prauum simulandi studium, & fallendi certamen. vti quemque pessime oderunt, ita familiarissimis oculis intuentur: bona fides, & aperta simplicitas, & candor illuditur. Accedit sæuitia morum, & immanitas dira. leuissimis de causis, & quidem nec opinantes & auersos inuadunt homines, vnoque aut altero acuti ac ponderosi acinacis ictu conficiunt; dein, composito ac securo vultu, quasi facinus ad se nulla ratione pertineat, ferrũ vaginæ reddunt: insuper, nacti occasionem ex tuto, gladij acumen in capite humerisve insontis cuiuspiam interdũ experiri non dubitant. In bello, captis per vim oppidis, aut pagis, certum exitium; cuncta ferro flammisque vastantur: non ætati, non sexui parcitur. in prælio victi, si palantes effugiant, nullo discrimine ciues hostesne sint, spoliorum causa plerunque ab agrestibus opprimũtur. aliena, vt diximus, furto subducere dedignantur; cædibus rapinisque grassari non item. terra latronibus, mare piratis vehementer infestum. prægnantes fœminę, partum haud raro medicamentis abigunt, idque Bonziis auctoribus ac magistris; vel etiam editos in lucem infantes, alendi tædio inopiave, crudeliter iniecto præfocant pede egentibus ægrotis, aut peregrinis publica & gratuita diuersoria nulla. sub dio pernoctant, miseramque trahentes animam, deserti ab hominibus, vel ipsa die sanãtur, vel extincti morbo, abiiciũtur in sterquilinium. Eo maiore cum approbatione Iaponij Christianam caritatem erga destitutos & calamitosos, iteque sepulturæ ac funerũ instituta mirantur. Sontibus quolibet nomine, haud leuiora quam exsilij, aut proscriptionis, aut capitis supplicia constituta sunt. gladio ferme trucidãtur improuidi. nam alioqui se haud inultos cadere patiuntur. quibusdam tamen locis comprehensos latrones, certoque ad ignominiam vehiculi genere per ciuium ora trãsuectos, extra vrbem cruci, ab ignaris quanta signo illi veneratio debeatur, affigi mos est. In seditiosos etiam, qui quidem, potentes ac principes viri sunt, ex ante condicto interdum animaduerti solet in hunc fere modum. Ædes noxij, Rex, vbi visum est, milite armato circũdat, eidemque facit liberũ aut pugnæ aut mortis arbitrium. Si pugnam optarit, commisso protinus certamine, cum familia plena tota deletur, ac perpetua in omnẽ posteritatem notatur infamia. sin voluntariam elegerit necem. vltro sibimet ventrẽ alta plaga in obliquum, nõnulli etiam animosiores duplici in decussim incidunt. vbi effluere intestina cæpere, parato in idipsum famulo ceruices amputandas præbent; & ex amicis præcipui illatis pariter sibi manibus, supra mortuum corruere sibi gloriosum putant. Atque idem facinus, in aliis quoque periculis, pręsertim vbi agitur existimatio & fama, valde vsitatum est, & obductis densa caligine mentibus honestissimum ducitur. quin, ipsi interdum pueri vel à parentibus exacerbati vehementius, vel grauiore aliqua indignatione cõcepta, genus id leti palã sibimet ipsi consciscunt. Forensis res, nulla propemodum: non iuris ciuilis formulæ; non responsa prudentum; non vadimonia; non carcer; non iudicum testiumve reiectio

A reiectio;non citatio reorum,aut cauſæ dicendę poteſtas.ius totum in armis,aut principum placitis: horũ in proceres duceſque;ducum in ciues; ciuium in ſuam cuique familiam formidabile vitæ pariter ac necis arbitrium:neque ab inferioribus acta pro poteſtate, à ſuperioribus in cognitionem reuocari, aut reſcindi conſueuere. ipſi autem dynaſtæ Regeſve, quamquam ab externo ac mercenario milite plane imparati, atque ob idipſum indigenis vehemẽter obnoxij; tamen barbaro quodam faſtu, vti de Sina retulimus,adorari colique ſe volunt: ſtipati armatorum caterua, difficiles aditus,delicatas præbent aures:adductoque vultu,nutibus ferme vel ſcriptis agunt: ſermonem grauate conſociant: nil opis habent in populi caritate repoſitum; regit omnia metus:huic adiũctum eſt odium: inde crebræ, & occultæ conſpirationes ac ſeditiones erumpunt:excuſſoque rectore, ſceptrum ad alios alioſque, in ſumma rerũ omnium perturbatione transfertur. vetuſta imperia, & principum longa ſerie deductas imagines,oppido pauca reperias.Sane Iaponium omne nomẽ vni quon-
B dam parebat Imperatori cui titulus Vo,ſeu Dairi: quoad is diuturna pace in delicias atque ſocordiam reſolutus; præfectis, & ſatrapis, ac præcipue Cubis (ſic enim duo primarij vocabantur, quorum alter deinde extinxit alterum)contemptui cæpit eſſe. Viri ergo militares,talem aliquandiu perpeſſi,mox indignati dominum; tandem abrupere frænos, & ſuam inuaſere quiſque prouinciam:ita,momento vnitas illa,& maximi contextus imperij,multas in partes ac veluti fragmenta diſſiliit;ius tantum Dairi manſit in hunc vſque diem,honorum vocabula proceribus diuidendi, quę pro graduum varietate mutantur identidem,certiſque characteribus deſignantur. inde haud ſpernendas cogit pecunias: alioqui pæne precariam obtinet dignitatem. Summus vero & potentiſſimus Iaponiorum omnium habetur ille,quiſquis Meacũ, & Meaco finitima nobiliſſima regna(quem tractum communi cognomine Tẽſam appellant) armis atque arcibus occuparit. Ea loca nuper obtinebat Nubunanga,quẽ dixi,tyrannus. huius in ſolium à coniuratis ante hoc biennium interempti; liberis
C eiuſdem aut pulſis aut occiſis, per factionem ac vim præcipuus è ducum numero Faxiba ſucceſſit. Hactenus de moribus inſtitutiſque Iaponiorũ, quod adhuc in tanta locorum longinquitate cognoſci potuit. Cæterum aditæ primum eius terræ titulum, decuſve, & alij quidem Luſitani ad ſe trahunt: ſed ego Antonio Galuano crediderim, in eo libro quem de inuentoribus orbis noui conſcripſit, aperte narrãti,Antonium Motã,Franciſcum Zeimotum, & Antoniũ Pexotum,cum ex vrbe Sionis Dodra peterent Sinas, pertinaci vento ad inſulas Iaponiorum abreptos anno ſeculi huius quadrageſimo ſecundo,cum Soſa (vti dicebamus)Indiam prouinciam regendam accepiſſet. Is, eo perfunctus munere, Ioanni Caſtrio ſucceſſori gubernacula tradidit, qui feliciſſima vſus nauigatione, præter militum ſupplementa, egregios tres viros è Societate IESV ad Xauerij labores adiuuandos aduexerat: Hiſpanum vnum, Ioannem Beiram è Ponteuetere (id oppidi nomen, oræ Callaicæ) Italos duos, Nicolaum Lancilotum Vrbinatem, & Antonium Criminalem Parmenſem, qui

deinde, vti explicabimus, præclaro martyrio coronatus eſt. Hiſce comiti- D
bus Goam delatus Prætor, forenſi primum compoſita re, nouiſque magiſtratibus & ſcribis cum cura ſuffectis, in reficiendam exinde augēdamque claſſem, & reuocandam omni ſtudio militarem diſciplinam incubuit. Circa idem tempus, Moluci Rex Aerius, Goam vinctus defertur. Solio deturbatum nulla ipſius culpa; ferroque & criminibus oneratum Iordanus Ternatenſis Præfectus cum armatis cuſtodibus ad Prætorem Indiæ miſerat. Aduenientem, Caſtrius, detractis catenis, regio apparatu excepit; & in ſeparato hoſpitio liberaliter habitum, cauſa probe cognita, de conſilij ſententia clementer abſoluit: ornatum inde laudibus & honeſto comitatu, in regnum haud ſine tacita Iordani ſuggillatione reſtituit. Hoc item Prætore feliciter adminiſtrata Chriſtiana res eſt. Michael Vaſæus, de quo ſupra commemorauimus, eximia virtute ſacerdos, deque Eccleſia Chriſti optime meritus, conſiliis cum Franciſco Xauerio communicatis, ſub aduentum Caſtrij nauigauit in Luſitaniam; Indicæ rei vitia demonſtrauit Regi; vt ea tollerentur, omni ope curauit; ab eodem Rege, E
anno ſequenti litteras ad Caſtrium Prætorem eiuſmodi retulit: Ioannes Rex, Ioanni Caſtrio Indiæ Prætori, amico S. Quod non ignoras, idololatria tam graue piaculum eſt, vt ea in meis regnis vllo pacto ferenda non ſit. delatum eſt autem ad nos, in Goanis finibus, tum publice, tum priuatim coli ſacella idolorum: prętere a ludos, rituſque ethnicos celebrari palam. Ac proinde, tibi etiā atque etiam mando ac plane iubeo, idola omnia per idoneos adminiſtros inueſtigata, & vndique ſublata cōminuas, comburaſque, & cum grauibus edicas minis, ne cui prorſus vllum eiuſmodi ſimulacrum aut ſignum ex ære, ligno, argilla, gypſo, aliove metallo, materia, maſſa, fundere, ducere, ſculpere, fingere, exprimere, figurare: aut aliunde importatum habere, ſeu ſacra ludoſve ethnico more facere, aut Brachmanas concionatores magiſtroſve, teterrimos Chriſti aduerſarios, vlla ope iuuare, vel tecto recipere liceat. Qui ſecus faxit, pœnis in edicto propoſitis nulla remiſſione mulctator. Et quia gentes ad legitimum vnius Dei cultum, non modo ſpe futuræ beatitudinis, ſed etiam præſen- F
tibus interdum præmiis inuitandæ ſunt; curabis enixe, vti redempturæ vectigalium, curationes publicæ, & alia munera quæſtuoſa; in homines ethnicos ad hanc diem conferri ſolita, in ipſos Chriſti neophytos primo quoque tempore transferantur. Ad claſſes meas deducendas audio promiſcuum cogi vulgus Indorum. Placet excipi Chriſtianos. quod ſi neceſſitas, eorum quoque operas interdum exegerit; videbis omnino poſthac, vti quotidiana illis merces ac iuſta ſoluatur. Atque hoc toto de genere. Michaelis Vaſæi ſententiam exquires: quem nos virum & publicæ rei bene peritum, & Chriſtianæ religionis apprime ſtudioſum animaduertimus. Ad hæc, certis auctoribus magno mihi meo dolore compertum eſt; ab Luſitanis hominibus vili pretio coempta mancipia, quæ apud Chriſtianos dominos perfacili negotio ad baptiſmum adduci poſſint; Mahometanis ac barbaris mercatoribus, ad non dubium animorum interitum, vberioris quæſtus cauſa venundari. Id piaculum ne

admitta

A admittatur in poſterum,neu ſeruitia vlli niſi Chriſtiano emptori aut licitatori addicantur, item graui cauebis edicto. Fœneratorum licentiam, quam certo capite Goanarum legum ali didicimus,fac imperio atque auctoritate coerceas:idque caput è legum ſerie quamprimum expungas. In oppido Bazaino templum Diuo Ioſepho exſtruitor, idoneumque ſtipendium alendo Vicario, & beneficiariis aliquot,de meo adſignator. Annua porro tria pardaum millia,in impuras Mahometis ædes,& nefarium cultum,ab eius ſectatoribus impendi antehac ſolita; euangelij præconibus, & conuerſionis adiutoribus in poſterum numerantor. In agro Cialenſi, neophytis à Michaele Vaſæo inſtitutis,& ſi qui preterea ad Chriſtum acceſſerint;è meis vectigalibus trecenti quotannis oryzæ modij ab antiſtite diuiduntor.Pondera,pretia, pactiones, olim cum Thomæis Chriſtianis initas,qui in Cocinenſi ditione diuendunt piper, à noſtris mercatoribus labefactari violarique cognouimus:nec non ſubtrahi corollaria, quæ ad pretium addi ex pacto conuento conſueuerant: idque magno cum eo-
B rum dãno pariter & offenſione, quibus multas ob cauſas præcipue conſultum oportuerat. Ac proinde curabis quam diligentiſſime, vt in hiſce commerciis,Thomæi prorſus incolumes indemneſque ſeruẽtur: eoſque cæteris etiam in rebus, vti Chriſtianos & ſocios æquum eſt, liberaliter comiterque tractabis.Ages etiam cum ipſo Cocini Rege, vti ritus quoſdam ethnicos ab ipſius auguribus in piperis venditione adhiberi ſolitos (quandoquidem nihil ipſius ea res intereſt)è noſtro commercio tolli permittat. Ab eodem Rege aiunt Indos ex eius ditione, qui relictis idolis Chriſtiana ſuſcipiunt ſacra,fortunis omnibus illico ſpoliari. Ab eiuſmodi immanitate & tu omnibus neruis amicum Regem niteris auertere: & nos ipſi quoque in eandem ſententiam ad eum litteras dabimus. Socotoranam cauſam diligenter ipſe tu mihi, coram & per litteras commendaſti.eos ego populos, è miſerrima ſeruitute ereptos admodũ cupio; ſed cũ eo,ne Turca,cuius in imperio ſunt,acrius irritetur;claſſeſque in iſthæc maria mittere paulatim adſueſcat.Hoc totum,adhibito Michaele Vaſæo,
C tu pro tua prudentia rerumque iſtarum vſu,videbis cuiuſmodi ſit.Piſcarij littoris incolas, cum aliis iniuriis affici à meis ducibus ferunt; tum vero cogi ad ea quæ piſcantur,ſibi tantum, iniqua conditione vendenda. Cauebis igitur etiã atque etiam,ne populis iis liberum vendendi arbitrium adimatur: duceſque mei in commercio eiuſmodi ne quid ſibi proprium arrogent.atque ad cæteram quoque tollendam vexationem,videbis num ea littora ſat cuſtodiri, meaque vectigalia ſat commode exigi ſine claſſibus poſſint.quæ res ſi facultatem habuerit;non eſt cur illuc in poſterum nauigent. Præterea, cum magiſtro Franciſco Xauerio conſultabis atque diſpicies,vtrum ad eius Eccleſiæ incrementum expediat,ſafve ſit; piſcandi poteſtatem patere duntaxat iis qui Chriſtum induerint:cæteros;quoad ſapiant,eo quæſtu & cõmodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad Chriſtum ſeſe conuertunt, eos audio tanquam ſceleratos & ſacros, à parentibus, cognatis,amiciſque tecto eiici, bonis euerti, ac ſumma protinus in ſolitudine atque egeſtate verſari.Horũ tu inopiæ ſubleuandæ, communicata

,, cum Vaſæo re, annuam è meis reditibus pecuniæ ſummam decernes, di- D
,, ſtribuendam à ſacerdote, qui eiuſmodi neophytorum inſtitutioni præ-
,, fuerit. è Ceilano inſula, regius vti fertur, adoleſcentulus, impias auunculi
,, ne an parentis, effugiens manus, Goam baptiſmi gratia ſe contulit. Huius
,, in perſona quando ad aliorum conuerſionem haud leue momentum eſt,
,, dabis operam vti doctrina quidem ac moribus, in Diui Pauli collegio
,, cum alumnis cæteris imbuatur: quod vero ad victum cultumque attinet,
,, lauto ſeparatim hoſpitio, impenſa mea copioſe ac liberaliter habeatur.
,, Significauit isipſe mihi per litteras, ad Ceilani regnum, ſibi ius actio-
,, nemque competere: videbis quidnam hoc ſit: totamque rem probe ex-
,, ploratam & cognitam ad me perſcribes. Quod autem tyrannus in ſuos
,, populares qui Euangelio credidere, tam crudeliter ſæuiit; feras quidem
,, illas, veruntamen debitas tanto ſceleri pœnas ab eo per te quamprimum
,, exigi volo: & grauem audaciæ mercedem ſtatui; quo intelligant om-
,, nes, nihil eſſe mihi antiquius, quam vt omni ex parte integri incolu-
,, meſque ſeruentur, qui à dæmonum caſtris ad Chriſtiana ſigna tranſie- E
,, rint. Ab ethnicis artificibus, Chriſti Domini, Virginis Matris, & ſancto-
,, rum imagines pingi, atque adeo circumferri venales; minime decorum
,, eſt nomini Chriſtiano. Tu ergo, cum proſcriptionis ac virgarum minis
,, edices, ne cui profano tabulas eiuſmodi pingere, aut vendere quoquo-
,, modo in poſterum liceat. Parœciale Cocini templum, itemque Colani,
,, dudum inchoata, patere imbribus putrefacienda, turpiſſimum eſt. Vtrun-
,, que tu, architectis ac fabris adhibitis, quamprimum tegendum ac perfi-
,, ciendum curabis. Placet etiam, in vico Noroa templum Diuo Thomæ
,, Apoſtolo fieri; Calapore cæptam ſanctæ Crucis ædem abſolui; itemque
,, in Cioranoinſula templum excitari. præterea, locis idoneis auditoria &
,, ſcholas inſtitui, ad quæ ſtatis diebus non Chriſtiana modo plebs cate-
,, chiſmi cauſa; verum etiam ethnici, ad Euangelium audiendum vel inuiti
,, conueniant. Quandoquidem in iſta mea ditione mihi primum omnium
,, & maximum eſt obſequium Dei, & Chriſtianæ religionis amplificatio.
,, cupio vehementer è Salſetanis quoque & Bardeſiis finibus quibus mihi F
,, nuper Idalcan ceſſit: idolorum cultum, ac profanas gentium ſuperſtitio-
,, nes prorſus euelli. Id quo citra tumultum ac vim, hoc præſertim initio
,, fiat; expedit, rationibus ac diſputationibus quam leniſſime populos edo-
,, ceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione verſentur: quamque vel
,, peruerſum vel impium ſit, cultum, vni debitum Deo, ſimulacris lapidi-
,, buſque ab homine tribui. Porro, ad eas pellendas tenebras, cum alios vi-
,, ros adhibebis virtute & eruditione præſtantes; tum vero ipſe tu prima-
,, rios gentis euocare, alloqui, monere non deſines, atque omni ratione ad
,, Chriſtum allicere. Qui ſeſe dederint; hoſce, in fidem receptos, non tue-
,, beris modo; ſed etiam pro ſuo quemque captu fouebis ornabiſque. Hæc
,, omnia ſcito nobis maiorem in modum eſſe cordi: quæ ſingula, te pro tua
,, induſtria & probitate ſedulo curaturum eſſe confidimus. Almerini, viij.
,, Idus Martias M. D. X L V I. Epiſtolam igitur hanc, indicē regiæ pietatis
ac ſapientiæ, Vaſæus in Indiam pertulit plenus optima ſpe. Cæterum
ſalutaria

A ſalutaria principis mandata,itemque Prætoris edicta, non quantum par fuerat ponderis habuere.obſeruata & exhauſta ferme facillima quæque. reliqua,partim quod priuatis obſtarent commodis,haud æquo animo in vulgus accepta: partim, nondum maturis ad agendum rebus, in aliud tempus dilata. Eiuſdem Regis decreto, ad reditus quos antea capiebat Diui Pauli Collegium, aureorum inſuper annua bina millia Goanis è vectigalibus acceſſere. Xauerius interim, Parauana Eccleſia conſtituta, Molucas (quam Domini vineam à Galuani diſceſſu fœdum in modum ſqualere didicerat) Parauis illum apud ſe retinere ſumma ope conantibus,petere nihilominus intendit. Meliaporem ex itinere primum, inde Malacam:à Malaca in Amboinum,& Mauricas inſulas, poſtremo Ternatem defertur.Omnibus locis bene ac feliciter geſta re, plantariis de more inſtitutis pro copia præſenti villicos atque cuſtodes appoſuit. Hinc ad reuiſenda quæ liquerat;operaſque in Chriſti latifundia diuidendas(quippe recentes interim ex Europa cultores aduenerant) haud ſine magno
B Molucenſium fletu Goam renauigare eſt coactus. Interea Tolanus Mauricæ terræ dynaſta, in Eccleſiam Dei (& erat ibi neophytorum ingens numerus) odium exprompſerat nominis Chriſtiani. multos acerbe torſerat,quoſdam occiderat,pleroſque omnibus fortunis exuerat. Ad ea facinora punienda profecti ab Ternate Luſitani, locum tum cætera munitione,tum ſudibus præacutis,ac tribulis ferreis vndique ſeptum offendunt.adeo, conſcius quid meruiſſet Mahometanus, oppidum ad hoſtes arcendos omni quidem arte, veruntamen irrito conatu firmarat. ſiquidem eructantibus è vicino verticibus montium, tanta repente cecidit cinerum vis, vti munitionibus coopertis obrutiſque, liberum ac tutum Luſitanis ad vrbem acceſſum daret.hinc, non ſolum exitu læta,ſed etiam miraculo inſignis parta victoria. Circa idem tempus Meliapore item inſignis ad memoriam accidit res.Luſitani, ſuburbano in colle, vbi mactatum à barbaris Apoſtolum Dei Thomam fuiſſe docuimus,nouum eidem Apoſtolo ſacellum exſtruebant. Aperientibus fundamentum, inſculpta
C quadrato lapidi,ſanguineis & in ſpeciem recentibus conſperſa guttis apparuit Crux,lapideo item circulo incluſa;repandum in lilium deſinens. inſidet in ſummo columba: lætæ ab imo herbæ luxuriant: in eo circulo inciſæ notæ cernuntur, quas propter vetuſtatem legi adhuc potuiſſe negant quidam;alij, ſeorſum ad legendum adhibitos diuerſarum nationum Brachmanas duos præcipua eruditionis fama; haud paruo quidem labore, veruntamen congruenti ambos interpretatione reſpondiſſe ferunt, notas eas, plurium litterarum ſingulas obtinere vim.:iis Apoſtoli Sancti martyrium, quale nos è vetere traditione deſcripſimus, breuiter contineri: atque illud nominatim (quod ipſæ teſtentur guttæ) Chriſti famulum, inter eius Crucis adorationem & oſcula cecidiſſe. Extractam ergo tabulam ac probe purgatã, Luſitani confeſtim in ara gratulabũdi conſtituunt: intentiore cura ſacellum abſoluunt. Noua inde loco frequentia, nouus honos acceſſit. ſed miraculo mox euidẽti maiorem in modum aucta religio.octo ante Chriſti Domini,tribus ante Apoſtoli natalẽ diebus, cum ab

cum ab Ecclesia celebratur exspectatio Virginei partus, in eam ædicu- D
lam Christiani rei diuinæ causa conuenerant. Mirum dictu: simulatque ab sacerdote cæptum Euangelium est; vniuerso inspectante populo Crux ea modicis primo stillis, largo dein sudore manauit. admota hinc tersui linteola sacra, liquido cruentas ebibere maculas. Color etiam Crucis, è candido sensim in pallidum, è pallido in atrum cessit: grato posthęc splendore cæruleus effulsit: ad extremum, sacrificio peracto, natiuus rediit. Scilicet, res tam noua & illustris, ineffabili quodam gaudio delibutis adstantium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lacrymarum exciuit: neque vero proprium illius duntaxat diei cœtusve, id spectaculum fuit. ex eo tempore, singulis ferme annis, eadem festa luce, eodem non modo sacrificij, sed etiam Euangelij momento recurrit. si quando intermissum est, ipso doctus euentu dirum aliquid portendi populus putat. Ac, ne quis apud nos in tali tantaque re dubitandi foret locus; totam dein & facti seriem, publicis consignatam litteris, & operis effigiem è lapide ipso diligenter expressam, Cocinensis Episcopus in Europam sub initia Concilij E
Tridentini transmisit. Cæterum thesaurus ipse repertus, Castrio demum obtinente prouinciam; & Euangelio adstruxit fidem, & opportune Prætori ad omne periculum ac dimicationem pro Christi nomine subeundam, animos addidit.

* * *

Libri duodecimi Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM LIBER XIII.

RANQVILLA tum Lusitano res erat Indica, finitimis tyrãnis dynastisque partim vi ac metu subactis; partim etiã æquo fœdere in amicitiam ac societatem adscitis; cum repẽte periculosum & graue bellum, vnde minime putabatur exortum est. Eius belli cõcitator ac princeps fuit Sofar, qui post fœdum ab vrbe Dio Solimani discessum, pacemque redditam Lusitanis, nunquam animum remiserat à colligendis per otium viribus, quibus, vbi maturum esset, ad eorum perniciem vteretur. Sex amplius annorum spatium liberum in omnes apparatus habuerat. quo tempore ita sese in Mamudij adulta iam ætate Regis gratiam insinuarat, vt omnium arcanorum non particeps esset modo, sed pæne moderator & arbiter. ac simul animum adolescentis, & suo ipsum dolore, & muliebribus iam sat incensum facibus, ad vlciscendos auũculi Badurij manes, delendumque ex India Lusitanum omne nomen, miris artibus incitarat. In eam rem, præter veteres copias, nouos quotidie variis è nationibus milites, ducesque belli peritos, ingentibus præmiis euocabat Rex. iis in disciplinam tyrones & collectitij tradebantur: fabrum, artificum, ac munitorum multitudo quam maxima cogebatur. ac præter cæteros, architecti etiam & machinatores egregij quinque à Byzantio vrbe conducti, menstruo in singulos trecentorum aureorum pacto stipendio. armorum ac tormentorum omnis generis officinæ locis idoneis peramplæ institutæ. solicitati occultis legationibus Indi Reges ac principes ad puniendas iniurias, & recuperandam maris possessionem, quam latrones pauculi, specie mercaturæ subreptam, aliena magis ignauia, quam sua virtute obtinerent. Sibi esse certum ac fixum, primum quoque tempore Diensem arcem inuadere. si vna cuncti consurgant, libertatemque ac dignitatem, qua nihil prius debeat esse tandem aliquando respiciant; tam exiguam profecto manum, tot sparsam præsidiis, ab ope domestica toto pæne terrarũ orbe disclusam, mutui demum inter ipsos auxilij cõmunione sublata, nullo negotio prorsus obrui & extingui posse.

Cum eiuſmodi ferè mādatis dimiſſi quoquouerſum legati. Et omnia hæc D
interim clandeſtinis agitata conſiliis, alto ſilentio tegebantur. Vniuerſæ
cōparationi, tantiſque delectibus, probabili ſane cōmento pręetendebatur
imminens in ſingulos dies à Patanio Rege bellum, qui cū propter vicinitatem, quotidianæ diſcordiarū cauſæ non deerant. Sofar, ſimulandi æque
ac diſſimulandi magiſter, tū vel maxime cū Luſitanis, honore verborum,
officiis, humanitate certare. Neque vero callidi veteratoris fucū aſtutiamque inſcite Mamudius imitari: quippe, tum ſuopte ingenio tectus ac perfidus; tū domeſticis diſciplinis ad omnes dolos atque fallacias eruditus:
adeoque ſe per id ipſum tempus in Luſitanos bene animatum oſtendere;
vt noxios etiam perfugaſque, ſi qui ex eorum ditione in ſuos trāſiſſent fines, magna cum beneuolētiæ ſignificatione iiſdem ad ſupplicium redderet. Porro, artificium hoc dupliciter proderat Cābaianis: quod cum ſuas
ipſi cogitationes vario obtentu celarent; tum Luſitanos (vt eſt omnis incauta ſecuritas) ad cuncta quæ noſſe cuperēt de viribus ipſorum opibuſque, de numero militum ac nauiū deque, omni ſtatu prouinciæ palam & E
ſine ambagibus promenda pellicerent. Erant autem, ſiue ſuperiorū temporum vitio, ſiue inani fiducia diuturnæ pacis, tum eiuſmodi res, quæ vel
quietum hoſtem & otij cupidum, pæne explorata victoriæ ſpe irritare
facile poſſent. Diſciplinæ bellicæ ſtudiū, ad mercimonia quæſtuſque conuerſum. regius fiſcus, vario ſumptu & fraude multorū exhauſtus. claſſis in
naualibus, interna vermium labe ac ſitu corrupta. nautæ remigeſque, neglectis cuſtodiis infrequentes. milites, è ſtatiuis atque pręſidiis, cauſati ſibi ſtipendia non pernumerari, plerique diffugerant, atque arma flagitioſe
vendiderant. in ipſa Dienſi arce, quæ maxime omnium erat, propter loci
naturam, ſubitis ac variis belli caſibus opportuna, è defenſoribus nongentis, quos ibi Garzias pace conſtituta reliquerat, ad ducentos circiter
& quinquaginta redierat ſumma. atque hos ipſos, Ioannes Maſcarenias
præfectus, priuata magis munificentia & comitate, quam auctoritate imperij, vel ſacramenti religione retinebat. ibidem adſeruabatur pulueris
tormentarij, ſi acrior inſtaret neceſſitas, quod vix vnum in menſem eſſet F
ſatis. ac, ne frumēti quidem, vel oryzæ, & reliqui commeatus, ex anteconuecto atque ſepoſito copia ſuppetebat. Hæc, Sofar, in primis, & alia id genus, ab Luſitanis, qui in Cambaia negotiabantur, ſeparatim ac ſæpius,
pro familiari conſuetudine percunctando, probe cognorat. Inde Regum
exterorum, præſertim qui mare accolunt, pertentari animos denuo placuit. miſſi rurſus legati. iis auditis, Reges alij pecunia & milite iuuere
Mamudium: alij, quominus eandem coirent ſocietatem, inteſtino ac propius vrente bello diſtenti ſunt. apud quoſdam etiam, rei euentum exſpectantes, compoſita nuper cum Luſitano pax & amicitia valuit. At Cambaianus, poſteaquam ſat ſibi copiarum viriūque paratum ad omnes conatus animaduertit; gerendi belli hanc maxime rationem inſtituit. Sofarem, ingentibus inflatum promiſſis, ſummæ rerum ampla cum poteſtate
præfecit. Rumecani Sofaris filio, rei tormentariæ procurationem attribuit. hyems ad obſidionem arcis delecta, cuius initium, vti ſupra demon-
ſtraui

A ſtrauimus,in iis locis eſt à Kalen.Aprilis:vt ipſum anni tempus, præcluſa nauigatione,Luſitanos maritimis,quæ vna ſupererant, auxiliis prohiberet. Rebus ita conſtitutis, ad earum ſuſpicionem quoad fieri poſſet auertendam,rumorem inſuper è compoſito diſſipāt; vrbem Dium Sofari pro amicitia donatam ab Rege; in eamque poſſeſſionē breui Sofarē eſſe venturū:nec ſine magno comitatu; reuocandę veteris frequentiæ cauſa.quæ res eo propius ad veri ſimilitudinem accedebat, quod & plenus certaminum & cōtrouerſiarum eſſet is dominatus,vt non multū ex ea largitione Rex damni facere videretur;& huic eidē Sofari oppida nobilia duo, Surratum, & Reinelum paulo ante cōceſſerat.ea fama vulgata, Sofar,Surrato,vbi tum agebat,litteras ad Maſcareniam dat:in quibus erat ſcriptū:Ad cætera loca,quæ Mamudij Regis benignitate obtineret,nouiſſime Dium vrbem acceſſiſſe.id munus eo ſibi accidiſſe iucundius,quo maiorem inde facultatem ſit habiturus, optata Maſcareniæ tanti viri conſuetudine perfruēdi.ſimul ſibi eſſe in animo,vrbem ſuperioribus belli cladibus magna B ex parte dirutā & euerſam inſtaurare,& in priſtinā, ſi fieri poſſit, celebritatē reducere,tumultus ac rapinas arcere; aduenis ac mercatoribus, quo libētius affluant,pacē,annonam, fidē omni ratione præſtare:neque id ſua tantum,ſed etiā ipſius Regis Luſitaniæ cauſa. hæc quoniā in tanta hominū perfidia,tamque ſeditioſis incolarū ingeniis fieri ſine magno apparatu copiiſque non poſſint;petere ſe & orare,ſi armatus,& cinctus amicorum frequentia,Dium aduenerit;nequid idcirco aduerſus Luſitanam rem aut amplitudinē ab ſe, vel à Mamudio cogitatū interpretetur. id adeo reipſa daturum operam,vt æqui pariter & iniqui omnes intelligant.Si fallat;diras omnes in ſe,caputque ſuum,fortunas,ac liberos,imprecatur.Hæc per ſummam impudentiā à Sofare in pręſens tempus de more cōficta.Maſcarenias haud ita pridē in eius arcis præfectura ſucceſſerat Emmanueli Soſę (alteri ab eo qui à Badurianis eſt cæſus)cognomento Sepuluedæ.atque is initio præfecturæ,cum in Cambaiæ finibus multa miſceri ac parari cōtra Pantaniū Regem audiſſet; haud ſane cōmotus eſt. quippe nec ſine cauſa, C Mamudio,rebus iam à Mogore acciſſis,æmuli atque opulenti Regis inſidias omni conatu præcauēdas putabat;& quo minus temere Luſitanum, conſtituta iam pace, Cambæi laceſſerent, vel ſibi obnoxium ducerent;ſat magna ipſorum mercede recentibus euentis edoctos arbitrabatur. Hæc ferme principio Maſcareniam ſolicitudine liberabant. Aſt vbi, tempore procedente,Patanius nihil mouebat;ac nihilominus Cambaia erat in armis;& militari concurſatione,machinarū opificio, carriſque ac iumentis omnia perſtrepebāt;enimuero tū ſuſpicari Maſcarenias cœpit,ſubeſſe fraudē,atque ad Luſitanæ arcis excidiū ea cuncta ſpectare. ſuſpicionē auxere commeatus atque tormēta, in pagos Dio propinquos paulatim ſubuehi cœpta. Poſtremo dubitationē exemere omnē, Sofaris ipſius litteræ,tanta præſertim adulatione blanditiiſq; conſperſę;necnon magna calonū lixarumque turba cū plauſtris & impedimētis in vrbē ingreſſa:itēque ſub ſignis cohortes armatorū aliquot ſubſequutæ.Annus tū enumerabatur ſeculi huiuſce quadrageſimus ſextus:&exacto iā autūno Martius mēſis erat

in exitu. Mascarenias, quamquam atroci ac subita perculsus re, tamen ex- D templo colligit animum, seque in omnes firmandæ arcis, & seruandi præsidij partes intendit. Prima fuit propitiandi præpotentis Dei cura. cælestem opem & supplex implorauit ipse; & aliorum precibus iussit exposci. Tum per expedita nauigia Castriũ Indiæ Prætorem, itemque Bazaini & Ciauli præfectos Hieronymũ Menesium, & Antoniũ Sosam; de hostium apparatu & conatibus edocet: ni suppetiæ quamprimum ferantur, vltimum haud dubie sibi suisque imminere discrimẽ. In eadem loca mox nauibus institorum amandat imbellem turbam, exceptis aliquot vsus quotidiani mancipiis, & paucis insuper matronis, quæ sexus oblitæ, ne desererẽt viros, societatem periculi, & diuturnæ obsidionis incõmoda minime recusabãt. Lusitanos præterea negotiatores, quibus erat arctior cum Diensibus amicitia, hortatur tum publicæ salutis, tum priuati compendij causa, vti coemptã frumenti & oryzæ vim, carnes piscesque sale duratos, & alia id genus alimẽta militibus deinde vẽdenda, celeriter in arcis apothecas importent. id, vti potuit in tanta temporis angustia, & Diensium E iniquitate, sedulo factum. Simul, tecta & tabernę in vestibulo arcis euersæ: tigna, tabulæ, ferramenta, mali nauium introlati. Inter hæc, Mascarenias pari dissimulatione, & iisdem quibus peti se videt artibus, ad Sofaris epistolam ita rescribit: Quod Sofar, præter cætera in eum à Mamudio collata ornamenta, honoresque, nuper etiam Diensi toparchia decoratus auctusque sit; neque mirari se, qui præclara eius in Regem regnumque Cambaiæ merita dudum norit; & magnam cepisse animo voluptatem, non ipsius modo Sofaris, verum etiam reipublicæ causa; quod bonorum omnium intersit, fortibus & industriis viris laborum præmia pro dignitate persolui. Quod ad ipsius aduentum in vrbem attineat, nequaquam se illi concedere, vti maiorem fructum, è mutuo conspectu & familiari consuetudine percepturus sit. De copiarum numero, quas ad vrbem variis de causis cogatur adducere; neque pudoris, neque arbitrij sui esse, definire quicquam: tantum admonere pro amicitia, videat etiã atque etiam, ne quid in tanta hominum colluuie, & Lusitani præsidij vicinitate tur- F betur. Hisce litteris acceptis, magnopere lætari Sofar, tam belle tecta sua consilia; tam læta initia dare sese neque diutiùs morandum ratus; instãte iam hyeme, Dium alias identidẽ aliasque submittit manus. interdiu milites ac lixæ cum sarcinis, noctu maiora tormenta cum reliquo instrumẽto oppugnationis intrabant. Postremo Sofar ipse ad XIV. Kalend. Maias cum Rumecane filio vrbem inuehitur. millia quinque Turcarum ducebat. ij erãt exercitus nerui. sequebatur longe maior è variis gẽtibus multitudo. Nouus dominus, vetus inquilinus, ingenti gratulatione & plausu ciuitatis exceptus, diuertit in regiã. inde per causam Mascarenię salutãdi, speculatores in arcẽ mittit. à Mascarenia viciſſim ad eum honoris & officij causa destinatur Simon Pheus Limenarcha, notæ prudentiæ vir. Hunc Sofar aduenientem primo comiter accipit: mox, variis de rebus instituto sermone, deliberatũ esse, ait, sibi, ad rixas vitandas, muro vrbẽ ab arce diuidere, valde optare se, ne Lusitani, vt olim, adeo salutare impediãt opus.

dein

A dein eorumdem iniuriam institit queri, quod pæne precario in eas regiones admissi, totum sibi vindicent mare; & cum alios populos ac dynastas, tum vero ipsum quoque Cambaiæ Regem iniussu nauigare prohibeant. Sat iam peregrinos & aduenas veteribus incolis insultasse: tantam indignitatem ferri non posse diutius. hæc Pheum renuntiare suis, ac simul reputare iubet quemque apud se, quam pauci, quã procul ab domo, quam à rebus omnibus imparati, quam incommodo anni tempore, tot tamque infensis nationibus ad prædã obiecti sint. ad ea si prudenter animum aduerterint; profecto fore, vti, vel cum iactura, paci atque otio cõsulant, nedum in tanta rerum iniquitate deprehensi, validiorum opes atque arma vltro lacessant. Cum hisce mandatis Pheus in arcem regreditur. Mascarenias ad consilium refert. ac tametsi liquido cunctis apparuit, à Sofare non certamen iuris quæri, sed vim; tamen, ne furendi materiam hosti armato præbuisse viderentur; de cæteris rebus placuit responderi, nihil ipsorum iuris aut potestatis esse. haud longe distare Prætorẽ Indiæ Castrium. si ad B eum legati mittantur, sperare pro eius iustitia, quod fas æquumque sit, facile impetraturos. Quod vero ad murum attineat exstruẽdum, in Garziano fœdere disertis verbis cautum esse de limite. si intra id spatium ædificare Sofar animum inducat; se non modo nõ prohibituros, verum etiam adiuturos manu. Sin terminos transilire, &, quod Ninaraus ante frustra tentarit, arci obmoliri atque officere cogitet; daturos operam vti denuo Cambaia atque India omnis intelligat, Lusitanos nullo terrore, nullis difficultatibus, vel de iure finium, vel de gradu constantiæ demoueri. Hęc Pheus idem referre iussus in regiam, & vna exemplũ fœderis, testato descriptum. Ad ea denuntiata, nimirum Christi desertor excanduit: traditumque sibi à Pheo libellum, incẽsus ira, discerpsit. id Sofari, & committendi belli principium; & finis alienæ gerendæ personæ fuit. confestim iniectę legato catenæ: & ambulantes in proximo Lusitani alij duo repente comprehęnsi, & in custodiam traditi: nimbus telorum in arcem subito procursu coniectus. Per hunc modum hostili scelere patefacto, Mascare- C nias, quo propius cernit periculum, eo in speciẽ erectior celsiorque; suos omni ratione confirmat. hortatur ne improuiso malo icti contrahant animos. propriũ esse Lusitani generis & sanguinis, demõstrare quidnam diuino fulta præsidio, neque tamen idcirco in socordiam resoluta, paucitas possit. Eius rei multa eaque illustria variis orbis terræ partibus edita documenta. Sed ne longe abeant, nuper hãc ipsam arcem, Antonio Sylueria præfecto, maioribus etiã copiis terra marique oppugnatã obsessamque. Lusitanos perexiguo numero ad vltimũ inopiæ redactos, multo maxima parte suorum amissa; tamẽ stetisse cælesti subnixos ope; & quæ pati in iis angustiis possit humanũ corpus, omnia pertulisse, quoad fracti metu aduentantis ab Goa subsidij, Turcæ pariter & Guzarates, atque adeo Sofar idem ille, relictis per summã trepidationem impedimentis, abscesserint. Inde, prædicatione omniũ & fama, nomini Lusitano ingens additum decus. haud disparis exitus, in simili causa, nunc quoque præcipiendũ animis gaudium. nam & aduersus ruptores fœderum, contemptores diuini

atque humani iuris, teterrima dæmonum mancipia, pro insontibus & D
circumuentis,&,quod caput est,rectæ fidei defensoribus,haud dubie superos bellum esse gesturos:& accita iam ab Goa,Bazaino, Ciaulo,& aliis oppidis fidelissima suorum auxilia propediē affutura.Neque vero, quod ad timorem vel maxime proponatur,extimescendam esse hyemem.Lusitanæ pietati,virtuti, nauigandi scientiæ, non regionum interualla, non ventos,non tempestates,quominus vltima experiantur,obstare.Tantum interea se ipsi viros præbeāt:omni conatu enitantur ad laudem; neu cōmittant,vti vel Christiana fiducia,vel duritie militari,Syluerianis aut aliis inferiores vlla ex parte fuisse videantur. Eiusmodi vocibus publice priuatimque obfirmato ad omnem patientiam milite; Mascarenias pro tenuitate præsidij,stationes vigiliasque disponit.Septem, instauratæ paulo ante arcis erant propugnacula:in iis totidem duces cum vicenis fere militibus collocat.Marinum castellum Fernando Caruallio committit.huic defensores triginta attributi.Cambaicam oram Iacobus Lacteus duobus catutibus tueri iussus,& hostem,quoad liceret, maritimis commeatibus E intercludere.Reliquam manum sibi Mascarenias ad subita belli reseruat. Duces ad sua quisque digressi loca,sese alacriter ad opus accingere: centonibus ac molli tomento protegere muros:aggerere cespitem:farta glebis dolia inter pinnas locare:arma,contos,machinas, & quicquid ad repellendum hostem opus est,pro copia præsenti raptim expedire: ad nominis Christiani gloriam retinendam; subeunda pericula; famem, sitim, vigiliasque,& vltima perferenda; mutuis adhortationibus incitari. Inter hæc,Sofar,omnibus iam rebus in proximo comparatis, qua parte ex oppido est aditus,aggerē vineasque ad arcem agere instituit. apertam quippe oppugnationem,& repentinū ad mœnia successum impediebat, præter defensorum virtutem, ipsa quoque altitudo & latitudo fossæ; quam post Sylueriæ discessum,Emmanuel Sosa duplo quam antea capaciorem effecerat.Sofaris autem,muniendi ratio fuit eiusmodi. Ab vtroque insulæ margine vallum arci ad teli iactum obiecit.in eo vallo turres locis editioribus excitantur è soluto lapide,frontibus dūtaxat ad lineam exæquatis.ab tergo baiuli atque operarij terram adaggerant.in summo, prætentis gossipij sarcinis,muralia tormenta;in medio atque imo, relictis ex arte fenestellis,minores fistulæ collocantur. Hæc omnia paucis diebus admirabili celeritate perfecta. noctu fere muniebant, quo minus ad certos Lusitanorum ictus paterent.interdiu,sicut ab opere cessabatur; ita ab arce diuerberanda,& fatigando præsidio nulla dabatur quies. A vallo dein multiplex murus cæptus duci, flexuosis Indico more mæandris: quo & oppidani tutius ad arcem subirent,aggeremque protruderent; & præsidiarij,si forte erupissent, non modo ad trāsuersas ex occulto iaculationes præberent corpora; sed etiam ignotis anfractibus & errore viarum implициti tenerentur. Dum hæc fiunt, Sofar optimum statuit, ex alia parte marinum adoriri castellum: vt eo capto, & portum haberet in potestate, & arcem ab latere tormentis impeteret. Eius rei causa ingentem onerariam in recessu intimo procul ab hostium telis, ad castelli fastigium adæquandum,

quandum, pluribus tabulatis attolli iubet; multoque bitumine ac pice diligenter oblini: quam deinde, ad castellum admotam æstu secundo, succendant; concepto igne, in scaphas desiliant armati; auctoque tumultu inter fumum & clamorem, scalis ascensum in muros obtineant. Hæc res, priore bello frustra tentata, eundem rursus habuit exitum. quippe, tabulata paulatim in sublime crescētia conspicati è turribus Lusitani, rem ad Mascareniam deferunt. Extemplo negotium datur Iacobo Lacteo, qui captiua iam aliquot nauigia ad arcem traxerat, vti quamprimum occupet parato ad incendiū pegmati necopinatos ignes inferre. Noctu profectus cum fistulatoribus haud plus viginti, quamquam tectis sub manus vola funiculis, lenissimoque remorum pulsu, nō latuit Sofarem ipsum, ea forte hora circumeuntem excubias. ille confestim ad arma littusque dat signum. tollitur clamor: ex omni parte concurritur. Lacteus, ad similem casum præparatis iam ante suorū animis, rectum cursum rectasque proras in periculum tenet: nec minus feliciter quā antea Goueanus, circumfrementibus ferreis globis atque sagittis, ad onerariā penetrat, vt in nullo tali metu, minime custoditam. Cōfecta iam videbatur esse res, cum in ipso (vt fit interdum) articulo, ingēs præter omnem exspectationem difficultas oboritur: hostilis pyra, quam vel è longinquo concepturam ignes crediderant Lusitani, aduersum coniectas è proximo tædas ardentesque ollas, repente cōtumax & inuicta perstare: iteratis vndique iaculis nihilo magis lædi: iaculantium oculos animosque ipsa rei nouitate confundere. Tum Lusitani, ancipiti vrgente malo, quod & in mora exitium, & in irrito incepto deformitas foret; consilium à cupiditate gloriæ mutuātur audax ac pæne temerarium. incisis momento anchoralibus, nauem ipsam remulco ad castellum vsque per media tela perducūt. ibi demum facibus per otium ingestis, in hostium conspectu, relucentibus late flammis absumpta. Id euentum, sicuti eximiam in suos Dei benignitatem, & pristina miracula retulit, nullo, ne tum quidem, è Lusitanis in itu reditaque inter tantam missilium procellam desiderato, vno tantum leuiter saucio; ita Sofarem, primo indignantem, dein stupore defixum, ab consilio maritimæ oppugnationis auertit. eo acrius ab terra munitiones vrgeri cœptæ. & abundabat multitudo, vt si quid tormentis ab Lusitano dirutum esset, Mamudiani extemplo reficerēt; & mortuorū loco (plurimi autem quamquam per tenebras fixi cadebāt) fustuario coactos alios aliosque submitterent. inclusis contra, neque ad erumpēdum copiæ, neque ad perpetuos & temerarios ictus iacula suppetebant. Per hunc modum, vertente mense, ad arcis pæne fossam agger vineæque perductæ. huic rursus aggeri lapideum præstruunt murum, tredecim pedum latitudine: & in eo noua castella, crebrasque stationes, & varia tormenta constituunt. Hanc ferme circumuallandæ quacunque licuit, arcis formam sequutus est Sofar. Interea Castrio Prætori, ad classem, vt dictum est, reparandam sat per se incitato, acres addiderant stimulos, Mascareniæ nuntij ac litteræ. Confestim, è duobus filiis Fernandum natu minorem, egregiæ indolis adolescentem, cum nauigiis compluribus, & vario commeatu, cadisque

sulphurei

sulphurei pulueris,& nobilium manu,Dium quam celerrime iubet præ- D
cedere.Hosce,dubio profectos cælo,atrox in medio cursu tēpestas adorta
disiecit.pars Bazainum & vicina littora petiere : Fernandus cum octo ca-
turibus instando & remigando peruicit,vti Diensem teneret arcem; inui-
tisque,& inspectantibus Mamudianis,militem, & commeatus, & omne
bellicum instrumentum exponeret. Ingenti Lusitanorum gaudio id sub-
sidium acceptum:ac minime dubia spes victoriæ consequuta. initur bel-
latorum numerus:ad quadringentos & quinquaginta peruenit.Suppletæ
dein auctæque custodiæ, & Fernādo infirmissimum omnium propugna-
culum Diui Ioannis (suum cuique propugnaculo ferme ab cælestibus
patronis indiderant nomen) cum fortissimis iuuenibus est datum. Per
eosdem fere dies, Mamudius, ad visenda opera militesque animandos,
cum nouo exercitu Dium aduenit. id suspicatus è concursatione plausu-
que Mascarenias, Fernandum Caruallium è marino castello rem per ex-
ploratores iubet cognoscere.Transmissi multa iam nocte nandi periti &
spectatæ fortitudinis viri sex,ad vicinam hostium stationem adrepunt;& E
è custodibus vni manus iniiciunt. ad cuius vociferationem concursu fa-
cto, Lusitani duo tresve inter tumultum occisi. reliqui, tenaciter appre-
hensum vigilem, præualentes ipsi viribus, ad suos illico transtulere. Ex
eo,de Regis aduentu cognitum est, itemque de consiliis hostium non-
nulla comperta.quibus rebus adeo non exterriti sunt Lusitani, vt etiam
per tenebras,crebo igne, bombisque, & tubarum cantu signa effusæ cu-
iusdam gratulationis ediderint.Inde cum admiratio cepisset hostes,ausi è
proximis vigiliis percontari quidam(è diuturno commercio haud ignari
linguæ Lusitanæ) quænam esset causa tantæ ac tam repentinæ lætitiæ.
Responsum ex arce est:efferri gaudio Lusitanos,quod Mamudium ipsum
in castris versari didicerint.quippe, hactenus cum fugitiuis & desertori-
bus,mistis ex omni colluuione,turpiter dimicatum.deinceps, cum Rege
regnique proceribus multo honestius fore certamen.eo responso irritati
vigiles inuicem probra Lusitanis ingerere,seruitiū Sofaris,æternas com-
pedes,acerba supplicia minitari. Verborum iaculationē, ferrea vtrinque F
sequuta missilia.Per continuos dein dies, inspectante atque adhortante
Mamudio,arcis mœnia quatiebantur.Sub testudine basiliscos(noxiorum
plerunque nominibus animantium hodie ballistas appellare mos est) &
alia id genus tormenta Mamudiani promouerant.iis Thomæum,& Iaco-
bæum propugnacula,& quantum inter vtrumque erat muri, cum ruinæ
minis,ac terribili fragore feriebant. Minora vero tormenta, in ipsas po-
tissimum fenestellas ac pinnas obuerterant ita scienter, vt sine præsenti
exitio se vix quisquam propugnatorum ostenderet. Inter cæteros nobili
viro Iacobo Gnaiæ(à quo multa de his rebus accepimus)in hostem colli-
neanti globulus in fomitem fistulæ illatus;fracto impetu, oculum ipsum
quo collineabat,excussit.Puluis autē, eo erat artificio ac subtilitate per-
fectus,vt è flammis emicantes ouales pilæ, dolia cespite plena transfige-
rent. Mortarium etiam idoneo statuerant loco (& peritissimus aderat li-
brandi magister)inde immani ambitu globi triginta paucis diebus in arcē
immissi,

A immiſſi,maiore tamẽ incluſorũ trepidatione,quã damno:quod tum è genere ſonitus, tum è magnitudine impẽdentis è ſublimi peſtis ac põderis, plerique ſpatiũad prçcauendũ haberẽt.tecta ferme perforabãtur,& diſſilientibus lapidũ fragmẽtis nihil erat in proximo tutũ. magiſter dein fortuito ex arce telo perimitur.ſucceſſit huic artifex, nequaquã vſu vel ſciẽtia per huius culpã recidẽtibus in caſtra globis,tres è Mamudianis obtriti:neque vltra exerceri machinam placuit:ita is terror amotus. Cæterũ ex aliis partibus haud intermiſſa verberatione aliquãtum prociderat muri. & propugnaculũ Diui Thomæ,ſolutis compagibus, metuendo hiatu diſceſſerat. Aduerſus id malum interior murus latitudine pedum viginti mature perductus.diruta prius ædificia materiam & ſaxa variæ magnitudinis præbuere. A præfecto ipſo cum nobiliſſimis primum admotę operi manus:horum induſtriam cæteri deinceps acriter ſubſequuti:magnoque certamine continuata ſtructura,intra ſeptimum diem murus abſoluitur. Sub hæc Mamudius, longiorem quam putarat obſidionem, & ſine vlla B pacis mentione obſtinatos cernẽs Luſitanos,è ſuo comitatu Iuſarcanem ducem impigrum,& bellicæ compotem laudis, cum Abaſſina legione in caſtris reliquit.ipſe,procerum hortatu Madabam vndecimo quam venerat die regreditur: verbo,ad expediendos commeatus nouumque ſubſidium:re vera,præter moræ tædiũ,metu quoque perfuſus, quod è cognatorum numero quidam hoſtili glande traiectus,ad ipſius pedes exanimis corruiſſet. At Sofar,incenſus dolore & rabie,quod nullam admodum inſignem operam præſenti nauaſſet Regi, præcelſam aliam ſtructem è ſaxo terraque,interſtratis ad firmitatem ramis ac frondibus(vnde Ramoſa appellata eſt)erigebat;vt libero in arcem proſpectu,Luſitani prçſidij diſcurſum ad bellica miniſteria, deſtinatis è ſuperiore loco ictibus impediret Aduerſus eam perniciem,Maſcarenias,opportunitatem captans iaculandi,tormenta identidem alio atque alio transferebat.turrim dein è regione creſcentis machinæ raptim excitauit.in eo præſidio poſitus Antonius Paſſanius cum fiſtulatoribus quadraginta;quos ipſe,quamquam arctis in C rebus priuato ſumptu propter diuitias ac ſplendorẽ alebat. ij ſumma cõtentione opus impedire iuſſi.id quo commodius facerent,nocturnis horis(quo maxime tempore muniebat hoſtis)ferrea candelabra permagna, crebræque faces ad idonea loca diſpoſitæ: quæ fuſo longe lateque lumine,cum ſitum caſtrorum,genus operum,multitudinem hominum veluti diurna luce nudarent;magnus videlicet, vilium præſertim operarum interitus conſequutus. Sed ea erat agreſtis turbæ copia, is ab tergo inſtantium atque vrgẽtium præfectorum terror,vt plagis coacti miſeri ſeſe volitantibus palam telis obiicerent;ac peremptorum loca noui ſubinde recenteſque ſupplerent. ita, nequicquam conantibus prohibere Luſitanis, ad ſummum perducta moles, & omni bellico apparatu confeſtim inſtructa. Inde, cum arcis interiora in dies magis infeſta fierent, Maſcarenias ante ſacram ædem edito loco tumulum extollit:collatiſque eo tormentis,& ingenti præcipue baſiliſco,Ramoſam ita quatefecit, vt magna cum ſuperſtantium clade proſterneret. neque ſtratam rurſum exag-

gerare ausi Mamudiani. Conatus dein omnis ad fossas oplendas, & opera D
mœnibus ipsis iniūgenda conuertitur. iam ad marginē vsque perduxerāt
vineas. accessere validis ex asseribus musculi, quam durissimo corio tecti,
sub quibus operę sine periculo cómearēt. Ex iis musculis tabulę decliues
ita prominebant, vti per eas deuoluta ex occulto saxa, truncique arborū,
& glebæ vltra mediam fossam impetu ipso ferrētur. Inter hæc Mamudiani per tenebras clara voce maledicere obsessis, quod more fęminarū intra
septa latitantes, non hasta gladioue, sed missilibus tantum è longinquo
rem gererēt. at nō hisce artibus qui primi è Lusitania ad Indos venerint,
gloriam quæsiisse: non ita nuper Syluerianos bellum exercuisse: verum
in dextris & pede collato repositā habuisse victoriæ spem: neque se mœnibus, sed armis mœnia tutari solitos. attamen sibi non esse dubium, quin
eius desidiæ, non tam penes militem, quam penes præfectū resideat culpa. quippe qui communem salutem proprio timori prætexat: virosque (si
quidem eius dissimiles sint) vitæ prodigos, laudis appetentes, ad cōferendam cum hoste manum paratos, fame postmodum & omnium rerū inopia perituros, exemplo segnitiæ, & imperij vinclis intra munimenta cohibeat. Hæc & alia eiusmodi ad excitādam seditionem, vel ad prouocandos ad temerariam pugnam Lusitanos, iactare sub muris ac portis identidem barbarus, nimirum Sofaris iussu: quod magna esset in spe, si apertum
ad certamen elici possent, paucis præliis absumptum iri omnes præsidij
vires. Sed neque milites, in id vsque tempus obedientes duci, neque ducem, minime leuem, aut bellicæ artis ignarum, admodum mouebant importuna & quotidiana conuitia. Magis illa cunctos angebat cura, vt ingruenti à musculis damno quamprimum obuiam iretur: quæ res magnas
habebat difficultates. nam & coniectos è muris ignes coria respuebant:
& maiorum ballistarum vsum, quo vel maxime inclusi valebant, spatium
ipsum propinquitatis ademerat. His rebus anxio, multaque apud animū
suum agitanti præfecto; remedium tale in paucos tamen dies oblatum.
Fornix erat in imis mœnibus, simplici lapidum ordine in speciem obstructus. Eo animaduerso, locum aperiri ac repurgari Mascarenias imperat; postibusque validissimas imponi fores. Immissi dein qui perpetuo F
egestu, succedentes inuicem alij aliis, fossam latentes exhaurirent: ac tradita per manus rudera silentio in arcem asportarent. ij deciduam vndequaque materiam ita subducebant, vt quam integerrimum cumuli fastigium, fallendi hostis causa, relinquerent. Quatriduum totum nocturnus
diurno continuatus est labor. interea Mamudiani munitores fabrili bolide fundum subinde explorare. ac primo admirari cur minime cresceret,
neque respōderet operi aceruus. dein, posteaquam magis etiam ac magis
imminui sentiebāt (extenuatus quippe, demum assidua subtractione corruerat) noscendi causa, periculo contempto, capita proferunt. Lusitanos,
quæ iaciebantur, impigre amolientes cernunt. confestim & è musculis in
fossam, & è muris in musculos tela coniecta. Et Sofar à præfectis fabrum
admonitus aduolat. is, dum ad oram valli, in dextrum innixus cubitum,
Lusitanam cryptam attentius contemplatur, suspenso & cogitabundo,
nequa-

A nequaquam in ſpem tantæ rei miſſus ex arce globus, manū ſimul & ſinciput abſtulit. Ea vulgata re, tantus exercitum inceſſit pauor, vt parum abfuerit, quin deſertis operibus vineiſque, obſidio ſolueretur. Obſtabat maxime Rumecan, ferox ingenio viribuſque, & odio nominis Luſitani à primis annis imbutus. Is, domeſtico luctu minime fractus, celebratis more Mahometano paternis exſequiis; tū vniuerſos, tū ſingulos appellare: hortari ad perſeuerandū: tot iā exhauſtos labores; tātæ molitionis opera tāto ſudore perfecta; ex hoſtibus in ipſa paucitate periiſſe non paucos; & qui ſuperſint, vulneribus, fame, vigiliis, defatigatione cōfectos, hominū ſimulacra non homines, vix iam ſuſtinere arma, latitare in angulis, deſperato nouo ſubſidio fugam haud dubie meditari. ſed & maritimos exitus, aduerſo anni tempore, & terreſtres, vallo & ſtationibus intercludi; immanes belluas indagine cinctas teneri; victoriam eſſe in manibus; tam propinquæ ſpei exitum nullo pacto deſerendum: tot nationum ſalutem, tantum diſcrimen opinionis in hac obſidione verti: ſi paulum adnitantur
B Mamudiani; & liberatę Indiæ decus æternum, & nauatæ Regi ſuo operæ mercedem opimam laturos. Hiſce dictis animati plerique, Rumecanis conſilium approbant; in tanta tamque recenti clade tātam animi magnitudinem vulgo admirantur. denique dum à Mamudio veniant mandata, ſummam belli adminiſtrandi conſenſu militari ad eum deferunt. mittuntur ad Regem legati. ille per litteras iubet duces oppugnationem vrgere, noua identidem ſupplementa, confecti belli præmia pollicetur ampliſſima: prærogatiuam ſuffragij militaris de Rumecane confirmat. Luſitanis interim, cognita è fugitiuo quodam Sofaris nece, magna videlicet ſpes tranquillitatis affulſerat: ac veluti pactis induciis, dum ſedatur in caſtris timor, vtrinque otium fuit. Sed mox necopinato recruduit bellum, nouo imperatore adeo impigre obeunte munia; vt Sofarem deeſſe, neque hoſtes, neque ciues vlla ex parte ſentirent. Ad foſſam præcipue aggerādam, ex patris deſtinatione curas intenderat: itaque præter eam turbam quam in caſtris habebat, alia inſuper ex agris oppidiſque multitudo contrahi-
C tur: ac turmatim diuiſa, ad tintinnabuli pulſum in orbem ſubit: neque iam è muſculis tantum, ſed propalam è vallo, cum interea miſſilibus certaretur, variæ magnitudinis lapides, arbores totas, virgulta, ceſpitē iactāt: occiſorum cadauera, ne cæteri ſpectaculo terreantur, obruta ruinis accumulant. poſtremo, vineas ac vallū ipſum vndique prorutum, cum ingenti fragore deuoluunt: neque iā vlla ope reſiſtere Luſitanus valebat. Fornix primum aſſiduo iniectu materiæ obſtructus: dein, quod ſupererat ſpatij, quotidianis incrementis occupat moles. Inter hæc, Maſcarenias, tot vndique cinctus anguſtiis, nouum à Caſtrio Prætore auxilium efflagitare per litteras nūtioſque, quos in apertum vitæ diſcrimen ſpeculatoriis nauigiis hyeme ſæuiente mittebat. Rumecan vero, quamquam libero iam ad mœnia ſucceſſu, cruentam nihilominus dimicationem proſpiciens; Simonem Pheum ſub muros miſit, qui variis conditionibus popularium tentaret animos; Mamudij, & Rumecanis clementiā prædicaret; obſeſſiſque, ſi abire incolumes animum inducerent, naues ad profectionē offer-

ret. Ad ea cum ferocius reſponderetur, negaretque Maſcarenias, cum vio latoribus fœderum atque periuris, vllam ſibi pacis conditionem eſſe, confeſtim Pheus è cõſpectu ſubtrahitur: coniectiſque per iram telis, Luſitani duo qui ad colloquium pinnas muri fidenter aſcenderant, occiduntur. Poſtridie ſub veſperam è Mamudianis promptiſſimi, excelſos nauium malos tranſuerſis iunctos tigillis, ad Sancti Ioannis propugnaculum erigunt: elatiſque ſuper capita ſcutis, in ſummum enituntur. Ferme triginta iam aſcenderant, cum Luſitani ad periculum propulſandum, ac demendum dedecus mutuo ſe cohortati, impetu capto, alios è corona præcipites dant; alios in ſcalis obnixos, contis detrudunt; detruſos, iaculis, & flammarum alimentis, & ſaxorum ponderibus obruunt. in horum locum ſuccedere conantes alij, pari defenſorum conſtantia repelluntur. pauci incolumes, magna pars ambuſti, aut vulneribus confecti recedunt. neque vltra tentari pugnam ipſa patitur nox. Paulo dein ſegnior obſidio fuit, dum ad ſummum certamen Mamudiani ſe comparant: accenſiſque vrbe tota luminibus obeunt templa, ſuumque Mahometem inani prece ſolicitant; multi etiam ſolenni vouent coniuratione, ſe non niſi victores ab arce redituros. In diem viij. Kal. Auguſti certamen edixerãt. is Diui Iacobi Apoſtoli natalis eſt dies: quod ipſum victoriæ mox omen Luſitanus accepit. Vbi tempus affuit, Mamudiani inſtructis ante lucem copiis, ad arcem ſilentio primum, vt fallerent; dein, poſtquam vigilare hoſtem ſenſere, magna cum vociferatione ſuccedunt. Luſitani præſentibus animis corripiunt arma, Sanctum Iacobum ingeminant; tentantes ab omni parte aditum hoſtes, igne, ferro, lapidibus prohibent; vbi plurimum periculi oſtenditur; ibi frequentiores obſiſtunt. Rumecan interea ſuis hortator adeſſe; alios caſtigationibus, alios promiſſis ac laudibus incitare, aliis voti ac iuriſiurandi religionem incutere; acerrime vtrinque prælium cieri: confuſus imperiis, minis, gaudio, metu clamor, itemque tremendus tormentorum ſonitus ad aſtra ferri; ſubeuntium audaciſſimi quique paſſim occumbere. in Thomæum præcipue & Diui Ioannis propugnacula ingruerat belli moles. Eo dum intẽti propugnatorum oculi pariter animique ſunt, è Mamudianis interim eximia corporum agilitate complures, obſeruato æſtus receſſu, ad maritimum arcis latus, antequam diluceſcat, accedunt: perque præruptum, eoque deſertum ab hoſte ſaxum, partim brachiis humeriſque, partim qua cautes patiebantur, ſcalis innixi, in arcẽ ſcandunt, inque ædium tectis Mahometana vexilla conſtituunt. dein, ſtolida capti auiditate, armorum atque hoſtium obliti, ad prædam illico dilabuntur. Mulierculæ quædam, aliis omnibus ad pugnam digreſſis, in ea parte curabant. ex iis nonnullæ virili animo arreptis haſtis, prædatores locorum ignaros, & incerto concurſu nocturnoque pauore perterritos, intra tecta coercent; aliæ ad opem à præfecto expoſcendam ad mœnia prouolant. Maſcarenias trepido nuntio excitus, ne pugnantium frangantur animi, ſilentium imperat; ipſe cum expeditis ad locum accurrit: ibi hoſtes partim in ædibus incluſos; partim in angiportibus errãtes obtrũcat. triginta ferme, cum ſeſe conglobaſſent, ad vnum cæſi. cæteros ex arce deie

A deiectos, tum altitudo præcipitij, tum prominentes è rupe silices acuti dilacerant. intentiore dein cura locus custodiri cæptus: & Mascarenias, ab ea parte victor, in prælium festine regreditur; suis laborantibus omni arte animos addit; neque verbis tantum, sed etiam corpore miscet certamen; ducisque pariter ac militis partes egregie sustinet. Sex ferme horas dubia victoria pugnatum est. Ad extremum Rumecan suorum clade perculsus, receptui cecinit. Lusitani tantis defuncti periculis, primũ omnium Deo superisque, ac patrono præsertim Diuo Iacobo laudes, gratesque agunt: cæsorum deinde ineunt summam. è suis tantummodo septem; ex hostibus comperiunt amplius mille & trecentos. capta etiam militaria signa non pauca. Christianorum funus magno omnium studio celebratum est. Laudati pro cuiusque merito milites ac præfecti. Ludouicus Sosa, & Fernandus Castrius, quorum alter Thomæo, alter Sancti Ioannis propugnaculo præerat, præcipuum fugati hostis, arcisque seruatæ decus tulere. Antonius quoque Passanius, interiorem aggerem turremque magna B cum hostium strage tutatus est. Ac, fœminarum etiam, illo potissimum die conspecta virtus: è quibus aliæ furtiuo, vti dicebamus, ascensu transgressum munimenta hostem Mascareniæ trucidandum obiecerant; aliæ ad mœnia dimicantibus viris arma & saxa, itemque fascias & medicamenta suggesserant, versatæque inter ipsam dimicationem erant adeo pertinaciter, vt sauciæ nonnullæ constanti dextra sibi spiculum euellerent, plagisque obligatis ad institutum redirent. Is, bene iuuante Deo, pugnæ illius exitus fuit. Secundum eam pugnam, obstinatis vtriusque partis animis, aliæ deinceps haud absimili euentu pugnatæ. in iis, præter cætera tormenta ferrumque, ardentibus maxime iaculis certabatur, maiore oppugnantium, quam defensorum pernicie. quippe gossipio, quo Indi ad vestem vtuntur, ignis tenaciter adhærescens, momento excitatum incendium per confertos manipulos cuneosque late fundebat. quos autem flamma comprehendisset, ij, abiectis armis, cum simul vestimenta proiicere non valerent, cæterosque ab iis adiuuandis exuẽdisve, sui quemque C periculi metus auerteret, cæci amentesque crebro cum gemitu, incerto vestigio, extra ordines ferebantur. Hinc, deformatos vultus; exusta lumina; pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora dissectam; horrendo spectaculo cerneres. At Lusitanum multo minus lædebat ignis, amictu laneo, & insuper ocreis & chirothecis ac thorace munitum. & corio deficiente, præfectus, in eundem vsum, è pellibus inauratis peristromata pretiosa militibus diuidenda curauerat. Ex eo tempore Mamudiani cum aperta parum proficerent vi, subterraneis operibus (& suppetebat ad omnia multitudo) occulte grassari constituunt. Cuniculos plures ad arcem agunt. interea, vt ab sensu operis Lusitanum abducant, fabros cum dolabris ad suffodiendos muros quam tumultuosissime subigunt: maiores globos cum fragore terrifico ac densa fumi caligine iaculantur. Porro cuniculorũ dispar, neque vno tẽpore fuit exitus. alij specubus puteisque, quos Mascarenias mature in id ipsum effoderat, inutiles facti: alij non interrupto successu ingentibus detrimentis rem Lusitanam affecere. Longe

perniciosiſſimus omnium fuit is, quem ad Sancti Ioannis propugnacu- D
lum præcipua contemplatione direxerant:is vt infra fundamenta perue-
nit,locum tormentario complent puluere:eiuſdemque pulueris tanquã
inſtitas ad cuniculi os perpetuo tractu perducunt.Poſthæc, veluti ad vl-
timam oppugnationem inſtructi, ſub ſignis ad eam maxime partem ſu-
beunt arcis; ac vix tentato conflictu ſeſe recipiunt. dein rurſus accedunt
receduntque ſimulato metu, nimirum vt è Luſitanis quamplurimos,
propugnandi ſpectandique ſtudio in fraudem illiciant. Tum Maſcarenias
ratus id quod res erat,hoſtem dolo non metu pedem referre; mittit ex-
templo qui Fernando Caſtrio & reliquis præſidiariis nuntiet, quampri-
mum ex eo loco ſecedant:hoſtilem trepidationem in tempus fictam: ali-
quid profecto occultæ machinationis ſubeſſe.illi,& vigore ætatis, & ſu-
periorum dierum victoriis nimium ſibi præfidentes; qua Indorum igna-
uiam irridere, qua præfecti ſeu monita ſeu iuſſa contemnere. Graue pia-
culum contumaciæ dedit nobilium cohors. nam ſimulatque frequentes E
in turri conſpecti ſunt;ignem cuniculo Mamudiani raptim iniiciunt. is à
primo aditu ad inteſtina momento perlatus,multiplicatis in arcto flam-
mis,& in apertum impetu vaſto enitentibus, euulſam ab radicibus tur-
rem cum terribili ſtrepitu qualis ex Ætnæ cauernis interdum cieri ſolet,
in altum ſuſtulit,longeque ac late disiecit.è ſuperſtantibus alios,volitan-
tia ſaxorum fragmenta dilacerant:alij, ſublime quãtum prope oculorum
ſequi acies poſſet elati, dein ad terram afflicti ſuo & armorum pondere
conteruntur.alios,dira ignium vis, tamquam tormento excuſſos ad ho-
ſtem vſque proiecit:quorum interitu nequaquam expletis odiis barbari,
inanima & mutilata cadauera tum inceſſunt probris, tũ ſparis & gladiis
crudeliter fodicant. Viginti ferme ex ea ſtatione tantæ cladi ſuperfuere:
ad centum extincti,in Ioannis Regis familiam adſcripti plerique,& claris
orti natalibus.quo in numero Fernandus Prætoris filius fuit.corpora de-
in conquiſita mulieres terræ mandarunt. Cæterum vixdum reſederant
flammæ, cum per ſtragem ac ruinas Mamudiani conantur in arcem irrũ- F
pere. aduerſus eum impetum quatuor è ſuperſtitibus raptim oppoſuere
ſeſe: nam reliqui incendio afflati, & recenti malo attoniti ac ſopiti iace-
bant.& cum pugnaciſſimis aliquot Maſcarenias confeſtim accurrit. huic
manipulo ſacerdos effigiem Chriſti Domini è Cruce pendentis intrepi-
de præferebat.eius admodum piis adhortationibus, & occulta nimirum
è cælo vi,non dubie confirmati erectique Luſitani, tumultum ac pericu-
lum pugnæ ſuſtinuere,quoad opere tumultuario murus interim ab tergo
ingenti aliorum ſudore ac certamine obiectus eſt: & imminente iam
nocte, Mamudiani, multis item è ſuorum numero amiſſis & ſauciis,
incepto irrito receſſerunt. Eius diei caſu admoniti reliqui præſidiarij,
exinde cautius in muris agitare, atque ad primas talium incendiorum
notas abſiſtere. itaque & Iacobæa & Paſſania turris, item ſubditis igni-
bus, nullo defenſorum interitu prociderunt. Thomæa vero (nam eo
quoque cuniculus penetrauerat) procumbentibus in foſſam ruinis,para-
tos atque imminentes in irruptionem trecentos è Mamudianis op-
preſſit.

pressit. Atque huiusce machinationis in vniuersum ferme hic erat euentus, vt Mamudiani introitu exclusi, spatia saltem obsessis eriperent, & intra mœnium excidia subitarias munitiones raptim excitarent: Lusitani contra, & per patefactum ruina iter conantem transcendere hostem, virtute atque armis arcerent; & nouum introrsus pro diruto murum summa contentione reficerent. Inde angustior in dies arx fieri, & vix ad explicandos ordines relinqui locus. Quatuor iam menses obsidionem pertulerant Lusitani, cum ex adeo paucis aliqui ferme quotidie aut vulnerarentur, aut caderent. Accessit inopia & fames, frugibus carnibusque consumptis: & præter fœda animalia, quicquid etiam erat fruticosum aut herbidum, in alimenta conuersum. hinc vulgò ingruerant morbi: fessisque & animis & corporibus, qui arma tractare possent, vix centum & quinquaginta supererant. atque ij admodum ægre continebantur, quominus in hostium stationes vltro impetum facerent, vitæque miserias & ærumnas honesta morte finirent. In hoc rerum discrimine diu expectatum ab Goa subsidium aduenit. naues quinquaginta Bazainum facili tenuerant cursu. Aluarus Castrius Prætoris item filius, & Frācíscus Menesius prçerant. inde Aluarus cum meliore parte classis Dium protinus antecessit. reliquç, carptim, prout agilitate vel robore quæque præstabant, captatis tempestatibus, ante Septembris exitum subsequutæ. armati supra nongentos cum omni rerum copia in arcem expositi. quæ res Lusitano maiores quam pro viribus animos fecit. Auxit ferociam, basiliscus, qui demersis in ruina rotis inhæserat, cum eum ad se iniectis funibus Mamudiani attrahere niterentur, prospera pugna retentus. Ex hoc indignari postremus quisque, & accusare primos, quod hostium conatibus non statim ex arce obuiam ierint, quòd opera mœnibus applicari, munitiones transferri, sese in tantas angustias cogi permiserint. recensere victorias (vt de Europa & Mauritania sileatur) ad Sofalam, Quiloam, Goam, Malacam, Armuziam Calecutum, ad Repelini vada, ad Dium denique partas; ingentes barbarorum exercitus parua sæpe manu fugatos; peruagatum Africa atque Asia tota nominis Lusitani terrorem; scilicet quo tanta decora, tantæque laudes, in vno demum præfecto atque in vno præsidio pereant. tuendum omnibus viribus quod à maioribus acceperint patrimonium dignitatis ac famæ. viriliter tandem erumpendum in hostium castra, & dignum aliquid rebus olim gestis & vetere gloria perpetrandum: quicquid ad eam diem acceptum in arce sit damni, id fraude, cuniculis, tormentis illatum: si vera virtute, manu, & gladiis decernatur; Lusitanum impetum, & micantia ex propinquo arma Indos haudquaquam laturos: hæc initio pauci; dein velut ex contagione plures quotidie palam in circulis & contuberniis fremere, & in Mascareniæ cunctationem, qua vera, qua falsa iactare. Postremo ad eundem conuenire frequentes; pugnam afflagitare; minari, si diutius torpeat, se quemlibet alium vel ex argilla ducem haud dubie suffecturos. Mascarenias contra, lenire furentes; de hostium genere numeroque differere; iam nunc abundare commeatu arcem; custodes vti ad

hostem

hostem lacessendum paucos, ita ad prohibendum sat multos adesse; D hyemem maxima ex parte circumactam; vniuersas ab Goa copias propediem affore; tum demum certioribus victoriæ præmiis, & minore suorum detrimento prælium inituros. Hæc & alia in eandem sententiam, surdis canere Mascarenias: adeo certamen penitus imbiberant animis plerique: nec deerāt qui ab insito liuore, solutæ obsidionis gloriam præreptam Ioanni Castrio cuperent; atque ad profli gādos Guzarates eguisse Prætoris ipsius auxilio nollent videri. Mascarenias, vt inflatos inani fiducia, fixosque in audaci proposito animaduertit; Æqu um fuerat (inquit) " ciues, militem ab duce regi, non regere; exspectare si gna, nō extorquere; " scire, quæ ad rationem gerendi belli pertineant, præfecto & consiliariis " curæ esse. Nunc, quando mihi prope manus iniicitis, & seditionem vultu " verbisque præfertis; vincat sane maiestatem imperij, inconsulta spes, & " libido. ite, quod superi bene vertant: virtutem istam, lacertosque, & ar- " morum sciētiam expromite; ego, quos agere debueram, sequar; & quam- " quam alieno tempore; tamen partem periculi ac laboris vobiscum vna E " capessam. Vos modo videte, vt quos ante pugnam spiritus atque ardorem " ostenditis; eosdem in ascensu valli postmodum, atque in ipso conflictu " præstetis. Cū hæc dixisset, prout in arcto licebat, copias instruit: primam aciem Aluaro Castrio; alteram Francisco Menesio dat; cum cæteris ipse, modica manu ad custodiam arcis relicta, subsequitur. Facta secundum euripum eruptione (nam ex ea parte latior patebat exitus) ferocissimi quique vallo succedunt; ac defensoribus primo impetu perculsis aut deturbatis, ingenti ardore transiliunt. dein, signo ab hostibus dato, cum noua identidem subsidia è castris affluerent, atrox esse prælium cæpit: & qui nondum transcenderant Lusitani, cum proculcatæ priorum pedibus lætiores herbæ, altitudinem nudassent valli, quod ex arce prospicientibus nuper humilius apparuerat; icti re subita, primo hæsitare, dein, hoste imminente, fugam aut latebras circumspicere. Tum Mascarenias: Hæccine pugna est quam poscebatis; increpitans; ante discrimen feroces, in ipso discrimine timidos & ignauos appellans; ad opem F laborantibus ferendam frustra conatur accendere. Inter hæc Menesius intra vallum acriter dimicans, & circa eum aliquot principes Lusitanæ iuuentutis occumbunt. Aluarus Castrius saxo percussus, cedente ad ictum galea cum attonitus cecidisset, Mascareniæ interuentu seruatus est. Neque vltra sustineri superfundens se ex omni parte castrorum, poterat multitudo. Lusitani cum vndique pulsi transfigerentur, & oppugnari è diuerso latere arcem, seu consilio seu temere sublata nuntiaret vox; nequicquam obsistente Mascarenia, nullius nisi vitæ memores ad mœnia portasque præcipiti cursu vertuntur. cupientem simul inuehi Mamudianū tormentis è muro deterrent. Hic temerariæ eruptionis euentus fuit. Exinde suo ipsi conatu segniores facti (vt in contrarium sæpe migrāt vitia) vix pro muris obire stationes, vix recēti successu elati & subinde arcē aggredientibus Indis obsistere: quoad refectis tandem ex pauore animis, rursum alacres, & obliterādæ ignominiæ cupidi, ad cōsueta munia rediere.

A rediere. At Mamudiani, quo se magis magisque obfirmatos ad continuandam obsidionem ostenderent; atque vt expeditiores ab continenti commeatus haberent; euripo ad Rumæpolim, iactis vtrinque molibus, alterum pontem imponunt ea magnitudine ac firmitate, vt quamlibet onustas vehes tuto ac large transmitteret. Simul, dies noctesque fatigare ac premere Lusitanum; stantes muros frequenti verberatione concutere; quæ minus commode ballistis labefactari possent; in ea subditis ignibus calefacta, syphonibus acetum immittere; putrefacta continuo excindere ferramentis; igniferos è stupa, gossipio, & sulphureo puluere globos in tecta coniicere; denique cuniculos, quod ea res prospere cessisset, ad arcem vniuersam euertendam pluribus simul locis agere. Aduersus ea, Mascarenias, operariis auctus, non vna regione item obliquas aduersasque excauare fossas; tormentis ac missilibus ab omni parte hostes impetere; intergerinos ædium parietes perforare; qua tecti milites & mancipia commearent. Iisdem fere diebus quibus hæc ad B Dium fiebant, Goam de Fernandi & commilitonum clade nuntius affertur. inde grauis mœstitia simul & metus ciuitatem incessit. Prætor, quamquam acri doloris morsu perstrictus, tamen ad cæteros animandos, lugeri filium vetuit. ipse nitens purpura & ornatu alio sumptuoso, in campum vna cum proceribus, velut animi causa, processit. ibi, tum in gyros flexo, tum cursu & saltibus incitato militariter equo, malum subinde Mamudianis interminans, cunctos vultu & oratione confirmat. mox in classis apparatum omnes de integro curas ac neruos intendit. ac mitescente iam hyeme, Aluarum Acuniam nauibus quinque, in quibus pręter magnam instrumenti bellici vim, fistulatores erant quadringenti, protinus iubet obsessos adire, ac suo nomine prohibere quominus ante vniuersæ classis aduentum, pedes è munitionibus efferāt: sese paratis omnibus ad pugnam rebus breui affuturum. Cum ea manu profectus Aluarus, circa Dium in aliquot naues Arabicas incidit. iis mercenaria variarum gentium auxilia propinquus Sofaris quidam ad exercitū subuehebat. Aluarus, commisso feliciter prælio, naues expugnat. captum ducem in arcem infert. huic magnum auri pondus ad redemptionem frustra offerenti, vna cum primoribus abscissæ ceruices. capita in euripum consulto proiecta, vt in conspectum vrbis æstu accedente ferrentur, perlata atque agnita, iram in Lusitanos ac rabiem hostibus acuere. At Prætor, appetente vere, Bazainum oppidum nauarchis & militibus ad conueniendum edixit. atque ad cæteros excitandos eodem ipse confestim celocibus circiter quadraginta contendit. Coactis omnibus copiis quæ contrahi è vicinis regionibus potuere (ij fuere præter naualem & aliam turbam, Lusitani bellatores mille quadringenti, Canarini auxiliares trecenti) Cambaicam oram ferro ignique perpopulatus, ad Mortuorum insulam nauibus circiter octoginta peruenit. Huc euocato Mascareniæ mandat, vti ad excensionem cuncta quamprimum expediat, ac sine intermissione tormentis vndique vallum hostium, & densos aggeres quatiat, ruinaque patefaciat in vrbem iter. Dictis obtemperatum, &

paulo post Prætor incolumi classe subsequitur. Ab auersa parte arcis per D triduum sine tumultu expositus miles, naues portum inuectæ, quam maxime tuto ab hostium telis recessu consistunt. Prætor, omnium postremus in terram egressus, vti munitiones intrauit; mirari faciem loci: solo æquatas turres ac propugnacula; alicubi nullum fossæ vestigium; inædificatos mœnibus ab hoste muros, duasque propemodum ex vna arce factas. contemplatus dein quatenus licuit, hostilia castra, adhibitis proceribus, de summa belli consultat. Erant qui differendam eruptionem, & reficiendum è maritima iactatione suaderent militem. ipse, ratus ad nominis Christiani dignitatem pertinere, ne vno quidem die Prætorem Lusitanum ab Indis clausum teneri; nulla interposita mora certamen experiri constituit. militibus edicit, curatis mature corporibus tertia vigilia præsto sint. Arcem, detractis valuis, ne qua in receptu spes vlli foret, Antonio Correæ cum idoneo præsidio inter prælij tempus tuendam adsignat:consilio dein adiuuat rem, quod consilium haud dubie victoriam peperit.Turris erat ad dextrum vrbis latus,qua in aper- E tum mare prospectus est:Syluerianam appellabant. ad eam quatiendam, quasi ex illa parte descensio quæreretur, dromones pridie missi tres,è salo eminus muri partem vehementi iaculatione diruerant. id vbi cognouit Prætor, Nicolao Consaluo, impigro viro, & rei maritimæ in primis perito, mandat, vti naues quæ remis agantur, præter nautas ac libratores, imbelli turba, lixis & calonibus impleat: ij pariter ac nautæ hastas erectas singuli binas: remiges altera manu remum, altera accensos funiculos teneant: libratores tormenta in hostem veluti ad oppugnationem exerceant. Hoc modo instructam classem iubetur Consaluus ad insulæ alterum latus, de quo dictum est, paulo ante lucem admouere; vociferatione, bombarda, tympanis, tubis, quam maximum strepitum ac tumultum ciere; aliis aliisque subinde locis descensionem ostendere, multimoda arte hostiles distinere copias. Hæc mandata Consaluo; cæteris item præfectis,prout quæque res postulabat, sub vesperam edita imperia. Rumecan,haud satis certus qua potissimum ex parte Lusitani es- F sent erupturi; ad omnes aditus æque terrestres atque maritimos, tormenta vigiliasque disponit; telorum omnis generis ingentem copiam in muros aggeresque comportat: auget munitiones: &, qua ex euripo descensus ad oppidum est,prealtas fossas leui superiniectu ramorum ac terræ latenter occæcat. Externi selectique militis (præter Guzaratas Indosque,quorum maior multo erat numerus)in eam curã ac sumptum acriter incumbente Mamudio,viginti millia in armis habebat.Ex iis ipsa robora ad primos impetus excipiendos in fronte castrorum locat, firmatque ab tergo subsidiis:Rumæum põtem septigentis militibus insidet; reliquam multitudinem,quo clamor,quo signa aduocarint; paratam ad omnia occurrere iubet.Rebus ita prouisis, tãta virium suarum Mamudianos cepit fiducia,vti Lusitanorum paucitatem conatusque irriderent, vixque vniuersæ pugnæ subituros aleam crederent. Lusitani contra, vti Christianos decet, vno Deo maxime freti, nihilominus expediunt arma:atque ad
condi

A condictum tempus ante Prætorium armati conueniunt. Dies erat iij. Idus Nouembris, Diuo Martino sacer. Tum loco excelso, vt vndique conspici posset, Antonius Casalius Franciscanus insigni pietate sacrificat: Deumque precatus, vt in hostes Ecclesiæ sacrosanctæ, formidinem ac terrorem auerteret; Christianos, quo alacrius capessant pugnam, noxis omnibus Pontificia potestate expiatos absoluit. Eosdem, Prætor, quod pluribus agendi spatium non esset, paucis adhortatur, vti Christo duce, cuius tueantur causam, forti ac fidenti animo prælium ineãt. Ioannem ipsum Regem, vniuscuiusque virtutis vel ignauiæ primo testem & spectatorem, mox remuneratorem aut vindicem adesse putent. Indici totius imperij summam in eius diei certamine verti nil ambigant. postremo sciant, præter naturam loci, ab se quoque diligenter prouisum, vti segnibus timidisque nullum neque terra, neque mari effugium sit. Ex arce detractas fores, è portu naues in expeditionem emissas. Magnanimis, certam vel in morte victoriam, vel in victoria salutem & præmia constituta.
B Cum hæc agerentur, iam Nicolaus Consaluus classem è composito ad alteram partem insulæ circumegerat: variisque (vti conuenerat) locis descensum. & oppugnationem ostentare pergebat. & nox adiuuabat inceptum, ex incerto speciem omnium multiplicem oppidanis intuentibus reddens. & in Prætoria sublime vexillum, ac lumen in puppi, ad hæc, densi tota classe ignes, tormentorum fragor, micantiaque arma, & mistus hominum vocibus ac tympanorum pulsu tibiarumque concentu Martius tubarum sonus; Castrium cum omni exercitu adesse monstrabant. Eo terrore Consaluus omnium oculos in se conuerterat: vt non ex vrbe tantum, sed etiam è castris, armatorum agmina, relictis præsidiis ad mare concurrerent. id vbi à speculatoribus accepit Prætor, in primo tumultu, antequam dolum clarior proderet lux, instructas, prout angustiæ loci ferebant, copias, (ferme tria erant hominum millia) pluribus simul portis emittit. primum agmen ducebat Mascarenias è veterano milite, ac perito locorum, atque ad eius imperia dudum adsueto: accesserant è reliquo exercitu quadringenti. cum cæteris modico interuallo sequutus est Prætor. Cingebant latera spectatæ fortitudinis viri. Vna Casalius ornatu quam augustissimo trabeatus, Christi ad Crucem affixi attollens imaginem, concionabundus aderat. Eius hortationibus inflammati Lusitani, simulque diuina & humana pleni spe, clamore consentienti ad castra succedunt: ac semiplenas adorti stationes, è vallo deiiciunt: & partim stratos, partim integros aggeres murosque, scalis, contis, humeris innixi transcendunt; hostemque obuium, hastis, gladiisque conficiunt. Ad eius rei nuntium Rumecan vacuam ratus arcem, cohortes aliquot ad eam occupandam circuitu capto iubet extemplo contendere. ij, ab Antonio Correa, quamquam patentibus portis, magna cum cæde pulsi. Alia item manus ad opem castris ferendam à mari submissa. inde aliquot locis atrociter dimicatum est. id adeo ex ipsa vulnerum fœditate perspici potuit. Cosmo Paiuæ gladio femur abscissum. Vasæo Fernando, cũ sese in hostes acrius immisisset; decisus ab tergo thorax, perque plagã

nudata vitalia: cuidam, quod super aures oculosque eminebat, à reliquo capite, prope ad ostentationem artis, vno acinacis ictu diuisum est. Circa vnam item è turribus, qua Prætor ipse constiterat, multum sanguinis fusum: & vexilifer Eduardus Barbutus, inter scandendum ter ab hoste præcipitatus, repetito quartum conatu in pinnas euasit, ibique per vim Lusitana signa constituit. Exinde ingens Mamudianos inuasit pauor, & fuga passim fieri cæpta. perterritis, hinc Prætor, illinc Mascarenias pertinaciter ab tergo cum suis instant, immistique fugientium turbæ eodem impetu in vrbem irrumpunt. ibi redintegrata pugna, & æquis aliquandiu viribus mercenarij ac transfugæ maxime resistebant. Vrgente dein vehementius Lusitano, quantum se inuehebat hic, tantum illi de loco demoti. atque vti denuo inclinarat certamen, Lusitana vis vltra sustineri non potuit. Fusi Mamudiani, insula trepide relicta; super alium alij ex vtroque ponte sese in continentem eiiciunt. multi in turba obtriti, multi à persequentibus interfecti. Castris & oppido Lusitanus vno die potitus. in oppidanos deinde nullo discrimine sexus ætatisve sæuitum est. Mascareniæ præcipue cohors, dolori atque iracundiæ paruit: Mahometicamque perfidiam, cæsos tot prælijs commilitones, & diuturnæ obsidionis mala ad satietatem vlta est. armati iuxta & inermes, pueri senesque, viri pariter ac fœminæ trucidati. vsque ad brutorum animantium cædem atrox ira peruenit. regium Cambaiæ vexillum, & alia signa relata complura. castrensis æque atque vrbana præda militi cessit. vtrobique tabernas apertas, paratam expositamque rerum omnium copiam; triclinia strata, & appositos cibos velut in media pace (adeo Lusitanum Indus contempserat) inuenerunt. Simon Pheus & socij, ad catenas demendas frustra quæsiti. ab irrito sub muris colloquio Mamudiani Madabam vinctos attraxerant. hosce dein, & vna ciuem Goanum Athanasium Frerium cum militibus viginti, dum lembo Dium peterent, vi tempestatis ad Surratum nuper eiectos, ab nuntio cladis acceptæ Mamudius rabie furens iugulari omnes iussit. in cisternam proiecta cadauera. Cæterum in prælio è nostris desiderati circiter sexaginta: ex hostibus ad quatuor millia. Rumecan imperator (incertum à quo peremptus) inter cæsorum aceruos gregali amictu vix tandem est agnitus. sexcenti viui, in iis principes aliquot, in potestatem venere. Præter innumerabilem armorum ac telorum copiam, ænea tormenta maiora in castris reperta quinque & triginta, è quibus vnum Arabicis inscriptum notis, rudi opere factum, sed inusitatæ magnitudinis, in armamentario Olisiponensi conspeximus. Clara admodū & gloriosa Lusitanis hæc quoque victoria fuit, vel magnitudine periculi, vel prædicatione omnium & fama: celebritatem auxere diuina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent, conserta iam pugna, maiores aliquod ballistas, applicitum quater ignem, cęlo minime pluuio, respuisse. & super ædiculam arcis, apparuisse mulierem cælesti lumine radiantem, cuius fulgor ita adspiciētium oculos mētesque perstringeret; vt, cæci propemodum, neque in ordines ire, neque in vnum conglobare se possent; ac tanto superiores numero, tamen, immutata repente rerum

omnium

A omnium specie, in denos Lusitanos pugnaturi singuli viderentur. inde consternationem, & fugam ortam. Prætor, ab tam felici euentu primum Deo supplicationes habendas curauit. collaudato dein exercitu, laureatas ad Ioannem Regem litteras misit, militumque ac ducum virtuti minime maligne testimonium tribuit: inde hostiles omnes munitiones æquauit solo: pontes quibus insula continenti iungebatur, interscidit. Simul, ad reficiendam augendamque arcem, admotis ipse ante alios manibus, cunctos accendit: atque vt ingenti labore militum; ita non magno sumptu, intra paucos menses partim repurgatæ ruderibus fossæ; partim etiam turres ac mœnia restituta: iisque, ad extremum, laxiore circulo noua fossa nouique muri circundati. Hisce rebus peractis, & stipendio militibus persoluto, Prætor ineunte autumno victor Goam insolita omnium ordinum gratulatione reuectus est. Per eosdem fere menses Idalcan in Bardesianos & Salsetanos fines, eadem qua nuper iis Lusitano cesserat leuitate, ad vectigal portoriumque exigendum armata manu procuratores im-
B miserat. Aduersus hosce, modicis copiis Prætoris iussu profectus Iacobus Almeida, eiectos ex agris, Pondam trepida compulit fuga, castellum, vti supra docuimus, magnis operibus ab Azedecane munitum. iis cum ab Idalcane subsidia mitterentur, Castrius ipse cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis in ea loca traiecit. Ad eius aduentus famam, pauidi hostes, ne exspectata quidem oppugnatione, castello agrisque excessere. Castrius Pōda recepta & euersa, Goam rediit: inde aduersus Mamudium reparantem bellum, protinus classe contendit lemborum aut biremium centum & viginti, quibus Lusitani mille octingenti, & è sociis Naires quingenti vehebantur. Cum hisce copiis in Cambaiam delatus; aliis atque aliis locis milites sub signis ad populandam oram agrosque duxit. Cum diu neminem obuium habuisset armatum; ad Barocum denique vrbem cum equitum millibus quinque acie instructa sese illi obiecit Mamudius ipse Rex. Turritos elephantos, & curulia tormenta in prima fronte locauerat; post elephantos in dimidiatæ Lunæ figuram instructo
C equitatu substiterat. Neque Castrius detrectauit certamen. Vbi ad teli iactum est ventum, repente Mamudiani referunt gradum, haud tamen confusis turmarum ordinibus; & intra conspectum hostium, loco remotiore consistunt. Tam subiti receptus causa in occulto est. Sunt qui ab Turca quodam ex præfectis monitum dicant Regem, ne florē nobilitatis, & vna suum ipse caput furentibus rabie ac temeritate Lusitanis obiiceret. Sunt qui putent eo consilio recessisse, vti auiditate pugnandi pertractos intra sua præsidia Lusitanos, ex omni parte circumueniret. siquidem è toto regno copias ingentes equitum peditumque in loca vicina cōtraxerat. Vtcunque sese habeat res, Castrius ad ostentandam fiduciam, integris item ordinibus, aliquantulo spatio cedentibus instare perrexit: dein torrente desuper Sole, armisque degrauantibus, expressa ab tanto Rege timoris confessione contentus, incolumem exercitum præter oculos Mamudij, cum plausu cantuque ad naues reduxit. Patanem inde Arabum coloniam metu ab incolis relictam, itemque Patem eiusdem tractus oppidum ce-

lebre,& alia emporia multa, plurimas naues incendit: magnum morta- D
lium numerum partim occidit, partim cum alia omnis generis præda captiuos auexit: sata, villasque, & conditas horreis fruges exussit. Eam vastitatem per se grauem, spatium temporis grauiorem fecit. Tres fere menses circumlatus belli terror ac populatio: & Mamudij conatus in multum tempus ea clade repressi. Inde Prætor confirmato Diensi præsidio, renauigans Goam, ex itinere Dabulum oppidum Idalcanis maritimum vi cepit, direptoque flammas iniecit. Idalcan, absente Castrio, in Salsetanum rursus agrum, externorum magna ex parte militum octo millia miserat, equites septingentos. Abassini erant, Arabesque Turcis immisti. Duces iis quinque pari imperio præerant, ita vt pluribus sententiis in decernendo staretur. ad Marganum vicum munierant castra. Prętor, vti Goam insulam attigit; priusquam vrbem intraret, nouis copiis auctus, ab Agacino (id loci nomen ad veteris Goæ ruinas) illico in Salsetanam terram transmisit ratibus. Lusitanorum peditum duo millia, equites centum & octoginta; pedites Canarinos ex eadem insula Goa item bis mille; Naires E
sagittarios peltatosque trecentos ducebat. Eius aduentu cognito duces hostium silentio noctis in locum natura tutiorem se recepere. à fronte fluuius, ab tergo mons editus claudebat. eorum vestigiis acriter insistens Prætor, in castris ab hoste desertis ea nocte cõsedit. ibi refectus ex itinere miles. Postridie, diuisis quadrifariam copiis, intentus prælio ad hostem ducit. Lusitanos interim, tanquam non cum armatis ac pluribus dimicandum, sed quasi par pecorum grex mactandus foret, accensa cupiditas inuaserat pugnæ: minisque ac denuntiationibus plerique ad signa contineri vix poterant. ex iis quinquaginta fistulatores, inconsulto Prætore, deuiis callibus antegressi, flumen vado traiiciunt, interclusique ab suis temere hostem lacessunt. in eos continuo Arabicus equitatus emissus; cumque pauci à pluribus premerentur, atque retro ad flumen trepidi cederent; conspicatus laborantes Prætor, ad opem circumuentis ferendam amne transmisso cum paucis equitibus aduolat: perque ignium riuos, quos iactæ à Mahometanis ardentes duxerant ollæ, perque media tela F
hostem aggressus, tandiu sustinuit pugnam, quoad ab tergo reliqua superueniret acies. Eo primum certamine (ita per litteras iusserat Rex) cum Sancto Iacobo, Diuus quoque Thomas Apostolus inuocatus. & is ipse dies forte natalis erat Apostoli, xij. Kal. Ianuarias, quę res animaduersa, fiduciam animosque militibus auxit. Simul etiam Casalius idem qui nuper ad Dium, Christi pro nobis è ligno pendentis effigiem excelsam gerens, commemoratione tantæ caritatis identidem addebat stimulos. Neque ad superos vota, neque ad homines hortamenta irrita fuere. Euidens tum quoque cæleste numen Christianis affuit rebus. Et Lusitani proceres, nouo ardore concepto, in Mahometanas cateruas impetum dant. Aluarus Castrius primo incursu duos ex equis præcipitat; stricto dein gladio sese medios in hostes immittit. Ioannes Ataidius vnum ex primariis deturbat: inde nõ gladio tantum, sed manu atque impressione vrget aduersos. Franciscus Syluius, effuso item vno, cum tribus simul
capessit

A capeſſit pugnam, atque omnes interficit. Iacobus Almeida vnum è quinque ducibus haſta transfigit. Aluarus Camigna tres equites, Aluarus Gāma duos, Antonius Perſona totidem ſternit. Saluator Fernandus vexillifer, ad cæteros magis magiſque incitandos, in mediam hoſtium aciem ſeque & ſignum intrepidus intulit. Dum hæc ab anteſignanis fiunt, nequaquam ab aliis interea ceſſatum. acriter vbique geſta res. magna paſſim edita ſtrages. ac niſi prælio interueniſſet nox, è tanto hoſtium numero pauci omnino ſuperfuiſſent. Sub veſperum cæpta pugna, circiter vnius horæ ſpatium habuit. arrepta dein fuga plenos vulnerum ac pauoris Mahometanos tenebræ ſimul ac ſyluæ tutatæ ſunt. Eorum equites cecidere centum & quinquaginta: ſexcenti pedites: è quinque præfectis, occiſi tres. in iis Celabatecan Turca, magna inter omnes auctoritate. è reliquis, alter duabus acceptis plagis ægre tandem euaſit: alter incolumis, per denſas cohortes incitato equo ſibi viam aperuit. E Luſitanis vnus tantum deſideratus, Ioannes Carriagius, Goanus ciuis, & Naires duo: vulnerati Lu-
B ſitani quatuor, Naires haud amplius tres. Hæc omnia poſtmodū ad Ioannem Regem fuſe perſcripſit Prætor, idemque multiplici intra vertentem annum parta victoria, Goam vrbem ſpecie triumphantis inuectus eſt. Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Dium geſtis decretum Regis allatum. ex eo cum alia fortibus viris diuiſa præmia; tum veteranis ad Bazainum agri aſſignati. Prætor ipſe laudatus verbis ampliſſimis, & Proregis titulo decoratus eſt: eidem ſuper honorarium ſtipendium, decem auri millia dono data, & in tres annos prorogatum imperium. Sed, quæ rerum humanarum vanitas eſt, Caſtrio non diu licuit vti honore ac beneficentia Regis. è magnis laboribus vigiliiſque lenta correptus febri, gementibus bonis, intra paucos menſes extinguitur, vir omnium conſenſu æque belli ac pacis artibus clarus. Huius ingenium & induſtriam varij per omnem ætatem caſus exercuere. Oliſipone, adoleſcēs, ob clandeſtinum matrimonium eiectus à patre, in aliam partem vrbis migrauit. ibi, quamquam in magnis rei domeſticæ anguſtiis, cum Petro Nonnio eiuſdem vi-
C cinitatis, illuſtri mathematico, familiaritatem iniit, multaque ab eo per otium de rebus aſtronomicis, ac de nauticæ in primis arte cognouit. Ab ea commendatione, ipſomet inſinuante Nonnio, in Ludouici principis amicitiam peruenit. Ioannis Regis frater germanus hic erat: idemque eximius bonarum artium patronus ac præſes. Ab eo cum auxiliaribus copiis ductus in expeditionem Cæſaris Tunetanam, egregium ſeſe virum & manu, & conſilio præbuit. Inde cum Garzia Noronia in Indiam ab Rege miſſus; magnam ſibi rerum Indicarum notitiam peperit: eamque litteris ingenti labore ac ſubtilitate explicauit. Ab Oliſipone Goā vſque, ſingulorum dierum iter; locorum aſpectus ac ſitum; altitudinem Solis ac poli; diligentiſſime perſecutus eſt. Idipſum rurſus præſtitit, oram legens ab Goa Dium vſque, & ex partium dimenſione, multis oppidis vicifque vocabula antiqua reſtituit. ij commentarij, Ludouico dicati, in Academia Eborenſi (quam Henricus dein Cardinalis regali munificentia condidit) adſeruantur. Exſtant eiuſdem Prætoris ad Ioannem Regem epiſtolæ:

epiſtolæ:in quibus,præter communis boni ſtudium inſigne, non vulga- D rem inſuper tum militaris,tum politicæ rei ſcientiam facile animaduertas.Et, quod hæc omnia ſuperat, vſque adeo pius perhibetur fuiſſe, vti quantalibet ſtipatus aut nobilium aut plebis frequentia;adCrucis adſpe-ctum illico poſitis humi genibus,oculos in cœlum cum attenta quadam veneratione defigeret. huic pietati non ſine cauſa victorias vulgo acceptas ferebant;quas breui tempore, paruiſque copiis, non paucas neque obſcuras de nominis Chriſtiani hoſtibus reportauit: hoc etiam nomine felix,quod morienti Xauerius affuit, & in extremo illo certamine opem egregiam tulit. Caſtrio vita functo (annus tum agebatur ſeculi huius octauus & quadrageſimus) ſucceſſiones quas vocant, de more conſultæ. prima Ioannem Maſcareniam, cuius modo meminimus, nominabat.is, quod in Luſitaniam paulo ante redierat, ſolutus alter codicillus Prætorem declarauit Garziam Salam,grandi iam ætate virum,multiſque in eadem prouincia honoribus domi pariter ac militiæ clarum. Huic, ritu ſolenni tradita extemplo gubernacula. Atque eo lætius fuit eius initium E magiſtratus, quod per eos ipſos menſes, è Dominicana quoque familia prædicatores in Indiam peruenere.Duodecim erant numero. Antiſtitem habebant Iacobum Bermudium Caſtellanum.Hiſce, ac venturis deinceps fratribus,templum cœnobiumque Goæ magno rei Chriſtianæ bono, & vrbis ornamento conditum eſt.

***

Libri tertijdecimi Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER XIIII.

SVB idem tempus quo hæc in India gerebãtur, in vltimas quoque terras porta præter ſpem & exſpectationem ingens Euangelio patuit. Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido Cangoxima honeſto loco natus, regni quod Saxumã appellãt. Is, contracta cum Luſitanis inſtitoribus amicitia, de religionis Chriſtianæ myſteriis, ac ſimul de Xauerij ſacerdotis vita rebuſq; quas gereret, multa ex iis in familiari ſermone percepit. inde paulatim, & veritatis, & Xauerij tanto ſtudio eſt captus, vti ad eum inquirendum, vaſto & ignoto ſeſe mari abſque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Luſitanis iiſdẽ, poſt varios errores atque diſcrimina, Malacæ Xauerium (qui è Molucis Indiam repetens eadẽ in vrbe ſubſtiterat) ſumma ſua cum animi voluptate conuenit. atque vt pater item de Iaponiis mira quędam audierat, aduenarum congreſſu & aſpectu valde lætatus, crebris deinde colloquiis varia ex iiſdem ſciſcitari non deſtitit. percommode ad ſingula reſpondebant: minimeque vulgaris ineſſe cunctis, ac præſertim Angero, tum indoles, tum humanitas viſa. ergo Xauerius, vt primum Indica negotia tranſegiſſet, Iaponios (quod iam ante cogitarat) omnino adire conſtituit. Interea, quod Parauana & finitimæ Indorum Eccleſiæ erant illi ex itinere inſpiciẽdæ; Angerum Goam via breuiore præmiſit. Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nonnium ſocios Molucas petere iuſſit. Malacenſis catechiſmi, quem negligi aut remitti nolebãt, munus Vincentio Viegæ externo ſacerdoti egregie probo concredidit. Mox ipſe perquam difficili ac periculoſa nauigatione Cocinũ delatus, inde ad Cori promontorium Piſcarioſque traiecit fines. ac ſuis qui in ea regione curabant. Antonium Criminalem communi conſenſu præpoſuit: neophytos ad perſeuerantiam adhortatus eſt; oratoria recognouit; nec leuibus denuo ſignis atque miraculis Chriſtianæ fidei veritatem oſtendit. morbos depulit: dęmonia exegit: mortuos quin etiam reuocaſſe perhibetur; quod tamen vt poſtea fateretur ipſe, quamquam grauiſſimorũ hominum prece

fatigatus, adduci non potuit. Hisce aliisque in ora Piscaria gestis rebus, I
ad vrbem Goam summa ciuium gratulatione peruenit paulo antequam
prætor Castrius è vita discederet. huic animam agenti (vt supra significatum
est) affuit. Angerum vna cum famulis probe institutum, sacro intinxit
latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius
nominati. ea, messis Iaponicæ fuere libamina. simul, è sociis alios alio:
Alphonsum Cyprianum genere Castellanũ, in Diui Thomæ Coloniam;
Gasparem Berzeum, ortũ in Belgis, Armuziã destinauit. Goani collegij ac
seminarij domesticæ disciplinæ consuluit. Indica suorum domicilia, dum
abesset, Paulo Camerti cuncta subiecit. Interim vero, Iaponicam ad expeditionem,
instante iam die, se ipse diligenter parabat. is vbi percrebuit
rumor, piorum greges ad illum protinus lacrymabundi conueniunt.
monent, obsecrant, obtestantur, ne semet vltro tam ancipitem
ac periculosam in aleam det, neu publicam rem, quæ ipsius vel in primis
nitatur capite, eiusmodi consiliis tantum in discrimen adducat. Sane
quam multa erant, quæ quamlibet animosum hominem ac fortem,
absterrere à tali itinere possent. primum ipsa longinquitas. quippe leucas
amplius mille trecentas distat à Goanis finibus terra Iaponia. dein,
multis in regionibus, ac præsertim circa Somatram ac Sinas, mare à piratis
infessum, itemque à Sinarũ præsidiis, quæ sæpenumero in peregrinos
omnes nullo discrimine tamquam in hostes inuadũt. idque tum erat extimescendum
magis, quod Sinas inter & Lusitanos nondum essent plane
reconciliata commercia, neque locus foret Sinarum vllus, quo Lusitanis
ad contrahendum aperte descẽdere, aut vbi tuto commorari liceret. memorabantur
etiam variis locis insidiosa vada syrtesque, nondum ad plenum
iis cursibus exploratis. itemque Eoi pelagi natura, quod sæuum, &
vastum, & vorticosum, totas haud raro naues absorbet. & super hæc, præcipuus
nautarum terror, ecnephias typhon; suetus in ea vel maxime plaga
furere: & ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia, in asperum sæpe
littus ac saxa torquere. Cum hæc & alia multa ad timorem proponerentur,
satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto rerum vsu, tali sapientia
vir, tãtis periculis obiiceret sponte sese, relictaq; in vicino segete,
cuius ipsemet sementem fecisset; tam longinqua, tam operosa, tam incer-
,, ti prouentus noualia peteret; Ast ego (inquit ille) satis mirari non possum,
,, cur infinitam Dei vim pariter & clementiam quotidianis præconiis cele-
,, brare soliti, eidem nunc potentiæ ac bonitati, meo potissimum in capite
,, diffidatis. Anne vos præterit, qui rerum omnium arbiter sit, huic anima-
,, ta æque atque inanima, prorsus ad nutum omnia deseruire? Testis haud
,, semel vnda, quæ sese Domini ac famulorum postea gressibus, mutata illi-
,, co natura, calcandam exhibuit. Testes venti ac procellæ, quæ perfusis vl-
,, timi exitij horrore discipulis, vno Christi imperio conciderunt. Testis in-
,, clitus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex Domini voluntate, malo dæ-
,, moni licuisse comperimus. Testis denique (ne in re aperta sim fusior)
,, veritas ipsa, quæ capitis nostri capillos omnes numeratos esse, ac ne
,, vnum quidem ex iis periturum, disertis verbis affirmat. ergo, sicut
Regum

Regum ducumue internuncij ac præcones,regiis duntaxat insignibus freti, per media castra, per instructas armatorum phalangas ac tormenta disposita,vadūt securi & inermes;ita,diuinarum legum interpretes, gentiumque doctores,vna summi Regis tutela ac maiestate subnixi,per varia terræ marisque pericula, atque adeo per intentas vndique machinas ac mucrones, quocumque res postularit, intrepidi atque alacres penetrare non dubitant. At enim isti ipsi quos narras,in latrones incidunt, laniantur à feris,naufragia faciunt: variis implicantur morbis; æstu, frigore,fame,siti,rerum omnium egestate laborant; circumueniuntur cōsceleratorum insidiis,factionibus opprimuntur; tyrannorū iussu omnibus suppliciis excruciati mactantur. Cōcedo:& quidem hisce itineribus olim Apostoli ac martyres ad sempiternam gloriam peruenerunt. Sed idem contendo;hæc omnia ad illorum vel probandam fidem,vel constantiam illustrandam, diuina tantum dispensatione permitti. Nam alioqui refertæ historiæ sunt exemplis eorum, quibus esurientibus angeli ministrarint cibos, quorum leuandæ siti, purissimi subito fontes è terra emicuerint; quibus, posita extemplo sæuitia, flatus ac tempestates obsecundarint; quos, voracissimæ & in alios ferocissimæ belluæ, propalam blandiendo permulserint; quos vel exquisitissima lictorum, carnificumque tormenta nil læserint; queis ferrum, equulei, virgæ,rotæ,flammæ pepercerint. Atque in eiusmodi certaminibus, tametsi non semper explorata victoria est, multique ac magni sæpe conatus in irritum cadunt; tamen diuinæ gloriæ & hominum saluti seruientem,fidenter omnia tentare,moliri,experiri par est. Ita ne vero; ad leuissimam incertamque prædam, per densas acies,micantes gladios, & volitantia tela cæco impetu ruet miles; inanes honorum titulos,& speciosa vocabula,nihil aut modicum duratura, ambitiosus per summam indignitatē atque miseriam,quotidianis obsequiis, adulatione seruili, valetudinis damno, patrimonij profusione captabit; sordidarum mercium causa, quæque dumtaxat corpori seruiunt & vetustate facillime corrumpuntur, institor ac nauicularius, terra vnde ortum habet,relicta,veluti ruptis naturæ fœderibus, ventorum ac maris iræ sese permittet; obiectusque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrinarum auium instar,ignota semper littora pererrabit; nos, propagandæ religionis,amplificandi Christiani nominis, omnipotentis Dei demerendi, seruandi humani generis gratia;inopiam,ærumnas,incommoda,mortem denique recusabimus? præsertim cum illorum temporarios labores, ab improba plerunque cupiditate profectos, mortemque vnam, altera sæpe mors, & sempiterni labores, atque infiniti cruciatus excipiant; nostram industriam operamque, si in officio ac fide ad extremū vsque perstemus, beatissima æternitas, immortales coronæ, immensa præmia maneant. nihil ergo sit tanti, quo nostra de Deo, deque hominibus benemerendi studia retardentur. Nam quod Goanæ Ecclesiæ, vicinique huiusce tractus, absente me, solitudinem pertimescitis, agnosco pietatē vestram. sed ne in hanc messem operæ desint, satis à me, vt in tanta nostrorum paucitate, prouisum est. Paulum Camertem eximia caritate virum,

,, Goano collegio; Antonium Criminalem, insigni virtute pastorem, Eccle- D
,, siæ Parauanæ cum idoneis adiutoribus vtrumque præfecimus. Ad hæc,
,, episcopum habetis in vrbe vigilantissimum; Franciscanos, Dominicano-
,, sque fratres, vestri amantissimos cupidissimosque: præter hosce, alij quo-
,, que subinde sacerdotes è Lusitania superuenient. Vltimis, vltimis, inquã,
,, nationibus, ad quas læti salutis nuntij, nullo vnquam tempore allati sunt
,, rectus ad vitam æternam callis tandem aliquando monstrandus; ac teter-
,, rima dæmonum seruitute miserandum in modum oppressis; Christianæ
,, libertatis cominus attollenda vexilla. Neque enim pro Lusitanis tantum
,, aut Canarinis, aut Parauis, sed pro vniuerso hominum genere, quotquot
,, vbique sunt, fuere, futuri sunt; redemptor idem & conditor IESVS vitam
,, ac sanguinem in Cruce profudit. quibus miserrima captiuitate detentis,
,, cum in idipsum à præpotenti Deo vocatus destinatusque sis, non omni
,, ratione consuluisse, neque per inuia quamuis & aspera sacrum Euange-
,, lium pertulisse; extremæ non modo ignauiæ, sed etiam perfidiæ crimen
,, esse quis ambigat? Proinde facessant querelæ, absint complorationes, sin- E
,, gultus ac suspiria sileant, quin potius, vti Christianos, & Dei hominum-
,, que amantes decet, meam hanc expeditionem, faustis, vt ita dicam, omi-
nibus, & studio incensis apud Deum suffragationibus prosequimini. Hisce dictis leuato vtcunque mœrore, conscendit nauim Aprili mense, anno post Christũ natũ M. D. XLIX. Comites habuit è societate Cosmum Turrianum, & Ioannem Fernandum Hispanos: de externis, Paulum famulosque Iaponios. Cocinum ab Goa primum, inde Malacam exeunte Maio venere. Hic patri quo intenderat pergere cupienti, nauis Lusitanorum nulla sese obtulit. Iuncus erat Sinarum in Malacensi portu, & quidẽ piratica infamis. vulgo latronis iuncum appellabant. Cum hoc ipso latrone Xauerius (tanta inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor liberandi ab dæmonum seruitute Iaponios) certa mercede paciscitur, vti relictis ad læuam Sinis; ipsum & comites in Iaponem extẽplo perducat. soluere viij. Kal. Iulias, ipso Diui Ioannis Baptistæ die natali. Post multa F
nauigationis incommoda, & nautarum fraudes, Cangoximam, Angeri, vti dictum est, patriam attigere xviij. Kal. Septembris, qui dies Assumptæ in cœlum Deiparæ Virgini sacer est. Xauerius à Pauli propinquis atque domesticis amanter exceptus, vixdum recreatis à maritima iactatione comitibus, ad Christianam rem animum adiecit. linguæ primum Iaponicæ rudimentis ad instar pueruli summo studio ac sedulitate institit operã dare. in præcipuis dein fidei Christianæ capitibus cõuertendis, quamquam enixe adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum altitudinem, & linguarum inscitiam; complures dies ingenti labore miseriaque desudatum est. postremo, iis in codicem vtcunque relatis; ex eo codice Xauerius balbutire ad populum vna cum sociis cæpit. magni extemplo concursus ad eos facti. atque, vt procacia & acuta sunt Iaponiorum ingenia, ridere alij solœcos barbariemque; alij, quid ea lectione significaretur, ambigere; alij peregrinum habitum cultumque demirari: alij etiam, communis consuetudinis ac morum

A morum ignaros, probris & cauillis petulanter incessere. nec deerant, qui eiusmodi ludibria detestati, miserarentur innoxios; nec spernendum vtique genus hominum interpretarentur esse, qui tam remotis è regionibus docendi tantum gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xauerius interea sociique nihil de studio & contentione remittere. ad hæc, normam eam tenere viuendi, tamque illustria sobrietatis, patientię, mansuetudinis, omniumque virtutum exempla præbere; vti veram ac salutarem doctrinam afferre se, factis moribusque multo magis, quam dictis aut scriptis ostenderent. Inde haud leuiter commoueri ciuitas cœpta; nostrisque nō ad magistratus modo, sed etiam ad Regem qui tum extra oppidum agebat, Paulo pręsertim adnitēte, facile patuit aditus. Cōmerciū is Lusitanorum auide iamdudum expetebat, quos ad vicina emporia cum pretiosis oneribus commeare didicerat. apud eos quod plurimum gratia & auctoritate Xauerium valere Paulus & famuli testarentur; valde sese illi comem & humanum initio præbuit. quin etiam prolatam à Paulo,
B Christi & Sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus, idipsum fieri ab omnibus qui aderant, imperauit: ac prædicandi Euangelij, & baptizandæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauate concessit, eaque de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzij etiam (quo de hominum genere supra demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel nouitatis gratia capti, vel suis opibus ac maiestate confisi: cum nihil ab ignotis præsertim externisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xauerio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in vrbem inducta. Pauli primum vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Paulo dies noctesque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti. hosce deinceps alij subsequuti; quibus ad virtutem ac pietatem excolendis, operam Xauerius in primis impendebat assiduam. Decretum erat illi, simulatque aliquem eius linguæ vsum nactus foret, Iaponis caput Meacum adire, & quo expeditior ad cæteros prædicatio esset, Regi primum ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euan-
C gelium afferre: sed Regis præcipue Cangoximani promissis ac precibus, & oblata rei bene gerendæ spe, diutius quam cogitarat in eadem vrbe detentus est. Inter hæc, negotiatores Lusitani cum mercibus Firandum regni Figensis appulerant. id vbi Cangoximæ cognitum est; periniquo tulit animo Rex, vicinos dynastas insperatis augeri opibus, at se diuturna lucri aduentitij exspectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari Xauerium cœpit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bōzij quoque, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi; Euangelij luce mendacia prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata; denique discipulos & sectatores ab se auocari animaduerterunt; immutata subito voluntate, Xauerium exsecrari, fictis criminibus ipsum & socios in inuidiam adducere; publice priuatimque maledictis lacerare atque proscindere; offensum iam Regis animum nouis in dies facibus instigare neque ab incepto desistere; quoad reuocato priore edicto, rursus pœna capitali sancitum est, nequis omnino, relictis patriis auitisque noua &

peregrina sacra susciperet. Xauerius, æquitate animi ac summissione fu- D
rètes lenire nequicquam conatus, multaque & grauia perpessus incommoda, Meacum quo pridem intenderat, abire decreuit. Christianorum numerus in vrbe Cangoxima ad centum ferme peruenerat. Paruulum eum gregem, Paulo commendat. ipse, vertente anno, mœrentibus lugentibusque neophytis, & gratias immortales agentibus optimo patri, Firandum ad Lusitanos cum Cosmo Turriano & Ioanne Fernando progreditur. ibi vero, cum à Lusitanis ipsis ingenti gratulatione, tum in eorum gratiam ab regulo perhonorifice acceptus est; &, quod optabat vnum, illico facta legis Euangelicæ promulgandæ potestas. iam linguæ paulo maiorem notitiam noui præcones erant nacti. ergo, partim dicendo, partim aliis, aliisque, prout res postulabat, periochis è codice recitandis, & super hæc, in oculis omnium innocenter & caste viuendo; plures paucis diebus Firandi, quam toto anno Cangoximæ ad Christum adiunxere. iis Cosmi Turriani curæ fideique concreditis, Xauerius cum Fernando Meacum
petens, circa Octobris initium, sæuiente iam hyeme, Amangutium, leu- E
cas fere centum à Firando processit. ea tum erat vrbs perampla (nam aliquoties dein ferro & flammis euersa est) in Iaponis ferme vmbilico sita, ac Regem habebat longe lateque imperantem. Ad eum Xauerius accitus Fernando comite accessit. ille de vno cœli terræque conditore, de lapsu angelorum hominumque, de redemptore generis humani IESV Christo Dei filio, de sempiternis pœnis ac præmiis, ex eo quem dixi libro multa expromenti Fernando, vnius horæ spatio mirum in modum attentas aures præbuit: dein; vt sine honore, ita sine iniuria vtrumque dimisit. eadem ferme nostri quotidie bis ad circumfusam multitudinem per vicos & compita prædicabant, obsoleto ac peregrino vestitu, nulla pompa vel apparatu verborum. Nihil initio tam nouum aut absurdum ad Amangutianorum aures oculosque accidere potuit. ergo, non plebis tantum insanæ, sed etiam nobilium infesto clamore, sibilisque & cachinnis explosi; & omni petulantiæ genere vexati sunt nullo prorsus operæpretio. Hæc per
eos dies Amangutij gesta. Meacum inde abeuntes, duorum fere mensium F
iter excepit difficile & asperum, à latronibus atque piratis infessum; niue geluque, syluis ac saltibus; ad hæc, interueniente pelago vel æstuariis impeditum. Id iter ingressi humano præsidio nullo, difficile dictu est quam grauia, quam acerba ignotis regionibus terra marique pertulerint, pedites ambulabant, & quidem in humeros elata sarcinula. in manicas oryzæ semitostæ indiderant bolos (auelam vulgus appellat) eo cibo famem, aqua profluente sitim leuabant. Ignari viarum, & simul quo latronum insidias effugerent, indigenas equites citato gradu, nunquam talari deposita veste persequebantur excalceati, quod eo anni tempore torrentes amnesque occurrerent vado superandi non pauci. itaque partim antecedentium festinatione, partim etiam assidua sarcinæ vectatione lassi, ad hæc lubrica plerumque via incerto ac fallente vestigio corruebant, pedibus interim glaciei & algoris iniuria miserandum in modum intumescentibus: ac noctu demum imbre perfusi, fame & algore confecti, sicubi tecto

saltem

A saltem agresti reciperentur, alia hospitalitate nulla; præclare videlicet secum agi putabant. Nam in pagis quidem & oppidis, præter cætera vulgi ludibria, interdum etiam lapidibus petebantur. ast vbi transmittendum esset mare, vix atque ægre tandem in naues admissi, pecudum instar in ipsam pæne sentinam detrudi consueuerant. Per eiusmodi vexationes atque miserias cum ad vrbem denique Meacum sospites haud sine miraculo peruenissent; minime idoneum sationi Euangelicæ tempus, cuncta bello flagrantia, surdas ad salutaria monita & obstructas incolarum aures offendunt. Ad ipsum vero Imperatorem, quamquam adhibita diligentia conatuque, adspirare non licuit. ergo, terræ natura, gentisque moribus in præsentia vtcunque exploratis, per easdem difficultates, iisdem itineribus, eodem ferme spatio temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quod sese haud iniquum illis ante præbuerat Rex, certum erat fixumque Xauerio, terram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad eius fieri posset, sterilitatem soli maciemque peruincere. & quoniam experiendo cognorat, Iaponios, Bonziorum fuco & ostentationi assuetos, plurimum externa moueri specie, & animi bona ferme corporis habitu cultuque metiri; ad eorum mores, quantum sine peccato liceret, in præsentia conformare sese; & Christi causa nonnihil ad illorum salutem extrinsecus mutuari in animum induxit. ergo, priusquam ad opus aggrederetur, Firandum accurrit. ibi, Lusitani Regis impensa videlicet, augustioribus vestimentis induitur; commendatitias ad Iaponios Reges litteras, quas ab Indiæ Prætore & Goano Episcopo sibi traditas, interim ibi reliquerat, sumit, necnon à Malacensi Præfecto munera Iaponiis ante id tempus ignota. In iis erat Lusitana vestis, vinumque prænobile; musica sambuca, & horologium ex iis, quæ in æquali ponderum examine, pluriumque rotarum denticulis inter sese implicatis, lento motu ac perpetuo, temporum interualla distinguunt: quam Europææ solertiæ machinam gentes illæ sine fine mirantur. Hisce rebus in iumenta impositis; ipse, præter Ioannem Fernandum duobus tribusue Iaponiis comitatus, Amangutium redit: litteras & munera offert Regi: quibus ille magnopere delectatus, ac simul comitum numero admonitus, & noui habitus dignitate; caput cum consiliariis contulit, iisdemque approbantibus, maiore deinceps in honore Xauerium habuit. ac primum, auri argentique non leui pondere munificentiam, aduenæ remunerari contendit: quæ cum Xauerius obfirmato consilio cuncta reiecisset; altitudinem animi suspiciens Rex, vacuas Bonziorum ædes illi ad habitandum adsignat; dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, non Amangutij modo, verum etiam omnibus suæ ditionis finibus regnisque, vnius Dei legem ac religionem declarari palam; eamque cuilibet amplecti liberum esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ratione lædi, vel impediri. sub hæc, Euangelici præcones ad instituta munia quam acerrimo studio retulere sese. interdiu, in areis triuiisque conciones habebant; noctu, confluentibus ad se omnium ordinum, ætatum,

B and C margin markers: the marker B stands beside the line beginning "do cognorat, Iaponios", and C beside the line beginning "dum duobus tribusue".

tum,sexus vtriusque mortalibus, aures ac responsa præbebāt:erat autem D
tanta frequentia celebritasque , vti cœtum ædes ipsæ non caperent : alij, quæ in publico inaudissent;priuatim ac per otium auere nosse:alij etiam, animi causa, incomptam ac rudem peregrinorum atque hospitum irritare linguam , & cum effuso adstantium cachinno de industria disputationem extrahere. alij denique variis interrogationibus etiam atque etiam fatigare doctores nouos.Huic tantæ curiositati cum ab Dei seruis,partim ex vetere historia , partim è phisica ratione, partim è Theologorū decretis atque responsis idētidem satisfieret;illi, voluptatum illecebris irretiti videlicet,in stultitiæ tenebris,& cœno flagitiorum nihilominus hærebāt. neque tamen idcirco Xauerius despondere animum:quin potius omnem in partem versare semet,cæptisque acriter ac perseueranter instare. Cum aliquot iam menses crudum aridumque nouale tractasset , ac, nullodum fructu, diuini verbi semina proiecisset ; tandem è proscisso ac sæpius iterato solo , Christianæ fidei germen emicuit. Germinis eius origo fuit eiusmodi. Concionanti, vt solebat, in publica via Fernando; præteriens E
è plebe nescio quis , attracta præpingui saliua , repente in mediam inspuit faciem, ille, sine , perturbatione vlla sputum linteolo abstergit : ac ne verbo quidem reddito , cæptam orationem eodem prorsus tenore vultuque prosequitur. id contemplatus ex auditoribus quidam haud imperitus rerum æstimator(ex quo facile intelligas , ad permouendos ad virtutem animos,facta dictis quanto antecellant)cæpit cogitare apud se ; profecto nobilissimum atque adeo diuinum philosophiæ genus esse, quod homines ad tantam æquitatem animi constantiamque perduceret. dimissa dein concione , domum ad Fernandum venit ; præcipua Christianæ fidei capita legesque probe cognoscit:postremo,certis precationibus,Mosisque decalogo, ac symbolo Apostolorum è catechismi formula memoriter haustis , Amangutianorum omnium primus , anteactæ vitæ detestatus peccata , sacro fonte renascitur. Hunc alij deinceps diuino impulsu imitati , quorum ad quingentos breui peruenit numerus; & F
quidem ita in proposito firmi stabilesque,vti per varias deinde clades,& bellica infortunia , & nefarias Bonziorum conspirationes , magistris ac pastoribus haud semel orbati , suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione, Christianam fidem & disciplinam in hoc vsque tempus religiose coluerint.inter quæ circumacto iam anno,Lusitanorum alia nauis portū Bungi tenuerat , quo nomine regnum Amangutio distat leucas circiter quadraginta. ab iis de statu rerum Indicarum Xauerius cum litteras accepisset,cum alias ob causas eam sibi prouinciam repetendam existimabat; tum vero, vti rursus inde quocunque opus foret, supplementum è noua copia mitteret. simul , quoniam apud omnes circa nationes magnum nomen Sinarum , magnam auctoritatem compererat esse : primo quoque tempore Sinas ipsos Euangelij gratia adire cogitabat , haud absurda ratione coniectans, si gentem illam Christo lucratus foret; eius lucri accessionem facili negotio postmodum vniuersos fore Iaponios. Hæc eo moliente,cæteri quoque dispersi per Indiam socij minime segniter in suo

quisque

A quiſque munere verſabantur. Egregia in primis fuit opera Gaſparis Berzei, quem Armuziam à Goa profectum, paulo ante docuimus. Is in Zelandia, ſeu Mattiacis Belgici Oceani populis, oppido Gouſa, Franciſco & Agnete parentibus, obſcuro natus loco, à primis pueritiæ rudimentis Louanium ad ſtudia grauiora ſe contulit. Inde per varios caſus cum in Luſitaniam deueniſſet, in ſocietatem adſcitus, ac diu multumque probatus, in expeditionem Indicam vna cum aliis octo deligitur. Conimbriga profectus Oliſiponem anno ſeculi huius quadrageſimo octauo, nauem Ioannis Mendozæ conſcendit. ſocij adiuncti quatuor: totidem cum Antonio Gomeſio in aliam nauem impoſiti. Ac primum omnium, à nauarcho eblanditus eſt Gaſpar, vti quotidie publice tum ad plebem erudiendam catechiſmum exerceri, tum ad propitiandum cœleſte numem catholico ritu litanias adhiberi permitteret. Mox ad vitia tollenda corrigendoſque hominum mores paulatim aggreſſus eſt: rem in primis arduam atque difficilem. præter naualem quippe turbam, colluuiemque
B ſeruilem, epibatæ circiter quadringenti numerabantur, plerique ſcortis, aleæ, rixis, calumniis adſueti. Ad horum ſananda ingenia, Gaſpar, exemplo priuſquam verbo opus eſſe ratus, cunctis, vti æquum erat, ad omnem virtutem & caritatem prælucere perrexit. Neque ſane ampla defuit illi de Deo pariter ac de hominibus benemerendi materies. primum ſocij eius è maritima iactatione & nauſea in morbum incidere. iis dum accurate miniſtrat, & propalam coqui munere fungitur, ita deſpicabilis initio viſus, vti paranti ad focum cibos ac ſatagenti, procaces circum pueri, præter cæteras contumelias, appoſitam quoque ollam aut furto ſubducerent, aut per laſciuiam frangerent; quidam etiam ab innocente vix colaphos pugnoſque abſtinerent. perſpecta dein patientia & grauitate viri, paulatim contemptus in verecundiam vertit: nec defuere, qui laboranti, per ſe perque ſuos opportune ſuccurrerent. ſimul etiam ſociis melius cæpit eſſe. operam ergo iis adiutoribus, ad verbum Dei prædicandum, prohibenda flagitia, curandos ægrotos, vetere iam ſocietatis inſti-
C tuto, conuertit. ex quo, mirum dictu, quanta quam breui omnium vitæ mutatio cõſequuta ſit: bene moratam inſtitutamque familiam; non promiſcuam ſeruorum, nautarum, militum, inſtitorum turbam, contineri marino illo domicilio diceres. Primus ferme Præfectus Mendoza, Gaſparis conſuetudine & admiratione ſeſe collegit: piiſque priuatim exercitationibus ab eodem excultus, vltro deinde cum aliis quoque opportuna de Chriſto, deque cæleſtibus rebus habere colloquia; ſuos primum familiares, tum cæteros in officio continere; egenos & imbecilles quotidianis eleemoſinis alere. Præfecti virtutem ac beneficentiam reliqui deinceps pro ſua parte imitati; vnus etiam haud infimæ ſortis negotiator, Chriſtianæ caritatis pulchritudine ac ſpecie captus, contempta rerum humanarum inconſtantia & vanitate, ſeſe ad Gaſparis ductum ac vitæ rationes applicuit. Inter huiuſmodi occupationes Guineæ malacia primum, dein ſæuiſſimis procellis duabus circa Bonæ ſpei promõtorium ſuperatis, nemine (quod perrarum eſt) tantis incommodis, tantaque mor-

borum lue prorsus amisso, ad Mosambicum nauis appellitur. Ibi optatissima dierum quindecim capta quies; terrestribus etiam diuersoriis è maritima iactatione refecti plerique. Gaspari tantum ac sociis, de aliorum magis quam de sua incolumitate solicitis, integratus labor; lauta illis inquilinorum hospitia minimè deerant; ac multi, vt iis ad valetudinem tuendam vterentur, instabant; sed Gaspar, Xauerij æmulator egregius, deportatis in publicum nosocomium ægrotis, eodem ipse quoque successit: ac refouendis eorum corporibus animisque (cum ad centum & viginti decumberent) pari cura ac diligentia totum sese rursus impendit. Per id ipsum tempus alia eiusdem classis naui, fratres Dominicani duo Mosambicum delati: horum quoque, in eo valetudinario, magna cum omnium approbatione caritas ac virtus enituit. Goam deinde peruentum. Ibi Gaspar, nouo impetu capto, in omnes partes Christianæ adiuuandæ rei animum ac vires intendit. varijs quotidie locis ad multitudinem; in ipso Prætorio ad selectā nobilitatem proceresque verba faciebat: quanto cum fructu motuque, è noua emendatione morum, è voluntariis diuitum ac delicatorum pœnis, è plurima peccatorum confessione, è frequenti restitutione pecuniarum apparuit: disputationes etiam de religione cum Brachmanis habebat interdum. Ex iis primarius quidam sæpe conuictus; denique cum vxore & sororis filio baptismum expetiit. Is baptismus octo ipsos dies tinnitu festo, symphonia, choreis, ingenti omnium ordinum studio celebratus: viæ vrbis, vario peristromate, ac virenti palma elegantem in modum ornatæ: neophyti magna tum Christianorum, tum etiam Brachmanarum frequentia in equis ad templum deducti; ibi ex aqua baptismatis, ab Episcopo ac Prętore, honoris causa rite suscepti. Marito, Lucæ Salæ; vxori, Elisabethæ nomen impositum: adolescens Antonius appellatus: in hanc deinde familiam, ad cæteros ad Christum inuitandos, Prætor ipse, quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret, alia quoque propalam ornamenta & beneficia contulit. Hæc & eiusmodi multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, vti dicebamus, Armuziam; in ipsa primum nauigatione pristinam cunctos adiuuandi consuetudinem tenuit, eaque re ipsa commotos è vectoribus aliquot Christianos fecit. Mascatum Arabię felicis delatus; Europæos exsules, vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerāt loca, quoad fas tulit, expiare, atquę ad fidem officiumque reuocare conatus est. A Mascato prouectus Armuziam; in ipso portu, officij causa obuios habuit Proepiscopum, & sacerdotes. ab iis cum honesto comitatu ad arcis Lusitanæ præfectum deducitur. ibi cum inter se præfectus, & Proepiscopus dę hospitalitate certarent: & Gasparem apud se retinere admodum cuperent; ille, gratiis vtrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiorum monstra capturus. Hic, è Xauerij præceptis, quæ assidue cogitabat, suum ante omnia pectus acri custodia sepsit ac muniit. simul, optimatum voluntates sibi conciliare aggressus, breui perfecit humanitate, submissione, prudentia, vt omnium nemo illis acceptior esset, aut carior. Per hoc maxime, de

statu

statu emporij, & generibus negotiorum, & moribus hominum diligenter cognouit. Deliberanti dein apud se, qua potissimum ex parte oppugnaret sceleris & nequitiæ munimenta; arcem ipsam protinus aggredi visum est. ea ferme contemptu sacrorum, inscitia diuini pariter humanique iuris, & alta quadam futuri seculi obliuione constabat. nec mirum. multos quippe annos Christiani conuenæ & inquilini, magistris, ac monitoribus, parochisque caruerant: &, qui nuper aduenerant clerici, quæ, tum erant tempora, pecuniarum haud paulo magis quam animarum inhiabant lucris. ergo passim enata virgulta vepresque, omnem ab infelici tellure benigni syderis radium ac lumen arcebant. hinc teterrima rerum, cæremoniarum, errorumque colluuies; artes magicæ; diuinatio; sortes, concubitus incesti ac vagi; quodque haud minus detestere, fidelium cum infidelibus, Iudæis, Turcis, Arabibus infanda cōnubia; vt Christiana proles à matribus educata (proh nefas) in Mahometanos, & Hebraicos, & aliarum gentium ritus moresque transirent. eam cōsuetudinem, Gaspar, admirabili spiritus vehementia, crebris concionibus, ac terribili cælestium irarum denunciatione discussit. Et auxerat opportune pauorem auditorum atque formidinem, terra per eos forte dies horrendis motibus intremiscens. Præterea Gaspar, ad synceritatem fidei reuocandam, & prauæ religionis procul habenda contagia, nullo non die statis horis è Xauerij formula publice catechismum habebat, id vero in omnes partes vnice profuit. puerilis ætas, infima plebs, sexus vtriusque mancipia, Christianis præceptionibus ac mysteriis erudita. simul etiam quotidianæ singulorum vitæ custodes adhibiti, qui ad Gasparem cuncta deferrent, propositisque præmiis ac pœnis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. eadem illa rudimenta legesque, serui mox heris, filij parentibus, fideles pueri æqualibus Mahometanis, aliisque priuatim edebant; eosque omni arte ad Christum allicere nitebantur. ac demum, sublatis ibi quoque prophanis & lasciuis cātionibus, castissimo versu ac salutaribus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis integritati, non in præsens modo, sed in posterum quoque magna ex parte consultum. Erāt præterea qui ferrum, & sulphur, vetitasque merces alias, Turcis ac Mahometanis inferrent, quod Pontificias diras, contra id facinus in cœna Domini cum horrendo carmine fundi solitas, vel proterve contemnerent, vel penitus ignorarent. docti quanto id piaculo fieret, à quæstu sacrilego destitere non pauci, & pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cum Ecclesia restituti. Ab hisce victoriis, Christi miles, teterrimam aliam generis humani pestem aggreditur, auaritiam, & fœnebre malum: quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia (qui se Christianos ferebant) vt aureorum vix decem iteratis per annum vsuris, integra semper sorte, seque familiamque turpiter alerent. ad hęc tollenda scelera, Gaspar, de auaritiæ peccato disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ, tam veris grauibusque sententiis, tā incensis amore diuino verborum fulminibus, vt hoc etiam dæmonis castellum pæne à fundamentis frequenti verberatione conuulserit. Id, graui multorum pœnitentia, &

evidenti morum ac vitæ mutatione declaratum est; qui prima luce, ne salutato quidem Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adsueti, atque ibi nullo recti prauique discrimine res contrahere, pecunias huc illucque traiicere, fœnus augere; iam, intima religione tacti, domo templum recta, inde forum adibant. ibi, stupentibus alienigenis pariter incolisque, tamquam in academia, de iure mutui, de legibus permutationum, de Christiani mercatoris officio, è Gasparis potissimum præceptis ac traditione quærebant. Neque labiis dumtaxat ac vultu sese philosophia continuit. ad rem atque ad facta peruenit: & inexorabilibus ad eam diem claustris obseratas aperuit arcas. igitur ex male parto restitutiones vel in duplum iustis dominis, aut, vbi ij non apparerent, in pios vsus; & super hæc eleemosynæ factæ complures, atque ex iis, auri argentique redactum, quod magno puellarum numero collocando, nosocomij laxandis angustiis, & multorum inopiæ leuandæ sat esset. opulenti præterea negotiatores, gehennæ metu perculsi, vltro suas omnes rationes ad Gasparis arbitrium contulere, parati, quicquid ab se fraudatum fuisset, non pecunia tantum, sed etiam, vbi satis ea non esset, corporibus luere. Per hunc modum, fraudibus & rapinis obuiam itum est. Ingens præterea, vt in celeberrimo portu, amplisque diuitiis, erat Armuziæ luxus. ea quoque Satanæ opera Gaspar aggressus, multorum excussit delicias, multos à scortis atque à nefario pellicatu diuulsit. inde ad lites dirimendas tollendasque inimicitias adiecit animum: monitisque & auctoritate viros aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris, & venia offensionum petita, publice ad ipsas templi valuas, magna populi frequentia, in gratiam optimo exemplo redirent. Non eundem cum sicariis (quorum erat ibi summa licentia) successum habuit res: Gasparis dicta palam aspernabantur negantes, futura damna lucrave sibi esse tanti, vt præsentem fructum ac dulcedinem vltionis amitterent. Hoc perditorum hominum genus, itemque blasphemi, & seditiosi, & grassatores, egit cum Lusitano præfecto Gaspar, vt oppido pellerentur; sed propter multitudinem impetrari non potuit. Crescebat interim occupationum moles. quippe non vnius nationis alteriusve salutem Gaspar complexus erat animo, sed omnium prorsus quotquot in eadem insula versarentur. quo pluribus ergo sufficeret, spatia temporis certa ratione dispensare coactus est. Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam, populo Christiano: secundam ethnicis, sextam Mahometanis; sabbatum Hebræis (quos harum quæque secta festos obseruabat dies) attribuit. Christianis, quod eorum potissimum gratia missus in ea loca fuisset, idcirco lõge plurimum operæ tribuendũ putabat. igitur & ægrotis in nosocomio, quoad liceret, sedulus aderat; & custodias adibat frequenter; catechesim vero itemque cõcione, vel feruentissimo solis ardore (cum intra tectorum vmbras immersi aquis incolę sedent) habere pergebat tanto omniũ ordinum ætatumque concursu, loca certatim occupantium, vti pæne ante lucem templum auditoribus oppleretur. accedebat domestica & quotidiana cõsuetudo multorum; vt, quod è superiore incassum egerat loco, priuatis

collo

A colloquiis,& familiari conuictu ad exitum haud raro perduceret. Multo
vero maximam temporis partem eximebat pœnitentiæ sacramentum,
cui Gaspar non interdiu solum instabat,sed etiam noctu : atque ita disti-
nebatur interdum,vti ad necessariam corporis quietem,quantouis adhi-
bito conatu,spatium horæ vix vnius eriperet. Auxit eam occupationem,
publice per eos dies accepta clades. Munitum & opportunum castellum
erat in Persidis continente,Monaianum,Armuzianæ ditionis.id hosti re-
pente proditum est.eo vehementius tum Regis,tum popularium animos
inopinata res perculit. missus extẽplo recuperandi causa Mahometanus
præfectus cum quinque millibus Persicæ iuuentutis. additi ex fœdere,
Lusitani circiter quadringenti. Pantaleon Sala præerat. Hosce, Gaspar,
antequam ad bellum exirent, Christiano ritu ad confessionem conatus
adducere,viginti vix persuasit,apud cæteros inania fuere monita:flagitiis
non minus quam armis operti ad castra tendebant. Venienti dein ad se
Pantaleoni salutandi causa,vereri se admodum dixit, ne graues neglecti
B numinis pœnas Lusitani propediem darent.Præsensioni respõdit exitus.
quippe, vt in statiua peruentum est, tetra Lusitanam cohortem inuasit
lethargi lues.breui periere ad quinquaginta. vulnerati præterea ab hoste
circiter centum.inde cum alij deinceps atque alij caderent, ac veluti pe-
cora passim inhumati iacerent; consternata fœdo spectaculo reliqua co-
hors,& ex cõscientia delictorũ,sempiterni exitij metu perterrita;conuul-
sis repente signis ægre Armuziam repetunt; Gasparem vnum omnes re-
quirunt;vti se à peccatis absoluat,ac resipiscentes exaudiat, obtestantur.
Nec mora; in valetudinarium admissi, & in lectulis collocati plerique.
Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul &
animorum curationem totus incumbere.acciti extemplo medici adiuto-
resque. Sacerdotes etiam aduocabantur; sed vulgo negarunt milites,vlli
omnino sese,nisi Gaspari, arcana sui pectoris velle committere. quocirca
ita distringebatur,vti vno eodemque tempore,huic peccata expromenti;
aures:illi animam agenti, voces & hortamenta præberet. Cecidit perin-
C commode,quod vi morbi emotis mente nonnullis,ad confessionem per-
agendam neque ratio, neque sermo constaret. in iis quidam cum ferrum
in sese repente strinxisset;clamore & concursu retentus, extorto gladio,
in Gasparis fauces inuasit manibus:ac minimum abfuit, quin spiritu in-
tercluso præfocaret insontem.per vim auulsus, paulo post exspirauit.in-
stinctu mali dæmonis in eam rabiem actus creditur,tantam à Dei famulo
sibi quotidie prædam eripi non ferentis. Inter hæc, solicito Rege popu-
loque,quod extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio male proce-
deret; supplicationes ad Beatæ Virginis ædiculã duo fere millia passuum
ab vrbe,Gaspar indixit.insigni pietate concepta excalceati nõ semel iere
quamplurimi,cælestem opem ac pacem cõsono clamore poscentes. haud
in irritum fusa obsecratio. Monaianum, vi & armis ad eam diem frustra
oppugnatum;conditionibus demum, ac subita voluntatum inclinatione
receptum est.ea res præter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud om-
nes gratiam & gloriam peperit.eximię viri sanctimonię felix tribuebatur

euĕtus. Acceſſere ad nominis celebritatem ac famam, in alio genere non- D
nulla miracula. Luſitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irretitus. is Gaſparem ſalutaria dantem monita, identidĕ reſpuebat, hoc etiam nomine infenſus patri, quod ſuum negotiandi ac viuendi genus (vt eſt ſuſpicax male conſcia mens) publicis ab eo concionibus proprie perſtringi putaret. cum huius pertinacia Gaſpar interim officiis & caritate certabat: ac plurima nequicquam expertus, ad extremum magis magiſque pro illo ſe macerat, preces & obſecrationes inſtaurat. nouiſſima demum hæc remedia valuere. propitiati Domini in obſtinatum indulgentia ſingularis apparuit: quippe ſera iam nocte, ſecundum quietem Luſitanus præſentem ſibi videre viſus eſt ſacerdotem, pulcherrima forma conſpicuum, ſuauiſſimo quodam odore fragrantem: tum alter adſtans iacenti neſcio quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cœleſti huic medico, animi tui latebras & vlcera patefacere? nonne cernis quantus oris decor, quanta & quam auguſta corporis totius habituſque dignitas ſit? Hiſce dictis erecto mirum in modum homini, & experiendi cauſa manus ad tactum admo- E
uenti, apparere Gaſpar è veſtigio deſiit. eam ſcilicet fruſtrationem Luſitanus ægre admodum ferre. Tum alter ille, triſtem ac mœrentem bono animo iubet eſſe, certam deſiderati ſacerdotis in proximo ſpondet copiam. quippe, vbi diluxerit, in regio noſocomio publice ſacris operaturum. hæc effatus, item euanuit. Admiranda ſomnij virtus fuit. lapideum viri pectus emolliit; vim lacrymarum expreſſit. madentibus inde oculis ac genis euigilans, Gaſparem è valetudinario precibus infimis domum accerſit; perque ſummam obſeruantiam, ac miſtum gratulationi pudorem accepto, actæ ad eam diem vitæ, quantum repetere potuit memorando, noxas ediſſerit: eidem ſeque & ſua cuncta permittit. mox tempeſtiuo dierum aliquot ſeceſſu, meditatione ſaluberrima vegetatus, cum alia Chriſtianæ ſanitatis minime obſcura dedit ſigna; tum vero, quod in egentes, breui aureorum millia circiter quinque diſtribuit. Alium quendam, Gaſpar, diu multumque obluctantem, ad euomendam animi ſaniem, plagaſque nudandas tandem aliquādo perduxerat. is, peracta con- F
feſſione, dum circa mediam noctem è præſcripto ſatisfacit; ecce tibi, tetris animalibus fœdiſque monſtris cubiculum repente completur. ab iis circumuentus, ac varie petitus, obriguit primo; & conſcius offenſionum, incertus gratiæ, ne viuus in tartarum cum ipſis, vt aiunt, veſtimentis illico raperetur, extimuit. dein, vbi ſeſe paululum ex pauore collegit, detractam è pariete ſacram imaginem arcte complexus, magno clamore diuinum implorat auxilium. Ad eas voces (mirum dictu) confeſtim atra illa & feralis turba diſceſſit tanto cum tumultu ſtrepituque, vti domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Id probe expiati purgatique animi argumentum nōnulli duxere. certe magna tum ſua, tum Gaſparis laude, vir ille, haud paulo meliorem inde vitæ rationem inſtituit. Alius, cum aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cœno iaceret; in Chriſti lucem extrahi nullo modo ſe patiebatur; affirmans, mortem ſubiturum potius, quam Gaſparis vultum atque iudicium. Veritus deinde, ne, ſi diutius
in eadem

in eadem vrbe mansisset, ad id ipsum quod adeo horrebat, amicorum aut conuiciis tandem adigeretur, aut precibus; mutare sedem, & in Indiam proficisci quamprimum decreuit. eo consilio vixdum conscenderat nauem, cum subita vi morbi, miser, ac simul panico quodam ita correptus est, vt cœlestes in suum caput minas vndique intentas putaret: quicquid increpuisset, se videlicet vnum peti sine dubio crederet. Hisce terroribus anxius, in terram exscendit: Gasparem aduocat: peccata fatetur: ac valetudine tum demum recepta, castigato vetere luxu nouum induit hominem. eodem improuisæ mortis metu pertinaces alij multi ad Gasparis tribunal, arbitriumque pertracti. Atque horum, animi ferme: illorum, etiam corpora sanata diuinitus. Primarij viri filius, febri grauissima laborabat. eidem erat oculus diuturna tabe putridus, & sæuo tumore diruptus. duplici malo multis adhibitis effectu nullo remediis; cum in humana ope nihil iam esset spei, mœrens pater Gasparem demisse obtestatur & obsecrat, vti pro salute carissimi filij tam periculose ægrotantis litare dignetur. Fecit ille: neque diutius dilatum è cœlo beneficium est. eo ipso quo salutarem hostiam obtulit die, non solum æquatis humoribus vniuersa febris abiit, sed etiam delapsis ex oculo maioribus squamis, plane restitutum est lumen. Tum parens, accito festine Gaspari, liberatum vtroque simul morbo iuuenem, vix præ lætitia sui compos ostendit: agitque gratias immortales, quod sibi pariter ac nato spiritum lucemque reddiderit. At Gaspar, modesto vultu, constantique sermone, Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat sacrum, tantam virtutem, adeo insigne miraculum tribuit. Idem pro amico pæne iam animam agente rogatus fecit: ille, sacro vixdum absoluto, conualuit. Mulier à dæmone propemodum obsessa, spectrisque horrificis agitata, in vltimum venerat vitæ discrimen. Euocatus à marito Gaspar, vt afflictæ & exsangui manus imponeret; per occupationes ipse tum quidem adire non potuit; cæterum schedulam, inscripto diui Ioannis Euangelio, pro se misit, quam pesti amoliendæ mulier è collo suspenderet. id vbi factum, confestim leuata morbo, terroribusque soluta, surrexit. Præterea, cuiusdam acutissimus laterum dolor, pia Gasparis deprecatione sedatus est. Neque vero ad corporis morbos dumtaxat leuandos, aut depellendos, valebant eius vota; sed etiam, vbi ad animi salutem id expediret, vltro accersendos augendosque. Centurio nobilis quidam, insigni contumacia & procacitate pæne totius ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cum multis, vt fit, graues & apertas inimicitias exercebat. Is ad concordiam à Gaspare diu multumque sollicitatus irrito semper conatu, incertum cuius rei gratia ex vrbe secessit. regressus deinde, cum in eadem obstinatione perstaret; quam vellem (inquit Gaspar) ad flectendam istius mentis duritiem, diuina manu in corpus aliquid grauioris cruciatus immitti! nondum id plane optauerat, cum ferus ille, sæua correptus febri, ad Gasparem, vrgente religione se contulit. à quo per Pœnitentiæ sacramentum rite expiatus, cum in eius potestate sese futurũ omnino affirmasset; apprehensum inermem ac supplicem, pater, ad petendam ab inimicis veniam offensionum tota vrbe

circumagit:

circumagit:ſane opportune:quippe,alij lapidibus, alij gladiis & balliſtis inſtructi,variis locis inuiſum caput ad necem operiebantur:quorum incenſus dolor,& puniendi propoſitum,centurionis humilitate, & Gaſparis auctoritate ſubito mitigatum eſt. Ita, quod ferreus miles, audacia & robore ægre aſſecutus foret, vti aduerſariorum iras atque impetus frangeret,id morbo ſubactus & Gaſparis hortatu, Chriſtiana virtute ac ſubmiſſione perfecit.Alium item ſuperbum, & ſanguinarium; trucique ore minaces gerentem ſpiritus, aduerſa præter opinionem valetudo proſtrauerat.Vſus occaſione Gaſpar,ad hominem, ſi qua poſſet leniẽdum ſimul & expiandum,clementer accedit. mulcere iracundiam; bona concordiæ & pacis,diſcordiæ mala; perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac ſolicitudinem; Chriſtianæ legis de reconciliatione vim ac neceſſitatem expromere.Ille,domita nondum aſperitate ſæuitiaque,patrem auerſatus, vltro contumelias ingerit,Deumque laceſſit ipſum.abiret cum intempeſtiua ſapientia:nullo pacto velle ſe inultum excedere:neque ipſius Chriſti gratiam exiſtimationi ac dignitati præferre.hæc & alia, militariter,impia verba iactanti,renidens amarum Gaſpar;Ita ne?inquit.Atqui non,ante craſtinus occidet ſol,quam tu plus quinquies,& quidem fruſtra,ſacerdotem inclames. nec vana cecinit. poſtera luce ante meridiem acri ſymptomate oppreſſus,poſita repente ferocia, magnis vocibus Dei ſeruum ægrotus implorat.ac parum abfuit,quin ad ſupplicium ſempiternum,temeratus ac ſordidus è vita diſcederet.Hæc & alia id genus,à Gaſpare,cœleſtis cuiuſdam virtutis edita documenta. Præterea miſti variis è nationibus ad eũ deſertores ac transfugæ,necnon ſchiſmatici ventitabant Abaſſini, Armenij,Georgiani,& ex Europa non pauci.quos ille, per ſummam lenitatem ereptis opinionum erroribus, ſolenni ritu piatos, reſtituebat Eccleſiæ.Ex iis vnus,Ioannes nomine, in ipſo conatu Gaſparis adeundi, præclarum martyrij decus tulit.Germanus erat genere, in vrbe Colonia patre natus admodum locuplete; annumque iam decimum in oppido Turcarum Catifa, non longe ab Armuzianis finibus pro Mahometano ſeſe gerebat,tormentarij pulueris artifex,atque ob id ipſum genti percarus.is,audito Gaſparis nomine, rebuſque iis quæ Armuziæ gerebantur; ab impio miniſterio ad famulatum Chriſti, ſi Gaſpar adiuuaret, quamprimum redire conſtituit.Id quo ſine arbitris fieret, in atramenti librarij difficultate,ſulphureum diluit puluerem :ex eo diluto litteras ad Gaſparem vna eademque ſentẽtia,Latino,Belgico,& Franco ſermone conſcribit:vehementer optare ſe, modo apud Luſitanos tuto liceat commorari, & in idipſum à Gaſpare fidem accipiat;Armuziam venire,& Chriſto Domino per ſacramentum pœnitentiæ ſatisfacere. eo nuntio lætus Gaſpar extemplo reſcribit; fidenter accedat, ſibi ac Luſitanis aduentum ipſius gratiſſimum fore.Hæc epiſtola,incertum eius fraude qui perferendam acceperat,an alio quo caſu,ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis conſilium prodidit.Confeſtim à Turcis de ipſius religione quæſitum.ille vero intrepide ſeſe Chriſtianum fateri, atque ad omnia tormenta necemque pro Chriſti nomine promptum oſtendere. Inde furentibus Mahometanis,

A metanis, fœde laniatus atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili, Turcæ in arcis mœnibus posuere. Haud ita multo post, Lusitana classis Armuziam tenuit. millia duo circiter hominum ea classe vehebantur. eius turbæ totius animorum sordes Gaspar eluit solus, quod sacerdotes cæteri per eos dies in morbū incidissent. inde placato Deo Lusitanus ardentior ad Catifanum littus accessit, ac repentina descensione oppidum cepit, atque diripuit. inter direptionem, Gasparis epistola apud præfectum reperta. eo argumento de Ioannis nece cognitum est. refixum extemplo caput, Armuziamque accurate transmissum Gaspar cum psalmodia & laudatione perhonorifice condidit. Atque hæc ferme Dei seruus cum his qui vel Christi censebātur nomine, vel quoquo modo ad ius ac ditionem Ecclesiæ pertinebant. Cum Saracenis autem, & Arabibus, quinque alij pseudoprophetam sequuntur, cum ex occasione alias, tum vero sexta, vti dictum est, feria maxime versabatur. Apud eos, contra quam in Iapone
B Xauerio, magnam illi pepererat existimationem perspecta & voluntaria viri paupertas; & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tātus corporis neglectus, tanta externi cultus habitusque tenuitas. Gratiam vero conciliarat comitas, & mansuetudo, & super hæc, fœneratoribus Europæis per illum incussa religio, & exhaustis incolis pecuniæ restitutæ. Augebat venerationem, constans apud omnes de eximia illius sanctitate, editisque miraculis rumor. vt eum Mahometani magnum Christianorum sacerdotem, atque adeo ipsum Ioannem Baptistam Zachariæ filium vulgo appellarent. Ergo ab iis, patri, inter cætera, nouum etiam & inusitatum honoris genus illud habitum est. media nocte, videlicet ob calores, illum non modo in maximum Mahometis templum (Coranum id est rem sacram Arabes de ipso Mahometicæ legis nomine appellant) quo Christianis hominibus pedem intulisse capitale est; sed etiam in ipsius templi fastigium perduxere frequentes, magna luminum accensa vi, manū ipsius ac vestem subinde osculantes: neque abnuit ire Gaspar, quo gentis ritus
C ac superstitiones, refutandi gratia, certius propiusque cognosceret. Eadem fama permotus Armuziæ Rex ipse, diuino impulsu paulatim in studium Christianæ religionis incubuit, atque in idipsum viginti circiter millia traxit è multitudine, itemque è nobilitate nonnullos: neque ita multo post ad se Gasparem accersiit, intrantique, nō assurrexit solum, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere coegit. Ad colloquium, cæteris arbitris consulto remotis, vnus interpres adhibitus Garzias Penna Lusitanus, fidelis vir, & solers ingenio: Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus. In eo congressu, cognita Regis volūtate, quominus inuisa proceribus foret, actum de coarguendis in publico cœtu & principum corona, vanitatis Mahometanæ fallaciis: dein condictum catechismo tempus, ac sacro baptismati. & Gaspar, collaudato Rege, lætissimus abiit. eam rem (neque enim celari diutius potuit) satrapæ ægre admodū passi, blanditiis primum ac precibus tentant Regem: aspernanti, mox defectionem, & arma, & iras Thomæ Persarum Regis magni denuntiant. Hasce commi-

nationes,diuina tutela fretus & ſubſidio Luſitano,temnebat Rex. Cacizios inſuper(quo nomine Mahometanæ ſuperſtitionis antiſtites vocant) auſos in regiæ veſtibulo de auita religione tenenda vociferari, confeſtim abigi lapidibus iuſſit, atque perpetuo mulctauit exſilio. Hactenus conſtantiam & fortitudinem Rex præſtitit miram:ſed matris ad extremum, inteſtina bella,patriæ excidium,occaſum regni omni arte miſerantis,obteſtationes & lacrymas diutius ferre non valuit. Regis exemplum cæteri extemplo ſecuti. Aliquot deinde interiectis diebus, vocato rurſum ad ſe Gaſpari plus etiam quam antea honoris tribuit Rex. ingredienti ad ſcalas occurrit, ac dextram inſuper apprehenſam nixus genibus exoſculari contendit. dein tarditatis purgandæ cauſa,docuit quanto in periculo res verſaretur. Si pergant de baptiſmo agere; domeſticos tumultus ac ſeditiones,externa imminere bella. cedendum tempori, neque experiendam tanto diſcrimine vim. vbi primum atrox procella conciderit, & optata affulſerit lux,ſe neque ſuis promiſſis, neque patris optimi caritati ac ſtudio defuturum. Interea, quæ alioquin ad rei Chriſtianæ dignitatem & incrementum attineant, quantum præſentes difficultates ac tempora patiantur,ab ſe cuncta nihilominus exſpectet. Ad ea dicta Gaſpar,magna nimirum ſpe deluſus ingemuit;hortatuſque Regem eſt;vti Deo,cui nihil arduum, fideret; eique totam rem ex animo commendaret. iſpe item ab Rege digreſſus, contra nouas dæmonum & hominum fraudes, nouum è cælo auxilium petit: voluntarias pœnas, ieiunia, obſecrationes per ſe perque ſuos inſtaurat: ſupplicationes de more per vrbem habendas curat. concinentes longo agmine incedebant pueri; validior ætas,quinquageni vel ſexageni pariter; in ſua terga flagris acerrime ſæuiebant: omnibus locis implorabatur diuina clementia. Aduerſus ea Cacizij viciſſim inflati pœnitentia Regis & popularium, concitata plebe, ſupplicationes item obire,inediam extendere,nouaculis cutem incidere,quam maximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis exſecrabile nomen, ex omni parte diſſonis clamoribus inuocare. Tum Gaſpar, facinus indignum ratus; in vrbe quæ Luſitano præſidio teneretur, Chriſto Mahometem opponi:cum veritate mendacium, fabulas & ludibria cum recta fide ſanctiſque myſteriis propemodum ex æquo contendere; per ſummum animi ardorem aliquot maioris formæ cõparat Cruces; ac nulla vi, nullo armorum ſtrepitu, præuia duntaxat pſallentium puerorum imbelli turba,ad Coranum tendit intrepidus. res mira: Crucis virtute ac fulgore perſtricti atque attoniti Mahometani repẽte diffugiunt. Gaſpar in Corano palam victricia mortis ac Satanæ defigit ſigna. Regis dein iuſſu fabris adhibitis,tẽpli ianuæ cæmento & calce obſtruuntur. Super hęc,graui edicto impię vociferationes inſula tota prohitę. tum vero ſatrapæ & antiſtites fremere; violatas religiones, & ſacra deſerta,cũ Armuziano coram,cum cæteris Regibus, Perſaque in primis,per litteras quæri: cunctos ad arma atque ad vltionem accendere; poſtremo,ſeſe vrbem relicturos, & in perniciem vectigalium alio commercia euocaturos minari. cum parum terrendo proficerent, ac nihilominus clauſæ valuæ

perſta

A perstarent,multo breuiorem,& magis compendiariam ineunt viam. Europæos aliquot,professione duntaxat ac nomine Christianos,perque eos nouum arcis Lusitanæ præfectum grandi adoriuntur pecunia, vti Coranum denique patefieri, & celeberrimæ religionis altaria sibi reddi permittat. Præfectus, quietis videlicet otiique causa inclinato ad assentiendum animo, nihil tamen inconsulto Gaspare ausus aggredi, patrem ad conuiuium inuitat. in eo conuiuio cum blande super ea re Gasparem appellare,& molli brachio negotiũ tractare cæpisset, subito deliquio pæne exanimatus,cęptum omisit.de cæteris qui rem nefariam vrgebant,alij alio leto paucis diebus absumpti. de templo in præsentia nihil impetratum. Rex cum aliquandiu Christi cultum agitasset animo,improborum artificio ac scelere sensim infatuatus, denique sapientem cogitationem abiecit, ac regno cælesti (quod nimium sæpe fieri videmus) humanas opes, & fluxa commoda vitæ præsentis antetulit. De populo tamen subinde fiebant aliqui Christiani. Sed Gaspar ipsa petebat capita;& legis B peritos in certamen ac disputationem elicere nitebatur, vt Mahometica palam prauitate conuicta,gentem, si fieri posset, vniuersam ad Christum adiungeret. illi contra,tergiuersari, congressum altercationemque defugere, & quidem ipsius religionis obtentu, quod subdola falsi prophetæ sanctione vetari dicuntur, Mahometica dogmata ad examen ac trutinam reuocare, & in quæstionem vllo pacto deducere. Hoc maxime prætextu conatus Gasparis & prouocationes diu elusere. Veriti deinde, ne si pergerent abnuere pugnam;præ damnare semet, & causæ diffidere viderentur; athletam denique producunt, ætate prouectum, natione Persam, cum sobrietatis apud eos, tum vero doctrinæ fama præstantem: quippe non Mahometica dumtaxat volumina, sed Aristotelem etiam lectitarat, ac medicam insuper callebat artem, eratque in physicis apprime versatus. Is in medium adductus, Gaspari ante omnia sponsionem obtulit; in montem natiui salis (quales in eo tractu multi consurgunt) squalidum, ac desertum, & omnis alimenti penitus inopem secederent am-
C bo. vter diutius in eo monte inediam tolerasset, eius fides in Deum, ac religio, rectior ac sanctior haberetur. Ad ea Gaspar, tentato, quod aiunt, Deo, nihil opus esse respondit: hominem à brutis ratione tantum & oratione secerni: verbis agerent prius: concertatione verborum si decerni lis, atque ac liquidum controuersia perduci non posset; tum demum sponsione certarent; atque ad aspera quamlibet experimenta descenderet.Hisce auditis philosophus rubore statim,mox pallore suffundi: nolle se videre victũ: nolle rursus infirmas ac friuolas theses in discrimen adducere.ad extremum, vincente pudorem metu, in aliud tempus dilata res est.Porro,hæc nequaquam in occulto agebantur.Inter cæteros aderãt ipsius philosophi vxor,& filia, non vulgari indole & ingenio fœminæ, & insuper generis nobilitate insignes, è Zeindensi familia, quam ferunt ab ipso Mahomete originem ducere. hæ, perspecta pugilis Christiani constantia, Mahometani formidine; profecto nihil syncerum ac solidum subesse patriis cæremoniis argute coniectant.dein afflatæ diuinitus,

quando paterfamilias in amentia perstaret, priuatim ipsæmet saluti suæ D
prospiciunt, baptismum à Gaspare seorsim petunt. ille fœminas illustres apud fidelem amicum & probum, catechismi causa in hospitio locat; ianuis quæ in publicum ferebant, diligenter occlusi. ea res ob illarum claritatem atrox admodum incolis visa, magnosque in vrbe animorum motus exciuit: sed partim Gasparis reuerentia, partim Lusitanorum arce machinisque deterriti, diuersorio vim afferre non audebant. Tum philosophus desiderio ac dolore agitatus, ad Gasparem adit: iniuriam dolenter expostulat; coniugem marito, parenti filiam reddi protinus æquum esse, Deos hominesque testatur. Gaspar contra, nihil iniuria factum dicere, fœminas vltro (& sapienter quidem) sibi consuluisse: vt Christo initiarentur, suppliciter exorasse: recta illarum studia deseri, sanctissima postulata repudiari nefas fuisse. Sub hæc, multis vltro citroque habitis verbis, nouam conditionem philosopho Gaspar tulit; relictam paulo ante disputationem, ex condicto repeterent; testes adessent; si victor euaderet Persa, fœminas domum abduceret cum bona pace: sin victus; vna cum E
illis ipse quoque Christum indueret. Eam conditionem admodum grauate Persa visus accipere: sed amor, & necessitudo, & præterea ratio dignitatis vrgebat. dicitur disputationi dies. ea vbi affuit, in idem conclaue conueniunt. sponsionis iudices ac spectatores certaminis Proepiscopus ipse, & Penna interpres, itemque scriba publicus, qui dialogum ex fide mandaret litteris; necnon alij partis vtriusque viri graues adstabant: spectaculi autem eo maior fructus fuit, quod certantium vterque dialecticis artibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tamquam velites, in irritum aut in diuersum tela ferrētur; sed vt inter statarios & exercitatos, collato pede, gladij mucronesque concurrerent. De natura Dei quæsitum in primis. quem solitarium, & generationis expertem, è Cerdonis & aliorū hæresi Mahometes affirmat. Hanc naturam vel maxime fœcundam validis argumentis Gaspar ostendit: effecitque ratiocinando, vti Persa Deum trinum vnicumque, ex fidei orthodoxæ decreto concederet. Deinceps de Christo Dei filio sequutum problema, quem ex Dei F
quodam halitu; & è Virgine matre conceptum genitumque Mahometani eximium illi quidem prophetam agnoscunt; veruntamen Deum eundem, & pro generis humani salute mortuum, prorsus negant. At Gaspar, verum Deum pariter hominemque, duplici in vnam hypostasin coeunte natura, non solum è Spiritu sancto conceptum & natum è Virgine, sed etiam omnem Dei patris iram in perfidum ac rebelle genus humanum suo capite excepisse, diraque supplicia, & ipsam in Cruce mortem sponte subiisse; rationibus, exemplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de cælesti beatitudine fabulantur, quam in fœda sensuum voluptate ac titillatione constituunt; quæque de immensis nescio quibus Angelorum corporibus ac ministeriis turpiter adstruunt, perleui momento cuncta Gaspar euertit. Denique, varie argumentando promendoque, paulatim aduersarium adduxit, vt Christianam religionem dignam esse quam prudentissimus quisque maxime foueret;

Maho

A Mahometicam nec ſine ſtultitia ſuſcipi,nec ſine pertinacia defendi poſſe fateretur.Vbi ad hunc locum ventum eſt; nouo perfuſus gaudio Gaſpar, ad Perſam:bene habet,inquit;non longe abes à regno Dei. dein cum inſtare pergeret,& clarius eandem confeſſionem exprimere; Perſa confuſus ac perturbatus,dæmone reprenſante reſiliens, tam longe ſeſe prolapſum ingemuit,ac ſibi talia excidiſſe reſponſa. poſtremo, ne manus omnino dediſſe videretur,ad veterem cantilenam confugit: domeſticis negotiis impeditum,ne fidem falleret,ſubito ſe in arenam deſcendiſſe: certis inſuper libris ad commentandum ſibi opus eſſe, quo paratior inſtructiorque in pugnam rediret.vt proferretur dies,& ampliaretur iudicium, poſtulauit.inde furtim ex vrbe ad vicinum dynaſtam conſultandi gratia ſeceſſit. ab eo acriter obiurgatus, quod cum veteratore ac venefico(ita enim Gaſparē appellabat)egiſſet; camelis in Perſidis interiora tranſmiſſus eſt, neque poſtea rediit. Inſignis ad Caciziorum dedecus & ignominiam,illa fuga & exſilium fuit. vulgo,fractum, & abiectum Perſam latebras quæſiiſſe narrabant. Vxor interim eius,& filia, Chriſtianis inſtitutionibus eruditæ, diuiſis in pauperes aureorum quatuor fere millibus, magno apparatu pompaque ad templum Chriſti adeunt.ibi ſummo omnium gentium ordinumque concurſu,mira bonorum lætitia,ſacro fonte abluuntur.matronæ MARIA, virgini Catharina inditum nomen. hanc dein Gaſpar Luſitano viro dedit in matrimonium.Earum præclara conuerſio Mahometanos in diuerſa diſtraxit.alij exemplo incitati,rectam fidem amplectebantur.alios contra,è tam ſecundo Chriſtianę rei progreſſu metus inceſſit, ne magia & præcantationibus ad peregrina & inuiſa cogerentur ſacra.ac proinde,antiſtitum admonitu,non modo vocem Gaſparis ac vultus horrebant; ſed etiam ad conſuetum catechiſmi ſignum, oppoſitis illico manibus obturabant aures,quod ita perſuaſum haberēt, in ipſo quoque illius tintinnabulo ac ſono,vim ineſſe maleficā. Per idem tempus,modo præconum adeſſet copia,nouus in vicinas regiones aditus Euangelio pateſcebat. populi ſunt felicis Arabiæ, celeberrimis quatuor C oppidis incolentes:Ammonitas quidam opinantur:vetuſtiſſimi generis: in ipſum vſque Loth originem referunt. Horum maiores, fama eſt mortalium primos à Mahomete in fraudem inductos.ij,rumore excitati, qui de Gaſparis admiranda virtute ac doctrina longe lateque manauerat;cōmuni conſenſu patrem ad ſe per litteras ac nuntios inuitarunt. magno ſtudio ſe teneri veritatis & ſapientiæ:ad ſitientes aures accederet;non ſine fructu verba facturum. ea res Gaſpari miſtum dolore gaudium attulit. ſolicitam de officij ratione, deque æterna ſalute gentem in media apparere barbaria,magnopere lætabatur.obſtructum ſibi ad eos aditum,valde mœrebat.Optatum quippe Gaſpari dudum fuerat;ad mortem ac ſupplicia pro Chriſti nomine ſubeunda, ſeſe in medios Perſas ac Turcas immittere;& Mahometanæ ſectæ mendacia refutare palam: ſed eo feruore comperto,Xauerius,publicæ magis rei quam Gaſparis gloriæ conſulens, in ipſo diſceſſu illum ex inſula Armuzia,ad triennium,ſuo vel certe Goani Rectoris iniuſſu pedem efferre, vetuerat. Itaque Gaſpar, quamquam

eundi ac periclitandi percupidus, tamen obſequium ſacrificio antiquius D
duxit:legatos, adhibita præparatione, baptiſmo luſtrauit: quominus in eam regionem ipſe in pręſentia tenderet, cauſatus occupationes, per epiſtolam vniuerſæ nationi ſuaſit, idoneos interim ad ſe diſcipulos mitterent, atque in amore ac propoſito veri cognoſcendi perſtarent. Hæc ſeſe initia dabant expeditionis nouæ. neceſſario dilata, multis vt fit, difficultatibus interpoſitis deinde conſenuit. At Gaſpar à libero excurſu, & ancipiti peregrinatione cohibitus, eo accuratius operam ac ſtudium in omnes vnius Armuzianæ vineæ partes intendit. Inter alias nationes, vti dictum eſt, ethnici quoque ſimulacris dediti Armuziæ verſabantur. In iis aliquot erant Iogues, (de quibus ante commemorauimus) horrido in primis & aſpero victu cultuque famam ſanctimoniæ vulgo captare adſueti. ſuburbanum habebant ſpecum, ac delubrum: interdiu ad emendicandam ſtipem, & imbuendas variis erroribus hominum mentes prodibant: noctu ſeſe in eam recipiebant latebram: ſtatiſque horis (adeo ex omni parte Chriſtianas cæremonias dæmon æmulari non deſinit) dato E
ſigno ad certas primum commentationes euigilabant; tum ad cæleſtes honores ſimulacro ſeu pagodi cuidam, vt vulgus Indicum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, inſigni duritia & auſteritate vitæ: neglecta ſemper barba & capillo; aſperſo cineribus corpore; obſitus pannis, ac ſeminudus; dira macie luridus. hiſce aliiſque id genus artibus in tantam ſui admirationem adduxerat cunctos, vti qua pedes aqua lauiſſet, hanc Armuziæ Rex ipſe religionis cauſa potaret. Hunc præcipuo conatu Gaſpar aggreſſus paucis diebus arcta ſibi familiaritate deuinxit; & crebra cum eodem inſtituit de omni virtute, ac præſertim de continentia & de caſtitate colloquia. quibus ille paulatim in ſtudium Chriſtianæ religionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter conſilium mutandæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutanti & anxio, ſuaſit Gaſpar, vti diebus triginta continuis, quina verbera virgæ, totidem Chriſti plagas recolendo ſuſciperet: certamque ſibi lucem à ſole iuſtitiæ accuratis precibus imploraret. Fecit ille diligenter. ac demum nocte quadam diuinas laudes & F
bona reputāti apud ſeſe, clara ſubito ad aures accidit vox: Quin tu, quod tibi monſtratur iter ingrederis? vna eſt ad ſalutem via, quam populus Chriſtianus inſiſtit. ſimul, vigilanti, magnificus noſtratium ſacrorum apparatus per ſpeciem oblatus: pretioſa Pontificum veſtimenta: ſumptuoſa textilia: mitræ gemmis auroque fulgentes: nitidiſſima lintea: nec non diſpoſita in abacis vaſa varij generis, auro argentoque cælata. His ille viſis, ac monitis, & intimo ſancti ſpiritus hortatu vehementer incenſus, ad Chriſtum ſine vlla dubitatione tranſire conſtituit. Mane, vitato Regis congreſſu, qui ad illum viſendi cauſa, vti ſolebat, acceſſerat, Gaſparem ipſe vltro conuenit; baptiſmum enixe petiit. adeptus, noua innocentiæ ſtola & inclyto Pauli nomine decoratus eſt. Goam dein profectus, & in Europam claſſe tranſmiſſus, iucundum aliquandiu ſpectaculum Regi Luſitano, ac popularibus præbuit. paranti poſtmodum è Luſitania Romam ipſam adire, interuenit mors. Cæterum Armuziæ ſequuti rectoris

auctorita

A auctoritatem Iogues alij,suaue Christi iugum,graui & acerba dæmonum excussa tyrannide,subiere.insignis ad veri Dei gloriam,& rectæ fidei propagationem ea conuersio fuit:atque ad multũ exinde tempus in omnium ore ac sermone versata.specum ac delubrum Gaspar solemni ritu expiatum,præalta ibi defixa Cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officio & caritate complexus, miram ab eorum plerisque gratiam iniit.inde sese comiter illorum synagogis & cœtibus inserendo, quẽ frustra exspectant liberatorem ac Regem aduenisse iamdudum;atque ad infinitam eius clementiã quamlibet noxiis ac perduellibus aditum perfugiumque patere, firmissimis argumentis ac testimoniis demonstrabat: vti ab inanibus vmbris,& rãcida superstitione ad nouam legem veritatis & gratiæ sese tandem aliquãdo transferrent; suadere & instare pergebat. duos præsertim magistros; quos vocant Rabinos, magna apud væsanam gentem auctoritate, in certamen vocabat:ac parum abfuit, quin sæpius conuictum vtrũque ad Ecclesiam aggregaret. quominus plane obsequeB rentur,nimia in vxores ac liberos indulgentia, & necessario male quæsitæ rei familiaris damno deterriti sunt.Hisce aliisque gestis rebus,celeberrimum in Oriente Gasparis nomen euasit.Vna res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit;occasio martyrij subeundi,quam ille palmam ardẽter,vti dictum est,adamauerat. Felicior in eodem voto fuit Antonius Criminalis,quem à Xauerio Ecclesiæ Parauanę præpositum fuisse docuimus.Is totam oram,ducenta amplius passuum millia,singulis mensibus ingenti labore nudibus obire adsuetus; ad Remanacoris vada tum erudiendæ insudabat plebi. Vltimus in Septentrionem Christianorum locus erat ille:Narsingano seu Bisnagensi regno finitimus, agri male pacati:atque ob id Lusitanorum aliquot præsidio tenebatur. In eodem littore nobilissimum idolorũ fanum habent Brachmanę;ij ab Lusitanis militibus per lasciuiam lacessiti, ac variis affecti contumeliis, ad proximos Narsingæ populos confugiunt, quos Badagas vocant.cum iis acceptas à Lusitano querũtur iniurias:orant obsecrantque, ne patriæ religionis anC tistites, Deorum immortalium interpretes ac sacerdotes, peregrinis, & profanis,& desertis hominibus, derisui ac ludibrio diutius patiãtur esse. Præsentissimum quemque spreti numinis vindicem vltoremque, maxima ab superis haud dubie latúrum præmia.Hisce vocibus incitati barbari,certis de more significationibus iuuentutem ad arma vocãt:millia ferme sex momento conueniunt: ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Haudquaquam anceps erat expeditio. Pagus, nullo aut perexiguo septus munimento, ad incursum patebat:incolæ minime feroces ingenio; &, super insitam lenitatem, piscando natàndoque magis quam bello aut armis exercitati. in Lusitanis tantum erat spes: qui tamen ipsi vix quadragenarium explebant numerum: & quidem per eos forte dies,cum ab aliis imparati rebus, tum à tormentario puluere, quo maxime malo territare vel pauci magna barbarorum examina & in fugam agere consueuerant. Nota hæc Narsingano: speculatores quippe ac delatores occulti non deerant. eo maiore fiducia & impetu ferebatur

batur ad prædam. Aduentu hostium cognito (& prouecta iam erat D dies) Antonius præfectum præsidij Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam, placandosque aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam adhortatus, templum, vbi rem diuinam mane peregerat, rursus ingreditur; ibi tenellum gregem æterno pastori commendat. tum de ipsorum incolumitate solicitus, ad portum accurrit. Miseranda ibi rerum facies. iam iamque adesse nuntiabatur hostis. inde alij protinus in auia fugam arripere: alij domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lintres, vel vbi in iis locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues; alij, deficiente consilio, incerti quid agerent, hac illac errabundi cursare. Mulierũ in primis triste spectaculum. hæ paruos complexę liberos, opem à viris implorãtes; cuncta lamentis gemitibusque complebant. Antonius, certatim offerentibus illi scapham Christianis; atque vt præsenti exitio subtraheret sese, etiã atque etiã obtestãtibus; imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere. Inter hæc, Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admissa, irarum & cupiditatis pleni, E sine certamine irrumpunt: Lusitanos trepide molientes à terra, telis eminus impetunt. lanceis multi; plerique sagittis, complures etiam, nuper illatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant. iis licet nondum ita perite vterentur, tamen haud in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani periere postmodum sex. Antonius, dum, suimet oblitus, pergit fidelis custos armento consulere; comitem suum & interpretem, eximia probitate virum, occidi circa se videt. ad eius casum, illico manibus oculisque defixis in cœlum, procumbit in genua; quod ille quadragies ferme cum iaculatoriis precibus quotidie factitabat. Inter eam supplicationem, ipse quoque mox impio ferro confossus, animam Deo reddidit. Abscissum caput, & madentem cruore subuculam, barbari ad ostentationem ex alto suspendunt. inde ad prædam versi, magnum fœminarum ac puerorum abducunt numerum; atque ad gratias pro bene gesta re idolo agendas, cum læto cantu ac tripudiis abeũt. Beati martyris truncum, tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contectum, Lusitani deinceps altius F effossa humo, cum lacrymis condidere. Vir fuit insigni morum sanctitate; minime vulgari consilio & vsu rerum; cibi ac somni parcissimus; patientia corporis animique mira; ac multo plura spiritus Apostolici relicturus exempla, ni strenuum probatumque operarium, diuina bonitas, ad gloriosam laborum mercedem ex agro maturasset educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertum, socij à Xauerio eidem attributi, cum alij priuatim ad alios, tum communiter omnes ad Goanum Episcopum ex fide scripsere.

Libri quartidecimi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER XV.

TALIS viri nece,ac neophytorum acerba vexatione commotis bonorum omniũ animis, haud exigua ſpes aliunde rerum vtique lætiorum affulſit. Maritimũ eſt oppidum Tanor, leucas vltra Goam circiter octoginta, cis Calecutum ad quindecim. eius oppidi Rex è Brachmanarum ordine ac diſciplina, cuiuſmodi plerique Malabaricæ terræ ſunt Reges; in Luſitanum nomen à pueritia valde propenſus,cum Cialenſis arcis præfecto Ludouico Xiralupo(quam arcem à Nonnio Prætore exſtructam in limite Calecutano docuimus) amicitiam ac familiaritatem inierat. Idem, Vincentium Franciſcanum, Goani Epiſcopi comitem; & Ioannem Soarium Cialenſem antiſtitem, ventitantes ad ſe,libenter audiebat.horum præcipue ſtimulis diſcuſſo torpore,baptizatus à Soario,ſuſceptus à Xiralupo,& Coſmo Annio Quæſtore(qui tum forte Cocino rediens, Tanore ſalutandi eius cauſa deſcenderat) Ioannis maxime nomen in gratiam Luſitani Regis deſumpſit. Paulo poſt, vxor quoque ſacro fonte luſtrata, itemque è Cialenſis reguli præfectis vnus, & è Caimalibus ſeu dynaſtis alter. verum hæc in occulto fiebant, ne quis grauior popularium motus exiſteret; atque adeo Rex ipſe Tanoris, trina fila, Brachmanicæ ſuperſtitionis inſignia, palam è ceruice geſtabat; cum tamen idem ipſe, Vincentij patris munus, æneam icunculam Chriſti ad Crucem affixi,abditam foueret in ſinu. ſub hæc, neophytum Regem adſtringendę cum Luſitanis amicitię cauſa,inceſſit cupido regiam ipſorum vrbem vltro adeundi Goam; & familiariter cum Prætore & cum Epiſcopo colloquendi.id quo tutius faceret,litteras ad vtrumque dat;vetuſtum ſibi hoſpitium eſſe cum Luſitano genere: nuper etiam,illorum ſacra ſibi & vxori ſuſcepta.Valde ſe optare,ſi per eos liceat, ad maiorem percipiendum eius neceſſitudinis fructum, dextraſque iungẽdas,Goam venire.eſſe præterea,quę cum vtroque communicari vehementer expediat.Eiuſmodi litteris ad vrbem allatis, aduentus illius fama extemplo vulgata nouo gaudio cunctos affecit. præclarum atque honorificum ſibi ducebant, ſub nominis Luſitani tutela præſidioque latere quamplurimos; & Chriſtia-

nam religionem relictis patriis ritibus induisse haud ignobilem in iis lo- D
cis Regem: atque, vt cupiditati est ferme adiūcta credulitas, vulgo ita dis-
serebant: Malabarici littoris incolas omnes, viri huius exemplo atque au-
ctoritate, in Lusitanicam fidem breui esse venturos: simul, affuturo pro-
pediem hospiti, quod genus honoris habeatur, exquirunt. super eadem
re Prætor ipse consilium aduocat. ei consilio interfuere delecti è nobili-
tate viri triginta: Quæstores regij tres: custos Franciscanorum; & Goa-
nus Episcopus. Ambigebat prætor, vtrum aduenientem Tanorium, qui
apud suos nondum pro Christiano se gereret, neque Brachmanicas è
collo deponeret lineas, Goæ pro Christiano accipi ac tractari oporteret.
ea de re cum alia alij rogati censerent; negauit Episcopus, neophyto Re-
gi, patrium in præsentia gestamen, aut vitio verti, aut fraudi esse debere.
Iosephum quoque ab Arimathia, quem iustum sacræ testentur litteræ:
itemque Nicodemum, & Gamalielem, qua fide, qua probitate viros? oc-
cultos Christi discipulos fuisse propter metum Iudæorum. eandem ob
causam, ipsosmet Apostolos Christi, ante acceptam spiritus plenitudi- E
nem, ianuis clausis dies aliquot in eadem cænatione latuisse. iam vero,
Diuum Sebastianum, bellatorem illum ducemque fortissimum, suscepta
dudum Christiana religione, tamen Romano militari ornatu, vt nulla re
prorsus à cæteris dignosci posset, custodias dissimulanter obire, & mar-
tyribus animos addere solitum, quoad coram ipso Diocletiano demum
aperiendi quis esset, quem coleret, cui dies noctesque seruiret, præclara
sese dedit occasio. Similiter, huic etiam Regi tam pio, nondum maturis
ad Christum publice profitendum rebus, concedendum aliquid spatij,
dum Naires ac proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita su-
perstitione diuellat. suum esse cuiusque rei tempus. id exspectandum vti-
que sapienti. sæpe, quæ patientia ac lenitate sanari negotia possint, perui-
cacia & festinatione corrumpi. Hæc & in hanc sententiam alia dixit Epi-
scopus, haud dubie beneuolentia in Regem, & quadam naturæ bonitate
prouectus: nec satis animaduertens, quantum inter habitum nationis, &
symbola religionis intersit. Vicit tamen auctoritas Pontificis, inque eius F
sententiam Prætor & reliqui frequentes iere. Confestim Ioannes Lupus
cum octo biremibus, & idoneo commeatu, missus ad Regem aduehen-
dum; in ipso Tanoris aditu anchoras iacit, deque suo appulsu facit eum
pernūtios certiorem. ille, sospitem gratulatus accessum, ad profectionem
extemplo se comparat. id vbi cognitum in vrbe, propinqui, & primores,
ac præcipue Brachmanæ circunsistunt Regem; monent, orant, obsecrant,
ne regnum sine causa deserat; ne caput suum peregrinæ & ignotæ com-
mittat genti: ne sese vetustissimis cæremoniis præditum augustumque,
profana & impura contagione contaminet. Ea monita precesque obfir-
mato ad iter animo cum Ioannes aspernaretur; enimuero illi acrioribus
remediis opus esse constituunt: facta cōspiratione, custodibusque ad por-
tas adhibitis, Regē in arcem includunt triplici circundatam muro. neque
tamen idcirco ille de sententia demoueri se est passus. nocte concubia, so-
lus, reuicta capillis in ipso vertice, quam dicebamus, effigie Christi, cuius
opem

A opem ſubinde implorabat;ſubitariam reſtem,præligato quod fors obtulerat adunco cerui cornu,retinaculi cauſa in pinnas iacit: eoque adminiculo in ſummum euadit.inde tranſlato in partem alterā vinculo, ſuſpenſus manibus ad ima ſeſe demittit. ita, ſeptum vnum atque alterum felici auſu tranſgreſſus; in tertij deſcenſu, quod altitudinem mœnium reſtis haud æquaret;ex interuallo deſiliens,caput & alterum læſit crus,inde ad ſtationem Luſitanorum ægre progreſſus,in aſcenſu ſcaphæ, tumentibus aquis pæne ſubmergitur. Hiſce defunctus periculis, ad naues denique magna omnium gratulatione peruenit. Vixdum in Prætoriam erat acceptus, cum eius cognito diſceſſu oppidani ad littus accurrunt: ſupplices tendunt ad illum manus;eadem quæ paulo ante,cum lacrymis obteſtantur. quos ille partim præſenti largitione, partim celeris reditus promiſſione ſolatus,familiaribus paucis adſumptis Goam ire perrexit. Propius ad inſulam accedenti, præfectus vrbis Franciſcus Lima in ipſo portus ore cum ſplendido comitatu, & fulgentibus vndique ſerico verſicolore B caturibus ac lembis,obuiam fit. Ad mutuum conſpectum,vtrinque tubæ tibiæque,ac tympana perſtrepunt.Conſueta dein ſalutatione accepta redditaque Rex ad impoſitam littori ſuburbanam Antonij Perſonæ villam,regio inſtructam apparatu, deducitur. ibi noctem exegit.Poſtera luce, Hiſpanienſi decorus habitu & aureo torque, pari frequentia,nec ſine horriſono tormentorum fragore ad vrbem claſſe prouehitur. ipſum Prætorem in arcis mole præſtolantem; paratos item ciues populumque; ſtructam ſumma ratione pompam offendit. eius pompæ ordo traditur talis. Ad portam qua intrandum erat, Lima præfectus in argentea lance claues vrbis tenebat; hoſpiti Regi more maiorum offerendas, adſtabant. decuriones auratis baculis holoſericam oſtrinam attollentes vmbellam, fimbriis è cocco retorto pendentibus. Viam quæ recta vocatur, & præter Sabaianas ædes ad templum fert maximum, probe purgatam, aqua conſperſam, virentique ſtratam iunco, parietibus ex vtraque parte pretioſo textili & varia pictura nitentibus; clerici & ſodalitia ſacra cum C infulis & inſignibus religionum, longo agmine inſederant. poſtremus omnium erat Epiſcopus,maioris formę baiulans Crucem.Rex vrbem ingreſſus, cum cætera lætus gratulatione, tum in primis honore clauium; ſub vmbella cunctabundus inceſſit,adeo conferta occurſantium ac deducētium multitudine(cum interim è ſuperioribus locis alij ſpectarēt plurimi) vti à lictoribus, vmbellam antecedenti honoris cauſa Prætori magno labore ſubmoueretur.Vbi ad Epiſcopum acceſſit Rex,ſolemni ab eo precatione luſtratus, Crucē venerabundus amplectitur,pendentis Chriſti ſignum exoſculatur: dein templum intrat, fuſiſque rite precibus, ad pridianum hoſpitium eques eodem ſtudio & comitatu reducitur.. exceptus dein à Prætore quam apparatiſſimis epulis, arcano colloquio tempus ad locum petit. confeſtim vacua pars facta Prætorij. ad colloquium Epiſcopus, & nonnulli theologi nominatim adſciti, præter hoſce Lima vrbis Præfectus,& Franciſcus Aluarus à ſecretis, & regij quos dixi Quæſtores,& Gaſpar Nonnius interpres. Coram eo conſeſſu Rex omnem ſui

de religione consilij rationem exposuit. Sibi, posteaquam, singulari Dei beneficio caligine discussa, de tenebrarum profundo in lucem sapientiæ ac veritatis emerserit, nihil æque in votis fuisse, aut esse; atque vt populares suos non solum, sed vicinos quoque Reges ac Principes Christo conciliet; cunctisque de suo (quod aiunt) lumine lumen accendat. Verum lenitate opus esse: quæ nisi tempus ac spatium datum sit, constare non possit; vsqueadeo Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horrere atque auersari leges ac cæremonias: adeo auitis erroribus ac superstitionibus captam atque implicatam teneri. interea sibi Christum eiusque præcepta penitus hærere in medulis: eius rei Deum & conscientiam testes inuocat. simul, ad certamina, vbi res tulerit, pro Christi nomine subeunda sacrosancto Chrismate confirmari se postulat. Ad ea Prætor, & Episcopus collaudata viri pietate, cum experiendi gratia dicerent, satius videri sibi, Regem, ad cæteros permouendos, Christianum sese fateri palam; & ope diuina præsidioque magis quam humana prudentia vel dexteritate confidere; multo plus vniuersę genti exemplo factisque quam arte ac simulatione & occultis hortationibus profuturum; Rex magna rursum pericula, magnos rerum motus obtendere. inter cætera incommoda, fratrem sibi esse æmulum regni, præpotentis dynastæ vicinis opibus & fauore subnixum. haud sine causa vereri se, ne si noua, & peregrina obtrudenda religione, populorum animi grauius offendantur, eorum alienationem ille suam occasionem putet. Lusitanis paululum modo expectare ne graue sit. Si vita suppetat; domesticas pariter & publicas rȩs ita se Deo adiuuante compositurum, vt quæ nunc temporis causa corde tacitus premat, ea postmodum vultu, sermone, rebus denique ipsis tuto possit expromere. Aduersus hæc vltra tendere, neque Prætori, neque consiliariis visum. ita, re infecta discessum est. seorsum dein super sacramento Confirmationis à Prætore consultus Episcopus, nequaquam negandum enixe petenti respondit; eodemque approbante Prætore, postridie ipsemet in priuato sacello, neophytum, paucis adhibitis testibus ne rumor manaret, solemni ritu ad luctam spiritalem inunxit. ab eo mysterio Rex nouis dein promissis optima spe tum Episcopum, tum cæteros omnes impleuit. Decem ferme dies Goæ in hospitio substitit. omnes hi dies Lusitano populo geniales ac festi fuere. è cūctis ædium sacrarum turribus campanum æs quam citatissimo pulsu dies noctesque personuit. Exhibiti ludi, taurorumque venatio; accessere armatæ saltationes & Indicæ, & Ægyptiacæ; mimi, sanniones, & petoristæ, quæque alia effusæ lætitiæ signa sunt: itemque ad Numidarum consuetudinem edita equestris pugnæ simulacra; in quibus expeditos equites, vario distinctos ornatu, arundinum iaculis inter se decertare mos est. Inter quæ reuocatus domesticorum epistolis precibusque Rex, proficiscendi veniam petit. Multum illi à Prætore bombycinæ vestis, multum gossipinæ famulis in discessu donatum. omni genere honoris & officij cultus, multo quam ante Lusitanis amicitior & obstrictior abiit. Hanc nos rei gestæ seriem cum ex aliis auctoribus minime spernendis, tū vero ex ipsiusmet Episcopi Goani litteris

litteris hausimus, ad Catharinam Lusitaniæ Reginam datis. quibus nuntiis mirum in modum lætus Ioannes. Rex, Tanorij conuersionem vna cum Antonij Criminalis exitu glorioso, non modo Lusitania tota prædicandam curauit, sed etiam Romæ Pontificatum ineunti Iulio iij. per Alphonsum Alencastrium oratorem suum diligenter exposuit. quæ res, ingenti plausu, per eos ipsos dies resurgente Britannia quoque (perstitisset vtinam) bonorum ac fidelium vbique gaudia cumulauit. Sunt qui totam eam conuersionem, captandæ Lusitanorum gratiæ, in tempus ab Rege barbaro fictam putent, eo maxime argumento, quod domum reuectus, promissa non præstitit. Mihi, circunspectis rebus omnibus, verisimilius videtur, metu potius quam perfidia neophytum à suscepto consilio destitisse: præsertim quod alioquin & ipse cõtractam cum Lusitanis amicitiam egregie coluit, & successor eius hodie sese praeclare in eosdem animatum ostendit. Circa idem tempus, extorres patria dynastæ alij duo, cum ad Lusitanã confugissent opem, tenera ætate vterque, ad Christum adiuncti, atque à Prætore Societati IESV in disciplinam dati. Trichinamalo insulæ alter, quæ Ceilano adiacet; alter Maldiuis, quarum de regione ac natura supra docuimus, imperabat. Ac Trichinamalio quid postea contigerit, incertum. Maldiuanus, ducta in matrimonium nobili virgine Lusitana; exsul adhuc, & regno superstes, Cocini extremam ætatem degit inglorius. eius maximus natu filius, Franciscus nomine, præstanti indole & humanitate adolescens, nuper, cum in Lusitaniam ad Philippum Regem suis ac patriis de rebus venisset; per noctem ignotus Olisipone, à sicariis, contracta ex occursu rixa, magno bonorum dolore peremptus est. Cæterum inter eas quas dixi conuersiones, confecta iam ætate Garzias Prætor, anno seculi huius vndequinquagesimo supremum obierat diem; pacatam nactus quidem ille prouinciam, veruntamen de Lusitana re inter ipsam pacem egregie meritus: quippe imminutam variis casibus classem, rostratis celsioribus ad quatuordecim cum cura suppleuerat. sulphurei pulueris in vrbe Goa instituerat officinas. Lusitanicæ ditionis oppida & propugnacula cunctis ad tolerandum bellum rebus instruxerat. inchoatam à Castrio Diensis arcis ædificationem, ex eius commentariis ac destinatione promouerat: multas ab eodem ob negotia bellica relictas in suspenso lites & controuersias, attenta & æquabili iurisdictione deciderat. In Garziæ locum Georgius Capralius è regio codicillo suffectus. oppido Bazaino tum præerat: vir & bello strenuus, & pietatis laude præcellens. Hoc rerum Indicarum statu, Brasilicæ quoque syluæ ac dumeta paulatim interlucari ac subigi cæpta. Societati IESV id item onus impositum; cum id ipsum Franciscani iam ante fratres aliquot, Italici maxime generis, forti magis animo quam prospero euentu tentassent. Namque ante partam eius linguæ notitiam, vnus ex iis in traiectu fluminis ignoti submersus, celebre illi ab se nomen dedit. Fratris flumen exinde appellatum. reliqui, subito coortis in aduenas Brasiliis, interempti. Successere igitur è Societate primi omnium sex; Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Pireus, Leonardus Nonius, Didacus Iacobæus, & Vincen-

tius Rhoterigius Lusitani. Rector iis additus item Lusitanus, Emmanuel Nobrega, præstanti virtute ac sapientia vir. Thomam sequebantur Sosam, qui primus omnium Prætor ea littora petiit. Brasiliam attigere ineunte Aprili mense anno post Christum natum M. D. X L I X, cum ante duos circiter menses Olisipone soluissent. Nauigatione sunt vsi admodum læta, ventisque adeo secundis atque ferentibus, vti cæptis illorum adesse Deum, haud obscure appareret. Paucæ tum Lusitanici generis erant in iis regionibus, ac vixdum inchoatæ coloniæ, seu præfecturæ. antiquissima omnium, & ab Æquatore in meridiem prima, Itamaraca dicebatur. alteram Pernambucum, tertiam Illeos, quartam (Capralis quondam appulsu prænobilem) Portum securum; extremam à Sancto Vincentio nominauerant. ipsorum vero incolarum, nulli pagi, nulla oppida vrbesve, dispersis (vti supra dictum est) mapalibus habitabant, sedem pabuli ratione mutantes Nomadum in morem: iidemque ab externis alieni commerciis, & infandis epulis adsueti, paucos aduenas & imperitos regionum, haud sine causa terrebãt. Sosa comitesque ad villam quam vocant Veterem, descensione facta, instructo agmine, Christianæ religionis insignia præferẽtes, puro & aperto loco præcelsa Crucis trophæa gratulabundi constituunt. Ibi mensis ferme vnius fuit mora, dum variis artibus conciliantur animi barbarorum, & idoneus in vicino situs exquiritur nouæ vrbi condendæ, cui deinde Saluatoris nomen inditum est. Nec vani fuere conatus. & pax cum accolis inita, & spatium ædificationi designatum duobus circiter passuum millibus à Vetereuilla. inde Lusitanæ multitudini (aliquot exceptis, quibus priorem sedem mutare non placuit) in exstructionem areæ diuiduntur. Patres, facta optione, locum domicilio delegere, vbi MARIÆ Virginis adiutricis templum hodie cernitur. id templum ab iisdem conditum est ingenti labore: siquidem populo domibus priuatim excitandis, & cingenda raptim vrbe, dies noctesque occupato, aquari lignarique ipsimet, ac proximis è montibus materiam suis humeris baiulare cogebantur. Accedebat extrema propemodum egestas in ignoto incultoque solo; nulladum in eorum victum aut cultum ab Rege decreta pecunia. excalceati, ac seminudi, æstu & sole torridi, quotidianum obibant opus. nec raro, plane omnibus defecti alimentis, cibaria ostiatim emendicabant euentu vario, quippe cum alij sibi quoque angustam esse domi rem dicerent; alij commoti misericordia, ex eo quod suppetebat liberaliter impertirent. eiusmodi inopia conflictatis, ad extremum Prætor modicum quid, eleemosynæ nomine ad tolerandam ex parte vitam adsignat, quoad reliquis deinde necessitatibus ab Lusitano Rege pro cætera ipsius munificentia ac pietate subuentum est. Inter eas tamen ærumnas, miseriasque (si vltro suscepta pro Christi nomine incommoda nominibus hisce appellare fas est) adiuuandis quantum liceret, Lusitanorum animis, exemplo, verbo, sacramentis instabant. Sed non eo consilio tantum traiecerant pelagi, vti Europæis inquilinis, Christi notitia dudum imbutis, atque ab infantia ad numerũ fidelium adscriptis, potissimum operam darent. Indigenarum illi salutem

præcipua

præcipua contemplatione ſpectabant,in cæcis opinionum tenebris,& in ſumma veri numinis ignoratione verſantium. itaque, ſimulac popularis è Luſitania Sacerdos aduenit,qui curionis parochiue munere fungi poſſet,conceſſis illi ædibus tanto ſudore conſtructis;extra oppidum nouam in ſedem loco edito commigrarunt, quem montem Caluarium ipſi dixere,circumfuſis vndique barbarorum tuguriis; magno ſcilicet apertoque diſcrimine vitæ;ſed ſacra Deo & deuota iam capita, nihil pro ſalute hominum periculi recuſabant. Atque hac maxime ratione Prætori ac cæteris,(quos tamen haud omnino relinquebant)ſatisfactum à patribus. Alia longe erat cauſa Vincentianæ coloniæ, quos exſules ferme, in vltimis finibus ab omni Chriſtiano paſtore diſiunctos, atque ob id ipſum cœleſti carentes cibo, circumfrementibus barbaris, ipſa propemodum efferauerant loca. Ad hoſce igitur omni ſtudio recreandos refouendoſque Nobrega ex ipſa ſuorum paucitate duos in præſentia deſtinauit:Leonardum Nonnium,& Didacum Iacobæum.ipſe cum reliquis ad Braſilios indidem cicurandos & erudiendos incubuit.erat omnino laborioſa prouincia,& multis difficultatibus implicata.obſtabat inſcitia linguæ, quãquam haud ita copioſæ nec variæ,tamen ab omni Europæo ſermone plane abhorrentis.obſtabãt ingenia moreſque incolarum : quod ſuper quotidianas cædes,ac finitima bella, & inexpiabile vlciſcendi certamen, dapeſque diras; in crapulam quoque ac Venerem proiecti, magis in dies obtunderent aciem mentis; & flagitiorum cæno quicquid erat indolis bonæ,demergerent.Accedebat indomitum ac late patens malum, & quo valentius nihil aditum atque iter obſepſerit Euangelio; veterum Chriſtianorum, indigna tali nomine ac profeſſione licentia, procacitaſque, cum anxia cupiditate ſordibuſque coniuncta: vt eorum aduentus in barbarorum vicos,vitæque conſuetudo, cum grauiter cunctos offenderet, tum ingentem nomini Chriſtiano inuidiam infamiamque conflaret. Nec leue afferebat incommodum ipſa mobilitas gentis, & crebra, vti dicebamus, mutatio loci; vt ſub ipſam interdum meſſem, feſſis agricolis,& diuturnum laborem tædiumque ſpe largi prouentus de more ſolantibus, adultæ iam ſegetes repente apparere deſinerent. Poſtremo deploranda erat hic etiam, in tam vaſtis terrarum ſpatiis tantula ac tam deſerta operarum manus.Sed nequaquam idcirco fracti animis vel debilitati ſunt patres,haud ignari videlicet, quam exiguo numero Apoſtoli. quantas olim res Deo duce atque adiutore geſſiſſent. & Chriſtus idem, talium conſiliorũ parens fautorque, recentibus his quoque famulis ipſo potiſſimum præſide fretis, ac nihilominus pro ſua parte ſatagentibus, aderat. Igitur incommodo linguæ obuiam itum initio nonnullorum ope ex iis qui ante Soſæ aduẽtum ad villam Veterem agebant.ij primum adhibiti interpretes,vicem ſermonis vtcunque ſupplebant.Dein,quo facilius procederet tota res,ac minus ipſi aliunde penderent patres ad Braſilicam linguam addiſcendam cuncti pariter animum adiiciunt, acrique ſtudio ac pia æmulatione perfectũ haud ita magno temporis interuallo, vti eſſent ad cõfeſſiones audiendas,& habendas conciones idonei.Azpilcuetæ

cuetæ

cuetæ præſertim in eo genere enituit laus; vt cognitis iam rebus quæ à I
Xauerio apud Indos fierent, vulgo Luſitani affirmaret, peculiare ac proprium munus decúſque Nauarræ gentis ac nominis videri couerſionem ethnicorum. Hoc inſtructi adiumento patres, doctrinæ Chriſtianæ capita, certaſque precationes, vt aſſolet, Braſilice vertunt. dehinc vicos, & tuguria paulatim obire; modeſtia, comitate, beneficiis obligare ſibi homines omnium ætatum: ac ſimul de rebus diuinis dicere per ſe ad populum incipiunt. Mirificos inſolita prædicatio motus animorum effecit in rudi tenebriſque inuoluta barbarie; ſatiſque apparebat, cum alia, tum præſertim quæ de omnipotentia & infinitate Dei differebantur, ingenti cum admiratione æque à viris ac mulieribus accipi. Noſtram etiam legendi ſcribendique conſuetudinem ac peritiam, ſine fine ſuſpicere videbantur; cupereque ſeſe in cultu ac religione noſtris eſſe ſimillimos. verum quominus id re ipſa perficerent, inueterata morum peruerſitate ac feritate retardabantur. eo acrius inſtare patres, vti eos humaniorem ad victum ritumque traducerent. Maximus fuit labor in cohibenda funeſti ac feralis cibi conſuetudine, quo Braſilius nullum palato gratius edulium norat. atque ob idipſum grauia non ſemel adiere diſcrimina. Inter cætera illud memoratur facinus inſigne. Captum in prælio ex hoſtibus quendam accolæ ad Caluarij montis radices attraxerant, ac diu paſtum coactumque pingueſcere, in epulas ingenti cum exſultatione mactarant. ea re cognita, Chriſtum ſuppliciter inuocāt patres, hortatique inter ſe protinus aduolant; in tugurium irrepunt; protenſum cadauer in ganeam præparantibus interueniunt: palam ac fidenter afferunt manus. Ac virorum quidem, quies ac ſilentium fuit, iniecto pudore, quod cum patribus nonnihil iam familiaritatis è vicinitate contraxerant. Non eadem fuit patientia fœminarum. vetulæ adſtabant aliquot præcipua crudelitate, & hoſtis puniendi libidine. hæ ſibi necopinato ereptam è faucibus prædam indigne ferentes, cum clamoribus & quiritationibus concurſare, iuuentutem ad vlciſcendam adeo atrocem iniuriam excire. inde commoti nonnulli auferentibus aliquantulum reſtitere. ſed mox vel ipſa repugnante natura, vel etiam diuinitus territi cæptum omittunt. ita, corpus ablatum patres in horto ſuo ſepeliunt, aliquot cenotaphiis ad fallendum appoſitis, ſi forte barbari noctu ad effodiendum atque aſportandum accederent. Nec vana fuit coniectura. Facta manu per tenebras in hortum irrupere Braſilij. pertentatiſque ſepulcris, ac demum inuento corpore (tanta ſagacitas fuit) iam extraxerant brachium, cum excubantes in idipſum patres accurrunt, eademque orationis animique conſtantia nefarios conatus infringunt: ac, ne ſæpius certandum foret; ablata denuo membra intra vrbem ipſam accurate defodiunt. exaſperauit ea res vehementius animos gentis, muliebribus præſertim incenſæ facibus; ac parum abfuit, quin agmine facto repente vrbem inuaderent. Patres quidem, iuſſu Prætoris intra mœnia remigrare coacti tantiſper dum iræ miteſcerent; aliud ſibi hoſpitium condidere qua nunc collegij noui exſtruuntur ædes. Idem Prætor, qua erat pietate rerumque vſu, iacta in eos crimina & voces vulgi repreſſit.

A repreſſit. Ipſorum culpa & rerum gerendarum auiditate miſceri cuncta, pacem turbari,ferociſſimæ nationis arma irritari conquerebantur.At ille negabat euentum belli extimeſcendum, quod eorum cauſa conflatum foret.Deum quippe vel meliori affuturum cauſæ,vel ſedatis tumultibus, è turbido ac triſti, ſerenum repente nitidumque diem haud dubie redditurum. Vera cecinit.mitigati præter ſpem animi barbarorum ; & magno omnium gaudio redintegrata pax eſt.lentius inde cautiuſque patres cum Braſiliis agere:non tam quod ſuo ipſi parcerent capiti,quã ne ſermonem aut offenſionem popularibus darent:monendo,precando, fœditatem rei demonſtrando,non paucos à nefaria laniena ac popina tandem auulſere. ab aliis impetratum,vti ad eos,qui cápti ſaginarentur,ſaltem ſibi pateret alloquium. horum ergo, quando ſeruare corpora non dabatur, animis certe omni ſtudio conſulebant:Chriſtiana edoctos myſteria, atque ad ſalutarem peccatorum deteſtationem adductos, priuſquam raperentur ad necem,ſacro luſtrabant latice,dabãtque operam,vti ex hoſtium ludibriis
B ac teterrima ſeruitute,ad cęleſtia regna protinus euolarẽt:ſed ne hac quidẽ ratione miſeris diu proſpicere licuit. Mali dæmonis artificio ſibi perſuaſerant aiebantque barbari,intinctis eo baptiſmate carnibus multũ de priſtina ſaporis gratia deperire. ac proinde immutata voluntate, ab illo religionis munere noſtros arcebant. Itaque attenta cõſultatione demum eo decurſum à patribus, vti neci deſtinatos, ſupremo die ad patibulum vſque proſequerentur,atque interea madenti ſudario ſuper aliquam corporis partem furtim expreſſo, adhibita formula ſacramenti, iam iamque morituros diſſimulanter abluerent.id aliquoties tentatum,ex animi ſententia ceſſit. Per idem fere tempus Luſitanus quidam incolarum caſis oberrans,incertum vnde orto iurgio, rixaue, perimitur.Accendit ea res maiorem in modum animos Europæorum.nulla ſurgentis etiamtum vrbis habita ratione,vindicandam fremunt cædem, conſulendum ipſo initio incolumitati aduenarum; neque impunitate ac ſocordia diutius alendam gentis audaciam. hæc minitabundi & coram Prætore, & inter ſe ia-
C ctare.nec dubie ad arma itum foret;ni rem Chriſtianã fouens Deus, barbarorum animos ad æquitatem repente flexiſſet. amicitiæ ac vicinitatis iura,ſanguini prætulere. deditus piaculum iræ noxius, &, inaudito apud eas nationes genere pœnæ,in os bombardæ propalam inſertus,applicato ad ſpiraculum igne diſcerpitur.ea res per agros nuntiata,magnum Braſiliis terrorem incuſſit;ſimul etiã,vnius Luſitani caſus, cæteros in præſentia nonnihil ab inconſulto ac temerario diſcurſu cohibuit.inde patribus paulo expeditior Euangelij prædicatio cæpit eſſe. magnoque ac fidenti animo ſeſe multitudini ſubinde immiſcentes, denſam ignorantiæ nebulam,veritatis luce diſpellere, opinionum portenta ac mõſtra fugare; magorum ac veneficorum(quibus deriſui ſimul & quæſtui captæ mendaciis & errore ſunt mẽtes)præſtigias atque fallacias aperire ac tollere nitebantur. In iis præcipua aſtutia veterator, ſummam ſibi auctoritatem vbique pepererat; tamquam pro Æſculapio venditabat ſeſe ; ad ægrotos omnes illico aduocabatur.Hunc Nobrega data opera aggreſſus,rogat;qua tãdem

vi res tantas efficiat; illumne consulat Deum, qui totam hanc rerum vniuersitatem verbo condiderit, regiamque ac domicilium habet in cælo; an tartarei cacodæmonis consuetudine vtatur & opera. impudentissime arrogantissimeque respōdit, se quoque Deum esse, & Deo prognatum; certum etiam hominem coram produxit, à quo grauiter laborante morbum ipse depulisset. illum præterea regnatorem cæli Deum, sibi esse amicissimum; ac sæpe inter nubes, tonitrua, ac fulmina ostēdere sese: & alia eiusmodi multa, superbiæ vanitatisque plenissima. Hanc Nobrega tantam audaciam impietatemque non ferens, aduocata concione instititit singula hominis dicta firmissimis argumentis maxima vocis contentione refellere: conuictumque tandem ac fractum, ad sententiam simul moresque mutandos adduxit; amice comiterque pollicitus, se pro illo apud verum Deum fore deprecatorem. ac paulò post, cum se ipse initiandum sponte obtulisset, in catechumenorum adscriptus est numerum. is numerus pro multitudine reliqua oppido exiguus erat: ægreque admodum necessaria Christianæ sapientiæ præcepta & dogmata capiebant. post diuturnā institutionem, qui maxime idonei ad baptismū euasere, vitali fonte lustrati, cumque vnica vxore, cæteris dimissis, rite cōiuncti sunt. ex iis vnus, lętitia gestiens adiit patres: nutu gestuque significans, & affirmans, proxima nocte sese apud superos fuisse, incredibili gaudio & suauitate perfusum. Cętera plebs à patriis epulis, & ebrietate, & saltationibus impudicis, & multiplici coniugio abstrahi ac diuelli non poterant. neque in iis colendis vllo pacto respondebat operæ fructus. quocirca socij, nequaquam vtra serere super spinas, sed puram aggredi tellurem è vetere præcepto constituūt. Infantes primum quamplurimos in tutum recipere (si cui forte ante vsum rationis obeunda sit dies) & salutari summi Pastoris nota insignire festinant. patres dein matresque familias, precibus, promissis, blandimentis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem, sibi in disciplinam dent. hosce postmodum ipsos, cibo & crepundiis paulatim illectos, omni arte mansuefaciunt. nec pœnitendus fuit labor. siquidem & tradita facile accipiebant, & retenta fideliter, grandioribus natu, quotidianæ consuetudinis & linguæ beneficio per otium inclucabant; & suo ipsi exemplo sensim cæteros à nefariis atque impuris moribus auertebant. Parentes interea (vt est etiā improbis ipsa per se virtus amabilis) filiorū obsequio, sobrietate, cultu, doctrina lætari, eosque vltro ad proficiendū accēdere. ac tantus erat Christianæ institutionis amor, vt piis catechismi carminibus, ac beatis vocibus IESV & MARIÆ, littora, cāpi, luci perstreperēt. Neque ita multis interiectis diebus, Brasilij centum maturi baptismo exstitere. is baptismus quanto maximo licuit apparatu pompaque celebratus est peracto Paschate, qui præcipue dies, vetere Ecclesiæ instituto, sacris eiusmodi sunt destinati. cæteros catechumenos ad septingentos, dum amplius erudirentur, in aliud tempus, quamquam ingemiscētes & impatientes moræ, differri placuit. Sub eiusmodi rerum initia, subito factū, vti neophyti pæne omnes in morbū alui, oculorumue, ac varios abscessus inciderēt. hæc magni videlicet ad baptisma inuidiosę referre. leuatione illa

tenta

A tentari valetudinem; doctrina ac prædicatione, pestem ac perniciem populis importari calumniabantur. Sed ipsorũ mendacia & improbitatem, Dei beneficio reddita mox Brasiliis firmitas, aperte redarguit. ea recepta, institere cum aliis, monitu patrũ, oratorias sacrasve ędes publice exstruere, quo ad conciones & catechismum vndique conuenirent. duæ duobus locis magno Christianæ rei bono excitatæ. Agitatum etiam à patribus (idque dein tempore procedẽte perfectum est) vti quod de Theseo iactat Græcia, sparsos per tuguria indigenas, in pagos & oppida cogerent; agris colendis adsuefacerent; eorumque cœtus legibus ac magistratibus temperarent. Circa idem fere tẽpus, quo Prætor in Brasiliã est missus, Conganis quoque Æthiopibus ab Rege Lusitano pari diligẽtia & caritate subuentum est. Alphonsus iam ante decesserat Rex, cuius de singulari virtute ac pietate initio demõstrauimus. Successor eius, Iacobus nomine, quãquam Christianis initiatus sacris, tamẽ ab illius viri vestigiis atque itineribus longe deflexerat. Hũc imitati populares, ad patria vitia leui momẽ-
B to ruebant. nec multũ erant in Europæis vel institoribus, vel etiam sacrorum administris, auxilij. quippe tãtum aberant à miseris Æthiopibus verbo aut exẽplo iuuandis, vt ipsi potius constringendi vinculis, maloque ad officium cogendi viderẽtur. His rebus cognitis Ioãnes Tertius, è Conimbrigensi collegio quattuor viros in vineam illam, cęteris eandem sortem ardenter optantibus, impetrauit: Christophorum Riberum, Iacobum Diazium, Didacũ Soueralium, queis Georgius Vasæus præerat. ij ab Olisipone ad celebrem Sancti Thomæ insulam nauigarunt, ex qua facilis ad littora Congi traiectus est. in ea insula febribus aliisque morbis acerbe vexati, necdũ recuperata valetudine Pindam emporium Congani Regni transmittunt. Eorũ aduentu audito Rex à leucis quinquaginta è proceribus duos obuiam misit. ab iis in regiam ligneis equis de more perducti. rudis artificij tale commentũ est. Cantherio seu tigno dodrantalis ferme crassitudinis, pedũ octo longitudinis, bubulũ corium ad sellæ amplitudinem intendunt. huic ephippio diuaricatis cruribus viator insidet, baiuli
C succollant duo, & vbi longius iter est, succedunt alij. huiusmodi caballis languidos adhuc patres in interiora prouectos, comiter accepit, in Ioannis videlicet gratiam, Rex, vna cum liberis & ciuitate ad Crucem extra mœnia positam honoris causa progressus. Tum illis adsignatur hospitium, cuiusmodi Æthiopum ædificia sunt, culmo paleisque contectum. Ibi Soueralius publice ludum aperuit. sexcentos admodum pueros labore maximo & litteris, & Christianis præceptionibus imbuebat. Cæteri ad emendandam populi ac procerum vitam omni ope connixi primum, dein ad prædicandum ethnicis Euangelium operam contulere, nec sine fructu: quippe intra quintum mensem Riberus mille septingentos Æthiopas probe institutos, ad Christum adiunxit: Diazius quadringentos: Vasæus trecentos. idemque Vasæus cum fido vno duntaxat interprete, viatico prorsus nullo in proximos pagos egressus, duo millia & septingentos baptismo expiauit: ac præter templa olim in vrbe Alphonsi beneficio condita, tria in finibus excitauit dicauitque;

Saluatori vnum, MARIÆ Adiutrici alterum, tertium Diuo Ioanni Baptistæ. ingrauescente dein morbo, domum redire coactus: ac reliqui item aduersa conflictati valetudine (siue id è grauitate cœli, siue ex insolentia deterioris cibi contingeret) à spiritalibus ministeriis ad necessariam corporum curationem haud sine magno ipsorum dolore traducti. Accessit ad prædicationem interrumpendam, Regis quoque alienus à studio religionis animus cum rei Christianæ, quæ ipsius auctoritate ac munificentia in primis egeret, segniter admodum ac maligne pro sua parte consuleret: atque inter cætera pessimi exempli delicta, ab improborum consuetudine, & à multiplici pellicatu auelli non posset. Haud paulo felicior, eadem tempestate, fidei processus erat in India. & Capralius Prætor, tuendis ornandisque neophytis ethnicos ad Christum inuitabat. Consilio, auctoritate, ope, Dei seruis & Euangelij præconibus aderat. Præter hæc, attollentem sese denuo Zamorinum, exercitu mature coacto repressit. Couletum Tiracolum, Pananem Calecutanæ ditionis, vi cepit, facibusque subiectis incendit; agros vastauit; palmeta succidit; magnum numerum æque maioris ac minoris formæ nauium flammis absumpsit. ad extremum, oræ Malabaricæ proceres, Calecutani socios ac fœderatos, Cocino minitantes intra Ciembem insulam deprehensos obsedit: redactisque iam in arctum rebus, nuntius de Alphonsi Noroniæ successoris aduentu in castra perfertur. E Lusitania profectus, Ceilanum attigerat. ad eius rei famam dilapsi milites, Noroniæ visendi cupiditate. & Capralius ipse ad prouinciam illi tradendam, vix anno Præturæ circumacto, discessit; inde soluta præter opinionem obsidio. Interim ex vlterioribus Indis valde iniquos infestosque Euangelio sese præbebant reguli Molucenses. ij cum denuo in Lusitanorum conspirassent cædem, patefactis insidiis oppressi, vires omnes atque consilia ad neophytos ab Christi cultu absterrendos, Caciziorum instinctu verterunt. neque ita difficile fuit, exacerbatos Europæorum iniuriis; flagitiis atque peccatis offensos, necdum in veræ fidei ac solidæ virtutis amore fundatos, partim suadendo, partim insectando vexandoque conuellere. Ergo, cum alij, tum vero qui Mauricas insulas incolebant quorum ingens in oppido Tolo erat numerus, Xauerij patrumq; auctoritatis atque institutionis obliti, rupto baptismi sacramento, propalam ab Ecclesia Christoque descifcunt; ædem sacram euertunt: Cruces & sanctorum signa succidunt: Lusitano Rege contempto; Geilolij tyranni imperio ac ditioni sese subiiciunt. Neque impune tanta illis impietas cessit. primum ager, totius regionis antea feracissimus, mutata subito natura, squalidus atque effœtus euasit: conditæ in horrea fruges, dira tabe prorsus exesæ: dulces aquæ, salsugine atque amarore contracto, noxiæ redditæ: fame dein ac pestilentia multi omnium ętatum ordinumque mortales absumpti. ac reliqui nihilominus in obstinatione persistere. satisque comperto, sibi nouum à Lusitanis imminere bellum, contra omni arte parare sese; aditus alios muris, alios vallo fossaque & operibus obiectis obstruere; milites ac tormēta clam ab Geilolio submissa locis idoneis collocare. Inde cum se aduersus omnem externam vim sat superque tutos putarent

ac de

A ac deterrimus quisque ferocissime loqueretur; Lusitani parua, vt solent, manu, magnæ rei molem aggressi, cum auxiliaribus manipulis aliquot superueniunt: missisque è classe internuntiis, blando ac benigno sermone desertores ad sanitatem reuocare conantur. se non armis aut multitudine fretos, aut sanguinis auidos accessisse; verum salutis ipsorum studio adductos, & omnipotentis Dei præsidio atque ope subnixos: quem illi si pergant spernere, neque eos admissi facinoris pœnitentia capiat; maiore in dies mercede sensuros, quam graui piaculo datam Christo fidem, & initam cum Lusitano Rege amicitiam, ac diuina pariter & humana fœdera violarint. Aduersus ea cum inflato ac pertinaci animo respondissent barbari; sat iam ab ignoto & externo mercatore insultatum indigenis; non vltra ferendam impotentis dominatus acerbitatem; sibi quoque auxilia, machinasque, ac bellica tormenta suppetere; denique se Christianos nullo pacto futuros; continuo in amentes efferatosque euidentior quam vmquam alias, vindicta cœlestis apparuit. circa meridiem obscuratus re-
B pente sol. densas hinc tenebras cum pauidi ac tremebundi palparent; ecce tibi rursus, vicini montis è vertice, cum horrendo mugitu crebrisque tonitribus, qualia maioribus tormentis eduntur, sordidum ac tetrum erumpit incendium; tantaque cineris, pumicumque, & ambustorum igne lapidum vis, vti propugnacula & muri coronas æquaret. accessit terrarum motus ingens, quo arbores auulsæ radicitus & inuersæ, tecta omnia diruta præter vnum templo nuper euerso contiguum. quin, proxima quoque palus, oppleta saxis & improuisa congerie, late restagnans, multos mortales vna cum brutis animantibus obruit. neque horas paucas, vt ante, sed ipsos tres dies noctesque tartarei camini ardor ac sæuitia tenuit. Post triduum stetere flammæ, & caligo discussa: facilique ac plano iã aditu Lusitani procul è nauibus omnia contemplati, descendunt. ac defensoribus aut exitio sublatis, aut metu dilapsis, iterum nullo certamine cuncta peruadunt. Arma dein illata Geilolio is duodeuiginti iam annos cuiusdam insulæ, septem à Ternate leucas, arce sese tenebat, partim situ
C manuque, partim etiam æneis munita ballistis, quas ille Christianis, interposita hospitij fide captis, ac subinde mactatis ademerat. ea Lusitani arce tertium intra mẽsem Bernardini Sosę consilio ac virtute potiti sunt. ipse tyrannus, cum viuus in potestatem venisset, memor flagitiorum ac scelerum, sibimet mortem veneno consciuit. in eius locum filius ab Sosa cęterisq; suffectus. His cognitis rebus confestim illuc ab Ternate Ioannes Beira transmisit. territos incolas palatosque, suaui oratione ac familiari vultu contraxit: monitosq; per eam defectionem quanto quamque nefario sese obstrinxissent crimine; docuit nihilominus, modo facti pœniteret, non esse cur de venia desperarent: quippe nullum excogitari posse delictum, diuinę bonitati atq; clementię par. Multiplici malo æmollita iam & subacta erat gentis duritia. hoc altius amantissimi patris monita penetrarunt. ergo vbi sat magno acriq; dolore compunctos, & priora cõsilia cum gemitu detestantes, ac sibimet ipsis iratos animaduertit; bono ac fidenti animo iubet esse: tum solemni ritu per sacram confessionem

expiatos, Ecclesiæ sacrosanctæ, Christoque salutis humanæ parenti restituit. Inde noua rerum omnium facies. pariter hominibus recta mens, laticibus dulcor, telluri fœcunditas rediit: luctus, mœror, atque formido, in gratiarum actiones, hymnos, lætitiamque conuersa: denique inaudito miraculo, noxij quoque mures, qui sata per id tempus in perniciem gentis eroserant; aquæ lustralis adspergine protinus ethnicorum in arua compulsi, tantó quidem eorum damno, vti vulgo cum Christianis iniuriam expostularent: mox etiam tantis ac tam variis permoti prodigiis, gregatim ad Beirã baptismi gratia confluerẽt. iis, quod pater solus cũctis ministrare non posset, socios à Ternate accersiit primùm: dein, cum ne ij quidem sufficerẽt, magistratuũ rogatu in Indiã ad subsidia petenda profectus est. Interea Gaspar intra insulæ Armuziæ fines exacto fermè triennio, Goam superiorũ accitu reuertit, Iaponios inde Sinasq; , si per eosdẽ superiores liceret, tũ etiã Scythas, vt ex ea parte immenso circuitu Romã ipsam adiret, vasto & cęlestibus flammis ardenti agitans animo. Verũ in digressu ab Armuzianis, haudquaquã ei leue negotiũ fuit. Nõ enim precibus duntaxat, lacrymisue, vti mos est, ne se desereret, sũmi pariter infimiq; tẽdebant amica parabatur ei vis; positęq; locis opportunis insidię. quas ille frustratus, celeri lẽbo ad Lusitanã peruenit classem, capta & direpta Catifa Canarinos ad portus eo ipso tẽpore nauigantẽ. ibi magno militũ ac naualis turbæ gaudio in vnam è rostratis acceptus, ad Bazainum applicuit. A Bazaino, Antonij Laurerij Frãciscani inuitatu, ad salutãdos in vicino Christianos excurrit, ab eodem Antonio per Euangelium genitos. Multa, in eo tractu, priscæ artis & magnificentiæ monumẽta visuntur. in iis Canarini fanum quod appellãt, vna cum ædibus priuatorũ multis, itẽque viis & angiportibus, necnon cisternis ad centum, è solido ac viuo lapide ferramentis excisum. aliud item ex vna petra fanum elephantis vocatur, multis insigne simulacris, ac duobus præcipue colossis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manusque. eiusdem operis templum aliud incerto titulo, Antonius rite expiatum, Christo dicauerat. in templum id Gaspar obuio Christianorum agmine, præcinentibus tubis, effusa cum lætitia exceptus, rem diuinam peregit, grauique & efficaci oratione animatis ad fidem officiumque neophytis, Tanahã inde, Ciaulũq;, postremo Goã cunctis optatissimus appulit. At Xauerius, ex Iapone Indiam, ex India retro Sinarum littora petiturus, primũ Christianos in digressu confirmat. Cosmum Turrianum, & Ioannem Fernandum, Amangutiano præficit gregi. ipse in Bungũ, quo Lusitanorũ appulsam audierat nauẽ, recta contendit. Rex erat Bungi tũ adolescẽs, & cœcis errorũ tenebris inuolutus. attamen cognito quãta Xauerij esset virtus, quãta etiã apud Lusitanos auctoritas, (quorũ ille, vt pleriq; eius tractus dynastæ, commerciũ ac societatẽ expetebat) aduenięti patri sese valde humanũ & honorificũ præbuit: abeunti, comitẽ è suis familiaribus cũ epistola & donis ad Indiæ Prætorem dedit. idẽ, cæteris è Societate, qui in Iaponẽ postea missi sunt, eandẽ humanitatem ac beneuolentiã pręstitit; propriũ in suo regno domiciliũ adsignauit aditũ ad Regum finitimorum familiaritatẽ gratiamq; litteris ac nuntiis munijt.

A muniit: quin etiam, in maximo rerum suarũ discrimine, inter grauissimas bellorum ac seditionum procellas, eorum saluti & incolumitati pręcipua fide curaque consuluit; ac duodetrigesimo demum post Xauerij profectionem anno, Christiana sacra suscipiens, quæ ad id vsque tempus metu seuerioris disciplinæ fuerat auersatus, de tanti patris nomine Franciscum appellari se voluit. nouissime vero, ad Gregorium xiij. Pont. Max. legatos è regia stirpe, venerationis & obsequij nomine destinauit: qui Olisiponẽ ipsius ferme triennij spatio, per quam ancipiti nauigatione deuecti, & à Philippo Catholico Rege in primis munifice comiterque tractati, bonã Hispaniæ & Italiæ partem, vt inaudito post omnium seculorum memoriam, ita gratissimo cũctis principibus populisque spectaculi genere peragrarunt. Cæterum Xauerius, præter Bungensem, de quo dicebamus, Regis internuntium, ex ipso etiam fidelium numero viros duos egregie cordatos assumpsit, Matthæum, & Bernardum, ad vrbem vsque Romam Iaponicæ indolis exempli causa mittendos. quorum alterum Goæ mors abstulit, alter, quo intenderat, cursu feliciore peruenit, & ab Ignatio in Societatem acceptus, quo in vulgus obscurior, eo per otium attentior, exquisitas Ecclesiæ Romanæ cęremonias, religionesque, & sacrorum apparatum est contemplatus; celeberrima sanctæ vrbis templa insigni cũ animi fructu, ac pietatis incremento non semel obiit; patriam deinde repetens, multa Iaponiis narraturus; in Lusitania letali correptus morbo, Conimbrigæ supremum vitæ actum haud sine plausu peregit. Hisce ergo comitibus à Bungo Xauerius Nouembri mense anni quinquagesimi primi paucis diebus peruenit ad Sinarum insulam Sanctianum, quo commeabant per ea tempora Lusitani, leucas ab vrbe Cantone triginta. ibi inter alios opportune reditum ad Indos parantem Didacum Pereriam offendit, nauarchum experientem, & industrium, & Sinarum vtcunque littoribus adsuetum. Cum hoc sua pater de introitu aggrediendo consilia cõtulit. Aptius nihil vtriq; visum, quã ab Lusitano Rege ad Regẽ Sinarum, amicitiæ, & societatis ineundæ cum litteris ac donis orator. quam rem infeliciter olim quorundam culpa tentatam, mitigatis ipsa die Sinarum animis, modo temeritas abesset ac fraus, multo iam nunc melius cessurã, haud inani cõiectura sperabãt. in huius porro noui legati comitatu posse Christi nuntios in ipsã mediterranea dissimulanter induci, qui vel aliquã linguæ consuetudinem, vel interpretes certe nacti fidos, magno deinde animo, diuina subnixi ope sementem Euangelij facerent. Cũ ea maxime ratio probaretur; legationẽ sibi (ni Prætor abnuat) Pereria ipse deposcit: cætera, nẽpe Xauerius. Hac mẽte profectos ab Sanctiano, atrox procella ę regione Cincei portus inuasit, auulsamq; repente scaphã, & in ea duos è nautico ministerio Mahometanos, ex omnium oculis abstulit. Furebat ventus: aquarũ insani montes vndique minabantur exitium: nautæ maioribus demissis antennis, modico tantum velo tempestatis vim subterfugere nitebantur: memoriam scaphæ, propior metus ac terror cunctis excusserat. Xauerio tantum ea insidebat cura. neque id euadendi si naufragium incideret, sed miserum illud animarum par ab sempiter

piter

piterno inte ritu vindicandi, nimirum diuinitus concepta ſpe, ſi recipe- D
rentur, Chriſtianos aliquando futuros. Hoc ille ſtudio accenſus, quãquam alieno tum tempore, intentos gubernaculo nauclerum ac præfectum aggreditur. diu renitentem vtrunque monitis, obteſtatione, auctoritate peruincit, vti dolones demitti protinus imperent. ægre id exſequuti proretæ. mox, cum ne ſic quidem è ſummo ſpeculantibus appareret ſcapha; pelago ſæuiente vela rurſus expediunt. Tum, inuicto caritatis ardore ad proram aduolat pater: iniectis antennæ manibus, haud intermiſſa ad Deum prece, paululum adhuc moræ per ſummam contentionem extorquet: puerum iubet, diſpiciendi cauſa, denuo rudentes aſcendere. Cũ hæc maxime fierent, ecce ſubito aduentans præter omnium opinionem ſcapha conſpicitur. Protinus clamore ſublato contracti dolones: atque ad eam exſpectandam, curſumque facilius inhibendum, obliqua oneraria contra maris impetum ſiſtitur. appropinquanti dein eminus iniici funem Xauerius vetat, affirmans ad ipſum nauis latus recta acceſſuram eſſe per ſe: neque aliter factum. per medios fluctus facili admota remigio, tandiu ſtetit, dum tenacius religaretur ad puppim. lenitum interea pelagus Mahometani è tanto periculo ſoſpites, inſtante Xauerio cæteriſque, ad Chriſtum extemplo conuerſi. cuncta prorſus vti prædixerat, euenere. ſcilicet magnitudine rei primo defixi omnium animi: noua dein perfuſi lætitia, diuinam clementiam gratulantes agnoſcunt: ac proſpero demum curſu Malacam deferuntur incolumes. ibi ſolita celebritate pater acceptus, non diu ſubſtitit. inſpectis tantum & confirmatis in opere ſociis, ex ea vrbe Cocinum, Cocino Goam deuenit Februario menſe, anno ſeculi huius quinquageſimo ſecundo, quatuor non totis menſibus è Iapone illuc vſque conſumptis. eius aduentus, quo diutius ac longius abfuerat, eo maiorem vniuerſæ ciuitati lætitiam attulit. ipſe, à deſcenſu, primum omnium, publica noſocomia, & ſacra cœnobia religioſorũ inuiſit; dein ad collegium diuertit. Ibi Gaſparem ac ſocios perquam ſuauiter amplexatus, reliquum vnum eſſe cognoſcit, qui dudum in lecto decũberet. is è diuturno ac letali morbo deſperatus à cæteris, nunquam tamen ſpem abiecerat ipſe, modo Xauerius ante ſupremum adeſſet diem. neque mendax fuit fiducia. vti valetudinarium ingreſſus pater, iacentem grat[o] ſermone ac ſalutatione vti ſolebat, impertiit; impoſitiſque capiti manibus, conſueta in eam rem ex Euangelio effatus eſt verba; illico leuationem ſenſit ægrotus, mox etiam vires omnino recepit. Obnitente dei[n] rurſus amicorum turba, nihilominus in maturandam profectionem intentus, Epiſcopo Prætorique ſuas & Pereriæ cogitationes aperuit. laudabiles vtrinque viſæ. & Prætor haud grauate principem legationis Pereriam declarauit, eidemque conciliandæ fidei litteras ad Regem Sinarum, nomine Luſitani Regis attribuit. Cæteris ornamentis doniſque regalibus Pereria ſuomet ſumptu magnifice legationem inſtruxit. Xauerius interea, Indicæ prouinciæ res, ne quid per ipſius abſentiam caperet detrimenti, accurate ordinabat. Ante omnia Gaſparem, Paulo Camert[i] piis aliis muneribus occupato, quamquam inuitum, & comitandi pe[r]

aſper

A aſperrima quæque patris cupiditate flagrantem, Goano collegio cæteriſque prępoſuit. Ad Bazaini culturam Melchiorem Monnium; ad Tanathę, conſaluum Rhoterigium; ad Cocini, Franciſcum Henricum, in Piſcarium littus Aloyſium Mendium (qui deinde propter Chriſtum ibidem à Barbaris iugulatus eſt) ad Sancti Thomæ coloniam, Ioannem Lupium abire iuſſit. in Luſitaniam vero, atque inde Romam ad demonſtrandum Ioanni primum Regi, tum Ignatio Indicæ prouinciæ ſtatum, & petenda ab vtroque ſupplementa, Andream Fernandum cum Bernardo Iaponio, vti paulo ante diximus; deſtinauit. In Iaponenſem denique vineam, Coſmo Turriano, & Ioanni Fernando ſubſidiarios deſignauit Balthaſarem Gagum, Petrum Alcaceuam, Eduardum Syluium. hoſce Malacam vſque ſecum ducebat. Hiſce aliiſque rebus, tum è domeſtica diſciplina, tum è publica vtilitate compoſitis; inter pias deducentium lacrymas fauſtaſque preces, & certantia vota diſceſſit xv. Kal. Maij, tertio circiter menſe quam è Iapone redierat. Periculoſa in primis ea quoque nauigatio fuit. ſecundo B prouectos flatu, adeo ſubita ac fœda tempeſtas inuaſit, vti neque nautarum conatus arteſve, neque vaſorum onerumque iactura, ſuperandis fluctibus, & naui regendæ ſufficerent. Inde, cum exſangues metu, humeſcentibus virorum etiam alioqui fortium oculis, relictas alij coniuges liberoſque, alij tetrum & informe genus leti miſerarentur; ingenti animo pater in medium prodiens, pauorem atque formidinem ſingulis demere; excitare iacentes; certo vultu ac ſermone haud dubiam Dei benignitate ſalutem omnibus polliceri. Caſtellum dein onerariæ ſcandit intrepidus. reliquiariam thecam è collo ſibimet detrahit: lineaque ſuſpenſam, vnius triniqueDei nominibus fideliter inuocatis, mari mergit; ac rurſus ad cæleſtium pacem expoſcendam, ſub tabulata ſuccedit. Haud ita in longum extenderat preces: cum è dira procella, turbidoque ac fulminante cælo, optata lux primum, mox plena tranquillitas rediit. Hinc recreati Luſitani cum ſe defunctos iam periculis crederent, aperte monuit Dei ſeruus, haud leuius adhuc ſupereſſe diſcrimen: neque falſa prędixit. in breuia ſyr- C teſque paulo poſt illata carina, cum aliquandiu ipſa inaraſſet vada; vectoribus pariter ac nautis nouo horrore intrementibus, eodẽ deprecatore in altum euaſit. Malacam deinde peruentum. ex ea vrbe pater Balthaſarem Gagum eiuſque conſortes in Iaponem ſine cunctatione tranſmiſit. ipſe cum Pereria ſeſe ad reliquum itineris conficiendum parabat. Bono iam loco videbatur eſſe res. quippe non modico nauigationis emẽſo iam ſpatio: & oratore cæteriſque ad ſuas cuiuſque partes rite obeundas accenſis: cum repente, vnde minime oportuerat, graui tum Chriſtianæ rei damno, tum bonorũ dolore diſcuſſa tota legatio eſt. Præfectus eo tempore Malacam obtinebat, haud ſatis æquo in Pereriæ dignitatem animo, ac proinde coloniæ infrequentiam cauſatus, acceptaſque clades, & imminens ab Aceno bellum; nauem legati, legatumve ipſum, è portu excedere vetuit. Neque, obfirmatam illius mentem, aut amicorum hortamenta, aut Pereriæ obteſtationes, aut Prætoris decretum ac litteræ, aut Xauerij expoſtulatio, cauſæque bonitas, & Pontificia ipſa cum cæleſtibus diris miniſque

diplomata, flectere valuerũt. denique, quantam in eo negotio diligentiam & alacritatem, vel certa cum impensa periculoque præstiterat designatus orator, tam se alter hic, nobilissimæ legationi actionique infestũ aduersarium præbuit. Neque vero, in hac etiam vita, (ne quis indormire Deum rebus humanis putet) debita meritis vtriusque stipendia defuere: siquidem Præfectum exsecrantibus quacunque incedebat viris fœminisque, elephantiaca primum inuasit lues: deinde, haud vno crimine, sed peculatus præsertim ac rapinarũ accersitus, magistratu deiectus, catenis onustus, in Lusitaniam Regis iussu transuectus est. ibi cognita causa, damnatus, redactis in fiscum bonis; ad hæc, morbo in dies ingrauescente, quod reliquum vitę fuit, per summam, & animi ægritudinem, & corporis fœditatem, egens, infamis, ab omnibus contemptus exegit. Contra, Pereria, egregij studij conatusque non modo præclarũ ex optimi cuiusque commendatione, atque adeo ex ipsa conscientia fructum, sed etiam splendida & opima postmodum à munificentissimo Rege præmia retulit. Xauerius autem, quamquam tanto præsidio ac spe subito destitutus; haud tamen idcirco despõdit animũ. neque consilium saluberrimę expeditionis abiecit. Solatus Pereriam, atque ad obliuiscendam iniuriam, & condonandas Christo inimicitias adhortatus, itinere cępto porrexit ipse cum vno è Societate Alexio Ferreria, externisque pueris duobus, quorum alter alienigena Sinensem linguam penitus ignorabat; alter, cui nomen Antonius à Sancta fide, genere Sina, in Goano diui Pauli seminario à primis educatus annis, pertenuem retinebat patriæ linguæ notitiam. Hoc tantulo comitatu Sanctianum reuectus pater, ante omnia in littore temporariam ædiculam ex obuia materia raptim exstruxit. ibi rem diuinam quotidie facere, & Lusitanos negotiatores omni officio adiuuare, vti solebat, instituit. simul, è Sinis qui ad eam insulam commercij causa ventitabant, peritum interpretem sibi parauit, qui tamen postea iniecto iudicij pœnarumque metu, fefellit fidem. ab aliis, de gentis quotidie moribus, legibus, institutis, diligenter quærebat, nec non de ratione insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia quam illi rationem, cum sine euidenti capitis discrimine propter seuerissima interposita edicta iniri negarẽt posse; tamen Xauerius, ex iis quæ de Sinarum indole ingenioque subinde audiebat, acriore in dies accendebatur studio, tam docilem, tam politam alioqui nationem è gentili caligine ac tenebris eruendi: ac modo Euangelium afferre miseris quoquomodo liceret; omnes cruciatus ac mortem cum eorum salute non solum æquo, sed etiam libenti paciscebatur animo. Huic patris voluntati studiisque maxime Lusitani obsistebant, tum ipsius caritate, quem diligebant omnes ac reuerebantur vnice; tum vero nimia quadam sollicitudine, & anxia cura fortunarum suarum; graui scilicet pauore concepto, ne vetitos intra fines publica nulla fide subito deprehensus Europæus aduena sacerdosque, non ipse tantum acerbissimas illico daret pœnas, verum etiam denuo in Lusitanum omne nomen, regiorum satellitum furorem atque iras accenderet. atque ob idipsum crudelitatis eorum cum vetera documenta promebant, tum etiam recens in

Lusita

A Lusitanos aliquot edita, qui tempestate in littus eiecti; comprehensi confestim ab incolis, teterrimo etiam num carcere tenerentur. quod si naufragis & eiectitiis euenisset; quid tandem illi futurum, qui sese, prudens volensque, nullis cuiusquam opibus vel commendatione fultus, intra illorum pręsidia & septa non dubitasset includere? Deinde, vt maxime cuncta experiri libitum foret, quam tandem facultatem habitura esset res? calcaturumne cum comitibus æquora? an, centũ fere millia passuũ (quantum interesset spatij) trabe vel tabula traiecturos? nam portitoris quidem, & nauicularij nullam omnino fore copiam. Lusitanos, omni appulsu continentis arceri. Sinis, capitale esse, quemquam externum iniussu Pręfectorum inferre. quod siquis adductus pretio, suam in id operam quamuis occulte detulisset; verendum tamen, ne pernumerata mercede, receptũ cum inermi socio puerisque peregrinũ, vel in deserta quapiam insula per scelus exponeret; vel breuiore facinoris compendio, nequid indicij emanare posset, in altum è naui proiiceret. Cum hæc ad terrorem à Lusitanis haud B absurde proponerentur; nunquam tamen Xauerius de sententia potuit demoueri, tantum, quod ad ipsorum incolumitatem ac mercimonia pertineret, omnem illis dempsit timorem; persancte pollicitus, non ante se quo tendebat; iturum, quam confectis ipsi negotiis ab Sanctiano soluissent. cæterum à transmissione in id tempus præparanda non destitit, aliquandiu nullo successu, quippe Sinæ institores, ad quos erat necessario confugiendum, appellati ea de re, vulgo negabant. ad extremum tamen pecunia euictus est vnus. huic cum Xauerio in hæc pacta conuenit. Sina lembum, occultandæ rei gratia excluso omni alio remige, nauta, vectore, suis duntaxat filiis famulisque ad iter in diem certam institueret. trãsuectum in suburbia Cantonis patrem, ad tres quatuorve dies clam haberet apud se; tum intempesta nocte cum sarcinula & libris ad portã vrbis nemine conscio destitueret; vnde perductus (quod extemplo videlicet erat futurum) ad tribunalia, quicquid liberet ibi de religione, aliisve de rebus, periculo suo palam explicaret. Xauerius vicissim, cuius opera transuectus fuisse prorsus haberet occultum: eidemque nauli nomine daret piperis quod ducentorum paulo amplius aureorum efficeret summam. id piper Xauerio Lusitani, quando eum ab incepto reuocare nequiuerant, in idipsum pro amicitia fuerant elargiti. ea pactione trãsacta pater interea omnis tormenti patientiam assidue meditari: martyrij palmam cum animarum salute coniunctam dies noctesque sibi proponere: condictum profectioni tempus per summam cupiditatem exspectare. Inter hæc abeuntibus paulatim Lusitanis, aduersa valetudine laborãtem Ferreriam, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiã tempestiue remiserat. mox ipse quoque in febrem incidit: qua dies aliquot acerbe vexatus, cum onerariæ in salo iactationem ægre admodum ferret; in casam inde sese recepit apertam, ventoque ac frigori peruiam, ex iis quas ad extremam littoris oram, Lusitani ab Sinis ædificatione prohibiti, è paleis ac ramalibus momento excitare, atque in discessu disturbare consueuerant. Ibi quinto ab discessu die, dum Sinam ex composito portitorem exspectat, nauarchis

iam Lusitanis præter vnum cunctis ex eo loco profectis; cum ad refocil- D
landas vires nihil omnino suppeteret, in summa rerum omnium egestate, germanus Christi in morte pariter & in vita discipulus, accensa diuino amore iacula è psalmis ferme petita subinde in cęlum emittens, IESVMque ac MARIAM suauiter inuocans. è corpore ex quo iampridem eminebat, excessit IV. Nonas Decembris, anno Christi nati (nam de ipsius quidem ætate nil traditur) supra sesquimillesimum quinquagesimo secundo: Indicæ vero suæ peregrinationis, vndecimo. Ea de re serius moniti Lusitani mœrentes accurrũt: mirantur habitum quiescẽti quam mortuo propiorem: compositos artus; decoram faciem; ipsam denique pietatẽ adhuc spirantia lineamẽta. dein rati id quod erat, indignum ac nefas, tanti sacerdotis corpus, tamque de Lusitano vel in primis genere benemeriti, nullo exsequiarum honore, desertis in locis, & barbaro solo relinquere: cũ ipsis vestimentis in arcam inclusum, viua operiunt calce; quo celerius exesis acrimonia carnibus, nuda secum ossa deportent: ipsam dein arcam deserto & squalido quodã in eius insulę colle defodiunt. post dies aliquot con- E
fectis negotiis ad sepulchrum vniuersi conueniunt; corpus diligenter inspiciunt attrectantque non modo integrum, solidumque, & aspectu iucundum inueniunt, sed etiam, quo magis obstupuere, suauiter admodum fragrans. læti suam de viri sanctitate opinionem comprobari diuinitus, in eadem viuæ calcis arca reconditum, venerabundi omnes in nauem imponunt. Inde Malacam deuectum, prodeũtibus obuiam cum solemni pompa oppidanis, excipitur, & sua impensa funus procurãte Didaco Pereria, qui nõdum abierat, in ædem Beatæ Virginis, vbi collegium est hodie Societatis, defertur. iam tertius à morte agebatur mensis arcam sacerdotes & amici rursus aperiunt: nihilominus incorruptum extrahũt mirabundi, ac Lusitanico more (haud dubio Dei nutu, quo liquidius postea de admirabili integritate constaret) terræ ipsi mandant nullo capsę tabulęve munimine, puluino duntaxat ceruici subiecto, & obtecta sudario facie. quinque ipsos mẽses cum in eo tumulo iacuisset, è sociis quidam missus ad Xauerium inuestigandum ab Goa superuenit (quem nos deinde Romæ hæc F
eadem ab aliis ante perscripta memorantem audiuimus) is auiditate ac studio explorãdi cernendique oculis quæ ferebat fama, sarcophagum detegit. mirum dictu: puluinum ac sudarium purpureo cruore tinctum offendit, dum funeris administri terram superingerunt inculcantque inter sepeliendum expresso. cæterum corpus totum plane illæsum, & eadẽ quę ferebatur odoris suauitate: quin etiam (quod super omne miraculum fuit) vestimenta ipsa, crepidasque, & extimum linteum, adeo recenti specie, vt illo ipso Melchior Nonnius in Iapone deinde, quemadmodum Diui Pauli eremitę palmea quondã tunica Diuus Antonius, ita ad celeberrimas quasque gratulationes & cęremonias vti consueuerit. clara profecto ac testata sancti patris virginitate ac sanctimonia (quamquã aliis quoque argumentis ante iam nota) quãdo neque calcis viuę caustica vis, neque telluris humor ac situs, defuncti carnes aut amictum vlla ex parte labefactare valuerunt. Quo indignius visum omnibus, vltra in defosso haberi corpus, tãto

tamque

A tamque honorifico Dei munere custoditum. In iis Didacus Pereria, memor amicitiæ ac meritorum, elegantiore materia formaque arcam aliam damasceno serico subsuendā, aureo textili desuper obtegendam curauit. in eam translatū corpus idoneo loco ad vsque tempus Indicæ nauigationis est habitum. quo ipso tempore Indiā repetens Cosmi Turriani missu Petrus Alcaceua, Malacam ex Iapone delatus, impositū in onerariam sacrum thesaurum vna cum altero de quo dicebam socio asportat, præsens vtique nauigantibus ac salutare præsidium: si quidē nauim, diffracto gubernaculo, vadis impactam aliquoties, præsenti illius ope, cuius vehebant exuuias, haud dubie seruatam fuisse cum alij, tum nauarchus ipse testatus est: idéque actuario Goā celeri cursu præueniens; rem totā patribus nuntiauit. ex iis quatuor cum totidem à catechesi pueris, biremi regia, tardius nauiganti onerariæ ad Baticalā occurrunt, arcam denuo reserant sextodecimo iam ab obitu mense; æque incorruptū corpus ac vestimenta, gaudio simul ac stupore attoniti deprehendunt. Arca iterū clausa in biremē B eo quem dixi ornatu deponitur. nautæ sublatis vndequaque vexillis tormenta festo cum reboatu displodunt. eo die sub vesperam à Baticala ad Goam biremis rediit. arca noctē vnam in ædicula Deiparæ Virginis custoditur, passibus ab vrbe mille quingentis. postridie mane cōfestim Prætor ac proceres, Canonicorū ac Misericordiæ sodalitia, ingēs preterea oppidanorum vis, & Diui Pauli collegiū omne, corpori extra portas obuiam prodit. reliqua multitudo ad spectaculum effusa, parietes, fenestras, plateas, ita compleuerat, vt in reditu summoueri vix posset. cum cereis candidati nonaginta præibant pueri, sequebantur clerus, & magistratus, ac nobilium ordines: quacunque pium incedebat agmen, multa erāt passim odoramenta disposita. feretri latus vtrunque thuribula ex argēto affabre facta cingebant: Diui Pauli templū quo inferebatur, cum per eos ipsos dies hebdomadæ sacrosanctę agerentur solemnia, nihilominus albo peristromate cōuestitum: cuncta sobriam ad hilaritatē lætitiamque composita. Hoc maxime modo corpus acceptū, & statim in Diui Pauli sacello, tectum vti erat, magna cū veneratione repositū est. ibi, quominus tertium aperto iam loculo palā ostenderetur, efflagitantibus pariter summis infimisque negari non potuit: veruntamē ad introspiciendū obiecti cancelli; ne applicuisse rosaria, impressisse oscula virgineis carnibus, semel iterumque palpasse non satis habētes, insuper (quod apparebat futurum) in frusta, & præsegmina, cæterasque reliquias inuolarēt. in eo sacello tres amplius dies ac noctes habitum summo ac perpetuo omniū ætatum, nationum, ordinumque cōcursu. neque interea ab vno quopiā è superiore loco pater est laudatus, vt assolet. pro laudatore populus fuit. alij quippe reconditam viri doctrinā, & sapientiā, ac dicendi vim copiamque: alij prudentiam, vsumque rerum, & longinquas peregrinationes ac plurimas; alij comitatem ac mansuetudinē, & sine fastu vel arrogantia grauitatem, sine indignitate summissionē, sine fuco pudorem atque modestiam; alij castimoniam insignē; & voluntariā paupertatem; & longa ieiunia vigiliasque; alij subleuatas egentiū angustias; orborum educationem ac disciplinam;

viduarum ac virginum] pudicitiam egregie custoditam; curatos per summam patientiam ac sedulitatem ægrotos; diremptas plurimorum inimicitias; alij verissimas prædictiones atque miracula; (multo videlicet plura quam quæ nos alio properantes attigimus) ac partim Christianorum greges à perdito vitæ genere ad meliorē frugē, partim ethnicorum ab Satanæ seruitute ad Christi fidem obsequiumque traductos; horumque tutelæ, commodis, ornamentis omni ratione consultum; alij denique magnitudinem animi in rebus arduis capessendis, constantiā in promouendis, &, quod super omnia mirandū, adeo salubri temperamento mistam actionē contemplationē; vt cum vtrâque coleret propemodum ex æquo, neutra tamen officeret alteri: hæc, inquam, & alia pro suo quisque sensu lacrymantes in cœlum efferre. Interea exacto ferme quatriduo, cum satis iam in aperto fuisse videretur, ab sociis arca iuxta maximā aram loco certo reponitur, & claustro munitur. Huic tantæ gratulationi Gaspar adesse non potuit, ad æterna, vti sperādum est, gaudia paucos ante menses euectus. Is Indicæ prouinciæ administratione suscepta, publice priuatimque multa præclare instituit, quorū hodieque vsus cum vberrimo perseuerat animarum fructu. dumque in domesticā pariter disciplinā, & communem Ecclesiarum vtilitatē intentus, affecto iam corpusculo acerbius grauiusque quam ferre posset imperitat; inter concionādi ardorē & contentionem defectus repente viribus, intra pulpitum concidit. collecto dein spiritu domum regressus, acrique correptus febri, mox inter sodalium caros amplexus animā efflauit xv. Kal. Nouēbris, anno seculi huiusce quinquagesimo tertio. elatus est magno ciuitatis luctu, quam sibi suisque vniuersam excellenti caritate officiisque deuinxerat. Sub hæc, ab Iaponiis dynastis litteræ ad Prætorē allatæ; fœdus & amicitiā vltro petebant: ac siue id ex animo, siue gratiæ causa, nuntios Euāgelij, & sapiētiæ Christianæ magistros. ea re permotus, vti æquū erat, successor Gasparis Melchior Nonnius Lusitanus, cōmendata vicariis citeriore prouincia, cū sociis aliquot Iaponem petere intendit. Ingens dudum in iis locis erat perturbatio rerum omniū. Amangutij Regem inter ac populares atrox ac periculosum exstiterat bellū, nec nisi Regis & filiorū interitu restincta seditio. in Bungi quoque Regē, aliquot principū coniuratio eruperat. ij, cōmisso demum prælio victi cæsique. otij deinde nonnihil ab armis fuit. patres ad prædicationem & consueta munia rediere. ac Deus item signis atque miraculis adiuuabat. ægroti debilesque, lustrali vt plurimum aqua sanati: ex infessis diuturna possessione corporibus, Dei verbo fugata dæmonia. hæc & alia minime deerant Euangelij firmamēta: sed nondum idcirco notabilis fiebat ad rectam fidem accessio. Pauperes ferme, & inferiorum ordinum homines, colla salutari subdebant iugo. contumax etiam tum, & fastidiosa, veruntamen manus olim datura nobilitas, à Christiana humilitate, ac mansuetudine, egentiumque ac vulgi consortio valde abhorrebat.

Libri quintidecimi Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM LIBER XVI.

INTER hoſce tam varios dubioſque rei Chriſtianæ ſucceſſus, repentinum & graue apud Ceilanios quoque bellum exarſit. Columbano Regi, qui Cottam pariter inſignem obtinebat vrbem, tres erant ſororis filij, ad quos, de more gentis, hæreditas pertinebat. ij, expetitum ab inſita dominandi libidine regnum, ſenecta auunculi detineri ægre ferentes, facta coniuratione Regem interimunt. inde ita inter ſe opes & imperium partiuntur, vti natu maximus, nomine Parea Pandar, ius populis è regali ſolio diceret; minimus, cui Madunio nomen (medio paucos intra dies extincto) militaribus copiis cum ſtipendio ac poteſtate præeſſet. Ac primo quidem concordibus inter ſe animis agere viſi: mox (vt eſt omnis dominationis male fida ſocietas) capitales inter vtrumque diſſenſiones exortæ. Queri Madunius, non pro dignitate meritiſque tractari ſe, quippe qui præcipuo periculo & audacia nefariam vim ac ſceleratas manus auunculo, cæteris hortātibus, attuliſſet; magiſque ſeſe in dies à Pareæ conſuetudine rationibuſque alienum oſtendere. at ille, nouis quotidie ſeſe caputque ſuum præſidiis aduerſus fraternas inſidias impietatemque munire. inter cætera, cum Luſitano Rege per ſupplices litteras egit obtinuitque, vti nepotem ex filia, contra conſuetudinem, excluſo Madunio, in regni ſucceſſionem iuſque adoptaret. Eo acriore incenſus ira Madunius, exercitu coacto apertum fratri bellum inferre, Cottanos euaſtare fines, ad oppidum caſtra mouere non dubitat. Rex item, ne contra latronem ac perduellem, aggere mœnibuſque potius, quam armis ac virtute ſeſe tutari videretur; male auſpicato eductis extra oppidum copiis, idoneo conſidet loco. erat in eius caſtris auxiliaria Luſitanorum cohors. ex iis gregarius quidam (temere, an à Madunio corruptus, incertum) plumbeo miſſili, ſine metu ſuis obuerſantem Regem interficit. Tum proceres in vrbem extēplo ſeſe recipiunt; nepotemque Pareæ, regiis communi conſenſu decoratum inſignibus, in auita collocant ſede. mox, diffiſi adoleſcētis ætati, ac popularium animis,

instante præſertim ac minitante Madunio, nouum ab Noronia Prætore ſubſidium petunt. Ille ſine mora inſtruit claſſem: impoſitiſque Luſitanorum millibus admodum tribus, ipſemet eam expeditionem obire conſtituit. prætendebatur bello, vetus cum Columbano fœdus, & pia pueri pæne circumuenti defenſio. ſed arcana ſuberat profectionis illecebra, quod à quibuſdam pro certo accepiſſet Prætor, auri argentique theſaurum in vrbe Columbo repertum, quo ſi potitus foret; & Luſitanum crebra erogatione exinanitum ærarium opportune ſuppleri, & ſe ſuoſque facili negotio ditari poſſe conſideret. Hac mente conſilioque profectus, incolumi claſſe Columbum defertur, leucas ab vrbe Goa ducentas. deſcenſione facta, primum omnium in theſauri perſcrutationem toto pectore incubuit: & exacerbatis peracri quæſtione oppidanis, adeo vt non pauci ad hoſtem ſubinde tranſirent; ingenti labore miſeriaque tandem eruit quod aureorum centum millium ſummam expleret, quantum in claſſis bellique apparatum inſumpſerat. Inter hæc Madunius cōtractis vndique copiis intra Ceitauacam vrbem, à Columbo nouem introrſus leucas, intenta cura ſeſe munire pergebat. Promotis eo ſignis Prætor haud magna mole vrbem expugnat: direptamque, ferro & flammis excindit. de Madunij exitu nihil traditur. inde, firmato pupilli regno, quam inuenta pecunia lætior clariorque, Goam ſoſpes reuertit. Ab Goa, renouato impetu, Ciembem inſulam petit, receptaculum latronum Malabarium, in Cocinenſis Regis damna perniciemque imminentium. hanc fruſtra nuper à Caprali circumſeſſam, ipſe haud incruenta victoria tandem cepit; Malabaribus partim cæſis, partim in ſeruitutem abductis. Circa idem tempus auide cupienti Solimano Turcarum tyranno, occupandæ Armuziæ vicinique tractus oblata denuo ſpes, Mahometanis inquilinis odio Luſitanorum per clandeſtinos identidem nuntios litteraſque ſolicitantibus. ea ſi obtinuiſſet loca, perbreui in Cambaiam & Indiam tranſitu, Luſitanos quæſtuoſiſſimi commercij fructibus, & iniuſta longinqui maris poſſeſſione, facillime depulſurum. Eiuſmodi ſtimulis incitatus Turca, cupidus præſertim delēdæ ignominiæ ad Dium priore bello ſuſceptæ; Peribecum vnum è Præfectis, qui ad Mecam agebat, claſſem ab Suezio propere iubet accerſere; & Adeni clauſtra quam occultiſſime prætervectum, Arabiæ Felicis quicquid Luſitanorum cuſtodia teneretur, necnon Armuzianos fines, repentino aduentu (ſi res patiatur) inuadere; cum eo tamen, vti ad colligendam clementiæ famam, incolarum animos benigna oratione ac promiſſis alliceret prius, quam incendiis, cædibus, populatione vexaret. Ille, triremibus quinque & viginti, onerariis duabus extemplo deductis ornatiſque, celeritate vſus & ſecunda nauigatione, Maſcatum applicuit. Luſitani ſexaginta, duce Ioanne Oliſiponenſi eam arcem obtinebant. ij vel ſubito claſſis appulſu perterriti, vel à commeatibus imparati; Peribeco ſaluis corporibus & libertate deditionem faciunt: eiuſque mox deditionis luere piaculum; à barbaro contra pactionis fidē, & Solimani mandata male mulctati, & in cuſtodiam & vincla coniecti. Eius rei fama paui dis illico nuntiis Armuziam allata, cum in maius, vt fit, cuncta certatim augerent

A augerent; ita occæcauit animos omnium; vti amentes repentino terrore Mahometani pariter & Christiani diffugerint. Rex cũ proceribus in tuta iam sese receperat loca. ciues & inquilini, partim arreptis quæ carissima habebant, partim etiam præ formidine ac festinatione relictis; auios alij montes, alij proximas insulas petunt. duo tum ad Armuziam è Societate IESV agebant patres: eorum alter, ad nauandam in extremo discrimine Lusitanis operam, sese cum iis in arcẽ inclusit; alter, neophytos, ne mortis metu à Christo deficerent, corrogatis in alimenta pecuniis, ad Mogastanem continentis oppidum ingenti labore traiecit; eumque ibi gregem ad vsque transitum illius tempestatis cum fide curaque tutatus est. At Peribecus obuio nemine prouectus, vacuam hominibus, gaza refertam vrbem, ad Turumbacum ab arce procul ingreditur: aduersus Lusitanorum eruptiones militem idoneo loco disponit: dein cæteris diripiendi oppidi signum dat. Pauca tum erant emporia Armuziano diuitiis comparanda: vsque adeo multi omnium ferme nationum institores, varias illuc B primæ notæ merces opesque congesserant. Ergo tantũ pretiosæ vestis, gemmarum, & vnionum, aurique & argenti exhaustum; quãtum alioquin expedita ad iter faciendum aliquot nauigia capere potuerunt. exposita dein ad arcem oppugnãdam & apte locata muralia tormenta. queis Peribecus præcipue infestum sibi vnum è propugnaculis tanta pilarum vi sine intermissione quassauit; vti solutis iũcturis bona pars muri prociderit. adeoque certis ictibus pares globi in aduersa tormentorum ora contorti, vt nostris amplius ex eo loco iaculandi facultatem eriperent; neque inter verberationem omnino quisquam ostendere sese pro pinnis auderet. Ea edita strage haud tamen ad subeundum, conserendasque manus Turcæ animus fuit; siue ad asportandam festinaret prædam, seu præsidij magnitudine territus, quod Lusitanos bellatores amplius octingẽtos omnibus rebus ad sustinendam vel oppugnationem vel obsidionem instructos, arce contineri non dubie comperisset. Ostentata igitur in speciem, dein omissa pugna, Queixomen insulam, quo multos ex vrbe cõfugisse audierat, protinus petiit: oppressisque ac varie cruciatis, quicquid secum asportauerant fortunarum extorsit. inde grauem spoliis classem ad Bazoram vrbem, quæ in intimo est Persico sinu Turcicæ ditionis, applicuit. ibi recognitæ manubiæ, & è molesta iactatione refectus miles. At Goam vt primum circunsideri ab Turcis Armuzianos allatum est; Prætor, quanta maxima potuit classe exercituque coacto, Dium sine mora processit. inde, ne præsidiis Indiam nudaret; cum parte copiarum Antonium Noroniam iubet Armuziam pergere. Profectus, desertam direptamque vrbẽ; itemque solutam dudum arcis obsidionem inuenit. intento dein reuocandis habitatoribus, triremes duas è freto in altum egredi nũtiatur. Peribecus, Mecam ante hyemem rediturus, pretiosissimis vtramque rebus onustam, nocte per summum silentium à Bazora soluerat, reliquis deinceps pari silentio sequuturis. Ad harum cõspectum Antonius confestim anchoralibus præcisis, abeuntem latronem insequitur. at ille, antecapto iam spatio, per summam & remigum contentionem, & nautarum industriam, vix tamen

atque ægre instantium ab tergo Lusitanorũ effugit manus. Inde mœrens tam paruo sibi momento elapsum hostem Antonius Armuziam reuertit; aditaque Regis iussu arcis præfectura, classem, vti mandauerat Prętor, Didaco Noroniæ tradidit. Eius opē ac præsentia dum fauces freti, vicinamque oram attente percussat; profugi maris accolæ in patrias reuocati sedes; inclusique intra sinum hostes, capto haud semel impetu cum ex angustiis erumpere conati essent, onerariis duabus amissis præclare cohibiti, quoad vrgente demum hyeme Turca Bazoram, Noronia Goam in hyberna concessit. neque iis dum exactis, Prætor, cui puniendæ Turcarũ audaciæ cura viuebat in pectore, Fernandum filium cum magno nauium ac militum numero ad easdem obsidendas fauces mature transmisit. is celeri cursu in Arabiæ conspectum delatus; speculatoriis nauigiis quoquouersum dimissis, cognoscit partem triremium, cæteris ex interuallo sequentibus, cursum ad fauces intendere. continuo classiarios ad demendum nomini Lusitano dedecus, atque ad vlciscēdas fratrum ac sociorum iniurias cohortatus; ad Rosalgatum promontorium dirigi proras iubet. inde oram legens, circa Mascatum obuias triremes habuit octo: eę, vitandi congressus causa cum littus propemodum singulæ abraderent, Fernandus è celsarum numero tres rostratas, castellorum instar, vltro in arenam inflatis velis inferre non dubitat. inde transitu alueis ac missilibus intercluso, habiliores ad cursum dromones & expedita nauigia quæ remis agerentur, egregio milite instructa, in hostes immittit. ij, desperatis iam rebus, cum iactura triremium sese in terram parantes eiicere; oppressi celeritate nostrarum nauium trucidantur: ac nullo pæne certamine triremes abductæ, cæteris Turcis è longinquo spectantibus, qui suorum casu perterriti, ac Mecam ne si liceret quidem tanta accepta clade redire non ausi, longiore ambitu in Cambaiæ fines ad Cindiscanem regulum perfugere. is, in fidem acceptos ac supplices, repetēte dein Lusitano, ita seruauit; vt in eius gratiam triremes ad vnam omnes membratim dissolutas, ad nauigandum prorsus inutiles fecerit. Eam satisfactionem Prætor Lusitanus accepit. Fernandum interim, haud leui parta victoria, quominus synceго gaudio frueretur, cura de illisis in breuia rostratis angebat: ne infixæ penitus euelli non possent. verum postquam pleniore accedente æstu paulatim alleuari cæptæ; iamque salo prorsus liberæ atque agiles innabant; tum vero plausus & clamor militum ac nautarum exortus: velisque in Orientem datis Goam incolumes ingenti omnium gaudio peruenerunt. At Peribeco, cum duabus quas dixi triremibus prospera nauigatione Mecam reuecto, male partis opibus diutius frui non licuit. Solimani iussu, cum rei gestæ seriem postea didicisset; exsecrandæ rapacitatis atque perfidiæ pœnas capite abscisso persoluit. Per idem fere tempus, periclitanti Parauanæ Ecclesiæ priuato consilio ac virtute subuentum. Indici maris oram, præsertim quæ ad Cori promontorium vergit, distractis tum in diuersa Lusitanis viribus, Malabares Turcis immisti, latrociniis & incursionibus infestam nomini Christiano reddiderant; nauibus ad viginti, anni vix spacio interceptis. iidem oppidum Punicale,

oppu

A oppugnantibus ab terra Mahometanis, admota ipsi classe vi ceperant, Henrico Henricio è Societate IESV, necnon præfecto præsidij Lusitani cum vxore ac liberis & quinquaginta militibus in custodiã datis: quodque multo erat detestabilius, Parauanos aliosque neophytos ad quinquaginta millia variis artibus ab Christo abducere nitebantur. Eius rei Cocinũ multiplex iam fama peruenerat: itẽque per litteras Parauę Christiani tam duris in rebus opem ab ea ciuitate precibus infimis implorabant. ac demũ, instanti minaciter hosti vt Christiana desererent sacra, consensu responderant, nisi intra quintum diem subsidium à Lusitanis venisset; tum se de religione deliberaturos. Interim Cocini cognito sociorum extremo discrimine; ingens incesserat dolor, quod ærario exhausto, & absente magna parte iuuentutis ac nauium, publice Parauis opitulandi nulla esset facultas. Inde cum vulgo mœsti perplexique, casum vicinæ Ecclesiæ miserantes, hærerent, Ægidius Fernandus Caruallius in communi causa præcipuam Christianis operam nauare constituit, eximia
B pietate pariter ac fortitudine vir; quam nuper in obsidione Malacẽsi nobilitauerat. Is contracta vndique pecunia, & omni pæne domestico instrumento in idipsum oppignerato; quamuis tum è crure altero laboraret; biremes quatuor, manciuam vnam (actuarij genus id est) confestim omnibus ad bellum rebus ornauit. multis deinde cum lachrymis per sacram confessionem expiatus, cælestique refectus cibo. in hostes duxit intrepidus: eosque ad Calecarem vicũ assecutus; vno IESV nomine fidenter inuocato, renouatis quæ iam consenuisse videbantur militiæ Lusitanę miraculis, rostratas minores duodecim, lenunculos, quos vocant cialatones, amplius quadraginta, momento fudit fugauitque: in terram dein egressus, Mahometanorum ædificiis ignem iniecit: Henricumque grauia & acerba multa perpessum, cum reliqua Lusitanorum manu è vinclis eripuit. Sub idipsum fere tempus quo aduersum Christi fideles Malabarica grassabatur impietas, (ex quo facile diuini consilij ac destinationis appareat altitudo) ex eadem natione gloriosum Euangelio testimoniũ perhibebant Malabares adolescẽtuli sex circiter & triginta, ab nono ętatis anno ad septimum vsque decimum. hosce, Lusitana qua vehebãtur naui, circa Arabiam à Turcis excepta, cum à Christo ad Mahometem traducere summa ope barbari conarentur; postquam alternis blanditię minęque nil proderant; ad verbera cruciatusque descendunt. Adduntur ad cæteram immanitatem stillæ adipis igne liquati. ea tormenta multasque præterea iniurias, puerorum virtus fidesque vicit egregie. Turcæ obstupefacti constantia, ab iis vltra vexandis tandem abstitere. At Caruallius, præter insignem apud Indos gloriã, ab Lusitanis quoque, & ab ipso in primis Noronia debitum tantæ virtuti, & caritatis præconiũ tulit: dumque digna talibus factis exquirũtur prẽmia; interim è regio fisco quicquid in eã expeditionẽ insumpserat, benigne repẽsum. Eodem Noronia Prætore, cum alia tum duo præsertim horrenda fuere naufragia. Emmanuel Sosa, cognomento Sepulueda, qui Diensi (vti memoratum est) præfuerat olim arci, vir opulentus ac splendidus, ducta in matrimonium Eleonara Garziæ

Salæ tum Prętoris filia,tactus desiderio patriæ;pressam diuitiis rostratam excelsam Cocini conscendit. sequebatur vxor, ac parui liberi; & Pantaleon Sala,& nobiles aliquot;& præter nautas,famulorum etiam ac mancipiorum turba:in vniuersum capita ferme sexcenta. Ianuarij mensis initium, Lusitaniam ex illa petentibus ora, statum soluendi tempus.ventorum id vices,ac dudum explorata nauigandi ratio postulat. Sosa cum cæteris,quod impeditior ad Coulanum coemptio fuerat; non nisi Februario mense profectus;circiter Idus Aprilis Cafrarium littus aperuit. Inde leni flatu prouectis,circa Bonæ spei promontorium vehemens ab occasu obstitit ventus, idque cum fulgetris, & cœli fragore, tetraque ac minaci nubium vi.Tum inhorrescens mare paulatim attolli, maioresque in singula momenta ciere fluctus.Cum in aduersum obnitendi, remigio destitutis,nulla esset ratio; paulisper addubitatum à nautis, vtrum demissis antennis,in salo transitum tempestatis exspectarent.verum Oceano magis magisque sæuiente perterriti; simul propter anni tempus abiecta superandi promontorij spe;retro in Indiam pari consensu vela dare constituunt.Sed ne id quidem è voto successit,adeo violenti ac repentini flatus ab Oriente,diuersisque coorti plagis,quassatæ iam nauis in perniciē conspirauerant. Horum impetu vela primum discissa:malus deinde,mox gubernaculum,frustra fluctus euitāte magistro, diffringitur.præterea costis immodica iactatione conuulsis, multo plus accipiebatur vndæ, quam vt exhauriri aut egeri summa turbę naualis contentione & industria posset. Neque, præcipitata leuandæ naui bona onerum pars, auertebat exitium per hunc modū spoliati armamentis;obuersante perpetua mortis imagine,dies aliquot in alto iactati, postremo vrgētibus à meridie ventis, certum ad naufragium ad terrā appellūtur.neque erat in malis potius quicquam,ni viuentes videntesque hauriri profundo,vel in cæca vada syrtesque adigi mallent. ad teli ergo missum iactæ ab vtraque parte anchoræ, dum scaphis,quæ vna supererat salus,in continentem euaderent.Sosa ante alios cū vxore filiisque,& primariis aliquot,raptim elata pecunia gemmisque,transuecti haud sine ingenti periculo: vsque adeo immanes toto littore moles aquarum illisu reciproco frangebantur. neque idem effugium cæterę multitudini patuit;scaphis,post vnum alterumve traiectum, in dorsuosa breuia impactis & comminutis. Eodem fere temporis articulo anchorarius funis in Austrum obuersus, quamquam valido nexu & crassitudine,rumpitur. Tum qui remanserant,diuulsa nauis latera,& vasto dehiscentem hiatu alueum conspicati,erumpentia ex imo dolia,sarcinas,capsasve corripiunt;seque,incertam ad spem,qua cuique proximum est, in mare demittunt. Miserando hinc spectaculo, immistos fluitanti gazæ mortales, & naualia instrumenta passim agi ferrique cerneres. Periere ab ipso statim deiectu,Lusitani circiter quadraginta;ex aliis nationibus,ad septuaginta:reliqui haud semel operi fluctibus,ac turgido spumātique æstu in diuersa raptati,ad hæc,scriniorum incussu liuidi,aut clauorum squamarumque ictu cruenti(tātus amor est lucis)tādem semianimes in sicco vestigia posuere. Vixdum ęuaserant;cum in conspectu omnium,

vacua

A vacua hominibus carina subsidit: & arenis illata, duas primum, dein quatuor in partes, ad extremum in minutissima frusta dissiliit. hæc maxime clades ad vltimam pæne rerum desperationem Lusitanos adduxit. quippe, consilium fuerat, è reliquiis naufragij subitarium dromonem intentis vestibus ad cursum aptare; atque vbi licuisset, cū delectis retro Sofalam aut Mosambicum opis petendæ causa transmittere. Eam quoque sibi facultatem ereptam videbant, cum è discerpto nauigio laceroque, vix vlla fragmenta cubiti mensuram excederent. Paulatim dein, quæque supernatauerant, quæque obruta fuerant, pæne cuncta cum cadaueribus in littus eiecta: ipsæ quoque demum anchoræ, hastæque, & minora tormenta, quamquam hæc quidem prorsus inutilia; sulphureo omni corrupto puluere, neque vllo conficiendi apparatu. Inter hæc autumnus abierat: &, quod ab æquatore in meridiem gradus vnum & triginta distat regio; refouendæ turbæ, frigore, inedia, vulneribusque torpenti, Sosa complures excitarat ignes. tum ex aliquot oryzæ semicorruptæ modiis, ac salsamentis, quæ tempestatis iniuriæ superfuerant, cibaria in singulos parce diuisa: quod squalida circum arena, ac nullum esset cum incolis, fera & inhospita natione, commercium. dulces tantum in proximo scaturigines emicabant. atque ob id, cōnexis in orbem scriniis, aduolutoque saxorum pondere, vti securas exigerent noctes, loco munimenta circundata; & quatuor in partes, vt assolet, vigiliæ distributæ, quas intēpesta nocte haud semel circuibat Sosa; neque vllum, in tali calamitate, boni & ciuis & præfecti omittebat officium. Tredecim ferme dies curationi corporum dati. mox de summa rei deliberatum, quid agerent, quo se conferrent. nemini dubium fuit, quin oram tenentes, ad flumen contenderent, cui Laurentius Marchesius olim ab Sancto Spiritu nomen indiderat: eodemque Lusitani ab Sofala & Mosambico mercimonij causa commeabant. id flumen à statiuis in Orientem aberat leucas centum & octoginta. Ab hoc decreto, Sosa, quamquam præcipua in clade, tamen cæteros ipse vultu ac sermone confirmat: ne asperis in rebus desponderent animos. qui se

C pelago committāt; iis famem, sitim, iacturas, ærumnas, omnia incommoda esse debere proposita. quæ si contingant, non ita mox cadendum, quasi ea nunquam euentura existimarint. ad hæc, pro suis quisque delictis æterna supplicia meriti; breuia ac temporaria non inuiti persoluant. Simul, eo infortunio, non quid perdiderint cogitandum, sed quod euaserint. amisisse multa: sed perire vna cum iis quæ amiserant, potuisse. monuit insuper, vt inter efferas destituti gentes, nullum deinceps nisi in coniunctione & concordia præsidium collocarent. nemo seorsum; omnes in commune consulerent. nihil neque dispersis, & vagis tutum, neque conglobatis & consentientibus noxium fore. postremo precatus est cunctos; in ratione itineris, Eleonoræ & filiorum vel ætati vel sexui parcerent; seque validi & robusti ad infirmorū vires attemperare ne grauarentur. Ad ea succlamatum, duceret quo vellet, & quo modo. se ab eius auctoritate arbitrioque non recessuros. Per hunc modum corporibus & animis vtcunque firmatis; hoc maxime ordine capessunt iter. Præcedebat

Sosa cum vxore virilis animi fœmina, liberisque propter ætatem securis, & Andrea Vasæo nauis magistro (is præcelsum Crucis vexillum ferebat) & Lusitanis aliis octoginta, seruis præterea centum. hi puerulos tergo per vices; Eleonoram informi pilento gestabant. sequebantur cum ancillis & imbelli turba nautici. agmen infaustum Pantaleon & reliqui cum mancipiis Lusitani cogebant. Modicis inde itineribus, per infesta Cafrum incursionibus, & noxiis animantibus loca progressos: inuiæ rupes, excedentia nubes iuga, despectu horrendo conualles, cœnosæ voragines, inflata imbribus hybernis flumina excipiunt. iis dum superandis, humilia procul vada, clementesque montium ascensus ac descensus inquirunt; littoralis spatij triginta non amplius leucas, crebro ipsi ambitu flexuque, cæcis ad hæc erroribus, in centum prorsus extendunt. Mensis inter hæc voluitur. simul, extrema quoque inopia, cõsumptis iam omnibus alimentis, conflictari cœpti. Sustinebant famem primo conchylia, putresque cetorum artus, & alia maris eiectamenta. dein, vbi à littore abscesserant, syluestria poma baccæue: tum tenerrima frondium; postremo bestiarum cadauera & ossa quælibet igne tosta; pellesque mollitæ. Nec leuius torquebat sitis: cum oppido pauci, nec nisi magna præsentis pecuniæ mercede, aquandi causa de via decederent, insidiantium ex occulto latronum impetus, atque leonum etiam ac tigrium ignota cubilia metuentes. enormia inde aquæ pretia: vti octo interdum aureis hemina constaret. Inter quæ subinde aliqui lassitudine, inedia, siccitate confecti, deploratis viribus, Æthiopi diro, belluisque, & alitibus præda restabant, suprema ad suos mandata dantes antecedentibus: quorum in animis, vt fit, diuturni terrores & proprium cuiusque malum, omnẽ pæne miserationem ac sensum alienæ calamitatis exstinxerant. Sosam tamen, cari aliquot relicti, supra modum angebant. vxoris vero quotidiani labores miseriæque propemodum emouerant mente: quamuis illa quidem sese marito infatigabilem corpore pariter animoque præstaret comitem; ac baiulorum destituta ministerio, dudum suis ipsa pedibus ambularet, addens cæteris animos; & in partem oneris, teneræ proli subleuandæ succedens. Quarto mense ad amnem Sancti Spiritus peruentum ab insciis. causa latẽdi fuit, quod auditæ conceptæque animo magnitudini haud quaquam respondebat flumen (quippe tribus alueis ea regione decurrens, in exitu iungitur) & idonei ad percontandum explorandumque interpretes deerant: siquidem Æthiopicis ex alia longe regione mancipiis quæ habebant in comitatu; nondum erat cum iis populis tanta societas linguæ, vti per illos possent, quæ vellent, probe cognoscere. Percommode cecidit, quod regulus ea tenebat loca, miti admodum præter aliorum consuetudinem ingenio vir, beneque in Lusitanos animatus, quod illi placidũ & æquum paulo ante commercium cum ipso Laurẽtio Marchesio & Antonio Calderia fuisset. Is, peramanter acceptum Sosam & reliquos, apud se, dum aliquis ab Sofala institor appareret, omni arte retinere conatus est, partim ab insita humanitate, partim etiã proprij commodi gratia, quod finitimis implicitus bellis, tẽpestiuo firmoque sibi auxilio diuinitus oblatam

hanc

A hanc putaret manum. ac proinde, post multa benigni vultus inuitamenta, denique gestu, nutibus, & incerta vocum significatione denuntiat, haud procul abesse inde potentiorem se Regem, impium, & rapinæ adsuetum: si pergant; præcipitis consilij pœnas daturos. Nec preces, nec monita profuere. quo liberalius habebatur Sosa, eo magis fraudem suspicatus, porro abire contendit, nauiculisque ab eodem regulo impetratis fluuium traiicit. Quinto die ad medium amnis brachium processere, leucas iam à naufragio trecentas emensi; è quingentis comitibus ad centum & viginti variis cladibus redacti non amplius. id quoque brachium, conductis pretio lintribus, imminentium ignari transmittunt. maiore dein vsu linguæ, per interpretes haud dubie cognitum, id esse flumen quod tanto iam diu labore quæsissent: & eiusdem habitus albos homines illuc nauibus itare consuesse. nō longe à mari is locus aberat. salsi ex eo latices: neque vllam dulcis aquæ venam circum apparere constabat. ad hæc, solum plane incultum ac sterile. cum ibi Lusitani, malis victi, sub noctem necessario consedissent; postridie aduentantes Æthiopas ferme ducentos

B adspiciunt. ac primo adesse prælium rati, arma quæ male iam sustinebant, expediunt: reliquias virium ad repellendos fugandosque latrones intendunt. dein, postquam pacatus appropinquabat Æthiops; ac, quinam, & vnde profugi, blāde quærebat; sumpta fiducia, infortunij summam, & exhaustos labores, per interpretem exponunt. cibaria tātum, neque ea gratuita iure gentium petunt: ferramenta genti expetita conciliando commercio proferunt. Haud spernenda crescendi occasio barbaris visa. tantū de re ex tuto aggredienda soliciti, ac toti è fraude mendacioque conflati, respondent, nihil esse commeatus in promptu: haud ita distare oppidum: eo si accesserint, hospitaliter ac benigne cunctos ab Rege tractatum iri. Suadebat requiem vltima lassitudo, & inuentus agnitusque tandem exoptati fluuij terminus: væsana insuper fames vrgebat ac sitis. age sane. ducibus iisdem ad oppidum tendunt. iamque successuros, per viatorem ingressu prohibet Rex. densæ arbores in vicino adsignatæ, quarum vmbra

C sese vtcunque reficerent. sex ibi dierum fuit mora: clauos ferme reuulsos è naufragij tabulis, cū carnibus nutrituque alio permutabant: sitim leuabat in proximo fons. cōtracta inde cū incolis nōnulla consuetudine, perniciosam in spē hospitij Sosa paulatim inductus, mercatoris cuiuspiā aduentum ab Sofala, si liceat, ibidē operiri cōstituit. idipsum Æthiopes cum valde hortarētur; ex iis missi ad Regē, qui Sosæ interim, & cōiugi, cæterisque pro instituta societate paulo commodius diuersorium peterent. Ille, popularium haud absimilis, omnibusque artibus ad fallendū instructus, iubet Sosæ renuntiari; se suosque optimo esse in aduenas & calamitosos animo: sed quominus eos adhuc intra oppidū admiserit, duabus maxime causis retardatum. altera, quod magna tum annonæ penuria, vno omnes loco sustentari non possent: altera, quod ferro succinctos, & vario genere telorum, incolæ seminudi, ac sudibus tantū adsueti, maiorem in modum extimescerent. Si animum inducant Lusitani, ad pacatæ mansionis fidem, arma interim apud se custodienda sine dolo deponere; se domi suæ præfectum

præfectum primoresque benigne habiturum:reliquos, circumfusis oppido vicis fida in hospitia diuisurum.Dura omnino postulata visa concilio.sed recusantibus, extrema necessitas & egestas instabat. ergo nemine præter vnam Eleonoram dissuadente palam;Sosa qui amice monenti atque inuitanti regulo priori abrogauerat fidem;repudiatis Eleonoræ precibus monitisque,se ac sua demum omnia insidioso huic præpostera credulitate permittit:cohors reliqua ducis auctoritatem sequi non dubitat. tradita extemplo arma præmittuntur ad Regem: Sosa cum vxore, liberisque,& fidelibus aliis ferme viginti subsequitur.cæteros quinos vel senos regij præfecti varia in loca diducunt.necdum ad inhospitales peruenerant casas, cum destitutos ac diremptos ab ope mutua, non peculio tantum,siquid abditum gerebant, sed vestimentis etiam quamquam attritis ac laceris exuunt;eaque nocte maligne admodum pastos, mane fustibus conuitiisque per summam perfidiam & immanitatem tectis ac vicis exturbant.Rex,gemis,auroque,& argento,& quod pretiosi reliquum Sosæ & familiaribus fuerat, auidissime rapto, corporibus tantum ac vestimentis abstinuit;domoque cūctos item exegit,insuper increpans, clementia adductum se non pro meritis tractasse vagos piratas, & communes humani generis inimicos. Tum demum sensere Sosa comitesque, quam stulte sese inermes ignotæ ac barbaræ fidei credidissent.Neque hic finis miseriarum fuit.namque dum inopes consilij,solutis ordinibus,nullo rectore, nullo signifero, passim incerto errant gradu; noua repente Æthiopum manus,præacutis armata sudibus, in Sosæ manipulum inuadit:ipsumque & cęteros vtriusque sexus nullo discrimine vestibus nudat, obnoxios,& contra ne hiscere quidem audentes.adeo ablatis armis ceciderant animi. Eleonora tantum, generis memor, ac pudoris ad vltimum retinens; obniti acriter, pugnis quin etiam colaphisque barbaros vltro ad necem irritare: quoad mariti denique hortatu, & deficientibus iam plane viribus,abstitit.nec mora:detractæ direptæque vestes, metu ac pudore confusis qui ex infelici comitatu restabant, atque ab tanta rerum indignitate auertentibus oculos. tum vero, castæ matronæ tristior omni morte lux visa: defodit arenis è vestigio sese: quæ supereminent, soluto raptim fusoque obtegit crine. mox ad Andream paucosque superstites,
,, voce suprema:Vos quidem, inquit, duci vestro fidem egregiam præstiti-
,, stis,optimi viri.nil vltra opus est.ite,vobisque ipsi tandē aliquando con-
,, sulite.ac, si quem patriis olim finibus reddi contingat; renuntiate quo
,, loci mea me maritumque delicta perduxerint. Mœstum inde silentium immobilis tenuit.cara tantum intuenti pignora, inges riui lacrymarum denso cum gemitu profluebant.Sosæ item,altus mœror ac dolor vocem incluserat.cumque defixo in terram obtutu, aliquandiu attonito ac stupenti similis adstitisset;paterna demum exstimulante cura, proximam in syluam quærendo qualicunque nutrimento secedit.inde regressus,Eleonoram triduano ieiunio fletuque pæne consumptā,è filiolis alterū prorsus extinctū offendit,eūque suis ipse manibus terræ mandauit. Postridie eodem pabulandi functus officio, cōiugem vna cū filio exanimē reperit,
& lamen

A & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. Hisce confestim summotis, in dextram iacentis manum aliquandiu reclinatóq; capite incubuit: dein, iisdem adiuuantibus ancillis, cadauer vtrumque sepeliit, nihil vnquam effatus. postremo sese iterum abdit in syluas. ibi laniatum à feris putant. nunquam deinde comparuit. Hunc exitum, inter paucas miseranda Sosæ peregrinatio terra marique sortita, cum seculi huiusce tertius & quinquagesimus ageretur annus. reliqui ad cētum, fœdo agmine, rerum omnium inopes, diu errabundi, variis casibus ad sex & viginti redacto numero, cum pro captiuis haberentur, denique ab nauiculario Lusitano, qui eboris mercandi causa regionem eam à Mosambico petierat; sestertiis in capita quaternis redempti. in iis Pantaleon fuit: qui ante hoc biennium, exacta iam ætate, verum præualens viribus, Olisipone subito neruorum stupore apoplecticus obiit. Cæterum tāta Sosæ calamitas longe lateque vulgata misericordiam hominum ciuit: cupiditatem & audaciam non imminuit. Anno quippe insequenti, nauarchi alij quinque Lusitaniam versus Cocino soluere. Fernandus Aluarus Capralis cunctis B præerat. ex iis nauibus, vna tantum Olisiponem post varia discrimina tenuit. aliarum incerti euentus, Prætoria excepta, cui à Sancto Benedicto erat nomen. Hæc quantum patebat constipatis ad summum oneribus, vix vt nautico ministerio spatia superessent; in medio cursu aduersis ventis & fluctibus labefacta; cum deploratam duceret sentinam, ipsa item circa Bonæ spei promontorium ad littus quod appellant Natale, vi tempestatis allisa dirumpitur. inter enatandum periere ad ducentos. cæteri ferme debilitati ac semianimes, deserto in littore corpora prostrauere. Mesquita Perestrellius, qui cladi superfuit, ac totam accurate descripsit; varios insolitosque addit terrores. ingruente procella, cacodæmonum choreas in sublimi visas. ab infortunio dum se miseri ad viam parant, silentio noctis nautica errantium ibidem animarū exaudita celeumata. cæterum hi naufragi iisdem ferme quibus priores itineribus casibusque, illuuie obsiti, macie enecti, cum à trecentis amplius, ad tres circiter & viginti rediisset summa, redēpti pariter à Lusitanis negotiatoribus; miseriarum & patientiæ documentum, ad Sofalam atque ad Mosambicum ægerrime peruenere. Sub idem tempus, Alphonso Noronię, cum circiter quadriennium prouinciam administrasset; successor aduenit Petrus Mascarenias, idem, qui Xauerium olim ex vrbe Roma in Lusitaniam adduxerat. Is, qua erat in Deum pietate, bonis maiorem in modum approbātibus, ante omnia ad euellendos ethnicos ritus ac superstitiones, quarum adhuc erant in vrbe Goa multæ reliquiæ, studium & cogitationes intēdit. simul neophytorum libertati, commodis, immunitatibus, è Regis decreto cum fide curaque consuluit. Idem, solicitantibus iterum ab Idalcanis odio Mahometanis proceribus, ac præsertim Inele Maluco, Mealem; qui Goæ dudum in libera custodia tenebatur, cum equitum peditumque præsidio in finibus Decanij regni, Pondæ constituit. Goam dein regressus; vixdum anno vertente Præturæ; morbo decessit. Huic è regio chirographo rite suffectus è prima nobilitate Franciscus Barretus. hoc præ-

tore, Mealem à Ponda Inel Malucus cum duobus equitum millibus in Decaniæ terræ interiora perduxit. Ab rerum nouarum cupidis, quique ſæuo tyranni ſeruitio premebantur, ad mitem ingenio virum, ac iuſtum regni hæredem concurſus illicò fieri cæptus. neque ſe Idalcan aduerſus ea ſegniter comparabat. inter cætera, diffiſus popularium voluntati, magnas firmaſque copias è Narſingano regno haud leui mercede conduxerat, ac poſtremo ſignis collatis, haud dubie victor euaſit. Meales ad Nizamalucum è fuga ſe contulit. Goam inde repetiit. ibi reliquam exegit ætatem. Prætor interea firmando imperio intentus, Ciaulanam arcem, vicino ſubiectam & obnoxiam colli, in eum ipſum collem transferre ſtatuerat. coacta ergo in id claſſe, cum fabris alioque apparatu Ciaulum petit. Non latuit ea res Nizamalucum. is, ne geminum pro vno iugum acciperet, armato milite prior locum inſedit. neque Prætori tentanda res viſa per vim. diſſimulato conſilio, & renouata cũ Nizamaluco amicitia, ad luſtrãdam Borealem plagam de more perrexit: nullaque memorabili geſta re; Goã ante hyemales motus reuertit. Sub hæc Idalcã victis perduellibus ferox; in Canarinũ limitẽ præfectos cũ exercitu miſit. ij excelſis tumulis caſtra poſuere, præterfluebat amnis incerto gurgite, præcipitibus vtrinque ripis. ex hiſce munimentis Mahometani crebra excurſione terreſtres ab Goa commeatus arcebant. Aduerſus eos Prætor ex inſula peditum tribus fere millibus, & paucis equitum turmis in continentem traductis, cis flumen è regione hoſtium in ipſa valle conſedit. Mahometani interim è ſuperiore loco incendiarias bolides, & varij generis tela torquere. Prætor, conſerendæ cominus pugnæ auidus, quod ponti materia deeſſet; tranſitum ex omni parte circunſpicere. poſtquam dubias voragines, & cuncta vndique prærupta cernebat; admotis acriter equo calcaribus, vti erat cataphractus, qua in arctum coibat flumen, immani ſaltu tranſmiſit: ac tanta fuit incitatio, vti diruptis ephippiis propemodum ex equo delaberetur. idem auſi ducis exemplo quidam, protinus in terram effuſi, & ruentibus ſuper eos equis obtriti. cæteræ copiæ, ſimulatque trans amnem conſpectus eſt Prætor, qualicunque demum reperto vado, per æqua per iniqua traiiciunt: ardenteſque animis, in hoſtem aduerſo cliuo ſuccedunt. Non tulere impetum Indi. vixdum inito certamine, queis nullum in fuga dedecus, terga vertere. neque per aſpera & confragoſa euadentibus Prætor diutius inſtitit. Miſſi dein vltro citroque legati; & ex vtriuſque gentis commodo redintegrata pax eſt. Nec minori felicitate per id fere tempus in Braſilia quoque compoſiti bellorum tumultus: cum orto Luſitanos inter & Saluatoris accolas iurgio, ab Ioanne Rege Braſilij defeciſſent. Sequuta dein quies, perque eam tranquillitatem liberior excurſus Euangelio patuit. Thomæ Soſæ Prætori iam ante ſucceſſerat Eduardus Acoſta: & peropportune cum eo inſignes aduenerant è Societate IESV viri Ludouicus Grana, Blaſius Laurentius, Gregorius Serranus, Ioannes Conſaluus genere Luſitani, Antonius Blaſcus Caſtellanus, & qui prouinciam hodie regit, Ioſephus Anchieta Cantaber. Hiſce adiutoribus inſtitutæ aliquot locis Eccleſiæ, atque

in pago præsertim, cui Piratininga nomen: vagique Brasilij, quo commodius erudiri possent, paulatim in vicos aut oppida contributi. atque hic etiam miraculis nunnunquam Deus prædicationi adstruebat fidem, inter cætera illud insigne referunt. Bello inter Piratiningæ incolas & finitimas gentes exorto; cum in aciem exissent Piratiningani; nec opinata multitudine hostilium copiarum exterriti fluctuabant. Erat in exercitu virilis animi fœmina, paulo ante sacro lustrata baptismate. Hæc, perculsos metu cõspicata viros, magno animo hortatur, vti signo Crucis, Christiano more se muniant, ac prælium sine dubitatione committant. Factum vti monuerat; ac dempto pauore tantus repente ardor atque fiducia cunctis iniecta; vti alacres ac celsi pugnam inierint; magnaque edita strage, hostem in fugam auerterint intacti omnes, duobus tantum exceptis qui salutaria piæ mulieris præcepta contempserant. sagittis ambo confixi: alter postmodum occubuit. Sub hæc, ad auri venas inuestigandas Lusitani milites cum fabris in mediterranea Prætoris iussu profecti. eorum animis Azpilcueta pastor adiunctus. ij per multos errores, variis, vt assolet, conflictati miseriis & ærumnis, denique ad Saluatoris vrbem rediere nullo tantæ operæ pretio. At Azpilcueta è summis laboribus ac lassitudine morbum contraxit, quo sensim absumptus, magnum Brasiliis pariter ac Lusitanis desiderium sui reliquit. Interea exciti fama rerum quæ à patribus gerebantur Carigij & Ibiragiari populi Americæ interioris, dociles mitesque natura, Christianæ religionis præstantiam adamauerant, Castellanis præsertim hortantibus, qui ad Paragaium amnem (is ex Argenteo defluit) sedes habebant. Nec dubitauere Carigij amplius ducenti, aliquot Hispanis admistis, audiendi Euangelij ac baptismi petendi causa, Brasiliam versus à sexcentis passuum millibus iter periculosum ignotumque capessere. horum piæ voluntati breuiore cõpendio satisfactum. siquidem à Tupinaquinis diræ immanitatis gente intercepti ac trucidati, labes criminum suo protinus cruore expiarunt, tanta beatitudinis æternæ concepta fiducia, vt inter ipsam necem percussores in hæc affarentur verba: Vos quidem arbitratu vestro, carnifices, fluxa hæc & olida membra concidite. animas certe nõ prohibebitis, quominus ad suum hodie conditorem ascendant. Per hunc modum mactati plerique; aliis vincla indita; vnus è Castellanis duntaxat elapsus, cum ad Sancti Vincentij coloniam peruenisset, cuncta patribus ex ordine retulit. Missus extemplo ad Tupinaquinos haud sine aperto vitæ discrimine Petrus Correa, linguæ Brasilicæ (vt supra diximus) bene peritus; trucis ac sanguinariæ gentis ferociam blando sermone permulsit, ac duos qui supererant, exemptos è custodia Castellanos in Brasiliam perduxit incolumes. Cæterum ipse Carigiorum indole magnopere delectatus illam sibi prouinciam à Nobrega depoposcit. additus illi comes è Societate Ioannes Sosa Lusitanus. eximia sobrietate ac patientia vir: præfinito spatio temporis, intra quod spatium redirent. Haud otiosa vel irrita fuit legatio. Ingenti labore totũ illud iter emensi, verbo & exẽplo magnos in Carigia terra motus animorum fecere; non plebe tãtum, sed primoribus,

quoque à patria vanitate magis in dies ad ſtudium Chriſtianæ veritatis accenſis. Ab eo munere dum ad ſocios euocandos Braſiliam repetunt anno ſeculi huius quinquageſimo quarto, ſub ipſum natalem Domini diem, quem Nobrega peregrinationis terminum dixerat; præclara vtrique tanti ſudoris atque operis præmia diuinitus perſoluta. Vetus quidam erat Caſtellanorum interpres, quem paulo ante Correa captum à Braſiliis, & in epulas de more ſaginatũ, ex eorũ faucibus eripuerat. magna huic erat cũ Carigiis conſuetudo, & auctoritas variis artibus & mira calliditate quęſita. Ab eius impuro conuictu quod Correa, tollendæ publicæ offenſionis cauſa, concubinam auulſerat; ira percitus ille, & immemor acceptæ ſalutis; inſimulare Corream & Soſam apud Carigios inſtitit, & in ſummum odium adducere, quaſi cum hoſte vicino in eorũ perniciem cõſpiraſſent. Inde ſuſpectos vulgo & inuiſos, ethnici aliquot in itinere adorti, Braſilios primum duos qui cum iis ambulabant, dein Soſam nixum illico genibus, & in preces effuſum, ſagittis eminus impetentes interimunt. poſtremo in Corream ipſum arcus intendunt. is, aliquot iam acceptis vulneribus, cum eos placido nihilominus vultu ac ſermone lenire conaretur; contra illi pro verbis ſpicula redderent; flexis item ipſe genibus, baculo abiecto, manus oculoſque tollit in cœlum, peccatiſque hoſtium ingemiſcẽs, inter ſupremã deprecationem denſatis ictibus exſpirauit. Sũt qui factum eiuſmodi in dedecus & infamiam trahant gentis vniuerſæ, argumento probabili. ſed mihi certis auctoribus compertum, clementi alioquin, vt ſupra diximus, ingenio viros, impij veteratoris dolo, & proditionis falſo metu compulſos ad facinus. Certe, cum hæc ſcriberemus, de inſtituendo inter eos publico liberalium artium gymnaſio à patribus agebatur. & vineam hanc, vt in primis fructuoſam, Correa, Soſaque præcipua ſibi cura colendam ſumpſerant. quorum ille ante Societatis aduentum, Braſilici nominis terra marique acerrimus inſectator, poſtquam à patribus doctus eſt quanto id piaculo fieret: nouis beneficiis veteres iniurias obliterare, totumque ſeſe Braſiliorum ſaluti è patrum diſciplina dicare conſtituit; præclare ſecum actum iri putans; ſi in ea gente ad Chriſtum adducenda vitam ſibi ponere contigiſſet: ac proinde fideliter ac vigilãter admodum verſatus in opere; quinto initæ Societatis anno voti compos effectus eſt. alter, ab olla & culina, quo in miniſterio ſociis aliquandiu deſeruierat, ad glorioſam pariter ipſe coronam aſcitus, nouum patribus fratribuſque ſolidæ virtutis ac ſummiſſionis certamen iniecit. Cum hæc in Braſilia fierent, Ioannes Rex dignam ipſius virtute ac pietate ſuſceperat actionem; Abaſſini Regis ac regni ad catholicam fidem, atque ad auctoritatem Sanctæ Romanæ Eccleſiæ tandem aliquando adiungendi. nam etſi ab Dauide legatus, de quo ſupra commemoratum eſt, Clementi VII. venerationem obſequiumque detulerat; tamen, in tanto locorum ac temporum interuallo, ad ingenium deinde redierat Abaſſina gẽs, quippe cuius in animis hęrebant Dioſcori & Eutichetis penitus infixa mendacia; & ab adulterino Alexandriæ præſule nihilominus iuris diuini reſponſa, rituſque ſacrorum, & publicæ ac priuatæ cæremoniæ petebantur. quapropter vna
ſupe

superesse videbatur salutis ratio, si ab Romano ipso Pontifice legitimus & recte sentiens Patriarcha ad eos pascendos regendosque populos mitteretur, & cum eo, spectata morum innocentia & sanitate doctrinę theologi, qui concionibus, colloquiis, & frequenti disputatione, deceptis è mentibus letalium opinionum atque superstitionum fibras euellerent. Cuius rei perficiendæ hoc maiorem in spem venerat Ioãnes, quod Claudius Rex, cui Gamma pridem suppetias tulerat, optime sese in Latinos Francosue (vt appellant ipsi) animatum, & reconciliationis cupidũ ostendisset. Rebus igitur cum Iulio iij, mox cum Paulo iv. diu multũque agitatis, ad consilium adhibito in primis Ignatio Loiola; tandem in id munus delecti è Societate IESV tredecim viri, sanctimoniæ non minus quã eruditionis laude præstãtes: iique variis è nationibus: accessere ex eadem Societate probi aliquot vitæ quotidianæ adiutores. Neque vlli, tam arduam in expeditionem, tamque laboriosum iter atque longinquum, alacritas defuit. tantum ab honorum vocabulis & insignibus cuncti & suo ipsi iudicio, & Societatis instituto valde abhorrebant. ac proinde nominatim appellati ea de re quidam, præcise negauerant. Eo dignior quæ extolleretur, tanta humilitas visa: ac ne tergiuersationi vltra esset locus; ab summo Pontifice pro imperio coactus ad Patriarchatum euehitur Ioannes Nonnius Barretus Lusitanus, qui nuper in Africa redimendis iuuãdisque captiuis insignem operam summa cum prudentiæ & caritatis laude nauauerat: alterius Nonnij germanus frater, qui tum Indicam Ignatij nomine Societatem regebat. Huic; Episcopali dignitate coadiutores, vt appellant, iidemque si quid ei grauius accidisset, successores pro potestate insuper adiuncti duo, Melchior Carnerius item Lusitanus, & Andreas Ouiedus Castellanus, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, mirus & corporis domitor, & gloriæ humanæ contemptor. illum antistitis Niceni, hunc, Hierapolitani titulo decorauit Pontifex. Neque in quopiam eorum hærere potuit cupiditatis aut ambitionis vlla suspicio: cum & inuitos tanta onera subiisse constaret; & per hosce dignitatis gradus, non ad opes, aut vitæ commoda, sed, vti declarauit euentus, ad vltimam egestatem, & ærumnas, & quotidiana capitis pericula tenderent. Magnã vero exspectationẽ delectus ille conciuit. & cũ de successu rerũ varie, vt fit, pro suo quisque sensu loquerentur homines; tamen huic tantæ ac tam nouæ actioni vulgo fauebant. Ignatius vero in eandem, non solum opi diuinæ implorandæ assiduis per se perque socios votis & supplicationibus excubabat; sed etiam, fessa iam ætate viribusque, suum ipse nomen operamque (modo fulgor ac species honoris abesset) summo Pontifici sponte detulerat. cumque eius ætati, & valetudini, maximis præterea occupationibus parceretur; accurata meditatione ad Claudium Regẽ scripsit litteras hoc exemplo: Domine mi in Domino nostro IESV Christo
" Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluentia donorum spiritualium, à
" Domino nostro IESV Christo. Serenissimus Portugaliæ Rex, pro ea so-
" licitudine ac zelo, quem illi Deus creator noster ac dominus dedit glorię
" sancti sui nominis, & salutis animarum, quæ vnigeniti eius filij pretioso

sanguine & vita redemptæ sunt; non semel ostendit mihi per litteras pergratum sibi fore, si è religiosis nostræ minimæ Societatis, quam vocant IESV, duodecim viros designarem, è quibus ille Patriarcham vnum, duos coadiutores pariter & successores eligeret. iisdemque à summo Christi Domini nostri Vicario, suppliciter peteret auctoritatem & ius, quo iure ad suas quisque partes rite obeundas ipsi cũ sacerdotibus aliis in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. Ego, pro eximiis inter cæteros Christianos principes, eiusdem Serenissimi Regis Portugaliæ meritis erga Societatem nostram vniuersam, nostraque vicissim omnium in illum obseruãtia & pietate, feci quod iusserat: consultoque sequutus numerum qui Christi Domini nostri, Apostolorumque eius collegium referret; præter ipsum Patriarcham, sacerdotes duodecim supplementi ac velut seminarij causa, è corpore nostro cunctos excerpsi: qui ad subleuãdas iuuandasque animas, tuæ Celsitudinis imperio ac ditioni subiectas, sese vitamque suam in omnem laborem atque discrimen offerrét. Atque hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate sentio me sociosque meos omnes ferri ad obsequium & cultum Celsitudinis tuæ, haud immerito: quippe quæ inter tot circunfusas vndique nationes infidelium, & hostium nominis Christiani, vestigiis maiorum suorum insistens, ad conseruandam ac promouendam Christi Domini ac Dei nostri religionẽ & gloriam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fuerat, vti ad hæc tam recta tuæ Celsitudinis studia conatusque, subsidium accederet spiritualium patrum, quibus & legitima potestas ab hoc Sanctæ Sedis Apostolicæ fastigio deriuata; & fidei Christianæ pura & syncera doctrina suppeteret. quæ nimirum duæ sunt claues illæ regni cœlorum, quas Christus Dominus noster Sancto Petro, & omnibus qui deinceps in eius erant solio sessuri, promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tantummodo, cum ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euangelistam) Ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & tibi dabo claues regni cœlorum; & quicquid ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quicquid solueris super terrã, erit solutum & in cœlis. Tradidit, ac promissa patrauit; cum post resurrectionem, antequam in cœlum ascẽderet, sciscitatus ex eo ter (quemadmodum affirmat Diuus Ioannes Euangelista) Simon Bariona diligis me plus his? subiunxit in singula responsa: Pasce oues meas: committens illi non partem aliquam ouium suarum, sed totum prorsus gregem, vniuersa cum plenitudine potestatis, ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos vbique fideles, eosdemque ad cœlestia sempiternæ beatitudinis pascua perducendi. Ac cæteris quidem Apostolis, auctoritatem Christus Dominus noster impertiit delegatam, ac veluti extra ordinem: at Sancto Petro eiusque successoribus, ordinariam dedit ac plenam; vti ab hoc summo Pastore, tamquam à fonte, reliqui animarum pastores peterent, eidemque acceptum ferrent, quicquid omnino iuris ad suum quisque munus ac regimen obtinerent: quod olim adumbrasse per Esaiam videtur Dominus, cum de Eliachim loquens Pontifice Maximo; Et dabo, in-

quit,

A quit,clauem domus Dauid ſuper humerum eius;& aperiet,& nõ erit qui
claudat;& claudet,& nõ erit qui aperiat. quo videlicet typo figuratus eſt
Petrus,eiuſque ſucceſſores,quibus datam integram poteſtatem declarant
claues, conſuetum vtique ſymbolum & inſigne pleni atque abſoluti do-
minij. Quæ cum ita ſint; Celſitudo tua gratias debet ingentes Domino
Deo noſtro,quod ipſa regnante potiſſimum,dignatus fuerit iſtis nationi-
bus mittere veros animarum paſtores,qui à Summo pendeant Paſtore ac
Vicario quẽ reliquit in terris IESVS Chriſtus Dominus noſter;& quan-
tamcunque habent poteſtatem,quæ ſane perampla eſt,hanc ab eodem il-
lo Vicario totam acceperint. Nec ſine cauſa,patri auoque tuæ Celſitudi-
nis diſplicebat ſumi ab vrbe Alexãdria Patriarcham.quippe,ſicuti diuul-
ſum à corpore membrum,neque motum, neque ſenſum, neque omnino
vitam à corpore accipit ſuo; ita Ægyptius Patriarcha, ſiue ille Alexan-
driæ,ſeu Memphi degat, cum ſchiſmaticus ſit ac diſiunctus ab hac ſacro-
ſancta Sede Apoſtolica,& ab Eccleſiæ totius capite Pontifice ſummo;vi-
B delicet vitam gratiæ,& paſtoralem auctoritatem,nec ſibi recipit ipſe,nec
alteri cuipiam valet legitimam impertire.Eccleſia namque Catholica,vna
tantum eſt in orbe terrarum : neque fieri poteſt vt alia Romano
Pontifici, alia pareat Alexandrino. Vti ſponſus eius Chriſtus vnus
eſt, ſic ſponſa illius vnica, de qua Salomon ait in Canticis ex per-
ſona Chriſti Domini noſtri; Vna eſt columba mea : & Oſeas pro-
pheta : Congrebabuntur filij Iſrael, & filij Iuda pariter, & ponent
ſibi caput vnum. & in eandem ſententiam multo deinde poſt San-
ctus Ioannes, Fiet, inquit, vnum ouile, & vnus paſtor. Vna erat,
quemadmodum in Geneſi legimus, arca Noe; extra quam nulla
omnino ſalus. vnum tabernaculum quod fabricatus eſt Moyſes. vnum
Hieroſolymæ templum à Salomone conditum, quo in templo ſacri-
ficare & adorare oportebat. vna cuius ſtaretur iudicio, Synagoga.
Hæc nimirum omnia Eccleſiam denotabant, quæ vna eſt item; extra
quam nihil boni. etenim qui cum eius corpore coniunctus non
C fuerit, nempe nullum à Chriſto capite recipiet influxum gratiæ viuifi-
cantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Huiuſce vnitatis
declarandæ cauſa, contra quoſdam hæreticos in Symbolo canitur:
Credo vnam Sanctam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiã: dãnatuſque
à ſacris Conciliis error eſt,priuatas Eccleſias,ceu Alexandrinam,Cõſtã-
tinopolitanam, aut ſimiles dari, quæ communi omnium capiti ſubiun-
ctæ non ſint Pontifici Romano, ex quo perpetua ſerie ab Sancto
vſque Petro(qui Chriſti Domini iuſſu, vti à Diuo Marcello martyre tra-
ditum eſt;Romanam elegit ſedem, eamque ſuo cruore ſanciuit) perducti
Romani Pontifices; Vicarij Chriſti citra controuerſiam à tot ac tanta
ſanctitate doctoribus Latinis,Græcis,omniũque nationũ habiti; ab ſan-
ctis Anachoretis, Epiſcopis, & aliis confeſſoribus adorati; tot ſignis at-
que miraculis,tot denique martyrum qui in hac fide & vnione Sãctę Ro-
manæ Eccleſiæ vitam profudere, teſtimonio comprobati ſunt. Merito
igitur, conſentienti Epiſcoporum omnium voce qui ad Chalcedonen-
ſem

,, ſem conuenerant Synodum,Papæ Leoni pariter acclamatum, Sanctiſſi-
,, mus, Apoſtolicus, Vniuerſalis. Et in Conſtantienſi damnata eſt hæreſis
,, negantium ſuper omnes & ſingulas omnium terrarum Eccleſias, Prima-
,, tum Romani Pontificis eminere. Ad quas tam diſertas firmaſq; patrum
,, ſanctiones atque decreta, Concilij quoque Florentini, quod ſub Euge-
,, nio IV. præter alias nationes, à Græcis etiam, Armeniis, & Iacobitis tan-
,, to ſtudio celebratum eſt; in hæc verba acceſſit auctoritas: Definimus, Sā-
,, ctam Apoſtolicam Sedem, & Pontificem Romanum, in vniuerſum orbē
,, tenere primatum, ac ſucceſſorem eſſe Petri, & verum Chriſti Vicarium,
,, totiuſque Eccleſiæ caput, & omnium Chriſtianorum patrem & docto-
,, rem exiſtere: & ipſi in Beato Petro, paſcendi, regendi, gubernandi vniuer-
,, ſalem Eccleſiam, à Domino IESV Chriſto poteſtatem plenam eſſe tradi-
,, tam. Iure igitur Sereniſſimus Rex Dauid, tuæ Celſitudinis genitor, miſſo
,, ad obſequium Romano Pontifici deferendum legato, ſanctam hanc Se-
,, dem omnium matrem ac principem agnouit. cumque alia multa & præ-
,, clara ipſius pariter & tuæ Celſitudinis acta numerentur; tum duo hæc
,, eiuſmodi ſunt, vt eorum præſtantiam nulla vnquam obſcuratura videa-
,, tur obliuio: ac proinde ab omnibus qui ſub iſto viuunt imperio, immor-
,, tales auctori bonorum omnium Deo debentur gratiæ pro tam ſingula-
,, ri in eos beneficio, veſtra duorum opera, induſtria, virtute collato: cum
,, alter omnium primus ſe in illius poteſtate qui Chriſti vices gerit in ter-
,, ris, perpetuo fore profeſſus ſit; alter item primus dictum ab eodem Chri
,, ſti Vicario Patriarcham, verum ac legitimum Sacroſanctæ Sedis huiuſce
,, filium in ſua regna perduxerit. Etenim ſi in magni cuiuſdam beneficij lo-
,, co habendum eſt, vt profecto eſt, inſitos eſſe corpori myſtico Eccleſiæ
,, Catholicæ quod à Spiritu Sancto viuificatur ac regitur, quam, teſte Euā-
,, geliſta, idem Spiritus docet omnem veritatem; ſi eximium eſt munus, lu-
,, cem ſanæ doctrinæ intueri, & Eccleſiæ fundamentis inſiſtere, quam Apo-
,, ſtolus Paulus ad Timotheum ſcribens, domum Dei, columnam & firma-
,, mentum veritatis appellat; cui ſe promiſit in æternum affore Chriſtus
,, Dominus, inquiens, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem
,, ſeculi, vt legimus apud Matthæum Euangeliſtā; eſt ſane cur ſine fine gra-
,, tulentur iſtæ nationes Deo Domino & conditori noſtro, cuius prouiden
,, tia, per tuam parentiſque tui Celſitudinem tanto illos bono dignata eſt.
,, præſertim cum iure ſperandum ſit, ex hac ipſa conciliatione conſenſuq;,
,, fore, Chriſto Domino moderante, vt cum ſpiritualibus temporaria quo-
,, que incrementa, non ſine amplificatione imperij tui, & hoſtium abie-
,, ctione proueniant. Sacerdotes qui mittuntur iſthuc, omnes quidem, ſed
,, præcipue Patriarcha, coadiutoreſque, & ſucceſſores eius duo, ſpecta-
,, ta admodum virtute ſunt, & noſtra in Societate probati per om-
,, nia: ac propter illuſtrem caritatem & exquiſitam rectamque doctri
,, nam ad hoc tanti momenti, opus adſciti. neque vero illis animus in
,, idipſum aut alacritas deeſt, haud leui concepta fiducia, labores
,, ſuos, ad Chriſti Domini gloriam, tuæ Celſitudinis rem, anima-
,, rum auxilium, pari cum operæ pretio collocandi. Humanæ quippe
ſalutis

A salutis amor, illos, & Christi Domini aliqua saltem ex parte imitandi exstimulat studium; qui cruciatus ac necem subiit volens ac libens, vti mortales ab æterna calamitate redimeret: aitque per Euangelistam: Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. hoc exemplo incitati Patriarcha & cæteri parati veniūt, non verbo duntaxat, consilioque, & spiritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, periclitantibus animis opitulari. tua Celsitudo quo interiorem illos ad consuetudinem ac familiaritatem admiserit; eo maiorem, vt spero, capiet in Domino voluptatem. Iam vero, quod pertinet ad fidem ac pondus eorum quæ ab ipsis vel publice vel priuatim exponentur, non ignorat Celsitudo tua, omnium (quatenus rite legati sunt) sed Patriarchæ præcipue dictis, Apostolicæ fidei pondus & auctoritatem inesse: ac perinde illis & Ecclesiæ credi oportere; cuius ab ipsis interpretanda sunt verba & sententiæ. Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, eiusque decretis obtemperare, & si quid existat ambiguum aut obscurum, eandem consulere necesse est; non dubito quin tua excellens pietas probitasque publico edicto curatura sit in suis regnis, vti omnes omnium ordinum homines tum Patriarchæ ipsius, tum eorum quos ille sibi substituet; dicta, præcepta, responsa citra vllā dubitationem sequantur. Constat ex Deuteronomio, de controuersiis omnibus ac nodis ad Synagogam Ecclesiæ prænuntiam referri solitum: hinc illa quoque Christi Domini verba: super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi: idipsum in prouerbiis docet sapientia Salomonis, cum ait: Ne dimittas præcepta matris tuæ (ea est Ecclesia) & alibi: Ne transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui. ij sunt eiusdem antistites. Denique tantum Ecclesiæ suæ tribui ac deferri vult Christus Dominus; vt per Sanctum Euāgelistam Lucam aperte denuntiet: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. & per Sanctum Matthæum: Si Ecclesiam non audierit: sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo apparet, ne aures quidem præbendas iis, qui alienum quippiam à sensu & interpretatione catholicæ Ecclesiæ attulerint; Sancto quoque Paulo in epistola ad Galatas idipsum præmonente, cum ait: Si aliud vobis angelus de cœlo euangelizauerit, præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. ad summam, hoc idem Sancti doctores, Conciliorum Canones, fidelium omnium consensus & consuetudo plane demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ ac sociis pariter omnibus certum est fixumque, tuam Celsitudinem assiduo cultu, submissione, atque etiam quoad fas piumque ferat, indulgentia prosequi. Nos vero quotquot in hisce terris è minima nostra Societate retinemur, tua Celsitudo ad omne obsequium in Domino paratissimos habeat. Nostris quidem certe precibus & sacrificiis, vt iam instituimus, Deo supplicare pergemus, vti Regiam Celsitudinem tuam, regnumque istud amplissimum in Sancto Christi famulatu conseruet: detque illi ita transire per bona temporalia, vt non amittat æterna. Idem ipse Deus ac Dominus noster, omnibus nobis ad sanctissimam ipsius voluntatem & clare cernendam, & rite exsequendam, perpetuum lumen ac vires

,, pro sua infinita bonitate suppeditet. Romæ v i j. Kalendas Martias D
,, M.D.L V. Hæ litteræ, quas ad Claudium, vt dixi, perferret, Ioanni Patriarchæ designato, cum Pontificiis diplomatibus, & sacro pallio de more transmissæ. Legationem totam Ioannes Rex pro sua consuetudine perquamliberaliter instruebat. oratorem insuper declarauerat è suis familiaribus primarium virum Fernandum Sosam, qui Patriarcham honoris causa in Abassiam vsque deduceret. Accedebant regalis opulentiæ dona, intextæ auro argentoque vestes, sacrorum instrumenta magnifica. Dum hæc parantur, mature ab Goa Regis iussu profectus ad Claudium Iacobus Diazius, qui aduentum Patriarchæ & comitum nuntiaret: eisque aditum in ea loca muniret. Vna missus à Prætore Consaluus Rhoterigius (de quo supra memorauimus) egregie pius & eruditus è collegio Societatis Goano sacerdos. huic mandatum (nondum explorato ad liquidum sensu Abassini Regis) vti rem totam probe cognosceret; conceptosque ab eo bonæ mentis igniculos, interim accurate foueret, excitaretque. Simul, superstitibus è Christophori Gammæ clade Lusitanis, quorum plerique in iis terris matrimonio sese illigauerant, spiritalem opem ac solatium afferret. Sapienter id prouisum ac prætentatum, exitus docuit. Biremibus duabus, vnius mensis nauigatione, ad Arquicum Abassinæ ditionis expositi ambo, in regia statiua (quæ subinde principi mutare mos est) terrestri aliquot dierum itinere peruenerunt. Biduo post admissi ad colloquium: & Lusitani Regis epistola publice recitatur, in qua erat: Quod sese Claudius, aui ac parentis exemplo, rectæ in Deum fidei, & catholicæ communionis cupidum ostendisset; gratissimum id omnibus Christi cultoribus, ac sibi præsertim accidisse. atque ob id se missurum anno proximo certum è sua familia virum, & cum eo perspecta morum innocentia, & doctrinæ synceritate patres, qui optimis eius studiis toto pectore deseruirent. Sub hæc & alia in eam sententiam, è Lusitanis adstantibus Abassinæ linguæ peritis cognita, Rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam & incerta respondit. ingenij mobilitate, vel improborum suasu immutatum haud dubie cerneres. Modeste post hæc interrogatus, quid ita super ea re litteras ad Ioannem vltro dedisset; reiecta in librarium aut interpretem culpa, se quidem fraterna in Lusitanum Regem voluntate esse ac fore subiunxit; cæterum nihil sibi minus in mentem venisse, quam vt iccirco à maiorum institutis, ac tot seculorum spatio corroborata religione deficeret. Attamen Rhoterigius, ope fretus diuina, captatisque temporibus, Claudium omni ratione ad sanitatem reuocare conatus; miram in eo & primoribus regni, Conciliorum, & Ecclesiasticæ historiæ, ac diuini & humani iuris inscitiam deprehendit. Neque tamen astus aberat. callide vel in primis ipse Rex agere; occupationes modo simulare; modo longis, & alienis, & non inuenientibus exitum sermonibus de industria tempus extrahere: in angusto comprehensus, palam eludere; pleraque inficiari; interdum etiam infimi sacerdotis qua sortem, qua confidentiam acerbe perstringere.

At

A At Rhoterigius, cum & malignos aditus & iniquiorē in dies coram disputandi conditionem animaduertisset; librum subsecuis interim operis ab se confectum, & Chaldaice vtcunque redditum, obtulit Regi. quo libro, confutatis Abassinæ gentis erroribus, Ecclesiæ Romanæ summum inter omnes Ecclesias culmen ac potestatem aperte monstrabat. Aduersus hunc librum dum Claudius petita è variis cœnobiorum bibliothecis volumina dies noctesque perlustrat, neque tamen extricat quicquam; Latini sacerdotis nomen, & insignis in eo cuiusdam sapientiæ famam toto pæne regno vulgauit imprudens. ac ni caute suppressus liber fuisset, magnos proculdubio concursus ad Ecclesiæ Romanæ gremium apparebat futuros. auxit rumorem Abuna (sic enim Ægyptios Antistites vocant) nuper in eas regiones Alexandria missus. hunc Rex certaminis causa cum Rhoterigio committere cupiit, atque etiam vt scriptis Rhoterigij responderet hortatus est. At ille, rugosa fronte, superciliis adductis, nullum, ait, sibi cum hæreticis commercium sermonis esse: neque
B se illuc altercandi cum peregrinis, sed cleri ordinandi gratia destinatum. quin religionem vltro incussit Regi, quod impia scripta legere esset ausus: idque ne in posterum faceret, minaciter vetuit. Inter eiusmodi frustrationes ac moras, sextus effluxerat mensis. cumque iam tempus reuersionis instaret, Rhoterigius, per Sacramenta expiatis, & confirmatis in officio Lusitanorum animis; ab Rege veniam abeundi cum Diazio petit; ac simul obsecrant, missis ambagibus promat, quid super aduentu Patriarchæ & comitum referri imperet Goam. ille, quod ad patrum aduentum attineret, Mazuæ præsto fore dixit è suis, qui descendentes exciperet, atque ad se cum fide curaque perduceret. vbi coram eos addisset; tum se, quid facto opus esset, deliberaturum. Simul, auri decem vncias Rhotherigio in viaticum erogari iubet. ille, accepta voluntate, pecunias reiicit. Goam dein repetētes, circa Zeilanam oram subita coorta procella euerso nauigio prope demersit. saluti fuit, suppliciter inuocatum Beatæ Virginis auxilium. eius præsenti ope, desperatis iam rebus, nullo
C nautarum ministerio suam in sedem carina rediit. ita fluctus exhausti. votiua dein casus effigies Goæ in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Per eosdem fere dies quibus in Æthiopiam Rhoterigius erat profectus; è Lusitania præmissi, dum grauiora Patriarcham negotia morātur, ex eius comitatu decem; ac varias, vt fit, in naues impositi, Mosambicum incolumes deuenere. A Mosambico dum vastum præcidunt Oceanum, abducta ab cæterorum conspectu oneraria vna in syrtim per tenebras noctis impingitur. neque tumidum erat mare, & paruo interuallo, breuia, ignotam ad insulam exigui admodum ambitus pertinebant. Eo tutius, dirupto alueo nautæ vectoresque, trecenta circiter capita in terram effusi, verum squalidus, & ab omni humano cultu desertus erat locus. & è commeatu nautico modicum quid vini, & cibaria eaque ferme vitiata supererant: vt ni propere subueniretur, vltima necessitas ac dira fames instaret. extēplo nauarchus opis petendæ gratia scapham cum eximiis viris triginta conscendit, & leucarum quingentarum, vt nautæ supputant, spatium emensus,

haud ſine miraculo Goam applicuit. mox, è naufragij reliquiis raptim D concinnato nauigio, quinquaginta fermè alij ſubſequuti. remanſere ad ducentos.in iis è patrum numero tres.Conſaluus,Paſchalius,& Alphonſus Lupius. hi ab antecedentibus liberaliter inuitati; præcipuam conditionem in communi diſcrimine recuſarunt: afflictamque turbam & inopem,ſuis quoque officiis ac præſentia deſtitui,quo erant caritatis ardore, paſſi non ſunt. Eorum periculo cognito Prætor Barretus confeſtim cum duabus celocibus eundem nauarchum, & nauclerij ordini præfectum, quem gubernatorem maximum appellant,ad naufragos quærẽdos ac deportandos abire iuſſit. irritus fuit labor.& ingenti,vt diximus,interuallo diſtabant;& inſula quo minor,eo ad inueſtigandum obſcurior. Ergo non ante inuenti,quam inedia ad vnum omnes abſumpti ſunt.Eius rei nuntius Goam allatus, mœrore ciuitatem impleuit. Socij tres æterno virtutis & caritatis præconio celebrati,quod oblato ad ſalutem exitu,ſuis tamẽ ipſi capitibus aliena ſolatia prætuliſſent. Anno inſequẽti,Ioãnes Patriarcha, Andreas Epiſcopus, &Ioannes Meſquita, oratore Soſa inter nauigan- E dum extincto, Goam deuehuntur incolumes. Ibi cognito Claudium, contra opinionem & famam, in veterum erroribus & impia ſeceſſione perſtare,digna conſultatione res viſa. Adhibiti præter lectiſſimos è Societate patres,Eccleſiæ quoque Goanæ viri primarij. Ac Patriarcha quidem, quamquam aſperis ac periculoſis in rebus, tamen ſeſe in omnem aleam Chriſti cauſa paratum oſtendere.cæteris nequaquam è Sedis Apoſtolicæ dignitate viſum,eo loco faſtigioque perſonam,tot tãtiſque Pontificis Romani decretis ac iudiciis inclytam; ſeiunctæ à Catholico cœtu genti præbere ad ludibrium & contumeliam os. Verum,ne prædamnata & abiecta repente per metum vel ignauiam tantæ exſpectationis apparatuſque legatio,&,ſi quid ſanari experiendo poſſet,omiſſum vlla ex parte videretur, Andream Epiſcopum duobus tribuſve cum ſociis Abaſſiã adire, quæque Rhoterigius incaſſum egerat,pari fide,maiore auctoritate rurſum aggredi placuit: & prout ſeſe res darent, per litteras Patriarchæ Ioanni ſuadere vel diſſuadere prouinciam. Ille, tam præclaram de Chriſto bene merendi & exercendæ patientiæ occaſionem arripuit libens. Cum Emmanuele Fernando ſacerdote, & paucis prætereà comitibus in Abaſſiam profectus; nihilo quam Rhoterigius faciliorem aut æquiorem expertus eſt Regem. Maior dein illis oblata omnis virtutis explicandæ materies. Paucis namque poſt eorum aduentum diebus, Claudio à perduellibus acie victo ac perempto ſucceſſit Adamas frater olim deſertor fidei Chriſtianæ,vir immanis ac ferus, & Apoſtolicæ Sedis hoſtis acerrimus.is,vinctum Andream, in caſtra bellumque raptauit;comites,probris & contumeliis; Abaſſinos quotquot catholicæ veritati fauere viſi ſunt, vario genere pœnarum affecit.atque ipſe demum à Turcis,quorum arma rebelles in regnum aſciuerant, ingẽti clade fuſus fugatuſque eſt.& ab iiſdem, Andreas ac ſocij primo capti crudeliterque direpti, poſtmodum igne in hoſpitium iniecto viui pæne combuſti; denique tanta premi rerũ omnium inopia cæpti ſunt: vti ad vitam tolerandam, ne à puſillo quem ſupra dixi,

Catho

A Catholicorum abſcederent grege, bobus & aratro quæſitis, terram ſuis ipſi manibus coleret. Atque inter haſce difficultates & incommoda quotidiana, caritatis & obediẽtiæ gloria clarus Andreas, diuexato miris modis & fatigato corpuſculo tandem exceſſit. Per hunc modum de aggregandis ad Catholicorum numerũ Abaſſinis eluſæ bonorum ſpes. At Patriarcha Ioannes, Albuquercio Goano Epiſcopo vita functo, cum ad illius Eccleſiæ gubernacula vocaretur; nunquam, vt eam reciperet procurationem adduci potuit. Suum ipſe quin potius apicem, quoad liceret, ad Societatis normam & inſtituta ſubmittens; perpetuam abſtinentiæ, religionis, induſtriæ laudem ad vltimum vſque ſpiritum æquali tenore perduxit. Melchior, Nicenus Epiſcopus, pari moderatione cum ſe pæne in ordinem redegiſſet; in Thomæos Chriſtianos è conſuetudine Societatis excurrens, Neſtorianum pſeudoepiſcopum, inficientem praua doctrina populorum animos, egregie confutauit ac fregit; aliiſque deinceps viro forti dignis actionibus cum iniquorum ſimultates & odia ſubiiſſet; directa B in eius caput ſagitta, pileoque decuſſo, propemodum interfectus; in Sinas denique iuſſu Romani Pontificis abiit. ibi ad Amacanum hodie Luſitanorum emporium, ætatis iam exactæ reliquias, propagãdæ fidei, & Chriſtianorum animis rite curandis inſumit. cæteri Patriarchæ ſocij varias ad functiones de more deſtinati, vitam in ſuo quiſque munere poſuere. inſignem inter eos ſperhibent Antonium Quadrium Luſitanum, qui vniuerſæ dein prouinciæ quatuordecim annos magna cum ſanctitatis & prudentiæ laude præfuit. Verum circa irritæ expeditionis initia; neque leuioris momenti aliam, neque meliore ſucceſſu tentauit Bomferrus è familia Franciſcana ſacerdos, natione Gallus, minime vulgari vel doctrina, vel ſanctimonia vir. Is, rei Chriſtianæ ſtudio incenſus cum in Indiam perueniſſet, audita Peguſiani regni amplitudine, vitiiſque & ſuperſtitionibus incolarum, eam ſibi præcipue gentem omni ope ſubleuandam, ac fidei rudimentis imbuendam ſuſcepit. Igitur Goa profectus ad Diui Thomæ coloniam, ex qua frequens in littora Peguſiana traiectus eſt; cum eius co- C loniæ Vicario, & Alphõſo Cypriano, & cæteris Luſitanis amicitiam iniit. iiſdemque adiutoribus in onerariam admiſſus, difficili admodum ac periculoſa nauigatione ad emporium cui nomen Coſmi, deuehitur. Prorſus ignotæ paulo ante Correæ aduentum de quo ſupra diximus, noſtris hominibus eæ gentes fuerant. ipſius dein Correæ & comitum relatu, multa de illarum diuitiis moribuſque comperta. Bomferri poſtea litteris de origine Peguſiorum præter fabuloſas quaſdã opiniones acceptum, ſtirpem eos ab Iudæis exſulibus ducere, qui ab Salomone damnati ad Offiranas aurifodinas, ea loca primi tenuerint. Fertiliſſimus vero ager, & exſpatiantibus late campis, alendo pecori bonus, & affluens omni varietate rerum eſt. quippe, alueo nauigabili, & flexuoſo diſcurſu piſcoſi amnes intermeant. è quibus vnus è Ciamaio lacu centum & quinquaginta leucarum decurrit ſpatio; atque ad inſtar Nili ſtatis incrementis in triginta circiter leucas exundans, præpingui ac feraci limo rigat arua felicia. Accedunt ad opulentiam, crebra introrſum æſtuaria, facili commercio gentium exte-

rarum, ac mira quidlibet importandi exportandique copia & facultate. D
Cæterum ignara Dei, & in omnem libidinem scelusque proiecta gens est, ac miserandis opinionum erroribus inuoluta: è quibus nonnulla hoc etiam loco attigisse operæpretium fuerit: vt ex ea comparatione, Christiani, cum sua clarius agnoscant bona; tum ad eadem aliis impertienda vehementius inardescant. Iam primum, qui apud eam barbariem sapientes habentur; infinitos perpetua serie ac successione mundos ab omni æternitate constituunt. innumerabiles item Deos: quorũ aliquot in singulis mundis variante numero deinceps existant. qui nũc voluitur, hunc Deos quinque habiturum affirmant, quorum quatuor iam abierint. postremum hunc ante bis mille & nonaginta nouẽ annos aiunt è vita migrasse; nunc sine Deo sunt. post multorum annorũ curricula venturum alium exspectant: eo quoque demortuo mundũ hunc ingenti conflagraturum incendio; vti mox reparetur, succedatque moles noua, suos item Deos ac proprios habitura. in Deorum autem cœtum homines referuntur, ea tamen lege, si prius in aquatiles, terrestresque, & aerias omnium E generum animantes varia transmutatione migrauerint. Qui ex hac vita dederunt, iis triplicem fingunt sedem; Naxac; is tormentorum est locus; & Scuum, deliciis ac paradiso Mahometano persimilem: & Nibam, quæ vox, omnis essentiæ priuationem, & vltimum corporis & animi interitum notat. duobus in prioribus animæ tandiu detinentur, atque inde repetitis nascendi vicibus in mundum toties redeunt; quoad in Nibam admitti, hoc est prorsus ad nihilum redigi denique mereantur. Hæc & id genus alia Pegusiani dogmatis elementa sunt; exstantque multa de hoc genere toto conscripta volumina. Ex iis principiis, & eiusmodi vanitate, quam prauus numinum cultus, quam absurdæ cæremoniæ, quæ portenta opinionum, quæ vitiorum sequantur monstra, non expers doctrinæ, vel rerum imperitus facile quiuis existimauerit. Accedit ad cumulum malorum, quod hasce tenebras circunsepsit dæmon, vt solet, summa difficultate luminis inferendi. siquidem ipsius artificio plane persuasum ac penitus infixum habent Pegusij, cuiuslibet alterius, quamquam ex ipso demissæ cœlo doctrinæ vel sectæ, decretis aut placitis, aures, nedum assensum, absque inexpiabili scelere præberi non posse. Bomferrus, in Cosmi de quo dicebamus emporio, tribus ferme annis, inter hæc exploranda mysteria, linguamque ediscendã, ingenti labore miseriaque cõsumptis (ita tamen, vt adiuuãdis per id ipsum tẽpus Europæis mercatoribus operam daret:) sermones demum de Christiana religione serere pedetentim aggreditur. Vnius æterni trinique Dei prouidẽtiam; vniuersitatis huiusce molitionem ex nihilo; primi hominis crimen in posteros omnes letali contagione transfusum; necessitatem satisfactionis infinitæ, quam præter Deum præstare cum posset nemo; Deus ipse, redimendi generis humani gratia factus homo, volens prudensque pro sua immensa bonitate subierit; ad hunc humanæ salutis auctorem, quotquot sese per fidem, & imitationem, & caritatem adiunxerint; hisce omnibus inenarrabilia quædam & sempiterna esse in cœlo præmia constituta: qui secus;

hisce

A hiſce in tartaro item exquiſitiſſima in omnem æternitatem parata ſupplicia:ad vtram quiſque pertineat claſſem, extremo voluentium ſeculorum die,cum animæ vita functæ,rurſum corpora induerint,Deum ipſum iudicem in celeberrimo ſuperum inferumque conuentu lata ſententia planum eſſe facturum.Hæc igitur,& alia rectæ fidei capita,cum per occaſionem exponere,Dei famulus, multiſque partim exemplis, partim rationibus affirmare tentaſſet; mirum quam obduratos obfirmatoſque contra omnem veritatem animos incolarum offenderit.alij, vt fabulas ac deliramenta ridere:alij, vt peſtes & piacula prorſus abominanda reſpuere. neque multum ab vltimo exitio aberat ignotus præco, ſi nouam ab omni memoria diſciplinam ac religionem porro inculcare inſtitiſſet. Ergo non ſine cauſa veritus, ne ſuper diſcrimen capitis, & quotidianas ærumnas,oleum quoque & operam perderet; amicorum ſuaſu, re infecta,retro vnde venerat in Indiam reuertit.Per eoſdem fere dies atrox Co-
B cini facinus editum.in capſa,quæ piorum collationibus in maximo vrbis templo proſtabat,nefariæ ſchedulæ à cuſtodibus repertæ,cum horrendis in Chriſtum ſalutis humanæ parentem maledictis ac iurgiis. Lacerabatur ſimul è Societate Conſaluus Sylueria,qui ad Manomotapam Æthiopiæ deinde Chriſti cauſa peremptus eſt, ac tum in eadem vrbe conciones habebat vir nobilis genere, ſed virtute & eruditione multo nobilior.Huius tam ſacrilegæ, tamque infandæ audaciæ crimen haud obſcuro indicio hæſit in falſis è circuncíſione fratribus, qua ex fæce aliqui ex Europa ſubinde, pretio à limenarchis aut nauium magiſtris furtim admiſſi,mercatorum habitu in Indiam peruehuntur.ibi cum Ægyptiis ferme Iudæis (quorum in iis locis numerus ingens) aliarumque nationum, & ſectarũ hominibus,in Chriſtiani deinde nominis dãna perniciemque conſpirant. Ex eo,de inducenda in illas regiones ſacra Inquiſitione agi cæptum ab Rege: quæ hodie per idoneos probatoſque iuris diuini conſultos iudicia Goæ magno rei Chriſtianæ bono exercentur. Interea Melchior Nonnius, ab Goa per varios ancipiteſque admodum caſus ad Sinarum littora primum, inde, redemptis è cuſtodia Luſitanis quorum ante meminimus, in Iaponios biennij amplius nauigatione perfertur. comiterque & benigne exceptus ab Rege Bungi, Coſmum Turnianum nec opinato ibidem offendit, qui ab euerſa exciſaque iterum per inteſtinas ciuium diſcordias rabiemque Amangutio vrbe, ſeſe in ea loca receperat. Cedrinas ædes eleganti opere, itemque aream templo condendo, necnon annuæ pecuniæ modicum quid patribus adſignauerat Rex:eius areæ pars cœmeterio è Chriſtiana conſuetudine dedicata:pars altera in vſum valetudinarij publici item diuiſa bifariam: vti elephantiaci, quorum eſt in iis terris magna multitudo, ſeorſum ab cæteris ægrotis haberi, curarique poſſent. Id opus, quo magis nouum, inſolitumque, eo maiore approbatione celebratum ab incolis; multique, inde, ſed vt antea plebeij ferme ad Chriſtum accedebant. At Melchior haud ignarus, ad excitandos ad virtutem, pietatemque populorum animos, quantum ſit in principis exemplo momenti; Regem ipſum variis

rationibus ad verum Dei cultum conabatur adducere:successu tum qui- D
dem minime læto:quod neque dum tumultus plane quieuerant; & Rex è Ienxuana hæresi, quæ negat spiritum esse vllum, aut omnino quicquam præter ea quæ sensu percipimus; à voluptatibus, queis dudum adsueuerat, ad Christianæ disciplinæ seueritatem traduci se nullo pacto sinebat. Egit cum eo Melchior, vti cum aliquot saltem Bonziis præcipua sapientiæ fama, coram ipso regnique proceribus disputationẽ ac certamen haberi de religione permitteret: ne id quidem impetratum. Inde cum exiguam in præsentia cerneret proficiendi spem; Cosmo cum sociis ibidem relicto, ad suũ ipse prouinciale munus reuertit in Indiã. Sextus & quinquagesimus tum seculi huius agebatur annus. eo ipso tempore Ignatius Loiola Romæ, non tam ætate confectus, quam ieiuniis, vigiliisque, & super omnia desiderio Christi, decesserat. Huic, cũ aliis in prouinciis, (ipsas enim duodecim ab se Dei munere constitutas reliquit) tum in India præsertim, solemni ritu, & exquisitis cæremoniis parẽtatum est. tametsi minime deerant qui tam illustri sanctitate viri patrocinium implorandum E
potius, quam fundendas pro eo preces haud absurde affirmarent. Certe ab illius excessu (vti optimum patrem in cœlo suorũ cæptis adesse coniiceres) per omnes fundatæ ab eo Societatis ordines, recens quædã ad pios labores alacritas, nouus mentium ardor, vigorque diffusus: & Indicus ager, culturæ & sationibus vberiore quam antea prouentu respondit. annis quippe proximis quatuor, Goæ duntaxat, præter incertam summam eorum qui à Franciscanis & Dominicanis abluti sunt, baptizati ab Societate IESV mille primum & octoginta; mox mille nongenti sexdecim; dein tria millia ducenti sexaginta: demum incremẽto notabili duodecim millia septingẽti quadraginta duo. In iis regia virgo fuit, adulta iam ætate, Mealis filia, ob generis claritatem Regi Mahometano cuidam in matrimonium destinata. hæc, tempestiuis nobilium fœminarum adhortationibus, itemque psalmis, & catechesi, & supplicationibus quæ per vrbem haberi consueuerãt, studio Christianæ religionis incensa, dum Prætor Barretus tota de re Mealem docet, ac furentem ira placare contendit; F
matris ancillarumque pertinaces & impias eluctata manus, ad paratum in platea vehiculum, adiuuante Prætore, sese proripuit. inde cum honestissimo comitatu ad spectatæ virtutis ac pudicitiæ matronam perlata, Didaci Pereriæ coniugem, adhibito scriba publico testibusque, Christianam sponte se fieri velle professa, post aliquot dies in D. Pauli templo ab ipso Æthiopię Patriarcha vitalibus aquis abluitur, & sacro MARIÆ nomine decoratur, tanta ciuitatis vniuersæ lætitia tantoque concursu; vt Prætor ipse, qua erat pietate, virga ad submouendam turbam arrepta, lictoris munere fungeretur. eidem virgini cum à primoribus Lusitanis priuatim, tum à Prætore data publice munera; & annui reditus aureorum circiter octogintorum è fisco regio in alimenta decreti. Iam ex ipsis quoque Regibus Molucarum, is qui Bactianum obtinebat insulam, quamquam acriter obnitentẽ socero Ternatensi, tamen constanti animo sese ad Christum applicuit; abolitaque Mahometana superstitione, ac fanis euersis,

A euerſis,defixas haud vno loco prȩaltas Cruces adorari à popularibus iuſſit. Ac Soloris quoque Rex(quæ ſalubris admodum ora,gradus octo cum quadrantibus tribus ab Æquatore in meridiem ſita,leucas diſtat à Malaca trecentas) cum familia, regnique proceribus ab Luſitano quodam inſtitore baptiſmum accepit. patres deinde à Malaca per litteras inuitatos cum propter paucitatem non impetraſſet, fratris filium Regem deſignatum, cui Laurentio nomẽ, apprime bona iuuenem indole,Malacam ipſe tranſmiſit : nimirum vt ibi per otium expolitus, ad ſuos dein erudiendos reuerteretur in patriam. Hæc Solorani. Ac multæ inſuper eius plagæ nationes cum Euangelij nomen pertenui accepiſſent fama, miram in cupiditatem Chriſtianȩ religionis exarſerant.Quibus vt Ioannes Rex propter multitudinem atque diſtantiam cunctis opitulari non poſſet ; Indicos quidem certe neophytos nouis decretis ornare,beneficiis atque muneribus augere pergebat.is audita Petri Maſcareniæ morte,cum præclare intelligeret ad amplificationem rei Chriſtianæ plurimum intereſſe, cuiuſ-
B modi moribus ingenioque Prætor Indiam regeret; circumſpectis omnibus Luſitani primoribus regni, præfectum cubiculi Conſtantinum Brigantiæ Ducis fratrem, in idipſum delegerat munus : qui prouinciam illam adeo ſancte ac prudenter poſtmodum obtinuit, vti deinceps ituris eo magiſtratibus, officij exemplum ac norma vnus ipſe proponi conſueuerit.Iam in id quoque Ioannes acriter animum & cogitationes intenderat,vti Franciſco Xauerio pro ſanctitate viri, & immortalibus in Eccleſiã Chriſti promeritis, cœleſtes more maiorum honores à Pontifice Romano decernerentur. Atque idcirco per litteras Indiæ Prætori mandarat,vti quæcunque per Xauerium Deus miracula perpetraſſet, vere atque accurate indagata colligeret:cuius nos inquiſitionis autographum exemplar cum teſtimoniis publicis priuatiſque apud Conimbrigenſe Collegium nuper inſpeximus.Hæc meditantem ac molientem neque ſera,neque inexpectata Ioannem abſtulit mors,cum ætatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum & quinquageſimum : vir plane magnus, &
C venerabilis, ac præter cæteras laudes æterno præconio celebrandus,quod imperij moderatione, cultuque bonarum artium, & ſtudio religionis amplificandæ, formam ſpeciemque benefici,& mitis, ac vere Chriſtiani Regis expreſſerit.

Hiſtoriarum Indicarum Finis.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER IIII.

IOANNE PETRO MAFFEIO INTERPRETE.

IOANNES PETRVS MAFFEIVS E SOCIETATE IESV,

Chriſtiano Lectori, S.

VAE de Catholicæ religionis progreſſu litteræ ferme quotannis ex India perferuntur: eas (quod facile animaduerti) optimus quiſque auidiſſime lectitare conſueuit. Nec ſane immerito. Quid enim ad honestã vitæ oblectationem accõmodatius, quàm corpore domi ſedentẽ, cogitatione ac mente peregrinari: tranſmeare Caucaſum, Oceanúmque: nouas identidem formas rerũ, & (vt inquit ille) mores hominum multorum cernere, & vrbes? Quid porro, vel ad animi fructum vberius, vel ad virtutis æmulationem efficacius, quam Euãgelij face diſpulſis errorum atque opinionũ tenebris, veritatis lucem longe lateque fuſam intueri: & in diuerſo, vel aduerſo potius terrarũ orbe veluti renaſcẽtis Eccleſiæ ſancita miraculis, teſtata martyrijs, diſtincta perſonis, notata locis tẽporibuſque primordia recognoſcere? Quæ mecum ego cum reputarem: & ſuperioribus annis feci libenter, vti non exiguam earum litterarum partem in Latinum è Luſitanico ſermone conuerterem, & nunc eaſdem ſub Indicarum Hiſtoriarum opus intentiore delectu preſſas ac repurgatas, & nonnullis inſuper auctas epiſtolis, denuo in publicum edẽdas exiſtimaui. Sane recentiores ſuperſunt aliæ, quas mihi ſi per occupationes ac valetudinem licitum fuerit, latinas facere pro mea tenuitate propoſitum eſt. Tu interim (amice Lector) fruere præſentibus; ac noſtros qualeſcunque conatus pijs apud omnipotentem DEVM precibus adiuuabis. Vale.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER I.

FRANCISCI XAVERII E SOCIEtate IESV ad Socios in Europam.

VAM lætos atque vberes animarum fructus Indica ferat vinea; & non in Regiis modo præsidiis, verum etiam in reliquis oppidis barbarorum, sanctissima Christi fides quàm feliciter crescat, fusius ad vos scripsi mense Ianuario superiore. Ego Iaponem versus ex India sum profectus Aprili mense, duobus è Societate nostra comitibus, altero sacerdote, cui Cosmo nomen est, altero laico: itemque Iaponiis neophytis tribus, quos mihi sane videtur Dominus præcipua quadam benignitate clementiaque fouisse. namque vt in Diui Pauli Collegio Goæ, cœlesti lauacro expiati sunt, tanta eos diuina bonitas voluptate gaudioque perfudit, tantamque ad suæ in ipsos beneficentiæ cognitionem adduxit, vt præ lætitia spiritali, piaque dulcedine lacrymas non tenerent. in virtutibus vero mirabile dictu est quantùm profecerint: plane, vt eæ nobis iucundam atque vtilem sermonis materiam præbeant. Ad hæc, & legere, & scribere didicerũt, ac distributis in horas precationibus diligenter vacant. Interrogati à me quonam sentirent se genere considerationis potissimum affici; passionis Domini recordatione, dixerunt: itaque huic vni maxime commentationi dant operam. Articulos fidei, Redemptionis generis humani caussas, & cætera Christiana mysteria per otium cognouerunt. Percontanti mihi sæpenumero quosnam religionis Christianæ ritus, quæue instituta sibi maxime crederẽt profutura; duo illa semper, scilicet Confessionem & Communionem sine controuersia responderunt. addentes insuper, sua quidem sententia neminem omnino fore participem rationis, quin auditis Christianæ disciplinæ decretis assentiatur ac pareat. Vnius vero ex iis, cui Pauli nomẽ, sanctæ fidei cogno-

men impoſitum eſt,illam quoque vocem audiui;cum ingemiſcẽs in hæc verba prorumperet: O miſeri Iaponij; qui ea ipſa quæ Deus ad veſtrum eſt fabricatus obſequium, adoratis vt numen! cui ego,quid ita?inquam. tum ille,quod Solem,ait, venerantur ac Lunam;quæ res, iis qui nouere Dominum IESVM Chriſtum,famulantur ac ſeruiunt. quid enim agunt, inquit,aliud:niſi diei tenebras ac noctis illuminant, vt ea claritate mortales ad magni Dei,& filij eius IESV CHRISTI cultum & gloriam in terris vtantur?

Verum vt ad inſtitutam itineris noſtri narrationem reuertar,Malacam venimus pridie Cal.Iunias,anno M.D.XLIX.ibi Luſitanorum accepimus ex Iapone litteras,in quibus erat ſcriptum, principem quendam eius terræ virum velle fieri Chriſtianum:itaque legari ab eo ad Prętorem Indiæ, qui aliquot è Societate noſtra Chriſtianæ religionis interpretes poſtularet.afferebatur etiam,quodam Iaponis in oppido,mercatores Luſitanos in hoſpitium iuſſu reguli diuertiſſe dæmonum incurſibus vehementer infeſtum, atque ob id habitatoribus deſtitutum: cum ignaris quid eſſet Luſitanis veſtes detraherentur, famulus etiam nocturno ſpectro perterritus exclamaſſet;excitatos eo ſtrepitu,arripuiſſe arma:deinde famulum Crucibus vndique circundediſſe hoſpitiũ:incolas vero & regulum mercatoribus aperuiſſe,domum eam ab dæmone inhabitari:& ſimul quæſiſſe quonam ad eum fugandum remedio vterentur:reſpondiſſe Luſitanos, nullum aduerſus dæmones Cruce firmius inueniri præſidium:itaque ex eo die Cruces domibus eius oppidi fere ſingulis collocatas.Nuntiabatur ad hæc, peramplum patere euangelizantibus in Iapone campum; quod ea gens moribus mãſueta ſit,ingenio docilis, & acuta:quocirca magnam in ſpem veni,ſi per noſtra peccata non ſteterit quo minus cæptis faueat Deus,ingentem animarum vim ad Eccleſię gremium acceſſuram.His ego rebus cognitis, tametſi ea mihi admodum læta videbantur, tamen aliquandiu ſubſtiti,mecum adhuc de profectione deliberans:ſed cum certa conſtarent mihi iam diuinæ voluntatis indicia,viderемque,me, ſi ab incepto deſiſterem,ipſiſmet Iaponiis ethnicis multo deteſtabiliorem futurum,(quamquam perennis ille humani generis aduerſarius meum hoc iter ſumma ope nititur impedire)fidenti animo pergere, & primo ſtatim aduentu Regem ipſum Iaponis adire conſtitui, eique mandata quæ habemus à Domino, exponere. Et quamuis apud Regiam Academia dicatur eſſe percelebris; tamen haud dubiam nobis, ſi ad certamen ventum ſit,Deo fauente,victoriam pollicemur.nec nos litteratorum veremur ſophiſmata;nec barbarorum minas,vel dæmonum inſidias pertimeſcimus. quid enim nobis aut ab eorum ſcientia qui IESVM neſciunt,poteſt eſſe periculi;aut ab eorum vi,quibus nihil in nos,niſi quãtum Deus ipſe permiſerit,licet?præſertim cum nulla re alia, niſi diuinæ gloriæ ſtudio & ſalutis animarum adducti negotium hoc ſuſceperimus;& Iob à diabolo ſacræ litteræ non niſi concedente Domino lædi potuiſſe teſtentur. Illa vero nos vna aſſidue cura ſolicitat, ne grauius ipſi pro humana fragilitate peccemus;neue Dei auxilio,quod laborantibus ille ſemper benigne ſuppeditat,

peditat,abutamur.quod tamen ne accidat,cū sacrosanctæ matris Ecclesię (cuius imperij fines,animabus ad creatoris agnitionem trahendis propagare satagimus) tum nominatim Societatis IESV meritis impetratum iri speramus.

Sane quam periculosum iter hoc Iaponicum est,partim ob frequentia latrocinia, partim etiam ob tempestates, quæ passim hoc mari ita sæuæ excitantur, vt præclare agi cum iis qui nauigant existimetur, si tribus è nauibus duæ cursum incolumes teneant. Quocirca venit mihi sæpe in mentem vereri,ne,qui è nostra Societate sapientiores videntur,si cui eorum in hæc loca mitti contigerit,temerarium esse negotium, Deumque tentari quodammodo,tam apertis adeundis periculis,putent:qua tamen eos suspicione postmodum libero,quod spero, Societatis nostræ doctrinis ac litteris inhabitātem Domini spiritum præsidere. Illud quidem occurrit mihi sæpenumero,quod aliquando patrem nostrum Ignatium audiui dicentem:omnibus iis,qui in Societate nostra versantur,summo studio conatuque elaborandum esse,vt inanes ab se timores, & cætera cuncta depellant,quæ homini,quo minus totam in vno Deo spem collocet, impedimento esse consueuere.Porro,quemadmodum interest inter eos, quorum ita spes est in Deo reposita, vt rebus tamen affluant necessariis, & eos qui ob id ipsum vt Christum imitarentur,& soli Deo confiderent, omnibus sese vitæ præsidiis exuerūt;sic proculdubio multum refert,vtrū quis,cum vnicum habere se profiteatur in Dei bonitate perfugium, tum in tuto & quasi in vmbra se exerceat:an,alia re proposita sibi nulla pręter Dei honorem gloriamque, sese caputque suum volens vidensque in discrimē offerat pæne quotidie:cuiusmodi si quis existat; ne illum ego propediem seculi tædio,migrandique ad Dominū desiderio affectum iri crediderim:quandoquidem hæc hominum quæ dicitur vita, mors perpetua potius,ac triste quoddam à cœlestibus regnis exsilium est.

Vos interea valete fratres,dominumque precamini,vt nostram disiunctionem pro infinita sua misericordia coniungere dignetur in cœlo:nam in terris quidem ecquando posthac visuri inter nos simus, incertum est. Malaca,x.Cal.Iulias M.D.XXLIX.

EX EIVSDEM PARAENETICA AD *Gasparem Berzæum,cum is Armuziam peteret.*

IN Armuziana ista prouincia,primum, & antiquissimum tibi sit Dei obsequium,& animi tui cultus. Ex hisce fontibus cætera ad proximorū vtilitatem large manabunt.ac proinde curabis,vt semel bisue quotidie te ipse ad calculos voces:atque integer iudex cognitionem exerceas tum communem omnium illius diei cogitationum, & actionum tuarum; tum vero propriam earum,in quibus aliqua per id tempus præcipuo studio vel præcauenda,vel corrigenda,vel ad perfectum expolienda susceperis. In primis vero,

vero, Christianæ humilitati intēta cura studeas velim:eaque potissimum obeas ministeria promptus ac libens,quæ cæteri velut abiecta & minime speciosa fastidiunt.in eo genere catechismus est.quas tu partes ne alteri delegaueris. circa meridiē singulis diebus cōpita vrbis cum socio circuibis ipse,plebem in templū elata ciens voce.ibi Lusitanorū filios,puerosque,& libertos,necnon sexus vtriusque mancipia; salutaribus institutis atque præceptis erudies : teque publice præeunte, promiscuum vulgus Christianas precationes,& pia dogmata resonabunt. Atque idipsum eo maioris apud te momenti debebit esse, quod eius laboris patientia non modo imperitos idiotasque ad notitiā Dei atque ad virtutem informat; sed etiam reliquorum animos cum tacito quodam plausu atque approbatione conciliat. Delatus Armuziam, Proepiscopum adibis officij causa:eique ad genua protinus accides, & manum exosculabere. ex eiusdem auctoritate conciones habebis;in confessiones audiendas incumbes; & cæteris Christiani pastoris fungere muneribus.Simul, operam dabis, vt ab eo gratiam & beneuolētiam ineas, quo per te,si fieri possit,piis animi saltem rite purgandi meditationibus imbuatur. Reliquos item sacerdotes omni summissione & officio demerebere : curabisque vt ex iis quamplurimos ad easdem meditationes Deo adiuuante perducas. Præfectus item præsidij,qualis qualis ille sit,enitere quantum poteris,vt amicus ac propitius tibi sit:neque res vlla erit tanti,vti dicto factoue illum exaspêres:vbi hominem tibi arcte deuinxeris; tum si & male audierit, & monendo reddi meliorem putaris posse;& occasio cōmoda inciderit; quam amicissime ac demississime,& ore placido eidem expones ; quinam de illius actis & vita sermones hominum sint : suadebisque, vti famæ pariter & officio consulat. Multi erunt, qui de illo ad te querimonias deferant; tuamque apud eū prophanis in rebus implorēt opē.hisce tu occupationū tuarum & magnitudinem excusabis,& genus addes, vereri te,ne parum ea legatione proficias.qui numen & cōscientiam spernat, hunc tua quoque monita nihili esse facturū.Cum Sodalitio Misericordiæ,fac vt quam optime tibi conueniat:sodalesque ipsos, quoad eius fieri poterit, mansuetudine ac beneuolentia comprehendas:ac totum opus,quibuscunque licuerit rebus,pro virili parte promoueas. Ægrotos in publico nosocomio;& vinctos in carcere identidem vises; hortaberisque ad cælestes iras per sacram confessionem auertendas,quandoquidem ij, propter admissa piacula ferme plectuntur,& sunt qui Sacramentū Pœnitentiæ nunquam obierint. Ad hæc,vbi res postulauerit,ages cum præsidibus vtriusque loci,vti mature cognoscantur singulorū caussæ;ac simul, vt egētibus miserisque ad tolerandam vitā necessaria præbeātur. Iam,inter nauigandum, & postea quā exscenderis;omni ope cōtendes, vti per idoneos certosque homines,Armuziani populi mores ac vitia domi forisque;genera pactionum & quæstuum;necnon in forensi re corruptelæ,factiones,calumniæ; & alia id genus, quibus opprimitur veritas; tibi quam notissima sint: quo ad ea postmodum curationes ac medicinam scienter accommodes. Hoc tibi ad rem ex animi sententia gerendam longe vtilius fuerit,quam

rit, quam librorum attenta peruolutatio, minime tamen alioqui omittenda. Mihi quidem, in omnes partes plurimum ſemper illam notitiam profuiſſe perſpexi. In capeſſenda autem Chriſtiana re, delectuque negotiorum habendo; illud vitabis in primis; ne, quorum fructus ad vnum vel ad paucos pertinet, anteponas iis, quæ plures, vel etiam vniuerſos attingunt: ſed quo latius quidque, eo potius & antiquius tibi ſit. Quos in Societatis noſtræ diſciplinam admiſeris; eorum profectum caue ne acrioribus tentamētis explores, quam quæ pati, vt ægroti natura, ſic tyronis imbecillitas poſſit. Sed ſemper infra potius, quam ſupra vires probatio ſit. alioquin exacerbantur multi, ſenſimque deſperant; ac domitis ad extremum frænis, in auia & dirupta præcipites abeunt. Atque hoc toto in genere, prorſus vitanda cenſeo experimenta, quæ vel inani & abſurda nouitate, vel etiam procaci quadam & cynica libertate, aut riſum, ſpectantibus, aut ſtomachum mouent. Tu vero ſectabere quæ & in vulgus accepta ſunt, & cum ratione pariter ac pietate conſentiunt. cuiuſmodi ſunt quæ poſui modo; carcerem & valetudinaria frequēter inuiſere; vinctis & decumbentibus, in vtroque homine patienter ac ſedulo miniſtrare; itemque, ad paupertatis voluntariæ documentum, panes & nummulos emendicare palam; & alia id genus. Porro, ad regendos, & in virtute promouendos alumnos, illa res vna vel maxime proderit, comitate quadam eos & paternæ beneuolentiæ ſignificatione perlicere ad arcana pectoris ſui plane tibi nudādā; ſic prorſus, vti omnia cogitationum initia, quibus vel à deprauata natura, vel à malo dæmone ſolicitantur, extemplo ad te deferre non dubitent. Hæc deferendi & communicandi fiducia & conſuetudo, mirum, in omnes partes quantopere conducat. ſiquidem occultæ hoſtium fraudes, & improbæ petitiones, in medium protractæ, vel ipſa luce protinus euaneſcunt; vel, ſi vrgere perſtiterint, variis remediis opprimuntur. quibus in remediis expertæ virtutis illud eſt; vbi quempiam inani gloria, corporum illecebris, aliaue parum honeſta cupiditate irritari cognoueris, huic præſcribere ſpatium aduerſus ea vitia meditandi: tum, quæ excogitauerit, iubere vt ea populo per occaſionē adhortationis impertiat. Hinc duplex percipietur fructus; tenacioris memoriæ, quod fere quæ commenti ſumus, promendo & commemorando, altius noſtris animis infiguntur: ſalutaris verecundiæ; quod nos ea non exſequi pudeat, quæ ipſi aliis facienda præcepimus. In Sacramento Pœnitentiæ, cum negotiatoribus præſertim amplis & opulentis, quæ ante criminum cognitionem, in ipſa cognitione, & poſt cognitionem obſerues. Ante cognitionem; curabis, vti reus idem & actor (niſi id myſterium frequenter obire conſueuerit) biduum aut triduum ſumat ad anteactæ vitæ reputanda peccata, & ſimul memoriæ cauſſa in ſchedulam ex ordine referenda: vt ne imparatus, & ſine aliquo morſu doloris pudoriſque, ad accuſationem accedat. In ipſa vero cognitione, ſi turpitudine flagitiorum, aut magnitudine ſcelerum, quod ſæpe fit, abſterreri hominem ſenſeris quominus ipſe ſe prodat; hilari facie, blandoque ſermone, quinetiam, ſi opus fuerit, variis te quoque morbis animi olim implicitum fuiſſe teſtando, vti

ſingula probe fateatur, adduces. & cum alia diligenter inueſtiganda & elicienda ſunt; tum vero accuratiſſime, quæ ad nefaria lucra, & res dolo malo partas aut retentas pertinent. etenim, ſi quem fœnore contaminatum, aut peculatu, vel iniquis pactionibus, in vniuerſum interroges, num aliena poſſideat; vt eſt procliuis ad ſui tutelam, & ſibimet libenter ignoſcit hominum natura; facile inficiabitur: ſin genus vitæ artiſue quam factitet, ſi vſuras, & contrahendi, mercandi, vendendi formulas nominatim exquiras, &(ſi regius forte præfectus curatorue ille ſit) ſi de interuerſa interceptaue pecunia, de monopoliis per vim nefaſque inſtitutis, deque aliis quæ magiſtratus contra voluntatem Regis, & ius commune plerunque ſibi pro poteſtate & imperio vindicant, ſingillatim percunctere; multorum haud dubie delictorum confeſſionem exprimes, quæ reus alioqui, vel per malitiam, vel per inſcitiam ſilentio forſitan inuoluiſſet. A confeſſione, ſi noxius tibi dura & perfricta viſus erit fronte; comperendinabis videlicet, eique certos interea locos ad commentandum aſſignabis, quorum conſideratione, tamquam repetitis ictibus, è ſilice pectoris ſui, pios gemitus, & aliquas amoris diuini ſcintillas excutiat. Quod ſi fraudati quid forte reſtituendum, vel condonandæ iniuriæ, vel ſcorta relinquenda, vel huiuſmodi quippiam expiandum ſit: plane videbis, vti ante latam ſententiam expietur, neu te largis cuiuſquam pollicitationibus induci permittas: nam qui piaculis eiuſmodi obſtricti tenentur, ab ſacerdote appellati, magis in promittendo interim faciles, quam in præſtando poſtmodum fideles exiſtunt. Vbi ſine fallacia ab reo ſatisfactum eſſe didiceris, tum demum æternis vinculis abſolutum, temporario aliquo ſupplicio rite iniuncto, dimittes. Si qua pecuniæ ſumma, ſeu propterea quod iuſti domini copia nulla ſit, ſeu etiam pietatis ac beneficentiæ ſtudio erit in pauperes conferenda; nequaquam ego tibi ſim auctor, vt illius pecuniæ te ſequeſtrum ac diribitorem exhibeas. ſed eam tu (niſi tibi ſecus interdum in re præſenti videbitur) ad Miſericordię ſodales extemplo reiicies: atque id multis grauibuſque de cauſis. primum, quod tibi non æque ac ſodalibus nota eſt mendicorum & egentium turba: quorum, alij ſæpe morbum, alij probitatẽ & ſanctimoniam, alij etiam inopiam ipſam egregie ſimulant. Ad hæc, ſi percrebuerit, humanis neceſſitatibus & egeſtati paratum in tua facilitate ſubſidium eſſe; tanti vndique petentium concurſus ad te fient, vti ad Apoſtolicas functiones, quæ tibi primę eſſe debent, otij nihil ſuperſit. Non eſt porro æquum, te qui ad Euangelium prædicandum veneris, relicto verbo Dei, miniſtrare menſi. Poſtremo, ſi pecunias ipſe tractare aſſueueris, metuendum eſt, ne famæ tuę atque exiſtimationi aliqua labes ab iniquis, & omnia peiorem in partem interpretantibus, adſpergatur. Quæ cuncta incommoda effugeris, ſi haſce Chriſtianæ caritatis, & officij partes, eidem Sodalitio delegaueris. Quotidiani vſus præcepta, ad æternam ſalutem præcipue neceſſaria, in Beatæ Virginis, & in Miſericordiæ templo palam in tabella propones. Ad ea perlegenda, exſcribenda, & quod caput eſt, obſeruanda, cum cæteros inuitabis; tum vero pœnæ loco, ſi res poſtulet, adiges in tempus certum,

certum,quorum ipſe confeſſionem exceperis: vt inde perpetuam,ſi fieri poſſit,eius diſciplinæ conſuetudinem ſponte retineant. Singulis vero noctibus voce ad commiſerationem accõmodata, vicatim populo cõmendabis opportũna deprecatione adiuuandas animas, quæque in hac vita peccato letali tenentur; quæque in altera purgatorio igne torquentur. ſtatis per hebdomadam diebus operam conferes ad ſimultates ciuiũ dirimendas, reſtinguenda odia, forenſes denique controuerſias componendas, quippe quarum impenſæ magno ciuium damno ſæpe ſortem exſuperant. Ergo iis omni ope obuiam ibis: atque ipſos etiam quorum interdum culpa lites aluntur, ſcribas ac leguleios, tibi aliquo pacto deuincire, & ſalutari quopiam remedio ſanare conaberis. In concionibus autem, quo magis commune bonum id eſt, eo maiorem, vti dicebamus, induſtriam, & aſſiduitatem, & operam collocari, neque illas ad vulgi oblectationem plauſumque, ſed ad morum emẽdationem, & vnius Dei gloriam omnino referri par eſt. Animorum quippe agitur ſalus: adhibenda vulneribus remedia; non, prurientes aures curioſis quæſtionibus, & inani ſermone ſcalpendæ. ac proinde accerſita, fucata, dubia, obſcura, cõtrouerſa, ne in medium adduxeris. virtutis amorem, vitiorum odium excitare contendes: & iis quæ pro vniuerſo mortalium genere Chriſtus Dominus acerbiſſima pertulit, locum ſubinde aliquem inducendo, ad male actæ vitæ deteſtationem, ad lacrymas, ad Pœnitentiæ & Euchariſtiæ Sacramenta populum vehementer impelles. Inter dicendum autem, vide ne quem eorum præſertim qui cum imperio ac poteſtate ſunt, aperte perſtringas. Exulcerare plagas hoc quidem eſt, non curare. & qui longius in eo genere prouehuntur, efficiunt nihil, niſi vt magno labore, fructu nullo, gratias perdant, odia colligant. Priuatæ obiurgationes in priuato adhibendæ ſunt, & quidem plurima humanitate conſperſæ. opulentis vero ac potentibus viris, quod ferme delicatum & faſtidioſum eſt genus, inter ipſam admonitionem ſubinde etiam te ad pedes abiicies; vel, ſi res tulerit, caros dabis amplexus: plane vt perſpiciant non triſtitia te vlla, vel ſeueritate, vel negotiorum appetentia, ſed eximia quadam beneuolentia & caritate, ad officium reprehenſionis adduci. Iam vero, de familiari conuictu, & quotidiana cum hominibus conſuetudine, haud leuis eſt animaduerſio; multaſque & magnas ea res habet cautiones: quarum prima illa eſt: Ita vtendum amicis, quaſi non tu quidem illis, ſed illi tibi olim infenſi, infeſtique futuri ſint. Id ſi præſumpſeris animo; longe attentius omnia circumſpicies, teque ipſe in officio continebis, neque in ſecuritatem effuſus, admittes quod aliquando tibi exprobrari, aut obiici poſſit. In vniuerſum tamen, te cũctis mitem, iucundum, affabilem præbeas velim; vt ea comitate illecti (nam alioqui anceps & periculoſa curatio eſt, quod item ſupra monuimus) omnes tibi pectorum ſuorum latebras, ac receſſus aperiant. Alter locus cautionis eſt, operam des vti ſtudioſos recti, veroſque diſcipulos, à fictis prauiſque dignoſcas; & conuenientẽ vtriſque facias medicinam. Nõ enim deerunt plurimis obſiti vlceribus, qui vel metu ne illa detegas, vel etiam captãdæ ad cæteros cõmendationis cauſa,

vltro ſeſe tuam in amicitiam ac familiaritatem inſinuare non dubitent. ij,ſi te inter cætera ad prandium aut cœnam inuitent;i ſane;ac tu viciſſim illos ad Sacramentum Confeſſionis inuita:curaque,vti prorſus intelligāt, fixum eſſe tibi certumque,eos omni ratione ad Chriſtianam ſeueritatem ac diſciplinam,à laxiore vita deliciiſque traducere.ſic fiet,vti vel in poſterum te fruſtra interpellare deſiſtant; vel (quod optandum eſt magis) ad meliorem frugem,te duce ac magiſtro,tādem aliquando perueniāt. A donis muneribuſque(friuola quædā excipio;quæ ſi recuſes, largitor vtique Luſitanus contemni ſe putat)omnino abſtinebis, vulgati prouerbij memor;Captum eſſe,qui ceperit.Ioānes tibi Rex omnia ad victum, cultumque neceſſaria detulit,eius vtere benignitate,atque idipſum modice, vel etiam intra modum; vt votiuæ paupertatis religioſa profeſſio conſtet. Si multis è partibus ad te cibaria cocta ſeu cruda mittentur; ea tu ad carcerem,vel ad valetudinarium publice deportanda curabis.atque hoc pacto, in tractandis hominum ingeniis tua tibi ratio longe ſolutior & expeditior fuerit.Quos ad vitia proiectos,& in peccandi libidine perperam obſtinatos offenderis;gehennæ quidem illos, & futuri terrore iudicij maxime commoueri oportebat:ſed quoniam hæc nimium abeſſe longe,ſtulti homines putant,multi etiam propter fidei imbecillitatem, ſintne omnino vlla,turpiter ambigunt;at tu,morbos, ærumnas, calamitates, exſilia, vincula,cædes,orbitates, naufragia, bonorum proſcriptiones direptioneſque,& alia malorum genera ſexcenta percurres, quibus in hac etiam vita impios ac praui tenaces homines afficit Deus: eaque denuntiatione perditos & inſanos ab amentia reuocare conaberis. Si cum irato & flagrante cupiditate vindictæ,res tibi fuerit;blanda primum oratione, quaſi aliud agens,mulcebis hominem:dein,capto circuitu, ſenſim ad cauſam accedes,vt quam ille queratur iniuriam eleues verbis,& multo minorem opinione fuiſſe demonſtres:aut etiam diuino permiſſu relatam, quod iniurioſum ille quoque ſe quondā in alios fortaſſe præbuerit.ad hæc & alia id genus dicta,ſi te auerſabitur,cedes tempori ſcilicet:ſin dederit ſeſe,premes paulatim acrius,& identidem inſtabis, quoad ſedata perturbatione reliquam abs te medicinam libenter accipiat.eadem ferme obſeruatione, ad leniendum dolorem,mœroréque, & cæteras animorum ægritudines, vti licebit.Atque hæc cum iis qui Chriſtiani cenſentur.Cōuertendis autem ad Chriſtum Iudæis,ethniciſque,ſuum item ſpatium ac laborem impertíes: quam ad rem, ne longior ſim,non pauca ex iis quæ ſupra poſuimus transferri commode poterunt. Verum de his hactenus.redeo ad prima.Tu fac in aliorum curationem ita,mi Gaſpar,incumbas,vt interea tuæ ipſius perfectioni ac ſaluti quamdiligentiſſime conſulas. Vale.

EIVSDEM AD SOCIOS *Goam.*

IAPONEM Deo adſpirante attigimus Auguſto mēſe, die Aſſumptioni Mariæ Virginis ſacro, cū feſto ipſo Diui Ioānis Baptiſtę die natali, Malaca ſub veſperā ſoluiſſemus. Nauiculario vſi ſumus ethnico, mercatore Sina, qui ſuam in id operā pręfecto Malacę detulerat. ac primo ſane feliciter nauigauimus, ſed mox (vt ſunt barbarorum ingenia ad leuitatem atque ad inconſtantiam prona) profectionis mutare conſilium nauicularius cæpit, & in occurrentibus paſſim inſulis tempus fruſtra conterere. Nobis autem in eo itinere cum alia multa, tum illa duo præcipue moleſtiſſima contigerunt: alterum, quod oblata diuinitus tempeſtate nautæ per nequitiam abuterentur; qua elapſa, ad oram Sinarum appellere, ibique totam hyemē, curſum exſpectantes ponere cogebamur: alterum, quod in eadem naui ſimulacrum vehebatur dæmonis; cui nautæ, quanquam inuitis nobis & inſpectantibus, patrio ritu ſacrificabant. ab eodem etiam per ſortes de ipſa nauigatione petebant reſponſa; quæ (vt aiebant, credebantque barbari) modo læta, modo triſtia reddebantur. Centum à Malaca leucas, Sinas verſus prouecti, quandam ad inſulam ſtetimus: ibique aduerſus maris illius ſæuitiam naualibus inſtrumentis, aliaque materia comparata, poſt multas cæremonias & ſacrificia quæſitum eſt ab idolo, proſperam deinceps fortunam eſſemus habituri, necne. cum valde proſperam reſpondiſſet, proinde ne moraremur diutius; ſuſtulimus anchoras, velaque gratulabundi fecimus omnes: illi, ſimulacro quod in puppi locatum candelarum luminibus, odoramentiſque ex incenſo ligno quodam Aquilano venerabātur: nos conditore cæli terræq; Deo, & eius filio domino IESV CHRISTO confiſi, cuius cultum religionemque amplificandi ſtudio in ea loca deferebamur. Cum iam eſſemus in curſu, placuit nautis ab dæmone percontari, vtrum nauis qua vehebamur, Malacam eſſet ex Iapone reditura. cum in Iaponem quidem peruenturam omnino, ſortilegi retuliſſent, verum: ex Iapone Malacam minime reuerſuram; tum vero inſtitutæ nauigationis pœnitere barbaros cæpit, ſatiuſque iis videri apud Sinas hyemare, & Iaponicam profectionem in alterum annum differre. Noſter autē quis animus, quis tum eſſet dolor, cogitare vobiſcum poteſtis ipſi, cum de tota itineris noſtri ratione conſuleretur dæmon. Mox in oram terræ quā Cocincinam vocant, delati; duo, vno eodemque die (qui fuit Diuæ Mariæ Magdalenæ ſacer) veſpere, ſane quam aduerſa pertulimus. Etenim exaſperato vehementius mari, ingenteſque voluente iam fluctus, cum iactis anchoris agitaremur in ſalo, apertum in oſtiū ſentinæ vnus è comitibus noſtris Emmanuel Sina forte præteriēs decidit. mortuum credidimus: nā & alte ceciderat; & à capite pæne ad vmbilicum obrutus aliquantiſper in aqua iacuerat. verumtamen extractus magno cum labore exanimis grauiterque caput ſauciatus, adhibita curatione, paucis diebus, Deo fauente

conualuit. Nondum huius plane curatum erat vulnus : ecce tibi eodem ferme casu, eademque nauis iactatione, filia nauarchi in mare delabitur, & in omnium oculis frustra conantium opitulari, submergitur. Cuius interitum tāti sunt eiulatus ac lacrymæ consequutæ: tanto præterea, quotquot in naui eramus, vitæ in discrimine versabamur; vt admodum digna miseratione res esset. Barbari ad propitiandum per sacrificia dæmonem versi, nulla capta quiete, diem noctemque totam mactandis idolo auibus ferculisque apponendis operam dederūt, per sortes etiam quæsiere caussam infortunij. responsum est: si is qui prius in sentinam ceciderat Emmanuel fato functus fuisset; puellam in mare non fuisse lapsuram. Cernitis ipsi profecto, quantum nobis eo responso dæmō ab suis ministris crearit periculum: & nobis quid futurum fuerit, nisi furentis rabiem Dominus compressisset. sed me tamen in primis graues illæ in Deum iniuriæ, & barbarorum sacra illa sacrilega permouebant. itaque fusus in preces, Deum rogaui sæpius, vt priusquam fluctibus operiremur, homines ab se ad ipsius imaginem ac similitudinem conditos, tam falsis opinionum erroribus impiisque superstitionibus liberaret. tetrum quippe spectaculum & indignū est facinus, Dei vice ab hominibus ad vnius DEI laudē factis, adorari perpetuum ipsius humani generis inimicū. Cuius de minis atque terroribus, quibus ille mortales, nactus occasionē, aggreditur, quod multa mihi eo die nocteque Dei beneficio contigit experiri, quamquam ea sane cognitu vtilia sunt, tamen breuitatis caussa cætera prætermittam; vnū illud summatim attingā: huiusmodi ipsius petitiones eludi nulla ratione facilius, quam animi magnitudine quadam ac securitate præstanda, non illa quidem, quæ propriis viribus, sed quæ vnius Dei tutela præsidioque nitatur. venisse tempus vlciscendi sui, crebro mihi ponebat ob oculos. sed magis tali in re ac tempore nobis timendū est, ne fixā in Deo fiduciā, quæ debet esse firmissima, remittamus, quā ne ab hoste (qui nihil valet nisi Domino permittente) vincamur. Porro, quid nobis in extremo spiritu futurū est, fratres, cū debilitatis corporis animiq; viribus grauiori quā vnquā antea tentatione vexabimur; nisi per otium prius spem totam in Deo reponere, atque ad eum tēpestiue confugere didicerimus?

Ad nauigationē reuertor. lenita paulū tēpestate, vela ventis mœrentes dedimus, paucisque diebus in portum Sinarum quem Cantonium vocāt peruenimus. Ac nautis quidem non dubium fuit, quin hyemandum esset ibidem; quamuis nos partim rogando, partim etiam eam iniuriam cum Lusitanis & cum præfecto Malacæ expostulaturos minando, frustra eos reuocare à proposito niteremur. Sed nescio quomodo factum est, vt stationis mutandæ petendique portus Cincei (qui in eadem est ora) subito consilium caperent. Eo cū iā appropinquaremus; nauarchus à quibusdam præternauigantibus repente fit certior, Cinceū portū à piratis cōpluribus obsideri. Præsens omnino periculū imminebat: eratque vētus Cātonem reuertenti, aduersus: Iaponē petenti, secūdus. quocirca subita re perculsi nautæ, volētes, nolētes, cursum in Iaponē dirigere, & nos quo polliciti fuerant (& quidē reliquis portubus insulæ exclusi) recta Cangoximā

quæ

quæ Pauli noſtri patria eſt,inuito dæmone perducere ſunt coacti.ibi,cū à Pauli cognatis,tū à reliquis oppidanis amiciſſime excepti,dies ipſos quadraginta in addiſcēdis Iaponicæ linguæ elemētis haud exiguo cū labore poſuimus. iamque Decalogi præcepta, Deo fauente promulgare ſumus aggreſſi,quæ Paulus noſter, & cætera Chriſtianæ fidei capita patrium in ſermonem accurate conuertit:ac nos quamprimum typis mādare decreuimus,quo Chriſti notitia facilius latiuſque fundatur.Idē cognatos amicoſque homo impiger dies ac noctes ad ſalutem hortari ac docere non deſtitit:breuique vxorem,& filiam,multos præterea vtriuſq; ſexus in ouile Domini compulit.Nec ſane (quod cernimus adhuc) eorum conſilium improbatur in vulgus:& quia plerique norūt litteras, perfacile Chriſtianis precationibus aſſueſcunt.Die qui fuit Archangelo Michaeli ſacer, cū Rege Saxumano collocuti ſumus:qui nos perhonorifice acceptos,vt chriſtianæ legis volumina diligenter adſeruaremus admonuit. paucis deinde poſt diebus edixit licere omnibus qui ſub eius imperio ſunt, fieri Chriſtianos.Hęc nobis initia ſeſe dant læta vtique,veruntamen admodum incerto ſucceſſu.Magna quippe multitudo eorum eſt, qui nefaria huius terræ ſacra procurant.Cum ipſorum placitis atque commentis,quod Chriſtiana tantopere pugnat veritas;valde ſuſpicamur fore, vt licet in præſentia nobis fauere videantur,tamen cum res paulatim progredi cæperit,noſtrā in perniciem tum ſæuiāt ipſi, tū vero populum concitent, alioqui per ſe minime nobis infeſtum.Fixum autem ac certum eſt nobis,ſicuti ab omni prorſus contumelia & iurgiis abſtinere, ita ab gentibus ad cognitionem conditoris liberatoriſq; noſtri Domini IESV CHRISTI vocādis,nulla ratione deſiſtere.Quod ſi euenerit,vt in cauſſa tam honeſta,tamq; pio ac ſalutari negotio vitam ponamus; ne nos id in magni beneficij loco accipiemus à Domino,cuius præceptis, animarum ſalutem, corporis noſtri iactura mercari iubemur.Vtinam modo nos mentis candorē & ſimplicitatem,quæ Sancti Spiritus gratiſſima ſedes eſt,cum fide præſtemus.quam tamen ad rem multum nos loci opportunitas adiuuabit. Etenim remotis adeo in regionibus,inter impios dæmonum cultores ab amicorum conſpectu longiſſime poſiti, omnique pæne mortalium ope ac ſolatio deſtituti;nimirū noſtrimet paulatim obliuiſcimur:noſq; in Deū totos neceſſario effundimus.quod ſecus,vbi Chriſtiana viget religio, fieri cōſueuit.parentum quippe vel patriæ caritas,affinitates,neceſſitudines,amicitiæ,ad omnes corporis animique vſus parata ſubſidia, Deum inter & homines interponunt fere ſeſe: atque inde ſenſim ipſius Dei ſubrepit obliuio.quocirca eximiam in nos, hoc etiam nomine, Dei benignitatem experimur: qui cum,hac ſuſcipienda peregrinatione,aliquod præſtare nos illi putaremus obſequium; ipſi nos potius ſingulari eiuſdem beneficio affectos, multiſque vinculis ſolutos agnoſcimus, quæ ſpem in Deo noſtram & cogitationem cœleſtis patriæ diſtinebant. Ad hæc illud quoque non leue commodum accedit, quod deliciis iis, quæ alibi carnis ſtimulos irritare, mentiſque & corporis vires ſolent infringere; hic caremus omnino. Etenim Iaponij nullum altile mactant vel

comedunt,pisce vescuntur interdum,oryza & tritico non abundant:herbis ac pomis vt plurimum victitant. & quidem ita prospera valetudine ad multam vsque senectutem vtuntur,vt facile appareat,quam paucis sit eadem quæ alioquin est insatiabilis, natura nostra contenta.

Vos item,carissimi fratres,(quoniam tanta vobis prouincia patefit)vigilate animis;vestramque industriam ac pietatem in theatro cœlesti probare contendite.id assequemini,si Christianam humilitatem, & sensibus intimis colueritis, & moribus expresseritis ac vita: quod ad existimationem auctoritatemque attinet,totum id Domino permittentes,qui vobis eam ipse per se conciliabit profecto.quod si facere omiserit: vestra caussa videlicet, ne, quæ Dei sunt vobismet arrogetis, omiserit. Illud vero vos ego etiam atque etiam obtestor,vt veram inter vos pacem atque concordiã omni ratione retineatis: summaque ope nitamini, vt ne qua in vobis semina dissensionis existant:præclaros illos vestros conatus ac studia patiẽdi pro Christo, conferatis interim ad omnem discordiæ spiritũ debellandum,memores affirmasse Christum,ea re suos cognitum iri, si se diligerent inuicem. Gratiam suam Dominus Deus noster ac volũtatem animis nostris insinuet, quo ex ea quam maxime cuncta faciamus. Cangoxima. Nonis Nouemb.M.D.XLIX.

PAVLI IAPONII AD SOCIETAtem *Iesu in Indiam.*

VOD mihi maxime fuit optatum, vt in Iaponem redire,matrem meam, & vxorem,ac filiam, cognatos præterea ac familiares meos ab impio dæmonũ cultu ad Christi religionem traducere mihi liceret; id iam Dei Domini nostri clementia singulari sum consequutus. Nunc autem aliame coquit cura,vt ij,queádmodum ad Christum conuersi sunt,sic in fidę quam ei dederunt, firmi stabilesque persistant. quod ego cum à Domino precor identidem;tum vos,per Christum, vt in precibus vestris ac sacrificiis mei meorumque memores sitis,obtestor:quandoquidem ad salutem(nisi principiis consentiant exitus) cæpisse nil prodest. Iaponij me sane quam libenter audiunt de IESV Christo verba faciẽtem.itaque multos,fauente Deo, Christianos fore confido. Nos hic omnes corpore(vtinam æque spiritu) bene valemus.& quamquam vobis à locorum interuallo disiuncti sumus; tamen & animis in præsentia coniuncti videmur, & erimus aliquando corporibus: videlicet cum ad extremum iudicium excitabimur, vtinam cum Domino regnaturi. Cangoxima. Nonis Nouembris, M.D.XLIX.

***

IOAN

IOANNIS FERNANDI AD *Franciſcum Xauerium.*

POST tuum ex hac vrbe diſceſſum, inflati animis domum ad nos conuenere Iaponij, vt variis nos interrogationibus fatigarent: videlicet rati, qui ipſorum argumenta refelleret, abſente te, fore neminé. Sed Coſmus Turrianus, Deo fauente, ſpiritus eorum repreſſit: etenim interprete me ad ſingulas quæſtiones ita reſpondit, vt ſatisfaceret: quas ego Iaponice quoniam ipſius mandato litteris conſignaui, deeſſe nolui quo minus ex iis aliquas ad te perſcriberem.

Quæſitum eſt, ex qua materia Deus animum condidiſſet: nam corpus quidem è quattuor conſtare elementis non ignorabant. Reſpondimus ad hoc; quemadmodum Deo, vt elementa, Solem, ac Lunam, & reliquum mundi fabricaretur ornatum, non opus fuit priore materia: ſed vt exiſterent, ipſo nutu verboque fecit; ſic animos etiam ab eo creari ſola ipſius voluntate, materia nulla. Tum illi percontari: qui color animi, quænam eſſet ſpecies. Nullam reſpondimus, etenim hoc proprium eſſe elementorum & corporum. Cum inde efficerent, quoniam corpus non haberet, nihil eſſe animum; Coſmus vt eos verbis ipſorum conuinceret, interrogauit num eſſet aer in mundo: cum annuiſſent; quæſiuit denuo, eſſet ne coloratus aer: negarunt. Tum ille: ſi aer, cum res corporea ſit, nullo eſt colore; quãto minus (inquit) animus, cũ careat corpore? Hoc audito, ceſſere.

Quæſiere alij, dæmones quidnam eſſent? cum reſponderetur eſſe multitudinem Angelorum duce Lucifero, qui elati ſuperbia, quod Deo ſeſe æquiparare voluerant, cæleſti gloria ſunt diuinoque aſpectu priuati; cur, aiunt, homines tentat diabolus, eſtque eis adeo vehemẽter infeſtus? quod eos, inquit Coſmus, ad beatitudinem illam, quã ipſe amiſit, cõditos nouit, propterea eis inuidet, laboratque vt in fraudem inducantur.

Interrogauere nonnulli, cur, ſi erant cuncta quæ Deus fecerat bona, Luciferum ſpiritum malum & contumacem creaſſet? Ad ea, Luciferum, inquit, quique ſunt eius ſectam ſequuti, condidit Deus & clara intelligẽtia præditos ad bonum dignoſcendum ac malum, & libera voluntate ad vtrumlibet eligendum: vt eos, ſi bonum exoptaſſent, gloria, ſin malũ, inferni cruciatus exciperent. qua facultate quod Lucifer ac reliqui dæmones abuſi, pro Deo adorari concupiuerunt; idcirco pœnas dedere, & ſua ipſorum culpa mali ac ſuperbi euaſere: quod ſecus bonis contigit Angelis, qui ſemet ſubdentes Deo, meruere gloriam ſempiternam. Percontabãtur alij, quid eſſet Deus, vbi eſſet, num aſpici poſſet: alij, cur Deus cum ſit adeo clemens, aditum gloriæ tantis difficultatibus circunſepſerit. denique tantus erat à matutino tempore vſque ad veſperam hæc & alia ſciſcitantium numerus, domus vt oppleretur. ſed Coſmus (vt dixi) fecit omnibus ſatis. Bonzij nos, quod eorum ſcelera coarguimus, maledictis inſectari non deſinunt. Confinxere quidam ex iis, diabolum è ſimulacro pronuntiaſſe, nos ipſius eſſe diſcipulos: eundem noſtra de cauſa è cælo, mul-

tis inſpectantibus, regiam fulmine perculiſſe: quidam etiam humanæ carnis voracitatem, nobis exprobrant. Ad hæc, illa quoque incommoda vel Dei potius beneficia accepimus. Commotum eſt in oppido bellum, quod regis obitu deinde ſedatum eſt, adeo exitioſum & graue, vt vrbs octo dierum ſpatio conflagraret incendiis, & ſanguine redundaret; quippe ſublatis legibus, impune victrix vbique graſſabatur improbitas: paſſim homicidia: paſſim rapinæ: atque eo ſane toto tempore nos ad cædem inquirebamur aſſidue, partim ab iis, qui nos oderant, partim ab iis, qui noſtras qualeſcunque ſarcinulas adamauerant: itaque magno in diſcrimine vitæ ſæpe verſati ſumus: verum ex omnibus periculis eripuit nos clementiſſima Domini mater, quæ clientes adeo præcipua cura tuetur ſuos. Cum enim ſtatus rerum eſſet huiuſmodi; Coſmus Antonium miſit ad Naetondoni vxorem, vt ab ea conſilium peteret: illa iuſſit nobis renuntiari, confeſtim veniremus ad ſe. porro inter eundum complures in cateruas armatorum incidimus: ij inter ſe per eorum ordines trāſeuntibus nobis, quin, aiunt, è medio tollimus hoſce de Cengecu (ſic enim Europæos appellant) quandoquidem ipſorum culpa, lignea vel lapidea ſimulacra neque aliis, neque ſibi ſalutem dare poſſe negantium, Dij indignati, excitata diſcordia, tantam huic populo cladem intulere? hæc autem dicebant illi, propterea quod eo bello cœnobia multa cum ſimulacris ignis abſumpſerat: imminuta magnopere idolorum & præſtigiatorum auctoritate, vel ob id ipſum, quod Regi in primis, vt noſti, ſuperſtitioſo, nihil eam ſuperſtitionem profuiſſe conſtiterat. Ex eo diſcrimine elapſi, Naetondoni domum peruenimus, cuius vxor dato puero qui proſequeretur nos ad Boziorum cœnobium, quos ea ſuis alebat ſumptibus, amandauit: illi vero grauiter nobis offenſis, reſpuere: dæmonas dicere, nec locum excipiendo tam improbo hominum generi ſibi ſupereſſe. Cur nos Deus, qui habitat in cælo, cuius legem exponeremus, ex iis periculis non in cælum eriperet? Tamen ad extremum ſiue Dominæ metu, ſiue famuli precibus adducti, phani particulam nobis ad hoſpitium aſſignarunt. ibi toto biduo commoratos mulier nos domum ſuam rurſus accerſit, & in poſticis ædium partibus ambulatiunculam quandam nobis ad diuerſandum attribuit. hic nos quot periculis, quot laboribus perfuncti fuerimus, ne longior ſim, in præſentia ſileo. Sanctis ſacrificiis, & precationibus tuis nos admodum commendamus, & patrum fratrumque cariſſimorum: quos ego ad hanc gentem ſalutaribus erudiendam præceptis, & veram in agnitionem Dei conditoriſque ſui trahendam, propediem venturos eſſe confido. Amangutio, 13. Calend. Nouembris.

M. D. L I.

EDVAR

EDVARDI SYLVII AD *Societatem IESV Goam.*

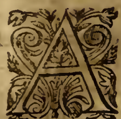

MANGVTIANAS res primum, deinde vero Bungenses ad Diuinę maiestatis gloriam hac epistola persequar. Postquam à nobis Petrus Alcaceua discessit in Indiam (discessit autem Octobri mense, anno Domini M.D.LIII.) Amangutium veni cũ Cosmo Turriano. ibi ex familia Regia multi insignes ac nobiles, & cum eorum singulis alij xv. ferme, vel xx. Christiani sunt facti. ad eum numerum accęssere Meacenses Bonzij duo, quorum alter, earum legum in primis peritus, multa percontatus à Cosmo, totam illi suam vicissim de mundi opifice, deque hominis anima sententiam patefecerat, cuius erat summa, nullum esse plane verum omnium conditorem. Verumtamen ipsemet cõditor suam illi gratiam impertiri dignatus est, vt quanto versaretur in errore, & quam essent vera, quæ à Cosmo dicebantur, liquido cerneret. itaque Dominum Deum nostrum ex animo colere statim decreuit. id quo melius faceret, omnibus rebus quibus ad eam diem vtebatur, abiectis, exiguum sibi tectum, aliqua ex parte à nobis adiutus, cum socio suo Barnaba exstruxit. ibi morantur ambo, & victum sibimet suis manibus operantes quærunt: nihil è domo nostra, nihil aliunde gratis accipiunt: vnam acquirendæ virtutis rationem sciscitantur à nobis, in qua, ceu nouellæ plantæ, adeo feliciter crescunt, vt mei me sane ex eorum comparatione pœniteat. Eodem tẽpore Iaponius alius quidam ad Deum cõuersus est, magna humanitate vir, acutoque iudicio, annos natus plus quinquaginta: & quamuis, antequam constituit Christiana sacra suscipere, diaboli tẽtationibus adeo vexatus est, vt in morbũ inciderit; postea tamen quam Deo sese commisit, manna absconditum affatim hausit, & nunc de pristina sua impietate deque excellentia diuinę legis loqui non desinit. Is nouo nomine Paulus appellatur: & quod magna prudentia & ingenio præditus est, & nihil vnquam adorauit in vita (nam Iaponiorum superstitionẽ inane semper nescio quid iudicauit) suo exemplo multos ad religionem impulit Christi: cui ille haud sane ficte dat operam, siue transferẽdis in patriam linguam scriptis quibusdam, (qua in re valet plurimum, & stylus eius valde probatur) siue aliis mortalibus omni ratione ad veritatis viam trahendis: præsertim vero confirmandis ac retinendis in fide neophytis, quos antea tam vehemẽter insectabatur. Vxor eius, & filij sunt iam Christiani, cum ipsius fratre non minus ingenioso, & ornato, aliis præterea ipsius affinibus, & amicis.

Septuagesimum vel octogesimum alios circiter annum agens, vir nobilis ac dynasta, superstitionem suam cum Christiana religione commutauit: idolorũ ante id tẽpus cultor egregius, quippe cui, simulacris humi de more statuendis venerandi caussa, præ assiduitate laboris occalluerant manus. nũc vero tanta ei lux veritatis oborta est, vt de laboribus ab se frustra susceptis, deque sua cœcitate verba facere nunquã desistat. is idolorũ loco templum ædificare decreuit, quo Christiani ad sermones inter

ſe de cultu diuino ſerendos augendæ pietatis cauſſa conueniant: & vniuerſis qui ſub imperio ſuo ſunt, omni conatu perſuadere conſtituit, vt ad Baptiſmum accedāt: quo luſtratus eſt eius quoque filius annos natus triginta, qui domum noſtram Chriſtianæ doctrinæ & ſacrorum cauſſa ventitat. Tria paſſuum millia diſtat ab vrbe Amangutio vicus quidam. ibi ad quinquaginta, vel ſexaginta neophytos ruſticos operarios omnes, tantum rerum diuinarum ſtudium ceperat, vt litterarum prorſus ignari, litteratos homines populares ſuos argumētando conuincerēt. Quin etiam eius loci Bonzius ipſe, cum illos ſæpe ſermone atque altercatione laceſſeret, turpiter ab iiſdem ſuperatus ac victus, exiſtimationi ſuæ denique migrando conſuluit. eius diſceſſu neophyti valde leuati ſunt. Iidem pariter vniuerſi certum in locum ſæpe ſe cōferunt, vbi de cultu diuino diſſeritur, admonentque inuicem ſeſe, & ad fidem, ac religionem hortantur. Verum de ſtatu rei Amangutianæ plura cognoſcetis ex epiſtola Coſmi Turriani, quam miſit in Bungum; ex qua ego hęc quę ſequuntur excerpſi.

„ Ex hiſce pauperibus multi facti iam ſunt, fiuntque ſemper aliqui Chri-
„ ſtiani. iidem precationes tenent, eaſque ad ianuam fere quotidie recitant:
„ tum ſingulis caxa (quod monetæ genus eſt) in eleemoſynam datur: qua-
„ re illi admodum læti, & Domino gratias agentes domum ſeſe recipiunt.
„ iidem, Dominicis diebus, cum in ordinem diſcubuere; qui Chriſtiani ad
„ ſacrificium veniunt, aliquid iis præbent eleemoſynæ cauſſa: itaque & illi
„ beneficio gaudent, & Chriſtiani rei totius diſpoſitione atque ordine de-
„ lectantur, & omnes in vniuerſum Domino gratias agunt; cuius ſibi mu-
„ nere, anteactæ ipſorum vitæ fœditas patuit. Paulus & Barnabas Meacen-
„ ſes Bonzij duo mirabiliter in fide proficiunt. Faxit Dominus, vt ad finem
„ vſque perſeuerent. Die qui fuit DD. Coſmo & Damiano ſacer, veſpere
„ mortuus eſt Ambroſius Eunadus Faiſumius, Regis œconomus. eius fu-
„ neri mecum interfuere plus ducenti ſexus vtriuſque neophyti, ſignum
„ Crucifixi vnus è neophytis præferebat; & quoniam demortui domus à
„ noſtra plurimum aberat, pompa mediam per vrbem neceſſario ducta eſt.
„ Efferebatur autem corpus admodum excelſo feretro, tantaque funalium
„ multitudine, vt ipſam diei lucem repræſentarent; ac terræ quanto licuit
„ apparatu cęremoniiſque mandatum eſt. Commouit ea res aliquantum ad
„ impias ſectas deſerendas cognatos ipſius, & maiorem ciuitatis partem:
„ quas quidem ſectas plane relinquerent, ſi diuinæ legis interpretum hic
„ foret copia. Vxor autem eius continuo pauperibus fecit benigne: nam &
„ ipſo quatriduo præbuit ipſis epulum, & è domeſtica ſuppellectili multa
„ diſtribuit: in iis etiam veſtem ſericam, ex qua conficietur pecunia ad ædi-
„ ficandam illis domum in area, quam idcirco nobis neophytus quidam
„ attribuit. Hoc eius recte factum, cæteraque neophytorum erga inopes
„ beneficia, quibus bis terue cibaria ſingulis menſibus largiuntur, com-
„ penſet Dominus: quem vos rogate fratres mihi cariſſimi, vt hæc ab illis
„ fiant, nullā ob aliam cauſſam; niſi vt eidem placeant: & ſimul in officio me
„ ſua benignitate confirmet.

Domus ea, cuius meminit Coſmus, perfecta iam eſt. Abſolutum eſt opus,

opus,v.Cal.Iulij,& diebus aliquot ibidem ſacrificatum, ſermoneſque de ipſius fundatione ſunt habiti. Hactenus de rebus Amangutianis. Nunc ad Bungenſes venio. Anno M.D.LIII. noſtri lapidationibus ibi male accepti ſunt, confictis in eos criminibus, quod carne veſcerentur humana.ſed Rex,cauſſa cognita,rem totam breui compreſſit, diſpoſitis cuſtodiæ cauſſa circa domum noſtram interdiu noctuque vigiliis. atque ea ſane præclara fuit neophytorum probatio: quippe nos quo maioribus cinctos videbāt anguſtiis,eo maiorem ipſi firmitudinem animi conſtantiamque præſeferebant.Eo tempore multæ ad neophytos cōciones,multæ contra Bonzios diſputationes habitæ ſunt:qui victi,cum quid agerent non haberent,inſigni mendacio populū onerarunt,nulla re ſcilicet Chriſtianam à Iaponica religione differre.Res erat ſane periculoſa.itaque noſtri diuinæ gloriæ zelo inflāmati, nil aliud per eos dies docere populum inſtiterunt,niſi hæ duæ religiones quantopere inter ſeſe differrēt:legem quippe Iaponicam fabulis atque mendaciis:Chriſtianam vero plane certiſſimis niti principiis.Atque ob id ipſum Balthaſar Gagus librum Iaponico ſermone cōſcripſit,ac dedit Regi,quem Rex coram ſe, ſuiſque conſiliariis recitatum,ac vehementer probatum,ſuo ſigno obſignauit, atque ad Balthaſarem remiſit,iubens ei renuntiari, ſe libri eius exemplum deſcriptum habere apud ſe:proinde exemplar obſignatum vt erat,oſtenderet magiſtratibus,vt eos perſpecta Chriſtiana veritate & doctrina, beneuolos & amicos haberet.Ex eo tempore adhuc in pace fuimus.Bonzij in Dominum crediderē complures. in iis quidam legiſperitus ex eorum ordine,qui commentationibus vacant,noſter antea vehemens aduerſarius. huic ita deinde clarum veritatis lumen affulſit, vt in exquirēdo Chriſtiani hominis officio nunquam defatigetur. Tanta vero tranquillitate fruitur animi, atque ita Dei beneficia ipſius hærent infixa memoriæ; vt pro iis à quibus Chriſtiana myſteria didicit,& à quibus huc miſſus eſt, denique pro cunctis Euangelij præconibus preces ad Dominum aſſidue fundat. Anſelmus eſt quidam Dominus vici non longe ab vrbe poſiti.is, vt vxorem ad cultum Dei traduceret; anno ſuperiore venit ad nos, & Balthaſarem domum ſuam adduxit; qui fœminam, & domeſticos omnes, alioſque complures neceſſaria ad religionem rudimenta edocuit,& conuertit ad Dominum.Horum exemplo tantus in reliquis eius vici incolis motus animorum eſt factus, vt omnes fere Chriſtiana iam ſacra ſuſceperint. Vicus eſt alius,decem leucas ab vrbe:illuc item anno ſuperiore lucri cauſſa ſe cōtulit neophytus operarius quidam, Antonius nomine:ibique reperit hominem, qui ab dæmone ſeptem iam diebus ita præfocabatur, vt nihil neque eſculentum, neque poculentum per fauces poſſet demittere.Hunc miſeratus Antonius,& ſimul recordatus latronis eius,cui culpam ſuppliciter agnoſcēti Dominus noſter IESVS CHRISTVS ignouerat,aquam in vas infundit,expiatque manu ſua per ſignum Crucis.deinde hortatur ægrotum,vt peccatorum ſuorum agat pœnitētiam, & credat in eum, à quo & conditus fuerit, & ſalutem poſſit accipere. Annuit ægrotus,& continuo porrectum ſibi poculū aquæ totum penitus hauſit,

appoſitumque oryzæ paulum, ſine labore comedit. Quæ res ægrotum ita permouit,vt cum primum per corporis vires liceret, ad nos conferre ſeſe Chriſtianæ religionis ſuſcipiẽdæ cauſſa decerneret:itaque fecit: omnem ſuperſtitionẽ abiecit,Chriſtianos ritus ac precationes edidicit,paucisque poſt diebus eſt mortuus. Alium etiam cõuertit ibidem Antonius, claro admodum genere natum. Lucas nouo iam nomine dicitur. Is cum Baptiſmi cauſſa ad nos veniſſet, poſtea quam ablutus eſt, Balthaſarẽ domum ſuam cum Ioanne Fernando,Antonioque perduxit.ibi dies aliquot inſtituendis baptizandiſque ita multis vacarunt, vt ex vna tantum Lucæ familia,ſexaginta capita(in his vxorem Lucæ, duoſque filios virili ætate) cœleſti lauacro purgauerint.Quorum tanta cõſtantia, tantum animi robur apparuit; vt ſuo exemplo aliis ad fidem trahendis numerum deinde trecentorũ impleuerint. Annus circiter agitur,cum quidã oculorum acie ſane debili baptizatus eſt.is Dei benignitate factũ eſt, vt vna cum animi lumine oculorum quoque lumen reciperet:etenim continuo clare cæpit videre:cuius rei fama cum latius manaſſet,Iaponiorum ad nos concurſus hinc inde ſtatim eſt factus, partim cæcorum, partim vario morborũ genere,vt lepra,febri,aliiſque huiuſmodi laborantium,in quibus Dominus pro ſua ſapiẽtia,cœleſtis numinis vim ſæpe declarat.Quod vt facilius cognoſcatis,nonnulla referã,quæ in hoc genere cõtigerunt.In popularibus neophyti illius,quẽ ex oculorũ debilitate repente conualuiſſe docuimus; iam inde ab ipſo abauo quidã hæreditario veluti iure,& quaſi per manus acceperat,vt à dæmone torqueretur. atque is impetrandæ ſalutis cauſſa, in victimas & impia ſacrificia patrimonium pæne conſumpſerat. Verum dæmones idolis inhabitantes, quo maiores ſibi honores haberi cernebant, eo vexabant hominem grauius; nec illius tantummodo cruciatu contenti,arreptum ipſius quoque filium annos natum triginta adeo male accepere,vt multos dies nihil omnino guſtaret,nec iam patrem,vel affines agnoſceret.Balthaſar vbi id reſciuit,contulit eo ſeſe,cumque filium in ipſis tormentis offendiſſet,iuſſit eum Diui Michaelis nomen pronuntiare.paruit ille, & in ipſa pronuntiationis clauſula tam vehementer intremuit, tanta cum geſticulatione, motuque membrorum, vt qui aſtabant,rei miraculo perhorreſcerent. Verum diuinæ placitum eſt bonitati, vt ſimulatque ſuper eum Balthaſar ſacra illa effatus eſt verba: In nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti; à nequiſſimo ſpiritu liberatus; continuo & cibum & vſum mentis rationiſque receperit. Deinde vero vna cum patre Chriſtiana rudimenta edoctus,& vterque ſacro fonte luſtratus eſt;ac filius quidem,Michaelis:pater autem,Pauli nomen aſſumpſit.Paucis poſt diebus,eiuſdem Pauli filia,ſoror Michaelis,ad templum noſtrum acceſſit,quæ item triginta iam annis male à dæmone habebatur. Ea cum velle ſe Chriſtianam eſſe dixiſſet,vehementi pariter ipſa timore corripitur.Tum Balthaſar ad exorciſmos confugit, cæpitque mulieri ſuadere,vt nomen IESV,nec non D. Michaelis pronuntiaret. illa vero diſcruciata grauiſſime,ore cõpreſſo,voce veluti in cantum ſoluta,reſpondit,ſi, Xacæ & Amidæ,qui legẽ dedere Iaponiis,idola repudiarentur, neminem adorandum.

randum esse præterea: neque vero se cuiuspiam vi, ab eorum cultu posse abduci. Postridie (qui dies fuit Beatissimæ VIRGINI sacer) téplo Christianis referto, cum mulier quoque adesset; Balthasar sacro peracto, ad exorcismū rediit. Hic dæmō versum eiulare, iniuriā conqueri, fœminamque torquere. Cum in eo statu res esset, Christiani qui aderant, in preces dedere sese, nec ita multo spiritus ille nequam erupit: mulier autem valde leuata est, atque integra prorsus mente, potum petiit, porrectamque sibi aquam lustralem seu benedictam, ebibit. Tum iussa dicere IESVS, MARIA, tam suauiter pronuntiauit, vt vox Angeli videretur. Ex eo tempore nunquam deinceps à dæmone vexata est, iamque Christiana sacra suscepit. Qui ægroti huc deuenere, ex iis ad trecentos iam Christiani cernuntur. quorum sermones inter se de beneficiis à Domino post Baptismum acceptis, operæpretium est audire, dum hic patientiam in morbo ferendo, ille recuperatam prope valetudinem prædicat. solent autem huiusmodi ægroti, decem alios, quindecimve singuli ad Christianam religionem secum adducere, quorum corpora non alio medicamento curantur à nobis, nisi aqua benedicta, cuius virtus in hoc regno multis experimentis, præsertim vero in oculorum curatione, quibus Iaponij vulgo laborant, est comprobata; vt eius petendæ causa à leucis decem vel duodecim vndique concurratur ad nos.

Hoc anno, qui post Christum natum est M.D.LV. in hac æde sacra Funaiensi, à Cineralibus ad Paschalia vsque solennia, conciones quotidie cum sacrificiis habitæ sunt, tanta neophytorum frequētia, vt eos domus nostra nō caperet, tantoque animi ardore, nonnulli vt è pagis pridie domum nostram venirent, quò postridie mane ad tempus cocioni adessent; nonnulli autem ad templum duabus ante lucem horis accederēt. quibus rebus homines ita vehementer inflammabantur, vt quotidie ferme deni, duodeni, vel etiam viceni post catechismū fierent Christiani. Itaque baptizati sunt eo toto Quadragesimæ tēpore, quadringenti. A Paschalibus feriis vsque ad Pentecosten eodē feruore ac studio continuatæ sunt quotidie conciones, neophytorū rogatu, qui propitiandi Domini caussa mysterium Confessionis sane quam diligenter frequentant; quorum vitæ morumque immutationem post Baptismum, noti affinesque eorum valde mirantur; quippe, vt quisque maxima pro Christi nomine ignominia afficitur, ita se beatissimum putat. Quidam etiam, cum initio conuersionis, nonnullo pudore territus latitaret; ita se nunc palam penitus in caussam Christianā tanta sua cū delectatione demisit, vt verbo Dei potius quam cibo sustentari alique videatur. Cæremonia quoque nostra funebris magna cum admiratione probatur ab ethnicis: vt funus, quod primum duximus, hominum plus tria millia spectādi caussa celebrauerint. cum autē pauperibus æque ac diuitibus honorem à nobis vident haberi; tum vero legi Domini Dei nostri simile nihil fatentur esse. atq; lex ea sane late vagatur in hoc regno: Bungēsimā præter vrbanū neophytorū gregem; Iacali quinquaginta, vel sexaginta. Siquidē totidē, Quinctani (pagorū hęc nomina sunt) plus ducenti visuntur. Neophytus quidā est, quem cæteri ob eius

virtutem

virtutem parentis loco venerātur & colunt; qui sępe ad sacrificia & conciones huc ventitat. Is ea circuit loca, & cunctos ad officium adhortatur. Superioribus diebus Balthasar Gagus cum Ioanne Ferdinando Firandum profectus est ad Lusitanorum, qui ibi erant, confessiones audiendas. Rex autem ante quam discederet, venit ad nos, iussitque Balthasarem de commeatu sine cura esse: daturum se qui eum prosequeretur, & omnia ad iter necessaria compararet, idemque, si Balthasar vellet, præstaret in reditu: præfectis etiam, quacunque transeundum esset, iumenta & cætera quę opus forent, se imperaturum. Eum nūc in singulos dies exspecto. mecum hic de neophytis remansere senex quidam, Antonius nomine, quinquaginta vel sexaginta natus annos: & alij præterea quattuor vel quinque homines impigri ad necessaria negotia obeunda.

Scriptis iam litteris, ex Ida pago nō longe ab vrbe posito mulier quædam cum marito ad hoc templum Baptismi caussa se contulit. Sed vterque, quod Balthasar aberat, domum suam re infecta, consilioque pæne mutato reuertebantur. Id vbi cognouit Antonius, is quem modo nominaui, me appellauit, vt preces ab omnibus, qui aderant, ad Dominum pro vtroque eorum habendas curarem. itaque dum orationem Dominicam elata voce multi pronuntiamus, conspecta mulier est adeo vehementer intremere, vt illam ipsi tres homines regere & continere non possent: dentibus vero tam acriter infrendebat, vt viderētur effringi. interea constrictis ipsius manuum digitis, mulierem signo Crucis, & aqua benedicta lustrabat Antonius: nobis ex altera parte in oratione Dominica & Angelica salutatione perseuerantibus. Post hæc mulier aliquantulum consopita, simulatque expergefacta est, iussa dicere, IESVS, MARIA, primum veluti indignabunda pronuntiauit: tum ei manus arctius iterum vinciuntur, precationi simul omnes insistimus: nec ita multo post fœmina dolere manibus, & lamentari, & rogare vt sese quam citissime soluerent. Deinde, pia admodum voce proferens, IESVS, MARIA, verum Creatorem suum adorare se dixit, grauemque sese peccatricē agnoscere. Eadem mihi postea affirmauit, se toto septennio cordis ingentē sensisse grauedinem, sed iam ea leuatam, & exhilaratam esse. Postridie mane cum marito discessit: redituri ad Baptismum cum primum Balthasar Firando reuerterit. Mihi sane magnam tota res attulit voluptatē, & ex eo die plane alia mulier atque antea, visa est. multa præterea in hac regione geruntur à Domino: qui nos pro sua bonitate idoneos vineæ suæ cultores dignetur efficere. è Bungo 12. Cal. Octob. M.D.LV.

TAQVAE REGIS FIRANDI
ad Melchiorem Nonnium.

ATER Mag. Franciscus cum meum in hoc regnum venisset, Christianos fecit magna animi mei voluptate nōnullos, quos equidem commendatos habeo, & ab omni iniuria tueor. Bis deinde ad nos venit etiā Pater ille qui Funaij versatur, baptizauitque

zauitque cum ex affinibus meis aliquot; tum ex reliqua nobilitate per multos: quem ego virum aliquoties audiui, eiusque doctrinam, quæ mihi penitus hæret in medullis, ita probaui, vt Christum sequi plane decreuerim. Quocirca te in meo Regno videre magnopere cupio: semel quippe mentitus, non mentiar iterum. Tu si ad nos te contuleris; & rem Deo gratissimam feceris, & à me quam honorificentissime liberalissimeque tractaberis. Firando.

Taqua Nombo Firandi Rex.

COSMI TVRRIANI AD SOcietatem *IESV in Lusitaniam.*

EX quo tempore à Francisco Xauerio, qui postea migrauit è vita, Amangutij sum relictus; res per humani generis aduersarium minime tranquillæ fuerunt: qui cũ intelligeret quantum Euãgelij promulgatione proficeretur, omni ratione eã impedire conatus est: bellum enim Regem inter ac populares eius ita perniciosum excitauit, vt vigesimo post meum aduentum die, Rege ipso cum filiis interfecto, alium, qui Regis Bungi erat frater in magna tamen principum dissensione, suffecerint. Nec tamen à nobis interea cessatum est: nam ad annum M.D.LVI. (quod spatium fuit annorum circiter sex) assiduis concionibus, cæterisque ex instituto nostro ministeriis obeundis, Christianorum duo millia fecimus; quo tempore nonnulli è proceribus, coniunctis viribus contra nouum Regem, sectatoresque ipsius, vrbi Amangutio sæuum adeo incendium intulerunt, vt cum amplius decem millibus familiarum incoleretur, vnius horæ spatio vniuersam flãma peruaserit. Nec sane domus nostra, templumque ab eo incendio fuit immune. Post hæc affertur nuntius, aduentare hostes; quo audito Christiani conueniunt, communique sententia statuunt, non esse mihi in iis tumultibus commorandum: denique vigesimo post incẽdium die, cum iam hostium exercitus ab vrbe non plus tribus millibus passuũ abesset, vehementer à me efflagitant, orantque vt inde discedam. quorum ego precibus eo animo cessi, vt post eas turbas, ac seditiones redirẽ. Consilio profectionis meæ cognito, reliqui Christiani ad me concurrũt, nullam ea nocte partẽ capiunt quietis, cum alij peccata cõfiterentur, meumque discessum lugerent; alij mecum vna decedere decreuissent. quos ego vt potui verbis solatus, discessi, multis me nihilominus ad nouem millia passuum prosequentibus summo cum dolore ac gemitu. mortuum parentem in conspectu eos habere dixisses. Nimirum præsagire iam tum videbantur calamitates, quæ postea contigere: quippe deinde, & vrbs funditus euersa est, & summa annonæ inopia, aliaque id genus multa incommoda consecuta. In itinere cum diuellerentur à me, ecce tibi denuo lacrymæ virorum, mulierum, puerorum; quæ me sane magno mœrore, tristitiaque affecerunt: atque ita illi ad suos regressi sunt, ego Funaium iter

intendi, qua in vrbe versabatur Balthasar Gagus cum duobus fere millibus Christianorum, quos ibi fecerat, eratque magna apud Regem in gratia, ad quem Prætor Indiæ certum hominem Regis Lusitaniȩ nomine cum pretiosis muneribus misit, egitque gratias quod nos adeo humane liberaliterque tractaret. Hoc ille officio permotus, ȩdes nobis optimas ex materia cedrina est elargitus: è quibus templũ exstruximus cum reliquis ad incolendum necessariis ædificiis, operam suam in id nauãtibus admodum impigre Christianis. Decreuit etiam nobis aureorum quinquagenum vectigal. Inde cum æstus belli iam deferbuisse videretur, ethnici multi ad verbum Dei confluebant, ac fere semper ad Dominum conuertebantur aliquot, decem interdum, interdum quindecim, pluresque aut pauciores, prout mentes eorũ Spiritus sancti claritas illustrauerat. Amangutio etiam Rex, regnique proceres, missis per Christianos epistolis, nos ad se inuitarunt: qua de re cum Regem ipsum Bungi amicitiȩ caussa consuluissem, respondit adhuc maturum non esse: simul ac foret, se moniturum. suspicati sumus occultam aliquam coniurationem ipso conscio aduersus Amangutij Regem esse cõflatam: nec sane temere; nam ex principibus quidam potens, Amangutium ex incendio ferme iam instauratum aggressus, diruit, magna ciuium parte vel spoliata, vel in seruitutem abducta, Regis etiam fratre cum omnibus iis, qui partes eius sequebantur, occiso. Ea re cognita, Bungi Rex magnas copias ad Amangutium occupandum misit, quo euentu, adhuc incertum est.

Anno M. D. L V. octauo Idus Septemb. Rex apud nos sane quam iucunde cœnauit: à cœna de Deo verba fecimus. ipse per quendã ex amicis iussit nobis renũtiari velle se certos pecuniæ fructus assignare alendis iis, qui in sua ditione Dei legem docerent. Respondimus, nobis hoc non esse ita necessarium, sed in pauperum subsidium hospitalem domum à nobis ædificatam esse, quæ huiusmodi ope admodum indigeret, orare nos Regem, vt beneficium illud in eam domum cõferret; quod fecit, & simul iussit nobis attribui aream in vrbe imperij sui admodũ ampla ac celebri Facata nomine, ab vrbe regia quinque dierum itinere, vbi iam Balthasar Gagus aliquod fecerat Christianos. Eo nunc Balthasar idem est rediturus, vt ibi diutius commoretur, atque commodius Euangelium prædicet. Christus Dominus noster, eas vires nobis easque virtutes impertiat, quȩ ad assiduos huius prouinciæ labores atque pericula sunt necessariæ. Valete vj. Idus Septembris. M. D. L V I I.

GASPARIS VILELAE AD *Societatem IESV.*

ANNO M. D. L V. cum in hæc loca Melchior comitesque peruenissemus, nihil ad vos scripsi, propterea quod rediturõ mox in Indiã Melchiore, satis fuse de moribus hisce, ac regionibus ex ipso vos cognituros putabam. Nunc ea persequar, quæ

quæ post eius discessum præsente me contigerunt, quo in omnibus immensa Dei bonitas magis eluceat.

Vbi terram hãc attigi, iussus sum Funaij habitare cum Cosmo Turriano; partim vt ingrauescentem iam illius ætatem, in tantis ac tam multis laboribus aliquo auxilio subleuarem; partim etiam, vt ex eius consuetudine ediscerem, qua ratione horum Christianorum ingenia colenda tractandaque sint. Balthasar autem Gagus, qui ibi erat, Firandum est missus, vbi portus est in primis celebris, & Christiani nonnulli: Regulus præterea vrbis eius valde nos diligit, fecitque nobis potestatem areæ coemendæ, qua in area Virginis Matris ædem sacram excitauimus ad pios Christianorum vsus, cum Iaponiorum incolarum, tum Lusitanorum, qui eo commeant. Gagus ab Regulo humane exceptus est cum alio fratre nostro, itemque alio Iaponio Christiano in rebus diuinis admodum erudito, quos secum adduxerat. Hos deinde cognouimus in neophytis instituendis magna cum laude versari. post Gagi discessum, aream coemimus patentiorem, donauitque Rex nobis peramanter quasdam ædes in proximo, quæ statim nobis vsui fuere. ex iis quippe templum exstruximus, addidimusque tecta nonnulla nobis ad incolendum necessaria. Opus ad culmen perductum est die sanctis omnibus sacro, anno M. D. L V I. Melchior primum in eo sacrum fecit solenne. Inter hæc tempus aduenerat, quo Melchiori in Indiam redeundum erat. quem à nobis dimisimus, nulla spe in hac quidem vita nos reuisendi. Inde Christianæ rei ex instituto dedimus operam non sine aliqua difficultate propter occultas conspirationes aduersus Regem in vrbe conflatas à reliquiis coniuratorum, quos mense ante nostrum aduentum capitali supplicio affecerat, ac deinde ad cæteros minori suo cum periculo puniendos in insulam quandam, quæ arcis instar est, sese receperat. Hisce tumultibus & recentes Christiani vehementer, & nos etiam aliquantum perturbabamur animis, quod ex Regis interitu (si forte id contigisset) aut mors nobis imminere sine dubio videretur, aut certe multa ac grauia incommoda, quæ magno nobis impedimento forent quominus rem ex animi sententia gereremus: verumtamen nonnullis à Rege concessis, pax inter eum & ciues composita est, & qualecunque otium consecutum.

Instituti autẽ nostri in Iaponiis adiuuãdis eiusmodi ratio est. Primum, quoniam plurimis tantæ sunt tenebræ, vt animam simul cum corpore interire, nullumque Dei iudicium de rebus in vita bene vel male gestis futurum existiment; duos menses quotannis, Nouembrem ac Decembrem, vsque ad octauum diem ante Natales Domini ferias, ponimus in quotidianis, de morte, iudicio, pœnis inferni, deque cælesti beatitudine concionibus; ad quas vniuersi fere conueniunt Christiani. Die vero mortuorum omnium commemorationi dicato, in eandem rem maiori etiam studio ac cæremonia incumbimus. Toto autem eo tempore, cenotaphium habemus atratum: super id, responsum vnum verbis conceptis quotidie pronuntiamus, & sacra rituum illorum mysteria populo exponimus. Quo quidem anni tempore tanta vis frigoris est, vt præter

assiduum gelu matutinum, multa etiam è cælo decidat nix. Sed Dominus pro sua clementia, necessaria nobis remedia suppeditare non desinit.

In festa Natalia, dimissis per finitimas villas nuntiis, Christianorum conuentum indiximus; quorum, à viginti quattuor, ac triginta millibus passuum, tanta multitudo confluxit, vt eos templa duo coniuncta, ædesque nostræ priuatæ non caperent. Media nocte sacrum solenne rite peregimus cum hymnis quibusdam piis, de laudibus Natalium Domini, & nonnullas è sacris litteris historias exposuimus, quibus rebus Christiani admodum delectati, & in sacrosancta fide firmati sunt. Post eorum dierum celebritatem cum æquum esse non videretur, vt intra domesticos parietes inclusi, animas IESV CHRISTI sanguine redemptas in desertis regionibus perire pateremur; missus sum cum Ioanne Fernando ad vicum, quem Cutamen appellant, vbi aliquot Christiani visuntur, quo & gentilibus viam veritatis ostenderem, & Christianis solatium aliquod atque vtilitatem afferrem. Et quoniam iter illud pedibus iniquo anni tempore sine vllo commeatu faciebamus; nec frigoris nec famis incommodum defuit. Peruenimus ad montem, vbi nos quidam ethnicus excepit hospitio, & paululum oryzæ dedit in cibum: & quia lucebat adhuc, ab eo petiimus, vt viam nobis ad vicum quendam finitimum monstrare ne grauaretur: quo cum peruenissemus, ad vetulam Christianam probi viri vxorem item Christiani, diuertimus. cuius nobis in ministrando studium, & alacritas, cum veteris illius, ac nascentis Ecclesiæ laudibus proculdubio comparanda, omnem præteriti laboris molestiam, ac defatigationem absterſit. Cœnam pro ipsius angustiis parauimus ex herba iname quam appellant, atque nasturtiis, cum anus ad nos calefaciendos ignem paucis quas habebat paleis excitasset. Eadem monita à nobis, vt aliquos ad Euangelium cõuocaret, quamquam nox erat, frigusque permagnum, tamen tantam in ea re diligentiam adhibuit, vt multos barbaros adduceret, ad quos cum apud senem quendam de salutis ipsorum ratione verba fecissemus, decem ex iis permoti diuinitus Euangelio credidere: quos simulatque opportunum est visum, magna nostra lætitia baptizauimus. Accessit ad hos etiam senex annos natus septuaginta cuius domi sermo de Deo (quem diximus) habitus fuerat. Is cum annos circiter octo grau i admodum valetudine laboraret, ita vt membris pæne solutis, inter loquendum vehementissi tremeret, multis in vita homicidiis perpetratis, dæmonis cultor, cuius speciem sese identidem offerentem adorabat vt Deum; biduo post Baptismum Dei beneficio sanus, ac liber ab omni tremore surrexit, & omnibus inspectantibus, diabolicas syngraphas aliaque id genus igne combussit.

Ex eo loco profecti, antequam Cutamen peruenimus, nos in itinere nox oppressit. in magnis tenebris, frigore, gelu, incerti quà iter esset, aut quem percontaremur, Deum precati nos in viam dedimus, & in cuiusdam ethnici hospitium incidimus, qui nos ad Christianum honoratum hominem habitantem in ea solitudine misit, quem antequam inuenimus, iterum errauimus, sed ea ipsa noctis hora nobis obtulit Dominus,

qui

qui nos ad optatas illius Christiani ædes aliquando perduceret. Is nos simulac vidit, statim nobis prouolutus ad pedes, nunquam se tanto in honore fuisse dicebat. ea nocte in consolandis animandisque Christianis eius domesticis ibi posita, postridie mane profecti, Cutamen venimus, acceptique hilatiter sumus à Christianis, qui cognito nostro aduētu obuiam nobis processerant. Hic, dierum aliquot moram fecimus, quo & Christianos cōfirmaremus, & paganos ad Christum adduceremus, quorum decem conuersi, alij miserabili quodā errore liberati sunt: cum enim sese de more dominis sacramento fidelitatis obstringerent, idque ante idolum stantes, sanguinemque mittentes è brachio, descriptis ex eo litteris quibusdam, quæ legi non possent, & ad extremum syngrapha concremata hero se fidem seruaturos esse iureiurando promitterent; omni studio fecimus, & effecimus, vt si ab ea consuetudine prorsus nollent absistere, saltem per Deum conditorem cœli terræque iurarent, quod nobis omnes se facturos esse polliciti sunt, potiusque mortē oppetituros, quam ad pristinam iurisiurandi formulam redituros. Ea res dominis eorum pergrata fuit, ipsorumque fidem, nunc multo quam antea pluris æstimant. Circumspectis huius prouinciæ miseriis & inopia, Cosmo visum est, è re communi futurum, si in vrbe Funaio valetudinarium instituere-tur. Itaque cōsilio cum Rege communicato, peramplam domum exstruximus, bifariamque diuisimus, vt altera pars elephantiacos (quorum magnus in his locis est numerus) altera leuioribus morbis ægrotantes exciperet. Confluxere illico elephantiaci complures, quorum curationi præfecimus vnum è fratribus nostris chirurgiæ peritum, qui contemptis vt Christum pauperem sequeretur, deliciis diuitiisque quas possidebat, in Societatem nostram adscriptus est. Et quoniam vrbe tota montibusque finitimis multi præterea inopes, ægrotique versantur: constitutus est Iaponius Christianus annos natus quatuor & viginti, spectatæ virtutis adolescens, qui castitatis voto aliisque nonnullis Deo sese dicauit, vt is egentibus, viduisque diuideret eleemosynas, quas Christiani coniiciunt in arcam ob eam ipsam rem publice positā. Augetur autem quotidie huiusmodi pauperum, atque ægrotantium multitudo, in hospitali quam diximus domo, magno cum rei Christianæ adiumento, & barbarorum pudore, cum videant populares suos ægrotos omnes gratis à nobis curari, necessariis medicamentis adhibitis.

Ineunte Quadragesima, instituti sunt sermones de sacra Confessione, quam Iaponij tanto cum labore, lacrymisque peragebāt, vt nostrum nobis teporem tacite exprobrare quodammodo viderentur.

Per idē tempus multa ac magna capitis pericula adiuimus; cum enim Rex arce se cōtineret, quæ abest ab vrbe vigintiquinque millia passuum, cumque magna latronum vis, sublatis iudiciis, vrbe tota volitaret, quorum animi in cædem nostram à Bonziis solicitabātur; hyeme tota, necem in singula momenta exspectātes, pauco vino in vsum sacrificiorum, aliisque rebus nonnullis vt potuimus absconditis, cum vel in cibo capiendo mors nobis ob oculos versaretur, vigiliis inter nos distributis (quod nūc

etiam facimus) vitam noſtram, magno ſane labore incommodoque tutati ſumus. Quo tempore iuſſit Rex nobis renunciari, ſe nihil opis in tali re nobis afferre poſſe: proinde noſtræ ſaluti conſuleremus, moleſtum ſibi fore ſi quid nobis incōmodi accidiſſet. Ac reliqua ſane vrbe item vigiliæ agebantur, ſed omnis noſtra ſpes, atque fiducia ex vnius Domini clementia ac bonitate pendebat. Inter hos metus hyeme exacta, nullo tamen Quadrageſimæ die non habitus eſt ſermo de rebus diuinis, aliquot ſeſe quotidie diuerberantibus, cum ſexta quaque feria noctu de paſſione Domini verba fierēt, flagriſque in corpus ſuum omnes domeſtici noſtri vna cum Iaponiis centum ferme, ſæuirent, qui ad audiendum Euangeliū ventitabant. Semihora dicendo abſumebatur: inde Chriſti Crucifixi proponebatur vexillum: poſtremo extinctis luminibus veniebatur ad verbera, nec ante cædēdi modus fiebat, quam pſalmus quinquageſimus ad finem vſque pronuntiatus eſſet, idque ea pietatis ſignificatione, vt cuiuſuis animus ad religionem, & lacrymas cōmoueri poſſet. Inter hęc rurſus Amangutium inuitamur: ſed quia in Bungo conſtabat operæ fructus; & ſimulne Ioannis Fernandi auxilio priuaremur (nam ei proficiſcendum fuerat, Amangutianis reſcripſimus, Paſchalibus feſtis nos eo venturos. Sacroſancta hebdomada, quanta maxima potuit cæremonia religioneque peracta eſt. Primum Dominico die Palmarum, ſolenni ſacrificio facto, ramiſque de more diſtributis, prodiimus ſupplicantes, Crucemque præferentes permagnam; emenſaque area ſpatioſa è regione ianuæ, foribus in reditu occluſis, Coſmus, qui extra templum cum ſigno Crucis populoque remanſerat, clamare cæpit, Attollite portas: cui reſpondebat è templo chorus, vt aſſolet. cū tertio denique admiſſus eſſet, & ad aram maximam ordo comitantium, non ſine ſumma omnium lætitia perueniſſet; ſacrum miſſæ continuo cæptum eſt. Paſſione Domini decantāda, ingens animorum motus, & eorum, qui recitabant, & eorum qui audiebant eſt factus: tantumque dolorem delictorū atrociſſima innocentiſſimi Domini mortis narratio omnibus attulit, ſimulque intimum ſolatium ita magnum, vt ſatis appareret, omnia hæc à Spiritu Sancto proficiſci. atque ita ſacrum peractum, & ritus illi ſanctiſſimi quid ſibi vellent, populo expoſitum eſt. ad hæc templi parietes pullo periſtromate conueſtiti, & ſepulcrum excitatum eſt ad ſacratiſſimum Chriſti corpus condendum, ac perſoluenda iuſta ſolennia, adiuuantibus quinque Luſitanis, qui in hac vrbe hyemauerant, ſeque ad nos Confeſſionis cauſſa receperant. Quartæ feriæ tenebras quas appellant, alternantibus choris canticum Zachariæ, cum ſymphonia; deinde pſalmus idem quinquageſimus magno cum ſenſu, lacrymiſque Chriſtianorum; gentilium vero admiratione, & approbatione concluſit. Poſtridie, ad ſacram Euchariſtiam admiſſi Luſitani & Iaponij aliquot, qui quidem ad tantum myſterium idonei videbantur: & quia tum primum cœleſte illud conuiuium inibant, ſumma animi dulcedine ac voluptate perfuſi ſunt. His rite peractis, corpus Chriſti condidimus, templum circumeuntes accenſis luminibus. In ſepulcri præſidio Luſitani duo, cum totidem pueris, armati maculis ferreis galeiſque, ſunt collocati:

collocati: quæ res cum tempus illud referrent, quo Christus liberator noster in terris versatus est; Christianos mirum in modum commouebat, magnoque male actæ vitæ dolore afficiebat vniuersos. Sextæ feriæ exsequias maior populi frequentia celebrauit. decantata passione Domini, & corpore Christi recluso non sine motu & comploratione omnium, mirabilis erat sacris peractis dolor ac mœstitia Christianorum domum redeuntium. iidem Sabbato sancto sacris adfuerunt. Ara in medio templo exstructa, sacello etiam maximo aulæis pictaque tabella exornato, in qua Christi resurgentis effigies cernebatur, multis præterea candelis ardentibus, pullum prætēdebatur sipatium. id, simulatque chorus, Kyrie eleison, nouies cecinit, subito demissum, aram ipsam, & Cosmum stantem aperuit, qui è choro clam se subduxerat, seque ornatu sacrificantis induerat. Vbi vero Angelicus hymnus intonuit, confestim æra campana vi summa pulsantur. quæ res tanta ac tam repentina lætitia Christianos affecit, vt mente pæne emoti viderentur, siue id ex præterito mœrore, siue ex rei nunquam ante id tempus visæ nouitate contingeret. sane ij nobis dicebant se iam nunc in hac vita fructum cœlestis beatitudinis prægustare. Atque his rebus in Christiana fide non mediocriter confirmati sunt. Paschali die quæ consequuta est, corpus Domini circumtulimus sub vmbella, cereis & candelis accensis. Symphoniaci, cæterique ministri sertis amœnissimis redimiti iucunde psallebant. Nec tempestiuus tormentorum aliquot fragor, nec magna populi vis celebritati defuit. itaque concursus multitudinis nullum eo die locum sacro sermoni reliquit.

Dum hæc geruntur, affertur Amangutio nuntius, dynastam quendam nomine Moridonū copiis adductis, Regeque Amangutij & principibus interfectis, vrbem totam flamma ferroque vastasse. Ac nobis vtique si eo venissemus, fuerat moriendum: sed videlicet nos Dominus dignatus hoc honore nō est; quem habet iis tantummodo, quos præcipue diligit. vrbis excidium ingens fames excepit, quæ cum è barbaris multos, tum è Christianis nonnullos absumpsit; vniuersum vero ciuitatis statum ac sobolem in multos annos omnino perturbauit, ac perdidit. Atque hi sane bellorum tumultus, quod adhuc experti sumus, Christianæ fidei propagationem magnopere distinent; sed nihilominus eo ipso tempore in Bungi regno multi Christiani fieri cæpti sunt, præsertim ex inopi plebe. nam diuites fere mundo seruiunt, & obtrectatorum voculas pertimescunt. Firando etiam à Balthasare Gago litteras accepimus, in parua quadam insula, triginta vel quadraginta homines Baptismū petere, Christianos eius regionis in IESV CHRISTI cultu proficere, phanumque exstruxisse, quamquam pro multitudine populi exiguum. Quod vero ad nos ipsos attinet, nunquam occasiones desunt, quibus probemur & exerceamur. Etenim Bōzij fictis criminibus falsisque testibus nos apud populum in inuidiam conantur adducere, quod scilicet humana carne vescamur: atque ad faciendam mendaciis fidem vestes manantes sanguine in ædiū nostrarū fores occulte cōiiciunt. idque nō semel hoc anno fecerūt,

qui est à Virginis partu M. D. LVII. quocirca toto pæne Iapone percrebuit, nos dæmonas esse, nec verbis nostris habendam fidem. quod etiam scriptis in ianua nostra propositis palam edicunt. A pueris etiam interdum lapidibus petimur. Complures præterea nos fœde & contumeliose compellant, tametsi contra honesti viri permulti reuerentur, & colunt.

Huiusmodi periculis (vt dicebam) tentamur à Domino, & præclare docemur, quam parum sine illius ope valeamus ipsi. Idem tamen hæc Iaponiorum peccata dissimulans, clementiæ suæ non obliuiscitur, ad alliciendos ad se animos nonnulla supra naturam interdum efficiens. Quendam multis iam annis pæne paralyticum Baptismo lustratum intra paucos dies sanitate donauit. Mulierem assiduo singultu etiam dum loqueretur & cibum caperet, iam diu laborantem per Baptismum eo vitio liberauit. Aliam energumenam, vt primum Christiana facta est, dæmon reliquit. E montanis quidam cum febri cõflictaretur, ad templum nostrum descendit, certus inde non ante discedere quam sanitatem reciperet, postridieque conualuit. Iam in ipso valetudinario, quod diximus, vulnera, veteresque decem atque etiam viginti annorum abscessus quarto decimo interdum die sanantur. Atque hæc omnia necessaria sane sunt ad huius gentis tenebras dispellendas, detegendosque diaboli dolos, atque præstigias. simulat quis ex composito se mortuum esse, hunc venefici extractum è sepulcro se ad vitam reuocasse mentiuntur. Interdum etiam adiuuante dæmone ægrotos aliquos curant. Quidam cum multos iam dies nusquam appareret, veneficorum opera repente cõparuit. Defunctus cum efferretur nescio quis, vbi ad feretrum detegendum sepeliendi caussa ventum est, nullum cadaueris ne indicium quidem inueniunt. Hisce aliisque id genus artibus miseros Iaponios diabolus decipit: quorum ad cætera scelera, quæ multa sunt, illa etiam accedit immanitas, vt filios infantes crudeliter enecent, vel quod vnum aut alterum sobolis caussa satis esse, vel quod in rei familiaris angustiis eorum felicitati hoc pacto se consulere arbitrentur. Persuasum habent etiam alicubi: quæ mulieres ventrem ferant, eæ fœminam si pepererint, ad inferna damnari: quare permotæ fœtum in vtero medicamentis interimunt. Iam vero vetantur Iaponij de vitæ exitu cogitare, ne videlicet mortis metu à flagitiis deterreantur. quocirca mortem repentinam exoptãt, beatumque putant cui ita obire contigerit. Sunt etiam qui dæmonem colant, eoque familiarissime vtantur, quos Iamambuxas hoc est milites conuallium appellant, ij ad famam sanctimoniæ colligendam, sese grauiter puniunt, stant, vigilant, cibo parcissimo vtuntur; altero denique vel tertio mense, vbi satisfactum esse diabolus pronuntiauerit; nonnullis amentiæ sociis vna secum adhibitis emendicata à popularibus stipe, mare petunt, nauiculamque conscendunt, cuius sentinam ita perforant, vt accepta paulatim aqua mergatur. Ad hæc, diabolus magnopere satagit quo brutorum animantium specie vulgo adoretur. atque vt boues colant, hominem occupat; percontantibus nomen, respondet se regem esse bouum: rogatus vt abeat, negat se ex homine discessurum, nisi templum sibi exædificaturos esse recipiant. Si pollicentur,

centur,abſcedit.ſi promiſſa nō fecerint,rurſus reuertitur, oppreſſumque hominem variis cruciatibus torquet,quouſque phanum ædificēt, in quo varias belluarum figuras pro numine venerantur, capitali etiam alicubi propoſita pæna,ſi quis bouem occiderit. Interdum etiam venatores, ſi quam feram interemerint,ſuis veneficiis in morbum inducit.itaque eius rei metu feras pro dæmone ſuppliciter colunt. Quæ omnia facit ille nimirum ob eam cauſſam, vt mortales vero Dei cultu deſerto mutent gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis, hominis,& volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Iaponiorum doctrina ſeu ſuperſtitio multiplex eſt. alij neſcio quem iam mortuum colūt nomine Amidam,alij quendam,quem Xacam nominant. eſt etiam hæreſis eorum,qui lingua patria Fotoqui vocitantur, in opinionum ſuarum prauitate vſque adeo pertinaces, vt aures Euangelio prorſus occludant. negant enim fidem habendam niſi ſcriptis iis, quæ apud ſe habent: & pro miraculo eſt,ſi quis eorum Chriſtiana ſacra ſuſcipiat. Denique Soli etiā, ac Lunæ deorum honores habentur, necnon ipſi dæmoni, cui templa erigunt, atque in ipſis templis effigiem eius multo quam nos fœdiorem ac deformiorem depingunt. Multi ſunt etiam cœtus cœnobitarū vtriuſque ſexus, albo veſtium colore, rufo, nigroque diſtincti, vita,moribuſque turpiſſimi.

Societatis noſtræ in his partibus tria domicilia ſunt. Amāgutij vnum, vbi multi erant Chriſtiani: verum ædes eæ vna cum vrbe ipſa incenſæ,& ſolum à barbaris templo Idolorum poſtea dicatum eſt: tametſi nunc audimus nonnullos qui ſuperfuerunt Chriſtianos, idipſum iudicio repetiiſſe, eiuſque poſſeſſionem noſtro nomine recepiſſe. Alterum eſt domicilium Firandi. Tertium, idemque omnium maximum eſt hoc Bungenſe,quod in primis ſtabile Deo propicio futurum videtur,tum propter Regis (quamuis nondum Chriſtiani) eximiam erga nos beneuolentiam, & aliis rebus & in conſilio dando probatam nobis, & cognitam; tum etiam propter exiſtimationem à nobis apud præfectos regios, magiſtratuſque collectam. Accedit quod Rex Euangelij promulgationem in ſuo regno ſibi gratam eſſe demonſtrat. Ad quem ſi Rex Luſitaniæ Ioannes patronus ac parens Societatis noſtræ legatum quempiam mitteret, multum ea res (vt arbitror) ad eius conuerſionem valeret. Vos etiam atque etiam Dominum obſecrate cariſſimi fratres,vt Regem hunc excitet:nam vtique ex eius conuerſione huius regni totius inſularumque conuerſio pendet;quippe cum ſit Iaponis Regum hodie in primis potens.

Septembri menſe Firandum,cum ibi Balthaſar Gagus eſſet, duæ Luſitanorum naues appulſæ. Itaque à Coſmo ad eius ſubſidium in cōfeſſionibus audiendis,aliiſque laboribus,quos noua prouincia ſecum affert,eo ſum miſſus,Meo aduentu Gagus,& Luſitani,& ipſe regulus oppidi valde gauiſi ſunt. Et quoniam Chriſtianorum veterū vita moreſque apud hos populos in vtranque partem plurimum ad exemplum valent: primum omnium ſuadere Luſitanis inſtitimus,diligenter cauerent,ne quem neophytorum exemplo ſuo offenderent.Multos Confeſſione purgatos ſacra

Eucharistia refecimus. omnibus vero dominicis festisque diebus ad Lusitanos à nobis, ad prouinciales à Iaponio Christiano comite nostro magnæ virtutis homine, & salutis suorũ cupidissimo conciones habebãtur: semel etiam cum symphonia sacrificauimus, & solenni supplicatione. præibant sclopetarij quadraginta cum displosione festiua: hos tibiæ sequebãtur:deinde Lusitani duo cum funalibus,& crucifer vnus dalmatica indutus. tum è fratribus duo Litanias concinebant: postremum locum tenebant ornatu corporis pretioso Balthasar Gagus sacerdos. Vbi in cõspectum nauium ventum est, in quibus erant vexilla sublata variis Crucibus coloribusque fulgentia,prætereunte nos maioribus tormentis honoris caussa consalutarunt. Frequens tum ibi forte mercatus erat, quo ex omnibus fere partibus negotiatores conuenerant. Itaque spectaculum magna Christianorum lætitia, magno barbarorum conuentu atque approbatione celebratum est.Cum ad crucem peruenissemus,quam non longe ab ædibus nostris locauimus; habita de laudibus Crucis oratione, ad templum eodem ordine rediimus. Faxit Dominus vt per hos sanctos ritus qui cernuntur, Creatorem suum agnoscant homines, qui corporis oculis cerni non potest. Interim nuntiatur lætus rerum Bũgensium progressus,simulque Pauli obitus natione Iaponij quem ægrum Funaij reliqueram,virum magnis virtutibus præditum. Hunc ferunt,agentem animam,intermortuis vocibus nihil tamẽ æque clarè pronũtiasse ac IESV, MARIA:cuius mortem homines pariter vitãque admirati sunt.Is triennium iam in vinea Domini laborauerat fidelis operarius comesque noster magno animi ardore, spiritu, curaque salutis humanæ. Itaque multum eius morte damni fecimus. ægre enim in tanta hominum nequitia similem Paulo reperias.Balthasar Gagus Cosmi iussu ex eo loco Facatam profectus est, vt possessionem adiret areæ quam Rex nobis ad ædes ædificandas attribuit. Inde Bungi Regem inuiset,vt is totam rem auctoritate sua confirmet.speramus autem id valde è republica futurum. est enim ea vrbs cæteris aliquanto pacatior, quod mercatores opulenti qui ibi commorantur, diuitiis metuentes suis, imminentis belli pericula largis muneribus,& congiariis redimunt. Hic locus quartum iam quintumue annum abundat annona. exspectamus vicissim vaccas Pharaonis strigosas,quas vtinam Deus arceat. effodit enim pectus, infantium multitudo à parentibus lari tempore pereuntium: quibus si nunc in ipsa vilitate non parcũt, quid in caritate putandum est? Magna enim (mihi credite fratres carissimi) sterilitatis incommoda ac difficultates in his regionibus sunt, prorsus vt ipsi diuites herbis tolerent vitam. Idcirco nos Iosephi prudentiam imitati, in annum insequentem aliquid semper custodientes,Christianorum inopiæ, ac necessitati consulimus: tametsi inter Iosephi horrea nostraque permultum interest,quippe apud nos non nisi nasturtiorum folia, lactucæque sole tostæ adseruantur. Res frumentaria in his locis est perexigua:nam triticum vbi maturũ est, imbrium vi tempestatumque deperditur. Oryzam fere demetunt, eamque non ita multam, vt vniuersæ vrbi sufficiat: nec ea pauperes, nisi si quando gratu-
latio

lationis caussa, vescuntur: quos tamen omnes Domini benignitas alit, ac sustinet.

Scriptis his litteris, cognatus quidam Reguli Firandensis armis Regi Bungensium illatis acie victus est: quem quoniam Firandensis Reguli ope adiutum Rex Bungi cognouit, vastitatem eius regno inferre constituit. propterea Funaio scripsit ad me Cosmus rumorem esse, Bungensem exercitum infestis signis in hæc loca venturum: proinde si opus esset, rebus nostris mature prospicerem. Ex hoc denique intellexi quid esset, cur antea me Rex Bungi vt Octobri mense hinc discederem, per litteras monuisset. Huius belli metu perterriti afflictique Christiani quidam ad me noctu venerunt, professique sunt, si ego Firandi remanerē, se ad oppetendam mecum vna mortem in templum nostrum esse venturos: sin minus, intra priuatos parietes vitæ finē exspectaturos: quos ego salutaribus pręceptis instructos, iis verbis quę tempori ac rei conuenire videbātur, bono esse animo iussi. Huius insulæ Firandi circuitus nouem passuum millia colligit, & aliquot habet vicos, quorum maximus est hic vbi sum in præsentia familiarum omnino ducentarum. In reliquis sunt Christiani nonnulli, quos, nisi bellum impediat, singulis hebdomadis inuisere statui.

Hæc habui, mihi carissimi fratres, quæ de hoc anno M.D.LVII. scriberem. vos oro per IESVM CHRISTVM, vt precibus vestris mihi veræ summissionis, perfectæque obediētiæ virtutem ab eo impetretis, qui mea caussa ad ignominiosam vsque Crucis mortem esse obediens voluit. Ex insula Firando quarto decimo Cal. Nouemb. M.D.LVII.

MELCHIORIS NONNII AD SOCIETATEM *IESV, in Lusitaniam.*

Nno post Christum natum M.D.LV. ad vos dedi litteras ex ora Sinarum, vbi hyemare coactus fueram, cum Iaponem tenere non potuissem. Multa in eo itinere & magna vitæ pericula adiuimus, cum aut in vada incideremus, aut naues inter se concurrerent. In eo autē portu Sinarum ad mensem Iunium vsque substiteramus, quod anni tempus Iaponicæ nauigationi vulgo putatur idoneum. Sed cum repente decretum esset insequentem quoque hyemem ibi traducere; continuo Lusitanos qui simul aderant circiter trecentos instituimus consuetis officiis adiuuare. Casa itaque & templo è paleis raptim exstructo, quotidie Christiana doctrina tradebatur: omnibus vero dominicis festisque diebus sacrum missæ & verba de rebus diuinis non sine magno fructu fiebant. Quo quidem tempore dici non potest, fratres carissimi, quantum voluptatis animo ceperim, cum viderem in Sinarum regione, inter tot seculorū idololatras, diuina sacrificia peragi, & Euangelium promulgari: & præsertim hebdomadæ sacrosanctæ Paschatisq; solennia multis eorū qui aderant lacrymis lętitiaque celebrari. Illud etiā percōmode factū est, vt Lusitani aliquot redime-

rentur,ab incolis iam diu in vinculis habiti,& capite sine culpa damnati. Tenebantur autem adeo tetra immanique custodia, vt nisi hisce oculis ego ipse vidissem,nunquam fieri posse putassem,vt quisquam eo vitę genere spiritum duceret.

Quadragesima exacta,Cantonem Sinarum vrbem(quæ Olisiponi magnitudine pæne par est) tristes nuntij perferuntur, quibus omnes valde perterriti sumus: in Sancij prouincia, tantam repente aquæ vim scaturigine crebra è terræ visceribus erupisse, vt omnem circa regionẽ ad passuum centũ octoginta millia inundauerit, vrbes septẽ villasque cõplures obruerit,omnibus incolis vel ipsa inundatione demersis, vel si inũdationem effugissent,demisso cœlitus igne consumptis.Quod ita pro certo est habitum, vt Chaurel, qui magistratum Cantone summa cum potestate gerebat,quod patrem atque familiam ea calamitate amisisset,administratione deposita(id enim in patris luctu solenne est) ad obrutam Sancij regionem magno cum squalore discesserit. Hæc autem de Sinis tantũmodo cognita sunt;nam Lusitanis aliisue omnino aduenis mediterranea penetrare non licet.Inde, anno proximo, Iunio mense Iaponem versus nauigare perreximus,& duas inter insulas certum naufragij vitæq; discrimen Dei beneficio euasimus.cuius clementia,& in eiusmodi periculis cura salutis nostræ,nostram in ipso fiduciam non mediocriter auget, magnãq; spẽ affert fore,vt Bungi Rex ad Christum adiungatur, præsertim cũ eius rei,Rex ipse, scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, significationes dederit non obscuras.

Cum ad Bungi oram appropinquaremus, ad oppidum quoddam appulimus,cuius oppidi principes, sumptis armis ab Rege defecerãt. ibi ex incolis qui ad nauem accesserant,audimus vrbem totã euersam esse,aufugisse Regem,putare se nostros etiam Socios qui ibi commorarentur, occisos.Ea res quamuis falso nũtiata,omnes quotquot eramus in naui,magnopere conturbauit, ac perculit. Sed illuc nihilominus vento aduerso contendimus, & Socios omnes incolumes DEI beneficio offendimus. Quos ego nobis ad littus obuiam prodeuntes quanto meo gaudio viderim,verbis exsequi fratres carissimi nequeo, prorsus vt à morte reuocati mihi viderentur. Neque vero in eo congressu Cosmus ille Turrianus tẽperare lacrymis poterat, bonus vtique senex, & vir plane egregius. Annos aliquot Amangutij vixerat, in ea vrbe relictus à Francisco Xauerio. ibi rem Christianam administrauit egregie,multis magnisque laboribus, ac difficultatibus fortiter superatis. Etenim vel intra priuatos ipsos parietes à Bonziis lapidibus sputisque appetitus, illusus, & contumeliose tractatus est, cum sine magno periculo modo pedem efferre non posset, idque ob eam maxime caussam, quod post Francisci Xauerij ex eo regno discessum,Rege ipso Amangutij ex insidiis interfecto,assiduo pæne bello ac seditionibus, cum vniuersæ fere nobilitatis ac magistratuum cæde regnum illud exarserat: cuius rei culpam Bonzij (quorum est magna apud plebem auctoritas)cũ in Christiana sacra suscepta,neglectasque Deorum religiones conferrent; tantam in inuidiam Cosmum adduxerant, vt &

mun

mundus illi crucifixus,& ille mundo viciſſim iure optimo dici poſſet.Sed eum in hiſce incommodis & ærumnis præclara nimirum conſcientia ſuſtentabat: quippe quia ad Chriſti Domini noſtri gloriam retuliſſet omnia,& Amangutianam Eccleſiam interim conſeruari atque augeri intelligeret. Denique mihi narrabat,nunquam ſe in vita,lætitiæ ac voluptatis tantum cepiſſe, quantum per id tempus Amangutij percepiſſet. plane vt exiſtimem illum è lacrymarum mira ſuauitate & copia, magna ex parte oculorum aciem perdidiſſe. Vt in Bungum veni, dedi operam vt Regem ipſum inuiſerem,multiſque eum rationibus ad CHRISTVM traducere ſum conatus:ſed fruſtra, partim quod hoſtium metu in locum munitum ſeſe præſidij cauſa recepiſſet, partim etiam quod ſibi intelligeret Chriſtiana lege mores eſſe mutandos. Accedebat illa quoque ſuſpicio, fore vt populares ſui Chriſtianum regem ferre nollent.Sed illud maxime retardabat hominem, quod dæmoni deditus eſt in ea Bonziorum ſecta, quæ animum ait vna cum corpore interire,ſpiritum eſſe nullum,& nihil omnino præter ea quæ ſenſu percipimus.Sunt autem Bonzij cum regni proceribus affinitate coniuncti, nobis vero, quod plebi eorum ſcelera fraudeſque detegimus, iniquiſſimi, tantiſque mendaciis populum onerant, nihil vt Euangelio in his terris maiori impedimento eſſe videatur. Quod idem Frãciſco quoque Xauerio(quamuis id nos celaret)vſu veniſſe nunc demum cognoui. Quot ille in iis locis incommoda ſuperauit;cum pedibus iter aſſidue faceret,cum per vias,ędeſque Bonziorum, ac principum concionaretur, vulgaribuſque cibariis, quæ inſipidiſſima ſunt, victitaret! In magnis vero frigoribus,inſtar famuli à pedibus, Iaponios equites citato greſſu perſequebatur,talari veſte nunquam depoſita, & quidem ſarcinula onuſtus, vt eo comitatu inſidias latronum effugeret. Idem in caſtigandis Iaponiorũ flagitiis & ſuperſtitionibus adeo fuit liber ac vehemens, vt trepidaret comes eius, qui mihi hæc deinde cuncta narrauit. Quoties ille puerorum inſectantium vociferationes,iurgia, lapidationes conſtanti ſemper inuictoque animo pertulit! Mortem vero pro Chriſto vſque adeo optabat,vt eam vltro pæne quærere videretur.Regis quidem Amangutij nefario flagitio libere atque acriter accuſando, non obſcurũ adiit vitæ diſcrimen. Iaponiis proceribus quibuſdam eum parum honorifice compellantibus,trementem interpretem, & mucronis ictum in ſingula momenta exſpectantem, iiſdem compellationibus (tametſi citra contumeliam)reſpondere iubebat.idque non cõtumacia elatus,ſed quod illud ſentiret ac diceret: nullam (vt tum res erant) ſuæ doctrinæ dictorumque in iis locis auctoritatem futuram, niſi maiore apud eos eſſet in honore,quam ipſimet Bonzij,quos illi ſane valde reuerentur.Quam eius animi magnitudinem vitæque contemptum Iaponij vſque adeo mirabãtur, vti Xauerius etiamnum magnum apud multos nomen ſanctitatis obtineat. Ego in grauiſſimam febrim incidi magno ſane vitæ periculo: ex qua tertio denique menſe præter opinionem euaſi:cumque res Iaponicæ turbulentæ exiguam ſpem profectus oſtenderent, infirmo etiam tum corpore ad meum prouinciale munus in Indiam mihi renauigan-

dum existimaui.Huc nos (qualem nec videre me in vita memini, nec vero existere vnquam posse putaui) sæuissima dierum quinque tempestate iactati, incolumes Deo miserante peruenimus: cuius bonitatem supplices exoramus, vt quos è tot periculis ereptos in hæc loca perduxit, eosdem obedientia duce ad cœlestia regna sedesque peruenire patiatur, Cocino iiij. Idus Ianuarias M.D.LVIII.

GASPARIS VILELAE AD SOCIEtatem *IESV Goam.*

NNO superiore, fratres mihi carissimi, ad vos fuse perscripsi res cum aliis huius prouinciæ locis, tum præsertim Firādi gestas, vbi annum sum commoratus. quo temporis spatio Christiani mille & trecenti facti, templaque tria Christo dedicata sunt, quæ idolorum antea fuerāt. quam rerum conuersionem aduersarius ægre ferens, magnas in nos turbas per Bonzium quendam excitauit, qui ex incremento rei Christianæ acri odio in nos iā ante concepto, habita insuper nobiscum disputatione turpiter victus, adeo exarsit dolore ac rabie, vt in perniciem nostram ex illa die neruos omnes intenderit. Confestim praua Bonziorum dogmata atque mendacia vulgo prædicare aggressus est, idque eo euentu, vt cuius nomen Firādi ante id tempus obscurum atque ignotum fuisset, plurimos iam sectatores haberet; nec plebs modo, sed ipsi Bonzij ex eius ore penderent. Inter hæc ille populum in nos omni arte incitare; monere & hortari, vti nos sicuti Franciscum Xauerium antea, exterminarent, atque ita Deorum ab se iram ac minas auerterent. quibus rebus effectum est, non solū vt multi in nos falsum dicerent testimonium, sed etiam (quod Christianos pupugit vehementer) vt Crucem effringere non dubitarent in sacro cœmeterio positam: quam iniuriam & Regulus ipse, & aliquot alij Christi gloriæ cupidi quanquam vlcisci parati, iustis tamen de caussis patiēter tulerunt. Dominus vero Deus noster nihil iis aliisque multis eorum sceleribus commotus, sed recordatus miserationum suarum antiquarum, pro flammis atque fulminibus signa misit è cœlo ad eorum tenebras fugādas perquam clara & illustria: etenim in media aeris regione species Crucis apparuerunt, aliaque prodigia valde cōspicua. verumenimuero vsque adeo densa caligine mentes eorum obductæ sunt, vt insolitam lucem intueri nequiuerint; sed potius in sua pertinacia obfirmatiores, neophytos à Christi cultu summa vi reuocare conati sint.

Meacum est vrbs totius Iaponis caput, frequentissima academia, litteratorumque conuentu percelebris: cui ciuitati quod Euangelij lux nondum affulsit, Cosmo Turriano Rectori nostro visum est faciendum, vt aliquis nostrum ad explorandum ciuitatis statum, simulque tentandum quis ibi locus Euangelio sit, mitteretur. Eius rei gratia crebris supplicationibus ac sacrificiis rite peractis, hæc mihi prouincia obtigit, quamuis ad tan-

ad tantum onus haudquaquam idoneo.Sed qui illud mihi impoſuit Dominus;idem ferendo quoque ſuppeditabit vires. Equidem , quod ad me attinet,mortem, iniurias , incommoda , & frigora quæ in iis regionibus maxima ſunt, mihi propono. Iaponicæ linguæ tametſi conſuetudinem aliquam nactus ſum,tamen quo facilius atque commodius cum Iaponiis agere poſſim , interpretem è Societate noſtra Iaponium mecum duco, iamque me ad iter accingo.Itaque ne longior ſim, tẽpo ris anguſtiæ prohibent.Illud à vobis fratres cariſſimi enixe peto quæſoque , vt me in tali tantaque re omnis opis egentem,Domino quam diligentiſſime commẽdetis.Ex Iapone,Cal.Septemb. M. D. L I X.

IOANNIS FERNANDI AD *Melchiorem Nonnium.*

CTA proximi ſuperioris biennij cognoſces ex litteris iis,quę publice miſſæ ſunt.Nunc accipe quæ mihi in pręſentia occurrunt.Bungenſium Chriſtianorum in ſuſcepta religione maior in dies firmitas atque conſtantia cernitur : quippe ſeſe pœnitentiæ,& Euchariſtiæ ſacramentis identidem muniunt : ſacris concionibus adſunt,ſubinde ſe verberibus puniunt,aliaque pia munera diligenter obeunt:horarias preces quotidie recitant , cruciatibus Domini in horas ſingulas ita diſtributis,vt vniuerſam eius hiſtoriæ ſeriem ſingulis diebus ea ratione percurrant.Neque vero Facatæ,quanquam templo à militibus direpto & diſturbato , ceſſatum eſt. Nam præter fœminas pueroſque, patresfamiliarum ſex baptizati ſunt , quorum opera illam Eccleſiam propediem reſtitutum iri confido.Atque vt intelligas,Iaponij Chriſtiani quantum in virtute profecerint ; narrabo quid vni eorum nobili genere nato contigerit. Is cum eſſet Amangutij apud amicum opulentum , qui agros oryzæ feraces ei fruendos dederat,cumque videret ſe occupationibus diſtineri,quo minus Chriſto,quemadmodum optabat,totum ſe mãciparet ac traderet;fundo vectigalibuſque relictis,Facatam vna cum vxore,liberis, ac ſeruis venit , vbi non modo ſeipſum Deo vere atque ex animo dedidit;ſed filiũ quoque indolis egregiæ nobis tradidit tenera adhuc ætate, Societatis noſtræ doctrina præceptiſque imbuendum.Idem,vt vni Deo vacaret, abiectis omnibus negotiis , totum Quadrageſimæ tempus poſuit apud nos:quidquid à quotidiano ſacro & concione ſupererat otij totum id, precando , contemplandis ſempiternis præmiis atque ſuppliciis,morteque , & extremo iudicio inſumens : quibus rebus in Domini noſtri IESV CHRISTI cognitione & amore creſcebat in dies. Accedebat ad eius conſtantiam , virtutemque corroborandam , rerum à martyribus pie fortiterque geſtarum aſſidua recordatio : è quibus, præcipue diui Stephani delectabatur præclaro facinore , pro lapidatoribus ſuis in extremo ſpiritu Dominum deprecantis. Vbi hebdomadæ ſacræ dies venerunt,vitæ maculis per Confeſſionem diligenter elutis,

elutis, ipſo Paſchatis die cum aliis quattuor aut quinque cœleſti pane ſeſe pauit ac muniit. Quinto autem ſextoue poſt die, capta vrbe Facata, è principibus quidam qui ſeditione commota in Regem Bungi arma ceperat. is apud quem noſter Chriſtianus (vt diximus) Amangutij antea vixerat, ſe ab illo deſertum indignatus, eum à ſicariis ad necem conquiri iubet: quos ille vbi ſe adorientes aſpexit, non modo arma non ſumpſit, cum eſſet vir alioqui fortis ac ſtrenuus; ſed etiam quaſi mãſuetus agnus in genua procubuit, tamdiu ad Dominum Deum oratione conuerſa, quoad vſque impio ferro cõfoſſus eidem animam reddidit. nec dubitamus quin pro interfectoribus fuderit preces. Etenim diui Stephani exemplum intimis eius medullis inhæſerat. Filius apud nos, vxor autem & filia apud ſanctam fœminam precationi ac pœnitentiæ deditæ, magnos in virtutibus habent proceſſus.

Alexander eſt quidam alius Chriſtianus. is cum eſſet in famulatu potentis viri in agro Facatenſi, haberetque in eodem famulatu ſocrum & coniugem, quæ vxori domini ſeruiebant; à Spiritu Sancto permotus, ea familiaritate ſalarioque relicto, Facatam, Baptiſmi petendi cauſſa cõceſſit. quo impetrato, perceptis iam Chriſtianæ fidei rudimentis, tota de re dominum fecit per litteras certiorem, eumque ita IESV fauente commouit, vt coniugem & ſocrum ad ipſum continuo dimiſerit, quæ item ad Eccleſiam aggregatæ ſunt. & coniux quidem, quindecim poſt diebus exceſſit è vita, IESV, MARIA, pie pronuntians: quam multis rationibus in cœlum aſcendiſſe confidimus: Alexander vero vxoris morte ſanctiſſime obita adeo permotus eſt, vt omnem pecuniam abiicere, vitam cœlibem agere, & quoad ſpirauerit, Coſmo Turriano parere decreuerit. Piis ſacrificiis tuis & reliquorum patrum fratrumquemihi cariſſimorum me valde commendo. è Bungo, iij. Nonas Octobris, M. D. LIX.

***

Libri Primi Finis.

SELE

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER II.

LAVRENTII IAPONII ad Socios.

CCEPI vestras litteras, quæ mihi periucundæ fuerunt: & quoniam intelligo quanto vicissim desiderio teneamini aliquid de statu nostro cognoscendi; exponam paucis, quæ nobis in hac Meacensi prouincia contigerunt. Primum igitur Didaci domum deuenimus in Sacomoto vico: qui vicus iacet ad montis Frenoiamæ radices, in quo cum cœnobia litteratique permulti: tum vero insignis cuiusdam principis Bóziorum domicilium cernitur. ad eum montem cum peruenissemus, misit me Gaspar cum litteris ad Bonzium nomine Daizembum, quibus ille perlectis, aduentusque nostri caussa cognita; respondit, magistrum suum ex principibus eius ordinis vnum, qui è Bongo nos euocauerat, anno superiore extremum diem obiisse; & se tenui re familiari, auctoritate nulla relictum, præsidio nobis esse non posse. ad eum tamen postridie Gaspar, & ego reuertimus: & quoniam nos auide ipse decemque eius discipuli Bonzij audire videbantur; apud eos verba fecimus: à quibus admoniti nullas religiones in ea loca iniussu Bonzij eius regionis maximi induci posse; dedimus operam diligenter, vt eum conueniremus. Sed cum res parum procederet; oppidi præfectum postremo rogauimus, vt nos ad illum introducere ne grauaretur. tum ille: Si disputandi caussa venistis (inquit) excludemini: sin ædium visendarum, id spectaculum vobis pecunia muneribusque mercandum est. Gaspar, vt omnes aditus clausos Euangelio vidit; à Frenoiama profectus, Meacum contendit. In ea vrbe quattuordecim dies in ædibus conductis morati ad docendum minime accommodatis, in alias migrare coacti sumus loco celebriore positas. Huc Meacenses nonnulli iam ad audiendum Euange-

lium ventitabant.Post quintū autem & vigesimum diem,Bonzio nos deducente,viro in primis ciuitatis honesto, Regem seu Imperatorē Gaspar adiuit.à quo ita amice acceptus est,vt ex ipsomet eius poculo,honoris & amicitiæ caussa biberet. tum vero frequentiore etiam vrbis parte nobis ad habitandum assignata,magna vis omnis generis hominum ad nos,vel audiendi,vel disputandi caussa,confluxit; sed animis initio tam obduratis,vt verbo DEI audito partim blasphemarent, partim etiam irriderent nos,atque deluderent.per eos dies cum honesta mulier Meacensis ad cōcionem venisset;vbi peroratum est, Baptismum petiit statim:sed rem distulit Gaspar, eo quod mulierem nondum ad id Sacramentum idoneam reperit. Cungues præterea duo (magni honoris nomen id est) nocte ad nos audiendos ita se conferebant, vt nostram doctrinam valde probare viderentur : quidam vero è principibus oppidi Gamangoxini, qui Meaci habitat,cum decem aliis apud nos Christianus est factus.postea cum Gaspar ad Mioxindonum, qui præcipuum Meaci obtinet dignitatis locum, auxilij petēdi caussa à primario quodam ciue deduceretur;tota vrbe percrebuit Mioxindoni iussu primarium illum virum in vincula Gasparem coniecisse.rursus,cum vrbis præfectus per compita edixisset,ne quis Gasparem lęderet;fictis rumoribus multi edictum esse mentiebantur,vt Gaspar oppido pelleretur.huiusmodi multa prætereo,quæ singillatim enarrare nimis longum est. Sed iuuante Domino IESV CHRISTO confidimus, nos, vt adhuc fuimus, ita etiam in posterum incolumes futuros magna cum Diuini nominis gloria, rabieque ac dolore diaboli, quando iam nostri in hanc vrbem aduentus , ad Banduensem vsque Bonziorum academiam fama penetrauit,sexcentis passuū millibus Meaco distantem. interim Bonziorum minis, atque importunitate compulsus hospes is,ad quē diuerteramus,nos domo sua dimisit : itaque in aliam nos recepimus. Hic acrius etiam in nos aduersarij sæuire cæperunt , cum nos alij simias, vulpes alij,alij denique à dęmonibus occupatos,anthropophagosque appellarent:pueri etiam eorundem instinctu cum cæteris,iniuriis,cōtumeliisque, tum etiam lapidum, glebarum, & arenæ coniectu infestarent, atque lacesserent.Quanquam his rebus,Domino adiuuante,minime deterriti sumus, quo minus Euangelium ad mensem Aprilem vsque nuntiaremus,cui Iaponij centum circiter fidem habuere,baptizatique sunt.sub id tempus Bonzij quinque nos conuenerunt ex ea secta quam Baracaque appellant,qui meditationibus quibusdam vacant arbitratu suo confictis. ij cum nonnulla de nobis quæsissent eiusmodi,vt appareret eos à dæmone agi;Gasparis responsis victi abiectique conciderunt. Duo præterea ex ea secta quæ Tendaui dicitur,cum diu nobiscum de religione atque acriter disputassent;concessere ad extremum veram nostram esse doctrinam, tametsi eorum nemo se ad Christum adiunxit.

Alius in primis eruditus , cum è sermone Gasparis cognouisset vnum esse opificem rerum omnium , animosque hominum nunquam interire; idcirco negauit se Baptismum petere , quod ex impurissimo flagitiorum cœno emergere,casteque viuere se posse difideret.

In Bon

A In Bonziorũ ordine magnum eſt nomen eorum, quorum eruditionem duo quidam ex principibus ſuo chirographo comprobauerint. Ea veluti quædam canonizatio eſt: in ſella conſtitutos adorant, eorumque approbationem ſcripto teſtantur. ex eo tempore qui probati ſunt, certos locos cæteris ad meditandum proponunt. Hunc dignitatis gradum adeptus Bonzius quidam, nomine Quenxu, qui ipſos triginta annos in meditando conſumpſerat, in charta pratum, & in eo aridam arborem depingendam curauit. ad arboris autem radices carmina duo deſcripſit iudicum chirographo confirmata, quorum hæc erat ſententia:

Prioris, { Cedo, quis nam te ſeuit arbor arida?
Ego, cuius principium nihil eſt, finis nihil.

Poſterioris, { Meum cor, quod neque eſſe, neque non eſſe habet,
Neque it, neque redit, nec retinetur vſpiam.

B Is igitur Bonzius cum ad Gaſparem veniſſet contumacia inflatus, quod diceret iam ſibi perſpicuum eſſe; quidnam antequam naſceretur fuiſſet, quid tunc, quid denique poſt mortem eſſet futurus; ſeque non diſcendi cauſſa, ſed animi tantum, ad nos acceſſiſſe; diuinitus ita repente immutatus eſt, vt vere nihil eſſe quidquid ſciebat, ſibique Chriſtianã doctrinam eſſe neceſſariã intellexerit. Baptizatus itaque ſumma populi admiratione; vitæ exemplo, quam ducit ſanctiſſimam, alios aliquot partim cõuertit ad Chriſtum, partim vehementer commouit. Coſmus autem amicus noſter qui ante ſexennium in Bungo baptizatus eſt, aduentu noſtro cognito nos ſtatim adiuit, parentibuſque ac patria relictis Dominum cælebs colere, & Gaſpari obedire conſtituit. Bonzius erat quidam admodum ſenex, annos iam quadraginta in meditando verſatus. is Chriſtianam religionem ita auide arripuit, vt id ætatis homo ad verbum Dei audiendum à ſex paſſuum millibus ventitet. Ad hæc, Bonzij circiter quindecim Chriſtum ſecuti, partim legitimis iungi nuptiis, partim cœlibem vitam agere (quod in eo hominum genere maxime mirum eſt) decreuerunt. In vico Farima habitat Bonzius, qui piſcibus, carnibus, tritico, hordeo, denique oryza abſtinet, herbis tantum victitans, arborumque baccis ac pomis, quique æternæ ſalutis adipiſcendæ cauſſa voto ſe obſtrinxit è libro quodam Xacæ, quem Foquequium appellãt, ſe gratis plebem eruditurũ. Narrauit autem nobis, ſe ante decennium per nocturnam quietem ſibi viſum eſſe verſari cum ſacerdotibus, qui è Cenghequu, hoc eſt Europæ regione veniſſent, ſibique rectum ad ſalutem iter oſtenderent, experrectumque poſtridie, ſtatim audiſſe Amangutij eſſe preſbyteros quoſdam è Cenghequu, de vita futura publice diſputantes. Hic audito Euãgelio gauiſus eſt; ſed quoniam ſine commeatu Meacum feſtine venerat, dixit ſe Farimam rediturum eo animo, vt ſublatis rebus neceſſariis, votiſque neglectis, & fallaci illa vitæ aſperitate depoſita, Meacum reuerteretur, & Chriſtiana ſacra ſuſciperet. occulte etiam ad nos contulere ſeſe audiendi Euangelij cauſſa viri inſignes duo, quorum alter in meditãdo exercitatus,

quodam quasi Episcopi munere fungebatur: alter erat Bozius legum peritus, & concionator, qui in eo congressu Gaspari aperte confessus est, in Iaponica philosophia simplex nihil esse, vel solidum. Bonziorum quoque familia, quæ à Foxequu nomen duxit, vitamque seueriorem cæteris omnibus profitetur; audito Dei verbo, nostraque vitæ ratione perspecta, quod Gaspar gratis populum doceat, & cum ipse omni fœminarum consuetudine abstineat, tum laicos vna tantum vxore iubeat esse contentos; offendi cœperunt in Bonzio quodam præfecto cœnobij, quem antea venerabantur vt Deum, quod amicas habeat in occulto, & laboris in docendo sui mercedem exigat: cumque carnium ac piscium esu cæteris interdicat, ea ipse clam comedat; quocirca eum è cœnobio pellere, aliumque pauperem ac bene moratum in eius locum sufficere decreuerunt. Tres præterea iisdem meditationibus clari, quintum iam diem conciones nostras assidue celebrant, quos propediem baptizatum iri confidimus, eamque rem ad exemplum magnopere profuturam. Non longe ab ædibus nostris incendium excitatum est; cuius incendij in nos vt veneficos, diabolique præcones caussa conferebatur: sed iam Bonziorum furor aliqua ex parte deferbuisse videtur. quorum cum ita multæ, ac diuersæ numerentur sectæ, suam quisque profiteri nos dicunt; Xingouini, idipsum Denichi, quod illi prædicent: Iehxuani Foben quoddam suum: Foquexani Mion (disciplinarum ea nomina sunt) Iondaxuenses Amidam Xintani denique Quoquium: sed vt speramus, non longe aberit, quin omnes fateantur legem summi cælorum terræque opificis nostro præconio promulgari: quem pro sua infinita clementia facturum esse confidimus, vt ipsum agnoscant, agnitoque omnem laudem, & gloriam tribuant. Vestras etiam atque etiam, fratres mihi carissimi, & istius Ecclesiæ, quibus egeo maxime, deprecationes imploro. Meaco iiij. Non. Iunias. M. D. L X.

CONSALVI FERNANDI AD *quendam è Societate IESV.*

HISCE litteris nonnulla, frater mihi carissime, persequar, quę, in Iapone dum essem, in vinea Domini gesta sunt. Versabatur eo tempore Firandi Gaspar Vilela, cuius iussu Gulielmus vias vrbis ære campano circumiens, pueros ad Christianam doctrinam Iaponice discendam in templum cogebat: ex quibus vnus admodum paruulus nōdum ad cœtum Christianorū adiunctus, Gasparem adiit Baptismum magnopere efflagitans. quē Gaspar, id ætatis puerum, patre ethnico, cum prius perdiscere iuberet capita Christianæ doctrinæ, respondit ille, nequaquam se inde abiturum, quoad Baptismo lustratus esset. denique domum ad suos regressus, ita cum parētibus egit, vt patrem, matremque, fratres, ac sorores ad Baptismum adduxerit. Ad aliud venio non minus mirabile. Diuturno morbo vexatus ethnicus quidam

A quidam ex optimatibus,cum varias curationes fruſtra tentaſſet, ſuadenti Chriſtiano cuidam,vt ad valetudinem recuperandam,Chriſtiana religione ſuſcepta,ad templum noſtrum accederet,aquamque luſtralem ebiberet;paruit ægrotus:ſtatimque in priſtinam valetudinem eſt reſtitutus.alij præterea morbi complures in his regionibus eadem aqua pelluntur.

Alius Chriſtianus cum è graui morbo iam prope animam ageret; me accerſitum rogauit,vt quoniã eſſem è Societate IESV, quo ſe Dominum deprecarer:ſanitatem ſe continuo recepturum.pſalmis ſeptem pœnitentialibus recitatis, magnam ipſius fidem Dominus reddita ſtatim valetudine remunerari dignatus eſt.

Profectus ex eo loco Gaſpar in inſulam quandam ad promulgandum Euangelium,incolas plus ſexcentos triduo baptizauit, Chriſtianæ fidei præceptis imbutos. quæ res tanto diabolum affecit dolore, vt vnum è Bonziis eo miſerit,qui populo perſuaderet,falſa eſſe quæ Luſitanus concionator docuiſſet.qua re cognita Gaſpar cõfeſtim eodẽ legauit è noſtris, B qui apertis rationibus aduerſarij mendacia redargueret. quæ res Chriſtianos non mediocriter recreauit.

Haud ita multo poſt,barbari tres è principibus ciuitatis, cõmuni conſilio profecti ad excindendam Crucem in monte à Chriſtianis erectam. vixdum ſcelere perpetrato,inter ſe rixari cæperunt, ſibique inuicem idipſum facinus exprobrare:demum eo rixa peruenit,vt eo ipſo in loco,vbi Crux poſita fuerat,inter ſe ex prouocatione dimicauerint: quorum duo poſtridie mane mortui ibidem reperti ſunt:tertius vero nuſquam poſtea apparuit(ablatus à dæmonibus creditur)nec aliud quidpiam de illo auditum eſt, niſi quod biduo poſt adoleſcens quidam repente ab immundo ſpiritu occupatus palam dicebat: ſe nimirum eſſe qui Crucem præciderat,& propterea ſe in altera vita torqueri acerbiſſime.quod vbi videre Iaponij,rei occultandæ gratia adoleſcentem abſcondere ſtatuerunt, atque ita ex oculis noſtris euanuit, vt nihil de ipſo deinde cognouerimus, in-C certumque ſit, eum ne interfecerint. qui partim hiſce de cauſis, partim quod ſexcentos quos dixi neophytos viderent alios idola cremantes, alios in mare proiicientes;concurſu ad Regem facto poſtularunt, vt Gaſparem regni finibus pelleret.quibus Chriſtiani cum ex altera parte reſiſterẽt,reſque iam ad arma ſpectare videretur;Rex miſit qui Gaſpari nunciaret, nequaquam ſibi placere eum in ſuo regno interimi: proinde ad ſocios ſeſe reciperet. quocirca in Bungum vbi erat eo tempore Coſmus Turrianus, inde conceſſit non ſine magno quidem animi dolore:quippe qui in ſpem veniſſet Regis ipſius ad Dominum traducẽdi.is enim ſæpius Gaſpari præſente me dixerat, ſe animo ac voluntate eſſe Chriſtianum,& pro Chriſtiano ſe gerere, quod præclare intelligeret patriæ ſuperſtitiones quantum à veritate diſtarent.

Valetudinarium & ſodalitium, quod Miſericordiæ vocant, à Coſmo inſtitutum in vrbe Funaio Regni Bungenſis, ethnici magna cum approbatione ſuſpiciunt: cum enim inter ſe ex animo ac vere non ament; mirantur inprimis, reperiri in toto orbe terrarum, qui pauperes curet,

iisque necessaria cuncta suppeditet.

Duo sane admirabilia mihi narrata sunt, quæ in hoc oppido contigere. ethnicus quidam è primoribus ciuitatis ancillam habebat Christianam. atque, vt ethnici ferme Christianos auersantur, conuersus ad famulam, Cur, inquit, tu Christiana es, cum ego sim ethnicus? nisi continuo ab ista religione recesseris, hisce ego te manibus interficiam. Cui serua Dei, non eo consilio se Christiana sacra suscepisse respondit, vt iis mox desertis ad barbaros ritus rediret. tum herus eius perseuerantia cognita, cum mortis minis interdixit, ne ex eo tempore ad Crucem adorandam sese conferret. illa vero diuino fulta præsidio, nihil idcirco ab instituta Crucis latria desistere, quoad eam herus obuiam in itinere factus, occidit.

Alterum illud est. Paucis ante diebus, quam ego ad hunc Firandi portum venirem, Sinarum nauis Lusitanum quendam qui apud Sinas in vinculis fuerat, in eundem portum aduexit. Sinæ aliquot ibidem commorantes cum ad nauim accessissent, vt Lusitanum viderunt; quærere de nauarcho Sina populari suo cæperunt, quo consilio Lusitanum in ea loca perducere ausus esset, cum Rex Firandi sacerdotem Lusitanum ex oppido pepulisset; nisi spoliari se ab Rege nauigio vellet, continuo Lusitanum interficeret. Hæc dum agitantur, diuinitus factum est, vt Christianus Iaponius quidam interueniret. is vbi mœrentem Lusitanum aspexit, ad eum confestim accedens, caussa mœstitiæ cognita, manu apprehensum bono animo iubet esse: quantum per suas facultates liceat, nihil ei apud se defuturum. inde perducit domum, ibique hominem habuit quoad vsque nos eo peruenimus. Et sane Lusitanos Christiani tanta beneuolentia prosequuntur, vt in eorum ædes æque liber illis atque in suas ipsorum aditus sit: sed tum præcipue præclarum amoris sui documentum dedere, cum Iaponij facta in eos coniuratione arma ceperunt. quod vbi à Christianis cognitum est, communi statim consensu ad eorum defensionem se vel capitis periculo compararunt: cum ex eis quidam extrema iam ætate, reliquorum domos circumcursaret, hortareturque omnes ad mortem pro Christianis fortiter oppetendam: quare perterriti barbari, à suscepto consilio destiterunt. Obsecrate fratres carissimi Dominum, vt huius gentis animos ad suos errores ac miserias recognoscendas illuminet. Calen. Decemb. M.D.LX.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SOCIOS *in Lusitaniam.*

N iis litteris, quæ à vobis ad nos assidue perferuntur, insignes amoris erga nos vestri, & caritatis cernuntur notæ. apparet etiam quanto studio teneamini ad nos subleuandos in hæc loca veniendi. hanc plenam pietatis voluntatem, quoniam nos remunerari non possumus, Dominus ipse pro

sua be-

ſua benignitate compenſet:quanquam vt amori veſtro nos etiam aliqua ex parte reſpondeamus(quoniam auetis ſcire quid à nobis in re Chriſtiana geratur)anni huius præſertim acta ad vos perſcribere ſtatui.

Balthaſar Gagus hoc anno ex Iapone profectus in Indiam, aduerſa tempeſtate retentus,hyemauit in ora Sinarum:atque id fuit cauſſæ, cur à nobis huiuſce anni litteras non acceperitis. Poſt eius diſceſſum nuntij Meaco allati ſunt, Bonziorum in Gaſparem Vilelā odium aliquantulum refrixiſſe. itaque rurſus aures dare cæpiſſe Euangelio, fierique aliquos Chriſtianos,atque in iis nobiliſſimos homines, & in rebus phyſicis admodum intelligentes. Miſſæ ſunt etiam aliquot à Meacenſibus illis neophytis ad Bungenſes Chriſtianos epiſtolæ; quarum vna duodecim circiciter paginarum magnam harum regionum Chriſtianis attulit voluptatem,ſæpiuſque deſcripta, omnia Chriſtianorum loca percurrit, & ſimul recitabatur etiam ethnicis.Summa erat epiſtolæ, ſectarum Iaponis omnium(quæ plus vndecim ſunt)expoſitio ſimul & cōfutatio, cum religionis Chriſtianæ confirmatione:nec vero pacatas vnquam res Iaponiorum fore,quoad omnes fierent Chriſtiani: atque idipſum multis apertiſque rationibus probabatur. Menſe Iunio ineunte, ex Gaſparis ipſius litteris cognouimus illum iter cepiſſe ad vrbem Sacaium,quæ bidui diſtat Meaco; vbi ſpes magna meſſis vberrimæ oſtendebatur, non modo quod ſit libera, & in primis ampla Iaponis totius; ſed multo etiam magis, quod eum quidam è principibus ciuitatis illuc per litteras inuitaſſet, ædeſque ſuas ipſi ad Euangelij promulgationem obtuliſſet. cuius tantum eſt eius rei deſiderium,vt in Bungum etiam certum hominem cum mādatis miſerit ad Coſmum Turrianum.Recordabitur,vt ſperamus,pro ſua bonitate Dominus harum gentium, eaſque conuertet ad ſe:nos autem in ſuo confirmabit obſequio.

Quod ad Bungenſem Eccleſiam attinet, quæ nunc quidem eſt Iaponis omnium maxima;admodum augetur in dies (cæptis adſpirante Domino) cum virtus veteranorum, tum etiam tyronum numerus: quorum tanta eſt pietas, vix vt poſſim verbis aſſequi: nonnulla tamen attingam, vt ex iis reliqua intelligatis. Primum nulla nox præterit (vt mihi quidem videtur)quin verberationes in templo fiant, ac fere ſemper omnium quotquot ibidem eo tempore ſunt. quibus in templo non licet, ij ſeſe intra priuatos parietes cum vniuerſa familia verberant. Quotidie, quamuis ningat,Chriſtianis refertum eſt templum:nec reſeratur fere, quin multi reperiantur ad limina præſtolantes.Feſtis autem anni celebrioribus, tanta vis hominum confluit, vt ad multitudinem capiendam vmbracula è frondibus raptim exſtructa cum templo continuare neceſſe ſit:atque alij quidem præcipuis anni feſtis, alij vero diebus Beatiſſimæ Virgini ſacris, alij quintodecimo, alij etiam octauo quoque die Confeſſione maculas abluunt. Sed Bungenſium ſtudium ac pietas Quadrageſimæ præſertim diebus elucet.res profecto viſenda:quippe in ſingulos annos creſcit huius Eccleſiæ religio ac probitas.

In pueris iis, qui ad nos Chriſtianæ doctrinæ gratia ventitant, aliqui

ita parui

ita parui cernuntur, vt nihil pæne præter catechiſmum eloqui poſſint: itaque idipſum quod tenent memoriter, oppido concinunt. Prope templum noſtrum duodecim circiter Iaponij patresfamilias habitant, quorum filij puerique ſingulis noctibus audito ſigno ſalutationis Angelicæ, ad Crucem conueniunt in ea vicinitate defixam; ibique nixi genibus totam horam quotidie in Chriſtiana doctrina decantanda conſumunt: idque parentum iuſſu, quorum tanta eſt pietas, vt infantibus Chriſtiana rudimenta vna cum lacte paulatim inſtillent, eoſque tenera adhuc ætate noſtram in diſciplinam domeſticam traditos Domino cõſecrent.nec vero parentum pietatem non imitantur liberi, atque vnus præſertim natu maximus omnium, annum agens tertium decimum; cui ſuper menſam cruciatus Chriſti Iaponice recitanti,fluunt interdum ex oculis lacrymæ, nulla vultus mutatione. alij vero eorundem cruciatuum recordatione commoti,piis Chriſtum liberatorem verbis affantur, ita ſuauiter, vt cuiuſlibet ferreum quamuis pectus emolliant. Itaque horum quos domi educamus operam ad conuerſionem harum gentium magno nobis vſui fore ſperamus:quippe cum Iaponios auditores patria lingua magis quam peregrina retineat.alios præterea quinque Iaponios apud nos habemus prouecta iam ætate viros admodum probos:tres videlicet Funaij, quartum Meaci cum Gaſpare Vilela: poſtremus comes eſt peregrinationis meæ,annum agens alterum & vigeſimum, tanta in dicendo ſuauitate ac lepore præditus, vt auditorum animos mirabiliter capiat: hæreſes vero Iaponicas, multaque de phyſicis ita callet, vt hoſce philoſophos omnes refutet,ac vincat.faxit Dominus,vt eorũ animis ignem iniiciat.Chriſtiani Facatenſes,ac præſertim vnus è principibus, Coſmum miſſis nuntiis per Deum obteſtati ſunt,vt eo aliquẽ è Societate mitteret: velle ſe optimum templum exſtruere,& ſuis alere ſumptibus quotquot è noſtris ibi commorarentur:ac quod iam fieri cæptum eſt.hiſce de cauſis, & ſimul, quod multi Chriſtianorum vici alicuius è nobis aduentum ſermoneſque iam diu deſiderabant,decreuit Coſmus,vt initio Iunij anni M.D.LXI. ad eos pagos,& loca finitima inuiſenda diſcederem.

Pridie quam Facatã perueni,aduentu meo cognito Chriſtiani obuiam mihi alij ad tria paſſuum millia, alij etiam longius magno cum gaudio proceſſerunt.ego complures dies in ea vrbe moratus, incolas circiter ſeptuaginta ſacro fonte luſtraui.in quibus erant Bonzij duo Iaponicarum legum ſane periti, cum alter etiam regius concionator fuiſſet.is ſeptem dies mecum diſputando, interrogando, quæ dicebam in commentarios referendo conſumpſerat,cum immenſa Dei Domini noſtri lux ei tandem affulſit,& illius exemplo multorum præterea tenebras diſpulit.

In eadem vrbe Facata cum alij complures, tum præcipue duo morbo graui laborantes diuina ope ſanati:quorum vnus paterfamilias tanto capitis dolore torqueri ſolitus,vt violẽtas ſibimet manus inferre ſæpe tentarit,tertiodecimo die Dei benignitate conualuit. alter erat iunior lepra fœdiſſima coopertus.is, quod de Chriſtianis honorifice pieque ſentiret, putaretque iuuante Domino ſibi per me ſanitatem reddi poſſe;in meum conſpectum

conſpectum adductus eſt:quem vt vidi, negaui me ei morbo poſſe facere medicinam: veruntamen ne plane mœſtus à me diſcederet ipſe,quique eum adduxerant; remedium quoddam illi præſcripſi facillimum, & poſt tertium diem ad me redire iuſſi:ita nitidus rediit,vt nulla vnquam ſcabie laboraſſe videretur. equidem obſtupui perſpecta hominum fide, aperteque denuntiaui Chriſtianis,ne ſanitatem pharmaco,ſed Deo Domino fideique ſuæ acceptam referrent: quæ quidem etiam in animos eorum qui morbo liberati fuerant,redundauit.nam vterque Baptiſmo petito, & poſt catechiſmum impetrato, ad Eccleſiam aggregatus eſt. cumque iam diſceſſus mei tempus appeteret, quo æquiore animo id ferrent, ſpem illis maturi reditus præbui: quorum duo primores ita obfirmato animo itineris mei comites eſſe ſtatuerunt, vt eorum ſtudiis remittere, aut eos de ſententia demouere nulla ratione potuerim.

In exitu Iunij Facata diſceſſimus in inſulam Tacaxumam, ambitu paſſuum ſex millium,in ditione viri principis Firandenſis,Antonij nomine: vbi cum eſſent quingenti circiter Chriſtiani,ethnici tantum octo;ij quoque ad Deum noſtro aduentu conuerſi ſunt. Præeſt autem eorum inſtitutioni, excellenti virtute vir, qui è Bonzio Chriſti ſeruuus effectus eſt. ædem habent, quæ idolorum antea fuerat, in primis ornatam: cuius vectigali, itemque eleemoſynis quas erogat inſtitutum ibi quoque Miſericordiæ ſodalitium non modo ipſe antiſtes alitur, ſed etiam inopes peregrini,qui illuc ſane multi (quod vidi per eos dies) religionis cauſſa ventitant.eadem ſtipis per Miſericordiæ ſodales rite fideliterque diſtribuendę ratio,ſeruatur etiam in vicina inſula Iquicuchi, itemque in cæteris inſulis,in quibus Eccleſiæ ſunt.quo fit,vt ad iter in iis regionibus faciendum ſarcinæ & impedimenta minime ſint neceſſaria:quippe, quocunque peruenias,omnia tibi gratis,ac ſedulo comparantur:maritimo itinere naues, terreſtri comites & iumenta: quæ ſi recuſes, iniuriam videlicet ſibi fieri, ſeque in Chriſtianis officioſis numerari non putant.

Firando cum ad hanc inuiſendam Eccleſiam aliquot Luſitani veniſſent,horum Chriſtianorum religione, precandi ſtudio,obedientia,amore non modo in ſacerdotes noſtros, ſed etiam in omnes eorum vicarios,tantopere delectari gauiſique ſunt; vt mihi affirmarent, Socios noſtros qui in cæteris orbis terræ partibus verſantur, ſi vel particulam norint eorum, quæ cum his Chriſtianis geruntur, omnes Iaponicam hanc prouinciam expetituros: quod equidem credo: nam vna profecto Chriſtianæ doctrinæ decantatio multas vobis præ lætitia lacrymas exprimat. quid enim ſi videatis pueros centum, ac puellas, bis quotidie catechiſmi cauſſa conuenientes, qui paucis ante diebus dicati diabolo fuerant, iam Chriſtianos templum ingredi, aqua luſtrali ſe aſpergere, denum ad precationem rite genua flectere? quid ſi duobus eorum voce præeuntibus,ſubſequentes cæteros, doctrinæque præcepta concinentes audiatis? idque tanta cum modeſtia, ac verecundia,vt oculos ſemper humi defixos habeant, ac duo illi præſertim,qui voce præeunt(quos ego de induſtria non ſemel, & curioſe notaui) & quidem in maximis caloribus,

cum facies eorum sudore manarét, tanta fuere constantia, vt manus, ocu-
los, pedes nunquam mihi mouere conspecti sint: raptos profunda aliqua
contemplatione dixisses. nec vero doctrina tantum decantanda contenti
sunt. nam eius quoque explicationem libentibus nobis requirunt. Iam
vero quanta cum animi vestri voluptate intueamini Iaponios hosce
Christianos positis genibus, manibusque sublatis, Christum è Cruce
pendentem adorantes, lacrymis ad solum vsque fluentibus, in tormen-
torum Domini cogitatione ita demersos, vt pæne ecstatici videantur?
atque hæc quidem in hisce insulis prope desertis: quid de iis locis existi-
mandum est, in quibus (vt in Bungo) Sacramentorum est vsus frequens?
quæ cum ita sint, misereat (quæso) vos fratres charissimi harum Ecclesia-
rum, Deumque cum gemitibus obsecrate, vt supplementum aliquod è
Societate nostra dignetur huc mittere. quod si forte nimis diu distulerit,
quam vereor, ne qui venerint, paucos superstites è nobis offendant: si-
quidem tres hac æstate magnum vitæ discrimen adiuimus, quam tuetur
Dominus, vt opinor, quoad alij nobis ad nouam hanc vineam tuendam
colendamque succedant.

Ex ea quam dixi insula, in aliam traieci maiorem, quæ Iquicuqui voca-
tur. incolas habet circiter mille quingentos, in iis Christianos ferme
octingentos. ij, quod iam ante de meo aduentu cognouerant, obuiam
mihi nauem cum primoribus aliquot Christianis miserunt: quam vt
conscendi, in ipsa nauigatione, tribus passuum millibus ante quam ad
insulam peruenimus, Crucem aspexi edito loco positam, quam satis am-
plo interuallo circumiens murus, sepeliendis Christianis cœmeterium
efficit. vbi descendimus, humanissime excepti, continuo ad salutandam
Crucem de more perreximus: inde templum eorum inuisimus, elegan-
ter ornatum. atque illos in præsentia quidem ne inopem plebem non si-
ne iactura ab institutis operibus auocarem; dimisi, concione in matuti-
num & vespertinum tempus, puerorum vero catechismo in pomeridia-
num indicto. itaque tanti concursus fieri cæpti sunt, vt cum multi exclu-
derentur, aream, quæ ad vestibulum templum est, storeis pro re nata con-
tegere necesse fuerit. Templum est autem excelso loco, lucoque denso,
& ad aspectum iucundo. in id ascenditur gradibus, quibus in imis sta-
gnum est aquæ, nudis pauperum pedibus abluendis, non superstitione
vel cæremonia, sed ne templi catastromata calcata commaculent. Postri-
die quam huc veni, cæteras quoque sacras ædes lustraui pulcherrime po-
sitas, quippe quæ ante id tempus idolorum fuissent, quibus colédis opti-
ma loca diligenter exquirebantur: hoc autem tempore æditui Iaponi
sunt illi ipsi qui nuper Bonzij, nunc Christiani appellantur, antea dæmo-
nem, nunc IESVM Crucifixum supplices venerantur, & colunt. Et quo-
niam ex altero pago eiusdem insulæ sane frequenti, ad alterius pagi tem-
plum trium fere miliarium interuallo Christiani magno suo incommodo
venire cogebantur; templum ibi quoque exædificandum curaui, quod
paucis diebus multorum subsidio, magnaque omnium alacritate perfe-
ctum est, tabula picta, cæteroque ornatu ex vrbe Firando illuc aduecto.

Christi

Christianorum animis recreatis, cæleſtique fonte purgatis iis,qui ad Baptiſmum videbantur idonei;ad alium Chriſtianorum pagum, quem Xixi vocant,ire perrexi,vt eos per Euangelium ſolarer, & ſimul vt in æde noua,quæ tum ab iis ad tectum perducebatur, ſacellum exſtruendum curarem, Iquicuchéſibus Chriſtianis officioſe nobis in eam rem fabros lignarios ſeptem, aliaque auxilia neceſſaria deferentibus. ibi igitur amantiſſime excepti à Chriſtianis;qui quaſi regem exſpectarent ita ſedulo vias ante purgatas ornauerant,prima luce, & veſpere de rebus diuinis diſputare inſtituimus,quo commodius cæteris horis diei ſacello exædificando vacarent, quod ſumma eorum diligentia paucis diebus eſt abſolutum. Catechiſmi deinde cura certo homini tradita, Iram traiecimus eo cõſilio,vt Facatam propediem reuerteremur, quod eius peregrinationis ſpatium Coſmus ad Auguſtum exeuntem vſque præſcripſerat. Iræ,Cruce ſalutata, cum incolis egimus,vt ibi templum (nullum enim erat) communi conſilio facerent.ad quod nobis Firando ſacræ imagines, cæteraque neceſſaria ornamenta tranſmiſſa ſunt. nonnullis concionibus habitis, quibus in fide Chriſtiani ſunt confirmati, Baptiſmoque luſtratis qui luſtrandi ſupererant,Caſungam inde contẽdimus:vbi tanta nobis hominum multitudo ſeſe obuiam effudit, vt feſti alicuius diei ſolẽnis celebritas videretur.Cruce adorata,ad primarium quendam Chriſtianũ diuertimus,apud quem nonnullis concionibus habitis, magna omnium voluntate decretum eſt tẽplum,in quo ſacerdotes ſacrificarent, ſi qui in ea loca venirent: quo item Firando neceſſarius ſacrorum apparatus eſt miſſus. Interea dum hic agimus, mihi grauis homo narrauit Iquicuchi mulierem Chriſtianam ſuadente diabolo,ſiue eius miniſtris,abortus faciẽdi gratia pharmacum ſumpſiſſe eiuſmodi, vt infantem ipſamque parentem necauerit. Huius corpus Chriſtiani,quippe quæ noxa capitali obſtricta migraſſet,in ipſorum cœmeterio in quo Crux eſt poſita, ſepeliri cum vetuiſſent; illa poſt aliquot dies periculoſe ęgrotanti adoleſcenti cuidam Chriſtiano per viſum, Corpus (inquit) meum ſacra ſepultura prohibitum eſt illud quidem:ſed ne idcirco me Chriſtiani damnatam exiſtiment:nam ante quam è vita diſcederem, Dominus contritione mea lacrymiſque placatus eſt, quibus rebus Chriſtiani ex adoleſcente cognitis (namque is deinde conualuit) valde animati ſunt.

Ex eo loco rurſus ad pagum Iquichuchi, atque inde, ſpe reditus Chriſtianis relicta, Firandum diſceſſi ad quædam ſacrorum inſtrumenta accipienda,quæ nobis Luſitanorum nauis aduexerat.

Firandum vt venimus, nauarchum Luſitanum allocuti, ad Antonium diuertimus ſtatim, qui cum vniuerſa familia nos peramanter accepit, detinuitque ad multam noctem nonnulla de officij religione percontans: poſtridie nauarchum adiui, vt permagnam tabulam pictam in naui proponeret Chriſtianis viſendam, quos in proximum Dominicum diem (quod eorum commodo fieret) ad concionem ſimul & ſpectaculum, dimiſſis per agros nuntiis, euocauimus. interea nocturnis hortationibus cum cæteri Chriſtiana in fide animati ſunt, tum ethnici circiter

quinquaginta ad Baptiſmum adducti : in iis, è proceribus quidam Antonio non inferior. Et quoniam Firandi ſacra ædes erat nulla, petiit nauarchus ab Rege, vt in area noſtra excitare liceret ędiculam, in quam Luſitani qui verſabantur ibi nonaginta, religionis cauſſa conuenirent, eademque Firadenſes Chriſtiani deinceps vterentur. cui Rex ſe deliberaturum reſpōdit. ea erat diſſimulata negatio. itaque id vbi reſciuimus, apud Chriſtianum in area noſtra habitantem priuatum ſacellum exſtruere, atque adornare conſtitui. quod ille tanta animi alacritate ſtudioque recepit, vt ædium duarum quas poſſidebat alterius, vltro mihi optionem daret, ſeque cuſtodem fore profiteretur. igitur, Antonio præſertim operas & cætera neceſſaria benigne ſuppeditante, paratum oratorium eſt, & omnibus rebus inſtructum, in quo ſingulis noctibus Litaniæ & ſacri ſermones habebātur. vbi Dominicus dies aduenit, è pagis inſuliſque finitimis ingens Chriſtianorum multitudo confluxit tum ad verbum Dei audiēdum, tum vero ad ſacram viſendam imaginem, poſitam, vt dicebamus, in naui, loco periſtromatibus, vexillis, virentibuſque arborum ramis ornato: referta iam ſpectatoribus naui, cū peroraſſem; eos omnes nauarchus, quod longe ab domibus ſuis abeſſent, liberali cibo, potuque refectos dimiſit.

Iam dies obrepſerat, quo die mihi in Bungum redeundum eſſet: quocirca ſacra tabula ex oneraria in nauiculam tranſlata, vt inde Facatam deueheretur; Chriſtianos Iquicuchenſes monui, me ſabbato proximo (vt promiſſa facerem) ad eos ex itinere venturum, & inde poſtridie veſpere profecturum : qua illi re audita, parata naui continuo ad me deducendum venerunt. ſub noctem conſcendi, comitibus piis aliquot Luſitanis, qui me rogauerant, vt mecum ſe ad illas Eccleſias inuiſendas venire permitterem. Deſcendentibus nobis ad littus obuiam prodiere Iaponico more cum facibus multis : eodemque comitatu ad templum venimus, vbi nos magna populi multitudo cum pueris exſpectabat. Concione habita, & puerorū catechiſmo peracto, quod iam intempeſta nox erat, plebem dimiſi, maneque poſtridie (Dominicus erat dies) poſt concionem incolas circiter tredecim Chriſtiana doctrina iam inſtitutos baptizauimus. Inde profecti, magna in itinere ac varia incommoda moleſtiaſque pertulimus. Nam & mari, paruis lintribus, iiſque monoxylis, vaſtos interdum ſinus præcidere ſumus coacti , vixque imminentium piratarum manus effugimus, qui captos homines diu multumque vexatos in ſeruitutem diuendunt ; & terra, iumentis conſulto relictis, lutulenta via atque teterrima cingulo tenus cœno demergebamur : quæ tamen ſordes occurrentibus paſſim riuis eluebantur. Acceſſit ad hæc, aſſiduum pæne profluuium ſanguinis, quo ſane grauiter acerbeque vexabar. Sed eas omnes difficultates, Chriſtianorum erga nos ſtudium caritaſque compenſabat egregia : cum & hoſpitij commorationiſque noſtræ mercedem conſtanter ac benigne reſpuerent: & abeuntes, viatico omnibuſque rebus neceſſariis liberaliter inſtructos vberrimo fletu proſequerentur: &, quod longe admirabilius eſt, impreſſa à nobis humi veſtigia ipſa; obſtupeſcentibus rei nouitate ac miraculo qui mecū aderant Luſitanis, oſcularentur.

Verum,

A Verum,ne lõgior sim,modum epistolæ faciam,si vnum addidero, ex quo facile iudicare possitis ; quanta sit Iaponicæ gentis ac nominis ad humanitatem religionemque propensio. Cum fessus è via, morboque pæne confectus, in quodam ethnicorum oppido substitissem ; tametsi nullum erat desiderium cibi, tamen ne plane deficerem, oryzam reformidans, putridaque piscium salsamenta (hæc enim incolarum cibaria sunt) misi qui oua coemeret. is autem mihi mox oua cum ipsis nummulis retulit. Caussam quærenti,respondit, incolas oua, quod dies ille festus ipsorum esset,vendere noluisse:quod ægroto quærerentur,dono dedisse.Denique in Bungum ægre peruenimus : ibi quanquam à Cosmo, ac Sociis amantissime acceptus,humanissimeque tractatus, vix tamen adhuc è diuturna ægrotatione conualui. Vos clementissimum IESVM obsecrate fratres, vt mihi ad se perfecte colendum vires animumque suppeditet. è Bungo. Cal.Octobris.M. D. LXI.

B E SOCIETATIS IESV LITTERIS *in Europam de obitu Consalui Syluerię Lusitani.*

CONSALVI Syluerię nostri felicem obitum hac epistola persequemur.Is circa initiũ anni M.D.LX. cum Sociis duobus Goa discessit in regna quæ dicũtur Inhambanis & Mahomotapæ,vt nationibus illis Euangelium nuntiaret, quod concionatorũ inopia nunquam probe cognouerant.Vt primum Inhambanem attigere,morbo corripiũtur ita graui, vti Consaluus natura valentissimus,oculorum acie vehementer hebetata fractisque viribus, propemodum extinctus sit. Vbi paulo melius habuere, ad vrbem regiam Tongen iter intendunt:ibi Regem vna cum vxore,sorore,liberis, cognatis, regnique proceribus, populo denique pæne toto intra paucos dies magna omniũ gratulatione atque lætitia sacro fonte lustrarunt. Rex Constantini,Regina Catharinæ,soror Elisabethæ nomen assumpsit.Inde Consaluus rei Christianæ caussa relictis apud Regem Sociis,Manomotapam ire pergit.comitabantur amici Lusitani sex.oram vnica biremi legebant.Mosambico insula superata,vix ad Mafutæ fluminis ostium, leucas nonaginta processerant,cum atrox coorta tempestas, Consalui deprecatione repente sedatur atque comprimitur.Inde exscensione facta,die qui fuit Diuo Hieronymo sacer, plicatilis ara in ipso littore ad sacrificiũ excitatur, ita vehementi Solis ardore, vt calceati Lusitani, terræ calorem ferre vix possent.Consaluo autem inter sacrificandum eruperunt ex toto capite pustulæ:quas cum ad curandas medicaméta nequaquam deessent, præclaro sui ipsius odio incensus ille cuncta repudiauit, seque naturæ dumtaxat sanandum permisit,ac tempori.Triduum ibi morati,tranquillo mari prouehuntur ad Colimanem fluuium.eo reflantibus iterum ventis ægre subuecti, ad Mingoaxanem Giloæ regem veniunt amicum Lusitanorum:à quo benigne ac liberaliter accepti, facta etiam promulgandi

Euangelij potestate, diutius tamen ibi non substitere, quod ad Manomotapæ Regem festinarent, quo vno ad Christum adiuncto, finitimos reges longe viribus atque auctoritate inferiores ad Christum deinde facile perduci posse considerent. Hinc ad amnem ingentem tendũt Cuamam, leucas à Sofala triginta, ex quo rursus in Lindem proximum sinum periculosa procella compulsi, tredecim ibi stetere dies. Ab Linde cum ad Cuamam denuo peruentum esset, in ipso introitu fluminis re diuina peracta Consaluus à Lusitanis comitibus petiit primum, vt quoniam fines Manomotapæ ingredi inciperent, totum legationis suæ negotium Domino suppliciter commendare ne grauarentur; deinde vt æqui bonique facerent, si reliqua tota nauigatione se, vt precibus vacaret, ab eorum conspectu atque consuetudine remouisset: in rebus præsertim grauioribus, consulto potissimum Deo exoratoque opus esse. tum iubet in certa nauigij parte velum sibi prætendi. in eo recessu octo ipsos dies ita delituit, vt semel tantum quotidie tosti ciceris pugillo, & exiguæ haustu frigidæ sese reficeret, & quicquid à precatione supererat temporis, in euoluendo libro consumeret, qui scriptas sanctorum continebat vitas.

Octauo igitur die, cum ad Senam (qui terminus nauigationis erat) venissent, vicum sane frequentem; ibi descensum est, nuntiusque à Consaluo ad Regem de suo aduentu in intima regni missus, à quo dum responsum exspectat, interim Christianos aliquot inquilinos à peccatis per cõfessionem absolutos, à turpi concubinarum consuetudine ad sacras nuptias legitimasque traduxit, catechismum publice docuit, & è Lusitanorum seruitiis ibidem capita fere quingenta baptismo lustrauit. Regem etiam Inhamioris, Regis Manomotapæ stipendiarium, tribus passuum millibus à vico Sena, cũ aliquoties adiisset, cohortationibus suis ita permouerat, vt se vna cum vxore & liberis, libentissime Christianum fore profiteretur. Sed Consaluus, partim quod non haberet quem apud illum catechismi caussa relinqueret, partim etiã ne Manomotapæ Regis offenderet animum, si prius stipẽdiario quam ipsimet Christiana sacra impertisset, Inhamioris Regem vt potuit consolatus, hortatusque vt ipse cum suis Dei bonitate fretus in suscepto consilio permaneret; totam rem in tempus aliud distulit. Iamque alter effluxerat mensis, cum Antonius Caiadus Lusitanus, qui morabatur in vrbe Regia Manomotapa, legatus à Rege ad Consaluũ aduenit Manomotapã perducendũ. Consaluus sacrorum ornatu cum sacrato lapide & calice in sarcinã colligato, sublatoque in humeros, se in viam dedit. Cũ ad fluuios ventũ erat, qui multi in ea regione sunt, si quidem vado superari possent; quamuis ad iugulum vsque pertingerent, transibat, manibus elata seu capite sarcina: sin minus, vasi ligneo impositum peramplo Consaluum, natantes ipsi propellentesque traiiciebant Cafres, quo nomine gentes eæ appellantur. sub noctem natalem Domini ad Chetuchin pagum haud longe à Manomotapa ventum est, factumque ter sacrum summa Lusitanorum animi voluptate. Inde Natalium feriarum octaua, cum vrbem Manomotapam introissent, misit confestim Rex qui Consaluum cum muneribus viseret, auri pondere

A ingenti,bobusque permultis,& famulatu ad ministeria quotidiana:quippe qui de Lusitanis mercatoribus iam ante cognouerat,Consaluum non modo vitæ sanctitate virtuteque præstantem,sed etiam generis claritate ac nomine in primis esse conspicuum. Consaluus gratiis actis, muneribusque repudiatis,ex ipso legato Regem cogniturum esse respódit,quod genus auri,quasue diuitias quæsiturus in ea loca venisset. Obstupuit ea animi magnitudine Rex, venientemque ad se deinde Consaluum tanta gratulatione & significatione honoris excepit,quāta neminem vnquam antea.Nam & in ipsa penetralia,quo nulli est aditus, introduxit; & assidente matre, considere Consaluum etiam in tapete iussit, Antonioque Caiado è conclauis ianua interprete adhibito, Rex quattuor continuo sciscitatur,quot fœminas,quid auri, prædiorum, bouum denique vellet, quos incolæ non minoris quam aurum ipsum æstimare dicuntur. Cum nihil se præter ipsum Regem respondisset optare; conuersus ad interpretem inquit Rex:Profecto necesse est, qui nihil horum accipiat quæ à

B cæteris tantopere adamantur, longo interuallo à reliquis distare mortalibus,& nihilominus ad extremum multa benigne pollicitus, amantissimis verbis Consaluum ad hospitium remisit. Ibi dum ille mane rem facit diuinam; è principibus quidam prætereuntes cum è foribus aspexissent in ara propositam perelegantem MARIÆ VIRGINIS imaginem, quam in tabula depictam ex India Consaluus aduexerat, specie decepti ad Regem deferunt;. Consaluum egregia forma puellam apud se habere, hortantur vt ab illo deposcat. Nec mora: mittit ille, qui Consaluo renuntiet,audisse se, illum vxorem secum adduxisse: vehementer cupere, vt eam sibi sistat. Tum Consaluus tabulam pretiosa veste inuolutam ad Regem affert. Cuius desiderium quo magis exacuat, præfatur illam esse effigiem matris Dei, cuius in ditione ac potestate sint omnes Reges, & Imperatores orbis terræ totius: ac tum denique tabulam aperit, Regis quoque matre præsente.Rex imaginem veneratus, Consaluum etiam atque etiam obsecrat, eam sibi largiatur, domi habere se velle. Liben-

C ter vero Consaluus annuit: quin etiam ipsemet in regio cubiculo collocat, ibidemque quasi sacellum quoddam precandi caussa peristromatis pretiosis exornat. Narrant qui inde venere Lusitani, noctibus deinceps circiter quinque,Reginam cœli ea ipsa specie quam tabula ostenderet, diuina circumfusam luce, suauique splendore fulgentem, augustissimo simul ac iucundissimo aspectu, dormitanti Regi astitisse. quod ille mane matri narrabat, rei nouitate vehementer attonitus, itemque Lusitanis, qui statim id Consaluo renuntiabant. Postremò Rex Consaluum ipsum accersit, ait se mirum in modum angi, quod sermonem Reginæ eius quæ secum singulis noctibus loqueretur, non intelligeret. Cui Consaluus cum eam esse linguam diuinam dixisset, quam nemo nosset,nisi qui sacrosanctis eius Reginæ filij legibus pareret, quippe qui DEVS esset, generisque totius humani redemptor; Rex in præsentia quidem,si minus verbis, vultu certe ac significatione se Christianū velle fieri ostendit: bidui deinde spatio interiecto, per Antonium Caiadum

Consaluo

Consaluo aperte denunciat, certum esse sibi matrique Christiana sacra D suscipere: proinde ad se baptizandum quamprimum veniret. Consaluo tamen dies aliquot supersedere satius visum, dum Rex Christianæ fidei præceptis ac rudimentis imbuitur. quibus, cum satis iam operam dedisse videretur, quinto circiter & vigesimo post aduētum suum die Consaluus Regem simul & matrem non sine solenni pompa & gratulatione baptizat. Regi, Sebastiani: matri, Mariæ nomen est inditum. Eo ipso die Rex Consaluo, quoniam aurum respueret, boues centum donauit: ille ad Antonium Caiadum misit, vt in frustra dissecti distribuerentur in pauperes. Quam eius liberalitatem ac beneficentiam populus ingenti cum admurmuratione suspexit. Regem imitati trecenti ferme è regni proceribus, Christo sese pariter addixere. Hi nūquam à Consalui latere discedebant. adferebantur etiam dona Consaluo: lac, oua, butyrum, hœdi, aliaque id genus: quæ ille nec aliud genus carnis omnino gustabat; cocto dumtaxat milio quodam exiguo, herbisque, & syluestribus victitans pomis. Iamque spectata vitæ morumque sanctimonia studioque salutis humanæ, tantam E sibi summorum infimorumque beneuolentiam conciliauerat, tantosque in omnium animis effecerat motus, vt in Christianam religionem vniuersa multitudo videretur incumbere; cum à Mahometanis quattuor potentibus & callidis viris, & apud Regem gratiosis, Consaluo parantur insidiæ. Auctor conspirationis fuit Mosambicanus Minguames nefariæ superstitionis antistes, siue, vt ipsi appellant, Cacicius. ij Regi partim coram ipsi, partim per idoneum internuntium valde sibi dolere demonstrant, quod tantum in capitis regnique discrimen vltro se ipse demiserit. Consaluum, cui tantum fidei & honoris habeat, missu Proregis Indiæ, terræque Sophalæ regulorum, ad explorandum Regis statum, solicitandosque ad defectionem popularium animos aduenisse, vt motibus excitatis ipsi deinde infesto exercitu subsequuti, Regem opprimant. Addunt insuper fabulosa portenta, Consaluum magum esse teterrimum omnium, & sagacissimum, varia veneficia ac medicamenta secum attulisse ad incolarum animos occupandos, Regemque mactādum. quicunque caput suum F aqua perfundi paterentur, conceptis præsertim verbis Langariorum (sic enim Lusitanos vocant) à Consaluo pronunciatis, confestim volentes nolentes in eius potestatem venire: idipsum alibi contigisse. proinde videret etiam atque etiam Rex quo progrederetur, cui se suaque crederet. Si Consaluum abire permittat incolumem, fore vt ciues mutuis inter se cædibus amentes atque lymphati miserandum in modū grassentur atque concurrant. Hisce aliisque mendaciis onerato Regi, adolescenti præsertim, ac matri, facile persuasum est, vt Consaluum primo quoque tempore interficiendum curarent. Nec dum ea consilia eruperant, clādestinis agitata colloquiis; cum ad Antonium Caiadum Consaluus, haud ignaro (inquit) mihi, nec imparato, mors instat ab Rege. Caiado autem ita incredibilis visa res, vt subridens prorsus negaret. iamque dies aduenerat necis, vel vitæ potius, qui dies natalis erat idem D. Susannæ Virginis martyrisque: Consaluus ab Antonio magnopere petit, vt Lusitanos duos tresue ad se

A ad ſe confeſtim accerſat. Confeſſionem (inquit) illorum tuamq; ſimul excipere, & ſacra Euchariſtia hodierno die reficere vos omnino conſtitui: nec enim poſtea potero. Hos ille dum abſentes euocat, Conſaluus ad meridiem vſque præſtolatus, cū non adeſſent, conſecratas cōſumpſit hoſtias duas: factiſque eodem die Chriſtianis circiter quinquaginta, veſtem ad corporis cultum, roſaria ad precandum diuiſit. Luſitanos vero ſub veſperam redeuntes, confeſſionis Sacramento, quoniam Euchariſtiæ non licebat, purgatos, mira vultus hilaritate animique tranquillitate animabat inſcios quid ille conditum haberet in animo. Iiſdem ſacrorū apparatum dat in ædes Antonij deferendum. ipſe linteatus cum effigie Chriſti ad Crucem affixi, domi remanſit, reuertentique rurſus Caiado, pectus hominis manu leniter apprehendens, Antoni Caiade (inquit) profecto paratior ad mortem obeundam ego ſum, quam ipſimet inimici ad inferendam: Regi autem ac matri libenter ignoſco. Mahometanorum quippe artificiis ac dolis inducti ſunt. Hæc ille ſerena facie atque hilari cum dixiſ-
B ſet, Antonius ab eo digreſſus, tametſi vix fieri poſſe putabat, vt Rex tam nefario ſcelere ſeſe obſtringeret; tamen, quoniam ex recenti quodam ſermone, eius animum exulceratum, contra quam exiſtimaſſet, offenderat; famulos duos ad Conſaluum cuſtodiendum ea nocte miſit, à quibus ea quæ ſequuntur, accepta ſunt: Conſaluum, cum ſecus diuerſorium in area ad multam noctem, quaſi è corporis cuſtodia exire geſtienti mora nimis longa videretur, ita citatis greſſibus ambulaſſet, oculis ſemper intentis in cœlum, manibus modo ſublatis ad ſidera, modo Crucis in figuram extenſis, ducens ex intimo corde ſuſpiria; ſuum denique tugurium ſubiiſſe, fuſiſque precibus coram Chriſti ſigno, quod vnum ſolatium illi ſupererat; in arundineum ſtratum decubuiſſe, & in ſomnum incidiſſe iuſtorum: id enim ex inſidiis conſpicati ſatellites octo circiter, illico irrumpunt. in iis barbarus nobilis nomine Mocrumes, qui ſæpe cum Conſaluo conuiuium inierat, iacentis pectus opprimit inſidetque, arreptum inde pedibus & brachiis, humo tollunt alij quattuor: duo reliqui collo iniiciunt funem, quo vtrinque adducto, Conſaluus expreſſam ex ore naribuſque magnam ſanguinis copiam effudit, & ſpiritum ſimul Domino reddidit. Tum vero CHRISTI ſimulacro ſacrilegis manibus comminuto, defuncti corpus reſte ligatum, attractumque interfectores in præterfluentem Monſengeſſem deiiciunt, ne videlicet (quod Mahometani confinxerant) cadauer ipſum tam malefici hominis ſub dio relictum veneni ſui tabe cunctos inficeret. Hunc habuit exitum pia Conſalui legatio: quo ſublato, Rex eadem ſæuitia percitus Chriſtianos pariter quinquaginta, quos ille extremo die ſuo pepererat, magiſtri donis exutos iubet occidi. Id ſimulatque cognitū eſt, regni proceres, quos Encoſes vocant, rei atrocitate permoti conſenſu adeunt Regem; & ſi hominibus (inquiunt) hiſce mors idcirco debetur, quod aquam infundi capitibus ſuis à Conſaluo permiſerint; eadem & omniū noſtrum, & vero tua quoque cauſſa Rex eſt: omnibus vno eodēque leto occumbendū. Qua denuntiatione repreſſus Regis furor cum aliquātulū reſediſſet, eum biduo poſt Luſitani quoque

conueniunt,docent quam graui ſcelere ſeſe obligauerit:terrores inſuper I addunt,non Deũ modo indignam innocentiſſimi viri necem debitis pœnis, ſed etiam homines ipſos nobiliſſimi, bello atque armis vlturos. Ad ea Rex diligẽter excuſare ſeſe,culpam in ſuaſores impulſoreſque reiicere, magnum perpetrati facinoris dolorem oſtendere,denique vt factis verba conſentiant,è quattuor conſiliariis duos confeſtim interficit:nam reliqui duo,quorum alter fuit princeps nefarij cõſilij Minguames, rem odorati, mature diffugerant:qui tamen quod ſumma diligentia conquirebantur, nequaquam euaſuri potentiſſimi Regis manus exiſtimabantur. Hiſce rebus perlatis in Indiam,Antonius Quadrius noſter,id ipſum vehementer optante Prorege,idoneam nauigandi tempeſtatem exſpectabat,vt Socios aliquot Manomotapam mitteret ad cæpta promouenda, quæ felicẽ omnino progreſſum habitura ſperabant, eius Eccleſiæ fundamentis tam innocenti caſtoque ſanguine poſitis.

Nobis interea, cariſſimi fratres, omni cultu & obſequio propitiandus eſt Dominus; ac præter cæteros ipſe quoque Sylueria ſuffragator adhibendus,vt pari ſpiritus ardore ſuccenſi,deuotas Chriſto animas,Dei gloriæ & ſalutis hominum cauſa tandem aliquando fundamus.Goæ.

GASPARIS VILELAE AD SOCIOS.

NNO ſuperiore,Coſmi Turriani miſſu,è Bungo diſceſſurus Meacum,de mea profectione feci vos per litteras certiores. Nunc, quoniam id fore vobis gratum atque iucundum exiſtimo; ea perſequar, quæ mihi ex eo tempore contigerunt: vt cum Deo Domino gratias agatis; tum fratrem hunc veſtrum à veſtra conſuetudine tanto locorum interuallo deiunctum, ſupplicationibus veſtris adiuuandum intelligatis.

Anno igitur à Virginis partu M. D. L I X.comite Chriſtiano Iaponio, Laurentio nomine,probo iuuene,& linguæ huius rerumque peritiſſimo, nauigium ethnicorum conſcendimus: iter autem noſtrũ(quod facile iudicari potuit)aduerſarius multis rationibus impedire conatus eſt. primũ enim ipſo nauigationis initio, tanta repente malacia ac tranquillitas exſtitit,vt nauis loco moueri non poſſet.Tum barbari vt muneribus pacem ventumque à Diis obtinerent, ſtipem ſingillatim à vectoribus corrogare cæperunt. Vbi ad me ventum eſt, negaui me vnius Dei conditoris cœli terræque cultorem, in quo ſpes meas omnes haberem repoſitas, quidquam in ipſorum delubra collaturum. quo illi reſponſo adeo excanduerunt,vt eius incommodi cauſſam apud me reſidere,ac proinde me in mare proiiciendum eſſe affirmarent. Hic nos ad Deum mente animoque conuerſi:cuius beneficio inflari vela mane poſtridie cæpta ſunt.Sed cum aliquot paſſuum millia proceſſiſſemus, aduerſo vento rurſus retẽti, quatriduum ſtare coacti ſumus. Tum vero barbari plane in nos cauſſam eius rei conferre,verbiſque & ſignificationibus conceptã iram oſtendere:quæ tamen Domino miſerãte cohibita eſt. Denique ad portum quendam delati,

lati, ibique decem dies tempestate coacti subsistere, communi sententia decreuerunt, nequaquam nos secum ex eo loco auehendos: & ipso quoque nauarcho in eam sententiam adducto, nos descendere coegerunt: quem tamen, cum aliam nauem nullam in eo portu offẽdissem, precibus placatum, inuitis omnibus perpuli, vt me vltra eum locum passuum sex & triginta millia deferret. Et quoniam nauarcho vlterius progrediẽdum non erat; barbari circum naues quotquot in eo portu erant circumcursare statim incipiunt, & gubernatoribus aperte denuntiare, si prosperam optent nauigationem, nos omnino reiiciant: ita cunctis abeuntibus, nos in littore sumus relicti: sed paulo post diuinitus alio cõfestim nauigio appulso, tam feliciter nauigauimus, vt portum citius iis qui ante nos soluerant (cum etiam aliquot eorum in piratas incidissent) sine vllo periculo tenuerimus. Tum denuo instare barbari, & nauiculariis persuadere conati sunt, ne porro nos ad vrbem Sacaium veherent: sed frustra. etenim incolumes eo peruenimus quarto Idus Sextileis: qui dies quoniam Diuo Laurentio erat sacer, ipsum Christi martyrem, eius nationis patronũ asciuimus. est autem vrbs Sacaium perãpla, plurimisque ac pecuniosis mercatoribus frequentissima, suisque legibus ac moribus more Veneto gubernatur. Hic nos ex itinere aliquantulum recreati, ad montem contendimus Frenoiamam, ab vrbe Meaco passuum millibus decẽ & octo. mons autem est permagnus: habitatur à Bonziis, & caput est regni, ad cuius radices iacet lacus plenus piscium, passuum nonaginta millia in longitudinem, vnum & viginti in latitudinem colligens, quem multi confluentes efficiunt amnes. in eius littore locus est ad montem pertinens cœnobiis plus quingentis visendus, multis aliis bellorũ iniuria deletis, quæ quondam trium millium & trecentorum summã implesse dicũtur. Hæc autem cœnobia Bonzij variarum habent sectarum, bipedum superbissimi: ac cęteri quoque montis incolæ ad litteras natura propensi videntur, in quibus (vt opinor) excellerent, si se ad Christianam religionem adiungerent. iis nos Euangelij lumen inferre conati, nihil profecimus, & nemo nobis aures, præter senem quendam Bonzium, dedit: cui, & simul discipulis eius aliquot, demonstrauimus vnum esse Deum opificem rerum omnium, animosque hominum esse immortales. tum ille mihi in aurem insusurrans, orationem meam, quamuis placitis Iaponiorum aduersaretur, plane sibi probari dixit, & præsertim quæ de animorum æternitate à me fuerant disputata: sed quominus Christi sacra susciperet, se Bonziorum metu, capitisque periculo deterreri. vbi igitur frustra nos laborare intelleximus, inde profecti, paucis diebus Meacum hyeme tum ineunte peruenimus: est autem vrbs perampla, tametsi maior olim fuisse traditur, cum esset eius longitudo passuum vnius & viginti millium, nouemque latitudo. Hanc montes editissimi cingunt: quibus in imis ingentia vbique & opulenta cœnobia, atque ædificia antiqua cernuntur: quanquam seditionibus & incendiis vna cum ipsa vrbe, magna ex parte disiecta & excisa; vt, quod nũc vrbis incolitur, priscæ magnificentiæ tenuis quędã velut imago esse perhibeatur. Regio est in primis frigida, partim ex

copia niuium,partim ex arborum cæduarum inopia.Sterilis autem adeo, vt raphanis,rapis,malis insanis,&c leguminibus vulgo vescantur.hæc autem ciuitas dicitur quondam religione ac litteris floruisse: cuius rei argumentum etiam illud afferunt, quod ex eadem vrbe monteque omnes Iaponiorum sectæ manauerint, quarum principes ac magistri in his locis sibi in hoc vsque tempus sedes ac domicilia collocarunt. Meaci igitur, conducto hospitiolo,cum nemo fere ad nos ignotos adhuc, & obscuros audiendos accederet,mihi faciendum existimaui, vt primum omniũ Regem siue Imperatorem honoris caussa inuiserem,vt eo beneuolo, propitioque vteremur:deinde sumpta Cruce, in mediam viam ex ædibus prodiens Christum palam prædicare institui.quas ad voces ingens continuo populi multitudo conuenit,alij rerum nouarum studio, alij etiam cauillandi atque irridendi.Quorum interrogationibus cum ita Deo adiuuante responderetur à nobis, vt ipsorum rationes plane infirmari ac refutari constaret; aduentus nostri fama totam vrbem ita peruasit, vt omnium sermone celebraretur: partimque improbaretur nostra doctrina, partim etiam defensores aliquos inueniret. Bonzij quidem furentes circumcursare vicos, plebem in nos incitare, Euangelium probris maledictisque proscindere,falsis etiam testibus criminari,nos carnes humanas vorare, repertaque domi nostræ ossa cadauerum:alij denique nos hominum specie dæmonas dicere:hortari etiam vicinos, vt nos finibus pellerent:ædiũ vero domino exprobare, quod nos in suis tectis morari pateretur: qui ipsorum dictis impulsus,mihi renuntiari iussit, vt confestim migrarem: cumque incertus quo me reciperem,haud ita continuo paruissem;stricto gladio in me impetum fecit,quamuis intelligeret, si me occidisset, se vel patriis legibus capite punitum iri,vel eius ignominiæ vitãdæ caussa,mortem Iaponico more sibi vltro esse oppetendam.Ac meus quidem quis tũ esset animi sensus ac status, cum impendentem mihi è barbari manibus ensem aspicerem,existimare potestis ipsi. Et sane mihi affirmanti credite fratres, permultum interesse, vtrum quis mortem apud se tacitus meditetur & cogitet,an oblatam sibi propius intueatur ac cernat. Ego me (ad quem enim confugerem?)Domino totum commendaui ac tradidi, cum vna me res eo tempore solaretur,quod inter eos terrores minasque, verbum Dei in hac vrbe, quæ omnium Iaponicarum superstitionum est parens, disseminari & crescere intelligerem. Eo periculo perfunctus, cum iam aliquot Christianos fecissem,iniquorum furori concedere,& in alias ædes migrare constitui, quas nobis vini propola quidam exhibuit perincommodas. quippe quæ Ianuario mense in magna niuium copia, frigoribus maximis; & parietibus, & omni alio munimento carerent. Hic nos maiore etiam animo cæptis institimus, Dei beneficio parati, vitam, si opus esset, in Christiana caussa profundere. iamque & è ciuibus plures, & è paganis permulti Christo nomina dare non dubitabant, quamuis ob idipsum vulgo despicerentur; & Bonzij, quamuis aliqua ex parte placati, nondum tamen calumniis ac maledictis nos lacerare desisterent, quinimmo ne vspiam consistere nobis liceret, communi consilio

A lio emptores ab eius taberna qui domum nobis locauerat, auocare cœperunt: quo ille permotus incommodo, sæpius egit mecum, vt inde migrarem: sed tamen solitudinem nostram miseratus, quod nullus præterea foret nobis in vrbe locus, tres menses de habitatione commodare decreuit. quo temporis spatio multa frigoris, laboris, valetudinis incommoda non solum æquo, sed etiam libenti animo (Domino auxiliante) pertulimus. Iamque æstas appetebat, cum Regem rursus adiuimus, vt nobis in vrbe tuto manendi faceret potestatem. ac, tametsi obtrectatores non defuere, feliciter tamen diploma statim abstulimus, mortis proposita pœna, si quis nos aut iniuria affecisset, aut quo minus suscepto munere fungeremur, impedire ausus esset. Ea re & iniquorum impetus retardati, & Christianorum numerus ita auctus est, vt necesse fuerit perampla domo ad eam rem coempta templum instruere, quo non Christiani solum, sed etiam ethnici confluebant. quorum alij se ad Ecclesiam aggregabant, alij cum verba nostra vehementer probarent, Baptismi tamen petitionem se
B differre dicebant, quoad latius res Christiana patesceret. Annum iam in opere versabamur, meliusque res ibat in dies, cum perpetuus ille hostis bonorum omnium, Bonzios, aliosque barbaros impulit, vt magna pecuniæ vi in commune collata magistratus corrumperẽt: qui muneribus deliniti inscio Rege nos summa cum ignominia exterminassent vtique, nisi cognita re ethnicus quidam primarius, vir bonus, & nostrã caussam apud Regem agere solitus, nocte antequam domum nostram irrumperent inimici, me per nuntium monuisset, vt Bonziorum rabiem in præsentia declinarem, meque in arcem quandam suam ad sextum decimum lapidem ab vrbe, reciperẽ. Consilio à Christianis probato, magna eorum manu, ea ipsa nocte ad arcem vsque deductus, fere quatriduum latui. Sed cũ iã res postulare videretur ne diutius abessemus Meacũ occulte regressi, ad Christianum quendã diuertimus. quo tẽpore varius erat de nostro discessu populi rumor: cum alij iniuria, alij iure optimo nos oppido pulsos dicerent. Christiani vero clam eo ventitantes, quibuscunque rebus poterant,
C consolari nos & iuuare conabantur: quorum opera quattuor mensiũ induciis impetratis, vt interea de nostra mãsione, vel profectione ageretur; in publicũ magna omniũ bonorũ gratulatione prodiuimus, neque ita multo post sacra ædes nobis est restituta. Quæ dũ geruntur; ad Regẽ delatum est, contra ipsius edictũ quã iniqui in nos Bonzij ac magistratus fuissent. qua re permotus, multo nobis in posterũ diligẽtius cauit. aduersarij vero fracti ac debilitati non modo nos vltra vexare destiterunt, sed etiam facta iã nobis libera cõmorandi potestate, nonnulli fauere visi sunt ita, quod consiliũ diabolus in nostram perniciẽ ceperat, idipsum vel maxime nobis diuinitus profuit.

Restat vt nonnulla de superstitione, sacrisque huius gentis attingam, vt ipsorum cæcitate perspecta, eo magis enixe pro ipsis Dominũ deprecemini. Primum Augusto mense concelebrant ludos quos vocant Gibon (quæ vox hominem significat) quod ij ludi homini sacri esse dicantur: quorum eiusmodi est ratio. Primum in vrbis vicos, opificumq; collegia,

describunt pegmata excogitanda moliendaque. inde vbi festus dies aduenit, veluti ad supplicationem populus coit. Agmen currus quindecim, vel viginti præcedunt sericis pretiosisq; tapetibus cooperti: in iis pueri multi psallentes, vel tympana pulsant, vel tibiis concinunt. Singulos autem currus hominibus tricenis, aut quadragenis impulsos sua quemque artificum turba sectatur. Alia deinde sequuntur vehicula hominibus armatis instructa, sericis item, variisque priscarum rerũ monumentis ornata. Hoc ordine pompa delubrum præteruehitur, cuius delubri ea celebritas est: qua in re matutinum tempus omne consumitur. Sub vesperam inde binę lecticæ prodeunt: altera illius quem colunt Dei, lecticariis ita compositis, vt pręsentis numinis pondere valde fatigari premique videantur: alteram esse aiunt amicæ cuiusdam ipsius. neque ita multo post, tertia lectica vxoris iustæ gestatur, cui simul ac maritus per nuntium significauerit se vna cum pellice aduentare; lecticarij statim huc atque illuc lymphati discurrunt, itaque vxoris Zelotypiam insaniamque significant. Hic populus magna edit signa doloris, atque mœstitiæ: plorant multi, multique ad consolandum Deæ animum positis genibus eam supplices venerãtur. denique lecticæ coniunctæ ad phanum redeunt: atque ita ludis finis imponitur.

Neque ille minus miserabilis error est. Eodem Augusto mense biduũ tribuunt colendis Manibus mortuorum. sub imminentẽ noctem in ædiũ foribus lampadas multas accendunt vario genere picturæ, & ornatu: inde vrbem tota nocte perambulant, alij religionis, alij etiã spectandi caussa. magna etiam populi vis, cum aduesperascit, ex vrbe, aduentantibus (vt ipsi videlicet opinantur) suorum Manibus obuiam prodit. Vbi quendam ad locum peruentum est, quo loco eos sibi occurrere arbitrantur; humanis primum verbis excipiunt: Felix (inquiunt) faustusque sit vester aduentus. Iamdiu aspectus vestri fructu caruimus: considete parumper, ciboque vos ex itineris defatigatione reficite. Tum oryzam, poma, & alios apponunt cibos: quibus ea per inopiam non licet, ij aquam calidam secum afferunt: ibique totam horam morati, quasi finem epularum exspectẽt, precibus eos in suas domos inuitant, aiuntque præcedere se, domus instruẽdæ caussa, parandique conuiuij. Vt biduum illud effluxit, accensis funalibus oppido plebs egreditur, lumina discedentibus præferens, ne scilicet in tenebris offendant, aut quopiam incurrant: inde in vrbem reuersi, ædiũ tecta lapidationibus diligenter excutiunt, ne qui forte ex Manibus (à quibus nimirum aliquod sibi metuũt damnum) occulte remãserint: tametsi eos miserantur nonnulli, quod paruulos dicant esse, &, si forte eos in itinere imber oppresserit, extingui misellos. Interrogati Iaponij, cur illis epulum præbeant, respondent, eos ad paradisum tendentes suum, qui abest leucarum decies millies millena millia, quod iter non minus quam triennio conficitur, fessos è via, recolligendarum virium caussa huc diuertere. Per eos etiam dies omnia sepulchra diligenter purgant, Bonzij autem videlicet regnant; nemo est enim re familiari quamuis exigua, quin ad expiandos rite suorum Manes, Bonziis munus aliquod afferat.

A afferat. Videtis fratres mihi cariſſimi huius gentis errores,& tenebras, in quibus hæret adeo pertinaciter, vt eam inde ægre admodum eruas. Obſecrate Dominum, vt eos pro ſua bonitate conuertat.

Ad hæc, alios etiam agunt celebri cum certamine ludos menſe Martio ſane deteſtabiles. Conueniunt poſt meridiem quibuſcunque libuerit, armati, deorumque ſuorum imaginibus picti humeros. tum duas in acies diuiſi, pueri primum lapidibus, deinde cæteri ſagittis, & ſclopis, mox contis, poſtremo gladiis dimicant. qua ex pugna ſemper fere nonnulli deſiderantur, complures vulnerati diſcedunt, omnibus qui in eo prælio quempiam occiderint, aut plagis affecerint, impunitate propoſita. omnino bellicoſa eſt natio. hoc ipſorum ſtudium, hęc eſt oblectatio: militibuſque pro numero ac dignitate capitum, quæ ex hoſtibus cæſa retulerint, præmia perſoluuntur.

Dæmon autem tanto apud hoſce miſeros in honore eſt, vt ei magnificentiſſima phana exſtruantur: in quibus horribili ſpecie ſeſe identidem B offerens, cum alibi adoratur à populo, tum præſertim in monte ſuburbano, in quo fuiſſe quondam aiunt cœnobiorum ſeptem millia, quamuis nunc minus multa viſantur: quorum eſt vnum in primis opulentum, & confluenti omnium ordinum multitudine vſque adeo celebre, vt cum Reges bella geſturi ingentem auri vim ei delubro voueant, & victoria parta perſoluant; tum infima quoque plebs in ſuis difficultatibus atque periculis eodem auxilij cauſſa confugiat. quibus dæmon per quietem apparens perſuadet, ſe ipſorum religione placatum, eos è periculo eripuiſſe perindeque iis cætera in poſterum ceſſura, vt ipſum rite negligenterve coluerint. quibus ille artificiis ita imperium in has gentes exercet, vt magnopere metuatur, obſeruetur, denique adoretur ab omnibus.

Ille quoque deplorandus hominum error eſt. Bonzium quendam Cõbadaxi nomine, ante octingentos annos ferunt in hac vrbe verſatũ: quẽ equidem exiſtimo hominis forma dæmonem fuiſſe: adeo nefaria ſcelera ab eo excogitata, cęteriſque dæmonſtrata narrantur. hunc tradunt deduC cere ſtellas è cœlo, & futura prædicere ſolitum: inuẽtorem etiam litterarum fuiſſe, quibus Iaponij vtuntur, ſibique multa eaque magnifica tẽpla ædificari iuſſiſſe, extremaque iam ætate ſubterraneum ſibi effodi ſpecum in quem vltro ſe condidit, cum diceret, ſe iam vitæ huius ſatietate teneri, & in eo ſpecu viuentem velle quieſcere ad annorum decies millies millena millia. quo tempore fore, vt magnus quidam in Iapone doctor exiſteret, ſeque tum in lucem hanc eſſe rediturum: eo ſermone habito, ſe intra ſpecum obturato oſtio occludi imperaſſe. magnum eſt eius vbique nomen, & viuere etiamnum creditur, multiſque ſe per viſum offert, & ab eo plerique ſuppliciter opẽ implorant: anniuerſaria vero illius diei ſolennia, quo die ſeſe in ſpecum abdidit, mirum quanta remotarum etiam nationũ frequentia celebrantur.

Alij præterea aliis ætatibus fuere tres vel quattuor Bonzij ſumma eruditionis exiſtimatione, quibus item magni honores habentur: ſed vni præſertim, quem ante annum trigeſimum vixiſſe perhibent, auctorem

ſectæ eius,quam Icoxos vocant:magna apud plebem auctoritate : cui ſectæ Bonzius ſemper cum imperio præſidet, ſtupris, flagitiiſque palam turpiter deditus. quem plebs nihilominus tanta pietate, ac veneratione proſequitur, vt eum ſi modo aſpexerit, vim lacrymarũ profundat, ſoluique ſe admiſſis noxis ab eo ſuppliciter petat. eidem tantum pecuniæ deferunt,vt magnam Iaponicarum diuitiarum partẽ vnus obtinebat.Feſtos vero eius dies quotannis ita conferta populi multitudo concelebrat, vt in ipſo cœnobij aditu, cum fores aperiuntur, obtriti aliqui ſemper intereant:quibuſcũ ita præclare agi putatur,vt nonnulli religionis cauſſa ſeſe pedibus irruenpentiũ vltro calcandos necãdoſq; ſubſternãt.nocte autem, oratio de laudibus eius dum habetur,tanta auditorum cõploratio oritur, vt ſi publice magnum aliquod incommodum ac vulnus eſſet acceptum.

Magna eſt etiã ſanctitatis opinio Bonzij Nequiron,qui ante quingenteſimum annum floruiſſe dicitur,& Foquexanæ familiæ princeps fuiſſe.

Hactenus de rebus Meacenſibus. venio ad Sacaiana. Ego Sacaium Coſmi iuſſu Meaco me contuli,vbi ſum in præſentia : quam vrbem, cum ex concurſu hominum ad nos audiendos (quorum aliqui iam baptizati ſunt) lætam nobis animarum ſegetem allaturam ; tum quod copioſiſſima ac munitiſſima eſt,tutum nobis in tumultibus bellicis perfugium fore confidimus.

Multa vidi poſt meum aduentũ memoratu digna, è quibus ne longior ſim,vnum dumtaxat exponam. Iulio menſe feſtum diem agunt Daimaogini,quem excellenti ſanctitate virum, aſſeclam aiunt fuiſſe priſci cuiuſdam Imperatoris.hunc Sacaiani adorant,templis compluribus ei dicatis, & ludos eiuſmodi faciunt. Horis pomeridianis viam vrbis longam ad paſſus ducentos tranſuerſis vtrinque tignis ac tabulatis obſepiũt,ne plebi introſpicere liceat:tum magna hominum multitudo à tribus paſſuum millibus eo contendit. in primo agmine idolum procedit equo inſidens, ſtricta ingenti machæra, pueris duobus deinceps comitantibus, quorum alter arcum eius & pharetram, alter accipitrem gerit. pueros multæ equitum turmæ certis inſignibus diſtinctæ ſequuntur,& magna præterea peditum vis, qui voto ſeſe ei celebritati obſtrinxere, ſaltanteſque concinunt,Xenzairaquu,Manzairaquu;hoc eſt annos mille voluptatis,mille millena millia gaudij.Hanc turbam Bonzij primum candidati pſallentes, deinde vniuerſa nobilitas in equis mittrata, poſtremo quinque vel ſex veneficæ magno mulierum comitatu linteatæ ſequuntur : extremum agmen claudunt ingentes armatorum copiæ ad excipiendam Daimaogini lecticam prodeuntes ad viam, quam clauſam eſſe dicebamus. Lecticam vero ipſam inauratam lecticarij ferunt viginti, qui varias cantilenas velut intercalari quodam carmine concludunt Xenzairaquu, Mãzairaquu.Eandem,ſimulatque profertur in publicum,iactata ſuppliciter ſtipe, aliiſque ſimilibus veneratur populus. Hanc ego ſuperſtitionem, & alias in hac vrbe conſpexi, quas Dominus aliquando penitus abolere dignabitur. Meacum ad Natalem Domini cum Chriſtianis agendum poſt menſes quattuor cogitabam, vt mẽſe Martio Sacaium denuo reuerterer

A terer, Christianamque rem omni conatu fulcirem, quoad nobis supplementum isthinc in tanta operariorum inopia submittatur. Vos per Dominum obtestor fratres mihi carissimi, animum inducatis ad hanc prouinciam adeundam. Etenim si quod vnquam tempus amplificandæ Catholicæ Ecclesiæ fuit idoneum, nunc certe egregia sese præbet occasio. Iaponica lingua haud sane difficilis est, vtique ad intelligendum. patientia tantum, animique submissione opus est, ad ea quæ Dominus permiserit, perferenda: quas ille virtutes pro sua benignitate profecto impertiet iis, qui huic colendę vineę sese alacri animo obtulerint. Quem nos etiam atque etiam obsecramus, vt in animis vestris, & omnium semper inhabitet. Sacaio, xvi. Calen. Septemb. M.D.L XII.

EX EPISTOLA ARIAE SANCTII *ad Socios.*

B EGo in hac vrbe fratres mihi carissimi operam nauo curandis ægrotis, qui in Hospitali domo sunt; & simul pueros quindecim partim Iaponios, partim etiam Sinas, qui apud nos educãtur, litteras & musicé doceo, quo maiore cæremonia cultuque sacra in posterum peragantur: quã rem ad conuersionem barbarorum non mediocriter profuturam esse confidimus. In his pueris duo numerantur, alter quattuordecim, alter vndecim natus annos, tã excellenti ingenio pręditi, vt id ętatis, Christianos concionibus suis ad lacrymas vsque permoueant. Sed maiorem Cosmus Turrianus Meacum misit ad ædem sacram tuendam, & Gasparem Vilelam in opere subleuandum: minor apud nos remansit. Institutũ nostrum in Iaponiis erudiendis, eiusmodi est. Ioannes Fernandus, qui bene iam nouit Iaponice, edocendis neophytis primum operam dat: deinde certum in locum se confert, quo multi ad eum suscitandi & quærendi caussa conueniunt, C quibus ille respondet; refutatque, cum opus est, errores ipsorum: idque sæpenumero bis in die. vertendis etiam Iaponice necessariis quibusdam libris vacat, adhibitis ad eam rem nonnullis incolis Christianis, vt versio purior, clarior, atque suauior sit: ex iis qui Christiana disciplina instituuntur, aliqui sunt viri primarij, quorum vnus ante Baptismum, Bonziorum cœnobio cum potestate præfuerat, in Iaponicis superstitionibus litterisque apprime versatus.

Ad conciones, quæ singulis anni festis diebus, per Quadragesimam vero multo sæpius habentur, operibus suis & ratione lucri neglecta, tam alacriter auideque vẽtitat plebs, vti fræno potius, quam calcaribus egeat. quantum vero concionibus proficiatur, satis apparet vel ex pietate cultuque sacrorum, vel ex consensu mutuaque Christianorum beneuolentia, quam sane augeri constat in dies. Hebdomadæ sacræ diebus cum cætera solennia rite sunt persoluta, tum vero quinta feria in cœna Domini, posteaquam pauperũ pedes de more abluti sunt, agmen processit eorum,

qui ſeſe flagris cædebant: ſequebantur tredecim pueri ornatu funebri, D paſſionis Domini argumenta geſtantes: ij ſuum quiſque carmen elata voce tanto cum animi ſenſu pronuntiauerunt, vt nemo omnium, quotquot erant in templo, lachrymas tenere potuerit. Paſchali autem die Dominico, hiſtoriæ quædam è ſacris litteris actæ ſunt: vt exitus Iſraelitici populi ex Ægypto, ſpecie rubri maris in veſtibulo templi machinationibus artificioſis exhibita, quę tranſitum Iſraelitis pręberet, ingreſſum autem Pharaonem vna cum exercitu obrueret. Ionæ quoque Prophetæ caſus, aliaque ſimilia ſpectacula edita ſunt. Supplicationibus abſolutis, dialogus publice eſt habitus, in quo ſuperiorum dierum ex morte Domini luctus atque mœſtitia cum Paſchalis celebritatis lætitia & gratulatione conferebatur: quibus rebus mirum quanta voluptate affecti fuerint Chriſtiani. Atque iam ante, ipſis quoque Natalis Domini feriis, orbis terrarum totius inundationem, cuſtodias Loth, Abrahami victoriam, denique paſtorum aduentum ad oppidum Bethleem, ſermoneſque cum Virgine Dei matre habitos ita ad viuum effinxerant, non modo vt ſpectatores, ſed E actores etiam ipſi præ intima animi dulcedine collacrymarentur. Atque hæc de rebus Bungenſibus.

Nunc de cæteris Iaponis partibus pauca complectar. Gaſpar Vilela Meaco Sacaium profectus primarij cuiuſdam viri precibus inuitatu, non ſolum peramāter ab eo acceptus eſt, ſed etiam eiuſdem benignitate ſumptuque templum ædificauit, quo populus ad Euangelium conueniret: ſtatimque conſtitit operæ fructus, nonnullis ad Baptiſmum adductis, in iis adoleſcente filio eius, apud quem Gaſpar diuerterat. præclara indole puero, qui tam illuſtria virtutis ac pietatis dedit indicia, vt eius opera parentes quoque ipſius, fratremque natu maiorem, qui iam ad religionem Chriſtianam valde ſe propenſum oſtendit, ad Eccleſiam Dei aggregatum iri Domino fauente ſperemus. Puerum hunc Gaſpar deinde, parentibus non inuitis, quos nimirum adoleſcentulus precibus vicerat, in Bungum miſit, vbi quid egerit, è Ludouici Almeidæ epiſtola cognoſcetis.

Quod ad Amangutianam Eccleſiam pertinet, quam iam diu nobis luſtrare non licuit, morem præceptaque ſibi à Coſmo tradita Chriſtianos ſtudioſe retinere cognouimus. Dominicis diebus in tēplum ſacra tabula picta, quam eo miſit Coſmus, ornatum, frequentes conueniunt: atque vbi Deum rite precati ſunt, vnus eorum ex Catechiſmo Iaponice ſcripto nonnulla recitat, de quibus deinde diſſerunt inter ſe.

Habent etiam quoſdam quaſi œconomos ægrotis ac pauperibus ſubleuandis pecunia, quę tum ad eam rem, tum ad curanda Chriſtianorum funera in commune confertur. Aliqui etiam in Bungum ad Confeſſionem, & audiendum verbum Dei ſe conferunt. eam Eccleſiam Coſmus, quoniam per operarios non poteſt, ſaltem per litteras conſolari & confirmare non deſinit.

De Firadenſibus autem rebus illud accepimus, Regem hoc anno ſe denuo Chriſtianis æquum præbere cæpiſſe, templique exſtruendi iam nunc illis

A illis poteſtatem feciſſe eo fortaſſe conſilio, vt cum Coſmo in gratiam redeat, & hac ratione cum Luſitanis fœdus & hoſpitium renouet: quorum ſibi amicitia, atque commercium quam ſit fructuoſum, vt clarius deſiderando ſentiret, nauem eorum, ſuperioribus diebus Firandum appulſam, & Coſmo, & Luſitano viro nobili, qui tum in vrbe Funaio verſabatur, nauarchi eius auunculo viſum eſt faciendum, vt in alias oras auerterent. Igitur abeundi poteſtate ab Rege Bungenſi quamuis ægre impetrata de Coſmi valetudine atque incolumitate ſolicito, Firandum vterque profecti ſunt. Funaij autem, vbi à Chriſtianis auditum eſt, Coſmum profectionem parare, mœrentes continuo ad eum ventitare cęperunt, parentem illum atque paſtorem agnoſcere, manibus hi, illi etiam humi proſtrati, pedibus oſcula figere: quibus Coſmus expoſuit, quam iuſtis de cauſſis iter illud ingrederetur, & ſimul mādauit, vt vicariis, donec rediret (quod propediem erat futurum) diligenter obtemperarent: atque ita ab eis digreſſus eſt, multis eum viris, mulieribus, pueris magno cum luctu ac mœrore
B extra oppidum proſequentibus. quo abſente, cum barbari ſe in templum noſtrum inſolenter inferrent, ea re cognita Rex miſit è familiaribus ſuis, qui templum aſſidue cuſtodirent, & in vincula abriperent, ſi quis in eum locum ſe contumelioſe geſſiſſet: atque eiuſdem præſidij negotium duobus etiam primariis ciuibus dedit, in ea vicinitate habitantibus. In ipſo autem itinere labores atque pericula Coſmo non defuere: tertio quippe die in latronum inſidias incidit, quorum vnus intentum iam arcum in Coſmi pectus non ſine magno eius vitæ diſcrimine obuerterat, cum ex ipſius comitibus quidam ante ſagittam emiſſam, adductas arcus habenas præcidit. Firandi autem magna cum gratulatione à Luſitanis exceptus, qui nauis vexilla ſuſtulerant, & tormentorum ſtrepitu lætitiam ſignificauerāt, in ædiculam diuertit ab Ludouico Almeida raptim, dum templum ædificatur, exſtructam: vbi cum cæteros Chriſtianos, cognito Coſmi aduentu terra ac mari vndique confluentes, tum nautas ipſos Luſitanos admiſſis noxis per Confeſſionem abſoluit; iiſdemque facile perſuaſit, vt
C cum oneraria ex eo portu diſcederent. Hæc habui de Iaponenſium rerum progreſſu quæ ſcriberem. Vos Dominum precari aſſidue inſiſtite fratres, vt nos idoneos veritatis Euangelicæ præcones efficiat. è Bungo, v. Idus Octobris. M. D. LXII.

LVDOVICI ALMEIDAE
ad Socios.

ANno ſuperiore cum Eccleſiis Facatæ, Firandi, aliiſque luſtratis in Bungū ægrotus ex itinere rediiſſem, vt primum è morbo conualui, de tota peregrinatione mea feci vos per litteras certiores. quas quoniam vobis eſſe gratas intelligo, pergā ea ſcribere, quæ quidem in iis locis euenere, in quibus mihi verſari ex eo tempore contigit: nam cætera ex aliorum litteris cognoſcetis.

Firandi erat Christianus quidam quintum circiter, & sexagesimum D agens annum, scriba Regis intimus, quem ille apud se in honore habebat, liberaliterque tractabat. is igitur Christianus cum animaduerteret se iam ad vitæ exitum appropinquare; susceptas in vita maculas matura Confessione delere; & (quoniam nullus erat ibi sacerdos) Bungum vel cum Regis offensione, periculoque rei familiaris petere omnino constituit. rem itaque cum vxore communicat; quæ (vt erat præstanti virtute ac pietate mulier) consilium vehementer probauit: illud solummodo monuit, vt quamoccultissime abiret, ne in se Regis iracundiam prouocaret. Quocirca nauem Christianus intempesta nocte conscendens, in Bungum iter intendit: cuius discessu postridie cognito Rex, partim quod eius opera admodum indigeret, partim quod se inconsulto inuitoque abiisset, iratus, nauigio statim instructo, misit qui hominem persequerentur. Iamque magno suo bono è finibus Firadésis regni in Reguli cuiusdam ditionem euaserat; cũ superuenientibus qui ad eum capiendum missi erant, Reguli iussu, qui cum Firadensi rege amicitia interce- E debat, eodem Rege postulante oppressus, & in custodiam traditus est. Firandi vbi cognitum est illum inuentum fuisse, nec tamen vt rediret vllo pacto adduci potuisse; legauit ad eum Rex cognatos ipsius nonnullos, qui ad redeundum hortarentur: sed vxor contra per litteras ei suasit à suscepto itinere nequaquam desisteret, bonoque animo esset, se laborum ipsius periculorumque breui consortem futuram. Sed videlicet currentem incitabat. Cosmus autem vbi id resciuit, egit cum Rege Bungi, vt Christianum ab regulo per litteras impetraret: quas qui pertulit litteras, offendit hominem magna in Deum fide, speque subnixum, de se ipso autem adeo demisse, maleque sentientem, vt non modo qui in Bungum ad Confessionem incolumis perueniret, sed qui vllo prorsus beneficio afficeretur à Deo Domino nostro, se prorsus indignum affirmaret: tãtoque in se ipsum odio erat incensus, vt ad quotidianas verberationes, & precandi assiduitatem, alia quoque voluntaria supplicia adiungeret, tanta cum sui cognitione, vt precibus Christiani, qui regiam epistolam attu- F lerat, nequiuerit adduci, quicquam vt de instituta vitæ austeritate remitteret. Denique solutus in Bungũ ægre peruenit tanta animi sui cum voluptate, tantasque Deo gratias agens, vt rem verbis assequi nequeam. Cuius aduentus cum ad cætera multa profuit, tum ad Christianorum fidem ac spem in Domino augendam. Eum Cosmus, pueris, quos alimus domi, instituendis præfecit, & piis quibusdam libris in Iaponicum sermonem vertendis. Magnum apparet in eo precandi studium, & acritas; &, licet extrema sit iam ætate, vix vnquam cessantem reperias. Eum Dominus ad finem vsque conseruet.

Per idem tempus nobilis quædam mulier, primarij ciuis vxor ex familia regis Bungensis, à dæmone agitata, per campos tanto cum vlulatu, atque impetu ferebatur, vt à nemine contineri posset. Hanc sibi Cosmus à Christiano quodam insigni viro commendatã ad se perduci, & in cubiculo publici valetudinarij, perpetuis custodibus adhibitis, collocari iussit.

Et

A Et quoniam in spem venerat mulier,se Baptismi beneficio sanitatem esse recepturam, habebatque mentis eius animique vexatio dilucida interualla; iis opportune Cosmus est vsus ad eam Christianis præceptis rite imbuendam.quibus vt satis erudita visa est,in magna Christianorum corona,eam Dominico die baptizare constituit.Erat mulier tum sane quieta,sed cum primũ caput salutari aqua perfundi cæptum est, tanta repente vi se commouit,clamoresque edidit ita magnos,vt omnes quotquot aderamus,perterrefecerit.Tum Cosmus à quattuor viris apprehensam,teneri ad finem vsque Baptismi imperauit.quo absoluto misera fractis viribus concidens,inter famulorum manus in hospitale cubiculum est relata.Ex eo tempore nullum eiusmodi incommodum, aut molestiam hucusque perpessa est. quare & Christianorũ fides non mediocriter aucta, & maritus ipsius ita permotus est,vt ab Rege petierit,sibi per eum liceret Christiana sacra suscipere:quod ei Rex ita prolixe libenterque permisit,vt diceret gratum sibi fore,si eum reliqua familia imitaretur. itaque baptizatus ipse cum liberis,cognatis,& famulis,sane quam in virtute proficiunt.
B Ego interea vires è morbo collegeram. quocirca mensis Octobris initio misit me Cosmus,comite è Christianis domesticis vno, ad templa quinque visenda, variis locis regni Bungensis commodo Christianorum extructa.mensem in eo itinere posui,multos baptizaui ethnicos; Christianos autem docui,qua ratione templa concelebrarent,sermonesque inter se de religione fererent,si quando ad vrbem venire non possent.quasdam etiam areas defixis Crucibus Christianorum sepulturæ dicauimus:denique in singulis templis benedictum,seu piaculare granum relictum cum codicillo,qui descriptas grani indulgentias contineret.Inde ad Cosmum reuersus,Cangoximam mense decembri tetendi. profectionis caussa fuit Emmanuelis Mendozæ cum sex Lusitanis aduentus, qui vt per Confessionem peccatis sunt absoluti,Cosmum rogarunt etiam atque etiam, vt me Cangoximam ad hyemem ibi cum ipsis exigendam, Christianos visendos,& promulgandum genti Euangeliũ mitteret. idipsum Regi quoque Cangoximano fore gratissimum,quippe qui magnam eius rei voluntatem scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, itemque ad Antonium Quadrium eidem prouinciæ pro Societate Præpositum, ostendisset.è Bungo igitur(vt dicebamus)profecti,gelu, & frigoribus maximis, quatriduo ad mare peruenimus:cum semper,vbi sub vesperam constiteramus,verba de rebus diuinis ad incolas fecissemus.Inde solutis anchoris,inter nauigandum, aduerso vento in oppidum sane frequens coacti descendere, cum spectaculi nouitate permota (nunquam enim Lusitanos antea viderant) magna hominum vis ad nos conuenisset, per eam occasionem eis Euangelium nuntiauimus:quo illi audito,obstupefacti,ad nos audiendos iterum ac tertio rediere,atque vniuersi pæne professi sunt, nisi Reguli metus obstaret,se Christo nomina libẽter daturos, idque eo cum animi dolore sensuque,vt nos ad misericordiam prouocarent. Dixi me cum Regulo acturũ(qui Bungensis Regis est stipendiarius)vt cuilibet Christiano esse impune liceret: eosque solatus vt potui, ex eo loco discessi.digressu

meo lacrymæ nõnullis obortæ,vt ſi diu mecum vixiſſent, apud quos non D
toto biduo fuerã. ex quo facile iudicare poſſitis,quãta ſit huius gentis ad
humanitatem,religionemque propenſio. Angunem delati, & à Regulo
peramanter excepti,vt primum opportunum eſt viſum,de rebus diuinis,
& animorum immortalitate cum eo colloqui cæpimus : multiſque ſer-
monibus vltro citroque habitis, cum etiam familiæ partem à cœna ad
audiendum accerſiſſet,ſera iam nocte ab Rege dimiſſi, nauarchum quen-
dam Luſitanum ſane tempeſtiue conuenimus : cum enim noſtra horta-
tione permotus,concubinam,ex qua duas ſuſceperat filias,iuſta cum do-
te in matrimonio legitimo collocaſſet, paucis poſt diebus eſt mortuus.
Ex eo portu Tamarim tendentibus, vbi Emmanuelis Mendozæ nauis in
ſtatione erat, arx in itinere occurrit Hexandoni viri principis, in edito
monte poſita,omnium quas in vita videre me memini, & loco & opere
munitiſſima.quippe quam decem fere propugnacula cingunt,inter ſe nõ
niſi ponte ſubductili peruia,magnoque interuallo diſtãtia, foſſis ita pro-
fundis, vt deſpicientium oculis altitudo caliginem offundat, perpetuo E
(vt aiunt) ſilice ferramentis exciſo : quod equidem vix hominum manu
fieri potuiſſe crediderim.ibi cum Hexandoni vxorem, & quattuordecim
præterea Chriſtianos multis iam annis Franciſcus Xauerius Deo pepe-
riſſet;mihi faciendum exiſtimaui,vt me ad eos conſolandos, confirman-
doſque conferrem.qui me omnes,ſed vxor præſertim Hexandoni amiciſ-
ſime acceptum,multa cum de Franciſco Xauerio,tum de Bungenſi, Mea-
cenſi,cæteriſque in Iapone conſtitutis Eccleſiis percontati,feliciqueipſa-
rum progreſſu valde lætati ſunt.me autem idcirco etiam libentius vide-
runt, quod iamdiu neminem omnino è Societate noſtra conſpexerant.
quo toto temporis interuallo eos in Chriſtiana fide partim ſenis cuiuſdã
Chriſtiani,honorati viri velut magiſtri familiæ ſtudio,partim etiam qui-
buſdam miraculis diuina prouidentia retinuerat. Relictum ſibi libellum
deſcriptis Xauerij manu Litaniis,aliiſque precandi formulis, æque ac ſa-
cras reliquias pia mulier admodum religioſe cuſtodiebat, expertæ virtu-
tis remedium.Etenim ægrotos complures,in iis Hexãdonum iam deſpe- F
ratum,corporibus ipſorum impoſitus libellus ille ſanauerat.Nec minore
cura ſenex traditum ſibi ab eodem ſeruabat flagellum,quo ſinguli Chri-
ſtiani interdum(nec enim ſæpius permittebat ille, veritus ne vſu nimio
abſumeretur) ſeſe cædere conſueuerant, quod eam rem non ſolum ani-
mis,verum etiam corporibus prodeſſe diuinitus intelligerẽt:itaque mu-
lier ipſa quam diximus,morbo grauiſſimo implicita, cum varia medica-
menta fruſtra tentaſſet,ad ipſum flagellũ poſtremo confugiens,Franciſci
Xauerij,vt putãdum eſt, meritis continuo in priſtinam valetudinẽ eſt re-
ſtituta.cũ omnibus igitur de re diuina familiariter colloquutus,ara etiam
excitata cum Beatiſſimæ Virginis imagine pereleganti, quam eo mecum
attuleram;pueris nouem,in iis duobus Hexandoni filiis Baptiſmo luſtra-
tis(quos iam ſenex ille Chriſtianis rudimentis imbuerat) incredibili cum
eorum mœrore poſtridie mane diſceſſi,cõmeatu ab ipſis affatim inſtru-
ctus,atque pollicitus me in reditu quindecim dies apud ipſos commora-
turum.

A turum. Cangoximam ſimulatque peruenimus, Regem adiui confeſtim, eoque collaudato quod Euangelium in ſuo regno promulgari cuperet, multiſque præterea verbis habitis, petij vt liceret mihi in præſentia Tamarim vſque ad Luſitanorum ſtationem excurrere. quod ille cum permiſiſſet ea tamen conditione, vt auum ipſius ex itinere inuiſerem; Tamarim tridui itinere, diuertētes ad Regis auum, ire perreximus, maxima niuium copia, quæ aciem oculorum retunderet, viaque teterrima, occultis paſſim occurrentibus foueis, è quibus iumenta ſeſe ægre admodum expedirent. In eo igitur portu, ægrotis primum curatis, quorum ingens erat numerus, partim ſæuitia frigorum, partim etiam cibariorum inopia: deinde ethnicis nouem, qui idipſum à me diu multumque contenderant, baptizatis: certo præterea nauis loco, ad fœminarum tutelam de Iaponiis coemptarum (quas illi ex ora Sinarum aduexerant) cuſtodibus binis appoſitis; denique communi conſilio indicta pecuniaria multa, ſi quis temere iuſiurandum vſurpaſſet; (late enim patebat hoc vitium) Cangoximam redij,
B & conciones ad Chriſtianos habere inſtitui. nam ethnici veriti Bonziorum offenſionem, ad nos venire non audebant: quod ego cum animaduertiſſem, cepi conſilium familiaritatis, ſi quo modo poſſem, atque amicitiæ cum Bonziis ineundæ, quo deinde populus ad nos maiore cum fiducia ventitaret. Erat in eo ordine vir quidam inſignis, magna etiam ante id ſacerdotium exiſtimatione, tum vero & Regis ipſius conſiliarius, & amplis cœnobiis tribus ſumma cum poteſtate præpoſitus. Hunc igitur adij, collyrio ad oculos curandos, quibus ipſe laborabat, allato: atque ille meo ſane quam lætatus aduentu, ſibi valde optatum fuiſſe dicebat, quæ Xauerius diſputaret, cognoſcere; ſed interpretem defuiſſe. Inde me multa de ſummo rerum opifice, de immortalitate animorum, de tempeſtatum varietate, terræ tremoribus, pluuiis, aliiſque rebus huiuſmodi interrogans, magna ſua cum voluptate totam eam noctem apud ſe detinuit. Quibus ille ſermonibus captus, cum ad me ſæpe, alio item Bonzio comite, ego viciſſim ad illum familiariter ventitarem, cumque doctrinam noſtram tum apud alios, tum apud Regem ipſum ita collaudaſſet, vt Rex Xixona (hoc eſt ſanctam rem) publice reſponderet; vel eo Regis teſtimonio, vel confirmata atque illuſtri mea cum Bonzio conſuetudine animati ethnici ad nos audiendos venire cæperunt: è quibus multos Deo adiuuante ad Chriſtum adiunximus. In eo numero fuere primarij duo Regis ipſius cognati, quos catechiſmo inſtitutos vna cum vxoribus & parte familiæ (triginta quinque in vniuerſum fuere) baptizauimus. quorum deinde omnium ope ac ſtudio ſacrum Deo Domino templum exſtructum eſt.

Rebus ita conſtitutis, per Chriſtianum nuntium in arcem Hexandoni magnis precibus accerſitus, optimis cum Chriſtianorum, tum etiam reliquorum ſtudiis me magnopere expetentium deeſſe non potui: è quibus circiter quinque primarij audito aliquoties Euangelio ad Eccleſiā adſcripti ſunt: in iis quidam adeo excellenti ingenio, vt in cōmentarium relatis iis, quæ de me didicerat, librū confecerit, exorſus ab ipſo mundi initio ad

vſque

vsque Christi domini nostri in terras aduentum, eius præcipue cruciatibus singillatim enumeratis. quæ ipsius lucubratio & hominibus illis, & aliis etiam populis, ad quos eam ego ipse deinde circumtuli, maiorem in modum profuit. Idem iussus à me Iaponica quædam scripta de Christiana religione describere, mandatum ita auide arripuit, vt opus vniuersum (omnino foliis quinque & quinquaginta constabat) vnius dimidiatique diei spatio absoluerit. Hunc ego, & Hexandoni filium natu maximũ, quẽ Xauerius baptizauerat, docendis in templo cæteris Christianis præfeci regula præscripta, quam in eo munere obeundo tenerent. quam quidem in rem, vt quibus otium suppetit, diligenter incumbunt, præsertim vero librarius ille quem dixi: qui quidem Christianis lectionibus, & commentationibus mirifice delectatur, seque cum libro quẽ à me descripsit, in lucum abdens, quæque legit ex eo secum identidem reputãs, tanta voluptate perfunditur quod ad hanc Dei rerumque cœlestium cognitionẽ peruenerit, vt lacrymas præ gaudio continere non possit. Is ipse in Christianorum cœtu post Litanias publice decãtatas interrogatus à me quidnam esset facturus, si Rex ei diceret, Christiana sacra fac deseras, quoniã ex meis popularibus es, meisque sumptibus victitas, responsurum se dixit illico: Here, visne me in te sine fuco ac simulatione beneuolum? in re tua familiari procuranda fidelem? vis me submissum? vis perferentem iniuriarum? vis denique in omnes clementem ac benignum? iube me esse Christianum: hasce enim virtutes omnes vna religio Christiana complectitur. Ac cęterorum quoque Christianorum (ad quorum numerum ibidem alij septuaginta per eos dies accessere) egregia pietas, assiduum precandi studium, mirus inter se amor atque concordia cernitur. vna tantum res ipsorum animos vehementer angebat, quod Hexandonus communium meritorum Ecclesiæ expers tamdiu in Iaponica superstitione persisteret. pro cuius conuersione cum preces ad Deum, & lacrymas cũcti, sed vxor ipsius præsertim quotidie funderent: tum ego eiusdem vxoris rogatu hominẽ adij, & ex eo quæsiui, cur veritatem sæpe iam cognitam depositis Iaponiorum erroribus sequi negligeret. Tum ille Deum testatus Christianam religionem sibi plane probari, alioquin permissurum se nequaquam fuisse, vt eam familia sua tota susciperet; vna re quominus eos imitaretur, impediri se dixit, quod vereretur, ne grauius animum Regis offenderet: sperare se Deo propitio fore aliquando, vt Rege ipso libente, Christum, quem intimis sensibus adorabat, palam ac libere profiteri posset. quo illius responso Christiani valde lætati sunt. Inde cum rursus ad Cangoximanos venissem, Cosmi litteris per Christianum Bungensem ad me perlatis eo consilio sum reuocatus, vt ad Regem Vocoxiuræ proficiscerer, qui nos in suum regnum liberalissimis conditionibus inuitauerat: cum præter alia multa, & Lusitanis omnibus in eum portum commeantibus, quique cum ipsis negotia contraherent, in decennium ab omni portorio immunitatem se daturum esse promisisset; & quicquid circa est agri ad passuum octoginta millia Cosmo obtulisset, vt intra eos fines ethnicus nemo ipsius iniussu habitare posset. Cangoximæ igitur institutis qui
Christiano

Christiano grege in templum statis diebus aduocato, pastorum vice ac munere fungerentur, baptizatisque iis, qui iam ad id Sacramentum idonei videbantur; cæteros quibus potui verbis sum consolatus: duos præsertim Bonzios illos, de quibus dixi:quos in discessu meo perquam studiose CHRISTO nomina profitentes,in aliud tēpus idcirco reieci,quod à curandis Iaponico ritu Regis procerumque funeribus, nulla ratione se posse desistere dicerent, eaque re Christiana sacra, quæ ipsi apud se taciti colerent,minime pollutum iri arbitrarentur.denique à Christianis vario commeatu peramanter instructus, & magna cum doloris amorisque significatione dimissus, ad arcem Hexandoni (quæ ab oppido Cangoxima passuum abest decem & octo millia) dum nauis paratur,biduum substiti. atque inde incredibili Christianorum dolore ac gemitu, ipsis etiam ex arce summa fœminis ad mare me deducentibus,&, quasi in eo salus omnium verteretur ita me vt celeriter ad se redirem enixe rogantibus, conscendi,& decimo septimo die in Bungum magna nostrorum gratulatione perueni.atque inde tertio Nonas Quintiles Vocoxiuram, qui locus vltra Firandum est quattuor & viginti passuum millibus,discessi:quo vt perueni,salutatis ex itinere Facatēsibus (qui cum initio diu multumque Euangelio restitissent,bellis deinde perdomiti ac velut subacti,diuinum semen libentius acceperunt, bonamque in primis virtutum frugem tulerunt) Regem Vocoxiurę primum adij,qui me honorifice sane bis conuiuio excepit.deinde cum eius ministro,qui Regis ipsius nomine ad Cosmum litteras dederat, de re communi agere institui. cumque ille quædam ex iis quæ per epistolam nobis vltro detulerat;reuocaret; faciendum mihi existimaui, vt ad Cosmum scribere, eique totam rem integram reseruarem. Ad portum igitur reuersus, dum in Christianos ex instituto adiuuandos incumbo, Firando nuntij perferuntur, quanto cum rei Christianæ adiumento Damianus Iaponius familiaris noster excellenti pietate virtuteque iuuenis,qui nuper Facatensibus quoque summa cum omnium admiratione operam nauarat egregiam,in eo oppido versaretur.nec ita multo post,quædam parantibus nobis, quæ ad Cosmum mitterentur, ecce tibi repente affertur ipsum adesse Cosmum. Primo incredibilis visa res: ea Cosmi ętas ac valetudo,ea difficultas itinerum est;sed vbi iam ad portum applicuit,quanto gaudio affecti simus facilius est vobis existimare,quam mihi scribere.is me confestim ad Regem legauit, vt cum eo rem omnino transigerem.quod ego cum fecissem ablatis etiam symgraphis, in Bungum ipsius Cosmi iussu ad epulas in ædibus nostris(id enim semel in anno solenne est)Regi Bungensi parādas excurri:quo secum ille filium hæredem regni futurum meo rogatu cum proceribus duxit. Cumque in eo cōuiuio candidati pueri nostri domestici quattuor magna cum omnium delectatione fidibus canerent, Regis filius mensa relicta sese ad æquales suos hilariter ac festiue recepit. puer ille quidem, ac pæne potius infans (annum quippe agit quintum) sed in quo sensus animi ac ratio longe præcurrat ætatē.è Bungo rursus Vocoxiuram reuersus, qui locus à Christianis incolitur,habetque in monte summo Crucem, quæ eminus valde

conſpicitur à Petro Barreto nauarcho Luſitano defixam,quod eodem loco tribus deinceps diebus ſub veſperam,inſpectante ſe, aliiſque compluribus, ſublime in aere ſignũ Crucis apparuiſſet; Coſmum ſanctiſſimis (vt ſolet) occupationibus diſtrictum offendi. Tanti ad eum Confeſſionis & Euchariſtiæ cauſſa concurſus vndique Chriſtianorum fiebant, vt omnis perturbationis ritandæ cauſſa,triceni per vices ordine ſibi ſuccedere iuberentur. quorum erat ita magna in Coſmum obſeruantia ac veneratio, vt coram eo oculos attollere non auderent: tanta religio ac pietas, vt in ſacris myſteriis obeundis, ac præſertim in corpore Chriſti ſumendo, copiam lacrymarum effunderent:ea denique animi virtus, ac probitas morum, vt barbari ipſi Chriſtianorum vitæ admiratione ſeſe colligerent, & ſeueriorem vltro diſciplinam induerent.Per eos dies Facatenſium Præfectus nauigium cum hominibus fere triginta ad Coſmum miſit rogatum, vt quoniam tres è militibus ſuis in prælio ſclopis icti grauiter ægrotarét, opem illis ferre ne grauaretur.Fecit Coſmus,vt Facatam è domeſticis noſtris adoleſcentem Iaponium mitteret chirurgiæ laude præſtantem, qui non modo vulnera extractis artificioſe glandibus mira felicitate ſanauit, ſed etiam oblatam ſibi mercedis loco magnam argenti vim, ſtupentibus barbaris conſtanti animo excelſoque repudiauit.Qua re commotus Præfectus, vt nos aliqua ratione remuneraretur,immunitati noſtræ toto ſuæ ditionis imperio,qua ſępe nobis iter habendum intelligebat,publicis diplomatibus cauit.

Reſtat vt epiſtolam hanc eximiæ indolis adoleſcentuli commemoratione concludam: in quem cum omnia & animi & corporis bona quaſi ſecum ipſa certans natura congeſſerit;tum etiam dona acceſſere cæleſtia, quæ ſingulare pueri ingenium,memoriam,oris corporiſque totius dignitatem ac ſpeciem multo admirabiliorem efficerent. tanta enim in eo caſtitas ac ſanctimonia cernitur, vt octauo quoque die poſt Confeſſionem rite peractam cæleſte Euchariſtiæ cõuiuium non ſine lacrymis ineat:tanta vero animi ſubmiſſio & humilitas (cum illuſtri admodum loco ſit natus)vti ad Bungenſem inuiſendam Eccleſiam à Gaſpare miſſus ex vrbe Sacaio,bona cum parentum venia,quos puer precibus expugnauerat,eo ſimulatque peruenit,vt ſcilicet vnus è Chriſtianorum grege videretur,non modo comam ſibi totonderit, quod in Iapone valde inuſitatum eſt, verum etiam omni delicatiore cultu ornatuque abdicato;de contemnendis rebus humanis publice diſputare inſtituerit. Idem in patriam à parẽtibus reuocatus, Vocoxiuram, vt inde Sacaium renauigaret, à Coſmo perductus eſt. quem aiunt ex itinere in vrbe Firando apud vxorem Antonij viri principis, eiuſque ancillas, cum ſe per id tempus ad ſacram Confeſſionem pararent, de Pœnitentia ſane opportune verba feciſſe: quam ille Chriſtianæ philoſophiæ partem, iam antea ſæpius à ſe tractatam, callet egregie.Huiuſmodi pueri ſunt(fratres mihi cariſſimi)quorum opera faces amoris diuini Deo adſpirante Iaponiorũ cordibus iniectum iri ſperamus: atque ob idipſum apud nos delectam eorum manum Societatis noſtræ præceptis atque inſtitutis imbuimus. Interea Socios omnes noſtros per

IESVM

IESVM CHRISTVM obteſtor,ab eo precibus impetrent,vt mihi det in ipſius obſequio ac famulatu vitam ponere. ex Iapone octauo Calen. Nouemb. M. D. L X I I.

REGIS CANGOXIMANORVM AD *Luſitanum Indiæ Prætorem.*

ANNO ſuperiore cum duo ex Societate IESV meum in hoc regnum concionandi cauſſa veniſſent; bellicis occupationibus impeditus, quem & ego cupiebam & ipſi merebantur honorem,illis habere non potui. Eadem fuit cauſſa,cur Luſitani ad Omangum portum naui delati,non modo perinde ac voluntas mea & ipſorum dignitas poſtulabat, accepti non ſint; ſed etiam pro piratis habiti(quibus hora maritima per id tempus erat infeſta) commiſſo prælio Alphonſum Vaſæum non ſine meo quidem dolore,è ſuorum numero amiſerint. Tu ſi ad me litteras dederis, magno me decore auctum atque ornatum exiſtimabo, atque ipſe viciſſim ad te ſcribam quotannis.Luſitani vero,vel ſacerdotes tui ſi ad mecum tuis litteris venerint; eo erunt apud me loco, qui rebus tuis iure debetur. Xaxuma. anno quarto.

EIVSDEM AD ANTONIVM *Quadrium Indiæ prouinciæ pro Societate IESV Præpoſitum.*

SOCII duo Coſmi Turriani, qui in Bungo verſatur, meum in hoc regnum ſe contulerunt:quorum ea eſt animi magnitudo roburque,ea in dicendo vis atque doctrina,vt mihi cęleſtia quædam tonitrua eſſe videātur.Sed illud in primis admiror,aut Luſitanos mercatores negotiorum cauſſa,aut veſtri ordinis homines vnius rerum opificis gratia (præſertim cum ita late pateat propiuſque abſit India)è remotiſſimis regionibus totum pęne terrarum orbem circumeuntes,ad aquam calidam ebibendam paruas in haſce inſulas tam longa & periculoſa nauigatione contendere. Sane ante Chriſtiana ſacra ſuſcepta nihil erat in his locis, præter calores maximos: vt mihi Socij veſtri Nauabangi, quaſi ventilatores videantur, qui corda mortalium ſalutari aura opportune refrigerent: qui profecto libenter meum in hoc regnum eſt cur veniant,quamuis exiguum.nam vt alibi aduerſos maris æſtus,hic quidem certe ſemper ſecundos offendent. Ac licet populares mei Chriſtiani ipſorum præſentia deſtituti, ſe interea Crucis aſpectu excelſo loco ſublatæ ſuſtentent; meum mihi tamen hoc regnum à Sociis veſtris relictum, quandam obducti nubibus cæli, aut Solis propria luce defecti reddit imaginem. Simul etiam Luſitanos negotiatores,

quorum mihi perſpecta fides ac probitas eſt,in meæ ditionis terras commeare mihi gratiſſimum fuerit:qui ſic habeant,ſe non modo ab omni iniuria tutos fore,ſed etiam amiciſſime, liberaliſſimeque tractatum iri. nec latronum inſidias metuant, qui, quibus in oppidis Chriſtiani ſunt, nulli verſantur. Te quidem certe obſecro, vt de tuis aliquos primo quoque tempore mittas,quos ego magno cum deſiderio in ipſo littore opperior. Datæ anno quarto,menſe ſeptimo,octauo die,& vegeſimo.

Libri ſecundi Finis.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA LIBER III.

GASPARIS VILELAE AD *Societatem IESV.*

ANNO M.D.LXI. Auguſto menſe vrbem Sacaium ingreſſus ſum, quæ in Septentrionem ſita, gradus obtinet quinque & triginta, & ſemis. Cúque Euangelium in ea promulgare cępiſſem,multos repperi, qui verum id eſſe faterentur, ſed quo minus ex eo viuerent, famæ & exiſtimationis ratione impediri. gentem enim diuitiis affluentem, & dignitatis in primis auidam facile abſterret diabolus iniuriis & contumeliis proponendis,quibus in hac vita Chriſtiani fere ſemper obnoxij degunt, ſi ducem ac liberatorem ſuum imitari voluerint.quo fit,vt ægre admodum Sacaiani ad Baptiſmum accedãt.quanquam in iis ipſis difficultatibus quadraginta circiter baptizati ſunt, in quibus erant milites quattuordecim prętoriani,quorum ita inſignis,vitę morumque

morumque mutatio constitit, vt è lupis agni mansueti non sine magna omnium admiratione facti esse videantur.

Atque vt Sacaium per eos dies Meaco discederem, diuinitus equidem factum credo, ne videlicet in ea pericula inciderē, quæ mihi nec opinanti imminebant. Etenim mense post quam inde excessi, Meacum quadraginta millium armatorum obsedit exercitus: quæ etiam caussa fuit, cur ad Christianos, sicuti promiseram, non redirem. Illius autem incommodis belli Sacaium vrbs fuit immunis, in primis Iaponis totius contra omnes hostium impetus munitissima. nam ab Occidente alluitur mari, ab aliis vero partibus profundissima cingitur fossa, & aquis plena perpetuis. Atque etiam intestino omni tumultu ac seditionibus vacat, nec rixæ ferme audiuntur. cum enim vrbis viæ suas quæque portas, & custodes habeant, statimque cum opus sit, occludantur; nullus noxiis ad fugam exitus patet, sed continuo comprehensi ad tribunalia pertrahuntur. Quamquam ij qui inter se inimicitias gerunt, si alter alteri ad iactū lapidis extra mœnia occurrant, se inuicem male admodum accipiunt. Sed ad bellum Meacense reuertor, cuius exitus fuit eiusmodi. Cognita vrbis obsidione patruus Regis, confestim ei cum exercitu in subsidium venit: huic obuiam iere ex altera parte Neugori Bonzij, qui hominum ordo quandam militiæ Rhodiæ speciem refert. Castris igitur Meacum inter, & Sacaium locatis, crebra prælia committebantur: ita tamen, vt res Bonziorum semper esset superior. denique vigesimo die, cum ad vniuersam dimicationē ventum esset, Regis patruus victus, quoddam in castrum cōfugit. Rex autem Meaci, eius rei nūtio audito, se in arcem recepit vrbe deserta, quæ ab hostibus capta, rapinis incendioque vastata est. iidem sequuti victoriam, signis ad castrum de quo diximus, motis; patruum Regis, eiusque copias omnino delere parauerant: cum Rex Meaci exercitu viginti millium hominum quam occultissime instructo, & ingenti flumine superato, hostes nec opinantes tanto impetu oppressit, vt cum essent ad hominum triginta millia, fusi fugatique sint. quos Rex deinde coniunctis cum patruo viribus fugientes Meacum vsque insecutus, tanta ipsorum cæde vrbem recepit, vt multos in annos ea victoria debellatum esse existimetur. Itaque aduersa factio extremam sibi perniciem metuens, pacem ab Rege petiit, seque interponente Vo, siue Dairi, qui rebus ad honorem dignitatemque pertinentibus toto Iapone præsidet, impetrauit. In his tamen belli periculis, & calamitatibus, templum nostrum Dei beneficio integrum, & incolume perstitit: & in ipsa obsidione Laurentius Iaponius Meacum bis penetrauit (nam me ipsum per litteras Cosmus ante sedatos tumultus eo redire plane vetuerat) semel ad celebrandas cum Christianis Natales Domini ferias: iterum ab iisdem euocatus ad gratias principibus ciuitatis agendas, qui Bonzios cum templum nostrum per vim occupassent, iniusta possessione magno bonorum gaudio depulerant. Toto eo belli tempore, quod annum circiter viguit, pia quædam munia Christiani Meacenses obiere, tribus in singulos menses viris institutis ad pauperum incommoda subleuanda eleemosynis, quæ ob eam ipsam rem in commune

conferebantur:cum etiam ſemel in menſe in cõſilio publico de ipſorum pauperum commodis ageretur. mulier vero Chriſtiana in primis locuples,& honeſta,cum liberos non haberet,partem ſuam bonorum à marito obtinuit; eamque in mendicos, lepra vlceribuſque tota vrbe finibuſque Meacenſibus laborantes,quamquam nonnullis obtrectãtibus Bonziis, magna tamen cæterorum omnium, qui nihil vnquam ſimile viderant,admiratione atque approbatione diſtribuit.

Multa in his locis cœnobia Bonziorum viſuntur,in quæ(vt aiunt)pœnitentiæ cauſſa ſe recipiunt qui mundo nuntium remiſere, denſis adeo tenebris obcœcati, vt nefaria flagitia in hiſce cœnobiis admittere nulla religio ſit.nam diſcrimine recte vel perperam facti confuſo,ſeditionibus, furtis,rapinis,cædibus,cuncta miſcentur.Quam etiam ob cauſſam ex iis quidam nomine Cacubau,vt ex ea videlicet hominum colluuione, fæceque emergeret,ſociis aliquot ſecum adhibitis,Bonziorum formam inſtituit,eorum qui Neugori nominantur: quorum alij precibus vacant, alij militiæ,alij quinis quotidie ſinguli perficiendis ſagittis. Arma vero ſemper habent parata,principemque familiæ ſuę Cacubau in deorum numero venerantur. Rectorem cui pareant, habent nullum. viribus namque certatur. & quamquam in conſiliis, qui ætate præeunt, priores ſententiam rogantur; ſuffragiorum tamen iura vſque adeo promiſcua ſunt, vt quod reliqui omnes communi ſententia decreuerint, vnus modo ſi interceſſerit,prorſus impediat.Itaque ad vnam eandemque deliberationem toties conuenitur,quoad plane diſſentiat nemo. Vbi vero tenebræ ſe intendere,ſæpe ſeſe inuicem perimunt, ac diripiunt: nec tamen idcirco ſe putant leges violare,cum iidem muſcam, aut paſſerem necare nefas ducant,quod legibus ſuis quicquam animatum vetentur occidere.

Nunc paucis exponam,quod anno ſuperiore me fugit,Iaponij miſeri, cum ad ſedes, vt ipſi putant, beatorum migratur ſunt qua ratione ſe ad iter accingant.Eas autem eſſe varias opinantur:alias infra maria,alias alibi,certis præpoſitis diis, qui à quibus in vita culti ſunt,eos in ſuum quiſque domicilium præmij loco perducant.atque ad infernas quidem ſedes qui profecturus eſt,hoc maxime modo ſe comparat. Dies complures ſtat vigilans,& ex quodam quaſi ſuggeſtu de mundi contemptu concionatur. huic alij ſeſe comites adiungunt, alij ſtipem eleemoſynæ cauſſa largiuntur.nouiſſimo autem die orationem habet ad comites, qui pro amicitia ſimul omnes epoto vino,conſcendunt nauiculam, impoſita falce ad ſpinas ruboſque qui occurrunt in itinere præcidendos: nouiſque induti veſtimentis,manicas lapidibus infarciunt:ad collum autem ingenti ſaxo religato,quo citius ad paradiſum illum ſuum perueniant, ſeſe è nauigio ſponte præcipites dant.Quem mihi videre contigit, hunc ſeptem comites ſequebantur,qui quidem tanta cum animi alacritate & gaudio in mare ſeſe proiecerunt,vt nouitate ſpectaculi plane obſtupuerim.Qui autem Amidam venerantur,alium ritum obſeruãt.Cum eos tædium cepit vitæ, in ſpecum ad inſtar dolij,in quo conſidere poſſint,ſeſe coniiciunt, ita ex omni parte contectum, vt vna tantum ex arundine perforata ſpiritum

ducant,

ducant atque ita ieiuni ad mortem vſque perſiſtunt, aſſidue Deum illum ſuum,ſeu potius dæmonem inuocantes. Nuper in hac vrbe Sacaio contigit(quod tamen vt audio haud inſolitum eſt)vt Bonzius quidam pecunioſus,omni ſcelere ac nequitia infamis,annos natus ſeptuaginta,cum in morbum incidiſſet,ſe mori nolle affirmaret.Idem interdiu comedens repente ex omnium conſpectu prorſus ablatus eſt:quod ipſi quoque Iaponij malum & infauſtum interpretantur. Eſt autem in his locis opinio è falſis vatum prædictionibus,ex hoc tempore omnia fore ſemper pacata. id autem ea ratione confirmant,quod annus hic poſt milleſimū & quingenteſimum alter & ſexageſimus;poſtremus ſit(vt ipſi aiunt)inferiorum, quos à quadringenteſimo ſeptuageſimo numerant:& propterea hoc anno dicunt facinoroſos omnes bello conſumptum iri, vt pax in poſterum vigeat. quam illis dare dignetur Dominus, quo latius ſanctiſſima ipſius religio peruagetur.

BALTHASARIS GAGI
ad Socios.

QVi ſtatus eſſet rerum Iaponicarum, & quibus Deo fauente laboribus in vrbe Facata perfuncti eſſemus,per litteras vobis expoſui anno M.D.LIX. nunc ea perſcribam, quæ mihi Goã ex Iapone repetenti in itinere ſeſquianni ſpatio contigerunt. Cū certis de cauſſis Coſmo Turriano neceſſariū viſum eſſet,vt aliquis noſtrū proficiſceretur in Indiã; ego eã peregrinationem obire iuſſus comite vno è fratribus qui cœlum Iaponium non ferebat,Rege, Sociis, & vniuerſa Bungi Eccleſia ſalutata, ſexto Calen. Nouemb.M.D.LX.iuncū(nauis genus id eſt)vterque conſcendimus,& duodecim dies vento vſi ſumus ita ſecundo, vt nobis iam in conſpectu eſſet ora Sinarum,poſtridieque nos putaremus portu Veniaga potituros, vbi ſemper quingenti,aut ſexcenti Luſitani morantur. vectores igitur & reliqua naualis turba, proſpera nauigatione plus æquo elati,præmaturis gratulationibus atque conuiuiis cōmeatum nauticum conſumere atque exhaurire cæperunt. In hac animi iucunditate, cum ita prope ab continente abeſſemus,vt quolibet vento littus teneri poſſe videretur; eo ipſo die ſub veſperam aduerſo repente flatu increbreſcēte, imbribuſque denſiſſimis tam ſæua tempeſtas exorta, adeoque ingentes excitati ſunt fluctus, vt iuncus modo attolleretur altiſſime, modo infime magno omnium cum horrore deſideret. Augebat perturbationem ac metum, cum intempeſta nox cœcæque tenebræ, tum minantes circa ſcopuli. quo in diſcrimine cum aduerſo flatu retineremur, ecce tibi noctis hora circiter decima gubernaculum nauis effractum in mare delabitur,quo amiſſo de huiuſmodi nauibus plane actum exiſtimatur, ſtatimque propterea præciditur malus,ne iuncus ex vehemēti agitatione mergatur : & ſimul ipſa quoque vela cum antennis in mare prolapſa ſunt. Tum vero omnes lōge

alijs

aliis ac pridie ſenſibus animi, ſerio de morte cogitare, certatimque ad D Confeſſionē concurrere incipiunt, tanto omnes terrore perculſi, vt mente pæne emoti viderētur, neque iam in ſumma naui quiſquam appareret. vnus gubernator in vado explorando, contemplandoque per magnetem curſu totam eam noctem abſumpſit. Poſtridie, ſæuiente adhuc mari, fuſiſque armamentis, ſalutis ſpes iam fere nulla ſupererat. tantum argenti pondo ad aureorum centum millia vehebantur, quæ tali tempore nulli nobis vſui eſſe poſſent, cū ita vehemens eſſet agitatio, vt alterum in latus procumbente iunco, ima carina appareret: & ſimul ex leuitate ſaburræ, & pondere tabulatorū non modo diu retineretur, quo minus in alterā partem recumberet, ſed etiam compagibus reſolutis, carina fatiſceret. quocirca tertio tempeſtatis die malum alterum, qui ſtabat ad puppim, nautæ præcidere, & mercatorum cubicula leuādi oneris cauſſa diſturbare, ipſos denique foros è craſſis trabibus aſſeribuſque cōpactos reſoluere ſunt coacti, vaſto iam nauis alueo, ac propemodum vacuo. hic velum exiguum nauclerus è mappis, cubiliumque linteis & ornamentis, veſte ſerica, aliiſque nonnullis, quæ tum ſeſe obtulerant, pro re nata cōcinnat & comparat: quod ipſum ſtatim impetu vēti diſcerptum eſt. iamque humanæ opis vnum illud ſupererat: validior clauus ad extrema tempora reſeruatus, ſed in iis procellis metuēdum erat, ne repoſitus ad puppim ſtatim effringeretur. Verumtamē, ne in Bornei ſyrtes incideremus, quo in loco nonnulla nauigia Luſitanorum è Sinis in Indiam curſu directo perierant (præſertim cum illuc nos impetus maris deferret, nec plus centum & quinquaginta millia paſſuum inde abeſſemus) tutius viſum eſt, gubernaculum reſtituere, paruumque ſarcire velum quod vnum reſtabat. Sed omni iam veſte conſumpta, mœrentibus omnibus, quod nihil ad reſarciendum occurreret; diuinitus factū eſt, vt qui rimas iunci, obturādi cauſſa ſcrutabātur, in ſarcinam veſtium inciderent, cuius antea non ſine luminibus diu multumque fruſtra quæſitæ, cū merces in Iapone exponerentur, pretium domino magiſter nauis aureis octoginta perſoluerat. Ex hac igitur ſarcina aduerſus venti vim duplici velo confecto, & baculis quibuſdā, arundi- F nibuſque craſſis aptato, clauoque ſummo conatu locato, quem ego prius precationibus piis, & piaculari aqua rite luſtrauerā, cæteris eo tempore vota nuncupantibus variaſque fundentibus nō ſine lacrymis preces; diē vnum noctemque proceſſimus: ſed cum nauis iuſtis careret velis, atroci tempeſtate vſque adeo quaſſabatur, diffractum vt denuo ſit gubernaculū. Tum vero ſeruādi argenti ſpes prorſus amiſſa. accerſiti nautæ barbari Sinæ, vt vectoribus in ſcapham confugientibus, ipſi in iunco remanerent, aliamq; ſibi raptim exſtruerent, ſe deliberaturos ea nocte reſpōdent; inde ad ſortes dæmonemque inuocandū conuerſi: quod ego cū cernerem, orabam Dominum, ne nos dęmonis arbitratu interire permitteret. Mane, ſimulatque illuxit, nautæ ſeſe ſtatim ad aliū clauum reficiendum, ſcaphamque parandam expediūt. Clauus è refixis iunci tabulis refectus, & collocatus, nō diutius ſuſtinuit impetū maris, quā quanto temporis ſpatio Litaniæ recitatæ ſunt: quo magis in ſuſcepta ſententia perſiſtebant Chriſtiani,

ſtiani,vt in ſcapham, quotquot ea caperet,ſeſe reciperent,& iuncum vna cum argento cæteriſque deſererent. atque ego ſane liberaliter inuitatus in ſcapham,partim ne pericula adirē noua,partim ne plus ducentos mortales, ſcaphæ excluſos anguſtiis, omni ſolatio deſtitutos in iunco relinquerem, ſacerdotes duos è noſtris & fratrē vnum imitari omnino decreueram,qui ſuperioribus annis à Luſitania proficiſcentes in Indiam,ad inſulas Maldiuanas naufragio & fame perire, quam ſcapham conſcendere, quæ Cocinum incolumis tenuit, cæteris vectoribus deſertis in extremo periculo vitæ,maluerant;inque eo officio vitam naturæ debitam Chriſto Domino pie fortiterque reddiderant. Sed interea fabri lignarij quartum iam gubernaculum reparauerant,ad quod collocādum, pacemque à Deo expoſcendam ſtipe à vectoribus in hoſpitale domicilium Bungenſis Eccleſiæ corrogata,miſerante Domino factum eſt, vt clauus is omnium infirmiſſimus nos ad continentem aliquando perduceret.Quindecim ipſos dies ea tēpeſtate iactati ſumus,quotidie(vt erant pericula)morientes:cum etiam vulgo neglectæ, nec iam clauibus cuſtoditæ argenti laminæ pedibus traherētur. Eiuſmodi quippe temporibus pauper ſpiritu eſt quilibet.

Initio tempeſtatis eius,vectores nautaſque mature monuimus, vt animarum ſaluti conſulerent: qui in mea poteſtate ſe plane fore cum promiſiſſent, ego vt ſublatis peccandi occaſionibus ad gratiam diuinam magis eſſent idonei,primum illud curaui,vt fœminę quæ vehebantur in naui, certum in locum abderentur, vbi quinque menſes remotæ à virorum oculis perſtiterunt:deinde ad cæteros animandos confirmandoſque conuerſus, tantum Deo adiuuante profeci, vt qui principio abiectis animis concidiſſent, ad æquitatem ac fortitudinem reuocati,pro admiſſis in vita noxis leue ſibi ſupplicium illud atque incommoda ducerent: placandoque Domino certatim dediti,vel precibus ac litaniis vacarēt, vel ſublatis in cælum oculis pia cum prece ſuſpiria mitterent,vel alta apud ſe cogitatione defixi lacrymas funderent:alij etiam flagris ſemet cęderent:alij mare ſacris reliquiis,& aqua ſancta luſtrarent: alij denique nummos in cultum Diuorum à vectoribus peterent, quorum vis tanta collecta eſt, vt quindecim dumtaxat viri locupletes,aureos fere mille cōtulerint. Ac mihi ſane credite fratres,in hac vita labores & incommoda eſſe expetenda, quippe quorum amaritudinem, magna ſuauitas,& firma ſpes comitetur: quod ſecus in rebus proſperis vſu venire vel primis nauigationis diebus clare perſpeximus. Inter has igitur difficultates rurſus in terræ conſpectum delati,& cum iam contenebraſſet, nimia cupiditate prouecti, periculum fuit,ne vi ventorū ad terram alliderenur. Sed ex eo periculo,cum primum illuxit,euaſimus: & à Sinis nautis cognitū eſt, nos permagnam Sinarum ad inſulam proceſſiſſe, nomine Ainanem: ex qua inſula nautici commeatus, & anchoralia à Sinis fere petuntur.hic dum portū ſubimus, qui in Septentrionem ad gradus decem & nouem eſt poſitus,in aliud repente omnium maximum vitæ diſcrimen incidimus. In ipſo enim aditu iuncus in arenam bis adeo vehementer incuſſus eſt, vt plane iam carina dehiſceret.ac pereundū nobis vtique fuerat,niſi prę̨fecti ſeu Limenarchę

permiſſu, præſentem incolæ nobis opem detuliſſent: quos nonnullis donis remunerati deſcendimus 11. Calend. Decemb. quem ipſum in diem Præſentatio Dei matris MARIÆ VIRGINIS incidebat. & quoniam iunco afflicto, ac pene iam diſſoluto, ad portum Veniagam nauigari non poterat; Luſitanũ quendam cõtinuo ad Cantonem oppidum, atque inde Amacanẽ ad Luſitanos mercatores pedeſtri itinere miſimus, qui de noſtra ſalute iam deſperauerant. Amancanem peruenit nuntius Natali ipſo die Domini, anno M. D. L X I. ſtatimque ad nos deportandos Luſitani aliquot nauigia ſubmiſerunt. Et quoniam in Ainane inſula menſes quinque poſuimus, ex qua deinde Amacanem trigeſimo die peruentum eſt; de eius inſulæ & incolarum natura ac moribus, ne lõgior ſim, pauca de multis attingam. Eſt autem Ainanis regio cum fructibus Indicis, & omni cibariorum genere abundans; tum etiam margaritis & vnionibus nobilis: frequenter incolitur, vrbibus opere lapideo exſtructis: gens vero ipſa moribus ruſtica, veſtitu brachata, eminentibus è capite ad inſtar boum cornibus binis è tenui confectis velo, forficibuſque ceu tonſorum è ſumma fronte, peracutis. eius ornatus cauſſam cognoſcere nunquam potui, niſi, ſi forte dæmonem effingunt ſpecie belluę ſeſe offerentem. In hac ego inſula ſacrificaui aliquoties, & Sacramenta diſtribui. Inde proficiſcentes ad Sinas, cum parua nobis inſula ipſo Paſchali die Dominico ſeſe obtuliſſet; partim eius diei celebritate, partim etiam ipſius loci amœnitate inuitati, deſcendimus, & commodum in monte quodam ingenti ſpecum & fornicem in templi formam excauatum offendimus. ibi, ara excitata, ſacroque peracto, cæleſti pane Luſitanos refeci. Ex eo loco ad Sinas delati, idoneam tempeſtatem exſpectantes, ad alteram vſque feriam Natalium Domini anni M. D. L X I I. ſubſtitimus. atque inde ſolutis anchoris tertio decimo die Petram albam felici nauigatione tenuimus. Hic imminentibus tenebris territi quo minus fretum Sincapuranum inueheremur, exſcenſione facta Domino gratias agebamus vniuerſi, cum repente vela complura piratarum apparuere (Aceni vulgo appellantur Somatræ populi) ad regnum Iantanę tendentium. Tum nobis Malacenſis quidam denuntiauit, nos vt inſtrueremus, Acenorum regem centum nauium claſſe aduentare, quonam conſilio, ſibi incertum eſſe. Ea res nobis ſane metum attulit, quod oneraria pretioſis mercimoniis referta, ab armis autem eſſet inops. ac nihilominus nautæ vectoreſque ſeſe ad pugnam expediunt. Sed claſſe Acenorum ſine iniuria prætervecta, ad dimicationem ventum non eſt. Poſtridie vero Sincapuranum fretum inuecti, cum ventus deficeret, anchoras iecimus. interim Acenorum naues ferme triginta, in iis maioris formæ decẽ, quibus totius claſſis vehebatur Præfectus, ad nos aduentantes, partim ad puppim onerariæ ſeſe opponunt, partim etiam latera ipſa pæne abradunt, vt appareret eos mercibus adamatis (neque enim ignorabant ex quo loco profecti eſſemus) pugnam optare. cumque biremes maioribus bombardis, atque ſagittis, quas præſenti veneno in ipſa naui aſſidue inficiebant, nos infeſtare cæpiſſent, quãquam noſtri, quorum erat numerus ad ducentos, arma parauerant, ſeque omnes ad propugnandum
instruxe

instruxerant;tamen certiſſimo in capitis diſcrimine verſabamur: cum ex altera parte hoſtium claſſis multo viris armiſque ſuperior immineret, ex altera vero littus eſſet propinquum,ſalo in quo ſtabamus non plus cubitos quattuor profundo, itaque aut præciſis ab hoſte anchoralibus, quod vrinantes faciunt,in vada incurrendum, aut in manus hoſtium plane deueniendum fuiſſet,niſi nos inſperantes præſenti periculo Dominus exemiſſet.quippe hoſtes comiter amiceque à nobis compellati,nonnulliſque muneribus deliniti, non modo nos laceſſere deſierunt, verum etiam ita beneuoli diſceſſere,vt ſibimet ipſi Luſitanos,& nobilitate,& belli gloria compararēt.Malacam inde peruenimus tertio decimo Calen.Februarias, qui dies Diuo Sebaſtiano ſacer eſt:vbi à Sociis noſtris amantiſſime excepti,ad octauum vſque Idus Februarij piratarum metu commorati ſumus. Malaca dum ad Colanum portum, in quo arx eſt Luſitanorum, contendimus,Ceilaniis iam ſyrtibus ſuperatis,vento admodum proſpero in Cilanos ſcopulos recta deferabamur, niſi ad iactum lapidis animaduerſo periculo, & mutata repente velificatione Comorinum promontorium feliciter præteruecti(quod vix fieri poſſe videbatur) ipſo die Paſchali dominico, magna Melchioris & reliquorum Sociorum gratulatione qui in eo Matris Dei collegio ſunt,Cocinum appuliſſemus: quo ex loco ad hoc Goanum diui Pauli collegium dudum exſpectati quinto decimo die peruenimus. Cuius quidem collegij cùm egregia rei Chriſtianæ adiuuandæ ſtudia,tum varias plurimaſque exercitationes, & ſpiritales, & litterarias, denique ipſius Eccleſiæ incrementa vehemēter ſum admiratus:quā porro Dominus ad gloriam ſuam tueatur,& augeat. Hactenus de nauigatione.nunc de Iaponicis rebus pauca perſtringam.In Iapone Eccleſię numerantur nouem templo quæque ſuo inſtructæ: quorum templorum quinque circiter idolis ante dicata,nūc ſacris altaribus,& IESV CHRISTI, MARIÆque VIRGINIS Dei matris imaginibus exornata diuino cultui ſeruiunt.Facatenſe templum Chriſtianis quidam, Coſmus nomine exſtruxit.idemque vt nos in ora Sinarum tempeſtate retentos cognouit, argenti laminam mihi in ſubſidium miſit. Nam Cutamenſe (quod templum eſt permagnum in agro Funaiano regni Bungenſis, paſſuum ab vrbe viginti quinque millibus) ſuo ſumptu ædificatum. Chriſtianus Lucas cœmeterio circundedit, excelſa lapidea Cruce in medio poſita, ad quam ſe poſt mortem ſepeliri iuſſit. Cutamenſis porro ager ipſe, vectigalis eſt dynaſtæ cuiuſdam ethnici, cum quo ipſiuſque comitibus, dum Eccleſiam Cutamenſem inuiſimus, de rebus diuinis ſæpe collocuti ſumus.quibus ille ſermonibus,noſtraque conſuetudine delectabatur adeo, vt quattuor horas totas interdum nobis aures præberet, atque ita commouebatur nonnunquam,vt velle ſe Chriſtianum fieri diceret:ſed hominum rumuſculos veritus (quæ res toto terrarum orbe plurimum poteſt) à ſuſcepta ſententia deſtitit. Idem apud Lucam rurſus totum veſpertinum tempus nos audiendo conſumpſit, clareque perſpectis ex ea diſputatione Iaponicarum ſectarum omnium erroribus atque fallaciis: comitibus ſuis,qui ſecum aderant,aperte profeſſus eſt gratum ſibi fore, ſi

quis eorum Chriſtiana ſacra ſuſciperet. quæ res nonnullos ex iis adduxit D vt conceptum animo Baptiſmi deſiderium expromerent:quo ille ita gauiſus eſt, vt eos ipſemet hortaretur, vti conſtanter in propoſito permanerent. Ac fere omnes Iaponij proceres nobis amici ſunt. nam etſi aliqui, acie mentis retuſa flagitiis, lucem Euangelij aſpicere nequeunt:valetudinis tamen cauſſa,ſi quando ipſi, aut ipſorum familiares in morbum incidunt,ad nos confugere conſueuerunt.vt iam in his terris Chriſtianā rem non modo Theologi, ſed etiam medici chirurgique promoueant. quod ipſum apud Sinas quoque propediem fore confidimus:qua in prouincia rumor iam diſſipatus eſt,candidam gentem,promiſſa barba,Sinarum Imperij potituram.quod ſi(vt ſperamus)euenerit.paucæ omnino pro meſſis eius,itemque Iaponicæ,& Indicæ copia,Chriſtianarum ſodalitatum omnium operæ fuerint.

In Iapone,ſimulatque cognitum eſt me Indiam profecturum,Chriſtiani omnes à viginti ſeptem paſſuum millibus ad me ſalutandi cauſſa venerunt:qui vero longius aberant,mihi ſe per litteras excuſarunt. Itaque in meo diſceſſu tanta hominum multitudo cōuenerat, vt eos nec templum, nec atrium noſtrarū ædium caperet. Hic ego fratres mihi cariſſimi,Chriſtianorum lacrymas conſulto prætereo, quorum mœrorem ſolari conabar noui ſupplementi ſpe, cuius cauſſa me ad Socios mecum ex India reducendos abire dicebam. Ad mare tendentem ingens me agmen omnis ætatis virorum, atque mulierum ita obfirmato animo proſequutum eſt, vt ad eos domum remittendos bis in itinere mihi ſubſiſtere neceſſe fuerit.quorum equidem precibus (nam iis me magnopere commēdaueram) nos è tantis periculis diuinitus ereptos puto. Sunt autem Iaponij acceptorum beneficiorum adeo memores,gratique,vt ſi modo ipſorum eleemoſynas acceperimus,quod illi ſibi honoris loco ducunt (non enim dico ſi eos inuiſerimus , aut alia quapiam re adiuuerimus) eorum primarij ad agendas nobis gratias domum vſque contendant. quod ipſum interdum etiam ethnici eorum cognati faciunt.quod ſi qui nobis(vt fit)in domeſticis miniſteriis operam dederint,illam dumtaxat mercedem requirunt, vt ſub veſperam hilari vultu dicamus : Goxinro de oniar, hoc eſt, laboraſtis egregie.Id ſi reticeatur;valde mœſti afflictique diſcedunt.

Bungenſium Rex proficiſcenti mihi dedit eleganti opere gladium, aureaque vagina in anguis formam elaborata, mittendum ad Regem Luſitaniæ,quem eſſe tenera adhuc ætate cognouerat, itemque præclarum Indiæ Proregi pugionem : quæ omnia in Iaponem idcirco remiſimus,quod tempeſtatis iniuria nitorem ſuum atque decorem amiſerant. Ad ipſum autem Bungi Regem Conſtantinus Prorex munera & litteras miſerat: & ſimul eum affecerat laudibus,quod Euangelij præcones in ſuis regnis tueretur, benigneque tractaret. quod ille munus ac litteras ita illuſtri gratia excepit, vt non modo eum qui attulerat, aureis donarit amplius ſexcentis,verum etiam ad Prętorem viciſſim miſerit in bellicos vſus affabre factum thoracem auro ſericoque diſtinctum,cum inaurata galea,cupreoque frontali,item haſtilia duo pugionibus præfixa, argenteis cruſtis ornata,

ornata,quas Nanguinatas appellant,aliaque ſimilia.Nos autem ipſos mirum quanta beneuolentia proſequatur. nam cum cæteris rebus amice nobis fauet,& commodat, tum in conſilio dando fidem præſtat cum humanitate ac facilitate coniunctam, liberumque permittit, ſequamur id, quod optimum eſſe iudicauerimus.In Chriſtianorũ vero negotiis,quanti nos faciat, plane demonſtrat. etenim vel infimorum hominum res, commendatio noſtra ſi acceſſerit, ſuas putat, eoſque nominatim appellat,quod magnum eſt apud Iaponios honoris indicium, adituſque eis ad ſe præbet facillimos: denique illis etiam internuntiis ad nos vtitur. quibus rebus Chriſtiani maiorem in modum animantur.

Vos tanto Regi fratres meliorem in dies mẽtem: nobis ad cæpta ſtrenue promouenda lucem vireſque precamini.Goa.

GASPARIS VILELAE
ad Socios.

ANNVM in vrbe Sacaio moratus, Meacum pacatis iam rebus diſceſſi anno M.D.LXII. magnaque Chriſtianorum lætitia acceptus,conciones habere continuo inſtiti:& quo maiore gratulatione ſtudioque celebrarentur inſtantes iam Natales Domini feriæ, Iobeleum promulgaui ſeptimo ante anno datum à ſummo Pontifice.quo illi ita permoti ſunt,vt ipſorum & in Confeſſionibus diligentiam, & in feſtorum Natalium exſpectatione pietatem ac ſtudium magnopere admirarer. Natalis Domini dies feſtus cum aduenifſet; nouem,qui mihi maxime idonei viſi ſunt,expoſita prius ipſis auguſti illius ac tremendi myſterij ſanctitate,ad ſacram Euchariſtiam admiſi, eo ſenſu pietatis affectos, vt magno temporis ſpatio lacrymantes ante perſtiterint.Reliquorum autem deſideria idipſum auide expetentium, verbis leniui;totaque ea nocte in laudibus ſummi parentis ac Domini exacta,matutino tempore ſacrum feci,deque ipſo Natali, tanto cum omnium gaudio ac voluptate diſſerui,vt identidem priſca illa mihi ſubirent naſcentis Eccleſiæ tempora, cum Chriſtiani omnes vno amoris vinculo caritatiſque coniuncti, ad feſtos dies agendos, & conuiuia ſpiritalia celebranda caſtiſſime conuenirent. Peractis feriis, deinceps ad conciones redij, ad quas ethnici multo iam tum pauciores, quam antea ventitabant: credo propterea quod initio ad nos audiendos cauillandi ſtudium ac petulantiam cõplures impelleret, quos nũc perſpecta veritas ab ea deriſione deterret. Nec fere nobis iam aures atque operam dant, niſi qui ſerio ſaluti ſuæ conſulere,ac rationi parere in animum induxerunt. quod ipſum cæteri quoque Meacenſes vtique facerent, niſi eos fictis rationibus deceptos ab eo cõſilio dæmon abduceret.aiunt enim, cum perpetuum quendam innocentis vitæ curſum religio Chriſtiana requirat, ſe eiuſmodi militiæ ſacramento obligari, & pugnam aduerſus voluptates deliciaſque nolle capeſſere,vt cum ſe magna ex parte huius vitæ iucunditate priua-

rint, tum sempiternis in altera vita suppliciis, nisi ad finem vsque perseuerauerint, deinde mactentur.

In hebdomadæ sacrosanctæ Paschalibusque solennibus, eadem Christianorum fides, atque religio constitit. celebritatem auxere nouem Baptismo lustrati, in iis ciuis quidam locuples, & Iaponicis superstitionibus admodum eruditus, cuius oculos mentis, cum nihil post mortem omnino superesse putaret, Dominus ita aperire dignatus est, vt sacrosanctum Baptismum magno animi ardore lacrymisque susceperit.

Per eos dies seditione Meaci rursus exorta, quam iniqui in Christiana sacra conferebant (multo iustius Regis ipsius tyrannidi tribuendam, qui regna septem vi metuque tuetur, nec spei quicquam habet in ciuium caritate repositum) ad reuisendos neophytos, Sacaium, de Christianorum Meacensium sententia discessi, Meacensis templi Ecclesiæque custodia Christiano admodum seni relicta. Meacum reuertar (vt spero) ad festum diem agendum natalis Reginæ cœli MARIÆ VIRGINIS, cui ædem idcirco dicauimus, quod eo ipso die Meaci primum sacra missæ peracta sunt. In hac autem vrbe Sacaio, non admodum magna mihi spes propinquæ messis, nunc quidem ostenditur. tanta enim est incolarum superbia ac leuitas, vt cęlum honoris existimationisque iactura mercari se nolle fateantur: quanquam tempore procedente sperandum est agrum hunc ipsum bonam pietatis frugem laturum. Rationem instituti nostri in Bonziis hisce tractandis, aliaque nonnulla cum de ipsorum ornatu cultuque corporis, tum de incolarum natura moribusque separatim perscripta ad vos mitto: quo iis cognitis gratias Domino nostro agatis, qui nos ex infinito prope cœcorum numero exemit; & simul eidem supplicetis, vt ad ipsum conuertantur hæ gentes, Indica Brachmanarum superstitione deposita, quam ab Indico magistro ex regno Sionis acceptam huc vsque retinent: quod ipsum ex delubris etiam apparet, quæ in oppido Indiæ Ceilano eadem quæ in Iapone videre me memini. idque vobis idcirco significandum putaui, vt praua huiusce religionis origine cognita, vos ad eam reprehendendam, & confutandam facilius comparetis. Precibus vestris, ac sacrificiis vt me Domino commendetis, à vobis etiam atque etiam peto. Sacaio. v. Cal. Maij M.D.LXIII.

Scriptis iã litteris, rogat me per nuntiũ ethnicus quidã vir opibus præpotens, vti ad se baptizãdũ veniã in vrbem Narã. Omnino vereor vt verbis hominis fides habẽda sit: graue enim adhuc se rebus diuinis aduersarium præbuit. Verũtamẽ, quicquid sit, experiar: præclare mecũ existimãs actũ iri, si in Christiana caussa vitã ponere mihi contigerit. nec enim permittet Dominus, vt exiguã huiusce lucis vsuram animæ meæ saluti, atque immortalitati anteponã. Sin ethnicus ille vera narrauerit, seque ex animo ad sacrosanctã Ecclesiam aggregarit; ne ego tum omnia Societatis nostræ Collegia nouam in hanc messem per litteras euocare non dubitẽ. magnũ enim in his locis eius viri nomen, magna auctoritas est. Faxit Dominus quod è sua gloria maxime fuerit, cui me inter acies gladiorum, intentaque in me inimicorum tela versantem, plane commisi totum ac tradidi.

LVDO-

LVDOVICI FROII AD SOCIETAtem I E S V. in Indiam & in Europam.

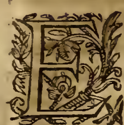

M. ximis nauigationis periculis ſummo Dei ac Domini noſtri beneficio liberati,ex ora Sinarum incolumes in hunc Iaponis portum deuenimus, quem Vocoxiuram appellant: obuioſque habuimus in littore Chriſtianos incolas omnes tanta ex aduentu noſtro voluptate ac lætitia geſtientes, vt nos humeris ipſimet ſuis ſublimes tollere atque aſportare velle viderentur,quorum ducenti circiter nos ad templum vſque deduxerunt. Coſmi vero Turriani gaudium fuit ita magnum, vt collacrymaretur, ſatiſque ſe vixiſſe iam diceret, quoniam quidem operarios ſibi in ſubſidium miſſos à Domino in tanta negotiorum mole, tamque opportuno tempore cerneret. Ioannem autem Fernandum è magnis aſſiduiſque laboribus.ita conſumptum macieque confectum offendimus, vt animam agere pæne videretur.Etenim ad domeſticas & quotidianas Coſmi occupationes,accedebat etiam magna frequentia principum virorum, & Chriſtianorum tum ex aliis regionibus, tum ex hoc regno, vel baptizandi vel ſalutandi cauſſa aduenientium. Ioannes autem, poſt ſacra miſſæ à Coſmo peracta, totum fere diem & ſæpe noctem partim rudimentis Chriſtianæ doctrinę vulgo tradendis, partim etiam proceribus ac Bonziis qui ad Baptiſmum accederent, ſeparatim inſtituendis ponebat. Mihi vero baptizandi onus impoſitum eſt:ac nono poſt noſtrum aduentum die primum ſexaginta Baptiſmo luſtrati ſunt,multique deinceps è prima nobilitate, Barptolemæi regis maxime hortatu ac perſuaſionibus incitati: quorum plerique catechiſmum ſua manu continuo deſcribebant, quo facilius memoriæ commendarent,eundemque domeſticis traderent.ſingulis autem, à Baptiſmo,ſane quam enixe ac ſtudioſe petentibus, Crucis ſigillum è collo geſtandum,itemquè Roſarium precandi cauſſa dabatur.

Firandi autem, ſimulatque Sodales ex India adueniſſe auditum eſt; Antonius & vxor ipſius Eliſabetha miſſo cõfeſtim nuntio Coſmum magnopere obſecrarunt, vt quoniam tres è noſtris in hoc portu ſacerdotes eſſent,vnum ex iis ad Firandenſem cæteraſque eius tractus Eccleſias inuiſendas omnino mitteret.quod ſi per litteras ab ipſo non impetraſſent, duos è filiis ſuis ab ſe legatum iri,qui idipſum humi ſtrati ſupplices peterent.Neque ita multo poſt,ab vrbis Ximabaræ Tono ſeu regulo (qua in vrbe Criſtiani eo tempore plus mille & quingenti numerabantur) nobilis vir cum mandatis ad eundem Coſmum eſt miſſus, vt ab eo promiſſa exigeret. promiſerat enim Coſmus, ſimulatque ſupplementum ex India adueniſſet,miſſurum ſe qui Ximabaræ commoraretur. Eadem erant poſtulata Regis quoque Bungenſis, quo in regno annum iam ſacra miſſæ facta non fuerant. Atque in Bungum quidem, quod eius Regis gratia ad rem Chriſtianam iuuandam in primis eſt neceſſaria, Baptiſta Montanus paucis poſt diebus profectus,amiciſſimeque ab ipſo Rege acceptus

eſt.An

est. Antonio autem Firandensi, itemque Tono Ximabarano Cosmus respondit, simulatque per occupationes liceret, seipsum ad illos esse venturum. Christiani vero, quique insulas, quique Firandum oppidum incolunt, vbi resciere nos piaculares orbiculos seu grana benedicta ex India, itemque Veronicas attulisse; multi cum vniuersa familia, iique admodum pauperes, conductis mercede nauigiis ad hunc portum traiecere. interrogati cuius rei caussa, nullius præterea, respondebant, nisi vnius petendæ Veronicæ. nam qui orbiculum optabant, octo diebus ante, supplicationes ad Deum habebant, quo facilius impetrarent: atque etiam, cum sibimet ipsi diffiderent, Lusitanis apud nos deprecatoribus vtebantur: eaque dona quam sibi grata essent, ipsis etiam lacrymis testabantur. Iam vero alij Christiani Amangutio, quinquaginta aut sexaginta leucarum itinere, alij Facata, alij denique aliis è regionibus ad nos hucusque Confessionis caussa contenderunt. quorum sane religio caritasque est admirabilis. Per idem tempus Barptolemæus quoque Rex ad Cosmum inuisendum in hæc loca se contulit: quem continuo adiuimus, eique xenia dedimus Rosarium ex equo marino, itemque granum vnum auro insertum. quæ ille quanti faceret, vel ex eo ostendit, quod vtrumque statim è ceruice suspendit. cuius aduentus magna Lusitanorum quoque gratulatione (namque illum omnes admodum diligunt) concelebratus est. Regis autem ipsius animi submissio ac pietas, cum sacro missæ interesset, potissimum elucebat. etenim cum in templum quotidie mane, multo ante lucem veniret, (maximam enim noctis partem fere Iaponij proceres vigilant) non modo sacerdotem ad statam horam vsque præstolabatur; sed etiam plebem infimam aduentu suo summoueri plane vetabat, vixque parato sibi honoris caussa stragulo ad considendum vtebatur: prorsus, vt quilibet vnus è populo videretur esse. Sermones vero de rebus diuinis ita auide expetebat, vt sacro interdum peracto, ante recitatũ à pueris de more catechismum templo nequaquã excederet. idemque vt quædam sacrificij & Eucharistiæ mysteria probe cognosceret, accersitum ad se eius rei gratia nocte Ioannem Fernandum summa sua cum animi voluptate pæne ad lucem detinuit multa percontans, quę sibi partim ad comites suos docendos, partim ad Bonzios refutandos, necessaria diceret. quæ ille, & simul purgatorij ignis infernique supplicij discrimen à Ioanne cum didicisset; ad Cosmum salutatum accessit: cui id honoris etiam habebat, vt in ædium ingressu pugionem cæteraque arma deponeret. Paucis diebus in his locis moratus, ad subsidium fratri suo germano Rimanorum Regi ferẽdum, qui bello erat implicitus, proficisci coactus est. & quoniam consueuere Iaponij principes Manibus mortuorum decemdialia fere sacra, non sine magna Bonziorum præda saginaque persoluere; Barptolemæus rex, patre qui eum adoptauerat, per eos dies vita functo, re cum Cosmo cõmunicata, pro exsequiis illis, Bonziorumque conuiuiis, totidem dierum epulum sex pauperum millibus præbere constituit: partim vt sibi ipsi, quoniam impio parenti nõ poterat, diuinam gratiam conciliaret: partim etiam, ne post Christiana sacra suscepta, pristinæ

benigni

benignitatis atque clementiæ oblitus esse videretur. Idem, in rebus diuinis multo plura præstare quam polliceri solitus, simulatque Vmbram regiam vrbem regressus est, demortui Regis imaginem quam odoramentis suffire venerarique solebat antea, igne comburi iussit: quod à Bonziis ingens piaculum est habitum. cumque ex itinere ad oppidum Omuram se contulisset, vbi erat eo tempore vxor ipsius Regina; multis ei rationibus persuasit vt vna cum omni famularum comitatu ad baptismum accederet. quæ res eo mirabilior visa est, quod antea Regem ab eo consilio reuocare ipsa tentarat. simul etiam Rex templum ibidem magnificum ædificare constituit, Bonziis ad eam rem è cœnobio quodam ædeque pulsis. quapropter etiam Aloysium præstanti virtute virum, regiæ vrbis præfecti fratrem, sibique in primis familiarem, ad Cosmum cum mandatis misit. quibus rebus ira permoti barbari impellēte dęmone, Regi ipsi insidias compararunt. Capita coniurationis fuere duodecim viri vrbis administrationi præpositi. ij, ad rem occultandam, Regemque fallendum, Christianos fieri velle se simulant. quos tamen Rex, quasi eorum scelus præsagiret, diu multumque ante Baptismum probari iussit. Et quoniam Gotondonus spurius regis demortui filius, Barptolemæo in legitimi filij locum ab Rege ac Regina adoptato, hæreditario iure regnoq; priuatus fuerat; Gotondonū coniurati cum alio quodam è proceribus facinoroso homine Feribo, in societatem consilij assumunt. omnes denique Barptolemæum hortantur vt regni possessionem cum pompa solenni aliquando capiat, & simul Reginæ Baptismum ac cæterorū, Cosmo accersito, quanta maxima possit cæremonia & ciuium gratulatione concelebrat: nāque eo ipso die statutum facinus perpetrare decreuerant. sed veriti mox, ne ipsorum consilia patefierent, rem aggredi anteuertunt. Aloysium regis internūtium vltro citroque ad Cosmū rei Christianæ caussa cōmeantem Feribus in itinere adortus interimit: cuius in comitatu ne Cosmus esset, diuinitus factum est: præmisso quippe ad Regem Alexandro, Aloysium subsequi deinde ipse decreuerat. Eadem ipsa nocte XII. viri regiis ędibus vbique incendium inferunt, ex quo Rex cum pręfecto vrbis Aloysij fratre paucisque præterea comitibus, in arcem proximam confugiens, haud ita multo post Rimanorum Regis auxiliis regnum prope vniuersum ingenti Christianorum gaudio recepit, misitque Cosmo nuntiatum, se Vocoxiuram, cum primum posset, ad ipsum inuisendum esse venturum. Interea Gotondonum, & Feribum, aliosque rebelles variis locis Rex Rimanorum obsidebat, eorumque agros ita vastabat, vt ex hoc ipso portu incendia cernerentur. multi etiam seditiosi, Regis imperio capite plectebantur: quam rem ad Christianæ religionis propagationem magni momenti fore confidimus. Sed paucis mihi perstringendum videtur, quanam ratione Barptolemæus Rex sese ad Christum adiunxerit. Is claro in primis genere natus, Cegandono patre admodum sene (qui viuit adhuc) acerrimo & Bonziorum fautore, & Christianæ religionis inimico; ab Rege, vt dicebamus, adoptatus est, (quem arcta affinitate contingebat) populo magistratibusque approbantibus. Aliquot deinde post annis

Cosmus, cum Vocoxiuram se contulisset, Rex ad eum salutãdum ineunte Quadragesima venit, quem antea nunquam viderat. Ad ipsum vero postridie Cosmus Lusitanis nonnullis comitantibus, qui in hoc portu hyemabant, honoris caussa adiit, eumque in ædes nostras in posterum diem ad prandium inuitauit. A prandio Cosmus partim suo ipse sermone, partim Ioannis Fernandi, qui bene Iaponice nouit, opera, cùm alia multa Regem de rebus diuinis edocuit, tum de animorũ æternitate, inscitiaque & errore illorum, qui nihil esse omnino præter materiam primam opinarentur. habita est hæc disputatio in sacello quodam optime ornato, proposita MARIÆ VIRGINIS imagine cum filiolo IESV, cuius ille tabulæ cum cætero aspectu mirifice gaudebat, tum stupebat in primis quod quamcũque se in partem verteret, defixos in ipsum oculos puer IESVS habere videretur. Atque ille quidem omnia quæ dicebantur, clare percepit. in digressu autem, Cosmus ventilabrum aureum Regi donauit, Cruce præfixum cum clauis tribus, & nomine IESV elegãter sane descripto: quod ventilabrum Gaspar Vilela ex vrbe Meaco miserat. cuius argumenti litterarumque nouitate permotus Rex, vt ea omnia per otium cognosceret, rursus ad nos cum magno comitatu se contulit, cęterisque in atrio relictis, vno Aloysio secum adhibito, templum ingreditur, ibique rursus de sacris fidei Christianæ dogmatibus, deque sanctissimi nominis IESV, Crucisque mysteriis atque virtutibus, Regis ipsius rogatu Ioannes admodum fuse copioseque disseruit: è quibus multa Rex sua ipse manu in commentarium retulit. ex eo die, aureæ Crucis sigillo munitus, quod secum de Cosmi sententia dies noctesque gestabat, se identidem IESV CHRISTO commendans, crebrisque Cosmi cohortationibus incitatus, denique nomen CHRISTO Domino dare constituit. Nocte igitur domum ad nos cum suis familiaribus venit, piis de religione sermonibus ad insequentem vsque lucem aures præbet, quibus Cosmi iudicio iam satis institutus, sacro Baptismate ab eodem lustratus est, manibus in modum precantis magna cum submissionis pietatisque significatione coniunctis, comitum suorum è præcipua nobilitate corona circundatus, qui pariter eius consuetudine monitisque adducti, in eandem Baptismi voluntatem valde incubuerant. Xumitanda appellabantur antea: ex eo tempore Barptolemæus nouo nomine vocitatus est. Inde ad bellum discessit, Cosmum obtestatus, vt pro sua suorumque salute, ac felici vxoris partu Dominum precaretur. Porro in itinere Maristenis delubrum, quem Deum rei militari præpositum Iaponij magno cultu cæremoniaque venerantur, iniecto igne consumpsit, eodemque loco signum Crucis erexit, quod ipse & vniuersus ipsius comitatus supplices adorarunt. In castra vero simulatque peruentum est, misit qui toto regno Deorũ phana comburerent. Ex ipsis vero lucis materiam cæduam gratis ad naues parandas ac reficiendas Lusitanis attribuit. Quin etiam in castris, quicquid à bellicis occupationibus otij superest, id totum nocte dieque in militibus ad Christianam pietatem informandis insumit, quos paulatim ad nos, quo res minus inuidiosa apud ethnicos ac Bõzios sit, Baptismi caussa dimittit.

Eiusdem,

A Eiusdem, in bello insignia sunt nomen IESV cum clauis tribus in humerali depictum, Crux è collo dependens, & piaculare granum in baltheo. Denique tanto rei Christianæ studio incensus est, vt neminem intra insulæ huius fines habitare patiatur, quin concionibus sacris intersit. Christianos vero, contra omnium, etiam parentis Cegandoni iniurias ac vim tuetur egregie. & quoniam Rex est splendore atque auctoritate præcellens; magnopere, vt dixi, fore speramus, rebus pacatis, vt Euãgelium ipso adiutore Dominus longe lateque disseminet. Vos interim ego etiam atque etiã oro, vt sacrosancta sacrificia vestra, piasque suffragationes mihi deesse ne patiamini. Vocoxiura XVIII. Cal. Decemb. M.D.LXIII.

LVDOVICI ALMEIDAE AD *Socios in Indiam.*

B EXPONAM his litteris fratres mihi carissimi, quanam ratione Rimanum in regnum, vrbemque Ximabaram nuper inducta Christiana religio fuerit. Ac portus quidem hic seu emporium Vocoxiuræ, quod commutato iam nomine MARIÆ VIRGINIS adiutricis vocatur, compluribus Facata, Firando, Meaco, aliisque ex oppidis huc ad Cosmum Christianæ doctrinæ caussa commigrantibus, ita frequenter habitari cæptum est, vt Ecclesiam hanc regionis huiusce totius caput aliquando fore speremus; Barptolemæo etiam rege vna cum ipso flore nobilitatis haud ita pridem ad fidelium numerum aggregato. Eius autem frater, Barptolemæi monitis precibusque sæpius excitatus, vt à Iaponicæ superstitionis erroribus ad rectam veritatis Euangelicæ semitam se traduci pateretur; à Cosmo magnopere petiit, vt aliquem ad se instituendum in castra (bellum enim per id tempus gerebat) omnino mitteret. Missus ego sum, benigneque ab eo
C acceptus, nocturno tempore, quod à negotiis magis erat vacuum, de rebus diuinis ad Regem diu multumque dixi. quod ipsum deinde per alias occasiones alibi cum ipsius rogatu fecissem, iis sermonibus admodum delectatus permotusque Rex, certis de caussis Christiana sacra ipsemet in præsentia suscipere supersedit, sed duas mihi dedit epistolas, alteram ad Cosmum, cui potestatem per eas litteras faciebat Euangelij toto suo regno libere promulgandi; alteram ad incolas oppidi maritimi Cochinoci, in qua erat scriptum, vt ad audiendũ Euangeliũ ad me conuenirent. ad quos me qui perduceret vnũ ex amicis ac familiaribus mihi comitem dedit: quo sane breui peruenimus, hospitioque excepti ab vrbis Prǽfecto, verbum Dei disseminare instituimus. Nec sane frustra. etenim baptizati sunt quinquaginta supra ducentos, in quibus fuit cum vxore, ac liberis ipse ad quem diuerteramus, vrbis præfectus. Deinde cum in ædes regias in primis instructas loci maiestate deterriti timidius incolæ ad nos & ipsi venirent, & filios mitterent, veriti, ne ab iis ædium ornatus, & catastro-

mata fœdarentur; vbi id animaduerti, egi cũ Præfecto de aliis ædibus, po- D
puli docendi caussa, comparandis. ille mihi ſane liberaliter omniũ quot-
quot eſſent in oppido, dedit optionem. delectum eſt ædificium quoddã
peramplum, ſed magna ex parte dirutum, ſecus aream, quam nobis Rex
templo ædificando attribuerat. Operæ centum ad ruinas inſtaurandas
ædemque ſacram exſtruendam Præfecti imperio ex cenſu ciuium exhibi
tæ, opus vtrunque celeriter abſoluerunt. Tum vero liberius ad Chriſtia-
næ doctrinæ rudimenta, ſacraſque conciones pueri ſenesque ſeſe confer-
re: è quibus deinceps non ita multo temporis ſpatio centum & ſeptua-
ginta Baptiſmo luſtrati ſunt. deſignatum eſt etiam Chriſtianis humandis
prope ædem ſacram Cruce defixa peramplum ſoli ſpatium, quo primum
illati ſunt infantes duo tertium circiter annum agentes, quos Dominus
pro ſalute harum gentium deprecatores in cœlum aſciuit. Secuta deinde
eſt in Barptolemæum regem coniuratio, bellicique tumultus, quibus ta-
metſi oppidani commoti, atque à Bonziorum fautoribus potentibus vi-
ris ad Chriſtianam religionem deſerendam ſolicitati ſunt, Cruce etiam E
ipſa contumelioſe diffracta; ipſi tamen in fide fortiter perſtiterunt. quod
egomet deinde ex eorum ſermonibus clare perſpexi, cum ad eum portũ
per id tempus naui acceſſiſſem: cum enim ab hoſtibus Chriſtianę religio-
nis vrbe occupata, publico edicto nos intromittere vetarentur; ad ſtatio-
nem noſtram, ſera admodum nocte, parato nauigio frequentes venerunt,
ſe diligenter excuſantes, quod nos excipere hoſpitio ſibi per aduerſarios
non liceret, pietatem tamen ſuam atque conſtantiam verbis teſtantes hu-
iuſmodi: Chriſtiana religione deſerta, quam porro ſectabimur? in difficul
tatibus noſtris atque periculis ad quem confugiemus? an ad lignea ſiue
lapidea ſimulacra, quæ huc vſque coluimus? quis inſitam vnius Dei cari-
tatem ex animis noſtris euellet? Quibus ego verbis maiorem in modum
recreatus, eoſque viciſſim, vt potui, conſolatus; ad Coſmum cæteroſque
Socios Vocoxiuram ex eo loco profectus ſum, qui ſeſe cum Chriſtianis
ad hoſtium furorem vitandum, in onerariam receperant. verum ſedatis iã
maxima ex parte tumultibus, Barptolemœo, qui in arcem quãdam ex in- F
cendio regiæ vrbis cum paucis vix viuus euaſerat, in regnum reſtituto,
metus hoſce omnes iuuante Domino propediem ſublatum iri confidi-
mus. ſed de his hactenus.

Venio ad res Ximabaranas: quam ego in vrbem ab ipſo Tono accerſi-
tus, Coſmo iubente, me contuli, benigneque exceptus, & in optimo to-
tius vrbis domicilio ſum collocatus. Poſtridie me Tonus inuitat ad cœ-
nam. A cœna familiares ſuos atque domeſticos in cænaculum conuocat.
Hic ego bene longam de Chriſtiana religione diſputationem inſtituo. il-
li vero multa ac varia me interrogant: quibus ego dum ad ſingula reſpon
deo, noctis magna pars abiit. Mane cum illuxiſſet, Tonus rogatu meo po-
pularibus omnibus Chriſtianæ capeſſendæ religionis fecit publice po-
teſtatem. ex eo tempore ter quotidie concionari cæpimus, matutinis pri-
mum horis, tum pomeridianis, poſtremo veſpertinis, tanta hominum vi
confluente, vt non domus ſolum, ſed etiam via auditoribus oppleretur.

A Secundum hunc rei Christianæ cursum more suo aduersarius non semel impedire conatus est. Tria visuntur Ximabaræ cœnobia Bonziorum, qui cum aliis de caussis plurimum possunt, tum quod principes ciuitatis affinitate contingunt. Eius ordinis hominum fallacias atque superstitiones quod palam coarguimus, populúque ab ea secta ad CHRISTVM omni ope traducimus: capitali nos vbique fere odio insectantur. Ximabarę autem, simulatque ita propensam in nos populi voluntatē intellexere; inimicitiis quas antea inter sese exercebant, communi metu suadente depositis; calumniis fictisque criminibus nos oppugnare constituunt. Ad Tonum adeunt, mirantes cur in suis terris tam improbum genus hominum versari patiatur. Anthropophagos esse nos, & quocunque Christiana sacra inferamus, eodem continuo bellum excidiumque importare. Si nobis in vrbe habitatio detur, Lusitanos ipsos illi imperium erepturos. Ad hæc plebem incitare conantur, partim vt nos ex vrbe pellendos vna voce abs Tono deposcat, partim etiam vt nos publice conuitiis maledictisque B proscindat. Eam rem vbi parum procedere animaduertunt, consilium etiam audacius capiunt. Dum ego in ædibus nostris de re Christiana ad populum maxime dissero, facta manu quidam è Bonziis de communi cęterorum sententia in ædes nostras irrumpit, positamque ibi Crucem effringit. Sane indigna visa res est, valdeque omnes, sed hospes præcipue noster, eo facto commoti. Itaque nihil propius factum est, quam vt eum interficerent. Bonzij autem furore elati scelus scelere cumulant. Mos ęst neophytorum susceptam à se Christianam religionem Cruce in charta depicta, atque in ædium foribus collocata publice profiteri. id illi sibi nō modo apud Deum salutare, sed etiā apud homines gloriosum existimant. Hæc omnia insignia Bonzij postridie, primoribus vrbis pro affinitate fauentibus, discerpere ac lacerare decernunt. Quod vbi Tonus resciuit, Christianis confestim totam rem iussit renuntiari, eosque hortatus est, vt tumultus vitandi caussa, eam iniuriam æquo animo ferre, ne grauarentur C se ipsum in Bonzios vtique animaduersurum, sed tempore. Quorū amentia ac furor eo vsque processit, vt quicunque ad nos audiendos venirent, eos vsu etiam fontis arcerent in proximo siti, ad quē plurimi aquationis caussa ventitabant. prorsus, vt nobis eius molestiæ vitādæ caussa, in aliā vrbis partem migrare necesse fuerit.

Iam vero illa quoque res accidit, non minus euentu felix ac læta, quam initio tristis ac turbulenta. Adolescentes duo ad nos audiendos rei nouitate inuitati ex oppido finitimo venerant. dumque in ædibus nostris morantur, in familiari & iuuenili colloquio (vt fit) vnus eorum alterius procaci interrogatione lacessitus, stricto mucrone in socium pręceps iracundia ferebatur; cum illum ex his qui aderant Iaponij quidam (aderant autem fere cētum) vi arreptum retinent, eique de manibus sicam extorquent: quo ille facto ita iratus inde discessit, vt aut eam vlcisci iniuriam, aut mortem sibimet inferre Iaponico more, statuerit. Accessit ad exstimulandum iuuenis animum satis iā per se incitatum, patris quoque denuntiatio vehemens, ne suum in conspectum veniret omnino, nisi prius ab

ædium præcipue domino apud quem res illa contigerat, doloris pœnas D
exegiſſet ſui.igitur adoleſcẽs, amicis affinibuſque coactis,vim comparat.
quod vbi Ximabaram allatum eſt, Chriſtianos omnes magnopere conturbauit;me vero potiſſimum,verentem,ne ſi ad manus ventũ eſſet (quæ res non ſine multorum cæde erat futura) tum vero Bonzij ciuibus quod cupiebant plane perſuaderent, nos rixarum ac ſeditionum vbique terrarum auctores eſſe perpetuos. Iamque ſe, quanquam in magno omnium mœrore oppidani ad Ioãnis(ſic enim appellabatur)hoſpitis noſtri defenſionem inſtruxerant,aduentabatque armatum agmen aduerſariorum; cũ iuuenis ille dux agminis repente prẹter omnium ſpem gentiſque conſuetudinem exterritus ſubſtitit, ſatis dignitati ſuæ, ſatis parentis imperio factum exiſtimãs,ſi vacuam nobilis cuiuſdam viri domum ingreſſus in ſuburbano poſitam, reſiſtente nemine, pugionem inde viciſſim abſtuliſſet, atque ita(vt fecit)in patriam reuertiſſet.Id à Chriſtianis vbi reſcitum eſt, tanta voluptate lætitiaque perfuſi ſunt,vt ab ipſo noctis crepuſculo,quãquam eos domũ dimittente me, nihilominus gratias DEO cuncti ſimul E
agentes,factum inuicem gratulabundi narrantes, ad inſequentem lucem vſque perſtiterint.Nec tamen inter haſce aliaſque difficultates,& Bõziorum inſectationes,Domino DEO fauente,ceſſatum eſt.nam præter quotidianas conciones & catechiſmum,Baptiſmi celebres variis temporibus complures habiti ſunt.Ac primum ethnici quinquaginta nomẽ CHRISTO dedere.deinde rurſus circiter ſeptuaginta.tertio denique Baptiſmo candidati trecenti numerati ſunt,è quibus baptizauimus dumtaxat eos, quos ſatis probe inſtitutos Chriſtianis præceptis inuenimus. cæteri qui minus adhuc idonei videbantur,in aliud tempus reiecti. Chriſtianorum primitias libauit Dominus in hoc item oppido, ſex videlicet trimos aut quadrimos infantes:quorum qui primus exceſſit è vita, Chriſtianæ fidei veritatem illuſtri ſane teſtimonio comprobauit.cum enim iam ageret animam,ſublatis ad ſydera manibus;Tem iangate mairo,ideſt,confeſtim(inquit)in cœlum migrabo.cuius rei miraculo neophyti magnopere confirmati ſunt.Ipſe autem Regulus tametſi nec dum Chriſtianus eſt, & certis F
de cauſſis in aliud tempus Bonziorum ſcelus ac maleficentia debitis vindicare ſuppliciis diſtulit;ſuam tamen erga nos beneuolentiam, & Chriſtianæ religionis vel tuendæ vel amplificandæ ſtudium plurimis rebus oſtendit.primum enim nobis honoris cauſſa familiariter ſæpe conueniẽdis nomen noſtrum apud Ximabaranos in admiratione & in gratia poſuit:deinde aream templo ædificando optimam, materiamque ſuo ſumptu conuectam,operaſque ducẽtas nobis attribuit ad arcis ruinas æquãdas ſolo, quæ arx quondam illa ipſa in area fuerat. in templi vero ipſius apparatum & cultũ familias ſeptuaginta in ea vicinitate habitãtes certũ vectigal pendere iuſſit,exturbationis pœna propoſita, niſi in officio perſtitiſſent.Idem,quod Chriſtiani ad templum,æſtu maris accedente, ægre admodum veniebant, ingenti ponte ad ipſius templi valuas vſque perducto, facilem iis tutumque aditum præbuit. Auctus vero filiola (quam nos, quod clariſſimo genere orta eſt,magno Chriſtianæ rei adiumento
futu

A ram aliquando ſperamus) eam nobis tradidit baptizandam, quod fecimus, & nomine Chriſtiano MARIAM appellauimus, vt eam videlicet nomen ipſum ad omnem virtutem ac ſanctimoniam incitaret.

Hæc fere in oppidis Cochinoco, & Ximabara geſta ſunt: quam ego vtranque Eccleſiam per id tempus ſæpe reuiſi, & alteri Damianum, alteri Paulum comites ac familiares noſtros interim dum ego abeſſem, præpoſui. Vos etiam atque etiam obſecro fratres, vt pro hac vniuerſa Iaponica vinea Domino Deo noſtro quam diligentiſſime ſupplicetis. Ex portu MARIÆ VIRGINIS adiutricis. v. Calen. Decembris. M. D. LXIII.

IO. BAPTISTAE MONTANI FERrarienſis, *ad Michaelem Turrianum è Societate IESV, in Luſitaniam.*

B

ANNO ſuperiore in Iaponem peruenimus, & maritimum in oppidum Chriſtianorum deſcendimus, vbi Coſmus Turrianus cum vno è fratribus noſtris rem Chriſtianã præclare gerebat. quibus ego cum nauare operam ibidem vellem, in Bũgum à Coſmo idcirco ſum deſtinatus, quod ſeſquiannũ iã ea princeps Iaponis totius Eccleſia ſacerdotem deſiderabat. Ibi quãta Bungenſium & lætitia & benignitate acceptus fuerim, exponere nimis longum ſit. Regem ipſum etiam inuiſi aliquoties, à quo ſemper honorifice humaniſſimeque tractatus ſum; qui tametſi ethnicus adhuc eſt, in ea ſecta quæ nihil ſupereſſe poſt mortem exiſtimat; Chriſtianæ tamen religioni tantum tribuit, rebuſque noſtris vſque adeo fauet enixe, vt vnus è fideliũ numero eſſe videatur. credo propterea quod ominibus ducitur, videtque ſe ex quo tempore Euangelium in ſuis terris promulgari cæptum eſt, nõ C ſolum imperio, atque opibus auctum, ſed etiam filio, quod vehementer optabat. Quod ad conuerſionem harum gentium attinet, Euangelium longe lateque iam peruagatũ eſt, & ſane probatur in vulgus, & fere ſemper ad Baptiſmum, Dei beneficio aliqui perducuntur. Ratio autem noſtra cum illis agendi eſt eiuſmodi. Quæritur primum quam ſectam ſequantur. deinde, non modo quam ipſi profitentur, ſed etiam reliquæ omnes Iaponicæ ſectæ multis rationibus ita confutantur, vt earum ope ac præſidio æterna ſalute ſe, nequaquam poſſe potiri intelligant. Id vbi perceperunt, docentur eſſe vnum rerum omnium opificem, qui ex nihilo cuncta creauerit, eaque omnia fungi officio præter Angelos deſertores, & hominem; qui è primo illo ſtatu ſua culpa exciderit, in quo ab Deo parente poſitus fuerat; idemque naturæ legibus, rectæque rationi aduerſetur. Diſcunt deinceps, Deum eſſe trinum & vnum, cuius imperiũ primus ille homo neglexerit. Et quoniã infinitæ maieſtati ac numini facta iniuria, infinitam quoque ſatisfactionẽ exigeret, ſecundã Trinitatis perſonam, cum genus humanum, aliave omnino creata natura

ſoluen-

ſoluendo nõ eſſet, humanitatem noſtram vltro aſſumpſiſſe atque induiſ- D
ſe, vt idem homo ſimul & Deus innocentiſſimus pœnam noſtris ſceleribus debitam pretioſo ſanguine ſuo acerbaque perſolueret morte, ac nos in omnipotentis Dei gratiam reſtitueret. Hæc illis omnia clare & copioſe explicantur. tum ad eorum quæſtiones probe reſpondetur, & omnis ex eorum animis, quoad eius fieri poteſt, dubitatio tollitur; atq; vt illis certę precandi formulæ traditæ, præceptaque Decalogi expoſita ſunt, promittunt ſe barbaros ritus ſuperſtitioneſque depoſituros. denique ſacri Baptiſmi vis atque myſteria iiſdem explicantur, atque ita CHRISTO dant nomina ac baptizantur. Verſamur autem in hiſce Iaponicis regionibus hoc tempore è Societate ſacerdotes ſeptem, fratres quinque. multi præterea ſunt incolæ familiares ac veluti ſodales noſtri, præſtanti virtute homines, qui nos in opere haud ſegniter adiuuant. Sed vniuerſi pro meſſis copia ſane quam pauci ſumus, nec nobis (quod facile credas) ab occupationibus multum ſupereſt otij. itaque ſubſidio vehementer indigemus. Piis deprecationibus tuis & cæterorum me valdę commendo. è Bungo. E
v. Idus Octob. M.D.LXIV.

EX ALIA EIVSDEM IO. BAPTIſtæ *epiſtola ad Ioannem Polancum è Societate IESV Romam.*

VNC aliqua mihi de Bungenſiũ Chriſtianorũ pietate ac deuotione dicẽda ſunt: qua virtus cũ ſemper in iis apparet eximia, tũ vero Quadrageſimę tẽpore pręſertim elucet. nã præter aſperitatem vitæ priuatam, & aſſidua ſupplicia voluntaria, Chriſtiani ſexta quaque feria frequentiſſimi in ſacram conueniunt ædem: atque vbi de paſſione Domini peroratum eſt, extinctis luminibus atrociſſime cuncti ſeſe diuerberant. Equidem vt primum interfuit, attonitus rei nouitate miraculoque, prorſus obſtupui. Neque F
vero dumtaxat virorũ hoc decus eſt: ipſæ quoque mulieres in hanc partem ſe admodum ſtrenue atque acriter incitant. quarum nonnullæ cum me ſummis precibus obſecrarent, ſibi vt in templo ſumptis ne dignoſcerentur virilibus tunicis, echinatis globulis ferreis in ſua terga ſæuire liceret; negaui ſcilicet: primum id minus decorum arbitratus; deinde etiam veritus, ne ſi ad cæteram auſteritatem & pœnitentiam, qua ſeipſæ pæne conficiunt, verberum quoque tormentum acceſiſſet, certum adirent vitę diſcrimen. id ipſum graui admodum ætate ſenes à me magnopere cõtenderunt. Iam vero ſacræ hebdomadæ officia, quo animi ſenſu ac lacrymis: Paſchalia autem ſolennia quanto animi gaudio, atque hominum multitudine celebrentur, dici vix poteſt. Nec ſane minor eſt Natalium feriarum gratulatio & celebritas. quin etiam pia ſimul & iucunda per eos dies ſpectacula committuntur, illuſtribus aliquot actionibus è ſacra hiſtoria Iaponico verſu deſcriptis: quæ poemata Chriſtiani magno ſuo bono memoriter

A moriter hauriunt, namque ea ratione & magnam ſacrarum litterarum partem addiſcunt, & hiſce carminibus identidem concinendis, profanas cantiones quibus antea aſſueuerāt, paulatim dediſcunt. Nam quid ego de Confeſſionibus dicā? quo in genere ita ſolertes accuratique ſunt, vt aliud nil egiſſe videantur in vita. Quibuſdam ego, id vehementer optantibus, per interpretem aures præbui: quorum nonnulli ſcriptam Confeſſionem ſuam ſecum attulerant. Credas mihi affirmanti velim, quotidianas me ſeſquianni totius (tam diu enim ſacerdote caruerant) recognitiones actionum ſuarum, quæ examina dicimus, in iis ſcriptis liquido comperiſſe: ea diſpoſitione atque ordine in commentarium crimina ſuis quæque diebus notata retulerant, cum ante id tempus octauo vel quintodecimo quoque die Sacramentum Confeſſionis obire conſueſſent. quæ mihi eorum diligentia eo laudabilior videtur, quod ex mediocribus interuallis peccata rite confiteri haud ita difficile duxerim: ipſorum vero octodecim menſium errata in temporum ſeriem digeſta proferre, id vero in primis B mirandum eſt. Quid quæris? contritione ſua animique candore ita me ſibi obligarunt, vt cum CHRISTO Domino ingentes & agam & habeam gratias quod me in hæc loca perduxerit; tum etiam tibi plurimum R. P. vel eo nomine debeam, quod auctoritate ſtudioque tuo perfectum eſt, vt aliqua mihi pars demādaretur huiuſce tam fructuoſæ prouinciȩ: quam ego vt ex inſtituto ac ſpiritu noſtræ Societatis geram, peto abs te, vt infirmitatem meam tuis ad Deum precibus ac ſacrificiis ſubleues. è Bungo, VI. Idus Octobris. M. D. LXIV.

LVDOVICI FROII AD *Socios in Indiam.*

ANNO proximo, Vocoxiura vico ab hoſtibus concremato, & exciſo, Coſmus Turrianus cum Ludouico Almeida, & Iacobo Conſaluo officij cauſſa conquiſitus à Chriſtiano quodam nobili viro Tacaxim oppidum Regis Bungenſis æger naui deuectus eſt. Ego autem ab Antonio Firandenſi viro Principe accerſitus, Coſmi iuſſu Tacaxumam contendi febri frigoribuſque vexatus, quæ me quattuor menſes male habuerunt. Eodem venit poſt menſem Ioannes quoque Fernandus. Inſulani ſunt numero trecenti circiter & quinquaginta, Chriſtiani omnes, quorum quibus licuit, aduenienti mihi nauigiolis obuiam prodiere, cæteris in littore præſtolantibus, quorum omnium quanta ſit pietas atque religio, ex eo facile iudicabis, quod bis in nocte ad Dominum deprecandum, Chriſtive tormenta necemque ſecum reputandam ſurgere è lectulo conſueuerunt. Quinetiam primis tenebris multi cum ſe in preces fuderunt, ad mediam vſque noctem in ea cogitatione ſuimet pæne obliti perſiſtunt. Pyxidiculam ego cerearum agni cæleſtis imaginum, quas Romæ ſummus Pontifex conſecrauerat, Sociis noſtris attuleram ex India. id vbi reſciuit Chri-

ſtiana quædam anus Facatenſis,multis precibus vnam mihi earum extor- D
ſit. Eius rei fama ſtatim hoc toto tractu percrebuit. itaque ad me quotidie & Firando, & aliis ex locis nauigia veniebant virorum fæminarumque pleniſſima,è reliquiis illis amoris(ſic enim appellant)aliquid à nobis efflagitantium; negari non poterat. itaque totum eius ceræ conſecrationiſque myſterium exponebat Ioannes, deinde in eos diſtribuebatur. & ſane ceram in particulas ita minutas ſecare coacti ſumus, vt Chriſtianis mille quingentis ac triginta ſufficerent. quas pro ſuis quiſque copiis vel argentea theca, vel ænea, vel ſtannea, vel ex aurichalco includebant; ex altera parte nomine IESV ſpinea corona circumdato,ex altera tribus ad imam Crucem clauis inciſis. Templum autem ipſum,quod Firando,aliiſque ex inſulis confluentem ad nos multitudinem non caperet, per eos dies amplificatum, & ſacrario atque ædificiis ad hyemem traducendam ornatum eſt. opere abſoluto, dum Iaponius quidam apud nos ceram in candelarum vſum ad ignem liquat, arida palearum materia, è quibus parietes erant exſtructi,flammam ita auide arripuit, nõ modo vt hoſpitium E
noſtrum ædemque ſacram, ſed etiam quindecim fere vicina Chriſtianorum tecta comprehenderit atque conſumpſerit.quorum ſane mihi æquitas animi ac patientia viſa eſt admirabilis, cum incenſis domibus domeſticoque inſtrumento,in publicum ſe coacti proripere,tempeſtate perfrigida, cum è cælo denſa nix caderet, vna cum coniugibus liberiſque, qui nonnullis eorum erant ſepteni, octoniue, noſtram tamen vicem magis quam ſuam ipſorum dolerent. Ex ea clade ſacrorum apparatus Dei beneficio ereptus eſt, & aliquid è ſupellectili veſtibuſque, quas nos omnes egentibus Chriſtianis iis,quorum domus arſerant,miſeratione commoti diuiſimus.Ioannis vero Fernandi commentarius multis iam annis elaboratus, in quem ille ſacras conciones, & catechiſmi explicationem Iaponico ſermone retulerat, ſane quam incommode periit. Ego interea cum ægrotus decumberem, ex eo periculo me ad quendam Chriſtianum recepi, ibique in ſumma egeſtate ſtorea mihi pro ſtragulo fuit, lignum pro ceruicali:eo ſtatim magna vtriuſque ſexus hominum ac puerorum turba F
confluxit, incommoda noſtra & calamitatem, lacrymis proſequentium: mortuos parẽtes lugere dixiſſes atque,vt eſt gens ad omnẽ humanitatem ac miſericordiam prona, quamquam in ſummis rei familiaris anguſtiis, alij ad me contegendum ſuiſmet veſtimentis exuere ſeſe,alij in cibũ duas treſve cochleas,alij virides cepas,alij denique ſylueſtre allium afferre.aliquot etiam Firandenſes, & Facatenſes Chriſtiani,qui in eam inſulam anno priore Vocoxiura migrauerãt, cocta nobis cibaria ſeptem octove dies è ſuis domibus miſere. Eius incommodi nuntio Firandum vicinaſque in inſulas perlato, confeſtim ad nos ſubleuandos Chriſtiani cum fabris, paleis, funibus, arundinibus aduolarunt: quorum opera cum ædes noſtræ, templumque, tum etiam incenſa Chriſtianorum tecta magno omnium gaudio ac voluptate refecta ſunt.

Sub idem tempus ecce noua calamitas. Aduectum ex India pretioſum ornatum ſacrorum vna cum aureo textili, & ſimul vitrea vaſa donanda

princi

A principibus, Firandum Cosmus, vt ibi videlicet ab incendiis tutiora essent, ad Christianum amicum custodienda transmiserat. Hic dum ludos quosdam profanos ipso Cinerum die agunt barbari, vnus ex iis temere arreptum ignem in ædificium coniicit, qui vento adiuuante, adeo vehemens ac sæuum excitauit incendium, vt bonam vrbis partem cum ædibus Antonij dynastæ, & Christiani eius qui nostra seruabat, momẽto pæne temporis hauserit. quæ res magnam mihi præcipue, febri, tali anni tempore, laboranti, patientiæ materiam præbuit, quod in eas ego quoque sarcinas, Diui Thomæ partes, quę appellantur, itemque nonnulla valetudinis aduersæ remedia, quibus admodum inops est hæc terra, conieceram. Inde, paucis interiectis diebus, vigilias agere sumus coacti latronum & hostium metu, quibus paruum hoc Firandi regnum infestum est: paratisque nauigiis quibus alio, si res ferret, aueheretur sacra vestis & instrumentum, nos cum Christianis in editum locum munitumque recepimus. Sed belli tumultus ille Deo fauente sublatus est. Et quoniam Ia-
B ponicæ linguæ ignoratio rem Christianam magnopere distinet, erepto ex assiduis occupationibus tempore, faciendum sibi frater noster Fernandus existimauit, vt de Iaponico sermone grammatica præcepta conscriberet. iis duplex etiam Lexicon addidit: in altero Iaponicas voces, in altero Lusitanicas alphabeti ordine cum sua cuiusque significatione prætexens. Sexto vel septimo mense, haud tamen idcirco intermissis concionibus, cæterisque muneribus, eam lucubrationem absoluit, in primis vtique necessariam Iaponiis excolendis.

In feriis Natalibus, atque Paschalibus, incolarum summa religio. Nocte Natali sub vesperam iẽtaculo exceptos bifariam in templo diuisimus. Ibi alternantibus choris certos ex veteri testamẽto locos, sacrasque Prophetarum prædictiones tempori accommodatas versu Iaponico decantarunt. Deinde solennia missarum sacra peracta sunt. Dominica in palmis cum sacrum fieret, Passione Domini per vices, vt fit, recitanda, tanta populi comploratio orta est, vt vix inter pronuntiandum nos mutuo exau-
C dire possemus. Iam sexta feria, quæ proxime cõsecuta est, complures tum Firando, tum ex finitimis pagis Christiani ad verberationem cum flagris ac tunicis confluxere, quod Firandi conuentus huiusmodi ab Rege prohibentur. nec sæuientibus eo die procellis atque imbribus deterriti sunt, quo minus acriter sese cædentes, sanguinemque mittentes, permultos passus agmine composito incederent. quod ipsum separatim mulieres quoque, Christi amore incensæ fecerunt, idque summa cum pietate, & sanctimonia. Porro aquam Sabbato sancto benedictam, magno studio ac fide ad morbos pellendos partim apud se religiose asseruandã sumpserunt, partim etiam Firandum, cæterasque insulas atque oppida Christianis dono mittẽdam. Paschali vero die Dominico, ad summam gratulationem species tãtum & pompa magnifica defuit. cætera sane egregia. vnum dumtaxat pallium erat nobis, quo eodem pro vmbella in supplicatione vsi sumus. sub ea gestabam ego sacratissimum CHRISTI corpus in calice, linteatus præibat Fernandus corona rosea redimitus, & quamquam

macie ita confectus, vt vix hærere vestigiis posse videretur; valde tamen iucunde canebat, Dic nobis MARIA, quid vidisti in via? Cui respondebat ex altera parte Iaponius quidam senex, trullam bacillo pulsans: nec enim vlla in his locis organa musica sunt. Eo die cibum apud nos cuncti sumpsere, quod festis ferme celebrioribus factitant, præsertim vero die Visitationis MARIÆ VIRGINIS sacro, quem diem præcipuo cultu atque honore exigunt Misericordiæ sodalitia, conuiuij curatoribus in qualibet Ecclesia constitutis.

Ipsis hebdomadæ sacrosanctę diebus, Firandi res accidit ad prouidentiam Domini iustitiamque declarãdam admodum illustris. Princeps Bonziorum erat in vrbe quidam, Sasimandaque nomine, regni totius huiusce tanquam Archiepiscopus, capitalis Christianæ religionis inimicus: cuius scelere antea & Cruces præcisæ, & Gaspar Vilela cum reliquis omnibus è Societate nostra Firando pulsi exclusique fuerant. quam rem Antonius dynasta grauissime tulerat, nec tamen vindicarat, eo quod Bonzius principum affinitatibus admodum potens esset. Is igitur ab eodem Antonio, qui tum regij exercitus Imperator vna cum Rege militabat, per interpretem petiit fundum quendam continuandum prædiis delubrorũ suorum. Id cũ Antonius aperte negasset, accensus ira misit continuo Bonzius primũ, qui Antonij villas, deinde sex circiter Christianorũ Antonij populariũ domos incenderent. Enimuero tum Antonius rei atrocitate cõmotus Regem adit, Bonzij improbitatem diutius ait tolerari non posse: nisi in ipsum Rex animaduertat, sese confestim rei militaris cura deposita, ad vlciscendam eam iniuriam profecturum. cui Rex quamquã inuitus ac mœrens, tamen quod Antonij viri nobilissimi, & secundum se opulentissimi opera plurimum indigeret, respondit se totam rem ipsius arbitrio plane permittere. Tum recordatus iniuriarum quibus ille nos affecerat, postulauit Antonius, vt Bonzium eo dignitatis gradu deiectum, Firãdensis regni finibus in perpetuum exterminaret: &, ne qua spes reditus ei relinqueretur, agros illius ac bona aliis possidenda assignaret. Quo statim facto; & Christiani molesto grauique aduersario liberati, & Bonziis dedecus ingens, ac dolor inustus est.

Decẽ menses Tacaxumæ fuimus: quo tẽporis spatio vicinas insulas, quę in Antonij ditione sunt, bis Fernãdus inuisit. nec sane frustra. nã & Christiani, ipsius aduẽtu mirum in modum recreati, & barbari multi ad ouile CHRISTI perducti sunt: in iis vetula quędã annũ agẽs circiter nonagesimũ, mulier honorata, multisque affinitatibus pollens. Hæc beatitudinis gratia, multa Iaponis delubra superstitiosis peregrinationibus circũierat, habebatque papyraceã tunicam, quæ descriptam Amidæ vitã continebat, quam illi cum aliis diplomatibus & indulgẽtiis (Ecclesiasticos enim ritus dęmõ effingit) Bõzij pretio ĩgẽti vendiderãt, polliciti, si eo amictu, supremo die suo efferretur, omnibus noxis solutam, recta ad beatas Amidæ sedes proculdubio peruenturã. Ægrotũ quendã eius propinquũ Ioãnes inuiserat, cuius domi casu ipsa quoque tũ aderat. Eã igitur Ioãnes accersi iubet, si pauca de Redẽptore generis humani, deque altera vita cognoscere cupiat.

A cupiat. audituram se respōdit mulier: verū enimuero falli, si quis idcirco se Christianā futuram existimet. Sed vbi dęmonis malitiam, fraudes Amidæ, cui illa tantopere fideret, Euangelicam denique veritatē Ioannes aperuit; vt Iaponica ingenia facile rationibus cedunt, eius orationem mulier ita approbauit, vt lacrymis obortis Baptismum continuo peteret. quid multa? solennes precationes edidicit, chartaceam illam tunicam, aliaque Bonziorum scripta quæ diximus, ad Ioannem attulit comburenda, sibi posthac sacrum fore nihil, aut religiosum affirmans, pręter nomen IESV. ac deinde baptizata, tantam animi pietatem atque ardorem ostendit, vt cum vniuersos Christianos, tum eos præsertim, qui eam antea nouerant, ingenti gaudio affecerit: quam metuebant prius, nunc autem metu duplicatum in amorem conuerso, maxime diligunt: ac mirātur quæ prius præ imbecillitate corporis stare vix posset, eam nunc quotidie templum petentem, Angelicamque salutationem trecenties recitantem, & singulis noctibus orandi caussa bis è cubili surgentem. Eadem postea ad me Tacaxumam cum aliis Christianis naui contendit, vt rei diuinæ interesset, B granum aliquod benedictum, & ceræ, quam diximus, consecratæ particulam à nobis exposceret.

Hisce rebus, aliisque peractis, quas ego breuitatis caussa prætereo, Fernandus ad me reuertit. Et quoniam Firandenses Christiani magno nostri desiderio tenebātur, mihi autem per Regem à Christiana religione, contra quam initio simulauerat, alienum, in ea vrbe rem diuinam facere non licebat; supplicationibus habitis, & re cum Antonio communicata, omnino visum est faciendum, vt saltem Fernandus eo sese conferret: vbi ille dum fideles in officio retinet, labantes in fide cōfirmat, ethnicosque pręceptis Christianis instituit; interea naues Lusitanorum duæ in hāc oram è Sinis delatæ. quarum magistri cum iniussu meo Firandi portum inuehi nollent, Rex ratione lucri coactus (nam alioqui, secus ac primis aduentus nostri in Iaponem annis simulauerat, & nobis, & Christiano infensus est C nomini) se mihi per quendam è suis familiaribus excusauit, quod bellicis districtus negotiis nondum mihi salutem nuntiari iussisset; & simul magnopere petiit à me, vt Lusitanos vrbis aditu ne prohiberem: se primo quoque tempore de mea quoque introductione cum nauarchis actur ū. Illi igitur, permittente me descendunt, & promissa ab Rege sæpius exigunt, templum ære suo se exædificaturos recipiunt. Rex tergiuersando rem extrahere, nosque iam aperte frustrari, cum eo ipso tempore oneraria cui à sancta Cruce est nomē, aduenit, sane opportune. nam & sacerdotes è Societate tres Melchiorem Ficeredum, Balthasarē Acostam, & Ioannem Capralem summa cum animi nostri voluptate ac lætitia nec opinantibus nobis aduexit, & occasionem optimam præbuit Regis ab ea perfidia reuocandi. Hanc ego nauem actuario quæsitam reperi in ipso cursu velis adhuc inflatis: & Petro quidem Almeidæ nauarcho pro excellenti eius probitate, & in Societatem nostram obseruantia, facile persuasum est, vt vela submitteret statim, ibidemque subsisteret: mercatores autem siue nauigationis nausea tædioque, siue alia quauis de caussa, nullis

rationibus de ſententia deduci potuere quo minus ſcaphis oppidum pe- D
terent,& mercimonia exponerēt.magno illis ea deſcenſio ſtetit:namque à furibus igne apotheeis eorum iniecto, non exigua mercium parte vel flamma ventoque ſæuiente conſumpta, vel etiam ab ipſis furibus inter eam trepidationem ablata,aureorũ circiter duodecim millium damnum fecere.Interea Petrus Almeida,qui iactis anchoris, ab oppido ſex millia paſſuum ſtabat,rogatu meo Regi aperte denuntiat,ſe niſi nobis reſtitutis nequaquam appulſurum. Rex autem, dierum aliquot mora interpoſita, ad extremum metuens,ne ſi rem diutius diſtuliſſet,magna rerum ſuarum iactura nauarchus alios portus peteret;nobis & vrbem intrandi, & ſacræ ædis exſtruendæ poteſtatem fecit.Deſcendentibus nobis ad littus die natali D.Barptolemæi Apoſtoli, gratulatio ingens & à nautis Luſitanis ſignificata eſt,& ab incolis Chriſtianis,cum ſe præter ſpem,voti compotes factos viderent.Nos cum nauarchis & magno præterea comitatu Regem adiuimus,eique gratias egimus. accepti ſane frigide, quod dedit accepimus.inde Antonio eiuſque matre ſalutata,ad inſtaurationem tẽpli contí- E
nuo animum adiecimus:ex onerariis Luſitanorũ tribus, pecunia in ædificationem corrogata,opus celeriter ad culmen perductum eſt. Itaque in eo templo natalem diem MARIÆ VIRGINIS egimus Balthaſare ſacrificante, & magno omnium gaudio concionante. Tanto autem ſtudio à nobis de hac Firandenſi commoratione multis de cauſſis laboratum eſt: primum quod ita mandauit Antonius Quadrius: deinde ne Chriſtiani incolæ ſumma virtute ac religione homines deſerãtur:tum vt iacta à nobis in animis puerorum,qui ſane præſtanti ſunt indole,ſemina Chriſtianæ doctrinæ,ad bonam frugem noſtra opera perducantur:poſtremo Luſitanorum etiam gratia, qui ad hoc emporium libentiſſime commeant, ad merces diſtrahẽdas ac diuidendas opportuniſſimum. Dum hæc ad Firandum geruntur, cognitum eſt Coſmum Turrianum Bungenſis regis hortatu, atque auxilio ad oppidũ Rimani regni Cochinocum perueniſſe,eamque Eccleſiam,quam hoſtes afflixerant, eiuſdem Regis ope ac beneficio reſtitutam.Eo Melchior Ficeredus cum mandatis ac litteris,quas afferebat ex India, ad Coſmum profectus eſt. Nec ita multo poſt Coſ- F
mus ad nos ſcripſit, vt ad ſe ego & Balthaſar Acoſta veniremus; Caprali,& Fernando Firandi relictis.quæ prima nauigandi facultas fuerit, proficiſcemur. atque ego me, niſi per mea ſteterit peccata, Meacum ad Gaſparem Vilelam miſſum iri confido.nam noſtrorum hominum ſubſidium aliquod non ipſe modo, ſed etiam Meacenſes vehementer exoptant: quippe qui ad eum, ſacrorum cauſſa, è remotis vrbis ampliſſimæ partibus ægre admodum ventitant. Cuius profecto res geſtæ ſatis declarant, nihil eſſe tam arduum atque difficile, quod non animi robur ac perſeuerantia ſuperet. Nam qui primis legationis ſuæ temporibus, contumeliis, probris, lapidationibus nullo defenſore appetitus, diuque vexatus eſt; tantum conſtantia, patientiaque profecit,non modo vt populo, ſed etiam vt principibus, Regeque iam ipſo æquo ac beneuolo vtatur. In agro Meacenſi intra quadrageſimum circiter lapidem Eccleſias ſeptem
inſtituit,

A instituit, multis è prima nobilitate ad Christi cultum adductis : magnum denique rei Christianæ studium in illis gentibus excitauit. Verum hæc, & reliqua huius prouinciæ acta ex aliorum litteris fusius cognoscetis. Vos ego patres, fratresque mihi carissimi per Deum obsecro, vt vestris in sacrificiis precibusque memoriam mei retineatis. Firando. Quarto Non. Octob. M.D.LXIV.

IOANNIS FERNANDI AD FRANciscum Petreium è Societate IESV.

ET si putabam vos de rebus Meacensibus è Gasparis Vilelæ ipsius litteris cognituros; tamen cũ Christiani duo certi homines nuper ad nos Meaco venissent, faciendũ mihi existimaui, vt quę ab illis accepimus, tibi per litteras primo quoque tempore exponerem. Anno superiore, cum Gaspar ad B Bonziorum furorẽ atque impetum declinandum, ex vrbe Meaco Sacaiũ Christianorum hortatu precibusque se recepisset; Didacus quidam neophytus ad Xamaxinodonum in ius adiit, debitam sibi à nescio quo pecuniam iudicio repetens. hunc Xamaxinodonus vt agnouit, per ludibriũ sitne Christianus interrogat. Ego vero sum, inquit ille : cui rursus Iudex: cedo, vestra quæ dogmata sunt? recusanti respondere Didaco, seque excusanti quod tyro esset etiam num; acrius instare denuo barbarus, & vrgere, vt aliquid in medium afferret. Necessitate pæne coactus Didacus de animorum immortalitate, deque æterno totius vniuersitatis parente cæpit nonnulla differere: quibus permotus Xamaxinodonus, abi (inquit) nuntia magistro tuo vt ad suam mihi doctrinam declarandam accedat. nam si tu rudis adhuc & nouitius tam bene disputas, quid de ipso doctore tuo putandum est? quod si veritatem religionis Christianæ probarit; eam ego fortasse & Quequidonus collega suscipere non grauabimur. C Didacus igitur non sine diuino consilio id factum existimans, forensi actione deposita, Sacaium illico ad Gasparẽ excurrit, eique iudicis mandatum exponit. Gaspar rem cum Christianis qui ibidem aderant, communicat. illi negant se dubitare quin ea sit insidiosa euocatio; proinde nequaquam eundum. omnino probabilis erat ea sententia: verumtamen, ne cui, verbum DEI audire se velle dicenti, aliquo pacto defuisse videretur; Laurentium Iaponium comitem suum ad eum legauit: qui, quamquã proposito vitæ periculo, libens discessit, ea conditione, vt nisi intra quatriduum reuertisset, minus commode cum eo actum existimaretur. Dies duo, tres, quattuor: nec tamen redit. pro mortuo scilicet, vel certe male accepto est habitus. mittitur de communi sententia Meacum vnus è Christianis Antonius nomine, vt cuncta Sacaium explorata certaque referat. Huic in ipso itinere occurrit Laurẽtius & comites duo cum iumẽto tendentes ad Gasparem deportandum, quod iam Xamaxinodonum & Quequidonum Laurentij opera Dominus ad se conuertisset. Meacum igitur

igitur cum Sociis tribus Gaſpar profectus(ij ſunt Iaponij Laurētius, Auguſtinus,& Damianus miſſus ad eum mēſe Decembri) Xamaxinodonum & Quequidonum Baptiſmo luſtrauit. Erant ambo venefici, & dæmone familiariter vtebantur.iidem iuris Iaponici peritiſſimi, ſummaque prudentiæ & eruditionis fama.itaque ab ipſo Rege & iis qui rerum potiuntur,de religione belloque conſulebantur: Chriſtianæ autem religionis adeo acres aduerſarij, vt in ea affligenda & Gaſpare exturbando Bonzij ipſorum præcipue opibus,gratia,auctoritate niterentur.Nunc autem diuinitus immutati ambo tanto ſtudio in Chriſtianæ cauſſæ defenſionem incumbunt,vt Iaponicarum opinionum prauitatem atque fallacias ſcriptis arguere atque aperire inſtituerint, Euangelica veritatē ad calcē operis addita:quem librum ad communem omnium vtilitatem ſalutemque ſunt edituri.Sane grauem ex eorum conuerſione plagā ac dolorem Bonzij accepere, præſertim quod illos imitatus Xuicaidonus quoque, vir in Iaponicis meditationibus exercitatiſſimus, & Mioxindoni rei militaris præfecti cognatus,ad CHRISTVM acceſſit, atque inde in patriam reuerſus paſſuum ab vrbe Meaco viginti quattuor millia, quæ Imoris appellatur, eſtque in Mioxindoni ditione, tantum apud affines & amicos exemplo ſuo monitiſque profecit,vt eo Laurentius ipſorum rogatu miſſus à Gaſpare,patritios ſexaginta eorumque familias, omnino capitū ad quinque millia,baptizauerit,æde ſacra confeſtim exſtructa.quorum tanta fuit in fide virtus atque conſtantia,vt poſt Laurentij diſceſſum,à Bonziis ethniciſque ad defectionem ſolicitati laceſſitique partim altercationibus,partim etiam ludibriis & inſectationibus,non modo non ab incępto deſtiterint,ſed etiam pro defenſione Euangelij diem vnum in armis fuerint.Quibus rebus Xamaxinodonus cognitis, Gaſpari perſuaſit vt ad Mioxindonum(cuius domicilium ab Imori caſtro,vnius diei diſtat itinere)ſeſe cōferret,cauſſamque Chriſtianorum apud eum ageret. Ab eo Gaſpar benigne acceptus,cum de rebus diuinis ipſo valde approbante verba feciſſet,ſumma eiuſdem voluntate obtinuit,vt Imorēſes ethnici Bonzijque neophytis negotium poſtea ne faceſſerent. quare Chriſtiani moleſtia liberati & magnopere confirmati recreatique ſunt:ad quorum numerum tredecim alios in reditu Gaſpar adiunxit, poſtridieque Meacum reuertit. Ex eo tempore in agri Meacenſis munitis oppidis quinque ad paſſuum nō vltra quinquaginta millia totidem Eccleſiæ inſtitutæ dicuntur.Regis autem ipſius Meacenſium tanta eſſe fertur in Gaſparem animi propenſio,vt cum Gaſpar ab Amangutianis litteras accepiſſet, eam Eccleſiam à Moridono tyranno vexari,piis ipſorum diſcuſſis cœtibus,euerſo templo,areaque ipſa per vim occupata;Regem adierit,atque ab eo impetrauerit,vt ad Moridonū ſcriberet,gratum ſibi eſſe facturum, ſi Chriſtianos commendatos haberet, eorumque templi inſtaurationem atque ædificationem adiuuaret. Eam epiſtolam Rex inſigni cuidam viro dedit ad Moridonum in caſtra leucas triginta vltra Amāgutium perferendam; eiuſdem epiſtolæ ſeparatim exemplo ad Chriſtianos Amangutianos allato,qui propterea magnam in ſpem rerum meliorū venerunt.Hęc habui

quæ

quæ de Meacensibus rebus in præsentia scriberem, vt tam læti nuntij quam primum in Indiam peruenirent. Gasparem ipsum de eisdem rebus aiunt scripsisse. Eius litteræ, quas Bungi itinere pergens alius nescio quis ferre dicitur, vt speramus, propediē subsequētur. Hactenus de aliis. Quod vero ad me ipsum attinet, te per IESVM CHRISTVM R. P. obtestor, vt mei in sanctis sacrificiis tuis nominatim memineris, atque idipsum à reliquis omnibus Sociis peto: quo ipsorum deprecatione placatus mihi Dominus tantum virtutis impertire dignetur, vt Societatis nostræ disciplinam ac leges ad finem vsque vitæ custodiam. Firando. VI. Idus Octobris. M. D. LXIV.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SOcios in *Lusitaniam.*

COMPLECTAR his litteris, fratres mihi carissimi, ea dumtaxat, quæ mihi, certa Iaponis obeunti loca in itinere contigerunt: nam cætera nostris Meaco, Firando, atque aliunde, ad vos ipsi perscribent. Anno proximo Pater Cosmus Turrianus, Vocoxiura, vbi tum commorabatur, misit me duo in oppida regni Rimani, ad prædicandum Euangelium, quibus in oppidis intra tertium circiter mensem (quæ Dei benignitas est) non infimæ conditionis homines amplius mille ducenti ad ouile CHRISTI perducti sunt. Atque illa quidem iam cognouisse vos arbitror: Barptolemæum Regem valde potentem Rimani Regis fratrem, magna cum nobilitatis parte conuersum ad CHRISTI fidem, aliosque deinde complures. Didicistis præterea, vt opinor, Vocoxiura vicus ac portus, nostris ab eodem Barptolomęo attributus, cum ædificiis, tum vero neophytis in dies quam feliciter crescere cæperit. Hunc adeo lætum rei Christianæ progressum cum diabolus ferre non posset, Bonzios permultos è popularibus Barptolemæi solicitare non destitit; quoad facta coniuratione armisque clam sumptis, Reges ambos repentino impetu aggressi; Barptolemæum, quod idolorum cultu sublato phana ipsa Deo vero dicasset regno deturbatum, in arcem quandam compulerint, intra quam sese continebat hoc tempore; fratrem vero eius, quod in regnum suum patefecisse aditum Euangelio, dimidia fere parte oppidorum suæ ditionis exuerint. In eo tumultu, Vocoxiura vicus, iniecto furtim à vicinis hostibus igne, confestim incensus est. Cosmus in Rimani cuiusdam neophyti nauem confugit, Leonis nomine, qui periculo cognito statim præclare instructis nauigiis duobus ad opem Ecclesiæ temploque ferendam aduenerat: quod tamen ipsum vna cum ædibus Christianorum agricolarum, cum iam Cosmus, vt dixi, nauigium conscendisset, inspectantibus nobis, eodem conflagrauit incendio. Spectaculum nostris oculis graue admodum, & acerbum. Vicus primum exustus ac dirutus is, qui modo & conuenarum numero, & plurimo Dei cultu florebat: innocētes pueri permulti quorum piis vocibus ac quotidianis precationibns in Dei laudem nuper omnia perstrepebant,

raptim in naues impositi, dilapsique: cætera neophytorum turba cum liberis atque familiis, sine tecto, sine cibariis, sine vllo præsidio relicta crudelitati hostium atque sæuitię. Rebus igitur desperatis mœrentes cursum direximus ad portum, qui primus regni Bungensis occurrit, leucas à Vocoxiura circa quinquaginta. In ea nauigatione, digna memoratu nonnulla accidere; è quibus hoc vnum in præsentia exponam. Cum ad alias eius oræ stationes, tempestatis caussa, coacti sumus appellere; tum ad quendam regni Rimani portum, citra eum locum quem petebamus, passuum millia quinque & viginti. Eius portus atque oppidi facile princeps erat Leo: qui inde Vocoxiuram ad nos, vt diximus, nauigiis duobus erat profectus. Eo igitur delati, quod Cosmus valetudine admodum vteretur aduersa, descendimus, ibique dies octo substitimus. quo tempore Christianorum concursus ad Cosmum ingens fieri cæptus; quod neminem è sacerdotibus nostris antea viderant. Verum noctu fere ventitabant, exploratorum metu, hostiumque Christiani nominis, quibus oppidum erat refertum. Nam Regis pater, qui ætate iam exacta Regni administratione decesserat, cognita seditione ac bello in filium excitato, rebellibus renuntiari iusserat; omnia ipsorum arbitrio compositum iri; spoponderatque, ipsum filium Regem, itemque nepotem, in exsilium ituros, Cruces Christiano ritu defixas auulsum iri, Christianos ad patrios ritus Christo deserto redituros. Id erat caussæ cur neophyti minus aperte Cosmum inuiserent, quorum erat numerus ferme octingentorum. Ipsi vero pueri Christiana doctrina sic erant eruditi, vt cuncti precandi formulas, plerique etiam Catechismum totum tenerent. ij, curabat Cosmus vt inter sese, dialogi more, fictis ad tempus personis, de Christiana religione, Gentilique superstitione certarent; idque tanta cum animi voluptate, vt perspecta gentis huiusce fides ac pietas, omnem pœne acceptę cladis dolorem abstergeret. Sed hoc ipsum quoque solatium nobis humani generis hostis inuidit, ac Bonzios impulit, vt facta manu, diuersorij nostri arundinea tecta nocturnis lapidationibus magno cum strepitu peterent: quo maxime tempore neophyti spiritalium sermonum deliciis fruebantur. Quocirca nihil hostium vim ac potentiam veritus Leo (quod alius nemo præter ipsum auderet) nos ædium suarum excepit hospitio: cumque nihilominus Bonzij furerent, tanto dolore ipse cum omnibus suis exarsit; vt inscientibus nobis arma capere, ignemque cœnobiis Bonziorum inferre, summa præsertim vxoris voluntate, decreuerit. Eam rem odorati Bonzij, furere desierunt. Verum quia commoratio nostra diuturnior, periculosa neophytis esse videbatur, idque ipsimet ita iudicabant; quamquam magno cum dolore, quem ex ipsorum solitudine & calamitate capiebamus, magnaque mutuæ beneuolentiæ significatione, silentio noctis digressi; postridie Tacaxim oppidum Bungensis oræ tenuimus. Ibi Cosmus loco propinquo consistere, & neophytorum animos, epistolis, inter eos terrores atque discrimina confirmare, totiusque rei exitum expectare constituit. & quo esse ibi tuto liceret, ad regem Bungi me misit, duarum & triginta leucarum itinere; vt is de mansione sua cum Tacaxiano
Præfe

A Pręfecto per litteras ageret; quod Cosmus ipse propter valetudinem longius progredi non auderet. Rex erat eo tempore Vosuqui (id oppidi nomen est) quem vt conueni, Cosmique mandata exposui, Rex valde lætatus Cosmum in suis versari finibus, protinus mihi dedit ad Præfectum epistolam; Cosmo aream ædesque ad habitandum attribueret, & ex incolis, Christianum, quicunque vellet, fieri permitteret. Atque hæc quidem eo ipso die: post mensem autem, Cosmum regni proceribus per litteras magnopere commendauit. Post menses vero duos, cum Christianam rem parum procedere cognouisset, duas edidit tabulas ornatas auro, nigroque colore distinctas, quarum alteram Cosmus apud se, alterā vnus è nostris haberet in alio pago percelebri (Cauaxirim appellant) leucas à Tacaxi septem. Earum in vtraque rei Christianæ tribus capitibus chirographo suo cauit quam diligentissime. Primum enim edixit licere in suo regno, summis, mediis, infimis Christianos fieri: deinde pœnas proposuit, si quis diuinæ legis præcones, aut impedisset, aut vlla ratione læsisset: tertio declarauit placere sibi in perpetuum tota sua ditione prædicari Euangelium. Ac mirum sane, quantopere Christianæ religioni faueat, quamquam ei nondum addictus. Petentibus nomine Bonziorum quibusdam, vt nos exterminaret; alienum esse eius dignitate, ferre qui Deos suos tam impudenter, tam contumeliose proscinderent; infames item edacitate carnis humanæ (hoc enim illos non pudet crimen nostris obiicere) & quocunque pergerent, euersiones atque excidia secum afferentes: cum hæc, inquam, & alia sexcenta in nos probra iactarent, annus, respondit ille, circiter quartusdecimus agitur, ex quo hi homines in hęc loca magno vtique meo bono delati sunt: tribus quippe dumtaxat regnis ante præfueram, nunc vero quinque possideo. antea pecuniæ laborabam inopia, nunc Iaponis Reges omnes diuitiis supero; atque ad populares etiam meos hoc beneficium pertinet. denique omnia mihi ex eorum hospitio secunda acciderunt: quin etiam filio magna mea voluptate sum auctus, cum nullum antea suscepissem. Quæro nunc ex vobis; ecquid attulerit C mihi commodi religionis vestrę defensio? proinde cauete, ne in posterum ad me, istiusmodī verba faciatis. quo illi responso fracti abiectique cessere. Idem fere Meaci cōtigisse cognouimus, cum Bonzij ex ea vrbe Gasparem Vilelam exturbare conarentur. Mos est Iaponiorum, cum aliquam pecuniæ summam principibus largiuntur, chirographum illis offerre, ex quo ipsi deinde per suos domesticos eam pecuniam exigant. Eiusmodi chirographum, facta collatione, Meacenses Bonzij detulerant ei, qui caussas ipsorum apud Regem agere consueuerat, vt idem ille nostros Meaco pellendos curaret. Is auditum aliquoties Dei verbum (vt erat bonus natura) probauerat. Itaque rem sustinere, & chirographum apud se detinere constituit, quoad clarius, quæ tradebantur à Vilela, cognosceret. Adit igitur & audit hominem magno cum assensu: redit iterum, ac tertio: denique clariore oborta sibi luce Christianus efficitur. atque hac maxime ratione Dominus hominem hunc, sicut & cæteros qui se haud difficile præbent, ad veritatem ab errore traduxit. Verūm, vt institutam narrationem re-

uertar,tabulas ego regias ad Cosmum misi,quarum vnam Eduardus Syluius Cauaxirim promulgandi Euangelij caussa pertulit.Ego in regia vrbe moratus sum à Natalitiis Domini ad Paschatis vsque peracta solênia.Interea quanta, quam assidua concionum frequentia; quam crebri Baptismi; quæ in publicum hospitali caritatis officia; quot eleemosynæ: feriis vero Natalibus, quam pia è sacris historiis spectacula exhibita:per Quadragesimam, qui ardor animorum, quam graues, quam acerbæ pœnæ à neophytis vltro susceptæ: Paschalibus denique diebus quam festiuæ ac iucûdæ gratulationes tum publice, tum priuatim extiterint, quoniam ea vobis minime noua sunt, nihil attinet scribere. Per eos dies Eduardus Cauaxire dum incensus rei Christianæ studio, immemor cibi potusque ad Euangelium dies ac noctes prædicandum incumbit, grauem morbum è summo labore contraxerat.Ad eum ego curandum (abest autem Cauaxiris oppidum ab regia vrbe leucas paulo plus triginta) Cosmi iussu ingenti labore perrexi; quod è perpetuis imbribus amnes adeo intumuerant, vt vado transmitti non possent. Ita coactus de recta via deflectere, quinto demum die perueni Cauaxirim, fratremque nostrum offendi humanis omnibus remediis, in magna diuinorum solatiorum copia, destitutum;macieque pæne extrema confectum:sic prorsus; vt nonnulla,quæ mecum ad instaurandas ęgroti vires attuleram,parum illi exhausta prope iam naturali virtute profuerint. Et quoniam Cosmi visendi, antequam migraret è corpore,magno desiderio tenebatur, noctem quietam nactus, ipsius Cosmi iussu Tacaxim cum naui transuexi, quem acceptum amantissime, officiosissimeque tractatum, Cosmus frustra sanare conatus est: decem superuixit dies:sumpto bis corpore Domini lætus abiit, præclaro nobis cum virtutum aliarum quæ in ipso elucebant, tum vero Christianæ humilitatis ac patientiæ documento relicto. Quam multas ille,sui præsertim aduentus initio difficultates,& incommoda pertulit!quot imbecilli corpusculi vexationes pœnitentiæ nomine subiit! quanta vero industria, quanto fuit studio Christianæ religionis propagandæ! equidem nil vidi simile, cessabat nunquam. itaque præter cæteros labores, non Iaponicas modo, verum etiam Sinenses, quæ multo difficiliores cognitu sunt, didicerat litteras; artemque Iaponicæ linguæ grammaticam, & copiosa lexica primus ipse confecerat. Sed redeo ad Cosmum. Is eo ipso tempore ab rege Rimanorum accersitus,tametsi cum eo congredi vehementer optabat, atque ob idipsum etiam in oppido Tacaxe remanserat; prius tamen regem Bungi constituit tota de re facere certiorem:binas interea litteras ad Rimanum dedit, quas cum mandatis ego deinde sum subsequutus: ignosceret moræ:ita de se meritum esse Bungensem, vt illo inconsulto proficisci fas esse vix duceret. Rimam Tacaxe tendentibus pagus occurrit,quam Leonis patriam esse iam diximus. Eo vt perueni,me viso, & profectionis meæ caussa cognita; neophyti, dici vix potest quanta lætitia affecti sint. Serum erat diei: totum id tempus confluentibus ad me salutandi caussa datum est: baptizati quoque nonnulli; in iis ethnici cuiusdam filius, qui pro ea consuetudine, quam cum Christianis sancte

A institutam habebat, non modo sese Deo commendare iam cœperat, verum etiam Christianæ doctrinæ rudimenta memoriter hauserat. Postera luce ex eo loco profectus Rimam quinque leucarum interuallo deueni. Rex cum cætera comitate, tum etiam cœna me excepit; multaque de Bungensi re percontatus, quod ad Cosmum attinebat, ita respondit: Cochinocum suæ ditionis emporium esse Christianorum (quadringenti & quinquaginta fere neophyti numerantur) eo Cosmum posse concedere, ibique exspectare, dum debellatum esset; daturum se, qui me illuc vsque perduceret, mihique aream, ac domum in vsus Cosmi assignaret. itaque factum est; cessitque res è sententia. Cosmus bona Regis Bungensis venia conscendit statim, & Cochinocum naui delatus, magno omnium gaudio exceptus est; nullaque interposita mora, neophyti solum purgare, ædesque instruere aggressi sunt. Ille perspecta hominum virtute ac probitate magnopere delectatus; illud præcipue mirabatur, cum temporis spatio
B non plus trimestri ad CHRISTVM Dominum cuncti conuersi fuissent, tam recenti re, nullis hostium minis aut denuntiationibus de suscepta religione potuisse deduci. Grates Domino, qui illos tanto animi robore, ac fortitudine impertiit. è Bungo. Pridie Idus Octob. M. D. L X I V.

Libri tertij Finis.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA.

LIBER IIII.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SOcietatem IESV, in Indiam & Europam.

T communis officij ratio, qua ad alloquendos literis amicos absentes impellimur, & præcipuus animi fructus, quē vos percipere ex Iaponicarum rerum cognitione intelleximus, me hortatus est, vt confectum Dei beneficio iter Meacense, carissimi fratres, hac epistola vobis exponerem. Cum statuisset Præfectus noster Cosmus Turrianus, vt ego & Ludouicus Froius Meacum eo consilio peteremus, vt ipse quidem maneret ibidem, & Gasparem Vilelam adiuuaret in opere, ego autem vt Ludouicum illuc vsque prosecutus, quod ad spem propagandæ in iis locis Christianæ religionis attinet, comperta atque explorata referrem omnia; Cochinoco Rimani agri vico maritimo, quod his temporibus Cosmi Turriani domiciliū est, ab ipso Cosmo non sine magna beneuolentiæ significatione faustisque precationibus ad nauem vsque deducti, solutis anchoris eo ipso die ad vrbem Ximabaram secundo vento deuenimus; atque ibidem (vt est grex ille neophytorum eximio quodam rerum diuinarum studio) vel concionum frequentia, vel eorum qui ad CHRISTI fidem traducti sunt genere ac numero, bidui ferme operam adiuuante Domino sane quam præclare posuimus. Cum iam hora profectionis adesset, à neophytis parato nauigio ad mare deducti sumus. quidam etiam (ex quo facile hominum in nos amor eluceat) qui ad tempus adesse nequiuerant, curriculo tendere ad naues, & aquis eodē impetu sese credere, vt nos iam in salo stantes, affari sibi liceret. Ioannes vero dynasta proprio nauigio nos longius prosequutus, cursum inde ad Barptolemæum regem intendit, qui paucis ante diebus Cosmo Turriano

Crucem.

A Crucem auream dono miserat cum epistola, in qua erat scriptum, se Crucis eius beneficio, quam secum semper tulisset, non modo magnis è periculis euasisse, verumetiam multas ex hoste retulisse victorias. Id argumentum suæ fidei & amoris mittere se ad Cosmum, cupere tamen aliam sibi vicissim ab eo remitti; eam, quod Cosmi fuisset, maiore etiam apud se in honore futuram. Crucem igitur Ioanni dynastæ Cosmus tradidit ferendam ad Regem: additæ muneri ab Ludouico Froio nõnullæ reliquiæ. Cui vos quoque Regi tam pio, tamque de Christiana religione bene merenti, fratres carissimi, felices bellorum euentus ab immortali Deo precamini. iidem enim & Barptolemæum & Christianam religionem hostes oppugnant. Ximabara igitur Tacaxim, qui Bungensis Regni Rimanique est limes, atque inde Funaium terrestri decem ferme dierum itinere, non sine summa difficultate perreximus. nam præter vim frigoris acerbissimi, & confragosa atque inuia loca; diuturnus etiam imber calles ita lutulentos effecerat; vt sæpenumero prolapsi fuerimus: cum interea defatigatis B corporibus ad reficiendas vires in diuersoriis nasturtiorum & inhamis herbæ folia præberentur. Curamis est pagus, à Funaio millia passuum septem & viginti, egregio templo visendus, quod ibi Christianus quidam exstruxit. In eo pago noctis vnius demum quiete capta, Funaium postero die peruenimus. Rex erat eo tempore Vosuqui. Eum conuenire septimo post die placuit, deque suscepta peregrinatione facere certiorem. Ille vero nobis benigne & comiter acceptis, litteras etiam ad amicos Meacenses commendatitias dedit. In vrbe Vosuqui Christiani visuntur aliquot: in iis noster hospes in primis CHRISTO deuotus, & probus. Is nõ paruo nos affecit solatio, cum totam precationum suarum nobis rationem exponeret. Ea erat eiusmodi, vt orsus à summo Pontifice cæterisque Ecclesiasticis ordinibus, & Regibus Christianis; ad vniuersos nostræ Societatis homines, sed nominatim ad vnumquemque nostrum, qui versamur in Iapone, descenderet; tum pro conuersione ethnicorum, sed regis Bun- C gi præcipue, supplicaret: longam inde pertexuit seriem petitionum, certis in singula rerum capita obsecrationibus distributis: tam copiose præterea de contemptu mundi, tam scite de alliciendis ad CHRISTVM Iaponiis proceribus disputauit, vt eius pietatem vehementer admirati fuerimus. Quid multa? nostram vicem Doctoris officio functus est. Nos Funaium inde reuertimus. Funaio Meacum versus iter intendimus, magno neophytorum numero nos ad passuum tria millia prosequente. Verum aduersa tempestate Funaium reiecti sumus omnino ter: cum ipsi palam neophyti faterentur, se nobis cõtrariam à Deo nauigationem enixe precari, vt apud se Natalem Domini diem festum agere cogeremur. Spatium id fuit mensis vnius: quo tempore non destitimus vicinis locis verba facere ad incolas; & hospites nostros ad CHRISTI fidem & cultum suscipiendum hortari; cum ipsi quoque Bonzij ementito corporis habitu se mulierũ cœtibus inserentes, clam ad nos audiẽdos accederẽt, iidemque à suis popularibus proditi, ac disputationibus nostris Domino adiuuante conuicti facile cederent. per eos dies Tonus ad CHRISTI ouile aggregatus

gatus eſt,inſigni nobilitate vir,ingenioque præſtanti. Iam Natalitia Domini aderant:iis ingenti Chriſtianorum gaudio celebratis, denuo ſoluimus,& vento ſecundo ad inſulam nomine Hiu ſane haudquaquam ſecuri peruenimus.Sæuiebat maiorem in modum mare : parua erat nauis:vectorum mira colluuies,Lunam,Solem,ceruos,aliaſque belluas vario ritu adorantium.Metum augebant præterea in oculis noſtris è recenti aliorũ naufragio reliquiæ & ſarcinæ fluitantes.Verumtamẽ nos Dominus, quo nitebamur vno, ad eius quam diximus inſulæ portum, leucas à Bungo quadraginta perduxit. Eius circuitum inſulæ paſſuum aiunt patere millia ferme trecenta.Quattuor in regna diuiditur,oryzæ ferax. Locus autẽ ipſe,ad quem ſumus appulſi, Fore, gentis vocabulo nominatur. Ibi aliquot reperti Chriſtiani,qui Euangelium in vrbe Meaco perceperant. Ex iis quidam in primis honeſtus,continuo nos gratulabundus inuiſit : noctemque totam apud nos traduxit aliis nullis niſi de benignitate diuina ſermonibus.Equidem nullum adhuc vidi tanta vel auctoritate, vel prudentia,vel cognitione veritatis Chriſtianæ Iaponium. Filium annos vndecim natum egregiæ puerum indolis, cultui CHRISTI dicauit. Reliqui eius domeſtici eximia ſanctitate & religione ſunt omnes, ſed vxor præcipue, quæ ventrem ferens, & quidem proxima partui, vt audiuit CHRISTI ſacerdotes adeſſe,inſperato gaudio elata, poſtridie confeſtim ad nos,ancillis ac liberis comitata,bene longo interuallo ſe contulit,verboque Dei refecta, veſpere cum ſuis domum reuertit, eaque ipſa nocte peperit filium,cuius rei nuntium diluculo miſit ad nos.Dies octo ibidem commorati, ſex incolis conuerſis ad CHRISTVM, eadem naui Xiuaquim(nam eo vſque erat conducta)ſexto die prouehimur, qui portus in itinere medio ſeſe offert Sacaium è Bungo petentibus. Hyemis initium erat aſperrimæ:iuga montium niue cooperta, quæ aſſidue cadebat denſa adeo, vt iam tum experiri liceret, inter eius regionis & aliarum frigora quantum intereſſet. Ibi quod nullam in curſu maioris formæ nauem inuenimus,paruum nauigium coacti conducere, per infeſta piratis loca(incertum maiore frigore,an metu)quem petebamus portum beneficio Dei tenuimus.Sacaium inde peruentum eſt, cum quidem proxima nocte incendium eminus apparuiſſet nobis, quo mille circiter vrbis eius tecta conſumpta ſunt.Atque vt nos aduentare cognouit ex optimatibus quidam Chriſtianus,nomine Sanctius, certos homines obuiam miſit nobis inſtructo maiore nauigio, in quod è noſtro myoparone tranſcendimus, ad eumque perducti liberaliter admodum & amãter excepti ſumus. Domum habebat peramœnam in vſus hoſpitum atque aduenarum intra ædium ſuarum ſepta more patrio ſeparatam ac propriam ; eam nobis ad diuerſandum aſſignauit.Ibi poſt quietem,nobis affuit illico Sanctij ipſius vxor & liberi(quod ex ipſo congreſſu facile apparuit)admodum ingenue & liberaliter educati.Horam circiter iucunde fuere nobiſcum:inde receпere ſeſe.Ac Ludouicus quidẽ Froius,quod ita omnino ſtatuerat, poſtridie bene comitatus Meacũ iter intendit:ego remãſi,vt negotiis quibuſdã expeditis,ſine mora ſubſequerer. Ille cũ ad oppidũ Ozaquã veſpere proceſſiſſet

A cessisset leucas à Sacaio tres, ea ipsa nocte flammis ædificia illius oppidi n ōgenta deleta sunt. qua re perterriti neophyti, qui Froium deducebant, veritique ne quid illi ab oppidanis incommodi accideret (quod nostri nominis fama iam valde percrebuit, rumoribus improbissimis dissipatis, nos vrbium clades & exitia circumferre) patrem ex vrbe quam occultissime tectum eduxere, eoque ipso die tanta vis niuium cœlo delapsa est, quanta his annis quinquaginta nunquam. Verumtamen Deo adiuuante ex hisce difficultatibus Meacum Froius euasit incolumis. Ego è frigoris, quod in itinere pertuleram, acerbitate, in magnos incidi corporis dolores, qui me quinque circiter & viginti dies adeo vexauere, vt pæne confecerint. Eo autem toto tempore Sanctius in me curãdo plane paternam assiduitatem ac diligentiam præstitit; cum & nocte ipsemet cum duobus tribusue administris ægrotãti mihi sedulo adstaret excubaretque, & vxor ac filij subinde me amicissime atque humanissime inuiserent. Neque vero medicus defuit præstanti eruditione Christianus. Conualui denique Dei beneficio. Et quoniam ad ingrediendum iter nondum suppetebant vires, erantque nonnulli, qui me audire cuperent; interea prædicare Euangeliũ institui. Credidere octo, baptizatiq; sunt ad quos inflãmandos excitandosque, Sanctij quoque & filiorum spectata pietas & ardor animi, vt puto, non mediocriter valuit. Per eos ipsos dies Sanctij filia venit ad me, nomine Monica (grandiori natu fœmina prosequente) fusisque rite precibus coram Deiparę Virginis effigie, quam ferre mecum in itinere consueui, ad me verba fecit in eam sententiam, vt diceret, se quidem summa Dei benignitate Christianam esse: & eiusdem CHRISTI, Virginisque Matris instinctu decreuisse iampridem virginalem vitam ad mortem vsque traducere: quin etiam illud sibi certum fuisse, tondere comam, quod apud Iaponios relicti seculi susceptæque vitę seuerioris indicium est; & à Sanctio patre contendere, vt se in vilibus ministeriis pro mancipio haberet in posterum: nunc autem inaudisse (nimirum suis peccatis id postulantibus) se auunculo suo à parentibus esse despõsam superstitioso in primis homini, & falsorum Deorum libros, Bonziorum ritu dies noctesque peruolutanti: præclare intelligere sese, quanto id cum salutis suæ periculo futurum esset; proinde petere à me & orare, vt Sanctium patrem ab ea mente deducerem: se valde confidere, CHRISTO fauente, rem omnem feliciter esse cessuram. Ego, collaudato puellæ cõsilio, primum admonui, vt secum reputaret etiã atque etiam, se tenera esse admodum ætate (sextum decimum agebat annum) expertam varias dæmonis artes insidiasque, quas ille ad tam ardua nitentibus tendere consueuit. sane, si ad extremum vsque spiritum in virginali castimonia perstitisset, ingens præmium à CHRISTO Domino laturã in cœlo: sin forte offendisset, enimuero & sibimet detrimento, & parentibus nobilissimæque familiæ magno futuram esse dedecori. Quocirca si robur haud sentiret sibi inesse tanto certamini par, nubere satius esse, non tamen auunculo. Tum illa, Christi fretam auxilio sperare se dixit & de se ipsa, & de inimico generis humani victoriam: sese periclitandi caussa quid in eo genere posset,

triduum totum, & quidem magna cum animi sui voluptate atque lætitia per inediam transegisse: itaque statuisse apud animum suum, qui in eo ieiunio & vires & solatia sibi suppeditasset IESVS, eundem sibi cæteris omnibus in difficultatibus affuturum. His ego auditis, tam pium eius propositum admiratus, hortatusque etiam atque etiam, vt vigilaret in retinenda constantia; virginem à me dimisi. postridie Sanctium alloquor, filiæ voluntatem expono, doceo matrimonium illud tribus maxime de caussis esse nefarium. Primum quod vir sit ethnicus, & colendis Idolis adprime deditus; deinde quod Monicæ auunculus; postremo quod ipsa repugnet & renitatur puella. Ad hæc ille; neminem esse tota vrbe Christianum, cum quo filiam matrimonio possit honeste coniungere; perditum idololatram per eam occasionem facile ad CHRISTVM posse cōuerti; denique sibi non esse iam integrum, quippe qui consciis principibus ciuitatis, homini in primis opulento potentique, filiam enixe cupienti desponderit: vereri se, vt inimicitia & inuidiam sustinere possit, si rem inchoatam, ac pæne confectam, repente reuocare nitatur. quæ cum ita sint, tamen quoniam id matrimonium saluis Christianis legibus contrahi nequeat, se omnino, quicquid ego velim, esse facturum. Laudaui pietatem hominis. Ille perturbato in præsentia recessit animo: sed mox, vt est vir egregie prudens, Deo duce ac præside, incestas nuptias mira lenitate discussit. Neque ego interea destiti Monicam salutaribus præceptionibus instituere. quas illa cum & eximia quadam animi submissione, & magna gratiarum actione semper exciperet, priscas illas mihi Virgines reddere videbatur, quas optimo iure Catholica Ecclesia ob excellentem vitæ sanctimoniam in numero cœlestium collocauit. Est autem puella maiorem in modum solitaria & precationibus dedita: cubiculum habet remotum ab omni domestico strepitu, cum signo Crucifixi & spiritalibus libris, quibus, vt est legendi scribendique bene perita, dat operam. Frater eius est Vincentius nomine, annos circiter vndecim natus. Is, percunctanti mihi, quem sibi modum statueret amoris in IESVM Christum Deum suum ac Dominum; vt sanguinem (inquit ille) ipsius caussa profundam, & quamuis minutissima in frusta dissectus, me Christianum esse profitear. Interim ego iam firmior cæperam esse. Itaque nostrorum monitu, qui Meaci versantur, ethnicum quendam adire constitui in Sacaianis finibus eo tempore commorantem, cuius auctoritas & opes in vrbe Meaco magnæ esse dicuntur. Id iter pedibus conficere me Sanctius nequaquam est passus. nam & longius erat, & ego vires nondum plane receperam. Lecticam ab eo sum coactus accipere cum lecticariis duobus admodum leuem, commode sedentis hominis dumtaxat vnius capacem, quadrata forma, fenestellis ad latus additis, quæ ab insidente aperiri claudique ad libitum possint, quo maxime vehiculi genere vtuntur nobiles ornatu magnifico, & opere quam elegantissimo. Sic igitur ad eum quem dixi dynastam alieno ministerio deferor. Scribam habebat Christianum apud se: cuius beneficio nobis & facilis ad eum patuit aditus, & de rebus diuinis agendi benigne potestas est facta. Comes erat
mihi

mihi Iaponius quidã in eo genere imprimis exercitatus. Is cum de vanitate plurium Deorum, de Iaponicæ superstitionis origine, itemque de vno rerum omnium opifice & conditore vero Deo dissereret (auditores autem aderant præter Dynastam viginti) eosque ipsos statueret iudices, vter cultus verior esset existimandus; ingens apparebat omnium approbatio: scriba vero gaudio triumphare, quippe qui Christianã religionem ante susceperat. & cum omnes eo sermone commoti, tum tres præcipue nobis aures deinde sæpius præbuere, baptizatique sunt. Sed quia cognoueram eo ipso tempore Gasparem Vilelam esse Imori, quod castrum leucas distat ab vrbe Sacaio sex, reuersus ad Sanctium, dixi, discedere postridie statuisse me. Tum ille, quoniam quidem mihi abire certum esset, velle se, ait, nonnulla mihi è suis thesauris ostendere. Ritus est Iaponiorum, qui quidem nobilitate ac diuitiis præstant, hospitibus paulo honoratioribus in digressu beneuolentiæ caussa præbere spectanda, quæ apud sese pretiosissima sunt. id est omne instrumentum necessarium ad potionem herbæ cuiusdam in puluerem redactæ, suauem gustu, nomine Chia. Est autem modus potionis eiusmodi. pulueris eius, quantum vno iuglandis putamine continetur, coniiciunt in fictile vas ex eorum genere, quæ porcellana vulgus appellat. Inde calenti admodum aqua dilutum ebibũt. Habent autem in eos vsus ollam antiquissimi operis ferream, figlinum, poculum, cochlearia, infundibulum eluendo figlino, tripodem, foculum denique potioni calefaciendæ. Hæc igitur Iaponiorum est gaza, nec sane apud eos minoris, quam apud nostros homines annuli, gemmæ, & è carbunculis atque adamante monilia. Sunt etiam periti earum rerum æstimatores atque proxenetæ. Puluis autem ipse magno admodum pretio venit, eiusque propinationem solennes præcedunt epulæ. Quinetiam certæ ædium partes dicantur hisce conuiuiis, quarum est mira mundities, nec in alios patent vsus. Postridie igitur me per nuntium accersit Sanctius, cuius è cubiculis per angustam admodum ianuam cum neophytis duobus in xystum educimur. Inde scalæ nos excipiunt cedrinæ, admirabili quodam artificio elaboratæ, eædemque ita purgatæ mundæque, vt nunquam ad eam diem calcatæ pedibus esse viderentur. per eas in atriolum ascendimus. inde arcto aditu in cœnaculum ducimur conuiuio destinatum, vsque adeo egregio perfectum opere, vt hominum manu fieri potuisse vix credas. pars erat eius cœnaculi armariis instructa more nostro. Stabat è creta nigerrima foculus vlnæ ambitu; ipsa nigredine (quod mirere) splendorem æquante lucidissimi speculi; olla tripodi admodum eleganti superimposita, pulchra ad aspectum, quam dixit mihi vnus è neophytis, optima cõditione sexcentis aureis coemptam à Sanctio, sed re vera multo pluris esse. Interea mensa nobis apponitur, non tam ciborum varietate (quos terra ipsa non fert) quam genere ministerij, & munditiis elegans. Eximia est enim gentis in conuiuiorum apparatu solertia. Nullus præterea quamuis in maxima discumbentium multitudine strepitus, vix hiscere famulum cernas. omnia ad modestiam & grauitatem mire composita. peracto prandio, nixi omnes genibus (nam hoc

apud Iaponios Christianos in more positū est) Deo gratias egimus. Tum Sanctius potionem quam dixi Chia, sua ipse manu miscuit nobis atque porrexit. Deinde supellectilia, quæ tunc ibi erant, exposuit. In iis ferreum tripodem exiguum, paulo plus dodrantis circuitu, ad sustinendum ollæ, cum aperitur, operculum. Eum ego tripodem attrectans manibus, quod vetustate rimas ageret, ferruminatum duobus locis offendi. Ac nihilominus aiebat Sanctius eū in primis nobilem esse Iaponis totius, sibique aureis constitisse mille & triginta, quamuis eum ipse longe pluris faceret. Porro hæc instrumenta sericis tegumentis inuoluta conduntur arculis pretiosis. Alia præterea minime vilia dixit mihi Sanctius in præsentia non ostendere se, quod ad manum non essent, verum in reditu prolaturum. Quæ vobis æstimationes minus à vero abesse videantur, si reputetis id quod res est, Meaci esse quendam ex principibus ciuitatis, qui vasculum fictile ad vrceoli magnitudinem, in vsum eius quam dixi, potionis, aureorum triginta millibus æstimet: omnino carius, sed certe multi non deerunt, qui decem millibus cum eo libenter decidant. Nam quæ tribus, quatuor, quinque millibus æstimentur, idque frequenti commercio, alia vasa plurima sunt. Atq; etiam gladiis quibusdā est eadem apud Iaponios dignitas. Iamque profectionis instabat hora. Salutata igitur vxore Sanctij & liberis, in suburbanum quoddam, ientaculo de more præparato, deducor ab ipso sanctio, eiusque filio, fratribus, & cognatis, & neophytis aliquot egregio corporis cultu, quod ad honorem meum id pertinere arbitrarentur. Ab eo comitatu digressus, ad amnem deuenio nauigabilem, hora post Solis ortum tertia, ab vrbe Sacaio nouem millia passuum. Præstolabantur ibi me duo nauigia, quæ nobis Christianus vir, Imorensis castri primarius, factus de profectione mea certior, ad tempus occurrere iusserat. quorum in altero filius erat ipsius, duodecim circiter natus annos, in humero sclopum gerens, virili plane ac militari corporis habitu; in altero large & copiose exstructa cibaria. Is, vt me ad conscendendum inuitauit, continuo mihi mandata parentis exposuit: ignoscerem sibi, quod ipsemet obuiam mihi non prodiisset: se id cupiisse vehementer, sed quod recentem hospitem Gasparem Vilelam sibi deserere non liceret, vicarium eius officij misisse filium, qui me domum vsque perduceret. Ad montis radices in quo summo castrum est positum, aduerso flumine sub occasum Solis delati, quod arduus admodum & asper ad iugū vsq; restabat ascensus, descēdenti mihi presto fuit lectica: & quāquam accelerantibus gradum lecticariis, circa medium cliuum oppressere nos tenebræ in sylua cedris & pinis ingentibus frequentissima; sed opportune obuiam habuimus è castro, cum accensis funalibus homines: quæ res ad itineris difficultatem leuandam non mediocriter profuit. Denique oppidum intrauimus, magna cum Gasparis Vilelæ, tum hospitis nostri ac familiæ voluptate. Castrum est totius regionis huiusce munitissimum in Mioxindoni ditione, quæ rerum ferme potitur hoc tempore, ibique cum fidelissimis habitat, qui magna ex parte Christiani sunt. Ij postero die cum animarū sordes per Confessionē eluere cuperent,

ad

A ad concionem, quæ bis habebatur quotidie de Sacramento Pœnitentię, conuenere vestitu serico versicolori, inauratis ferme præcincti pugionibus, & quidem tanta nostrorum hominum reuerentia, vt eos plerumque manibus humi positis perinde alloquerentur vt reges. Crux erat domi nostræ posita, hanc vbi suppliciter adorarunt, Gaspare magna demissione salutato, aures admodum attentas Dei verbo dedere. Inde multa sciscitati, quæ pertinerent ad refutanda Genxuensium mendacia (quod hominum genus & secta, Iaponicarum omnium vehementissime Christianæ religioni aduersatur) itemque alij alia percontati, cũ Gaspar ad omnia respondisset, lęti digressi sunt. Postridie Confessionum initium est factum, quo in opere Gaspar hebdomadam posuit: adiuimus etiã salutãdi caussa Regem, quod semel quotannis Gaspar facere consueuerat. Ille vero nobis non poculum modo porrexit (quod summum honoris indicium est) sed etiam, quandiu apud eum fuimus, flexis æque ac nos genibus perstitit, ac verbis humanissimis vtrunque dimisit. Insula est passuum mille &
B quingentorum ferme circuitu ad montis eius radices, quam grandis ambit fluuius, & in ea templum Christianæ religioni consecratum. Hanc possidet præstanti fide neophytus, & miro incensus desiderio nominis Iaponici totius ad CHRISTVM adiungendi. qui, vt ædem sacram in vrbe Sacaio ædificandam curarem, non modo me multis rationibus adhortatus est, sed etiam Caxarum (monetæ genus id est) in eos sumptus quinquaginta millia liberaliter detulit. eoque subsidio rem aggredi nobis erat in animo. Ad hanc igitur insulam missæ celebrandæ gratia Sabbato sub vesperum venimus. Templum pro nostra tenuitate exornauimus in posterum diem. Tum prima luce Christiani affuere: Gaspar diuina peracta re, de matrimonij Sacramento sermonem habuit, quod nonnulli cuperẽt nuptias Ecclesiastico ritu contrahere. Baptizati sunt etiam nobiles fere octo. Inter quæ me rursus è frigore tormina corripuere acerbissima. Meacum igitur Gasparis hortatu delatus æger decubui menses duos. Exacta dein hyeme, vt cœlum intepuit, recreatus, quæ circa Meacum sunt Chri-
C stianorum loca, quod ita Cosmus Turrianus mihi mandarat, lustrare constitui. de quibus ad vos pauca perscribam, quoniam quidem separatim res Meacenses è Ludouici Froij epistola cognoscetis. Naram igitur veni primum, diei vnius itinere. Vrbs ea ditionis est Daiondoni inter Meacenses proceres longe potentissimi, & apud Mioxindonum atque Cubum gratia & auctoritate summa. Neophytos è prima nobilitate duos adij protinus, hortatusque sum, vt sacri Baptismi beneficium agnoscerent, & immortales Deo Domino gratias agerent. Illi me ad præfectum in arcem deduxere munitissimam, aspectuque pulcherrimam. Collis erat præcelsus è lapide molliori. Eum collem ante quinquennium Daiondonus fabris adhibitis ad iustam planitiem ita depressit, vt eadem opera ex ipsomet lapide solidæ turres & propugnacula exstiterent. In medio autem complures effodit puteos negotio facili, quippe cum ad tertium statim cubitum, aquarum copia scaturiret. Tum illuc è popularibus suis ditissimum quemque ac fidelissimum euocauit: solum in areas descriptum illis

ædificandi cauſſa diſtribuit. Illi porro certatim ædes exſtruxere magnificentiſſimas, contignationibus multis, & more noſtro ſpecularibus feneſtris inſtructas. Illud vero præcipue delectat intuentium oculos, quod nō priuata ſolum ædificia, ſed mœnia etiam ipſa turreſque tectorio inductæ ſunt læuiſſimo prorſus ac nitidiſſimo. Nihil in orbe noſtro tale conſpexi. Calcem quippe non arena commiſta, ſed candidiſſimo quodam chartæ genere ſubigunt. Nam quid ego de tegulis dicam, quæ duorum digitorū craſſitudine, nigricantes, & varietate figurarū oculos retinēt, & in quingenteſimum annum atque eo amplius durare dicuntur? Oeci porro & cubicula cedrina ſunt gratiſſimi odoris, pergulæ omnes ex vna duntaxat eiuſdem materiæ tabula. parietes pretioſe cælati priſcis annalium monumentis. quod inter effigies eſt ſpatij, totum id inauratum eſt. Columnæ cum epiſtyliis ac ſpiris ex aurichalco item inauratæ, cælatura magnifica, quibus è mediis eminent eiuſdem operis roſæ peramplæ, viſuq; pulcherrimæ. Iam vero lacunaria tum aliis commentis opificum, quæ dicendo aſſequi nequeo, admirabilia, tum vero tabularum iuncturis adeo artificioſe latentibus, vt quamuis defixos fallant obtutus. Sed mihi inter cætera mirabile viſum eſt cubiculum vlnarum quaquauerſus quattuor & ſemis, è ligno croceo vndatim criſpante, venuſtatis eximiæ, ita polito ac ſplendido, vt cum ſpeculorum fulgore certet. quamquam ego dotem eā ipſius materiæ fuiſſe minime credidi, quod ad eum modum ſine aliquo artis lenocinio radiare vix poſſet. Huic ædium dignitati hortorum reſpondet amœnitas, quibus dici nihil puto poſſe iucundius. Multa ſunt Meaci viſenda, ſed nihil ad hæc. Itaque non immerito locus hic confluentibus vndique animi tantum & oblectationis cauſſa viris principibus celebratur. Nobiliſſima phana ſunt etiam, quorum vnum Cobucui nomine, poſt cōcionem ad neophytos habitam adiuimus ipſorum rogatu poſtridie. Eius propylæa triplici conſtant atrio cum totidem periſtyliis. In primo aditu egregij ſunt operis lapideæ ſcalæ, quibus in ſummis, ad poſtes ianuæ, coloſſi duo præclare facti cernuntur, clauas, quaſi cuſtodiæ cauſſa tenentes. poſt tertium denique periſtylium, templi ſeſe facies aperit. In id gradibus item lapideis artificioſe factis aſcenſus eſt. Valuas coloſſæi leones duo cuſtodiunt. In medio templo, ſedentium habitu, ſeptenum cubitorum tria ſigna ſunt poſita, Xacæ & filiorum, latera ipſius cingentium. Pauimētum omne eſt è quadrato lapide. Sed miraculo præcipue ſunt columnæ ſeptuaginta cedrinæ, diametro & altitudine plane viſenda, quarum ſingulas caxarum decies, hoc eſt aureorum quinque circiter millibus conſtitiſſe, codices & rationes templi teſtantur. Eas cum reliquis parietibus valde iucunda miniati operis pictura conueſtit. Tectum eo quo dicebamus tegulæ genere affabre & varie laqueatum, ad vlnas quattuor porrigitur extra parietes, mirum vt videatur tantæ molis procurrens pondus ſuſtineri ac ſuſpendi poſſe. Ad templi latus cœnatio Bonziorum ſane magnifica, & eadē qua templū ipſum ſtructuræ atq; operis firmitate, vlnas in longitudinem quadraginta, duodecim in latitudinē extenditur. Dormitoria porro cubicula in duos diuiſa ordines, & centum & octoginta numeran-

meran

merantur. Multi præterea & perampli ſunt Oeci, quorum vnus penſiliis columnis quattuor & viginti, vlnæ vnius & dimidiatæ ambitu ſuperimpoſitus, bibliothecam continet Bonziorum, tanta quidem librorum copia, vt vel feneſtras ipſas propemodum obſtruere videantur. Balnea præterea, & cellæ in vſus domeſticos, & promptuaria viſuntur artificioſiſſime elaborata. Iam vero culinæ quanta munditꝭes, quod id Iaponiorum omnium commune eſt, nihil attinet dicere. Ahena quibus aqua ad potádum calefit (frigidam enim neque hyeme, neque æſtate bibunt) vlnæ altitudine, duorum digitum craſſitudine, oris ambitu vlnarum trium, ſtant ex ære puriſſimo. Culiná riuus præterfluit. Tota nocte, vt in magnis ædibus (conclauia numerantur minimum quattuor & viginti) laternæ collucent. Ab huius templi ædificatione ſexcenteſimus iam annus eſt. Stagnũ habet ante ſe vlnarum in omnem partem circiter quinquaginta pleniſſimum piſcium, graui pœna propoſita, ſi quis eos attigerit. Inde ad Caſungæ delubrum acceſſimus dicatum idolo, à quo diuitias, honorem, vitæ diuturnitatem, & quicquid in hoc ſeculo eſt optabile promiſſum ſibi cultores inani ſpe deluſi, miſerandum in modum exſpectant. Itaque magna in veneratione & honore apud Iaponios eſt. Adeuntibus, pratum occurrit primum, aſpectu grato, herba non vltra dimidium palmum excreſcente: pratum excipit lucus, iſque denſiſſimus; hunc perpetua & æquabili ad templum vſque latitudine limes interſecat, paſſuum longitudine circiter mille, planus ad iter vſque medium: inde in cliuum aſſurgit lapideis gradibus vlnas binas inter ſeſe diſtantibus. Vtrinque admiſta pinu cedrus extollitur tantæ proceritatis, vt meridiano diei tempore totus pæne limes opacetur: ſtipitibus ita craſſis, vt ex iis mali in vſum cuiuſuis quamlibet capacis onerariæ nauis confici poſſint. Sane cedros ex iis vidi complures vlnarum quinque ambitu, rotunditate plane tornatili. Loci amœnitatem augebat præterlabens etiam riuulus. Vt propius ventum eſt, duplex apparuit ordo pilarum è lapide quadrato cum baſibus, laterna ſuper impoſita lignea nigricante cum emblematis ex aurichalco inauratis cęlatiſque magnifice, & lapideo tegmine turbinato ad flatus arcendos ac pluuias. Aliæ erant laternæ è ſolido metallo, item auro coopertæ, opere admodum ſumptuoſo. ex vtraque parte ſtant quinquagenæ, quarum ſingulæ omnibus ardent noctibus. Media autem pila nomen oſtentant aureis litteris inciſum eius, qui delubro laternam quamq; dicauerit, annua pecunia in vſum perpetui luminis attributa. Tum ingens domus Bonziorũ exſurgit nobilium fœminarum, quæ annum egreſſæ quintum & quadrageſimum, ſeſe delubri miniſterio manciparunt. Student cultui corporis, ornatu ſerico, & maxime peregrinorum ex toto Iapone religionis cauſſa aſſidue confluentium, leuandæ ſiti dant operam. Ex hac Bonziorum domo porticus admodum pulchra ad vſque adyta pertinet phani, quo nemini patet ingreſſus, niſi qui ipſius loci antiſtites ſunt, quorum vidimus aliquot intra ſedentes togis amplis è ſerico indutos, tectoſque capita pileis plus dodrantem altis. In eam autem porticum nummi iactantur à populo. Aliud eſt in eadem ſylua delubrum, quod

Fachi

Fachimanum appellant, ſimile cæteris: niſi quod laternarum eſt etiam D
pretioſior cælatura, & auri maior copia.Circa,eſt atrium candido & ni-
gro ſtratum lapillo,medicis conſitum malis,ordine certo diſpoſitis, ma-
gnitudine pari,in ſingulis interuallis vaſe lapideo collocato, quod fru-
teta continet,altitudine haud ſupra binos dodrantes,iucunda roſarum &
florum varietate commiſta.Inde,quod redeuntibus domum, minus no-
bis erat dæuium,phanum inuiſimus aliud extra nemora poſitum conſe-
cratum Idolo Daibut, quæ vox magnę ſanctitatis denotat virum. Huius
phani frons ianuas habet tres,ſed vnam præcipuam:atrij vero latera ſin-
gulas,altitudinis atque amplitudinis omnes miræ.Patet autem atrium id
quadrata forma vlnas omnino ſexaginta,quoniam eiuſmodi eſt apud Ia-
ponios ædificiorum & priuatim & publice ratio,vt quanta cuiuſque mẽ-
ſura ſit,primo ſtatim intuitu intelligas.In eius atrij medio eſt phanum vl-
nas longum quadraginta, triginta latum. Scalæ & pauimenta ex ingenti
quadrato lapide: vbi portam intraueris maximam,duo ſeſe oſtentant co-
loſſi, maioris etiam formæ,quam quos antea diximus.Duo præterea ſtãt E
ianitores ad latera, truci admodum aſpectu,vlnarum quattuordecim al-
titudinis,inſtar turrium,membris inter ſe præclare conuenientibus:alter
Tamondea dicitur,alter Beſamondes, quorum ſingulos vni cœlo præeſſe
vulgus opinatur,calcantque pede ſinguli dæmonem.In medio autem tẽ-
plo tria ſedent ſigna.Canon,& Xixi,parentem Xacam interlocant. Xacæ
ſtatua ex ære cyprio in ampla & pulchra quieſcens roſa, quattuordecim
vlnas latitudinis obtinet:reliquę duæ nouenas,ligneę,ſed omnes affabre
admodum auro intectæ, radiis tanta claritate micantibus, vt intuentis
aciem pæne perſtringant.poſt hæc,alia duo ſimulacra cernuntur;Homo-
condis, & Zoiolis (quibus etiam cœlorum præfectura vulgo tribuitur)
ſuperioribus omnino ſimilia.porro ex vtraque templi parte pulpitũ cer-
nitur.ea eſt quadriforis manſio, parietibus duarum vlnarum altitudine.
Interius alia eſt eiuſdem formæ domuncula, in eius medio ſtat cathedra
eximiæ maieſtatis. Totum vero ſuggeſtum parua ambit operis egregij
porticus,trium dodrantium latitudine.Iam vero lacunaria templi colũnę F
cedrinæ ſuſtinent octo & nonaginta,miræ altitudinis, æqualiter teretes,
ambitu vlnarum trium & ſemis.Templi conditi,ſeptingenteſimus annus
eſt.Annis viginti exſtructum perhibetur fuiſſe. Idem anno abhinc qua-
dringenteſimo conflagrauit,ac reſtitutum eſt denuo, ſed nequaquam pa-
ri magnificentia materiæque præſtantia, quod ipſum indicant lapideæ
columnarum baſes ex incendio relictæ, quarũ amplitudo lõge maiorem
columnarum formam poſtulare liquido cernitur. Iam vero extra periſty-
lium templi, turris lignea firmo admodum opere ingentibus triginta pi-
lis impoſita,tintinnabulum ſeu campanam ſuſtinet æneam tantæ magni-
tudinis, vt eam dimenſus præſente me neophytus quidam, vlnarum os
duarum,ſex ambitum, trium & ſemis altitudinem; æris vero ipſius craſ-
ſitudinem dodrantis vnius dimidiatique compererit. Suauiſſimum edit
ſonum,exauditurque longiſſime. Qua templi patent fines, itemque vrbe
tota, & circa vrbem paſſuum ad duo circiter millia plurimi cerui & pa-
lumbes

A lumbes non modo vagantur impune,ſed etiam tecta ciuium ſubeunt,attrectante nemine, propterea quia delubro dicati ſunt. Ac de phanis quidem huius vrbis & monaſteriis,ne ſim longior,hactenus. Quæ poſtquam rogatu, vt dixi, neophytorum inuiſimus, poſtridie Nara Tochim leucarum quinque interuallo veni ſub veſperam, acceptuſque ſum à Chriſtianis incolis ingenti lætitia, credo quod Iaponij cuiuſdam opera conuerſi ad dominum,cum Gaſpar plurimis maximiſque occupationibus impeditus eos adire non poſſet, nullum adhuc è Societate noſtra conſpexerant. Gens eſt fere nobilis. præfectus Cubum cognatione attingit.Itaque vulgo cum adeunt hominem, non niſi celſitudinem ipſius inter loquendum appellare mos eſt. Triduum apud eos fui dumtaxat. Concio defuit nunquam.Multa de quibus ambigerent ſinguli quæſiere:precationi vero mirum omnes ij quam dediti ſint. Digredienti autem mihi non modo munuſcula quædam obtulere beneuolentiæ cauſſa, quæ, ne ſe contemptos putarent, recuſare non potui;ſed etiam equos & exploratores itinerum
B peramanter dedere.Itaque Sauam,ſex à Tochi leucas,iter intendimus. Id caſtrum in edentiſſimo poſitum iugo, leucas à Meaco viginti diſtat in Orientem,ſitu amœniſſimo,quippe omne circa ſpatiũ cum aliȩ formoſæ varij generis arbores, tum cedrus plurima pinuſque conueſtit:& inde in ſubiectos agros apprime conſitos frequenteſque ædificiis atque cultoribus, ad paſſuum millia circiter ſexaginta proſpectus eſt. Huc ergo dum tendimus, medio ferme itinere, ſtratos equos duos, & quidem optimos nullo ſeſſore conſpicimus,ſagittariis fere quindecim comitantibus, quos nobis Chriſtianos omnes, Chriſtianus ipſe dominus loci Franciſcus obuiam miſerat.Igitur Tochianis domum remiſſis, & gratiis actis,nouo comitatu Sauam magna Chriſtianorum voluptate peruenimus. Franciſcus autem ipſe, vt nos lautius exciperet, ſimul etiam, vt nobis occurreret in itinere, venatum ex oppido exceſſerat eo ipſo die. ſed in nos idcirco non incidit,quod opinione celerius ambulauimus.Sauæ porro diuertimus ad ædem Chriſtianorum ſacram,cui cõiuncta domus eſt Sociis noſtris excipiendis,itemque ſeparatim laicis qui ſeſe noſtris hominibus comites dederint,è cedrina fere materia opere egregio fabrefacta. Hanc etiam porticus ambiunt,longiſſimo, vt dixi,grauiſſimoque proſpectu.Sub noctem Franciſcus affuit magna cum domeſticorum & clientium manu, aprum ingentem afferens, non ſine magno quidem & labore quæſitum & impendio, quippe non canes modo, ſed etiam quoſdam homines fera male multauerat. Pictam in templo CHRISTI reſurgentis imaginem, quam è noſtro effingendam exemplari Franciſcus egregij artificis manu curauerat, nixi omnes genibus pia cum prece venerantur primum venatorio nondum ornatu depoſito:deinde me perbenigne ſalutat Franciſcus,agitque gratias,quod ad ſe tam longe contenderim;tum,veritus credo ne mihi feſſo de via moleſtus eſſet, magna cum amoris humilitatiſque ſignificatione ſe domum recepit. Vir eſt inter populares ſuos corpore ſimul & animo eminentiſſimus: nam & ſtatura Iaponiis quotquot vidi ad hanc dié omnibus antecellit: & eximia humanitate atque animi magnitudine

prăditus est. Accedit summa cum in armorum vsu dexteritas agilitasque membrorum; tum Iaponicæ superstitionis legumque peritia: quod ille studium cum ad veritatem religionis Christianæ transtulerit, tantos breui tempore processus effecit, vt Dei magnitudinem assidue prædicare, cæterosque ad virtutem exemplo vitæ, plenisque pietate sermonibus incitare non desinat. Sane ego eum ex abdito quodam loco exaudiui cum ad domesticos aliquot, quorum erant ethnici nonnulli, de fide Christiana differeret, doceretque quantum inter patria Idola Deumque verum interesset. Qua in disputatione, elatus ardore animi, eo deuenit, vt diceret, non modo fidelis ministri, sed ne hominis quidem loco, qui Christianus non esset, posthac neminem apud se futurum. Atque hæc viri fides religioque eo admirabilior est quod vix ante annum ad Christum adiunctus est, eumque semel tantum à Baptismo Gaspar inuisit. Castrũ est Sauę finitimum, cuius qui potitur, à Daiondono rege desciuerat. Hunc quamquam magno proposito periculo non dubitauit adire Franciscus, nobis qui Sauæ remanseramus, enixe Dominum pro ipsius incolumitate precantibus: tantaque prudentia tractauit ingenium rebellis, vt quocunque voluerit flexerit hominem, eumque Daiondono, cuius in ditione sunt ambo, reconciliauerit. Magnam Sauanis lætitiam attulit ea res, pacem optantibus. Nec modo secularia procurauit ibi Franciscus, sed etiam nactus occasionem, Euangelio promulgato & Iaponicarum opinionum vanitate detecta, primarios quosque eius loci viros desiderio Christianę religionis accendit. Paulo post, alium dynastam conuenit ethnicum, eumque cum familia tota conuertit. ij paucis ante diebus Baptismi Sacramento Ecclesiæ adiuncti sunt. Postea legatus ad Mini regem, duos regni proceres ad Christum eadem felicitate traduxit, quos ego cum exclusus temporibus baptizatum ire non possem, ad Gasparem scripsi Meacum, vt aliquem eius rei caussa ad illos mitteret, quod eorum Baptismus ad Christianam religionem augendam non mediocriter pertineret. Atque hæc & alia id genus multa Franciscus. Nos autem Sauæ & conciones, & priuata colloquia de rebus diuinis habuimus, & varia sciscitantibus incolis factum est satis. Baptizati præterea nouem: in iis claro admodum loco natus adolescens, qui de Christianæ fidei mysteriis à populari quodam neophyto edoctus, ad me Sauam vsque leucarum decem interuallo Baptismi caussa venerat. Dum hæc geruntur, affertur ad nos nauem in portu Sacaiano stare paratam: quam ego ne occasionem amitterem, quamquam mœrentibus digressu meo Sauanis, inde discessi. Et quia Sacaium petentibus periculosa quædam loca erant prætereunda, Franciscus non modo necessaria nobis ad profectionem omnia, sed etiã sclopis aliisque telis armatos quattuor & viginti custodes attribuit, nec omnino quicquã est passus nos in iter illud impẽdere. Compenset Dominus egregiam hanc in nos viri benignitatem. Vos vero carissimi fratres pro eiusdem salute Dominum assidue deprecamini. Sacaium vt veni, ingenti gratulatione me Sanctius eiusque domestici rursus excipiunt. Triduum substiti dum nautæ soluerent, nec interea neophytos confirmare, officiique monere

monere destitimus. Cognoui etiam Monicæ virginis in suscepto consilio constantiam: quæ ab alio quodam Meacensi procere non mediocriter expetita, omnes conditiones animo excelso repudiarat. Sed cum iam hora profectionis instaret, Imorensis oppidi Princeps, qui magna virorum nobilium manu Sacaium ad me salutatum accesserat, itemque è Sacaiano grege Christiani primarij nos viatico instructos, honoris caussa ad nauem vsque deducunt, nauarchoque commendant diligentissime. Comes vero nauigationis nobis magno Dei beneficio accessit Sacaianus medicus eximia eruditione atque existimatione vir, qui à superstitionibus patriis conuersus ad Dominum, non modo communis officij laudem, verum etiam Euangelicæ perfectionis culmen expetiit; seculoque plane relicto, se ad nostram Societatem aggregare decreuit. Itaque vt prorsus exiret de terra sua, & de cognatione sua, rogauit me vt in Bungum, aliove se mecum adducerem. Cessi facile hominis precibus, iussumque omni patrimonio cedere filio item medico, pretiosum dumtaxat ornatum corporis retinere, quo facilius nobis ea ratione ad Iaponios principes, qui externa fere specie ducuntur, aditus patefieret; ad Cosmum Turrianum inde perduxi, cuius mandato, ingenti neophytorum approbatione concionari iam de rebus diuinis instituit. Itemque nuper in vrbe Sacaio tam sumptuose indui, & tanto comitatu incedere solitus, mirum quanta nunc humilitate, quanta mansuetudine versetur in domesticis ministeriis apud nos. Verum ad rem redeo. Sacaij conscendimus circa Idus Maias, & Funaium die tertiodecimo secunda nauigatione peruenimus. Lætis nuntiis de re Meacensi, Ecclesia illa tota valde gauisa est. Quarto post die Vosuquim perrexi, vt regem inuiserem, à quo humanissime acceptus, petij neophytis id in primis optantibus, locum templo ibidem exstruendo: ille vero non aream modo nobis ad mare secus arcem optimo situ, verumetiam fabros ad ædificationem libenter attribuit, quam rem sperамus ad Christianæ religionis incrementum magnopere profuturam. His peractis Funaium redij: Funaio perueni octauo die Ximabaram, quo Cosmus etiam Turrianus trigesimo circiter ante die Cochinoco se transtulerat. Magnos ibi concursus offendi ethnicorum ad verbum Dei audiendum. Christiani facti paucis illis diebus ad centum & octoginta. Tonus etiam ipse, itemque separatim vxor stipata grege cognatorum & ciuium, Cosmum Turrianum adiere, & concionanti cum aures præbuissent, magis etiam quam antea propenso ac beneuolo in nos animo recessere. Tum confessionibus omnium Christianorum auditis, nauigiisque duobus peramplis ipsorum opera comparatis, Cochinocum magna nos turba longe prosequente renauigauimus. Et quoniam allatum erat, Ioannis Peretiæ Lusitani onerariam nauem appulsam esse ad portum Rimani regni Facundam, leucas à Cochinoco quinque circiter & viginti; misit eo me Cosmus ad Lusitanos visendos: eodemque Melchior Ficeredius quintodecimo post die ad eorum confessiones audiendas & sacrum missæ faciendum è Bungo peruenit. Hic dum vterque moramur, me Barptolemæus rex Omuram ad se per nuntios euocat. Ego approbāte

Ficeredio, me in viam dedi Iaponio comite viro ſectarum Iaponicarum D
in primis perito, nec Chriſtianæ religionis ignaro. Aduentu noſtro Barptolemæus, qui neminem ex noſtris biennio toto vidiſſet, valde lætatus eſt. multa deinde percontatus, addit vereri ſe, ne familiares ſui, & ij quidem quibus maxime fidat, inter diuturnas bellorum occupationes Chriſtianæ doctrinæ rudimenta dediſcant, itaque renouata inſtitutione opus eſſe. A cœna igitur è domeſticis ſuis primarios euocat, iubetque arrectis auribus noſtrum ſermonem excipere. Non omittam hoc loco quædam ad huius Regis Chriſtianam humilitatem & pietatem declarandam magnopere pertinentia. primum ad menſam, diu renitente ac repugnante me, peruicit denique; vt loco ſuperiore quamuis inuitus accumberem. Sublata menſa, familiariter ſe inter me & Iaponium comitem interlocat, & ſtudioſe docet hominem (eo enim vtebamur interprete) quam potiſſimum in ſententiam ad ſuos quorum optime norit ingenia, verba facere oporteat. Inchoato deinde ſermone, idem in inferiorem locum ſeorſim ac demiſſe in famulorum turbam eo ſeſe conſilio recipit, vt re ipſa exem- E
ploque ſuo demonſtret, quantus honor Euangelio, quantus Euangelij præconibus debeatur. Ac prima quidem illa diſputatione ex ipſis creatis naturis vnum eſſe omnium creatorem euidenter oſtendimus. Tum declaratum eſt, quæ Iaponiorum numina, quis Chriſtianorum Deus eſſet infinita bonitate, potentia, ſapientia præditus. Quæ illi cum ſtupentes audirent, magnopere videlicet lætabantur, ſeſe ab inanium Deorum veneratione ad talis tantique Domini cultum eſſe traductos. Reliquis vero diebus actum de cæleſti beatitudine, pœnis inferorum, aliiſque rebus eiuſmodi, quas maxime neophytis initio proponere conſueuimus. Et ſane talibus egere monitis viſa eſt mihi Barptolemæi familia: nam ipſius quidem Regis in fide conſtantia plane vicit exſpectationem meam. Quæ viri laus eo maior eſt, quod nec ita pridem Chriſtiana ſacra ſuſcepit, & eo ipſo nomine à popularibus ſuis per ſummum ſcelus atque perfidiam regno ſpoliatus, finibuſque ſuis exactus eſt, vix vno ſibi relicto puero victus quotidiani adminiſtro. quamquam deinde in regnum eſt diuinitus reſtitutus, rebellibus partim ſupplicio affectis, partim, cum ad ſanitatem redi- F
rent, veniamque ſupplices peterent, in fidem receptis. Ego dies aliquot apud eum commoratus, Facundam ad Luſitanos reuerti. Ibi redduntur mihi à Coſmo litteræ vt ad ſe primo quoque tempore veniam, inde mihi neceſſario in Bungum eſſe proficiſcendum. Cochinocum ergo traieci minime tuta nauigatione, etenim nocte deſertum quendam ad portum appulſos duo piratarum inuaſere myoparones, qui tamē præclare inſtructo nauigio noſtro, propugnatoribus acriter dimicantibus reiecti ſunt. Coſmus interea in febrim inciderat: ea ſimulatque leuatus eſt, in Bũgum ab eo diſceſſi, tum aliarum rerum cauſſa, tum vero vt Ioanni Baptiſtæ noſtro in eius Eccleſiæ procuratione ſuccurrerem. Primo poſt profectionem die Ximabaram delatus, Ariam Sãctium ibidem reperio in erudiēdis Catechumenis occupatum. Et quoniam neophyti magno concionum deſiderio tenebantur, dies aliquot rogatu ipſorum in eo munere poſui.

Candi

A Candidatos etiam aliquot Christianis præceptionibus probe institutos, sacro fonte abluimus. Tonum ego præterea, & ille me vicissim inuisit, audiitque cum suis perattente de rebus spiritalibus dissserētem. Quin etiam cœmeterio Christianorum, quod illi mirum in modum expetebant, locum idoneum, itemque nouo templo exstruendo, & in alios etiam vsus, insulas tres excelsa cōsitas pinu benigne largitus est. porro grex ille neophytorum in primis flagrat studio rerum diuinarum. quod cum aliis rebus plurimis clare perspeximus, tum illa præsertim. Instabant anniuersaria quædam ethnicorum festa ludive celebritatis eximiæ, ad quæ, vt apud nos ad corporis CHRISTI solennia, omnes omnium ordinum homines ritu patrio conuenire consueuerant. Cum se Christiani affuturos negarent, enimuero Bonziis cæterisque indignum facinus visum. Itaque Tonum adeunt, iniuriam Christianorum queruntur, obsecrant etiam atque etiam, ne patriis diis & ciuitati vniuersæ, sibi denique ipsi tantam inuri contumeliam sinat. Permotus hac oratione Tonus, vocatos ad se B Christianorum primarios diligenter hortatur, ludos ne deserant. Aiunt illi, se Christianis legibus prohiberi, spectaculis interesse, quæ idolorum tribuantur honoribus: proinde nequaquam affuturos. Ad ea Tonus, si minus idolis, mihi certe meisque iussis hoc date. Illi vero in proposito omnes obfirmati, Quidquid volueris, inquiūt, nobis facito, leges nostras nequaquam violare decreuimus. atque ita ab Tono digressi, in templum sese vniuersi recipiunt, martyrium fortiter exspectantes. Et sane (vt acri sunt & vehementi Iaponij ferme dynastæ natura & ingenio) mirum est Toni imperio cunctos nō illico fuisse mactatos. Sed eorum fortasse multitudine territus, iussit illis renuntiari, quoniam in sua religione tam obstinati persisterent, quod attinet ad ludos, agerent quod probarent, se illos vltra non cogere. Quare neophyti magnopere in fide pietateque confirmati sunt. E principibus ciuitatis Christianus quidam Leo nomine, Toni propinquus, nuper est mortuus. Is, quod ære suo templum additis liberaliter hortis exstruxerat & Christianam religionem non modo con-
C tra cæteros ethnicos, sed etiam cōtra ipsum Tonum, vbi opus esset, egregie tuebatur, Bonziorum scelere creditur veneno fuisse sublatus. Hunc neophyti, vt mutuam inter se Christianorum caritatem publice ostenderent, quam magnificentissime extulere: feretrum cum Litaniis & precibus magnaque cereorum ardentium multitudine septingenti fere neophyti sequebantur. arca vespere conditus est circumsuta serico. postridie lapideum additum est monumentum, & lignei circumquaque cancelli. Crucibus duabus, altera ad ostium septi, altera ad monumenti caput, impositis, opere politissimo. Itaque vulgo locus quotidie celebratur ac visitur. Verum de Ximabaranis hactenus. Ego inde Funaium, mox veni Facundam: ibi hæc scribebam ad vos septimo Cal. Nouemb. M. D. LXV.

* * *

LVDOVICI FROII AD SOCIOS in Indiam. D

NNO superiore, fratres cariſſimi, ad vos ſcripſi Firando, conſtituiſſe Coſmum Turrianum, vt Meacum ſubleuandi Gaſparis Vilelæ cauſſa proficiſceret, quod multa eſſet ibi meſſis, operarij pauci; mihique comitem itineris ab eo aſſignatum fuiſſe Ludouicum Almeidam. Nũc mihi, tam longa peregrinatione Dei beneficio peracta, viſum eſt faciendum, vt ea potiſſimum per litteras vobis exponerem, quæ vobis cognitu iucundiſſima putarem fore. Et quoniam totum hoc ſcribendi munus ita inter nos ego & Almeida initio diſtribuimus, vt ille iter ipſum, quæque in itinere geſta ſunt, ego res Meacenſes, & alia nonnulla de Iaponiorum natura moribuſque probe comperta perſequerer; omiſſa peregrinatione, ego quod mearum eſt partium hiſce præſtabo litteris: vos autem maior videlicet huiuſce gentis miſeratio capiet, reputantes quanto artificio, quanta ſolertia ſagaciſſimus ille humani generis aduerſarius, per ſpeciem religionis, cæremoniis plurimis ritibuſque deceptas Iaponiorum mentes ad interitum perducat, ac pertrahat. Ac primũ in eorum animis prorſus extincta eſt notitia omnis, nõ modo CHRISTI liberatoris noſtri, verũ etiam vnius Dei rerum omnium opificis. Superſtitionum vero permultæ ſunt ſectæ, quarum quam quiſque voluerit liberum eſt ſequi; ſed præcipuæ duæ, quæ ab Amida & Xaca denominantur. Itaque complura viſuntur cœnobia non modo Bonziorum, ſed Bonziarum etiam vario corporis habitu, quippe alij internis tunicis albis, extimis nigris vtuntur, alios cineraceus diſtinguit color, quorum idolũ eſt nomine Denichi. ab iis Amidani magnopere diſſident. Bonzij porro fere omnes magnifice habitant, habentque perampla vectigalia. Iiſdem cœlibatus indicitur, nuptias contraxiſſe capitale eſt. In phano medio aram excitãt: in ea ſignum Amidæ ligneum, corpore ſupra lumbos nudo, muliebrem in modum auribus perforatis, in roſa item lignea conſidet præclara ad aſpectum. Ingentes habent bibliothecas, cœnationes ad cibum vna ſumendum, æramenta ſeu tintinnabula, quibus ad precationes horarias excitãtur. Veſpere præfectus certum vnicuique argumentum ad meditãdum proponit. à media nocte ante aram templi, alternantibus choris quaſi matutinas recitant preces è Xacæ libro nouiſſimo: prima luce horam vnam ſinguli meditando conſumunt. mento capiteque ſunt raſo. ampliſſima periſtylia conſtruunt, & in iis Fotoquiorum (hoc nomine Iaponij quidam ſancti appellantur) ſacella. dies per annum feſtos agitant multos. Sunt autem Bonzij claro vt plurimũ genere: namque Iaponij proceres multiplici prole onerati, quibus filiis amplum ſatis patrimonium relinquere ſe poſſe diffidunt, hos fere ad Bõziorum numerum aggregant. Inſignis eorundem ſacrificulorum eſt auaritia: omnes conficiendæ pecuniæ norunt vias. Vendunt artificio miro multa chirographa, quorum præſidio ſeſe tutum à dæmonibus fore vulgus putat. Mutuantur etiam nummos, quos in altera

E

F

A vita multiplicato reddant fœnore, dantque cautionis caussa syngraphas creditori,quas è vita discedens secum ad inferos deferat.

Alia est familia sane freques eorum,quos Ianambuxos vocitant, crispante ac vibrato capillo.ij res vel amissas, vel furto sublatas ita comperiunt.Statuunt ante sese puerum,hunc dæmon certis euocatus carminibus occupat:ex eo deinde puero : quod auent cognoscere, sciscitantur. Horum preces in vtranque partem multum valere credūtur. Itaque precationes eorum faustas æque dirasque pretio populus comparat. Huius ordinis candidati,antequam admittātur,bis terve milleni simul montem quendam editissimum petunt.Ibi sexagesimum diem pœnitentiæ nomine,vbi sese voluntario supplicio macerauerint (quo ipso tempore sese illis dæmon varia specie visendum offert)quasi iam laurea donati,& in cæteram adscripti familiam,floccis quibusdam albis ornantur è collo pendentibus,atrisque pileolis qui non nisi summum capitis verticem tegant. atque his tanquam insignibus inde Iaponis prouincias peragrant, seque B operamque suam vbique venditant, aduentum suum in oppida significantes pulsu catilli,quem secum circumferre singuli soliti sunt. Non desunt alij nomine Genguis,qui res item furto surreptas,furesque ipsos per diuinationem demonstrent. Ij in præcelso montis iugo sibi domicilium collocarunt:oris atro colore ob assiduam solis,pluuiæ,venti,geluque patientiam.Vxores ducunt, sed non nisi ex suo genere ac stirpe. Iisdem(vt fertur)è capite quasi corniculum quoddam extuberat. Editissimas rupes atque cacumina subeunt, fluuios traiiciunt maximos vnius arte dæmonis,qui vt infelices magis in errorem inducat,iubet illos montem quendam altissimum ascendere.Hic eum miseri ad præfinitum vsque tempus magno cum desiderio præstolantur. Tum illis denique circa meridiem, aut sub vesperam sese offert dæmon,quem sub Amidæ nomine venerantur,transitque per medium eorum cœtum. ex eo viso tanta in hominum pectoribus ac medullis insidet superstitio,vt nullis deinde rationibus possit euelli.Consueuerat etiam diabolus in alio quodam mōte sese Iaponiis C visendum præbere.Quisquis maiore beatarum sedium ac paradisi desiderio tenebatur,conferebat eo sese,eamque visionem exspectabat:denique oblatum sibi visum,eiusdem suasu,in interiores vsque sequebatur recessus ad foueam profundissimam. in hanc dæmon desiliens, cultorem vna secum ad interitū detrahebat.patuit in hunc modum fraus. Senem ea superstitione captum filius ab eiusmodi consilio reuocare frustra conatus, sumpto arcu & sagittis ad locum vsque occulte prosequitur. Comparet ibi dæmon humana specie non sine splendore quodam.Hunc senex dum venerabundus adorat,adducit arcum propere filius,emissaque in spectrū sagitta,pro viro vulpem immutata repente figura confixit.Inde fugientis cruorem bestię persecutus,ad pręcipitium illud,quod dixi,peruenit,quo in imo per multa ossa reperit mortuorum,quos dęmon per eam speciem ante deceperat.atque ita & à præsente parentem interitu, & cæteros ab opinione vsque adeo pestifera liberauit. Ad hæc locus est frequentibus Bonziorum cœnobiis admodum celebris (Coiam appellant) quorum

princeps auctorque perhibetur fuiſſe Combendaxis veterator callidus, D
arteque dicendi famam ſanctimoniæ conſecutus ; cum tamen diabolica plane iura legeſque deſcripſerit. Inuentor etiam fuiſſe dicitur litterarum, quibus nunc vulgo Iaponij vtuntur. Is cum ad ſenectutem perueniſſet, ſeſe vltro defodit ſcrobe profunda quadratæ formæ, cubitorum circiter quattuor, eamque deinde ſeueris verbis aperiri omnino vetuit, neque enim in præſentia mori ſe ; poſt aliquot millies millena annorum millia virum quendam doctrinæ laude præſtantiſſimum in Iaponis regna venturum, nomine Mirozu: tum ſe quoque demum è fouea proditurum : interea feſſum diuturnis laboribus corpus quiete velle reficere. Circa ipſius ſepulcrum lampades ardent multæ è variis eo miſſæ prouinciis ; perſuaſum eſt enim genti, quicunque in id monumentum exornandum largi ac benefici fuerint, eos non in hac modo vita diuitiis auctum iri, ſed etiam in altera ipſius Combendaxis patrocinio futuros incolumes. Eius porro cultui qui ſeſe mancipant, intra ea cœnobia quaſi clauſtra concluduntur, capillo in ſpeciem abdicatæ vitæ ſecularis abraſo, cum tamen ibi deinde, E
prout eos egit libido, in omni flagitiorum genere volutentur. In illis ædibus, quæ (vt dixi) permultæ ſunt, præter magnam laicorum turbam, Bonziorum ſex circiter millia numerantur. Mulieribus aditus eo non eſt, capitali ſi acceſſerint pœna propoſita. Fatonochaiti præterea domicilium eſt Bonziorum. Hi magnam puerorum turbam variis artibus ad omne doli furtique genus erudiunt. Si quos eximia nacti ſunt indole, hos de regum ſingulorum edoctos proſapia ac ſtirpe, & procerum ritibus ; armorum etiam vſu, dicendique arte exercitatos, regio ornatu in alias prouincias dimittunt eo conſilio, vt ſeſe regum filios ementiti, per commendationem ſpeciemque nobilitatis conciliata mutui nomine pecunia, bene nummati ad ſe reuertantur. Itaque locus is tanta eſt apud Iaponios infamia, vt ſi quem ex ea diſciplina forte deprehenderint, confeſtim interimant ; nec tamen impoſtores idcirco ab improbitate malitiaque diſcedunt. Iaponiæ terræ in Septentrionem adiacet ampliſſima ſylueſtrium hominum regio, leucas ab vrbe Meaco trecentas. Beſtiarum pellibus in- F
duuntur, toto hirti corpore, ingenti barba, myſtacibus maximis, quas paxillo ſubrigunt potaturi. Vini gens auida in primis, ad bella ferox, formidoloſa Iaponiis. In prælio ſauciati, ſalitis aquis abluunt vulnera. id vnum genti remedium eſt. ſpeculum geſtare dicuntur in pectore ; ad caput gladios alligant ſic, vt in humeros manubrium deſinat. Sacra habent nulla, cœlum dumtaxat venerari ſoliti ſunt. Aquita perampla eſt vrbs in regno Iaponis Geuano. illuc frequentes commeant mercimonij cauſſa, itemque viciſſim ad eos Aquitani, ſed rarius, quod illuc delati, fere perimantur ab incolis. Multa erant præterea in hoc genere quæ ſcriberem: ſed ne ſim longior, ad Iaponiorum inſanias redeo ; qui ad memoriam ſui nominis propagandam illud vel maxime pertinere arbitrantur, inanis gloriæ cupidiſſimi, vt quanto maximo apparatu pompaque vita functi ſepeliantur. Funerum autem & exſequiarum in vrbe Meaco ritus eiuſmodi eſt. Hora circiter antequam domo efferatur cadauer, amicorum

turba

A turba vestitu quem optimo ad rogũ antei. mox propinquæ ac notæ mu-
lieres progrediuntur amictu candido (color ille funestus est) versicolori
velo caput obductæ.familiã etiam pro suis quæque facultatibus ducunt,
albo item ornatu subserico.quæ vero dignitate atque opibus præcellunt,
cedrina singulæ magnifico apparatu & artis eximiæ lectica vehuntur. se-
cundo loco incedunt pedibus viri permulti sumptuoso vestitu. Longo
deinde interuallo Bonzius earum superstitionum antistes auro sericoque
refulgens lectica gestatur ampla & præcelsa pretiosi operis, Bon ziis sti-
patus fere triginta petasatis linteatisque, atro superindutis pallio textu
pertenui.tum cineraceo quidam vestium colore(nam is quoque funestus
est)accensa prælonga pinea face, demortuo (ne offendat erretre ignarus
viarum) iter monstrat ad pyram. Huic Bonzij ferme ducenti succedunt,
nomen concinentes dæmonis eius, quem defunctus in vita præcipue co-
luit:simul etiam ingens,catinus ad rogum vsque tintinnabuli vice pulsa-
tur.tum chartacei duo perampla & expansa figura canistri prefixi hastili-
B bus,chartaceæ item rosæ varij coloris copiã continent:quos qui gestant,
tardiori procedentes gradu, sic hastilia subinde concutiunt, vt flores illi
paulatim in speciem pluuiæ decidant, ventoque flante spargantur: eum
videlicet imbrem argumento esse aiunt,mortui animam ad paradisi gau-
dia penetrasse. post hæc autem, octo prima lanugine Bonzij diuisi bifa-
riam, prælongas arundines cum vexillis cubitalibus, quibus item idoli
nomen inscriptum est,per terram aduersa trahunt cuspide. Tum iisdẽ in-
signes litteris, ardenti inclusa candela decem laternæ feruntur, obductis
velo pertenui lateribus. Ad hæc iuuenes duo cineteis vestimentis pineas
præferunt faculas,dodrantium trium longitudine, haud tamen accensas,
quibus deinde rogo flammas iniiciant. Eodẽ vestimenti colore permulti
sequuntur, verticem capitis adoperti exiguis admodum pileolis mento
subligatis, è nigro fulgẽte corio forma triquetra(quod apud eos honoris
indicium est)iidem scedula insignes,capiti affixa,in qua nomẽ eius,quem
dixi,dæmonis legitur:quod ipsum quo magis celebretur,pone certus ho-
C mo tabellam ostentat cubiti longitudine,dodrantis latitudine, albo velo
tenuissimo tectam, inscripto ex vtraque parte eodem illo nomine litteris
aureis.Tum demum à quattuor viris, lectica sedens magnifica defunctus
ipse gestatur in veste candida, demisso capite, iunctisque precãtis habitu
manibus.ad ceterum amictum extima toga papyracea superadditur libro
exarata,quem Deus ille suus, cum in terris ageret, scriptũ reliquisse per-
hibetur, cuius præsidio meritisque vulgo se compotes fore salutis existi-
mant. Cadauer filij subsequuntur, quam elegantissimo cultu corporis:
quorum natu minimus pineam item fert facem ad ignem pyræ inferen-
dum. Extremum agmen est magnæ hominum multitudinis iisdem quæ
modo dixi pileorum insignibus. Vt ad locum exsequiarum peruentũ est,
Bonzij vniuersi & cætera simul turba cum strepitu æramentorũ catino-
rumque horæ spatio dæmonis illius nomẽ magnis clamoribus inuocant.
Deinde hoc maxime modo fit bustũ. Area quadrata satis ampla,cancellis
eminẽtibus,& velo crassiore ita precincta est,vt singulis in quattuor cœli

plagas ianuis introitus pateat. In medio fouea referta lignis, tecto elegāti opere ex vndulata materia super eam excitato, duas habet è regione mensas vario ciborum genere (piscibus tamē exceptis & carnibus) præsertim vero carycis, medicis malis, placentis affatim instructas. Stat etiam in earum altera vaporarium vasculum suffimenti caussa prunis impositum, & lignum aquilanum in disco. Vt igitur eo deuentum est, lecticæ vinculum iniicitur è fune prælongo, quem, qui adsunt, certatim manu apprehendentes vociferantur, vt diximus: postea totum septum introrsus terna lustratione circumeunt. Deinde lectica pyræ superimposita Bonzius earum cæremoniarum antistes, carmen effatus, quod circumfusa turba nequaquam intelligat, accensam faculam ter supra caput in orbem idcirco circumagit, vt eo significet gyro, defuncti animam nec originē habuisse, nec vero finem aliquando habituram esse. Rotatam inde faculam abiicit: hanc duo è defuncti filiis cognatisue arreptam stantes ad lecticæ latere ad Solis ortū alter, alter ad occasum, super cadauer ipsum mutuo sibi quasi honoris & officij caussa ter vbi porrexerint, denique in lignorū struē iniiciunt. Superinfunditur oleū statim, cum aquilano ligno & aliis odoramētis, prout copiæ suppetunt, magnoque incendio corpus in cinerem vertitur. Interea filij ad mensam accedūt, & aquilano ligno in vaporarium indito, solenni suffitu parentem quasi iam ad cœlestium numerum adscriptum supplices venerantur. Adoratione peracta, merces laborum Bōziis pro dignitate persoluitur: Antistiti quinque vel decem vel etiam viginti aurei nummi: cæteris vel argentei deni viritim, vel certus caxarum numerus: prandium vero paratum (amicorum ac Bonziorum turba dimissa) vel busti ministris, vel pauperibus vlcerosisque relinquitur. Postridie liberi cum affinibus & amicis ad rogum reuersi, cineres, ossa, dentesque demortui in vas inauratum imposita, domum referunt, ipsumque vas veste contectum in mediis ædibus locant. frequentes adsunt iterum Bonzij ad priuatas exsequias: eædēque septimo die denuo repetuntur. Deinde translati certum in locum cineres terræ mandantur, quadrato imposito lapide, in quo ductis à summo ad imum vsque maioribus litteris, nomen describitur dæmonis, quēcunque demortuus in vita coluerit. inde continuis diebus ad sepulcrum se filij conferunt, ibi spargunt rosas, ibi calidam apponunt, vt habeat defunctus, vnde sitim leuet. nec solū die, sed mense etiam & anno septimo priuatos intra parietes eadem funebria iusta recurrunt, ingenti videlicet Bonziorum sagina, crebrisque vindemiis. Omnino in hæc funera impensa fit à locupletioribus aureorū trium circiter millium, à tenuioribus ducentorum trecentorumue. nam quorum tāta est inopia, vt funeri sumptus desit, eos per noctem ac tenebras nullo apparatu vel pompa in sterquilinium abiectos humi defodiunt. Aliud est etiam genus funeris, quod viuentibus in ora precipue maritima ducitur. Ij cum Amidę sese eximio quodam cultu deuouerint, eius visendi cupiditate flagrantes, mortem vltro sibimetipsi consciscunt. Ac primum emendicata per dies aliquot stipe, & in manicas indita, publice concionantur ad populum, totamque consilij sui rationem exponunt, magna omnium approbatione;

A batione; tantam quippe sanctimoniam cuncti suspiciunt: deinde sumptis
falcibus ad vepres ac sentes, qui ad beatorum sedes iter impediunt, præ-
cidendos, nauigium conscendunt nouum, saxisque ad collum, brachia,
renes, crura, pedesque religatis, in altum prouecti, vel perforato de indu-
stria merguntur alueo, vel etiā deinceps in mare singuli sese præcipitant.
Alueo vacuo confestim ignis ab amicis ac propinquis officij caussa pro-
prio separatim nauigio prosecutis iniicitur, nefas putantibus nauem tan-
tis religionibus consecratam, ab vllo prorsus in posterum attingi mor-
talium. Sane, dum nos peteremus Meacum, octo diebus antequam ad
Insulam Hiu peruenimus, viri sex, fœminæ duæ simul eo genere lethi pe-
rierant ad oppidum Fore. His deinde populus ædiculā vniuersis, colum-
nam pinumque singulis perpetui honoris caussa prope littus erexerant,
& imposita baculis complura chartæ segmenta, ædiculæ toto tecto de-
fixerant, carminibus plurimis intra parietes propositis, quæ beati illius
cœtus egregias laudes celebrarent. Itaque visebatur locus die noctéque
B superstitiosissime. Ac forte per eos dies dum ad quendam infantem Ba-
ptismo lustrandum ego & Ludouicus Almeida tendimus, illac nobis iter
facere contigit. atque eo ipso tempore prodeūtes è sacrario quinque cir-
citer vetulæ cum globulis precatoriis, quæ vulgo rosaria dicimus, (adeo
Christianos mores Lucifer æmulatur) partim ludibrio nostram ridere de-
mentiam, partim seuero vultu nobis impietatem exprobrare, sacrum il-
lud monumentum nulla veneratione honorisue significatione præter-
euntibus. Restat vt de Bonziorum concionibus pauca perstringam. Eæ
si minus crebræ quam apud nos, certe quam apparatissimæ. In tēplo per-
magno cum serica superne vmbella suggestus attollitur. In eo stat ornatu
sumptuoso cathedra: ante cathedram mensa cum tintinnabulo & libro.
Vbi concionis tempus aduenerit, ad suum quæque doctorē in varia tem-
pla frequentes Iaponiorum sectæ conueniunt. Ille suggestum ascendens,
& in sella considens, magnifice sese circumspicit: deinde indicto cāpana
silentio, pauca ex eo quem diximus, recitat libro, quæ mox idē fusius ex-
C plicat. Sunt autē hi concionatores viri ferme diserti, atque ad flectendos
animos auditorum idonei: & quoniam hiat semper auaritia Bonziorū, eo
potissimū omnis spectat eorū oratio, vt populū inducant specie pietatis
ad sua locupletāda cœnobia, tanto beatiorē in altera vita fore quemque
affirmantes, quanto, quæ ad sacra vel exsequias pertinent, maiore pom-
pa & impensa curarit. Cumque ita multæ atque ita inter se pugnantes
numerentur superstitiones atque familiæ: in eo tamen vel maxime la-
borant magistri, vt sua quisque mendacia & fabulas ita discipulis pro-
bent, nihil vt præterea verum, nihil ad æternam salutem tutum, nihil
dignum quod audiatur, existiment. Accedunt alia quoque artificia, in-
cessus grauitas, oris atque habitus dignitas, denique species omnis ex-
terior, quibus rebus Iaponiorum pectora tantis opinionum peruer-
sitatibus imbuuntur, tantamque ex iis fiduciam ac spem salutis æter-
næ concipiunt, non solum vt domesticos intra parietes, verum etiam in
publico, totaque vrbe rosaria fere semper manu percurrant, ab Amida

Xacaque diuitias,honores,bonam valetudinem, sempiterna gaudia suppliciter postulantes.

Quæ cum ita sint,carissimi fratres,existimare potestis ipsi,quanto Dei auxilio indigeant, non modo qui in hæc loca Euangelium afferunt, sed etiam qui allatum accipiunt,seque relictis idolis ad CHRISTVM adiũgunt: quippe tot à diabolo machinis oppugnantur, ita solicitantur assiduis Bonziorum dissuasionibus, postremo ab affinibus amicisque adeo contumeliose, moleste, acerbeque vexantur,vt nisi diuina gratia sacrificiis ac precationibus Ecclesiæ Catholicæ conciliata subueniat,multorum vel potius fere omnium fidem atque constantiam his certe nascentium Ecclesiarum initiis valde periclitari necesse sit.Quo magis vobis, qui salutem animarum tam vehementer expetitis,Iaponicos hosce greges pręcipue in Domino commendatos esse par est. Nos Sacaium ex itinere venimus quinto Calend. Februarias. Ludouicus Almeida quibusdam negotiis primum, deinde etiam valetudine aduersa impeditus, ibi diutius substitit:ego diei non amplius mora facta,profectus inde,Meacum leucarum tredecim interuallo perueni pridie Calen. Februarias. Aduẽtu meo cum cæteri Christiani,tum Gaspar Vilela præcipue, qui neminem è nostris Meaci toto ferme sexennio viderat,mirum in modum recreatus est. Is quadragesimum nondum ætatis annum excedit, sed cani septuagenarium indicant,frigorum vi vehementer affecto consumptoque corpusculo,Meacensi lingua,quæ,vt celeberrimi populi regiæque vrbis fertur elegantissima,iam nunc vtitur ita perite,non modo vt cõfessiones intelligat sed habeat etiam conciones.Quosdam insuper libellos ad pietatem vtiles in eandem vertit linguam, aliosque deinceps non intermittit subsecíuis operis vertere.Quod reliquum est,nos omnes Dominus pro sua bonitate perpetuo tueatur, opemque nobis ad voluntatem ipsius & recte interpretandam,& rite exsequendam impertiat.Meaco,11.Calend.Martias M.D.LXV.

EIVSDEM AD SOCIOS.

EX iis litteris,quas ad vos dedi mense Februario, multa de Iaponicis ritibus atque superstitionib.cognouisse vos arbitror: alia nunc de rebus præcipue Meacensibus addam hac epistola quam puto vobis fore non iniucundam.Ego,vt scripsi ad vos antea ,Meacum attigi magna Christianorum lætitia pridie Calendas Februarias:incidit meus aduentus in ipsum noui anni initium, quod hac hyeme Iaponij à Calẽdis Februariis auspicati sunt; varius enim est in his regionibus anni cursus;longe alia atque apud nos ratio temporum,atque descriptio. Vetus est autem gentis mos,vt anno ineunte, ab die nono Lunæ adusque vigesimum;regni proceres,& Bonziorum principes ad Regem quisque suum salutandum. non sine donis accedant. Ea sunt fere magnus chartæ numerus,aurea flabella,arma affabre facta,& alia eiusmodi.atque hæc consuetudo iam inde ab antiquis ducta tempo-

ribus

ribus,cum in aliis omnibus regnis,tum vero in hoc Meacensi tanto diligentius retinetur,quanto Cubus,honore atque amplitudine cęteris omnibus Iaponis Regibus antecellit:atque idem honos vxori quoq; ipsius, matrique tribuitur. Hos autem salutatores Cubus longo cubiculorum ordine admittit ille quidem in penetralia,operis eximij peristromatis aureis adornata;sed ad eorum verba salutationesque(ea loci & personæ maiestas est)nihil omnino respondet.insignibus tantum Bonziis quibusdam id habet honoris,vt flabellum quod tenet manibus, paululum inclinet; atque in hunc modum primæ nobilitatis viri inducuntur: nam inferiorum ordinum hominibus,quamquam locupletissimis,& longe pretiosissima dona ferentibus,nullo pacto ad eum aditus est.Et quoniam ad viam Euangelio muniendam,& existimationē apud rudem ignarumque veræ virtutis & gloriæ populum colligendam pertinere magnopere visum est, vt Euangelij præcones nequaquam exclusos inde fuisse constaret; dedit operam Gaspar,vt illum ipse quoque per idem anni tempus inuiseret. ac
B superioribus quidem annis aulici cuiusdam beneficio potentis viri,& ad Christianam religionem propensi,aliquoties introductus est:nunc vero mihi quoque eiusdem opera patuit aditus.Cubum ergo primum, deinde vxorem,postremo separatis in ædibus matrem inuisimus,honesto comitatu ad regiam vsq; deducti:& cum benigne accepti sumus ab omnibus: tum vero à matre humanissime,quippe quæ non modo potionem nobis misceri iussit à famulis, verumetiam Zacanam (salsamenti genus id est oliuarum instar)de more paxillis insertā;suis ipsa manibus honoris caussa porrexit. Eam inuenimus in cœtu nobilium fœminarum sedentem ante sacellum ornatissimum,in quo erat Amidæ puerilis effigies egregie picta cum diademate,aureis è capite radiis emicantibus. mirum ibi silentium, mira modestia, mira denique domestica disciplina: vehementer dolendum vt sit,tantam indolem tantis diaboli fraudibus opprimi; orandusq; sit etiam atque etiam Dominus,vt hasce tenebras,Euangelij splēdore pro sua infinita bonitate disiiciat.

C Vt eo functi sumus officio, postridie Gaspar ad neophytos reuisendos abiit Imorim;ego Meacensibus prædicare Euangelium institi, cum aliis, tum vero quibusdam è Cubi familia viris illustribus,qui ad nos ventitare cœperunt:ex iis tres audito iam aliquoties verbo Domini , Baptismum à nobis vehemēter efflagitāt;sed idcirco differtur,vt interea melius Christiana rudimenta atque instituta percipiant. Auditores habemus mirū in in modum curiosos;nullum quærendi finem faciunt, præsertim qui sunt è Ienxuana familia,quæ omni sublato numinis metu,corporis voluptates pecudum more persequitur. ij nihil in animum inducunt credere , nisi quod cernunt oculis,manibusque contrectant: quamobrem expugnantur difficillime , nec nisi euidentibus plane demonstrationibus cedunt. Obiiciunt autem nobis inter alia;si quidem est Deus, vt dicimus , idemque adeo bonus est; cur ad hoc vsque tempus celauit bonitatem suam, eamque tam sero Iaponiis declarauit ? respondetur autem ad hæc omnia sic,vt contradicere nequeant:sed tantæ, tam densæ illis tenebræ sunt , vt

insolitam Euangelij lucem vix pauci admittant: qui tamen eo sunt ingenio atque indole præditi, vt vbi verbum Dei quasi terra semen acceperint, quo tardius acceptũ, eo diligentius amplectantur ac foueant. In vniuersum autem, Iaponiorum ingenia ad Christianam religionem in primis idonea sunt, præstantque non solum in cognoscenda veritate sedulitatem ac studium, sed etiam in retinenda fidem atque constantiam. tres quidem ij quos modo diximus, aulici, tanta in eo genere diligentia sunt, non modo vt Christianæ doctrinæ præceptiones ac formulas suo descriptas chirographo deinceps memoriæ mandent, idque celerrime; sed etiã quæ ex concionibus nostris audiere, domum regressi in commentarios referant, præsertim quæ de mundi creatione, de immortalitate, variisque viribus ac facultatibus animæ differuntur. Eos deinde commentarios offerunt Socio nostro Damiano recognoscendos identidem. Et cum eiusmodi gentis natura, tum illud quoque vel maxime Christianam caussam adiuuat, quod multæ sunt superstitionum sectæ, non solum diuersæ ac variæ, sed etiam inter se pugnantes: quo facilius est, diabolica mendacia fraudesque conuincere. Circa Meacum in patentibus cãpis plurima sunt idolorum phana, è quibus adij Christianorũ ductu nõnulla: in iis quoddam est Amidæ sacrum ab vrbe quattuor fere passuum millibus, à priscis Imperatoribus conditum ac subinde renouatum, longitudine vlnarum centum circiter & quadraginta. ingentes habet valuas in medio. ingredientibus obiicit sese suggestus, in quo Brachmanis habitu, perforatis auribus, mentoque & capite raso ingens Amidæ statua considet. supra statuam quasi pro vmbraculo pendent excepta catenis multa magnaque tintinnabula: circa, ludentium specie triginta cernuntur milites strictis telis armati, saltẽtes Æthiopes, anus venefica, dæmonesque teterrimi: effingitur etiam certa quadam imagine ventus, horrificoque aspectu tonitrua: ad hæc septeni gradus ad templi totius longitudinem porriguntur: in iis ordine certo dispositæ vnius Canonis Amidæ filij imagines omnino mille, hinc inde quingenæ, eadem omnes forma, ore venusto, egregie factæ, tricena brachia totidemque manus ostentant: è quibus duo tantum ad reliqui corporis magnitudinem apta proportione conueniunt, cætera parua sunt, duo etiam lumbos præcingunt. Singulæ porro statuæ bina tenent iacula, pectus insignitæ septenis hominum vulticulis, corona capiti imposita cum diademate radiante. Sunt autem cuncta eius templi non modo simulacra, sed etiam quæ diximus tintinnabula, & ipsæ catenæ magna obryzi auri copia scite admodum ab imo ad summum vsque verticem intecta, sic, vt fulgorem intuẽtes oculi ferre vix possint: locus est celeberrimus, multique eo longinquis è regionibus religionis caussa confluunt.

Inde passuum interuallo duum circiter millium, collis attollitur, ad cuius radices veterem quandam academiam multis distinctam cœnobiis tenui fluens aqua riuus circuit amœnissimus: multa ibi delubra, quorum in aliquibus magno cultu adoratur statua cacodæmonis, facie magis etiã quam apud nos pingitur, fœda & horribili. in summo autem colle ingentia tria.

tia tria lignea templa, ligneis item columnis mira crassitudine suspenduntur, infimo pauimento strato laterculis læuigatis. In eorũ vno colossæum immanis magnitudinis Xacæ signum, singulas habet ad dextram læuamque statuas paulo minores: à tergo autem quoddam quasi folium exsurgit, ex quo sigillorum vnius palmi duo circiter millia prominent, infantesque præterea bimi fere quadraginta. denique latus vtrumque tẽpli, sparis armati dæmones bini custodiunt: hęc autem aurata sunt omnia. Alterum est templum probandis, & laurea donandis veteri academiarum more scholasticis destinatum. In eo pulpitum, vexillis compluribus è superiori parte pendentibus, eminet ligneum, in quod scalis tribus ascenditur. est ibi mensa cum cathedra parata magistro, qui actibus eiusmodi præsidet, itemque ad imum suggestum altera in vsum discipuli, qui eo iudicio probandus; insignibusque doctrinæ publice decorandus est. templum autem ipsum lacertæ, seu stellioni dicatum est, quem vulgo Deum ac præsidem litterarum & eruditionis existimant: huic nulla neque ara, nec statua, vt cæteris Diis erigitur. in summo tantũ laqueari, multiplicem conuolutus in spiram ingenti orbiculari depingitur forma, vt scholastici dum eum supplices venerantur, oculos mentemque simul ad superna cogantur attollere. Tertium phanum altitudine duo proxima superans, clausum offendimus. è regione sunt ædes peramplæ, cælatura magnifica; scholasticorum id domicilium est. multa erant præterea ibidẽ visenda, sed imminente iam nocte reuertimus.

Hæc habui quæ ad vos in pręsentia scriberem. ea si minus lęta videbuntur, quod parum videlicet ad rei Christianę amplificationem attineant; eo diligentius orandus erit vobis Dominus, vt de Ecclesiarum incrementis, & rei Christianę progressibus multa nobis in posterum ad vos, maiore cum animi nostri vestrique fructu, spiritalique solatio scribere liceat. Quamquam post nostrum ab vrbe Firando discessum non pessime posita est opera: Deo quippe adiuuante Iaponij sexaginta ad Christianorum numerum adiuncti sunt. Quod reliquum est, nos omnes pro sua clemẽtia Dominus perpetuo tueatur, ac protegat. Meaco, pridie nonas Martias. M. D. LXV.

EIVSDEM AD SOCIOS.

QVOD vos velle maxime intelligo, id hisce litteris agam, vt Ecclesiastica primum, tum cætera persequar. Quadragesimæ diebus Dominicis omnibus Gaspar Vilela Euangeliũ declarauit. quarta quaque feria Damianus noster de Pœnitentiæ Sacramento copiose disseruit. sexta, sacro missę peracto, non destitit Iaponius puer ex iis quos educamus, de Passione Domini verba facere; quam in sententiam, conuenientibus nocte neophytis, Vilela denuo disputabat, iis præcipue locis insistens, quibus auditores ad pietatem excitari maxime possent. Dominica in palmis (quoad eius fieri potuit in tanta ædium angustia) Catholico more cæremo-

niisque

niisque transacta est. inde ex oppidis finitimis atque etiam remotioribus D neophyti ad indulgentias (quas à summo Pontifice datas Catholico ritu proponimus) Paschatisque solennia frequentes venire cęperũt. in iis quidam cum vxoribus liberisque nobiles viri, quamquam lecticis aut equis vsi, tamen assidua pluuia valde vexati, pietatis laudem cumulauere patientiæ meritis. Vilela ducentorum fere & quinquaginta confessionibus auditis, quinta feria in cœna Domini mandatum Euangelicum de mutua dilectione publice docuit. postea cum de Eucharistia suauissime perorasset, cœlestem panem Christianis circiter sexaginta distribuit: qui cum ex intimo sensu, & gaudio spiritali, copiam funderent lacrymarum, sane quam ingenti nos affecere solatio. in sacello intimo Ludouicus Almeida sepulcrum erexerat ornatissimum. in eo Corpus Domini conditum est, armatique custodes adhibiti. Vespere, solennibus officiis persolutis, puer Iaponius in exponenda Passionis Domini serie collecta è quattuor Euangelistarum historiis, horas duas ferme consumpsit. quæ deinde explicatione potissimum indigere sunt visa, in iis Vilela ex instituto declarandis immoratus est, suadẽs auditoribus pœnitentiã; sed clacar videlicet currentibus: nam cũ sæpe alias, tum eo maxime anni tempore voluntarias ab sese pœnas, easque adeo acerbas exigere soliti sunt, summopere gratulandum vt sit, in vltimis hisce terrarũ finibus, inter tot idolorũ cultores, in ipso denique (vt ita dicam) regno diaboli, sacratissimæ Crucis trophæa, salutaremque humano generi mortem CHRISTI Domini, tam incitatis hominum studiis, tanta religione, tam grata memoria celebrari. Maioris hebdomadæ luctum atque tristitiam, ingens gaudium Dominicæ Resurrectionis excepit. à media nocte, domus Christianis completa est, liturgiam & supplicationem matutinam exspectantibus. ea peracta, simul etiam Christianis aliquot Eucharistiæ Sacramento refectis, concio habita est de Resurrectione Domini Paschalibusque mysteriis. inde conuiuio excepti sunt, quod Natali die & Paschate Domini solẽne Gaspar instituit, eo consilio, vt quam arctissimis Christianorum animi caritatis ac beneuolentiæ vinculis inter se iungantur. simul etiam per eam occasionẽ colloquia de rebus cœlestibus habita, ductaque præ dulcedine ad vesperam. quædam præterea è diuinis laudibus decantata. quo strepitu exaudito gentiles, præsertim quod nonnihil de apparatu ædiculæ nostræ cognouerant, instare vehementer vt fores aperirentur: obsisti nõ potuit: introiere permulti, pleræque vero mulieres diuino quodã instinctu nixæ ante aram genibus, manibusque sublatis, effigiem CHRISTI Domini supplices adorarunt. Post hæc neophiti, qui ex oppidis vicinis ad festa conuenerant, Gaspare officiosissime salutato digressi sunt. nunc autem id Gaspar agebat, vt sibi diuersorium conduceret prope regiam in superiore vrbis parte, quod toto iam fere triennio frustra conatus est; vt ibi quoque posset Euangelizare commodius. Verum satis iam de rebus Ecclesiasticis; ad alia veniamus. Ante discessum Almeidæ, cum tempus eius reuersionis adesset, perducti sumus vterque ad insignia quædam vrbis ædificia ac templa, quorum tanta est religionis ac magnificentiæ fama, vt ad

ea vi

A ea visenda ex aliis omnibus regnis peregrini Meacũ fere assidue cõfluant. Ex iis nonnulla perstringam: infinitum est enim singula persequi. Ædes igitur quasdam Cubi primum adiuimus eximio quodam artificio atque elegantia exstructas oblectationis & animi caussa. nihil ego nec in Europa, nec in tota India tale conspexi. iis horti subiecti sunt cum aliis arboribus ignotis in orbe nostro, tum cedro, cupresso, pinu, malis medicis cõsiti quæ omnes arbores, varias in figuras artifici manu coactæ, cameras, tintinnabula, turres, aliaque id genus plurima referunt. iam lilij, cyani, rosæ, florumque tanta est copia, tanta colorum odorumque varietas, non solum vt aduenas ac peregrinos, verumetiam domesticos ipsos atque cultores cum voluptate atque admiratione retineant. neque horti modo, sed vrbs ipsa quoque pulcherrima. viæ latæ ac directæ, foribus arcium instar (quæ res furta & latrocinia maxime prohibet) occluduntur. in iis variarum mercium institores, opifices, ac sellularij, cum alia in vsus deliciasque mortalium, tum præsertim aurea flabella conficiunt, sericamque

B que cuiuslibet operis textrinam exercent. in medio celeberrimum Amidæ phanum cum omnibus horis diei, tum vero sub noctem clausis iam tabernis frequentissime visitur, iactãtur à populo nummi cum precibus, & simulacrum adoratur. nos eo ex hortis Cubi via longa lataque perducti, inde sumptuosissimas præfecti Meacensis nuper instauratas ædes adiuimus: quibus item horti coniuncti, non modo arborum multitudine artificiosisque figuris delectant oculos, verumetiam aquæ limpidissimæ copia, quæ à nouem circiter passuum millibus ex alta rupe, regali sumptu perducta, lacum in hortis mediis efficit, in quo complures variæ magnitudinis insulæ, ligneis lapideisque peruiæ pontibus, vsquequaque lætissimis arboribus opacantur. Inde quamquam fessos iam, ac reditum cogitantes, neophyti nos longius pertraxere. multa igitur prætereuntes phana, ingentem ingredimur lucum, in quo Bonziorum cœnobia quinquaginta miræ amplitudinis, à regum & principum liberis qui sacris addicti sunt, magnifice ac sumptuose incoluntur: facitque ipsa vicinitas, vt eorum

C præfecti se inuicem elegantia munditiisque superare contendant. Ex iis aliquot inspeximus obiter. Cuiusdam est ianua lignea egregio quodam artificio, longeque alia atque apud Europæos forma. hæc nos in xystum induxit stratum quadrato lapide nigro, parietibus vtrinque excurrentibus opere tectorio læuoris atque candoris eximij, Xysto nouum quoddam genus hortorum prætenditur; in quibus manu facti colles è saxis ad eam rem è longinquo petitis, frutetis consiti, pontibusque coniuncti cernuntur. Solum partim arena crassiore admodum candida, partim etiam atris lapillis obducitur, è quibus passim elati maioris formæ lapides, ex imo leucoia, violas, ac flores emittunt adeo artificiose commistos atque dispositos, vt cũ in orbē singulis anni temporibus floreāt, ver ibi perpetuum esse videatur. Multa prætereo, tum ne longior sim, tum quod ea verbis assequi me posse diffido; sed illud non omittam, quod in reditu vidimus. In medio phano quodam, machina lignea sculptilis variisque picta coloribus, multis forulis collocatos continet libros ab vno Xaca

Y y y

conſcriptos. eademque, vt eſt verſatilis, quem quiſque voluerit librum offert protinus. & quidem tanta eſt voluminum copia; vt incredibile ſit, vel vna ætate à multis auctoribus, vel multis ætatibus ab vno auctore confici potuiſſe. eorum autem vſus eſt maximus non in Iapone modo, ſed etiam in Sionis regionibus, vnde omnis Iaponica fabuloſitas & ſuperſtitiones primum exſtitiſſe, atque inde paulatim oram Sinarum, Peguſiam, Bengalanam, totumque eum tractũ in Biſnagam vſque peruagatæ dicuntur. Aliud etiam phanum in reditu vidimus inferorũ regi dicatum, cuius præcelſum horrifico trucique adſpectu ſimulacrũ regio ſceptro inſignitum, duobus hinc inde ingentis item ſtaturæ dæmonibus cingitur, quorum alter calamo deſcribit hominum noxas, alter deſcriptas in tabula recitat. parietes picti, varias inferorum oſtentant pœnas, quibus plurimi ſexus vtriuſque mortales dæmonum miniſterio cruciantur. Celebratur autem ædes hæc, augetúrque pecuniis fere aſſidue: nunquam enim deſunt, qui ad regis effigiem timore perfuſi, ea ab ſeſe tormenta atque ſupplicia deprecentur. Atque hæc illo die. Poſtero autem, Chriſtiani cuiuſdam principis inuitatũ ad audiendas Bonziorum conciones in ſuburbana cœnobia (ſunt autẽ exitus ex vrbe ſpatiandi cauſſa gratiſſimi) venimus. egreſſi, turbam virorum æque ac fœminarum cum ſuo quemque roſario ſupplicantes adſpicimus. percontati à neophytis, quidnam id eſſet, dimiſſam tum concionem eſſe reſpondent. interrogati de numero, aiunt homines earum rerum periti, capitum eſſe quinque circiter millia. addunt inſuper, in eo templo quotannis cẽtum diebus continuis ab vno eodemque Bonzio cõciones haberi, multis magniſque indulgẽtiis auditori perſeueranti propoſitis. Optatum erat nobis omnino aliquem ex iis concionatoribus audire, cognoſcendi maxime ſtudio, ſaluaque religione & officio transferendi ad vſum noſtrum, quæ ad conciliandos permouendoſque Iaponiorum animos pertinere viderentur. & quoniam allatum eſt, rem adhuc integram eſſe in alio quodam cœnobio, pergere porro illuc vſque decreuimus. eo tendentibus igitur nobis primo Guiuani phanum occurrit, quod ingenti frequentia, ſuperſtitione, anniuerſariis animorum ludis variiſque ſpectaculis magnopere celebratur & colitur. Inde exeuntes, viam ingredimur pinis vtrinque iucunda admodum ſpecie conſitam: ſimul adſpicimus populi concurſum, ad concionem citato greſſu tẽdentis. nos vt ad locum peruenimus, moniti à Chriſtianis periculum eſſe, ne Bõzij ſi nos adeſſe ſentirent, concionari deſiſterent, occulto loco ad initium vſque concionis non ſine magna quidem vel admiratione, vel pudore ſubſtitimus è conſcientia teporis ac negligentiæ noſtræ concepto, cum interim vnius horæ ſpatio auditores illi omnes ad parui pulſum tintinnabuli nixi genibus, incredibili quadã ſignificatione pietatis, roſaria manuſque tollentes in cælum, in oratione perſiſterent, vociferantes aſſidue: Namu Amida Ambut. Hoc eſt: Da ſalutem Amida: quod ipſum nomen etiam domi foriſque, ſeu emãt aliquid, ſeu vendant, modulata quadam pronuntiatione geſtientes ac libentiſſime ſæpius inuocant. quin etiam pauperes ipſi inter emendicandum, iis à quibus eleemoſynam petunt, propitium precantur

A precantur Amidã.Bonzij vero ac legiſperiti verba illa plebi inculcare non deſinũt:Ichinem,Amidabut,Sucumet,Murioo,Zai, id eſt, quiſquis Amidæ ſanctum nomen ex animo inuocauerit,proculdubio ſaluus erit.Imperato deinde maiore campana ſilentio, vt cõcionator ſuggeſtum aſcendit, tum nos quoque ſenſim irrepſimus. phanum erat ad fores vſque ac porticus refertum viris ac fœminis.in ipſis autem aræ gradibus multi Bonzij conſidebãt manibus intra togam abditis,oculiſque demiſſis. Porro concionator claro,vt aiebant,genere,decora quidem in primis facie,aſpectuque gratiſſimo,in excelſa vnde ab omnibus cõſpici poſſet ſedẽs cathedra, ſericis ad talos vſque perquam ſplendide veſtimentis indutus, interiore candido,exteriore purpureo,flabellum tenẽs aureum; ex libro quem habebat in mẽſa propoſitum, quædam inſtitit ſubinde recitare, tum fuſius explicare,tanta non ſolum actionis venuſtate,ſed etiam(vt Gaſpar Vilela affirmabat eius linguæ bene peritus,& cęteri qui nobiſcum aderant) orationis elegãtia atque artificio,vt mirum videri non debeat, eiuſmodi homines tanto in honore ac veneratione eſſe apud veritatis ignaros. Mihi

B quidem hæc apud animum meum reputanti, venit in mentem, non ſine Sancti Spiritus vehemẽti quodam inſtinctu Franciſcum olim Xauerium tam acri ſtudio tam longinquam hanc peregrinationẽ expetiiſſe Iaponicam.profecto enim hæ gẽtes,naturæ bonitate, ingeniique præſtãtia multis Europæ noſtræ (quod earum pacę dictum ſit) nationibus antecellunt. Quod ſi minus magnifice de Iaponiis vel ſentiũt negotiatores Luſitani, vel prædicant;id nimirum idcirco fit, quod non niſi cum populis maritimis negotia contrahunt, qui ab interioribus tantum abſunt vitæ cultu, morumque elegantia, vt præ iis ruſtici videri propemodum poſſint. itaque per contemptum ſylueſtres etiam vulgo à Meacenſibus appellantur, cum tamẽ alioquin ab humanitate ipſi quoque maris accolę nequaquam abhorreant.Sed iam finis epiſtolæ ſit.plura propediem:atque vtinam cuiuſmodi omnes optamus.Meaco v.Calend. April. M. D. L X V.

C

EIVSDEM AD SOCIOS.

De ſtatu rerum Meacenſium,& religionis Chriſtianę proceſſibus ad Paſchatis vſque peracta ſolennia, ſuperioribus litteris ad vos fuſe perſcripſi. attexam nunc fratres cariſſimi reliqua, è quibus facile iudicare poſſitis, quam aſſiduis veſtrum omnium ſacrificiis piiſque deprecationibus egeamus.

Poſtquam à Paſchali conuentu neophyti in ſuas domos & vicina caſtella digreſſi ſunt,nos Meacenſibus Euangelium prædicare perreximus. auditores minime deerant. multi etiam diabolicis fraudibus,& Iaponicæ ſuperſtitionis prauitate conuicta, ſic immutabantur afflati diuinitus, vt conſtantiſſime crederent,in vno CHRISTO Domino ac Redẽptore noſtro omne ſalutis humanæ perfugiũ eſſe repoſitum. Vẽtitabat etiã ad nos cũ aliis principibus ciuitatis,quidã Regis Mini cognatus, vir ſane perſpicax:is cũ à nobis multa ſubinde perquireret, litteriſque rẽſpõſa mãdaret

commentandi caussa; tantus illi paulatim veritatis illuxerat splendor, non D
modo vt ipse in voluntatem Christianæ suscipiendę religionis vehementer incumberet, sed etiam spem nobis adferret fore, vt Mini regnum vniuersum ipsius opera atque auctoritate sacrosanctum acciperet Euangelij lumen. Ad hæc, Iobeleum à summo Pontifice datum, ad felicem euentum Tridentini Concilij precibus ac ieiuniis impetrandum, in hac vrbe propositum est octauo ante Pentecostem die. cuius rei nuntio in pagos & castella perlato, magno studio ac pietate sese comparauere neophyti ad tam insigne CHRISTI Domini beneficium: & quamquam per eos dies Gaspar in febrim incidit, & ego non optima sum vsus valetudine, tamen concursus ad nos Christianorum facto, Dominica Pentecoste, imbecillitatem nostram Domino fulciente, per occasionem tam amplę consequendæ indulgentiæ, multos & verbo Dei, & sacratissimo CHRISTI corpore pauimus, quod illi nimirum, vt solent, vberrimo fletu crebrisque suspiriis percepere. is erat Christianæ rei cursus, vt in tantis gentium tenebris, tantaque aduersariorum potentia, sat secundus: iamque parabat E
Vilela totam hanc Meacensem obire prouinciam, & prout se obtulisset occasio, per ethnicorũ pagos & oppida circumferre Euangelium; cum cęptis interuenit atrocissimum, & post hominum memoriam inauditum facinus, quod non modo conatus nostros omnino impediret, sed etiam nos ipsos in extremum vitæ discrimen adduceret. Nam Regulus Imorensium (de quo scripsi ad vos antea) Mioxindonus, deuictis à se gentibus quibusdam potentia atque opibus auctus, ipsum quoque Cubum, vt in pace otioque securum & imparatum à rebus omnibus, certe nihil eiusmodi metuentem, imperio quod magna cum æquitate regebat, per summum scelus atque perfidiam deturbare, ac tyrannidem occupare constituit: neque apud inflammatum dominandi libidine animum, vel Cubi virtus & probitas, vel plurima eaque maxima ab eodem in se profecta beneficia valuere. Igitur assumptis latrocinij sociis duobus, Narensium tyranno Daiondono, & alio quodam dynasta; cum delectis armatorum duodecim millibus repente Meacum iter intendit eo certiore spe rei per- F
ficiendæ, quod & ipse Cubi nomine vniuersæ rei bellicæ præerat, & plurimos habebat in vrbe Meaco satellites & clientes. copiis ergo prope vrbem iussis opportuno loco subsistere, ipse cum fidelium manu specie officij Meacum introit, nimirum vt quibusdam recentibus honoris insignibus à Cubo decoratus, ei gratias agat. atque vt quod volebat quam maxime sine tumultu transigeret, ad alia verborum officia illud etiam addit, vt Cubum in suburbanum quoddam Bonziorum cœnobium blandis precibus ad cœnam inuitet. namque ibi circumuentum adoriri placuerat. Sed cum res parum procederet, quod Cubus de considente prope Meacum exercitu factus denique certior, & suspicatus id quod erat; non modo se Mioxindono minime crederet, sed etiam fugam pararet (ex qua deinde imprudenti comitum suorum consilio reuocatus est) Mioxindonus aperte ratus agendum, copias omnes ad regiam propius admouet: ac ne inexpiabili in suum Imperatorem ac Regem odio accensus esse

videre

A videretur, dum inops consilij Cubus cum familiaribus trepidat, præmittit ad Regiam qui palam denunciet, se Cubi ipsius caput minime petere, certis tantum eius cognatis, amicisque grauiter infensum, eorum potentiam vltra ferre non posse: itaque tum demum rem conuenturam, seque inde cum pace abiturum, si cõplures proceres, quos nominatim in schedula descripserat, quamprimum interfici iubeat. ad hæc tam insignis impudentiæ postulata, ira percitus is qui ad ea cognoscẽda Cubi iussu prodierat, grandis natu aulicus, ille ipse qui nos ad Cubum introducere consueuerat, abiecta quam legerat schedula, verbisque grauissimis in parricidas inuectus, ad extremum addit, rebus iam desperatis, quoniam quidem alia ratione non possit, certe voluntaria morte sese officio fideique suę satis esse facturum. His dictis regressus in regiam, corã ipso Cubo strictum pugionem gentis more sibi condit in viscera, & moribundus occumbit. eodem ipso leto quattuor alij, cum præ timore occlusis ianuis nõ admitterentur, mox in ipso regiæ periere vestibulo. Senis vero demortui filius, vt patrem conspexit exanimem, præceps dolore atque iracundia fertur B in coniuratos infestus, pugnansque perimitur: tum illi pluribus locis palatio flammas iniiciunt, quod Cubus vbi sensit, certus prælio potius quã incendio mortem oppetere, ex honestissimæ grauissimæque fœminę matris amplexu se proripit, vaditque cum suis armatus in cõfertam hostium aciem: ibi quam acerrime dimicans, ventrem hastili, caput sagitta confixus, duobus præterea vulneribus acceptis in facie, concidit: super eũ præliantes egregie centum circiter aulici primæ nobilitatis viri sternuntur: quorum cum animi magnitudo ac fidelitas omnium, tum pręsertim adolescentuli cuiusdam quartumdecimum annum agentis enituit: qui cum in certamine hostes pæne obstupefecisset audaciæ miraculo, eũque viuũ sublato vndique clamore conarentur excipere; ille Cubum defunctum intuitus, sibique turpissimum ratus Regi suo Dominoque superstitem esse; gladio confestim abiecto sicam arripuit, abscissoque sibimet gutture eandem sicam adegit in viscera. Inter hæc hostes, qua per incendia patuit C aditus, in regiam frequentes irrumpunt; fratrem Cubi Bózium vna cum matre, nequaquam vel huius senectutem vel illius adolescentiam miserati, acerbissime contrucidant: regia gaza diripitur: cũcta ferro flammaque miscentur. honorariæ puellæ ac pedissequæ, regulorũ fere ac principũ filiæ, & clarissimis ortę familiis, omnia miserabiliter eiulatu gemitibusque complentes, inter obsessos armatis exitus conantur sibi fuga consulere: quarum aliquæ vestimentis etiã in illa ipsa immanitate petulanter atque procaciter à militibus exuuntur: aliæ vero ad viginti, dum ancipiti metu distractæ, hinc micantes horrent gladios, inde sæuienti perterrentur incendio; in conclaue quoddam abditę quo nondum flammæ peruaserant, igne deinde grassante opinione celerius, ibidem oppressæ atque ad vnam omnes absumptæ sunt. porro Cubi ipsius filię duę ad pedes hostium prostratæ suppliciter, Christiani cuiusdã beneficio, in ædes propinquas amicorum, incolumes euasere. at mater ipsarum regina, inter ancillarũ greges tum quidem elapsa feliciter, in quoddam sese cœnobium recepit, pas-

ſibus mille circiter & quingentis ab vrbe defiunctum; ſed paulo poſt à D
conquiſitoribus deprehēſa, vbi ſeſe Daiondoni & Mioxindoni iuſſu morti deſtinatam eſſe cognouit; chartam atque atramētum popoſcit, ſcripſitque ſua manu multis verbis ad filiā vtramque litteras, quarum erat clauſula, viro ſuo per ſummam iniuriam à rebellibus interempto, ſe quoque nullo ſuo merito ad necem rapi: verumtamē æquiſſimo animo ſeſe mortem obire, nec dubitare quin hoc totum pro ſua infinita clementia de ſe ſtatuiſſet Amida, quo citius ad paradiſi gaudia peruenire, ibique Cubo ſuo in perpetuum perfrui ſibi liceret. Deinde obſignata epiſtola, cū Bonziis apud quos delituerat gratias egiſſet, ad aram Amidæ perrexit: ibi manibus ſublatis in cœlum, obtinendæ indulgentiæ cauſſa Amidam bis inuocat nominatim, & ſimul cœnobiarcha ad abſolutionis indiciū manus capiti ſupplicantis imponit. inde regreſſa in cubiculum, elatis manibus Amidam rurſus appellās, à militibus iugulata eſt. Iā vero qui Cubo in extremo certamine affuerant, eorum ædes direptæ, ſuburbana ædificia ſolo æquata corpora ſimul cum ipſo palatio concremata ſunt. Cubi tantum E
cadauer, hoſtium permiſſu, à Bonziis ad rogum ac ſepulturam elatum eſt in cœnobium, quod ille ad eam ipſam rem ingenti ſumptu conſtruxerat. primarius autem quidā è Cubi familiaribus peregre proficiſcens, cū rem geſtam in itinere cognouiſſet, Meacum rediit illico: atque vbi regiam deletam, & omnia verſa vidit in cineres; ſepulturæ locū recta petiit, ibique diſſecto ſibimet ventre ſuper Cubi tumulum corruit. Sorores Cubi duæ ſunt Bonziæ; quas, quamuis incluſas cœnobio, nihilominus aiunt peti conuitiis atque ludibriis hoſtiū: atque ob idipſum à ſodalibus perpetuo cuſtodiri, vigiliis diſtributis, ne ſibimet necem ex deſperatione conſciſcant. Nos interea ciuitate ad acerbum adeo ſpectaculum ingenti pauore perculſa, cum domum noſtram neophyti confugiſſent, ad preces ac Litanias conuerſi videlicet, mortem exſpectabamus in ſingula pæne momenta. nec ſane, quod Bonziorum in nos odium eſt, quæque eorundem apud Mioxindonum atque Daiondonum gratia & auctoritas, multum ab extremo periculo abfuimus. ſed cum ad nos clam veniſſet pro amicitia ſcriba Mioxindoni, pectus feriens, & impietatem Domini ſui grauiſſime deteſtans increpanſque; multis deinceps nuntiis atque interpretibus vltro F
citroque miſſis, magno vix tādem labore impetratum eſt, ſacra iam veſte cæteroque inſtrumento in pacata loca præmiſſo, vt exſulatum nobis abire liceret. Itaque Gaſpar Imorim ad Chriſtianos profectus eſt, ego paruā ſum relegatus in inſulā nomine Cangā. Atque vt intelligatis, niſi hęc tam atrox repente procella exſtitiſſet, quā lætos Domini vinea fructus oſtenderet, quo die diſceſſimus (is fuit ſanctæ Mariæ Magdalenæ ſacer) eo ipſo die, quamquā in magna trepidatione ac tumultu, Bonzius vnus, laici duo è Mioxindoni familia Baptiſmi Sacramento renati ſunt. Quod ſupereſt patres fratreſque cariſſimi, vobis orandus eſt etiam atque etiam Deus, vt afflictas res pro ſua bonitate ſapientiaque reſtituat: ne ſtultis ratiocinatoribus, & occulta iudicia Domini parum æqua lance pēſantibus, plus diabolus ad euerſionem Eccleſiæ Meacenſis, quam CHRISTVS ad eiuſdem tu-

A dem tutelam defensionemque valuisse videatur. Ex Iaponis insula Canga. mense Augusto. M.D.LXV.

ORGANTINI BRIXIENSIS
ad Socios Romam.

NON eram nescius (fratres mihi carissimi) quam grata vestris auribus accidere soleant ea, quæ de nostrorum hominum laboribus atque periculis ex India perferuntur ad vos. Quocirca prætermittere nolui, quin ex iis quæ hoc anno præcipue contigerunt, nonnulla perscriberem, præsertim vero felicem Francisci Lupij obitum, qui vna cum fratribus nostris duobus, ante vnum mensem, pro constanti Catholicæ fidei confessione à Mahometanis interfectus est: vt simul intelligatis & quantopere diuino subsidio vestrisque deprecationibus egeamus; & quæ maxime requirantur in eo, qui Indicam hanc expeditionem atque prouinciam expetat.

B

Illud igitur primum: Patres duos, Ramirum & Alcaram è vita migrasse (quos ignota quapiam in regione viuere putabamus) hoc anno denique pro certo cognouimus. Ij ante biennium Iaponis regna petituri, onerariam quandam in vrbe Cocino cóscenderant, sane inuiti, vel quod nauicularius vir potens, nimia lucri cupiditate, mercatores in suam vnius nauem merces imponere per vim & iniuriam cogeret: vel quod ob idipsum nauis iniusto pondere prægrauata pressaque interitum haud obscure denuntiaret. Verum, vt æque clemens ac iustus est Dominus, sacerdotes hosce duos permisit in eodem versari discrimine, quorum officium ac pia sedulitas tot mortalibus per confessionem sacram expiandis confirmandisque in extremo spiritu non deesset. Secunda nauigatione Malacam vsque delati, atque inde prora in Sinas directa, cum iam in Sionis peruenissent sinum; atrox repente procella cooritur, eo vento excitata quem Typhonem appellant. Is, ex Occidentali ferme plaga violentus erumpens, & rapida vertigine circa orizontem rotatus, assiduis incrementis horarum circiter viginti spatio circulum conficit: impetu horribili sæuisque turbinibus vasta illa æquora vehementissime commouens agitansque: decumanis vndique fluctibus insurgentibus, qui inter sese velut arietantes atque collisi; omnem salutis spem nauigantibus adimunt. Ad hanc igitur tempestatem adeo periculosam, cum ingens etiam oneris iniqui pondus accederet, solutis carinæ compagibus totam nauem æstus absorpsit, sic, vt nullæ plane reliquiæ superfuerint. Erat in eodem cursu iuncus (onerariæ Sinensis est genus) qui singulari Dei beneficio portum tenuit. ex eo deinde cognitum est, nauem, cum imminentis exitij signum æneo tormento frustra dedisset, Sinis proprio metu laborantibus atque solicitis, paulo post haustam fluctibus apparere desiisse.

C

Perculit

Perculit casus is vehementer Indiæ colonos: nam & aureorum quadringentorum millium,& permultorum hominum damnum est factum, complures etiam viduæ atque inopes relictæ mulieres. Neque vero, humana ratione rem æstimantibus,eius incommodi pars minima peruenisse videtur ad nos:duobus è Societate nostra viris amissis, quorum opera magno rei Christianæ vsui in hisce regionibus esse proculdubio potuit. quamquam speramus illos eo migrasse, vbi vel maiori esse nobis auxilio suis apud Deum suffragationibus possint: neque enim parui ducendum est,in eiusmodi caussa pro CHRISTO laborantes,è vita excessisse. D

Periculo simili perfuncti sunt etiam Andreas Fernandus, & Ioannes Capralis:alter Sinas,alter eSinis Iaponem petens:quorum vterque asseuerat pro miraculo haberi,si quis Typhonis violentiam effugiat, præsertim vero,si totam noctem sæuire perseuerauerit:itaque in tali re, nautas, desperata salute corporis,ad vota potius quam ad armamẽta; ad expianda peccata,quam ad humana remedia solere conuerti:quippe non modo vela vis venti dilacerat,diffringit malos,& quicquid exstat ex aqua dissoluit; sed etiam ipsa nauigia (præsertim si minus onusta sint)arrepta, & in terras vsque longo tractu contorta affligere dicitur.Occupat autem ventus hic marium quicquid est Malacam inter & Iaponem,frequens à mense Maio vsque ad Septembrem,quo maxime anni tempore hæc maria nauigantur.Vos itaque,fratres carissimi, qui Sinensem hanc & Iaponicam expeditionem Christianæ fidei propagandæ gratia optatis, comparate vos ad mortem in itinere obeundam,sicuti obiere duo illi priores:& cõtra,putate vos iter incolumes posse conficere, quemadmodum posteriores hi duo,quos diximus,confecerunt. qui in hisce versatur orbis terræ partibus, huic nihil minus quam de tuendo corpore laborandum est: ea quotidie vitæ pericula occurrunt.Et sane ita constitutum & affectũ animo quemque esse oportet,mortem vt omnino contemnat: nimius quippe metus, & cura corporis, spiritalem & nostrum & aliorum profectum haud mediocriter impedit: quod in se quisque re ipsa experiri & cognoscere facile poterit. E

Anno proximo,Franciscus Viera Goam è Molucis veniens cum paululum processisset,nauis in syrtes & scopulos incidit, factoque naufragio, mari sese commisit imperitus homo natandi:& bis ad ima demersus, ab vrinatoribus denique semiuiuus ad littus extrahitur: quo cum cæteri quoque comites fere omnes, aliqua etiam parte commeatus tormentorumque recepta,se contulissent; nouum eos periculum confestim excepit.cum enim incolæ Mahometani à Lusitanis hostiliter dissiderent, magna eorum manus ad eos trucidandos accurrit:sed nostri in locum natura munitum sese receperant,cuius opportunitate,itemque tormentorum vsu,ab hostium incursibus tam diu se defenderunt,quoad nauis alia Molucensis ereptos eo periculo Malacam abduxit. Multa Franciscus capitis pericula narrat, quæ nostræ Societatis homines in Molucis insulis fere quotidie subeunt:mira etiam de neophytis prædicat,qui eo præcipue anno Christianæ fidei caussa crudeliter oppugnati, magna etiam ex parte F

A variis cruciatibus interfecti sunt: cum quidem mulieres ipsæ filiolos partim sinu complexæ, partim manu trahentes, opulentis instructisque domibus consulto relictis, per syluas errarent, ne susceptam recẽs Christianam religionem eiurare aut deserere cogerentur: aliæ vero vna cum liberis, in IESV CHRISTI confessione fideliter persistentes, gladiis impiorum occumberent: multi præterea adolescentuli, eiusdem fidei retinendæ caussa, ingentia maris spatia traiicerent, ex insula tranantes in insulam. Atque etiam illud, idem Franciscus addebat: quo tempore Mahometanorum metu, post naufragium sese munito illo quem diximus, continebant loco, eodem contendisse pueros, non plus decimum aut duodecimum agentes annum, qui noctu natantes, veriti ne per imprudentiam iaculis peterentur, clamarent: Ne librate, ne librate: Christiani sumus: quorum constantia nostri ad lacrymas vsque permoti, & cæterorum quibus opem ferre non poterant calamitatem miserati, eos in comitatum suum gratulantes acciperent. Quin petitis, fratres, vt vitam vobis in hisce regionibus ponere liceat, quoniam quidem ipsæ mulierculę puerique ad mortem pro CHRISTO obeundam exemplo suo nos prouocant?

Qui è nostris in ora Comorinensi rem Christianam procurant, iis grauissima impẽdent pericula tum à Mahometanis, tum à Narsinganis, quos Badagas vocant, regiorum ferme vectigalium exactoribus. Est etiam in primis importunum & contumax genus hominum militarium, qui Naires vulgo dicuntur. Ex iis quidam iuri dicundo præpositus, cum in templo nostro forum ageret, Andreas Fernandus (qui Romano in isto collegio quondam versatus est) indignitatem rei non ferens, Mahometanum inde amouere omnino constituit: ad eumque conuersus: An tu facile patiaris (inquit) eiusmodi munera in vestris phanis exercere Christianos? respondit ille: nequaquam. Rursus Andreas: ita ne vero? delubra vestra dæmoni dedicata, nulli functioni quæ vobis minus decora videatur, patere permittitis: nos nostra templa vero Deo ac Domino cõsecrata per summum scelus profanari ac pollui negligemus? tum acriori etiam spiritu: C Apage, inquit, apage te. Atque hac increpatione permotus barbarus in præsentia excesit ille quidem, sed paulo post, vt erat animo elato ac superbo, doloris impatiens, armatorum plus centum coacta manu rediit vt Andream occideret: quasi vero non vnus in id facinus foret satis. Andreas autem, cognita re, neophytum comitem suum, ne quid primo illo impetu caperet detrimenti, magna festinatione in templo conclusit: ipse pro foribus, innixus arundine constitit, mortem exspectans. & Mahometani quidem arcubus & sclopis instructi cum adessent, hortati se inuicem ad manus Andreæ inferendas, ibidemque satis diu morati (ex quo diuinam prouidentiam in Andrea tuendo facile intelligas) denique re infecta, nullo plane resistente, discedunt, hominem prorsus intactum atque illæsum relinquunt: ille vero, eiusmodi euentu erectus, & in ea sententia confirmatus est, placere Deo, vt improba illa ethnicorum iuris dicundi consuetudo è sacris ædibus tolleretur. itaque rem magno conatu aggressus, quod voluit ea tota regione perfecit. Idem cum neophytũ, qui à baptismo sese

Mahometanis ritibus contaminare non dubitauerat, in custodiam tradi iussisset; pagani ij apud quos neophytus piaculum illud admiserat, publicis nuntiis ab Andrea petunt vt hominem eximat è custodia, liberumque dimittat. æquum esse negat Andreas. Illi iterum ac tertio repetunt, mortem insuper minitantes. cum nihilo magis flecteretur, facta manu in hominem ire constituunt. certior fit ea de re Andreas à quibusdam Christianis monentibus vt nescio quo se recipiat; verum ipse recusat, vtrumque locum inquiens hostibus æque esse obnoxium. Tum è Christianis quidam: Vis ne, ait, pro tua defensione populus ad arma concurrat? Nequaquam, respondit. nauigium vos mihi dumtaxat in fugam, si opus erit, instruite. Hæc verba dum fiunt, ecce tibi repente magna hostium multitudo superuenit; qui cum Andream aliquandiu circumstetissent (mirum dictu) ne asperioribus quidem verbis eo compellato, nedum occiso digressi sunt. D

Pagus est alius Mahometanorum, qui, cum acre incensumque Andreæ studium Christianæ fidei propagandæ ferre non possent; communi consilio cum primum illac ei transire contingeret, ipsum è medio tollere decreuerant. verum simulatque eo peruenit, tanto eos terrore Dominus perculit, vt quasi cum ingenti exercitu in oppidum irrupisset Andreas, ita se abderent omnes, nec apparere quisquam auderet in publico. E

Hæc, vt dixi, atque alia huiusmodi pericula in eo tractu sunt pæne assidua: vt nostri imminentibus hostibus, loca sæpe mutare, sæpe etiam lintres conscendere, atque in mari pernoctare cogantur. Mahometana est natio Malabarica. ij ferme piraticam exercent, Christianis maxime infesti, quod multi iam è Societate nostra senserunt. Petrus Vaes vna cum Socio missus Damanum, pæne iam absoluta nauigatione, quinque Malabarium biremes obuias cum vidisset, quam celerrime ad littus appulso nauigio, cum reliqua nauali turba vectoribusque descẽdit: nec tamen ita maturare licitum est, quin Malabares extremum agmen assequuti, viros aliquot fœminasque perimerent. Nostri duo non tam pernicitate corporis, aut robore (triduana præsertim inedia & valetudine prope confecti) quam singulari quodam Dei beneficio præsentique ope, ex hostium elapsi manibus, imminente iam nocte sese ignotis inuiisque itineribus ac saltibus commisere. Augebant metum hic indagantes piratæ, inde incolæ Christianis infensi. cumque totam fere noctem errassent, denique labore ac defatigatione victus Alfonsus in itinere substitit, sociumque compellans: Mihi quidem, inquit, harum gentium feritatem (quoniam sic placet Deo) diutius euitare non licet. Tu tibi, frater, ipse consulito. Interea se dies aperit, armatorum aduentantium manipulum adspiciunt: haud dubiam rati sibi cædem imminere, ad preces, vt in re tali, confugiunt, ambo sese victimas offerunt Deo. Sed res contra quam putauerant, cecidit; nam Brachmanes quidam eius regionis in primis opulentus, descensione piratarum audita, ad nostros conquirendos periculoque eximendos, eam armatorum manum vltro dimiserat. ij sublatum in humeros Alfonsum, pone sequente socio, ad Brachmanẽ perduxerunt, qui eos liberalissime exceptos, F

cibo

A cibo somnoque refectos, datis etiam præsidij caussa comitibus, liberos Damanum abire permisit. Eximiam huiusce Brachmanis (in tanta præsertim barbaria) humanitatem ac beneficentiam Dominus pro sua benignitate compenset. Idem Alfonsus Damano Goam reuertens, in piratas denuo incidit, verum euentu meliore, quippe à Christianis prælio commisso, biremi vna, celocibus duabus prædones exuti sunt.

Petrus quoque Martinius hoc anno Bazainum ex obedientia nauigans, in hosce Malabares incidit: à quibus proculdubio captus esset, nisi egregie instructum, quo vehebatur actuarium, medios hostes felici conatu atque impetu perrupisset: quæ tamen res, haud omnino cessit impune: etenim nauarchus noster in ipso transitu grauiter à prædonibus ictus est.

Petrus vero Dionysius hoc item anno tendens Cocinũ, cum ex itinere Mangalorem attigisset, vbi tum castris positis Lusitani vrbem obsidebant Reginæ cuiusdam Christiani nominis inimicæ (quam vrbem deinde captam euerterunt) rogatus vt descenderet ad militis confessionem audien-B dam periculoso vulnere laborantis, cum iam esset in littore, barbari nec opinantes Lusitanos magna vi repente adorti, nonnullos etiam qui erant cum Dionysio occidunt: ipse vt se actuarium reciperet, non minori periculo in mare se proiicit, natandi peritia nulla, mortique præsenti quorumdam ope subtractus est.

In eodem exercitu versabatur cum Socio vno Ioannes Franciscus Stephanonius. is præter quam quod militum confessionibus audiendis, cum res exigeret, operã dabat, sæpe etiã hostium telis caput obiiciebat suum. quippe qui, quotiescunque certandum esset, in primis ordinibus imaginẽ preferens Crucifixi, militibus cohortandis instaret. circa quẽ pugnãtes cum caderẽt plures, incolumen semper eum diuina prouidẽtia præstitit.

Naues Christianorum duæ cum ab Armuzia soluissent, in Malabares inciderunt, quarum altera capta est: altera Dei beneficio effugit, quam Petrus Touarius cum Socio item vno conscenderat.

Iam vero tres alij è nostris, in iis Melchior Nonnius, Goa Cocinũ ver-C sus profecti, circa mediam nauigationẽ Malabaribus hisce piratis occurrunt, qui celocibus aliquot, & hippagine equis onusta, quam de Christianis antea ceperant, onerariam nostram aggredi non dubitarunt, in primis totius Indiæ grandem ac validam. Sed non paruo ipsis ea stetit audacia: victi quippe fusique sunt, multis ipsorum in prelio cesis: hippagine etiam à nostris recepta. Nimis longum faciam, si cunctas eorum insidias persequar, quas nemo nostrorum hoc anno expertus non est, cui quidem hæc maria nauigare contigerit.

Salsetanæ insulæ in proximo sunt, in quibus ethnicorũ ducenta, Christianorum duo circiter millia numerãtur, in ecclesias quinque descripta, quibus in singulis bini è Societate rem Christianam administrant. Has porro insulas euripus bene longus à continenti disiungit. in euripi littore statio quædam est, vbi à prætereũtibus etiam viatoribus Salsetani barbari vectigal per summam iniuriam exigũt. eo cum peruenisset vnus ex decem iis quos in ea diœcesi versari diximus, paucis neophytis custodiæ

caussa comitantibus, vt è Sociis quendam inuiseret, Mahometanorum D
actuariolis permultis, breui temporis spatio circumuentus est. Ac primo quidem sat molli brachio de nostris conqueri incipiunt, quod in transitu ad portorium soluẽdum appellere negligãt: deinde, cum sacerdos mercatorem se negaret esse, nec huiusmodi oneribus obnoxium; irati nauigiola sensim applicant, neophytorum arma nonnulla surripiunt; sacerdotem ipsum iniectis manibus vi conantur abducere: quod vbi minus è sententia cessit, vniuersam denique feritatem ac malitiam expromunt: contis, iaculis, lapidibus hominem petunt, ingenti arrepta parma se protegẽtem neophytis etiam egregie propugnantibus: quorum vnus, cũ iam eius loci pręfectus grauem ictum in caput sacerdotis libraret, aliam nullam cernens defendendi rationem; ex arcu quem habebat adductum, emissa repente sagitta Mahometanum traiicit: is cõtinuo moribundus in mare delabitur, tum cæteri se recipiũt, sacerdote ex altera parte semiuiuo relicto, parma (cuius munimento seruatus est) locis compluribus perforata. Eo casu cognito vicini Brachmanes in subsidiũ frequẽtes accurrunt, & quadam quasi lectica è lignis ac linteis raptim exstructa, exceptum hospitio E
sacerdotẽ admirabili quadam humanitate, quibus possunt medicamentis curant, deinde vehiculo satis commodo impositum, ad ipsius ædem, vt inde Goam transueheretur, deportant: Goam demum delatus ex vulneribus æger, dies amplius quadraginta decubuit. Atque iam antea ille ipse præfectus alios tres è nostris ibidem interceptos domumque suam abreptos, multis probris, contumeliisque vexauerat.

Nondum vigesimus agitur dies, cum ibidem Balthasar Gagus est captus: ac Pondam perductus, à Mahometanis Præfecto regio sistitur. Expostulanti quod vectigal sibi non solueret, & quædam alia querenti, Balthasar satisfecit egregie. Tum ad Christianos quosdam iussus diuertere, incolumis ad nostros postero die remissus est: nimirum propterea quod Prætor Indiæ cognita re, statim omnes huius insulæ exitus custodiis occuparat, edicto proposito ne cui prorsus Mahometano excedere liceret: multo etiam vehementius acturus atque seuerius, ni Gagus tam propere F
dimissus fuisset.

In eadem Salsetana regione Gagus in latrones cum incidisset, summo Dei beneficio manus eorum effugit: quod sclopus iam in ipsum intentus, flammam, è fomite non arripuit. Hoc vero tempore ea loca Mahometanis aliisque grassatoribus admodum infesta nuntiabantur, magno vtique nostrorum periculo: quos tamen (vt speramus) Dominus pro sua clementia proteget. Prætor etiam, quo die hæc scripsi, militum cohortem ad eos fines tuendos miserat.

Iam vero de Francisco Lupio nostro quid dicam fratres? de cuius obitu è Melchioris Nonnij epistola, regionibus illis pro Societate præpositi, sic accepimus. Idoneã nactus nauem, & cum cæteris rebus, tum vero epibatis nautisque plus centum instructam, vna cum fratribus, eiusdem Melchioris iussu conscenderat. iter vnius diei prouecti, postridie in Malabarium celoces quindecim incidunt. pugna cõmittitur, quam nostra nauis,

A vt erat egregie ornata,ad vesperam vsque fortiter sustinet.ad extremum, intentis in prælium Christianis,tormentario pulueri casu quodam ignis admotus adeo vehemens excitauit incendium,vt primo impetu,superiore nauis parte diffracta,homines aliquot in mare proiecerit.quo viso hostes nauigia propius admouēt,partim vt natantes excipiant: partim etiā vt aliquid,si possint,ex onerum reliquiis rapiant. sæuiebat ignis interea, multisque iam partibus comprehensis, oneraria instar fornacis ardebat. Vectores ac nautę,prout ad quemque ignis accesserat,ita se quisque è naui præcipites dare:cum vita seruitutem pacisci.nostri quattuor, etiamnū in angulo,quo nondum flamma peruaserat, continere sese, & preces ad Dominum fundere, incerti quod potissimū optarēt exitij genus:quippe, si eodem loco persisterent, iam iam deflagrandum:sin mari se crederent, vel aquarum vi moriendum sibi esse cernebant,vel hostium certe iaculis, ni vellent in ipsorum potestatem venire, quos à Societate nostra præsertim,capitali odio dissidere non ignorabāt.cum diutius deliberassent,rem
B totam denique Dei bonitati committere,ac cæteros imitari constituunt. dum igitur in alto iactantur, Franciscum è tonsura capitis pro sacerdote cognitum illico Mahometani in celoces accipiunt, certi hominem aut vita priuare,aut à CHRISTO disiungere.quærunt ex eo proinde, velitne,CHRISTO deserto, Mahometem sectari: ego vero nequaquam, ait egregius CHRISTI miles.instare illi acrius,cædemque,ni pareat,strictis intentare mucronibus.at ipse fortioribus etiam oculis, eadē illa respondit.qua viri constantia ad rabiem concitati ac furentes barbari crudeliter hominem contrucidant. ille præclaro nobis veræ virtutis documento relicto,dæmonis victor migrauit ad Dominum. Huiusmodi triumphi ad sacrosanctæ fidei amplificationem vtinam Dei benignitate quam plurimis nobis obtingant.

De reliquis,duo,vel eundem exitum sortiti, vel inter natandum lanceis confossi putantur.id autem ex eo coniicitur,quod omnium captiuorum indicem,seu catalogum accepimus,in quibus vnus dumtaxat nume-
C ratur è nostris:quocirca duos,vt dixi,mortuos arbitramur. Melchior ab eodem loco abest propius.is totum euentum clarius fortasse cognouerit, Romamque perscripserit.

Restat quartus,Antonius Dionysius nomine.hunc ad terram enatantem prædones cur diutius persequerentur, non fuit: alij quippe iam in littore ad prædam parati constiterant:à quibus Antonius,quæ gentis est impudentia & immanitas,omnibus etiam interioribus vestimentis exutus,in oppidum quoddam abreptus est.Hunc Mahometani incolę adhuc ignari quisnam sit,in vincula catenasque coniectum ita benigne tractare dicuntur,vt nudus humi cubet stragulo culcitraue nulla,non plus scutellam oryzæ quotidie in cibum accipiat. sed eum Goæ propediem affore sperabamus,quandoquidem in redemptionem est iam curata pecunia.

Nunc, quoniam tum ex hisce difficultatibus & incommodis, tum ex aliis,quæ ad vos è Iapone fortasse perscripta sunt,satis vt arbitror intelligitis,in hasce Indiæ regiones venire,aliud esse nihil, nisi doloribus mor-

rique, CHRISTI Domini caussa vltro offerre sese; modum epistolæ faciam, & alia pericula silentio prætermittam, quæ maiorem etiā animi virtutem roburque desiderant. Illud vos tantū rogo, & per commune omnibus nobis beneficiū huiusmodi nostræ vocationis obtestor: vt pia quadam abdicatione rerum omnium (non omissis interim, aut neglectis iis, quæ vestræ fidei curæque commissa sunt) expetatis ardenter, Deumque assidue deprecemini, vt liceat vobis ad animas vestras & corpora eidem immolanda, in hæc loca contendere, vtique ad idipsum in primis accommodata. Quod vt impetrent pauci, non parum tamen omnes ea petitione profecerint. etenim si Dei thronum atque præsentiam frequentare, caput vitamque vestram pro salute animarum ei deuouere nō desieritis: profecto vestra ille studia non modo pro sua bonitate approbabit, sed etiā pro merito cuiusque remunerabitur. Præterea, fieri non potest ad mortem vt se quispiam comparet, quin idem ab hac vita misera sese diuellat ac separet. Dicam planius: quisquis pro CHRISTI Domini gloria mortem vere & ex animo exoptat, idē nullo negotio prauas animi cupiditates coercet, quæ res ad Deum & sancte colendum & facile, valet plurimum. Itaque sic habetote fratres mihi carissimi: eos impetus animi eaque desideria, quæ fundamentis huiusmodi non nituntur, assidua precandi exercitatione coniuncta, nequaquam esse huic Indicę legationi atque oneri paria: quippe, quo minus fundata sunt, eo facilius variis & quotidianis incommodis labefactata subsidunt paulatim & concidunt. contra, si matura stabilique virtute subnixa fulciantur, ingruentibus laboribus atque periculis non modo non quatiuntur, aut corruunt, sed etiam magis magisque confirmantur & corroborantur in dies. Quocirca obseruet etiam atque etiam vnusquisque se, videatque quemadmodum ambulet: omnibus autem nobis ad sanctam ipsius voluntatem ac placita rite exsequenda, spiritum Deus ipse, viresque suppeditet. Amen. Goa v. Cal. Ianuarij. M. D. LXVIII.

FRANCISCI CAPRALIS, AD *Ioannem Baptistam Montanum.*

SVPERIORIS anni res gestas in vinea Domini scripsi ad te antea fusius. nunc quæ sint deinceps acta narrabo. In ditione Barptolemęi dynastę versatus adhuc est Ficeredius, vbi Christiani subinde facti complures, in iis nobiles aliquot. Cætera ex ipsiusmet Ficeredij litteris cognoscētur. Porro in hac vrbe Cochinoco, vbi ferme agit Balthasar Lupius, multæ confessiones per interpretem sane magno cum animarū fructu ab eodem exceptæ. Complures etiam insigni ante id tempus pertinacia, flexere tandem animos, & præter omnium spem sese ad CHRISTVM adiunxere. Præterea, cum graue instaret huic neophytorum gregi periculū partim ab ipsomet regulo qui à Christiana religione vehementer abhorret; partim etiam à quorundam leuitate, qui nondum erant in fide fundati; diuinitus factum

est nec

A eſt nec opinantibus nobis,vt multi primum ad verbum Dei audiendum, deinde etiam ad Baptiſmi ſacramentum accederent:& hoc ipſo tempore numerus augebatur in dies. Quo de genere toto quoniam ad vos puto Balthaſarem ipſum plura ſcripturum ; hæc ſtrictim attigiſſe contentus, veniam ad res Amaguſanas,qua in vrbe ego,& Ludouicus frater,& Laurentius Iaponius hyemauimus hoc anno , ipſius Amaguſani Toni rogatu : qui cum Euangelij audiendi cauſſa crebris me litteris inuitaſſet ; nec mihi , nec iis quos ea de re conſului , vllo pacto amittenda viſa eſt adeo præclara Chriſtianæ propagandæ religionis occaſio. Fundum igitur venimus primum. quo nomine oppidum in primis munitum ac frequens, quidam ex Toni popularibus obtinet. Hic, vbi è naui deſcendimus , obuiam nobis è nobilitate prodiere permulti nõ ſine lectica, qua trium circiter millium interuallo ad oppidum vſque deueherer. neque tamen ea ſum vſus,quamquam id illis admodum ægre ferentibus. Bonziorum deinde cœnobio excepti ſumus,vnde ipſi cum ſuis idolis Toni iuſſu paulo
B ante migrauerant.Huc ille nobis cum xenia protinus miſiſſet paulo poſt ipſemet nos gratulabundus inuiſit. Affuere mox magiſtratus etiam , publice gratias agentes nobis,quod ad legem Dei prædicandam veniſſemus ad ſe. Paucis dehinc diebus in adeundis officij cauſſa principibus , & ciuium beneuolentia concilianda conſumptis;conciones in eodem cœnobio haberi cæptæ. ad quas præter cæteram turbam Tonus quoque cum arcis præfecto & aliis proceribus ventitabat eo quidem animi ſenſu , vt ex iis aliquot ipſo ſtatim initio baptiſmum expeterẽt. Sedenim diabolus in humani generis perniciem intentus , cũ futuræ meſſis copiam cerneret,conatui noſtro ſeſe vehementer obiecit.Dynaſta Xichienſis eſt Amaguſano finitimus,cuius in ditione nõnullas habemus Eccleſias , Michaele Vaſæo præſide;is ad Luſitanorum alliciẽda nauigia, tantiſper dum eos falleret,ſuſcepta Chriſtiana religione,deinde per ſummũ ſcelus perfidiãque deſerta;dæmonis inſtinctu(quem ſibi apparentem aſpectabili forma & adorare coram & alloqui dicitur)necnõ Bonziorũ ſuaſu, quos plerunque graues aduerſarios experimur,cognita propenſione Amaguſani populi ad fidem Euangelicã;tam multiplices adhibuit machinas ad Tonum cæteroſque ab ea mente auertendos;vt res tota frigere continuo cæperit. Quod ego magno meo dolore cũ vidiſſem;ne in iis locis operam diutius perderem;parum abfuit quin re infecta redirem.ſed ne nullũ omnino exſtaret operæ pretiũ,placuit experiri ecquid in oppido vicino profici poſſet,cum aliis nominibus celebri,tum quod illic Tonus maiorẽ fere partẽ temporis habitat:ſed ibi quoque deſertoris eiuſdẽ,& aliorum diaboli ſatellitum ſcelere aditus nobis omnes ad animarũ ſalutem obſtructos offendimus.itaque triũ circiter menſium ibidẽ ſpatio per ingentes labores, ſummamque hyemis aſperitatem exacto,cũ nulla iam ſupereſſet rei bene gerendę ſpes;ecce tibi repẽte immutata diuinitus volũtate Amaguſanus Tonus baptiſmum efflagitat,idque cum multis,quos imitati deinceps ex aliis quoque vicis,& oppidis plurimi ſeſe ad Chriſtianam Eccleſiã aggregarunt.in iis etiam(quod mirere)Bonzius concionator inſignis,idemque

princeps

princeps Icoxuanæ familiæ,quæ in his locis hominum ſecta Lutherianæ D videlicet in Europa reſpondet: ſiquidem ad beatitudinem requiri aliud nihil affirmant,præter vnius nomen Amidæ: eiuſque præſtantiſſimis & ſalutaribus humano generi meritis iniuriam fieri, ſi quis opera virtutis, & ſuam cuiuſque induſtriam eſſe præterea neceſſariam ducat. Conuerſus ad CHRISTVM eſt etiam Toni filius adoptiuus, eximia ſpe ſummæ virtutis adoleſcens:huic ante baptiſmũ magna fuere cum Bonziis,& Camiſama Toni vxore certamina.ſed omnes difficultates Deo adiuuãte pertupit amor cognitæ veritatis, & mira quædam animi inuicti conſtantia. Idemque duodecimo quam renatus eſt die, cum audiſſet nos profectionem parare;voluit omnino vel minima quæque delicta ſacramento confeſſionis eluere.ac mihi neganti opus eſſe, quod è recẽti baptiſmo emerſiſſet ab omni labe purus ac ſplendidus;inſtitit nihilominus ille, cum diceret ignorare ſe quidnam ſibi euenturum eſſet abſente me. Ceſſi igitur denique incenſis officio precibus,& aures neophyto præbui, tam ſcienter,tam diſpoſite ſingula recenſenti,vt nõ ſine ſtupore ego quidem oblatam eius animo lucem, & impertita diuinitus chariſmata recognoſcerẽ. E Atque hæc antequam ego diſceſſi.poſtea vero(quemadmodũ ad me delatum eſt)Camiſama accerſitum adoleſcentem interrogat;num Chriſtiana ſacra ſuſceperit quamquam inuita ac repugnante ſe. Ille vero quod erat fatetur ingenue.Tum indignata mulier,& ſua in eum beneficia, & illius ingratum in ſe animum exprobrans; iubet illum vultu ſeuero confeſtim è ſua domo faceſſere,neque ſuum in conſpectum venire poſt hac:qua denuntiatione adoleſcens non modo non exterritus eſt; ſed etiam diſerte reſpondit: ingenti ſeſe gaudio exſilij ignominiam, & incommoda pro CHRISTI nomine ſubiturum. ſed cum ad templum à neophytis nuper exſtructum veniſſet,reique totius manaſſet oppido rumor,adfuit Tonus ipſe continuo,& Bonzio quodam nobili ſecum adhibito, qui adoleſcentem à teneris educarat;multis precibus mitigata Camiſama, in eius gratiam innoxium filium incolumi Chriſtiana fide reſtituit. Cum his ergo manipulis Dei beneficio Bungum verſus inde profectus; Fundum ex F itinere attigi denuo:prolatiſque Toni litteris quibus ad audiendum verbum Dei cunctos adhortabatur,ea fuit rerum conuerſio,is ardor animorum,vt qui paulo ante nefario conatu prædicationem Euangelij vel maxime diſtinuerant,in iis etiam quidam è numero Bonziorum, immutati ſubito ſeſe ad nos adiuuandos enixe conferrent. Itaque diebus octo decemve quibus ibi ſubſtitimus, præter aliam turbam, plus viginti è principibus ad CHRISTVM adiuncti ſunt. exædificandi præterea templi cura mandata certis hominibus,tantus denique omnium exſtitit motus, vt cum primum huc redirem,ſeſe Chriſtianos fore vniuerſi promitterẽt. ipſe vero dynaſta Fundanus cur nomen CHRISTO dare ſuperſederet, id cauſſæ afferebat,quod è patriis legibus neceſſe foret ſibi, dum gẽs tota prophanos ritus abiiciat,publicis eorũ ludis atque celebritatibus intereſſe.itaque baptiſmo in proximum annum dilato, precandi formulas interim è catechiſmo ediſcebat.Qui in Amaguſanis finibus baptizati ſunt,
eorum

A eorum numerus in vniuersum est duum circiter millium. In Bungensi autem ditione conuersi aliquot: quidam etiam languentes erecti. Iam vero in ipsa quoque Xichi regione, quamuis desertore illo dynasta furente minaciter, cum aliqua facta est ad CHRISTI gregem accessio, tum insuper edita nonnulla sunt veræ fidei ac pietatis illustria documenta. Cum enim è neophytis quidam proposita capitis pœna perterritus, quæ humana fragilitas est, à CHRISTI nomine defecisset; id vxor eius ita indigne tulit, vt vna cum filio sese à viri conuictu & consortio protinus remoueret, fortiter increpans: Auertat à me Dominus, vt cum eo viuam, qui mortis metu CHRISTVM eiurauerit: quo facto miser ille compunctus intimis sensibus, & culpam agnoscẽs, noctu clam ad Michaelem Vasæum accessit; & effuse flens, ducensque ex alto corde suspiria, locum pœnitentiæ suppliciter petiit, paratus tanti peccati quodlibet subire supplicium; quin etiam certum sibi esse affirmans, relicta patria fortunisque omnibus in Christianorum loca migrare, vt religionem susceptam liberius colere
B sibi liceret. nec fefellit fidem. nocte intempesta ipse cum fratre ac duodecim præterea consilij eiusdem sociis, abiit. qui omnes re familiari & agris, facta iam semente, neglectis; vagi & egentes CHRISTO seruire potius, quam domi diuites, & apud Principem gratiosi ac potentes idola colere, maluerunt. Nec minor in cæteris illius terræ neophytis, quamquam numero paucis tenerisque virtus enituit. Grauibus enim edictis contra CHRISTI cultores à tyranno propositis; tantum abfuit, vt illi ab instituto recederent: vt etiam in exsilium voluntarium ad Christianorum oppida patriis focis bonisque relictis abire; vel si res ita ferret, vitam pro CHRISTO profundere communi consensu decreuerint. Qua cognita re, dynasta damnum simul & inuidiam veritus, reuocauit edicta: & accito ad se Michaeli nostro multa promisit.

Facata est vrbs in primis celebris, quæ hostili rabie cum aliis oppidis nuper incensa & euersa, ac denuo propter loci opportunitatem exstrui cæpta, paulatim speciem veteris frequentiæ recepit: numeratque iam nũc
C ædificiorum ad tria millia, cum decem millibus antea censeretur. hic ego & Ludouicus in transitu dies quattuor vel quinque morati, Christianos aliquot fecimus; multo plures vtique facturi, si mensem vnum ibi ponere licuisset: is erat hominum vndique concursus ad nos. Ædificabat ibidem hoc tempore templum suo sumptu neophytus quidam. totus vero grex aliquem sacerdotem magnopere postulabat: sed nemo erat quem daremus, magno sane meo dolore: nam & illius populi inclinatio ad fidem; & ingens nationum varietas eodem cõmercij caussa confluentium, præclaram ostendit copiosæ materiem frugis. Nuper etiam dynasta quidam decem circiter à Cochinoco leucis, & locum nobis templo excitando, & in parochi sumptus vectigal annuum detulit. Aliis item locis nostri ob idipsum valde expetuntur; sed tanta paucitas est, vt nedum alia quærere, sed ne parta quidem tueri possimus: perit enim non vno loco Christiana res operarum inopia: quanto animi nostri mœrore non dico. magna tamen eramus in spe fore, vt Dominus pro sua clementia ac bonitate

ſubſidium nobis aliquod tam neceſſario tempore mitteret: præſagiebat- D
que neſcio quo modo mens, te quoque affuturum. optabam quidem certe vel maxime: non ſolum vt amiciſſimi viri congreſſu & colloquio frueter: ſed etiam vt exemplo tuo monitus ipſe me recolligerem, quippe iam pridem variis curis & occupationibus valde diſtractus. Nobis Deus vberem gratiam & ſui nominis caritatem cunctis infundat, vt omnibus in rebus ei quam diligentiſſime ſeruiamus, Amen. Cochinoci, IX. Calen. Octobris. M. D. LXXI.

LVDOVICI FROII AD ANtonium Quadrium in Indiam.

VA mentis humanæ peruerſitate fieri dicendum eſt, Pater, vt quæ nobis Deus bona largitus eſt, ea carendo fere magis quam fruendo ſentiamus? Id adeo ex obitu Vatandoni Co- E
midoni clariſſimi atque optimi viri quotidie certius ego quidem experior. cuius de incredibili ſtudio erga nos nomenque Chriſtianum vniuerſum, licet ſæpius te per litteras docuerim antehac; tamen hoc tempore, cum ille ingenti mœrore bonorum omnium in bello ceciderit, faciendum mihi exiſtimaui, vti paulo fuſius ad te perſcriberem. nam & grati memoriſque animi officium id vtique poſtulat; & ipſa commemoratio laudum ipſius, leuat aliqua ex parte dolorem meum; & ad celebritatem & gloriam Diuinæ prouidentiæ pertinere videtur, intelligi, nobis, in tam remotis regionibus inter Bonziorum inſidias, & intenta in nos barbarorum tela verſantibus, non deeſſe ne ex ipſis quidem principibus ethnicorum; tum noſtræ ſalutis, tum Chriſtianę religionis ac fidei propugnatores acerrimos. Ac quo res tota clarius pateat, repetam paulo altius initia ipſa & originem eius amicitiæ, quæ nobis cum illo interceſſit. Chriſtianus eſt quidam in hoc Meacenſi tractu non modo generis claritate conſpicuus, verum etiam propter egregiam virtutem ac F
probitatẽ ſumma apud omnes gratia, nomine Darius Tacaiama Fidanus. Is cum pro ſua in Deum pietate, proque ea neceſſitudine, quæ ſibi erat cum Vatandono, de rebus diuinis deque inſtituto noſtræ Societatis eſſet aliquoties cum eo familiariter collocutus; hominem denique perpulit, vt concionis audiendæ cauſſa ad templum noſtrum accederet. Cum igitur ad Gaſparem Vilelam vterque veniſſet, ex ipſo Catechiſmi exordio diſputatum à noſtris eſt horæ amplius ſpatio, vnum eſſe Deum fontem & originem rerum omnium; qui quæ videntur quæque non videntur, ex nihilo cuncta creauerit; ac ſimul peruerſitas & amentia ſectarum Iaponicarum multis rationibus refutata eſt. Quæ omnia Vatandonus homo ingenioſus cum & patienter ad finem vſque audiſſet, & tamquã rationi rerumque naturæ conſentanea valde probaſſet; egit in præſentia Gaſpari gratias, operamque ſuam illi benigne admodum detulit. & quoniã certis de cauſis erat ei confeſtim in regnum Vomi (quæ ipſius fuit patria) recedendum;

A dendum;ad extremum adiunxit,vbi vacaret,se ad audiēdum Dei verbum esse reditur ū.Sequuta deinde Cubi cędes est,cumque ab iisdē coniuratis, qui Cubū oppresserant,crudelissimis hominibus,& Christianæ fidei inimicissimis,nos quoque ad necē inquireremur;fuga nobis coacti cōsulere, multis peragratis locis, ad vrbem Sacaium denique venimus, vt ibi tuto loco,& Meacēsi ditioni finitimo,bellorum exitum, & occasionē aliquam redeundi Meacū exspectaremus. Interea Vatandonus,cuius animo altius insederāt quæ de vno cœli,terræque Domino ac Deo nuper audierat;mirabiliter auidus plura discendi, petiit à Dario Tacaiama per litteras, vt à Gaspare Vilela Iaponium aliquem Diuinæ legis interpretem suo nomine postularet. quod vbi Gaspar cognouit;misit ad eū protinus Damianum, in erudiēdis Iaponiis popularibus suis in primis exercitatū.qui dum magna spe rei bene gerendæ concepta,Vomim iter intendit;eo ipso tempore demortui Cubi frater Cauadonus Voiacata,elapsus è coniuratorū custodia,ad Vatādonum opis implorandæ caussa confugit supplex:quem il-
B le non modo benigne exceptum ingenti sumptu & munificētia plus annum in arce sua Coca fouit atque custodiit,magno ob idipsum ęre alieno cōflato;sed etiam;vt in fraternum imperium restitueret;finitimos Reges nationesque circumire, atque omni ratione solicitare non desiit, quoad Nubunanga Rex Voaris, armatorū quinquaginta millium exercitu comparato;& Mioxindoni & Daiondoni, qui cōiurationis principes fuerant, repressa audacia,quem dixi exsulem,in fraternis opibus & gradu honoris amplissimi collocauit.Id fuit caussæ,cur Vatandonum absentem patria,& rebus grauissimis occupatum Damianus inuenire, ac per otium (vti sperauerat) religionis Christianæ mysteria docere nequiuerit. Venit deinde Sacaium Vatandonus vna cum præcipuis ducibus exercitus Nubunāgæ; cumque apud eum esset etiā Darius Tacaiama, tempus opportunū ratus Meacensis Ecclesiæ subleuādæ, Vatandonum docet,occiso priore Cubo, nos etiam factione Bōziorum per summam iniuriam pulsos Meaco,nunquam postea redeundi potestatem impetrare potuisse;neophytorum gre-
C gem pauloante ab idolorum seruitute ad cultū vnius verique Dei traductum; orbū pastoribus in luctu & squalore iacere, de nostra magis, quam de sua salute atque incolumitate solicitum.orat,& obsecrat,vt dignum se suisque rebus gestis patrociniū nostri suscipiat, seque pro æquitate ac iustitia perditorum hominum sceleri furorique opponat: id si fecerit, magnam non à Christianis modo, sed etiam ab ipso CHRISTO Deo gratiam initurum.Quæ vbi Vatādonus audiit;alacritate mirabili delatam ad se caussam recepit illico:meque confestim (nam Gaspar in Bungum iampridem euocatus abierat)ad se nocte eadem accersit, ad quem cum adiissem; tanta sum ab eo non dico comitate, sed veneratione acceptus, vt in consessu principum (quod Europæi nostri vix credāt) de sella mihi quamuis enixe renitenti decesserit,aliaque more patrio signa summi cuiusdam honoris habuerit. Mecum ego Laurētium nostrum adduxeram:quem vbi Vatandonus Iaponium cognouit esse,cōuersus ad eum:Quin,inquit,nisi incommodum est,mihi,& proceribus hisce de Christiana lege,deque vno

rerum omnium conditore aliqua exponis?Tum ille,qua eſt facũdia præ- D
ditus,in eam ſententiã cõpioſe tanta cũ auditorũ attẽtione diſſeruit;vt in
mediã vſq; noctem ſermo protractus ſit.cum peroraſſet,eius orationem,
& argumenta magnis laudibus Vatandonus extulit,& ſimul noſtrã cauſ-
ſam principibus qui aderant,ex animo commendauit:quos ego cum offi-
cij cauſſa poſtridie conueniſſem, non modo me perhonorifice accepere
ſinguli, ſed etiam ſuum omnibus in rebus mihi ſtudium operamque be-
nigne polliciti ſunt. Ad hæc Vatandonus, qui Sacaiani populi tumorem
& ſuperbiam noſſet,nec ignoraret, nos ex quo tẽpore Meaco ſumus exa-
cti,quaſi profugos & abiectos homines vulgo contemni; ad conciliãdam
nobis authoritatem & gratiam; ſemel iterumque honoris cauſſa domum
noſtram non dubitauit venire tanto ſtipatus grege amicorum, vt multi-
tudinem via ipſa non caperet. Quinetiam Fabium Reoqueium indidem
Chriſtianum primarium virum, quod nos in eo exſilio benigne fouiſſet,
accerſitum ad ſe non modo magnopere laudauit gratiaſque egit illi miri-
ficas; verum etiam hominem de ſuo liberaliter admodum muneratus eſt, E
addens inſuper, quicquid in nos officij ac beneuolentiæ contuliſſet vel
conferret in poſterum, id ſe perinde gratum eſſe habiturum, ac ſi totum
in ſemetipſum collatum fuiſſet.

Poſt hæc Meacum reuertit: pauciſque diebus interiectis fecit me per
litteras certiorem, ſe de reditu noſtro cum Nubunanga, & nouo Cubo
tranſegiſſe:itaque Darium propediem ad me reducendum eſſe venturum
itaque factum eſt;quanto neophytorum gaudio,tu ipſe exiſtimabis, cum
id propter aduerſariorum ſummam gratiam atque potentiam ſperare vix
iam vllus auderet.Tandem igitur veni Meacum,& quoniam ædes noſtras
quidam tribunus militum occuparat ; diuerti ad Chriſtianum ciuem
Meacenſem, Antonium nomine, virum in primis honoratum, ac no-
bilem : ſtatimque nos Vatandonus te deinceps inuiſit, hoſpitique no-
ſtro item vt Sacaij fecerat, dedit munera, ac petiit, nos ad aliquod tem-
pus habere domi ne grauaretur: intellecturos breui Chriſtianos quanta
cum fide curaque Vatandonus patrum negotia tranſegiſſet.quæ tanta ſi- F
gnificatio beneuolentiæ dici vix poteſt,quantam nobis apud illos exiſti-
mationem attulerit. Nec ita multo poſt (ſane præter opinionem infide-
lium)quæſitum ipſemet me magno comitatu deduxit in regiam,fecitque
& effecit omni artificio, vt inſpectantibus, & tabeſcentibus Bonziis, in
magna principum frequentia,cum à Nubunanga,tum à Cubo quam ho-
norificentiſſime admitterer. Ad hæc, noſtræ non modo manſioni,& in-
columitati, ſed commodis etiam & ornamentis per litteras regias dili-
genter cauit: quæ quoniam ab ipſis etiam ducibus, atque à principibus
Bonziorum, non niſi magno auri argentiue pondere comparantur; cum
idcirco Vatandonus inſciente me ad Nubunangam decem auri laminas
iuſtæ magnitudinis attuliſſet; negauit ille ſubridens, in tali cauſſa opus
eſſe muneribus : decretum ipſemet, quam maxime vellet formula ſcri-
beret : ſe id confeſtim ſuo chirographo muniturum. Tum ille tan-
ta regis in nos propenſione animaduerſa, ſcripſit non modo vt no-
bis

A nobis tuto Meaci habitare liceret; graui pœna propoſita, ſi quis nobis negotium faceſſeret; ſed etiam vt ædes noſtræ ab hoſpitio militum (qui fere in templa,& cœnobia diuiduntur)ac prȩterea vti vicinitas noſtra tota à vigiliis obeundis,præbendis ad munitionem operis,aliiſque id genus oneribus eſſet immunis.quæ omnia cum à Nubunanga,& Cubo, quamuis contra nitentibus aduerſariis,impetraſſet;ſubſcripta diplomata(quorum ipſe in ſuo tabulario exemplum retinuit)magna ſui animi voluptate vocato ad ſe Laurentio tradidit;pollicitus inſuper, ſe daturum operam, vt Tribunus ille qui noſtras occupauerat ædes, iampridem à Chriſtianis deſertas,excederet: idque multis adhibitis internuntiis tam diligenter curauit,vt ille denique in ſuperiorem vrbis partem ingenti populi admiratione migrauerit.

Multo deinde poſt,cum Rex Micauæ inuiſendi Cubi cauſſa Meacum ingenti comitatu veniſſet,exceptus eſt non ita remoto ab æde noſtra diuerſorio.cumque ad accipiendos amicos eius,quotquot erant propinqua B Bonziorum ædificia occuparentur; veritus Vatandonus, nequid nobis quoque moleſtiæ exhiberetur,ſcribam ſuum,& aliquot præterea à familiaribus miſit ad ædes noſtras,qui ſpeciem præberent occupati iam ab ſe hoſpitij:quæ res vtique nos ab omni eiuſmodi incommodo liberos præſtitit.neque vero id ipſum egregiæ beneuolentiæ commentum ille ſignificauit nobis; è ſcriba deinde cognouimus ipſius conſcio ſecretorum.& ſane tum hiſce,tum aliis in rebus,quæ vel ad commodum,vel ad dignitatem noſtri ordinis pertinerent;tanta fuit eius diligentia, & amor in nos; non modo vt preces noſtras,verum etiam voluntates ſuis ipſemet fideliſſimis conſiliis,officiis,benignitate præuerteret.

Quandiu Nubunanga Meaci commoratus eſt; ad eum ego de Vatandoni ſententia aliquoties acceſſi,tam facili ex illius commendatione aditu ad regem,vt multis interdum dynaſtis, & principibus Bonȥiorum ad limina præſtolantibus,ego extra ordinem intromitterer. Sed cum proxime ad regem ſub eius profectionem adiiſſem;lõga illa diſputatio, de qua C ſcripſi ad te antea; de immortalitate animorũ incidit mihi cum Nichioxine Bonzio,viro in primis diſerto, & propter egregiam rei militaris peritiam (neque enim hoc ſacerdotum genus abhorret à bellicis artibus) magna apud regem auctoritate. ex quo certamine cũ ille turpiter victus abiiſſet;in eam exarſit rabiem,vt nunquam ex eo die perniciẽ nobis moliri deſierit. cuius furori & amentiæ cum locis omnibus aperte ſeſe Vatandonus non modo cõſilio,ſed etiam armis opponeret, nec illum vſquã conſiſtere pateretur; ſuperatus ille viri conſtantia, vbi ſe viribus imparem ſenſit;omni deinceps dolo & inſidiis graſſari conſtituit.Diſſimulata igitur in tempus iracundia,falſis criminationibus circumuentum Vatandonum eo tempore ægrotantem,adeo artificioſe & callide apud Nubunangam accuſauit, multis diaboli ſatellitibus in eius flagitij ſocietatem adſcitis;vt Rex mendaciis oneratus, adeuntem ad ſe valetudine recuperata Vatandonum,non modo aditu congreſſuque per ſummam ignominiam arcuerit,ſed etiam aureorum viginti millium annuo reditu, &

& nobili in primis arce multarit, quo ille tam insigni accepto incommodo, tantum abest, vt quicquam idcirco de suscepta in nos beneuolentia, studioque remitteret; vt etiam palam dictitaret venientibus ad se consolandi gratia principibus, præclare vero secum actum esse, cui nostra caussa in tantam calamitatem incidere contigisset: atque adeo, quo illustrior esset amor ipsius erga nos, quamquam tanta facta & rei familiaris, & dignitatis imminutione; tamen diligentius etiam quam antea, vbicunque opus foret, nobis omni ope curaque affuturum. Interim ex altera parte Nichioxines, & cæteri Bonziorum antistites, oppressa innocentia impune volitare; nobis ferrum, flammamque minitari; de templo nostro funditus euertendo, serendoque ibidem sale per ignominiam perduellibus constitutam, in suis cœtibus multa iactare; nec tamen cessit illis ea res è sententia: nam & Nubunanga, Cubusque nos nulla nostra culpa aut domo, aut ex vrbe pelli passi nō sunt; & machinationis eius artifex Nichioxines, iusto Dei iudicio compluribus eiusdem flagitiis ac facinoribus patefactis, haud ita multo post à Nubunanga multis verbis male acceptus, & omni dignitate spoliatus est: & anno vertente Vatandonus cum ad Nubunangam, qui tum forte Meacum redierat, sordidatus venisset; Diuino prorsus beneficio, amicorum deprecationibus ad caussam dicendam admissus, tantam suæ cladis misericordiam exciuit, vt illum Rex, viri meritis & probitate perspecta, in pristinum gratiæ locum restituerit, & insuper dena aureorum millia ad viginti quibus antea fruebatur, addiderit.

Iam, qui apud alios caussam nostram tam diligenter agere solitus fuerit, qui ad potentissimos Reges aditum nobis tam studiose munierit, qui denique pro nobis fortunarum & capitis discrimen adierit; ineptum arbitror explicare, quam benigne, quamque honorifice nos accipere consueuerit ipse venientes ad se vel Meaci valde remoto à nobis loco; vel in suis extra vrbem oppidis, aut arcibus habitantem. Qua ille cura cauebat exceptis hospitio, ne quid nobis omnino deesset! quam familiariter nos in ipsis ædium penetralibus, quo paucissimis è familia patebat introitus, vna cum vxore, liberisque adhibebat ad mensam! quoties, rei Christianæ caussa iter habentibus per infesta latronibus loca nobis equos & corporis custodes attribuit! quam sæpe xenia misit humanissime! quam suauiter si quid vicissim ad illum nos allatum ex Europa, vel ex India mitteremus, quod Nubunangæ, vel Cubo gratum fore intelligeret, remissum idipsum ad nos, monuit vt illis potius opportuno tempore largiremur! Neque vero nobis fauebat ille tantummodo: sed etiā Christianam rem tanto erat ardore complexus, vt de Diuinæ legis præstantia, de sempiternis post mortem præmiis atque suppliciis, de virtutibus Christianis in cœtibus principum sereret ipsemet ex occasione sermones. Quinetiam multos, dum esset Meaci, per caussam inspiciendi horologij, ignotæ in his regionibus machinæ, domum nostram adductos, eadem opera sacris concionibus admouebat; atque vbi peroratum esset, summam totius doctrinæ iterabat ipsemet, præcipuis locis insistens, & Bonziorum fraudes & errata redarguens.

A Iam vero neophytorum, quos omnes fratrum numerabat loco, defensionem ac patrocinium quam ex animo suscepisset; cum aliis plurimis rebus ostendit, quas ego, ne longior sim, consulto prætereo; tum vero insigni quodam pietatis & iustitiæ documento. id fuit eiusmodi. Vetula quædam erat de grege neophytorum, Dominica nomine, cuius filius in templo nostro ministrare consueuerat. hanc ethnicus nescio quis potens cum de quarundam ædium possessione deturbare per vim & iniuriam conaretur; confugit illa supplex ad Vatandoni fidem, cuius deinde beneficio quicquid cupiebat, obtinuit. sed prima luce ad eum profecta, dum spectat ad fores, pueri quidam è Vatandoni familia, rosarium, quod de more muliercula percurrebat, interea per ludibrium, vt fit, vellicare; stanneam icunculam è rosario pendentem abripere. tum illa indignari, & impietatem facti muliebriter accusare. contra pueri quo magis irritatam vident, eo instare acrius, & illudere. cum strepitus inualesceret; exaudit è cubiculo Vatandonus fœminam quiritantem. quærit continuo, quid
B sit rei. proteruitate puerorum cognita, iubet ex iis tres protinus comprehendi, seuere admodum increpans declaraturum se, quantopere velit Christianos omnes ab omni contumelia tutos, domi suæ præsertim. cumque dubium esset nemini, quin grauiter esset in eos animaduersurus, muliercula primum pro illorum salute deprecari: cum nihil ipsa proficeret; monitus ego statim ad eum mitto Laurentium: qui cum nihilo magis hominem placare potuisset; ego ipse denique ad illum accessi: multisque rationibus iracundiam mitigare conatus sum. sed nec vetulæ preces, nec Laurentij legatio, nec nostra contentio flectere animum hominis valuerunt, quominus vnum ex iis, quippe notiore petulantia adolescentulum, in arcem suam ab vrbe amandatum, capite plecteret. tantam ille venerationem rerum diuinarum, tantum cultum religionis imbiberat. Denique, vt finem faciam, Christianos omnes omnibus minimis maximisque rebus fouebat, sicuti liberos indulgentissimus parens. Miretur fortasse quispiam, quæ res catechumenum eo pietatis ardorisque prouexerit. Primum, vt ego quidem arbitror, insita illi constantia, & bonitas tam insignis, vt fortes viri permulti relicto vberiore stipendio, ad ipsius ductum & imperium sese vltro conferrent: deinde, ac multo etiam magis, frequens auditio, & cogitatio verbi Dei, cui quoties per bellicas aliasque grauissimas occupationes licebat, aures dabat quã studiosissime. captus erat quippe vehementer honesti pulchritudine, & Christianæ fidei veritatem & excellentiã magis admirabatur in dies. & sane, cum primum ei Laurentius æternitatẽ animæ, & varias ac multiplices eiusdẽ vires exposuit; stupore propemodũ attonitus Vatãdonus, qui ad eam diem in hæresi fuisset Ienxuanorũ, qui nihil omnino post mortẽ superesse opinantur; palam exclamauit: se tum demum ex quo ea didicisset, hominem sibi videri: antea quidẽ in tantis errorum tenebris, infra ipsas pecudes iacuisse miserrimũ: atque etiã Tacacuquim (id arci nomẽ) eundẽ Laurentiũ ad se magnis precibus euocauerat, quo cõmodius catechismo vacaret: eoque probe peracto; Christianæ militiæ obligare sese baptismi sacramento

decreuerat.sed hæc parantem,& assidue meditantẽ oppressit mors illi im- D matura,Christianis omnibus luctuosa;quẽ tibi casum exponã, vt potero.

Iquenda est regio finitima ditioni Vatandoni:quam regionem bellicosi admodum incolunt populi.in eius limite cum Vatãdonus castella duo excitasset;non tulit factum Iquendæ regulus.exercitu repẽte coacto, primum omnium præmia pronuntiauit aureos annuos M.D. si quis ad se caput Vatandoni retulisset:deinde vero postridie ad vnius è castellis oppugnationem tetendit infestùs. Quod vbi sensit præfectus præsidij Darius Tacaiama, citato equo misit protinus nuntium ad Vatandonum in arce vicina Tacacuqui morantem.is cognita re,quas habebat eo tempore copias,præcipiti agmine ducit obuiam hostibus.ducenti eius latera stipabant lectissimi viri:cum his intrepidus antecessit, reliquos opinione suà pauciores (haud plus quingenti fuere) cum filio subsequi iussit. Hostis comperta paucitate nostrorum, veritus ne si Vatandonus idipsum resciret;omissa pugna se in castella reciperet;maiorem partem exercitus iubet occulte considere ad montis radices: cæteris imperat, Vatandonum ad E certamen eliciant.Vt propius ventum est, Vatandonus puniceo insignis galero quem dono à Lusitanis acceperat,ardens cupiditate pugnandi,nõ exspectato subsidio,cum sua cohorte dumtaxat,ex equo desiliens (neque enim equites in Iapone pugnare mos est) sese in aduersos ferociter intulit,neque ante prouidit insidias,quam consurgente vndique multitudine circumfusus est.Pugnatum vtrinque acriter:quoad Vatandonum multis acceptis vulneribus egregie dimicantem obtruncauit ex hostibus quidam, cum quo gradum forte contulerat, verum is quoque letaliter saucius,dum certa præmij spe caput asportat, paucis confectis passibus moribundus occubuit.reliqui stipatores Vatandoni ex præcipua nobilitate ad vnum omnes cæsi.Qui erant in subsidiis,cum se longe impares cernerent,fuga repente dilapsi.Vatãdoni filius in arcem Tacacuquim cum admodum paucis confugit.hostes victoria vsi, vastatis agris, villis incensis ad arcem castra posuere.ego,quo die male pugnatum est, eram in insula Sanga iis ipsis locis ita propinqua,vti fragorem tormentorũ exaudirem. F Sed nihil tale suspicanti mihi tristis adest repente nuntius, Vatandonum cæsum esse cum suis.id vbi Meaci cognitum est, Organtinus Italus, & Laurentius Iaponius Bonziorum insolentiam veriti, neophytorum hortatu omnem apparatum sacrorum in tutum asportandum curarunt,ego nequid aduersarij contra Christianam rem audacius molirẽtur; quo ipso die hæc scripsi,mane Laurentium ad Nubunãgam, & amicos ipsius cum muneribus miseram.omnino turbulentæ erant res;multi circumquaque inimici:neophytorum grex metu ac mœrore perculsus.auxerat inuidiam obitus ipse Vatandoni,& rumor improborum scelere dissipatus; omnes quicunque nos foueant,tandem iratis Diis funditus interire. Nos in tanta solitudine periculisque vna scilicet fiducia bonitatis Diuinæ sustentat: quam quo magis magisque demereamur in dies; tuas pater optime, fratrumque nostrorum omnium pias pro nobis deprecationes, & sacrificia vehementer expetimus.Meaco.IV.Cal.Octob.M.D.LXXI.

EIVS

A EIVSDEM AD ANTONIVM *Quadrium in Indiam.*

QVANTA esset rerum perturbatio, qui Christianorum dolor ex obitu Vatandoni dynastæ, viri fortissimi nostrique amicissimi; nuper ad te fuse perscripsimus. Ex eo die, insperata quędam, eademque cum ad muniendam Euangelio viam, tum ad leuandum mœrorem nostrum in primis accomodata exstitere. quos ego euentus hac epistola persequar.

Quod ipsemet nostri iampridẽ, Frenoiama excelsus imprimis est mons, nouem circiter millibus passuum ab vrbe Meaco situs ad orientem. In eo monte Rex quidam Iaponis, patriæ superstitioni apprime deditus, ante annos octingentos templa construxit ad tria millia & octingenta, ædibus adiunctis dumtaxat in vsum Bonziorum, qui legum ac disciplinarum in studio versarentur. quod vt sine vlla interpellatione quam commodis-
B sime facerent; non modo turbas, ac strepitus omnes agricolarum inde remouit; sed etiam vicos duos vnde omnia necessaria peterent, ad montis radices ædificauit, superum inferumque Sacomotum (id locis nomen) iisdemque Bonziis insuper, tertiam fere partem vectigalium Regni Vomẽsis attribuit. Quod opus ab illo Rege fundatum, posteri eo impensius adiuuerunt; quod vniuersæ Academiæ summo cum imperio præponi solitus est aliquis vel ex filiis regis, vel quam arctissima certe cum rege affinitate coniunctus. Itaque in tantam amplitudinem excreuerat olim Academia, tantumque illi honoris, & auctoritatis accesserat, non solum vt Meacensis omnis iurisdictio illorum hominum arbitrio regeretur, sed etiam vt omnes ferme Iaponicarum superstitionum interpretes, ducesque sectarum, inde tamquam ex perenni fonte, vel seminario quodam existerent. sed imminuta paulatim regia potestate, rebusque (vt fit) bellorum iniuria ac vetustate labentibus, ingẽs ille templorum numerus quæ sexdecim dispersa conuallibus, antea visebantur; ad octoginta vel paulo
C amplius rediit. ac simul Bonziorum illa qualiscũque disciplina sensim ita soluta est; vt omni abiecto pudore sese turpissimis voluptatibus flagitiisque dediderint; atque ad armorum vsum ac latrocinia studio doctrinę religionisque conuerso; cum alia multa per vim nefasque patrarint; tũ vero annis ab hinc septem & triginta Meacum vrbem, ingẽti facta hominum cæde pæne totam incenderint. Verum iusto Dei iudicio, cum præsertim allatum ad se CHRISTI Euangelium obstinata respuerent mente: contigit anno superiore, vt graui bello inter Nechienis Regẽ, & Nubunangam exorto; illius copias Bonzij tecto & commeatibus iuuerint; Nubunangam vero præter cæteras iniurias etiam transitu prohibuerint. Quare ille maiorem in modum offensus fremensque pactis cum hoste induciis, in regnum Voaris rediit; ac primum Bonzios eius regionis (Icoxos qui dicuntur) castellis omnibus exuit; & quotquot viuos vel ex ipsis, vel etiã ex eorũ popularibus capere potuit, omnes cruci suffixit: deinde aucto exercitu, victricia signa repente ad Frenoiamã, ira stimulante conuertit. Tum

primum temerarios Academicos,& omnia sibi secunda pollicitos, verus D
belli terror inuasit, pœnituitque lacessiti Nubunangę; cumque se viribus longe inferiores cernerent; missis legatis,magno primum auri pondere, deinde loci religione, metuque numinum placare conati sunt Regem: quibus ille cum respondisset;nec se pecuniæ cupidū, sed vindicem scelerum,& vltorem iniuriarum adesse: nec inanium Deorum vlla terreri formidine;tum illi vt in re trepida,contra hostium impetus omni ratione se comparant.Erat in ipso montis vertice templum Quanoni dicatū,quem deum vel dæmonem potius miro cultu veneratur Iapone toto cœca gentilitas, plurimique mortales votiua peregrinatione suscepta eodem assidue confluebant, quod persuasum haberent ab illo Deo longioris vitæ spatia,bonam valetudinem, diuitias impetrari:Frenoiamani vero Bonzij sacra quotannis eidem ac ludos ingenti apparatu sumptuque persoluere soliti sunt, quibus continuo in vrbe Meaco Gibonis solennia succedebant eo pompæ ordine, hominum frequentia, commentis artificum, vt satis appareat æmulum diuinæ gloriæ Sathanam, in iis locis, anniuersariam apud nos corporis CHRISTI celebritatem effingere voluisse. In illud igitur montis cacumen & Bōzij,& è proximis pagis promiscua tur- E
ba sese recipiunt: stationibusque dispositis,hostem ex eo loco prohibere constituunt. At Nubunanga Sacomoto & Catata vicis cum incolarum internecione incensis euersisque,montem ipsum Frenoiamam, nequis è numero Bonziorum elaberetur, corona circundedit. deinde instructum exercitum in eos aduerso cliuo submisit:restitere aliquandiu è superiore loco Bonzij: vrgente dein multitudine hostium,effractisque claustris,& superata munitione trucidati fere omnes: ac simul, iniectis maximo ac nobilissimo templo facibus,ea tota moles horribili prorsus incēdio conflagrauit:atque id ipso die festo Michaelis Archāgeli, III. Cal. Octobris: vt ad hostes CHRISTI delendos,tollendaq; prorsus illa nequitiæ cubilia,& scelerum officinam, princeps militiæ cœlestis præsenti ope affuisse videatur.postridie vero,qui dies fuit natalis Beati Hieronymi,Nubunanga circummisso milite, latitantes ferarum instar Bonzios qui prælio superfuerant,protractos è dumetis aut specubus interemit.sub hæc domus eorum direptæ, fana plus CD.cum omni sacrorum instrumento pariter F
concremata, ingens omnibus circa nationibus terror incussus. Meacum dein Octobri mense ineunte victor Nubunanga se contulit. Hic ego & Organtinus ad eum officij caussa cum adiissemus; nō modo comiter ambos accepit;verum etiam(quod vix credat quispiam)sese in nos peramanter effudit.Quod superest,te Pater etiam atque etiam obtestamur, vt nos totumque Iaponicum gregem hunc tuis & sociorum piis deprecationibus & sacrificiis adiuuare ne desinas. Meaci. Natali die Sancti Francisci.M.D.LXXI.

Scriptis iamdiu litteris necdum datis, alia quædam interim euenere; quæ ego ad Diuinæ iustitiæ ac prouidentiæ fidem gloriamque deesse nolui,quin adscriberem.

Germani duo fratres erant in vrbe Meaco, tum genere, tum diuitiis clari,

A clari,iidéque Xacæ cultores egregij.quorũ vterque se religioni Christianę imprimis acrem aduersarium assidue prębuit,iidemque superioribus annis antesignani fuere factionis eius, cuius scelere nostri Meaco semel iterumque per summam iniuriam exacti sunt. Anno deinde post fere sexto, cum ego Vatádoni opera ac studio restitutus ad Cubum salutandi caussa de more venissem, die quodã accidit vt ex his fratribus natu maior adesset,nomine Taquenus Vchisamidonus. Is, quo erat in nomen Christianum odio ac rabie,non potuit sese continere,quominus coram ipso Cubo,me sociosque maledictis incesseret,nobisque cũ alias calumnias, tum præsertim esum humanæ carnis obiiceret;quæ tamen crimina ab iracundia ac furore profecta,apud Cubum cæterosque qui aderant,minime valuerunt.Idem nuper,Euangelij progressum, & collabẽtem Deorum suorum existimationẽ incredibili quodam animi dolore cum cerneret; fretus tum suis opibus,tum gratia principum,nouam Xacæ sectam condere aggressus est.iamque repudiata coniuge, mentoque & capite raso, Bon-
B ziorum habitum & cultum induerat;cum ad illum adiungere se dęmonis instinctu cæpere complures: quibus ille magno sumptu amplum cœnobium exstruebat (numerus enim discipulorum ad CD.ascenderat)cóciónibusque pæne quotidianis populum contra Christiana sacra legesque miris artibus incitabat.sed cum illum tantis debita sceleribus vltio Diuina maneret; accidit aliquando vt intemperantia linguæ prouectus præsente Cubo Nubunãgam Regem dictis amaris haud obscure perstringeret, affirmans illum iam ad summum potentiæ culmen euectum, diutius in eo fastigio stare non posse quin rueret, vel certe quasi matura vel potius vieta ex arbore bacca decideret. quibus temere iactis; non defuere confestim,qui ad Nubunangam cuncta deferrẽt. quibus ille auditis, vniuerso Bonziorũ generi multis iam ante nominibus infensus, vt diximus, adeo excãduit;vt in regnum suum Voaris Meaco decedens, comprehensum nouum hæresiarcam, & equo impositum, quamuis magnopere deprecante Cubo aliisque proceribus;quindecim à Meaco leucis in ipso iti-
C nere secuti percusserit.ad hæc,liberi,euersis & solo æquatis domibus eorum,& cœnobio nuper ædificari cæpto, in exsiliũ acti sunt.triduo autem post(quod mirandum est magis) frater ipsius æque acerbus CHRISTI inimicus,in vrbe Sacaio infixa pedi spina dolore confectus, ac miserabili genere leti defunctus est: vt in vtroque euidenti significatione cœlestis iræ vindicta satis appareat.

Franciscus Capralis ád nostrorum lustranda in his Meaci partibus domicilia non ita pridem accessit. eum ego deinde in regna Mini, Ceunoquuni,Cauachisque deduxi. Paschalia vero festa Sangæ peregimus: quo fructu,ex aliis litteris(vt spero)cognosces. Te Pater optime Dominus tueatur incolumem.Meaci.IV.Idus Augusti. M.D.LXXII.

* * *

EIVSDEM AD FRANCISCVM Capralem. D

VLLAM puto regionem ex iis,quæ Christianorum nauigatione, vel armis apertæ sunt,in tanta rerum vicissitudine ac varietate versari,quantam assidue patitur hæc terra Iaponica. Mitto cætera quæ tibi nota sunt. Post tuum à nobis digressum,quot cædes,populationes,euersiones vrbiū, & incendia consecuta! Cubo enim (vt nostri) Nubunangæ opibus restituto, cum res Meacensis vtcumque pacata videretur esse, repente quibusdam interpositis offensionibus(vt sunt irritabiles animi Regum,& omnis imperij suspiciosa communio) periculosum & graue bellum inter eosdem. exarsit,cuius belli initio cum se Cubus,euocatis vndique militibus,in arcem munitissimam recepisset,& cum hostibus Nubunangæ inita societate(qui multi potentesque sunt)tantum virium collegisset, vt Nubunanga nequaquam è suis finibus egressurus in præsentia crederetur;tum ille nihil hoc apparatu perterritus,præter omnium exspectationem cum robustis legionibus affuit: captusque misericordia populi,cum frustra per interpretes de conditionibus pacis egisset,malo cogendum ratus, qui monitis non pareret;quamquam inuitus,atque adeo, illacrymans tantæ cladi(vt affirmant)omnibus passim tectis agrorum, multisque præterea idolorum fanis, Bonziorumque cœnobiis, ad hæc vicis frequentibus vno die centum exustis, prædaque ingenti rerum non modo agrestium sed etiam vrbanarum abacta(quod ciues tumultus initio, veriti ne Meacum recta contenderet,pretiosam supellectilem cum liberis vxoribusque in ea loca raptim auexerant;)rursus Cubum institit ad pacem inuitare. At ille fœderatorum copias propediem exspectans, cum interim omni ope resistere,& vltima experiri decresset; tum vero Nubunanga vehementius irritatus vrbem ipsam euertere statuit. Est autem pro situ loci diuisa bifariā sic vt altera pars Meaci,superior; altera inferior nominetur. Superiorem longe celeberrimam totius Iaponis,præcipua nobilitas incolebat.ij direptionis & incendij metum ingenti pecunia conati redimere,nihil profecerunt.inferioris vrbis exitus felicior fuit:siquidem ciues, & in iis Christiani permulti,non tam argenti pondere,quam precibus infimis & humilitate veniam & pacem à Nubunanga impetrarunt, itaque totis castris graui pœna proposita iussit edici,nequis inferiori Meaco damni quicquā inferret. Interim in superiori parte conscelerati aliquot, ne in patriæ direptione & exitio nulla ad ipsos prædæ portio perueniret, vltro ignem tectis iniicere anteuertunt,qui tota ea nocte longe lateque vagatus, tertiam fere oppidi partem absumpsit. postridie vero Nubunanga cum suis inuectus,quod erat reliquum omne combussit.eo incendio ædes priuatę ad octo millia:Bonziorum cœnobia, viginti:& in iis duo Xacæ, & Amidæ nobilissima & maxima;minoris verò formæ ad octoginta conflagrasse dicuntur; quorum in vnum trepida fuga sese abdiderant Bonziæ mulieres ad sexaginta ex iis,quæ stipi cogendæ ad instaurationem fani Daibud in regno

A in regno Thematis religionis caussa dabant operam. Non defuit in tam luctuosa clade res pæne ridenda. Manibus mortuorum ad inferos primũ deinde ad beatas Amidæ sedes, cum tempus fuerit, deducendis, Iizum nescio quem, ferali instructum tridente præfecit Iaponica fabulositas. Huius Iizi delubro (quod in Meaco inferiori colebatur) Bonzij metuentes exitiũ, sortibus corã ipso iactis, quæsiere num illud inde amoueri expediret. cum responsum esset vtique amouendum, idque continuo, etenim loco imminere sine dubio flammas; antistites templi, & vniuersa vicinitas magna cum veneratione ac cæremonia statuam in Meacum superius transtulere: cumque iam in tuto rem esse putarent, ecce tibi conflato repente, vt dicebamus, ibidem incẽdio, simulacrum penitus deflagrauit. Interea inclusus arce Cubus nihilomagis flecti, quoad Nubunanga, castellis circa ipsam arcem quattuor excitatis, obsidione hominem premere, & operibus oppugnare constituit, minis insuper additis Imperatoriæ dignitatis ab ipso in Dairis filium transferendæ. Quo metu victus Cubus B positis tandẽ ferocibus animis, præsertim cum expectata dudum auxilia non adessent, pacem expetiit: neque abnuit Nubunanga, quamquam longe superior, & explorata pæne victoria. Scriptis itaque conditionibus obsides dati: qui tamen quod non primæ sunt notæ, negabant plerique Cubum in conditione mansurum; sed hanc moram interpositam, quoad auxilium à sociis quandoque veniat: adeo gratia quæ Nubunangæ à Cubo pro singularibus eius in se promeritis maxima debebatur (quę humani est ingenij prauitas) in odium vertit.

Nobis inter hosce tumultus, quorum vix minimam partem hisce litteris attigi, tametsi rem Christianam amplificare non licuit, tamen haud omnino cessatum est, siquidem & neophytos exanimatos metu solati sumus, & multos inopia rerum omnium pressos, conquisitis eleemosynis recreauimus, & plurimis rebus vicissim eorum in nos fidem ac beneuolentiam sumus experti. Qua illi cura sacrum instrumentum, & imagines, ne quid paterentur iniuriæ, locis idoneis abdiderunt! Quanto studio nos C in eas arces & oppida certatim inuitarunt, quæ maxime remota ab hisce periculis videbantur! Quo sensu post sedatos tumultus incolumitatem nobis frequentes gratulati sunt! cum quidem prę gaudio plerique lacrymas non tenerent. Iam vero illa quoq; res magno nobis fuit solatio, quod inter ipsas armatorum cateruas multa militũ vexilla salutari signo Crucis distincta conspeximus: in quibus Ioannes Naetondonus Tambæ regulus, idemque rei militaris laude insignis, in ipsa galeæ crista nomen IESV maioris formæ litteris aureis gestabat inscriptum; cuius viri egregia pietas atque cõstãtia silẽtio mihi prætereunda non est. Primum enim ethnica matre, cum tu hic esses, ab hostibus interempta, anno deinde vertẽte à suis monitus, vt mortuæ ritu Iaponico parentaret, ac Bonziis de more munera mitteret, ille vero sese paratum inquit iusta parenti persoluere; quippe si minus illi quæ sua culpa euangelicæ lucis expers, è vita migrauerat, sibi certe ac fratribus haud dubie profutura. Confestim ergo pauperibus è regno Tambæ inuitatis (conuenere autem circiter mille)

ante ipſa arcis mœnia & largum epulum vniuerſis, & certam pecuniæ D ſummam ſingulis præbuit; Chriſtianas inferias ethnicis ingenti cum approbatione mirantibus. Idem, cum ipſo tumultus initio duo millia lectiſſimorum militum ad vrbem Meacum adduxiſſet (quo maxime præſidio fretus Cubus arcem tueri decreuit) ſacramento rogatus Cubi nomine, verbis ethnico ritu conceptis, quibus ni fidem præſtent Imperatori, vel Regi, Duces militeſue, ſeſe caputque ſuum æternis inanium deorum ſuppliciis deuouent; negauit ille ſe falſos deos fidei ſuæ teſtes adhibiturum, ſed vnum Deum rerum omnium conditorem; nec alio iureiurando obligari ſe paſſus eſt; eodemque die ſub veſperam venit ad templum Chriſtianis dumtaxat militibus comitantibus. ibi cum aliquandiu precationi vacaſſet; pœnitentiæ Sacramentum à me popoſcit ſupplex, & ſimul rationem ac viam confeſſionis bene atque ordine peragendæ. Præceptiones igitur illi quaſdam tradidi Iaponica lingua conſcriptas, quibus perlegendis, & notando ſiquid opus eſſet, totam eam noctem nulla capta quietis parte conſumpſit, ac deinde peccata de more confeſſus, arcem introiit. E Gerit autem ad aſſiduam mortis recordationem propalam è roſario maiuſculæ formæ caluariam, aliaque eiuſmodi religionis inſignia præſefert eo clariore tum virtutis indicio, tum pietatis exemplo, quod idem & in ipſo flore iuuentæ nunc eſt, & bellator egregius. Idem in illo Meacenſi diſcrimine veritus templi noſtri direptionem. non modo milites ad eius cuſtodiã, ſed etiam iumenta miſit ad ſupellectilẽ auehendã, & ſumma cura quotidie ex arce, quo loco res eſſet per internũtios exquirebat: meque codicillis monebat identidem, vt ex iis periculis Tambam effugerem ad ſuos, datis ad eos litteris vt me perinde ac ſemetipſum acciperent. Rebus deinde vtcunque compoſitis, vt primum Nubunanga diſceſſit, confeſtim ſalutãdi cauſſa venit ad me, ſuaque mecum aſſidue negocia communicare non deſinit; ac præter inſignem probitatem & fidem tam docili eſt ingenio, vt Luſitanicas notas imitari bis terue dumtaxat aggreſſus, recentiſſimas ad me litteras dederit Luſitanico charactere conſcriptas. Præterea cum Bonziis, apud quos diuerſatur, de religionis veritate concertat: F refellitque mirum in modum eorum inſanias, quin etiam ſuis militibus pium aliquem librum quotidie lectitat ipſemet, eoſque ad Chriſtianam fidem ſtudioſe adhortatur. In prædiis ac locis, quæ virtutis ac præmij nomine Cubus eidem attribuit, fanum eſt Maſſunogi neſcio cuius, in primis totius Iaponis & ipſo ornatu & genere ſtructuræ viſendũ. id ille diſturbare conſtituit, & ex ea materia in oppido ſuo Tamba tẽplum exſtruere ad populares ſuos Chriſtiana religione imbuendos. & ego ob idipſum ſedatis motibus hiſce, mittere illuc Laurentium cogitabam. Frater ipſius natu maior, Guẽbadonus nomine iam triduo pergit noſtris concionibus intereſſe, quæ ter, quaterue ſingulis diebus habentur. alij præterea è Ioãnis familia ventitant, itemque Naitus Ioſadonus ordinum ductor ex eadẽ regione, in Iẽxuana ſecta valde verſatus. is, quindecim cõcionibus auditis, baptiſmũ efflagitat; ſed eum ego, vt cæteros fere candidatos, ad finem vſque catechiſmi reieci. E militibus Naetondoni diem extremũ obiit neophytus,

A phytus,cui nomen erat Romano;huic ego morienti affui in tẽpore:eundem extulimus publice magna hominum frequentia : siquidem funus à Christianis omnibus Meacensibus,& ab vniuersis cõmilitonibus nó modo fidelibus,verum etiam ethnicis concelebratum est.

In Regno quoque Voaris, quamquam in summa operariorum inopia, feliciter admodum Christiana religio pullulat. Supplet autem doctoris vicem,egregia fide & caritate non ignotus tibi neophytus, Constãtinus, cuius viri de laudibus mira perferuntur ad me. Domi suæ oratorium ornauit,quo Christiani omnes philosophandi caussa conueniunt.in eo cœtu explicat ipse præcepta Decalogi, ex commentariis quæ habet apud se. mortuos etiam Christiano ritu sepulturæ mandat:baptizat infantes:ethnicis Euangelium prædicat : redarguit Bonzios.denique pusillum gregẽ pro viribus tuetur adeo,vt Voarenses Christiani vulgo Constantini discipuli nominentur. Conuertit etiam subinde (Spiritu Sancto adiuuante) ad CHRISTVM aliquos,è quibus nuper quosdam duxit ad nos eo ani-
B mi candore,summissione,virtute viros, vt primitias spiritus in iisdem facile agnoscas.ij,cũ ad obeunda hebdomadæ sacrosanctæ solénia amplius quatridui itinere per infesta latronibus loca Meacum venissent,templum ingressi,prostrauere sese illico ad aram,effuse flentes, agentesque Domino gratias, quod se ad sacra illa officia incolumes perduxisset. Singulis ego piacularem globulum Roma transmissum donaui, quod illi munus perinde ac thesaurum quempiam ita simul & venerabundi, & læti accepere,vt vel eam vnam ob rem tanti fuisse labores itineris omnes,& omnia vitæ pericula dicerent. Constantino vero præbui etiam icunculas,& stãneas Cruces,Voarensibus diuidendas; itemque linteum in exsequias defunctorum.Hisce muniti præsidiis,& catechismo probe iterato,post festa Pascalia in patriam rediere,Meacensibus Christianis ad sex millia passuũ officij caussa prosequentibus,

Venio ad res Cauachenses, quo in Regno complures item numerantur eximia fide ac probitate neophyti : cuius rei haud obscurum præbuit
C documentum Hector ille,qui ibidem ad te(si meministi) cum vxore ac liberis adiit.Cum enim adolescentem ethnicum nobilem ipsius curæ cõcreditum, intemperanter agentem, amice obiurgasset, vt sunt iuuenes, diuites præsertim,aduersus monita contumaces & asperi,ita offensus est nequam ille,vt paulo post percussores ad interficiendum Hectorem dæmonis instinctu summiserit;quos bonus Christi discipulus vt in se repẽte vidit irruentes,deuexa iam ætate vir,& inermis,apprehenso quẽ è ceruice gestabat globulo,IESV dulce nomen implorans,multis vulneribus crudeliter confossus occubuit.Eius vxorem quattuor cum filiolis Christianis conquisitam recepit illico in fidem suam Iquenda Sangadonus primarius vir è Mioxindoni familia, eiusqué inopiam ac solitudinem in oppido Sanga sustentat;sane quam insigni pietate vir,& Christianorũ omniũ quotquot in eo sunt Regno,parẽs tutorque fidissimus. Hũc arci Vacaianæ præpositum, cæterosque neophytos commorantes ibidem, ethnici tres cum occidere statuissent, arcemque hostibus prodere;
consele

conſcelerata eorum conſilia diuinitus patefacta ſunt in ipſo pæne articu- D
lo aggrediendi facinoris. itaque & Chriſtiani periculum euaſere, & infideles illi paulo poſt, Mioxindoni iuſſu cogitati ſceleris capite pœnas dedere, cuius euenti felicitas iure tribuenda videtur precibus meritiſque Sangadoni.

In eadem loca (vt ſcripſi ad te antea) Organtinus Italus cum Laurẽtio, & Matthæo profectus paulo ante natalẽ Domini diem ingenti Chriſtianorum lætitia acceptus eſt; cumque in ipſis natalitiis circiter quindecim ſacro fonte abluiſſet pleroſque è Mioxindoni domo; redire parãtem, Sangadonus vna cum reliquis Chriſtianis magno adhibito conatu, variiſque rationibus ad vſque Paſchalia feſta retinuit. Interea quid actum ſit à noſtris, ex eiuſdem Organtini epiſtola cognoſces, cuius præcipua capita hoc loco mihi ſummatim addere viſum eſt. Organtinus Brixianus, Ludouico

„ Froio Meacum. Dominico die palmarum cum Sangam vndique Cauachẽſes neophyti cõueniſſent amplius CC. (nam per Quadrageſimę tempus nõnulli ſe ad CHRISTVM adiunxerant) eo ipſo die magno omnium E
„ gaudio ſupplicantes inceſſimus; in Paſchate vero, ſacramentum cõfeſſionis obiere nonnaginta quinque, Communionis autem ſeptuaginta. quo ne maior eſſet numerus, ſacerdotum inopia factum eſt, ſolus enim eram, ſed in omnium animis vtique poſt illa myſteria liquido vis gratiæ cœleſtis apparuit. deinde rurſum alternantibus choris, fidibuſque ſubinde canentibus, agmine compoſito proceſſimus ad Crucem vſque magna turba ſpectante gẽtilium. ea cæremonia peracta ego ſacrum ritu ſolenni peregi, concionem Laurentius habuit ingenti auditorum tum approbatione, tum fructu; ac ne ſua corporibus quoque refectio deeſſet, quotquot aderant Chriſtiani Sangadonus omnes ibidem excepit admodũ liberali conuiuio. Sic illi abierunt dies. Nunc ego Sacaium parabam excurrere, vt quibus neophytis Sangam venire non licuit, eorum ibi confeſſiones audirem. Vale. Sanga. Hactenus Organtinus, qui quoniã Iaponiis iam nunc ſine interprete ipſe per ſe præbet aures, vel inde exiſtimabis quam breui quantum in huius linguæ cognitione profecerit. F

Ego paucis hiſce diebus baptiſmatis fonte luſtraui Naitum Toſandonum, quem ſupra dixeram concionibus frequentem adeſſe (is Thomam nouo nomine appellari ſe voluit) deinde Guembadonũ Ioannis Naetondoni fratrem, qui hoc tempore in familiaribus eſt Cubi, eritque vt ſpero, huic Meacenſi Eccleſiæ non paruo adiumento. acceſſit etiam filius ipſius Guembadoni annos natus nouem, quorum alteri Iuliani, alteri Benedicti nomen indidimus. Is deinde Iulianus milites Cubi prætorianos, è quibus habet complures amicitia ſibi cõiunctos, cæpit paulatim ad noſtras conciones allicere: audiuntque libenter, & capiunt quæ dicuntur, iamq; nonnulli ſe ad CHRISTVM adiungere decreuerunt.

Organtinus, & Laurentius ante octo dies huc Sanga rediere, itaque Laurentium celeriter miſi Tambam, ad Euangelium promulgandum, vehementer id efflagitante Naetondono.

In Regno Iquendæ vnus dumtaxat eſt Chriſtianus, ſed mirum in modum

A dum ſtudioſus fidei propagandæ. Huius adhortatione permotus vnus è triumuiris Regno adminiſtrando, venit hodie cum aliquot è ſuis ad me, audiendi Euangelij cauſſa; quod hiſce militibus labore & diligentia maxima ab horis meridianis ad veſperam vſque ſine intermiſſione explicatur ac traditur. Ex iis multi iam è catechiſmo cum alia, tum ipſas precatiunculas chirographo ſuo deſcriptas, admodum facile memoriter hauſere. Sane quam optatum fuerat nobis, in Iquendæ regionem inferre verbum Dei: gen senim eſt acri in primis ingenio, nec dum nobis ad eam adſpirare licuerat.

Sed paginæ iam nimis multæ procedunt. itaque modum epiſtolæ faciam, ſi quædam adhuc de Nubananga ſubiunxero. Præter Frenoiamenſem, (quam ille Rex, vt antea ad te ſcripſi, funditus euertit) aliæ ſunt etiam Bonziorum Academiæ. in iis & longa ſexcentorum annorum pace, & variis opibus ad omnes deliciarum vſus eo congeſtis, in primis clara celebriſque fuit ea, quam patrio nomine Facuſangin appellant. Multa viſe-
B bantur ibi cœnobia Bonziorum, & ſeparatæ præterea ipſorum ædes numero mille quam ornatiſſimæ, commodiſſimæque. In horum quoque Bonziorum perniciem intentus iamdiu Nubunanga, ſuſtinebat tamen ſe, dum aliqua ſe offerret cauſſa probabilis. Ea vt apparuit, quippe præda quam è regno Voaris quidā ex hoſtibus eius abegerat, apud hoſce Bonzios depoſita & cuſtodita; enimuero ille nihil cunctandum ratus, poſt factas cum Cubo inducias, confeſtim cum exercitu venit illuc: multiſque incenſis ædificiis, & cuncta illa Bonziorum gaza direpta, egregie ſuas iniurias vltus eſt. Ac vide quam non diſſimulanter factis dictiſque Iaponicæ ſuperſtitioni, eiuſdemque cuſtodibus bellum indixerit. Xinguen eſt Rex Cainochuni, qui patre in exſilium pulſo per vim, fratre autem natu maximo in cuſtodiam incluſo, regnum inuaſit; inſano deorum cultui vſque adeo addictus, vt poſt aditam regni poſſeſſionem, barba & capillo poſito, ſe in Bonziorum ordinem adſcribi voluerit: nec ſolum eo habitu, & ſtola ornatus incedit, ſed etiam ter quotidie ſacris operatur, ſexcentos
C ad eam rem ſecum trahens Bonzios. Is per cauſſam inſtaurandæ Frenoiamæ, & diruta Quanonis templa reficiendi coacto exercitu, & locis aliquot dolo magis & fraude quam vi aperta occupatis, antiſtitem ſe, & aſſertorem profitetur auitæ religionis: & ſibi iactat eſſe propoſitum: in ea tuenda colendaque vincere Xacam ipſum, fama ſanctimoniæ celeberrimum. Idem cum ante aliquot menſes dediſſet ad Nubunangam litteras cum arroganti inſcriptione, Tendaino, Taxu, Xamon, Xinguen, hoc eſt ſummus in domicilio Regum, religionumque Xinguen; viciſſim illi reſpondit hic alter cum horrendo plane ſui nominis titulo: Dainoquu, tennomauon, Nubunāga: id eſt, Nubunanga domitor dæmonum, hoſtis oppugnatorque ſectarū. Nec ſane falſo: pergit enim diabolicos hoſce ritus, & nefaria ſacra, & omina, quibus Iaponij mirum in modum ducuntur, & ſacrificulos omnes non modo palam irridere atque cōtemnere, ſed etiam deteſtari, & omni conatu delere: vt non immerito ab hiſce neophytis flagellum diuinæ iuſtitiæ nominetur. nec deſunt qui eundem (licet nondum

id aperte præseferat(intimis tamen sensibus esse Christianum existiment. Quę cum ita sint, pro certo putarat Iaponicum vulgus, Nubunangam religionis tam multis locis tam grauiter violatæ, breui pœnas daturum. Nunc vero contra, cum videant omnia illi è sententia cedere, fierique potentiorem in dies; valde offendi cæpere in suis diis, & conceptam à pueris opinionem de ipsorum numine ac maiestate paulatim deponere: quæ res minime aliena nostris rationibus videbatur atque vtinam percrebrescat.

Hæc ego, Pater optime (quominus œconomiam in scribendo requiras) ex interuallis ad te fere noctu exarabam; erepto è summis occupationibus tempore. Si quid proinde acciderit litteris dignum, non deero vestris omnium desideriis. Vos interim istic valete, nostramque imbecillitatem vestris holocaustis, piisque supplicationibus fulcire quotidie pergite.

Meaco, xv. Calen. Iulias.

M.D.LXXIII.

***

Selectarum Epistolarum ex India Finis.

A

DE QVINQVAGINTA DVOBVS E SOCIETATE IESV,

B

DVM IN BRASILIAM NAVIGANT, PRO CATHOLICA FIDE INTERFECTIS.

EPISTOLAE DVAE.

PETRI DIAZII AD LEONEM HENRICIVM PROVINCIÆ *Lusitanæ pro Societate Iesu præpositum.*

C

EXPONAM his litteris felicem exitum Ignatij Azebedij Brasilię Præpositi Prouincialis, & comitum. Nonis Iunij, cum Aloysio eiusdem Brasiliæ prouinciæ pro Lusitaniæ Rege pręfecto, classe nauium septem, Olisipone profecti, octauo die Materiam hanc insulam prospera nauigatione tenuimus. Nouem circiter & sexaginta in vniuersum è Societate nostra conscenderamus, in tres onerarias distributi. Quæ S. Iacobi dicebatur, ea cum Didaco Andradio multisque aliis è nostrorum numero vehebatur Ignatius. Francisco autem a-strio cum fratribus duobus, & pueris orphanis, Ioannis Fernãdi obtigerat nauis. Me Sociis cum amplius viginti, eadem quæ Aloysium Præfectum

nauis exceperat. Et quoniam certis de cauſſis in hoc Materiæ portu ali- D
quandiu ſubſiſtere decreuerat Aloyſius; vectores & nautæ S. Iacobi,
quod multa negotia haberẽt in Palma ex Canariis, ſeu Fortunatis inſulis
vna, magnopere efflagitarunt, vti ſibi liceret præire: ſe expeditis mature
negotiis, aduenienti reliquæ claſſi præſto futuros. Atque initio quidem
recuſabat Ignatius, in tanto maris & piratarum diſcrimine à cæteris di-
gredi periculoſum ratus: verum deinde victus precibus, abeundi veniã ab
Aloyſio petiit: qua impetrata, quaſi diuinaret ea quæ poſtea conſecuta
ſunt, pridie eius diei qui Apoſtolorũ Principi ſacer eſt, Sacramento Con-
feſſionis & Communionis pręmuniendos curauit omnes, & ſimul diuiſit
iis Agni cęleſtis cereas imagines aliquot, à ſummo Pontifice conſecratas,
& alia quædam religioſa munuſcula, quæ ex vrbe Roma ſecum attulerat.

Hiſce peractis, ſoluere pridie Kalen. Iulij vento ſecũdo, qui tamen eos
in medio curſu defecit. Porro Dominico die proximo, quinto nonas Iu-
lias, allatum huc eſt, Iacobum Soriam maritimæ rei pro Nauarræ Regina
præpoſitum (is Caluini ſectator egregius, capitales inimicitias cum Papi- E
ſtis, ſic enim Catholicos per ludibrium hæretici appellant, exercere ſeſe
palam profitetur, ac prædicat) ſtare cum nauibus circiter ſeptem in portu
ad quinque leucas hinc ſito, cui à Sancta Cruce nomen eſt. Perturbauit is
nuntius vehementer omnium animos, ſtatimque Aloyſius, oppidique
præfectus cum populo vniuerſo ad pugnam comparauere ſeſe. Itaque
Sabbati luce quæ conſecuta eſt, cum ſe Iacobus Soria in conſpectum no-
ſtrum dediſſet, occurrentibus ſibi Catholicis, qui probe inſtructa mili-
tibus tormentiſque nauigia decem eduxerant, perterritus ceſſit, fugaque
ſibi conſuluit. Hoſtem fugaſſe contenti noſtri poſtridie reuertuntur: ille
vero hoc perfunctus periculo, Canarias petiit, ac die Iouis inſequenti ad
aſpectum vſque Palmæ inſulæ, & onerariæ noſtræ, quæ portum capere
nunquam potuerat vento deſtituta, ſane feliciter eſt prouectus. eo autem
ipſo die Ignatius mane cum cæteris fratribus ad Tertiæ cohortis (id lo-
co nomen) vicum à portu leucas quinque circiter, ſcapha contenderat eo
conſilio, vt ſi daretur facultas, ad portum terreſtri itinere perueniret: ſed F
cum res exitum non haberet, in nauim ſe denuo recipere ſunt coacti. Vt
vel ex hoc ſatis appareat, expetendum id genus mortis paratum illis fuiſ-
ſe diuinitus: eoque magis, quod iter illud leucarum octoginta, vix die-
bus quindecim ab ipſis emenſum, addo naui minime impedita, vento
etiam initio (vt diximus) valde ſecundo; id iter totum nauibus quinque (&
quidem earum nonnullis admodum onuſtis) non plus triduo ab Iacobo
Soria decurſum eſt. Poſtridie noſtri eadem malacia nouem fere millia
paſſuum à littore detenti, vbi aduentantes Caluinianos aſpiciunt, paucis
diſpoſitis tormentis ad defenſionem extemplo parare ſeſe: Ignatius au-
tem ſumpta MARIÆ VIRGINIS imagine, quam Roma ſecum ex-
tulerat, prout res & tempus poſtulabat, ad officium, atque ad pietatem
cunctos hortari. Interea vnum è nauigiis hoſtes ad noſtram onerariam
applicant, in eamque tres primo, in iis nauclerus magna apud eos exiſti-
matione, tranſiliunt. atque ij quidem ſtatim à Luſitanis interfecti:
ſed

A ſed maiore deinde hoſtium irrumpente numero, diutius obſiſti non potuit. Tum Iacobus Soria, vbi cognouit noſtrę Societatis homines ibi verſari, omnes ad vnũ occidi imperauit, vociferatus: interfice, interfice, quoniam ad praua dogmata diſſeminanda Braſiliã petunt. In eorum numero, qui onerariam occupauerant, erat Iacobi cognatus quidã: qui cum vitam aliquot Catholicis promiſiſſet, id iuſſit Iacobo renuntiari. quæſiuit ille, tunctine preſbyteri (ſic enim noſtros vocabat) eſſent interempti: cum interemptos eſſe reſponſum fuiſſet, tum ab aliis manus abſtineri non vetuit. quo facto ſane præclare ſuum in nos odium exprompſit, præſertim quod paucis ante diebus, intercepto nauigio, quo Franciſcani concionatores duo, totidemque ſeculares, vt appellant, ſacerdotes in Luſitaniam vehebantur, eorum nulli necem intulit: nactus deinde noſtros magna ex parte adoleſcẽtulos tyroneſque, nulli pepercit omnino. Mactatus eſt autem omnium primus Ignatius, quem obuiam hoſtibus prodeuntem elata manibus ea quam dicebamus imagine, magnoque animo profitentem
B ſeſe cum ſuis eſſe Catholicum, lanceæ tribus ictibus confoderunt, & ſacram imaginem extorquere fruſtra conati ſunt. tum Didacus Andradius in amplexum ruit Ignatij: atque ita cõiuncti ſimul ambo confecti vulneribus præcipitantur in mare vna cum ipſa imagine, quæ de Ignatij manibus nunquam exciderat. Inde tabulata onerariæ ſubeunt, quo Ignatius in eo tumultu fratres octo & triginta (tot enim erant eum ex hoc portu proſecuti) condiderat: binoſque, ac ternos ordine deinceps eductos ad nauis marginem, ac talaribus tunicis, quamquam exigui admodũ pretij, exutos, adacto bis terve ſingulis in viſcera pugione, ſemianimes è naui deturbant: quorundam etiam præcidunt brachia, vt omnem prorſus euadendi ſpem iis adimant. Atque hunc exitum felix comitatus ille ſortitus eſt. Poſtea quæſitum de trium illorũ cæde, qui ex hoſtium claſſe in onerariam primi tranſcenderant. Eius auctores cædis, onerariæ gubernatorem cum adminiſtris duobus, ad ſe perduci furore percitus iubet Soria. ibi, ipſo non ſolum imperante, ſed etiam inſpectante, viuentium pectora diſ-
C ſecantur, & extracta crudeliter inteſtina deiiciuntur in pelagus. Iam vero hanc immanitatem Caluiniani illo etiam ſcelere cumulant. in onerariam reuertuntur, ſacroſanctum caput vnius ex vndecim Virginum millibus, quod ſolatium neophytorum Ignatius in Braſiliam afferebat, è carcheſij fune contumelioſe nefarieque ſuſpendunt: deinde arreptam aliam Virginis Deiparæ effigiem, egregio perfectam opere, quam item Roma Ignatius auexerat, cum ſacris aliis imaginibus permultis, in angulo nauis per ludibrium collocant: in eaſque vt in ſcopum ſicas eiaculari laſciuientes incipiunt. Roſaria vero benedicta, ac ſanctorum reliquias, libroſque de religione, & alia ſcripta quædam ad Braſiliæ prouinciæ rem magnopere pertinentia, vt ſibi minus vtilia, vel ſuperuacanea potius, alto mandarunt. Huius rei geſtæ ſeriem totius à Luſitanis duobus accepimus, qui ſpectatores affuerunt, cum per eos dies à Caluinianis captiui detinerentur. Qui è noſtris occiſi ſunt, æque nouitij ac veterani, præclaris erant adiumentis rerum gerendarum inſtructi: itaque ad rem Chriſtianam pro-

moueudam valde habebantur idonei. D

Obstupesco sane, mecum ipse considerans mutationes migrationesque nostrorum è naui in nauem Olisipone primum, deinde in hac insula Materia: vt felix ille manipulus, sicuti Gedeonis quondam milites, pæne viritim à Domino lecti fuisse videantur. Me in S. Iacobi nauem imponere, ipse apud Aloysium præfectum remanere Ignatius iam prope decreuerat, sed mutauit deinde consilium: partim vt equidem existimo, ne laborem atque periculum subterfugere voluisse videretur; partim etiam quod ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui sumus nunc è Societate ad triginta. Cæptum iter numinis fiducia persequi certũ est: vtrũ eodem euentu, nescimus: illud quidem intelligimus: Iacobum Soriam id vehemẽter expetere, nobisque tendere insidias. Sed iam instat hora profectionis, itaque finem scribẽdi facio, meque & comites tuis cæterorumque sacrificiis ac deprecationi commendo. Ex insula Materia xv. Kalend. Septemb. M. D. L X X. E

FRANCISCI HENRICI PRAEPOSITI DOMVS OLISIPONENSIS AD SOCIOS, ROMAM.

EXITVM Ignatij Azebedij, & Sociorum nouem & triginta iam cognouistis, vt credimus; qui Brasiliã vna cum Aloysio regio Præfecto petentes, vt in ea prouincia, rei Christianæ procurandæ caussa, more nostro collegia instituerent, in itinere à Caluinianis oppressi, vitam in professione fidei Catholicæ profuderunt. Nunc aliorum X I V. qui anno post, in eadem caussa parem præstiterunt animi fortitudinem (ad septuaginta enim è nostris F Olisipone discesserant plures in naues impositi) persequemur eo ipso ordine, quorem totam alter duorum qui Dei benignitate superfuere, nobis exposuit.

Post obitum Ignatij, cum Lusitanicæ naues è Materia insula cursu in Brasiliam directo soluissent; aliæ alium euẽtum sortitæ sunt: ea vero, qua Petrus Diazius cum Sociis aliquot vehebatur, ad Cubæ insulæ portum, cui à sancto Iacobo nomẽ est, fluctibus & procellis adeo labefactata peruenit; vt eam relinquere plane sibi necessarium duxerint. Sed cum alia esset ibi nulla, ad Abanam eiusdem insulæ portum, in Orientem procedere statuunt; ac tridui primum iter emensi pedibus; & quidem excalceatis, imbre denso atque perpetuo, via teterrima; difficultatibus præterea vt in eiusmodi regione, maximis; exiguo & aperto sese commisere nauigio, ventis pluuiæque adeo expositi, vt nõ commeatus modo corrumperetur humore nimio, sed & ipsa quibus erant induti vestimenta pęne putrescerent.

A tresceret. Eo nauigio quattuor & septuaginta leucas Abanam vsque prouecti, maioris formæ naui in eo portu conducta, Augusto mense denique ad insulas Tertias, Aloysium regium Præfectum, & è nostra Societate Franciscum Castrium, & quinque fratres qui antecesserant, assequuntur. Hic Aloysius, nauali turba vehementius imminuta, quod & ex oneraria ipsius, in tam difficili ac diuturna mensium quindecim nauigatione viri sexaginta perierant; & ad Antilias multi substiterant; multi etiam laboribus periculisque defatigati, mutato consilio in Lusitaniam inde reuerterant; cum superesset vectorum & nautarum vix quod in vnam satis esset onerariam (in quibus tamé ipsis fœminæ quinque & viginti, imbelli cum puerorum grege numerabantur) redactis in vnum omnibus, cæptum iter vnica naui peragere instituit; soluitque feria quarta, octauo Idus Septembris. Porro è Societate nostra (totidem aliis fere tempestate disiectis, de quibus nihil dum certi compertum est) quattuordecim aderant, Patres duo, Petrus Diazius & Franciscus Castrius; duodecim fratres; Alfonsus
B Fernandus, Gaspar Goes, Andreas Pais, Ioannes Aluarus, Petrus Diazius, alter eodem, quo Sacerdos nomine; Fernandus Aluarus; & ex nouitiorum numero; Michael Tarraconensis, Franciscus Paulus, Petrus Fernandus, Sebastianus Lupius, Didacus Fernandus, Didacusque Caluallius. Dies octo in altum Oceanum prospero flatu prouecti; naues quinque sole iam occidente conspiciunt, quarum erant Gallicæ quattuor, vna Anglica. Eæ, dissimulato in noctem vsque consilio, cóuersis deinde repente proris, vento secundo nauem nostram insequuntur. Id vt animaduertit Aloysius, ratus (id quod erat) & hostes esse, & hæreticos; aduocata statim concione, socios nauales ad præliũ acriter ineundũ hortatur, mortemque vt Christianos deceret, pro Catholica religione fortiter oppetendam. deinde arma expediri, culcitras locis opportunis prætendi, saxorum vim congeri, sulphurei pulueris cados promi celeriter imperat: dispositis denique ad pugnam stationibus, peccata rite confessus est ipse, & cæteri quibus ea nocte confitendi spatium datum est. verum inalbescente iam
C die, rostrata hostium nauis ex earũ genere, quos Galeones appellant, ad nostram appropinquauerat, amplior & eminẽtior multo; duabusque tormentorũ significationibus, de more, iusserat à Lusitanis vela submitti. Cũ illi nequaquã parerẽt, tum hostes facto ter in onerariã impetu, quinq; ex eorũ numero occidũt, septemdecim, eosque fere omnes in cruribus vulnerant, sic, vt funibus, ne caderẽt, altera manu apprehensis, nó nisi altera decertare possent. Et quamquã hæretici è superiore admodũ loco pugnabant; haud tamen incruentum eis fuit certamen: siquidé & initio dimicationis de suis fere viginti amisere, vulneratis præterea circiter vndecim; & deinceps tribus bombardæ ictibus læsi grauissime sunt, quorũ vno diffractus malus & vela prostrata; altero perforatũ carinæ latus nó sine magno eorũ discrimine aquas accepit; tertio discerpti decé simul hæretici: quæ tametsi erãt omnia non leuia incommoda, nihil tamen hostes æque perturbauit ac vela deiecta, prorsus vt de se actũ iam arbitrarẽtur. Tũ vero ex ipsa desperatione omnibus cónixi viribus, quartũ iã nostros inuadunt,

& minore

& minore quam putauerant negotio ſuperant. decem quippe non amplius propugnatores erant relicti, quorum quinque in prora collocati, primo impetu cecidere.Itaque patefacto iam aditu,hæretici ad ſexaginta vi maxima irrumpunt, quos Aloyſius, cum duas ferreas glandes alteram accepiſſet in pectore,alteram in crure, quamquam exhauſtis iam corporis viribus,magno tamen animo conſtituit opperiri; gladioque, & ſcuto nunquam abiecto,ad extremum vſque ſpiritum dimicauit egregie. Eius morte a reliquis deditio facta. quæ tamen ad mitigandam hoſtium crudelitatem minime valuit.nam diabolicis inſtincti furiis,obuios quoſque obtruncant: Aloyſium,ignari quis eſſet,nudatum, itemque aliorum corpora multis adhuc ſpirātibus,in vndas proiiciunt. Verſus deinde in Sanctorum reliquias,& ſacras imagines furor,quarum erat ingens in ea naui numerus.Has hæretici Catholicis per vim extorquere, trahere per tabulata,calcare pedibus,in ignē denique gratulabundi coniicere: ſimul,ore impuriſſimo,in Sanctos quorū erant illæ reliquiæ,blaſphemias euomentes,quas horret animus ſcribere. quin etiam, repertas vigeſimo poſt die ſtatuas duas,alteram ſacratiſſimæ Virginis,alteram Angeli, elatas in publicum,ſacrilegis fregere manibus,caput Angeli per ludibrium tota naui circumferentes.Tertium & trigeſimum vagati diem,capto etiam Algarbienſi nauigio,prædam expoſuere poſtremo ad Oruium promontorium oræ Callaicæ.Claſſi præpoſitus erat Ioannes Cadauilius Gallus, hæreticus vehemens,& Eccleſiaſticorum ordinum inimicus acerrimus:roſtrata vehebatur eadem,qua Iacobus ante Soria Ignatium Azebedium & comites ceperat & occiderat.In Aloyſium vero præfectum incidere Caluiniani,cum ab inſula Gomera,eā depopulati,ſoluiſſent.atque is fuit Aloyſij & Luſitanorum obitus.cuius viri de fortitudine virtuteque frater noſter ita multa commemorat;vt pro certo habendum ſit, animam eius in cœleſte domicilium commigraſſe. Nunc veniamus ad noſtræ Societatis homines,quod maxime nobis propoſitum eſt. Ij, cum hoſtes infeſti aduentarent,è media nocte ad lucem vſque expiandis per Confeſſionē criminibus quiſque ſuis vacarunt.Deinde tabulata ſubire iuſſi,nō niſi commiſſo prælio aſcenderunt ad animandos milites,cibo recreandos, & curanda vulnera.Sed quo tempore facta eſt deditio, in ſumma naui,præter Caſtrium exſtabat eorum nemo: namque is paulo ante ad excipiendam vnius è gubernatoribus Confeſſionem aſcenderat, ad imam proræ turrim ex vulnere animam agentis.In eo munere occupatum, hæretici vulneribus quamplurimis punctim cæſimque confodiunt, ira maxima perciti, nimirum eo quod Eccleſiæ ſacramenta miniſtrantem offenderant. Nam in cæteros non adeo ſæuiere:in Caſtrium vero certatim omnes.Sub idem tempus Petrus Diazius, qui ad eam vſque horam Confeſſionibus eorum qui ſub tabulatis erant,operam dederat,atque hilari ſemper ac ſereno vultu animauerat cæteros,Gaſpare Goe ſequente, in apertum prodiit.Vt primum apparuere,vtrunque Galli confeſtim occidunt. nec puero quidem ætatis admodum teneræ parcunt,qui à Petro ægre ſeſe diuelli patiebatur. Atque hoc maxime modo tres ij primo congreſſu cæſi ac nudati,

A nudati,deiiciũtur in pelagus.Tum vndecim reliqui, ſedato iam pauliſper tumultu, ſeſe inuicem plenis pietate ſermonibus adhortati, vltro in editiora nauis euadunt:nec modo,latendi cauſſa,in cęteram turbam ſeſe non inſerunt;ſed etiam in vnum,dedita opera,conglobati omnes,aperte profitentur ſe & eiuſdem eſſe religionis cuius tres modo perempti, & æque paratos ad mortem communis Domini gratia ſubeũdam. Quos, circumfuſi confeſtim hęretici,dictis factiſque eo die toto contumelioſe ac petulanter illudere ac diuexare non deſinunt,cum illi reſponderent nihil,niſi ſi quid ad honorem Dei, vel ad dignitatem Eccleſiæ Catholicæ pertineret. Vbi nox adfuit, manus ad terga religantur inſontibus: atque inter vinciendum, accidit vt Michael Tarraconenſis è vulneribus quæ in brachiis principio acceperat,ingemiſceret. Quæ res tantum abfuit, vt hæreticos ad miſericordiam permoueret;vt etiam arreptũ furenter hominem, multa ingerẽtes probra,è naui præcipitauerint;&,ne incõmitatus abiret, Franciſcum quoque Paulum (nam is erat proximus) eodem impetu deturbarint. Cæteri omnes, vinclis (vt dicebamus) iniectis,in Aloyſij cubi-
B culum detrudũtur:adhibitiſque cuſtodibus,totam eam noctem, partemque inſequentis diei, prope per inediam tranſigunt: cum interea ſuper alios alij ad oſtium adeſſent carceris,modo læta,modo triſtia nuntiantes: quidam etiam truci obtutu,ſtrictis minaciter gladiis fremerent:Papiſtæ, Latronesecquis erit aliquando qui vitam vobis eripiat? & alia eiuſmodi. Interea noſtri, quaſi futura proſpicientes,magno animo ſeſe ad extrema quæque parauerant: nec eos fefellit opinio. Nam educti è carcere,damnantur capitis. Iamque parabantur laquei vt ſuſpenderẽtur ſinguli è maximo nauis malo ; cum Præfectus, maioris prædæ ſpe, quod eos putaret pecuniam,ad templum in Braſilia exædificandum,ſecum attuliſſe,rem in præſentia diſtulit;ſed eorum comperta denique inopia,Petro Diazio,Didacoque Caruallio ibidem relictis, ſeptem reliquos in roſtratam ex oneraria transferri iubet. Hic eos hæretici denuo circumſiſtere;nec ſolum in fratres noſtros, verumetiam in Romanum Pontificem CHRISTI Vi-
C carium,in Eccleſiaſticos ritus,in Sanctos eorumque venerationem,denique in Sacramentum ipſum altaris,contumelioſa atque impia verba proferre. ad quæ cum illi fortiter admodum reſponderent, cædebantur pugnis, alapiſque frequentibus, defenſores Catholicæ fidei:quin etiam exquirebantur diligenter in ſummis capitum verticibus, ſacræ quas appellant coronæ, quarum hæretici ſi quas inuenerant, has vero iterum iterumque ſinguli tundere; & ſimul iurgiis & maledictis in eoſdem inuehi cum aliis multis,tum illis præſertim: canes, fures, veteratores; per vos ſtat quo minus conſpirent vniuerſi mortales atque conſentiant, ſublatiſque diſcordiis ac tumultibus, tranquilla omnes pace atque otio perfruamur. Veſtro ſcelere non modo Germania, & Gallia, verum etiam Braſilia, atque adeo toto terrarum orbe praua doctrina diffunditur. Erat è nouitiorum numero Petrus Fernandus, faber lignarius;omnium recentiſſimus ille quidem; ſed apprime humilis, & magna virtute vir. Is, initio deditionis, pileo talarique tunica exutus ab hoſti-

bus, ne deinde fallente veſtitu pro ſeculari haberetur, & præclaram pro D
CHRISTO moriendi occaſionem amitteret; aggregabat ſe ad fratres
identidem, vultu oculiſque ad modeſtiæ religioniſque ſignificationem ita
compoſitis, vt vel ex eo ſatis intelligerent hæretici, hominem eſſe de no-
ſtris. Quo etiam vehementius irritati, caput eius arreptum, vtraque manu
ſubrigere, colaphis petere, digitis oculos aperire, palpebraſque diſtende-
re, paxillos denique mento ſubdere, ne vultum demitteret. ad hæc, illum
contumeliis inceſſere eiuſmodi, Canis, attolle faciem; frontem exporrige.
quæ ille nimirum excipiebat tanta non ſolum animi æquitate, ſed etiam
oris hilaritate, vt eo bono ſe indignum exiſtimans, conuerſus ad Deum,
diceret: Quo meo mihi merito hoc tribuis, vt pro te patiar, Domine? Per
hanc ſimul procacitatem atque ſæuitiam hæretici cum ſeſe miſeri diutius
oblectaſſent, alij demum alio varios in vſus digreſſi ſunt; ſpatiumque fra-
tribus datum ad inflammandos mutuis cohortationibus animos, vireſ-
que recolligendas: quo in genere Petri maxime Fernandi, eius quem mo-
do dixi caritas ac virtus enituit, cũ in ſingulos congreſſus, lætiſſimo ſem- E
per vultu, cæteros ad conſtãtiam ac fidem accenderet, atque ad agnoſcen-
dam inſignem hanc in ſe Dei beneficentiam, multis rationibus excitaret.
Cuiuſmodi ſermonibus dum ſe inuicem confirmant fratres, magna rur-
ſus circumuenit eos hæreticorum manus. Inſtituitur de religione certa-
men: ex quo, vt genus videatis, vnum attigiſſe ſat fuerit. Oppugnabãt hæ-
retici ſupplicationes & preces, quibus auxilium à Sanctis more catholi-
co expoſcimus. qua in diſputatione acrior coortus quidam ex iis: Nõne,
inquit, cernitis, in noſtra poteſtate vos eſſe captiuos? quin vos igitur MA-
RIA VIRGO, Sanctique, quorum opem implorandam affirmatis, è ma-
nibus noſtris eripiunt? cui fratres: Si expediat nos eſſe ſuperſtites; Beatiſ-
ſima Virgo Sanctique, & vitam nobis à Domino, & libertatem obti-
neant vtique: ſed quia emori præſtat, idcirco non impetrant. Hæc &
alia id genus reſpondebant fratres: quæ illi cum ferre non poſſent, amen-
tes iracundia & rabie, conſputabant ora ſubinde noſtrorum: quin etiam
quodam Alphonſi Fernãdi reſponſo permotus vnus ex iis, furenſque: ob F
idipſum, inquit, quod ita dixiſti, peribis. cui Alphonſus, vtpote Promini-
ſter: Non ſolus ego, ſed omnes plane mori parati ſumus. Atqui exſpecta-
te (ait hęreticus) moloſſi canes, caput egomet vobis pręcidã, voſque (meam
fidem teſtor) in mare proiiciam. Hac altercatione in cœnam vſque ducta,
diſcedunt hæretici: fratres vero tempus nacti rurſus moleſtia vacuum, de
integro adhotari ſe mutuo; diuinam opem in tali tantoque ſalutis æter-
næ diſcrimine expetere; CHRISTI morte cruciatibuſque memoria re-
petendis, ſeſe ad perſeuerantiam atque ad fortitudinem incitare; Deo de-
nique pro tam præclara ſibi oblata bene moriendi occaſione gratias age-
re. Interea hæretici expleto epulis ventre, animi quoque feritatem extre-
mo ſupplicio noſtrorum exſaturare cõſtituunt: nec mora: ſingulos octo-
ni deniue circumſtant, exutoſque tunicis, quanta maxima vi, quam poſ-
ſunt longiſſime à nauibus in altum eiaculantur. Ac Petrus quidem Fer-
nandus, & Ioannes Aluarus, natandi minime periti, fluctibus hauriuntur
illico;

A illico; cæteri quinque vnum in locum diuinitus congregati, diu ſeſe ſuſtentant, poſtremum vale ſibi dicentes inuicem, ac veniam inter ſe delictorum petentes. Didacus vero Fernãdus, quem vna cum Sebaſtiano Lupio (qui deinde ſuperſtites ambo fuere) ſub noctem hæretici quidam quaſi diuino iuſſu, cibo potuque refecerant, validus viribus, claſſem, quod è repentina pluuia venti quieuerant, tardius euntem aſſequutus, & neſcio quo pacto in vnam nauium acceptus, Diuinæ conſilio prouidentiæ manſit incolumis. Luctantur cum fluctibus reliqui, & quamquam in ſumma difficultate ac defatigatione, Apoſtolico Symbolo, precibuſque fundendis ad Deum, ſeſe contra ſpiritales nequitias communire non deſinunt. iamque nox erat media, cum Alphonſo Fernando in verba pręeunte, certos è quinquageſimo pſalmo verſiculos decantare cæperunt, atque illum præſertim: Tibi ſoli peccaui, &c. Verũ laſſitudine tandem victus, & aquarum vi obrutus Alphonſus extinguitur, ſpectata probitate, ac religione vir, cuius præcipue robur animi ac virtus in hæreticis modo refutandis
B eduxerat. Hunc autem eo conſilio è Luſitania ſecum abduxerat Azebedius, vt philoſophiam, cui magna cum laude vacauerat, in Braſilica prouincia profiteretur. Alphonſum ſecutus eſt mox, IESVM inuocans, Andreas Pais: poſtremus omnium Fernandus aluarus mergitur. Tum Sebaſtianus Lupius in mari medio, nocte intẽpeſta, denſis tenebris, imbre maximo derelictus, elatum forte quadã in claſſe lumen eminus intuens, mille circiter & quingentorum paſſuum interuallo diſtantes conſequitur naues; quarum ad vnam, itemque alteram accedens, & vt admitteretur ſuppliciter poſtulans, cum acerbe minitantes hoſtes, intentaque in ſe tela ſenſiſſet; quaſi ad extremum perfugium, contendit ad vnam è ſcaphis: cuius ad marginem ſtans forte quidam hæreticus paulo mitior, tum Sebaſtiani anguſtiis, tum etiam fortaſſis ab ſe deſertæ veræ fidei religioniſque recordatione commotus, excepit hominem: penulaque contectum, ac furtim in nauem impoſitum, commentis quibuſdam hoſtium furori atque immanitati ſubtraxit. Duos autem illos qui in Luſitanica naui relicti
C fuerant, eodem genere mortis, eadem animi magnitudine defunctos accepimus. Porro nobis hæc omnia Sebaſtianus ipſemet Lupius expoſuit. nos totam rei geſtæ ſeriem his conſignatam litteris eidem Sebaſtiano recognoſcendã oſtendimus: cuius ille narrationis veritatẽ ac fidem ſuo rurſus teſtimonio comprobauit. Quo etiam ſtudioſiùs fecimus, vt hanc ad vos mitteremus epiſtolam, rati eo vobis gratiorem futuram, quo certiora perferret. Quod reliquum eſt, veſtris omnium ſacrificiis, precibuſque, nos etiam atque etiam Domino commendari percupimus.

Oliſipone, v. Idus Decembris.
M.D.LXXI.

FINIS.

D

IGNATII LOIOLÆ VITA, POSTREMO RECOGNITA.

CLAVDIO AQVAVIVAE PRAEPOSITO GENERALI SOCIETATIS IESV,

E

Ioannes Petrus Maffeius S. D.

VAE parens & cõditor nostræ Societatis Ignatius, auctore ac duce Deo gessit in terris: ea profecto digna sunt, in quibus commendandis immortalitati, scriptorum omnium certet industria. Id scilicet fuit caussæ, cum in eo munere alij non sine pietatis & ingenij laude versati sint, cur ego quoque, delatam olim ad me à Patre nostro Euerardo nonnullam F *huiusce prouinciæ partem, neque ita grauate receperim; & receptam, si minus cum apparatu & copia, certe cum fide curaque, Deo adiuuante confecerim. Nec sane dubium, quin, qui talem mihi laborem iniunxerat, huic potissimũ laboris eius & operæ fructus ac prima libamina deberẽtur. Nũc, quando, priusquam in vulgus exirent lucubrationes meæ, ad beatos ipsius Ignatij complexus, vti speramus, ille decessit; ei nempe qui in vtriusque Præpositi locum & curas nutu diuino successit, optimo iure dicandæ fuerunt. Ac tibi quidem, Pater humanissime & optime, in præclarum illud exemplar dies noctesque intuenti, minime dubito quin opus hoc qualecunque, gratum acceptumque futurum sit. Cæteris vt perinde iucundum ac fructuosum accidat: nimirum, ab IESV, tuis incensis officio & caritate precibus & sacrificijs impetrabis.*

A

IGNATII VITÆ LIBER PRIMVS.

Ortus eius, & educatio. Cap. I.

B

IN ea Hiſpaniæ regione, quæ ad Pyrenæum pertinet, ac vulgi ſermone Guipuzcoa nominatur, in primis clara eſt Loioleia familia. Eius familiæ princeps Bertramus, Ognis & Loiolæ dominus, quæ loca ſunt in finibus vrbis Aſpeithiæ, in matrimonium ducta Marina Sone, æque clari generis fœmina, quinque ſuſcepit ex ea filias, filios octo: quorum minimus natu fuit Ignatius is, quẽ Societas IESV parentem agnoſcit; cuius de vita & moribus, quæ nobis fuerint comperta, in vnius Dei gratiam gloriamque litteris mandare decreuimus. Hiſce ergo parentibus natus Ignatius eſt anno poſt Virginis partum M. CD. XCI. regnantibus in Hiſpania Fernando & Eliſabetha, cognomento Catholicis. Ac de prima ipſius pueritia id vnum conſtat, haud ita ſeuera diſciplina educatum à ſuis fuiſſe; atque ab ipſis incunabulis, vt in opulenta domo, profanos admodum hauſiſſe ſpiritus: deinde C litteris vixdum à limine ſalutatis, cũ eſſet eximia & animi & corporis indole, continuo in Fernandi regiam à patre miſſum, veteri Hiſpaniæ more, quo in regno principum liberi ea fere conditione ac iure naſcuntur, vt maximus ætate dumtaxat in patrimonio imperioque ſuccedat, reliqui, ſiue ad acuendam gentis induſtriam, ſiue ad familiæ ſplendorem in vno capite retinendum, portiuncula quadam hæreditatis aſperſi quæ tenuem in victum cultũque ſit ſatis, vel ſtudiis doctrinæ militiæve dant operam, vel aulæ regumque præſidio ad opes gloriamque nituntur. Hic ille cum honorarios inter ephebos aliquandiu apparuiſſet, aulicis imbutus moribus ad Antonium Manricum ſeſe contulit Naiarenſium ducem ex iis, quos in Hiſpania magnates appellãt; quo cum Loioleiæ gẽti neceſſitudo vetus intercedebat. Atque apud hũc domi foriſq; in honore habitus, rei militaris tyrocinia poſuit: & quod iis ferme vſu venit, qui nondum cæleſtes delicias deguſtarunt, id ipſum Ignatio contigit, vt ardenti laudis humanæ ſtudio, & communis conſuetudinis impetu abreptus cum eſſet in

corporis ornatu elegantissimus,equorumque,& armorum vsu præcelle- D
ret;quod sibi datum fuerat temporis ad negotiationem salutis æternæ, id ille miserabiliter,vt plerique mortalium , partim in factionũ rixarumque periculis,partim in amatoria væsania, & cætera sæculi vanitate consumeret. Verumtamen inter eiusmodi vitia , & cæcos errores , præclara quædam emicabant bonæ ac religiosæ mentis indicia. Primum enim in tanta licentia militari , tamque corruptis hominum moribus , quamuis animo consternatus esset interdum,& multis vndique cinctus angustiis; nulla tamen ipsius atrocior vnquam audita vox est,quales multæ à nefariis hominibus in Deum,ac Dei prouidentiam vulgo iactãtur. Nec solum ab omni verborum impietate semper abhorruit , sed etiam sacra omnia sacrorumque antistites naturæ perpetuo instinctu admodũ religiose reueritus est.Erat præterea intactus ab auaritiæ sordibus , & à lucri cupiditate vehementer alienus:quod cùm alias,tumvero in expugnatione vrbis Naiaræ , quæ in Cantabriæ finibus est,perspici potuit : quam iure belli, cum dux militi diripiẽdam dedisset;Ignatius, quamuis ad ipsum victoriæ E
pars non exigua pertineret, tamen nec præsentis prædæ dulcedine , nec cæterorum exemplo adduci potuit,vt sese alienæ rei contactu pollueret; non Christiano solum,sed etiã ingenuo homine id indignum existimans. Quæ ipsius altitudo animi in priuatis quoque dissidiis ac simultatibus eminebat,vt si quando ex certamine dignitatis(vt fit)ad manus pugnamque venisset,si locus reconciliationi daretur; illico vna cum armis odium omne deponeret,& cum inimicis in gratiã plane bona rediret fide. Neque vero eidem in magnis,arduisque negotiis capessendis alacritas , vel gerendis consilium & cautio deerat. quocirca inter quosdam Cantabriæ populos graui orta seditione,legatus ad eos à duce Naiaræ,breui controuersias omnes magno partis vtriusque consensu & approbatione diremit:ac licet iuuenis admodum esset ætate,in agendo tamen,tractãdisque hominum ingeniis,iam tum senilis quædam in eo maturitas apparebat; prorsus,vt negotium nullum ferme susceperit , quod nõ ad optatum exitum sua lenitate ac virtute perduxerit. quamquam ob imperitiam rerum F
diuinarum,hęc tam egregia animi bona,& quasi talenta,non optime collocabat interdum:ad hominum videlicet gratiam,ac sui ipsius incrementa iis artibus vtens,quas ad vnius Dei honorem & gloriam omnino referri oportuerat.

Conuersio eius ad Christum. Cap. II.

HVNC maxime in modum adolescentia , atque ipso ætatis flore consumpto,cum annum ageret iam nonum circiter & vigesimum,à miserabili errore,certoque æternę vitę periculo in rectum salutis iter summo Dei beneficio reuocatus est. Tota autem eius conuersionis ratio fuit eiusmodi. Ardebat eo tempore Hispania intestini belli tumultibus ; quã nactus occasionem

Franciscus

A Franciſcus Galliæ Rex, Nauarræ Vaſconum quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Alibreto cognato ſuo recuperãdæ, cuius pater ex eo regno Fernandi Catholici armis olim exactus fuerat, Andreã Foxium, cognomento Aſparotum, cum exercitu iuſſit in eas regiones impetum facere. qui celeritate vſus, cum aliquot loca improuiſo aduentu cepiſſet; cumque nobilitas Henrici cupida ad Gallum ſeſe quotidie adiungeret; Naiaræ dux, qui Nauarræ ſummo cum imperio præerat, eius rei fama commotus, in vlteriorem Hiſpaniam ad auxilia contrahenda profectus eſt, Ignatio, paucisque pręterea Pompelone cuſtodię cauſa relictis. Ac cæteri quidem, appropinquante Gallorum exercitu, magnitudine pedeſtrium & equeſtrium copiarum exterriti, & ſimul diffiſi oppidanorũ animis, tempori cedere, & vrbem relinquere omnino decreuerant: Ignatius vero, multis verbis homines ab eo conſilio reuocare conatus, vbi ſe nihil proficere hortando perſpexit, ardentibus oculis deteſtatus ignauiam perfidiamque, ſpectantibus omnibus in arcem ſolus introiit, paratus illam
B cum aliquot in eo præſidio relictis omni ope tueri. quo virtutis exemplo permotus alius quidam Ignatij in ſtudio bellicæ laudis æmulus, eandem aleam ſubiit: reliquis vero ſalus, quam aut fides aut gloria fuit antiquior. Ventum deinde in conſilium eſt à cuſtodibus de ſumma rei: cumque in tanta propugnatorum paucitate contra tantas hoſtium copias negarent plerique locum obtineri poſſe diutius, ac ſeniorum præſertim ſententiæ ad profectionem inclinarent; Ignatius, quo erat animi & corporis robore, quam acerrime ſeſe rurſus oppoſuit remque diiecit. Interea Galli, reſiſtente nemine, propius ad vrbem accedunt, & magna ciuium voluntate admiſſi, caſtris ad arcem poſitis, præfectum præſidij ad colloquium euocant. Ille accepta fide, cum tribus dumtaxat egreditur, in quibus erat Ignatius; qui cum ab hoſtibus proponi conditiones iniquiores vidiſſet, exarſit nimirum, eaſque conditiones tam acri ac vehementi oratione commilitonibus diſſuaſit, vt ad extrema omnia perpetiẽda potius, quam arcem deſerendam cunctos accẽderit. Nec mora; Galli omiſſo colloquio,
C acrius inſtare, tormentis mœnia quatere, atque diruere; vndique aſcenſum tentare: Hiſpani contra, Ignatij præſertim exemplo atque adhortationibus incitati, fortiter ſeſe defendere, ſubeuntem hoſtem gladiis, telis, contis arcere; quoad Ignatio ante alios dimicanti, globi vi excuſſus è muro lapidis, læuam haud ita grauiter læſit tibiam; globus vero ipſe quamquam impetu refracto ſubſiliens, dextram adeo labefactauit atque confregit, vt è veſtigio ſemianimis alienata mente corruerit. Tum vero debilitati animis cæteri, & deditio facta. Ignatium porro ſtratum, vel ad colligendam clementiæ famam, vel etiam virtutem in hoſte admirati Galli benigne ſuſcipiunt, & in vrbem ex arce tranſlatum, in priſtino hoſpitio collocant, medicisque adhibitis, & rebus omnibus neceſſariis diligenter curant. Huic Gallorum benignitati, pro ſua animi magnitudine egregie reſpondit Ignatius. quippe tantum aberat vt eos odiſſet, à quibus in illam calamitatẽ, vitæque diſcrimen erat adductus, vt cum in lecto decũberet, ſingulos blande comiterque cõpellans, omnia fere ſua

in eos amoris cauſſa diuiſerit;atque hunc clypeo, illum pugione, alium D
thorace donarit.Interiectis deinde aliquot diebus, cum grauius laboraret quam vt breui tempore ſanari poſſe videretur;ad cæteram humanitatem illud etiam additum à Gallis,vt Ignatium lectica Loiolam vſque(neque enim longe aberat) deportandum curarent. qui peramanter à ſuis acceptus,cum ingraueſcente in dies morbo periculoſius ægrotaret, accerſiti confeſtim vndique medici,crure inſpecto,ſeuere pronuntiant,oſſa illa,ſiue id prioris chirurgi vitio, ſiue itineris agitatione contigerit, nequaquam eſſe bene locata:neque vero,niſi ea coagmentatione denuo reſoluta, fruſtiſque ſuo loco repoſitis, poſſe vllo modo fieri vt coaleſcant. Qua tam acerba denuntiatione Ignatius minime exterritus, non modo ſtatim æquo animo ſeſe paratum oſtendit ad omnia ſubeunda, ſed etiam inter ipſam curationem,quamuis eſſet aſperrima,nullum aliud indicium dedit doloris, niſi vt coactos in pugnum digitos valde conſtringeret. Ex eo die morbus maiorem in modum eſt auctus;cumque iam Ignatius omnes fere cibos hauſtuſque ſtomacho faſtidiente reſpueret, aliaque in eo E
cernerentur lethalia ſigna;ſuorum admonitu, ſacris, quæ ad expiandum animum pertinent,rite procuratis,ipſo B.Petri Apoſtoli peruigilio, cunctis mœrentibus, eo deductus eſt, vt medici prorſus actum affirmarent, niſi ante mediam eam noctem vis morbi remitteret. Venerabatur iamdudum Ignatius præcipuo quodã cultu principem Apoſtolorum: quin etiam eius laudes militariter olim carmine Hiſpanico celebrauerat:cuius profecto pietatis fructum non exiguum tulit.ſiquidem illa ipſa decretoria nocte per quietem videre ſibi viſus eſt eumdem Apoſtolorum,optatã ſibi valetudinem diuinitus afferẽtem. nec ſane in irritum ea viſio recidit: quippe continuo leuari doloribus,ciboque refici eſt cæptus.Iamque Dei beneficio periculum mortis euaſerat, magnaque ſuorum gratulatione melius habebat in dies: cum repẽte animaduertit os quoddam genu ſub ipſo fœdius prominere:quod quoniam præter cætera incommoda impedimento etiam ſibi videbat fore, quominus graphice quã ſoleret ac vellet,ocreatus incederet(vt erat idem & patientiæ militari,& vrbanæ mun- F
ditiæ & elegantiæ apprime deditus) percontatus eſt medicos, poſſet ne vllo pacto deformitas tolli.qui cum reſpõdiſſent poſſe vtique, ſed dolore omnium quos ad eam diem ſenſiſſet, maximo & acerbiſſimo, propterea quod in eã ſedem fragmenta iam firmiter coaluerant, nõ dubitauit Ignatius ingenti omniũ vel admiratione,vel metu,concinnum ac decorũ corporis habitũ anteferre manifeſto vitæ diſcrimini: ſecarique de ſententia medicorum os iuſſit,clariore etiam, quã antea, fortitudinis ac patientiæ documento:quandoquidẽ in ea carnificina (quæ quo lentior, eo fuit horribilior)non modo ligari tenerive ſe non eſt paſſus,verum etiam, iis qui aderant,pauore propemodũ exſanguibus, ab omni prorſus querimonia gemituque ſe ipſe continuit.Poſt hæc,doloribus magna iam ex parte mitigatis,nondũ tamẽ greſſu recuperato, nec pedibus ad inſiſtẽdũ idoneis, interea dum iacentis corpus terreſtres medici perſanare conantur,eiuſdẽ animi vulnera curare medicus cœleſtis aggreditur.Cũ enim affixus lectulo Ignatius,

A Ignatius, fallendi temporis caussa prophanum quempiam librum poposcisset ex iis, quos antea per otium lectitare cõsueuerat; diuino plane consilio factum est, nullus vt eo tempore domi liber esset eiusmodi: at vero longe meliores alij duo reperti sunt, Hispanico sermone cõscripti; quorum alterius, Vita Christi, alterius (quo selecta virtutum exempla continebantur) Sanctorum flores, erat inscriptio. Ea videlicet lectio salutis initium attulit homini. Dum enim oblatos sibi libros, variis locis quasi aliud agens delibat, sensim capi cæptus est puchritudine eorũ quæ scripta reperiebat; atque adeo inter ipsam lectionem, vbi quidpiam insigne cognouerat, subsistere, secum ipse deliberans: Quid si præclarum hoc sancti Dominici facinus, quid si hoc sancti Francisci, Deo fretus aggrediar? Neque vero, cum hæc & alia sibi multa proponeret, res occurrebat vlla tam ardua, tamque difficilis, quam non perficere sese posse generosa quadam alacritate confideret. Quæ cum apud se diutius agitasset, emergebant rursus rerum inanium voluntates, & sæcularia desideria: quorum sese B nonnullis adeo manciparat, vt dum eorum vel adipiscendi rationem exquirit, vel potiundi spem animo concipit, plures interim horas per imprudentiam in ea cogitatione defixus hæreret. Iamque priora illa propemodum exciderant, accensosque nuper igniculos pietatis, voluptatum illecebræ, & perniciosa rerum fluxarum blandimenta restinxerant; cum periclitanti seruulo diuina bonitas opem celeriter afferebat, ex eorum videlicet recordatione quæ legerat, meliorem ei mentem, & consilia saniora submittens. atque in hac item commentatione tamdiu morabatur, donec interuentu cuiuspiam, alio mentem animumque conuerteret. Hac ille vicissitudine, & quasi conflictu dies aliquot mirum in modum exagitatus, cum in eius pectore voluptas & virtus pæne ex æquo certarent; contrarias in partes magna sua perturbatione distrahebatur, incertus animi, hanccine viam, an illam, cum primum posset, insisteret. Verumtamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud intererat, quod blandis illis rerum fluxarum imaginibus, quamdiu præsentes obuersa-C bantur, tamdiu titillabatur Ignatij mens: abeuntibus vero, succedebat illico amarus quidam torpor, & ægritudo, & sibimet displicentis animi tædium. At contra, præclari illi ad Christianam laudem impetus, cogitationesque de adæquanda vigilantia & sobrietate Sanctorum, de votiuis peregrinationibus, de victu cultuque in primis horrido & aspero; non modo cum aderant, animum insolita quadam iucunditate mulcebant, sed in recessu quoque, tristitia subeunte nulla, securum hilaremque præstabant. Sed enim tantum hoc ille discrimen, sæculi tenebris occæcatus adhuc, hebesque ab subtiliora hominis interni iudicia, quasi ignotum quidpiam prætéribat, quod ab clariore demum oborta sibi luce, mentis aciem accuratius in eam varietatem cæpit intendere; ac denique non sine admiratione quadam animaduertit, ab illis cogitationibus, vt erant inanes ipsæ, sic se ieiunum & aridum, ab his autem, velut à pabulo salutari, lætum vegetúque discedere: liquidoque perspexit, fucata & insidiosa voluptas quantum à vero & solido gaudio ac suauitate distaret. Atque hanc

primam de intimis animi sensibus motibusque ratiocinationem habuisse D fertur Ignatius:ad quam vbi maior deinde rerum diuinarũ vsus accessit, tantam in spirituum discretione (quæ consummatæ sapientiæ virtus est) solertiam atque peritiam est consecutus, vt egregia etiam illius generis præcepta eo libro,qui Exercitiorum appellatur,posteritati reliquerit.His ergo obseruationibus, & assiduis librorum monitis è lethali animæ veterno excitatus, anteactæ vitæ peccata, & infinitam in se Dei clementiam aliquando cæpit agnoscere; nec solum de mutandis in posterũ moribus,verum etiam de expiandis omni ratione delictis, placandoque numine,serio cogitare.Atque in hanc deliberationem ingressus, denuo sese ad Christi domini, Sanctorumque sectanda vestigia occulto quodam instinctu acriter sentiebat impelli,& eorũ præcipue,qui in se ipsi quammaxime duri ac seueri exstitissent.artium quippe spiritualium,& Christianę philosophiæ rudis & ignarus adhuc,omnem fere sanctitatis & officij perfectionem in asperitate vitæ, & in volũtaria corporis afflictatione statuerat.quocirca iam tum agitabat animo, simul atque per valetudinem liceret,nudis pedibus Hierosolymam petere,ac frequenti verberatione,longoque ieiunio tantas peccatorum pœnas vltro suscipere, quantas videlicet ab excelso magnoque animo,salutare odium sui,& ardens diuinæ gratiæ promerendæ studium exigebat.Iamque rectis euntẽ sensibus,& optima quæque expetentem, longe vehementius incitauit diuina visio. Etenim nocte quadam vigilanti, augustissima specie, ac beatissimo lumine fulgẽs MARIA virgo vna cum paruulo IESV, nõ modo sese palã ostendit, verum etiam incredibili benignitate spectãdam aliquamdiu prebuit: quo viso mirifice recreatus Ignatius, tantum repente odium fastidiumque concepit eorum quæ apud cæcos mortales prima putantur, ac præsertim quæ cum inhonesta voluptate coniuncta sunt,vt omnes rerum illarum,quamuis diuturno vsu ac vetustate corroboratas imagines, ex hominis memoria confestim aspectus ille deterserit. Accessit ad hæc illud quoque non leue Dei beneficium,quod ei in omnem deinde vitam proprium ac stabile mansit:vt quotiescunque sublatis in cœlum oculis astra F suspicerent (quod sane sæpe faciebat,ac diu) mortalia cuncta illi repente sordescerent;& miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur.

Ad Montemserratum religionis caussa proficiscitur,
Cap. III.

INTEREA simul & animo & corpore conualescens, è lectulo surgere, & intra cubiculi fines paulatim crura explicare, atque ingredi cæperat; nihilque longius ei videbatur, quam vt de cognatione sua, & de domo patris exire, & præteritæ vitæ peccata quam acerrime vindicare sibi liceret. Sed quia nondum erat ad iter faciendũ idoneus, constituit interim præclarissimas quasque Christi Domini, Sanctorũque res gestas memoriæ caussa describere:atque ad id ipsum exquisiti cuiusdã nitoris & elegãtiæ codice cõparato

A rato,quæ de virtutum exemplis præcipue admirabatur, in eum codicem vario picturæ genere quam compositissimis & quam clarissimis litteris ordine referebat. Atque huic operi dum insistit ardentius, quamquam sua de instituendo nouo genere vitæ cōsilia mortaliū nulli aperuerat;hæc tamen tāta scribendi ac legendi assiduitas,contēptus corporis, frugalitatis amor & parcimoniæ,sermo quotidianus nō ad vrbanitatē, vel ad ambitionem,vt antea;sed ad modestiam,pietatēque compositus:hæc igitur, & alia non obscura immutati animi indicia,celeriter illū domesticis prodiderunt.In iis Martinus Garzia frater natu maximus,qui demortuo iam pridem Bertramo in dominatu,reique familiaris administratione successerat,suspicatus id quod erat, Ignatium vel morbi vexatione, vel eorum quæ legerat admonitione compunctum, ac pertæsum vitæ prioris, nouum aliquid ac magnum moliri,atque etiam fortasse nuntium rebus humanis velle remittere;commotus animo vehementer,hominem seuocat, variisque interrogationibus blande pertentans, ad extremum per com-
B munes parentes, perque fortunas omnes obtestatur & obsecrat, videat etiam atque etiam quid agat,quo progrediatur, neu quid noui cōsilij capiat,quod vel ipsi munitum & exploratum ad gloriam & opes iter impediat, vel sempiternam Loioleiæ familiæ dedecoris notam inurat.Ad quæ Ignatius breuiter, quo se quamprimū à fratre expediret, satis memorem fore sese respondit officij:& simul,quoniam de recuperata propemodum eius valetudine ad Naiaræ ducē nuntij venerant, in oppido finitimo, cui Nauarreto nomē est,eo tēpore commorantē;veniam à fratre petiit ducis pro amicitia reuisendi;ac per eam caussam,duobus dūtaxat assumptis famulis,eques in viam se dedit,ac breui Nauarretū peruenit incolumis.Ibi duce amicisque ita salutatis,vt arcana consiliorū suorum quā accuratissime tegeret,simul etiam certa pecuniæ summa in vsus pios insumpta,Barcinonem petere, vt Hierosolymas inde contenderet, famulosque dimittere statuit,quo liberius remotis arbitris in suum sæuire corpus,& debita vitæ licentius actæ supplicia à semetipso posset exigere. Solus ergo per
C summam dissimulationem Nauarreto profectus, primum omnium religionis caussa celeberrimam beatæ Virginis ædem adire decreuit, quæ in Monteserrato à monachis Benedictinis incolitur, estque Barcinonem è Nauarra petentibus minime deuia. Deinde reputans apud animū suum partim voluptates,quibus antea indulserat,partim etiam periculosum & graue bellū, quod sibi rursum à carnis illecebris, atque ab inferioris animæ viribus imminebat; omni ratione se contra domestici hostis insidias muniendum est arbitratus. Ergo non solū institutam, ex quo die Loiola discesserat,cōsuetudinem obfirmato retinuit animo,vt singulis noctibus pœnę nomine se acerrime verberaret;sed etiā ratus nullū cōtinentię præsidiū posse firmius inueniri, quā Dei matris eiusdēque Virginis perpetuæ patrocinium, recenti præsertim illius in se clementia ac benignitate inuitatus; in eius maxime clientelam fidēmque confugit, ac studio virtutis incensus, illico fecit vt eidem Virgini Beatissimæ sese irreuocabili voto castitatis obstringeret. Quod religiosi animi obsequium & sacrificium

pro sua infinita bonitate ratum & gratum Deus ipse videtur habuisse: D
quandoquidem ipsa Virgine deprecante videlicet, ex eo tempore ad extre-
mum vsque diem Ignatius plane omni sensu libidinis caruit. Cæterum
quo facilius omnes intelligant, quam sit periculosum & anceps, in Chri-
stianæ philosophiæ curriculo sine rectore ac magistro versari; non omit-
tam hoc loco quod ambulanti in feruore spiritus per eos ipsos dies Igna-
tio contigit. Erant eo tempore in Hispaniæ finibus, Maurorum multæ
reliquiæ: quos nefariæ superstitioni Mahometis addictos, Fernandus Ca-
tholicus haud ita pridem è suo pepulerat regno. Ex ea igitur fæce quidam
insidens mulo, Ignatium forte assecutus, comitem sese illi adiunxit; ac
nonnulla primum (vt fit) de itinere sciscitantur, variis deinde sermonibus
eo deuentum est, vt de singulari MARIÆ virginitate differerent. quam
cum nefarius ille ante partum quidem integram illibatamque fuisse fate-
retur, à partu vero nequaquam; contra Ignatius ab eiusmodi errore qui-
buscunque poterat rationibus hominem reuocare contenderet; post mul-
tam altercationem magis magisque obstinatus impius ille, cum oblatam E
sibi veritatis lucem intueri nollet, repente non sine rabie quadam subdi-
tis mulo calcaribus antecessit, seque celeriter ex Ignatij conspectu prori-
puit. Quo facto vehementius irritatus Ignatius, parum abfuit quin citato
gressu persequeretur abeuntem, & pugione confoderet; facinus indignũ
existimans non tam contemptum relictumque superbe se, quam de sum-
ma castimonia & sanctitate Reginæ Angelorum ausum fuisse vilissimum
caput ore polluto detrahere: cumque militari etiam tum spiritu religio-
nis officiique momenta perpenderet, sese vix pietati satisfacturum puta-
bat, si tantas blasphemias pateretur inultas, neque ab impuro dæmonis
mancipio pœnas petulantis linguæ reposceret. Verumtamen incitatum
tam generosi pectoris impetum retardabat suspicio latentis in tã speciosa
cogitatione piaculi; metusque probabilis, ne per hanc animaduersionem
& cæleste numen, & eam ipsam quam defendere conabatur, Virginem
offenderet. Cum igitur multa secũ agitasset, motu corporis pariter atque F
animo varius; ad extremum, sane quam præcipiti cõsilio statuit ad biuiũ
vsque procedere, vnde Maurum ex habito colloquio ad proximum pagũ
nouerat diuertisse. in eo biuio laxatis omnino mulæ, qua vehebatur, habe
nis, ita de re tota interpretari, vt si bestia ipsa per se Mauri vestigiis insiste-
ret, non dubitaret quin accepta futura esset vltio Maiestati diuinę: sin mi-
nus, pro certo putaret, nequaquam id à se officij Deum, Beatamque Vir-
ginem postulare. Hac ille mente processit ad biuium: cumque pagus ille,
quem diximus, abesset diuerticulo passuum non amplius quadraginta, via
facili ac spatiosa; plane diuinitus factum est, vt sponte sua iumentum an-
gustiore via Barchinonem versus iter arriperet. Atque hunc in modum
Ignatius in re tã graui, nullo pia ipsius studia regẽte periclitatus, lethalis
noxæ crimen felicius effugit, quam sapientius. Inde progressus ad vicum
à Monteserrato haud longe distantẽ, de peregrinatione Hierosolymitana
deque asperiore vita quãprimũ ineunda mire solicitus, viatoriũ ibi coemit
ornatũ, sparteos videlicet calceos, talarẽ è sacco tunicã, funemq; pro bal-
theo,

A theo, tornatilem baculum, & in vsum aquæ cucurbitam. Quæ omnia, vt Christi paupertatē non erubescere, & peruersam recti verecundiā deponere paulatim assuesceret; suspensa propalam ex ephippiis, ad montem vsque lætus aduexit.

Acta eius in Monteserrato. Cap. IV.

QVo simulatque peruenit, templum ingressus, ac numine salutato, nihil antiquius habuit, quam vt per sacram totius anteactæ vitæ confessionem, contractas animi sordes elueret. qua confessione in primis fideliter atque accurate descripto peracta per triduum, summa deinde cum veneratione ad Sacramentum altaris accessit. Contulit etiam cū eodem patre, qui sibi confitenti aures dederat, omnia sua consilia cogitationesque de imitatione
B Sanctorum, quæ ad eam vsque diē prorsus nemini patefecerat: præterea, quidquid habuit pecuniæ, totum id in Christi Domini gratiam pauperibus benigne diuisit. Dein silentio noctis eius, cui dies festus Angelicæ salutationis illuxit, pretiosa vestimenta quibus erat ornatus, quā occultissime potuit, pannoso cuidam ex infima plebe largitus, confestim optato illo sacco sese alacer induit, ac fune præcinxit; dextro pedi, quod ex reliquiis morbi singulis etiam tum noctibus intumesceret, calceum induxit è sparto; sinistrum vtique nudum relinquere, & capite item nudo prorsus decreuit incedere. Sed quia nō ignorabat plurimos pallio tenus esse philosophos, vestemque facilius multo mutari quam mentē; omni ope sibi enitendum existimauit, vt illa exterioris amictus insignia, ad intimos animi sensus occulta quadam affinitate pertingerent. cumque accepisset in more positū olim fuisse, vt nobiles equites antequā in ordines referrētur, in sacris ædibus noctē vnam armati excubarent (quod in Hispania perui-
C gilium armorum appellant) militarem illum ritum ad rudimēta Christianæ perfectionis in semetipso transferre cōstituit. Igitur gladio ac pugione, quibus antea mundo meruerat, è tholo suspensis, nouo instructus armorum genere, totam eam noctem peruigil ante aram sanctissimæ Virginis, modo stans, modo nixus genibus, præteritorum veniam demisse precari, diuino cultui deuouere sese, ac beatam præcipue Dei matrem intēta supplicatione propitiare non destitit. Atq; hunc in modū Christianę militiæ nomen ex animo dedit Ignatius anno post Christum natum M. D. X X I I. quo ferme ipso tēpore, vt à multis nō sine admiratione quidē animaduersum est, Martinus Luther infamis hæresiarcha, magnis in Germania motibus excitatis, iussus à Carolo quinto Imperatore adesse Vormatiæ, male pressum ad eam diem virus opinionum suarum effudit in illo conuentu palam, Sedique Apostolicæ & catholicæ veritati nefarium atque impium bellum temulentus indixit: vt satis appareat, cum maxime furiam illam contra omnia diuina & humana iura, legesque sacratas obar

maret Satanas; tum ex altera parte, præter alia militantis Ecclesiæ robo- D
ra, nouum etiam hunc ducem excitatum diuinæ prouidentiæ nutu, quē Christus Imperator, & ipsum, & sectatores ipsius, obligatos religionis arctissimæ sacramēto, adactosq; nominatim in verba Romani Pontificis, furori ac libidini hæreticæ prauitatis opponeret.

Ardores eiusdem in studio pœnitentiæ. Cap. V.

SACRA igitur vigilia, quemadmodū dicebamus, exacta, quo celebritatem hominum, famamque sanctitatis vitaret Ignatius nondum certa luce, relicto monachis iumento, pedes ipse, obuoluto etiam tum fasciis altero crure claudicans; per summum laborem à Monteserrato discessit, & è via militari paulo post deflexit ad oppidum Barcinonensis agri Minoressam (hodie Manresam vulgus appellat) nouem fere millibus passuum à Monteserrato vbi antequam longinquæ & periculosæ peregrinationi Hierosolymitanę E
sese committeret, sæuiente præsertim Barcinone per id tempus pestilentia, deuio & obscuro loco aliquandiu delitescere, & humilitatis Christianæ, quæ cæterarum est parēs custosque virtutum, solida iacere fundamenta decreuerat. Interea mendicus ille, quem Ignatius pridie suis vestimentis induerat, cum ex insolito ornatu in furti suspicionem venisset, illico à loci magistratibus comprehēditur, & diuinam humanamque frustra implorans fidem in vincla coniicitur. Cumque inter quæstionem ea sibi à viro quodam nobili clam donata iureiurando affirmaret, notasque corporis, ignarus nominis, ederet; conquiritur extēplo diligenter Ignatius. cum nusquam appareret, mittitur ad eum insequendū festine viator; qui ægre procedentem facile consequutus, quærit ex eo, num cui quidpiā in Monteserrato donauerit. Ad eā vocem, id quod erat, suspicatus Ignatius, substitit; coactusque innocentis periculo, pauperi cuidam vestimēta sese pridie largitum esse confessus est: cumque viator porro instaret, quis tu, aut cuias? nullum omnino ad ea verbum Ignatius reddidit. sed itinere cæpto F
perrexit tacitus, casum insontis apud se miserās, ac semetipsum incusans, qui ne benefacere quidem sine ipsius cui benefaceret damno, vel certe discrimine, didicisset. Vt igitur Minoressam accessit, oppidum ingressus quo dicebamus amictu, ad publicum infimæ plebis hospitium precario sese contulit; ibique sanctæ paupertatis ac pœnitentiæ studio inter egentes ac sordidos quam exsequemur vitam exorsus est. Victū ostiatim precibus infimis emendicare quotidie: totam hebdomadam, excepto die Dominico, ieiunare; in ipso cibatu simplici pane contentus; atque vbi sitis vrgeret, aqua profluēte; somni parcissimus, humo nuda cubare, auctoque supplicio, singulis diebus ter sese flagellis quam acerrime cædere. Ad hæc, horas quotidie septenas genibus nixus in oratione vocali persistere; nam eius quæ mentalis dicitur, vsum & consuetudinem adhuc ignorabat.

A bat.Præterea ſacrificio matutino; Veſperarum & Completorij officiis attentiſſima cura ſemper intererat. obibat etiam octauo quoque die ſacra Confeſſionis & Euchariſtiæ myſteria.Et quoniam ſuperioribus annis(vt diximus)& humanæ laudis famæque appetentior,& munditiarum ornatuſque fuerat ſtudioſior:vt vitium vtriuſque diligentiæ pari neglectu rependeret, natalium ſuorum generiſque ſplendorem, ne quis illi honos haberetur,ſtudioſe celare; & capillum quē pro eius ſæculi moræ promiſſum impenſius comere curareque conſueuerat,relinquere cæpit impexū & ſqualidum:quin etiā vngues ipſos excreſcere per diuturnam incuriam pati:atque in hoc tam aſpero,tamque horrido vitæ inſtituto, conſtanter id omne refugere,quod vllam poſſet afflictæ carni delectationē aut leuamē afferre.Itaq; cum eſſet decoro vultu,& egregia totius corporis firmitate; detractis paulatim viribus, omnis ille vigor acerrimi bellatoris, & forma viridis iuuentæ prorſus elanguit.

B

Moleſtiæ ſcrupulorum,ac tentationes eiuſdem. Cap. VI.

IVSMODI vitæ curſum aliquandiu ſecurus Ignatius magno animi fructu,ſine vlla offenſione tenuerat, nondū grauiora prælia & occultas dæmonum artes expertus, quibus incauta mens hominum ad præclara tendētium,ſi præſertim ſuis viribus ipſi confidant,facile in fraudem inducitur; cum repente quædam illi obiicitur ſpecies,cuius,quamuis identidem apparētis,formam & figuram ſatis explicare non poſſet,multis diſtincta luminibus,& grato quodam ſplendore collucens, quod ſpectrum diabolicum poſtea,vt dicemus,agnouit, iiſdemque fere diebus cum ſe illuuie & ſqua-
C lore obſitum animaduerteret,atrox illa cogitatio necopinantem inuaſit. Quæ,malum,ratio te,miſer,impulit,vt relicta patria,cognatis, amiciſque potentibus,pedore ac dira macie deformatus triſtiſſimo & obſoletiſſimo veſtitu,vel ſtipem in triuiis corrogares, vel inter infimas plebis minutæ quiſquilias lateres inglorius? nonne intermiſſa militiæ honoratæ ſtipendia, dulciſſimoſque æqualium conuictus, & priſtinæ fortunæ cultum victumque, maiore cum tua tuique ſanguinis dignitate repeteres? Hæc, & alia id genus vbi animo vehementer obiecta; auctorem ſenſit Ignatius illico: & quamuis initio paulisper ea recordatione commotus, tamen vt ſe collegit, illam ita conſtanter ab ſe reiecit ac repulit, vt vltro etiam familiarius quam antea, ſeſe cœtibus atque colloquiis egentium & mendicorum inſereret.qua ſubmiſſione victus princeps auctorque ſuperbiæ, rurſus Ignatio templum ingredienti ad officia diuina celebranda,quibus mira cum attentione ac perſeuerantia quotidie dabat operam,vt diximus; incæpti operis molem ac difficultatem ita repræſentauit,

tauit, quasi eius ærumnas & incommoda miserans diceret: Hem infelix D Ignati, annis vtique septuaginta, quot ætas tua recipit, in tantis tibi laboribus, in tanta vitæ asperitate degendum est: quos tu, præsertim vrgente senio tolerare qui poteris? Tum ille fortiter, nec sine contemptu: Quasi vero, inquit, mihi tu vel vnius diei spatium præstare possis. Hæc duo prima post conuersionem Ignatius de summa rerum certamina subiit: quorum vtroque turpiter superatus humani generis hostis, vbi se irruptione & aperta vi nihil proficere intelligit, longe diuersa bellandi ratione, dolo cuniculisque grassari constituit. Neque abnuit Christus, pugnarum eiusmodi iustissimus arbiter: qui vt neminė supra id quod potest, oppugnari permittit, sic militibus suis, quos gratiæ diuinæ præsidio, & liberę voluntatis arbitrio ad omnē virtutē exercet, ne parta semel victoria per otium torpeant, nouam in dies gloriosi triumphi materiam deesse non patitur. Est igitur in dæmonis artibus, quas ad bonorum perniciem assidue meditatur, illa vel pessima; vt quos ita videt studio virtutis ac religionis addictos, vt inde terrestrium vel honorum spe, vel commodorum & volu- E ptatum illecebris auelli non possint, hos per speciem ipsiusmet honesti quod adamarūt, ad immoderatam inediam & carnis macerationē acrioribus incitamentis impellat, eosdemque præteriti temporis piacula repu-tantes, ac cælestis iræ seruili metu perculsos, in singula momenta misero quodam angore solicitet. id autem eo cōsilio, vt vel plane defecti viribus, per caussam recuperandæ valetudinis paulatim ad socordiam atque ad ignauiam delabantur; vel assidua scrupulorum agitati molestia, dum se ipsi calumniari non desinunt, si minus inertia, certe defatigatione ac lassitudine ab incæpto desistant. cuius vtriusque cladis vtinam ne tam multa nobis quotidie exempla suppeterent. Hæc igitur eadē fraus Ignatium quoque in discrimen adduxit. Obtinuerat ille (quemadmodum dicebamus) ex quo sese ad Christum adiunxit, in summa vitæ austeritate perpetuam animi trāquillitatem atque lætitiam: quam ne ex quotidiana copia vilem duceret, neu suis ipse meritis per insolentiā adscriberet; ab iis quas diximus, tentationibus cæpit illi pater cælestis vniuersam repente sub- F trahere, sic, vt interdum cum maxime gaudēs exultaret in Domino, tunc subito nulla præcedente significatione, prorsus exui nudarique se omni gaudio & iucunditate sentiret: nec iam in precibus, neque in psalmis, neque in cęteris, quibus assueuerat, pietatis officiis vllam inueniret omnino delectationem aut requiem. idque cum ei frequenter accideret, attonitus rei nouitate, animo suspēso ac mire solicito, caussas eius varietatis & immutationis inquirere, ac dubitare apud se, recte ne confessionē in Monteserrato, quam diximus, peregisset? quicquam ne omisisset, quod ad integram criminum accusationem attineret? ac proinde num idcirco fortasse Deum adhuc iratum experiretur? Quæ ille dum anxius agitat, arrepta occasione diabolus perturbandi hominis, deque suo statu deiiciendi, hanc ipsam suspicionem atque formidinem instititilli vehementer etiam atque etiam incutere. Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies noctesque fletibus iungere, nullam capere partem quietis. Itaque dum amissam

A amissam recuperare conscientiæ pacem, & hærentem visceribus pestem omni ratione conatur euellere; non satis habuit peccata vetera, quorum de confessione ambigebat, iterum iterumque apud sacerdotem exponere; sed etiam cuiusdam concionatoris monitu, qui Minoressæ per eos dies agebat, totius vitæ noxas, quotquot reuocare in memoriam potuit, in libellum relatas, quod ad Montemserratum antea fecerat, quam accuratissime rursus explicuit. Sed (quod sæpe contingit) quod sibi adiumento fore putabat, id erat ei contrarium maxime. siquidem ipsa commemoratione rerum quas aliquando obliuisci oportuerat, fiebat vt etiam si quid ipsa die mitigatum fuerat, recrudesceret. Nec iam tantummodo superiorum annorum delicta occupatum animum amarissima superstitione torquebant, sed etiam præsentis temporis cura pauorque, ne inuisa Christo sua essent studia, neu Dominum suis omnibus dictis, factis, cogitatis offenderet. Quocirca multis iam rebus frustra tentatis, vnum dumtaxat occurrebat illi remedium, nec sane spernendum; vt sacerdos pro potestate omni-
B no sibi posthac eiusmodi suspicionibus ac recordationibus interdiceret. Sed id ipsum consilij ad eum deferre non audebat, peruersa videlicet ratiocinatione delusus, ac veritus ne sibi minus ea medicina prodesset, cuius auctor ipsemet exstitisset. Inter has ergo curas, graui pressus mœstitia cum ita iaceret, vt nulla iam res mitigare dolorem posse videretur; inuasit hominem atrox & sæua cogitatio; vti ad luctus miseriasque finiendas, è fenestra cubiculi (Dominicanorum hospitio tum forte vtebatur) semetipse præcipitem daret. Quam ille cogitationem, ope diuina cum acerrime repulisset, subiit animum firmitas & constantia cuiusdam anachoritæ, quem in Patrum historia legerat, impetrandi gratia nescio quid quod vehementer optaret, omni cibo tamdiu abstinuisse, quoad per eam abstinentiam propitiato numine, voti compos existeret. & quamquam periculosa admodum ea ratio videbatur, metusque suberat, ne tam audaci incæpto Deum irritaret potius, quã reconciliaret sibi; tamen tota re apud se diu multumque agitata, ne quid omnino intentatum relinqueret, il-
C lum ipsum rigorem perseuerantis inediæ sine vlla dubitatione experiri constituit, atque ita experiri, vt nihil interea de quotidiana precatione, verberibus, & cætera corporis maceratione remitteret. Dies igitur vnus, duo, tres, quattuor, nec tamen aut linqui animo, aut molestia liberari. itaque ad septimum vsque diem obfirmata mente ieiunium extendit, extendissetque porro, ni sacerdos idem, cui sua non modo vitia, sed etiam bona, & intimos omnes animi recessus ac latebras diuino quodam instinctu nudas & apertas habebat, pro imperio vetuisset eum longius progredi, minis insuper additis, ni paruisset, illum à sacra corporis Christi communione prohibendi. hac igitur tam seuera denuntiatione deterritus, cibum sumpsit Ignatius, & illo quidem ac postero die fuit illi quies: tertio vero eadem illa peccata rursum occursare memoriæ. quarum cogitationũ initia dum admittit incautius, ac species (vt fit) speciem adducit, sensim in pristinos fluctus, æstusque solicitudinum reuolutus; cum ex vna parte prorsus instaurandum Confessionis mysterium iudicaret, ex altera vero

id sibi non modo non profuisse, verum etiam nocuisse antea cerneret; ex D vehementi fluctuatione tam graue tædium præsentis miseriæ mentem eius inuasit, non quidem vt de morte oppetenda, sed vt de abiicienda seueriore disciplina, & sæculi commodis repetendis magno quodam impetu cogitauerit. Verũ in tantis tenebris ac procellis nutanti, & in magnum adducto periculum, peropportune radius diuinæ bonitatis affulsit, cuius beneficio diabolica discussa caligine, totius tentationis exordia progressusque attente considerans, liquido comperit, omnes illos conscientiæ stimulos, vanasque suspiciones, à malo spiritu fraudulenter immissas, ac proinde sine vlla dubitatione constituit, præteritæ vitæ labes, quod ad confessionem attineret, perpetua obliuione conterere. Atque in hunc modum singulari Dei beneficio, non modo infelicem illam sui callumniandi miseriam ac pœnam euasit ipse, verum etiam alios curandi, qui eadem ægritudine laborarent, miram à patre luminum facultatem & scientiam est consecutus. E

Ignatij profectus in Spiritu, Cap. VII.

HISCE igitur periculis perfunctus Ignatius ac veluti auulsus ab vbere; maiores quotidie efficiebat in solida virtute processus: & quo acrior ac diuturnior probatio fuerat, eo magis idoneus euasit ad noua omnipotentis Dei charismata capienda: in quibus fuit illud eximium. Cum enim religionis caussa ædem Pauli Apostoli extra oppidum peteret, & in ipso itinere ad Rubricatum amnem, qui Minoressam interfluit, constitisset; necopinanti repente diuina quædam oborta lux est tanta, tamque mirifica, vt momento pæne temporis nullo magistro quamplurima clare perspexerit non solum de fidei Christianæ mysteriis, verum etiam de aliis vel subtilissimis philosophorum quæstionibus atque decretis: quasi nitidissimo quodam in speculo perspicue cerneret ea, quæ post multam accuratamque lectionem, maximosque labores ac vigilias vix demum solent homines intelligentia comprehendere: atque in eo cælesti prorsus intuitu, non sine summa animi voluptate diutius acquieuit. Quo tanto, tamque insigni accepto beneficio, cum ad agendas Domino gratias accessisset ad Crucem in propinquo defixam; oranti sese denuo in aere spectrum illud obiecit, de quo diximus antea, sed (quæ nimirum virtus ac potestas est Crucis) nequaquam pari splendore vel pulchritudine. itaque quod suspicatus pridem Ignatius fuerat, tum denique clare perspexit esse dæmonium: eodemque deinde sæpius apparente, tantum abest vt moueretur, vt illud etiam baculo per contemptum abigeret. Atque eius fere generis per id tempus plane diuinitus alia multa percepit. Quodam die, dum indicta publica supplicatione Minoressæ religiosum agmen instruitur; & Ignatius interim beatissimæ Virgini psallit, insistens gradibus templi Dominicani; subito in Deũ ita rapta mens eius est, quasi per apposita quædam, F

& maxi

A & maxime illustria symbola, Trinitatis ipsius numen augustissimum cerneret distinctum personis, vnum essentia. Qua visione tanto gaudio est delibutus, vt neque in ipso mox agmine lacrymis & singultui crebro temperare valuerit, neque vero totum eum diem alia vlla de re, nisi de sanctissimo illo fidei Christianæ mysterio disputare: idque tanta similium & exemplorum varietate & copia, vt cuncti obstupescerent. quinetiá per eos ipsos dies non dubitauit homo litterarum propemodum ignarus, librum de Trinitate conscribere quoquo potuit stylo: vsque adeo cælestes typi quos diximus, in eius memoria atque intelligentia diuinas illas rerum altissimarum notiones impresserát. Ac licet antea quoque & monadem in triade, & in monade triadé sanctissime coleret, suasque & naturæ diuinæ cómuniter, & separatim singulis personis preces hymnosque persolueret; ab hoc tamen raptu longe studiosior & ardentior euasit in eodem officio pietatis; eamque laudabilem consuetudinem ad extremú vsque vitæ retinuit, sic, vt præcipuam caperet voluptatem, & proprio quo-
B dam sensu rerum cælestium afficeretur, quotiescunque sanctissimæ Trinitati sacra perageret. Neque vero fuit hic finis mirabilium visionum: siquidem rursus per significationes arcanas, & mystica quædam exempla, oblatus est eius méti modus ipse, quem in huius vniuersitatis molitione summus ille rerum opifex tenuit: quas illustrationes atque doctrinas, vt omnino vires naturales excedút, sic postea negabat Ignatius posse verbis adumbrari, nedum exprimi. Præterea cú sacrificio Missæ in eodem téplo Dominicano interesset, dum à sacerdote de more hostia salutaris attollitur, apertissime vidit Ignatius illa specie Christum Deum eundem & hominem verissime contineri. Factum est etiam aliquádo (idque ipsimet qui interfuere, testati sunt) vt alienatus à sensibus, à Completorio Sabbati ad alterum vsque proximi Sabbati Completorium in altissimo quodam excessu perstiterit; qua ipsa hora, multis adstantibus qui rei totius euentum attente exspectabant, quasi è profundo somno excitatus, repente sustulit oculos, IESVM perquã suauiter inuocans. atque interim pij quidam ho-
C mines mortuum rati, vtique terræ mandassent, nisi cótemplati omnia diligentius, ac pertentato corpore, latétem in eo vitam ex tenui cordis palpitatione sensissent. Ad hæc, intento precationi, sese nó semel tum Christus Dominus, tum Virgo mater ostendit.. quibus, & aliis id genus clementiæ diuinæ subsidiis in recta fide vsque adeo confirmatus est, vt etiam si nulla exstitissent Christianæ religionis monumenta vel testimonia, nequaquam tamen dubitasset, ex iis tantummodo quæ Deo sibi aperiente cognorat, mortem pro defensione catholicæ veritatis oppetere. & qui paulo ante vix vocalis nosset orationis vsum, paucis mensibus tantam rerum spiritualium peritiam, ac tantam Dei familiaritatem est nactus, vt quidam, eius omnia vel dicta vel facta curiose obseruantes, intempesta nocte supplicantem animaduerterint (eleuante spiritu sarcinam corporis) quatuor circiter cubitis à terra sublimem: & quidem ex consortio sermonis Domini (quod de Moyse scriptum legimus) tota facie mirum in modum radiante.

D

De studio collato ad proximos adiuuandos. Cap. VIII.

QVÆ omnia, quamquam egregia atque expetenda per se, tamen eo pluris erant in Ignatio facienda, quo magis erant cum aliorum fructu & vtilitate coniuncta. Nam in cæteris ornamentis ac beneficiis, quæ in eũ Deus plena manu congessit, illud equidem vel præcipuum duxerim, quod in tãto perfectionis ardore non dedit illi spiritum solitudinis, animumve vni sibi vacantem, sed Christianæ propagandę fidei cupidissimum, ac mire studiosum diuinæ gloriæ, salutisque communis. Cum igitur acta eius in Monteserrato (quamquam ea ipse occultissima voluerat esse) institutáque vitæ asperitatem ac sanctimoniam vicinis locis fama vulgaret, ac nobilitatem viri præcipue, rumor (vt fit) etiam in maius attolleret; ingens hominum concursus ad eum fieri cæptus partim visendi gratia, partim etiam consulendi; quos ille vt omni conatu quam acerrime ad Christum adiungeret, neu squalor ille nimius, & diutina illuuies ad se adeũtibus terrorẽ incuteret; primum deponere sordes, & externum corporis habitũ cępit aliqua ex parte componere: deinde cũ intelligeret difficilem in primis & ancipitem esse curationem animorũ; quo cautius rectiusq; in re tãta procederet, ope diuina suppliciter etiam atque etiã implorata, suæ cõuersionis originem, ac seriẽ, variasque tentationũ procellas ac tenebras, & subsequutam mox tranquillitatem ac lucem, quam accuratissime secum expendens, demum ex iis quæ partim cælesti magistro dictãte perceperat, partim etiam ipsemet experiẽdo cognorat, de fructuosa ratione meditandi orandique, præclaras obseruationes & saluberrima præcepta conscripsit: qui liber (vt antea dictum est) Exercitiorum spiritualium titulo, tempore procedente deinceps ab eodem auctus atque recognitus, & Romani Põtificis iudicio ac testimonio comprobatus, ita multos omnis ætatis atque ordinis homines tũ in eligendo genere vitæ, tum in cõponendis moribus, perturbationibusque sedandis, ac præsertim in retinenda constantia salutari, mirũ in modum iuuit, iuuatque quotidie; vt iure optimo videatur hoc non in postremis numerandum esse remediis, quæ diuina bonitas hac hominum ætate vel ad corrigenda sæculi vitia, vel ad renouandã veterẽ Ecclesiæ disciplinam clementer adhibuit. His ergo meditationibus, quos ad bonam perfectæ virtutis frugem Ignatius reperiebat idoneos, paulatim, & quasi per gradus cæpit excolere: cæteros interim precibus monitisq;, prout sese dabat occasio, à vitiorũ fœditate deterrẽs, atque ad studiũ æternæ beatitudinis incitans: idque eo libentius atque securius, quod cõmunicandis iis quæ à Domino acceperat, nihil interim sibi religionis ac spiritus deperire sentiret. Nec solũ venientes ad se, benigno excipiebat alloquio; sed etiã inuitatus interdum ab aliis ad prandiũ, minime recusabat accedere; nimirũ eo consilio, vt ex re & ex tempore sumpta occasione, qui se in Dei gratiam terrestri pauissent cibo, eosdẽ ipse vicissim spiritualibus epulis, & opportuna quapiã adhortatione reficeret. Atque in hũc fere modũ adiuuãte Dño permultos ad arctã salutis semitã, à via lata & spatiosa traduxit.

E (margin, beside "terrorẽ incu-")

F (margin, beside "hoc non in")

E graui

A

E graui morbo periclitatur. Cap. IX.

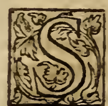

ED in eiusmodi curam dum incumbit ardentius, nec tamen interea fere quidquam de assiduitate precandi, ac de quotidiana vitæ asperitate diminuit, morbum ex ingenti labore contraxit adeo periculosum & grauem, vt sæuiente atrociter febri proxime ad mortem accesserit. quo tempore & oppidi magistratus periculo viri permoti, publice diuersorium illi curarunt necessariis rebus instructum: & præter aliam amicorum turbam, honestæ matronæ, quæ vitandæ pestilentiæ caussa Barcinone sese eo receperant, certatim ægrotanti assidere, & nocturnas agere excubias, perinde quasi in vnius vita salus omnium verteretur. Atque his populi officiis, ac pia sedulitate bonorum, ereptus è præsenti vitæ discrimine, in idipsum iterum ac tertio recidit ob eam caussam, quod nondum plane confirmatis viribus (blan-
B dimenta videlicet carnis, & veteris hominis malitiam veritus) præpropera festinatione ad pristinas occupationes corporis animique redierat: quarum pondere oppressus, denique didicit ipse, aliisque deinde præcipere solitus est, imbecilla valetudine minuendos labores, curandumque tali tempore, vt quantum de cõsuetis exercitationibus infirmitas demat, tantum ad Dei gloriam, & proximorum ædificationem æquitas animi, & exemplum Christianæ fortitudinis addat. Vetabat idem etiam corpus debito somno ciboque fraudari, multis eo tempore doctus experimentis, vt moderata sobrietate vegetatur animus, sic immoderata vigilia vel inedia vires adeo frangi ac debilitari, vt mens earum ministerio destituta, vix munere suo fungi, aut ad contemplationem rerum diuinarum possit exsurgere. Vexatus igitur, vt dicebamus, diuturna & periculosa ægrotatione, demum ita conualuit, vt ex reliquiis morbi dolore stomachi molestissimo subinde cruciaretur: quapropter calceos induere, & pãni crassioris tunica cinerea, & capitis tegumento contra sæuitiam hyemis mu-
C nire sese piorum hominum benignitate precibusque coactus est.

De inanis gloriæ vitio superato. Cap. X.

CCESSIT ad illa corporis ægrotantis incommoda, grauis etiam animi cruciatus, ab importuna quadam inanis gloriæ tentatione profectus. Dum enim ingrauescente morbo conscientiam suam diligentius excutit, seque ad extremum comparat mortis agonem; subiit illi repente, se iustum esse, neque vllo pacto sibi de sempiterna beatitudine dubitandum. Cui suasioni dum resistere vi summa conatur, intelligẽs vt quisque sibi maxime placet, ita Deo maxime displicere; diuturnũm & anceps intra sese certamen tanta tentatione metuque sustinuit, vt miris modis quotidie torqueretur, maioremque ex offensionis diuinæ formidine, quam ex ipsa grassantis morbi ve-

hementia metum ac solicitudinem caperet. Versabat videlicet in omnes D partes hominis animum dæmon callidus, Christi permissu; & quem desperationis iaculis paulo ante superare nequiuerat, eumdem rursus nimiæ confidentiæ ac vanitatis elatione supplantare & euertere nitebatur. Sed contra eiusmodi cogitationes Ignatius & in ipso (vt diximus) morbo, & recuperata postmodũ valetudine cum diutius dimicaret; partim agendis identidem Domino gratiis, partim naturæ humanę fragilitatem apud se reputando, denique diuino præsidio detestabile hoc ingrati animi vitium ita debellauit, euulsitque radicitus, vt postea quotiescunque salus animarum, aut Dei gloria postularet, sua non minus bona, quam mala sine vlla prorsus cenodoxiæ titillatione palam & ingenue expromeret.

De profectione Hierosolymitana. *Cap. XI.*

INTER hæc anni fere spatio exacto, partim spiritualium rerum sciẽtia instructus, partim etiam arte quadam & consue- E tudine regendarum animarum imbutus, cum nihil vulgare aut exiguum agitaret animo, sed egregia quędam & ardua in Dei gloriam ab ipso conuersionis initio concepisset; Hierosolymam, quod iam dudum habebat in votis, petere omnino constituit, non tam vt Christi Domini sacratissima incunabula cerneret (tametsi idipsum vehementer optabat) quam vt in conuertẽdis ad Euangelij lucem infidelibus qui ea tenent loca; vel operæpretium faceret, vel certe martyrij palmam, cuius auidissimus erat, acquireret. Sed hoc suum de prædicando Euangelio consilium, vitandæ scilicet humanæ laudis caussa, nemini prorsus aperiebat: peregrinationis vero propositum, cum necessario amicis patefecisset, multi primum id ei multis rationibus dissuadere, obtestari etiam & orare ne populum ab se nuper è somno vitiorum excitatum ad studia virtutis pietatisque, repente desereret, neu se ipse, affecta præsertim valetudine, itineri tam longinquo ac tam periculoso committeret. deinde cum nec precibus nec suasionibus eum de sententia de- F mouere possent, instare saltem & vrgere, ne incomitatus abiret; multa posse in tam remotis ignotisque sibi regionibus, ac tanta rerum humanarum varietate contingere, quæ præsentem cuiuspiam fidelis opem solatiumque requirerent. Omnino probabilia videbantur afferre, & humano iudicio rem æstimãtibus, etiam necessaria: nec vero deerant homines impigri, peritique linguarum, qui sese illi comites laboris ac periculorum libenter offerrent. Verum Ignatius, qua erat animi altitudine, in cælum semper intentus, atque à diuina prouidentia vsquequaque pendere mirabiliter cupiens, amicis omnia sua in eũ studia profitentibus ita remisit, vt diceret, in præcipuis hominis Christiani virtutibus, non modo fidem & caritatem esse, verum etiam spem. Eius porro cõparandæ gratia, certum sibi esse non modo sine viatico, sed etiã sine comite iter id ingredi; quod clare perspiceret, si, qualia multa possunt homini accidere, peregrinanti præsertim, sibi quidpiam euenisset, fieri non posse quin aliqua saltem ex

A tem ex parte comitis præsidio fideique confideret: proinde quidquid in eo ſpei locaſſet, id vtique ex ea detractum iri fiducia, quam totam in vno Deo clementiſſimo parente ac rectore vellet eſſe repoſitam.

Nauigat in Italiam. Cap. XII.

Ac igitur mente ſub initium anni M.D.XXIII. magno omnium dolore Minoreſſa profectus venit Barcinoné, vt in Italiam ex eo loco traiiceret. cumque peropportune paratá ibi nauem offendiſſet, egit cum nauarcho ſuppliciter, vt ſe mendicum egentemque gratis admittere ac tranſportare ne grauaretur. cui naulum quidem ille ſe remiſſurum promiſit; ea tamen códitione, vt nautici ſaltem panis, quod erat neceſſarium, ſecum inferret. Eo reſponſo cum vehementer angeretur Ignatius, quod commeatus copiam quamuis exiguam, cerneret inopię illius quam ſibi ſummam propoſuerat, legibus aduerſari; poſt multas anxiaſque cogitationes totá rem denique permittere B ſtatuit arbitrio ſacerdotis, quem ſibi paucis illis diebus Barcinone, tum ſuæ conſcientiæ iudicé, tum interpretem diuinæ voluntatis elegerat. Ille re cognita, Ignatio reſpondit, æqua poſtulare nauarchum: proinde nó reſiſtendum eſſe, nec vero timendú, ne ſi cibaria, tam vilia præſertim ac neceſſaria, ſibi parauerit, quidquam idcirco contra conſilium perfectę paupertatis admittat. Tum Ignatius quamquá ſoluto vixdum religione animo, tamen partim ſacerdotis impulſu, partim etiam metu occaſionis eius amittendæ; emendicata de more pecunia, panes in nauem impoſuit, & ne quid præterea ſecum inferret, paucos qui ſuperfuerant nummos reliquit in ipſo littore: deinde ſolutis anchoris die quinta Caietam non minus periculoſa quam celeri nauigatione delatus, Romam pedibus iter intendit. ac prima nocte diuertit ad villam militibus refertá; quibus nefaria quædam ac turpia molientibus, tanto animi ardore ac vociferatione ſe obiecit, vt illi partim verborum pondere, partim conſtantiæ miraculo obſtu- C pefacti, à flagitioſo conatu deſtiterint. Inde laboribus maximis, cum ſæuiente per eos dies peſtilentia luridus ipſe ac macilentus, tectis fere atque oppidis arceretur, denique in vrbem Romam haud ita acriter cuſtoditam, laſſitudine ac fame pæne confectus introiit ipſo Dominico die Palmarum. cumque venerabundus religioſiſſima quæque loca obiiſſet, Adriani VI. Pont. Max. pedes exoſculatur. Mox paranti Venetias ire, vt in Palæſtinam inde tranſmitteret; rurſum Hiſpani amici nonnulli, qui Romæ eo ipſo tempore verſabantur, profectionem diſſuaſere cum aliis rationibus, tum præcipue nauigationis longæ & infeſtæ periculis proponendis: quippe cum paulo ante per ſummum nominis Chriſtiani æque damnú ac dedecus, Turca Rhodú inſulam expugnaſſet, quo nuntio videlicet omnis Italia cohorruerat. Sed cum Ignatius ab inſtituta peregrinatione nullo terrore poſſet abduci; illud ſaltem hortari & orare inſtiterút, ne ſe daret in iter eiuſmodi ſine pecunia, tú in alios vſus neceſſaria, tú vtique ad naulú pro tranſmiſſione ſoluendú. ná vt Venetias emédicato victu perueniſſet,

perueniſſet, quæ deinde ratio quæ ſpes homini externo & ignoto foret, D
in tam remotas regiones traiectum nanciſcendi gratuitum? Proinde recte amiceque ſuadentibus ne reſiſteret, iuuarique ſe in CHRISTI gratiam aliquo ſaltem viatico pateretur. Cum hæc, & alia eiuſmodi aſſeuerantes pariter ac miſerantes ingererent; ſæpius eadem iterando, cunctantem ac tergiuerſantem denique perpulerunt, vt in ipſo diſceſſu aureos aliquot nummos acciperet. quo ille ſubſidio oneratus verius quam inſtructus, non multum proceſſerat viæ, cum rem totam attente cōtemplans, ſeque ipſe accuſans grauiter, quod de fiducia diuina humano metu ſe deiici, fixumque paupertatis propoſitum oblato auro paſſus eſſet infringi; parum abfuit quin omnem pecuniam illico indignabundus abiiceret: ſed quia id prodigum, ac Deo ingratum fore videbatur, decreuit certe in obuios pauperes paulatim inſumere. quod cū alacriter præſtitiſſet, breui & nummis omnibus vacuus, & ſtimulis conſcientię liber euaſit. Pergentem porro Venetias, eadem quæ ſupra memorauimus incommoda & difficultates itinere pæne toto vexarunt. Sæuiebat etiam tum locis aliquot fœda E
lues atque contagio; diſpoſitique cuſtodes aditus oppidorū aſſidue tuebantur. Ignatium vero ex ipſo corporis habitu vel in ſumma cæli temperie metuiſſes. Obſita erat ſqualore veſtis, & horrida; color exſanguis, cauū macie caput, conditi introrſum oculi, & inanes faucium ſinus. quocirca fiebat, non ſolum vt excluſus à diuerſoriis omnibus pernoctare ſæpe cogeretur in publico, ſed etiam vt pallore & macie peremptum, rigentemque, prætereuntes aliquando nonnulli ceu monſtrum quoddam aut triſte ſimulacrum horrerent. Ipſe vero linguæ imperitus, ignarus itinerum, cum præ defatigatione ſæpe deficeret; ad Foſſam tamen Clodiam Deo adiuuante peruenit, quo ex emporio breuis & quotidianus Venetias traiectus eſt. Ibi certior factus à viatoribus, obſeruari Venetiis omnia diligentiſſime, & è ſuſpectis præſertim regionibus venientes acceſſu prohiberi; flexit inde itinere terreſtri Patauium, quorumdam cōſilium ſequutus, qui idipſum periculi metuentes, faciliorem ſibi ex ea vrbe Venetias tranſitum fore ſperabant: iidemque Ignatium adiunctum ſibi comitem, F
præ imbecillitate haud ita æquantem gradus, in campis circumpadanis repente deſtituunt, vnius ope CHRISTI ſubnixum: qui ſane pro ſua infinita clementia laboranti ſeruulo in tanta ſolitudine minime defuit, ſed proxima nocte ſeſe illi, quemadmodum antea ſæpe fecerat, viſendum obtulit; recreatumque mirifice, intra ipſa Patauina mœnia primum, deinde Venetias ſine vllo errore aut difficultate perduxit. nemo quippe ex Patauinis cuſtodibus ad portas, nemo ex Venetis exploratoribus ad inſulas frequentiores appropinquantem (cum nauim ingreſſi de more ſingulos vectores diligenter excuterent) Ignatium nulla munitum valetudinis teſſera, ne appellauit quidem: mirantibus, cognita poſtmodum re, Clodianis deſertoribus illis; quibus per adulterata videlicet ſymbola introitus in vrbem vtramque non ſine magna vel ſolicitudine, vel contentione patuerat. Venetiarum vrbis, in receſſu intimo ſinus Adriatici, ea regio ac ſitus eſt, vt leniter ſtagnantes ex alto aquæ illam ex omni parte circum

A circumluant. ea inclytæ vrbi & ad merces copiaſque inuehendas oppor-
tuna receptacula,& contra hoſtiles incurſus munimenta firmiſſima ſunt.
Ex iis porro ęſtuariis,maiores minoreſque euripi totam vrbem intercur-
ſantes,variis mæandris ac flexibus ita diſtinguunt, vt,quod in partes pe-
dibus , in totidem fere mari aditus ſit ; egregio ſane vel artis , vel naturæ
miraculo. Inde vicorum,inſularum, ac pontium ingens numerus : vt qui
diutius ibi verſati non ſunt , viarum locorumque modo varietate, modo
ſimilitudine ſæpe fallantur. Sed contra eiuſmodi ambages, certum para-
tumque remedium eſt maxima multitudo cymbarum, quæ vſquequaque
diſperſæ,nominatim ad omnia & publica & priuata loca quemlibet haud
ita magna mercede traiiciant. Ignatius naui Patauina,ex iis quæ per Me-
doacum flumen aſſidue commeant,in area Marciana ſub noctem expoſi-
tus , cum neque vias ad publica xenodochia noſſet, nec portitori condu-
cendo ſuppeterent nummi;aſſuetus longo iam vſu male cubare,ſub por-
ticu Procuratoria,quam appellant,intẽdentibus iam ſe tenebris,vacuum
B opificis cuiuſdam fulcrum elegit, in quo feſſos artus vtcumque reficeret.
Tenet fama,literiſque multorum eſt memoriæ traditum,dum ille ibi no-
ctem exigit , vicinum ſenatorem M. Antonium Triuiſanum (quem ipſi
multo deinde poſt,eiuſdem ciuitatis principem vidimus) cæleſti voce ex-
citatum, increpitumque quod in multa veſte, mollique ſtrato decumbe-
ret ipſe , cum interim Dei famulus peregrinus non longe à veſtibulo il-
lius ædium iaceret in publico pauper,& omni humana ope ac ſolatio de-
ſtitutus. itaque ingenti metu & horrore perfuſum proſiliiſſe confeſtim,
& quæſitum diligenter Ignatium excepiſſe perhonorifice.Sed ille poſtri-
die cum in amicum veterem Cantabrum incidiſſet,à lautiore hoſpitio ſe-
ſe ad eum familiariter tranſtulit.

Nauigat in Palæſtinam. Cap. XIII.

C IBI cum aliquandiu moraretur , in omnem nauigandi occa-
ſionem intentus;ecce tibi nouæ amicorum pugnæ(quos illi
vbiuis breui conciliabat cognita viri virtus atque modeſtia)
eum variis terroribus ab inſtituta peregrinatione reuocare
conantium; quibus ille, Deo fretus,ita reſiſtebat,vt diceret,
pro certo habere ſe, vt cætera cuncta deficerent , vel vna ſolummodo ta-
bula quo cupiebat vtique peruenturum.Nec eum fefellit bonitatis diui-
næ fiducia. Cum enim eo anno formidine Turcarum , vt diximus , ſoli-
to minor eſſet in Iudæam peregrinantium numerus , & quotquot erant,
ſimul omnes paulo ante ſoluiſſent ; deſperata iam à cæteris re , Ignatius
repente fit certior, nauem in Cyprum parari patricio Veneto , prætori
eiuſdem inſulæ deſignato:cumque inde non ignoraret breuem atque fa-
cilem eſſe traiectum in Palæſtinam ; nullo adhibito deprecatore,cum ta-
men multi nec aſpernandi ſuppeterent,ad Venetorum Ducem Andream
Gritum adiit ipſemet,inſigni non minus humanitate quã prudentia prin-

cipem:ac Deo fauente facile ab eodem impetrauit, vt gratis in Cyprũ vſque deueheretur. Sed interea dũ prætoria ornatur nauis, in febrim Ignatius incidit, factumque diuinitus eſt, probandæ ſcilicet eius constantiæ cauſſa, vt quo die pharmacum hauſerat, eo ipſo nautæ ſignũ profectionis ediderint. qua re minime conturbatus Ignatius veniam petit ab hoſpite; qui pertinaciter ipſum etiam atque etiam retinere conatus, cum nihil omnino proficeret, conſulitur medicus. ille vero ſine cunctatione reſpondet, hominem ad interitum ruere. Attamen Ignatius nihilo magis immutatus, & cæleſtis nimirum medici ductum ſequutus, felici ſane conſilio (quod tamen admirandum potius, quam imitandum aliis duxerim) fluctuante etiam tum in ſtomacho potione conſcendit, factumque eſt Dei beneficio, vt ora ſoluta, inter nauigandum, ex ipſa maris agitatione tantam vim peſtiferi ac vitiati humoris euomeret, vt morbo plane leuatum ſeſe celeriter ſenſerit. Recuperata valetudine inſtitit ſuo more, quoſcunque poterat factis dictiſque ad virtutem & pietatem adhortari. cumque in eadem naui per ſummã impudentiam committi grauia quædam flagitia comperiſſet, nõ dubitauit apertũ dedecus deteſtari palam; & impuros illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, vt ij facta cum nautis coniuratione moleſtum ſibi monitorem in deſerta quadam inſula exponere, atque ab ſuo conſpectu & conſuetudine procul amouere decreuerint. quam rem odorati è vectoribus quidam Hiſpani ad Ignatium pro amicitia detulere, ſuadentes etiam atque etiam, vt in loquendo cautior eſſet, ſibique conſuleret. ſed ille nihilominus turpiter peccantes obiurgare perrexit, diuinæ prouidentiæ ope ſubnixus: cuius beneficio factum eſt, vt ad inſulam ſceleri deſtinatã appropinquantes nautæ, aduerſo repente vẽto reiecti, volentes nolentes Ignatium in Cyprium vſque peruexerint: vbi cum ſtare ad ſalinas peregrinam nauem, de qua ſupra diximus, audiſſet; illuc itinere terreſtri ſe contulit: in eamque gratis admiſſus, nihilo plus viatici ſecum intulit, quam in priores intulerat, Chriſto vno videlicet fretus, qui tota illa nauigatione ſeſe illi non ſemel oſtendit; eumque magnopere confirmauit; ac denique incolumen ad portum Palestinæ perduxit.

Palæſtinæ loca ſancta perluſtrat. Cap. XIV.

INDE cum cætera peregrinorũ turba progreſſus, vt ad conſpectum ſacratiſſimæ vrbis eſt ventum, incredibilem ex ipſo illius intuitu cepit animo voluptatem; ac deinceps partim in comitatu, partim etiam ſolus, loca illa CHRISTI Domini, MARIÆ VIRGINIS, & Apoſtolorum nobilitata veſtigiis, eximio quodam animi fructu venerabundus haud ſemel obiit: modo inclyti quondam templi reliquias, modo ſepulchra Prophetarum intuens: hic naſcentis & vagientis; illic docentis, & miracula patrantis filij Dei monimenta conſiderans. Vbi vero ad loca eiuſdem acerbiſſimis

pœnis

A poenis insignia, & morietis in cruce sanguine cõsecrata, atque ad defuncti sepulchrum accederet; effusus in lacrymas, humo pia oscula imprimere, immortales agere Domino gratias, incredibili quadam spiritus dulcedine & suauitate compleri. Ad hæc, antiquum beatissimæ Virginis domicilium, itemque locum instituto primum Eucharistiæ mysterio, & sancti Spiritus aduentu memorandum, & alia eiusmodi quamplurima, quæ per otium deinde reuiseret, à mystagogo quam accuratissime addiscere. Erat Ignatio iamdiu deliberatum, vt diximus, in augustis illis Iudææ sedibus pedem figere, atque ad conuertendos ad Euangelij lucem infideles toto pectore incumbere; quod non reperiret vel vbi sanctius in terris vitam degeret, vel in quo munere fructuosius operam collocaret. Neque, plurimis iam experimentis diuinæ bonitati confidere, & in diem paruoque viuere assuetum, rerum quæ ad corpus pertinent, habebat cura vlla solicitum. Id vero laborabat vnum, fragilitatis humanæ videlicet conscius, ne spiritui quotidie deficienti, & noxarum sordes aliquas contrahenti, opportuna sacræ pœnitentiæ ablutio, & cælestis panis alimenta
B deessent. Quam ad rem idoneum ratus ministerium fratrum è Franciscana familia, qui loca illa religiosa tuentur, & peregrinis aduenientibus presto solent esse; adit ille ad custodem cœnobij, ac litteras ei, quas ex Italia commendatitias attulerat, reddit; &, quod ad cõuersionem infidelium attinet, nihil ei suorum consiliorum impertit; voluntatem vero suam in eisdem sedibus commorandi habitandique demonstrat: rogat proinde, vti se fratres dumtaxat tecto recipiant, sibique Confessionis & Eucharistiæ sacramenta ministrent: se, quæ ad victum cultumque spectent, nullo prorsus eorum incommodo curaturum. Custos, partim commendatione amicorum, partim postulati moderatione permotus, bene sperare iubet Ignatium, ita tamen, vt rem in aduentum Prouincialis Ministri differret, qui per eos dies in Bethleem oppido versabatur. nec dubitauit Ignatius quin æque facilem Prouincialem esset habiturus, atque custodem habuerat. itaque cum reditus iam peregrinorum instaret, litteras ad amicos in
C Occidentem scribere aggressus est, quibus eos de suo statu faceret certiores. Cum igitur maxime scriberet, quod in posterũ diem peregrinis erat indicta profectio, ecce tibi à custode nuntius, adesse Prouincialẽ, & Ignatium accersere. ad quem bonæ spei plenus cum extemplo adiisset, collaudat ille primo piam hominis voluntatem: sed re apud se diligentius deliberata, videri sibi ait satius, vt recedat; idque cum alias ob caussas, tum vero quod ante id tempus nonnulli eodem studio accensi, dum securius vagantur, à Turcis excepti, vel misere periissent, vel certe in acerbæ seruitutis calamitatem incidissent, quos deinde propter officium ac vicinitatem Franciscani fratres non sine magno cœnobij detrimento redimere cogebantur. proinde se in diem insequentem cum cæteris peregrinis ad iter accingeret. Ad quæ cum ita respondisset Ignatius, vt sibi certum fixumque esse affirmaret, Hierosolymis omnino restare; simulque modeste significaret, se, quamuis aliter sentiente Prouinciali, nequaquam, nisi aliqua oblata religione, à proposito recessurũ: tum ille potestatẽ se à summo

Pontifice habere subiunxit sacris interdicendi si quis inuito se ibidem D
remanere conatus esset:iamque potestatis eius diploma proferre paranti, confestim Ignatius,vt omnia ecclesiastica iura,& imperia valde reuerebatur,nihil prolato opus esse respondit,credere se quæ diceret,& quoniam ita iuberet, dicto audientem fore. Dum igitur ad hospitium tendit mœrens,vt se ad reditum cōparet acris;illum incessit repente cupiditas montis Oliueti illius celeberrimi reuisendi, quo in summo cernuntur adhuc IESV Christi ascendentis in cælum expressa vestigia:ac ne quis forte in tantis temporis angustiis impedimento sibi esset, re nemini patefacta, & (quod periculosius est) nullo propter inopiam Turca secum adhibito ex iis qui mercede conducti peregrinis in ea regione præsidio sunt; solus ad montem excurrit:cumque à custodibus non admitteretur, cultellū è calamaria theca detractum mercedis loco iis dedit, sacris montis cacumen subiit alacer,& diuinorum pedum notas multa cum prece & ingenti gaudio veneratus, ad Bethphage properauit:vbi dum singula curiose perlustrat,subiit illius animum subito,minus diligenter in Olíueti fastigio sese E
animaduertisse,vtra ex cęli plaga dextrum,vtra sinistrum esset Christi vestigium : qua dubitatione quasi quibusdam calcaribus incitatus,illico ad montem recurrit, adnotauitque intentis oculis vel minutissima quæque sic, vt locus in posterum dubitationi non esset : vsque adeo inexplebile studium sacrosancta illa redēptionis humanę monumenta, & incunabula Christianæ religionis penitus etiā atque etiam cognoscendi recolendique mentē eius inuaserat.Interea,cum abesset diutius,nec in turba peregrinorū appareret,ad Frācíscanos defertur desiderari ex eo numero Ignatium.Franciscani suspicati id quod erat,ac veriti ne per eam solitudinem Ignatius in aliquod vitæ vel seruitutis discrimen incurreret ; Armenium quēdam in eo cœnobio ministrantē,ad illum perquirēdum celeriter mittunt.qui descēdenti ex Olíueto cōmodum Ignatio factus obuiā,fuste primum,ac truci vultu acriter minitari, ac temeritatē aspere admodū increpare:deinde immissa manu, & brachio ferocius apprehēsum, ad diuersorium trahere minime sane renitentem,quinetiā nouo cælestis gaudij rore F
perfusum,quod inter eas contumelias Christum sibi pręsentem,& vsque ad hospitium præeuntē,incredibili quodā genere cōsolationis aspiceret.

In Hispaniam redit. *Cap. XV.*

VT igitur postera dies illuxit, cum reliquo peregrinorum agmine Ignatius abiit præ desiderio tristior, & relictam prouinciam sine fine respiciens : nec tamen, quoniam præsenti necessitate victus inde recederet,de muniēdo in posterū sibi quādoq; reditu ac māsione desperās. Cūque primo traiectu Cyprum tenuisset incolumis,tres ibi onerarias in Italiā paratas offendit: quarū vna erat Veneti mercatoris, maxima, & omnibus rebus instructa; altera

A altera minor,sed bene firma,Turcarum : tertia Christianorum, parua,& male compacta.Ac cæteri peregrini,quod tempus erat hibernum, & obnoxium tempestatibus,pro se quisque tendere,ac certa mercede pacisci: vt in primam illam ascenderent : cumque Ignatius propter egestatem à nauarcho repudiaretur, iidem illum enixe precari, vt hominem sibi notum, probum, atque adeo sanctum ne recusaret admittere. quibus ille non minus amare quá inepte facetus:Atqui sancto,nihil opus est(inquit) naui,calcabit æquora multorum exemplo.neque vnquam exorari se passus est:sed magno ei stetit cauillus, & contumacia. Cum enim Ignatius inde per cótemptum exclusus, facile obtinuisset iisdem deprecatoribus, vt in illam debilé gratis admitteretur:cumque simul omnia nauigia vento secundo soluissent; repente cooritur atrox adeo ac sæua tempestas,vt Turcica nauis in omnium conspectu miserandum in modum fluctibus hausta, nullo prorsus euadente perierit; Veneta vero in scopulos illisa naufragium fecerit,saluis tamen hominibus:tertia tantum, qua vehebatur
B Ignatius,minime valida, ventis ac fluctibus diu multumque agitata, altero denique mense in Apuliam, lacera ac valde fessa peruenit:quo ex loco ipse deinde Venetias petiit,tam lóga & periculosa nauigatione mire vexatus.Etenim studio paupertatis,quę fuit illi semper omnibus commodis & emolumentis antiquior, nudis cruribus, hyeme sæuiente conscenderat,femoralibus tantum è tela, concisaque ad humeros aploide,ac scissili tunica breuiore semiamictus, cú è cælo densa caderet nix,ac tristi gelu cuncta inhorrescerent. atque ad has cæli iniurias accedebant quotidiana vitæ discrimina,vigiliæque,& cætera maris incómoda : quibus ille pæne cófectus cú Venetias peruenisset Ianuario mense anni M.D.XXIV. ab hospite Cátabro cleméter acceptus, númisque aliquot ad iter faciendum, atque ad fouendú stomachú nimio frigore languenté panni quodá frusto donatus, Ferrariá venit. ibi maximú vrbis templú ingressus, dum religiose numen adorat,mendicus quidá ex iis qui sacrarum ędium vestibula conterút,precationi apprime intentú intuitus, confestim ad illú
C accedit,manumque ad stipem porrigit supplex : cui cú Ignatius ex ea quam habebat pecunia,nummulú hilari vultu dedisset, atque is(vt fit)ré ad cæteros pauperes detulisset; alius aliusque deinceps ad Ignatiú accurrere: quos ille cum se per Christum obsecrantes frustrari fas esse vix duceret,à minoribus nummis ad maiores paulatim progressus,breui totá crumená ita penitus exhausit,vt sibi deinde ad cibum illo die capiendum ostiatim emendicare necesse fuerit.quá rem pauperes iidé mox conspicati, & maxima quadam admiratione correpti;sanctum,sanctú illico exclamát. quibus plausibus vocibusque nequaquá inflatus ipse, cum vno bonæ conscientiæ testimonio niteretur, Genuá inde sine vlla cúctatione profectus est.Graue per id tempus inter Christianos Reges vigebat bellum;& pręcipua quæque Cisalpinæ Galliæ loca,vel Hispanicis,vel Gallicis præsidiis tenebantur:cumque ob id ipsum valde infesta cædibus ac latrociniis itinera esse cóstaret;admonitus à bonis quibusdam viris Ignatius est, vt per occultos tramites à via regia declinaret; ni cum ingenti vitæ periculo in

manus militum vellet incidere. At ille, quem ardens odium sui, & amor D imitandæ Christi patientiæ intrepidum redderet, recta nihilominus ire perrexit. neque ita multum viæ processerat, cum ad oppidum nescio quod in stationes circumsidentium Hispaniorum incurrit; qui tam periculoso ac suspicioso tempore exploratorem sine dubio rati, compreheñsum Ignatium, & in domunculam quamdam seductum, blande primum interrogant; deinde omni vestimento, & ipsis denique calceis crudeliter exuunt, singulas partes proterue simul & curiose pertractant, numquid ad obsessos vel nuntij, vel litterarũ afferat, diligenter exquirunt. cum nihil eorum quæ putauerant, neque percunctando elicerent, neque perscrutando inuenirent; ira commoti, Atqui te Præfecto sistemus, inquiunt, & confessionem quã pertinaciter supprimis, exprimemus: cum nihil recusaret Ignatius, ac tantummodo peteret, vt sua se tunica tectum incedere pateretur; illi vero, ludibrij & ignominiæ caussa brachatum per media castra vulgo inspectante atque irridente perducunt. quam ille tam insignem contumeliam excepit ac subiit alacer, cum aliis nominibus, tum præcipue quod E interea sibi species quædam est obiecta Christi Domini, cum à Pilato per mediam vrbẽ ad Herodis tribunalia missus esset, ab eo per summam iniuriam atque indignitatẽ spreti & illusi; & vniuerso irridente ac sibilante populo, per hominum ora semel iterumque traducti: cuius opprobrij se quoque factum esse vtcumque participem, mirifice lætabatur: sed vbi ad Præfecti diuersorium appropinquauit, repentino quodam timore perfusus, cæpit subito cogitare apud se, quonam modo ipsum alloqueretur. Etenim Ignatius, quod olim in regia, sermonis flosculos & verborum elegantiam nimium studiose captasset, ad eam vanitatem expiãdam, consulto post conuersionem instituerat rudi & agresti sermone cum ipsis quoque dynastis ac principibus agere; & quo magis vulgo contẽneretur, omne liberalioris educationis & nobilitatis indiciũ dubiose celare. tum igitur subiit illius animum, expediret ne tali tempore quidpiam de suscepta seu tarditate, seu rusticitate deponere. Sed cum rem totam accuratius intuens, ab humano timore profectam animaduertisset; vsque adeo in semetipsum animo concitatus est, vt nulla habita ratione periculi, non modo mutata consuetudine ad orationis lenocinia non descendere, sed nullum prorsus neque gestus, neque verborum honorẽ habere Præfecto decreuerit. Quæ res cuipiã fortasse temeritatis potius quam consilij videatur esse: sed vtique seruorũ Dei, præsertim in ipso feruore pænitentiæ, F facta vel dicta, ad communem sensum ac normam exigenda non sunt. Cum igitur coram illo stetisset, vt erat seminudus & squalidus, ne aperto quidem capite, oculos humi defigit. multa ac varia sciscitanti, nullam omnino reddit vocem. tãtum ad illam interrogationem, Es ne speculator? non esse, respondit; idque ob eam caussam, ne si nihil contra dixisset, silentio ipso, quod aiunt, rem affirmasse, & merito quæsitorem in suam perniciem efferasse videretur. Tum ille insanum ratus Ignatium, acriter milites increpat, quod in conspectum suum, nõ bene cognita re, dementem adduxerint; & simul, Abigite hunc, inquit, liberumque dimittite. qua reprehensione

A hensione magis magisque irritati, cum aduersus Ducem hiscere non auderent, sui doloris pœnas ab innocente Ignatio repetunt. nec modo iurgia & probra certatim ingerere, sed etiam impetu facto, pugnis, cubitis, calcibus hominis latera faciemque cõtundere, mirabiliter in ipso verberum dolore lætantis, quod aliquid innoxio sibi ad Christi Domini exemplum perpeti contigisset. Cumque verberando & conuitiando fessi denique destitissent, miseratus alius quidã miles excepit exanimem, ac fouit, ciboque recreatum insequenti luce tutum abire permisit. Sed antequam Genuam accederet, rursus in statiua Gallorum incidit, verum euentu admodum dispari. siquidẽ Dux, vt eum in Guipuzcoa natum audiuit Vasco ipse eidem regioni finitimus, quasi popularem clementer agnouit, ac benigne tractari à militibus iussum postridie dimisit incolumen. Inde cum Genuam peruenisset, Rhotericum Portundum ibi offendit Cantabrum, Hispaniensi classi præpositum, in Fernandi quondam regia sibi notum; cuius beneficio dum Barcinonem traiicitur, nihilo pacatiori vsus est ma-B ri, quam terra paulo ante vsus fuerat. Etenim à piratis cõspecta nauis, qui valida per eos dies classe infestum habebant mare Ligusticum, ingenti nautarum labore metuque manus insectantium effugit.

Barcinone ad studia litterarum aggreditur. Cap. XVI.

INTEREA Ignatium Hierosolymitana cõmoratione prohibitum, grauis coquebat cura, quid ageret, quodnam potissimum vitæ genus eligeret. ac multa secum agitanti venerat illi dudum in mentem, cœnobium aliquod ingredi maxime dissolutum, vt ibi, dum lapsam religionis disciplinam, & verbo & exemplo conatur ad veterum instituta redigere; & cęteris aliqua re prodesset, & ipse interea (quod necessario futurum videbat) ab iis C qui restringi se nollent, multa pro Christi nomine pateretur. Sed incertus num id maxime ad Dei gloriam pertineret, quam videlicet vnam in omni actione spectare consueuerat; multa ac diligẽti prece & ieiunio explorat numinis voluntatem: ac diu perplexus, in eam denique mentem sese diuinitus plane sensit impelli, vt sine dubitatione statueret, primum operam suam, qualis qualis esset, nequaquam intra vnius familiæ cancellos includere: deinde, quo latius pateret vtilitas ac fructus animorum, eiusdem consilij ac propositi idoneos aliquot adlegere socios atque adiutores: postremo, vt sine hominum admiratione versari in adiuuandis hominibus posset, ad sancti Spiritus vnctionem, doctrinæ quoque subsidium, ac litterarum cognitionem adiungere, præsertim quod ea commendatione facultatem etiam repetendæ atque obtinendæ Hierosolymitanæ prouinciæ (cuius illi cura viuebat in pectore) facile se ab ecclesiasticis magistratibus aliquando impetraturum sperabat. Et quidem, quod ad litterarũ studia pertinet, cũ nondum intelligeret quam

illa si

illa ſibi totum hominē fere vindicent,ratus poſſe interim ſe animis quoque adiuuandis vacare,Minoreſſam ad gregem illum ſuum reuerti decreuerat,vbi & ſparſa in hominum mentibus pietatis virtutiſque ſemina ad bonam frugem perducere,& Ciſtercienſis cuiuſdam monachi, ſpectatæ ſanctitatis ac doctrinæ viri,tum conſuetudine perfrui,tum induſtria erudiri magnopere cupiebat.Sed cum illum,contra quam putarat, demortuum reperiſſet;Barcinonem ſibi ſtudiorum idoneam ſedem putauit fore,propter eam maxime cauſſam,quod cum paupertatem perpetuo colere,nihilque ab domo ſua & cognatis accipere decreuiſſet;in ea vrbe multos habebat ſpirituali neceſſitudine ſibi coniunctos : in iis Ardebalum quemdam peritum,vt locis ac tēporibus illis,ludimagiſtrum ; & Eliſabetham Roſellam primariā fœminam , quorū alter operam illi gratuitam in docendo,altera in quotidianos vſus quidquid opus eſſet benigne detulerat.Vt igitur Barcinonem reuertit,ſeque Ardebalo dedit in diſciplinam, repueraſcere in gratiam Chriſti matura iam ętate vir(quippe tertium circiter ac trigeſimum agebat annum) & elementarius propemodum fieri non erubuit.Cæterum ad illa ſpinoſa rudimenta grammaticæ capienda, ediſcendaſque verborum inflexiones & nominum,cum alia erant ei impedimento,tum illud præcipue,quod animum ad rerum cæleſtium ſenſa concipienda longo iam vſu promptum & agilem , ſi amandi vocabulum, vel alia quæpiā eiuſmodi vox admonuiſſet eorū,quæ pie ac religioſe cogitare & cōmentari cōſueuerat,ſubito pæne abſtractus à ſenſibus,in contemplationē diuinæ caritatis ac ſempiternæ beatitudinis tota mente raperetur.Ex quo fiebat,non ſolum vt nihil noui mādare memoriæ poſſet, ſed etiam vt ſi quid antea impreſſum eſſet, id ipſum cōcurſu nouarum & præſtantiorum imaginū illico deleretur.quam ipſam rē,quaſi futura præſagiens,pro ſua parte adiuuabat etiam vafer humani generis inimicus,eo maxime tempore crebra intelligentiæ lumina eidē offerens , & recondita patefaciens ſcripturæ ſacrę myſteria.Quod ille cū cerneret,cumque adhibito ſæpe conatu,euagationem hāc fruſtra cohibere tentaſſet; pro ea diſcretione ſpirituum quam diuturna exercitatione parauerat , facile ſenſit diaboli fraudem ſeſe à litterarum ſtudio reuocare conantis.ac , quo conſilio Barcinonem ſeſe contulerat , id ipſum labore ac diligentia conſequi maiorem in modum exoptans, hanc iniit rationem eius abigendæ moleſtiæ.Templum erat beatæ Virginis, cui à Mari cognomen eſt , gymnaſio proximum.in id templū fuſis rite ad Deum , eamdemque Virginem precibus,Ardebalum pro amicitia accerſit;rem illi totā,vt erat,exponit ; deinde ſe ad pedes abiicit homini,etiam atque etiam obteſtans,ne ab incæpto deſiſtat;ſe vtique,modo ſibi panis , & aqua non deſit , in proximum biennium,& eo amplius,ſi opus fuerit,ad ſcholas frequentem eſſe venturum,ſeduloque daturum operam litteris;petere & rogare,vt ab ſe quotidie nō minus quam à cæteris penſum exigat;ceſſantem, quaſi quemlibet vnum è grege puerorum , arbitratu ſuo & verbis & plagis accipiat.Miratus viri humilitatem ac probitatem Ardebalus , bonum animum iubet habere , ſuamque illi operam denuo pollicetur. Atque hac ſubmiſſione

A victus denique dæmon abſceſſit, & importunis illuſtrationibus Dei beneficio recedentibus, operæ pretium Ignatius facere, & liberius in grammaticæ cognitione cæpit excurrere. Interea diſcēdi mirabiliter auido, & omnia ſtudiorum compendia perquirenti, ſuaſere nonnulli, ad pietatem videlicet cum elegantiore doctrina iungendam, vt Eraſmi Roterodami, qui ea tempeſtate Latinitatis auctor idoneus habebatur, Enchiridion militis Chriſtiani ſtudioſe perlegeret. quod ille facere cum cæpiſſet, celeriter ſenſit ea lectione ſpiritus feruorē in ſe quaſi frigida ſuperfuſa reſtingui: conſultoque per preces Deo ita librum illum abiecit, vt neque in manus poſtea ſumpſerit ipſe, & multo poſt, Generalis creatus, omnia ſcriptoris illius opera in Societate I E S V legi vetuerit: non quo ſingula hæretico veneno infecta putaret; ſed nequis forte captus facetiis ac dicacitate viri, ſenſim, vt fit, ab incorruptis ad vitioſa deſcenderet. Nec tamen eo tempore Ignatius, quamquam ſtudio litterarum adeo intentus, conſueta caritatis officia & ſtudium pænitentiæ omiſit. quinimmo cum Barcinonem valentiore quam inde abierat ſtomacho reuertiſſet, non ille quidem ad ſaccum rediit, neque orationi ita multum temporis tribuit; ſed tamen veſtitu admodum vili vſus eſt, & calceos ad oſtentationem vitandam ita perforauit, vt ſoleis paulatim magis magiſque diſcerptis, hyeme iam ſæuiente, nudis humi plantis incederet: atque etiā ſubſeciuis operis, erepto è ſcholaſticis exercitationibus tempore, inſtitit pia paſſim colloquia ſerere; plebē infimam doctrinę Chriſtianę pręceptis imbuere; quoſdam etiā ſpiritualibus exercitiis ad virtutem ac perfectionem informare. Quarum rerum admiratione permoti præ cæteris viri quattuor, ſeſe ad Ignatij ductum atque inſtitutum aggregarunt (quibus tamen, vt ſuo loco videbimus, in propoſito conſtantia defuit) Calliſtus quidam, qui auctore Ignatio peregrinationem Hieroſolymitanam nuper obierat; alterum Artiagam cognomento appellabant; tertius fuit è Gotholaniæ Proregis familia, nomine Cazeres: ad quos vltimo loco Ioannes adoleſcens, natione Gallus acceſſit. His ille ſociis auctus; tametſi ſtudiorum metam quamprimum attingere optabat, quo liberius omnem curam atque operam in hominum ſalute conſumeret; tamen quod ſibi nondum ſat firma grammaticæ fundamenta ieciſſe videbatur, numquam adduci potuit, vt ab Ardebali diſciplina diſcederet (quamuis ad ſuperiores artes vulgo idoneus haberetur) quoad inſignis quidā Theologiæ doctor; cui ſeſe excutiendum examinandumque tradiderat, facto periculo, ad reliquorum ſententiam acceſſit. Cuius auctoritatem & iudicium ne contemnere videretur, licet ipſe ſibi haud ſane placeret, ad grauiora ſtudia Cōplutū vna cū ſociis abiit.

B

C

Eiuſdem commoratio Complutenſis. Cap. XVII.

VBI cum ad publicum xenodochium ſuo more diuertiſſet: artium, vt appellant, curriculum iniit non admodū felici ſucceſſu: quippe qui eadem illa præpropera feſtinatione incitatus, nullo pæne

ſeruato vel ordine vel diſcrimine diſciplinæ, multa & varia vno eodemque tempore agreſſus eſt; & in logicis terminos, quos appellant, in phyſicis Albertum, in Theologia Magiſtrum ſententiarum (qui maxime libri tum in Hiſpania terebantur) euoluere, & plures quotidie in ſcholis audire cœpit interpretes; quæ res in ſpeciem vtilis & compendiaria, vel maximo ei in id ipſum quo properabat, impedimento fuit. Etenim, quod in rebus humanis fere fit, cum auide ſequeretur omnia, nihil propemodum aſſequebatur: & ipſa varietas ac multitudo rerum, tum intelligentiæ tenebras, tum vero memoriæ perturbationem & cõfuſionem afferebat. Ad hæc illud etiam accedebat incõmodi, quod in ſumma paupertate, non ſolum ex emendicato viuebat ipſe cum ſuis, verum etiam aliorum inopiam ac difficultates, cõquiſitis vndique eleemoſynis, magno labore & corporis & animi ſubleuabat. Præterea, quod eius curſum vel maxime retardauit in litteris, tanta cupiditate ardebat errãtes animas ad bonam mentẽ atque ad legẽ Euangelicã reuocandi, vt ſe, quamuis alieno tum tẽpore, continere non poſſet quo minus & in ſcholaſticorũ circulis de vera virtute ac pietate ſermones iniiceret, & triuiis pueros plebẽque fidei Chriſtianæ præceptionibus erudiret, & omniũ ordinũ homines paſſim ad cultũ Dei, ſtudiumque religionis, acri ac vehemẽti oratione incitaret. Quibus adhortationibus commoti multi cum ad ſanitatẽ & officium redirent, & crebris altiſque ſuſpiriis verã cordis contritionẽ ac pœnitentiam teſtarẽtur; ab imperitis quibuſdã Ignatius in ſuſpicionẽ & crimen veneficij vocari eſt cęptus: quaſi homines oratione ſua cardiacos redderet. Præterea cum inſignes quædam in populo repentẽ morum ac vitæ mutationes exiſterent, & maior in dies hominum concurſus ad Ignatium fieret; breui rẽ ad ſacros Inquiſitores Toletũ pertulit rumor. Gliſcebat eo maxime tẽpore apud Germanos Lutheriana peſtis, manabatque malum quotidie latius. Quinetiam in Hiſpania ipſa, inſani conatus eorũ qui ſeſe Illuminatos ferebant, paulo ante magiſtratuum diligentia oppreſſi fuerant. Quocirca ſacri Quæſitores in omne eiuſmodi contagionis periculum excubantes animo, atque ex hac hominum frequentia & inuſitato agendi genere veriti ne quod nouum incendium exiſteret, Complutum celeriter aduolant, in Ignatij doctrinam ac mores diligenter æque ac diſſimulanter inquirunt. cũ nihil neque in dictis neque in factis à recta fide alienum inuenirent, Ignatium ne appellant quidem; tota re delegata Vicario Archiepiſcopi, Ioanni Figheroæ, qui deinde Regio conſilio pręfuit, Toletum ipſi ad ſua tribunalia reuertuntur. Neque ita multo poſt, Vicarius ipſe, magis vſurpãdi iuris cauſſa, quam quod rem vlla animaduerſione dignam putaret, ad Ignatij diuerſorium adit quiete, & pauca quædam ab eo percunctatus, ad extremum exponit, inquiſitum in ipſius & ſociorum vitam eſſe acriter, neque inuentum quidpiam vitioſum; proinde more ſuo animarum ſaluti operam darẽt, cum eo tamen, vt non vno eodemque omnes habitu incederent; ne tali tempore nouam aliquam ſectam inducere viderentur. Natiui coloris lanea veſte cuncti vtebantur. iuſſit ille Ignatium & Artiagam nigro, Calliſtum & Cazerem rufo colore diſtingui,

A ſtingui, adoleſcentem Gallum nihil mutare. nec recuſauit Ignatius, vt erat magiſtratibus apprime obediens. Interiecto deinde quattuor fere menſium ſpatio, cum nihil de inſtituta docendi ratione remitterent, nec perſuadere ſibi Vicarius poſſet, homines idiotas, in iis tractādis quæ ad Chriſtianæ fidei dogmata pertinent, nuſquam labi: rurſus in eos clam inſtitit quærere. ſed cum nihilominus ſana cuncta reperiſſet, rem totam ſine vllo iudicij tumultu ſuppreſſit. Nec tamen ita multo poſt Vicarius idem tertiam in Ignatium quæſtionem exercuit, quorumdam calumniis ac ſuſpicione compulſus. Confluebat ad nouum doctorem audiendum, vt diximus, populi turba promiſcua. in iis fœminæ duæ honeſto loco natæ, grandis natu mater, & filia forma eleganti. hæ publicis Ignatij adhortationibus incitatæ, vt eſt ſexus ad pietatem propenſus, adeo exarſere, vt cuncta Hiſpaniæ valetudinaria peragrare, & in Chriſti Domini gratiam toto vitæ ſuæ tempore pauperibus miniſtrare decreuerint. Hoc animi propoſitum Ignatio cum aperuiſſent; diſſuaſit ille magnopere B cum alias ob cauſſas, tum ne cuius oculos animumque ſolicitaret aſpectus adoleſcentulæ; non deeſſe Compluti pauperes, quos officij cauſſa, ſi vellent, inuiſerent; poſſe etiam operam dare ſacro Euchariſtiæ ferculo proſequendo, & alia id genus obire permulta, vtriuſque ſexui, alterius etiam ætati magis congruentia. Quibus rationibus, & ſimul auctoritate viri deterritæ, cogitatam quidem illæ depoſuere prouinciam; verumtamē eadem agitatæ ſpiritus vi, temperare ſibi poſtea nequiuerunt, quominus inconſulto atque inſcio prorſus Ignatio, pedibus, ac mendicantium ſpecie aliud genus peregrinationis longæ difficiliſque ſuſciperent. Giennium in Bætica eſt vrbs, quam nonnulli Menteſam Oretanorū falſo putarunt, ſacro Sudario in primis viſenda, in quo crucem ſibimet baiulantis expreſſa Chriſti Domini adoratur effigies. Ad id Sudarium venerandum, pedibus, vt dictum eſt, paucis admodum conſciis profectæ, duodecim ferme dierum itinere, cum in vrbe non apparerent, admiratio primum affinium ac vicinorum orta: deinde vbi à familiaribus cognitum eſt peregrinātium habitu petiiſſe Giennium, varie pro ſuo quiſque C ſenſu rem interpretari. nonnulli probare factum, plerique reprehendere quod eo loco fœminæ ſine comitibus, nullo apparatu ſe in iter periculoſum dediſſent. Doctor vero Cirolius, cuius in tutela erant mulieres, auctorem eius conſilij ſuſpicatus Ignatium, vehementer excanduit, facinus indignum exclamans, hominem externum & ignotum, in aliena patria ſuis concionibus cuncta miſcere, & ipſas matres familias à cura domeſticarum rerum auocare, nubiles vero puellas in pudicitiæ diſcrimen addūcere. Atque his querimoniis Vicarium perpulit, vt Ignatium in carcerem, miſſo repente viatore, coniiceret. Erat æſtiuum anni tempus, & ſatis laxa cuſtodia. itaque ad eum totis iam illis finibus celebrem, vel ſpectandi, vel audiendi cuſſa plurimi ventitabant. quibus ille ſecuritate mirabili tum Chriſtianæ doctrinæ rudimenta, tum etiam, vbi res exigeret, ſpiritualium exercitationum præcepta more ſuo tradebat. Georgius quidem Nauerius, inſignis ea tēpeſtate doctor, & magna apud

Carolum Cæſarem gratia, cum ad eum viſendum acceſſiſſet; animi magnitudinem,& dicendi vim admiratus,vt primum ad ſuos domum reuertit:Hodierna die vidi Paulum(inquit)in vinculis.Iamque ſeptimum decimum diem ibi tranſegerat non ſolum innoxius, verum etiá prorſus ignarus cuius criminis nomine accerſeretur; cum eius interrogandi gratia (multa quippe ad eum ab iniquis delata fuerant) Vicarius ipſe cum ſcriba publico in carcerem venit. Ac primum (vt fit) variis quæſtionibus verſat in omnes partes Ignatij animum:dein ſciſcitatur ex eodem, obſeruet ne Sabbata.cui ille, Vtique, in honorem beatæ MARIÆ virginis (inquit.) nam cæteroquin & Iudaicos ritus ignoro,& vero Iudęum patria mea fert nullum.Poſtremo,noſtin', ait,mulieres quaſdam duas, matrem & filiam? Cúm Ignatius annuiſſet, Numquid auctor illis fuiſti (adiungit) peregrinandi Giennium?Nihil vero minus,ait Ignatius; quinimmo credas mihi iurato velim, eiuſmodi concurſationes & itinera in vniuerſum vtriq; diſſuaſiſſe me: &,ſi profectæ ſunt,me ignaro, atque adeo inuito profectas. Tum hilari vultu Vicarius,humeros Ignatij leniter apprehendens,Atqui ob id ipſum,inquit,in cuſtodiam te ſcito fuiſſe coniectum. His ita peractis,ac tota ſerie quæſtionis per ſcribam in commẽtarios relata, Vicarius abiit.Interea peregrinatione confecta,ſecundo & quadrageſimo denique die mulieres reuertuntur.è quibus Ignatij innocentia clare perſpecta,venit in carcerem ſcriba,& Vicarij ſententiam Ignatio recitat:qua primum iubebatur ipſe cum ſociis cæterorum ſcholaſticorum habitu incedere; deinde quadriennij perfiniebatur ſpatium ſacræ Theologiæ cognoſcẽdæ, ante quod exactum ſpatium, de fidei Chriſtianæ myſteriis ad populum verba ne facerent.Quibus auditis,quod ad habitum pertinet, nihil ſane recuſabat Ignatius,dum modo in idipſum egẽti ſibi neceſſaria præberẽtur:illam vero temporis finitionem ægre admodum tulit,quod ea re ſibi viam ad procurandam animorum ſalutem obſtrui cerneret. Itaque ſine vlla dubitatione Salmanticam ad ſua proſequenda ſtudia migrare conſtituit,cum ſeſquiannum circiter Cõpluti moratus, inter eas ipſas difficultates & occupationes, nonnihil tamen è logicis, phyſiciſque, & ex ipſis Theologiæ fontibus deguſtaſſet. Sed interim,ad gloriam Dei, nequid in doctrina moribuſque ſuis reſideret infamiæ,Toletanum Archiepiſcopum (cuius in diœceſi Complutum eſt)ſibi ex itinere adeundum,totamque ei rem geſtam,& omnem conſiliorum ſuorum rationem explicandam exiſtimauit. Is erat Alfonſus Fonſeca, morabaturque eo tempore Pintiæ. à quo benigne acceptus, animatuſque ad cæpta ſtrenue promouenda, nec non inſtructus viatico,Salmanticam venit,quo comites iam ante præceſſerant.quorum ille diuerſorium ignorans, primum omnium ſacram ædẽ ingreditur, vbi orantem conſpicata pia quædam mulier,inſtinctu videlicet numinis,vltro ad eum acceſſit,& ſciſcitata nomen, ad ſocios iam ſibi notos læta perduxit. Verũ Ignatio ne Salmanticæ quidẽ quieto eſſe diutius licuit.Cúm enim quod ſuperérat à ſtudiis otij,in cohortandis ad virtutem ac pietatem & priuatim & publice non modo plebeiis,verũ etiam principibus viris inſumeret;neque vero,adiuuante Domino,fruſtra operam

A ram collocaret;omnium in se oculos repẽte conuertit, vrbemque totam celeriter eius nominis fama peruasit. Erat omnino inusitata res, & ipsa nouitate valde mirabilis;laicos homines,& externa re nulla differentes à cæteris(etenim eos Figheroa suo sumptu Compluti scholasticorum vestimentis ornarat)Apostolico ac pastorali propemodum munere fungi palam, & sacerdotes ipsos ad partes suas rite obeundas accendere. Et cum eiusmodi vitæ genus valde probarent,suspicerentque permulti;tum vero non deerant qui totam rem secus interpretarẽtur,ac diligentius cautiusque examinandam putarent. In iis Dominicani fratres è diui Stephani præclaro cœnobio, quamquam eorum pro potestate non erat eiusmodi quæstio,tamen, quo erant caritatis ardore, sat suum rati quod communem ad rem totius Ecclesiæ pertineret; Ignatium noscere, spiritumque ipsius,& doctrinæ genus, & vitæ institutum expendere omnino constituunt.Interim ignarus huiusce consilij Ignatius confessarium ex ipso cœnobio sibi delegerat.Is igitur confessarius aduenã iussu Vicarij (nã Prior,
B seu cœnobiarcha tum aberat) in proximum Dominicum diem ad prandium inuitat;nec renuenti,Fac (inquit) paratus accedas; quærenda ex te non pauca.Ac nihilominus, vbi dies aduenit, sine cunctatione promissa fecit Ignatius.Exceptus est cum vno è comitibus Callisto,comiter.Sublatis deinde mensis, vtrumque Vicarius cum eodem confessario, & alio è fratribus in sacellum quoddam seducit. consident omnes. Tum blando vultu Vicarius Ignatium intuens,gaudere se admodum inquit, ac valde probare, quod ille cum sociis Apostolicum in morem peregrinando populos doceat,atque ad cultum Dei, ac studium pietatis impellat. verumtamen auere se nosse quibus maxime litteris operam dederint. Cum id quod erat,Ignatius,minime doctos fateretur esse:Quid igitur,inquit,expertes doctrinæ, conciones de rebus diuinis habetis?Nos vero nequaquã concionamur,ait Ignatius; verum de virtutis pulchritudine, de vitij fœditate,cum occasio sese dat,familiariter & ex æquo loco disserimus,atque
C homines ad odium peccatorum,amoremque probitatis hortamur.Ad ea Vicarius: Sed vtique de virtutibus vitiisque sine liberalium artiũ cognitione disputari non potest,vel à magistris & libris accepta,vel infusa diuinitus.vos vero neque litteris, neque doctoribus operam dedistis, vt ipsi fatemini:restat igitur vt à Spiritu sancto vobis hæc tradita sint. atqui hoc ipsum est de Spiritu sancto, quod maxime quærimus. Tum Ignatius vt peti se vidit repentino dilemmate,cum aliquantulum substitisset:De his, inquit,hactenus.Cum nihilominus instaret ille,ac Spiritus sancti verbo hominem vrgeret, oppressus Ignatius tam perseueranti interrogatione, in eodem tamen gradu constantiæ perstitit,seque nihil præterea responsurum affirmauit, nisi quibus legitime interrogandi ius esset. Quo loco Vicarius:Ita ne vero?inquit.Cum nouæ impostorum sectæ quotidie pullulent,& in errorem ac fraudem ita multos inducant; vos in reddẽda vestrę doctrinæ ratione tergiuersamini?Atqui efficiam vt omnino reddatis. Triduum deinde intra sacros cœnobij fines detinentur, atque humanissime tractantur à Fratribus. Eo spatio exacto, ecce tibi à Baccalaureo

Fria, Vicario Salmanticensis Episcopi, notarius ambos perducit in carcerem, includitque separato à reliqua reorum turba cõclaui, mirum in modum squalido, ac peruetusto, odorisque teterrimi; cuius tectum medium stipes ligneus fulciebat, ac stipiti ferrea catena erat affixa dodrantiũ longitudine circiter nouem, bifida ad extremum serie. huic ergo catenæ altero vtrumque pede adstringunt, sic, vt nusquam alter sine altero progredi, aut loco pæne mouere se posset. Igitur tota ea nocte per summum corporis incommodum nulla capta quiete, in hymnis & canticis perstitere, postridie, vt per vrbem vulgata res est, continuo boni viri complures cum stragulis, culcitrisque, & ciborum apparatu adfuerunt, quorum benignitate recreatus Ignatius, ac paulo clementius haberi deinde in ea custodia cæptus est. Itaque, vt ante Compluti, sic eo tempore concursus ingens hominum ad eum fieri. ad quos ille admirabili tranquillitate, de contemptu rerum humanarum, de futuro extremo iudicio, deque sempiternis præmiis atque suppliciis disserebat. In iis Francisco Mendozæ (qui postea S.R.E. Cardinalis & Episcopus Burgensis est mortuus) miseranti casum ipsius, & amice ex eo quærenti, grauiter ne ferret custodiam & vincula: Tantum ne malum tibi videtur esse carcer? inquit Ignatius. atqui, scito, vrbe Salmantica tota non ita multas esse compedes, manicas ve; quin ego plures Christi Domini caussa vehementer exoptem. Interea Baccalaureus Frias ad carcerem accedit, Ignatium & Callistum diuersos interrogat, ac variis percontationibus, quales haberi à iudicibus solent, vtriusque sensus & animum diligenter explorat. Cum illi congruentia responderent, nec modo sibi, sed etiam inter se mire constarent; deniq; librum Exercitiorum, de quo inaudierat, poscit: nec recusat Ignatius; quinetiam sibi præterea esse tres in eadem vrbe socios aperit, editque diuersorij nomen ac notas, quibus inueniri sine errore possint. neque vero supersedit ille missis lictoribus eos in carcerem tradere inferiorẽ: ne quod iis colloquiũ cum Ignatio, neu qua communicatio consiliorum esset. Post hæc, ablatũ Exercitiorum librum & ipsemet accurate perlegit, & examinandum præterea tradidit tribus Theologiæ doctoribus: qui dum singula diligenter expendunt, accidit interea res ad innocentiam Ignatij & sociorum declarandam non leuis momenti. Cum enim cæteri, qui in vinculis tenebantur, per negligentiam custodum effracto carcere omnes repente dilapsi essent; Ignatius comitesque soli in summa fugiendi licentia postridie ibidem inuenti sunt, & cunctis admirantibus, approbantibusque, confestim in amplam domum & commodam inde magistratuum iussu traducti. Citatus præterea Ignatius ad Baccalaureum & reliquos libri sui recognitores, cum & de Exercitiorum ratione, & de præcipuis fidei Christianę mysteriis multa ex eo quærerentur, paucis ac demisse præfatus, neque se vacasse admodum litteris; & quæcumque sentiret diceret ve, Ecclesiastico iudicio & censuræ cuncta submittere; ad singulas quæstiones de sanctissima Trinitate, de Incarnatione Domini, de sacramẽto Eucharistiæ, aliasque complures ita respondit, vt iudices ipsi pęne obstupescerent. Pręterea è iure canonico proponitur ei difficilis quidam nodus, quem ipse, cum item re-

A item responſa Doctorum ſe ignorare dixiſſet, illico ſoluit egregie. Poſtremo iuſſus primum Decalogi præceptum, vti conſueuerant ad populum, ſic ibidem repente explicare; in eam ſententiam vſque adeo varie & copioſe dixit, vt omnem illis præterea interrogandi cupiditatem exemerit. His rebus ita peractis, cum dies vinculorum eſſet ſecundus iam & vigeſimus, vna cum ſociis euocatur ad iudicium ſententiam audiendam. cuius erat ſumma, innoxios eos, & ab omni hæretica labe intactos videri, ac proinde poſſe arbitratu ſuo in adiuuandos homines ac plebem erudiendam incumbere; tantum ne intra quadriennium in Theologiæ ſtudio exactum, quæ cogitatio lethali, quæ veniali crimine teneretur (qui locus in toto pæne iure Pontificio ac Theologia difficillimus eſt) auderent ipſi per ſe definire, atq; ſtatuere: id autẽ propterea quod in Exercitiorum libro ſigna quædam tradita viderant iudices ad peccata capitalia à venialibus dignoſcenda: quæ tamen quod nihil continerent à recta fide alienũ, nominatim improbare non audebant. Recitata ſententia; cum honorifi-

B ce tractatum ab ſe Ignatiũ putarẽt iudices; ille vero ſuis rebus è conſciẽtia apprime confidẽs, vehemẽter indoluit, ab iis quos veræ & Catholicæ fidei tutores ac præſides agnoſcebat, nullo in ſuis neque dictis, neq; ſcriptis deprehenſo vitio, tamen in re tanta tamq; neceſſaria ſibi ſilentium imponi; atq; iter ad excolendos ac pro viribus adiuuandos homines impediri. Quæ ipſa res inclinatum iam ante animum eius impulit, vti ſatius iudicaret ex hiſce difficultatibus quas in Hiſpania obiici ſibi ſubinde videbat, ad ſcholas Pariſienſes in Galliam vltro ſeſe transferre: vbi tum ob ſuam nouitatem, & eius linguæ inſcitiam ſibi minus interim negotij putabat fore, tum propter illius academiæ celebritatem atque frequentiam, non defuturos deinde quos ad ſuum inſtitutum, atque ad Apoſtolica veſtigia ſectanda pelliceret.

C

Lutetiam proficiſcitur. Cap. XVIII.

T quoniam ad iter adeo longinquum & anceps, non idẽ erat ſociis animus: atque etiã, vt maxime incolumes eo perueniſſent, incertum erat, apud ignotas nationes quam copiã in ſtudiis litterarum degendi eſſent habituri; communicato cũ iis conſilio ſtatuit Ignatius antecedere ſolus ipſe Lutetiam: & ſi quidẽ res facultatẽ habitura videretur, vt eos ibidem alere poſſet, ipſos euocare per litteras; ſin minus, tota de re facere certiores; vt quamquã diuerſis locis, eadẽ tamen coniunctione animorũ, emenſo interim philoſophię ac Theologię curriculo, intermiſſam ad tẽpus conſuetudinẽ, Deo volente deinde repeterent. Rebus igitur ita cõpoſitis, quamquã è præcipua Salmanticenſi nobilitate multis ægre ferentibus, ac maiorẽ in modũ renitentibus, vigeſimo circiter die quã è cuſtodia exierat, in viã ſe dedit Ignatius, onuſtum libris aſellum præ ſe agens; ac Barcinonem deuenit. Hic vero, vt inter veteres amicos ac familiares, omni ope certandum illi fuit, vt

fuit,vt se à lacrymis atque à complexu carorũ auelleret, etiã atque etiam D deprecantium,ne patriam cum externa regione mutaret,neu se tali tempore in manifestũ vitæ periculum vltro demitteret. Vigebat adhuc bellum inter Hispanos Gallosque, & circa regni vtriusque præcipue limites infesta latrociniis loca, & recentes multorum cædes ad metum proponebantur.Sed ille nec terrore,nec precibus de suscepto cõsilio demoueri se passus,certe illud recusare non potuit, quominus tum ad sumptus itineris,tum ad necessaria Parisiis comparanda,nummorum aliquid partim in numerato,partim in nominibus ab Elisabetha Rosella,& aliis quibusdam amicis acciperet. Quibus ille subsidiis, ac præcipue diuinæ bonitatis ope munitus,hyeme summa,pedibus,vt solebat,nullo duce vel comite inde profectus est sub initium anni M. D. XX VIII. cumque Ianuarium totum in itinere posuisset, Februario mense Lutetiam sospes introiit.ibi quod ad studia pertinet, respiciens perexiguum præteriti temporis fructum,rationibus suis accurate subductis ad Dei gloriam statuit in litteras toto pectore incumbere. cumque experiendo iam cognouisset, eam esse E humanæ mentis imbecillitatem, vt in plura vno eodemque tempore vix atque ægre sufficiat,damnata priore festinatione,in posterum,compẽdiis omissis, regia via procedere,& studiorum suorum nouum initium ordiri decreuit.Igitur ad Montis acuti collegiũ itare quotidie,ibique inter procacium puerorum greges, matura iam ætate vir, grammaticæ rudimenta repetere nõ dedignatus est. Simul etiam de stato precationis tempore,& vexatione corpusculi, quo plus otij ac virium studio superesset, multum imminuit,sic tamen,vt illa præcipue tria numquam omiserit:primum,vt quotidie sacrificio Missæ religiose interesset: alterum, vt octauo quoque die post pœnitentiæ sacramentum cælesti pane sese reficeret:extremum, vt bis quotidie sua eius diei dicta,facta, cogitata quam diligentissime recognosceret;conferensque hodiernum cum hesterno die, hebdomadam cum hebdomada,mensemque cum mense; suos in spiritu vel progressus, vel regressus perquam accurate exploraret atque perpenderet. Procurationem quoque alienæ salutis, & institutam consuetudinem agendi cum F proximis,tantisper dum litteris,ac prȩsertim philosophiæ vacaret,aliqua ex parte remisit,numquam tamen omnino deposuit.

Extremæ inopiæ incommoda superat. Cap. XIX.

IAM vero, satis vsu ipso edoctus, quantum detrimentũ studiis afferat mendicitas, & cura tolerandæ in singulos dies vitæ; & nihilominus optans CHRISTI Domini & Apostolorum exẽplo nihil prorsus in hoc sæculo possidere, piorum benignitate ac facultatibus totã rem ita moderari cõstituit, vt neque in diem, vt antea,precario victitaret, & nihil idcirco de volũtariæ paupertatis proposito meritoq; deperderet. Sed ea res primis

vtique

A vti que mensibus minime cessit illi è sententia. Cum enim sese in Hispanorum aliquot contubernium contulisset, qui plurimi Parisiis ipso belli tempore versabantur, & exactam è syngrapha Barcinonensi pecuniam cuidam ex eadem natione custodiendam dedisset, eam ille clam suos in vsus non optima fide conuertit; cumque postea reddendo non esset, reliquis iam nummis insumptis Ignatius, & à locupletibus amicis, quorum ope adiuuari posset, longo interuallo disiunctus, tanta subito rerum omnium inopia oppressus est, vt ei cibum ostiatim quæritare quotidie, & in hospitalem sancti Iacobi domum, infimis precibus exorato eius loci præfecto, demigrare necesse fuerit graui sane incommodo. Quippe Lutetia Parisiorum, vrbs in primis Europæ totius & magnitudine & celebritate visenda, trifariam est diuisa. partem vnam, quàm Sequana fluuius insulam efficit, regia vetere, foro, & tribunalibus nobilem, vulgo Ciuitatem appellant. altera, quæ nouam regiam continet, Oppidum dicitur. tertia pars iam inde à Carolo magno dicata Musis, Vniuersitas nominatur. in hac, B præter ceteram incolarum turbam, scholastici maxime inhabitãt; ac numerantur ibi collegia permulta libero aditu, cum suis vnumquodque liberalium artium discipulis & doctoribus, & præfecto collegij, quem Primarium vocant. Igitur ex ea vicinitate in sancti Iacobi hospitium, quod procul inde est in suburbio, extrema necessitate compulsus Ignatius, in tanto locorum interuallo, cum aliis afflictabatur incommodis; tum vero quod cum ante lucem in academia inciperent scholæ, nec nisi nocte desinerent ipsæ, illius hospitij legibus, nec mane ante solis ortum egredi poterat, & vespere ante occasum regredi cogebatur, sic vt inter eundum & redeundum, quamuis industrio ac vigilanti discipulo multum & de magistri dictatis, & de tota scholarum exercitatione deperiret. Cui tanto detrimento cum in præsentia nullum aliud remedium occurreret, consilium cæpit more scholasticorum egentium ea cõditione locandi operam suam alicui ex academiæ Primariis, doctoribusve; vt quod sibi à rebus domesticis otij superesset, id totum in scholastica disciplina, studiisque do- C ctrinæ consumeret. Sed magis magisque probante Deo constantiam & patientiam viri conditionem eiusmodi, quamuis magna adhibita diligentia, nactus est nullam. Itaque deiectus hac spe, cum id ærumnosæ vitæ genus aliquandiu tolerasset; & quos in Hispania reliquerat socios, de statu rerum suarum per litteras monuisset, hortatus vt ibidem ex condicto circulum studiorum absoluerent; rationem iniit multo commodiorem, vt indictis vacationum feriis, in Belgium, atque interdum etiam in Angliam siue Britanniam, ad Hispanos negotiatores excurreret: quorum benignitate cum facile obtinuisset annuam pecuniæ summam Lutetiæ toto studiorum tempore certis pensionibus exigendam, commodius multo cæpit in liberalium disciplinarum cognitione versari. Cumque octodecim fere menses Latinæ linguæ tribuisset in Montis acuti collegio, in collegium cui à sancta Barbara nomen est, ad philosophiæ studia transiit alacritate mirabili: ac primum occursantes denuo rerum cælestium importunas imagines, quamquam eximia cum animi delectatione coniunctas,

eadem ſpiritus conſtantia, qua ſuperioers illas,iterum ab ſe reiecit ac re- D
pulit; deinde magiſtris attente audiendis, multa ac diligenti eorum quæ audierat commendatione, quotidianis denique gymnaſij exercitationibus,triennio & menſibus ſex (quod ſpatium temporis curriculo philoſophię in academia illa tribuitur)ita profecit,vt honorifico magiſtri iudicio ac teſtimonio(is erat Ioannes Penna philoſophus)poſt conſueta certamina,ritu ſolemni,laurea,cæteriſque doctrinę inſignibus decoratus ſit.Poſt hæc in cœnobij Dominicani gymnaſio ſacram Theologiam aggreſſus eſt, ingenti ſane labore & induſtria, cum præ cæteras lucubrationes, hyeme ſæuiente quotidie mane ante lucem ad ſcholas, quæ illa circiter hora ibi habebantur, accederet. atque ex eo ſtudio tantum Deo adiuuante percepit,quod ſatis eſſet ad fidei doctrinæque ſuæ rationem,ſine ſuſpicione vlla nouitatis,ex Patrum decretis atque auctoritate reddendam.

Varie propter Chriſtum exercetur. *Cap. XX.* E

NEQVE vero,quamuis interim à plebis catecheſi atque à publicis actionibus abſtineret; idcirco tamen, quoad per ſcholas licitum eſt,ab adiungẽdis ad CHRISTVM hominibus, animandiſque ad ſtudium veræ laudis & gloriæ deſtitit.quapropter multi nec infimę ſortis viri,priuatis ipſius colloquiis ac monitis incitati, partim caſtigato vetere luxu, Chriſtianæ diſciplinæ ſeueritatem induerunt; partim etiam ſolemni voto varia religioſorum inſtituta profeſſi ſunt; partim denique ingenti academiæ totius admiratione,in CHRISTI gratiam pecunia egentibus diſtributa,pauperem vitam agere, atque adeo ad conculcandum penitus omnem ſæculi faſtum, & expianda ſuperbiæ crimina,palam per vicos & compita manum ad ſtipem ipſi porrigere,victumque palam emendicare cæperunt. quos tamen amici,rem indigne ferentes,cum neque precibus neque minis à propoſito reuocare valuiſſent, facta manu denique ab hoſpitali domo ſancti Ia- F
cobi quo ſeſe contulerant, vi armiſque in priſtinum academiæ diuerſorium ad ſua proſequenda ſtudia retraxerunt. Ignatius vero tantam eiuſmodi rerum inuidiam ſubiit,vt præter cęteras iniurias & maledicta,falſis etiam criminationibus ad ſacrum Inquiſitorem ſemel iterumque delatus ſit: Is erat ea tempeſtate Matthæus Ori,ex Dominicana familia Theologię magiſter,tum eruditione,tum probitate conſpicuus;qui accuſatorum fraude comperta, Ignatium non abſoluit modo, ſed etiam miris ornauit laudibus, ipſumque Exercitiorum librum, qui præcipue in ſuſpicionem crimenque vocabatur, tantum abfuit vt damnaret, vt ſibi etiam eiuſdem exemplum Ignatij permiſſu deſumpſerit.præterea abſolutionis ac ſententiæ formulam,publici ſcribæ chirographo & ſigno munitam,quam contra iniquorum calumnias, quandocumque opus eſſet, proferret, tametſi minus gratum id potentibus quibuſdam viris fore videbat, Ignatio petenti conceſſit. Neque vero pro CHRISTI nomine ſolum hac falſæ

A accusationis procella defunctus Ignatius est, sed eorum ipsorum opera,
qui illum deinde vel maxime dilexerunt, virgarum quoque publice peri-
culum adiit. Mos est Parisiis in scholasticos improbos ac seditiosos, ad
sanciendam academiæ disciplinam, in hunc fere modum animaduertere.
Dissimulato consilio, ad condictam diem in aulam collegij Primarius, ma-
gistrique nodosa instructi virga conueniunt: comprehensumque repente
noxium, & in medio concessu nudatum, certo plagarum numero singuli
afficiunt. Id supplicij genus cum ad sensum corporis peracerbum est, tum
vero ad ignominiá ac dedecus longe turpissimum, deque ipsius loci no-
mine aula vulgo appellatur. Hunc igitur cruciatum ac notam maleficis
constitutam, Ignatio insonti, quod condiscipulos festis præcipue diebus
à schola ad oratorium & sacra mysteria Confessionis Altarisque tradu-
ceret, vehementer iratus magister ipse Ioannes Penna parauerat, Iacobo
Gouea Lusitano collegij Primario in suam sententiam facile adducto,
quippe qui iam ante priuatim erat infensus Ignatio, quod familiarem
B quemdam suum, Amatorem nomine, seuerioris vitæ præceptionibus im-
buisset, atque (vt pietatem fere interpretantur homines) infatuasset abdu-
ctum à curis inanibus, & iucundo conuictu amicorum, atque à pristina
consuetudine. Vt igitur dicta supplicio dies illuxit; aduētans iam ad scho-
las, ab amico fideli mature monetur Ignatius, ne intra collegij septa vti-
que illo die inferat pedem; concitatos in eum esse omnium animos; pœ-
nas aulæ daturum extemplo, ni caueat. Ad cuius rei nuntium ancipiti de-
liberatione distractus Ignatius, quod & pro CHRISTI nomine verbera
& contumelias perpeti mirifice optabat, & supplicij apud homines adeo
turpis infamia, metuebat ne complures è iuuentute, ipsius opera iam ad
meliora conuersos, nec dum in bono stabiles, à sua consuetudine atque
auctoritate auocaret, iterque sibi ad alios etiam deinceps CHRISTO
lucrifaciendos abrumperet; totam rem ad ipsius Gouææ arbitrium iudi-
ciumque reiicere statuit: quod ille re cognita decreuisset, id ex diuina ma-
xime gloria & voluntate futurum. neque de eiusmodi sententia vllis ami-
C ci denuntiationibus precibusve demoueri se passus, quamquam horren-
ti pœnæ imminentis acerbitatem, & renitenti carni vim fortiter intulit:
ingressusque collegium, & recta Goueam petens nondum è cubiculo
egressum, placido ac sereno vultu, & altam animi pacem ac securitatem
indicāte; Si meæ mihi (inquit) existimationis & incolumitatis, quam diui- "
næ gloriæ, salutisque animorū cura prior esset ac potior; nequaquam ho- "
dierno die pedem intra fines huiusce collegij posuissem. neque enim an- "
tequam huc venirem, ignarus eram Gouea, quantum è vestra omnium "
indignatione dedecoris, quam acerba tormenta me maneant. Sed quo- "
niam nihil omnino mihi vel ad meritum optabilius, vel ad veram digni- "
tatem præclarius duco, quam CHRISTI Domini caussa, tam grauia "
tamque multa pro me perfuncti, vicissim probra, plagas, mortem deni- "
que perpeti; idcirco nimirum ad scholas accessi, & vltro memet in tan- "
tum & corporis & famæ discrimen obieci. Verum enim vero mihi non "
modo quid votis meis ac desiderio, sed etiam quid proximorum ratio- "

,, nibus, & sempiternæ saluti conducat, caritatis lege considerandum est. D
,, Multos habeo adolescentes Dei beneficio nuper è cœno flagitiorum
,, emersos, ac vix dum auulsos ab improborum pestilenti cõsortio. hos ego
,, vereor, ne si me in tã honesto cõuentu publice vapulasse cõstiterit, à meo
,, sermone congressuque protinus auocet infamiæ metus; ac proinde, vt
,, sunt flexibiles hominum voluntates, ad eadem illa saxa quibus paulo an-
,, te adhæserant, ingenti dæmonum gaudio, & feruor ætatis, & prauæ con-
,, suetudinis æstus abripiat. Simul etiam (verum vt fatear) tui me Gouea,
,, doctorisque mei Pennæ me miseret, qui Christianam pietatem ac fidem
,, sacramento professi, cæterisque ad exemplum iustitiæ virtutisque præpo-
,, siti; CHRISTI famulum, CHRISTI caussam agentem, adeo acerbe in-
,, sectamini. & qui, qua pœna lex affici iubet eos qui scholasticos deprauа-
,, re, magistris illudere, seditiones conflare voluerint; eadem dignum iudi-
,, catis eũ, qui iuuẽtutem à vitiis, doctores à iurgiis, academiam à tumulti-
,, bus vindicare conatur. quæ quoniam mecũ ipse reputans, non leuis mo-
,, menti ducebam esse, quamquã cupidus inimicorũ odij vel meo sanguine E
,, explendi, tamẽ pro nostra necessitudine deesse nolui, quominus eadẽ tibi
,, quoque, integra etiamnum re, considerãda proponerem. Mihi, vt dixi, pro
,, CHRISTI nomine vexari ac torqueri optatissimum est: iamque si vide-
,, tur, sponte ad patibulum pergo. tu, Lutetiæ Parisiorum, à sanctæ Barbaræ
,, collegio, in eiusmodi caussa tale documentum vel pietatis vel æquitatis
,, dari an expediat, pro tua sapientia ac religione constitue. Vixdũ Ignatius
dixerat, cum Gouea, & vir & ni cõcitaretur aliũde, suopte mitis ingenio, & tum instinctu diuino valde cõpunctus; illico cæpta damnauit, ac maiorem in modũ detestatus est; apprehensumque amicissime Ignatiũ deduxit in aulam, quo iam collegę cum reliqua turba parati cõuenerant. Ibi silentio indicto, repente cõtra omnium expectationẽ de Ignatij laudibus orationem instituit; viri fortitudinem, innocentiam, caritatem extollens; se ipsum, & cęteros qui innoxio periculum struxerãt, vehementer accusans. quam in sententiã cum multa dolenter grauiterque dixisset, ad extremum obortis lacrymis, ad Ignatij genua procidit, precatusque delicti veniã, & F apud cęteros illum in admirationem gratiamque restituit, & ipse in omni deinde vita Ignatium & socios præcipuo amore studioque cõplexus est.

De socijs ad Ignatium adiunctis. Cap. XXI.

HASCE igitur, aliasque eiusmodi insectationes atque pericula Ignatius CHRISTI caussa cõtraxit. attamẽ idẽ plurimorũ quoque sibi gratiã ac beneuolẽtiã optimis artibus peperit. Fuit enim in illo, pręter diuinitus infusa charismata, mirum etiã atque efficax ingeniũ & studiũ ad animos hominũ demerẽdos. In principũ amicitias opportune insinuare sese, easdemq; obsequio & submissione tueri; pares facilitate ac suauitate morũ allicere; inferioribus, & egẽtibus, auctoritate, opera, necnon è suis angustiis etiã pecunia

A cunia prǫsto esse; morbo aliquo laborantes vel cum valetudinis & contagionis periculo adire, solarique amãtissime; eorũ quibus cum viueret, ageretve, vel difficultatem naturę, & arrogantiã perpeti; vel ineptias ac stultitiam, quoad ita res ferret, exsorbere dissimulatione mirabili; ad aliorum arbitrium ac volũtatem, quibuscunque rebus honeste posset, semper accommodare se ac flectere; omnibus denique in CHRISTI gratiam omnia fieri: vbi penitus in hominum sensus ac volũtates irrepserat, tum demum officiis ac beneuolentia cõprehensos occupatosque, pro suo quemque captu, sensim & caute progrediens, Christianæ religionis & officij præceptionibus excolebat. Atque his ferme artibus, & simul sanctimoniæ ac frugalitatis exemplo, multos, vt diximus, à turpi ac flagitiosa vita non modo ad sobrietatem & continentiam, sed etiam ad contemptum rerum mortaliũ, atque ad salutaria consilia CHRISTI conuertit. Complures præterea hæreticos, grassante iam tum peste Luteriana, tempestiuis disputationibus monitisque cõuictos, ad sacra Quæsitorum tribunalia volentes adduxit; & cum sancta Romana Ecclesia in gratiam secreta
B abiuratione restituit. Iam vero, quod ei vel in primis propositum initio fuerat, vt aliquos ingenio doctrinaque præstantes, ad suum institutum ac vitæ rationem aggregaret; in idipsum per Theologiæ maxime tempus incubuit; adiunxitque sibi, Deo bene iuuante, iuuenes nouem ex academia vniuersa lectissimos. quorum primus fuit Petrus Faber Allobrox, pago Villareto Gebennẽsis diœcesis humili natus loco, sed egregie pius, quippe qui duodecimo ætatis anno per summum sanctimoniæ studium virginitatem Deo vouerat; idemque ad litteras à vita pastorali traductus, tantum ingenio industriaque profecerat, vt eum in locis Aristotelis difficilioribus magister ipse Penna consuleret. Hunc igitur Ignatius & studiorum & contubernij communione sibi coniunctum; licet socium gloriosi operis ipso initio destinasset, non tamen continuo illi rem aperuit, neque ad tantam perfectionem impellere cõfestim aggressus est. sed conscientiam excutere, & in seipsum quotidie diligenter inquirere primum
C edocuit, deinde ad totius ante actæ vitæ noxas per sacram Confessionem expiandas adduxit, postremo, cum iam philosophię curriculum exegisset, spiritualibus exercitationibus perpoliuit; adeo propensum ad pœnitentiam, tantoque animi ardore succensum, vt hyeme summa, concretũ glacie flumen Sequanam plaustris impune prementibus, in separata Iacobęi vici domuncula propositas meditationes, & quidẽ insidens niui sub dio peregerit, sexque ipsos dies omni prorsus cibo potuque abstinuerit, inediam longius vtique protracturus, nisi eum, re animaduersa, consultoque suppliciter Deo vetuisset Ignatius. & sane respondit operi fructus. Cum enim antea in eligendo certo vitæ genere Faber mira animi solicitudine, variisque scrupulorum molestiis adeo torqueretur, vt præ nimio angore sese in auias abdere solitudines, ibique radicibus herbarum victitare pæne decerneret; ex hac spirituali exercitatione vocari se vna cum Ignatio ad animorum subsidium non dubie sentiens, tantam est pacem ac tranquillitatem conscientiæ consequutus, vt ex vehementissima tamquam

agitatione ac ſalo, placidum tutumque portum ſe denique nactum eſſe D
profiteretur. Ex eodem contubernio Franciſcus quoque Xauerius nobilis Cantaber, idemque non vulgari eruditione, quippe qui laurea magiſtrali donatus Lutetiæ poſtmodum publicus Ariſtotelis interpres exſtiterit; quamquam principio ita non ſtudioſus Ignatij, vt eius pietatem (vt fit) etiam procaciter irrideret; tamen viri tum patientia, tũ obſequiis adeo delinitus eſt vt ad illius ductum arbitriũque ſeſe omnino cõtulerit. Hunc & diuitiarum affluentia, & viuido ingenio, & viribus corporis præferocem, admirabili prudentia ac lenitate manſuefecit Ignatius, in eamque rerum humanarum deſpicientiam, & caritatis ardorem paulatim adduxit, vt inter ipſa Exercitia ſpiritualia, tum ad carnis macerationem quattuor dies ieiunus omnino trãſegerit; tum vero, quod inter iuuenum greges deſultor eximius, corporis agilitate ſibi nimium placuiſſet; ad eius piaculum vanitatis, membris valido fune perſtrictis, non ſine acri ſenſu doloris dies aliquot in commentandi orandique labore atque attentione perſtiterit. Hic eſt Xauerius ille, qui non multo deinde poſt, Ioannis Lu- E
ſitaniæ regis rogatu, ex auctoritate Pontificis Romani miſſus in Orientẽ, plenus Apoſtolico ſpiritu, tota India maritima ſummis laboribus ac periculis peragrata, in vltimas Iaponiorum terras Euangelij lumen primus intulit, atque ingenti infideliũ numero ad CHRISTVM adiuncto, multis clarus miraculis, in ipſo aditu Sinarum exceſſit è vita. Porro Xauerium & Fabrum imitati ſunt Iacobus Laines Seguntinus, qui deinde Societati noſtræ proximus ab Ignatio præfuit, vir de Chriſtiana republica in primis optime meritus; & Alfonſus Salmeron Toletanus, Græcis & Latinis litteris admodum eruditus: vterque cõfecto Compluti philoſophiæ curriculo, Pariſioſque partim Theologiæ cauſſa; partim etiã Ignatij noſcendi gratia profecti, cuius de laudibus iam tum in Hiſpania, cõſtanti hominum ſermone multa cognouerant. Acceſſit ad hos etiam Nicolaus Bobadilla Palẽtinus, doctus iuuenis, & philoſophiam publice profeſſus in oppido Hiſpaniæ Pintiæ: itemque præſtanti indole Simon Roterigius Luſitanus. & poſt aliquanto, Claudius Iaius Gebennenſis, & Ioannes Codu- F
rius Ebredunenſis, Paſchaſiuſque Broetus Ambianenſis, Fabri præcipue (cuius iam erat nomen Pariſiis celebre) monitis & exemplo permoti. Hi omnes, impulſu plane diuino, cum alter alterius conſilium ignorarent, poſt exactiſſimam totius vitæ confeſſionem ſpiritualibus exercitiis ab Ignatio per quam diligenter exculti, vehementi quadam ſpiritus motione ſeſe non quidem in vmbram ac ſolitudinem, ſed in ſolem ac puluerem euocari ad prælia Domini prælianda ſenſerunt. nec fuit è nouem vllus fere, quin ad propitiandum cæleſte numen, eiuſque volũtatem ſuppliciter exquirendam; præter cæteram abſtinentiam, & incommoda voluntaria, tridui, vt minimum, totius inediã ſponte pertulerit, nimis audaci fortaſſe conſilio, niſi eos & multorum exempla, & feruor ſimul ætatis ac pietatis excuſet. Hoſce igitur ſocios Dei beneficio nactus Ignatius (quorum tres erant ſuperſtites hæc ſcribente me, Salmeron, Roterigius, & Bobadilla) quod iã diu moliebatur & agitabat animo, re ipſa aggredi primo quoque
tempore

A tempore statuit;vt Hierosolymam Pontificis maximi permissu repeteret, gentesque finitimas Christiana quondam religione præstantes, deinde Mahometis nefaria superstitione deceptas, vel à miserabili errore ad veritatem Euangelij reuocaret,vel certe(quod erat proximum) sanguinem ac vitam in caussa tam pia,tamque gloriosa profunderet.Neque sane difficile fuit,cæteros iam spōte currentes,& Dei amore incensos,in eandem sententiam & propositum adducere. & quia plerique Theologiæ studia nondum absoluerant;ne interim conceptus ardor animi refrigesceret,& simul vt ipsorum eo gratius diuinæ maiestati obsequium esset, quo maiorem sibimet ipsi necessitatem seruitutis ac religionis imposuissent;implorato beatissimæ Virginis patrocinio, ac sancti Dionisij Areopagitæ, cuius in tutela Parisij sunt;in æde suburbana,quæ Mons martyrum dicitur, sub Cōfessionis & Eucharistiæ mysteria sese voto obstrinxere singuli,emensis Theologiæ spatij continuo mortalibus rebus nuntium remittendi, atque in paupertate perpetua seruiendi gloriæ diuinæ, salutique
B animorum:ac nominatim,ad constitutam diem Hierosolymam eo consilio nauigandi,vt in conuersionem infidelium toto pectore incumberent; palmamque martyrij studiose captarent. id consilium si qua re impediretur,anni circumacto spatio denique Romam adirent, suamque operam summo Pōtifici CHRISTI Vicario ad spirituale proximorum auxilium sine vlla vel præmij pactione,vel temporum aut locorum exceptione deferrent.Id votum in eo templo vouere ingenti consensu & alacritate,anno post CHRISTVM natum M.D.XXXIV. decimooctauo Kal. Septembris,quo die Assumptionis MARIÆ Virginis anniuersaria gratulatio celebratur. idemque votum eodē loco dieque pariter anno proximo ac tertio renouarunt, atque ea res tum ad conspirationem ac vinculum animorum, tum ad confirmandas in suscepto consilio mentes omnium mirifice valuit.Incendebant præterea studium alter alterius omni genere officij & caritatis,duce ac moderatore simul Ignatio, quem omnes vt parentem eundem & vnice diligebant, & valde reuerebantur. ac primum
C spirituales modo apud hunc,modo apud illum agitare cœtus;ibique suauissima de rebus diuinis habere colloquia,& sese mutuo ad Christianam laudem & decus hortari; deinde in studiorum difficultatibus, locisque obscurioribus adiuuare inter se;& lucubrationes quisque suas,lumenque doctrinæ & ingenij,cum res exigeret,in commune conferre;præterea inuicem sibi omnibus in rebus adesse certatim; denique à frequenti sacramentorum vsu,& assiduitate precandi meditādique, nullo pacto recedere.quibus rebus & varias dæmonum insidias tentationesque,conantium eos ab incæpto reuocare, vicerunt, & breui tanta coaluere concordia,vt quamquam è diuersis,necnon infensis inter se orti nationibus, gratia tamen superante naturam, intra eosdem alti parietes, atque adeo ex vno propemodum omnes vtero in lucem editi viderentur.

Libri primi Finis.

IGNATII

D

IGNATII VITÆ LIBER SECVNDVS.

Aeger Hispaniam repetit. *Cap. I.*

NTEREA Ignatius graui morbo partim è maximis laboribus vigiliisque, partim etiam è Parisiensis cæli grauitate contracto; vexatusque subinde stomachi iam pridē affecti doloribus acerbissimis; post multa remedia incassum adhibita, iubetur à medicis ad patrium solum & incunabula se referre; quod vnū ad inueteratas corporis ægritudines certissimum perfugium vulgo arbitrantur. Nec recusauit ille, nō tam valetudinis ratione, vel desiderio suorum adductus, quam duabus aliis maxime caussis: primū, vt quibus olim in regionibus, malo publico, iuuenilis licentiæ ac vanitatis ipsemet specimen extitisset, ibidem ad spiritualē ædificationē vicissim aliqua Christianæ humilitatis atque modestiæ documēta præberet; popularesq; suos & verbo & exemplo ad studium pœnitentiæ salutaris accenderet. deinde, vt, quoniā sociis aliquæ erant in Hispania rei familiaris tricæ; eas eodē itinere atque opera ipse expediret; neque per eam caussam illi vel auocarentur à studiis, vel recenti etiā tum vocatione, & expeditionis tam arduæ, tamque laboriosæ consilio, patriæ dulcedinis, ac domesticæ tentationis, qua nulla fere periculosior est, aleā subire cogerentur. Simul etiā, è relictis olim in Hispania sociis, cogitabat, si quē in proposito constantē inueniret; secū in eandem expeditionē educere. Cæterū ne quid è suo discessu res Parisiensis caperet detrimenti, primū commilitones ad perseuerātiam ac fidē paucis adhortatus, Petrū Fabrum & annis & vocatione antiquissimū, illis præposuit; cui interim obtēperarent, quē parentis ducerent loco. deinde tēpus certum edixit iisdē approbantibus, quo tempore cuncti, rebus omnibus præter viaticum & necessaria scripta ex voto abdicatis, nauigaturi Hierosolymas Italiam peterent, seque iam antegressum Venetias conuenirent. Dicta profectioni dies est viij. Kalend. Februarij, anno M. D. XXXVII. ineunte, qua die Apostoli Pauli conuersio beata recolitur. His ita constitutis, anno M. D. XXXV. per autumni tempus ipse non sine lacrymis, mutuique

E

F

A mutuique amoris magna ſignificatione ſingulos in digreſſu complexus, cum vellet de more pedibus quamquam ægro corpore proficiſci; coempto à ſociis equo vti coactus eſt: breuique partim ex ipſa vectatione, locorumque mutatione, partim etiam è ſtudiorum intermiſſione morbo leuatus, Pyreneo ſuperato Guipuzcoam prouinciam attigit. Eius de aduentu propinqui feſtine præmoniti ab iis qui hominem ad Aquas Auguſtas, quam hodie Baionam appellant, in tranſitu agnorãt, extemplo; quod regni limes latrociniis infeſtus eſſet, armatos homines ad eum excipiendum tuendumque dimiſerant: atque hos primum Ignatius in Guipuzcoę finibus, deinde etiam, quæ iam tum erat fama de ſanctitate viri, clericos omnes agmine compoſito ad oppidum Aſpeithiam honoris cauſſa obuios habuit. cumque ab iis, & ab ingenti præterea gratulantium turba deduceretur ad ædes paternas; ille, vt oſtenderet quantopere ab eiuſmodi faſtu pompaque abhorreret; vt primum potuit, ex eo comitatu ſeſe proripiens, ad publicam hoſpitalem domum diuertit, victumque continuo

B emendicare oſtiatim cæpit; frementibus videlicet cognatis, eamque rem (vt fere deprauata ſunt Chriſtianorum quoque iudicia, & pauci ex animo crucem amplexãtur) ſummi dedecoris atque ignominiæ loco ſibi ducentibus. Deinde quamquam inuitis iiſdem, inſtitit plebem Chriſtianæ doctrinæ rudimentis imbuere, priuatiſque colloquiis eos qui ad ſe ventitabant, è peccatorum veterno excitare; feſtis vero diebus etiam conciones habere tanta hominum frequentia, vt cum eos templa non caperent, in agrum prodire neceſſario cogeretur, vulgoque arbores audiendi cauſſa conſcenderent. Et ſane operæ fructus egregius Dei beneficio conſtitit. Complures ad virtutem ac Dei cultum à vitæ prauitate conuerſi, multæ ſublatæ diſcordiæ, & odia inueterata reſtincta, contra aleatores lata publice lex, pœnæque propoſitæ, inſtitutum præterea, vt preces pro ſalute quotidie funderentur eorum omnium, quibus lethalis noxæ piaculo obſtrictis, in ſingula momenta exitialis exitus immineret: itemque vt ex Eccleſiæ Romanæ conſuetudine, ſalutationis Angelicæ ſignum daretur

C mane, meridie, & veſpere. iam vero grauia quædam vitia, quæ non in populum modo, ſed etiam in ſacerdotes irrepſerant, magna ex parte correcta. denique morbo incurabili affectis, & extrema preſſis inopia, ne vel oppido errarent, vel ſtrati paſſim in compitis cælum miſerabili queſtu complerent, publico ſumptu conſultum. Atque haſce leges moreſque cuſtodiendi, ne (quod fere fit) bene cæpta propediem obſoleſcerent; curam & munus Loioleia familia, placata poſtmodum Ignatio, ſibi deſumpſit. qui cum in eo xenodochio aliquandiu ita verſatus eſſet, vt ſatis appareret ipſum exemplo CHRISTI Domini laboribus & paupertate multo magis, quam otio & rerum afluentia delectari; ad extremũ quotidianis propinquorum precibus exoratus, ne cognationi aut nihil omnino dediſſe, aut etiam inimicitias palam denuntiaſſe videretur, in paternam domum ex hoſpitali ſe tranſtulit; ibique aliquot moratus dies, reſtituta domeſtica diſciplina, cunctis ad officium ac pietatem animatis; valentior multo quam Lutetia diſceſſerat, ad ſociorum expediẽda negotia proficiſci con-

ſtituit. Atque hic nouum ecce tibi certamen Ignatium inter & cognatos D exoritur; cum ille pauperis habitu prorſus, & pedes iter facere deſtinaſſet animo: illi contra, quoniam quidem eum apud ſe diutius retinere non poſſent, certe non niſi bene comitatum, & pecunia inſtructum abire permitterent. Verum certaminis denique is fuit exitus, vt Ignatius ne fruſtra diutius tenderet, ad viæ modicum in ſpeciem deduci ſe paſſus, breui domum & famulos & cætera cuncta remiſerit, pedibuſque porro perrexerit, Gallicano equo miniſtris valetudinarij iam ante relicto, quem illi deinde in Ignatij memoriam, veluti ſacrum & immunem ab opere, vagari in paſcuis ad extremum vſque ſenium permiſere. Ignatius igitur Nauarra primum, deinde Caſtella peragrata, mandatiſque recentium ſociorum exhauſtis, de veterum ſtatu ac voluntate cognoſcere nequaquam omiſit: verum illi partim exſpectationis ac moræ tædio victi, partim etiam aſpero virtutis itinere fatigati, in alia fere omnia dudum abierant. Ioannes tantum Gallus, ne de animi ſalute periclitaretur, monaſticæ ſe addixerat vitæ. Calliſtus ab animorum cura, ad pecuniæ lucrum ſtudio repente con- E uerſo, in Indiam nauigauerat, vnde aliquanto poſt bene nummatus ingenti omnium admiratione qui eum antea norant, Salmanticam rediit. Cazeres cum Segouiam patriam petiiſſet, mollioris vitæ cõmodis, & domeſticorũ conſuetudine delinitus, otio ac voluptati ſeſe dediderat. Artiaga vero, curriculum honoris & ambitionis ingreſſus, & è Commendatario factus Epiſcopus, cum aliquandiu in eo dignitatis gradu vixiſſet, ad extremum ægrotus, epota per imprudentiam veneni laguncula (cum duæ ſtarent, altera ſalubris aquæ, altera ſublimati, quod appellatur, medicamenti) miſerabili genere lethi defunctus eſt.

Venetias ingenti labore contendit, *Cap. II.*

IGNATIVS ergo cum in Italiam properaret, & hoſce quos dixi ſocios tam longe lateque diſperſos in vnum redigendi, F atque ad priſtina reuocandi conſilia ſpes nulla ſe oſtẽderet; occulta Dei iudicia ſecum expendens, fuſis pro ipſorum ſalute ad ſuperos precibus, Valentiam venit, vbi videlicet nauem ſtare paratam audierat. Ibi diſſuadentibus multis ne ſe tali tempore mari committeret, quod præter cæteras difficultates, etiam nobilis archipirata Ænobarbus, loca opportuna, & littorum flexus valida obſideret claſſe; nullis terroribus de ſententia deceſſit Ignatius. & nauis prædones quidem effugit, verumtamen fœdiſſima tempeſtate coorta, clauo diffracto, fuſiſque armamentis, cum iam de ſalute vectores nautæque omnino deſperaſſent, lacera & quaſſata fluctibus Genuenſem portum ægerrime tenuit. Atque hæc tanta maris incommoda, non ſane leuius terreſtris itineris diſcrimen excepit. Cum enim ſolus, ignaruſque regionum Ignatius per Apennini tramites Æmiliam peteret, viam ingreſſus initio ſpatioſam, ſed in arctum deinde magis magiſque coeuntem; ſtudio procedendi,

A dendi,ſenſim in eas penetrauit anguſtias, vnde ſeſe expedire humana ope vix poſſet. Primo igitur ſolicite veſtigium facere,deinde cum neque progredi, neque iam regredi tutum eſſet, in exilitate ſalebroſa, & horrenda crepidine, torrente rapido minaciter ſubterfluente; hæſit aliquantiſper ſtupenti ſimilis,vbi repente ſeſe tot periculis cinctum animaduertit. Sed ad extremum fidenter implorato diuino auxilio, quod vnum reliquum eſſe videbatur,humi procubuit;& genibus manibuſque reputando, quadrupedis inſtar, ac prominentia modo ſaxa, modo è ſaxis enata virgulta prenſando,tandem euaſit labore,quos ad eam diem pertuliſſet, omnium maximo.inde per immēſæ altitudinis inuias rupes ac ſolitudines diu errabundus,cum ad radices mōtium denique deueniſſet,omnia rurſus offendit, partim niuiū tabe,partim etiā hybernis imbribus impedita.Cumque nihilominus vrgeret progrediēdi neceſſitas;via teterrima(& eſt mollis & cretoſus ager, ac ſemitæ per horum temporum incuriam exiguo munimento,nec vllis, vt olim,ſtratæ lapidibus) cum profundo ac tenaci limo B diu multumque luctatus, ad Bononiæ portas tandem aliquandò peruenit.Atque hic,ne quid deeſſet ad probandam æquitatem ac patiētiam viri,ad cæteras miſerias illud etiā ludibriū acceſſit;vt in ipſo vrbis introitu, è ponticulo in foſſam,limo cœnoſo margine lubricante decideret, emerſuſque luto deformatus ac madidus,ab iis qui tum aderant,non ſine ioco & facetiis(vt ſunt procacia in alienis malis hominum ingenia) rideretur. Sed ille nimirum identidem exerceri ſe à patre cæleſti prudenter intelligens,& in gratiarum actione perſiſtens, ſole ſiccatis vtcumque veſtibus, laſſitudine ac fame confectus cum vrbis magnam partem fruſtra emendicando perambulaſſet, in collegium Hiſpanicæ nationis demum exceptus,ibique dies aliquot clementer eſt habitus. Inde cū itinere iam facili & certo Venetias perueniſſet, exacta pecunia quā illi per trapezitas eadē Eliſabetha Roſella benigne curauerat;interea dum ſocios è Gallia pręſtolatur,in varia pietatis opera ex inſtituto cæpit incūbere. Nec ſane fruſtra: ſiquidem complures omnium ordinum homines partim Chriſtianæ do-C ctrinæ præceptionibus imbuit, partim ab impura & flagitioſa vita ad caſtum Dei timorem, ſtudiumque virtutis eodem Deo adiuuante cōuertit, Quibuſdam etiam primariis viris tum patritiis indidē,tum externis, praua animi affectione ac vitio laborātibus,nō ſine copioſo fructu, ſpiritualium exercitiorum expertæ virtutis medicinam adhibuit.In iis Didacum Guiam, & Stephanū germanos fratres è præcipua nobilitate Cantabriæ, ſibi quōdam Compluti familiariter notos, ac tum Hieroſolymis redeuntes, earumdem commentationum beneficio tantam ad rerum diuinarum intelligentiam,& humanarum contemptum adduxit,vt omnibus diuitiis & honoribus abdicatis, CHRISTI conſilia omnino ſequi decreuerint. Atque hos imitatus eſt poſtmodum Baccalaureus Hozius, itē Hiſpanus, Theologiæ peritus:qui cum ad eaſdem cōmentationes peragendas valde propenſus eſſet,verūtamen ex quibuſdam iniquorū ſermonibus haberet ſuſpectam Ignatij doctrinā ac dogmata; demū ſe Ignatio exercendum atque colendum ita commiſit, vt multos in cubiculum quo ſeceſſit, ſecum

afferret libros, quibus Ignatij dicta ſcriptaque ad ſanctorum Patrum & D conciliorum trutinam expenderet. Sed vbi appoſitas ab Ignatio epulas deguſtauit; tantum abfuit vt in iis veneni deprehẽderit quidquã, vt etiam ardenti quodam rerum cæleſtium amore inflammatus, mortalibus commodis nuntium ſponte remiſerit, atque vltro ad Ignatij voluntatem & vitę rationes adhæſerit. Ex Veneta vero nobilitate in primis eo ſeceſſu ac meditatione profecit Petrus Contarenus Zachariæ filius, is qui multo poſt, magna cũ integritate ac ſanctimoniæ laude Paphẽſem Epiſcopatum adminiſtrauit. Sed & aliorũ ex Ignatij cõſuetudine inſignis vitæ morumque mutatio eſt conſecuta. Quæ quoniam nec ab obſcuris hominibus, & in oculis celeberrimę ciuitatis fiebant, breui vt aliis locis antea, ſic tũ Venetiis Ignatij pietas in crimen inuidiamque vocari cępta, non ferẽte diabolo, tãtam ſibi prædam è faucibus eripi: ſtatimque vulgatum ab eiuſdem emiſſariis eſt, Ignatium prauitatis hæreticæ ſemel iterumque conuictũ in Hiſpania, elapſum è cuſtodia, in Galliam profugiſſe; ac proinde eius effigiem ab Hiſpanis Inquiſitoribus ignominiæ cauſſa publice cõcrematam. E eundem Pariſiis nouas molientem res, inficientemque pernicioſę doctrinæ labe ſcholaſticos; vbi delatum ſuum nomen ad ſacra tribunalia odoratus fuiſſet, fuga pręuertiſſe lictorũ manus, & cõſilia magiſtratuũ. Quas criminationes Ignatius cum non modo in vulgus, iniquorum opera ſparſas, verum etiam ad Legatum Apoſtolicum Hieronymum Verallum, qui deinde S. R. E. Cardinalis fuit, delatas inaudiſſet; nõ tam de ſua, quam de ſociorum exiſtimatione ſolicitus, vltro ad Legatum adiit, & acriter inſtitit, vt eorum criminum quæſtio exerceretur. quod ita factum, & veritate comperta honorifice à Legato eſt abſolutus, incumbente in eius cauſæ cognitionem Gaſpare Docto Legati aſſecla; qui ex eo tempore Ignatium vnice dilexit, ac ſacratiſſimæ domui Lauretanæ deinde præpoſitus, in Societatem vniuerſam plurima egregiæ voluntatis officia contulit.

Venetias ad Ignatium ſocij veniunt. Cap. III. F

DVM hæc in Italia gerit Ignatius, interim bello inter Chriſtianos ingraueſcente Reges, cũ exercitu formidabili Cæſar per Inſubrum & Allobrogum fines in Galliam irruperat. Ea fuit ſociis Ignatij cauſſa & profectionis maturandæ, & itineris per Thulingiam, ſeu Lothoringiam atque Germaniã, ſane incommodo anni tempore faciendi. Igitur pecunia rebuſque omnibus, præter viaticum & ſcripta, in CHRISTI Domini gratiam diſtributis, menſe Nouembri, anno circiter poſt diſceſſum Ignatij, ſuo quiſque baculo innixi pedites viam capeſſunt, & quidem tanta cum alacritate ac feruore ſpiritus, vt ne à Iacobo quidem Laine, viribus nondum è recẽti morbo recuperatis, extorqueri potuerit, quominus & pedibus ambularet vt reliqui, & inter ambulandum inſuper inualida membra diſcruciaret hiſpido in primis & horrenti cilicio. Veſtitus erat omnium, vt peregri

A peregrinorum & pauperum, nequaquam elaboratus, & ad modestiam submissionemque compositus. pendebat è scapulis mantica ex corio, in qua sacra Biblia, & Breuiariũ asseruabantur, & scripta, quæ diximus. Rosaria vero ad catholicam fidem vel inter ipsos hæreticos profitendam, palam gestabant è collo suspensa. Hospitium ingressi, primum omnium, nullo adstantium respectu, nixi omnes genibus Deo gratias agebant; eundem in egressu pariter sibi propitium precabantur. Sobria & frugalis erat mensa; oratio ac meditatio non solum in diuersoriis, verum etiam in ipso itinere plurima. sacerdotibus qui tres erant, sacrificantibus, cæteri quotidie cælesti reficiebantur pane. sermo nisi de rebus diuinis aut necessariis fere nullus. in decernendo si quid in deliberationem incideret, mira concordia: in superandis viarum difficultatibus periculisque, summa constantia & æquitas animi. Autumnales pluuias tota fere Gallia pertulerunt: occurrere mox Alpes pæne obstructæ niuibus: multa fuere subinde famis, frigoris, defatigationis incommoda subeunda: nihil se illis obiecit tam arduum, aut tam extimescẽdum, quod eorum quemquam à con-
B cepta religione, officioque deduceret. Atque hac disciplinæ pacisque custodia, cum omnibus, per quorum fines transierant, populis, bonus odor in CHRISTO fuissent; cunctis non catholicis modo, sed etiam hæreticis nouum ac religiosum agmen magna cum approbatione mirantibus, ad tertium Idus Ianuarias anni M. D. XXXVII. Venetias ingẽti omnium gaudio, & mutua gratulatione sospites ad Ignatium peruenerunt. Atque vbi paululum è longa contentione ac lassitudine quietis est captũ; statim Hierosolymitanæ prouinciæ consilia renouantur. primum omnium, rati gratiora superis fore sua studia, si ad ea summi totius Ecclesię Pastoris auctoritas & consensus accederet; simul atque hyems remitteret, tunc vel maxime sæua, Romam ire constituunt, & à Pontifice maximo ius tum ad sacros ordines, titulo voluntariæ paupertatis; tum ad mansionem Hierosolymitanam, & prædicationem Euangelij sine vllo interdicti metu suppliciter petere. Interea Venetiis ne cessarent, atque adeo vt quędam quasi rudimenta futuræ militiæ ponerent; publicis valetudinariis inter se di-
C stributis, ægrotos ac pauperes omni ope adiuuare instituerunt. Confessionis & Eucharistiæ sacramenta gratis ministrare qui per sacerdotium poterant: cæteri solari iacentes; afflictos mœrentesque spe cælestium bonorum erigere; adesse animam agentibus; cunctos denique ad patientiam, fidemque adhortari: nec modo spiritualibus officiis fungi certatim; sed ne vilissima quidem ac seruilia corporibus pauperum curãdis, defugere ministeria; sternere lectulos; euertere sordes; purgare scaphia; cadauera defunctorum rite curata humi condere; interdiu pariter noctuque omnibus præsto esse tanta cum alacritate ac diligentia; vt cuncti obstupescerent, vulgatoque rumore, principes etiam viri ad spectaculum conuenirent. Quibus in officiis cum aliorum omnium, tum Xauerij præcipue caritas ac virtus enituit. Is cum in quendam incidisset morbo Gallico misere deformatum, atque ad eius aspectum exhorruisset, vt ea re infringi ac debilitari sensit caritatem in proximum, ita repente in semetipsum excanduit

egregius CHRISTI miles,vt manantem ſaniem ex vlceribus purulen- D
tis(cuius rei vel mentionem aures delicatæ refugiant) obfirmato animo, ſemel iterumque non dubitarit exſugere. quare non modo ſeipſum in præſentia præclare vicit, ſed etiam in omne tempus propriam quandam atque perpetuam in elephantiacos atque vlceroſos clementiam & miſericordiam eſt conſecutus :quam deinde, vbicumque terrarum fuit, quotieſcumque ſe dedit occaſio,diligenter exercuit.Quidā etiam è ſociorum numero, pauperem lepra toto corpore coopertum cum præfectus noſocomij non admitteret, in ſuum lectū accepit ipſe:cūque mane ſurrexiſſet cunctis ingemiſcentibus eadē ipſe quoque morbi fœditate correptus;poſtridie non ſine miraculo prorſus illæſus atque intactus apparuit. Hæc & alia eiuſmodi verę pietatis & officij documenta cum in ea vrbe dediſſent (quorum ibi grata in multos annos deinde memoria viguit)appetēte iam vere, vti condixerant,Romā cuncti fere præter Ignatium,diſceſſere. Ipſe tum ad parta in Domino retinēda,tū ad expedienda quę ad nauigationem pertinerent,ibidē interea ſubſtitit. Atque illi quidē eadem fere diſciplina E
quam ſupra diximus,iiſdēque imbrium difficultatibus,iter ingreſſi;ad ſuperiorē parcimoniam ac frugalitatem illud etiam addidere, vt neque vllo prorſus viatico,diuinæ tantū prouidentiæ bonitatiſque fiducia, Romam vſque contenderent: & quia tum Cineraliū, ſeu Quadrageſimæ tempus erat;quotidie, quamquam in tantis laboribus, ritu catholico ieiunarent. Nec ſane defuit illis & exercendæ ſpei, & CHRISTI Domini inopiam ac perſeuerantiam aliquā ſaltem ex parte imitandi materies : accid itque aliquando, vt cum panis dumtaxat fruſtulum ſinguli mane ſumpſiſſent, imbre denſiſſimo ſtagnantibus late campis,vt alicubi pectore tenus aqua pertingeret,nullo præterea cibo,millia paſſuum ferme triginta nudis pedibus vno die peregerint,& quidem incredibili non modo tranquillitate animi,ſed etiam hilaritate pſallentes. Diuerſoriis vero cum propter inopiam excluderētur,& ad publica xenodochia de more cōfugerent quamuis oppido laſſi,tamen iis quę ſupra diximus,caritatis muneribus fungebantur: ſeque ipſi domare ac vincere magis magiſque nitebantur in dies. F
Sane Rauennæ quidam ex iis cum hoſpitali ſordes,ac manentia tabe ſtragula nauſeabundus vitaſſent; quæ prima deinde occaſio data eſt ſuimet puniendi, non prætermiſit.in pago neſcio quo pauper phthiriaſi cōſumptus è vita migrauerat. cū in eum pagum noſtri veniſſent diſtributiſque cubilibus nullum iam ſupereſſet, niſi quod phthiriacum fouerat; Pater ille amiſſam nuper palmā recuperare vehementer exoptans, nudus illico per ſummū animi ardorē eaſdem ſubiit lodices, ibique ſeſe identidē verſans cum ingentes animalium greges ea tota pauiſſet nocte, ad ſudorem vſque defatigatus, non leues ab ſe prioris faſtidij ac deliciarū pœnas exegit.Denique ſanctam vrbem ingreſſi, vt ſacra Apoſtolorū limina, & præcipuę religionis tēpla caſte obierūt;à Petro Ortizio Hiſpano Cęſaris procuratore ad Pontificē maximum introducuntur.Is erat eo tēpore Paulus III.è gente Farneſia,cuius nomini plurimū vtique noſtra Societas debet. Cōſueuerat autē ſuper menſam non fabulatores aut mimos inducere,ſed

præſtan.

A præſtantes philoſophos atque Theologos;& ipſemet, veritatis indagãdæ atque illuſtrãdæ cauſſa ponere de quo inter ſe diſputarent. ea erat grauiſſimi ſenis & prudentiſſimi Principis oblectatio. Ad has ergo diſputationes poſt pedum oſcula Patres adhibiti, cum egregiũ qua Chriſtianæ humilitatis atque modeſtiæ,qua eruditionis & ingenij ſpecimẽ prębuiſſent, non modo quæ volebant de ſacerdotio, deque Hieroſolymitana prouincia, libente atque approbante Pontifice impetrarũt,ſed inſuper pecunia ab eodem inſtructi,& fauſta cum prece dimiſſi ſunt. Ad quam deinde pecuniam cũ è nationis maxime Hiſpanicæ collatione acceſſiſſet quod aureorum amplius ducentorum ſummam expleret; ſocij ne quid ex eo viatico præterquam in vſum votiuæ nauigationis attingerent, apud menſarios pecunia omni depoſita, & Romæ victũ emendicãtes, admirabile dedere ſpectaculũ iis qui corã Pontifice diſſerẽtes illos audierant:& deinde quemadmodũ venerãt, ſic Venetias prorſus egentes ac vacui reuerterũt.

B

Sacris initiatur Ignatius: & de rebus ab eodem & ſocius in Veneta ditione geſtis. Cap. IV.

POST hæc,diligenti adhibita præparatione;cum ad eiuſdem Legati Veralli pedes perpetuæ paupertatis & caſtimoniæ nuncupaſſent vota, diuini amoris igne ſuccenſi, mirante,ac maiorem in modum approbante populo, ſeſe denuo ad priſtinos illos labores, & aſſidua pauperũ miniſteria retulerũt. Deinde in exitu mẽſis Iunij,Diui Ioannis Baptiſtæ die natali, Ignatius,& reliqui laici per omnes ordinum gradus ad apicem ſacerdotij à Vincentio Negoſantio Fanenſi,Arbenſium Epiſcopo euecti ſunt, tanta non modo ipſorum, ſed etiam ipſius Epiſcopi lætitia & animi voluptate, vt ſeſe inter eiuſmodi cæremonias nihil vnquam ſimile ſenſiſſe affirmaret. C Interea Patribus neque in eam diem vlla fuerat in Palæſtinã tranſmittendi facultas;& eo ipſo tempore cũ graue bellũ ex fœdere Chriſtianorũ principum,Venetos inter & Solymanũ Turcã exarſiſſet, ſublato repente cõmercio, omnis non modo peregrinorũ, ſed etiam inſtitutorũ nauigatio conquieuit.vt ſatis appareat,cæleſte numen iratũ gentibus iis quæ creditum ſibi regnum Dei per ſummum olim ſcelus negligẽtiamque amiſere; Apoſtolicum hunc,deuotumque ſibi manipulum,in alias longe nationes atque prouincias iuſto iã ante iudicio deſtinaſſe.Itaque propter eã quam dixi cauſam,ſpe traiiciendi ſublata,quamquam voti religione ſoluti videri propemodum poterant,tamen ne quis omnino ſcrupulus animis inſideret,finẽ anni vertentis,vti Pariſiis ante decreuerãt, prorſus exſpectare, ſeque interim tum ad ſacerdotij primitias diuinæ maieſtati libandas omni diligentia comparare;tum etiam poſt multã precationem & abſtinentiam,proximis operã ex inſtituto nauare cõſtituũt. Id quo liberius atque cõmodius facerẽt,è tãtæ vrbis celebritate ac frequẽtia, in finitima eiuſdẽ ditionis

ditionis oppida alio atque alio recepere sese: vt si forte (quod tamen in D præsentia vix fieri poterat) bello sedato præter opinionem transitus patuisset, è propinquo Venetias cuncti simul accurrerẽt. Frãciscus ergo Xauerius, & Salmeron; ad montẽ Celsum (id vico nomen ab vrbe Patauio millibus passuũ fere quindecim) secessere; Ioannes Codurius, & Hozius, Taruisium; Claudius Iaius, & Simon Roterigius Bassanũ, oppidum agri Patauini; Paschasius & Bobadilla, Veronam; Ignatius vero, Faber, & Laines cum Vicetiã petiissent, hanc vitæ rationẽ iniere. Erat extra vrbem domuncula ruinosa & deserta nullis foribus aut fenestrarũ obicibus, vento cuilibet peruia. id sibi diuersoriũ, ne cui molestiã exhiberent, atque vt ab vrbano strepitu remoti liberius vni Deo vacarent, memores insuper stabuli quod Regẽ ipsum Angelorũ nostra caussa nascentem olim exceperat, vnanimes delegerunt, quotidianis muneribus ita inter se distributis; vt vnus ad custodiã diuersorij, & paucula victus ministeria remaneret (qui ferme erat Ignatius, quod propter nimiã lacrymarum copiã grauiter ex oculis laboraret) reliqui duo vrbẽ ingressi, cibum in singulos dies emen- E dicarent: quod ab ea functione superesset otij, totum id omnes cælestium rerum contemplationi tribuerẽt. In hoc vitæ genere cũ quadraginta iam dies non minori cælestium donorũ copia, & animorum voluptate, quam corporum vexatione, & carnis incommodo perstitissent, quãto nimirum spatio temporis, CHRISTVM ipsum Dominum ac magistrum, ante quam turbæ sese committeret, abstinuisse cibo, & in eremo cum bestiis latitasse meminerãt; ad eos reuisendos Taruisio repente Codurius affuit. cuius accessu læti, cum spiritus vehementiam ex ea solitudine, assiduitate precandi, ieiuniisque cõceptam diutius cohibere nõ possent; ad CHRISTI gloriam ex vmbra in arenam prodire, & quæ diuinitus acceperant bona, cum proximis communicare constituunt. Nec mora: Vicetiam ingressi, descriptis inter se celeberrimis oppidi partibus, eadem omnes hora de rebus diuinis ad populum dicere incipiunt, nullo prorsus aut loci apparatu, aut pompa verborum. In triuiis plateisve, prout cuique locus obtigerat, desumpto ex aliqua forte officina scamno pro suggestu vte- F bantur. populum elata voce, & in gyrũ acto supra verticem pileo, ad concionem inuitabant. sermo, vt peregrinorũ & hospitũ, ex variis linguis fere mistus, ac minime proprius. Verũtamẽ is erat orationis impetus, adeo graues ac veræ sẽtẽtiæ, tanta in omni gestu atque habitu pietas, denique is ardor in oculis emicabat, vt peritissimus quisq; rerũ æstimator hos demũ esse Christianos cõcionatores, germanosque præcones Euãgelij dictitaret: multi etiã qui rei nouitate illecti cũ cæteris initio per iocũ lasciuiãque ludibundi cõfluxerant, prudentissimis eorũ præceptis, & dicẽdi grauitate permoti, deposita paulatim petulantia lõge alij atque accesserant, dimissa cõcione recederẽt. Quod si quis deinde seorsum ad Patres adiret, veritatis & officij studiosior; hũc vero humanissime acceptum, pro ipsius ingenio priuatis institutionibus ad omnem virtutem ac religionem informabant. Illud vero pręcipue rẽ adiuuabat, quod neque inanes plausus, vt diximus, fucata oratione captarent, neque inter ipsam concionem, aut

vbi pero

A vbi peroratum esset, quamquam in summa rerum omnium inopia, quidquam à circumfusa multitudine vel peterent ipsi, vel etiam vltro delatum acciperent. breuique constare cæpit, paupere tecto ciboque contentos, & ab omni auaritia & vanitate abhorrente, non aures populi scalpere, sed vulneribus omni ratione mederi; nec suum potius, quam Dei proximorumque negotium agere. atque haud sane dissimilis fuit cæterorum Patrum in sua cuiusque prouincia probitas & industria; vt etiam aliqui ex magnis laboribus & incommodis extremum adierint vitæ discrimen. Neque ita multo post, cum euocati ab Ignatio vt de rebus communibus agerent, cuncti Vicetiam conuenissent; tanta animorum inclinatio, ac beneuolentia populi Vicetini erga peregrinos apparuit, vt qua nuper in vrbe, tribus duntaxat, cibarij panis, ac fere mucidi, quotidiana vix circuitione colligebatur quod satis esset ad vitam ægerrime tolerandam; in eadem, ipsis iam vndecim, ex voluntariis ciuium eleemosynis omnia ad victum cultumque necessaria large ac benigne suppeterent. Ibidem igitur B primas diuinæ maiestati hostias immolauere noui sacerdotes, vno Ignatio excepto, quippe qui ad se comparādum amplius adhuc temporis sibi sumpserat, & Romæ postea sacrificandi fecit initium ad ipsum Præsepe & incunabula CHRISTI Domini, quæ in æde sacratissima MARIÆ ad Niues religiose coluntur.

Ignatio Romam appropinquanti CHRISTVS apparet: & vnde Societati IESV nomen inditum fuerit. Cap. V.

ET quoniam expeditioni trāsmarinæ præfinitum anni spatium erat in exitu; & infestum adhuc classibus mare; quid proinde agendum esset, Patres inter se deliberant: nec dubium fuit, C quin, vti Lutetiæ vouerant, cūcti sese ad fidei catholicæ propagationem, & animarum auxilium, Sedis Apostolicæ cultui, & Romani Pontificis obsequio mancipar ēt. Cuius officij procuratio (quoniam satis id esse videbatur) Ignatio, & duobus primariis patribus Fabro & Laini mādata est; Romā adirent, & (quod bene verteret) CHRISTI Vicario hæc sociorum studia ac vota quam primum exponerent. Interea reliqui, ne conceptus è diuturna meditatione & sacrificiis feruor ac spiritus euanescerent, non modo se ipsi diligentissime custodire, sed etiam præsidij diuini fiducia proximis omni ratione opitulari decernūt. ac præcipuis vrbibus inter se descriptis, præsertim in quibus litterarum studia florere, & frequentissimam iuuentutem versari cognouerant; Codurius Hoziusque Patauium, Roterigius & Iaius Ferrariam, Xauerius & Boba-dilla Bononiam, Paschasius & Salmeron Senas profecti, eadem ferme ratione quam paulo ante Vicetiæ adhibitam diximus, & priuatim & publice cum hominibus agere, eosque è lethali flagitiorum veterno excitare,

atque ad contemptum rerum mortalium, & cogitationem futuri sæculi D omni conatu atque artificio impellere atque adhortari cæperunt. Cumque ipsa nouitate rei omnium in se oculos atque ora vertissent, paucis mensibus, Deo aspirante, non modo id effecere quod maxime optabant, vt magni animorũ motus, & insignes ad CHRISTVM cõuersiones existerent; sed etiam, quod minime laborabant, vt ipsorum nomen ac fama Italiam fere totam ingenti cum admurmuratione peruaderet. At Ignatius Romam duobus quos dixi comitibus recta contendens, & ab eorum altero quotidie corpus CHRISTI religiose casteque suscipiens; MARIA virgine potissimum præside, atque adiutrice, sese ad sacrũ suo tempore faciendum, ac multa pro CHRISTI nomine subeunda, dies noctesque simul intenta quadam animi cura, simul inæstimabili spiritus dulcedine, & noua diuini luminis copia præparabat. Etenim ex quo primum Hierosolymis rediens ad litterarum studia in CHRISTI gratiam animum adiecerat, de rerum cælestium contemplatione, vt diximus, non sine magna difficultate remiserat multũ, seque ipse Domini caritate, spi- E rituali consolationi deliciisque sponte subduxerat, Sed studiorum exacto curriculo, deinceps & Venetiis, & in Vicetino secessu, & in hoc de quo dicebamus itinere, tam crebra diuinitus lumina, tam liquidas animi voluptates, eadem scilicet Virgine fauente percepit, vt in antiquum statum illum Minoressanum (quem postea ob singularem & eximiam illius temporis in sede Dei benignitatem religioso ioco primitiuã suam Ecclesiam appellare consueuerat) non solũ ex integro, sed etiam cum fœnore sibi restitutus esse videretur. Sed præter cætera, quæ quod mortalẽ naturam exsuperant, verbis exsequi difficillimum est; quo die Romam accessit, res ei contigit vel ad memoriam posteritatis insignis, vel ad confirmandum in proposito Ignatiũ cæterosque haud mediocriter efficax. Etenim orandi caussa non lõge ab Vrbe templum ingresso, qualia passim imposita militari viæ cernũtur, statimque vt sæpe solebat, abstracto à sensibus, atque alta quadam animi contemplatione defixo, clarissima in luce per speciem illi sese Deus pater ostendit, IESV filio baiulanti crucem, & crudelissimis F affecto suppliciis, præsentem Ignatium sociosque commendans; quos ille cum in fidem ac patrocinium libentissime recepisset, ad Ignatium placi-
» do & sereno vultu cõuersus, hęc ipsa effari verba dignatus est: EGO VO-
» BIS ROMÆ PROPITIVS ERO. Quo tãto tamque diuino solatio mirum in modum erectus & cõfirmatus Ignatius, ac socios deinde com-
» pellans: Quid nobis, ait, Romę futurum sit, fratres; in crucem ne, an in ro-
» tam agi nos velit Deus, ignoro. vnum scio, quidquid eueniat, IESVM
» CHRISTVM nobis propitium fore. ac simul totius visionis ordinẽ exposuit. Quæ res non in præsentia tantum illos insolita quadam lætitia & voluptate perfudit, sed etiam in posterũ cõtra omnes difficultates atque pericula magnopere corroborauit, ac muniit: atque idipsum vel in primis fuit caussæ cur Ignatius confirmatæ postmodum Societati salutare potissimum IESV nomen indiderit. quam tamen deinde verbo scriptoque minimam vocare solitus est, quod reliquis religiosorum familiis (quas

item

A item Societates IESV licet optimo iure appellare) cunctis omnino, tum de ſplendore, tum de antiquitate concederet.

Ignatius Romæ Christianæ rei dat operam: in Casinati monte animam Hozij cælum intrantem videt. Cap. VI.

EGITVR tam ſecunda numinis voluntate, tamque liberali promiſſo mirum in modum læti, ſic tamen vt non ſine myſterio CHRISTVM Dominum crucifixi maxime habitu apparuiſſe apud ſe reputarẽt, cum gratiarum actione ac prece ſanctam Vrbem ingreſſi, nihil antiquius habuere quam vt viatici nomine ſibi numeratam anno priore pecuniã, quoniam quidem B nauigationis conſilia in irritum cecidiſſent, prorſus ad nummum iiſdem à quibus acceperant, redderent; quæ, vtpote ſacra, in alios pietatis vſus & opera expenderetur. Deinde, quemadmodum ante conuenerat, ſuam & reliquorum operam Pontifici maximo in Apoſtolicis præcipue functionibus, citra honoris titulos, & dignitatis inſignia, detulere. Neque aſpernatus eſt pia patrum ſtudia CHRISTI Vicarius atque in præſentia, donec eiuſmodi aliqua ſeſe offerret occaſio, iuſſi Faber & Laines in almo Sapientiæ Gymnaſio ſacras litteras profiteri. quo munere dum alter in Bibliis explicandis, alter in ſcholaſtica Theologia, vt appellant, pari cum eruditionis ac pietatis laude perfunguntur, atque etiam ſæpe coram ipſo Pontifice de grauibus rerum diuinarum quæſtionibus diſputant; interim Ignatius proximorum ſaluti de more operam nauabat cum aliis artibus, tum vero ſpiritualibus præſertim exercitationibus, quippe ad curandas perturbationes admodũ efficaci, virtutiſque iam pridẽ expertæ remedio: quibus ille per eos dies, præter cæteram turbã, inſignes aliquot viros di- C ligenter excoluit. in iis Gaſparem Contarenũ Cardinalẽ, grauiſſimũ Senatorem eumdẽque temporibus illis (quod eius varia monimenta præclarè teſtantur) ingenij & doctrinæ facile principẽ. Is, Ignatij prudentia & conſuetudine vſque adeo captus eſt, tantũque eius pręcœptis cõſiliiſq; profecit, vt qualẽ dudũ optauerat animi regendi moderandique magiſtrum, denique ſeſe Dei beneficio nactũ eſſe affirmaret. idẽque tradita ſibi Exercitia (quod exemplum apud hæredes hodieque aſſeruari perhibent) ſua ipſe manu perquã accurate deſcripſit. Hunc imitatus Cęſaris procurator (de quo ſupra dictũ eſt) Petrus Ortizius Theologiæ doctor inſignis, eaſdẽ exercitationes ad CHRISTI Domini gloriam, & ſuã ſalutẽ omnino experiri cõſtituit. Id quo liberius ſimul & fructuoſius faceret, procuratione interim vicariis delegata, cũ paucis quotidianę vitę adminiſtris, & Ignatio præceptore in montẽ Caſinatẽ ſeceſſit, quo in mõte antiquiſſimũ & nobiliſſimũ cernitur ſancti Benedicti cœnobiũ. Ibi, remotis arbitris, maxima diligentia dies ipſos quadraginta pię meditationi ex Ignatij præſcripto

vacauit; idque tanto cum animi fructu, tantaque accessione virtutis, vt D. quamquam Christianam philosophiam multo ante professus, tamen se tum demum vere philosophari cæpisse fateretur. ac parum abfuit, quin grandis iam natu vir, & Imperatoris legatus, illico mortalibus rebus abiectis magno animo sese ad laboriosum Ignatij vitæ genus adiungeret. sed cum id neque per ætatem liceret, neque per suscepta negotia; certe quod proximum fuit, egregie præstitit, vt & sanctimoniæ ac pietatis exẽplo in posterum sui ordinis hominibus præluceret, & Societatem deinde nostram quibuscumque posset rebus, perquam studiose ornaret, atque defenderet. Non omittẽda videtur hoc loco res memorabilis, quæ Ignatio in illa Casinati commoratione diuinitus accidit. Dum enim pro salute Baccalaurei Hozij quem grauiter ægrotare cognorat, Domino supplicat, repente vidit in spiritu (quod ipsum ibidem D. Benedicto fertur olim in obitu Germani Episcopi contigisse) animã socij luce clarissima radiãtem, deducentibus Angelis in sublime ferri, atque ipsa demum cæli beatissima regna conscendere. eidemque Ignatio, paulo post, dum ad rem diuinam accedit, in ipso Missæ introitu, Sanctis omnibus rite appellandis, lucidissimum cælestium agmen subito apparuit, sic, vt in iis Hozium eximio fulgore micãtem sine vlla dubitatione dignosceret. Qua ex vtraque visione tanto est gaudio delibutus, vt multos dies præ dulcedine lacrymis temperare nequiuerit. Huic Hozio Patauium (vt diximus) prouincia nuper obtigerat. vbi dum in officio, singulari cum industria & fide versatur, ex ipsa rei nouitate suspectus, & coniectus in carcerem ab Antistite Patauino, moxque ab eodem dimissus perhonorifice fuerat. cumq; acrius denuo in proximorum salutẽ incubuisset, è magnis diurnis nocturnisque laboribus lethali morbo correptus, ex hac vita migrauerat, cum aliis miræ cuiusdam sanctimoniæ relictis indiciis, tum vero quod qui ante obitũ subniger fuisset, ac vultu deformior, in eiusdem demortui facie tantus repente nitor ac venustas apparuit, vt eo spectaculo Codurius cõsors prouinciæ animum exsaturare, & præ lætitia fletũ cohibere non posset. Huius igitur tam felici exitu maiorẽ in modum gauisus Ignatius, è Casinate Romam vna cum Ortizio peracta cõmentatione regrediens; obuium habuit in itinere Franciscum Stratam Hispanum, præclaræ indolis iuuenem, sibi antea non ignotum: qui cum è cuiusdam principis viri familia, pertæsus aulicæ vitæ, militãdi caussa Neapolim peteret, vno Ignatij congressu atque sermone (quæ hominis erat in dicendo vis) à sæculi stipendiis ad CHRISTI vexilla facili negotio traduci se passus est: ac variis deinde locis, eiusdem Ignatij missu, & Societati nostræ, & rei Christianæ vniuersæ concionator egregius haud mediocriter profuit. Hoc igitur auctus commilitone Romam Ignatius reuertit: ad quem deinceps aliquot etiam alij rebus gerendis idonei diuino impulsu paucis diebus adiuncti sunt.

Romam

A

Romam Patres uniuersi conueniunt: veterem plebis erudiẽdæ morem; & frequentem vsum Confeßionis & Eucharistiæ restituunt. Cap. VII.

Væ dũ ardẽs CHRISTI amore diligẽter agit Ignatius, interim Patres cæteri, sua quisque prouincia bene gesta, Romam (vti decreuerant) circa mediam Quadragesimã conuenere. Is fuit annus post CHRISTVM natũ M.D.XXXVIII. Tecto recepti sunt à Quirino Garzonio ciue Romano, ad villam Minimorum fratrum cœnobio proximam. Ibi in summa omnes egestate precario victitantes, communi consilio ad rem Christianam pro viribus adiuuandam aggressi, permissuque Antistitum varia Vrbis templa sortiti, concionibus primum ciuitatem ad omne officium atque B virtutem vehementer accendere; deinde etiam veteri Ecclesiæ instituto plebem puerosque Christiana catechesi (quæ iam diu obsoleuerat) vicatim erudire instituerunt. Ac licet piis eorum studiis dæmon omni conatu se opponeret; tamen partim exemplo vitæ, partim assiduitate dicendi hortandique cum alia multa propediem assecuti sunt, tum vero præcipue, vt sacræ Confessionis & Eucharistiæ frequens vsus (quo nihil est humano generi salutarius) diaboli fraude iampridem extinctus, magno vtique Christianæ Reipub. commodo in principe magistraque orbis terrarum Ecclesia reuiuisceret. ex quo deinde paulatim effectũ est, iisdem scilicet adiutoribus, non solum vt in Italia, Gallia, Hispania, cæterisque catholicis Europæ regionibus, verũ etiam vt in ipsa India, atque adeo in vltimis terris, vbi paulo ante ferales dæmonum dapes & nefaria sacra viguerant, iã nunc, ingenti bonorũ gaudio, per pœnitentiæ sacramentũ frequẽter elutis animi sordibus, diuina passim cõuiuia celebrẽtur.

C

Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absoluitur. Cap. VIII.

Væ nimirum Satanas futura præsagiens, ipsis rerum initiis per se suosque satellites obuiam ire non distulit. Augustinus quidam erat ex Eremitana familia concionator; prorsus indignus eo nomine atque ordine. Is Lutheris impij sectator occultus, per ambages identidem perniciosa dogmata spargebat è pulpito: ac miris artibus auditores à recta in Deum fide atque à Romani Pontificis auctoritate sensim abducere conabatur. Id autem eo fidentius, quod per eos forte dies Pontifex aberat, maximis de rebus quæ ad salutem Ecclesiæ pertinebant, in fines Galliæ Narbonensis, Nicæam vsq; profectus. Hanc rem odorati è Patribus quidam; ne ad perniciem animorum latius manaret; communi consilio totam ipsi cognoscere atque in-

ueſtigare non dubitant. ad eum concionatorem audiendum cum cætera D
multitudine ſemel iterumque conueniunt; quæ ratio diſputandi ſit, qui
ſcopus totius orationis, diligenter attendunt. neq; vero, peritos dogmatũ
quæ per id tempus in controuerſiã vocabantur, diabolici miniſtri fefellit
aſtus, ac latẽs lupi ſub ouis pelle rapacitas. Itaque ſatis iam cõperta atque
explorata re, primũ ex Euangelij præceptis priuatim ad hominẽ adeunt;
quid ad ſe delatũ, quid auribus ipſimet ſuis deinde perceperint, iis potiſ-
ſimũ verbis exponunt, quibus nõ de populi modo ſalute ſeſe, verumetiã
de ipſius qui populum peſtifera cõtagione inficeret, pro Chriſtiana cari-
tate ſolicitos eſſe demonſtrent: rogant, hortantur, denuntiãt, praua dog-
mata corrigat, ambigue dicta, quæque ad cõtemptum Sedis Apoſtolicæ,
& Eccleſiaſticarum traditionũ ac rituum facile trahi poſſint, ad Conci-
liorum decreta, normamque ſynceræ fidei quamprimum interpretetur:
vtique à deprauanda Romana ciuitate, atque à perturbando ipſo verita-
tis fonte in poſterum abſtineat. Ille (qui faſtus hæreticorum eſt) homines
nimirum idiotas ex habitu ratus, eorum dicta primo eleuare, & eludere; E
deinde vbi ſe variis vrgeri ac premi argumentis & rationibus vidit, ver-
ſante animum ſimul ira metuque, pauca præfatus quæ ad occultandam
in præſentia improbitatem valerent; cum inanibus promiſſis Dei famu-
los ab ſe dimiſit. Deinde vt ſe à timore collegit; diabolicis actus furiis, &
amicorum opibus fretus, quos ille ſibi multos potenteſque parauerat, ad
inſtitutam agendi conſuetudinem pari ſcelere atque impudentia rediit.
Quod vbi ſenſere Patres, in re tam atroci, tamque periculoſa nequaquam
lenibus rati opus eſſe remediis; conſilium cepere dignum hominibus di-
uinæ gloriæ ſtudioſis, dignum ſacræ Theologiæ doctoribus, vt improbi
concionatoris mendacia palam, & ex ſuperiore loco ſuis ipſi concioni-
bus refutarent. Id ergo cum facere inſtituiſſent, bonis maiorẽ in modum
approbantibus; cognita re Lutherianus vehemẽter excanduit; vocatiſq;
ad ſe confeſtim amicis rabiem doloremque ſuum impertiit, etiam atque
etiam obteſtans, ne tantam ac tam inſignem iniuriam inultam eſſe pate-
rentur. Illi, & eadem laborantes opinionum inſania, & magiſtri ignomi- F
nia valde commoti, facta conſpiratione, Ignatiũ & ſocios omni dolo per
fas ac nefas euertere, nec modo fama, ſed etiam, ſi res procedat, vita ſpo-
liare conſtituunt. Primũ igitur tota Vrbe fictis criminibus diſſipant, Igna-
tium ſocioſque omni ſcelerum genere coopertos, tum in Hiſpania, tum
in Gallia, quin etiam nuper Venetiis, falſæ religionis, & probri flagitiiq;
damnatos; & elapſos è iudicum manibus, ad corrumpendam iuuentutẽ
ſpecie pietatis Romam ſe contuliſſe; ibi, quod bonis artibus nequeant, id
alios criminãdo accuſandoq;, per ſummã iniuriã quęrere, vt ſibi apud im-
peritum vulgus famam ſanctitatis eruditioniſque concilient. Cum aures
nacti ſecundas, hæc & alia id genus quam appotiſſime ad veritatis imagi-
nẽ & per ſeipſi, & per emiſſarios oppido ſererent, tantã in inuidiã & odiũ
breui ſeruos Dei adduxerunt, vt eos multi iã quaſi facinoroſos ac fugiti-
uos horrerent; ipſorũque congreſſum & conſuetudinẽ vulgo refugerent.
Cũque iã res è ſentẽtia flueret, lęti ſucceſſu aduerſarij, pręterea promiſſis
ingenti-

A ingentibus onerāt subornātq; qui iisdē fere nominibus quę sparsa in vulgus fuerāt, apud Vrbis Præfectū insontes accuset. Has vero partes inexpiabili scelere sibi desumpsit Michael, Hispanus quidam, qui iā ante Parisiis in Ignatiū debacchatus, ac deinde singularibus ab eodē Ignatio lucrandi fratris mirabiliter cupido prouocatus officiis, egregiam viri beneficentiā (vt fere fit) minime vulgari perfidia atq; impietate repēdit: atque vt Ignatium & socios familiariter nouerat, confictis quam maxime ad similitudinem veri criminibus, apud Præfectum sane magnam in suspicionem cunctos adduxit. Omnino res erat insigni infamia; nec modo in Vrbe vulgi sermonibus terebatur, sed apud exteras quoque nationes atque prouincias aduersariorū nuntiis ac litteris percrebuerat, Ignatianos cum suo capite, denique manifestorū scelerū, hæresisq; cōuictos teneri: videlicet, vt quas noxij variis locis effugissent pœnas, eas iusto Dei iudicio Romæ in celeberrimo totius orbis terræ theatro persoluerēt. Interea Ignatius totius machinationis nequaquam ignarus; fretusque tum præclaro B conscientiæ testimonio, tum etiam CHRISTI promissis, qui se illi Romę propitium spoponderat fore; omnes inimicorum impetus, totāque belli procellam inuicto animo sustinebat; Deumque vna cū sociis pro aduersariorum salute precabatur assidue. Iāque caussæ dicendæ tēpus appropinquabat; cum incidit in eius manus epistola, quam antea Michael, recentibus quibusdā Ignatij meritis delinitus (quippe vel ferrea pectora interdum patiētia & caritate flectuntur) ad amicū nescio quē summa cū Ignatij & sociorū laude perscripserat. Ea videlicet epistola, delatoris caussam iugulauit. nāque vbi iudicij aduenit dies: citato ad tribunal Ignatio, multa in eius vitā ac mores improbe mentitus est Michael. ad quæ cū Ignatius admodū sedate respōdisset, prolata ad extremū epistola ac recitata, institit ab aduersario quęrere, nūquid earū rerū meminisset? nū chirographum agnosceret? Tum ille re inopinata perculsus, victusque cūscientia repēte pallescere, titubare, frigido sudore perfluere. quod vbi animaduertit Præfectus (is erat Benedictus Cōuersinus, vir prudēs, & in caussis co- C gnoscendis apprime versatus) confestim suspicatus coitionē ac dolū, data opera Michaelē diligēter interrogat: cūque non obscuris vestigiis ad ipsa fraudis cubilia peruenisset, seuerū calūniæ vindicē sese præbuit: ac multis verbis increpitū calūniatorē (quāquā Ignatio pro ipsius periculo deprecante) insuper multauit exsilio. Post hæc Ignatius flagitare & vrgere, vti cōspirationis nefariæ principes, quæ priuatim in circulis cœtibusque iactarant, eadē corā Præfecto palā ac legitime exponerent; vt sibi diluendi crimina, & se sociosque purgandi copia fieret. Misso igitur viatore, vadimonium obire coguntur. At illi, veteratores & callidi, & cum in foro iudiciisque diu multumque versati: tum etiam recenti Michaelis malo facti cautiores, vbi ad tribunal adfuere, per summam dissimulationem se de Ignatio ac sociis & sentire quam optime, & ad eam diem sensisse respondent: neque vllum esse crimen, quod ipsi quidem in eorum vitam moresque coniiciant. Atque hæc, & alia eiusmodi corā iudice: rati nimirum fore, vt Ignatius præclare secum actum existimans, quod imminens

calumniæ periculum euasisset; tam illustri præsertim accepta satisfactio- D
ne proinde quiesceret. At ille multa ac magna quę ad iuuādam Ecclesiam pertinerent, mente ac cogitatione complexus; veritusque ne si quid suspicionis incommodæ, aut si qua dedecoris nota nascenti Societati adhæresceret, vel omnes in posterū ipsius conatus irritos redderet, vel certe magnum rebus gerendis impedimentum afferret, à Pręfecto etiam atque etiam postulare, ne fictæ aduersariorum palinodiæ fidē haberet: eos quippe alia tum sermonibus, tum per epistolas longe lateque vulgasse, ac quæ tunc ad tempus accommodata, iudicij metu perterriti dixerint. quæ nisi à magistratibus rite cognita & quæsita publice coarguantur, malo videlicet publico per summum nefas hæsuram in Societate magnā infamiam. proinde iure se postulare, vt in sua dicta vitamque omnem diligenter inquirat; se suosque ad caussam vsque cognitam in vinculis habeat, ac pro vt re ipsa compererit; ita pronuntiet. Hęc igitur, & alia id genus, Ignatius. Contra, aduersarij, veriti ne si quæstio perageretur, ingenti suo periculo ac damno paterent ipsorum artes atque mendacia; per se suosque omni E
ope contendere ac niti, vt Præfectus ab instituta cognitione desisteret. Iamque vt pote qui plurimum opibus & gratia poterant; in suam sententiam non modo Præfectum, sed Legatum etiam, qui vrbi pro pontifice summo cum imperio præerat, Cardinalem Neapolitanum adduxerant. quinetiam ex ipsismet Ignatij sociis non deerant, qui, aduersariis iam à suscepta actione deterritis, & sponte cadentibus, non vltra instādum, vitandas lites, paci & quieti consulendū esse censerent. At vero Ignatius in posterū longe prospiciens, eoque iudicio non tam suā, quam CHRISTI Domini caussam agi prudenter animaduertēs; nullis neque minis, neque promissis, nec suasionibus de sententia deduci se passus est. cūque omni ad eam rem conatu non semel adhibito, propter aduersariorum gratiam atque potentiam nihil plane proficeret; non dubitauit, consulto per sacrificia precesque Deo, ad ipsiusmet Pontificis maximi fidem opemque confugere, qui Nicęa per eos dies, adulta iam ætate redierat, & in Tusculano secessu valetudinis caussa morabatur. Facili ergo ad principem adi- F
tu, quo die venit, admissus Ignatius, Latino sermone (quippe qui nōdum satis Italice nosset) eidem ex fide retulit, quo cōsilio à militari vita sese ad animorum auxilium, atque ad litterarum studia transtulisset: ac dum rem Christianam pro virili parte administrat, quoties, quot locis, quibusve nominibus accusatus & absolutus fuisset. Nuper etiam ab Hierosolymitana peregrinatione bello prohibitum (quod Pontifex ipse non ignoraret) se, cæterosque eiusdem instituti laborisque socios, qui se vitamque suam ad Christianæ religionis amplificationem Sedi Apostolicæ mancipassent, cum maxime in vrbe Roma populum docere insistunt, paratique in omnem quamuis arduam atque longinquam expeditionem, eiusdem Pontificis reditum nutumque auide præstolantur; circumuentos repente iniquorum insidiis, & summam in inuidiam non modo in Vrbe, sed etiā apud remotas nationes adductos, ne id quidē à magistratibus obtinere posse, vt iacta in suos mores vitāque crimina in cognitionē vocētur.
Sibi,

A Sibi quidem propriæ vtilitatis & nominis rationem (quamuis ea per ſe
negligenda non ſit) minus antiquam eſſe : ſed quoniam eodem iudicio &
ipſorum exiſtimatio,& animarum ſalus agatur(omnium enim qui ad rem
publicam accedant rationes, non veritate ſolum,ſed etiam fama niti) pe-
tere ſe & orare , ne grauetur pro ſua ſapientia ac poteſtate perficere, vt
Præfectus Vrbis inchoatam quæſtionem primo quoque tempore pera-
gat ; ne in Vrbe totius æquitatis parente , contra paucorum factionem
opeſque nullum inopiæ ac ſolitudini præſidium fuiſſe videatur. Sub hæc
audita Pontifex bono eſſe animo iubet Ignatium;& collaudata(quod an-
tea fecerat) ipſius & ſociorum induſtria & pietate , Præfecto per codicil-
los imperat,iudicium vtique reddat Ignatio, cauſſam rite cognoſcat, fe-
ratque pro veritate ſententiam.Equidem hoc loco adeſſe mihi animis ve-
lim eos , qui Deum res humanas negligentem circa cæli cardines otiari,
non minus inepte,quam impie fabulantur.ex iis quippe quæ conſequuta
ſunt, nemo ſanus, paternam cæleſtis numinis curam ac prouidentiam in
ſuos,non clare perſpiciat. Cum enim tota aduerſariorum actio ea maxi-
B me calumnia niteretur ; Ignatium ſocioſque variis locis iure damnatos,
ambuſtoſque iudicij flamma per dolum effugiſſe ; cumque longum &
operoſum eſſet , nemine præſertim neceſſaria in eam rem impendia ſub-
eunte , ex tam remotis diſiunctiſque prouinciis rei geſtæ ſeriem litteris
conſignatam,teſtibuſque firmatam ex forenſi formula petere;plane diui-
nitus factum eſt,vt quotquot in Italia,Gallia, Hiſpania Ignatij iudices ex-
ſtitiſſent,ſub ipſum ferendæ ſententiæ tempus Romam fere omnes alius
alia de cauſſa conuenerint. Ioannes Figheroa , quondam Archiepiſcopi
Toletani Vicarius , is qui Compluti primum de Ignatij fama capiteque
cognorat, grauibus de cauſſis Neapolim à Cæſare miſſus, in reditu com-
modum Romæ ſubſtiterat.Venerat eodem è Gallia,Pariſienſis Inquiſitor
Matthæus Ori, Dominicanus, apud quem Ignatius , vt ſupra dictum eſt,
ſemel iterumque ab improbis fuerat accuſatus. Denique in tempore Ga-
ſpar etiam Doctus à Venetiis adfuit, qui habitæ in ea vrbe in Ignatium
C quæſtioni præfuerat.Hi omnes in iudicium adducti,aduerſariorum com-
mēta detexere,cum ſumma teſtificatione virtutis ac pietatis Ignatij.Præ-
terea litteræ ciuitatum, apud quas Italia tota Patres aliquandiu vixerant,
per idem tempus allatæ,magnum pondus ad illuſtranda ipſorum merita,
& refellendas iniquorum calumnias attulere. Iam vero Hercules quo-
que,ſecundus hoc nomine,Dux Ferrarienſium, qui Patribus familiariter
vſus,iiſdemque peccata ritu Chriſtiano confeſſus,ex eorum etiam mani-
bus corpus Domini ſumpſerat , libentiſſime fecit non modo vt per epi-
ſtolam, ſed etiam vt per legatum , perſpectæ ipſorum innocentiæ ac ſan-
ctitati debitum teſtimonium laudeſque tribueret. Quibus rebus addu-
ctus Vrbis Præfectus , vrgente præſertim Pontificis iuſſu quamquam ad-
uerſariis omni ſtudio contra nitentibus , denique ſua ſententia Ignatium
& ſocios omni non modo culpa,ſed etiam culpæ ſuſpicione liberauit ver-
bis ampliſſimis,eiuſque ſententię,ad vindicandam inſontium famam,va-
rias in prouincias teſtato deſcripta exempla dimiſſa.quibus ex rebus dici

vix poteſt quantum Patribus vbique honoris & exiſtimationis acceſſe- D rit. Atque hac maxime ratione diu ſuppreſſa atque occultata veritas extulit aliquãdo ſeſe,ac malitia ſuperata,proceſſit in medium:quæque machinamenta diabolus ad teneram adhuc Societatem deformãdam atque adeo præfocandam artificioſe parauerat,ea ipſa,moderante rem numine, in eius maxime decus & incrementa ceſſere. At vero inſidiatorum longe diſſimilis fuit exitus.Namque adminiſter cõſceleratæ calumniæ Michael, fraude patefacta(quemadmodum dicebamus) in exſiliũ actus eſt. E ducibus vero(quos nominare hoc loco neceſſe non eſt)vnus paulo poſt iudiciũ graui correptus morbo, ſemet acriter ac dolenter incuſans,cũ inſigni facinoris deteſtatione diem obiit. alter,cum deinde manifeſtis hæreticarum opinionũ indiciis teneretur,mature ſibi fuga conſuluit,effigiemque ſuam pro ſe iudicibus cremandam reliquit. tertius eodem nomine comprehenſus,& cognita cauſſa perpetuo addictus carceri,ad extremum tandem morte iam imminente reſipuit; eidemque animam agenti quidam è Societate ad vltimum vſque ſpiritum aſſedit; quæque illi tempori tribui E ſolent,pietatis & caritatis officia prȩſtitit.Porro Lutherianus ille concionator, qui totam cõſpirationem ſceluſque conflarat, intra catholicorum caſtra per fraudem aliquandiu verſatus,cum religionis ac pudicitiæ ſimulationem vltra ſuſtinere non poſſet,larua depoſita,palam fidei & continentiæ bellum indixit,atque ad optata hæreticorum luſtra popinaſque ſe contulit

Ignatius & cæteri Patres de conſtituenda Societate deliberant. Cap. IX.

HAc igitur falſæ accuſationis procella Ignatius ſociique defuncti,primum omnium(vt æquum erat)ingentes & vniuerſi communiter, & ſinguli priuatim egere diuinæ clementiæ F gratias:deinde, partim quod aliqui ſubinde ad Ignatij inſtitutum aggregabantur; partim etiam quod inaudierant, aliquot è ſuo numero varias in vrbes atque prouincias iã tum rogatu Principum à ſummo Pontifice deſtinari,viſum eſt faciẽdum,vti de ſtabilienda quam maxime ad Dei gloriam, ſalutemque animarum Societate primo quoque tempore inter ſe cõſulerent.ad eam quippe diem,communi tantum officio ac pietate ducti, ſine certis & propriis legibus ac magiſtratibus vixerant.Ergo precationibus,ieiuniis,& ſacrificiis in eam rem quam accuratiſſime adhibitis, quotidianæ vitæ munera laboreſque ita partiti ſunt,vt diurna tempora Dei verbo,conſuetiſque functionibus; nocturna vero priuatis inter ſe colloquiis,& neceſſariȩ conſultationi darent.Prima igitur nocte quæſitum eſt, vtrum Pontificis iuſſu digreſſi, prout ſe daret occaſio, ſuam quiſque ſine aliorum conſenſu vel reſpectu rem agere; an potius, quamquã corporibus lociſque diſiuncti,animorum tamẽ conſpiratione,

A ratione; & meritorum communione, vt adhuc fuerant, ſic in poſterum coniuncti eſſe deberent. Dictiſque ſine variatione ſententiis, nullum fuit dubium, quin tam ſuauis, tamque arcta ſocietas, Dei prorſus munere ex tam diuerſis moribus linguiſq; coalita, omni conatu ſtudioque retinenda foret; tum ne qua Spiritui ſancto iniuria fieret, à quo diuinitus fuerant in eam conſenſionem adducti; tum vero, ne cōcordiæ atque vnitatis bonum amitteretur, quo nihil eſt ad res magnas atque arduas moliendas, & obſtantia quæque perrūpenda, valentius. Cum hęc & alia multa in eam ſententiam ingenti alacritate & gaudio ſpirituali pro ſe quiſque dixiſſet, magnopere incenſis ad mutuam caritatem & beneuolentiam animis, cœtus ille dimittitur. Proximo deinde conſeſſu de religione relatū eſt, placeretne ad vota duo Paupertatis Caſtitatiſque rite ſuſcepta, tertium perpetuæ item Obedientiæ adiungere, & è ſuo corpore eligere, qui cæteris ampla cum poteſtate præeſſet. In eā rem, quod maioris momenti videbatur eſſe, diem proferri placuit, ſpatiumque ſeorſum ſingulis ad deliberandū dari, B atque interim inſtauratis precationibus & ſacrificiis, diuinæ ſapientię lumen opemque diligenter expoſci. Vt igitur eius cōſultationis dies aduenit, omnium in vnum congruere ſentētię, quandoquidem CHRISTVM Dominum ac magiſtrum ſibi pro viribus imitandum cuncti ſuſceperant, quoniam ille ſeſe perfectum atque integrum holocauſtū Deo parenti pro ſalute humani generis obtuliſſet, prorſus oportere vt ipſi quoque pro ſuo modulo CHRISTVM effingerent: ac quemadmodum ſingulorum corporis bona per volūtariam inopiam, corpus ipſum per caſtimoniam Deo immolatum eſſet; ſic animus quoque ante cæleſtes aras per obedientiam ſpiritualis victima caderet, præſertim cum hoc ſacrificio nullum diuinæ maieſtati gratius aut ſuauius eſſe conſtaret. Ergo ſine controuerſia deligendum videri, cui omnes in terris tanquam CHRISTO parerent; cuius in verba iurarent; denique cuius ſibi nutum ac voluntatem inſtar diuini cuiuſdam oraculi ducerent. Hiſce ita conſtitutis, deinceps quæſitū de huius ipſius poteſtate, vtrum certo dierum ſpatio definitam, an vero perpe- C tuam eſſe oporteret. Perpetuam eſſe placuit omnibus, idque cum alias ob cauſſas, quas commemorare hoc loco neceſſe nō eſt, tum vero vt negotia grauiora, quæ ad conficiendum non modo plenæ libertatis, verum etiam longi fere temporis indigent; leniter, & ex animi ſui ſententia poſſet ad exitū ſine vlla trepidatione perducere. Additū ad hęc, vt Societatis candidati, cum aliis experimētis, tum vero præcipue ſpiritualibus exercitationibus, peregrinatione, & infimis publici alicuius valetudinarij miniſteriis probarentur. Itemque, vt qui Societatis inſtituta profiterentur, ij ad tria ſolemnia vota, quæ nobis cum aliis dicatis Deo familiis fere communia ſunt quartū nominatim adiungerent; quaſcumque ad fidelium vel infidelium terras Chriſtianæ rei cauſſa Pontifici maximo ipſos mittere placuiſſet, eo ſine vlla tergiuerſatione, atque adeo ſine vlla non modo mercede, ſed ne viatici quidem petitione proficiſcēdi: ac ſimul, concepta verborum formula ſeſe obſtringerent, puerili ætati per catecheſim erudiendæ; quod eo remedio nullum ferme efficacius foret ad intemeratā fidem tuendam,

ac prauæ religionis prohibéda contagia. Hæc igitur & alia id genus non nulla per eos dies ab Ignatio patribusque decreta sunt: eidemque Ignatio negotium datum, vt ea in summam redacta, Pōtifici maximo primū Apostolica auctoritate sancienda atque approbāda proponeret; dein de vt eadem ipse postea per otiū fusius explicaret ordinaretque, & quam accommodatissimas ad Societatis vocationem & spiritum leges canonesque perscriberet. D

Patres in varia loca Pontificis iussu discedunt. Cap. X.

SVB hęc ferme decreta, Pontifex maximus aliquot operarios ab Ignatio in varias agri Ecclesiastici vineas postulauit. Id nostræ Societati fuit Apostolicæ peregrinationis exordium. Enio Verulano, S. R.E. Cardinali per eos dies cum amplissima potestate legatio Parmensis obuenerat. Huic, Pontificis iussu, legationis comites, & rerum spiritualium administri duo, Petrus Faber, & Iacobus Laines ab Ignatio dati: Senas vero in Etruriam, Paschasius ad instaurandam sacri cuiusdam cœnobij disciplinam ab eodem Pontifice missus est. In Ænariā seu Inarimē insulam, pacificationis gratia non leuis momenti, Nicolaus Bobadilla: Brixiam in Cenomannos ditionis Venetæ, Claudius Iaius grauibus itē de caussis abiit. Ac per idipsum tempus etiam in extremas terras primum Societati patuit aditus. Brasilicam oram, & præterea quidquid inter inaccessum olim Bonæ spei promontorium, vltimosque Sinas interiacet maritimi tractus, Indo & Gange superato, Lusitani, armatis classibus, ante annos aliquot ingenti ausu & labore, æque fortiter ac feliciter aperuerant. neque Ioannem hoc nomine tertium Lusitaniæ Regem insigni virtute ac pietate virum, vlla magis angebat cura, quam vt barbaras illas nationes à misera dæmonum seruitute ad vnius veri Dei notitiam cultumque traduceret: atque ob idipsum, quos in ea mitteret loca præcones Euangelij, & moribus & eruditione pręstantes, tota Europa impendio conquirebat. Eius rei conscius Iacobus Gouea, is qui Parisiis in ipso virgarum periculo singularem Ignatij fidem virtutemque, ingenti cum admiratione cognorat, proculdubio statuit, illum & socios ad Indicam expeditionem fore quam accommodatissimos, quoniam quidem ab Hierosolymæ accessu bello impediti, quemadmodum audierat, in Italia substitissent. Neque tamē quidquā eius consilij ratus impertiendū Regi antequā ipsius Ignatij voluntatem explorasset; pro amicitia ad illum scribit, quam libente Lusitaniæ Rege, quam spatiosus bonorum industriæ pietatique campus in India pateat. sibi quidem, quando illum & socios ab Hierosolymitana curatione arceat bellum, sanctissimis ipsorum studiis prouinciam in primis aptam videri. Si cōditio placeat, vltro semet apud Regem totius negotij fore interpretem pollicetur. Ad ea, cum gratiarum actione rescripsit Ignatius, neque se, neque socios esse iam sui iuris, quippe qui summo CHRISTI Vicario semetipsi perpetuo nexu Obedientię mācipassent. proinde agendū esse cum Roma

E

F

A Romano Pontifice. quidquid ille iussisset, id vero sine mora facturos. Quo accepto responso Gouea, cum facile speraret à Pontifice impetrari posse; rem totam Regi suo per litteras aperit, ipsumque exemplar epistolæ Ignatij ad eum mittit cum summis illius & sociorum laudibus, etiam atque etiam suadens, vt eiusmodi virorum opera potissimum vtatur, neu tam pręclaram occasionem elabi patiatur è manibus, cui similem fortasse nullam sit in posterũ habiturus. Haud incassum adhibita hortatio. quippe Rex & sua sponte iam incitatus, & Goueæ talis viri monitis & auctoritate permotus, confestim Petro Mascareniæ, suo apud Pontificem maximum Oratori mãdat mox in Lusitaniam redituro, det operam vt quamplurimos ex Ignatij disciplina secum deducat, Euãgelij caussa mittendos in Indiam, eaque de re cum Ignatio quam primum agat: si res cum illo minus procedat, omni conatu cum ipso Pontifice transigat. vtique, ne sine tali comitatu reuertatur ad se. Hoc tam seuero mandato legatus accepto, sine cunctatione Ignatium conuenit, ac pauca præfatus (vt fit) conciB liandæ beneuolentiæ; mandatum sui Regis exponit, Patresque minimum sex in missionem Indicam postulat. Ad quem ille submissa oratione, tam honorifico Regis de se iudicio gratias cum egisset, eadem ferme quæ ad Goueam respondit: quod ab se petatur, totum id è summi Pontificis voluntate imperioque pendere. qui tamen, si, quid ego sentiã quæris (inquit Ignatius) vnum aut alterum fortasse tibi concesserit, plures vero nequaquam. At ille cum nihilominus in eodem postulato persisteret, Dei fidem & hominum testans, nusquam operam collocari fructuosius posse; tum Ignatius, quasi futura pręsagiens, familiari ac placido vultu: Deus, inquit, meliora, clarissime orator. quippe si è tam exiguo numero, sex vnã dumtaxat in prouinciam demas, quantulum, quæso, reliquo terrarum orbi supererit? Neque tamen idcirco ille ab incæpto desistit. quoniam Ignatium flecti posse diffidat, ad ipsum adit Pontificem, narrat quid sibi ab Rege mandatum sit, suppliciter etiam atque etiam obsecrans, ne in tam honeC sta caussa, tamque pia, frustrari se, Regemque suum concepta peropportuni subsidij spe patiatur. Hic Pontifex, quamquam lætus ab vrbe Roma potissimum, vt par erat, peti sacri Euangelij nuntios, & insuper, tanto Regi, tamque de Romana Ecclesia bene merito gratificari vehementer exoptans; tamen, vt in tali negotio, ne videlicet seruis Dei ad omne paratis obsequium abuti pro potestate videretur (qua erat lenitate ac sapientia vir) audito legato, rem ipsam probauit, de numero ad arbitrium reiecit Ignatij. Is proinde (sane quã ęgre ferente Mascarenia, neque tamen aspernante quod datum est) post multas in eam rem fusas ad superos preces, quemadmodum antea significauerat, duos dũtaxat glorioso muneri destinauit; Simonem Roterigium Lusitanum, & Nicolaum Bobadillam, qui cum idcirco Romam euocatus, grauiter ischiade laboraret, neque legatus Regius maturo iam reditu exspectare diutius posset; ægro Bobadillę, sibique vicem ereptam dolenti, Franciscus Xauerius repente sufficitur. Erat omnino laboriosa prouincia, iterque longinquum: &, cum fere nullam in spem reditus, tum vero in apertum pæne quotidie vitæ discrimẽ. Sed quæ

alios ab eiusmodi consilio retardassent, ea ipsa incitamenta fuere Patribus, cum se quisque tali sorte præ cæteris beatum existimaret. Ac Simon quidem parata in Lusitaniam naui celeriter antecessit. ac deinde Regis Lusitanię iussu, procerumque rogatu, quamuis inuitus, in eadem prouincia substitit. Xauerius autem, vti delatum ad eum est, confestim exsiluit gaudio, datoque sibi tempore vix quod satis esset ad lacerã attritamque tunicam resarciendã, & salutandos fratres; cum legato postera die profectus est, immortales agens Domino gratias, quod se denique voti cõpotẽ effecisset. Perpetuas quippe clades pereuntiũ ex ignoratione Dei, in vltimis regionibus, animarum, iam ante miserari, & messis potissimũ Indicæ magnitudinem crebris consueuerat vsurpare sermonibus. Quin etiã per quietem non semel erat sibi visus Æthiopem in humeros sustulisse vsque adeo ponderosum, vt ipsa oneris magnitudine excitaretur è somno mire defatigatus, membrisque omnibus dolens: continuoque rem omnẽ Iacobo Laini patefaciebat eiusdẽ cubiculi socio. Hæc igitur fuere nostris hominibus Põtificiæ missionis initia: Patresque in varia deinceps loca profecti, maiorẽ in modum aucta Societate, institutisque supplementi caussa tota ferme Europa collegiis, domibusve, res eas Deo duce atque adiutore gessere, quæ proprio, & quidem iusto volumine ipsæ per se ad enarrandum indigeant.

D E

Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. *Cap. XI.*

NEQVE vero Ignatio & cæteris qui remanserant Romæ, negotium defuit. Erat annus à Virginis partu M.D.XXXVIII. insignis annonæ caritate, ac per hyemem præcipue, tãta frugum inopia, vt passim iacentes in publico pauperes frigore fameque confecti, miserandum in modum exspirarent. Quo spectaculo cõmotus Ignatius, tantæ calamitati sibi omni ope subueniendum putauit. Iamque è Garzonij villa, cum suis in Vrbis frequentiora loca migrauerat, laxiore sibi ab amicis domo conducta ad circum Flaminium, in ea regione quæ sancti Angeli ad forum Piscarium hodie dicitur. In eius igitur domus ampla cœnatione fœno stragulisque dispositis, & in pauperum alimenta eleemosynis vndique corrogatis in omnes partes dimisit qui in id hospitium, vt quemque periclitantẽ extrema inopia inuenissent, vel inter manus, prout res ferret, vel gestatoria sella deueherẽt. Cum strenue curaretur, adhibitis etiam vbi opus esset, adiutoribus baiulisque, breui numerus decumbentium ad quadragentos ascendit. Hic vero, eodẽ Ignatio præside ac duce, Patrum fratrũque sese caritas ac virtus exercuit. Diluculo quotidie linteati omnes ad imperia accipienda præsto aderant. Inde ad sua quisque officia discurrere sine vlla perturbatione vel tumultu; alij recens illatos pauperes clementer exuere, & calida elutis corporũ sordibus in lectulo collocare; alij assidere languentibus, eosdemque amicissimis cõsolari verbis. hi cibos aut domi excoquere diligenter, aut alium

F

A aut aliunde missos instruere, illi fercula inferre, & longa inedia propemodum enectis pretiosos liquores instillare: hi cubilia sternere, illi scopis pauimenta purgare: denique certatim omnes munere suo ita fungi, vt præclare testarētur, in minimis illis agnoscere se Regem regum & dominum dominantium. neque vero corpora solum egentium, sed animi quoque eadem opera curabantur. Plurimi quippe rudes, Christianæ doctrinę præceptis probe instituti, multi à turpi quæstu, fraudibusque deterriti, & quod caput est, sacra omnes confessione expiati, ac pane cælesti longo interuallo refecti sunt. Deinde, vt aliqui conualuerant, succedentibus inuicem aliis, cum tegumentis ad frigus arcendum, & certo pecuniæ subsidio mittebantur. Ea res per Vrbem vulgata, magnam populi beneuolentiam conciliauit Ignatio. atque ad eam Christianæ humilitatis caritatisque officinam visendam interdiu promiscua turba, noctu vero etiam viri principes ventitabant: ac tanta fuit exempli vis, vt quidam, cum præsentes nō suppeterent sibi nummi, depositis illico in vsus pauperum vestimentis,
B domum seminudi reuerterint. Alij etiam sancta æmulatione incitati, eiusdem conditionis homines, quorum nō deerat passim copia, hospitio susceptos benigne curarūt. Multi præterea proceres, in gloriosi operis perfectionem, Ignatio pecuniæ summam vltro detulere non leuem. Qua in re Margaritæ Austriacæ Caroli V. filiæ, Octauio Farnesio nuptæ, Placentinorum & Parmensium hodie Duci, pietas ac beneficentia vel in primis enituit. Atque eius pecuniæ, cum Ignatius intelligeret, se vel maxima eorum qui contulerant voluntate, partem aliquam in suas & suorum necessitates erogare posse; tamen tanta fuit religione vir, vt ne obolum quidem nisi in externorum pauperum commoda insumpserit, relatis in codicem accurate nominibus, vt omnium prorsus ratio constaret. Atque hunc maxime in modum labor ad exactam vsque hyemem secunda ciuitatis admurmuratione perductus. ac vere demum ineunte, frumenta partim ab iis qui suppresserant, spōte prolata; partim à magistratibus aliunde conuecta sunt. Ea re non mediocriter annona laxauit; grauique perfuncta periculo plebs, Deo adiuuante, ad solitos quæstus & opificia
C rediit.

Confirmatur à Pontifice maximo Societas. *Cap. XII.*

INTEREA, cum ad Ignatiū studio religionis aliqui subinde se adiungerent; nequaquā immemor ille, quod ad Societatē confirmandam attinebat, negotij paulo ante suscepti; quidquid à publicis occupationibus otij datū est, in eam ipsam rem diligentissime contulit. ac primum totius instituti formulā (fusius postea explicandā) ad certa capita dilucide redegit, ac breuiter. deinde nactus opportunitatē, quod Pontifex maximus per autūni ferias è turba negotiisq; Tibur sese receperat; eā formulā auctoritate Apostolica sanciendā eidē Pōtifici suppliciter obtulit, per Gasparē Contarenū Cardina

Cardinalem, de quo supra dictum est, ob egregiam virtutem sapientiamque Principi in primis acceptum, nostrique ordinis amicissimum. quam ille vbi perlegit; confestim, Spiritus, inquit, Dei est hic. ac multa præterea in eam sententiam adiunxit, quare consideret recentem huiusce manipuli ardorem, tali tempore diuinitus excitatum, afflictis Ecclesiæ rebus non leui tum præsidio, tum ornamento futurum. Verumtamen, vt in tanta re ne minus cōsulte quidpiam statuisse videretur, totum negotium delegauit tribus viris è sacro Collegio Cardinalium, apud quos minimum loci fore putauit gratiæ. In iis fuit Barptolemæus Guidicionius Lucensis, vir diuini humanique iuris apprime peritus, idemque nouarum religionum adeo non amicus, vt de iis ad certum numerum redigendis librum etiam conscripsisse dicatur. Is, præiudicata iam caussa collegas nequaquam propensos in Ignatium, facile in suam sententiam adduxit, certamque propemodum cōfectamque rē, consilio & auctoritate sua pæne discussit. Quod vbi sensit Ignatius, parum præsidij ratus in hominibus esse, ad opem diuinam de more confugit. ac præter ieiunia, supplicationes, cæteraque ad numen propitiandum adhiberi solita, cælestes insuper hostias eo tantum nomine per se & per amicos immolauit ad tria millia. qua procuratione, intra finem anni vertentis, cum cæterorum, tum præcipue Guidicionij ita immutata voluntas est, vt cum de multitudine religionum cohibenda idem quod antea omnino sentiret, huic tamen refragari se vltra negaret posse, diuino videlicet monitu, & occulta spiritus operatione vehemēter instinctus. Ita, qui diu valde anxios habuerat Patres, eorumque spem variis frustrationibus propemodū extinxerat, idē vna cum cæteris collegis repente placatus ac fauens, rem vltro suscepit, commendauitque Pontifici, Tibure denuo commoranti; qui libentissimo animo & Societatem ipsam, & Societati inditum nomen rite sanceque approbauit V. Non. Octobris, anno M. D. XL. idque testatum voluit esse publicis litteris eodem die locoque datis; cum eo tamen, vt in vniuersum socij ne plures sexaginta numerarentur. Ea videlicet fuit nouellæ Societatis quædam quasi probatio. siquidem triēnio post, cum variis locis atque prouinciis Deo aspirante constaret egregius operæ fructus; ab eodem Pontifice limes ille omnino sublatus est, liberumque Ignatio & successoribus relictum, cuilibet petenti Societatem dare. quod item apparet diplomate dato pridie Idus Martias anno M. D. XLIII.

D E F

Præpositus Generalis creatur Ignatius.
Cap. XIII.

GITVR post multas difficultates approbata denique Societate; gratiæ primum (vt æquum erat) actæ superis, quorum benignitate res bene feliciterque vertisset; deinde, quoniam in dies à Pontifice missio Patribus imminebat; è suo corpore Præpositum Generalem (sic enim qui cunctis præesset appellare pla

A lare placuerat) primo quoque tēpore deligere visum est. Societatis autem status per id tempus erat eiusmodi. Franciscus Xauerius & Simon Roterigius in Lusitaniam erant profecti. Petrum Fabrum Cæsaris legatus Ortizius ad Vormatiensem cōuentum Pōtificis permissu in Germaniam adduxerat. Iacobus Laines Parmæ, Claudius Iaius Brixiæ, Senis Paschasius agebant. In Brutios Nicolaus Bobadilla discesserat. Cū Ignatio Romæ duo dumtaxat è Patribus versabantur, Salmerō, & Codurius. tyrones vero qui nomen dederant Societati, partim apud Ignatium erant, partim studiorum caussa ab eodem Parisios missi, necessaria ad bellum spirituale arma enixe parabant. quidam etiam ad res domesticas componendas in Hispaniam profecti; & concionibus iam tum, & colloquiis, ingenti hominum aprobatione, Societatis nomen longe lateque vulgauerant. Hoc Societatis statu, cum Præpositi eligendi tēpus adesset, Patres qui quidem in Italia erant, per litteras moniti, quod rei Christianæ commodo facere possent, creandi Præpositi caussa ad Vrbem accederent; sub initium Qua-
B dragesimæ anni M. D. XLI. conuenere omnes, vno dempto Bobadilla, quem in oppido Basiniano tum maxime res gerentem, abduci rursus ab opere Pontifex noluit. Is & cæteri qui longius aberant, suum quisque in schedula suffragium rite obsignatū, partim in discessu reliquerāt Romæ, partim deinde misere inclusum epistolis. Ac primū tridui supplicatio indicta, vetitūque inter ipsos de Præpositi electione colloquium est. deinde coniectis in vrnam schedulis, triduum insuper cōtinuatæ preces: ac septimo denique die legitime extractis recitatisq; suffragiis, Prępositus declaratur Ignatius, nemine præter ipsum Ignatium discrepante: namque is consulto, ne vnū nominatim ex omnibus deligēdo, cæteros quodammodo notasse videretur; in schedula scripserat, se ad eum accedere, in quem plurima suffragia conuenirent, vno se dumtaxat excepto. Igitur explorata iam numinis voluntate, ad Ignatium venerabundi accurrunt Patres. at ille, parendi nimirum longe quam imperandi cupidior, seuero vultu iubet eos absistere, negatque se munus viribus impar suis vlla ratione subi-
C turum: multaque serio disputat, cur alium potius quemlibet sibi sufficere debeāt. Sed videlicet quibus rebus putabat voluntates Patrum alio posse transferri, eæ ipsæ vel maxime studia eorum incendebant. nihil enim ad conciliandos homines æque valet, atque animi moderatio atque submissio. quo factum est, vt nihil eorum quæ ad munus detrectandum Ignatius afferebat, aliquandiu non modo ad animum admitterent, sed ne ad aures quidem. Sed post multam denique altercationem ægre Ignatius tenuit, vt amplius in tertium diem obsecratione protracta, rursus in suffragium iretur. quo die cum idem prorsus omnium consensus exstaret, neque iam locus tergiuersationi videretur esse; tum Ignatius: Quandoquidem vos « in me potissimum eligendo perstatis, inquit, ego autem, meæ cōscius in- « firmitatis, vestro iudicio salua religione assentiri nequeo; reliquum est, vt « huiusce controuersiæ arbitrum deligamus eum qui mihi à confessioni- « bus est; quoque, vt scitis, vtor diuinæ voluntatis interprete. (is erat ante « conditam Societatē frater quidā Theodosius ex ordine Minorū, cœnobij

quod ad ſancti Petri in Monte aureo, qui fuit olim Ianiculus, appella- D
tur.) Quod, ne fruſtra diutius tenderent Patres, eo facilius conceſſere, quod minime dubitabant, quin ipſorum ſuffragij prærogatiuam ille quoque ſua ſententia comprobaturus eſſet. neque eos fefellit opinio. Cum enim rem totam ad eum detuliſſet Ignatius, imbecillitatē ſuam corporis animique cōmemorans, dein etiā atque etiam obteſtās, vt ſe tanto onere leuatum vellet; ille cognita re tantum abfuit vt precibus Ignatij cederet, vt etiam obiurgauerit hominem, quod, tam explorata diuina voluntate, Spiritui ſancto diutius reſtitiſſet: & ſimul, ne diſſimulationi eſſet locus, vltro adiit Patres, ac de ſuo reſponſo certiores fecit. Quibus rebus denique victus Ignatius, omni ſpe in vno Deo rei bene gerēdæ repoſita, dedit manus, diemque cōſtituit x. Kal. Maij, quo die ad auxiliū diuinū implorādum, præcipua ſeptem Vrbis tēpla ſimul omnes obirent, & in diui Pauli potiſſimū (quoniam eius maxime Apoſtoli veſtigia ſequerētur) ſolemni profeſſione ſuæ religionis vota ſuſciperent. Vt igitur ea dies adfuit, in eo tēplo ad ſacellum beatæ Virginis, vbi tū Euchariſtia cuſtodiebatur, quod E
ſacellum ad imos gradus eſt aræ maximæ, ſub ipſam cæleſtis panis cōmunionem; ipſe primū qui ſacrificabat Ignatius, tum cæteri ſua quiſque vota clara voce de ſcripto ex Apoſtolici diplomatis formula nuncuparunt. deinde ſumpto ex Ignatij manibus corpore Domini, poſt gratiarū actionem, ſacratiſſima eius ædis loca religioſe cū adiiſſent, circa arā maximam ſub qua Petri, & Pauli Apoſtolorum oſſa condita ſunt, cuncti conſiſtunt, flenteſque præ gaudio, & ſuauiſſime amplexantes inter ſe, gratulātur denuo ſuperis, quod cœptis adfuerint, ſuamque Societatē arctiori vinculo colligarint: deīde reliqua tēpla pari lętitia ac pietatē circumeunt. Quibus rebus ingenti omniū conſenſu & conſpiratione peractis, magiſtratū Ignatius iniit. ac primū omnium, ad conſtituendā domeſticam diſciplinam adiecit animum, quæ digna tali inſtituto, digna Chriſtianæ philoſophiæ profeſſoribus haberetur. Itaque ad cæteros prouocādos, atque ad iacienda in tyronū animis veræ humilitatis fundamenta, in ſordidis culinæ miniſteriis aliquandiu verſatus eſt ipſe, tanta cū alacritate ac diligentia, qua- F
ſi tum primum ad ſuam ipſius emendationē, vitæ ſpiritualis curriculum eſſet ingreſſus. neque tamē interea grauioribus negotiis deerat, tēporibus ita diſtributis, vt quātū liceret, vtrique muneri ſatisfaceret. accedebat ad hæc, ſummus paupertatis amor, ſumma in victu cultuque frugalitas: præterea in ſingulorū officiis exigendis, erratiſque puniendis admirabili miſta lenitate ſeueritas: in ſubleuādis vero omniū & animi & corporis neceſſitatibus, cura & vigilātia pluſquam paterna. cūque ad ea caritatis officia, prout res poſtulabat, opportunas inſuper adhortationes & publice & priuatim adhiberet; haud ſane difficile fuit, in animos, recētiſſimo tū Societatis ſpiritu, ſpōte incēſos officio ac religione, eos mores, eāque viuendi rationem inducere; vt (ſi cæleſtibus terrena comparare fas eſt) intra illa tecta parieteſque, angelorum in humanis corporibus quidam conuictus videretur eſſe. nullæ tū querimoniæ, nullæ detractiones, nulli ſuſurri quibus incōmodæ ſuſpiciones excitātur, diſiunguntur animi; ſed acerrimum

A ſui cuiuſque deprimendi ſubmittendique certamen;in ſuperiorum iuſſis excipiendis exſequendiſque alacritas ingens;mirus in communicãdo interpretandoque candor atque ſimplicitas; oculorum ac ſenſuum intenta cuſtodia;ſtudium precationis ac ſolidæ virtutis ardens;quæque ex his rebus neceſſario prouenit,admirabilis in magna nationũ,ætatũ, ingeniorũ varietate concordia.Itaque coniectis,vt fit,omnium oculis in ordinẽ nouum; breui non ad noſtros tantũ, verũ ad exteros etiam, ſalutaris exempli manare vtilitas cæpit.Adoleſcens quidã,egregiis naturæ adiumentis, è Septentrionali plaga Romã aduenerat,non modo Lutheriana tabe infectus ipſe,verum etiã mire cupidus eiuſdem longe lateque vulgandæ. Is cum ex occaſione ſeſe in hominũ cœtus inſereret,verbiſq; venenatis clericorum vitam ac mores ſummam in inuidiã vocaret primum,deinde abductis à ſacerdotum reuerentia mẽtibus praua dogmata ſenſim inſtillare quotidie pergeret;patefacta re,iuſſu magiſtratuũ cõprehenditur qui cum & ipſi per ſe,& ſacræ Theologiæ magiſtris adhibitis,illum ab opinionum

B inſania reuocare fruſtra conati eſſent;ne quid intentatũ relinquerẽt,ætatem & ingenium miſerati,prius quam in eum lege ageretur, accerſito Ignatio rem totã exponunt.quoniam ipſorum neque adhortationes,neque minæ proficiant;habeat illũ aliquandiu apud ſe,videat etiam atque eiam vt errantem ouiculam ad Eccleſię cauſas aliqua ratione traducat.Ille clementer acceptum hæreticum domum adducit. neque vero ſapientes iudices fruſtrata ſpes eſt. ſiquidẽ adoleſcens ab Ignatio ſociiſque amiciſſime habitus;eorum dictis,factis, inſtitutis accurate obſeruandis paulatim affici atque immutari Dei beneficio eſt cæptus ; & quam antea reſpuerat medicinã, libentius in dies accipere:ac demũ perſeuerantibus Patrũ officiis,& diligẽtiſſima curatione, eo proceſſit res, vt euulſis lethalium dogmatũ fibris,priorẽ pertinaciam gemebũdus agnoſceret;nec ante à ſalutari incæpto deſtitit,quã voluntaria abiuratione deteſtatus errores,ingenti bonorũ tum admiratione,tum gaudio,cum Eccleſia ſancta in gratiam rediit. Is deinde,quærẽtibus viris grauibus cur qui antea tot machinis op-

C pugnatus peruicaciſſime reſtitiſſet , Ignatij denique & Patrũ hoſpitio & conſuetudine vinci ſe paſſus eſſet; ſine cunctatione reſpondit, ſe illorum non tam diſputationibus argumẽtiſque (licet in eo quoque genere valerent plurimũ)quam ſpectatæ ſanctitati virtutique ceſſiſſe : quod ita apud ſe prope neceſſario ſtatuiſſet : à tam incorruptis moribus , tanta pace atque concordia , tam bonis operibus rectam in Deum fidem abeſſe nullo modo poſſe. Quæ res documento erit hominibus noſtris;licet ad cõuertendas ad CHRISTVM animas ingenij ac doctrinæ præſidia requirãtur, tamen conſpecta vitæ morumque innocentia plus multo quam litteris aut concertationibus profici. Alius quidam filiusfamilias, deſertis liberalibus ſtudiis ac repudiata omni diſciplina, prorſus indomitus & effrænis,cum neque à parẽtibus iam, neque à magiſtris regi vllo modo poſſet; Ignatio traditur.cuius lenitate, itẽque cæterorũ Patrũ pręceptis atq; inſtitutis accuratiſſime excultus,poſita paulatim ferocia petulãtiaq; ,cũctis admirãtibus ita pudicos modeſtoſque induit mores,vt vix minimũ in illo

vitium reprehenderes. Multi præterea omnium ætatum atque ordinum, D
quos præceps in omnē licētiam natura cupiditasque corruperat, Ignatij consuetudine exemplisque incitati, collegere sese, atque ad bonam frugem Deo adiuuante rediere.

Generalis Ignatius denuo Catechistæ munere fungitur. Cap. XIV.

PER eos dies nomē Societati dederat è Pōtificia familia Petrus Codatius Laudensis, vir honoratus, & opulento sacerdotio præditus. Is, diuino prorsus instinctu, diuitiis & commodis omnibus propter CHRISTVM abdicatis, Marthæ munus in Societate sibi vltro depoposcit, & egregie præstitit; in alimenta Patrum (erat autem Vrbe tota notissimus, & apud princi- E
pes gratiosus) eleemosynis vndique corrogandis. quæ res Ignatium & socios magna molestia liberauit; quippe quos in spiritualem proximorum salutem omni studio intentos, temporariæ curæ ad eam diē valde impedierant. Eiusdem Petri opera templum etiam proprium Societas nacta est sanctæ MARIÆ à Strata, non satis amplum illud quidem, aut commodum, sed tamen in celeberrima Vrbis regione, & ad Societatis functiones in primis idonea: cuius loco, dum hæc scriberemus, Alexander Farnesius Cardinalis, Pauli III. Pontificis maximi nepos, ædem nomini IESV magnificentissimam regio sumptu exstruebat. Ei templo deinde adiuncta domus est, quam hoc tēpore Patres incolunt, Philippi Archinti beneficio, Salassiorum Episcopi, qui tum Pontificis vices in diœcesi Vrbana gerebat, viri de Societate vniuersa in primis optime meriti. In eo igitur tēplo Ignatius, professionis lege, sex & quadraginta diebus Christianæ catechesi operā dedit è loco superiore, magna & assidua non mo- F
do plebis, verumetiam præstantium virorū frequentia: prorsus, vt quidā ex optimatibus palam gloriarentur, beatosque se ferrent, quod nullam omnino ex Ignatij concionibus omisissent. Agendi autem rationem sequebatur eiusmodi. Fidei præcepta & mysteria cognitu necessaria, primū ad vulgi captum explanabat, iterabatque, vbi opus esset, eadem sæpius: deinde opportunis digressionibus certos interim locos tractabat fusius, non tam ad ingenij vel doctrinæ ostentationem, quam ad pietatem excitandam, populumque permouendum accōmodatos. idque tam veris grauibusque sententiis, tam ardenti vultu oculisque, vt diuini amoris ignem vndique spirare videretur, minime fucatæ eloquentiæ vir, nec in singulas voces numerosque solicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulerat sua sensa prosequētis. Itaq; perorationē eius, nō ineptus populi plausus, aut stulta facūdiæ cōmendatio sequebatur, sed alta suspiria gemitusq;, & anteactę vitę detestatio salutaris: vt vel defixis humi oculis, tristes ac sibimet irati discederent, vel etiam illico sese ad sacerdotum pedes abiicerent confitendi

A confitendi caussa, tanto cum fletu atque singultibus, vt linguam soluere, aut vocem in verba formare vix possent.

Societas augetur, distribuuntur prouinciæ. Cap. XV.

INTER hæc Societas maiorẽ in modũ crescere, sublatisque Pontificis decreto cancellis quos initio idẽ Pontifex (vt dictũ est) illi probandę præfixerat, multi certatim ad militiam spiritualem Ignatio dare nomina. Cũque noui ordinis fama bonusque odor instituti operis manaret quotidie latius; Patres variis orbis terræ locis vehementer expetebantur. Itaque ab Romana domo tamquam à metropoli, desiunctissimas in regiones, ciuitatum Regumque inuitatu missæ coloniæ; domusque vel collegia ingẽti approbatione constituta: primum omnium in Lusitania, atque adeo in ipsamet India, sumptu ac munificentia Regum Lusitaniæ, tum aliorum pietate in B Hispania, Gallia, Germania, Italia. sed cum aliæ pleræque nationes auide Societatem amplexæ sunt, tum vero Sicilia & inuitauit perhonorifice, & permissu Pontificis maximi acceptam, in primis copiose ac benigne tractauit; adnitente præsertim Ioanne Vega Hispano (qui regnum illud pro Cæsare administrabat) præstanti non minus religione, quam prudentia viro; cuius, etiam antea, dum Romæ legatus Cæsaris ageret, plurima & maxima in Ignatium & socios egregiæ cuiusdã beneuolentiæ documenta constiterant. Itaq; tam late iam fusa Societate, nõ modo collegiis domibusve rectores præficere, vt antea, sed etiam Prouinciales præpositos quos appellãt, cum ampla potestate in singulas nationes describere coactus Ignatius est. Ac primum Lusitaniæ præposuit Simonẽ Roterigium, deinde Hispanię Antonium Araozium Cantabrum, Italię Iacobum Lainem, Indiæ Franciscum Xauerium, Germaniæ Petrum Canisium, Galliæ Paschasium Broetium, aliisq; deinceps alios. Nam vrbanam prouinciam, C nisi si quando grauiori valetudine premeretur, ad extremum vsque ipse administrauit. Interea de Societatis vniuersæ progressu mire solicitus, à singulis Prouincialibus per litteras pensum exigere: vnicuique mandare diligentissime quæ è re communi essent: Romæ vero, præter domesticæ disciplinę curam, de qua dictum est, cęterasque functiones, multa & grauia quę ad incrementum ac defensionem catholicę fidei pertinerẽt, partim cum summo Pontifice, Cardinalibus, Legatisque Principum coram, partim etiam cum ipsis Regibus atque Principibus per epistolas & interpretes agere. Accedebat ad hęc, solicitudo ingens, atque indefessus labor in subleuandis pauperum difficultatibus: orborum orbarumque educatione ac pudicitia procuranda tuendaque, & perditis mulierculis à turpi quæstu ad frugem & continentiam traducendis.

* * *

D

Variæ in Ignatium tempestates excitantur. Cap. XVI.

QVIBVS ille rebus dũ CHRISTI caussam agit intrepide, multorum vt fit, odia simultatesque contraxit. In iis aulicũs quidam (cuius nomini parcitur) eo tempore potens & gratiosus, cum abductam à se mulierculam, quã misere deperibat, & in male nuptarum, vt appellant, cœnobio collocatam ferre non posset; sæuiore in dies concepta rabie, quã libido & amor incendebat, ita demum exarsit; vt pæne furere videretur. Ac primum, facta manu, fenestras cœnobij lapidibus petere, custodes infestare, minari; deinde in Ignatium auctorem, & socios, in circulis cœtibusque omnia maledicta conferre, quin etiam ex occursu probris & cõtumeliis eosdem incessere. denique ad eos funditus euertendos improbissimas in ipsorum vitam calumnias dissipare; quæ domos primum nobilium circumlatæ, celebratæque sermonibus (quos partim prona in deterius persuasio, partim væsani illius artificium dolorque excitabat) ad Cardinales etiam, atque adeo ad ipsum Pontificem peruenerunt. Igitur vulgus, vt est pluma & folio leuius quos nuper summa cum approbatione suspexerat, eosdem repente contemnere, & acerbiore in dies odio exsecrari, & singulorũ caput dira imprecatione defigere: prorsus vt iam nõ modo cum proximis agere, sed ne pedem quidem ianua tuto efferre possent. Principes vero, licet magna ex parte fictas criminationes putarẽt, tamẽ rati subesse profecto nescio quid quod tantæ inuidiæ flammam foueret; vel immutata, vel certe labefactata in Ignatium voluntate videbãtur. At Ignatius, quamuis à sua suorumque consuetudine multos abduci non sine rei Christianæ iactura cerneret; tamen ratus mitigari hominis ferociam posse, primo rem dissimulare, atque adeo officiis cum improbitate certare: deinde vbi malum serpere quotidie latius, & ipsa patientia corroborari audaciam sensit; nõ tam priuato dolore, quam rei publicæ detrimento permotus, ad Summum Pontificem adiit, ab eoque suppliciter impetrauit, vt criminum, quę sibi suisque denuo obiicerentur, acre iudicium exerceretur ab Archinto Vicario & Francisco Michaele Vrbis præfecto. Ij, citatis omnibus ad quos criminum vel suspicio vel conscientia pertinebat, ac per diligentem inquisitionem calumniatoris fraude comperta, Ignatium & socios non modo absoluerunt lata sententia, sed etiam debitis laudibus & honore verborum extulerunt, increpito valde aduersario, pœnaque proposita non leui, nisi à petulantia maledictisque desisteret. nam, ne grauius in eum animaduerteretur, Ignatio in primis deprecatore perfectum est. ita, quod antea semper, tum quoque Ignatij sanctitatem illustrauit hominum iniuria: & Deo duce, virtus ac veritas, dum violatur, effulsit. Iisdem fere insidiis postmodum appetitus Ignatius est à sacerdote quodam, qui cum domũ catechumenorum administraret, ferre non poterat in ea regẽda familia maiorem à loci præsidibus Ignatij rationem haberi, quam sui. Sed miser, Ignatio silente ac pro eodem orante, breui perfidiæ pœnas dedit. atrocibus enim antea

E

F

A anteactæ vitæ ſceleribus iuſto Dei iudicio patefactis, quæ ad eam vſque diem aſtute ſuppreſſerat; ſacerdotio ſpoliatus, & perpetuo carceri addictus eſt.

Regimen fœminarum à Societate depellit Ignatius. Cap. XVII.

INTEREA Eliſabetha Roſella Barcinonēſis, quę Ignatij prima litterarū ſtudia fouerat, Societatis IESV coalitæ, & confirmatæ fama commota, Romam ex Hiſpania contulit ſeſe, partim vt Ignatium longo interuallo reuiſeret; partim etiam vt vna cū quibuſdā aliis piis fœminis ad normā illius atque præſcriptum ageret vitam. Atque Ignatius quidem, ſoſpitem aduentum
B mulieri de ſe optime meritæ gratulatus eſt, & omnia officia detulit quæ ſaluo religionis inſtituto præſtare poſſet: curam vero fœminarum ſuſcipere ſeſe negauit poſſe, plurimis grauiſſimiſque occupationibus impeditum. At illa nihilominus inſtare; ſanctiſſima veteris amicitiæ iura teſtari postulati æquitatem obtendere: denique vbi magis magiſq; obfirmatum vidit Ignatium, ad aulicas confugit artes: atque vt erat nobili nata loco, per viros principes facile tenuit vt Pontifex maximus Ignatio munus idipſum quod recuſabat, iniūgeret. Sed ea res magnum in Societatis commodum vertit, præter ſpem: ac noſtros, non ſolū in præſens, verumetiam in poſterum à tam periculoſa prouincia liberauit. Etenim Ignatius, Pontificis iuſſu ea procuratione ſuſcepta, paucis diebus tantam difficultatem ac laborem ſenſit, dum querimonias mulierū audire, ſuperſtitiones euellere, inanibus & curioſis quæſtionibus reſpondere identidem cogitur; vt pæne plus ei negotij paucæ fœminæ, quam Societas vniuerſa faceſſeret. Itaque licet Eliſabethæ, pro eius in ſe promeritis gratificari admodū cu-
C peret, tamen reputans apud ſe, quantum ex huiuſmodi tricis detrimenti reſpublica pateretur, ſimul etiam cogitans fore vt harum exemplo aliæ deinceps religioſæ mulieres virgineſve idem à Societate in poſterum expeterent; nequaquam ignarus quam periculoſa, & ſuſpicionibus plena ſit ea conſuetudo; priuati officij rationem poſthabere communi vtilitati, ac totum hoc genus adminiſtrationis à Societate prohibere omni ratione conſtituit. Igitur adhibita (quod in omnibus grauioribus cauſſis faciebat) præparatione diligenti, imploratoque per iteratas preces & hoſtias cæleſti præſidio, ad Pontificem acceſſit, verbiſque ſupplicibus demonſtrauit, ex onere ſibi nuper impoſito, quam exiguo cum fructu quantum laboris ac moleſtiæ pertuliſſet. ea ipſa re monitum quam aliena ſit à Societatis inſtituto eiuſmodi præfectura, petere ſe & orare, vt non ab illis modo, ſed ab omnibus in perpetuum fœminarum collegiis gubernandis immunem Societatem eſſe iubeat; non defuturos aliorum ordinum idoneos homines, qui id munus libenter & cum fide obeant:
ſibi

ſibi quidem & ſuis, prouinciam videri minime accommodatam. neque D
vero æquum eſſe, qui ſeſe ad omnium gentium auxilium, ſine vlla regionum aut locorum exceptione, CHRISTI Vicario mācipauerint, eorum operam & induſtriam, nō ſine graui communis rei damno, paucis regendis mulierculis implicari. Quibus rationibus ita permotus eſt Pontifex, vt ſupplicanti omnia large ac prolixe cōceſſerit. Itaque Societati ab eiuſmodi munere vacatio in perpetuum data, eiuſque vacationis auctoritas teſtata eſt trinis deinde litteris Apoſtolicis, quæ tempore procedente magno vſui fuere noſtris hominibus ad eius generis pericula & moleſtias abigendas.

Honoribus in Societatem noſtram Ignatius aditum obſtruit. Cap. XVIII.

E

TQVE iis difficultatibus perfuncta Societas, proſperū Dei beneficio curſum tenere videbatur, cum noua rurſus in eam coorta tēpeſtas eſt, eo quidem grauior & periculoſior, quo in ſpeciem lenior blandiorque. In iis, qui per Germaniam variis locis Domini vineam excolebant, Claudius Iaius è primis Patribus vnus, virtutem & ſanctitatem ſuam cum genti vniuerſæ, tum Romanorum Regi Fernādo ita probauerat, vt eo Rex nullum prorſus ad curandas animas, atque ad paſtorale munus aptiorem exiſtimaret. Is pro ſua ſapientia cum præclare intelligeret, regni cauſſam cum cauſſa religionis ita eſſe coniunctam, vt quantum de catholica religione detraheretur, tantum de obſequio multitudinis, & de imperij maieſtate decedere; contra ſæuientem eo maxime tempore Lutherianam peſtem, velut vnicum remedium, quam optimos animarum paſtores & Epiſcopos omni diligentia conquirebat. Igitur vita functo per eos dies Tergeſtinorum Epiſcopo, quæ ciuitas eſt Iſtriæ (cui tum prouinciæ, quam F
dixi lues, propter vicinitatem Germaniæ imminebat) circumſpectis diligenter omnibus & perſonis & rebus, denique eccleſiam illam Claudio Iaio perſpectæ ſibi virtutis & doctrinæ viro tradere ac demandare conſtituit. Sane, vt vulgo expetuntur huiuſmodi ſacerdotia, minime timendum videbatur eſſe, ne delatum vltro præſertim honorem Claudius repudiaret: ſiquidem Tergeſtina cathedra cum in primis eius regionis ampla & honorifica eſt, tum vero (quod potiſſimum hodie quæri ſolet) vectigalibus haud ſane contemnendis inſtructa. Verumtamen Rex, ne quid inſcio Claudio cum Pontifice maximo ea de re tranſigeret; primum omnium litteras ad ipſum Claudium dat, Tridenti per id tempus rei Chriſtianæ cauſſa commorantem, ac nihil cogitantem minus. quarum erat ſententia. Tergeſtinum gregem orbum ſpirituali cuſtode, circumquaque frementibus lupis, in maximo verſari diſcrimine; dignam eſſe vigiliam caritate Iaij, ſtudioque hominū ſeruandorū; petere ſe, vt ſi à

Ponti

A Pontifice maximo id ei muneris onerisve imponatur, ne recuset ſubire; & populo vtilem, & ſibi gratam operam vehementer fore. Perculſus inopinata re Iaius, primo cohorruit: non quod deteſtandum quid ſibi oblatum putaret, ſed quod Epiſcopus, qui curam gerit animarum, diuinam pæne virtutem, & omnibus numeris abſolutam poſtulet ſapientiam: qua gradus honoris eſt (& quidem ad continendam in officio multitudinem ferme cum ſplendore opibuſque coniunctus) à ſpiritu humilitatis ac paupertatis, quem profitetur Societas IESV, vehementer abhorreat. deinde, vt ſeſe ex pauore collegit, fuſus in preces lacrymaſque, etiam atque etiam obteſtatus eſt Deum, vt ab ſe tantum diſcrimen auerteret; neu ſe primum quaſi ianitore ſpecioſos titulos honoresve in Societatem ad id tempus intactam inuehi ſineret. tum reſcripſit ad Regem, multis rationibus ei ſuadens, vt tã honorifico iudicio decoraret alium digniorem; longe imparem ſuam imbecillitatem eſſe oneri: ac demum ita concluſit epiſtolam, vt omiſſis ambagibus, quod petebatur, præciſe negaret. Quæ B res iam ſatis incenſum ſtudium Regis multo vehementius inflammauit, quod ita ſtatueret, tantam in ſumma virtute & eruditione modeſtiã, nequaquam priuatæ vitæ quaſi tenebris deliteſcere, ſed in editiſſimo faſtigio, vt luceret omnibus, collocari oportere. Ergo cum ex litteris Claudij diffideret, vllis aut precibus aut promiſſis flecti eius animum poſſe; per Pontificem ipſum, inconſulto vltra Claudio, rem conficere ſtatuit. Ad eum igitur quam accuratiſſime ſcripſit, quanto in periculo Tergeſtina ciuitas verſaretur Epiſcopo deſtituta: ſe quidem pro ſua parte diligenter circumſpexiſſe, quem nominaret aptum ei muneri; nec vllum inueniſſe aptiorem Claudio Iaio, Societatis IESV preſbytero, cuius innocentiam doctrinamque exquiſitam plurimis rebus eſſet expertus; ſed fruſtra per litteras tentaſſe eius animum, in ſtudio Chriſtianæ humilitatis ita defixum, & ab honorum inſignibus admittendis vſque adeo alienum, vt niſi pro poteſtate cogatur, nulla ſit ſpes laborantis illius eccleſiæ tam opportuno præſidio ſubleuandæ. proinde ſuppliciter ſe etiam atque etiam orare C & obſecrare, vt Claudium pro imperio iubeat, delata ſibi gubernacula munuſque ſine tergiuerſatione recipere, quoniam vt quiſque de ſe ipſe minime alta ſentiat, ac proinde ſtudioſe lateat, ita eccleſiaſticis functionibus & ipſo epiſcopatu digniſſimus ſit. Hæc igitur, & alia id genus multa, ad Pontificem. & ſimul Didaco Laſſo mandat oratori ſuo, vt idipſum & cum Pontifice, & cum quibus opus fuerit, quam diligentiſſime curet, prorſuſque cõficiat. Eius rei fama cum per aulicos quoſdam ad Ignatium perueniſſet; primo haud ita ſane commotus eſt. nam & Claudij conſtantiæ, & Pontificis æquitati ac ſapientiæ confidebat; & eiuſmodi petitiones iam ante Societas, Deo adiutore, non ſemel eluſerat. Verumtamen vt quid eſſet rei clarius cerneret; continuo Bernardinum Maffeium (qui tum erat Pontifici ab epiſtolis, ac poſtea in Cardinalium numerum cooptatus eſt) vltro conuenit, ac tota de re familiariter pro amicitia ſciſcitatur. Ille haud ſane grauate ipſam epiſtolam Regis oſtendit, ad Pontificem ſummis cum Claudij laudibus & vehementi contentione perſcriptam. qua

lecta confestim Ignatius eadem de caussa ad Regis oratorem Didacum D
Lassum adit; qui litteras item ad se proprie datas demonstrat, & quidem
magna ex parte ipsius Regis chirographo, etiam atque etiam postulantis,
mandantisque, det operam, vt Episcopatus ab se in Claudium collati pri-
mo quoque tempore auctor fiat Pontifex maximus, eiusque auctoritatis
diploma rite confectum ad se transmittat. His cognitis Ignatius, vbi tam
iniquo loco rem vidit esse, pertimuit, sed ita, vti nequaquam animo cade-
ret. ac licet se talibus aduersariis longe imparem sciret esse, tamen fidu-
cia numinis omni ope sibi contra nitendum existimauit. atque in præ-
sentia Didaco suadere conatur, vt ab actione rationi Societatis tam alie-
na desistat ipse, & simul ab ea mente Regem aliquo pacto deducat. qui-
bus verbis cũ nihil proficeret, quin potius ab homine rideretur, domum
regressus quã intentissimas preces & sacrificia de more suis indixit: dein-
de nactus opportunitatem, facilemque aditum, Pontifici demonstrauit
quanto res ea damno esset futura & Societati nostræ priuatim, & Eccle-
siæ vniuersæ communiter. non quo dignitatis gradus ac tituli ipsi per se E
mali atque improbandi sint, quippe ad Ecclesiam regendam & ordinum
discrimina retinenda inducti diuinitus: sed quod & perfectos viros re-
quirant, quales pauci admodum omnibus sæculi exstiterint, & insuper ab
huius minimæ Societatis instituto valde alieni esse videantur. Etenim
quibus artibus, quove spiritu excitata & conflata sit, eodẽ profecto alen-
dam & conseruandam esse: non amplitudinis & splendoris nimirum, sed
humilitatis & parcimoniæ. Quod si aditus in Societatem honoribus pa-
teat; multum vtique de vera caritate imminutum iri, quæ nihil omnino
habet in vita propositum, nisi vnius gloriam Dei. nam (vt sunt hominum
ingenia) & complures fortasse ad hanc religionem accessuros opum cupi-
ditate magis, quam diuini obsequij studio: & qui nuper adscripti sint,
magnitudine laboris, & disciplinæ asperitate defatigatos, vt primum præ-
sentis præmij commodum affulserit, mutato repente cursu, nouæ spei ve-
lificaturos. atque vt maxime in officio cuncti persistant; tamen nisi præ-
senti iacturæ eatur obuiam, sine dubio Societatis exitialem (quod Deus F
auerteret) exitum imminere. Id adeo vel inde facile perspici posse, quod
paucis illi annis, quattuor viris ex ea familia præcipuis totidem Episco-
patus delati sint, quos nisi fortiter ab sese Patrũ virtus & constantia reie-
cisset, videlicet alio deinceps atque alio dilabente, breui miseram Socie-
tatem ipsis luminibus cariturã fuisse. Atque hæc, quod priuatim ad con-
seruationem ipsius religionis attineat. Iam, si communem spectemus vti-
litatem, nemini dubium esse quantum ex ea re detrimenti res publica
perceptura sit. nihil enim omnibus ætatibus æque deplorandum fuisse,
atque in tanta messis copia tantam operarum inopiam: atque ex ea ipsa
paucitate, qui vni cuipiam agro addicti affixique sint, longe minus vtique
proficere, quam qui Apostolico ritu soluti ac liberi omnes ecclesias per-
uagentur, ad eamque potissimum reipublicæ Christianæ partem suble-
uandam accurrant, quam maxime laborare cognouerint. Præterea, ad fa-
ciendam populis fidem, & animos permouendos, nihil esse efficacius vitæ
ac morum

A ac morum exemplo. itaque adhuc Societatem (absit verbo inuidia) Ecclesiæ non mediocriter profuisse propterea quod minime ab eius dictis facta dissenserint. nunc autem, si ad id fastigium extollantur Patres, quomodo fieri posse, vt apud multitudinem insciam arcanorum, ambitionis ac leuitatis crimen effugiant (qua porro fronte, quo vultu, repente aucti ac decorati ipsi honorum insignibus, de imitatione CHRISTI, de fugienda gloria, de voluntario sui contemptu ac submissione verba facturi sint? Hisce, aliisque de caussis Pontificem maximum etiam atque etiam obtestari atque obsecrare, vt quam Societatem primus auctoritate & benignitate sua confirmauerit, ornauerit, auxerit, eamdem ab omni suspicione incommoda velit esse liberam, suaque in eam beneficia tam periculoso præsertim tempore tueatur. Audiit Ignatiũ Põtifex perbenigne, vt solebat; sic tamen, vt integritatem hominis admiraretur potius, quam consilium approbaret. Itaq; collaudata initio ipsius fide ac probitate, sensim flexit orationem, & contra sententiam Ignatij cum alia multa disseruit, B tum vero ex veteri oraculo: Cor, inquit, regis in manu Domini: quasi diceret, in Claudio eligendo tantam Fernandi Regis contentionem plane diuinitus extitisse; ac proinde clariorem esse numini voluntatem, quam vt obsisti vltra oporteret. Quæ cum Ignatius grauiter ac dolenter accipere videretur; Pontifex, qua erat lenitate, ne Dei famulum tristem ac mœrentem ab se dimitteret, ad extremũ iubet illum super ea re amplius consultare, precesque ad Dominum fundere; se quoque idem esse facturum.. Interea Didacus orator negotiũ vrgebat acerrime. iamque instabat dies, quo die in Senatu de Tergestina ecclesia referendum erat. qua re Ignatius cognita, confestim Cardinalium pæne omnium domos, quarum erant multæ longis interuallis inter se disiunctæ, ingenti diurno & nocturno labore circumiit, singulis eadem illa fere proponens, quæ paulo ante Pontifici maximo. Sed videlicet eorum mentes iam ante occupauerat orator. Itaque mire obfirmatos offendit in Claudij electione approbãda; partim quod tanti Regis voluntati fauerent; partim etiam quod vigiles & C custodes Claudij maxime similes, tam formidoloso tempore, in Ecclesiæ propugnaculis atque speculis ipsimet collocandos putarẽt. Hac quoque spe deiectus Ignatius, vnum reliquum videbat esse remedium, si Fernandum ipsum Regem à suscepto consilio per litteras auocaret, quem pro ipsius pietate virtuteque ita in se suosque animatum nouerat, vt minime dubitaret, quin cognitare salutẽ Societatis, Tergestinorũ rationibus antelaturus esset. Sed ne illa quidẽ ratio habebat exitum: quippe insequenti luce de Tergestina cathedra Senatus erat futurus. Ignatius igitur exclusus angustiis temporis, numquam intermissis ad Deum precibus, quasi ad extremum in rebus humanis perfugium sese cõtulit ad Margaritam Austriacam Cæsaris filiam, de qua supra dictum est, fœminam per id maxime tempus gratia & opibus florẽtissimam. Hãc pro spirituali necessitudine (erat enim illi à confessionibus) edoctam quanto in periculo Societas esset, infimis precibus obsecrat, vti Societatis caussam in se recipiat; & imminentem relationem auctoritate sua interposita tamdiu differat, quoad

Regem ipse ... epistolam alloquatur,& ab eo responsum accipiat. Fecit D illa quod rogabatur, & illico datis ad Pontificem codicillis; optatam dilationem impetrauit. ea demum res aliquid laxamenti dedit Ignatio. etenim spatium nactus, ad Regem scripsit litteras, deprecationis & querimoniarum plenas;illum etiam atque etiã per CHRISTVM obsecrans, ne Societatem nuper gloriam Dei tanto labore cõflatam, sine caussa perditum iret;non ita de ipsius maiestate, regnisque & se & socios esse meritos,vt ab eo nulla eorum existimationis, famæ, salutis denique ratio habenda esset. non defore idoneos viros, qui rem Tergestinam capessant, fineret modo sui ordinis homines qua cępissent paupertatis & humilitatis via, ad CHRISTI gloriam, & salutem animorum sine offensione pergere.id si (vt sperabat) permitteret, sese & socios immortali beneficio Regi obstrictos fore,precesque pro ipsius maiestate saluteque numquam intermissuros.Hisce aliisque id genus incensis officij religione rationibus precibusque minime restitit Rex: & quamquam inuitus,tamẽ suis rationibus amicorum vtilitati posthabitis, quod vix fieri videbatur posse, per E epistolam iussit oratorẽ suum ab instituta, vel potius pæne cõfecta actione desistere. Quæ res vulgata, & Pontificem maximum facile in Ignatij sententiam adduxit; & Ignatium ipsum ac socios affecit ingenti lætitia. Itaque & in posterum supplicationes decretæ, & in præsentia solemnis hymnus in gratiarum actionẽ publice persolutus est.Ac pari deinde constantia sese Ignatius idem opposuit, cum nostris hominibus pinguia sacerdotia, quibusdam verò Cardinalatus etiam deferretur, ac nominatim Francisco Borgiæ Hispano dynastæ, qui amplissimis in eo regno perfunctus honoribus, diuino instinctu post vxoris obitum rebus mortalibus valere iussis, & sponte deposito Gandiensi Ducatu, magna hominum admiratione Societati se addixerat. Quamquã in Æthiopica legatione,quæ postmodum Lusitaniæ regis rogatu à summo Pontifice nostris iniuncta est; cum ad eam functionẽ Ecclesiasticæ dignitatis insignia, & honorum tituli necessario quærerentur,imperanti pro potestate Vicario Dei,resisti non potuit. præsertim cum periti rerum æstimatores argute coniicerent, F nouam hanc manum, non ad opes & copias, verum ad labores & aperta vitæ pericula destinari.

Confirmatur à Iulio III. Societas. Cap. XIX.

POST hæc,Paulus III.Pontifex maximus,senio curisque confectus,è vita migrauit,comitiaque nouo creando Pontifici, in magna studiorum ac voluntatum varietate in aliquot menses extracta sunt.Quo ipso tempore cum Vrbs,vt in diuturno interregno, annonæ difficultate vehementissime laboraret, nostrisque numero in dies auctis, extrema fames adesse videretur; Ignatius cum aliorum,tum pręcipue sacri Collegij Cardinalium eximiam in se suosque benignitatẽ expertus est.quippe in summis occupationibus Patres augustos

pia

A pia nostrorum hominum recordatio subiit: communique consilio ad eorum inopiam subleuandam non leuis pecuniæ summa ex ipso Conclaui transmissa est: enixe in primis fauente atque adiuuante Rodulpho Pio Carpensi, quem Ignatius iam ante sibi sociisque patronum ac protectorem, vt appellant, è summi Pontificis auctoritate delegerat. Ac rebus diu multumque agitatis, Pontifex denique declaratur Iulius eo nomine tertius, qui quod in Synodo Tridentina Legatus Fabrum, Lainem, & Salmeronem Theologos Apostolicos familiariter nouerat, multaque tum ex iis, cum ex aliis de Societatis instituto didicerat; Ignatio supplicanti multa in Societatis incrementum ac rem, admodum liberaliter tribuit; nec enim solum prioris Pontificis de ordine nostro iudicia & acta, firma rataque voluit esse; verumetiam eumdem ordinem nouis insuper ipse testimoniis atque decretis ornauit. Cuius rei publica diplomata exstant verbis amplissimis.

B

Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap. XX.

HISCE rebus ita peractis, cum satis in præsentia communi rei consultum esse videretur; Ignatius qua erat humilitate, vigiliam suam alteri tradere, seque Generalatu omnino abdicare constituit. Igitur Patribus quotquot communis rei commodo potuit, Romam euocatis; cum in consilium conuenissent; ne, vt olim, sibi forte coram dicenti reclamaretur, per epistolam disertis verbis exposuit, se, qui vitia nosset sua, & initio inuitum, atque adeo coactum, Societatis gubernacula recepisse; & nunc grauiore etiam valetudine ætateque, multo minus idoneum esse tāto muneri. proinde per CHRISTI Domini sanguinem petere atque obtestari sese, vt sine vllo sui respectu, com-
C muni vtilitati prospiciant, & quamprimum sibi sufficiāt virum & animo & corpore firmiorem. Id quo liberius faciatis, inquit, Ego in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnius Dei ac creatoris mei, depono Generalatū simpliciter & absolute, meque abdico hoc munere, priuoque; & omnibus animæ meæ viribus obsecro tum professos omnes, tū si quos professi adhibere ad hanc deliberationem volent, vt huic meo tam iusto desiderio faueant, piamque oblationem libenter admittant. Hac epistola recitata, magnus animorum motus est factus, cum partim viri modestiam ac submissionem satis admirari nōn possent, partim etiam pro se quisque metueret, ne quis alius fortassis Ignatij voluntati assentiretur. Verum vt ad suffragia ventum est, idem plane consensus omnium in eo retinendo exstitit, qui olim fuerat in eligendo: & enixe petenti, præcise negatū. Denique per internuntium iussus Ignatius alia omnia cogitare: etenim se quidlibet potius, quam alium gubernatorem ipso viuēte passuros. Atque hæc communiter. dimisso deinde cœtu, priuatim singuli cum eodem ex-

poſtulare,quod ab incæptis deſiſtere,quod vixdum conſtitutam Societa- D
tem,omnique cuſtodia egentem,quaſi durus pater teneram adhuc filiam deſerere conaretur. Pergeret porro,& publicam rem ordinaret, legeſque perſcriberet: Deum,cuius manus alligata non ſit,in poſterum quoque,ſicut antea,piis ipſius conatibus adfuturũ. Itaque Ignatius,quamquam inuitus,& religioſæ quietis,vitæque priuatæ auidiſſimus, tamen ne minus dicto audiens videretur eſſe, Patruum auctoritati ac precibus denique ceſſit,ſeque ad inſtitutum opus legum ſcribendarum quam diligentiſſime retulit. Ac primum,vnius Dei gloria, ſaluteque animorum ſibi propoſita,Societatem vniuerſam, quo facilius adminiſtratio tota conſtaret, certas diuiſit in claſſes: prouiditque quantum ingenio & cogitatione aſſequi valuit,cum vt cæteris vitiis,tum vero vt ambitioni & auaritiæ, quæ duæ pernicioſiſſimę ſunt mortalium peſtes,omnino obſtrueretur aditus: veræque humilitati & paupertati, quam maximus & maxime diuturnus honos ab omnibus haberetur. Ad hæc,rationẽ Præpoſiti Generalis creãdi,necnon priuatam ac publicam diſciplinam, quæque alia cœtibus ho- E
minum regendis vſui ſolent eſſe,præſcripſit. Nec modo maiora, ſed minora quoque miniſteria curationesve, certis legibus ac præceptis quam accuratiſſime perſecutus eſt. Has deinde leges,quamquam lõgo tempore,ſummaque cura elaboratas & conditas,non tamen continuo pertulit, ſed per idoneos homines tota Societate promulgandas curauit, vt vſu ipſo,& magiſtra rerum experiẽtia probaretur, ſatis ne ad Societatis propoſitum, atque ad Apoſtolicam inſtituti formulam conuenirent. neque ante ratas fixaſque voluit eſſe, quam in proximo conuentu Patrum tota re agitata & plane perſpecta, legitime ſancirentur. iiſdemque Patribus deinceps addendi, moderandi, immutandi, ac demendi prout expedire videretur in Domino,plenum ius ac liberam poteſtatem reliquit.

Societati in Hiſpania valde laboranti ſuccurrit. F
Cap. XXI.

PER idem tempus Societas, videlicet ne lætiore ſucceſſu intumeſceret,vel ad otium ignauiamque delaberetur,variis in Europæ regionibus diuino permiſſu vehementer exercebatur, idque partim ab inuidis & obtrectatoribus, partim etiam ab iis, qui temporibus ita periculoſis tam inſolitam concionum frequentiam, tam aſſiduam Sacramentorum adminiſtrationem, & reliqua inſtituti noſtri munera,genuſque doctrinæ ſuſpectum haberent. Quo in numero in aliis prouinciis alij, ſed in Hiſpania vel acerrimus noſtrorum inſectator exſtitit Ioannes Siliceus Archiepiſcopus Toletanus. Is cum à cæteris Societatis noſtræ miniſteriis valde abhorreret; tum Exercitiorum ſpiritualium, quibus noſtri eo tempore vel maxime in erudiendis hominibus,

A nibus vtebantur,nomen ipſum pati non poterat. Compluti vero, in ſua diœceſi,piorum ciuium liberalitate Collegium Societatis IESV repente excitatum,quo academia illa pæne tota conflueret,ita ægre ferebat,vt de noſtris è ſua ditione pellendis, toto animo dies noctesque cogitaret.Sed cum in ipſos palam impetum facere vereretur,partim ſpectata vitæ innocentia, partim etiam virorum principum gratia, & ſummi(quod caput eſt)Pontificis auctoritate ſubnixos; iracundiæ ſuæ fulmina in populares ſuos,familiares noſtros,aperte contorquet.Ac primum, quod è ſuo clero complures noſtra diſciplina ac meditationibus imbutos eſſe cognouerat; edicto minaci, iuris in Eccleſia Toletana dicundi poteſtate priuat ſacerdotes eos, qui è noſtra formula ſpiritualibus exercitationibus operam dediſſent.deinde, præſenti anathematis pœna propoſita, vetat in academia Complutenſi omnino quemquam à noſtris hominibus Eccleſiæ ſacramenta ſuſcipere.Quæ res,vtpote inſigni infamia, varios illico rumores hominum Hiſpania pæne tota commouit: cum alij noſtrorum acta,
B mores,inſtituta defenderent; alij contra, non ſine graui aliqua certaque ratione tantum Antiſtitem ita de Societate ſtatuiſſe diſputarent. Noſtri, quamuis Dei clementia, & conſcientiæ teſtimonio freti, re tamen tam atroci,tamque inopinata perculſi,angebãtur animo; neque tam ignominia ſua,quam Eccleſiæ damno permouebantur, quod ex tanta hominum alienatione, tantiſque calumniis imminere neceſſario videbatur. Itaque cum obſecrationibus & ſacrificiis, & voluntaria corporum caſtigatione cæleſte numen de more propitiaſſent;per cõmunes amicos Archiepiſcopum docent,nihil ab ſe vel contra Eccleſiæ rem,vel contra ipſius Archiepiſcopi dignitatem eſſe commiſſum,cur in rebus diuinis occupati, & nihil niſi Dei gloriam, & proximorum ſalutem ex Apoſtolica auctoritate quærẽtes,tantis iniuriis affici,præſertim indicta cauſſa,debuerint.Si quid ſecus ab inimicis ad eum delatum ſit, ſe ad purganda crimina, atque ad omnem ſatisfactionem in Domino paratos eſſe:tantum ab eo ſuppliciter petere, vti conceptam iram, ad cauſſam vſque cognitam, pro ſua ſapien-
C tia ac pietate ſuſtineat.Cum ille nihil idcirco de acerbitate remitteret,ſatiſque appareret, noſtri nominis odium altius in eius animo inſediſſe, quam vt auelli,aut mitigari vlla ratione poſſet; Ignatij voluntatem atque conſilium per litteras quã primum exquirũt.Ille,circũſpectis rebus omnibus,Deumque per ſe ſuoſque enixe precatus, vt ea res ad ipſius gloriã, ſalutẽque animarũ, bene ac feliciter eueniret;ſine vlla dubitatione,ſi Archiepiſcopus in incæpto perſiſtat,iubet noſtros ad cõſiliũ Regiũ prouocare; litteras Apoſtolicas proferre; Societatis cauſſam cum CHRISTI cauſſa coniunctã æque moderate ac fortiter agere.ipſe interea ad Põtificem adit ſupplex;Archiepiſcopi factũ exponit,ſummi tribunalis opem & auctoritatem implorat,ſine vlla tamen grauiore querimonia vel exaggeratione verborũ. Ac noſtri quoque in Hiſpania ex Ignatij præcepto rem ad conſiliũ deferũt:Põtificia diplomata,& iura Societatis legitima oſtendunt;obſeptum ſibi aditũ ad proximos adiuuãdos expoſtulant.Quę cum nulla ipſorũ culpa ab Archiepiſcopo acta eſſe cõſtaret; eũ denique exitũ habuit

habuit res, vt & Regij conſilij decreto, & acri Pontificis obiurgatione, D
Archiepiſcopus edicta ſua reuocare, noſtroſque omni moleſtia atque
ignominia liberare coactus ſit. Quæ res lætitiam bonis omnibus attulit
eo maiorem, quo magis de noſtra exiſtimatione ac fama ſoliciti fuerant.
Atque haud ita multo poſt; Archiepiſcopo vita functo, noſtri à Toletana
ciuitate benigne inuitati, & in iis ipſis ædibus publice collocati ſunt,
quas idem Archiepiſcopus paulò ante clericis quibuſdam ædificauerat.
vt ab iis qui diuinam prouidētiam ex rerum humanarum euentis obſer-
uant, nō ſine cauſſa animaduerſum fuerit, omnes tanti Præſulis in Socie-
tatem impetus & conatus eo denique recidiſſe, vt cum maxime noſtros,
opinionis errore deceptus, ex vniuerſa Hiſpania pulſos cuperet, tūc ipſum
in ſua Toletana metropoli domum illis exſtrueret, ornaretque. Eiuſmodi
fuit igitur Hiſpanienſis illius procellæ tranſitus. Ac pari felicitate in aliis
quoque prouinciis coortæ in nos tempeſtates, Ignatij lenitate pruden-
tiaque ſedatæ ſunt: ac Dei beneficio vbique fere Societas maiora in dies
incrementa capiebat. E

De Iulij III. obitu; & de Marcelli II. in Ignatium noſtroſque beneuolentia. Cap. XXII.

INTER hæc Iulius anno Pontificatus quinto demoritur: cui
Marcellus Ceruinus Politianus ingenti bonorum omnium
gaudio ſuffectus eſt. quidquid enim erat ſpei de publicis re-
bus, id pæne totum eius Pontificatus annis vulgo deſpōde-
rant. Ad hunc Ignatius pro veteri familiaritate cum adoran-
di & gratulandi cauſſa veniſſet; arcte amplexatus hominem Pontifex, &
ſuauiſſime exoſculatus, multa cum eo inambulans de fidei Chriſtianæ
propagatione, deque reſtituenda Eccleſiaſtica diſciplina ſerio contulit:
atque ob idipſum nōnullos ab eo petiit viros, quos haberet apud ſe con-
ſilij cauſſa. Cæterum in primis dilexit Iacobū Lainem, & Martinum Ola- F
uium, quorum videlicet vtriuſque virtutem ac ſapientiam optime noue-
rat. nam de Franciſco Xauerio, cuius fama, rebuſque geſtis valde permo-
uebatur, iam ante exorauerat, vt illum omnino Romam ex India reuoca-
ret: quod tanti viri videndi, ruendique in eius amplexum miro quodam
deſiderio teneretur. quinetiam noſtros quotquot ea tempeſtate Romæ
verſabantur, ad ſe in palatium adduci iuſſerat: quod haſce copiolas recen-
ſere, & ſingulos coram quaſi bonus Imperator milites vellet inſpicere.
denique multis de noſtra Societate verbis vltro citroque habitis: Tu bel-
latores (inquit Pontifex) confice; nos vtemur. Cum ab eo congreſſu, aliiſ-
que deinde colloquiis lętus admodum diſceſſiſſet Ignatius, & optima ſpe
Societatem impleſſet, breui ea lætitia cunctis euanuit. ſiquidem Marcel-
lus altero & viceſimo die quam Pōtifex declaratus fuerat, febri extinctus;
ingenti omnium luctu Chriſtianam rempublicam orbam ac debilitatam
reliquit.

A

Ignatij obitus. Cap. XXIII.

SVCCESSIT Marcello Paulus eo nomine quartus,qui cum propter nonnullas interpoſitas offenſiones acerrimus noſtri ordinis inimicus fore putaretur,hominum opinionem longe fefellit. Nam & in Ignatium ipſum, cunctis admirantibus, perhonorificum ſeſe prębuit;& Societatem multis rebus decorauit,auxitque:& noſtrorum hominum opera maximis in rebus Eccleſiæ plurimum vſus eſt: & de fundando collegio ſeu academia, quam in Vrbe Ignatius magno reipublicæ Chriſtianæ bono inſtituerat,ſerio cogitauit. Hunc Pontificem inter & Philippum Catholicum Regem exorto graui & periculoſo bello,quod breui deinde compoſitum eſt;cuncta miſceri; compleri armatis Vrbs; tympanorum, ac tormentorum horrifico ſtrepitu omnia perſonare; pacis artibus parum admodum loci eſſe. Quo-
B circa Ignatius pertæſus temporum, & Societatis rebus vtcumque compoſitis, contemplandi ſtudio ſeceſſit in villam, quam non longe ab æde ſanctæ Balbinę,ad Thermas Antonianas,in vſum pręcipue Romani Collegij,amicorum benignitate nuper exſtruxerat.Ibi,vel tectorio noui operis male acceptus,vel vrgente iam ſenio,lethalem in febrem incidit;ſic,vt cum eius intima vrerentur præcordia,nullus in facie pallor,nulla in toto corpore ſigna mortis exiſterent:tantũ inſolita quædam laſſitudo in membris ac motu apparebat. Itaque domum relatus,in lectulo collocatur.accerſiti confeſtim medici bono animo iubent noſtros eſſe.At ille cum ſibi vltimum diem inſtare ſentiret, mirantibus cæteris, miſit qui à ſummo Pontifice ſibi decedenti ſalutarem expiationem & indulgentiam ritu catholico precaretur. deinde cum ad multam noctem de more vigilaſſet, quinetiam nonnulla cum domeſticis in rem Collegij tranſegiſſet; ſopori ſe dedit: itemque qui aderant, cubitum diſceſſere, nihil admodum peri-
C culi ſuſpicantes. at ecce mane poſtridie duo è fratribus, eius vitæ quotidianæ adminiſtri cubiculum viſendi Patris cauſſa introeunt; ad lectulum ſenſim accedunt,ac præter omnium opinionem vitali ſpiritu pæne defectum offendunt. Accurritur illico ad ſocios.alij ad Medicũ aduolant:alij interea ad refocillẽdas vires (vt aſſolet) iuſculũ porrigũt:quibus ille cum nihil iã opus eſſe dixiſſet,IESVM intermortuis vocibus identidẽ appellans;placidiſſime efflauit animam hora poſt ſolis ortũ prima, feria ſexta, pridie Kalendas Auguſti,anno poſt CHRISTVM natũ M.D.LVI. Qui vero ad Pontificem pridie ſub veſperam fuerat deſtinatus, quod nihil tale metueret re in proximam lucem dilata, cum quod volebat, ſtatim impetraſſet libente Pontifice, & verbis amiciſſimis Ignatium proſequente; grauiter deinde ſemet incuſans, tempori non occurrit. Defuncti corpus tum inſpiciendi, tum exenterandi cauſſa diſſectum, ſummam viri abſtinentiam & ſobrietatem liquido comprobauit. ſiquidem & ſtomachus venterque prorſus inanis, & præ ſiccitate diuturna mire contractus apparuit:& iecur ea ipſa de cauſſa ita obduratum aridumque, vt pæne lapi-

deſceret. Sane Realdus Columbus, egregius ea tempeſtate ſector, qui D aperiendo interfuit, in hepatis vena, quæ Porta dicitur, lapides tres ſeſe inueniſſe teſtatur in ſuo de Anatomia libro. vt pro miraculo non leui habitum ſit, vitalibus adeo affectis, ac propemodum exuſtis, hominem tamdiu viuere potuiſſe, præſertim hilari ſemper eodemque vultu exſequentem Præpoſiti Generalis officia & munera. Mortuus eſt autem anno ætatis quinto & ſexageſimo, ſuæ conuerſionis ferme trigeſimo quinto, confirmatæ vero Societatis ſextodecimo. quam ille tam exiguo temporis interuallo tam longe lateque propagatam reliquit; vt iam tum ab ipſo conſtitutæ numerarentur prouinciæ duodecim, & in iis varia noſtrorum domicilia fere centum. Vulgata eius morte, ingens confeſtim hominum concurſus viſendi cauſſa domum eſt factus, atque hi manus, hi pedes certatim exoſculari: alia roſaria quę vocantur, applicare corpori, multi etiam pilei, veſtiumve, quibus vti conſueuerat, fruſtulum aliquod enixe rogare: quibus tamen modeſtiæ gratia nihil à noſtris eſt datum. Corpus in eodem cubiculo vbi exſpirauerat, biduo ferme ſeruatum, ſabbato ſub veſperam incluſum arcæ, poſt exſequias mira populi frequentia celebratas, in E templo noſtro ad dextrum latus aræ maximę humatum eſt. ac ſtatim præſentem opem ex Ignatij patrocinio noſtri ſenſere. Non enim, vt multi putarant, orba tali parente Societas mœrori ſe dedit, aut concidit: quinimo ſtetere animis Patres; perque omnes ordines inſolita quædam ſuauitas ſpiritus, & mentium vigor ad ſubeundos CHRISTI cauſſa labores, & cæpta ſtrenue promouenda peruaſit.

Libri ſecundi Finis.

IGNA

A

IGNATII VITÆ

LIBER TERTIVS.

ACTENVS Ignatij toto vitæ cursu proposito, nunc præcipua quædam de ipsius factis, dictis ac moribus, & quidem B *quo magis in promptu sint, per species exsequemur. Ac primum de studio precandi meditandique, qua laude in primis Ignatius floruit.*

De orandi aßiduitate, & studio pietatis. Cap. I.

NITIO conuersionis, vt ante diximus, precandi cõtemplandique caussa magnam sibi vim intulit, partim in rerum caducarum, quibus assueuerat, vitanda re[illegible]rdatione; partim etiam in scrupulorum molestiis abigendis. Procedente deinde tempore, cum magis in dies à contagione corporis, C Deo adiutore, se abstraxisset, tantam eius generis facultatem adeptus est, non modo vt è cæli, siderumque aspectu, quo maxime capiebatur, sed etiam vt ex intuitu floris, aut herbæ, aut leuissimæ cuiuslibet rei, confestim in Dei cogitationem amoremque suauissime raperetur. Idque nostris hominibus cupiebat esse familiarissimum, vt in singulis creatis rebus, quoad eius fieri posset, creatoris potentiam, sapientiam, bonitatem agnoscerent. Eosdem monebat, vt contra quotidianas dæmonum insidias, ne circumuenti repẽte in fraudem inducerentur; vel instructo, quod aiunt, agmine semper incederent, vel certe dissipatis in varias curas & negotia viribus animi tamquam receptui canerent statis horis diei; & in semet ipsi descenderent, suaque omnia dicta, facta, cogitata, coram Deo quam diligentissime reputarent, adhibito etiam monitore, si opus esset, vel memoriæ, vel etiam notitiæ caussa: denique omnia probe contemplati, contra id vitium maxime pugnam capesserent, quo vitio se præcipue vrgeri & laborare sentirent; nec ante desisterent, quam Deo duce debellatum esset. Sane ipse, quamquam

ſe habebat ſemper in poteſtate, & ex diui Bernardi præcepto, non ſe rebus tradere, ſed commodare conſueuerat; tamen, qua erat diligentia, in ſingulas horas vltro inquirebat in ſe: idque, propter diuturnam exercitationem, nullo negotio; magiſque ac magis in ſpiritu proficere nitebatur, diem cum die, vt ſupra diximus, hebdomadam cum hebdomada conferens: qui curſus ad candorem animi ac perfectionem certiſſimus eſt. neque id ſolum, ſed etiam ſtatis quotidie temporibus, erepto ex ſummis occupationibus otio, cõtemplationi vacabat. quam ad rem aliquoties à domeſticis clam obſeruatus eſt hoc maxime modo ſe comparans. Vt enim ſuperiorem aſcẽderat ædiũ partem, vnde liber eſſet proſpectus ad ſidera: ſtabat aliquãtiſper oculis in cælum defixis: tum prouolutus in genua, totius huiuſce pulchritudinis cõditorem ſuppliciter adorabat; deinde propter imbecillitatem, humili ſcabello ſimul atque conſediſſet, continuo ex oculis vberes lacrymarum riuuli profluebãt; idque nullo prorſus vel ſingultu, vel ſtrepitu. Atque in hunc fere modũ, æque animo & corpore immotus, excipiebat diuini luminis radios; ac patri cæleſti mira quadã ſpiritus dulcedine iungebatur. Neque vero ad beatos hoſce cõgreſſus, tãtummodo ſub orationis horam componebat ille ſeſe, verũ in perpetua quadam erat vigilia contra omnes rerum mortalium illecebras, & otioſam mẽtis euagationem. nec minus accurate animum ab omni labe tuebatur, quã qui pretioſis ornati veſtibus, via lutulenta coguntur incedere. intenta erat cuſtodia ſenſuum; quotidiana cuiuſlibet omiſſionis cõfeſſio; iugis recordatio beneficiorum Dei: in aliorũ factis dictiſque interpretãdis nulla temeritas. denique ſumma obſeruabat cura quidquid ad CHRISTI gratiam vel tuendam, vel augẽdam quoquo modo pertinere intelligeret. Mortalium rerum curas, ac præcipue quæ ad affines cognatoſve pertinerent, omnino refugit, illud Apoſtoli dictum reputãs apud ſe: Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus. Erat ei proneptis ex fratre, virgo, quæ deinde Ioãni Borgiæ nupſit, hodie Philippi Regis apud Cæſarem legato. de hac matrimonio collocãda cum ad eum ſubinde referretur; totam ille rem ſemper ad cognatos reiecit, nec adduci vmquã potuit, vt vel minimam eius negotij partem attingeret. Oranti aliquando per hyemem clauſo cubiculo, allatas è Guipuzcoa litteras ianitor feſtine reddidit; ratus gratiſſimas fore, quod nimirum longo & locorum & temporum interuallo afferrentur. at ille faſciculum, vt erat ligatus, illico in ignem abiecit, re ipſa ianitorẽ admonẽs, qui ſeſe cæleſti militiæ addixerit, huic eſſe mortalia negligẽda. Peregrinis hominibus, conditionem, ipſo interprete (quod multum apud principes auctoritate valeret) in aula quærentibus, negabat ſibi niſi cum ſummi Regis aula rem eſſe: ad eam ſi aditum optarent, daturum ſe operam, quãtum labore ac precibus aſſequi poſſet, vt eſſent in intimis Regis amicis ac familiaribus. quo reſponſo vulgato, minus multi iam in eo genere moleſtiam illi exhibebant. Nihil maioris momenti aggrediebatur vmquam, niſi attente conſulto ac propitiato Deo. nec vllum quãuis leue religionis obibat officiũ, quin eius animi ardor, ex toto corporis habitu, ac præſertim ex frõte atq; oculis emicaret. ex quo facilè exiſtimari

A mari poteſt,qualem ille ſe in horaria precatione pſalmiſque, & in ſacrificio Miſſæ præſtiterit. Sane, cum initio ſacerdotij, in medio Lateranenſi templo,CHRISTI natalitia celebraret ad aram ſacris Apoſtolorum Petri,Pauli,& Andreæ reliquiis inclytam, tanta eſt repente ſpiritus dulcedine delibutus,vt inter diuinam rem peragendam lacrymas tenere nulla vmquam ratione potuerit.Quo tam inſolito ſpectaculo commotus è circumfuſa multitudine quidam,ac rem longe ſecus interpretatus, Frãciſco deinde Stratæ Ignatij adminiſtro in aurẽ inſuſurrans:Facinoroſum nempe virum,inquit,ſacerdotem iſtum tuum,& omnibus flagitiis coopertũ, qui conſcientiæ ſtimulis agitatus, crimina ſua toto pæne ſacro defleuerit.Viſionum præterea exſtat libellus, ac luminum, quæ illi ferme ſacrificanti obuenere, quo maxime tempore Societatem ordinabat:quas viſiones ipſemet pietatis & memoriæ cauſſa in ephemeridem retulit. Eum libellum qui attentius legat,clare perſpiciat,qua præparatione, quo ſpiritu ad Sacramentũ altaris accedere conſueuerit.Septem etiam Vrbis tem-
B pla,& religione & Pontificum indulgentiis celeberrima,certis anni temporibus diligenter & caſte viſebat pedes, & quidem per hyemem lacernatus,haud ſine mantelo:nec vlla corporis laſſitudine,aut cęteros exemplo ſuo deſtitui,aut ſe tantorum bonorum communione fraudari patiebatur.Piacularia vero grana quæ dicuntur,& cereas agni cęleſtis effigies, pictaſque Sãctorum icunculas,& alia id genus quæ ab impiis irridentur, ita ſtudioſe tuebatur,& caras habebat,vt in eius ſcrinio poſt mortem nihil fere aliud apparuerit.Pro Eccleſia catholica, ac nominatim pro Chriſtianis Regibus atque principibus,quotidie ardenter orabat:pro ſummo vero Pontifice numquam ſine vberrimis lacrymis.Et quoniam denuo lacrymarum incidit mentio;non omittenda videtur hoc loco res memoratu digna.In cæteris ornamentis ac beneficiis,donum etiam lacrymarum Ignatius à CHRISTO Domino acceperat,ſic,vt in ſingulas preces illico fletus erumperet.qua conſuetudine eo denique adductus eſt, vti propter acrimoniam humoris paulatim exeſa luminis vi, aciem oculorum pæne
C amiſerit.hac ille iactura,quod ad ipſum priuatim attinebat, nõ ſane mouebatur:quinimmo triumphabat ſe in obſequio CHRISTI oculos perdere.Sed quoniam id fieri ſine magno communis rei detrimẽto non poterat;ſuorum præſertim accedente impulſu,precari Dominum inſtitit,vt ſibi liceret interdum à lacrymis temperare. nec fruſtra. ſi quidem ex eo tempore tantum in lacrymas ius & arbitrium obtinuit, vt earum quaſi habenas,prout vellet,adduceret idem atque remitteret.Quæ res cuipiam fortaſſe veritatis fidem excedere videatur:ſed nobis vtique in tam recenti memoria mentiendi cauſſa non eſt.

* * *

D

Quod eius fuerit de perfectione iudicium. Cap. II.

C licet precationi vſque adeo deditus eſſet, tamen eo ſtudio, ſe vel à publica re adminiſtranda, vel à caritatis cæterarumque virtutum officiis minime patiebatur abduci, & quamquã certum vnicuique ſpatium temporis quotidie neceſſarium eſſe dicebat ad ſe colligendum, vireſque diuinitus impetrandas; tamen eos non ita laudabat, qui dulcedine ſolitudinis, & diuinæ familiaritatis illecti, in arenam deſcendere, & ſua primum vitia euellere, deinde etiam proximos adiuuare negligerent. quinimmo, pluribus doctus experimentis, aiebat, qui minus in eo genere ſibi temperant, eorum pleroſque (niſi periti cuiuſpiam ductum ſequantur, vel præcipuo Dei fulciãtur auxilio) partim dæmonum illuſionibus obnoxios eſſe, partim etiam contumaces, & ſibi placentes, & in ſua ſententia mire obſtinatos ac peruicaces euadere: qua peſte nulla propemodum eſſet hominum cœtibus capitalior. itaque E ſuorum ille profectum, non tam ex continuata precatione, vel diuturno ſeceſſu, quã è ſolidæ virtutis officiis, ac præſertim ex manſuetudine atque animi æquitate ſpectabat. Cum è familiaribus neſcio quis, fratrem præſtanti religione collaudans, ad Ignatiũ cum admiratione dixiſſet: En hominem iugiter precationi vacantem: immo vero, mutata voce, en, inquit Ignatius, hominem ſibimet acriter imperantem. Alium quempiam, quod ſtomachoſior eſſet natura, & ſubinde in amara verba prorumperet, ſeſe fratrum cõſuetudini alieno tẽpore ſubtrahentem, Ignatius blande compellans: Quin te, inquit, ſtatutis horis in fratrum cõſuetudinem das? cum ille iracundiam naturæ, bilemque prætenderet; Næ tu vehementer erras, ait Ignatius: etenim hæc & huiuſmodi vitia, non fugiendo, ſed reſiſtendo vincũtur. Denique licet piæ precationis laude præcelleret ipſe, vt dictum eſt, ſemper tamen ſpiritum, quem vocant mortificationis, ſpiritui ſpeculationis antetulit. nam vt in eloquentiæ ſtudio, cum & ars, & vſus ipſe ſit neceſſarius, longe plus tamen à ſapientibus viris vſui quam præceptioni F tribuitur; ſic in parandis virtutibus cum & commentatio, & actio requirantur; multo plus tamen agendo & pugnando, quam ſpeculando vel cogitando proficitur.

De caritate ipſius in Deum. Cap. III.

ARITATE in Deum fuit, quãta par eſt eum eſſe, qui ipſius Dei gratia rebus humanis nuntium ſponte remiſerit. neque ſolum eatenus Dominum amabat, vt præ illo reliqua omnia nihili duceret, quę virtutis huiuſce præcipua eſt pars; verum inerat in amore voluptas mira: prorſus vt quantiſlibet preſſus curis, ac moleſtiis fatigatus, in vnius Dei recordatione, & quaſi amplexu,

A plexu, per summam delectationem acquiesceret. CHRISTVM vero Dominum ac liberatorem videndi sicuti est, tanta flagrabat cupiditate, vt eam ipsam ob rem solui corporis vinculis vehementius in dies optaret. Itaque si quando grauiorem incidisset in morbum; concepta migrandi spe, abstrahebatur illico à sensibus nō sine magno valetudinis detrimento; quocirca mentē à cælestibus rebus interim auocare etiam atque etiam iubebatur à medicis. & quoniam acerbissima CHRISTI mors pro salute humani generis obita Ignatio semper obuersabatur; vicissim ille pro CHRISTO per summos cruciatus quotidie cupiebat emori millies. Quoties vero ingesta in illum conuitia & ludibria reputaret apud se; non modo rei atrocitate permouebatur vt multi, sed etiam accendebatur generoso quodam imitandi studio; atque in semetipsum quasi tanti sceleris auctorem acerrime exardescebat: ac nisi eum cohibuisset existimationis ratio propter salutem aliorum simulata dementia, ad plebem in se concitandam, nudus onustusque cornibus, aut alio fœdo corporis habitu prodire non dubitasset in publicum; & incessentes cœno vel stercore pue-
B ros, vocesque improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias libentissime pertulisset. Sed quoniam eiusmodi nulla se dabat occasio; certe quod erat proximum sedulo faciebat, vt immortalia Domini beneficia in se, memoria coleret sempiterna; & in eiusdem vel indaganda voluntate, vel gloria quærenda, suas omnes curas cogitationesque consumeret. cuius rei vel hoc satis magno argumēto sit. Inter ipsam negotiorum molem perditas meretriculas tāto studio conabatur ab impuritate auocare, vt si qua ex iis resipisceret, seque intra pudicitiæ septa recipere vellet; grandis iam natu vir, & Præpositus Generalis, antecedere ipsemet, ac perductoris quodammodo munere fungi, CHRISTI caussa non erubesceret. In quo cum admoneretur à quibusdam, frustra tempus ac laborem insumi, quippe insanabiles esse eiusmodi fœminas, ac licet in præsentia pænitentiam ostenderent, breui tamen ad ingenium redituras: Ego vero, inquit ille, cuiuslibet istarum, vnius dumtaxat noctis impedisse
C flagitia & iniurias in Deum, omnis operæ ac vigilātiæ pretium duxerim.

De caritate in proximos. *Cap. IV.*

EX hoc tam incenso in Deum amore, egregia nimirū illa caritas in homines redundabat. quos quoniam pretioso eiusdem sanguine redemptos, ac proinde carissimos illi sciebat esse, quidquid in Deum nō poterat nullius egentem rei, omne id, ipsius gratia in proximos conferebat. Vt primum è peccatorum cœno emersit, confestim ad cæteros ex eodem cœno extrahendos incubuit. atque ob id ipsum (vti supra dictum est) ingenti labore & incommodo litteris operam dedit; & in Societate instituenda nihil spectauit aliud, nisi vt errantes animos ad rectum salutis iter omni

ratione reduceret. Barcinone, cum in grammaticæ studio versaretur, eo- D
demque tempore, animorum quoque salutem acerrime procuraret; virginum quoddam collegium, cuius nomẽ consulto reticeo, soluta admodum disciplina corruptisque moribus, ad veterem sanctimoniam ac sobrietatem omni studio reuocare nitebatur; suadebatque illis præcipue frequentem vsum sacræ Confessionis, & Eucharistiæ. Quam ad rem, temporibus illis insolitam, quo facilius eas adduceret, præire ipsemet illis palam decreuit, adhibito ad id Puialto sacerdote; quo ipse ad confessiones vtebatur, spectatæ virtutis ac sanctitatis viro. Igitur ex eius manu corpus Domini cum subinde sumpsisset, fœminis ex odæo spectãtibus; tam præclaro exemplo & assiduis hortationibus incitatæ, pleræque ad salutarem pænitentiam officiumque traductæ sunt. quod nefarij quidam amatores vbi sensere, aditumque sibi ad optata flagitia magis in dies obseptum videre; in extremam efferati rabiem, Ignatium & Puialtum ex insidiis adoriri constituunt: ac die quodam è templo redeuntem vtrumque fustibus ita male acceperunt, vt Puialtus paulo post è vulnerũ dolore sit mortuus: E
Ignatius vero dies aliquot in lecto iacuerit. sed vixdum receptis viribus, nec alterius nece, nec suo malo perterritus, ad instituta caritatis officia rediit alacer. cumque eum vulgo monerent, ac per Deum obtestarentur amici, ne denuo in capitis discrimẽ daret sese: Quid mihi optatius, inquit ille, quã pro CHRISTO Domino, meisque proximis emori? Parisiis, amicum à turpi cuiusdam fœminæ consuetudine frustra sępe reuocare conatus, cuius ille flagitij caussa vicum subinde petebat, nõ longe ab vrbe positum, denique egressus hominis & itinera dissimulanter explorans, deterrendi eius consilium tale commentus est. Stagnum erat propter viam qua transeundum erat illi de more; eo mature præuertens Ignatius, tempestate perfrigida sese nudus aquis collo tenus immersit; ibique salutares amico tetendit insidias. nam vt appropinquantem aspexit, Deum precatus vt ea res vtrique feliciter eueniret, horribili repente in aduersum intonuit voce; Quo, quo miserrime properas? non intelligis in quanto versere periculo? nonne intentum in te diuinæ iustitiæ gladium vides? Perge F
porro, perge nefariam istam explere libidinẽ. Ego me hic tãdiu tua caussa macerabo, quoad cælestes iras meo malo auertã abs te. At ille subita voce perculsus, atque ad Ignatij aspectum veluti deprehensus, obstupuit: demiratusque caritatem viri, nec dubio pudore concepto, retulit pedem, & in posterum Deo adiuuante sese ab illa pestifera familiaritate continuit. Alius quidam Ignatij alumnus, præstanti vir ingenio, magnos in virtute processus effecerat, ac deinde (quę humana fragilitas est) labore victus, dęmone solicitante, circumspiciebat fugam. quod vbi sensit Ignatius, variis ad eum retinẽdum hortationibus monitisque incassum adhibitis, eo denique descendit, vt pro discipuli sanitate totum triduum omni cibo potuque abstineret, precesque cum lacrymis ad superos funderet; qua pœna, tamquam remedio, languenti animo applicito, resipuit ille, suumque errorem gemebundus agnouit; ac deinde in suscepto genere vitæ cũ laude perstitit. Parisiis, vt antea dictum est, deposita pecunia fraudatus à contuber

A contubernali, ſic, vt ad ſeſe alendum ſtipem emendicare deinde cogeretur magno ſtudiorum detrimento; non modo iratus amico non eſt, verumetiam inſigni beneficio rependit iniuriam. Cum enim fraudator ille poſtea Hiſpaniam repetẽs, graui morbo ex itinere implicitus, Rhotomagi ſubſtitiſſet (quæ vrbs tridui ferme iter diſtat Lutetia) ingraueſcente valetudine paulatim ad omnium rerum inopiam eſt redactus, cumque vt ignotus in alieno ſolo, ſpem nullã ſubſidij cerneret; licet pręterita meminiſſet, ac præclare ſibi eſſe conſcius, quã male de Ignatio meritus fuiſſet; tamen tantam opinionem de eximia viri bonitate conceperat, vt nõ dubitauerit illum de ſuo caſu per litteras facere certiorem; & aliquid opis ab eo ſuppliciter petere. Tum Ignatius, quaſi hæreditas aliquã ſibi obueniſſet, ſic alacer nulla interpoſita mora ſe in viam dat; Deum pro amici ſalute etiam atque etiam obſecrans: quinetiam (quod longe mirabilius eſt) ad propitiandum illi numen, iter illud totum pedibus nullo prorſus cibo potuque, ingenti celeritate confecit. Vrbem ingreſſus, conquiſitum
B hominem amiciſſime inuiſit, affectum ſemianimemque ſedulo miniſterio recreauit, atque vbi morbo leuatus eſt, litteras ei commẽdatitias ad amicos in Hiſpaniam dedit; & mendicato ab ſe viatico inſtructum in nauem impoſuit, cum ille ſimul pudore gaudioque confuſus, dexteram Ignatij tenens, Deum ſuperoſque omnes inuocaret ad gratiam illi pro ſe referendam, ſatiſque mirari non poſſet, ſeneſcente iam mundo, tantum caritatis exemplum in terris exiſtere. Per idem ſtudiorũ tẽpus, tametſi multum de ſpirituali functione remiſerat, numquam tamen potuit ſe continere quominus ereptum ex litterariis occupationibus quotidie tempus aliquod in proximorum ſalute conſumeret. itaque & condiſcipulos ad virtutem ac pietatẽ ex occaſione incitabat; & ex collatitia pecunia multorum ſubleuabat inopiam; & ægrotos viſendo recreandoque humaniſſime ſolabatur. In iis cum ad quemdam adiiſſet, graui & contagioſo vlcere laborantem; & miniſtrandi cauſſa, vt fit, decumbentem ſubinde attrectaſſet; in diſceſſu metus Ignatium ſubiit, ne ex eo contactu dextra peſti-
C lentiam contraxiſſet: quæ ſuſpicio cum ſolicitaret hominẽ vehementius, eumque ab huiuſmodi caritatis officio in poſterũ auocaret; ille cognita fraude cõfeſtim in ſemetipſum exarſit; dextrãque in os identidẽ inſerens, increpuit vltro: Qui de vna manu tam anxius es, quid vniuerſo corpori facies? Atque hac fortitudine & præſentem depulit metum, & ad eadem porro exſequenda pietatis opera ſeſe vegetum atque hilarem præſtitit. Atque hanc ægrotos adiuuandi conſuetudinẽ non modo priuatus, vbicumque terrarum fuit, verum etiam Societati Præpoſitus diligentiſſime tenuit. Nam è noſtris vt quiſque in morbum inciderat, cuiuſlibet eſſet ordinis, extemplo acciri medicum imperabat, ac nihil prorſus omitti eorum, quæ is præſcripſiſſet, oppigneratis etiam, diuẽditiſque, ſi opus eſſet, lancibus, ſtraguliſque, & cętera ſuppellectili. Sanè, cum ex laicis adiutoribus quidã ſæua conflictaretur febri; ad eũque refocillandum delicatiori cibo opus eſſet, quidquid nummulorũ domi erat, denarios tres eã vnam in rem inſumi iuſſit. ac reſiſtenti pauliſper obſonatori, nihilque præterea

pecuniæ ad cæteros alendos ſupereſſe dicenti: Atqui nos quidem, inquit ille, valemus: arido pane contenti eſſe poterimus. atque ita languenti coemptum obſonium eſt. Ipſos vero decumbentes inuiſebat ſubinde ipſemet, confirmans vnumquemque verbis plane diuinis atque cęleſtibus; dabatque operam, vt omni depoſita ſolicitudine, ſuperioribus eſſe curæ ſe ſuamque ſalutem, ſine vlla dubitatione ſentirent. Homines vel de ſe ipſo priuatim, vel de Societate communiter bene meritos diligentiſſime coluit, nullumque in eos neque viuos neque mortuos grati ac memoris animi officium prætermiſit. quippe non modo pro ipſorũ ſalute Dominum per ſe ſuoſque precabatur aſſidue; ſed etiam, dum viuerent, ſępe domum veniebat ſalutandi cauſſa; eoſdẽque adeuntes ad ſe quamquã alieno tempore, accipiebat imprimis hilariter; deque Societatis progreſſu, ac rebus præſertim Indicis, quarũ ipſa longinquitas habet delectationem, pergebat amiciſſime facere certiores: atque etiam, cum opus eſſet, quibus rebus poterat, benigne adiuuabat. Hieronymo quidem Arzio, Hiſpano doctori (qui cũ erat ei magna neceſſitudo) non modo grauiter ægrotanti frequens adfuit ipſemet, ſed etiã fidelibus famulis deſtituto, probos & induſtrios è Societate viros miniſtrandi gratia ſubmiſit. Andreas Lipomanus patritius Venetus, quẽ Trinitatis Priorẽ appellabant, vir non pietate minus, quã genere nobilis, Collegio noſtrorũ hominum conſtituendo Patauij, opimum ſacerdotiũ eiuſdem vrbis addixerat, dimidia tantũ parte vectigalium, ſibi quoad viueret reſeruata. At vero Ignatius, ne ſe vinci pateretur officio; patentibus litteris eum vltro perpetuum ſacerdotij adminiſtratorem declarauit; neque è vectigalibus attigit quidquam, niſi quod ab ipſo Priore quotannis ad paucos è noſtris alendos per eleemoſynam præberetur. quinetiam eius fratris filio penſionem decreuit annuam aureorum ad quadringentos: quam tamen bonus ille Prior nequaquam admiſit. ac cæteros item, quorum beneficiis prouocatus eſſet, eximio quodam ſtudio & obſeruantia proſequutus eſt.

Manſuetudo eiuſdem, & comitas. Cap. V.

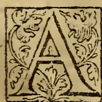

B omni faſtu & moribus imperioſis vehementer abhorruit. veſtigium in eo contumaciæ cerneres nullum. &, quod difficillimum eſt, lenitatem ita cum grauitate miſcebat, vt neque facilitas de auctoritate, neque ſeueritas quidquam de ſuauitate detraheret. Pariſiis per iocũ inuitatus à nobili quodam, velletne trudiculis ludere (quibus in oblonga menſa per anguſtum fornicẽ, eburnea pila traiicitur.) Ego vero ludam, inquit Ignatius. At enim qua ſponſione, ſubiicit ille, qui pecunia careas? Tum Ignatius: Hac ſponſione, reſpondit, vt certo vtique dierum numero tibi deſeruiam: verumtamen, arbitratu tuo, ſi viceris tu; meo, ſi ſuperior ipſe diſceſſero. Cum ea conditio placuiſſet: Age ſane. in certamen deſcenditur. cumque nihil minus calleret Ignatius, diuinitus factum eſt, vt in ſingulos omnino traiectus victor euaderet

A deret:subinde exclamãte aduersario, se merito plecti, qui Ignatium prouocasset:seque diuinũ iudicium prorsus agnoscere. Peracto deinde certamine,victum victor ab inanibus curis & occupationibus; in aliquod dies abductũ, è sponsione spiritualibus exercitationibus diligenter excoluit: torpentemque situ ac deliciis animum ipsius, ad salutarẽ Dei metũ,æternæque vitæ cogitationẽ excitauit. Venetiis Patauiũ pedibus cum iter haberet, domestica, eaque admodum attrita lacerna ob inopiã indutus, Iacobo Laine comite; pecuarius quidam puer, qui à via nõ lõge armẽta pascebat,conspectis eminus peregrinis, ad eos repẽte proprius aduolat:habitusque fortasse nouitate permotus,defixis procaciter in Ignatiũ oculis, cachinnos tollere, eidemque licentius cæpit illudere. cumque Ignatius vultu placido substitisset;conuersus ad eum comes: Quin, ait, acceleras gradum pater,teque istius pueri petulantiæ subtrahis?Immo vero,inquit ille, cur puerum oblata sibi præter spem hac tanta oblectatione fraudemus?Itaque consulto etiam diutius hæsit in iisdem vestigiis: ac se curio-
B sius intuendum ridendumque affatim proteruo adolescentulo præbuit. plus nimirum ex hoc qualicumque sui contemptu ac ludibrio hauriens voluptatis, quam alij ex vulgi plausu faustaque acclamatione percipiunt. Atque hunc mansuetudinis tenorem diligenter in omni vita seruauit: ac satis constat,annis ipsis triginta, quibus CHRISTVM sequutus est,neminem prorsus ab eo fuisse non modo contumeliose tractatum, sed ne appellatum quidem acerbius. Si quid præciperet; roganti erat proprior quam iubenti. Alloquẽdi vero eius caussa, nihil erat necesse tempus opportunum,aut molles captare aditus:qualibet adiisses hora, siue corpore melius haberet, siue deterius, prosperis æque atque aduersis in rebus,& accipiebat benigne, & patienter ad finem vsque sine interpellatione audiebat:ac nullum quamuis infimæ sortis hominem stare coram se,nedum aperto capite patiebatur esse,nec modo ex destinato cõgressu,verũ etiam ex occursu fortuito,fratres ita lætis intuebatur oculis, vt vel ex hoc, insitam animo in omnes beneuolentiam satis ostenderet. Amicos præterea,
C tum domesticos, tum externos interdum ad prandium aut cœnam, siue vt appellabat ipse,ad pænitentiam inuitabat; nec repudiabat si quis vltro se offerret:quinetiam interuenientes cœnæ,vel in ipso iam exitu, nihilominus iubebat accumbere, & frustula panis ipse carpendo, & simulanda appetentia, conuiuium consulto extrahebat, quoad nouissimus quisque sine rubore aut solicitudine, per otiũ absolueret. Si quis ab eo quidpiam, sibi aliisve peteret; vel dabat hilare,verbis etiã,quod aiunt,munus exornans;vel si abnueret,caussas afferebat eiusmodi, vt ille sese contemptum nullo modo existimare posset.ac tanta ipsius erat in eo genere vel efficacitas,vel suauitas,vt qui ad eum legati à quopiam venerant, cum id quod volebant,minime impetrassent, Ignatij rationibus interdum ita victi pacatique discederent,vt vltro ipsi mutata ratione, apud eos à quibus missi fuerant,ipsius caussam pertinacissime tuerentur.

D

Grauitas eiusdem, & in custodia disciplinæ seueritas. Cap. VI.

B hac porro comitate, quemadmodum austeritas, sic etiam leuitas omnis aberat & ineptiæ. Ita enim cõpositus fuit mo ribus, vt neque manũ, neque oculũ membrũ ve aliquod sine caussa & ratione moueret: & in statu, incessu, accubatione, sessione, decorum teneret. Iam in loquendo fuit adeo consideratus & parcus, vt nullum plane verbum nisi consulto ac meditato proferret. neq; figuris vel amplificationibus vtebatur, sed rei gestę seriem & rationum momẽta sine fuco exponebat. qua simplicitate plus valebat in persuadendo, quam alij calamistris & lenociniis. De seipso, deque suis rebus, nisi necessitas cogeret, vel Dei gloria postularet, nihil dicebat vnquam. ab aliorum vero factis dictisue exquirendis, nisi ad suam curam E spectarent, omnino abstinebat. Consueuerat etiam eos reprehendere, qui de soluta Ecclesiæ disciplina, deque emendandis Principum moribus temere disputarent: quam tentationem se fugasse dicebat consideratione extremi iudicij, & eorum quæ tali tempore à semetipso proprie exigenda forent. quæ si pro se quisq; reputaret, haud ita facile homines in aliorum vitam inquisituros. Denique tanta inerat in eius sermone prouisio, tarditasque longo vsu parta, vt cum biliosus ac præferuidus esset natura, pituitosus ob id ipsum ac lentus haberetur à medicis. Atq; hi mores, cum admirabili vitæ sanctitate coniuncti, incredibile est, quantum illi conciliarent venerationis. nam vt quisque intimus erat Ignatio, ita suspiciebat eum maxime. Ludouicum quidem Consaluum Lusitanum, qui domus Romanæ minister aliquandiu vixit, magno rerum vsu, magna prudẽtia virum, dicere solitum accepimus: antequam cum Ignatio corã egisset, præclare sese vtique de illo existimare solitum, qui tali Societati præesset. at F vero, postquam ipso familiariter vsus est; Societatem magnifacere cępisse, quam Deus tali pręside ac moderatore donasset. Iacobus vero Laines, qui proximus ab illo Societatis gubernacula tenuit, cæterique Patres, quamuis humanissime cum illis Ignatius ageret, tamen eximiam viri virtutem ita reuerebantur, vt bene moratos vel parenti liberos, vel magistro discipulos, adstare diceres. Quod si quãdo (quod tamen perraro fiebat) rei necessitate coactus, vultum indueret seueriorem, & aliquẽ increparet asperius; tanta erat vis pondusq; verborũ, vt contra ne hiscere quidẽ auderet quisquam, idque præsertim in caussa viri cuiusdam insignis apparuit; qui cum turbulentior esset, quam vt eum diutius ferri oporteret; cũque eius animum Ignatius blandis monitis; præceptisque nequicquam sanare tentasset; ad extremum oratione conuersa, diuinam testatus iustitiam, ac cælestis iræ minas intentans, tantum ardorem spiritus præ se tulit, ipsi vt parietes tectaque non dubio motu nutare & concuti viderentur. quo terrore perculsi qui aderant, illico procumbentes, Dei

pacem

A pacem precibus ac votis expoſcere.ipſe vero qui accuſabatur, exanimis in pedes Ignatij ſeſe confeſtim abiecit,ac ſupplex confuſa voce,culpæ veniam petiit,ſeque poſthac in officio fore pollicitus eſt.Continebat autem in diſciplina cum cæteros omnes, tum eos maxime qui vel inſigni eruditione,vel generis nobilitate præſtarent:quippe quorum dicta facta ve ad exemplum in omnes partes valeant plurimum. Otium vero, vt omnium vitiorum fomitem ac ſeminarium, in primis oderat: itaque duos tresve rei familiaris adiutores, cum ad ianuam alieno tempore confabulantes è ſuperiore loco aſpexiſſet,illico iuſſit aceruum lapidum in proximo ſitum in ſummam ædium contignationem ſine cunctatione transferre.eoſdem tertio poſt menſe cum ibidem iterum otiantes animaduertiſſet,illã ipſam lapidum congeriem,vt in eumdem locum referrent vnde aſportauerant, imperauit:amice inſuper admonens, nihil in Dei famulatu periculoſius
B eſſe deſidia.Cum quemdam in tradito ſibi munere valde remiſſum atque oſcitantem inueniſſet;quæſiuit ex eo,cui nã in tali miniſterio daret operã Deone, an hominibus?cum ille ſe Deo vtique deſeruire dixiſſet:Plecteris igitur, inquit Ignatius; nam in rebus humanis minus accurate verſanti, iure forſan ignouerit quiſpiam;at immortali Deo miniſtrari negligenter, id vero nullo pacto ferendum eſt. Spectaculis publicis, quamuis alioqui licitis,vel etiam ſacris, adeſſe noſtros non ita facile permittebat. quod ſi qui,facta poteſtate,ſe ad ea conferrent;eos etiam atque etiam iubebat,ſine vllo arrogantiæ ſeu leuitatis indicio modeſtiam ac ſubmiſſionem tenere;cedere omnibus; & infimum ſemper locum(niſi aliter à circũſtantibus cogerentur)eligere. Cum è Romano ab ſe nuper inſtituto Collegio, adoleſcentes quoſdam ſolutius in publico ambulantes vidiſſet; caſtigandos curauit palam,hortandoſque graui oratione, vt quem haberent inſitum animis pudorem ac verecundiam,eum externo item corporis habitu præſeferrent:& quoniam Apoſtolo teſte ſpectaculum facti eſſent omnibus,cauerent etiam atq; etiam,ne ſuperuacanea locutione, curioſo oculorum obtutu, aliove incondito geſtu motuve corporis, quemquam offenderẽt;præſertim cum eo de genere toto, multa cum precatione lacry-
C miſque conſcripta pulcherrima ipſe præcepta paulo ante edidiſſet.Nihil noui moris in Societatem induci ſe inſcio eſt paſſus:principiiſque vigilãter & acriter obſtitit:quippe qui exempli vim noſſet,& rerum incrementa fallentia.Quoſdam,qui ad vineam iniuſſu luſerant pila, laicum etiam ſapone manus lauantem,haud impune abire permiſit.ſeditioſos vero, & alienæ laudis obtrectatores,& rerum nouarum cupidos,non diu tulit:ſed omnia expertus, quæ ad reuocandam dubiam indolem, & peiore loco poſitam facere viderẽtur; ſi parum proficeret, ad extremum è Societate pellebat. neq; per ea tempora carcerem compedesve in Societatis mores induci permiſit,negans,qui vinculis conſtringendi forent, eoſdẽ eſſe ad noſtrum inſtitutum idoneos.itaque cuſtodiæ loco ianuam oſtentare conſueuerat.acciditque aliquando,vt iuſta de cauſſa complures adoleſcentes exauctoratos vna dimiſerit. atque huiuſmodi fere (quod ſilentio prætereundum non eſt) è Societate pulſi homines, exitialem exitum ſortiti

ſunt,ſatiſque conſtat,alios inter ſymphoniam laſciue ſaltantes repẽte occidiſſe,alios contracta rixa interfectos,alios denique alio miſerabilis lethi genere periiſſe.In puniẽdo autẽ id ſequebatur in primis,vt noxę reſponderet animaduerſio,& in ſuo quiſq; vitio plecteretur:ſuperuacanea verba ſilentio; ignauiam laborę; honoris cupiditatem ignominia lueret. ac ferme animaduerſionum Ignatij genus erat illud: circulum humi deſcribere,ex quo noxij ne iniuſſu excederent:colloquiis certorum hominum nominatim interdicere; verberationes ad præfinitum temporis ſpatium iniungere:& alia eiuſmodi.Noxas autem leuiores & quotidianas intelligo;cuiuſmodi in homines etiam ſtudioſos perfectionis cadunt:nam grauiores Ignatius minime toleraſſet. Solebat etiam ſontibus, ad humilem menſam in triclinio accumbentibus,obiurgatorem inducere,infimæ plerumque conditionis hominem,ſed ingenioſum & acrem;qui cunctis audientibus,vitia reorum increparet,exprobaretq; religionis annos, & negligentiam:idemque cæteros carptim necopinãtes repẽte perſtringeret; nimirum edomandæ ſuperbiæ cauſſa,mentiſque è pigritiæ veterno excitandæ. Sed qui deliquerant,priuſquam ex conſuetudine punirentur,quã leniſſime operam dabat,vt ſuam ipſi culpam agnoſcerent;atque vltro ſibimet mulctam irrogarent: quæ tamen ſi grauior videretur, confeſſione contentus;ita moderabatur,vt multum ſæpe de acerbitate minueret.

Eiuſdem animi ſubmiſsio, & quidnam de virtute Obedientiæ ſenſerit. Cap. VII.

NEGABAT,ſuo quidem iudicio, quemquã probe intelligere quã vehemẽter in ſe quiſq; diuinę bonitatis operationem impediat:quãtave illius beneficia & dona per ſocordiã ignauiãque corrũpat.quo crimine ſeſe accuſabat in primis atque ita de ſuis rebus demiſſe & humiliter ſentiebat,vt ſe mortalium omnium infimum,& opis diuinæ maxime egẽtem putaret: ſibique cæteros omnes ad virtutem pietatemque & exemplo & incitamento fateretur eſſe.Priuatæ vero vitæ quanto deſiderio teneretur,& initio declarauit in recuſando magiſtratu:& deinde,cum,vt redigeretur in ordinem, aliuſque ſibi ſuccederet,omni ope contendit. quod tametſi conſequutus non eſt;tamen obedientiæ ſtudium quibuſcunque rebus potuit, ſemper oſtendit.Romano quidem Pontifici, cuius in verba præcipuo ſacramẽto iurauerat,ita erat præſto,vt ad ipſius nutum ſeſe paratum exhiberet confecta iam ætate,vnius baculi adminiculo,pedibus quocumque opus eſſet peregre proficiſci, vel etiam nauigium aſcendere plane exarmatũ, ſeque eodem Pontifice iubente,mari ventiſque ſine vlla dubitatione cõmittere. Quem ipſius animum vir quidam primarius cum haud ſatis probaret,& in eiuſmodi re conſilium prudentiamque requireret;prudẽtiam quidem, non obedientis,verum imperantis eſſe,reſpondit Ignatius. Et ſane cũ in Societate noſtra virtutẽ hanc cæteris omnibus anteferret;tum nihil huic

laudi

A laudi tam contrarium dicebat esse, quam in superiorum iussis & consilio examinando moram, vel potius arrogantiam. negabatque obediētis nomine dignum haberi oportere, qui legitimo superiori non cum voluntate iudicium quoque submitteret. Id enim demum esse Deo gratissimum holocaustum, cum omnes animi vires, ac pręsertim intelligentia & mens, quæ summum in homine obtinent locum, in obsequium CHRISTI coguntur. qui vero inuiti ac dissentientes, actu exteriore dūtaxat, iussa præpositorum exsequerentur; hos inter vilissima mancipia, vel pecudes potius numerandos aiebat. Exstat eius epistola ad socios Lusitanos in hanc sententiam scripta, (qua nihil ego quidem in eo genere vidi subtilius) quā qui accurate perlegerit, facile intelliget, quam iure Ignatius tantum huic vni mentis & rationis obsequio tribuendum putarit. Quinetiā in sermone quotidiano sæpissime vsurpare consueuerat; qui ad superioris nutum, voluntatis propensionem solummodo, non etiam iudicij consensionem accommodarent; eos altero tantum pede intra religionis septa versari.

B Neque vero eiusmodi præcepta verbis tantum explicabat ille, sed, quantum ei res & persona concederet, etiam factis. Medico quidem, quoties ægrotaret, ita se dicto audientem præbebat, vt eius monita pro oraculis duceret, ac quodammodo prudentiam penitus exuisse, & omnem suæ salutis curam & solicitudinem in eundem proiecisse videretur. Cum stomacho grauissime laboraret aliquādo, ex nimio videlicet hepatis calore, vt supra diximus; adhibitus medicus, quo domus eo tempore vtebatur adolescente nec peritissimo; frigidæ corporis constitutioni caussam illico tribuit. nec mora. quidquid excogitare potuit ad corpus & præcordia calefacienda, præscripsit. ac primum fenestras, foresque cubiculi, ne quid afflaret auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste continere sese; postremo quam calidissimo cibatu, & exiguo mero, sed quam austerissimo refici. quæ omnia Ignatius licet sibi, nō leuibus argumentis, minime accommodata sentiret, ac medicum ipsum nec litteratissimū, neque exercitatissimū sciret esse. tamē ne cum extremo quidem vitę

C periculo, cōtra eius edicta nihil vnquā effatus est. Æstas erat summa: calores, vt in Vrbe maximi: ingēti stromatū pōdere premebatur Ignatius: manabat è mēbris omnib⁹ tāta sudoris copia, vt culcitræ ac vestes maderēt, ac nihilominus ex pręcepto se intra calida fomēta cohibebat ægrotus. ardebat siti; nihil omnino poscebat: discruciabatur doloribus acerbissimis nullā edebat vocē; linquebatur animo interdū, neque tamē significabat; deniq; peruersa curatione eo adductus est; vt cū vltimū sibi discrimē adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atq; id demū exstitit signū, desperata iā valetudine, se ad vitę exitū cōparantis. Itaq; Patres in re tā subita cōsilio habito, cū nō deessent qui medici pręsertim iunioris placita reprehenderēt; Alexandrū Petroniū, ætate prouecta virum, & medicę artis laude pręstantē, extēplo acciri iubēt. Is vt inspexit Ignatiū, genusq; & ordinē adhibitæ medicinæ cognouit; per summā indignationē vociferatur, hominē calore necatū esse; pandi cōfestim

fene

fenestras & ostia; leuari stragulis lectum; frigidæ haustus affatim dari D æstuanti imperat: quæ res prioris medici inscitiam plane coarguit; siquidem refrigerato hepate, ventriculi tormina quieuere; & obedientiæ meritis Pater auctus, pristinam insuper valetudinem breui recepit. Rursus, cum ieiunia cineralia, seu Quadragesimam quamuis affecto corpusculo perseueranter nihilominus obseruasset; ipsa denique feria quarta sanctioris hebdomadæ, febri correptus est; nec dubitauit idem Alexander, quin totũ id ex imbecillitate nimia proueniret; quocirca pulli gallinacei esum ad vesperam illi præscripsit, abiitque admodum incertus animi, vtrum Ignatius tali tẽpore iussa facturus esset. redit deinde postridie, quæritque solicitus, num se refecerit pullo. cum annuisset Ignatius: Fatebor, inquit Alexander, ingenue id quod res est. Cõplures non custodita solemni abstinentia, nihilominus hoc triduo in morbũ incidere. quibus ego cũ accersitus, carnium cibatum indixerim, vix ægreque ab iis impetraui vt obtemperarent, propterea quod per hos dies carnibus vesci, nimis graue piaculum ducerent. tu contra, peracto iam pæne curriculo, ad ipsas metas E meo monitu nõ recusasti desistere. hoc ego, Pater, satis mirari nõ possum. Ad ea Ignatius serena fronte, quæ animi tranquillitatem indicaret: Atqui obediendum est, inquit. nec plura in eam sententiam effatus est. quo responso mirifice delectatus Alexander, & sanctitatem viri magis magisque suspiciens, totam rei gestæ seriem ipsemet mihi deinde narrauit. Atque ad sapientẽ hanc sanctamque stultitiã cœcæ, vt ipse appellabat, obedientiæ; suos, vt essent ad subita ac seria promptiores, interdu fictis etiam in rebus erudiebat. Sacerdos quidam, edito iam signo, paratus ad sacrificiũ, & calicem tenens, cum è vestiario pedẽ efferret, per nuntium ab Ignatio qui totam rem è propinquo obseruabat, repente iubetur, sacro deposito ornatu, pallium sumere prodeundi caussa. Paruit ille sine tergiuersatione, ac palliatus Patri confestim apparuit. Tum Ignatius quærit ex homine; sitne ægre passus, in procinctu iam ad immolandum, subito se iuberi sacra deponere vestimenta, remque diuinam omittere? Cum ille, se, ne tãtulum quidem esse commotum affirmaret: Atqui me, scito (inquit Ignatius) non F quo te in præsentia opus habeam, sed periclitandi tui obsequij gratia id fecisse de industria. & sic habeto; plus te sacrificio deferendo esse meritum, quam si id ipsum, vt destinaueras, illico peregisse: nã & si altaris mysterium tanti apud Deum est, quanti profecto est; tamen, vt scriptum legimus, melior est obedientia quam victimæ. Quemdã etiam, cum maxime confessionem nobilis cuiusdam exciperet, cõsulto vocari ad se iussit. cum ille se peracto mysterio mox affuturum dixisset; accersit eum denuo: at ipse nihilominus confitentis rogatu hæsit paululum. ac venienti demum Ignatius: Ita ne vero? iterum, inquit, euocandus es? Et grauioribus verbis accepit hominem; non quo illius tum quidem opera egeret, sed obseruantiã & agilitatẽ experiri voluerat. Sic enim aiebat; cupere se, quemadmodum cæterę Deo dicatæ familię, ex instituto alię paupertatẽ, alię silentium, aliæ psalmodiã, alię denique aliud pręcipuo studio colerẽt; sic in Societate nihil haberi prius aut potius alacritate amoreq; parẽdi; & maxime proprium

A proprium insigne nostrorum hominum esse Obedientiam; quippe quæ, diuo Gregorio teste, virtus vna cæteras omnes animo virtutes inserat, insertasque, custodiat. Hisce ergo artibus, & huiusmodi, subinde alumnos exercere consueuit; vt ad quamlibet præfecti vocem, aut significationem parati, vel inchoatum apicem in scribendo relinquerent; seque expeditos vbi opus esset, illico sisterent.

Paupertas eius, & castimonia. Cap. VIII.

OLVNTARIAM paupertatem (quam ille religionis murum appellabat) ad extremũ vsque constantissime coluit; nec modo ipse propriũ habuit nihil, sed ne alios quidem, quamuis genere nobiles, ac deliciis olim assuetos, quidquam habere permisit. quinetiam quemquam è professa domo apud B Germanicum, Romanumve Collegium nisi admodum raro & iusta de caussa prohibuit vesci: quo nimirum, si opus esset, iurare verius posset, nihil omnino ad ipsam domum ex Collegiorum fructibus peruenisse. Pauperem autem spiritu eum sibi denique aiebat videri, qui erga ea quibus vteretur, sic esset affectus animo, vt instar statuæ cuiusdam videretur esse, quæ nullo pacto resistit recusatve, quominus omni quãuis pretioso amictu & ornatu confestim exuatur. Castitatis vero laudem Dei beneficio tantam adeptus est, vt ex quo die sese in beatæ Virginis fidem ac patrocinium contulit voto: nullam, vt initio dictum est, deinde quamuis præferuidus natura, carnis tyrannidem senserit. Porro in Societate nobilissimam hanc virtutem tanto studio custodiri volebat, vt nihil omnino neque in dictis neque in factis lasciuum aut petulans appareret: ac quoad fieri posset, nostri cælestem vitam in terris agerent, ab omni corporis contagione seiuncti. Quinetiam in scholis Terentium explicari (ni perpurgatus esset) quamquam optimum Latinitatis auctorem, & Romanæ C comœdiæ principem, vetuit nominatim, quod eum videlicet parum verecundum ac parum pudicum arbitraretur. Noluit igitur ea lectione puerorum animos imbui; ne plus moribus noceret, quam prodesset ingeniis. ex quo facile existimari potest, in cæteris rebus quam acer & vigilans custos pudicitiæ fuerit.

Aequitas animi, & constantia eiusdem. Cap. IX.

DVERSVS ea quæ videntur acerba, & contra omnes varietates quæ in vita versantur, animo fuit semper ita præsenti, vt nunquam vel à statu naturæ, vel à religioñi dignitate discederet. Romæ cum apud nobiles quosdam, vt solebat, de rebus diuinis familiariter ageret, instituto iam sermone, trepidus ab domino nuntius ei repente in aurem insusurrat, lictores in dome-

ſticam ſupellectilem à creditoribus immiſſos, cuncta miſcere & euertere: D
vix ab eis impetratum ſuſtinerent tātiſper dum ipſe tota de re certior fieret. His auditis Ignatius: Bene habet, inquit: & inchoatam diſputationem admirabili tranquillitate animi abſoluit. Quærentibus dein amicis quid ſubitæ rei accidiſſet: Noſter, inquit, œconomus ad neceſſariam ædificationem ære alieno contracto, in præſentia ſoluendo non eſt. impatientes moræ creditores ad auferenda pignora miniſterium forenſe miſerunt. ij perturbare dicuntur omnia: ſed me res non mouet. nam ſtrata ſi abſtulerint, humi pro noſtra paupertate cubabimus. vnum vereor, ne inter tumultum, commentarij de religione pereant, magna cura & labore confecti. hos ego ſane velim ſaluos: cætera negligo. Tum ij qui aderant, Patris patientiam admirati, facinus indignum exclamant; domum noſtram aduolant; prædeſque pro Ignatio facti, ſatellitum proteruitatē magno conuitio cohibent. neque ea res cuiquam amicorum fraudi fuit: ſiquidem aureis ducentis ab Hiſpano doctore, cuius modo meminimus, Hieronymo Arzio quidem quid accidiſſet ignaro, poſtera die ſubmiſſis, nullo ipſorum E
incommodo æs alienum eſt perſolutum. Suſcepta negotia in finem vſque peſeueranter vrgebat; neque vero, quos ſibi ſocios expeditionum aſſumpſerat, torpere patiebatur. Vbi neceſſarium iter, vel quid aliud grauioris momenti deſtinaſſet in diem certam, præſertim ſi poſtularet occaſio, nulla vi tempeſtatis, aut alia quauis difficultate deterrebatur quominus ad conſtitutum tempus cogitata perficeret. In adeundis principibus viris, quod ille neceſſario & ſæpe faciebat; cunctas aulę moleſtias, & indignitatem, & aulicorum contumaciam deliciaſque vorabat alacritate mirabili. acciditque aliquando, vt aditu excluſus, commodam admiſſionem horas ipſas quatuordecim ieiunus obſederit. Si quid, re bene perſpecta, conſiliariis etiam adhibitis, decreuiſſet; haud ita facile ſe ab eo deduci patiebatur. Ad Eccleſiaſticam diſciplinam pro ſua parte adiuuādam, ſtatuerat ne quis ex aliis ordinibus, quāmuis eruditione, aut eloquentia, aut alia qualibet laude clarus, in Societatem admitteretur. quinetiam ſi quis per imprudētiam irrepſerat, qui vel diem vnum in alienis caſtris fuiſſet, con- F
tra nitentibus interdum aduenæ propinquis, amiciſque gratioſis, remittebat ad priſtina ſigna, vel ſi minus pareret, certe è Societate pellebat: ne cæteri nimirum ordines de nobis conqueri poſſent; aut Societas quaſi quoddam perfugium deſertoribus eſſe putaretur. Neque minorem animi fortitudinem præſtitit in iis tuendis, quos, probato ipſorum ſpiritu & vocatione, in Societatem adſcripſiſſet. quorum conſtantia cum à parentibus (vt fit) per ampliſſimos etiam viros acerrime interdum oppugnaretur; Ignatius, vbi opus fuit, coram ſummo ipſo Pōtifice ſuorum cauſſam contra opes & gratiam, diuino fretus auxilio, ſine vlla dubitatione metuve, non ſolum defendit, ſed etiam obtinuit. Itaque principes etiam viros Iulius III. Pontifex maximus feſtiue admonebat, ne cum Ignatio contenderent; vtique ni vellent è certamine victi diſcedere. Cum lege cauiſſet, ne quis è noſtris vel exſequiarum, vel ſacrificij, vel cuiuſpiam omnino miniſterij nomine pecuniam aut eleemoſynā vllam acciperet, nedum cogeret;

eam

A eam ipſe legem diligenter ſanctéque in omni vita ſeruauit; neque commiſit vnquam, vt fidem ſuam, in rebus præſertim ſacris, temere obligaret; vel (quod vitandum eſt maxime) ſpecie pietatis quæſtum facere videretur. quo in genere illud inſigne memorant. Grauiter ægrotabat ætate iam deuexa, idem Hieronymus Arzius. ad hunc, viſendi cauſa (fuit enim in colendis amicitiis diligētiſſimus) cum veniſſet Ignatius, hominemque benigno & ſpirituali alloquio recreare conatus eſſet; ille de futura vita ſolicitus, aureos ducentos ad piacularia ſacra pro ſe facienda ſudario inuolutos inſtitit Iguatio obtrudere. quos cum obfirmato animo reieciſſet Pater, quod diceret ſe alieno periculo doctum, ab huiuſmodi conuentis iampridem abſtinere, neque plus oneris velle ſuſcipere, quam quantum præſtare cum fide poſſet; admiratus ille ſanctimoniam & integritatem viri, eam ipſam ſummam paulo poſt ad eundem ſine vlla cōditione tranſmiſit. Tum Ignatius ſponte complures hoſtias ad expianda amici peccata decreuit; neque in officij & caritatis certamine vinci ſe ab laico paſſus eſt.

B Pacem & concordiam (quoad officium & Dei gloria pateretur) non modo cum ſuis, verumetiam cum alienis omni cura ſtudioque retinuit ſemper, & cauit, ne, aut per ſe, aut per ſuos facto dictove quemquam offenderet. Cum Martinus Olauius, qui collegio Romano annos aliquot magna cum laude præfuit, excellenti vir ingenio doctrinaque, theſes aliquot de more propoſuiſſet, in quibus erat caput de Immaculato, vt appellant, Conceptu beatę Virginis; licet ea de re Ignatius pro ſua egregia in Deum & Virginem pietate minime dubitaret, tamen ne Fratres Dominicani qui ad diſputationem inuitabātur, id ægre ferrēt, ſeque nominatim prouocari putarent, (contrariam enim ſententiam auctore D. Thoma tuentur eorum pleriq;) eā theſem induci tollique omnino imperauit. Anno CHRISTI nati M. D. LIII. cum Societas in Hiſpania, Deo adiuuāte, maiorem in modū creſceret; grauia in noſtros crimina repente cōficta ab iniquis, & Exercitiorū ſpiritualium præcipue liber in ſuſpicionē apud ſacros Inquiſitores magno apparatu artificioque vocatus eſt. quo nuntio Romam al-

C lato, multi auctores Ignatio fuere, vt ſe ſuoſque omni ope tueretur; accuſatorum calumnias & improbitatem in tanto præſertim ſuæ exiſtimationis ac famæ periculo redargueret. At ille, conſcientiæ teſtimonio ac Dei bonitate ſubnixus, nihil extimuit, rēque totā ſine vllo tumultu magiſtratibus cognoſcendam reliquit. quorū opera, & veritas breui patuit omnibus, & ex eo tempore Societas in iiſdem prouinciis feliciores in dies habuit progreſſus. Nec minor anno inſequēte in noſtros qui in Gallia verſabantur, procella deſæuiit. Siquidē graui ab aliquot illuſtribus Theologiæ doctoribus, decreto propoſito, vſque adeo lacerata ac tātam in inuidiam adducta Societas eſt, vt eam non modo profanum vulgus, verumetiā concionatores ipſi quotidianis probris & cōuiciis è ſuperiore loco proſcinderent. Ei decreto criminibuſque ſcripto refutādis cū ſe aliquot è noſtris Ignatio paratos offerrent; ac res indigna, minimeque tolerāda cunctis videretur eſſe; verbis ex Euāgelio deſumptis Ignatius: Pacem, inquit, do vobis: pacem meā relinquo vobis: neque certamē cum aduerſariis vllo pacto

ſuſcipi eſt paſſus,quod diceret, proculdubio fore, vt ipſa dies & noſtro- D
rum innocentiam ſatis probaret, & inimicorum cogitationes & conſilia
frangeret:id quod nõ ita multo poſt,Dei beneficio eſt factũ:nam & accu-
ſatio tota breui cõſenuit,& ipſis criminationibus illuſtrata Societas radi-
ces in iis regionibus egit altiores. Admirabilem vero facilitatẽ,vel potius
animi altitudinem Romæ oſtendit Pater in acerbiſſimis vicini cuiuſdam
iniuriis perferendis.namque is,vt noſtros in proximã ſibi domum immi-
graſſe cognouit;cum Ignatium ſocioſque,vt alij multi,ſine cauſſa peſſime
odiſſet;vna re valde lætatus eſt,quod vendendi ſuas ædes,quippe noſtris
valde opportunas, & conficiendæ pecuniæ præclarã ſibi occaſionẽ obla-
tam putaret.Ergo,vt peregrinum ad cõditiones quamlibet iniquas coge-
ret,variis artibus patientiã hominis exercere conſtituit. ac primũ in atrij
cuiuſdam interiacentis, quod finibus noſtris contineri conſtabat,poſſeſ-
ſionem impudẽter inuaſit:neque tamen Ignatius eam rem iudicio perſe-
cutus eſt.In id atrium deinde pauones,& alia demiſit altilia;quę obuerſis
in eam partem cubiculis noſtris moleſtiſſimo clãgore diu noctuque ob- E
ſtreperent: nequaquam expoſtulauit Ignatius. eidem,triclinij parietes in
eam partem luminis cauſſa perforare volenti,per ſummam contumeliam
reſtitit ille:nihilominus quieuit Pater,atque ob id ipſum cęco aliquot an-
nos triclinio eſt vſus.Cum hæc maxime ageret vicinus,vltro Ignatium ac
ſocios tota Vrbe inſtitit criminari,bipedumque nequiſſimos & cupidiſſi-
mos dicere, qui in alieno ſolo, non contenti male parta ingenti pecunia,
domibuſque per falſam religionẽ occupatis,poſſeſſiones in dies cõtinua-
re,ſeque ipſum patriis ædibus pæne per vim exturbare cõtenderent.Quę
res cum delatæ ad Ignatium eſſent,non modo ſedato animo tulit,vt cęte-
ra,ſed etiam ex eo die Dominũ deprecari pro aduerſario cępit ardentius.
Denique cum ille diuturna importunitate noſtros ad quamlibet iniquum
pretium perduxiſſet,& piorum ſubſidiis domus tãdem eſſet coempta;ita
ex ea migrauit,vt,quaſi mox æquãda ſolo eſſet,ſic omnia inde ferramen-
ta,fores,feneſtrarũ obices,atque adeo elaborati lapidis quidquid potuit,
ſecum aſportauerit.neque tamẽ grauius ea de re queſtus Ignatius eſt. ne- F
que tali homini, aut vlli omnino mortalium vllo vmquam nomine litem
intendit. Neque vero ab hominibus tãtum,ſed etiã ab ipſis pæne tempo-
ribus,inuictum animum pręſtitit.ſiquidem nulla vmquam vel domeſtica
inopia,vel publica annonæ caritate adduci potuit, vt contra CHRISTI
conſilium de craſtino ſolicitus eſſet;aut,qui nomen Societati profiteren-
tur,modo ad inſtitutũ idonei forent,eos,quamquam ingẽti preſſus fami-
lia,repudiaret. Atque hoc,eo magis homines mirabantur, quod illo ipſo
tempore viri locupletes ac principes, inopiæ metu, multos è domeſticis
conuictoribus non ſine rubore dimitterent.Itaque cum ex Ignatio quidã
è familiaribus pro amicitia ſciſcitaretur,quid ita alij diuites & pecunioſi,
in tantis annonæ difficultatibus familiam ſumptuſque minuerent; con-
tra ipſe nullis vectigalibus, nullo certo reditu fultus, eamdem augeret?
Non ſatis attendis,inquit ille,quæ ſit vis ac natura virtutis illius,quam in
Theologicis virtutibus ſecũdam Apoſtolus numerat; cui, certis & explo-

ratis

A ratis in rebus locus esse qui potest? Spes enim, vt idem ait, quæ videtur, non est spes. nam quod quis videt, quid sperat? Neque vero timendum esse, ne qui aues cæli pascit, & agri lilia splendididissimo vestit ornatu, quæ neque serunt, neque nent, neque in horrea congregant; idem suis operariis in Ecclesiæ vinea nullo stipendio laborantibus, necessaria ad exigendam vitam alimenta deesse patiatur. Quod ille videlicet cum iam inde ab ipsa cōuersione multis documētis præclare didicisset; tum vero post suscepta Societatis gubernacula, magis magisque experiebatur in dies. quo in genere, ne sim longior, nōnulla subnectā. Cū in sumptus quotidianos aliquando esset opus præsenti pecunia; atque ad nescio quid coemendum Ioānes Cruceius rei domesticæ curator exisset, incerta etiā tum luce quidam ei repente sacculum auro plenum obtulit, ac nihil effatus, illico sese è conspectu proripuit. Ioānes vero, qua erat simplicitate, vt auri speciem vidit, illusionem ac pręstigias diaboli suspicatus, in proximam ædem beatæ Mariæ supra Mineruam sese recipiens, diuinam opem suppliciter imB plorauit. domum deinde regressus, pecuniam inspectam, & forma & materia probam repperit: Deique clementiam ac benignitatem admirans, in ea quæ destinauerat, sine cuiusquā damno vel molestia insumpsit. Idem, cum in magnis rei familiaris angustiis Deo superisque in Laterano supplicasset; in reditu ad Colossæum theatrum illi subito vir quidā ignotus aureos centum in manu dedit, ac statim apparere desiit. Quare Ioannes non tam lætitia quam horrore perfusus, pecuniam domum attulit. Ignatius vero gratias quidem egit Domino, sed talibus iam pridem assuetus, nihil rei nouitate commotus est. Rursus nostris pecuniæ inopia laborantibus, quidam è Patribus dum nescio quid exquirit in arcula tomento scrutisque vilissimis plena; nihil minus opinanti venit in manus chartaceum inuolucrum aureis refertum ita nitidis atque micantibus, ac si tum primum ex officina prodirent: quo tam insperato subsidio præsenti egestati peropportune subuentum est. Quodam die sub vesperam, cum domi panes, vinum, ligna penitus defecissent; postridie mane, præter omnium C exspectationem, à nobili matrona vehes lignis onusta submittitur. ea ligna dum in cella vinaria, vt fit, condit ianitor, ianuam domus patentem reliquit imprudēs, recordatus deinde, cum ad occludendum accurrisset, repente modios aliquot frumenti, & vini cados in ipso vestibulo repperit: neque adhibita quantauis diligentia vmquam rescire potuit, quis ea dona misisset. Hęc igitur & alia eiusmodi subinde accidebant, quæ politico supercilio rem æstimanti, friuola cuipiam fortasse videantur, sed certe & paternam in famulos, Dei prouidentiam satis declarant; & Ignatij securitatem atque fiduciam ab omni stultitiæ vel temeritatis infamia vindicant.

* * *

D

Eiuſdem ratio gubernandi. *Cap. X.*

IN conſilio capiendo, & rebus gerendis, cum Deum ſemper, vt dictum eſt, accurata ſupplicatione conſuleret, tum vero (quod mirum fortaſſe cuipiam videatur) nō pietatis guſtum, ſed rationis ductum præcipue ſequebatur: vt non rationem ſpiritus dulcedo præiret, ſed dulcedinem ratio. Hoc enim aiebat vno maxime belluis homines antecellere, quod hi ratione vtātur, illæ nequaquam. Idem ad exſequenda conſilia, quoad fas eſſet, omnes artes & humana præſidia ſic adhibebat, quaſi omnē ſpem in iis repoſitam haberet; rurſus ita Deum orabat, & ex eo pendebat vno, ac ſi nihil omnino in rebus humanis opis aut perfugij collocaret. atque hoc pacto (quod longe optimum ac perfectiſſimum eſt) prudentiam cum pietate iungebat, ipſaque negotia tanquam onera paribus examinata ponderibus, quamuis difficili ac lubrico itinere ad optatos plerumque exitus perducebat. E Ad conſultandum autem, illud obſeruabat in primis, vt in quaque re ſemper eius rei peritiſſimos adhiberet. qua communicatione ac lenitate nimirum aſſequebatur, vt & rationes iniret optimas, neque in arte ſua ſe quiſquā ab eo vel præteritum, vel contemptum, iure conqueri poſſet. Ac cæteris etiā in rebus, videbat etiam atque etiā, vt vniuſcuiuſque dignitatis, ætatis, ac meriti ratio haberetur. Petronius erat Piſaurēſis, qui ante aliquot annos mortuus eſt, egregia pietate & virtute presbyter. is, cum tres minores natu germanos fratres ad Societatē ſuis adhortationibus perduxiſſet; eum ſemper Ignatius adoleſcētulis loco parentis ac præſidis voluit eſſe: neque de iis grauius quidquā, niſi ex illius auctoritate ac ſententia ſtatui paſſus eſt. Ad officia vel negotia, quę per ſe obire nō poſſet, cum viris principibus tranſigenda, viros eligebat, rerum vſu ac dicendi copia præditos, atque iis ita vel ſcripto, vel verbis mandata dabat, vt liberum iis omnino relinqueret, cum in rem pręſentē veniſſent, ſuo ipſorum arbitratu cuncta ex re, & ex tēpore moderari. Idemque ſub veſperam F ad ſe redeunti cuipiam ex iis, cū rei geſtæ rationē ab eo repoſceret, primū omnium: Satin' (aiebat) ex animi tui ſententia? quæ liberalitas hominis, & ipſi cauſſæ proderat multum; & ſuorum illi mire deuinciebat animos: & eoſdem ad exſequenda negotia perquā alacres promptoſque reddebat. Anno poſt CHRISTVM natum M.D.LIII. cū ad res in Luſitania componendas Michaelē Turrianum legaret, haud ita pridē in Societatem admiſſum; licet ei varias præceptiones ac monita ediderit conſignata litteris; tamen cū probe noſſet fidem ac prudentiā viri, non modo permiſit vt cum in prouinciam perueniſſet, ſuo arbitratu conſilia rebus aptaret; ſed etiam per multa ei dedit folia pura, ſuo munita chirographo, quibus ille prout opus eſſet, quidquid videretur, inſcriberet, ac deinde obſignatas epiſtolas cuicumque expediret, ipſius nomine redderet. atque hanc conſuetudinem laxe cum procuratoribus ac nuntiis agendi, ſemper magno cum emolumento retinuit. Quin etiam præfectis inferioribus minime

maligne

A maligne ſuum cuique ius ac poteſtatem impertire conſueuerat: cauebatque diligenter, ne, quę per eos agēda forent, vſurparet ipſe; vel ea re quidquam omnino apud ſubiectos de illorum auctoritate vel exiſtimatione minueret. Verumtamē iis ita laxabat habenas, vt eaſdem adduceret quoties vellet; nec non in eorum inſtituta, moreſque & adminiſtrandi genus diſſimulanter inquireret. Exſtat epiſtola ipſius ad Præpoſitum prouinciæ Luſitaniæ, in hanc ſententiam ſcripta; cuius mihi partem hoc loco inſerere viſum eſt: Neque vero Prouincialis aut Generalis Præpoſiti officium " eſt, inquit, minuta quæque, ac temporaria præſertim, in adminiſtrando " ſectari: ſed cum ad perſonæ dignitatem honeſtius, tum ad trāquillitatem " animi tutius eſt, ea præfectis inferioribus delegare, & rei confectæ ratio- " nem ab eis deinde repetere. Equidem in meo fungēdo munere id ipſum " ſequor: atque huiuſce concilij maiorem in dies fructum capio, quippe " cum & labore & ſolicitudine leuari me magnopere ſentiam. ac tibi quo- " que valde ſum auctor, vt curas & cogitationes tuas defigas in cōmodis & " ſalute potiſſimum vniuerſæ prouinciæ: & in rebus quidem ſingulis ordi- "
B nandis ac diſponendis, cum opus eſt, & ipſe verſere, & hominum tuo iu- " dicio peritorum ſententiam exquiras; cęterum ab iiſdem rebus per te cu- " randis tranſigēdiſque vt plurimum abſtineas, ſed inſtar excelſi cuiuſdam " motoris, orbes tibi ſubiunctos ęquabiliter & cum grauitate ciere pergas: " à quibus deinde, vt à proximis cauſſis, propria cuiuſque effecta proue- " niant: quod ſi feceris, & plura, & magis tuo muneri conuenientia, ſine tu- " multu ac trepidatione confeceris. Præterea illud eſt in hac ratione com- " modi, quod ſi quid in agendo peccetur, eius peccati præſtat in tuis admi- " niſtris, quam in te reſidere culpam: ac multo magis decet, quidquid ipſi " deliquerint, corrigi abs te, quam ſi tu erraueris (quod perfacile eſt ſingu- " la curioſius perſequenti) te ab inferioribus emēdari. Quod reliquum eſt, nobis Dominus IESVS CHRISTVS, ad ipſius voluntatem & clare intelligendam, & rite exſequendam pro ſua benignitate lumen ac vires impertiat. Romæ XI. Kal. Ianuarias M.D.LII. Hanc igitur Societatis guber-
C nandæ regulam inſtinctu plane diuino tenebat Ignatius, eamque in omnes partes plurimum aiebat valere. Primū, quod inferiores præfecti, quo plus credi ſibi, & quo liberalius tractari ſe vident, eo libentius, ne videlicet humanitate vincantur, vltro ipſi cum ſuperiore communicent. deinde, quod multo acrius ac ſtudioſius verſentur in opere: nam vt quiſque maxime ſuum habet negotium, ita ſummam in eius procuratione vigilantiam præſtat. accedit, vt maior ſit in diſpiciendo ac ſtatuendo claritas, maius auxilium Dei, quippe ſicut in rebus communibus, cum vniuerſali Præpoſito numen cæleſte præcipuo fauore conſpirat; ſic idem propriis cuiuſque præfecti muneribus, ſuo quodam ac peculiari munere aſſiſtit. quorū ſi facultas & auctoritas à ſuperioribus nimis arcte circumſcribatur, & quæ per hoſce tractanda ſunt, illi ſuſcipiant, primum ipſa diffidentia odioſa eſt, &, vt in alienis quodammodo rebus, cōtinuo langueſcit induſtria. deinde per eam cupiditatem & ambitionē, peculiaris ille, de quo dictum eſt, diuinæ gratiæ quaſi cōcurſus amittitur. præterea, cum ad rem

bene gerendam, & facultas & scientia necessario requirantur; scientia D plerumque inest ei, qui rem ipsam ex officio tractat, habetque subiectam oculis. huic si minuatur ius, & superior ipse, caussa non æque bene cognita, rei transigendæ se immisceat; ingenti prorsus malo potestas à cognitione seiungitur: atque hinc nimirum in omni cœtu suspiciones, discordiæ, rixæ, cum rectores & curatores non contenti suo munere, alter in alterius partes inuadunt: perque summam confusionem tollitur discrimen officiorum, & ordo ille, quo nihil est in hac rerum vniuersitate præstantius. Ad hæc, vbi is qui destinatus est quopiam, certis alligatur præceptis, rarum est vt quidquam è sententia possit efficere. magna enim consilij pars est in tempore, & nouis quotidie casibus interdum ipsa negotiorum species immutatur: quibus in rebus dum religione occupatus animus hæret, dum fluctuat apud se, dum cogitur ad absentes referre; interim, irreparabili sæpe damno videlicet, occasionis præteruolat opportunitas. Quæ cum præclare Ignatius nosset, cum suis adiutoribus procuratoribusve, nisi si res aliter postularet, ea quam dixi facilitate vtebatur. Itaque E & in magnis & arduis plerumque actionibus voto respondebat euentus; & tanta erat ipso regente concordia, is ordinum consensus, vt Societas tota vno eodemque spiritu ductuque agi videretur. Beneuolentiam & caritatem suorum erga se, non solum affabilitate, mansuetudine, cæterisque virtutibus, verum etiam industria quadam alebat: cauebatque, diligentissime, ne quid admitteret, cur eorum quispiam ab illo se minus vel diligi, vel probari putaret. quod in creando primum Generali Præposito seruauit, vt dictum est; ac deinde retinuit in sufficiendo sibi, cum ægrotaret, Vicario Generali: nec non in eligendis, qui Marcello Pontifici maximo, vt item supra dictum est, Pontificis ipsius iussu, in Palatio adsisterent. quam nominationem ad ipsorum Patrum consilium reiecit; ne certos ipse appellando, cæteros ad eiusmodi munera minus idoneos iudicasse videretur. Præterea, si quid pro imperio asperius exsequendum esset; eius inuidiam ad inferiores administros reiicere solitus est, ipsis videlicet non inuitis; communemque parentem pie ac religiose tuentibus. Qui homi- F nibus cum potestate præsunt, hos cum aliæ fraudes & mala circumstant, tum illud in primis, de quo sanctus Bernardus ad Eugenium: Est item vitium, inquit, cuius si te immunē sentis, inter omnes qui cathedras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius, quia veraciter singulariterque leuasti te supra te, iuxta Prophetam. Facilitas credulitatis hæc est: cuius callidissimæ vulpeculæ, magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Ab hoc igitur scopulo, sicut à cæteris, magnopere Ignatius declinabat: quippe satis ad omnem animaduersionem ipsa varietate suorum temporum eruditus. ac delatoribus ita vnam aurem præbere consueuerat, vt semper alteram reo reseruaret absenti. Quinetiam accusatoris ipsius, inter dicendum, gestus, oculos, vultusque omnes attente obseruabat: crebrisque ac minutis interrogationibus, veritatis eliciendę gratia fatigabat hominem: totam deinde rem, si opus esset, per se & per idoneos viros omnibus vestigiis indagabat leniter ac sine tumultu; cauebatque nō modo ne quemquam

V quam damnaret indicta caussa, verumetiam vt ne quid omnino præiudi-
cati ad caussæ cognitionem afferret. Illud etiam, in rebus præsertim gra-
uioribus, obseruabat interdum; vt accusatorem iuberet sua manu scri-
bere quę deferręt: primum quod hominum naturam pronam esse ad ma-
ledicendum intelligeret, & stylum quam linguam longe facilius contine-
ri: tum etiam, vt si quod mendacium, vt fit, tempore procedente exstitis-
set, id, ipso delatoris chirographo teneri & coargui posset. atque hoc tẽ-
peramento fiebat, vt neque si quid grauius accidisset, ignoraret Ignatius;
neque innocentes per calumniam aut per factionem circumueniri vel
opprimi sineret. Idem omnes reipublicę partes vigilanter curabat; neque
committebat (in quo grauiter à magistratibus fere peccatur) vt dum vnam
amplecteretur, desereret alteram. Verumtamen præcipua quadam fuit
obseruatione in hominibus ad Societatem adscribendis. quam ille rem
tanti momenti ducebat esse, vt cum alioquin è custodia corporis euolare
quam primum optaret, hãc vnam ob caussam in aliquot annos propagari
B sibi vitæ spatia cuperet; quoad nimirum tyrocinij formula ac disciplina,
ad Societatis vsum & institutum probe constituta foret. Tyrones autem
ille non à naturali quadam bonitate, vel potius tarditate; sed à vigore
magis ingenij, & rerũ gerendarum adiumentis, legebat: negabatque, qui
ad populi negotia factus non esset, eumdem esse ad ministeria Societatis
idoneum. Quod si quis bardum quempiam eo nomine obtruderet, quod
ipsum vtique è sęculi naufragio diceret euasurum; nihilominus recusabat
Ignatius, neminem affirmans è Societate IESV dicendum esse, qui ad
suam vnius, non etiam ad aliorum salutem, & acriter & scienter posset in-
cumbere. Quos autem ad probationem admiserat, eorum spiritum dabat
operam vt quam plurimis experimentis cognosceret penitus: neque illos
tantum ad suauem quemdam sensum pietatis (quo imperiti omnia me-
tiuntur) sed ad veras ac solidas virtutes erudiebat: ac præsertim (quod sæ-
pe iam diximus) vt ad nullius rei quamuis cæteroqui laudabilis amorem
tamquam ad scopulũ adhæresceręt, sed ab omni alia cupiditate, vel etiam
C propensione soluti ac liberi, ex vno tantum superiorum nutu ac volun-
tate penderent: neque assuescerent abditos eorum sensus exquirere, vel
imperitia sciscitari; vel quem, quibusve de caussis, iidem aut supra cæte-
ros tollerent, aut etiam infra, suo arbitratu deprimerent: sed illis omne
iudicium & consilium à superis datum; sibi simplicitatis & obsequij glo-
riam esse relictam putarent: essentque proinde ad omnia quamuis ardua
& absurda & subita paratissimi. Omnes omnium querimonias perbeni-
gne audiebat: ac solabatur verbis humanissimis. atque etiam diligenter
curabat, vt salua religionis disciplina, & Præfectorũ dignitate, vnicuique
satisfieret. Neque vero minori vigilantia & seueritate Præfectos ipsos
quam reliquos omnes in officio continebat; quinetiam tanto plura maio-
raque ab illis, quam ab his exigere solitus est, quanto superiores inferio-
ribus, gradus & virtutum insignibus antecellunt. Idem, in respondendo
agendoque, simplicitatem ita cum cautione coniunxit, vt satis appareret,
alteram alteri non modo impedimento non esse verumetiam ornamento

atque præsidio. Suspensa, vel ambigua, vel obscura verba, perplexum de industria incertumque sermonem: vti barbaras artes; & subdola mendacij tegmenta, fideique ac societatis humanæ perniciem, semper est detestatus: ac suo monstrauit exemplo veritatis cultor eximius, quantum inter prudentiam & calliditatem intersit. D

Eiusdem ratio proximos adiuuandi. Cap. XI.

MIRÆ fuit solertiæ in solicitandis mortalibus, & à diaboli seruitute ad CHRISTI Domini obsequium traducẽdis. ac quibus artibus dęmon ad animarum perniciẽ vtitur, easdem ipse (quoad liceret, ac fas esset) ad hominum salutem ac beneficium transferebat. Voluntates ac naturas eorũ quibus cum ageret, festine odorari; ambitiosis splendida, auaris vtilia, voluptuosis iucunda proponere; & suo, quod aiunt, hamo vel esca quemque piscari. Iam in congressu, maxime Principũ, id obseruabat in primis, vt sermonis initia illis daret, extrema reseruaret sibi: cauebatque ne de rebus etiam diuinis inepte vel ad satietatem ac fastidium ageret. Tristem vero & horridam sapientiam (vtique postquam in lucem hominum prodiit) semper vitauit: cumque philosophiæ nomen ipsum, intelligeret, etiam si modeste tractetur, tamen satis odiosum esse per se; nihil in habitu suo, vel in genere vitæ rarum aut notabile conspici voluit: ac semper sese, quibus rebus honeste ac religiose potuit, ad communem cõsuetudinem accommodauit; neque commisit, vt quod ipse non faceret, id in aliis reprehendere putaretur: prorsus, vt eius mores prima fronte, vel eminus intuenti, vnus aliquis è populo videretur esse: verum quo propius illum inspiceres, quo diutius ac familiarius vterere; eo magis præstantiam virtutesque viri, tamquam odorem ex affrictu sentires. atque id ipsum est caussæ, cur nostris nullam in vestitu ornatuve, religionis iniunxerit notam: sed quo facilius in hominum cœtus & consuetudinẽ irreperent, ac tempestiuis colloquiis vnumquemque adiuuarent; vbicumque gentium versarentur, quam modestissimo eius gentis habitu iussit incedere: neque vllum dare signum animi à sensu communi vel ab humanitate abhorrentis. Idem valde vituperabat moderatores animarum eos, qui vel vna eademque via, ac ferme quam ipsi tenuissent, cæteros etiam ad studium virtutis conarentur adducere; vel, dumtaxat si quis ad pietatem esset sua sponte propensus, formandum regendumque susciperent: sed ipse nimirum vel feros & barbaros homines non dubitabat aggredi, sic, vt à singulis quod dabatur acciperet: & quos ad consilia CHRISTI prouehere non posset, certe ad præcepta sensim allicere nitebatur. atque vt bonus agricola non tantum rectas & fructuosas arbores, sed etiam deprauatas, neque ita fertiles colit; easque vel adminiculis erigit, vel circumcidendo castigat, vel sub aliena latentibus vmbra cælum aperit, vel telluris vitio laborantibus mutat locum; sic ille rerum difficultate nequaquam exterritus, dispiciebat in primis quod inge E F

A ingenium qua ratione tractandum esset; iisdemque sæpe morbis, pro varietate naturæ, non diuersas modo, sed etiam contrarias inter se medicinas adhibere consueuerat. Quod si quem, omnia expertus, tamen è cœno peccatorum extrahere nequiuisset; non ideo contrahebat animum, vel se angori dabat, quasi oleum & operam perdidisset; sed conscientiæ & officij fructu contentus, acquiescebat in alto Prouidentiæ diuinæ consilio. De spirituum discretione (quam ille scientiam habuit maximam) deque moderandis affectibus, multa præcepit egregie: quę quoniam exstant scripta (quemadmodum initio diximus) nihil est quod à nobis hoc loco ingerantur.

Vita eius quotidiana, & domestica. Cap. XII.

B SOCIETATI Præpositus, deuexa iam ætate; viuēdi priuatim hanc ferme normam tenebat. Mane, vt primum euigilasset, certum tempus dabat precationi, & contemplationi bonorum cælestium; deinde, si sacrificandum illi esset (quod munus propter summam animi attentionem, & corporis imbecillitatem, sæpe intermittere cogebatur) sacro, sub vesperam pridie, ad Vrbis consuetudinem ordinato, & accuratè præcognito, rem diuinam faciebat: quæ recitanda forent, vel in priuato sacello, nemine præter administrum adstante, contra morem Hispaniensem elata pronuntians voce. vsque adeo Ecclesiæ Romanæ ritus omnes & cæremonias adamauerat. A psallendo, quamquam inuitus abstinebat, quod ei propter vim lacrymarum, & frequentem ecstasim, qua corpus mire affligebatur, eiusmodi officio summus Pontifex nominatim interdixerat. A sacro, si cuius negotij caussa prodeundum esset, comite vno prodibat: si minus, admittendis audiēdisque vel domesticis vel externis operam dabat, serena parique semper, vt diximus, fronte: minime suspiciosus ille quidem, aut timidus;
C attamen apprime circumspectus ac prouidus; vt illi non facile quisquam posset imponere. Actiones autem omnes, è D. Basilij præcepto condiebat tacitæ precationis salę: seque ipsum, vt dictum est, excutiebat subinde, ne quid labis ex quotidiano mortalium rerum vsu contraheret. A prandio, post gratiarum actionem, remissionis caussa, de rebus haud ita seriis molestisve sermones habebat iucundos; qui tamen, vt plurimum, ad agendi & gubernandi scientiam facerent. Inde vel actibus publicis, vel subscriptioni lectionique epistolarum, tempus dabat. ac multa etiam, prout res exigeret, sua manu exarabat ipse. tum, si hora suppeteret, suorum acta recognoscebat. à cœna vero, insequentis diei negotia disponebat; accersitisque administris, vel procuratoribus, sua cuique separatim dabat mandata: deinde cum eo quem sibi à secretis elegerat, per otium agebat.: eo dimisso, ad multam noctem solus inambulabat innixus baculo, maiorem in modum attentus meditansque apud se: postremo, quod supererat temporis, necessariæ tribuebat quieti, id erat spatium horarū circiter quattuor.

Cubiculo vſus eſt perangusto ac tenebricoſo; cuius formam nec succeſ- D
ſores quidem adhuc, religionis, vt puto, cauſſa mutarunt. cibi potuſque fuit adeo parcus, vt guſtatum funditus perdidiſſe videretur; niſi ſi quando pauculis veſceretur caſtaneis, quibus patrio more puer olim aſſueuerat. nulli vmquam ferculo quamuis famelicus ac ieiunus, arriſit; nullum edulij vel condimenti genus cuiquam indixit; nihil vmquam inter edendum eſt queſtus; licet per adiutorum inſcitiam incuriamve cibaria male cocta conditaque; vinum etiam fugiens aut acidũ præberetur. nihil denique ſibi proprie apponi voluit vmquam: & grauiter adminiſtrũ aliquando puniit, quod vuæ racemum vni ſibi præter cæteros attuliſſet. quæ ſane peritus rerum æſtimator haud ita leuia duxerit, ſi hominis vel ætatem ipſam, cui multa dantur, vel infirmitatem valetudinis plura imperantem, vel denique ſummam inter ſuos poteſtatem & licentiam, vt ita dicam, ſuo arbitratu viuendi, conſideret. Munditias in victu cultuque dilexit; ſed faciles, & nequaquam exquiſitas; cuiuſmodi & viatorem, & CHRISTI famulũ decent: placuitque ei ſemper ad alliciendos præſertim homines, vt dictum eſt, non incompta frugalitas. Ac de Ignatio qui- E
dem (quod me non fugit) alia id genus multa narrantur; verum ſingula perſequi neceſſe non eſt. tantum ad viri mores virtutemque intelligendam, hæc pauca libauimus.

Pietatis opera publice per eum instituta. Cap. XIII.

INTER ipſam Societatis adminiſtrationem, cui potiſſimum inſeruiebat, non exiguam partem curarum aliis quoque rebus impertiit, atque iis maxime, quæ ad ſalutem & commodum populi, atque ad ſplendorem ac dignitatem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ pertinerent. De curandis ægrotis, & pænitentiæ ſacramẽto, Innocẽtij tertij Papę lex eſt: Ægrotos niſi peccata rite confeſſos, à prima inſpectione medici neve adeunto, neve curanto. Ea lex cum ipſa deſuetudine propemodum antiquata eſſet, perfecit Ignatius vt F
ſalutaris illa conſuetudo, longo interuallo reuocaretur; viſendi tamen ſpatio in alteram vſque vicem extracto: qua moderatione videlicet, ſimul & publicæ exiſtimationi, & ſingulorum animis corporibuſque conſultum eſt. Mulierculas à maritis cum pudicitiæ capitisve periculo diſſidentes, matronis ditioribus in officio continendas ac ſuſtentandas diuidere conſueuerat: ſed cum creſceret numerus; ne cui grauior eſſet impenſa, locum iiſdem recipiendis alendiſque publice parare conſtituit; ſuũque conſilium impertiit primoribus ciuitatis. quibus rem ita probantibus, vt nemo tamen ſe profiteri vellet tam glorioſi operis principem, hãc rationem Ignatius iniit rei ad exitũ perducẽdæ. Ex area tẽpli noſtri Petrus Codatius procurator lapides ingẽtes effoderat, cuiuſmodi multi ruinis veteribus continẽtur. hos igitur lapides, in magna rei familiaris inopia vẽdi, & ſummam ex iis confici aureorũ centum Ignatius imperauit: eã pecuniam

cum ad

A cum ad opus inchoandum primus in medio posuisset, tantum reliquis ardorem iniecit (insita mortalibus natura propere sequendi quæ inchoare piguit) vt ex voluntaria collatione institutum sit cœnobium, quo eius generis fœminæ sese reciperent; ibique securæ tamdiu delitescerent, quoad compositis controuersiis in gratiam cum maritis redirent: atque idcirco cœnobium (vt supra diximus) Male nuptarum vulgo appellatum est. Ad eius autem loci custodiam atque administrationem Ignatius piorum hominum sodalitatem adhibuit, prudenti sane consilio. Etenim in communem vtilitatem intentus, ne vno dumtaxat munere implicitus teneretur, vt quodque opus absoluerat, confestim eius operis procuratione certis atque idoneis hominibus demandata, ipse animum & cogitationem ad alia deinceps atque alia transferebat. Parthenonem etiam sanctæ Catharinæ, cui à Funariis vel à Rosa cognomen est, Ignatius idem instituit. quo in Parthenone puellæ forma eleganti, quarum pudicitia periclitaretur ob angustias rei familiaris, magna præfectorum diligentia conquisitæ, in-
B terdum etiam pro potestate, si res exigat, è complexu parentum abreptæ, hodie ad centum & quinquaginta sub claustris, & sanctimonialium fœminarum disciplina, magno labore & impensa educantur: eædemque, simul atque maturum est, vel perpetuæ religioni & castitati sponte se consecrant; vel idoneis viris dantur nuptui, dote à loci præsidibus persoluta. Non minus laudabile quod sequitur. Cum plurimi bonæ interdum indolis pueri & puellæ, vt in Vrbe plena peregrinis & aduenis, destituti vel orbi parentibus, miserandum in modum per plateas & compita seminudi & egentes errarent; vtriusque sexus & cõmodis & saluti, eodem Ignatio suadente, prouisum est. Itaque ex eo tempore duabus in ædibus, hoc est sanctæ Mariæ in Aquiro, & sanctorum quattuor Coronatorũ, masculi seorsum ac fœminæ, & gratis aluntur, & rudimentis Christianæ fidei, ac partim litteris, partim etiam necessariis ad vsum reipublicæ artibus atque opificiis imbuuntur. Vtriusque autem sexus est hac tempestate numerus capitum amplius ducentorum; quorum illi præter domesticas exercita-
C tiones, ad funera quoque prosequenda psallẽtes & candidati procedunt; hæ, vbi adoleuerint, vel maritantur, vel in sacratarum virginum collegia sese conferunt. Quinetiam, quod olim in patria sua perfecerat, idipsum Romæ quoque molitus est: vt vlcerosi ac mendici per cõpita misere quiritantes, vnum in locum coacti, publica impensa ex censu & collationibus alerentur. eamque rẽ ingenti ciuitatis approbatione ad exitum perduxisset, ni pauci potentẽs, nescio quo spiritu impulsi, huic tam præclaræ actioni obstitissent. Ad hæc, è quisquiliis Hebræorum si cuipiam Euangelij lumen affulserat, hunc hospitio confestim acceptum Ignatius pro sua tenuitate liberaliter ac benigne tractabat, quoad Christianis præceptionibus eruditus baptismatis fonte renasceretur. neque à procurandis neophytorum commodis ante destitit, quam ex auctoritate summi Pontificis ædes paratæ sunt, quas Catechumenorum appellant: quibus in ædibus hodie masculos seorsum ac fœminas, cum aliorum, tum præcipue Gregorij XIII. Pontificis maximi munificentia large sustentat. atque etiam

(quod expressius caritatis argumentum est)baptizati ex eo loco non ante D
mittuntur,quam aut litterarum præsidio quas interim edocentur,aut artis cuiuspiam,necessaria sibi in reliquam vitam adiumēta parauerint.quo pietatis officio multi ex eadem secta permoti, magno bonorum gaudio, sese quotannis ad CHRISTVM adiungunt.Illud vero optimum, quod ad catholicæ fidei reliquias in Septentrionali plaga fouendas, augendasque, auctore atque adiutore in primis Ioanne Morono Cardinali amplissimo, Seminarium clericorum in Vrbe condidit,dato negotio nostris hominibus, qui conquisitos bonæ indolis adolescentes Romam ex iisdem regionibus mitterent.atque id Seminarium, siue collegium Germanicum,vt appellant,acerbissimis deinde tempestatibus, ingenti labore ac perseuerantia tutatus Ignatius est; præstantissimis è tota Societate doctoribus ad eam iuuentutem & litteris & moribus instituendam adhibitis.quod opus & Ecclesiæ Romanæ ornamento, & Germaniæ magno adiumento & fuisse,& esse hodie vel maxime constat, cum in eius pæne collapsi instaurationem & amplificationem, idem Gregorius XIII. pro E
sua præcipua in eas nationes clementia & volūtate vehemēter incubuit. Nec Germanicæ modo, sed cæterarū quoque gentium pueros & adolescentes Ignatius, piis ac liberalibus disciplinis imbuendos (quam vnam expeditissimam emēdandi generis humani rationem ducebat esse) per se suosque admonitu plane diuino suscepit: atque ob id ipsum,gymnasia, quibus æque infimi ac summi gratis erudirentur, non Romæ solum, sed etiam toto pæne terrarum orbe constituit, summa adhibita cura, vt ne quid professores nostri,quamuis acutum & plausibile afferrent peregrini vel noui dogmatis,nedum ab orthodoxa fide abhorrentis, verum in singulis quæstionibus celeberrima quęque & probatissima doctorum placita sequerentur.

Quædam de Ignatio mira, Cap. XIV.

RÆTER ea quæ superioribus libris Ignatio diuinitus acce- F
disse retulimus,non pauca de eodem admirabilia prædicantur: quorum aliqua nobis hoc loco exponere visum est. Recenti conuersione, Hierosolymam petens, dum Barcinone transmissionem exspectat,interea diuinam rem, sacras conciones, & alia religionis officia quam accuratissime obire non destitit. Accidit autem aliquando,vt cum in templo verbum Dei audiret, cōspicata hominem fœmina princeps,peregrini habitu fæci plebis immistum,videre sibi visa sit eius caput ac faciem eximio quodam fulgore splendentem, idque tanta sua cum animi voluptate, vt quamquam inuita ac repugnans modestiæ caussa, tamen ab eo aspectu oculos nulla ratione posset auertere. Igitur concione dimissa,nihil ei fuit antiquius,quam vt mariti permissu, peregrinum per idoneos homines oppido conquisitum hospitio acciperet. qui domum ingressus,percunctantibus illis,quis aut cuias esset;peregrinari se Hierosolymam dixit, neque de seipso verbum vltra addidit: ve-

rumenim

A rumenimvero ſermonem de rebus diuinis inſtitués, omnes qui aderant, cælesti quodam ſolatio lætitiaque perfudit. Qua re vehementius etiam permoti, operam dedere, vt nobilis quidam vir, ipſorum propinquus, in Italiam traiecturus, vna cum Ignatio conſcenderet, rati, nauigium vtique tali vectore perire non poſſe; neque eos fefellit opinio: ſiquidem alia nauis, cum eodem fere tempore vela feciſſet, non longe à portu vi tempeſtatis abſorpta eſt; at vero qua Ignatius vehebatur, celerrimo curſu Caietam incolumis tenuit. poſt reuerſioné vero, dum Barcinone, vt initio dictum eſt, Grammaticæ rudimentis operam dat, res accidit ad viri ſanctitatem illuſtrandam haud leuis momenti. In parœcia beatæ MARIÆ, cui à Mari cognomé eſt, ad plateam Lullianam, Lyſſani duo fratres de patrimonio diutius litigauerant. Ac denique à iudicibus lata ſententia, is qui cauſſa ceciderat, pręnimio dolore ad vltimam deſperationé redactus, impulſu dæmonis è cubiculi trabe laqueo ſe ſuſpendit: ea re cognita vicini ad tetrum illud ſpectaculũ confluunt, mirãtes hominis facinus, miſeran-
B tes inſaniam. Id ſimulatque Ignatius audiuit, cõfeſtim aduolat, pendenté ex infelici tigillo reſtem præcidit, hominem vel cadauer potius collocari iubet in lectulo. deinde ſeorſum nixus genibus pro ſalute ipſius Deũ orare non ſine lacrymis inſtitit. Res mira. deprecãte Ignatio, cũctis qui aderant in lectulum obuerſis, & exſpectatione ſuſpenſis; miſer ille repente ſuſtulit oculos, vociſque vſum eatenus dũtaxat recepit, quoad vocato celeriter in id ſacerdoti peccata rite confeſſus, ac demũ expiatus, animam è Tartari faucibus ereptã Domino reddidit. cuius rei fama totã vrbem, fineſque illos magna cũ omniũ admiratione peruaſit; & ſuperſunt hodie, qui meminerint: à quibus ego id ipſum Barcinone diligenter quæſiui. Ac multo poſt, Romæ, conſtituta iam Societate aliud non minus mirũ Ignatio contigit. Cum Alexãdro Petronio, cuius ante meminimus, & medico & philoſopho inſigni, magnũ vſum amicitiamque contraxerat. Ad eum ægrotum aliquando viciſſim ipſe, viſendi cauſſa cũ adiiſſet, quamquã alieno tum tempore, tamé pro familiaritate à domeſticis introductus, occlu-
C ſis feneſtris in lectulo quieſcenté inuenit. & ex tenebris ratus hominem ſopori ſeſe dediſſe, ſuſpenſo veſtigio tacitus adrepens, pulnino ſenſim aſſedit. ac nihilominus Alexander è ſomno excitatus, & repente Felicitatem vxorem inclamans: Quis nouus hic ſplendor, quæ tanta, inquit, lux cubiculum cõplet? At illa ſimpliciter, id quod erat, vnũ Ignatium introiſſe reſpondit. Tum Alexander, homo grauis & prudens, non dubio argumento viri ſanctitaté interpretatus, ex eo die Ignatiũ tamquam humano faſtigio celſioré, magis magiſque ſuſpexit: totamque deinde ré ipſe mihi aliiſque ſerio expoſuit. Pariſiis, Michael quidã Hiſpanus, qué Romæ deinde falſæ criminationis miniſtrum in Patres fuiſſe diximus, impatienter ferens patronum ſuum Frãciſcum Xaueriũ è medio honorũ curſu ad ſtudium humilitatis Chriſtianæ traductum fuiſſe, ira percitus, Ignatium, vtpote eius rei auctorem, interficere omnino conſtituit: cumque in hoſpitium ipſius vltro inuaſiſſet, ſtrictoque iam gladio ſcalas furibũdus aſcenderet, diuina repéte voce perterritus: Quo tendis infelix? retulit gradum,
totamque

totamque rem conſcientia victus poſtmodum ipſe confeſſus eſt. Anno à D virginis partu M.D.L I V.Rodulphi Pij Cardinalis opera,Societatis collegium ad Lauretanam ædem inſtitutum eſt;acciditque,vt domus noſtris ad habitandum attributa,lemurum terroribus,& faunorum ludibriis admodum eſſet infeſta.cumque,noctu præſertim,modo hi,modo illi detractis è cubili ſtragulis , vel inſolito quodam cachinno excitati per cœcas tenebras trepidarent;ad eam peſtem auertendam multa nequicquam experti,denique per epiſtolam ad ſacrificia & preces Ignatij , tamquam ad ſacram anchoram communi conſenſu confugiunt.Ille re cognita , Deum attente precatus,reſcripſit ſociis, bono eſſent animo , ac diuino præſidio freti(quod in tali re fecerat ipſe non ſemel) dæmonum terriculaméta nihili ducerent.Mirum dictu.recitatis litteris,omnes confeſtim ea moleſtia ſpectriſque non modo in præſens,verumetiam in poſterum liberati ſunt. Cum Ignatij defuncti corpus exſequiarum cauſſa iaceret in feretro , Bernardina quædam Romana,filiam ſtrumis iamdiu laborantem , quam arte nulla medici ſanare valuerant , ad óſculandas mortui manus admouere E vehementer optabat,certam ex eo contactu,filiæ valetudinem ſibi pollicita:ſed cum præ turba,impetu ſæpe capto puella numquam ad feretrum accedere potuiſſet,denique mater,quippe quam filię caritas valentiorem audacioremque reddebat,non ante deſtitit , quam ex Ignatij veſtimentis fruſtulum adepta eſt. id fruſtulum virginis collo ſimul atque alligatum; velut præſenti numinis ope morbus euanuit:cuius miraculi rumor cunctis, vt par eſt,admirãtibus longe lateque manauit.Ac ne prophetiæ quidem inſigni dono caruiſſe putandus Ignatius eſt,ſiquidem aliqua partim abdita aperuit,partim longe à conſpectu remota mõſtrauit;partim etiam multo poſt futura,ſine vllo errore prædixit. In iis qui Barcinone Ignatiũ maxime coluere,ac præcipuum ex eius conſuetudine & monitis fructum vtilitatemque cepere,vidua quædam fuit nomine Agnes,è Paſchala familia.hæc cum cætera caritate Ignatiũ adiuuit,eiuſque ſuſtentauit inopiam, tum Pariſios proficiſcentem,ad vſque templum ſancti Andreæ tria millia ab vrbe paſſuum,officij cauſſa proſecuta eſt vna cum Ioãne filio,optima ſpe ſummæ virtutis ac pietatis adoleſcentulo. Hunc in digreſſu cum F oſcularetur Ignatius , eique præcepta in reliquam vitam paterna daret: Cur,inquit ille,cũ alij abs te exculti,tuiſque monitis incitati,vel CHRISTI conſilia ſint ſequuti , vel certe in virtute magnos progreſſus effecerint,me vnum,parens optime,rudem informemque deſtituis?quid miſero mihi te abſente futurũ eſt?Atqui bono animo eſto fili,reſpondit Ignatius,nequaquam tibi deerit exercendæ patientiæ , deque Deo bene merendi materies.namque vbi adoleueris,vxorem duces,multiſque incommodis afflictaberis,quæ te ſolui deliciis,& in auxilio diuino implorando torpere minime patientur.Neque abfuit dicto fides.ſiquidẽ poſt aliquot annos ille contracto matrimonio multos ſuſcepit liberos ; cumque haud ita diues eſſet,debitorum fraude,quibus non exiguam pecuniæ ſummam crediderat,rei familiaris naufragium fecit , hodieque confecta iam ætate ſenex , ſeque familiamque ſuam quotidianis laboribus ægre ſuſtentat.

Eius

A Eius deinde Agnetis mortem Barcinone ſanctiſſime obitam, Romæ Dei monitu præſenſit Ignatius,vt litteræ Antonij Araozij qui morięti viduæ affuerat,nihil ei ſuper illa re noui poſtmodum attulerint. Quidā haud ita pridem in Societate verſatus, cū ex impoſito ſibi munere tanta moleſtia afficeretur,vt ſomnum capere vix poſſet,ac de repetendo ſæculo cogitaret; Ignatius rem diuinitus odoratus, adoleſcentem nocte intempeſta è lectulo vocari ad ſe iuſſit, alioqui fratrum neceſſitatibus mirum in modum parcere ſolitus.Is cum animo valde perturbato veniſſet;ficta perſona quæſiuit ex eodem Ignatius,ſi quis hac vel illa tētatione ſolicitaretur, quidnam ei conſilij daturus eſſet?ac per eam ſermocinationem omnes illi obſtupeſcenti ſenſim eius animi receſſus ac latebras patefecit ſimul, & perturbationes admirabili dexteritate ſedauit.eodemque caritatis officio erga alios quoque multos pari perſpicacitate perfunctus eſt, qui cū ſuos morbos propter inſcitiam aperire nō poſſent, vltro iis ipſemet ante medicinā,& genus ægritudinis,& cauſſas detegebat.Vicetiæ,Fabro & Laine B comitibus,dum ex voto finem anni vertentis exſpectat, cæteris item Patribus ob id ipſum Veneta ditione diſperſis, repente affertur, Simonem Roterigium,Baſſani,grauiſſima febri correptum,in extremo verſari vitæ diſcrimine.quo nuntio perculſus Ignatius,licet ipſe quoque febricula teneretur,tamen illico ſurgit, ac Iacobi Lainis qui grauius laborabat, cura piis hominibus demandata,ſequente Fabro ſe pedes in viam dat,eodemque die paſſuum octodecim fere millia confecit ea quidem celeritate, vt præcedentem vix Faber conſequi poſſet. Cumque ex itinere, de Simone ſolicitus,orandi cauſſa paululum è ſemita diuertiſſet,ſupplicatione peracta,ſenſit auditas preces: atque ad Fabrum rediens,pro certo affirmauit, Simonem è morbo euaſurum.ad quem vt venit, arcte complexus hominem læta omnia ſperare, & certam ſanitatem exſpectare iuſſit. Nec ſane fruſtra:quandoquidem Simon paulo poſt,contra omnium opinionē priſtinæ valetudini redditus eſt;atque id beneficiū hodieque ſecundū Deum Ignatio ſeſe acceptum referre teſtatur.Haud longe à Baſſani mœnibus lo- C co edito templum cernitur beati martyris Viti,ex quo in ſubiectam conuallem deſpectus eſt cum cætero cultu viſendam,tum crebris aquarum è Medoaco amne deriuationibus.Id templum eo tempore tuebatur ſolitarius quidam,Antonius nomine,vir doctrinarum expers & idiota quidem ille,verumtamen ſeuerus,& grauis,& ipſo totius corporis atque oris habitu venerabilis;ac proinde apud illas gentes magna virtutis & ſanctitatis opinione.Is Ignatium nihil inſigne præſeferētem,elato ſupercilio (vt ipſe poſtea fatebatur)contemnere apud ſe cæpit, ac paruifacere; quoad intentius aliquando ſupplicanti demonſtrare dignatus eſt Dominus,qui vir & quantus eſſet Ignatius, quamque multorum adiumento & ſaluti diuina prouidentia deſtinatus.ex quo ſuam ille temeritatem dolenter accuſans,Ignatium ſtudioſe dein colere atque obſeruare inſtituit. Per eoſdem forte dies quidam ex Ignatij ſociis, partim anachoritæ conſuetudine,partim etiam ipſius loci amœnitate captus,ita cogitare cæpit apud ſe; Hem,Ignatij comites,vexatis tanto labore, tāta rerum omnium difficul-

tate corporibus,de animorum insuper salute periclitamur.raro, quã extulimus domo,mentem spiritumque referimus:nimiũ pulueris sordiumque campestri hoc opere & exercitatione colligimus. ac cæteris quidem maior forsan gratiæ diuinæ fiducia, plus virium fuerit ad obuia quæque superanda:mihi vero meæ infirmitatis præclare conscio, nonne conducat,procul negotiis tumultibusque cælestem in terris vitam vna cum hoc sancto eremi cultore transigere? & abiectis multiplicibus curis vni Deo vacare? Hæc apud se identidẽ reputanti,occursabãt ex altera parte Ignatij caritas,dulcedo sociorum,cæpta communia,datæ dexteræ,& deserendi nefas.Eiusmodi cogitationum æstibus cum aliquandiu fluctuasset;denique consultandi caussa ad anachoritam ipsum adire constituit. sed nequaquam cessit illi res è sententia.quippe vixdum extra oppidum extulerat pedem,cum ei vni spectrum est obiectum,armatus vir,trucibus oculis,stricto gladio minitans.Exterruit primo ea species hominem:dein impetu capto cum nihilominus pergeret;iratus ille ac furens in obuium irruere visus.Tum vero peregrinus haud dubie terga dat,ac sine respectu in oppidum auolat, mirantibus incolis quod tam effuse fugientem aspicerent,nemine persequente.At ille à præcipiti cursu nõ ante destitit, quam in ipsius Ignatij diuersorium sese cum insana trepidatione coniecit. Cui renidens Pater (totam quippe rem Deo reuelante,cognorat:) Siccine titubas?inquit:Modicæ fidei,quare dubitasti?Qua ille interrogatione,& in præsentia valde compunctus, & in posterum, ne ab instituto deficeret, magnopere confirmatus est. Cum Ioannes Codurius, è primis Patribus vnus, è graui morbo in vltimum vitæ periculum esset adductus : ad rem diuinam pro socij salute faciendam Ignatius ædem sancti Petri in Monte aureo petiit:cuius & loci,& Apostoli,vt supra diximus,pręcipua quadam religione tenebatur:cum ad medium fere peruenisset pontem Ianiculensem, qui Sixti pons hodie dicitur; sublatis intentisque repente in cælum oculis, retulit pedem attonito similis; ac deinde conuersus ad comitem (is erat Baptista Viola Parmensis,ex quo hæc ipsa cognoui) Domũ redeamus, inquit : Codurius noster migrauit è corpore. Creditus est Ignatius ex illo stupore,& syderum intuitu, & repẽtina reuersione, vt olim Hozij, sic tum Codurij animam vidisse cælum intrantem : licet iũstis fortasse de caussis de hoc celauerit, quod iustas item ob caussas de illo nõ reticuerat. nam & id ipsum alius aspexisse ferebatur, & ex horarũ ratione cõpertum est, eo ipso temporis momento Codurium exspirasse:& alioqui non fuit, cur amicissimi viri cognito excessu, domum extemplo reuerteretur, vel ad piaculare sacrum eius caussa de more faciendum, recta pergere omitteret. Id autẽ accidit anno post Virginis partum M. D. XLI. quarto Kal. Septembris.Eodem fere loco deinde quiddam aliud accidit non absimile.Cum Stephanus Baroelius Nouocomensis,qui viuit adhuc,periculoso morbo implicitus teneretur,& cunctis de illius vita solicitis,Ignatius pro viri valetudine in eadem illa quam diximus æde sancti Petri in Monte aureo perlitasset; in reditu comitem læto vultu compellans (is fuit Petrus Ribadeneria Toletanus, qui hæc ipsa mandauit litteris) non moriturum

ex eo

A ex eo quidem morbo Stephanũ constanter asseuerauit. nec vana fuit prædictio: siquidem haud ita multo post ægrotus, non sine magna omnium admiratione cõualuit. Cum Patauij, nostris ad gymnasium & reliqua Societatis munera, sanctæ Mariæ Magdalenæ templum, & eius templi vectigalia tribuisset Andreas Lipomanus egregia pietate vir, cuius mẽtionem antea fecimus; de adeunda loci possessione graue certamen à nobilissimis viris iniectum est. Venetiis tum Laines & Salmeron Societatis caussam agebant. ij ad rem perficiẽdam omni conatu nequicquam adhibito, cum aduersariorum potentia valde premerentur, ac pæne ab incæpto desistere decreuissent; postremo (quod vnum reliquum videbatur esse perfugium) per litteras totam rem Ignatio commendant. Ille, cum quinta circiter feria litteras accepisset, postridie (qui dies erat natalis Deiparæ Virginis) re diuina peracta, respondit CHRISTI, caussam ne desererent; eodem adiuuante, voti compotes fore; nec vana fuere promissa: quippe, re in Senatu diu multumque agitata, denique possessio nostris adiudicata
B est cunctis ferme suffragiis: atque à peritis rerum æstimatoribus non leue miraculum est habitum, in eiusmodi ciuitate, à duobus ignotis & peregrinis hominibus, clarissimorũ ciuium opes & gratiam superatam fuisse. Paulo IV. Pontifice maximo, cum inter bellicos tumultus vir quidã princeps, qui nuper est mortuus, Collegij Germanici tutelã ac patrocinium, oneris & impendij grauitate defatigatus abiicere cogitaret; idẽque auctor esset Ignatio, vt, ne in re iam desperata ac pæne collapsa, diutius operam & oleum perderet; sane fortiter Ignatius illi respondit; Faceret ipse quod vellet: se quidem, quoad viueret, eam procurationem numquam esse depositurum. neque vero dubitare se, quin tam præclare incohatum opus diuina prouidentia conseruatura esset; ac datura aliquando Pastorem, qui non modo necessariis, verumetiam copiosis ad victum cultumque vectigalibus id Collegium instrueret. Per eadem fere tempora, vir quidam pecuniosus, templi nostri miseratus angustias, ædem nobis ædificare voluit laxiorem. sed cum is descriptionem quandam suam sequeretur, cum dig-
C nitate quidem illam & elegantia, verumtamen ad religionis nostræ vsus parum idoneam; Ignatius piam viri voluntatem vtique accepit, egitque, vt debuit gratias; rem vero ipsam animo fidenti reiecit; quod sibi compertum esse diceret, non defuturum olim, qui templum nostris muneribus accommodatum exstrueret. Quarum duarum prępensionum alteram Gregorij XIII. Pontificis maximi summa, vt dictum est, pietas atque benignitas; alteram Alexãdri Farnesij Cardinalis amplissimi eximia religio, & regia plane magnificentia comprobauit. Alia item de Ignatio miranda narrantur: quæ quia mihi haud satis explorata sunt, necesse non habui adscribere. præsertim quod clarorum hominum sanctitas, non tam signis atque miraculis, quam caritate in Deum, & vitæ innocentia continetur.

***

D

Eiusdem forma, & statura corporis. Cap. XV.

STATVRA fuit modica, & grato & pleno dignitatis aspectu, colore inter album & aquilum; exporrecta lataque fronte; viuacibus oculis; oblongo & incuruo naso, quam vel in primis certam prudentiæ notam metoposcopi existimant. claudicauit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pompolonensis arcis accepto, sed citra vllam deformitatem; vt nemo fere nisi curiosus animaduerteret. Effigies circumfertur illius, non admodum ad viuum, vt familiares affirmant; siquidem ex mortui demum facie, gypso imaginem expressere plastæ, quoniam ipse, dum viueret, neque pingi se, neque fingi permisit, omnibus in rebus humanæ gloriæ cõtemptor egregius; ac dignus profecto, cuius vitæ sanctimoniam præstantissimasque virtutes pia posteritas, tanti parentis memor, in omne tempus imitetur & celebret. E

* * *

FINIS.

IN HISTORIAS INDICAS RERVM MEMORABILIVM INDEX.

A

B

C

Goga

Regum

S

Armuzianis.

Indicis in Historias Finis.

ẽ 3

EPISTOLARVM INDEX.

Animaduerte (lector) bis repetita esse in hoc epistolarum libro folia 483.& seqq.vsque ad 496.

IN EASDEM INDEX

RERVM MEMORABILIVM.

Ancillæ

N

O

P

R

S

T

V

X

Z

Indicis in Epistolas Finis.

IN IGNATII VITAM CAPITVM INDEX.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

IN EANDEM RERVM MEMORABILIVM INDEX.

Bernardi

L

M

Indicum Finis.

ERRATA ALIQVOT QVAE inter legendum occurrerunt sic corrigito.

Pagina	Linea		
16	11	Lalophos	lege Ialophos
52	3	Vapinum	lege Vaipinum
95	36	Laurentius	lege Laurerius
102	56	Idalcane	lege Idalcanem
188	2	Taro	lege Toro
202	6	Daſaca	lege Dalaca
344	6	ab ſubmiſſione	lege ac ſubmiſſione
401	1	cruaes	lege cruces
424	22	IESV	lege IESVS
635	17	Baſiniano	lege Biſiniano

Regeſtum.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vvv Xxx Yyy Zzz.

AAaa BBbb CCcc DDdd EEee FFff GGgg HHhh IIii KKkk LLll MMmm NNnn OOoo PPpp QQqq RRrr SSss TTtt. & ā ē ī ō.